COMMENTARIVS, DE PRÆCIPVIS DIVINATIONVM GENERIBVS, IN QVO A PROPHETIIS, AVTHORITATE DIuina traditis, & à Physicis coniecturis, discernuntur artes & imposturæ Diabolicæ, atque obseruationes natæ ex superstitione, & cum hac coniunctæ: Et monstrantur fontes ac causæ Physicarum prædictionum: Diabolicæ vero ac superstitiosæ confutatæ damnantur, ea serie, quam tabella præfixa ostendit.

Recognitus ultimo, & auctus,

AB AVTHORE IPSO

CASPARO PEVCERO D.

Addita, singulis voculis & sententiis Græcis, sua interpretatione.

FRANCOFVRTI,

Typis Wechelianis apud Claudium Marnium & hæredes Ioan. Aubrii.

M. DCVII.

D.

LECTORI S. D.

CVM, post mirandam conseruationem & liberationem mei ex aresto & carcere annorum duodecim iterum editurus essem commentarium meum de Diuinationum generibus diuersis, (quem initio hoc consilio præcipue contexui, vt, quantum possem, ostenderē opera Dei propria, ordinata, ac perpetua, & extraordinaria ac miraculosa, in rerum natura generisq; humani societate, & in Ecclesia Filii Dei, quomodo à ludibriis Diaboli, imposturisq; illorum æmulis, sint discernenda) volui, vt debui, in proœmio, significatione aliqua publica, qualem ferret scripti ratio ac breuitas, Deo & Ecclesiæ gratitudinem declarare meam, quam vt non dubito, piis omnibus & orthodoxis gratam fore, & vt sit, precor, sic veniam dabunt mihi, qui reprehenderint, si eo loco censuras ipsorum habuero quo haberi merentur, id est, si nihili fecero: & in euidentia ac certitudine veritatis erutæ, illustratæ atq; assertæ scriptis eorum, quibus illa cordi est: inq; argumento certissimo præsentis auxlii cælestis, testimonioq; Spiritus sancti in corde meo: in fiducia patrocinii ac protectionis diuinæ, & solatio persoluti Deo ac bene de me meritis

debiti, ad Ecclesiam in hac vita, cum spe certa optatæ atque expectatæ liberationis ab ærumnis omnibus, si acquieuero ac perseuerauero. Ingens est omnino & inenarrabile opus, beneficium, ac donum misericordiæ Dei in me, quod liberatum me à potestate tenebrarum, atq; ex errorum Sophistica fucatorum labyrinthis, confusionumq; inuolucris luce sua extricatum transtulit in regnũ filii sui dilectißimi Domini nostri Iesu Christi, ad sortem & societatẽ sanctorum. Sed maius est multo, quod non solum me credere in Christum, verum etiam affligi pro eo, & omnibus, quæ in hac vita habui carißima, ac præcipua, Christum anteponere voluit: quod propter agnitæ veritatis confeßionem à consortio omni & consuetudine hominum secluso, orbatoq; præsidiis omnibus, & solatiis humanis, in arcta solitudine tot annorum: ignaro etiam certaminum atque conflictuum, quibus Ecclesia de motis controuersiis concuteretur, nõ tantum vires suffecit iis perferendis, ac superandis animo & corpore, quæ imposuit, sed auxit indies lucẽ & agnitionem veritatis ex verbo patefacto, cum omni sapientia, & intelligentia spirituali: ac conformauit me robore spirituali ad tolerantiam omnem, & lenitatem animi, cum gaudio & tranquillitate, ex viui solatii sensu, & cum spe non dubia futuræ liberationis, secundum gloriosam vim suam, fortis ac potens in mea ingenti & nota ante omnibus infirmitate,

corpo-

corporis præsertim, præter & contra omnes secundas causas, præterq́ spem & expectationẽ omnium hominum, ne consumerer: ne deficerem eneruati corpusculi viribus: ne frangerer etiam animo, nec vlla in re terrerer ab iis, qui se opponebant, Paulo Apostolo, hoc ipsum veritati aduersantibus, exitii: in ea perseuerantibus, salutis ἔνδειξιν, indicium esse, testanti, idq́ à Deo. Denique, quod, vt seruatum mirabiliter, sic gloriose liberatum, reddidit ac proposuit Ecclesiæ suæ illustre exemplum, ac testimonium misericordiæ & veritatis suæ ad posteritatem. Pro tantis his ergo gratiæ ac misericordiæ summæ beneficiis, gratias ago Patri æterno per & propter Filium Iesum Christum: ipsiq́ τῷ ἐνδυναμώσαντί με τότε, ἐνδυναμοῦντι καὶ νῦν: qui me tunc corroborauit, atq; etiam nunc adhuc corroborat, Christo per suum spiritum, quas possum ardentissimas, acturus quam diu hic vixero, & coram in omni æternitate sempiternas. Ago etiam gratias, quas debeo & possum maximas, omnibus omnium ordinum hominibus, qui carceres meos nec erubuerunt, nec auersati sunt: Sed affecti commiseratione mei, meorumq́ exulum, ex Sympatheia Christiana, vel intercessionibus suis exoluere me vinculis studuerunt, vel lenierunt etiam subsidiis difficultates carceris mihi, exilii liberis meis. Inter quos, merito celebro ac celebrabo, donec in viuis ero, nominatim ante alios

omnes Inuictißimum Romanorum Imperatorem Maximilianum Secundum, æterna dignißimum memoria, laude, & gloria. Illuſtrißimos Principes Sacri Romani Imperii, Duces Palatinos ad Rhenum, Fridericum Electorem, & filium huius Ducem Iohannem Caſimirum, qui meos exules fouerunt, & adiuuarunt: Illuſtrißimos Principes Imperii, Wilhelmum Landgrauium Haßiæ, adhuc ſuperſtitem; & Ioachimum Erneſtum Principem Anhaltinum in Domino beate placideq; mortuum: quorum ille de me paterne ſollicitus, toto tempore captiuitatis meæ nihil prætermiſit, quod potuit experiri & facere mea cauſa: alter, pro veritate difficillima ipſe perpeſſus, ſed diuinitus protectus, conuerſis rebus, ductu præſidioque diuino, cum benigna aſſenſione Illuſtrißimi Ducis Saxoniæ Electoris Auguſti, &c. beate mortui, è carcere me eduxit. Reſeruo his autem encomia ex debito maiora, ad occaſiones alias. Eodē modo ago gratias & piis omnibus atq; orthodoxis, συμψύχοις καὶ τὸ ἓν φρονοῦσιν, vnū & idē ſentiētibus *vbiq; locorū & gentiū, qui in aſſertione ac defenſione ſinceræ, incorruptæ atq; inuictæ veritatis, de perſona Chriſti, & de cultu atq; honore debito Filio Dei, aduerſus reſuſcitata ab Orco deliria Ariana, Neſtoriana, & Eutychiana, & aduerſus Idolū conſecrati Panis in Miſſa, atq; extra Miſſam pontificiā, quod neruus eſt Regni tenebrarū, & Tyrannidis pontificiæ ſolus*

& vni-

& vnicus, famam etiã vindicarunt atq; existimationem Soceri mei Philippi Melãthonis, de quo Viro, ex scriptis ac meritis ipsius, iudiciũ melius posteritatis erit, quam est & fuit ingratissimorũ discipulorũ: qui in certaminibus perpetuis, asperis, ac periculorũ plenis, cum ab insidiis ac sæuitia, tum à calumniis & sophistica, omnem vitã cõsumsit, & dimicans in acie prima contra Pontificios, contraque hoc ipsum Idolũ, primã in collationibus cũ ipsis aciem fregit ac strauit: Qui meam etiã salutem commendarunt Deo precibus assiduis ac sollicitis, & vrserunt gemitu indesinente fusa ad Deum vota, pro confirmatione mei in veritatis confessione, ac liberatione. Horum me beneficiorum futurum memorem, Deo adiuuante, & vniuersis ac singulis gratitudinem debitã declaraturum, quacunq; occasione, & quantum potero, profiteor ac polliceor.

Deo Patri æterno ac misericordi: Et Filio coæterno, Domino meo ac Saluatori Iesu Christo, quas reddam gratias alias, nisi quas suis ipse præceptis exigit: piorum exemplis comprobat? de quibus me ingressurum in carcerem primo commonefecit, cum spe prima liberationis, profectum à Spiritu sancto vaticinium meæ dilectissimæ coniugis, paulo post inter eiulatus, & feruentissimas ad Deum preces, ærumnis meis extinctæ, quando mihi in complexu postremo lacrymãti, plorãs & ipsa, vndas lacrymarum ex oculis & genis detergeret,

magnoq́, inter plorandū animo in has voces erumperet: Non moriar, sed viuam, & narrabo opera Domini. Item: Inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me: quas voces, experiebar illo ipso momento anxium me vehementer, luctantemq́ cum mortis & inferni terroribus, reuocare ex morte, inq́ viua ac læta tranquillitate collocare. Quid facit aliud Psaltes Psal. 116? Cum quo cano, canamq́ alacri corde & spiritu: Dilexi, quod audiuit Dominus vocem orationis meæ. Inclinauit aurem suam mihi, & in diebus meis inuocabo. Circumdederant me funes mortis. Anxietates inferni inuenerant me. Et nomen Domini inuocaui. O Domine, libera animam meam. Reuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. Quia eripuisti animam meā à morte, oculos meos à lacrymis. pedes meos à lapsu. Ambulabo coram Domino, in terra viuorum. Credidi: propterea & locutus sum: etsi afflictus sum valde. Quid retribuam Domino, pro omnibus beneficiis erga me? Calicem salutarem accipiam, & nomen Domini inuocabo. Reddam vota mea Domino, corā omni populo eius. Diripuisti vincula mea. Tibi sacrificabo hostiam laudis. Vota mea reddam tibi, in atriis domus Domini. In medio tui Ierusalem, &c. Denique, quid aliud præcipit Christus Petro? cum inquit: Satanas appetiit vos, quos ventilaret, sicut triticum. Sed ego rogaui pro te, ne deficiat

fides tua. Idem beneficium si mihi præstitum esse, seruato in ventilatione tempestatis asperrimæ, non agnoscerem, scelerate ingratus essem. Addit autem Christus: Tu conuersus confirma fratres tuos. Hoc meo me loco facientem, citra cuiusquam iniuriam aut contumeliam, qui culpant aut contumeliose etiam exagitant, sciant, ad id præstandum obligari me, non minus, quam alium quemcunque, seuerißimis mandatis, & atrocißimis comminationibus, de confeßione veritatis anteferenda iudiciis omnibus, & opinionibus, imperiis, & edictis, periculis, & odiis humanis. Ad me pertinent, quæ dicuntur vniuersis: Qui me confessus fuerit (inquit Christus) coram hominibus, hunc confitebor coram patre meo: Qui me negauerit, hunc negabo. Item: Quem puduerit mei, ac meorum sermonum, eius pudebit & filium hominis, quando venerit cum gloria sua, & Patris, sanctorumque Angelorum. Addit Paulus Apostolus: Corde creditur ad iustitiam; Ore fit confeßio ad salutem. Addit amplius: Fidus sermo, si cum eo mortui sumus, cum eo etiam viuemus. Si patiemur cũ Christo, cum eodem & regnabimus. Si abnegabimus, & ille abnegabit nos. Si infidi sumus, ille tamen fidus manet, negare se ipsum non poteſt. Declarat idem de singulis Petrus Apostolus 1, cap. 3. Estote semper parati ad respondendum cuilibet petenti rationem eius spei, quæ in vobis est, cum lenitate & reuerentia, con-

scientiam bonā habentes, vt pro eo, quod loquuntur aduersum vos tanquam maleficos, pudefiant, qui incessunt vestram bonam in Christo conuersationem. Istis & similibus aliis mandatis coniunctis cum iræ Dei, atq; æternorum cruciatuum denunciatione, cumq́; vibratu & incussu terrorum præsentium, qui sunt initia mortis æternæ, si non commouerer, non percellerer, similis fierem ipsorum; ἀνόητος, ἐσκοτισμένος τῇ διανοίᾳ, πεπωρωμένος, ἀδόκιμος. insipiens, mentem habens obscuratam, obduratus, reprobus, quod Filius Dei Redemtor & Dux meus auertet ac prohibebit, qui orauit pro me, & impetrauit, ne deficiat fides mea. Ego vero, præter has, vincior ac contineor & aliis causis singularibus, ne abiiciam, ne dissimulem agnitam veritatem, quia me Deus, velut manu sua protractum, productumq́; in aciem, in hac statione constituit, & hoc modo primum in mutis carceribus scripto, nunc inde exemtum, patula ac libera voce, voluit veritatem profiteri. Ipse me, libris omnibus, & aliis adiumentis destitutum ex solis Bibliis sacris erudiuit atq; instruxit, imperitumq́; omniū, quæ fierent & disputarentur, consensu tamen doctrinæ ac fidei, in spiritu vnius ductu, & vinculo cum orthodoxis coniunxit. Ipse me docuit & adiuuit. fulmina iram Dei, & pœnas æternas denunciantia, ipsorumq́; terrorum ac cruciatuum initia, intellectu ac sensu percepta, si à veritate discederem

rem, viua & efficaci consolatione, ac virtute Spiritus sancti, pluris facere, & magis extimescere, quam instantium tunc atq; vrgentium periculorum externorum, si persisterem in ea, aspectum quantumuis formidabilem. Ista, qui probandæ tuendæq; vocationi meæ ad confidendum non satis esse existimant, cudant aut comparent, sua sibi sapientia, alia, quibus opus erit ipsis, si propugnare palam impia, blasphema, & idololatrica, aut, vt cœperunt, mordicus retinere pergent. Id vero, quo successu & fructu, quoue euentu facturi sint, docebit iudicium & vindicta Filii Dei.

Adhæc affertur mihi & alia necessitas, qua cogor testimonum perhibere veritati, recte recitata de sententia soceri mei D. Philippi Melanthonis, ab iis, qui steterunt ac pugnarunt pro veritate, & gloria Christi: Et causas ostendere mei carceris, quorum vtrumq; si vita suppeditarit, copiosius sum facturus. Melanthonis scripta extant, quæ liquido perspicueq; testantur, quid de Arianis, Nestorianis, & Eutychianis blasphemiis, paulo ante ipsius obitum, ab Vbiquitariorum spiritu, aduersus orthodoxam de Filii Dei persona doctrinã, ex Erebo reductis: quid de Cœna sacra senserit, inde vsq; ab eo tempore, quo mox, post visa testimonia antiquitatis, quæ ab ipso prolatis Oecolampadius opposuit; cum peruestigasset magno studio, & singulari cura considerasset, ac pensitasset primæ ac purioris

Ecclesiæ de illa sententiam, repudiauit constanter & oppugnauit commentum, magicum Pontificiorum vtrumque; vnum, de conuersione panis sacri per consecrationem Sacerdotis rasi, à magica nihil differentem, in substantiam corporis Christi; cum tota scriptura, cum rerum natura, & cum miraculorum, tanquam extraordinariorum Dei operum, proprietate penitus pugnante: Alterum, de connexu & copulatione, eadem ratione magica, cum pane inclusi aut alligati corporis, quod & fundamentum, cui innititur, & semetipsum euertit interpretatione alienissima. Et studuit repetitam ex Christi, Paulique, & antiquitatis consentiente inter se doctrina, declarare præsentiam Christi in Ecclesia perpetuam atque ordinatam verbo, propter hominem, ac liberrimam, inq; solo homine efficacem per ministerium verbi, & Sacramentorum, in horum ordinato ac legitimo vsu, & in actione, quæ, in vero vsu & integro semper gemina est. Vna externa, Physica, & visibilis, media visibilia & elementaria. Altera interna, inuisibilis, spiritualis, res ipsas inuisibiles & cœlestes percipiens, id est, Christum offerentem, exhibentem & applicantem sua beneficia, & semetipsum communicantem nobis, pascentem nos corpore & sanguine suo, & nos suo corpori inserentem, atque vnientem insertione & vnione vera, ac viua, non materiali tamen commixtione & coalitu, sed spirituali, in vno

spiri-

spiritu & fide, prӕterquam nullam aliam agnoscit scriptura in homine. Quoties testatus est Melanthon, de nullo, inter controuersos articulos, se maiore diligentia & cura indagasse, quid tenuerit ac tradiderit antiquitas, quam de hoc sacrӕ Cœnӕ, propter magnitudinem deprauationis, abusuum, & idololatriӕ, quӕ irrepserunt? Nec obscurum esse, quando, & quibus occasionibus irrepserint? quomodo creuerint? Quoties scripsit & dixit, si tantum possem fundere lacrymarum, quantum Albis vndarum vehit, tamen exhauriri meus dolor non posset, quem multos iam annos circumfero in animo, propter dissidiũ περὶ δείπνου, de quo manifesta est antiquitatis sententia: His subiungit in diuersis epistolis. Alibi: Vtinam in rei tantӕ explicatione, dexteritas in iudicandis veterum sententiis, potius adhibita esset, quam contentionis asperitas. Alibi: Non dubitatione excrucior; cum antiquitatis sententia sit manifesta, sed dolore ingenti excrucior, quod multi tantum ex consuetudine iudicant, nec inquirunt, quid vetus Ecclesia senserit: notha testimonia, & mirabilibus imposturis sparsa arripiunt. In Theophylacto Oecolampadius vertit, quod in suo codice inuenit, cum sententiam tamen nequaquam probaret. At in nostro codice, non erant illa verba de transelementatione. Possem multa recitare de veterum dictis, quia diligenter inquisiui vtriusq; partis testimonia. Quoties vidi

gemitus piorum & doctorum, qui dolebant, multa magna mala stabiliri, confirmato neruo de illa conuersione, &c. Alibi: Oro Deum, vt liberet me ex Sophistica horum temporum. Licentia quæritur à vulgo, & præstigiis sophismatum confirmantur vulgi cupiditates καὶ ἀρτολατρεία, panis adoratio. Alibi: Vides, quanto furore hanc postremam εἰδωλομανίαν hostes filii Dei tueantur, de qua, cum magno dolore, quotidie cogito, & Filium Dei oro, vt ipse opem ferat electis, & neruos εἰδωλομανίας furoris idololatrici, ex illo cœtu, qui veritatis studiũ habet, auferat. Nam profecto non humanis consiliis reprimi Diaboli potentia potest, ac gemitus piorum spero non fore irritos, &c.

Quoties vero ego, cum multis aliis spectator fui lacrymarum, quas profudit, & auditor querelarum, quas effudit his similes & tristiores? Memini & συῤῥάξεως, conflictus, quem habuit cum Eccio Ratisbonæ anno quadragesimo primo, plane eneruato, in hoc certamine, improuiso illo & inexpectato ictu de Sacramentis, extra vsum legitimum & ordinatum mediorum, rationem Sacramenti non habentibus, furenteq́ præ pudore & indignatione, atq; ignes spirante: & cum aliis, ante illam maioris momenti, cuius ipsa αὐτόγραφα, ipsius manuscripta, adhuc sunt ad manus, & proferẽtur in lucem, vbi illarũ historiæ referentur suo tempore & loco. Quam nauarit operam, vt dissidiũ componeretur

in actione Witebergensi, recitatum est ab aliis, & extat formula, quæ ab ipso scripta est. Sententiis olim à se editis, quid tribui velit, testatus ipse est in eo procemio, quod Heruagiano prelo, coniunctis operibus suis præfixit, anno secundo & quadragesimo, in quo leguntur hæc verba: Sunt & sententiæ recentes collectæ περὶ δείπνου κυριακοῦ de cœna dominica, *quarũ aliquæ in illis autoribus, qui citantur, sunt supposititiæ. Hæc & similia quædam mallem omissa esse. Memini olim Tubingæ Lempũ nobis pingere in tabula transsubstantiationem, vt vocant. Mirabar insulsitatem hominis tum quoque. Neq; iam velim, citatis nothis sententiis, titulo Cypriani aut Ambrosii, aut Theophylacti, confirmari abusus Sacramenti. Comperi, miram fuisse audaciam & impudentiam describentiũ libros veteres, qui, vt imponerent indoctis, multa de suo adscripserunt, pugnantia cum autoribus. Voluit itaq; sententias illas aboleri, nec pro genuinis ac veris agnouit, cum reperisset certiores & digniores, in puriore antiquitate, quæ aliquando, Deo iuuante lucem videbunt. Quoties præsagit animo, & prædixit, dissidium de cœna commoturum esse, ac renouaturũ sepultas dudum Arianas, Nestorianas, & Eutychianas furias & blasphemias, ac bella illata vtriq; naturæ olim, personæ Filii Dei, & articulo Symboli* περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου de incarnatione verbi: *illaq; desitura esse in funestũ istum*

exitum, in quem tandem euaserunt, exitum scilicet immaniū odiorū ac sæuitiæ εἰς τοὺς ὀρθοφρονοῦντας in recte sentientes, *in horrendas horum persecutiones, atrocissima supplicia, lanienam mutuam crudelissimam, qua, nescio, an vlla vnquam, inde vsque à temporibus Apostolorum, acerbior & feruentior domi vastarit Ecclesiam? Hac, aiebat, orbem Christianum luiturum esse pœnas, non introductæ tantum mendaci magicoque figmento, tam diuq; cultæ & vsurpatæ* Ἀρτολατρείας panis adorationis, *sed tam pertinaciter etiam retentæ, tamq́; furenter stabilitæ ac defensæ, in tanta luce doctrinæ, & Ecclesiæ recens repurgatæ, seq́; ad ærumnas omnes, quas militiam hanc comitaturas prospexit, perferendas præparabat. Quoties optauit & suasit, vt aliquando autoritate, seu Regum, seu aliorum piorum Principum, conuocentur viri docti: qui non fascina suorum errorum, ex præconceptis opinionibus & affectibus adferant: nec ambiguis moderationibus, vel fucosis, aut perplexis, interq́; se dissonis conciliationibus restituant aut pingant errores, & confirment sæuitiam sua suffragatione, sed serio sinceroq́; studio, propter gloriam Dei, non sui honoris aut emolumenti causa, quærant simplicem veritatem, & de controuersiis omnibus libere placideq́; sententias conferant, ad normam non dubiæ scripturæ, & congruum huic, Ecclesiæ primæ testimonium, ac relinquant posteris,*

ris,

ris, vno consensu demonstratã & commendatam doctrinam firmam ac perspicuam. Et, vt deligantur ad hoc opus idonei, non ex vna sola parte aduersa de præiudicio vnius aut alterius, quod ne quidem nostri, & multorum seculorum ante nos Imperator summus, sapientissimus, ac potentissimus, fecit Carolus V. quod tamen speciosioribus argumentis ex diuturnitate Religionis & autoritatis Pontificiæ facere potuisset: sed ex vtraque, rerum peritissimi, qui, examinatis ac pensitatis controuersiis in omnem partem collatione placida, & de controuersiis decernant, & deliberent, quæ adhiberi salutaria remedia, secundum regulam, verbo Dei præscriptam, sanandis discordiis tantis possint. In qua Imperator, si permansisset sententia, non tentasset deinceps, infelicẽ illam interimisticam καταλλαγὴν conciliationem, quam, non suo tamen consilio, sed persuasu aliquorũ ex nostris, sanciendæ pacis publ. causa, suscepit conatu irrito, & pernicioso. Vtinam exempla Constantini Magni, Theodosii, Martini, &c. sequerentur Reges & Principes. Quoties vero etiam cum gemitu optauit, & precatus est ardenter Melanthon, vt exuscitaret Deus tales aliquos Principes, qui & ipsi discant recte intelligere fundamenta cõtrouersiarũ, & serio cupiant illustrari ac propagari veritatẽ cœlestem, & de modo emendationis errorum, ac pacificationis Ecclesiæ cum piis & intelligentibus, quibus veritas & Dei gloria curæ est; non ambitiosis & auaris, & qui saturari nesciunt, consultent, & quod decre

**

tum est, moderatione ac lenitate præcepta verbo Dei, & Spiritui mansuetudinis conueniente exequantur? Quoties in exundantes lacrymas erupit, cum referret inter singultantes eiulatus, quæ obstarent impedimenta, quo minus effici ista possent, & quibus ipse prohiberetur, quo minus ante talem congressum publicum aggredi, à quibusdam resuscitata, insanoq; conatu atq; impio exacerbata certamina, & aperire sese palam auderet? Deniq; memini, quibus sermonibus, & veritatem ipsam, & veritatis agnitæ studium mihi commendarit, proximo ante obitum die. Hæc de Melanthone conscientia me mea commemorare cogit, qui vir, quantus fuerit in rebus & negotiis publicis, Ecclesiasticis, & politicis: quantus in curriculo priuato, & in pulueribus Scholasticis; etsi scripta docebunt posteritatem: tamen, si volet me Deus esse superstitem, proferam ipse etiam, quæ ab aliis sunt prætermissa, afferente mihi necessitatem vinculo arctissimæ necessitudinis, debito perpetuæ gratitudinis, & præcepto diuino seuerissimo, non dicas falsum testimonium. Dicit autem falsum testimonium non is tantum, qui loquitur, sed etiam, qui calumniis & criminationibus iniuste deformati innocentiam non vindicat.

Accedit & alia causa, vt turbatos non veris narrationibus de Melanthone, inq; dubium de illius sententia adductos, reuocem ab errore, & de veritate edoceam ac confirmem.

Mei

Mei carceris causa, (ne quis aliud quidquam suspicetur ex sparsis falsis, & maledicis de me chartis) non fuit alia, quam in veritate agnita, & nunquam dissimulata à me, aut occultata, perseuerantia. Illam, cum in his, tum in aliis articulis corruptæ doctrinæ, quos iã non attingo abnegare, nisi Christum ipsum abnegarem: refragari illi, nisi resisterem & contradicerem Spiritui sancto, & committerem peccatum blasphemiæ, non potui, nec debui. Quam hoc facerẽ, malui experiri omnia, quæ me clementissimus Pater misericordiarum, Deus pater Domini nostri Iesu Christi subire vellet, fiducia præsentiæ ipsius & auxilii, & deserere omnia, quæ habui in hac vita, non præcipua tantũ, sed omnia, quæ habui. Adhuc in horas & momenta oculis & animo meo obuersantur illa Psalmi, Pauli, & Iohannis dicta. Psalm. 2: Osculamini Filium: Pauli & Iohan. Fugite ab Idololatria. Cauete ab Idolis. Psalmus vehementi expostulatione arguit concursum & coniurationem aduersantiũ Christo, cum horribili intermination ira diuinæ: tunc loquetur ad eos in ira sua & in furore suo cõturbabit eos: & decreto vindictæ asperrimæ in pertinaciter repugnantes: Conteres eos virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. Deinde, etsi nominatim Reges compellat, ac Gubernatores terræ, quod muneris horum pars prima ac præcipua est prouidere ac præstare, vt de Deo recte erudiantur subditi, Deumq; colãt vera ac sincera religione animorũ, nõ hypocrysi externorũ ac simulatorũ gestuum, tamen

gentes omnes, ac populos, ipso in exordio, affatur simul, & decretum pœnæ ad omnes pertinet, qui non parent ex ordine vtroq;. Osculari iubet Filium, quod est recte agnoscere verbo patefactum, sicut se patefecit, agnitumq; vera constantiq; fide amplecti, ac vera se illi obedientia subiicere. Et accelerari hoc iubet, Ne quando (addens) irascatur Dominus, & pereatis in via. Quia exardescet breui ira eius. Beati omnes, qui confidunt in eo. Non osculantur autem Filium Dei, & nō confidunt in eo Vbiquitarii, qui ex Antichristi Spiritu & castris, cum Nestorio, immo Nestorio peius ita Christū diuellunt, & vnionem hypostaticā ἀδιαίρετον καὶ ἀδιάλυτον, indiuiduā & indissolubilē, ita dissoluunt, vt non modo, κατὰ παρίστασιν τοῦ λόγου, secundū assistentiam verbi, separatas duas naturas ac personas, quemadmodum in sanctis hominibus, Helia, Iohanne Baptista, Petro, Paulo, &c. sed duas etiam Deitates statuant, vnam communicantem, in qua est ὁ λόγος, verbum, de essentia Patris ab æterno genitus. Alterā assumtæ humanæ naturæ communicatam, quando cœpit illa nasci in vtero Mariæ virginis. Communicatā (inquam) vel creatione Ariana, vel confusione Eutychiana, à qua in semet ipsa habeat humana natura, quæ sola & propria sunt Deitatis. Creatio Ariana nouam Deitatem inuehit numero & specie diuersam ab æterna increata, eoq; plures Deos, & numina noua plura. Confusio Eutychiana, per communicationem seu effusionem idiomatum essentialium & insepara-

parabilium in naturam assumtam, quartam personam asciscit in Deitatem, quaternitatem, in Trinitatem, ex utero Mariæ virginis: quia, quem in utero genitum esse Ecclesia credit ac profitetur, secundum promissiones, in carne nostra, hunc proprietatibus inseparabilibus ab essentia, conformat & exæquat Deitati τȣ λόγȣ, verbi, quod, nisi humana natura absorpta in Deitatem, fieri non potest. Vtroque delirio duæ Christo affinguntur diuersæ ac separatæ personæ. Nestoriano, in duabus naturis diuersis, diuina & humana: Ariano & Eutychiano, in Deitate duplici, vna æterna, altera in tempore producta aut creata; hoc tamen discrimine, quod Arianũ delirium, per aßistentiam, ac societatem creatæ Deitatis, humanã naturã cõseruat cũ Nestorio: Eutychianũ, seu quod cum eo idem est, Vbiquitarium, eandẽ penitus destruit: quia exutã omnibus proprietatibus essentialibus, atque inseparabilibus, & finitis, nouis aliis naturæ diuinæ proprietatibus essentialibus infinitis, atque inseparabilibus ab essentia, eoque essentia ipsa induit, id est, tota essentia, & proprietatibus diuinis in Deum conuertit. Hæc deliria αὐτόφατικά, contradictoria, inter se, καὶ ἀσύστατα, quæ simul stare nequeunt, cumque veritate Scripturæ manifeste pugnantia, Vbiquitarii confundunt tamen in chaos vnum, & συγκλώθοντες τὰ ἀσυγκλωστὰ, conglomerantes quæ conglomerari nequeũt, cõflant in vnam, solo titulo ac nomine personam Christi, quam re ipsa, & rei veritate, vnam esse negant. Non soli hi au-

tē παντιχουσιάσται Vbiquitarii, *Eutychiani, dū naturæ humanæ suas proprietates derogant atq; adimunt, Christū corpore expoliāt, sed & μετουσιάσται & συνουσιάσται,* trāssubstantiatores & cōsubstantiatores, *non vno tamen principio ac fundamento.* Μετουσιάσται, trāssubstantiatores, *enim fieri id fingunt, in sacra Cœna substantiarum corporis ac panis inter se mutatione prodigiose mendaci, & magica, eoq; nulla. Tali nimirum, qua, substantia panis, ad* ἐπῳδὴν, incantationem, *Sacerdotis, relictis in loco, quo est, suis accidenti bus, cedat spacium substantiæ corporis Christi immigranti, sed à suis proprietatibus nudæ, & absq; illis suo fultu ac nixu sub specie panis delitescenti. Synusiastæ, aut substantia corporis Christi, suis expertem proprietatibus substātiæ panis intra eandē perigraphen, subq; iisdē accidentibus panis, in eodem spacio absq; dimensionū penetratione: aut* σῶμα ἀσώματον καὶ ἀναίσθητον, ἀσωμάτως καὶ ἀναισθήτως, corpus incorporeū & insensibile, incorporaliter & insēsibiliter, *copulāt,* τρόπῳ ὑπάρξεως modo existēdi vtiq;, *& coalitu prodigiose mēdaci ac magico, reipsa nullo. Omnes hi autē, tam* μετουσιάσται *&* συνουσιάσται, transsubstātiatores & consubstantiatores, *quam Vbiquitarii Eutychiani etsi suis inter se signis discrepant, in iisdē castris tamen Antichristi, abolitione naturæ humanæ, & sub vno vbiquitatis cōmuni vexillo militāt. Pontificii enim, vt vt generalē seu vniuersalem ab Vbiquitariis Eutychianis, vnius hæreseos introductā præsentiā inficientur, re*

strictam

strictã tamẽ, seu particularem, aut specialem alteram, ab Vbiquitariis hæreseos alterius effictam, quæ fundamento eiusdem est veritatis ac fidei, cuius vniuersalis, quia retineãt negare non possunt: si modo vnũ idemq; corpus numero, hostiis omnibus, tot locis, tamq; procul à se dissitis, vno momento inesse credunt, cum vnũ corpus Christus tantum habeat, quod in cœlũ euexit. Si non vnũ numero, sed specie vnũ corpus Christi fingũt, numero infinita corpora vt statuant, necesse est, qualia reuera, Sacerdotis & verborum virtute magica, confici atq; creari noua mentiuntur. Ita vero non erit in pane illud ipsum corpus, quod traditũ est pro nobis, quod & sedet ad dextrã Patris: nec in calice sanguis erit, qui effusus est: neq; ex eo erit corpore, è quo effluxit. Et, vel verba Christi non erunt vera, vel cõmentum de præsentia materiali corporis & sanguinis in pane & vino mendaciũ est, omni mendacio impudentius; cui etiam miraculi, sub omnipotentiæ velo, prætensam laruã, ratio & proprietas miraculorum detrahit, cum in nullo miraculo, vna eademq; res sit simul aliquid, & idem ipsũ non sit in sese actu vtrũq; & vere pariter. Deniq;, si recte res expendatur, grauis error est, impie abuti prætextu diuinæ omnipotentiæ, ad euertendũ articulum fidei, de corporis Christi veritate, vbiq; sibi cõstantẽ ac cõsonũ in scriptura tota, qui fundamentũ est salutis nostræ, tantũ vt excusetur, aut vt fucetur potius Idololatria Idoli Panis ac Missæ, & persuasio de opere operato, quæ impietatẽ, & securitatẽ immedicabilẽ parit.

Quasi non sit verius & maius opus, & argumentum omnipotentiæ ordinatum in mysterio ministerii, ac perpetuum, quod Christus, vero suo corpore, in cælo regnans, vere tamen adest in sacra Cœna sumentibus fide, sicut verbo docet; & hoc vere pascit, suo viuo corpore & sanguine; non tamen materiali & physico oris marsu, ac momentaneo, (quod profecto religionis Christianæ nihil habet, & Dei omnipotentiæ derogat) sed mentis ac fidei perpetuo, in virtute vnius eiusdemque Spiritus, qui est opifex & vinculum vnionis cum Christo &, inter nos, non momentaneæ, sed perpetuæ: quodque sic semper pastos, semper gestat ac sustentat in seipso. Cœna sacra vero κοινωνία est, seu communio corporis & sanguinis Christi, in hoc instituta, vt, in vsu mediorum externorum panis & vini, testetur, fieri & esse fidelium cum Christo, habitante in cordibus fide, verā ac viuam vnionem: Et, vt σφραγὶς καὶ μνημόσυνον, sigillum ac pignus, obsignet ac confirmet, vsu frequenti fidem huius coniunctionis ac consociationis cum Christo, atque inter nos, præsentiæque in nobis efficacis, omniumque beneficiorum, quæ merito parta, efficacia applicat eo ordine causarum in ministerio concurrentium, qui verbo traditus est. Omnes hi itaque Christū corpore per emtum negant verum hominem esse, & totū Symboli Christiani articulū περὶ ἐνσαρκώσεως τοῦ λόγου, de incarnatione verbi, ex Maria virgine vertūt in phantasiā Eutychianā Idoli, in pane cōsecrato, ex falso fundamento, & mēdaci magis velo prodigii, sub omnipotētiæ titulo,

tulo, euidentior est & cõspectior absurditas, vanitas, & impietas. Certißimum est enim, Idololatrias nullas esse, nec fuisse in Ecclesia, post Christũ natũ, tetriores & magis abominandas tribus his: Statuarum adoratione, hominumq́ mortuorum inuocatione: Pontificis pro Deo cultu ac veneratione: Et panis cõsecrati, proq́ Christo habiti oblatione atq́ immolatione in missa Pontificia, tanquam Christi ipsius iterũ mactati, atq́ eiusdem adoratione inter eleuandũ: in pompis theatricis, cũ circũgestatur, aut defertur ad ægros: cũ vt amuletum circumfertur ad arcendos Dæmones, & auertenda pericula aut detrimenta animarum, corporum, rerum, & fortunarũ: cum reponitur & asseruatur in vsus tales: quando manducatur aut applicatur pro viuis & mortuis, cũ opinione operis operati. Huius fundamentũ statuunt ac stabiliunt, neruumq́ & dignitatem sanciũt, ac muniunt, quicunq́ pani corpus Christi affigunt nexu alio quocunq́ physico, Hyperphysico, aut magico, præter vnũ Sacramentalem ordinatũ verbo, ex analogia signi ad rem signatam. & qui in vsu panis, corpus Christi percipi ac comedi ore simul, in contactu, mansu, pastu, effectu, & coalitu physico, aut hyperphysico, aut magico contendunt, præter eam perceptionem & fruitionem, quæ Spiritu & fide tantum fit in actione, & vsu legitimo & ordinato. Nec, hoc errore consistente ac vigente, se vnquã existiment, vel Idolum Panis & Missæ labefacturos, vel vnionem cum Christo veram explicaturos esse, quæ nulla corporum insitione, aut commixtione materiali inter se: sed vin-

vinculo vnius spiritus fit idem agentis & efficientis in sanctis, ad vitã nouam spiritualem, secundũ mensurã donationis Christi, quod agit & efficit in Christi corpore ὀ κατ̀ μέτρον, nõ ad mensurã. Propter hanc cum Christo vnionem, quæ fit per regenerationem ac nutricationem ad vitã nouã, æternã, & spiritualem inchoandã in hac vita, institutũ est ministeriũ verbi & Sacramentorum in Ecclesia. Id cum minime dubium sit, cõmenti de præsentia materiali corporis in pane, & in homine, quocunq; fuco pingatur, aut venditetur nomine, si rei veritas examinetur, quis alius vsus est, quam quod fascinũ de Idolo panis, deq; Theatricæ missæ, propter Idolũ dignitate (quo solo fulcro regnũ tenebrarũ consistit) ac perniciosissimũ errorem de opere operato alte infixũ maximæ multitudinis animis alit & cõfirmat? Nullũ enim iota extat in tota scriptura, de materiali, per manducationem oralem, cõmixtione cũ corpore Christi, nec quod fiat, aut quando: nec quam diu duret: nec quo fine fiat, quo vsu & effectu, qua cõsolatione: quando desinat esse, cum repeti & frequentari vsus Cœnæ præcipiatur, & Christus totus semper habitet in cordibus per fidem. Portentũ Vbiquitatis vero, quid aliud cõfert sacræ Cœnæ, quid homini? quam quod Christo, in massa humana penitus deleto, prosternit & cõculcat illam, quam solam, summã, & vltimã, habemus cõsolationem ex incarnatiane Filii Dei, primum, quod pretioso sanguine eius redemti, Deoq; fide recõciliati, atq; vno spiritu ipsi inserti & adunati, inchoata nouitate hic similes ei in natura humana effi-

cimur, caro de carne, & os ex oßibus eius, adhæsu tamen & coalitu non materiali, physico, & corporeo, sed spirituali, viuo, ac vero, velut ex ipsius corpore per spiritũ sugentes & haurientes nutrimentũ spirituale, ac profectus & incrementa vitæ spiritualis, ad quã renascimur. Efficimur & corpus vnũ mysticum inter nos cohæsu coalituq́ inter nos, & cum ipso tanquã capite, spirituali pariter, nõ materiali. Deinde, quod in illa æternitate, in virũ perfectum restituti, & conformati glorioso eius corpori, summũ ipsum ac præuium, in carne nostra, Ducem habebimus ad Patrem, qua in re maior erit dignitas beatorũ hominum, quã sanctorũ Angelorũ. Hanc consolationem portentum commentitiæ Vbiquitatis penitus euertit & extinguit. In colloquio Wormatiensi postremo, anno 57, D. Philippus Melanthon, Italo cuidã quærenti cum expostulatione, quare tantopere aduersaretur præsentiæ corporis Christi in pane, respondebat: Vos Itali quæritis Deum in pane, quem nõ creditis esse in cælo. Ita Vbiquitariis omnib. & Idololatris ego respondeo, vos flagitatis credi, corpus Christi in pane esse, & ore manducari, quod vobis corpus nullũ est, ac ne φάντασμα, Phãtasma, quidẽ, aut spectrũ corporis. Has propter causas neuter esse vnquam volui. Nec Vbiquitarius, ex schola Antichristi: nec Idololatra, aut Idololatriæ patronus, ex magico Pontificiorũ fascino ac persuasione: nec, Deo adiuuãte ac gubernante, vnquã ero. Sed oro, & orabo Deũ, vt in hac me ingrauescẽte ætate indies magis magisq́ virib. deficientẽ, in veritate sua cõseruet, roboret, ac tueatur.

Nec socius etiam ero illorũ vnquam, qui inflammant & exasperant odia ac sæuitiam potentũ, & imperitæ plebis superstitiosam rabiem, aduersus veritatem & gloriam Filii Dei; armant hostes sophistica & gladiis; acuunt enses ac lanceas, incendunt rogos ad lanienam & supplicia, pro Idolo panis, ac neruo regni Pontificii; polluunt se & terrã tot martyrũ innocenti sanguine, & anathemate. Sed coniungã confessionem, preces, gemitus, & lacrymas meas, cum orthodoxis omnibus vbiq; terrarum, & meo loco testis veritatis, gloriabor de mea infirmitate, & prædicabo Dei misericordiam. Non rixabor cum quoquam. Satis enim disputatũ est de his tantis rebus, interq; illos disputationũ cõflictus, & ex illis, ad eum modũ illustrata effulsit veritas, vt ignota aut occulta esse non poßit, nisi iis, quibus Deus, vt infidelibus & reprobis ita excæcauit mentes, ne irradiet eos lumen Euangelii gloriæ Christi qui est imago Dei: Ita indurauit corda, vt quamuis euidenter & irrefragabiliter confutati, confusi, ac cõuicti, nolint tamẽ agnoscere veritatem; nolint, surdarũ aspidũ more, audire, nolint inquirere: Nec, si redarguãtur, si audiant, si reuincantur, cedere tamen Spiritui S. velint: sed probent, se esse inter eos, de quibus est apud Prophetam: Dixi, ambulate in viis meis; Illi contra: Nolumus ambulare. Audite vocem meam; Nolumus audire. Posuerũt cor suũ sicut Adamantẽ, ne audirent verba Domini. Si me odisse propterea, & persequi; si socero Melanthoni & mihi conuiciari; si nos diris & execrationibus

nibus, more suo, deuouere pergent: maledictorũ & execrationũ fatua & inania tela excipiã, elidamq; scuto fidei: repetitam cramben profligatæ dudũ Sophistices impiæ ac blasphemæ, inuicta soliditate ac perspicuitate immotæ veritatis, quæ est gladius Spiritus S. Illata autem vulnera sanabo consueta mihi tot annis medicina, nimirum fiducia auxilii cœlestis, conscientia rectæ volũtatis, & patientia. Ac vindictã commendabo Filio Dei, qui deducet, quasi lumen, iudiciũ meũ, & iustitiã meã, sicut meridiem: quia mea non est, nec agitur, sed ipsius causa. Aspersos næuos diluã & eluã spongia dulcissimarũ & infallibilium consolationũ, quas proponit vox diuina Psal. 109. Maledicent illi, & tu benedices. Qui insurgunt in me, confundentur. Seruus autem tuus lætabitur. Es. 51: Nolite timere opprobria hominũ, & blasphemias eorum ne metuatis: sicut enim vestimentũ, comedet eos vermis, & sicut lanã deuorabit eos tinea. Salus autem mea in æternũ erit, & iustitia mea in generationes generationũ. Mat. 5: Beati eritis, cũ cõuiciati vobis fuerint, & dixerint quiduis aduersus vos mentientes propter me. Gaudete & exultate, quoniã merces vestra copiosa est in cœlis. 1 Pet. 4: Si probris afficimini in nomine Christi, beati estis, quoniam, & gloriæ, & Dei Spiritus super vos requiescet, qui, quod ad illos quidem attinet, blasphematur: quod ad vos, glorificatur. Gelo Syracusanus Syagrio Spartano respondere potuit, Ὀνείδεα κατιόντα ἀνθρώπῳ φιλέει ἐπανάγειν τὸν θυμόν. σὺ μέντοι ἀποδεξάμενος ὑβρίσματα ἐν τῷ λόγῳ, οὐ με πείσεις ἀσχήμονα ἐν τῇ ἀμοιβῇ γενέσθαι: Pro-

bra illata homini ſolent iram prouocare. Tu tamē etſi verbis in me iniurius fueris, nō me indu ces vt in retribuendo immodeſte me gerā. *Adiuuabit me Spiritus* τῆς πραότητος καὶ ἡσυχίας, māſuetudinis & trāquillitatis, *ſicut adiuuit hactenus, ne quid Domino meo Ieſu Chriſto, ac Spiritu ſancto indignum committā, aut ne deformē meipſum: ſed, vt Chriſti præcepto & exemplo obſequēs, diligā inimicos meos: benedicam iis, qui me deuouent: benefaciam iis, qui me oderunt: & precer pro iis, qui infeſtant ac perſequuntur,* καὶ κατὰ μακροθυμίας, & cū tolerantia, *vt ſuperem iniurias priuatas omnes. Si vim minitentur & intentent, cōſolabor & ſuſtentabo me, recordatione ac teſtimonio mirandæ meæ conſeruationis ac liberationis, & aheneo promiſſionū muro, quo circumſeptū me, ac munitum eſſe ſcio, excubiisq; ſanctorū Angelorum. Omnes capilli capitis veſtri numerati ſunt. Non vnus ex illis decidit in terrā, niſi volet Deus Pater veſter in cælis, inquit Chriſtus. Et apud Eſaiam inquit Dominus: Ego, ego ipſe conſolabor vos. Quis tu, vt timeres ab homine mortali, & à Filio hominis, qui, quaſi fœnū, ſic exareſcet? Et oblitus es Domini factoris tui, qui tetendit cælos, & fundauit terram. Et formidaſti iugiter tota die, à facie furoris eius, qui tribulabat, & parauerat ad perdendum? Vbi nunc eſt furor tribulantis? Item: Puſillanimes confortamini. Deus noſter ipſe veniet, & ſaluabit vos. Pſal. 37: Obſeruat impius iuſtum, & quærit interficere eum. Dominus autem non dere-*

linquet eum in manibus eius, nec condemnabit eum, cum iudicabitur. Psal. 34: Multæ tribulationes iustorũ, & de omnibus his liberabit eos Dominus. Custodit omnia ossa eorũ, vnum ex eis non conteretur. Impium interficiet malũ, &, qui oderunt iustũ, rei erunt. Redimet autẽ Dominus animas seruorum suorũ, & rei non erunt omnes, qui sperant in eum. Ibidem. Castrametatur Angelus Domini in circuitu timentiũ. Psal. 97. Custodit Dominus animas sanctorũ suorũ, de manu impiorũ liberabit eos. Has mihi consolationes nulli terrores excutiẽt. Nulla quæsiui præsidia humana, nullis sum cõfisus. Ad Deũ confugi, huic adhæsi soli, qui & custoditũ me, sicut oculi pupillã, & alis suis protectum, ex pauoribus omnib. ac periculis eripuit ac seruauit, ac seruabit deinceps. Huic enim me curæ esse, ac fore semper, sum certus, edoctus, & confirmatus meis ipsius afflictionibus & liberationibus. ὡς ἐν παντὶ θλιβόμενος, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενος: ἀπορούμενος, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενος: διωκόμενος, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλειπόμενος: καταβαλλόμενος, ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενος: vt qui in omnibus premor, at nõ coarctor: hæsito, at non prorsus hæreo: persecutionẽ patior, at nõ deseror: deiicior, at non pereo: *solo præsidio & virtute Dei Patris per Filium, in suo Spiritu, cui sit laus, honor, gloria, & gratia in æternũ. Tantum de me adiicere volui, cõmendans Deo Patri, & Domino nostro Iesu Christo inprimis, & ante omnia conculcatam veritatẽ & gloriam Christi, oppressamq; laceratam, & afflictã tot modis Ecclesiam*

inter nos. Deinde omnes nutritios, patronos, ac defensores Ecclesiæ. Omnes qui sunt in armis, & in acie, pro populo Dei: Omnes qui sustinent odia, certamina, & pericula, aut mendacia, calumnias, & contumelias, habenturq́ atq́ infamātur, vt καθάρματα καὶ περιψήματα, purgamēta & sordes: *qui ærumnas perferunt persecutionum, exiliorum, carcerū, & supplicia, propter veritatis confeßionem: Omnes qui expetunt ac quærunt veritatem, sincero totoq́ pectore, atq́ inter hos me quoque: Omnes denique, qui benefaciunt afflictis, atq́ opem ferunt laboranti, cumq́ difficultatibus summis conflictanti Ecclesiæ. Ac Filium Dei obtestor, vt veritatis, ac gloriæ suæ, suiq́ corporis Ecclesiæ* ἀτίμως καὶ ἀθέως διεφθαρμένου, indecore & impie violati, *recordetur tandem, ac misereatur, & errantes, seductosq́ conuertat, ac sanet. Amen.*

Hostes obstinate perseuerantes in odio ac hostili conatu opprimendæ veritatis allisi tandem lapidi angulari Christo collidentur. Confundentur omnes, qui repugnant ei. Nec existiment, quicunque sunt illi, se, quod fraude & violentia moliuntur, perfecturos esse. Videant, ne secundum legem & pœnam talionis incidant in foueam, quam foderunt alteri, iustißimo Dei iudicio. ὁ αὐτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ, ἄλλῳ κακὰ τεύχων: qui alii malum struit, sibimet struit. *Bene & feliciter vale. Pridie Non. April. Iul. Anno* 1591.

Caspar Peucerus Philosophiæ & Medicinæ Doctor.

DECLARATIO QVATVOR GRADVVM PRÆSENTIÆ DEI IN CREATVRIS, EX LIBRO DIVINATIONVM D. CASP. PEVCERI DESCRIPTA, ET IN TABELLAM REDACTA.

D. PHILIPPVS MELANCHTHON præsentiam DEI in Creaturis distinguit gradibus quatuor. Et nemo illo melius nec rectius. Confusiones nouæ & tetræ, quas superbum, corruptum, rude & impium hoc seculum inuexit, lucis & perspicuitatis maioris caussa coegerunt nos accuratius & ordine accommodatiore, refutandis deliriis nouis, hoc modo distinguere.

GRADVS præsentiæ *Dei in creaturis sunt duo, primi*

- Vnus *χωριστὸς est, id est, separabilis, qui etsi Deus vbiq; est, & in omnibus essentia, tamen nec commiscet suam essentiam creatorum substantiæ, nec fit pars illius. Et cum separabiliter tantum adsit, exserit se δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, id est, virtute & effectione creata. Ideoq; actionibus etiam & effectis tantum cognoscitur ac discernitur. Isto gradu præsentiæ liberrime adest creaturis omnibus, agens atq; efficiens in singulis, quæ & quanta vult. Geminus est autem.*
  - Vnus *est ordinatus τεταγμένος gradus & perpetuus, quo agit Deus secundum ordinem à se vel conditum in creatione, vel patefactum verbo & cum ordinatis causis. Hic geminus rursus est.*
    [Hæc distinctio non constituit nouos gradus præsentiæ, sed in præsentia separabili, modum efficaciæ & actionum distinguit, definit & explicat, qui est aut mediatus in viribus & actionibus creatis rerum, ac per eas: aut immediatus & Dei solius extra creatum ordinem & sine virium creatarum organo ac ministerio etiam quando cum his fit, vt in miraculis]
    - Vnus *φυσικὸς ἢ καθολικὸς est, id est generalis seu vniuersalis, quo gradu præsentiæ Deus adest vniuersis à se creatis, & efficax est in eis secundum ordinem à se institutũ suo loco in singulis & ordine & secundum naturas & vires singulis distinctim attributas & insitas.*
      - Vel *physicis inanimatis, aut animatis, sed brutis ad vitam physicam & animalem pertinentibus.*
        - Tam *æthereis,* quam *elementaribus.*
          - Hæc *præsentia caussas habet in creatione ordinatas in rerũ natura, quas secũdas vocamus, primæ caussæ Deo scilicet [illegible] γνωρίμας, quibus Deus vtitur liberrime, sicut vult, incendens illas & incitans vel inhibens contra & reprimens. Cumque hominis caussa condita sint omnia, seruiũt illæ & vsui sunt vitæ præsenti, naturali physicæ à physicis rationali, λογικῇ vero organis & facultatibus huic accommodatis & necessariis, eoq; communes sunt omnibus in genere humano.* Hic est primus gradus Dn. PHILIPPI.
      - Vel *ratione præditis, vt generi humano ad vitam etiam rationalem, moralem & ciuilem, & ad societatem generis humani pertinentibus ad artes, scientias, doctrinas, leges, disciplinam, ad politias & œconomias imperia, regna, respub. iudicia, comercia. Et nihil errauerimus, si hunc gradum præsentiæ dicemus cum creaturis communem esse Diabolis etiam, quibus liberrime Deus imperat, conseruans eos, sicut conseruat alias creaturas donec vult, cum destruere posset, sicut destruxit Pharaonem & maximam partem generis humani in diluuio. Statuit & metas imperio ac potestati Diabolorum & impiorum hominum.*
    - Alter *ἰδικὸς est, id est, specialis & singularis, qui pertinet tantum ad electos, sanctos & beatos Angelos & homines. Ad homines autem sanctos & in hac vita & in vita futura, æterna, in virtute donis & actionibus spiritualib. Deo placentibus secundũ ordinem verbo diuino institutum ac præscriptum, hic gradus præsentiæ duplex est, rursus*
      - Vnus *αὐτοπτικὸς, id est, intuitiuus, qui est beatorum Angelorum perpetuo, & erit beatorum hominum post hanc vitam quorum non tantum conseruat vitam, sed etiam viuificat eos vita æterna & impleteos sua luce & iustitia, & visibiliter atq; immediate conspicitur ab eis, & quanquam non discedit ab eis, tamen tantum adest eis societate.* Hic est secundus gradus Dn. Philippi.
      - Alter *est proprius Ecclesiæ in hac vita, quæ colligitur tantũ ex genere humano, & cœtus etiam est visibilis, sicut ipsa societas humana, sed longe alius ab hac & diuersus, vt qui prædicatione verbi patefacti, ac virtute spiritus per filiũ Dei excerpitur & segregatur ex humano genere, & vno spiritu coagmentatur in corpus vnum mysticum, cuius caput est Filius Dei, sed regeneratum atq; instauratum virtute verbi, sacramentorum ac Spiritus sancti ad vitam nouam, æternam, spiritualem, legi Dei congruam, Deo placentem ad imaginem cõditoris in vera agnitione, in iustitia & sanctitate vera, quæ lõge alia est ab hac vita animali & ciuili externa: & incoatur in hac corrupta natura, complebitur in altera, vbi cõformes erimus corpori glorioso Christi, corporibus resuscitatis Christo similes. Incoatur aut non aliter, quã applicatione beneficiorũ Christi & ipsius communicatione in regeneratione & conuersione ad Deum per causas & media ordinata. Hic gradus præsentiæ est & recte vocatur μυστικὸς à ministerio verbi & sacramentorũ quod est μυστήριον. In verbo enim & sacramẽtis Deus eo modo & ordine, quo expresso verbo instituit apprehendendus fide habitat in cordibus credentiũ. Vocatur recte & spiritualis & pactionalis, quia donum est gratiæ diuinæ singulare per nouam & singularem virtutẽ spiritus ex pacto & promissione. Est aũt præsentia ordinata non in creatione, nec per vires rerum creatarum, sed in patefacto verbo: & quanquam alligata est ad media externa in vsu eorũ externo, certo ac destinato: virtus tamẽ non est mediorũ, quæ nec substantia mutãtur, nec viribus naturæ insitis, sed ordinis est atq; instituti diuini singularis scilicet verbi ac promissionis, à quib. institutio pendet ac Spiritus S. Deniq; liberrima est præsentia totius Trinitatis dona spiritualia distribuentis liberrima voluntate qua vult mẽsura, & communicantis promissa bona æterna, & seipsam fide inhabitandũ in omnibus accipientibus fide. Vnde hæc præsentia est scripturæ ἐνοίκησις. Adest tota Trinitas & efficax est eo ordine & discrimine, qui verbo patefacto docetur, & Filius verus Deus & verus Homo adest secundum vtramq; naturam, sed secundũ vtriusq; proprietates, humana manẽte intra metas & proprietates suas, sed in spiritu suo efficaci in nobis, & nos sibi inserente, copulante & vniente vero & viuo coalitu, non physico, sed spirituali: quia in hoc gradu præsentiæ & ordine physica locũ non habent, nisi in vsu mediorum externo, qui tamen sine vsu interno spirituali, verbũ fide intuente nullus est & nihil prodest.* Hic est tertius gradus Dn. Philippi.
        - Ad *hunc gradum præsentiæ pro ritibus & sacramentis Veteris Testamenti, quæ venturum Messiã monstrabant, instituta sunt à Christo in Nouo Testamento, tanquam iam exhibiti pignora καὶ σφραγῖδες.*
          - Ministerium verbi *patefacti*
            - Generatim, *vt sit concio perpetua vniuersis de caussis, modo ac mediis reparationis ac instaurationis generis humani palam in orbe terrarum, vt arguat peccata totius generis humani, vt vocet omnes ad pœnitentiam, annuntiet remissionem peccatorum, iustitiã & vitam æternam. Hæc fit initium regenerationis & conuersionis in iis, qui audiunt, assentiuntur & fide apprehendunt. quæ regeneratio & conuersio non est momentanea, nec est definiti temporis sed in saluãdis perpetua in motu & lucta perpetua & studio, exercitiis ac lucta crescit.*
            - Speciatim, *vt sit sanctis*
              - Alimonia *perpetua cuilibet ætati accommodata ad exordia, incrementa, & profectus vitæ spiritualis doctrinæ captui cuiusq; conueniente.*
              - Medicina *perpetua corruptæ naturæ lapsuum & peccatorum, reuocans & conuertens ad Deum per doctrinam pœnitentiæ salutaris, ac sanans vulnera viua consolatione Spiritus sancti, & virtute viua in serio conatu tamen ac lucta, cuius medicinæ fit initium à principio regenerationis ac conuersionis, duratque perpetuo, quia manente ac repullulante radice peccati, semper labimur, alii magis alii minus. Semper ergo medicina nobis opus est, quæ reatum tollit, non exstirpat radicem, sed affert auxilia Spiritus sancti radici repugnans.*
          - Sacramenta
            - Baptismus, *vt sit lauacrum regenerationis, ac sigillum perpetuũ promissionis, ac beneficiorum Christi & insertionis in Ecclesiam, seu vnionis cum Christo, & in paruulis initium regenerationis.*
            - Cœna Domini, *vt sit robustior alimonia animæ pro adultis, pascens animam vberius, id est cõfirmans certitudine fidei de beneficiis Christi obsignans præsentiam Dei in nobis, & vnionem nostri cum Christi corpore.*
              - Physico, *quo efficimur os ex osse, caro de carne ipsius, sicut à natiuitate ipse fuit os ex ossibus nostris, & caro de carne nostra, sed sine peccato. & gestamur in ipsius corpore virtute spiritus.*
              - Mystico, *quo efficimur per eundẽ spiritum corpus vnum Christi, cuius ipse caput est & membra singuli alter alterius.*
  - Alter *est θαυμασιώδης miraculosus, id est, nouus & extraordinarius; quo Deus vt liberum agens in vtroq; ordinato præsentiæ & caussarum gradu generali & speciali facit liberrime quæ vult præter & contra ordinem.*
    - Seu *conditum in natura.*
    - Seu *patefactum in verbo, vt in vocatione & missione Prophetarum & Apostolorum. Item Pauli Apostoli quæ singularis est.*
- Alter *gradus præsentiæ est ἀχώριστος, ἀδιάλυτος, ἀδιάσπαστος, proprius vnioni hypostaticæ duarum naturarum in Christi persona, in qua natura humana assumta ὑπὸ τοῦ λόγου, qui est in diuina sua natura ὑφιστάμενον per se subsistens, in vnitatem personæ, sic in assumente subsistit, sustentatur ac gestatur, vt ὕπαρξιν in ea habeat, & nisi hoc modo sustentaretur aut non esset aut esset ὑφιστάμενον per se subsistens. Nec quod ὁ λόγος semel assumsit deponit vnquam. Reliqui gradus omnes sunt separabiles, quod de omnibus gradibus præsentiæ in creaturis manifestum est. A sanctis Angelis & beatis hominibus etsi non discedit Deus; tamen non adest eis vnione hypostatica, sed societate tantum, & humana natura in beatis est αὐθυπόστατος καὶ ἰδιοσύστατος. Nec est ἐνυπόστατος Deo inhabitanti in persona τοῦ λόγου.* Hic est quartus gradus Dn. Philippi.

Omnia congruunt cum Melanchthoniis, tantum inserta est distinctio ordinarii & extraordinarii, vt figmentum miraculosæ præsentiæ in Cœna sacra refellatur & excludatur ab ordinatis. Præsentia enim in ministerio tota vna est & eadem, illaq; non est noua, miraculosa, sed ordinata & perpetua.

TABVLA OSTENDENS SERIEM DISPVTATIONVM ET CAPITVM LIBRI TOTIVS.

DE DIVINATIONUM GENERIBUS.

QVOD SINT QVAEDAM DIVInationum genera non impia, nec superstitiosa, sed Christianis concessa.

LVCET in tota natura rerũ miranda Dei opificis sapiẽtia, & vestigia pręsentię diuinę tã expressa vndiq; oculis obuersantur, vt animos non prorsus feros aut Cyclopicos euidenter conuincant, quod sit Deus, cogãtq; eos assentiri insitis diuinitus de prouidentia notionibus. Inter hæc prouidentiæ testimonia non minimum est, connata animantibus à prima origine præsensio futurorum, significatioq; eorundem in ceteris naturæ partibus atque effectio, & scientia in hominum animis, seu potius naturæ vis, quæ ratione & arte progrediens, obseruatis ac notatis signis causisq; in natura, futuras res colligit, & obnunciat. Et si retinuisset humanum genus sapientiæ diuinæ radios, quos in primorum parentum animis de sua æterna luce Deus accenderat, certius & causas multorum euentuum, quos nunc coniecturis prosequimur & explicamus quomodocunq;, perspexissemus: & signa, quæ in hunc finem condita, & ante nostros sunt posita oculos, vt designent aliquid, & moneant homines intellexissemus. Sed postquam obscuratum est & obfuscatum lumen sapientiæ diuinæ lapsu primorum parentum: factum, vt naturam nunc contemplemur hebetata mentis acie, ceu Solis faciem per densas nubes, aut atras in aere nebulas contuemur. Rerum paucarum causas pernoscimus, ideoque de effectis non dextre ratiocinamur. Signa

Futurorum præuisio testimonium de Deo.

Futurorum cognitio primorum parẽtum lapsu obscurata.

vero paucissima assequimur, aut de euentibus illis interpretamur, quos reuera denotant.

Præter hæc & alia ingentia mala, simul persuasit in miseram atq; iræ Dei & tristissimis pœnis subiectam naturam hominum vt metus perpetuus malorum, voce diuina denuntiatorum, atque ingens horribilium dubitationum & fluctuationum chaos, sic immensum desiderium seu prospiciendi ac prænoscendi, seu exquirendi quouis modo, aut impendentia mala, aut futuros euentus secundos, & nimia ad superstitionem inclinatio ac propensio. Cupiunt omnes homines natura cum sese saluos atque incolumes esse & in rebus constitui secundis, tum mala aduersaque, & perturbationes animi quasuis auersari. Idcirco soliciti de futuris, & sperantes, & metuentes, & inquietis animis magis inhiantes futuris, quam tranquille fruentes præsentibus, mirabilibus cogitationum motibus, ceu procellis maria agitantur, & nihil non faciunt credunt, suscipiunt, quo & ex his sese fluctibus expediant, & vel præsentem stabiliant felicitatem, futuramue consequantur: vel amoliantur onus præsentium malorum, & contra aduersitates secuturas sese obfirment ac præmuniant. Cumque & diuinitus mala bonaque immitti sibi, & illa vitari, vel saltem mitigari, hæc confirmari, certo cultuum & ceremoniarum ritu, ex reliquis de Deo noticiis persuasum habeant, ignari Dei ac voluntatis & promissionum diuinatum, qua id fiat ratione, quoue modo, anxie soliciteque inquirunt. Impelluntur ad hæc ijs perturbationibus etiam, quas *ἀπιστία, incredulitas*, pungens perpetuarum dubitationum aculeis, vexans & vellicans animos mirifice, parit: præsenti certoque dolore, cum aduersis deiiciuntur, lætitia, cum extolluntur secundis. Spes autem & metus varias solent inquietudines & turbas cõmouere, & ingentes concitare fluctus, quibus intus forisq; fremunt & resonant omnia. Ita fit, vt quamuis homines in acerbissimis casibus, spes alat atq; sustētet, quam nulla dies vnquam euacuauit, tamen in ipsa attentione & spe, semper sese inferat ac misceat metus, cui haud scio an nõ plus mali insit, quã in ipso casu infelicitatis. Sic & cruciatus formidinum acriores sunt & animos conuellunt atrocius, quam vllæ aduersitates

Homines quare de futuris euentibus prænoscẽdis soliciti.

præsentes.

præsentes. Quapropter gestiunt omnes finem videre, vel spei suæ, vel metus. Inde diuinationes & ariolationes tantopere vbiq; locorum & gentium inualuerunt.

Origo diuinationum.

Cum vero manifesta esset imbecillitas sensuum & animorum nostrorum, quorũ illos ludificare ac prestringere, hos nullis fultos cœlestibus subsidiis capere ac circumuenire facilimum est, accessit mox atq; auxit, & auget hoc malũ Diabolus omni tempore, qui vt immani superbia & horribili odio Dei primos parentes promisso sapientiæ diuinæ persuasos ac deceptos euertit, & auulsos à Deo, ac dotibus diuinis exutos in exitium coniecit perpetuum, atq; horrendis inuoluit tenebris: Sic postea, vt hanc scintillulam veræ noticiæ Dei, quæ ex inenarrabili misericordia Dei adhuc reliqua erat, prorsus extingueret, & contemtum, immo ignorationem Dei confirmaret, animos prestigiis effascinatos καὶ ἐσκοτισμένους, *tenebris obductos seu excæcatos*, à veris Dei cultibus, Verboque mandante veros cultus, & monstrante Deum, & vera naturę ac diuinorum operum consideratione abduxit, & perfecit tandem, vt homines obliti conditoris & suimetipsius, non mactarent & offerrēt victimas eo modo, lege, fine, & fide, qua exhiberi eas Deus requirebat, nec verum Deum intuerentur animis, neque ad eum celebrandum referrent ac dirigerent sacrificia, sed alia commenticia idola sectarentur ac colerent, & in sacrificiis, quorum vmbram ex disciplina sanctissima maiorum retinuerant, nescio quę exta, fumos, ignes, & similia expenderent, indeque de Dei voluntate, & secuturis euentibus coniectarent, horribili furore ac plane Diabolico, In natura vero non vestigia sapientiæ ac presentię diuinę scrutarentur; nec causas mirandorum operum, effectionesque & quo consilio facta, ad quod vsus destinata essent, inuestigarent, sed rebus creatis abuterentur, & vel significationes eis affingerent certorum euentuũ contra naturę ordinem & primam constitutionem, vel nouas vires se iisdem inducere, naturis rerum mutatis, & velut in nouam formam conuersis, opinarentur: idque vt haberet aliquam religionis speciē, & prætextu nominis diuini credulos homines facilius alliceret & caperet, sacrarum sententiarum recitationem, à quibus noua illa vis proficiscitur,

Diabolus quomodo homines ad superstitiosas diuinationes seduxerit.

adhiberi voluit. Deinde, vt maior admiratio, & ardentior cupiditas erga istas imposturas incenderetur in animis, altiusq; insideret, & radices ageret, sæpe coniecturas illas, omina, præuisiones, & prædictiones, euentu comprobauit, contemtas vero aut neglectas durissime vltus est. Sic initio Diabolus, cum adhuc vigeret in animis hominum aliqua de Deo opinio, & vires rerum conditarum minus obscuræ essent, præstigias suas prætextu verbi cœlestis, & specie mirabilium atq; occultarum virium naturæ fucatas, inuexit ac stabiliuit.

Ceterum vbi iam euanuisset ex animis vera Dei notitia & vagarentur homines sine certis testimoniis, quærentes alii alia numina, quo ad se hac occasione totos conuerteret à Deo abstractos: non solum his mediis in natura propositis vtendum censuit; sed vel certos homines ipse obsessos agitauit, aut afflauit, vt velut *ἐκπνευφωμδροι, extra se rapti, afflati à dæmone*, quædam vaticinarentur. vel ad specus, latebras, aut idolorum tēpla, miraculis editis, oracula aperuit, in quibus vel ipse ex cauernis, statuis, aut simulacris, humana voce, nutu, aliove gestu somniis etiam, responsa reddidit: vel per suos illos, quos electione aut sorte acceperat ministros, ea protulit. His miseros & Dei ignaros homines & dementauit & pellexit atq; attraxit ad se adeo, vt agminatim vndiquaq; accurrerent, & furibundi spiritus illos sciscitarentur ac consulerent de euenturis in vita vel successibus, vel impedimentis; nec inchoarent, molirentur, aut mouerent quicquam, nisi consilio ab oraculis petito. Ad istas latebras dona offerebantur & cumulabantur immensa, instituebantur & fiebant sacrificia, decernebantur ac celebrabantur festa ac *πανηγύρεις, ludi solennes*. Diodorus refert, Phocenses ad bellum sacrum ex tēplo Delphico plus quam decem talentorum myriades, id est, plus sexagies centenis millibus coronatorum accepisse. Inde opes templi, ex collationibus & donariis diuersarum gentium collectæ & cumulatæ multis annis æstimari possunt.

Diaboli odiū erga genus humanum vnde. Est omnino horribile in Diabolo odium erga Deum & erga genus humanum, quod ex reiectione ipsius, & ad æterna supplicia condemnatione natum, incenditur magis magisq; receptione gratuita, ac restitutione generis humani, quam

quam declarauit voce,& confecit supplici deprecatione totiusq; obedientiæ, quam Deo debebat genus humanum, executione, ipse Filius Dei. Hic filius Dei λόγος, *Verbum*, misertus generis humani, quod conditum ad imaginem Archetypi, non superbo contemtu iudicii Dei, nec contumaci malicia, sed impulsu persuasuq; Diaboli præscriptæ obedientiæ leges violarat, ne hoc periret in perpetuum, factus est supplex Patri, & sua intercessione impetrauit, vt fieret in arcano illo cōsilio diuinitatis decretum de redimendo atque instaurando genere humano, ea lege atq; cōditione, sicut decretum Filius Dei explicauit, vt assumta ipse natura humana copularet rursus cum Deo genus humanum, quod lapsu erat auulsum, & iram in se patris conuerteret ac deriuaret omnem, iusticiamq; diuinā expleret integræ obediētiæ persolutione, & pœnas subiret, quas si genus humanum sustinuisset, fuisset redactum in nihilum: deniq; vt omnes ex genere humano hæc gratis ex mera misericordia decreta, oblata, & exhibita beneficia agnoscentes, ac vera fide amplectentes, hac fide sibi adiunctos & insertos, tanquam membra communicatione Spiritus sancti viuificaret, & sanatione vulnerum naturæ sauciæ, atque inchoatione nouæ & Deo placentis sanctimoniæ, instauraret ad vitam æternam, in qua erit Deus omnia in omnibus.

Quod ergo & Filius Dei λόγος, *Verbum*, vera humilitate ac submissione sese abiiciens coram Patre deprecatus est pro genere humano, translatis ab illo pœnis in sese, vt satis fieret iusticiæ Dei & Pater victus supplici intercessione Filii ignouit generi humano: hoc demum odium Diaboli aduersus Deum, & ipsum genus humanum, ac præcipue illum cœtum, qui est Ecclesia, multo inflammauit vehementius & exacuit. Quo fit, vt & callidius insidietur piis, & in hos quibuscunque occasionibus crudelius sęuiat, non tam corpora petens, (quanquam corporum cruciatus, excarnificationes, & pericula, quod in oculos incurrunt, mouent animos vehementius) quam animas pertentans, & illaqueatas euertens præstigiis falsorum dogmatum, & impiorum atq; idololatricorum cultuum superstitione: deniq; vt quantum potest conetur, vt deleat Verbum Dei, tollat ministeriū Verbi, incitet impios homines aduersus Deum,

& cum trahat secum florentissima imperia, vt incendat reges ad sæuitiam ac crudelitatem : astutos homines ad excogitandas præstigias, quibus veritate obruta stabiliatur impietas.

Pontificiæ Ecclesiæ furores Ethnicorum similes.

Nihil admodum his Ethnicorum furoribus dissimile inualuisse in Romana Ecclesia, post dogmata Apostolorum πρὶν ἐγγραφα scriptis edita, vel abolita, vel contrariis sanctionibus sublata, vel τοῦ ῥητοῦ scripti contra διάνοιαν sententiam detorsione, aut figmentis etiam sanæ doctrinæ repugnantibus deprauata: itemq; post Apostolicas παραδόσεις καὶ ἀγράφους traditiones scriptis non comprehensas, aut abrogatas, aut neglectas, aut superstitioso impioue abusu profanatas, res docet, si præstigiarum & ludibriorum Diaboli series ex recenti patrum nostrorum memoria repetita consideretur, quæ coegit pios homines & gloriæ Dei ac veritatis amantes cogitare de emendatione confirmatæ impietatis.

Diuinationes omnes promiscue reiicere impium.

Etsi vero tetros admodum & horrendos furores in bonas & generi humano vtiles ac necessarias artes infarsit Diabolus: non tamen omne diuinationum seu prædictionum genus promiscue reiiciendum & condemnandum est, immo scelus esset & impietas contumeliosa in Deum, velle ob eas præstigias, quas aspersit operi diuino Diabolus, aut derogare fidem Propheticis testimoniis, aut negare, quę in natura causas habent manifestas & ita condita sunt, vt vel præsagiant futura, eaque præscensione homines de iisdem commonefaciāt, vel signa rerum ignotarum & futurarum ordine ac lege naturæ suæ æstimanda & iudicāda hominibus exhibeant: Sed prudenter & pie secernantur diuina & ordinata a superstitiosis, autore & patre Diabolo natis. Illa retineamus atq; excolamus, & gratias agamus Deo æterno Patri Domini nostri Iesu Christi conditori cæli & terræ, & pulcherrimi huius ordinis in natura, ac mirandorū effectuum, atque oremus, vt accendat pectora nostra radiis suæ sapientiæ, & augeat suam in nobis lucem, vt cum in vera ipsius opificis, tum in totius naturæ cognitione, proficiamus etiam in hac vita. Hæc vero Dæmonum impia, superstitiosa, & ἀναπολογήτοις siue causis, vaticinia toto pectoręq; auersemur, fugiamus, & execremur, non faciamus pacta

cum

cum Diabolo, non quæramus auxilia contra Dei voluntatem, non percontemur, aut exquiramus, quæ nos præscire Deus noluit, sed seruiamus Deo in vocatione nostra sedulo, obeamus ac præstemus mandata officia fideliter & diligenter, exitum vero Deo commendemus, petamusq; & expectemus auxilium & gubernationem à Deo, qui vera fide serio vocatus certo aderit, sicut dicitur, Commenda Deo viam tuam, & ipse faciet. Item, Quicquid petieritis credentes, accipietis.

Quæ diuinationum genera concessa.

Quæ autem sint diuinationum genera concessa, quæ prohibita, in descriptione & distinctione singularum specierum ostendam, certa testimonia habent Prophetarum vaticinia, quod sint à Deo. De stellis dicitur; Erunt vobis in signa, menses, & annos. Approbatur & conceditur vsus rerum creatarum verus, ad quem destinatæ sunt. Necesse est enim verum & legitimum vsum operum Dei, discerni à superstitioso & impio abusu. Aues conditæ sunt ad vsum hominis: alæ auibus additæ sunt, vt harum velut remigio ex vno se loco transferant in alium, non vt volatu dextro sinistroue, dextra nobis aut sinistra portendant: sic de ceteris. De tota rerum natura dicitur, Et vidit Deus omnia quæ fecerat, & erant valde bona, id est, à Deo creata, congruentia ad ordinem in mente diuina, destinata ad bonos vsus necessarios hominum generi, & animantibus ac naturis cæteris propter hominem. Approbat Deus opus suum, quod ita condidit, vt naturis singulis & actiones congruentes, & vires actionum effectrices indiderit, terrenaque cœlestibus ea serie & lege copularit, vt consensus sit cognatioque horum inferiorum cum superioribus admirandus. Quæ in hanc elementarem Mundi regionem conclusit corpora, ea ex quatuor elementorum miscuit temperie. Hæc rursus coalitu substātiarum fractarumq; mixtione, qualitatum temperie & reliqua gignunt qualitatum genera multiplici discrimine, pro vt diuersimode in aliis corporibus coeunt inter se ac miscentur, & effectus pariunt naturæ mixti congruentes: qui cum exerant sese in corporibus, atq; eorūdem constitutiones, vigorem, & mutationes proferant, ac subiiciant oculis ac sensibus [illegible] quis, certe considerandi sunt, vt inde,

de ipsis naturis & secuturis effectibus ratiocinemur. De his copiosius infra.

Quæ sint prima diuinationũ seu prædictionum genera, quæq; ex his concessa; quæ superstitiosa, impia, & prohibita.

Μαντικῆς duo prima genera iuxta Aristotelem & Ciceronem. Diuinandi genus artificiosum.

MAντικὴν Græci, Latini diuinationem vocarunt, præsensionem & scientiam rerum futurarum. Huius duo prima genera fecerunt Aristoteles & Cicero: Vnum artificiosum nominarunt, quod artis particeps esset, & complecteretur ea, quæ coniecturis explicantur, aut euentibus animaduersa ac notata sunt. Est enim ars in iis, qui res nouas coniectura prosequūtur, veteres obseruatione didicerunt. Retulit huc Cicero cum ea, quæ posita in monumentis ac disciplina, libris aruspicinis, fulguralibus, ritualibus, auguralibus, & similibus, tractata sunt ab Hetruscis, tum alia quæ subita coniectura declarabantur, nec præceptionibus aut regulis comprehensa erant.

Naturale.

Alterum naturale appellarunt, quod arte careret. Carent autem arte ii, qui non ratione aut coniectura obseruatis ac notatis signis, sed cōcitatione quadam animi, aut soluto liberoq; motu futura præsentiunt, quod & somniantibus sæpe contingit, & nonnunquam vaticinantibus per furorem.

Aristotelis & Ciceronis distinctio diuinationum ex Platone desumta.

Μαντικῆς Etymologia ex Platone.

Desumta est autē ex Platone hæc distinctio, qui in Phœdro discernit inter μανίαν & οἰωνιστικὴν, *insaniam & augurandi scientiam*, ita vt, μανίαν, *insaniam*, (à qua voce μανικὴν, & interposito τ, μαντικὴν defluxisse coniicit) vocet illam ex afflatu Dæmoniaco conceptam cum furore vim vatidicam & diuinatricem: οἰωνιστικὴν vero *augurandi scientiam*, artem legibus & regulis certis ex signis aut Physicis aut aliis superstitione assumtis texentem prædicta. Estq; Græcis οἰωνιστικὴ nomen generis, quod complectitur omnia, non ex vatidico & furioso impetu nata, sed arte ex obuiis & antegressis signis causisue qualibuscunq; excussa monita & præsagia.

Οἰωνιστικὴ vnde dicta & quid.

Plato οἰωνιστικὴν dictā existimat, quasi οἰονοϊστικὴν, vt dicetur inferius. De auguriis enim idem quoq; vocabulum vsurpatum est.

Con-

Constituerunt hæc prima diuinationũ genera illi, vt homines ignari prorsus veræ Religionis, & fascinati Ethnicis superstitionibus, atq; imposturis Diabolicis, cõfuderuntq; sine vllo discrimine prædictiones omnes: Ita tamen, vt fere de Diabolicis maxima ex parte & superstitiosis pertractẽt: reliquas, quarum in natura constant *εὔλογα αἴτια*, *consentanea causa*, vix perstringant, aut obscura mentione notent.

Nos qui ex verbo patefacto diuinitus scimus, quæ condiderit Deus, & ratione, duce atq; experientia magistra discimus aliquo modo, ad quos vsus res creatas compararit ac destinarit, quæ inspici ac considerari, quæ non obseruari velit: quæ vero ordini instituto diuinitus asperserit Diabolus, vt Deum Deiq; absolutissimum opus deformaret, & genus humanum de veris excussum deiectumq; sententiis, infinitis & inextricabilibus plurimorum errorum labyrinthis implicaret: de his inquam edocti testimoniis diuinis. tum reiicimus hanc distributionem vaticiniorũ, tum multa genera diuinationũ ab Ethnicis religiose culta, conseruata & vsurpata, in vniuersum damnamus ac detestamur: & Deo gratias agimus, quod communicata Euangelii sui luce de Filio mediatore, & accensis atq; illustratis cordibus nostris Spiritu suo sancto, ostenderit rursus, quis sit verus Deus, vbi quærendus sit, quomodo coli velit, quæ requirat & approbet, quæ abominetur & seuerissime puniat: ac precamur ardentibus votis, vt hanc lucem in nobis conseruet & augeat, & defendat corda nostra aduersus furores illos Diabolicos, Ethnicos, Mahometicos Anabaptisticos, & similes, qui abducunt animos à Verbo voce diuina prolato, & tradito ac commendato à Christo & Apostolis. & vel alia quærunt extra Verbum numina vel nouos expectant *ἐνθουσιασμοὺς* è cœlo.

Recensemus autem quatuor diuinationum prima genera, *μαντικὴν πνευματικὴν, διαβολικὴν, φυσικὴν ἢ τεχνικὴν, καὶ κοινὴν ἢ δημώδη*: *diuinationẽ quæ est à Spiritu sancto, Diabolicam, naturalẽ aut artificialem, communẽ aut vulgarem.* Hæc ideo constituimus, vt Ethnicas simul omnes complectamur, & quæ ex his in natura causas habeant, ac retineri sine impietate possint: quæ prorsus impiæ aut *ἀναπολόγητοι*, *causis destitutæ*, sint, monstremus. Non paucæ enim etiam ex harum **Diuinationum quatuor prima genera.**

numero ita à quibusdam excusantur & ornantur, vt imperitis facile fucata veritatis specie imponant.

Μαντικὴ πνευματικὴ Μαντικὴ πνευματικὴ. *diuinatio quæ est à Spiritu sancto*, vsitate in Ecclesia *προφητεία, prophetia* vocatur. Nos secuti autores Ecclesiasticos, *πνευματικὴν*, *spirituale* ideo appellamus, Προφητεία. quod instinctu afflatuq; Spiritus sancti funditur. Referuntur huc omnia vaticinia veteris & noui Testamenti. In nouo Testamēto multa extant à Christo ipso edita & Apostolis, de calamitatibus & afflictionibus oneraturis Ecclesiam in hac vita, de regno Antichristi, de signis præcessuris nouissimum diem, de æterna & beata vita Electorum, & similia.

Vaticinia noui Testameti.

Vaticinia veteris Testamenti.

Vetus plures habet: de duratione, diuersa gubernatione ac differentibus statibus, & de momentis præcipuarum ac fatalium mutationum Mundi, qualis est prophetia ex schola Heliæ profecta, Sex millia annorum stabit Mundus, duo millia inane, duo millia lex, duo millia Christus, & si quid deerit, propter peccata nostra decidetur: Item de distinctis quatuor Mundi Monarchiis atq; earundem ordine, interitu, instauratione, & rebus in quolibet imperio gerendis, qualia sunt Danielis & Esaiæ vaticinia: Item de mutationibus, ruinis, & collisionibus regnorum, qualia multa in Esaia reperiuntur & Ieremia, de regno Iudaico, Israelitio, Ægyptio, Syriaco, Assyrio, Persico, Græco: Item de futuro Messia, de tempore, quo venturus sit, assumta natura humana ex Virgine, de loco, in quo nasci eum oporteat, de familia & origine, de passione & resurrectione, de collectione Ecclesiæ ex Iudæis & Gentibus, ac perpetua eius gubernatione, conseruatione, & propagatione, & præter hæc alia, quæ proprie ad Iudaicum populum pertinebant de pœnis & calamitatibus, & mutatione politiæ in populo illo, de abducendo populo in Assyriam, deliberatione eiusdem & restitutione politię Iudaicæ, de regni Iudaici excidio ac deletione. Erant enim perpetuo in illo populo Prophetæ, qui à Deo solo excitati instructiq; donis Spiritus sancti peculiaribus, non solius doctrinæ curam agebant, nec doctorum tantum fungebantur munere, verumetiam in regione politico Regibus præsto erāt, gubernabāt piorum Regum consilia, & quid facto opus esset, vbi pericula imminerent, monebāt: impiis Regibus clades & calamita-

Prophetarū officium.

tes, omninoq; quæ euentura essent Regno, propter populi & principum peccata, denunciabant: & certa atq; illustria habebant testimonia quo missi essent à Deo, & Spiritu sancto regerentur, nec possent errare: sicut multo ante promiserat Deus, inquiens: Suscitabo eis Prophetā de medio Fratrū suorum, & ponā verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia, quæ præcepero ei. quod dictum etsi de Christo propriè loquitur, tamen ad totam seriem etiam Prophetarum ac perpetuam in populo Dei accommodari potest. Eadem fuit concio Apostolorum, sed hoc differebant à Prophetis, quod exhibitū Christum, mactatumq; pro peccatis generis humani, & resuscitatum à mortuis, ac regnātem ad dextram Dei patris prædicabant vtrique populo, Ethnico & Iudaico, & mandata nulla de gubernatione ciuili habebant; immo arcentur à gubernaculis imperiorū & dominatu expresso interdicto, Reges gentium dominentur vobis, Vos autem non sic. Ceteris conueniebant. Vtrique enim eadem vocationis & doctrinæ testimonia habebant, nimirum multiplicia miracula, & exactissimum consensum doctrinæ suæ ac vaticiniorum, cum patefactis antea testimoniis de vno vero Deo, eiusque essentia ac voluntate, & veris cultibus, deque promisso generi humano Messia Filio Dei, quæ nota vel sola semper veros doctores & Prophetas à Pseudoprophetis secernit.

Apostolorum & prophetarū discrimen.

Sed cum omnibus temporibus inde vsque ab initio Diabolus opera Dei æmulatus sit, & quibusdam præstigiis, quandoq; & veris miraculis suos furores confirmarit: diligenter discrimen consideretur miraculorum Ecclesiæ & Diaboli, quæ duobus discrepāt, Impossibilitate & Finibus. Primum Prophetæ & Apostoli, vt Ecclesia omnium temporum, habuerunt miracula peculiaria & propria longe supra Dæmonum vires posita, quæ nullo modo imitari Diabolus potest. Talia plurima sacræ Literæ celebrant. Primi parentes, primo & horrendo lapsu excussi gratia Dei, & in æternum sua culpa præcipitati interitum, restituuntur voce & promissione diuina, donanturq; remissione peccati, Iustitia noua & vita æterna, & constituitur Filius Dei, λύτρον, *redemptionis precium*, & Mediator apud Deum pro genere humano, defensor vero & custos Ecclesiæ aduersus

Miraculorū Ecclesiæ & Diaboli discrimen duplex.

Miracula Ecclesiæ Diabolo ἀμίμητα καὶ ἀδύνατα inimitabilia & impossibilia.

tyrannidem Diaboli. Delabitur ignis cœlitus, & victimas sanctorum correptas deuorat & exurit. In exordio Mundi Enoch, deinde Helias, adhuc induti corporib⁹, viui rapiuntur ad Dei æternam & inuisibilem consuetudinem. Dum construitur turris Babylonica, varietate linguarum diuersarum turbantur & impediuntur operæ. Nohe seruatur & defenditur cum suis in primo illo & vniuersali Mundi κατακλυσμῷ, *diluuio*: cum vniuersum hominum & animantium genus (illis quæ ipse separarat & concluserat in arcam exceptis) inundatione mergeretur, quod quidē multo ante ipse prædixerat. Sara Abrahæ coniunx sterilis effœta fit fœcunda, & parit filium Isaac. Mosis multa ingentia edit miracula, quorum etsi quædam Diabolus per ἐπῳδοὺς, *incantatores*, & Magos Ægyptios effingit, ac repræsentat ludibrio fascini & præstigiarum, omnia tamē præstare nequit. Estq; inter illa miracula hoc vel maximum, Diabolo prorsus ἀμίμητον, *non imitabile*, quod Israelitis interclusis mari rubro discussæ ac dehiscentes, & cursu represso rupium instar consistentes aquæ, transitum præbent, Deo per diuisos vndarum fluctus viam sternente, ad ictum baculi. Iosuę dimicanti contra quinq; Reges qui Gabaonitas oppugnabant, Sol & Luna, id est, omnium stellarum orbes, concitatissimo, quo circumaguntur, motu inhibito & fixo diuinitus, subito consistunt. Mosi, Heliæ, Salomoni immolantibus ignis cœlitus demissus victimas inflammat ac consumit, & quidē largissima perfusas & madefactas aqua. Non potest hoc perficere Diabolus, etsi ludibria quandoq; similia oculis obiicit, vt cum Seleuco Pellæ rem sacram facienti, ligna aræ imposita sua sponte se ad simulacrū Iouis conuerterūt, & sine igne sua sponte exarserunt: aut cū ex lignis extructis in ara Egnatiæ Nymphæ in Appulis, & nō incensis, repente flammæ exilierunt: aut cum in colle Vulcanio apud Siculos iuxta Petrensium stagnum sarmentorum fasces ex sese sua sponte ignem cōceperunt, & nullo carbone adhibito nulloq; flante halitu in incendium eruperūt: quæ tamen fabulosa esse aut fascino excæcatis hominibus miseris, à Diabolo perfecta igne subdito reor.

Præstigiæ Diabolicæ imitatrices.

Resuscitant mortuos Helias & Helisęus; Helias Sareptanæ viduæ, Helisæus Sunamitidis filium, & cadauere suo cadauer

daner aliud quod maius est. Domino benedicente, non deficit lecythus olei viduæ Sareptanæ, de quo famis tempore pascebat Heliam: idem contingit intercessione Helisæi viduæ Prophetæ. Neutrum imitari Diabolus potest, non reuocat extinctos in vitam, neq; condit res nouas. Instauratio enim naturæ destructæ, & creatio, id est, effectio rei alicuius ex nihilo solius Dei opera sunt. Diabolus ditat furto, aliorum facultatibus translatis ad alios. Ionas præcipitatus in mare, & à Balæna absorptus, seruatur in ventre piscis totum triduum. Ezechiæ conualescenti regreditur Sol.

Daniel Regi Persico somnia, quæ expergefacto exciderant, monitu Spiritus sancti recitat & interpretatur, quod Dei proprium est, qui cum solus sit *καρδιογνώστης. scrutator cordis*, solus sensus & cogitationes animorum introspicit, ac pernoscit. Idem quatuor futuras Monarchias, & in quarta venturum Dominum clare prædicit, ac pene ipsum articulum aduentus definit.

Talia vaticinia, quæ totam Mundi historiam, & imperiorum seriem atq; ideam complecterentur, nulla vnquam gens habuit, nec præuidere eam Diabolus potest.

Non cient pluuias & reliqua Meteora, temperandis anni vicibus, & terrenis corporibus reficiendis necessaria causæ cœlestes, Heliæ & Helisæi temporibus, Deo actiones earum suspendēte & inhibente, terraq; destituta fotu & rigatione cœlesti sterilescit. Viri Israelitæ in ardētissimum conclusi caminum à rege Chaldæo non modo non vstulantur, sed ne quidem vim flammæ persentiscunt. Solius hæc Dei sunt opera *ἀμίμητα, non imitabilia* Diabolo, atq; vt solus Deus autor est & Dominus naturæ, ita solus sistere cursus rapidissimos orbium cœlestium, & vires actionesq; rebus creatis attributas cohibere, impedire, aut mutare potest. Christo moriente, toti terræ Solis lumen velut extinctum deficit atq; euanescit. Eiiciunt ex obsessis Dæmones repugnantes, vitæ restituūt mortuos, & similia edunt miracula Christus & Apostoli. Christus septem panibus quatuor millia, quinq; panibus quinq; hominum millia pascit, & saturatis omnibus, reliquiis solis quæ supererāt, ex panibus septem sportas septem, ex quinq; panibus duodecim sportas implet. Idem aquam mutat in vinum, quod tantum naturæ omni-

omnipotentis opus est, cui soli creaturæ cedunt & obediunt. Nec vel transmutatio naturarum inter se, vel vnius in alteram conuersio subita, solo iussu effecta, à creatione discrepat.

Miraculum summum.

Sed superant & hactenus commemorata miracula & omnium creaturarum captum, Natiuitas Filii Dei & passio eius & resurrectio. Nascitur Iesus Christus æternus *ὁ μονογενὴς, & vnigenitus* æterni Patris filius, & diuinæ atq; æternæ naturæ suæ indissolubili fœdere copulat naturã humanam, in vtero puræ & impollutæ Virginis sine virili semine. Idem quiescente natura diuina, sustinet cruciatus quantos nulla hominum mens metiri vnquam aut capere potest, & moritur pro genere humano, ac deuicta morte resurgens multa secum beatorum millia suis induta corporibus, & viuificata, velut in triumpho ad æternam Dei consuetudinem traducit. Ad horum miraculorum cõspectum & cogitationem obstupescunt sancti Angeli, expauescunt & pene exanimantur Dæmones. Hæc & similia miracula Ecclesiæ prorsus *ἀδύνατα, impossibilia,* sunt *καὶ ἀμήχανα, non imitabilia,* Diabolus nõ potest, vel si rũpatur, reddere vitam cadaueri, etsi præstigiis quãdoq; inanes species, aut *εἴδωλα, simulachra spectra* viuis similia, oculis offundit.

Citharistriæ Bononiensis historia mirabilis.

Audiuimus Bononiæ fuisse citharistriam virginem, carum multis propter artem, quam vita functam Magus quidam alligato ad alas fascino ad eum modũ, Diabolo colludente, adornarat, vt cœtus hominum, congressus publicos & conuiuia frequentaret, caneret fidibus consueto more, neq; à viuis differre videretur, etsi palleret plus nimio. Incidit in hanc forte alius quispiã Magus & animaduersa (Diaboli monitu) impostura, cadauer, inquit, est ista fascinumque sustulit. Eo amoto, statim ipsa ad terram collapsa iacuit exanimis. Sic sæpe alias ludit Diabolus; nequit tamen semel extinctis halitus afflare vitales, & solutam carcere ac vinculis corporibus animam reddere.

Miraculorũ Diabolicorũ finis.

Secundum discrimen sumitur à finibus miraculorum. Finis miraculorum Diaboli *ἐπὶ τὸ πλεῖστον, vt plurimum* est, vel erroris furorisue manifestè impii, blasphemi, & contumeliosi in Deum, aut sceleris alicuius confirmatio præceptioue, aut approbatio, vt falsorum dogmatum, idolola-

triæ, superstitionis, abusuum verbi & sacramentorum, iniustarum cædium, furtorum, fœdarum libidinum & turpitudinis: quibus & præcipue delectantur Dæmones, & quacunq; possunt occasione immergunt homines validissime: tum quod iusto & casto Deo maxime displicere omnem ἀκαθαρσίαν, *impuritatem* norunt, tum vt opus generationis polluant ac defœdent, quod ad propagationem & conseruationem generis humani constitutum vident.

Sic vaticinia Tiresiæ & Calchantis iubebant mactare humanas victimas, & stabiliebāt præsentem εἰδωλομανίαν *insanum idolorum cultum*, atque illam prodigiosam de fictiorum & plurium deorum numero opinionem. Tiresias promittit Thebanis victoriam, sed ea lege, vt Creontis filius mactatus fiat victima pro patria. Calchas diuinat de excidio Troiæ, & pollicetur successus, sed simul iubet Agamemnonis filiam immolari. Ionibus petētibus remedium ab oraculo Delphico aduersus sæuissimam luem, quæ horribiliter grassabatur in tota vicinia, respondet Delphicus Dæmon, non desituram luem, nisi litetur Dianæ Triclariæ Menalippus cum Comethone, quam in Dianæ templo ipse stuprauerat, & nisi annuatim, eodem tēpore, pro Menalippo elegantissimus iuuenis, pro Comethone puella venustissima, ad aram Dianæ mactentur. Idem Messeniis in longo illo & diuturno bello, quod cum Lacedæmoniis gesserunt, sciscitantibus de exitu, promittit victoriam, sed ea conditione, si Virginem puram ex Æpytidarum familia Deo immolarent: ibi cum Aristodemus vnus ex præcipuis familiæ Æpitidarum, gratificaturus patriæ, filiam quam habebat vnicam, destinasset sacrificio, alius quispiam amore puellæ impulsus, quo miseram seruaret, ex se grauidam esse, & idcirco litari Deo non posse fingit. Pater, eo audito, ingenti exardescēs iracūdia mox interfectam filiam dissecat. Paulo post noctu secundum quietem, fœda specie sauciatæ & concisæ filiæ grauiter consternatus, ad tumulum eius semet ipsum iugulat.

Tiresiæ vaticinium.

Calchantis vaticinium.

Historia horribilis furoris Diabolici.

Horresco cogitās cum immania illa superstitionū portēta, tum teterrima flagitia & cædes, abominādas, quæ à Diabolo excitatæ & confirmatæ adeo inualuerūt & peruagatæ

sunt per omnes gentes, vt etiam in populum Dei peruase- rint. Hunc enim, præterquam quod nefanda & multiplici idololatria, contumacissime abiectis oraculis & legibus cœlestib. se polluit, etiam liberos cremasse idolo Moloch in valle Gehennõ, plus quam beluina crudelitate, legimus. Talia non ab illa æterna mente, iusta, casta, misericorde, conditrice rerum & conseruatrice. De his inquit enim Ier. 7.19.& 32.& alibi: Fecerunt quæ nunquã mandaui de quĩ bus locutus non sum, quæ non venerunt in cor meum: sed absq; omni dubio ab autoribus Dæmonibus oriebantur, qui odio veri Dei, inde vsq; ab initio, in conscientias & cor porã hominum, quauis occasione crudelissime sæuierunt.

Miraculorũ Ecclesiæ finis

At miracula Ecclesiæ, Prophetarum, Apostolorum, di- recta sunt ad confirmationem veræ doctrinæ traditæ diui- nitus, & verorum cultuum, consentiuntq; cum verbo ante patefacto de vero cultu & Filio Dei. Semper enim Ecclesia propriis quibusdam claruit miraculis, præ gentibus cete- ris, quæ doctrinæ antea promulgatę testimonia sunt, quod sit à Deo, & quidem eò exhibentur, vt per ea signa verus De us velut oculis innotescat ac celebretur. Est ergo hoc pri- mum genus diuinationum, quod proficiscitur à Spiritu san cto regente corda eorum, qui diuinitus ad hoc munus & immediate certis testimoniis vocantur: aut alioquin cœli- tus à Deo certis visionum *καὶ φανερώσεων*, *& apparitionum*, documentis ostenditur. Secludantur autem ab hoc genere χρησμοὶ & θεομαντεῖαι à Græcis dictæ, i. e. *oracula & deorum vaticinia*, de quibus infra pertractabitur.

Μαντικὴ φυσικὴ ἢ τεχνική.

Μαντικὴ φυσικὴ ἢ τεχνικὴ *Diuinatio naturalis aut artificiosa* intuetur & considerat naturas rerum conditarum, & scru- tatur, quibus quæq; sint viribus præditæ, quid natiua vi sua efficiant, quibus sint dedicatæ atq; addictæ vsibus, quibus causis naturæ rerum vel vitientur ac deprauentur, vel dis- soluantur prorsus ac destruantur, seriem deniq; connexio- nemq; causarum secundarum peruestigat, & qua vi quæq; sibi iunctam & copulatam causam moueat atque afficiat, quas qualitates ordine distributis Mundi corporibus im- primat: & ex causis de effectibus secuturis ratiocinatur, ac vicissim ex effectibus naturas rerũ *καὶ δυνάμεις*, *& faculta- tes*, æstimat atq; ostendit sine superstitione. Voco enim μαν

τικὴν

ικὴν φυσικὴν, diuinationem naturalem, prædictiones, quæ ſumuntur à cauſis ſignisq; in natura ordinatis diuinitus, quæ ſigna ſunt aut cauſæ, aut effectus, aut proprietates; quæ ordine naturæ conſequuntur cauſas aut effectus. Condidit enim Deus naturam eo modo, vt ſingulis rebus mirandas ac peculiares vires certarum actionum effectrices indiderit: his actionibus & effectus certi, & alia accidentia lege quadam naturæ congruunt ac reſpondent: immò præter cauſas, effectus, & alia *συμπτώματα*, *accidentia*, ſunt in vniuerſa natura plurima vel futurorum euentuum, vel aliarum rerum; quæ nondum conſpiciuntur, vera ſigna, diuinitus condita ad hunc vſum, vt vel præſignificent aliquid, vel de ignotis & cognitu tamen neceſſariis erudiant homines; ſintq; velut veſtigia ſenſibus obuia, quæ deducant oculos & animos ad rerum ipſarum procul ex conſpectu amotarum atque abditarum inſpectionem. Hæc ipſa etiam ſunt perpetua, ſignificatisque experientiæ perpetuæ congrua; quæ cum ratione eſt talium norma, etſi non ſemper reſpondent euentus, qui præuideri ac definiri certò exactéque nequeunt, cùm non conſpiciantur cauſæ omnes & effectus ſufficientes. Horum contemplatio, obſeruatio, ac diligens penſitatio, nequaquam legi Dei aduerſatur, neque Deo diſplicet: ſed eſt conſideratio diuini operis atque ordinis, miranda arte ad Ideam, quam antea in mente ſua Deus præformarat, effícti atque conformati; neceſſaria homini in tota vita multis de cauſis; vt apparebit, cùm ſingulas eius explicauerimus differentias: & ſi quis in natura non eſſe, aut inania eſſe contenderet, manifeſto mendacio Deum offenderet. Vtque prior ſpecies certa habet & indubitata teſtimonia, quæ immediatè à Deo eam proficiſci neceſſariò conuincunt: ſic hanc quoque & diuinam eſſe, & concedi, approbari, immò requiri & præcipi diuinitus, tota rerum creatio euidentiſſimè probat ac teſtatur.

Diuinationum naturalium fontes.

Etenim ideo Deus ex arcana ſede ſua prodiens, hoc pulcherrimum Mundi domicilium tanta ſapientia fabricauit, tantaq; rerum varietate compleuit atque exornauit, vt ceu theatrum exquiſitiſſima arte elaboratum atque expolitum, ſapientiam artificis oculis contuendam proponeret:

Mundus cur tanta varietate elaboratus.

Homo cur tanto mentis & sensuum acumine à Deo instructus.

Hominem verò, à quo agnosci ac celebrari voluit, ideo tanta mentis perspicacitate, tamque præstanti intelligentia instruxit, & sensibus donauit acutissimis, qui indices essent menti rerum foris obuersantium, vt cum oculis animoque perlustraret, & hoc vndique obtensum cœlum, & reliquas mundi partes, cumq; semetipsum euolueret, & sui corporis structuram, mentisq; & liberæ voluntatis, atque his inseruientium virium præstantiam expenderet, cogitaret de Architecti immensa atque infinita sapientia, bonitate, misericordia, iustitia, deque perpetua eius præsentia, & inexhausto erga genus humanum amore. Quod si in primis homo vestigiis perstitisset, retinuissetque acceptas in creatione dotes, quid quæso fuisset aliud hominum vita, quàm talis philosophia, quæ perpetua gratiarum actione & inuocatione Deum, & verbo sua voce tradito, & hac rerum creatione patefactum coluisset, celebrasset, ac collaudasset?

Quanquam autem hebetata sit mẽtis acies adeo, vt neutiquam amplius in naturas rerum penetret, immò vix externas species quomodocunq; assequatur & intelligat: vult tamen etiam nunc aspici naturam Deus, & sapientiæ suæ, bonitatis, prouidentiæ testimonia inquiri atque erui. Et quamuis sunt quædam incerta, propter mentis imbecillitatem & caliginẽ, quæ ὥσπερ σκιαὶ τινὲς καὶ εἰκόνες ἐν ὕδασιν, *tanquam vmbræ quædam & imagines in aquis*, facile elabuntur ex animis, & euanescunt; quædam immò plurima, nondum explorata sunt: tamen à diuerso plurima sunt certa, cùm ex iis notionibus certis atque immotis, quas nascentes nobiscum afferimus, tum ex perpetua & sibi consentiente experientia, quæ Deus nota esse voluit. Ea vel negare vel cauillari amentis est. Atque in qualibet arte, quæ vera sunt & certa, seu ex insitis nobis à prima origine notionibus, seu ex congruente sibi perpetuo sensuum indicio ac relatu, ea sciamus esse donum Dei, communicatum singulari beneficio diuinitus, quod non calumniis prægrauare, aut commenticiis & nouis opinionibus deformare, sed illustrare nos, expolire, & augere decet diligentia & meditatione. In hoc genere sunt prædictiones physicæ, extructæ ex causis physicis, perpetua experientia comprehensis: quarum quanquam paucæ sunt demonstrationes, tamen ex his

ipsis,

ipſis, ſi explicentur, atq; ad vſum dextre accommodentur, multo plura erui & iudicari poſſunt, vt in Arte medica periti experiuntur.

At carere ſuperſtitione omni veras phyſicas prædictiones manifeſtum eſt. Etenim ſumuntur vel à cauſis phyſicis, vel ab effectibus, vel à ſignis naturalibus & ordinatis, vel ab iis, quæ velut ſymptomata effectus à cauſis ortos conſequuntur: id eſt, omnia rerum futurarum & abditarum in natura indicia & argumenta, aut ſunt αἴτια, aut σημεῖα τῶν γινομένων φυσικῶν, aut συμπτώματα, ἢ ἔνια τούτων, ἢ ἓν μόνον: *cauſa aut ſigna eorum, quæ fiunt naturalia: aut euenta vel omnia, vel horum aliqua, vel vnũ ſolum.* Addo nominatim à cauſis Phyſicis, quibus intelligo naturas creatas, & τὰς δυνάμεις, *facultates* rerum cõditarum à Deo ipſis attributas, quæ Deo adiuuante, conſeruante, & vigorem conferente, efficaces ſunt: eodem prohibente & impediente, ceſſant agere. Et excludo Diaboli impoſturas, conatus, conſilia, aſtutiam, & ſolertiam in imitatione operum Dei: qui etſi fuit conditus à Deo, & excellentibus ornatus dotibus, tamen libera ſe voluntate auertit à Deo; cumque deſciuiſſet, factus hoſtis Dei, cœpit dotibus illis & potentia abuti ad obſcuranda aut deformanda opera Dei, & ludificandos, decipiendos, atque opprimendos miſeros homines: & quæcunq; molitur, peragit, aut conficit Diabolus, qualiacunque ſint, nego eſſe phyſica. Excludo etiam ea, quæ homines, vel malicia ſponte, vel connata ſuperſtitione, vel Diaboli impulſu, contra expreſſa Dei mandata, & naturæ ordinem, inſtituerunt & exercuerunt, qualia multa poſtea recenſebimus. Etſi enim Deus conſeruat naturam hominis, qualis nunc eſt, conſeruat etiam agendi modum ipſi attributum: tamen non eſt efficax cauſa vllarum actionum ſuo ordini repugnantium. Sic enim cõdidit voluntatem hominis vt eſſet liberum agens, vt poſſet tueri ordinem, aut eodem neglecto vel violato ſuo rapi & ferri impetu: Agit ergo cum voluntate Deus, iuuans & ſuſtentans ordine agentem: ſed non iuuat ruentem contra ordinem, etſi eam ſuſtentat. Nec amplius voluntas eſt cauſa ordinata, cùm ordini renititur ac repugnat: ſed obſequitur tunc, aut inclinationibus,

Phyſica prædictiones non ſunt ſuperſtitioſa.

ex lapsu & naturæ deprauatione contractis, vel instinctu Diaboli, qui perturbat eam, quacunq; occasione potest, & ex vno errore aut scelere pellicit ac pertrahit in aliud.

Porro ad signa itidem disertè adiungo naturalia & ordinata, vt explodam & procul remoueam signa, quæ vel Diabolus applicat aut offundit rebus creatis ad vexandos homines, vel Ethnici omnibus temporibus, excœcati Diabolico fascino, iisdem contra ordinem naturæ diuinitus institutum affinxerunt. Signa autem nomino notas in rebus creatis subiectas sensibus, quæ aliàs causæ sunt euentuum significati, aut alioqui præcedunt propter aliquam copulationem cum causis: aliàs effectus sunt, aut alioqui sequuntur propter aliquam copulationem cum effectibus. Exempla singularum differentiarum suppeditat pars ea Medicinæ, quæ *σημειωτική, quæ de signis agit*, dicitur; *μετεωρολογία, quæ de rebus sublimib. agit scientia*; *φυσιογνωμονία, quæ de ingeniis hominum, ex corporis intuitu, cöiectat* & aliæ artes Physicæ. Exempli causa: Lassitudo, languor, & sensus debilitatis in artubus, signa sunt secuturæ *ἀρθριτικοῦ morbi articulorũ*. Dysenteria, si ab atra bile incœperit, lethalis est. Traiectiones aëris siccitatem indicant, quæ si ad vnam partem ferantur, ab angulo illo ventum: si in diuersas partes ferantur, aquarum imminutiones, aëris turbationes, exercituum incursiones indicant.

ἀρθριτικοῦ futura signa.

Dysenteria lethalis.

Traiectionum aeris significationes.

Arati prognosticon.

Tale est Arati prognosticon ex halonum numero, situ, & dissolutione, de futuris tempestatibus.

Halonum significata.

Εἰ τι κε μίν πᾶσαι ἅλωαι κυκλώσονται
Ἢ τρεῖς ἠὲ δύω περικείμεναι, ἠὲ μί᾽ οἴη,
Τῇ μὲν ἰῇ ἀνέμοιο γαληναίῃς δοκέειν,
Ῥηγνυμένῃ ἀνέμοιο, μαραινομένῃ τε γαλήνης.

Area si verò totam comprenderit, vna,
Aut tribus, aut gemina Phœben complexa corona;
Vna Austros, vna soles promitte serenos,
Rupta Austros, soles sed vanescente serenos.

Cometarum indicia de statu aeris.

Prognosticon Ptolomæi de tempestatibus ex Cometis, *αἱ μὲν τῶν κομητῶν συστροφαὶ πάντοτε αὐχμοὺς καὶ ἀνέμους προσημαίνουσι, καὶ τοσούτῳ μείζονας, ὅσον ἂν ἐκ πλειόνων κεράτων καὶ ἐπὶ πολὺ ἡ σύστασις ᾖ. Cometarum quidē cōuersiones semper siccitates, squalores,*

lores, & ventos pronunciant, tantoq; maiores quantò pluribus ex partibus, & diutius coierint. In his & similib. signis, vt manifestum est, causæ sunt effectuū significati. Atra bilis incipiente dysenteria effluens, lethale signum est, quòd acredine sua exulcerationem efficiat in intestinis à Cancro non differentem. At cùm Cancer in exterioribus consistens, aut omnino non, aut perquam difficulter curari possit, quantò magis, vbi intestina occuparit, immedicabilis erit, cùm nec medicamenta rectè adhiberi, nec sectiones, vstionésve tentari possint, & ab excrementis illac transeuntibus, continuò irritetur. Sic de cæteris.

Non causæ sed effectus sunt signa Physiognomica pleraque, quæ ex moribus, affectibus, motu, figuris, coloribus, & similibus sumuntur, qualia multa Galenus enumerat in parua Arte, quibus temperamenta partium & totius corporis agnoscere docet; & qualia tradunt Aristoteles, Polemon & Adamantius in Physiognomonicis. Nec causæ, nec effectus, sed quiddam cum causis & effectis coniunctum, sunt illa signa, quæ in solis Lunæque lumine obseruantur, & his similia: Qualia sunt, Si Luna triduo ante vel post nouilunia, aut plenilunia, aut medium tempus, quo soli quadratur, tenui puraq; luce nituerit, nilq; circumdederit eam, serenitatem spondebit. Si tenui rubuerit luce, & tremere visa fuerit, ventos denunciabit, ex ea orituros parte, in quam ipsa ab Ecliptica declinat: Sin nigra, pallida, spissáque apparuerit, hyemes & imbres minabitur.

Physiognomica signa.

Lunæ varii colores quid significent.

Etsi verò sunt signa atq; effectus in natura, quarum causæ ostendi nequeunt, paucorum enim effectuum veras & primas causas, aut proximas & effectui pares viribus peruidemus: tamen ea nec fortuita, vel commenticia esse, nec subitò nasci, neq; à Diabolis obiici, sed ab ipsis rerum occultis naturis (quæ quales sint nunc in hac imbecillitate, ne diuinare quidem possumus) cieri, ex perpetuæ experientiæ testimoniis, iudicio & ratione adhibita, sani omnes æstimare facilè, & à commentitiis aut superstitione sola, sine aliqua ratione in naturam introducti, quæ κωφολογητα vocantur, diiudicare possunt. Cometas, quotiescunque exardescunt, mutationes aliquas, clades, aut calamitates portendere, certum est omnium temporum annotatis &

Diuinatio physica non tollitur propter nostram caliginem.

documentis: causa tamen significati in conspectu non est, neque à quoquam adhuc satis explorata est. Quanquam enim aliquam docti proferunt ex magnitudine inflammationis, incendente corpora hominum, & biliosi humoris feruorem acuente, atque augente copiam, qui deinceps ciet feruidos ac rapidos motus, & incitat homines ad rixas, contentiones, prælia, & cædes: tamen tantis effectis, tamq; certis ac destinatis perficiendis, quales aut portenduntur inde præsagiis, aut sequuntur, neutiquam sufficere viribus autores ipsi confitentur. At garritum auium, volatumve dextrum vel sinistrum, aut exta hoc illove loco, aut hac vel illa forma in dissectis pecudibus reperta, σημαντικὰ esse, prosperave aut aduersa denotare, omni prorsus ratione caret: etsi Diabolus, vt opinionem de talibus obseruationibus confirmaret, concepta omnia, aut collectas inde significationes, euentu quandoq; comprobauit. Sed de his inferius dicemus: & agnoscere superstitiosa, eaq; separare & secernere à physicis, non est difficile.

Diuinatio physica concessa.

Est igitur quædam Physica diuinatio, quæ ex causis ratiocinatur de effectibus, seu quæ ex causis vniuersali experientia certò cognitis ac confirmatis, extruit prædictiones de secuturis effectis, quibus respondent euentus, nisi impediantur diuinitus, vel aliis causis fortioribus ac potentioribus, & ea cum luce naturæ aperta, tum ordine diuino in natura concessa est homini, ac pertinet ad hoc dictum: Omnis creatura Dei bona est. Quæ verò sint eius differentiæ, quantum sit in quibusq; certitudinis, & quousq; progrediantur, & quibus insistant atq; innitantur principiis, quantumque sit prædictionibus physicis tribuendum, quo loco collocandæ sint, quo ordine & modo vsurpandæ, deinceps constituemus.

Μαντικὴ Διαβολικὴ quid.

Μαντικὴν Διαβολικὴν, *diuinationem diabolicā* voco omnia vaticinia, quæ vel expresso mandato Dei sancita, vel cœlestibus testimoniis aut exemplis sacræ Scripturæ approbata non sunt, vel nullas in natura causas habent, siue immediate à Diabolo profecta, & cum manifesta impietate coniuncta, siue ex sola nata superstitione, & errore recepta atque vsurpata, vsuque temporis confirmata sint. Tales prædictiones omnes cuiuscunque sint generis, generalibus pri-

mæ tabulæ mandatis prohibentur: Non habebis Deos alienos coram me: Non aſſumes nomen Dei tui in vanum. Extant etiam fere ſingularum differentiarum peculiares prohibitiones, & peculiaria ac ſeuera interdicta, cum horrendorum ſuppliciorum coniuncta comminationibus, quas recẽſebimus, vbi de ſingulis ſeorſim dicemus. Etenim non vult nos Deus, vel abuti creaturis ad alium finem nõ ordinatum vel affingere aut tribuere creaturis, aut adiurationibus vel incantationibus Diabolicis, quæ Dei ſolius ſunt opera, vel quoquo modo comminiſci, aut conſtituere arbitrio noſtro, quæ condita atque expreſſa in naturis non ſunt: Multo minus vult nos paciſci cum hoſtibus ſuis Diabolis de patefactione aut denunciatione futurorum, aut quouis modo ſciſcitari ex illis occulta, aut quærere vel petere auxilia, conſilia, defenſiones, remedia morborum, liberationes ex periculis, læſiones aliorum, aut ſimilia. Et vehementer iram ſuam aduerſus eos, qui vel conſiliis, opera, ductu, patefactionibus Diaboli vtuntur in quemcunque finem, vel ſe Dæmonibus tanquam mancipia agitandos, aut tanquam organa ad ſcelerum executionem vſurpandos dedunt, atrociſſimis & triſtiſſimis pœnis declarauit.

Ceterum quicquid huius generis diuinationum vnquã fuit, id omne vel Diabolus exercuit ac protulit, aut ipſe, aut per obſeſſos, afflatos, & raptos extra ſeſe: vel homines, poſtquam amiſerunt cœleſtia oracula de vero cultu Dei, aut ſuperſtitione ex naturæ poſt lapſum deprauatione propagata, aut præſtigiis decepti Diabolicis, pepererunt atque inuexerunt, Diabolus verò auxit & ſtabiliuit. *Diuinationes Diabolicæ vnde ortæ.*

Dæmonum eſt & fuit magna potentia, aſtutia, & calliditas incredibilis, ſapientia tanta, quanta in nullis aliis creaturis præter ſanctos Angelos, perſpicacitas acutiſſima, *ἀγχίνοια*, *ſolertia*, in interpretandis notis & ſignis præcipua, vigilantia ſumma, artificium ſtruendi technas pernicioſiſſimas fuco ſpecioſiſſimo incomparabile, malitia infinita, odium erga genus humanum *ἄσπονδον καὶ ἀνήκεστον*, *irreconciliabile & inexpiabile*. Quanquam enim ea, quæ Dei ſolius ſunt, efficere nequeunt, non condere res ex nihilo, non inſtitutum diuinitus naturæ curſum impedire, deſtruere, aut mutare, non deſtructa penitus inſtaurare, non *Diabolus ſpiritus potens & ſapiens.*

peruidere ac pernoſcere ſenſus & cogitata animorum, deniq; non proſpicere poſſunt, quo modo fata Mundi, Imperatorum, aut ſingulorum diſpenſaturus aut gubernaturus ſit Deus, priuſquam voce diuina illa promulgantur & declarantur: multa tamen imitantur ſeu verè ſeu falsò: multa præuident ea perſpicacitate & ſagacitate, quæ naturæ ſpiritualis, & à ſordibus atque inquinamentis pollutorum corporum liberæ propria ſunt: multa ex illis, quæ prodita ſunt incredibili acumine ac ſolertia ratiocinantur & colligunt: multa ex ſignis obuiis vel Phyſicis vel Ethicis, quæ in moribus vniuſcuiuſque cernuntur, argutiſſimè eliciunt atque eruunt: multa in Imperiorum & hominum priuatorum negotiis moliuntur & adminiſtrant ipſi: multa mouẽt & turbant, texuntque mira calliditate telas longas nobis inextricabiles, quibus præter opinionem implicantur & irretiuntur innumeri.

Oſtendit & exaggerat Dæmonum potẽtiam Paulus grauiſſimè ad Epheſios, cùm armat & munit pios ad certamina, quæ quotidie nobis expectãda & ſubeunda ſunt; & hortatur nos, ne ignauia, negligentia in exercitiis fidei & inuocationis, aut ſecuritate præbeamus hoſti occaſionẽ nos adoriundi. Inquit enim de Diaboli potentia,
Eph.6.12. οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις: *Quoniam non eſt nobis lucta aduerſus ſanguinem, & carnem, ſed aduerſus imperia, aduerſus poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarũ ſeculi huius, aduerſus ſpirituũ malicias, quæ sũt in ſublimi.*
1.Pet.5.8. Hæc cõmonefactio etſi propriè ad Eccleſiam pertinet, ſicut & Petri cõcio: Νήψατε, γρηγορήσατε, ὅτι ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπίῃ: *Sobrii eſtote, vigilate: nam aduerſarius veſter Diabolus, tanquam leo rugiens, obambulat, quærens quem deuoret*, tamen quæ ſit eius poteſtas & efficacia in impiis vniuerſim, demonſtrat Paulus ad Eph. 2. cùm vocat Diabolum τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, *Principe cui poteſtas eſt aeris & ſpiritus, qui nunc efficax in filiis contumacibus* Et cùm 2. Theſſ. 2. Pontificem Romanũ autorem τῆς ἀποστασίας *defectionis* deſcribens (quem vocat ἄνθρωπον

τῆς

τῆς ἁμαρτίας, υἱὸν τῆς ἀπωλείας, *hominē sceleratū & filium perditionis*) addit expresse: οὗ ἐστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις: *Cuius aduētus est ex Satana efficacia, cum omni potentia. & signis ac prodigiis mendacibus: & cum omni fraude iniustitia, in iis qui pereunt.*

Sed quousque se extendat perspicacitas & potentia Dæmonum, quantumq; prospicere ac prænunciare possint, inquiramus. Primum, etsi fata Imperiorum, Ecclesiæ, & singulorum hominum, quæ in arcano Patris, Filii, & Spiritus sancti consilio, inenarrabili sapientia decernuntur, ignorāt: ex Prophetiis tamen diuinitus patefactis per Prophetas, quantum nosse ex illis arcanis deliberationibus datū concessumque hominibus est, tantum & ipsi de regnorum & Mundi fatis intelligunt: Immo multo plus quod astutia, sapientia, acumine, longe superant homines, & longius progrediuntur ratiocinando, atq; ex istis eliciunt alia non patefacta. Norunt ex oraculis Prophetarū, vbi & penes quos Imperia futura sint, per quos viros, & quo successu ea constituturus & administraturus sit Deus: quorum potentiam amplificaturus, quos deiecturus rursum ac depressurus: ad quam gentem, si ruant aut collabātur, translaturus sit, quo tempore, quibus modis: deniq; quę forma, quis status futurus sit Regnorum, quanta periodus, qui hostes ea petituri sint & infestaturi, aliaq; huiusmodi. Inde & sua depromūt vaticinia Dæmones, & multa alia non singillatim expressa coniecturis argutissime colligunt. Præsciuit Diabolus ex Esaiæ & Danielis vaticiniis (quorum vterq; expresse adolescentem Alexandrum pingit) cum ipsum Alexandrum victo Dario potiturum Asia vniuersa, & traducturum Imperium à Babyloniis ad Græcos. Ideo ipsi consulenti oraculum Delphicum, extorquentiq; responsum ab inuita vate, tandem Pythia in hæc verba prorumpens respondit: Inuictus eris Alexander. Postea proficiscenti cum exercitu in Persas, prodigia plurima obiecit. In aditu Abæ Orphei statua sudauit. Deinde Alexandro ad extremum cum Dario congrediente, aquila ex alto supra verticem eius sese librare, & in aduersos hostes traiicere visa est. Sine dubio fuerunt hæc Diaboli ludibria, efficta ad obseruationes prodi-

Diabolus ex Prophetarū prædictionibus multa prænoscit.

giorum & auguriorum, quæ tunc vigebant, stabiliendas. Darium contra ambiguis somniis in falsam victoriæ spem induxit. Sciuit ex Esaiæ Prophetiis fore, vt Tyrus vastaretur à Macedonibus. Inquit enim Esaia: Vlulate naues maris, quia vastata est domus, vnde venire cõsueuerant, de terra Cethim reuelatũ est eis. Est autem terra Cethim sine dubio Macedonia, sicut & ab Homero Macedones κήτειοι vocantur. Inde cum fuso fugatoque Dario, copias Alexander ad Tyrum admouisset, monuit quendam, qui diceret ciuibus, Apollinem vrbem deserturum esse, vt, cum euentus congrueret, fidem augeret oraculorum, & tueretur atque amplificaret Idolorum autoritatem.

Ex iisdem Esaiæ Danielis vaticiniis prænouit fore, vt Assyriorum Monarchia aboleretur, & in potestatẽ redigeretur Medorum ac Persarum, & quidem à Cyro cuius nominatim Esaias meminit. Inde coniectatus est, Crœsum etiam de regno Lydię periclitaturum esse. Quare & aliquanto ante τὸν πέμπτον ἀπόγονον, *abnepotem*, Gygis, quod in Cyri tempora incidere eum prospiciębat, amissurum regnum Lydiæ, præmonuit consultus ex sede oraculi Delphici: & postea cum ad regnum peruenisset Crœsus, vt fiducia opum suarum exultantem, superbientem, & Persicum regnum affectantem euerteret, χρησμῷ κιβδήλῳ, *oraculo captioso*, quo victoriam in speciem ipsi annuebat, ad bellum Cyro inferendum perpulit. Eo moto victus, captus, & regno exutus, vitam in Persia finiit. Exemplis historiæ plenæ sunt. Sed Amphiboliis plerunque & Ænigmatibus sua inuoluunt responsa Dæmones: vel quia de euentibus dubitant, vt cum solis ducuntur coniecturis & suspicionibus, sine causis euidentibus, & sine oraculis cœlestibus: vel vt odio generis humani, & nocendi studio tegant atque occultent veritatem. Delectantur enim mendaciis & pernicie nostra, lætanturque calamitatibus nostris ἐπιχαιρεκακίᾳ, *maleuolentia*, acerbissima. Ideo talibus ludũt ænigmatibus, inuolucris, & perplexis atque ancipitibus orationibus: vt vel ludificent miseros homines, vel his circumuentos & suspensos, ceu freno regant, incitent, flectant, & contorqueant, quo velint, & aut in spem felicium successuum illectos perimant, aut tristium euentuum metu iniecto cru-

Diaboli vaticinia ambigua.

excucient: ἀνθρωποκτόνος γὰρ ἐστὶν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐν ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ. ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ: *homicida enim ab initio, & in veritate nõ perstitit: quod veritas non est in eo. quotiescunq; mendacium loquitur, de suo loquitur.* Talem enim depingit eum Christus, vt agnitum vero odio prosequamur & abominemur, fugiamus consuetudinem & colloquia confœderatorum cum Diabolo, vigilantes caueamus insidias, repugnemus illecebris & occasionibus obiectis, quę prima frõte fere blandiuntur atque allubescunt, nec ignauia ruamus, quo inuitat vel incitat Diabolus, ac petamus auxilium & defensionem à duce nostro Iesu Christo, qui venit, vt destruat opera Diaboli. *Ioh. 8, 44.*

Porro non ex cœlestibus solum oraculi fatales Imperiorum conuersiones, ruinas & instaurationes colligunt: sed cum ipsi sint magna pars eorum, quæ in Imperiis gerũtur & fiunt, toti in hoc & intenti sunt & incumbunt, vt moueant, turbent, misceant, & collidant inter se regna Mundi, efficiant infinitas vastitates in genere humano, & dissipent recte constitutos cœtus, confringant, proiiciant, & conculcent leges omnes ac disciplinam. Multa machinantur, instruunt, & gubernant per organa sua; bona & salutaria consilia impediunt, & quasi è manibus violenter excutiunt: contra callida, turbulenta, & exitiosa, cum ipsi suggerunt potentum animis instillata, tum vt rata sint & approbentur, quocunque modo possunt, perficiunt: incitant animos ad studium rerum nouandarum, inflammatos ambitione & dominandi cupiditate; idque testimonia & exempla sacrarum Literarum plurima ostendunt. Vocat Christus Diabolum ἄρχοντα τοῦ κόσμου *principem mundi*, qua voce, quantam ei tribuat potentiam, non est obscurum. Apud Lucam Satanas ipse Christo dicit, σοὶ δώσω τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἅπασαν, καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται, καὶ ᾧ ἐὰν θέλω δίδωμι αὐτήν: *Tibi dabo potestatem hanc vniuersam, & gloriam illorum, nam mihi tradita est, & cuicunque voluero, do eam*, quæ etsi contemtu Filii Dei, humiliantis & abiicientis sese infra omnes homines, suique admiratione, præferens se Filio Dei iactitat: tamen non ficta prorsus aut vana esse, sæpe demonstrat effectu. Concitat gentem Sabæorum & Chaldæorum, vt facultates

Diabolorum conatus in Mundo.

Ioh. 12, 31.

Luc 4, 6.

Hiob vastent ac deprædentur, & seruos eius trucident In 3.
3. Reg. 22,19. Regũ. Michææ Prophetæ visio ostenditur, in qua Satanam cernit stantem in conspectu Domini & dicentẽ: Egrediar & ero mendax in ore omnium Prophetarum Achab. In Zach. 3. 1. Zacharia Satan consistit ad dextram magni Sacerdotis, vt impediat, ne quid prospere eueniat vrbi Hierusalem. Etiam Psalmus fatales pœnas ab autoribus Diabolis oriri concessione permissuq; Dei testatur cum inquit: Misit in eos iram Ps. 78,49. indignationis suæ, indignationem & iram, & tribulationem, immissiones per Angelos malos. Et insidiantur atrocius imperiis, iisq; qui ad rerum publicarum gubernacula sedent, quam priuatis: vel quia horum incolumitati priuatorum salutem inclusam esse norunt: vel quia occasiones propositas ibi vident maiores, effundendi immane odium suum in genus humanum, & sæuitiam explendi.

Cum itaq; multa Imperiorum negotia moliantur, vrgeant, & exequantur Dæmones, ea præsertim, quæ mutationem, aut interitum, cladesue insignes & calamitates afferunt, vt hac occasione plurimos, publicis & communibus malis inuolutos, simul perdant: & Deus alias aliis de causis grassari Diabolos sinat, edere etiam de talibus vaticinia possunt. Sed quanquam permittit suo cõsilio, & nostro merito, vt Dæmones tyrannidem exerceant in præcipuos ordines & status Mundi: non tamen indulget aut conniuet eis ad omnia, nec infinitam, nullisue determinatam aut astrictam limitibus licentiam concedit: sed metas constituit, quousq; toleraturus sit hanc tyrannidem. Interea custodit, fouet, protegit, & sustentat Imperia, ne concussa & labefactata motibus Diabolicis corruant. Et omni momento, in statione sunt & excubiis, contra tam diros hostes, sancti Angeli, tuentur Imperia, & vbi ad ruinam inclinare videntur, salutaribus consiliis velut fulciunt, exitiosa consilia interuertunt & pessundant, tumultuantes Dæmones reprimunt & compescunt. Confundit Deus consilium Achitophelis ad perdendum Dauidem instructum. Angelus Domini interficit centum octoginta quinq; millia Assyriorum, pugnantium contra Ezechiam Duce Sennacherib. Iosua cum obsidione cincturus Hierichunta, loci situm, conditionemque exploraret, mane virum stricto gladio armatum penes se con-

Deus metas ponit Diabolis, ne infinitam exerceãt tyrannidem inter homines.

Angeli tuentur nos à Diabolis.

ſe cõſpicatur, qui interrogatus quis ſit, reſpondit; ſe eſſe Ducem exercitus populi Dei, miſſum, vt multitudini Iſraeliticæ opituletur. Danieli narrat pius Angelus, ſe dimicaſſe cum principe Perſarum moliente diſſipationem Regni Perſici, & affuiſſe ſibi in eo conflictu Ducem Michaelem, quẽ vocat Ducem populi Dei. Intelligit autem abſq; omni dubio Filium Dei: Daniel enim nominat eum ibidem FILIVM Dei. Permittit Deus Diabolo, vt Regem Babylonicum in furorem actum, & ab hominum conſuetudine in ſolitudinem raptum duriſſime affligat, atq; exagitet totum ſeptennium ne animam ſauciet, prohibet: interea nec abiicit totum, nec pœnis oppreſſum deſerit, ſed ſeptennio exacto, liberatum à furore in Regnum reſtituit. Sic permittit Diabolo, vt ſæuiat in fortunas & corpus Hiob, ſed vt animæ parcat, mãdat. Etiam impia Regna, id eſt, carentia luce Euangelii, & veri Dei cognitione, ſeruat & cuſtodit Deus, & ſæpe ex talibus ſibi colligit & congregat æternam Eccleſiam, vt ex Regno Babylonico, Perſico, Romano, temporibus Neronis, illius portenti generis humani inquinatiſſimi. Vult enim politiis & imperiis homines etiam non renatos deuinctos in ſocietate viuere, & legibus ac diſciplina regi, frenari, ac coherceri: non vult eos ſine ordine & legibus vagari, aut ſine vinculis, & pœnarum metu eò ferri ac ruere, quò cæci furores & Diabolus impellunt.

Etſi ergo Dæmones de iis, quæ intendunt ipſi, tentant aut gubernant, poſſunt oracula interrogati reddere: tamen quia Deus mirabiliter, arcano & ignoto nobis conſilio, alias moderatur, inhibet, ac reſtringit conatus & conſilia eorum, certis limitibus præfixit, alias laxat habenas velut conniuens, non ſemper, quem euentum ſortitura ſint, proſpiciunt. Idcirco reſponſa, quæ reddunt, vel ænigmatibus implicant, vel ancipitibus amphibologiis diſcerpunt & obſcurant. Exempla præbent oracula reddita;

Oraculorum ambiguorum exempla.

Crœſo: Κροῖσος ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει.
Crœſus Halyn penetrans, magnam peruertet opum vim.
Annibali: λίβυσσα κρύψει βῶλος ἀννίβα δέμας.
Libyſſa corpus, Annibal, teget tuum.
Alexandro Moloſſo: πανδοσία τρικόλωνε πολύν ποτε λαὸν ὀλέσσεις.
Pandoſia, ingentem es populũ extinctura, trinertex.

Et vere Ironica ambiguitas huius oraculi versibus inest:

Μὴ πρότερον λήξει νεῖκος μερόπων καὶ ἰώνων;
Πρὶν τρίποδα χρύσειον ὃν ἥφαιστος ἔκβαλε πόντῳ,
Ἐκ πόλιος πέμψητε, καὶ ἐς δόμον ἀνδρὸς ἵκηται,
Ὃς διδάκκει τά τ' ὄντα, τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα:
Non prius hac Meropum lis, & desistet, Ionum,
Quam tripodem, quem Neptunus proiecit in aquor
Aureum, ab vrbe, viri mittatis in illius ædes,
Qui nouit quæ sunt. venturaque, quæq; fuerunt.

Tunc consensum futurum inquit in genere humano, & desituras rixas atque contentiones, cum conuenerimus in templo Dei, in Ecclesia cœlesti. Hoc cum significet, ita implicat tamen, vt in se torquere videatur. Interdum cum norunt secuturos euentus: tamen quia mendaciis, & irrisione ac deceptione nostri delectantur, vel dubiis vocibus, aut picturis ancipitibus vexant homines, vel ironiis & *σαρκασμοῖς, iocis amarulentis*, calamitates venturas exprobrãt. Exempla *χρησμῶν ἀμφιδόξων καὶ ἐπικρίνων, oraculorum ambiguorum & perplexorum*, innumera suppeditant historiæ:

Non pauca coniecturis aut suspicionibus colligunt: ex periodis fatalibus, quibus imperia diuinitus comprehensa esse ac definita, inde vsq; à primis temporibus longa obseruatione didicerunt. Testãtur historiæ omnium temporum, si à prima antiquitate repetantur: regna & Respub. potentiores quingentis annis plerunq; floruisse: multa circa medium huius periodi vix ducentis quinquaginta annis completis defecisse, aut certe vltimum terminum non attigisse: nulla aut pauca eodem statu rerum hunc superasse: sed in ipso pene quingentesimi anni articulo, aut aliquanto ante, mutationes incidisse, quibus vel euersa Regna ac deleta funditus, vel oppressa, vel translata alio, desierunt, vel in nouam sunt commutata formam. Tribus quingentesimis periodis exactis à mundi exordio, & supra has annis triginta sex, adiicit Deus annos adhuc centum viginti, spacium scilicet ad resipiscendum satis longum.

Fatalis periodus Regnorum & Rerumpublicarum anni quingenti.

Anni quadringenti sunt triginta quinque peregrinationis Abrahæ, seu à tempore vocati Abram ex Haran vsque ad egressum ex Ægypto, & datam legem anni quadringenti, viginti quinque à nato Abram vsq; ad natum Mosen.

Anno ab exitu populi Israelitici ex Ægypto quadringentesimo octogesimo, cœptum est extrui primum Templum à Salomone, & tanto fere spacio temporis rexerunt populum Duces & Iudices. Idem Templum anno quadringentesimo vicesimo secundo post, Nabuchodonosor rex Babylonis direptum ac dirutum solo æquauit, totumque regnum Iudaicum, abducto in captiuitatem rege Zedechia, sustulit ac finiuit, quod floruerat annos quingentos & quinque, à Saule ad vltimum Zedechiam vsq;. Secundum Templum, quod dimissi ex Babylone Iudæi, postquam septuaginta annorum captiuitatem sustinuissent, Cyri iussu concessuq;, secundo à reditu anno inchoarunt, sed impediti vicesimo primo demum anno absoluerunt, annos quingentos integros stetit. Etenim quingentesimo primo anno à prima instauratione, Herodes gratificaturus Iudæis, totũ renouauit & magnifice exornauit, annis ante natum Christum quindecim: id tandem Vespasianus capta vrbe incensum deleuit funditus. A soluta captiuitate Babylonica ad liberationem generis humani, à morte, peccato, & Diaboli potestate, id est, ad Christũ de deleto peccato, morte abolita, fracta potentia Diaboli, redemto ac restituto genere humano triumphantem, numerantur in prophetiis Danielis hebdomades septuaginta, id est, anni quadringenti nonaginta, cuius prædictionis veritatem Christus aduentu suo compleuit. Totidem anni pene intercesserunt Regno Saulis & Samuelis, & principatui Moysis, quo Duce exiit ex Ægypto populus Israel, excusso iugo duræ seruitutis. Successio & gubernatio Regum in populo Iudaico compleuit annos quingentos à Saule vsq; ad captiuitatem Babylonicam. Eundem terminum attigit restituta post captiuitatem politia gentis Iudaicæ, ab Esdra vsque ad Vespasianum, qui totam destruxit, vt fuerat prædictum multo ante, reliquiis Iudæorum dissipatis ac dispersis in totum orbem terrarum. Nec à Vespasiani temporibus instaurata est amplius. Nam aliquanto post Hadrianus recolligẽtes sese Iudæos, & receptis viribus, atq; inchoata instauratione politiæ sese confirmantes, magnis & difficilibus bellis vix tandẽ repressit atq; extinxit, cæsis amplius quinquagies cẽtenis millib. Iudæorũ & vrbibus munitis quingentis,

Exempla fatalium mutationum in Imperiis.

Et vere Ironica ambiguitas huius oraculi versibus inest:

Μὴ πρότερον λήξει νεῖκος μερόπων καὶ ἰώνων,
Πρὶν τρίποδα χρύσειον ὃν ἥφαιστος ἔκβαλε πόντῳ,
Ἐκ πόλιος πέμψητε, καὶ ἐς δόμον ἀνδρὸς ἵκηται,
Ος διδάσκει τάτ' ὄντα, τάτ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα.
Non prius hæc Meropum lis, & desistet, Ionum,
Quam tripodem, quem Neptunus proiecit in æquor
Aureum, ab vrbe, viri mittatis in illius ædes.
Qui nouit quæ sunt, venturaque, quæq; fuerunt.

Tunc consensum futurum inquit in genere humano, & desituras rixas atque contentiones, cum conuenerimus in templo Dei, in Ecclesia cœlesti. Hoc cum significet, ita implicat tamen, vt in se torquere videatur. Interdum cum norunt secuturos euentus: tamen quia mendaciis, & irrisione ac deceptione nostri delectantur, vel dubiis vocibus, aut picturis ancipitibus vexant homines, vel ironiis & *σαρκασμοῖς iocis amarulentis*, calamitates venturas exprobrãt. Exempla *χρησμῶν ἀμφιδόξων καὶ ἐπικινδύνων, oraculorum ambiguorum & perplexorum* innumera suppeditant historiæ:

Non pauca coniecturis aut suspicionibus colligunt: ex periodis fatalibus, quibus imperia diuinitus comprehensa esse ac definita, inde vsq; à primis temporibus longa obseruatione didicerunt. Testãtur historiæ omnium temporum, si à prima antiquitate repetantur: regna & Respub. potentiores quingentis annis plerunq; floruisse: multa circa medium huius periodi vix ducentis quinquaginta annis completis defecisse, aut certe vltimum terminum non attigisse: nulla aut pauca eodem statu rerum hunc superasse: sed in ipso pene quingentesimi anni articulo, aut aliquanto ante, mutationes incidisse, quibus vel euersa Regna ac deleta funditus, vel oppressa, vel translata alio, desierunt, vel in nouam sunt commutata formam. Tribus quingentesimis periodis exactis à mundi exordio, & supra has annis triginta sex, adiicit Deus annos adhuc centum viginti, spacium scilicet ad resipiscendum satis longum.

Fatalis periodus Regnorum & Rerumpublicarum anni quingenti.

Anni quadringenti sunt triginta quinque peregrinationis Abrahæ, seu à tempore vocati Abram ex Haran vsque ad egressum ex Ægypto, & datam legem anni quadringenti, viginti quinque à nato Abram vsq; ad natum Mosen.

Anno ab exitu populi Israelitici ex Ægypto quadringentesimo octogesimo, cœptum est extrui primum Templum à Salomone, & tanto fere spacio temporis rexerunt populum Duces & Iudices. Idem Templum anno quadringentesimo vicesimo secundo post, Nabuchodonosor rex Babylonis direptum ac dirutum solo æquauit, totumque regnum Iudaicum, abducto in captiuitatem rege Zedechia, sustulit ac finiuit, quod floruerat annos quingentos & quinque, à Saule ad vltimum Zedechiam vsq;. Secundum Templum, quod dimissi ex Babylone Iudæi, postquam septuaginta annorum captiuitatem sustinuissent, Cyri iussu concessuq;, secundo à reditu anno inchoarunt, sed impediti vicesimo primo demum anno absoluerunt, annos quingentos integros stetit. Etenim quingentesimo primo anno à prima instauratione, Herodes gratificaturus Iudæis, totū renouauit & magnifice exornauit, annis ante natum Christum quindecim: id tandem Vespasianus capta vrbe incensum deleuit funditus. A soluta captiuitate Babylonica ad liberationem generis humani, à morte, peccato, & Diaboli potestate, id est, ad Christū de deleto peccato, morte abolita, fracta potentia Diaboli, redemto ac restituto genere humano triumphantem, numerantur in prophetiis Danielis hebdomades septuaginta, id est, anni quadringenti nonaginta, cuius prædictionis veritatem Christus aduentu suo compleuit. Totidem anni pene intercesserunt Regno Saulis & Samuelis, & principatui Moysis, quo Duce exiit ex Ægypto populus Israel, excusso iugo duræ seruitutis. Successio & gubernatio Regum in populo Iudaico compleuit annos quingentos à Saule vsq; ad captiuitatem Babylonicam. Eundem terminum attigit restituta post captiuitatem politia gentis Iudaicæ, ab Esdra vsque ad Vespasianum, qui totam destruxit, vt fuerat prædictum multo ante, reliquiis Iudæorum dissipatis ac dispersis in totum orbem terrarum. Nec à Vespasiani temporibus instaurata est amplius. Nam aliquanto post Hadrianus recolligētes sese Iudæos, & receptis viribus, atq; inchoata instauratione politiæ sese confirmantes, magnis & difficilibus bellis vix tandē repressit atq; extinxit, cæsis amplius quinquagies cētenis millib. Iudæorū & vrbibus munitis quingentis,

Exempla fatalium mutationum in Imperiis.

oppidis insignibus noningentis octoginta quinq; dirutis & solo æquatis. Cumq; Iuliani Cæsaris permissu denuo tandem confluxissent in solo patrio, & exædificaturi muros vrbis Hierosolymæ, fundamentorum causa terram subruerent, ignis ex dehiscente terra sponte exiliens operarios absumsit: quo factum est, vt desistere à structura cogerentur.

Annos quingentos viginti Assyrii tenuerunt Asiam. Postea Medi eã occuparunt, illis excussis, teste Herodoto. Annos quadringentos nonaginta Regnum Athenarum durauit à Cecrope vsq; ad Codrum, cui abrogatam & ademtam Monarchiã Atheniẽses mutarunt in *δημοκρατίαν*, *imperium populare*. Fuit autem Codrus non ex posteritate Cecropis, sed Periclymeni in Messeniaca: huius trinepotẽ Melanthũ Codri patrem, eiectum ex Messeniaca ab Heraclidis, vna cum Nelidis nepotibus Nestoris, & profugum receperunt Atheniẽses. Melanthus, cæso Oxyntha, postremo de posteris Cecropis, regnũ rapuit, quod filius Codrus rursus amisit.

Totidem annos floruit Lacedæmonum Respub. sub regibus Heraclidis, à Lycurgo, qui eam Reipub. formam primus constituit, latis & sancitis legibus, vsque ad Alexandri Magni ætatem, sub quo concidit. Fuerunt autem Heraclidæ vtrique & Macedonici, & Spartani reges, Macedonici, à Temeno, Spartani ab Aristodemo, filiis Aristomachi, qui quintus ab Hercule numeratur.

Annis quingentis ab expulsis regibus vsq; ad Monarchiã Augusti, rexerunt Remp. Romanam Consules, forma gubernationis mixta ex Aristocratica & Democratica.

Imperii Occidentis dilaceratio.

Anno quingentesimo post deuictum ab Augusto Antonium ad Actium, & constitutam Monarchiam, cæso Romę Valentiniano, vltimo Occidentis Imperatore, qui filius fuit Constantii & Placidiæ sororis Honorii & Arcadii, Imperium Occidentis dilaceratum concidit, & esse desiit: Vandalis, Alanis, & Sueuis primo Galliã, deinde Hispaniam, tandem & Aphricam, & in ipsa Italia vrbem Romam, Gensericho Duce, inuadentibus, occupantibus, ac diripientibus: Scotis & Anglis Britanniam: Burgundionibus & Francis Gallię partem: Gottis partim Italiam, partim Galliam Narbonensem, Aquitaniam, & veterum Cantabrorum sedes, ac Celtiberorum in Hispania: Longobardis Galliam Cisalpi-

alpinam adorientibus & obsidentibus. Nec post hunc Valentinianum certa aliqua & firma fuit Græcorum Imperatorum in Occidente potentia. Ideo paulo post, relicta vrbe Roma, constituerunt Exarchatum Rauennæ, quem etiam cito destruxerunt & euerterunt Longobardi. Gotti tandem, & ex Italia eiecti à Longobardis, & in Galliis oppressi à Francis, consederunt partim in Hispaniis, vbi adhuc seu Gottalaniæ, sed Cattalauniæ nomen reliquum, siue à Gottis & Alanis, siue à Cattis & Alanis, qui se coniunxerunt in ea parte, quæ fuit Castellanorum veterum, & hodie est Cardonæ ducatus: partim in Aquitania, vbi remansit Languedociæ nomẽ. A Vandalis Vandalusiæ & Andalusiæ nomen reliquum, in ea parte Beticæ seu Regni Granatæ versus Lusitaniam, quæ fuit Turdetanorum veterum sedes. In Belgica Gallia, Flandriæ appellatio inhæsit tractatui Morinorum. Annis fere quingentis elapsis ab eo tempore, quo Constantinus Imperii sedem Constantinopolim transtulit ex Italia; Carolus Magnus, victis & domitis Longobardis, qui Gottos ante debellatos pepulerant; Imperium Occidentis in libertatem asseruit & instaurauit.

Initiũ Collegii Electorum in Germania.

Eodem fere tempore ante annos paulo amplius quingentos, & Electorum Collegium in Germania constitutum est ab Ottone tertio, & regna esse cœperunt atque efflorueruut Vngaria & Polonia: Galliæ regnum vero inuasit Hugo Capetus, cuius possessionem posteri huius retinuerunt huc vsque. Ex his regnis Vngaricum pene periit: nutant reliqua, quæ vt Deus clementer protegat ac seruet, & in illis Ecclesiæ suæ hospitia largiatur, toto pectore oro.

Regna aliqua dimidiũ tantum periodum annorum 500 attingunt.

Sed regna non pauca dimidium tantum huius periodi quingentorum annorum exegisse, de annotationibus historiarum cognoscuntur. Medorum potentia annorum fuit ducentorum sexaginta. Monarchia Persica, quæ à Cyro vsque ad Darium vltimum opibus & potentia floruit, anno ducentesimo trigesimo; armis Alexandri Magni dissoluta corruit. Ducentos quinquaginta annos, vel circiter, durauit Græcorum Monarchia, inchoata ab Alexandro, & in successores deriuata, complexaque initio pene maximam partem orbis terrarum, & tandem post dimicationes longas

ad distinctos Macedoniæ, Syriæ, Ponti, & Ægypti Reges deuoluta. Hanc Romana potentia, ordine sublatis Regulis & regnis in prouinciæ formam redactis, post exactum dimidium totius periodi tempus demolita est. Romani suis etiam regibus, ante constitutum consulatum, abrogarunt regnum quinquennio ante dimidię periodi finem, id est, anno ab vrbe condita ducentesimo quadragesimo quinto.

Francici Regni periodus.

Totidem annorum fuit potentia primorum Regum Franciæ à Clodoueo Christiano, qui, interfecto Syagrio, quem Suessiones expulerant, & reliquis Romanorum prętectis summotis & abactis, Galliam à Romano Imperio prorsus auulsam sibi subiecit, vsque ad Pipinum Caroli Magni patrem, cuius posteritas & Imperium, & præcipue Gallię regnum, gubernauit vsque ad Hugonem Capetum, annos ducentos triginta septem.

Periodus 700 annorum insignes mutationes affert.

Periodos etiam septingentorum annorum attulisse mutationes Regnis & Rebuspub. insignes, historiarum series docet. Respub. Carthaginensis annos steterat septingentos, quando à Scipione Æmyliano deleta est. Ciuile bellum Pompeii & Cæsaris, quod Romanam Rempub. euertit, incidit in annum ab vrbe condita septingentesimum quintum: & concurrerunt duæ tunc periodi simul, quingentesima vna ab initio Consulũ, septingentesima altera ab exordiis vrbis Romæ. Annis post destructam Carthaginem fere septingentis, id est, sexcentis octoginta octo, Totilas Gottus vrbem Romam, abductis inde veteribus familiis, deuastauit ac diruit, quod Scipio, contemplatus incendium Carthaginis, præsagiit & futurum prædixit, cum lachrymis recitatis his versibus:

Ἔσσεται ἦμαρ, ὅταν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος ἱρή,
Καὶ Πρίαμος, καὶ λαὸς ἐυμελίω Πριάμοιο.

Iamq; dies aderit, quo concidat Ilion ingens,
Et Priamus, Priamique cadat plebs armipotentis.

Septingentis annis elapsis à Miramolino Maurorum Principe, Hispaniæ omnis domitore, Ferdinandus auus maternus Caroli V. Imperatoris, deuictis & domitis Mauris & potẽtia regulis erepta, vniuersas Hispanias recuperauit.

Exactus

Exactus est nunc quoque ab instaurato per Carolum Magnum Imperio Occidentis annus septingentesimus, & à Collegio Electorum sapientia Ottonis tertii constituto quingentesimus: ob quem periodorum cõcursum, & quod inclinatæ videntur esse res orbis Christiani ad præcipitem ruinam, impendere mutationes maximas non est obscurum, quas Deus sua misericordia & bonitate, vt leniat & mitiget, ardentibus votis precemur.

Nec vero tantum, ceu præscriptis ac definitis periodis, vertuntur & cõsistunt Respublicæ Imperiorum ac Regnorum: sed in rebus priuatis & publicis gubernationibus Illustrium familiarum, si casuum, qui accidunt, momenta expendantur, variationes periodicæ & quasi τεταγμέναι reperientur. Saxonicæ familiæ septenos singulos annos fatales fuisse, vel ex propinquo repetitæ, & adhuc in recenti memoria positæ, mutationes ostendunt. Sub finem anni 1517 mota est primo causa Lutherana. Septimus ad hoc, id est, viesimus quintus Fridericum Electorem cognomento sapientem abripuit. Tricesimus secundus Iohannem Electorem. Tricesimus nonus Ducem Saxoniæ Georgium. Annus quadragesimus sextus cum proximo sequente, triste & calamitosum bellum commouit. Septimus ab his sustulit cognatos, Principes ex eadem gente, primo Ernestum Ducem Saxoniæ, mox Electorem Mauricium, & tandem Electorem Ioannẽ Fridericum. Septimus ab hoc iterum aliquot impuberibus Principibus finem vitæ attulit. Septimus & sexagesimus deleuit arcem Gottanam, capto Principe. Quartus & septuagesimus turbauit Ecclesias & Scholas initiis mutatę religionis. Octogesimus primus formulam Concordiæ edidit. Octauus & octogesimus eandem afflixit cum impulsu ad certam ruinam.

Saxonicæ familiæ fatum.

Tiberio imperante Romæ oraculum celebratum fertur hominum sermonibus:

Τρὶς δὲ τριηκοσίων περιτελλομένων ἐνιαυτῶν,
ῥωμαίους ἔμφυλος ὀλεῖ στάσις.

Tercentum post ter reuolutos cursibus annos,
Romanos perdet ciuica seditio.

Id quanquam alii alio detorquent, congruere tamen

mihi videtur proxime ad bella ciuilia Seueri, Pescennini nigri & Albini, ac sequentium, quibus quod reliquum fuit de potentia Imperii Romani ad eum modum accisum est, attritumque vt & despectui esse cœperint vicinis gentibus arma Romana, mutuis hebetata atq; attenuata cædibus, & fortuna mutata succubuerint crebrius, quam vicerint. Mox enim vicinæ gentes, Gotticæ quidem, Vandalicæ, Alemannicæ, Occidentis: Persicæ, & Arabicæ Orientis prouincias carpere cœperunt & subiugare, exclusis Romanorum præsidiis aut cæsis. Inciderunt hi conflictus, & exterarum gentium contra Romanos commotiones, in tempus anni ab vrbe condita millesimi, quod duas periodos quingentesimas complexa, totum pene terrarum orbem concitauit.

Imperia diuinitus constituuntur & mutantur.

Talia multa in historiarum annotatis sese offerunt mutationum momenta, quasi in certos temporum articulos distributa, quæ cum sint euidentia prouidentiæ diuinæ ac sapientiæ argumenta ac testimonia, cogunt statuere mentes & assentiri, quod neq; confluant & nascantur Imperia, aut consistant & vigeant, cumq; intereunt collisa inter sese, ruant casu: neque humanis tantum, vel condantur, vel regantur ac sustineantur consiliis: neq; viribus humanis tantum disiiciantur: Sed quod colligantur ac conseruentur diuinitus, & eneruentur rursus, ac velut manu tradantur in alienam potestatem diuinitus, citius alias, alias serius, & plerunque ad peractarum periodorum circumactus, prout ingrauescentia in Imperiis Tyrannidis, *ἀσελγείας*, *lasciuia*, & aliorum flagitiorum ex impunitate scelera, auctæque *εἰδωλομανίας*, *idolorum cultus insani*, reprehensionem, emendationem, & vindictam flagitant citius & vrgent. Hæc vero intelligunt melius & certius multo ac longe ante, quam eueniant, & prospiciunt Dæmones ante, quam quisquam hominum ex sese sine Spiritus sancti monitu.

Familiarum mutationes celeres.

Ita arguta solertia, duce experientia, successiones in Principum familiis, & priuatorum, certa circumscriptas esse periodo deprehensum est, qua decursa & exacta desinant. Parentum enim dignitates, potentia, opes, & quicquid est huiusmodi, fere cum liberis intercidunt atq; emoriuntur, aut ab his deuoluuntur & commigrant ad alios. Dauidis potentia cum Salomone filio floret, eo sublato diuellitur

Parentum fortuna ple-

& fran-

& frangitur. Cyri potentia post Cambysen transfertur alio. Philippi Macedonis, quem Macedonici regni vindicem, instauratorem, atque amplificatorem fore, Sibyllina oracula multo ante quam nasceretur monuerant: *rumq; cum filiis desinit.*

ὑμῖν κοιρανέων ἀγαθὸν κὴ πῆμα φίλιππος.

Commoda nunc pariet regnans, nunc damna Philippus.

Huius (inquam) inchoata felicitas cum Alexandro filio completur & desinit. Vespasiani potentia cum Tito: Marci Antonini cum Commodo: Valeriani cum Galieno: Cypseli Corinthii cum Perintho: Attali Pergamensis cum nepote Attalo iuniore ex Eumene filio, finitur & cessat.

Quod si hos transit limites & propagatur, vltra abnepotes & trinepotes rarissime extenditur. Frequentissime autem in ipso articulo successionis abnepotum vel trinepotum, conuersiones incidunt, quibus exuuntur accepta à parentibus felicitate, vel excutiuntur vestigiis, in quæ constiterunt, aut citra hunc terminum deficiunt & concidunt.

Crœsus abnepos Gygis, qui Candaule opera coniugis interfecto, regnum Lydiæ per fraudem obtinuerat, deiectus & spoliatus Regno capitur. Post Ludouicum quartum Imperatorem, Arnolphi filium, trinepotem Caroli Magni, Imperium quod virtute sua pepererat & stabilierat Carolus, de illa familia excidit, & ad Saxones transiit. Horum gubernatio rursus cum Henrico Claudo, Henrici Aucupis primi ex hac familia Imperatoris atnepote ex Henrico filio, quem Ottoni tertio, eiusdem Aucupis atnepoti ex Ottone Magno, consentientibus suffragiis electum surrogarant Imperii principes: Cum eo (inquam) gubernatio finita rediit ad Cunradum Francum cognomento Saliquum, filium Hermanni Ducis Francorum. Huius posteri, quanquam perfidia Pontificum Romanorum commissi, & inter sese, & cum aliis principibus, afflixerunt & sese, & vires Imperii bellis ciuilibus grauiter: tamen possessionem Imperii retinuerunt, & Maiestatem, huius fortiter defenderunt vsq; ad Henricum quintum abnepotem Cunradi: quo sine liberis extincto prosapia Francia intercidit, Sueuica ad fastigium Imperii euecta creuit. Ex hac gente Cunradus III filius Friderici Ducis Sueuiæ in Hohenstauffen, primus Imperi-

um adeptus, id in fratris filiū, & ex hoc natos, vsq; ad Cunradum quartum, qui ab origine quintus fuit, propagauit. Sueuis de fastigio deiectis, aliquanto post rerum potita inclaruit familia Lucelburgensis, cuius à Lothario Ludouici pii filio stirps descendit, & in Sigismundo Imperatore, qui ab Henrico septimo quartus fuit, defecit. Austriaca stirps nunc rerum potitur annos amplius centum quinquaginta. inde vsque ab Alberto Austriaco Sigismūdi genero, cui Fridericus tertius successit, à quo & stirpis serie, & ordine successionis quintus est Rudolphus, qui modo imperat.

Heraclio Imperatori, qui post interfectum Phocam ad imperium peruenit, filius Heraclius successit. Heraclium iuniorem Constans filius: hunc rursus Constantinus cognomento ὁ πωγωνάτος, *Barbatus*: Constantinum Iustinianus cognomento ὁ ῥινότμητος, *naso defecto*; Iustinianum filius Tiberius, à primo Heraclio sextus, excepit: quo & patre interfectis, paulo post administratio & dignitas Imperii deuoluta est ad Leonem Isauram, ex alia natū stirpe. Hunc rursus Constantinus ὁ κοπρώνυμος, *stercorosus*: Constantinum Leo: Leonem Constantinus excepit, quo cum Carolus Magnus de Imperio Occidentis transegit. Sic à Constantio propagata in Imperia posteritas, (fuit is autem Flauii Valerii Claudii gener, & cognominatus est à pallore χλωρὸς *pallidus*) huius ergo posteritas in Constantium ex Constantino Magno, & Iulianum ex Constantio altero filio nepotes desiit. Theodosii imperium, Theodosius iunior ex Arcadio filio nepos, clausit.

Familiarum status rarissime vltra trinepotes idem manet.

Denique intra hos terminos, quos parentes & trinepotes definiunt, tota fere vertitur & consumitur parentum felicitas: intra hos terminos oboriuntur mutationes plerunq; quæ felicitatem à parentibus deriuatam, vel euertunt omnem atq; auferunt, vel attenuatam ac languefactam inclinant. Et vix vlli reperiuntur, qui in iisdem permanserint vestigiis diutius: immo rarissime parentum felicitas quintum blande complectitur ac fouet ἀπόγονον, *nepotem*: Idque propter peccata nostra, & propter superbiam, καὶ ὕβριν, *petulantiam* quę comitari res secundas consueta, rapit homines extra conuenientis moderationis metas, & attrahit, immo accelerat vltionis diuinæ pœnas.

Causa mutatæ fortunæ in familiis est ὕβρις & su

Durauit

Durauit Dauidis posteritas vsque ad Christum: sed mox post Salomonem amisit maximam potentiæ partem, decem tribubus auulsis à regno Iudaico: Et cum abduceretur populus in captiuitatem Babylonicam, tota regni fastigio excidit. Nota est iudicii diuini declaratio: Ego Deus visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, & benefaciens diligentibus me in multa millia. Ex talibus & oraculis voce diuina editis, & vsu obseruatis periodis, multa diuinant Dæmones. Inde depromtum oraculum Crœso redditum περὶ τοῦ πέμπτου ἀπογόνου, *de abnepote seu quinta progenie*, & illud de liberorum successione sæpe repetitum oraculum, quod & Cypselo Corinthiorum, & Attalo Pergamensium Regi renunciatum legimus ex adytis specus Delphicæ, αὐτὸς καὶ παῖδες καὶ παίδων οὐκ ἔτι παῖδες. *Ipse, & cognati, nulli sed deinde nepotes.*

perbia, quæ res secundas comitatur.

Sed desino exempla recitare, quibus historiæ refertæ sunt.

Diaboli coniectiones futurorum euentuum ex præsenti statu faciunt.

De his ipsis autem publicis Imperiorum rebus, deque secuturis, & ad ea, quæ instituuntur ac fiunt responsuris euentibus, quantum consequuntur ac pene certo perdiscunt, χρώμενοι οὐ μαντείᾳ, ἀλλὰ πράγμασιν, *vtentes non diuinatione, sed rebus*, vt est apud Euripidem, cum in ipsas intuētur formas & administrationes Imperiorum: cum quæ deliberantur, quæ mouentur, suscipiuntur ac geruntur, quibusque consiliis ac conatibus, qua virtute & industria, qua intentione & vigilantia, vel contra ignauia, negligentia, & incogitantia, quibus iudiciis ac sententiis, & quo studio, quoque fauore subditorum, quibus principiis: qui mores sint, quæue studia principum & populi, quæ vtriorumq; inter se mutuo affectio, quæ ratio gubernationis, iustane, & ad hominum salutem accommodata, an vero tyrannica sit & perniciosa, considerant. Denique cum scelera principum & subditorum aspiciunt: cum gubernatorum violenta iniusta, ac tyrannica consilia, machinationes fraudulentas, vim ac sæuitiam manifestam: cum libidines, furta, rapinas, expilationes, discordias, odia mutua, ambitiosas contentiones, æmula studia, insidias mutuas: cum Idolomanias pensitant.

Idololatria, tyrannide, libidinibus Imperia initio la-

Imperia quo modo stabiliantur & euertantur.

xari paulatim ac labefactari, tandem si illæ ingrauescant causæ, vno impetu velut procella conuulsa disiectaque ruere: contra pietate, iusticia, sapientia, moderatione, conatu tuendæ publicæ pacis ac tranquillitatis, ceu nexibus firmissimis coagmentatam, ac munitam tutissimis præsidiis, consistere Imperiorum maiestatem ac perdurare, perpetua series historiarum docet. Hæc ipsa, varietate exemplorum & euentuum infinita, ceu pingit imbecillem ac fragilem, & casibus omnibus expositam conditionem omnium ordinum in genere humano, summorum & infimorum, motuumque in animis ac consiliorum, in horas ac momenta sese variantium, instabilitatem, perpetuo à mediis ad extrema nutantem.

Humanæ res nunquam in medio consistunt.

Nunquam diu intra mediocritatis terminos sese res humanæ priuatæ & publicæ continent: nunquam medium diu cursum tenent ac persequuntur: Sed à medio exorbitantes subito in alterutrum per præceps ruunt extremorum, suæ imbecillitatis impulsæ fato. Imperia à iusticia & moderatione in tyrannidem degenerant, aut luxu & libidinibus diffluentem ignauiam. Religiones à norma pietatis & fidei definita diuinitus, vel in superstitionem prolabuntur mutatæ, vel recidunt in profanitatem. Estque perexigui temporis felicitas, & pene momentanea, quam fulguris instar emicans & euanescens adfert mediocritas: hac quibus frui contingit, his demum vera contingit beatitudo in hoc misero ærumnarum pleno vitæ curriculo.

Ex talibus argumentis, haud scio an non plus raciocinentur & coniiciant Dæmones, de futuris & fatalibus casibus Imperium, quam vllis aliis. De talibus consideratonibus confecta sunt responsa plurima à Dæmonibus: Qualia reddita, legimus Atheniensibus de mox secuto bello Peloponnesiaco:

ἥξει Δωριακὸς πόλεμος καὶ λοιμὸς ἅμ' αὐτῷ.
Dorica bella vrbes vastabunt corpora pestis.

Messeniis de conseruatione posteritatis ipsorum, à quibus condita est Messana Sicula, & Spartanorum vindicta:

Καὶ τότε δὴ σπάρτης μὲν ἀπ' ἀγλαὸν αὖθος ὀλεῖται·
Μεσσήνη δ' αὖθις οἰκήσεται ἤματα πάντα.

Amittet

Amittet florem Imperii tunc Sparta nitentem,
Atq; omni rursus Messene habitabitur æuo.

Prædictum ex iisdem est occasionibus, Attalum Pergamensium Regem, Galatas ex Asia in Græciam transituros, domiturum ac repressurum esse. Huius oraculi versus extant in Pausaniæ Phocicis. Tale est etiam, quod Musæus vates de Atheniensibus protulit ex Sibyllinis:

καὶ γὰρ ἀθηναίοισιν ἐπέρχεται ἄγριος ὄμβρος,
ἡγεμόνων κακότητι· παραίφασις δ' ἔσσεται ἥσσης,
ἢ γ' ἄλις ἡμήσουσι πόλιν, τίσουσι δὲ ποινήν.

Et fera tempestas vrgebit Cecrope natos,
Fraude Ducum; sed serta aderunt solatia victis:
Namq; vrbem hostilem euertent pœnasq; reposcent.

Ita euenit postea, cum Pericles magis odio Megarensium quàm aliis de causis moueret bellum Peloponensiacum initiò, & Alcibiades bellum inferret Siciliæ stulta & iuuenili ambitione, & cùm tandem Athenienses incuria suorum ducum vincerentur prælio nauali à Lysandro ad Ægospotamon.

Dæmonum varia artificia.

Ceterum præter imperiorum negotia, in effingendis atque imitandis naturæ operibus, miri sunt artifices Dæmones. Etsi enim res nouas non creant, nec species rerum inter se commutant, nec quæ periere, reuocant aut redintegrant: species tamē rebus creatis similes, & inania εἴδωλα, *simulachra*, mira arte cōformant, obiiciuntq;, aut sparsim in orbe vagantes creaturas in vnum cogunt locum, vt à se conditas confectasque hominibus persuadeant. Varia φάσματα, *ostenta*, & prodigia Meteoris similia, in aëre effingunt. Figuras confligentium exercituum exprimunt. Clangores tubarum, strepitus armorum, sonitus ferientium se mutuò, & ex ictibus collabentium, voces eiulantium aut exultantium referunt: Formas animantium, hominum, aut rerum aliarum velut pingunt in aere, præsertim ex coactarum nubium confluxu atque aspersi cœlitus luminis permixtione, ac traiectu. Ipsi se etiam sæpissimè, aliàs animantium speciebus assumtis, aliàs indutis hominum, vel viuentium adhuc, vel mortuorum formis, aliàs aliis sibi figuris inusitatis ac portentosis accommodatis, offerunt atque ostendunt, & vel terrent homines solo aspectu, vel peregrinantes ab itinere

recto seducunt, vel errantes irrident cachinno Satyrico, vel mala paulo post secutura denunciant, vel aliis modis vexant, deniq; ludunt mirifice, ascititiis illis speciebus. Cient in aere sæuas tempestates, inusitatos ventorum flatus, ac turbines, terræmotus, pluuias, imbres: eiaculantur ex nubib. *ἐκνεφίας, τυφῶνας, πρηστῆρας, procellas, turbines, presteras*, tonitrua, fulmina: incendũt fulgetra & coruscationes, quæ non gignunt ipsi, sed collecta, genarataq; à causis naturalibus propellunt, ac prouoluunt eo, quo volũt: Nonnunquã ex diuersis cœli locis in vnum aliquem contrahunt angulum, collisisq; inter se nubibus, fragores edũt terribiles, vt homines perculsos & velut exanimatos metu, aut fulminum, aut conflagrationis ex igne cœlesti, excrucient. Nunquam enim sine halitibus aer est seu calidis & siccis, quos *ἀναθυμιάσεις, exhalationes*, vocãt, seu calidis & humidis, quibus *τῶν ἀτμιδῶν, vaporum*, nomen tribuerunt, etiam cũ purissimus apparet: nunquam totus nubibus caret, etsi alicubi clarum conspicitur cœlum.

Nec difficile est potentissimis spiritibus breui momento, quicquid nubium & halituum in toto continetur aere, ceu impetu quodam, in vnum concitare locum, elisisq; fulminibus & fulgetris accensis tantum turbare, vt velut crepantis, ac dissilientis Mundi fragore, terra personet, aut tota machina ardere ignibus videatur. Præcipua est enim Dæmonũ in aere potentia, in quo circumuolitant & versantur Hoc eis dominium tribuit Paulus, cũ Diabolum *τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, principem penes quem est potestas aeris*, vocat: & quantũ valeat in hoc genere, historiæ omniũ temporum declarãt. Pluit igne cœlitus, quo oues Iob cõsumit, procellas impetuosissimas commouet, quib. cõuulsam ab imis sedib. domũ diffringit ac disiicit & liberos opprimit.

Diabolorum præcipua potentia in aere. Ephes. 2, 2.

Cum Brenno duce, Galli Asiam peruagati, ad templum Delphicum diripiendum accederent, & incolarũ alii hostium metu diffugerẽt, deserta statione: alii propugnaturi sedes suas, & prohibituri direptionem templi, quærerent ex Pythia, quid facto opus esset in tãta trepidatione, tamq; subita hostium irruptione; respondit oraculum, sed defensurum templum suum, *ἐμοὶ μελήσει ταῦτα καὶ λευκαῖς κόραις: mihi & puellis candidis hæc cura erunt*. Itaq; dum accedunt Galli,

Gallorum clades ad tẽplum Delphicum.

Galli, mox terra continuis quaſſata motibus, ea parte maximè, qua Gallorum exercitus caſtra habebat, contremiſcit adeò, vt & dehiſceret alibi, ac ſubſideret in profundas voragines, plurimos abſorbens: alibi in editos egereretur tumulos: tonitrua percrepant frequentiſſima, fulgetra coruſcant continua, maxima multitudo de cœlo tacta, aut flammis vſtulata perit: Noctu ſæuiſſima hyems ingruit, nix denſa caſtra operit, lapides ex diſiectis ædificiis violentia turbinum in ſublime euecti, rurſusq; præcipitati deorſum, improuidos conterunt, ingentia fragmina à Parnaſſo abſciſſa, deuolutaq; rapidiſſimo curſu, non ſingulos binoſve, ſed plures, pro vt multi in vicinia ſimul excubabant, obruunt. Poteſt talia efficere Diabolus, & efficit, vt noceat hominibus quocunque modo. Notum eſt, veneficas incantationibus tempeſtates pluuias ciere poſſe. Quanta Magi Ægyptii pręſtant in Exodo?

Sic & aerē Dęmones venenatis halitibus implent, aut veneno fontes inficiunt, aut peſtilentibus & noxiis ſuccis paſcua imbuunt, vt vel homines haurientes aërem, ſimul virus in ampliſſimos cœli tractus ſparſum, abſorbeant, vel cum aquis fontium combibant, vel pecora id ex guſtu plantarum concipiant, atq; in homines propagent.

Diabolorum potentia quibuſdam metis incluſa.

Sed cùm natura tota, hominis cauſa fabrefacta ſit, ne petulanter ludentes Dæmones ſuo arbitrio res creatas vel deforment, vel corrumpant, & impediant vtrunq; cum conſiderationem operum diuinorum, tum verum, legitimum, & neceſſarium vſum, non concedit eis Deus ius infinitum in naturam rerum, nec infinitam licentiam vel deprauandi, vel mutilandi ea, quę ad neceſſarios vſus comparata ſunt, ac deſtinata, ſed certis limitibus incluſos coercet ac continet, nec vltra has metas ferri ſinit.

Magorum Ægyptiorũ miracula.

Imitantur Magi Ægyptii miracula quædam Moyſi: Vertunt baculos in colubros, tingunt flumina ſanguine, ranas ex fluminibus euocatas in totam terram diſpergunt, hiſque omnia omnium ædium atria & receſſus complent: Ciniphes ex terræ puluere producere, muſcis ſolas Ægyptiorum domos infeſtare, vlceribus fœdare hominum & pecudum corpora, & reliqua efficere, quæ ſequuntur, nequeunt; à ſoloq; Deo ea proficiſci, coguntur fateri,

Dæmonum responsa cur ambigua.

Ex his liquet, prædicere etiam Dæmones ea sciscitantibus posse quorum ipsi autores sunt: Et quia ignorant, quousque toleraturus sit Deus, aut permissurus, quæ intendunt ac struunt, responsa ambiguis plerunq; aut obscuris, incertisve oraculis illigant.

Dæmonum sagacitas.

Ex stellarum verò positu & σχηματισμοῖς, ex prodigiis, quæ proponi diuinitus vident, vt admonitos homines de secuturis calamitatibus flectant reuocentque ad pœnitentiam, multa argutissimè de communibus & publicis euentibus diuinant. Norunt exactissimè cœlestium corporum naturas, vires, atque effectiones, & in eum finem condita esse sciunt, vt naturam elementarem, alia alio modo moueant, immutentque & variè afficiant ac temperent, primis qualitatibus diuersimodè iunctis ac mixtis inter se. Ab his qualitatibus: & miranda vi diuersi luminis hominum temperamenta mirabiliter affici intelligunt & experiuntur, & quid quæuis stellæ, quouis loco aut constitutione, vel designent, vel gignant atque efficiant, perspiciunt integerrime. Hinc de tempestatibus, aliisque mutationibus, contagionibus in aere, sterilitate, fœcunditate, motibus in Imperiis, bellis, tumultibus, & similibus, non leues coniecturas sumunt.

De singulorum fatis aliter, & ex aliis signis coniectant.

Fata singulorum hominũ quo modo explorent Dæmones.

Norunt, vt dixi, cœli stellarumque vires, & in variandis afficiendisq; hominum temperamentis efficaciam. Tenera corpuscula ex aluo materna prodeuntia, & circumfusum aerem, cœli viribus imbutum induentia, atque anhelitu, & micantium arteriarum hiatu sorbentia, simul qualitates à stellis profectas haurire, has rursus, & in totum diffundi corpus & humoribus permisceri, ac spiritibus, & præcipuorum membrorum constitutioni ceu illiniri aut imprimi, tam validè vt à parentibus in vtero acceptam κρᾶσιν, *complexionem* insigniter vel mutent, vel afficiant, adeoque totam corporis compagem formari animariq; vi cœlesti, vt causa vniuersali, sciunt.

A temperamentis verò δυνάμεις, *facultates*, omnes, seu motiones ac propensiones ad certa morum, studiorum, actionum, affectuum, appetitionum genera, & alia huiusmodi, cieri, immò & casus cuiusque euentusque fingi, longo vsu,

go vſu, vt naturæ artifices peritiſſimi, didicerunt.

His aſtrorum velut præmonſtrationibus & indiciis addunt contemplationem, & obſeruationem accuratam notarum omnium, in ſingulis partibus exterioribus atq; interioribus, & toto corpore, quæ fere temperamentis congruunt, & promunt, atque oſtendunt ſeſe vi craſium. Ex vtriſq; coniunctis æſtimant argutiſſime, quæ cuiuſque ſit natura, ad quæ vitia feratur, aut propendeat, ad quæ ſtudia ducatur, qui redundent humores & vincant, qui ſint affectus dominaturi, quæ ſit vel conſenſio futura, vel diſcrepantia, & *ἀταξία. confuſio*, trium præcipuarum virium *τοῦ ἡγεμονικοῦ, θυμοειδοῦς, ἐπιθυμητικοῦ, partis animi principis, eius in qua irarũ ardor exiſtit, eius quæ cupiditate alitur*, quibus regitur & diſpenſatur corpus humanum: quos morbos, vel naturæ imbecillitas paritura, vel quiuis ſponte alias aliis occaſionibus ſit attracturus, quæ pericula impendeant vitæ & fortunis, aliaq; his ſimilia.

Quanquam enim ſiderum poſitus, craſium; craſes præcipuarum actionum vt ſpontanearum, quæ à libera voluntate proficiſcuntur, cauſæ tantùm ſint particulares: Multa enim ad craſium temperationem, commoderationemque concurrunt, quæ aliàs impediunt, iuuant alias atque intendunt aſtrorum effectiones, & voluntas domina ceterarum virium libere agens monſtrato obiecto, reniti atq; aduerſari inſitis corpori inclinationibus, membraque, ne his obſequantur, cogere ac cohibere poteſt: tamen vtrorumq; vim eſſe maximam in vtramq; partem comprobat experientia, præſertim ſi accedat, aut accurata aut ſeuera aſſuefactio, quæ exerentia ſeſe, & velut pullulantia virtutum ſemina roboret, aut mollis & delicata, quæ inclinationes ad vitia foueat ac firmet, neruos virtutum (ſi qui ſunt) languefaciat & elidat.

Siderum & craſium in corporibus humanis & ciendis actionibus vis maxima.

Præuiſis phyſicis hominum fatis, non quieſcunt, nec ceſſant, aut ociantur Diaboli, ſed naturas meliores deprauare, atq; ad laſciuiam, luxum, aut alia huiuſmodi flagitia inflectere, retuſis aut extirpatis rectioribus inclinationibus: in diſtortis & prauis, *δυνάμεις καὶ ὁρμὰς, facultates & impetus*, vitioſas alere ac confirmare annituntur.

In illis, quorum naturæ ad libidines procliues ſunt, ob-

Natura ad vitia procliues à Diabolis impelluntur.

iectis occasionibus, flammas amorum immodicas & furiosas incendunt, æstuantes mox impellunt eò, vt se fœdissimè polluant, nullis cogitatis vel pœnis, vel periculis.

Natura ἀκρατεῖς, *intemperantes*, extimulant ad quærēda ea, quibus delicatam ingluuiem expleant, & in iisdem propositis illecebris, commouent inordinatos cibi potusq; appetitus, ac confirmant helluationum & luxuriæ cōsuetudinē, vt & quotidie onerati, immo velut obstupefacti immoderato potu pastuq;, nullos veræ pietatis sensus experiantur, nulla serie precationis desideria persentiscāt, & crapulis cōtinuis ante ætatem semetipsos, velut ense traiectos iugulēt.

Natura φιλονείκους καὶ ἐριστικούς, *contentiosos & rixosos* contentionibus implicant: πολυπραγμονικοὺς εἰς πέλαγος, (vt ille inquit) ἐμβάλλουσι πραγμάτων, *curiosos in pelagus cōiiciunt negotiorum*, quo tandem velut fluctuum vertigine circumacti, deiiciuntur & merguntur.

Amantes sophismatum, & cauillationum, labyrinthis opinionum inexplicabilibus intricant, atq; innectunt, qui vbi expedire sese, atque euoluere nequeunt, tandem Diabolo perplexitatem augente & vrgente, vel in Dei horribilem cōtemptum vel in desperationem ruunt.

Quibus Tragicos exitus Physica signa minitantur, hos incitant, vt cædibus ipsi occasiones præbeant, vel alia moliantur alio modo exitiosa.

Diaboli occupant naturas distortas.

Præcipuè verò in naturis, vel prorsus distortis, quales multæ reperiuntur, vel quæ indulgent, atque obsequuntur naturæ ductui, neq; annituntur, vt studio & diligentia, quæ contra naturam deprauata habent à primo ortu, restituant & corrigant, efficacissimè insita vitia augent: tales totos occupant, & vt mancipia agitant.

Eph. 2. 2. Diabolus efficax in impiis.

Denique (quod deplorandum est) maximam partem generis humani, quæ sine Deo vagatur auxilioq;, & gubernatione Spiritus sancti destituta, nutu suo impulsuq; fertur, regunt, vt euentus tristissimi declarāt. Est enim πνεῦμα ὁ ἐνεργῶν ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, *Spiritus qui efficax est in hominibus contumacibus* Minus nocent piis, eruditis verbo Dei, & Spiritu sancto donatis, qui auxilio Spiritus, & vitant occasiones atque illecebras, & repugnant ac resistunt omni conatu & contentione Diaboli instinctui, etsi ne horum

qui-

quidem quiſquam eſt,qui non quandoq; aculeos ſibi à Diabolo ſæuiſſimos infigi experiatur: ſed hos fide & inuocatione Filii Dei,euulſos animis eiiciunt,aut repellunt, ne adhæreſcant.

Ad hunc modum ex ſyderum poſitu natalitia prædicta texunt, ex ſignis corporum reliquas coniecturas colligunt, de quibus interrogati, reſponſa dant impiæ & curioſæ multitudini. Ex iiſdem ſuas etiam, quas hominibus parant,technas extruunt,& moderantur.

Sæpe morbus ipſi infligunt, & iiſdem aut medentur citra pharmacorum opem, aut remedia commoda ſuppeditant. Quanquam enim deſtructam naturam nunquam inſtaurant,labes tamen inſignes & affectiones,præſertim ſi ſint earum autores, permiſſu Dei ſummouere ac tollere poſſunt. Exactius enim herbarum diſcrimina,vires,in medicando vſum, applicandi rationem & modum norunt, certius abditas penituſque abſtruſas ægritudinum cauſas introſpiciunt, quàm hominum quiſquam.

Diaboli quibus morbis, & quomodo medicantur.

Si non ex Ethnicorum monumentis,ſed maiorum hiſtoriis, recentiq; patrum noſtrorum memoria exempla repetamus, non paucos ad ſola vota Sanctis falſa religione facta, templiſve idolorum, aut ex contactu contuituve oſſium, quæ de Sanctorum cadaueribus collecta ac reſeruata ferebantur, recuperaſſe amiſſam virium integritatem reperiemus,Diabolo reſtitutione ſanitatis ſtabiliente εἰδωλομανίαν: *inſanum idolorum cultum.* Immò inde nata peruaſerat in animos hominum opinio, auctaq; ætate & roborata inueterauerat,vt plus valere,longeq; validius obortas corpori ęgritudines euellere atq; extirpare, ſola vota Sanctis delata ſtatuiſve,quàm remedia exiſtimarentur.

Sanctorum inuocationes, & cultus vnde nati.

Ea inoleuerat conſuetudo, vt ſi quid aduerſi accideret, non diuina deſiderarentur auxilia, ſed in ſubſidium Sancti vocarentur, quos talibus præſidere ac dominari malis perſuaſum erat. Negligebatur Deus, excludebatur Mediator Filius Dei, contemnebatur & pro nihilo habebatur Medicorum opera. Preces, Deo ad præſcriptum cœleſtium mandatorum deferendæ, dirigebantur ad Sanctos aut ſtatuas. Vis medicatrix, indita diuinitus remediis in natura ordinatis, votis tribuebatur. A parturientibus Anna, à febrienti-

bus Anastasius, ab epilepticis Valentinus requirebatur. Dentium dolore vexatis Apollonia in ore erat. Aliqui templis ipsis statuisve, quibus adesse Sanctos opinio falsa obtinuerat, sese despondebant. Tandem voti compotes facti, cùm persoluerent promissa, secutum, vt creuerint in dies singulos magis magisque superstitiones, & locupletata sint templa.

Diaboli multa ex studiis & consiliis hominum ratiocinantur.

Cum his cœlestibus & physicis causis coniungunt Dæmones προγνώσεις, *prænotiones*, ex Ethicis petitas indiciis, solerti ac sagaci coniectura, nimirum ex hominum conditione, institutis, consiliis, studiis, moribus, toto vitæ, actionum publicarum ac priuatarum, ac susceptorum negociorum cursu. Vsitate dicitur: Sui cuique mores fingunt fortunam: Et quemque suæ sibi fortunæ fabrum esse atq; architectum aiunt.

Quantum est in vita αὐθαιρέτων καὶ ἐπισπάστων κακῶν. *voluntariorum & vltro accersitorum malorum*, quæ scientes & volentes, aut ambitione, aut φιλονεικίᾳ, *contentionis studio*, aut aliis stultis cupiditatibus nobis attrahimus, vt Cæcias nubes attrahit, & in quæ quasi per præceps ruimus? Quantum est malorum non præuisorum, in quæ cum aut lapsu & errore iudicii, aut incogitantia, aut inscitia deuoluimur, aut in quę cum irretiti tricis negociorum hæremus, non consilio & voluntate nostra ducimur; sed impellimur ac coniicimur ipso negociorum raptu & impetu, quem sustinere aut sistere non est amplius in potestate nostra? Quantum illorum, in quæ præsertim ii, quibus onera publicæ gubernationis incumbunt, his ipsis velut vndarum vortice abripiuntur & demerguntur, quæ commouent iidem, κακὰ κακοῖς ἰᾶσθαι ἐφιέμενοι, *mala malis sanare cupiẽtes*, quod est valde vsitatum? Denique quantum in priuata vita cuiusq;, quantum in publica est, non necessariarum contentionum, suspicionum cæcarum, cupiditatum perniciosarũ ac stolidarum? Quantum infelicis æmulationis, κακοζηλίας, *peruersæ imitationis*, & feruidæ iracundiæ, ac præcipitis impatientiæ? Quantum irritorum & impossibilium conatuum, vt de sceleribus, flagitiis, improbitate, malitia, & petulantia taceam?

Hæc & cernunt Dæmones, & promouent, vt his occasionibus ad tristes ac tragicos casus miseros homines adigant; aut

aut perplexitate negotiorum & euentuum turbatos atque irretitos subuertant. Quanto ergo magis de exitu,& quorsum,quæ aguntur, eruptura sint atque euasura, coniectari & constituere possunt,ac pronunciare,quam homines ipsi: quia considerant penitius,intelligunt exactius, obseruant intentius momenta rerum,negotiorum,& consiliorum omnium,& omnes omnium nutus,vultusque,quam illi ipsi, in quorum manibus rerum tractatio versatur, vel qui autores sunt atque gubernatores consiliorum.

Sæpe sapientes,& mediocriter exercitati, atque attenti, ex ipso rerum statu plura diuinant, præmonentque, quam ex argumentis aliis, οὐ μαντείᾳ, ἀλλὰ πράγμασι λέγοντες. *non ex diuinatione sed ex rebus loquētes*: quāto id magis præstare potest astutissimum,& sagacissimum Dæmonum genus?

Ex talibus coniecturis sumta sunt responsa plurima; quale est,quod Crœso redditum est:

Σαυτὸν γινώσκων εὐδαίμων Κροῖσε περάσεις.
Crœse beatus eris,si te cognoueris ipsum.

Et Batto περὶ τῆς εἰς Λιβύην ἀποικίας, *de colonia deducenda*, inter cetera:

Exempla oraculorum Diabolicorum.

Οἷα τ' ἀνὴρ ῥέξῃ, τοῖον τέλος αὐτὸν ἱκάνει.
Qualia quis patrat,talis manet exitus ipsum.

Et Pausaniæ Spartiatæ:

Στεῖχε δίκης ἄσσον μάλα τι κακὸν ἀνδράσιν ὕβρις.
Pœna luenda tibi est:affert iniuria damnum.

Et Philippo patri Alexandri de morte:

ἔστεπται μὲν ὁ ταῦρος, ἔχει τέλος, ἔστιν ὁ θύσων.
Serta gerit taurus.finem capit,astat aruspex.

Et antea de hostibus pecunia expugnandis:

Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου, καὶ πάντα κρατήσεις.
Argenteis pugna telis,atque omnia vinces.

Sic reprehenduntur oraculo Messenii, quod necessaria negligentes, non necessaria appetant,moliantur, & moueant:

Ἔρδ' ὅππη τὸ χρεών, ἄτηδ' ἄλλοισι πρὸ ἄλλων.
Tu fatis pareto,malum hunc iam,nunc manet illum.

Sic Neronem Imperatorum vltimum ex Æneæ posteris prædictum fuit:

ἔσχατος αἰνεαδῶν μητροκτόνος ἡγεμονεύσει.

Vltimus Aeneadum regnabit, matre perempta.

His ita constitutis, vtcunque intelligitur, quousque se Dæmonum vis, perspicacia, & potestas, in prædictionibus extendat. Etsi enim maior est calliditas eorum, quam vllus hominum cogitationibus assequi suis, & metiri possit, maior in struendis insidiis, & obseruandis nocendi occasionibus vigilantia, quam prouidere quisquam, aut cauere possit: tamen certo scimus nec omnipotentes esse, nec infinitam eis licentiam statuendi quiduis suo arbitrio in imbecilles permitti: sed velut freno vinctos à Deo omnipotente coherceri, ne vltra determinatas metas prouehantur, aut ferantur extra metas. Et Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum scimus constitutum esse custodem & defensorem generis humani: Eum ardentibus votis petamus, vt adsit nobis, propugnet & protegat nos, & illustret ac regat corda nostra luce Euangelii sui, vt illis, quas Euangelium monstrat, semitis insistamus & inhæreamus, furiosas vero Diaboli præstigias, & lubrica triuia declinemus atque euitemus.

Diaboli etiã cum veras sententias oraculis suis miscent, mentiuntur & insidias struunt.

Sciunt Dæmones, & in quotidianis certaminibus cum sanctis Angelis experiuntur, consilia, conatusque ipsorum multis modis impediri, cõfigiq;, & retroagi diuinitus. Ideo cum de euentibus ambigunt, ancipiti responso veritatem tegunt, vt supra indicaui. Sed cũ sint ψεῦσται ἀπ' ἀρχῆς *mendaces ab initio*, & delectentur mendaciis καὶ ὑποκρίσεσι *simulationibus*: etiã tunc cum μετασχηματίζονται εἰς ἀγγέλους φωτὸς, *transformãtur in angelos lucis*, & veras, gnomicas, piasq; sententias oraculis miscent, mentiuntur maxime. Aliud enim intendunt & struunt, quam responsa præ se ferunt, & tetricta mala plerunq; boni specie ferunt & inducunt.

Sic ironico promisso primos parentes decepto, inuitat & permouet Diabolus, vt gustent fructus vetitos: Nequaquam morte moriemini, si comederitis ex arbore hac, sed similes eritis Diis, & poteritis discernere inter bonum & malum.

Quandoq; recitat & approbat moralia præcepta, vt in hominibus superstitione imbutis, & in falsam opinionem magnæ religionis adductis, conceptos furores amplificet, & altius

& altius infigat, dum consentanea religioni & bonis moribus requirere, contraria improbare, vlcisci, & punire se ostendit.

Pausaniæ Lacedæmonum Duci, post interfectam, quam ciui Byzantio patri eripuerat, virginem, aliquot continuis noctibus εἴδωλον, *simulacrum* assistere visum est, quod inculcauit ei hunc versum sine intermissione repetitum:

Στεῖχε δίκης ἄσσον, τάχα τοὶ κακὸν ἀνδράσιν ὕβρις.

Pœna luenda tibi est, adfert iniuria cladem.

Pisistrato Atheniensium tyranno ante interitum dormienti, vir quidam tetra & grandi specie, inter cetera hunc versum velut insusurrauit in aurem:

Οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀδικῶν τίσιν οὐκ ἀποτίσει.

Nemo iniustorum non soluet crimine pœnas.

Glauco Spartiatæ negaturo Milesio cuidam depositum iureiurando, oraculum Delphicum respondit:

Ἀνδρὸς δ' εὐόρκου γενεὴ μετόπισθεν ἀμείνων.

Qui bene iurarit, soboles felicior huius.

Grauis, pia, & vera est παραίνεσις de supplicibus à Dodonæo oraculo Atheniensibus reddita:

Μηδ' ἱκέτας ἀδικεῖν, ἱκέται ἱεροί τε, καὶ ἁγνοί.

Parcere supplicibus, diuûm quos iura tuentur.

Sed eo spectabat, vt augeret autoritatem templorum, quæ Idolis dedicata erant, & impios cultus ac religionem sacrorum stabiliret. Confugiebant enim supplices ad aras, hisque manu prehensis se ad pedes eorum, quibus fiebant supplices, proiiciebant.

Vt igitur cõfirmaret in superstitiosis hominibus conceptam de pręsentia numinum certorum ad aras illas persuasionem, & erga templa cultusq; reuerẽtiam: tum abripere inde supplices talib oraculis prohibebat, tũ vbi vi tẽplis extrahebantur, vel ab aris auellebantur, miraculis editis, aut publicis pœnis immissis irã aduersus eos, qui templorũ Idololatricorũ & supplicum religionẽ spernerent, declarabat.

Diabolus quare supplicibus ad aras confugientibus oraculo parcendum moneat.

Cum Lacedæmonii supplices, qui in templum Neptuni prope Tænarum sese abdiderant, vi abductos, trucidassent: Sparta terræ motu continuo & graui concussa est.

Pausanias quoque Helicen Achaiæ vrbem maritimam quarto anno Olympiadis centesimæ primæ, Asteo Athe-

nis Prætore, ideo terræmotu disiectam & absorptam refert, quod supplices, contra ius & religionem ex templo Neptuni Heliconii exemtos, interfecissent.

Quid venustius & concinnius, aut illo Delphico Epiphonemate, quod Aristoteles recitat?

Κάλλιστον τὸ δικαιότατον, λῷστον δ᾽ ὑγιαίνειν.

Iusticia est pulcherrima res, sanum optima corpus.

Aut ea, quæ de talionis pœna extat sententia:

Οἷα τ᾽ ἄν τις ῥέξῃ, τοῖον τέλος αὐτὸν ἱκάνει.

Qualia quis patrat, talis manet exitus ipsum.

Et huic similis Messeniis ex Delphico specu renuntiata:

Ταῖς αὐταῖς τέχναις τις ἁλίσκεται αἷσπερ ὑπῆρξεν.

Artibus his capiere, alios queis ceperis ipse.

Necessario enim & immutabili ordine, ex immota iusticiæ diuinæ regula, comitantur atrocia scelera atroces pœnæ: cumque cessat Magistratus, neque in autores animaduertit, Deus ipse legem exequitur suam, & sæpe totas gentes perdit, ob vnius impunitam licentiam, sicut dicitur in Hesiodi versu præclare:

Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ:

Sæpe viri peccata luunt tota vnius vrbes:

& testantur hoc euersiones Imperiorum & Rerumpublicarum.

Atrocia delicta comitantur atroces pœnæ.

Hanc legem Deus sæpe voce sua repetitam, de certis peccatis expressit perspicue, sicut de cædibus dicitur; Omnis qui gladium acceperit, gladio peribit: De confusionibus libidinum, Omnis anima, quæ fecerit has abominationes, eradicabitur: De furtis, Væ qui spolias, quia spoliaberis: De periuriis, Non habebit Deus insontem, quicunque vane vsurpauerit nomen Domini. Hanc stabilit horribilibus pœnis, quæ per genus humanum vagantur, propter scelera & violationem disciplinæ, quam præstari vult etiam ab impiis. Et seruat fere in executione legis suæ constitutam sua voce normam rigidissime, vt puniat peccata per ea, per quæ quis deliquit: Sicut de pœnis dicitur: δι᾽ ὧν τις ἁμαρτάνει, δι᾽ αὐτῶν καὶ παιδεύεται. *Per quæ quis peccat facta, per illa luit.* Et de libidinum pœnis celebratur dictum: Peccata seminis puniri in semine.

Intellexerunt hunc iustitiæ diuinæ rigorem sapientes omni

mni tempore. Inde natæ sententiæ legum humanarum, iustitiæ diuinæ conformes:

εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη τ' ἰθεῖα γένοιτο.

Iusta est pœna, luat si quis patrata scelestus.

Intelligunt eundem exactius multo Dæmones. Inde responsum Sybaritis datum, cum interfecissent citharœdum, qui in templum Iunonis confugerat, mota seditione:

Βαῖν' ἐμῶν τριπόδων, ἔτι τοι φόνος ἀμφὶ χέρεσσι
Πουλὺς ἀποστάζει, ἀπὸ λαΐνου οὐδοῦ ἐρύκει:
Οὔ σε θεμιστεύσω, μουσῶν θεράποντα κατέκτας
Ἥρης πρὸς βωμοῖσι, θεῶν τίσιν οὐκ ἀλεείνας:
Τοῖς δὲ κακῶς ῥέξασι δίκης τέλος οὐχὶ χρονιστὸν
Οὐδ' ἀπαραίτητον, οὐδ' εἰ διὸς ἔκγονοι εἶεν,
Ἀλλ' αὐτῶν κεφαλῇσι καὶ ἐν σφετέροισι τέκεσσι
Εἰλεῖται, καὶ πῆμα δόμοις ἐπὶ πήμασι βαίνει.

Cede meis mensis, manibus nam sanguis adhærens,
Destillansq; recens, arcet te limine templi.
Non tibi fata canam: magna Iunonis ad aram,
Musarum innocuum strauisti cæde ministrum.
Haud immortales hoc dii patientur inultum.
Si quis enim prudens, scelerata è mente profectum
Committat facinus, grauis hunc prope pœna sequetur.
Non exorabit, neq; si genus ab Ioue summo
Ducat: quin capite ipse suo, pœnisq; nepotum
Hoc luat, & generi cumulatim damna ferantur.

Ex eadem regula Oraculorum monuit Lacedæmonios, vt cauerent τὸ λευκτρικὸν μήνιμα, *Leuctricam cladem*. Fore enim, vt ad locum illum aliquando ingenti clade afficerentur. Paulo post, insigni prælio victi, amiserunt imperium Græciæ ad Leuctra Bœotiæ à Thebanis, ducibus Pelopida & Epaminonda, non procul à sepulchro filiarum Scedasi, quas duo Spartani iuuenes hospitaliter excepti, patre absente, per vim stupratas crudeliter interfecerant; vbi & pater, cum frustra vindictam magistratus Spartani aliquoties implorasset, se confoderat. Extat de hac strage oraculum in Pausania Thessalis redditum, quo illa Lacedæmoniis expresse denuntiatur.

Lacedæmonii admonentur futuræ calamitatis oraculo.

Vt autem Lacedæmoniis cladem, sic contra Athe-

niensibus successus, & felicitatem post longas ærumnas promittit:

Εὐδαῖμον πτολίεθρον ἀθηναίης ἀγελείης
Πολλὰ παθὸν, καὶ πολλὰ ἰδὸν, καὶ πολλὰ μογῆσαν,
Αἰετὸς ἐν νεφέλῃσι γενήσεαι ἤματα πάντα.
Belligera vrbs nunquam non fortunata Minerua,
Post mala, post & tristia multa, grauesq; labores,
Tanquam aquila ætheria perpes sub nube volabis.

Respondit his euentus. Lacedæmonii enim fracti clade Leuctrica nunquam receperunt vires, nec posterioribus seculis ad hæc nostra tempora vsque celebris fuit vel locus Spartæ, vel incolarum virtus: & haud scio, an nomen locus retinuerit. Athenæ restitutæ floruerunt vsque ad postremi Mahometis imperium, sub quo tandem euersæ & pene deletæ sunt.

Quale vero de tribus personis diuinitatis oraculum est, quod Thulidi Ægyptiorum regi à Serapide renunciatum perhibetur.

Oraculum de tribus personis diuinitatis.

Πρῶτα θεὸς, μετέπειτα λόγος, καὶ πνεῦμα σὺν αὐτοῖς,
Σύμφυτα δ' εἰν ἑνὶ πάντα πέλει, καὶ εἰς ἓν ἰόντα,
Οὗ κράτος αἰώνιον· σὺ δὲ ὠκέσι ποσὶ βάδιζε,
Θνητὲ, ἄδηλον διάγων βιότοιο τελευτήν: id est;
Principio Deus est, hinc Verbum, & Flaminis aura,
Vnum numen idem tribus est, naturaq; consors,
Cuius vis æterna: sed hinc pede te ocyus aufer,
Mortalis, peragens incerti limitis æuum.

Et illa ad precandum & Deum inuocatione colendum exhortatio qualis?

ὦ θνητοὶ λίσσεσθε θεὸν, καὶ λώϊον ἔσται, id est,
Mortales, orate Deum, hinc felicius æuum est.

Extat & Delphicarum Peliadū de æternitate Dei ᾆσμα, carmen, ζεὺς ἦν, ζεὺς ἔστι, ζεὺς ἔσσεται, id est, *Iuppiter est & erit, fuit idem Iuppiter ante.*

Cum hoc congruunt Orphei versus:

Ζεὺς κεφαλὴ, ζεὺς μέσσα, διὸς δ' ἐκ πάντα τέτυκται.
Ζεὺς βασιλεὺς, ζεὺς ἀρχὴ πάντων, ἠδὲ τελευτή: id est;
Iuppiter est caput, ac medium: Ioue cuncta creata.
Iuppiter est rex, hoc pendent primordia, finis.

Oraculū de animæ im-

De animæ immortalitate celebratur Apollinis Milesii oraculum:

Ψυχὴ

mortalitate.

Ψυχὴ μὲν μέχρις οὗ δεσμοῖς πρὸς σῶμα κρατεῖται,
Φθαρτὰ νοοῦσα, πάθη θνητοῖς ἀλγηδόσιν εἴκει:
Ἡνίκα δ' ἀνάλυσιν βροτέην μετὰ σῶμα μαρανθὲν
Ὠκίστην εὕρηται, ἐς αἰθέρα πᾶσα φορεῖται,
Αἰὲν ἀγήραος οὖσα, μένει δ' ἐς πάμπαν ἀτειρής,
Πρωτογόνου γὰρ τοῦτο θεοῦ διέταξε πρόνοια,
Donec corporeis animus connexibus hæret,
Cedit mortali, patiens humana, dolori.
Sed cum mortali compage solutus abibit,
Corpore confecto, tum totus in æthera fertur.
Incorruptus vbi maneat, nunquamq; senescens.
Sic antiqua Dei fieri prudentia mandat.

Dæmones cur vera & pia nonnunquā proferant.

Sed hæc pertinuerunt eo omnia, vt insitam penitusque infixam, καὶ ἐγκαταγεγηρακυῖαν *inueteratam* animis Ethnicorum de ficticiis numinibus, deque Idololatricis cultibus, & superstitione opinionem aleret Diabolus, ac confirmaret, qua mirifice capi, ac duci experitur omnes homines, quod natura omnes esse Deum, & hunc velle religionibus ac virtute coli, & vltorem esse ac vindicem scelerum statuunt: etsi quis sit & qualis, & qua obedientia coli postulet, sine verbo Dei non perspiciunt.

De animæ vero immortalitate conceptas opiniones non extingui inter Ethnicos, plurimum intererat ipsius, propter ea, quæ mortuorum specie reddebat, responsa.

Sic Sybaritis promittit εὐδαιμονίαν *felicitatem* tantisper, donec Deos colant: cladem minitatur, & interitum ab externis bellis & seditionibus, vbi diuinos honores hominibus præstare cœperint.

Εὐδαίμων Συβαρῖτα, πανευδαίμων σὺ μὲν αἰεὶ
Ἐν θαλίῃσι θεῶν τιμῶν γένος αἰὲν ἐόντων:
Εὖτ' ἂν δὴ πρότερον θνητὸν θεοῦ ἄνδρα σεβήσῃς,
Τηνίκα σοὶ πόλεμος καὶ ἐμφύλιος στάσις ἥξει.
Felix omnino felix Sybarita, futurus,
Dum rebus lætis venerabere numina diuûm.
At simul atq; illis mortalis homo anteferetur,
Tum veniet bellumq; tibi, atq; domestica turba.

Videtur acerbe illusisse Filio Dei, nascituro de virgine Maria, & hoc conatus esse, vt præoccupatos hominum animos opinione de non colendis hominibus, abduceret

etiam ab agnitione, fiducia, & cultu Filii Dei, quem in carne nostra venturum, & genus humanum liberaturum norat.

Extant similia innumera, quibus omnibus fere aliquid perplexitatis, obscuritatis, insidiarum, veneni, impietatis subest, etiamsi specie optima videntur, & pietati congrua.

Audiuimus & Pythonissam quandam à Lazaro Bonamico Patauino professore, viro præstantissimo, interrogatam, quem Vergilianorum versuum censeret optimum: respondisse;

Discite iustitiam moniti, & non temnere Diuos.

Ad hunc modum ludit sæpe diabolus veritatis declaratione & confessione, tantum eo fine, vt alliciat ad se imperitos, & talibus vel parænesibus, quæ continent præcepta necessaria in vita, vel præmonitionibus secuturarum pœnarum, sibi arctius obstringat ac deuinciat.

Dæmones interdũ coacti vera dicunt.

Quandoque vero & conscientiæ terror, & metus iudicii diuini æternarumque pœnarum, confessionem veritatis, Dæmonibus inuitis, exprimit.

Occurrit Christo obsessus à tota Dæmonũ legione, qui procul venientem agnoscunt, & cõfitentur missum à Deo, vt opituletur generi humano contra Diabolum, & conculcet caput Serpentis. Ideo metuentes pœnas decretas ipsis, clamant: Cur venisti cruciare nos ante tempus? In actis Pythonissa de Paulo & Barnaba clamitat, Serui hi sunt altissimi, qui annuntiant vobis viam salutis.

Hæc confitebatur, nõ vt exhortaretur, aut commoueret populum ad audiendam atque amplectendam doctrinam, quam illi afferebãt, sed exhorrescens ac reformidans, cum vim atque efficaciam ministerii Euangelici, tum sui condemnationem, & expulsionem ex obsessa, quam si sedem retinuisset, aut turbasset statim ministeriũ Apostolorum, seditione, aut inchoatum post oppressisset nouis furoribus sparsis per Pythonissam, quæ erat in existimatione apud stultam plebem.

Diabolicæ Ironia.

Quandoque & Ironiis veritatem vel extenuant, vel obscurant, quales esse videntur in illo de Chaldæis & Hebræis oraculo.

Mũnei

Μοῦνοι χαλδαῖοι σοφίην λάχον, οἱδ' ἄρ ἑβραῖοι,
Αὐτογένητον ἄνακτα σεβαζόμενοι θεὸν ἁγνῶς.
Chaldæi ſapiunt ſoli, tum numen Ebræi
Ingenitum, regemq; pio venerantur honore.

Prius promulgatum videtur à Diabolo, vt vel rideat & abiiciat ſapientiam Chaldaicam, vel cum ſuperſtitionibus referta eſſet, vt ad eam auidius diſcendam inuitaret atq; extimularet homines, quo cum ea immanes & tetras opiniones haurirent & propagarent. Altero ridet per quandam antiphraſin cultus & ceremonias Iudaicas, quas omnibus gentibus vicinis ſciebat eſſe exoſas.

Sed vtut ſeſe res habeat, plerunq;, ſiue prænorint futura, ſiue diuinent tantum, ambigua incertaq; obtrudunt reſponſa, & ſub fucato prætextu veritatis inferunt ſæuiora mala, quibus inſidiantur, vel corporibus, vel conſcientiis, vt has in æternam mortem coniiciant, illa immatura & tragica clade perimant.

Annumeratur Diabolicis diuinationibus & illud genus, quod vel ex ſignis, quæ ſigna non ſunt, ſed ex ſuperſtitione nata, autore Diabolo, & in ſigna ab Ethnicis recepta ſunt, vt ex auium volatu, ex quadrupedibus, igne, extis, diris, offenſione pedum, abruptione corrigiæ, ſternutamentis, tinnitu aurium, euentus ſecuturos fingit: vel vera & Phyſica ſigna, condita ad natiuas rerum vires, effectiones, cõditiones, ac conſtitutiones, velut pingendas oculis, detorquet ad ſuperſtitionem, & interpretatur de aliis rebus alieniſſimis à natura. Ortas has diuinationes à Diabolo, vel illud argumento eſt, quod non raro accepta à talibus ſignis vaticinia euentu rata fecit: qua re non mediocrem eis fidem, & autoritatem comparauit apud Ethnicos, vt de ſingulis poſterius dicemus. Hic ſatis ſit monuiſſe, quod ad Diabolica prædicta pertinent omnia huius generis vaticinia.

Diuinatio ſuperſtitioſa inter Diabolicas refertur.

Reſtat vltimum genus diuinationum quod *μαντικὴν κοινὴν ἢ δημώδη*, *diuinationem communem aut vulgarem*, vocari diximus, nos populare vel plebeiũ nominabimus: quia imperitis & vulgo in vſu eſt, qui nõ inquiſitis ſolicite cauſis euentuum in natura, nec conſiderato ſignorum cum rebus ſignificatis conſenſu ex iis ſolum, quæ vt plurimum eodem modo euenire, iiſdem antegreſſis ſignis, animaduerterunt

Diuinatio popularis.

ac notarunt, artem effecerunt, & regulas Canonicas constituerunt, ex quibus de multiplicibus euentibus, de tempestatum cœlique conuersionibus, ac commutationibus, de frugum & fructuum prouentu, de vbertate, vel caritate annonæ, de aeris salubritate, vel infectionibus, de externorum hostium incursionibus, sæpe satis feliciter diuinant. Eius generis sunt his versibus comprehensa prædicta:

Exempla popularium prædictionũ.

Clara dies Pauli, bona tempora denotat anni.
Si fuerint venti, designant prælia genti.
Si fuerint nebulæ, pereunt animalia quæq;.
Si nix, si pluuiæ designant tempora cara.

Ita ex aeris constitutione, quæ incidit in diem Medardi vel circiter, de tota messis tempestate. Ex ea, quæ Vrbani die contingit, de vindemia coniecturas faciunt: quæ etsi non exacte semper cum euentu congruunt, raro tamen prorsus aberrant.

Friderici III Electoris Saxoniæ obseruatio.

Fridericum III Saxoniæ Electorem de numero hybernarum niuium, accepimus coniectari solitum ex dierum numero, qui à prima niue ad proximum superessent nouilunium, idque ex vetustis, & sæpe comprobatis attẽtorum venatorum annotationibus.

Vsitatum est colonis prædicere tot tempestates pluuias æstate orituras, quot dierum in Martio nebulosa fuerit constitutio, totque Pascha consecuturas pruinas, & Augusto mense effumaturas nebulas, quot noctibus Martius irrorarit.

Regula est si in globulis gallarum reperiantur vermiculi, quod vbertatem frugum promittant: si muscę, quod portendant bella: si aranei, quod pestem minitentur.

Causæ obscuræ non sunt. Vermiculi, ex putrefactione nati, argumentum sunt, & indicium constitutionis cœli calidæ & humidæ, quæ fœcundat terram, & rebus nascentibus suppeditat vigorem. Muscæ vrentem siccitatem cœli arguunt, qua inflammantur corpora, & velut vstulata implentur feruidis & acribus humoribus. Aranei ex venenata, contagiosa atque impura putredine nascuntur, quę cum corripit & inficit corpora humana, in pestilentes exardescit febres: hæ, putredine augescente, erumpunt in bubones pestilentes & anthraces.

Et

Et obſeruauit omnis ętas quoſdam ceu decretorios dies, indices præcipuarum anni tempeſtatum, & fœcunditatis, aut ſterilitatis, non temere aut fortuito, nec ſuperſtitioſe, ſed quod congrue ſignificata deprehenſum eſſet, etſi cauſas non intellexit, quas conſtat cœlo deriuari pleraſq;. Huius generis multa à Plinio annotata ſunt, & aliis.

Obſeruationes ſeu diuinationes populares vnde nata.

Ceterum quicquid huius generis diuinationum ſuperſtitione vacat, & ſancitur experientia, id ex conſentientibus inter ſe plurimorum annorum euentibus, quos cauſæ Phyſicæ pepererunt, natum eſt. Neq; enim ſtatis temporibus recurrerent, neq; vno modo, vt maxime antecedentibus ſignis reſponderent, niſi à certis cauſis & ordinatis gignerentur & gubernarentur: Quę quanquam non in conſpectu ſunt omnibus, nec cum perueſtigatæ ſunt, à quouis intelliguntur, neq; effectus ſimiles quouis anno procreant: tamen à ſiderum virtute pendent, atq; efficacia, conſenſuq; inter ſe eorundem miro, ac pene diuino.

Præcipua vis eſt luminarium Solis & Lunæ, quæ tempeſtatum mutationes cient & efficiunt: ceteri planetę variant & moderantur, alias aliter, pro diuerſa ad Luminaria configuratione. Altera eſt ſtellarum orientium & occidẽtium. Quæ eſt Lunæ in eo congreſſu cum Sole, qui antecedit proxime dies δηλωτικοὺς ἢ ἐπιδεικτικοὺς τῶν ἐπισημασιῶν, *indices & decretorios ſignificationum, nec acceſſionis febrilis*. erga ceteros Planetas habitudo atq; affectio: talem aut ſimilem in illud fere redire tempus conſueuiſſe, quo ſe ſignificati euentus proferunt, docent conſiderati Planetarum ſitus.

Anno hoc quinquageſimo, diem Vrbani proxime Solis Lunæque coitus præcedit, quo tempore, & Marti copulatur Venus in Tauro, ſigno pluuioſo: & Luna, mox à Sole digreſſa, Cancrum occupat: quem eodem tempore ingreditur Mercurius, ſimulque cum Sole turbulentæ Orionis ſtellæ naſcuntur. Humidior ergo erit cœli aliquot diebus conſtitutio. Sub vindemiæ tempus, Mars Cancrum peruagatur, Lunaque ibidem ante σύνοδον, *congreſſum*, ei coniungitur, vix ſuperatis Hyadum Pleiadumque ſideribus turbidis. Eodem modo igitur nimia aquarum ex pluuiis copia & aliena humiditate vuas imbuet ac complebit, & vini maturationem aut tardabit, aut impediet.

Neque de vno die prædictiones tales intelligendæ sunt, sed aliquot dierum continuum complectũtur spatium qui anteeunt, & consequuntur in hoc ordine præcipuos. Longum esset pertexere omnium causas, quas ii, qui cœli tractus inspiciunt atq; obseruant, norunt: suntq; eo diligentius inquirendæ, quod de consensu motuum cœlestium, & effectionum admonẽt, cui non obscurum prouidentiæ argumentum inest. Neq; ideo aut nullę sunt, aut ratione carent, quod quãdoq; fallunt: id enim mirum non est cum & materia elementaris incertis admodum & vagis, atq; instabilibus agitetur motibus: & alię causæ accedunt interdum quæ actionibus priorum, vel miscent sese, vel aduersantur. Satis est, si *ὡς ἐπὶ πᾶν, in totum*, ad prænotata indicia, *καὶ ὡς πλέτῃ utcunq;* sese *τὰ ἐπίμθμα, euentus* accommodent.

Diuinationes populares quandoque fallere mirũ non est.

Reliqua huius generis, non ex ipsa natura orta, sed fortuitis, vel superstitiosis accepta notationibus, excludantur hoc numero & inter Diabolica referantur: qualia sunt auguria, de duodecim anni mensium temperie, quæ ex statu duodecim noctium diem natalem Christi consequentium, desumuntur, & similia. Nullas enim in naturas causas habent. nec cum euentibus consentiunt.

Quæ sit certitudo prædictionũ in quolibet genere: quantum quibusq; tribuendum sit: quæ omnino impiæ sint, ac reiicienda.

HActenus quatuor præcipua genera prædictionum enumeraui, ad quæ particulares differentias reducam, ordine. Priusquam autem accedam ad commemorationem singularum specierum, quid de his primis generibus sentiendum, & quid cuiq; tribuẽdum sit constituam: quod difficile non est, his duobus immotis & immutabilibus principiis positis.

Κριτήρια argumẽta seu notę certitudinis *duo de oraculis diuinis & naturalib. obseruanda.*

Primo, vera, firma, & certa esse suo quælibet loco, ordine, lege, & conditione omnia prædicta, vel diuina voce tradita, vel diuinitus in natura cõdita atq; ordinata, id est, quę causas habent Physicas, seu euidentes & conspicuas seu obscuras, vel ignotas.

Secundo

Secundo, Deum esse liberrimum agens, & naturæ opificem ac Dominum, non astrictum secũdis causis, ea lege, vt non possit aliter agere quam cogatur agere à connexu, & serie secundarum causarum: sed velle, & posse Deum liberrime mutare, aut moderari, cum pręmonstrata & instructa à naturalibus causis. tum ipsius voce promulgata, alias aliis de causis, vel secundum immotam iustitiæ suę regulam procedendo vel ex immensa misericordia leniendo, ac mitigando iustitiæ rigorem. Ex his κριτηρίοις æstimabimus vaticiniorum singulorum certitudinem, quousq; progrediatur.

Diabolica vaticinia damnantur.

Primum igitur damno in vniuersum Diabolica vaticinia omnia, siue ab ipso prolata Diabolo quouis modo, siue à superstitiosis sint conficta hominibus. Damno & eos, qui talibus vaticiniis vel vtuntur, vel fidem adhibent: & sequor regulam; Non habebis Deos alienos coram me.

Oracula diuina differunt inter se, non certitudine sed determinationis modo.

Secundo oracula cœlestia, etsi absq; omni dubio certissima sunt, & verissima: Deus enim, qui solus & verax est, & seruans suarum promissionum, certo efficit & præstat, quæ prædicit, aut promittit: tamen dissimilia sunt, & differunt non certitudine, aut veritate, quæ omnibus vna est & eadem, (Omnia enim diuinitus prodita vaticinia, immutabilia sunt, & necessario eueniunt, verum ea necessitatis lege, quam Deus ipse constituit) Sed modo determinationis differunt, rebusque, quas vel promittunt, vel prænunciant.

Aliter longe determinat Deus mala culpæ, seu peccata & scelera in genere humano, quæ simpliciter nec vult, nec approbat, neq; efficit, aut ordinat, neq; adiuuat, impulsis voluntatibus ad peccandum: sed abominatur & odit sine simulatione ardentissime; & punit seuerissime, etsi permittit ea, ac tolerat, & metas constituit, quousq; indulsurus his sit. Necesse est enim, hanc sententiam vtraq; manu, imo toto verius pectore comprehensam tenere firmissime, Deum non esse autorẽ malorum culpæ, nec velle, nec probare vlla generis humani peccata: Sicut scriptum est: Deus non volens iniquitatẽ tu es. Item Iohan. 8. de Diabolo dicitur: quando mẽdacium loquitur, ex propriis loquitur. Et 1. Ioh. 3. Qui peccat, ex Diabolo est, quia ab initio Diabolus peccat. Id & saniores Ethnici omnibus temporibus, iudicio con-

Deus non est autor peccati

conſcientiarum victi, agnouerunt & ſtatuerunt. Plato grauiſſime inquit. Κακῶν ἢ αἴτιον φάναι θεὸν τινὶ γίγνεσθαι, ἀγαθὸν ὄντα διαμαχητέον παντὶ τρόπῳ, μήτε τινὰ ταῦτα λέγειν ἐν τῇ αὐτοῦ πόλει, εἰ μέλλει εὐνομήσεσθαι, μήτε τινὰ ἀκούειν, μήτε νεώτερον, μήτε πρεσβύτερον, μήτ᾽ ἐν μέτρῳ, μήτ᾽ ἄνευ μέτρου μυθολογοῦντα, ὡς οὔθ᾽ ὅσια ἂν λεγόμενα ἢ λέγοιτο, οὔτε ξύμφορα ἡμῖν οὔτε ξύμφωνα αὐτὰ αὑτοῖς, id eſt, *Deum autem quippe qui bonus eſt cuiquam autorem cauſamq; eſſe mali, hoc vero omni cõtentione refutandum eſt, neq; concedendum, vt quiſquam hæc vel dicat, vel audiat in ciuitate (ſi illã bene conſtitutã optamus) neq; iuniorum videlicet, neq; ſeniorum, neque verſu, neque ſoluta oratione; vtpote, quæ dictu, neque pia ſunt, neque vtilia, neque ipſa ſibimetipſis conſentanea, atque congruentia.*

Aliter vero de malis pœnæ conſtituit, quæ ordinat ipſe de æterna iuſtitiæ ſuæ regula.

Aliter bona determinat, quæ non vult tantum, & approbat, ſed efficit ipſe, & certo conſilio hominum generi confert ac diſpartitur, alias immediate: multi enim leguntur in hiſtoriis mirandi euentus, quos ad diuinam prouidentiam referri neceſſe eſt, cum non eo prouenerint ordine, vt, cauſæ ſecundæ, quæ gubernarint prçcipue euentum, monſtrari poſſint; vt, cum ſeruatur Moyſes abiectus in aquam, Cyrus expoſitus, Petrus eductus ex carcere, Populus Iſraeliticus in alueo maris rubri: alias mediate, vel ſanctorum Angelorum miniſterio, vel excitatis in genere humano præſtantibus viris, ad res magnas gerendas, ad conſtituendas politias, defendendam Eccleſiam, tuendos inſontes, vindicanda ſcelera, quorum & regit ac fortunat conſilia atque induſtriam: vel ſecundarum cauſarum actionibus coniunctis ac directis ad ſalutares effectus, & vitæ neceſſarios Etenim & hoc certiſſime nobis perſuaſum eſſe oportet, non tantum bonorum honeſtorum, ſed & vtilium autorem Deum eſſe: à Deo proficiſci ſalutaria & moderata conſilia, felicem & tranquillam gubernationem, pacem, vbertatem rerum fruendarum: neque conatus vllos, aut conſilia publica, vel priuata ſalutaria eſſe, aut procedere, ſortirique exitus optatos, niſi fortunentur, iuuentur, promoueantur, & ad præfixos fines deducantur diuinitus: Sicut Chriſtus inquit: Sine me nihil poteſtis facere: Item: Non poteſt

test sibi homo sumere quicquam, nisi datum sit ei desuper. Etiam hoc Ethnicos sapientiores coegit fateri res ipsa. Sæpe repetit hanc sententiam Pindarus: Γλυκὺ δ' ἀνθρώπων τέλος ἀρχά τε δαίμονος ὄρνυντος αὔξεται. *Iucũdus hominibus exitus principiumq; Deo inciiante crescit.*

In Olympiis: Ἐκ θεοῦ δ' ἀνὴρ σοφαῖς ἀνθεῖ ἐς ἀεὶ πραπίδεσσιν, *Deo adiuuante homines in perpetuum florent sapientia.* Ibidem πολλοὶ δ' ὁδοὶ σὺν θεοῦ εὐπραγίας. *multæ sunt viæ felicitatis Dijs comitãtibus* Ἴτε ἐς πόλεμον, ἐᾶ μάχαν χωρὶς θεοῦ: *mitte bellum, missam fac pugnam, Deo non auspice.*

Rursus aliter determinat, quæ ipse gubernat, aliter ea, quæ à libera hominum voluntate, καὶ ἐκ προαιρέσεως, *atq; ex consilio & proposito*, vel à caussis Physicis ordinatis cœlestibus, vel materialibus, id est, ἀπ' ἀνάγκης ἢ φύσεως *à necessitate vel natura*, oriuntur, ac dependent.

Hæc discrimina considerare necessarium est, quia lucem adferunt & his disputationibus, & multis partibus doctrinæ cœlestis: προαιρετικὰ, *quæ consilio fiunt ac proposito*, hominum præuidet, præuisa determinat circundatis metis: Neq; hæc, vel præuisio, ac præsentia vel determinatio, aut vim adfert voluntati, aut necessitatem euentui.

Quanquam autem oracula cœlestia, quæ fere à diuinitate propter præuisas & antecessuras caussas, decernuntur, οὐχ ἁπλῶς ἀλλὰ καθ' ὑπόθεσιν, *non simpliciter sed cum conditione* id est, necessitate consequentiæ necessaria sunt: tamen gradus cõstitui oportet, & discrimina Vaticinia de Christo venturo, morituro, & resurrecturo pro genere humano, de restitutione generis humani, de receptione propter Filiũ, de remissione peccatorum, de donatione Spiritus sancti, de aduentu Domini, de resuscitatione mortuorum ad iudicium, de viuificatione, & æterna lætitia beatorum in vita futura, de pœnis impiorum, & similia; quæ Deus etsi propter certas caussas προηγουμένας *antecedentes* decreuit, tamen ipse efficit, ac gubernat. Hæc ergo certissima sunt, & prorsus necessaria immutabili lege necessitatis, qua promulgata sunt, vt omnis, qui credit in Filium, non pereat, sed habeat vitam æternam; omnis, qui non credit in Filium, condemnetur. Necesse est enim, vnumquemque volentem fieri participem æternorum bonorum, iustitiæ,

Oraculorum diuinorum discrimina.

Vaticinia de rebus spiritualibus.

& vitæ æternę,gratuitę remißionis peccatorum,donorum Spiritus sancti,veræ reconciliationis cum Deo, firmißima fide statuere,verißime omnia illa, & pertinere ad se,& sibi exhiberi,ac communicari gratis,ex immensa misericordia propter Iesum Christum, æternum Filium æterni Patris, μεσίτην καὶ ἱκέτην, *mediatorem & deprecatorem*, nostrum apud Patrem,qui cum oporteret vnum in genere humano exoluere λύτρον, *redemptionis pretium*, pro reliquis æternæ iræ Dei reis,& satisfacere iustitię Dei:nemo autem id præstare posset, nisi simul & Deus esset, misertus nostri, de arcano consilio diuinitatis, natura humana sibi circumdata indissolubili fœdere,genus humanum sibi adiunxit, ac copulauit,idq; Deo Patri reconciliauit, obedientia, quam Deus Pater requirebat,integre præstita,& pœnis, quæ nobis sustinendæ & perferendæ erant,in se deriuatis.

Vaticinia de Imperiis. Secundo certißima sunt & vaticinia de Imperiorum serie,administratione,distractione, ruinis,succeßibus in gubernatione,qualia sunt Danielis vaticinia, Esaiæ, Ieremiæ & Ezechielis quædam. Habet enim Deus comprehensam mente velut Ideam omnium Imperiorum,& rerum in Imperiis gerendarum: Quæ quocunq; tempore euentura sint quo ordine,quibus autoribus,quo succeßu,quo exitu,multo ante prospicit,præuisa ita distribuit,ac determinat vt virtutē afficiat præmiis,scelera puniat. Vult enim genus humanum,multiplicibus colligatum fœderibus,præcipue vero politiis, velut carceribus septum & conclusum, viuere coniunctim, collatisque & coniunctis operis, cum doctrinam de Deo,aliasq; vitę necessarias artes explicare,illustrare ac propagare,tum hanc societatem fouere ac tueri. Vult imperia Ecclesiarum & omnium honestarum artium domicilia & propugnacula,ac veræ disciplinæ neruos esse,exequi iustitiam,ornare pręmiis virtutem,patrocinari insontibus,custodire ac defendere pacem, cohercere ac compescere iniuste & tyrannice grassantes,punire libidines. Idcirco & indidit hunc sensum omnibus non prorsus feris,vt ament,expetant,quærant,& complectantur veram animorum in politica vitæ consuetudine coniunctionem, & ipse tanquam in statione consistens, custodit Imperia tanta seueritate,vt eos qui moliuntur dißipationes,aut turbant re-
cte

cte constitutos cœtus occulte, vel palam, mirabiliter præter omnium spem & opinionem, vel detectis insidiis, iudicibus vinciendos tradat, vel, si laqueos iudiciorum declinent & euadant horribiliter cœlitus vlciscatur. Quãdo vero rebus secundis, & ad voluntatem fluentibus, opibusque, & potentia animi elati exultant, luxuriant, & ferociunt: Quando crescunt impune *εἰδωλομανίαι*, *insani idolorum cultus*, tyrãnides, libidines, & alia scelera publice & priuatim: Deus excitat, armat, & roborat alios, qui & ipsos tollunt principes, & florentissima regna vastant, ac delent: Deus est enim, qui transfert & constituit Imperia Mundi.

Etsi vero immutabiliter scelera odit Deus: tamen tolerat, & quousq; toleraturus sit, definit, & quando, mutatis Imperiis, ea vindicaturus sit, decernit. Hæc decretio, etiamsi sit patefacta, non tamen euentum necessario attrahit, vt frustra speretur consecuturum aliud, quam quod promulgatum est. Fit enim propter causas positas in potestate libera voluntatis hominum, quæ cum sit domina actionum liberrima: aliter agere, quam prædictum est, potest. Nec præuisio adfert voluntati necessitatem, vi cogentem eam ad præuisas diuinitus actiones. Idcirco vaticinia περὶ τῆς τῶν μοναρχιῶν ἢ αὐξήσεως, ἤγε ἀκμῆς, ἤτοι παρακμῆς, *de monarchiarũ amplificatione, siue incremento, siue decremẽto*, de ruinis, & interitu, sola, necessitate consequentiæ, seu κατ' ὑπόθεσιν; necessaria sunt.

Tertio, similis est ratio vaticiniorum, monentium de pseudoprophetis, exorituris in Ecclesia, & antecessuris nouissimum diem, de scandalis grassaturis in Ecclesia, de corruptione sanæ doctrinæ, de blasphemiis in Filium Dei, & singularia illa, de pertinacia præfacti Pharaonis, perseuerantis in contemtu minarum cœlestium, & consilio delendi populi Israelitici, de Iuda udituro Christum. Quanquam enim euentura talia in Ecclesia prospicit Deus, metisq; præfixis velut sistit atque inhibet, & quando, quibus modis vlturus ea sit sancit, non tamen efficit. Nec præuisio diuina, determinatio, & præsignificatio vrgent, vt necessario fiant. Quia inuasura in Ecclesiam præcognoscit, ideo, κατὰ πρόθεσιν καὶ προορίζει, *id, est secundum propositum etiam determinat*. Nobis ea aperit & nunciat, vt & doceat, & præmu-

niat, ne terreamur deformitate scandalorum, vel offendamur, vel seducti religiosa specie Pseudoprophetarum, furoribus eorum contaminemur, aut capiamur.

Vaticinia diuina de pœnis cum conditione pœnitentiæ intelligantur.

Quarto, vaticinia, quibus pœnæ & calamitates propter peccata denunciantur, habent annexam conditionem pœnitentiæ. Etsi enim vere Deus at horribiliter irascitur peccatis, eaque atrocissime vlciscitur: tamen victus deprecatione, & obedientia æterni Filii sui, iusticiæ misericordiam mirabili temperamento miscuit: ita vt promiserit, se mitigaturum pœnas, & alleuaturum ærumnas pœnitentibus, hoc est, iis qui agnoscunt sese, & vero terrore ad cogitationem & conspectum peccatorum suorum, & iræ diuinæ expauescunt, rursusque erecti fide accedunt ad Deum huius intercessoris Filii Dei, regnantis ad dextram Patris, fiducia, & petunt condonationem peccatorum, atque auxilium Spiritus sancti, studentque edere fructus vitæ melioris. Talibus se leniturum pœnas & ærumnas iurans asseuerat: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Et repetita est creberrime hæc conditio veræ & non simulatæ pœnitentiæ, includenda cœlestibus minis passim in tota sacra doctrina.

Promissionibus bonorū corporalium annexa conditio crucis & castigationis.

Quinto, vaticiniis, quæ continent promissiones corporalium bonorum, adiuncta est conditio crucis, afflictionum, & ærumnarum. Sed hanc sola intelligit Ecclesia, quæ ex verbo per Filium patefacto scit, velle Deum, vt totum genus humanum sit subiectum cruci, propter peccatum; Ecclesia vero præ cæteris gentibus affligatur, & exerceatur diutius: Et quas habeat huius consilii causas clemētissimus Pater ex doctrina Filii Dei discit: Nec Deum grauioribus oneraturum periculis hunc miserum, & ceteris gentibus omnibus inuisum cœtum, quam sufferre poterit, ac perpeti, certo credit ac statuit. Idcirco cum sæuissimis iactatur & concutitur procellis, laceratur, premitur, expilatur, eiicitur in exilium, igne ferroque desolatur à tyrannis, necatur fame, nunquam tamen deleri totam sinit Deus: sed ex dissipatis cœtibus, velut naufragio fractas tabulas, colligit & componit, instaurat eam rursus, seruat, ac protegit, vt sint, qui celebrent ipsum etiam in hac vita.

Hæc fere sunt præcipua vaticiniorum cœlestium discrimina

crimina, quibus ita distinctis, certitudo singulorum fit illustrior.

Bonorum, seu æternorum, seu corporalium Deus ipse autor est; atq; effector. Ipse ea impertit & largitur hominum generi, eo discrimine, vt æterna bona sine omni conditione offerat, ac donet accipientibus fide, corporalia temperet ac misceat cruce & afflictionibus.

Mala pœnæ, id est, calamitates omnis generis identidem destinat atq; infligit ipse: Aliàs sine secundis causis per angelos sanctos, aut permittens Diabolis, vt sæuiant: certum est enim, magnam partem tristissimorũ euentuum oriri præcipuè à Diabolo, qui furores in impiis confirmat. Alias per secundas causas, easq; aut naturales, ac destinatas, inhibitis mutatisve naturalibus earum actionibus, vt cùm cæli virtutibus clausis, terra sterilescit: aut voluntarias, impellendo bonos viros, seu in Magistratu constitutos, seu priuatos, ad punienda scelera publica & priuata, permittendo malis, vt grassentur.

Mala culpæ, nec vult, nec efficit: etsi præuidet, & permittit, vt talia, vel Diaboli excitent, vel homines, aut sua malicia, aut à Diabolo incitati perpetrent.

Prædictionum Physicarum, quas ex signis, & causis naturalibus sensui obuiis, homines ratiocinando colligunt, longe dissimilis est ratio, & certitudo longe infirmior, multis de causis, quas cõiungi omnes, simulq; examinari & pensitari accurate necesse est, si de certitudine harum coniectationum, seu præsagiorum, pronunciare quid volumus. *Prædictionum Physicarum certitudo instabilis.*

Siue enim causarum, seu necessariò, seu naturaliter agentium, effectus, signorumve monita in quocunque genere, quibus declarantur, ac præsentiuntur consequentia, & futura, siue euentus, qui liberis humanæ voluntatis motibus atque actionibus accidunt, inuestigentur: expendi necesse est causarum naturam, vim, & efficaciam: Vtrum propinquæ sint causæ, vel remotæ, καὶ τῶν αἰτίων αἴτια: *causarum causæ.* Vtrũ καθ' αὑτὰ αἴτια sint, aut κατὰ συμβεβηκός, id est, veræ per se, ac propriè causæ, an accidẽtariæ. Et si sint καθ' αὑτὰ αἴτια, an sint κύρια αἴτια, an συναίτια, an συνεργά: *Propria causæ & principales, an adiuuantes, an participes operis.* An sese habeant ὡς τὰ μέρη, an vero ὡς τὰ ὅλα καὶ συνθέσεις. *Causarum varia discrimina.*

vt partes, an vero vt tota & cōposita. An καθ' ἀνάγκην agant, aut κατὰ φύσιν, aut κατὰ προαίρεσιν: *Ex necessitate, aut secundũ naturã, aut ex consilio & proposito*. An χωριστὰ sint, vel ἀχώριστα: *an separabiles sint, aut non separabiles*. An sint κατ' ἐνέργειαν αἴτια, vel κατὰ δύναμιν: *reipsa causæ vel facultate siue potestate*. Vtrum interuenire aliæ causæ possint, quæ vel hebetent, atque obtundant, aut etiam prorsus reprimant ceterarum ἐνεργείας *effectiones* & vires; vel obstent, ac prohibeāt, quo minus suo & visitato tenore procedant ad effectus petiti completionem: Quæ sit conditio materiæ, effectionibus causarum subiectæ: quæ huius ad causas ποιητικὴ ἀναλογία, *efficientes proportio* & habitudo: Vtrum ad eum effectum, cuius inquisitio instituitur, oporteat concurrere plurium causarum συμπλοκὴν, *coniunctionem*.

Physicarum prædictionũ certitudinẽ labefactat contingentia.

Præter hæc & aliud est, quod difficultatem coniectandi auget, & præuisorum, ac præscitorum Physicorum certitudinem infirmat ac labefactat. Pleraque enim in tota rerum natura fiunt, & eueniunt non ἀναγκαίως, & necessario, sed ἐνδεχομένως *contingenter*. Cuius rei causa est, liberrima Dei Architecti, & operum naturæ gubernatoris voluntas, atque omnipotentia.

Etsi enim indidit singulis suos agendi modos, quos naturis non eripit: tamen nec à Physicis causis edi consuetæ, & exertæ iam, atq; in accōmodatam & adhibitam materiam directæ, defixæq; actiones, quæ sunt ἀπροαίρετοι κινήσεις, *motus consilii & propositi expertes* naturarum, idem eodem modo semper efficiunt: neq; προαιρετικὰ, *ea quæ consilii sunt ac propositi* hominum, vt instituta, inchoataq; sunt, ac deliberata & distributa, ita necessario procedunt, aut in eum exeunt finem, in quem sunt directa & conclusa.

Inde Aristotelicæ natæ περὶ τύχης καὶ αὐτομάτου, *de fortuna & casu* disputationes.

Causa prima tripliciter agit in secundas.

Liberrime enim prima causa, & vim secundis suppeditat, aut cum vult, subtrahit, & agentium ἐνεργείας, *effectiones* gubernat ac dirigit: vel restringit, cum vult, & promouet effectiones, atq; opera maturat, vel elidit, atq; impedit: cũ vult deniq; liberrime regit & dispensat omnia, aut κατ' ἐξουσίαν αὐθεντικὴν, *secundum voluntatis & arbitrii sui vim efficacem*, per ordinatam causarum seriem, aut κατ' οἰκονομίαν, *per dispen-*

pensationem, suo consilio & arbitrio aliquid, præter ordinem & contra cursum causarum, moliendo, aut κατὰ συγχώρησιν, *permissione* indulgendo & permittẽdo aliquid. Longè aliter incitat, regit, & struit, aut contra infrenat & inhibet causas ἀπροαιρέτους, *non agentes voluntarie*, & Physicas, quæ sine deliberatione, sineq; delectu, & libera facultate, prorsus naturæ suæ sequuntur ductum atq; impetum: aliter προαίρεσιν, *consilium & propositum*, hominis, cui τὸ αὐτεξούσιον, *libertatem voluntatis*, non adimit, quod ex naturæ vulnere adhuc reliquum est, cum horribili & deploranda ἀδυναμίᾳ, *naturæ imbecillitate*, ad ea præstanda, quæ lege Dei præcipiuntur, & δυνάμει *facultate praua, contraria*, incitante ad contumaciam, voluntati diuinæ aduersam.

Ordine agentem voluntatem & sustentat, & adiuuat: Ruentem contra ordinem non adiuuat, etsi sustentat. Etsi conatum non impedit in actionibus ordini contrariis: tamen vel ne perficiat, quod conatur, prohibet, vel quousque, quod illa conatur, permissurus sit, constituit metis circumdatis. *Deus agit liberrime.*

Etsi igitur suis & propriis agunt singulæ causæ viribus: tamen liberrime Deus, vel Physicarum actiones incitat, intendit, & acuit, aut inhibet prorsus, ac velut compescit, ne exerant sese, aut mutat: vel voluntariarum, si non actiones, euentus tamen qui petuntur, & ad quas actiones diriguntur, impedit: Et vel alios longe diuersos, aut ex Diametro contrarios propositis obiicit, vel petitos euentus aliter gubernat & præstat, quàm humana sapientia decernit.

Quanquam autem disputat Aristoteles, & cœlestes causas, simplici atq; absoluta necessitate, easdem esse perpetuo & actiones easdem edere, ac primam causam insolubili vinculo secundis ita connexam esse & copulatam, vt aliud nequeat instituere opus vllum, quàm tota series coniunctis actionibus intendit & vrget, aut aliam vsurpare vim, quàm qualem eædem causæ flagitant. Inquit enim πάντα τὰ φύσει ἢ ἀεὶ οὕτω γίγνεται, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ: *Omnia quæ natura constant, aut semper ita fiunt, aut plerumq;* tamen refutatur ac reuincitur, cùm euidentissimis multiplicis experientiæ testimoniis, tum authoritate doctrinæ sacræ. *Connexio primæ causæ & secundarum, nequaquam necessaria.*

Non Deus est numen Parcarum carcere clausum,
Quale putabatur Stoicus esse Deus.
Ipse potest Solis currus inhibere volantes,
Ipse velut scopulos flumina stare iubet.

Eadem donauit perfectione cœlestia corpora, vt nullis essent obnoxia affectionibus, suisque, sine cessatione aut offensione, circumagerentur motibus certis, ac statis vicibus, & cursus semel peractos mox eadem lege constantissimè vt repeterent, atq; in parte Mundi inferiore & elementari, aëris constitutiones moderarentur, & attemperarent vitæ animantium, rebusq; terra nascentibus.

Condidit hunc ordinem Deus certo consilio: eundem sustentat fouet conseruat, & adiuuat.

Rursus cùm vult, aut cùm res requirit, neglecto ordine & connexu causarum, vel sistit concitatissimos orbium cœlestium motus, vel roborat atq; exacuit particularium causarum vires, ceteris prætentis, vel cohibet ac velut infrenat, ne erumpant.

Cùm itaq; omnium secundarum causarum, tam ἀναγκαίων, *necessariarũ*, seu cœlestium, quàm φυσικῶν κ̀ προαιρετικῶν, *naturalium & voluntariarum*, effectus sint contingentes, etsi dissimiliter, & alii alio modo: contingentiæ verò in tota rerum natura causa sit libera voluntas Dei, gubernantis hunc à se fabrefactum Mundum, & distinctum in eo ordinem partium, suo consilio & iudicio liberrimè sine coactione vlla: perspicuum est, non parum inde, de certitudine diuinationum, quæ ex ordinatis in natura δυνάμεσι, *facultatibus* fiunt, decedere, quòd prima causa, domina motuum omnium atq; ἐνεργειῶν *effectionum*, etiam certò, & sine errore peruestigatas ac comprehensas causas, multis modis mutare potest.

Voluntatis humana libertas.

Præterea in illis euentibus, quia arbitrariis hominum actionibus accidunt, contingentiæ causa est libertas voluntatis humanæ.

Nostrum est enim nostraque in potestate collocatum, politicum omne, seu elicitum, seu imperatum, velle, nolle, appetere, non appetere, assentire aut dissentire, eligere aut reiicere, sequi aut declinare, vrgere ac persequi, quod inchoatum est, aut abiicere instituta de suscipiendis actio-

nibus

nibus consilia & deliberationes, vel iam susceptas actiones deponere, ac vertere, vel flectere sese ad alia, quæq; sunt huiusmodi.

Nostrum & hoc est, insitas nobis connatasque à prima origine ad virtutem propensiones, studio diligentiaq; excitare, fouere, ac conformare: Incitamenta ad vitia, affectusque vehementes & inconsideratos, aut reprimere, ac velut strangulare, & suffocare doctrina, assuefactione, cultuq; diligenti, priusquam adolescant & confirmentur: aut ita domare ac compescere, vt imperio rectæ rationis subdita, intra suas se metas contineant, & voluntati pareant.

Materia elemẽtaris fluxibilitas variat prædictiones Physicas.

Physicarum verò causarum actiones atque effectus, insigniter variat fluxibilitas & instabilitas materiæ elementaris, quæ vagis admodum & incertis, ac variis agitatur motibus, nec eas, quas semel complexa est, formas retinet perpetuo, nec vno fertur motu simplici: sed leui occasione irritata causis agentibus, pristinas formas excutit, & nouis præparata motibus, nouas assumit atq; induit, vagaturq; in hac sede elementari ordine incerto huc illuc, prout à causis agentibus in hanc vel illam partem trahitur, voluitur, aut propellitur, aut hoc aliove modo afficitur. Nec certas vllas, aut stabiles, ac perpetuas primarum qualitatum habet mixtiones. Mutantur enim hæ cum formis ipsis: his verò amotis & abolitis mixtione dissoluta, qualitates quoq; abscedunt, ac dissipantur, moxq; noua proportione inter se in eodem subiecto miscentur & iunguntur, quæ congruit formæ occupaturæ materiam.

Tales, materia elementaris, cùm vices motuum, mutationumq; subeat ac sustineat, quàm difficile sit de his coniectari nemo est, qui non agnoscat.

Incertitudinis prædictionum Physicarum exempla & causæ.

Atq; vt exactius infirma omnium harum diuinationum certitudo perspiciatur, repetam paulo altius, sed generatim tamen & strictim, euentuum causas, ex quibus liquido patebit, quanta sit in hoc toto genere difficultas, quam prona & lubrica ad errandum via, ob tantam varietatem & obscuritatem causarum, tamq; vagos materiæ motus: & ordiar à naturalibus.

Difficile est constituere, vtrum causæ, quæ de securo effectu testimonium perhibent, & spem faciunt, satis

roboris habeant ac virium, ad eundem producendum ac perficiendum. Frequenter enim illæ, quæ inquiruntur causæ, quæque coniecturas de euentibus suppeditant, ad eosdem vim tantum μερικὴν seu ἀπὸ μέρους *partialem seu ex parte* conferunt, nec absoluendis sua vi effectibus sufficiunt, citra opem causarum sociarum. Non raro incidit vis contraria, quæ vel inchoatos iam effectus à prioribus discutit ac demolitur, vel omnino prohibet, ne exercere vim suam illæ queant, vel exertam quidem, priusquam opus inchoatum compleat, velut interrumpit, ac sistit.

Non semper Luna, vel Tauri Hyades Pleiadesque subiens, vel nebulosas præteriens Cancri stellas, quibus Asellorum & Præsepis est nomen; pluuias ciet.

Sæpe vniuersales & particulares causæ dissentiunt inter se: Particulares felicia pollicentur, Vniuersales aut damna minantur, aut exitia cladesque portendunt & inferunt, quæ cùm sint validiores & efficaciores, (ὑποπίπτει γὰρ ἀεὶ, vt rectè Ptolemæus ait, ἡ βραχυτέρα αἰτία τῇ μείζονι καὶ ἰσχυροτέρᾳ: *semper enim causa inferior subdita est potiori & validiori*) elidunt atq; excludunt particularium causarum significata, & effectiones. Sic vno die in præliis pereunt multa millia, quorum sunt dissimilima fata: Pestilentibus morbis conficiuntur plurimi, quibus diuturnam vitam & astra, & ceteræ causæ Physicæ propinquæ spondent.

Sæpe cum causæ adsunt satis efficaces, & firmæ: tamen materiæ tantum est robur, tantaq; ad renitendum vis, vt etiamsi labe afficiatur aliqua, non succumbat tamen, sed deuictas à sese causas, quæ infestant, repellat ac profliget. Non omnes lethalibus & acutis oppressi morbis pereunt: Oportere enim analogiam esse τῶν ἐνεργούντων αἰτίων, πρὸς τὴν ὑποκειμένην ὕλην, *causarum efficientium cum materia subiecta*, & in materia ἐπιτηδειότητα, *habilitatem* ad patiendum, notum est.

Etsi naturalia vno modo semper agunt, nec contrahere ac cohibere delectu spontaneo, aut auertere ab amota materia, aut suspendere actiones possunt: requirunt tamen & cõgruentem, τὴν σύμμετρον *mensura respondentem seu proportionatẽ*, viribus suis materiam, & obtemperantem, non aduersantem actioni. Sæpe materia elementaris, vt vaga est

& insta-

& instabilis, leui momento impulsa,fertur sine ordine, & fluctuat temere:quod fit, vt quandoq; nubes aliunde aduolutæ,cœlum, quod clarum paulo ante & tranquillum erat, operiant ac turbent, ibi vero, vbi primum collectæ coierunt,aer serenescat.

Quandoq; remotæ causæ prospera innuunt,propinquæ tristia. vt in Crisibus interdum Luna recte posita, nullisque hostilibus circumsessa, vel oppressa radiis, spem facit de liberatione ægroti,aut mutatione insigni in melius. Tanta tamen morbi est sæuitia, tantaque naturæ imbecillitas, vt frustra cœlestes causæ fractis prostratisq; viribus opitulentur. Interdum contra cum astra infausto situ & tristia denunciant, & ægrotum affligunt atq; infestant cum morbo ipso pariter: tamen si natura ægri vigeat, luctatur cum vtraque causa,superatoq; & excusso nocumento, quod vtraque infert,vincit & euadit.

Denique sæpe,cum nihil est vitii, nihil imbecillitatis,aut erratorum,in causarum naturalium serie, nihil deest, quod ad consummationem præuisi operis requiri posse videtur, nec materia actionibus causarum obnititur, neq; alioquin fortius agens iisdem obsistit:Deus tamē,ne fiat, multis modis prohibere potest. Idq; & facit sæpissime, & totam naturam liberrime gubernat.

Plenæ sunt exemplis historiæ sacræ. Consistit Sol,Iosua Hierichunta oppugnante, & postea Ezechia conualescente:sterilescit terra, & stellarum effectiones, quæ annuatim certis vicibus, pluuiis excitatis, terram rigant ac fœcundant, diuinitus interclusæ cessant ad tempus Heliæ seculo: Solis lumen euanescit, Christo pendente in cruce: Non vrit ignis pueros Israeliticos in camino Babylonico: Non vrit Polycarpum ardenti impositum rogo: Non extinguitur Ionas, in ventre cæti conclusus: Non fame perit Moses,quadraginta continuos ieiunans dies,cum, teste experientia, octiduana fames fere perimat hominem: Fissæ maris rubri aquæ, & in altum scopulorum instar eleuatæ, fluxu natiuo velut represso &fixo,consistunt,nec transeuntem populum obruunt. *Exempla liberrimæ gubernationis Dei in natura.*

Ad hunc modū liberrime Deus imperat naturæ,& multa tristia mala,quæ & designant, & inuehunt causæ natura-

les,immensa misericordia ad piorum preces lenit & euertit.

Causarum cœlestium & naturalium certitudo pẽdet ex Conditoris voluntate.

Agunt cœlestes causæ necessario. Quamdiu hic status rerum persistet, Solque ab ortu feretur in occasionem diem pariet,toto,supra quod voluitur, Hemisphærio collustrato: rursusque,cum ab occasu in ortum reuoluetur, noctem inducet, terra soliditate sua radiis ipsius officiente, & ne in auersum Hemisphærium pertingant prohibente. Quamdiu etiam, ab æquis mediisque cœli partibus, Austrum versus, Sol agetur & Boream, quatuor anni tempora accessu suo & reditu ad locum, vnde exierat, distinguet ac temperabit.

Eodem modo homo gignit hominem, bos bouem,leo leonem, suisque è seminibus ac principiis arbores, frutices, herbæ, ortum necessario ducunt. Sic enim ab initio hæc constituta,Dei iussu tenorem seruant suum,seriemque: Sed tantisper, donec adiuuat, & vim confert prima causa, qua non agente, aut contrarium intendente, cessant, seque ad præscriptum, & ordinationem primæ causæ inflectunt & accommodant: fitque id multo frequentius, quam nos animaduertimus aut obseruamus. Inenarrabili enim bonitate fouet, sustentat, protegit, ac defendit genus humanum: Multa præcauet, multa moderatur, multa depellit & emolitur, quę nulla nos sagacitate aut vigilantia exploraremus, nulla sapientia, nullis viribus arceremus à nobis aut amoueremus:Bona exhibet, ac cumulat, quæ neque exquireremus, nec consequeremur vlla diligentia nostra, & naturam saluti hominum attemperat propter Ecclesiam,quam cum velit conseruatam ad extremum vsq; Mundi cursum, ornat atque instruit rebus necessariis,conflictantem cum ærumnis erigit,ac roborat, & contra Diaboli furores defendit mirabiliter, ac velut ex faucibus Orci ereptam sæpissime in tutum collocat, cum omnibus humanis destituta præsidiis, & funditus interitura videtur. Cum vagantur pœnæ in genere humano atroces, & peste, fame, bellis, velut falcibus demetunt ac prosternunt multitudinem profanam, parcit Deus illis, qui consperſi ac signati sanguine Filii sui notas innocentiæ præ se ferunt,eos tuetur,tutosq; atque illæsos præstat, vt sint, qui ipsum vera fide inuocent, & colant.

Testan-

Teſtantur hoc mirandæ liberationes Sanctorum. Apud Ezechielem mandat Dominus Angelo percutienti impios, vt parcat illis, qui vero dolore deplorabant ac deteſtabantur profanationem, quæ fiebat in populo Dei.

Omnino tribuendus eſt Deo hic honos, quod poſſit & velit opitulari nobis, etiam cum à tota natura deſtituimur, contra ſeriem omnium ſecundarum cauſarum, cumq; deſerti prorſus & abiecti videmur. Et multa accidunt plurimis hominibus, in quibus euentus mirandi fateri eos cogunt, ſe à Deo ſine cauſis ſecundis ſeruatos eſſe.

Friderici & Iohannis Saxonia Ducũ diuinitus ſeruatorum pulchra hiſtoria.

Recitabo ex multis vnum exemplum inſigne. Duces Saxoniæ fratres, Fridericus Elector, & Iohannes, in Albi à Torga VVitebergam nauigarunt, cum recens ſoluta glacie, magnæ moles congelatæ Albi innatarent. Hæ nauim vtrinque quaſſarunt, vt cum VVitebergæ in ripam, vicinam arci, egreſſi eſſent, carina nauis mox late finderetur, & latera reſoluta deciderent. Intuentur id ſpectaculum Principes ſtantes in ripa, cum magna admiratione, cogitantes, quanto in periculo fuerint, & agnoſcentes, diuina ope nauim ſeruatam eſſe integram, donec ipſi inde egreſſi eſſent. Tandem poſt longum ſilentium inquit Dux Fridericus ad fratrem: Fateamur nos diuinitus ſeruatos eſſe, & grati beneficium Dei celebremus, qui nos, in hoc periculo, & in aliis, protexit: Quod autem nobis egreſſis nauis dilaceratur: profecto metuo poſt nos, noſtræ nauis, id eſt, domus Saxonicæ dilacerationem.

Eadem pœnarum eſt ratio, vt ſupra monui. Incutiuntur clades, calamitatesq; & vniuerſim pœnæ multæ, piis: Iudicium enim à domo Dei incipit: plures & atrociores impiis à Deo, quas nec ſignificatrices vllæ, neque effectrices cauſæ, in ſerie cauſarum ordinatarum anteceſſerunt. Merguntur in æternam mortem primi parentes voce diuina: Igne miſſo cœlitus, conſumuntur oppida Sodomitica.

Agrippa delectatus impiis populi acclamationibus, quibus Deo æquabatur, ſtatim ex putredine corporis vermibus oppletus, inter teterrimos, & peſtilentiſſimos halitus, & fœde obrepentes faucibus lumbricos, animam exhalat.

Concuſſa Hieroſolymorum fundamenta, quæ à Iudæis Imperii Romani iugum excuſſuris, & deletam populi po-

litiam renouaturis, inſtaurabantur ſub Iuliano, terræmotu diſiiciuntur, terraq; dehiſcente cum multis hominum millibus deglutiuntur.

Iulianus Apoſtata, ſagitta ex incerto miſſa, transfigitur; Cerinthum contumelia afficientem Filium Dei, balneæ opprimunt: Arrius in cloacam inteſtina effundit. Fiuntq; huiuſmodi multa, quæ intentat Deus non præmiſſis, aut ad eum effectum inſtructis ſecundis cauſis.

Neque in hac commemoratione prætereundus eſt impoſtor Diabolus, cuius eſt antea expoſita atq; declarata potentia.

Diabolus ſcelerate abutitur natura ad perniciem hominum.

Scelerate abutitur natura rerum ad perniciem generis humani: callide pernicioſas præſtigias Phyſicis effectibus cōformat, & multa in ordine cauſarum ſuo tenore progreſſuq; agentium turbat. Mala, quanta poteſt calliditate, attrahens & vrgens, in ceruices noſtras cogit, ac contorquet: Bona abigit & excludit.

Tanta ergo cum ſit cauſarum varietas, tanta diſſimilitudo in agendo, cum liberæ agant aliæ, atque conſulto iudicio delectuque adhibito: neceſſario aliæ, & ex liberis prima cauſa ceteras omnes libere gubernet: omnino diuinare aut conſtituere, quando ad cauſas certo & indubitato ſecuturus ſit effectus, difficile eſt.

Accedit ad hanc cauſarum varietatem multiplicem diſſimilitudo vatum, ſignificationes cauſarum, ſignorumque interpretantium.

Vatum diſſimilitudo diuinationes variat.

Cernimus quoſdam peculiari naturæ ductu, inſitaq; à ſtellis ſolertia ac ſagacitate, mediocri ſiderum cognitione exculta, longe verius promtiusque ex obuiis aut aliquanto ante præuiſis indiciis elicere futura, quam qui ſola arte excellunt, naturæ adiumentis deſtituti. Immo hac ipſa vi ingenii, ſolertiq; *στοχαστικῇ coniectura*, multa perſpicere & conſequi, quæ ars ipſa, aut minime erueret, aut difficilime aſſequeretur. Siquidem natura paucioribus, ars vero pluribus indiget.

Et in hoc numero quidam exiſtunt, qui non ſolum euentus particulares artificioſiſſime indagatos proferunt, ſed pæne momenta ipſa atq; articulos temporum, quibus promunt ſeſe ante declarati caſus, collimant.

Alios

Alios contra videas ſumma doctrina, & eorum, quæ ad artem pertinent, cognitione ampliſſima inſtructos, cum ſe ad præſagiorum vſum conuertunt, ridicule falli atque aberrare.

Quoſdam rurſus experimur reperiri, qui cum excellentibus naturæ dotibus, & aptitudine ad diuinandum natiua, doctrinam copioſam, vſumque artis plurimum coniunxerunt, & prædictos vtroſque ſuperant.

Vates duob. præſidiis eget: Natura & Arte.

Duplici ergo præſidio futuro vati ſeu coniectori (vt in omni artium genere) opus eſt, Naturæ, & Artis. Naturæ vis à ſtellarum certarum felici conuenientique poſitu proficiſcitur, & arte multò eſt potentior, ac plus confert, adeo vt ſi deficiat, ars quantocunque elaborata ſtudio, mutila tamen euadat ac manca.

Etſi enim quæ natura inſunt, arte expoliri abſoluiq; deſiderant, fruſtra tamen fere in doctrina, regulisque ipſis operam ponimus, ac deſudamus, cum nulla præceſſit ἐπιτηδειότης, *habilitas & opportunitas*, naturæ, eoq; magis in hoc genere diuinandi de occultis & futuris, quod in eo plus, quam diſciplinis cæteris, vis naturæ pollet, ac præſtat.

Ptolomæus, quæ in Aſtrologo requirãtur, oſtẽdens, concinno breuique Aphoriſmo complexus eſt vtrunque ἀπὸ σοῦ καὶ ἀπὸ ἐπιστήμης, *à te, & ab ſcientia.* Sed naturam exactiſſimæ abſolutiſſimæque doctrinæ pręponit. Inquit enim paulo poſt, ἡ ἐπιτήδεια ψυχῆς πρὸς γνῶσιν πλέον ἐπιτυγχάνει τοῦ ἀληθοῦς, ἢ ὁ ἄκρως ἀσκήσας τὴν ἐπιστήμην: *id eſt, natura habilitas ad veritatis indagationem plus confert, quã ſumma artis exercitatio.*

Sagacitas coniectandi Medico neceſſaria.

Galenus in Medico requirit φυσικὸν στοχασμὸν, id eſt, ſolertiam naturalem, ſeu ſagacitatem coniectandi ſtatuendique ex notis ſenſu acceptis, de morbi ſpecie, & cauſis, de naturæ robore, de loco affecto, de ſecuturis ſymptomatis, de interitu, vel conualeſcentia, non fortuitam, aut imaginatione qualicunque profectam, ſed & ratione certa nitentem, & via methodica procedẽtẽ. Hac ſe valuiſſe gloriatur, & in ea tantum poſitum cenſet, vt eos, qui hac deficiente, ſolis præceptionibus ducuntur, frequenter inſignorum conſideratione, cæcutire, & eorundem interpretatione atque accommodatione labi, omninoque aut vix, aut tarde, ſignificata comprehendere affirmet, cum naturam ducem, & φυ-

σικὸν στοχασμὸν. *naturalem coniectandi solertiam*, sequentes, intuitu, contactuve primo explorent, & lapsus naturæ, & residuas adhuc vires.

Coclitis Chiromantis dictum. Coclitem Chiromantem celeberrimum rogatum, vt qua ipse ratione linearũ notas, collocationesq;, & commixtiones in manibus, & ceteros peculiarium figurarum characteres expenderet, atque ad hæc illave significata accommodaret: hanc ergo vt literis monumentisque descriptam posteritati relinqueret, ne cum ipso ars tota, quam absoluisse putabatur, concideret & euanesceret: respondisse ferunt, optare se, vt totam aliquis Chiromanticen integre perspicuis regulis complectatur & explicet: Velle se quoque quantum in ea consecutus esset, optima fide, & dum in viuis esset, aliis communicare, & commendatum literis ad posteros transmittere: Sed futuro Chiromanti opus esse, præter artis præcepta, peculiari vi naturæ, quam qui ad artem non adferret, eum frustra in sola doctrina operam collocaturum esse.

Omnino igitur animum, ad vaticinia prodenda atq; excudenda, de Physicis argumentis prædicta, applicaturum; vtroq instructum esse oportet: id quia contingit paucis, pauci veras sententias etiam sedula, attentaque, & pæne superstitiosa inuestigatione acquirunt, plurimi incertis & aberrantibus ducũtur opinionibus, quas vel ex causis, aut non veris, aut iusto imbecillioribus, vel ex vitiosa ratiocinatione arripiunt.

His veritas Physicarum prædictionum, velut conuulsa ac labefactata, fidei non parum amisit.

Artificum errata arti imputanda non sunt. Etsi enim ex artificum erratis artium ipsarum & rerum certitudo æstimari nequaquam debet: neq; enim vel ordo rerum, & natura euertitur, vel certitudo doctrinarum, quæ ex ipsarum rerum conditione dependet, infirmatur, aut tollitur erratis hominum: fit tamen, vt difficilius languidiusque assentiamur, artificum inuentis sæpe decepti, & fere de rebus ipsis ambigamus, cum eos, qui naturæ exactam, & pæne familiarem sibi cognitionem soli arrogant, ac vendicant, quam maxime hallucinari in eius declaratione aduertimus: Manet tamen natura rerum, manet certitudo sententiarum de natura, constituta, approbata, &

con-

confirmata diuinitus, vtut homines iudicent. Nihil veritati artis, nihil constantiæ perpetuæ ordinis in natura decedit, ob hominum aberrationes & lapsus.

Exclusis itaque ac separatis his impedimentis, quæ vaticinantium diuersitas infert, ac dissimilitudo: de illarum prædictionum certitudine, quas artifices periti recte iudicantes, ex causis, signisque Physicis extruunt, deq; gradibus ac differentiis certitudinis in singulis, dissêremus ordine. Sed ita, vt causas antea commemoratas, discrimine vario ac multiplici, intra certos contractas limites prius sic definiamus, vt Artificum prædicta ex Physicis causis signisque, aut firma: aut probabili ratione contexta, vera esse suo quælibet loco atque ordine, suoque modo, pro conditione agentium causarum, & compleri euentu, sentiamus, eatenus, quatenus Deus totius opificii autor & gubernator, naturam ordine tenoreque à se constituto progredientem, sustentat & adiuuat, neque vel impedit, vel impediri ab aliis causis sinit. *Propositio libri.*

Hæc regula vera est, demonstrata congruentibus inter se omnium causarum effectionibus, inde vsque à primo Mundi exordio.

Ita enim Deus *δημιουργὸς, opifex*, condidit hoc pulcherrimum & absolutissimum opificium, rotundo ambitu conclusum, vt non solum fabrefactas naturas locis secluserit, sed & singulas suis exornarit atque expoliuerit formis, & formis ipsis adiunxerit *δυνάμεις ἀνάλογους, id est, facultates consentaneas*, in mixtis vero & *συμμέτρους κράσεις τῶν πρώτων στοιχείων, mixtiones primorum elementorum attẽperatas*, quæ sunt causæ effectrices peculiarium, & suæ naturæ conuenientium actionum. Illæ formæ, dum vigent valentque non prohibitæ, eodem modo agunt semper.

Quemadmodum autẽ modo agendi causæ discrepant: aliæ enim necessario, aliæ natura eundem producunt effectum, aliæ libere agunt: & effectuum alii absolute considerantur, alii ad materiam, in quam se vis causarum exprōmit, referuntur. Sic præuisa, prænunciataq; vel effectuum, vel accidentium ad effectus consequentium, inter se differunt. *Modus agendi in natura.*

Aristoteles secundas causas quatuor generibus comple- *Causarum secundarum quatuor genera.*

xus est, quibus & conuenientia nomina attribuit, desumta à modo agendi, indito singulis in prima creatione. *Τῆς ἀνάγκης, necessitatis*, voce, & cœlestes causas denotat, & necessaria atque immutabili lege procedentem agendi vim exprimit. *Τῆς φύσεως, naturæ*, appellationem elementaribus accommodat, quarum simplices quædam sunt, quædam simplicium inter se commixtione constant. Vtrisque adsunt certæ sensibusq; obuiæ qualitates, ceu ministræ, aut *ὥσπερ συνέργα αἴτια, tanquā socia aut participes operis causæ*, quæ in simplicibus, simplices, & *σφοδρότεραι, vehementiores, validiores*; in mixtis, præcedentibus motibus velut fractæ, & ad temperiem formis *σύμμετρον, attemperatam*, redactæ, deprehenduntur. *προαίρεσιν, consilium & propositum*, trāsfert ad actiones arbitrarias hominum, quas libera facultate voluntas ciet atque expedit: etsi has semper præit, sæpe moderatur, iudicium, deliberatioque & consultatio rationis. Fortuitos casus, nec cogitatos ante, nec quæsitos, sed præter opinionem obiectos, & ab occultis causis gubernatos, *τῆς τύχης καὶ αὐτομάτου, fortunæ & casus*, appellationibus notat & comprehendit.

Vt diuersa harum causarum vis est: Sic dissimilis ratio effectuum.

Ἀνάγκη, necessitas, totum elementarem Mundi tractum ambitu suo complexa, afficit, subigit, & immutat. Cuilibet speciei sua est peculiaris & propria *φύσις, natura*, ordine & lege procedens, seu cum producit & constituit indiuidua, seu cum absoluta fouet, sustentat, dispensat, ac conseruat, tueturque coalitum formæ cum materia, ne ante præstitutum dissoluatur terminum, aut fatiscat. Soli homini *προαίρεσις, cōsilium & propositum* inest: huic soli *τύχαι, fortunæ*, accidunt, quemadmodum *τῇ φύσει, αὐτόματα, naturæ casus*.

Ἐξ *ἀνάγκης γινόμενα, quæ necessario fiunt*, vt Aristoteles inquit, sua secutus principia, *ἀεὶ ὡσαύτως γίνονται, semper eodē modo fiunt*. Sed refutatur experientia, & Verbi diuinitus patefacti autoritate.

Φύσις, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, natura plerunq; aut vt plurimum, idem instituit, agit, & efficit. Aristoteles *ἀνάγκην κυρίως, necessitatē quæ proprie & reuera talis est*, distinguit *ἀπ' ἀνάγκης καθ' ὑπόθεσιν, à necessitate cū lege & cōditione*. Sed nulla

nulla est in rebus creatis nisi *καθ' ὑπόθεσιν, cum cōditione*, necessitas. Προαίρεσις *consilium & propositum*, in quamcunq; se vertit & inclinat partem libere, neque eodem modo actiones instituit, nec susceptas eodem modo prosequitur, exercet aut absoluit.

Prorsus varia est *τύχη, fortuna*, & inconstans, vt quæ in horas fere, & momenta mutatur, suntq; *τύχη* & *αὐτόματον, fortuna & casus*, causæ *κατὰ συμβεβηκός, per accidens*. Dissimilima ergo ratio iudicandi, vel de effectibus singularum vel de euentibus, qui effectibus institutis interueniunt. Quātū singulis certi insit & veri decernemus, adhibita semper (intellectu saltem, si verba non repetuntur) hypothesi, quam initio constituimus, tanquam regula Lesbia.

Certę sunt ex perpetuo constantiq; ordine, & inuariabili lege naturæ, prædictiones effectuum, qui immediate, *καὶ ἀχωρίστως & inseparabiliter*, & oriuntur, ac dependent à propriis cœlestium corporum naturis, & motus eorūdem certo compræhensos sequuntur, quales sunt de emersu, apparitioneq;, & occultatione stellarum, de momētis ineuntium & desinentium dierum, de eorundem augescentium & deficientium interuallis, de Eclipsibus, & aliæ huiusmodi. Ad eum finem enim cōdita sunt lumina cœli, vt suis circumuecta orbibus, reliquas stellas, & terras subiectas, collustrēt. *Cœlestium causarum in agendo summa certitudo*

Reliqua vero cœli corpora multiplici numero his addita sunt, vt sine vlla affectione, aut offensione, suis itidem & congruentibus motibus perpetuo circumacta, cursibusque continuo repetitis lumina adiuuent.

Semper Luna ad alterutrum nodorum delata, Solique opposita, in terræ vmbram mergitur, & lumen amittit. Eadem in alterutro nodorum subtus Soli velut obducta, terris, quas vmbra sua inuoluit, Solis conspectum adimit. Perpetuo exoriens Sol, luce sua conuersum ad sese Hemisphærium terræ collustrat, & motu suo ac primo, seu quotidiano diurnas vicissitudines: suo tantum, anni quatuor cardines distinguit, accedens æstatem aduehit, discedens hyemem relinquit, alibi plus, alibi minus caloris frigorisue, excitās, proposito diuerso ad subditas terras, & distantia à puncto verticali: Circumuolutas nunc has, nunc illas in cœlo stellas, fulgentibus radiis contegit atque abscondit, & vires ea-

rundem extimulat atque euocat. Fiunt hæc necessario vno eodem modo *ὡς ἐπίπαν, vt in vniuersum*, quod primitus à Conditore ordo ratioq; motuũ talib. est descripta & alligata legibus, quas neq; excedunt stellæ, nec rumpunt, Deo nõ volente, vel si fractus illabatur orbis. Idcirco prædictionum huiusmodi præcipua & summa est certitudo suo loco.

Dissimilis est ratio effectuum, quibus cœlestia corpora, vel totam elementarem naturam vniuersim, vel certos tractus, conclusaque in illis hominum corpora, afficiunt: non solum excitatis primis qualitatibus motu suo & lumine, sed etiam his varie mixtis, ac temperatis inter sese, proportione alias commoda, ac conueniente animantibus, alias aduersa & noxia: vel etiam sine euidentibus qualitatibus, latente, & necdum satis explorata sympathia, percitis ac perculsis seu humoribus, seu principibus partibus. Cuius generis sunt vniuersales, statisq; anni temporibus recurrentes cœli constitutiones, & menstruæ, diurnæ, horariæ, momentaneæ mutationes aeris, infectiones, halitus pestilentes, flatus fœcundi, crasium conformationes, humorum in corporibus commotiones, effluxus, abundantiæ, defectus ac diminutiones atque alia huiusmodi, quæ suo loco recensebuntur. Etsi enim, vt postea ostendemus, & experientia declarat, cieri talia in hoc Mundi domicilio inferiore, variaque vi siderum: tamen nec vis omnibus eadem est in tanto numero, nec idem motus, nec positus idem, neque eodem modo, in quascunque terræ partes radios proiiciunt suos, nec in quibus cœli locis eodem sese incitant, atque expromũt impetu. Et *τῆς ὑποκειμένης ὕλης subiecta materia*, varietas est pæne *ἀκατάληπτος & quæ cõprehendi nequit*. Suo quęlibet stellæ nitent lumine, fulgenti Sol, rutilo Mars, claro puroque Iupiter, pallido ac velut plumbeo Saturnus, fulgido, sed albicante Venus, subrutilo & micante Mercurius; *ὑποπύρρῳ, subrufo*, Lampadias Hyadum maxima in fronte Tauri, flammeo *αὐγῇ, instar Martis*, fulgido Sirius. Sua singulis vis inest, longo tempore obseruata. Suis Planetarum singuli & orbibus adhærent, & impelluntur, ac prouoluuntur motibus: suo quoque ac peculiari stellæ inerrantes, quæ in concauo ambitu octaui orbis, numero pæne infinito, & discrimine multiplici, lucent.

Singularum Planetarum lumen quale.

Motuum

Motuum discrimina consequitur, vt coeant inter se alias stellæ, alias disiungantur ac dissideant, & ex diuersis cœli locis directis, collisisque inter se radiis, diuersimode virtutes misceant: Solque annuatim peragrans signiferum, & exuscitet vires stellarum, quas adit, & variet effectiones, nūc his, nunc aliis mane aut vesperi in ortū productis, aut è regione mersis sub occasum: denique ex habitudine terræ ad cœlum, consensuque mirando superiorum & inferiorum corporum, alias stellas, aliis terræ locis ac regionibus, aut familiarius fauere atque præesse, aut infestius, quam ceteris nocere, depræhensum est.

Terrarum diuersitas tempestatum & morum discrimina parit.

Terrarum vero quantum discrimen, quanta seminum, ex quibus corpora procreantur, diuersitas ac dissimilitudo? Alii terræ tractus à medio cœli itinere, in quo Planetæ versantur perpetuo, procul absunt. Alii illi ipsi tractui vix Solis intrusi, radios directissimo vibratos proiectu verticibus excipiunt, replicatosque ac regestos ingeminant, vt validius vrant. Alii palustres sunt, plani alii, alii montibus ardui, aut syluis obsiti, arenosi alii, alii argillosi, alii sulphuris, bituminis, viuæ calcis, chalcanthi, & metallorum ceterorum, venis scatent aut effluunt, quæ suæ naturæ halitus in circumfusum aerem expirant, & corpora aerem sorbentia, qualitatibus iisdem imbuunt. Hanc regionum locorumque diuersitatem, non solum cœli effectiones, sed & propinquarum causarum vires variare, docet experientia. Candent niuibus, & glacie percrepant, arduorum cacumina montium, cum plana, & à montibus syluisque dissita, grato suauique calore tepeant: Frequentiores & magis impetuosas pluuias, turbulentiores ventos, crebriora fulmina, alia loca aliis experiuntur. Inundantur aquis palustria, cum eminentiora vix pauxillum irrorentur. Valent robore corporum, moribus ferociunt, totoque aspectu rigidiorem & agrestiorem præ se ferunt naturam, qui syluas montesve incolunt: Contra, natura mansuetiores esse, citiusq; , & facilius cultura emollitos mitescere, in planis nō paludosis degētes, cernimus. Sed longū esset pæne infinita gentium discrimina, quę sola locorum parit diuersitas, cōmemorare, cum exiguo seclusas interuallo, tota propemodū natura dissidere conspicemur. Maior ad gignendū

constituendasque, ac commoderandas crases corporum, vis seminum est.

Stellæ sunt causæ partiales mutationum in elementari regione.

Tot ergo, tamque diuersæ causæ, cum ad effectus, quos in elementari regione stellæ gignunt, concurrant, facile est iudicare, partialem vim tantum à stellis oriri, & prædictiones, quæ ex cœli positu de talibus fiunt, certitudine niti tanta, quanta ex partialibus causis proficiscitur ac dependet.

Etsi enim stellæ lege naturæ suæ, necessario eodem modo agunt semper, non semper tamen effectiones in materia elementari adhærescunt, & firmantur; multo minus victam semper, & comprehensam eodem modo subigunt & formant. Magna ex parte mense Aprili plus flatuum est, pluuiarum, & tempestatum. Euehuntur enim cùm Sole Pleiades, Hyades, Hœdi, Orionis stellæ, quas omnes efficacissime eo positu, cum vel assident nascenti decedentique Soli, vel oppositi Solis aduersis succumbunt radiis, ortu vespertino, aut matutino occasu, commouere tempestates, longa ætas docuit

Magna ex parte æstas calore immodico feruet, hyeme gelatæ strident niues, & densatus crassescit aer, qui attractus fauces exasperat.

Magna ex parte interlunio nati, imbecilliores sunt; & quibus nascentibus Saturnus Lunam minaci ac hostili radio, vel ex aduerso, vel in quadrato positu, ferit. Quibus Saturnus & Mars opponuntur, ii Dysuria ex calculo, vel ex aliis causis, vexantur. Fit tamen, vt contrarium accidat, aut talia mitigentur aliis causis.

Causa propinqua & materialis vis.

Differunt à cœlestibus causis Propinquæ & Materiales, quæ & inhærent materiæ elementari, & in eandem vim suam expromunt: hæ, quia accommodatam sibi, & sequacem requirunt materiam, si talis præsto non sit, non eodem modo, καὶ ὡς ἐπίπαν & *tanquam in vniuersum*, id quod agũt, expediunt & cõsummant: sed ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, *plerunque*, seu ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, *aut vt plurimum.*

Calor febrilis pro ratione subiecti varius.

Vrit febrilis calor, attenuat, & cõsumit, sed plus vrit in humore incẽsus, quam solo spiritu: vehementius exiccat & arefacit corpora tenuia & arida, quam humida & obesa: In illis, si flagret longiore mora, depascitur τὴν σύμφυτον ἰκμάδα, & [illegible], *natiuũ & ingenitum*

genitum humorem & marcorem efficit: in his copiosior humiditas, flammæ pabulum præbens, prohibet, ne humiditatem natiuã exhauriat. Et præter materiæ ἐπιτηδειότητα *habilitatem*, de materialib. causis, aut vna sola sufficit effectui producendo, vt in forti Apoplexia, sola obstructio totius principii neruorum, respiratione inclusa, cor suffocat: aut plures socias causas iungi necesse est, quarum si vna desit, aut cæterarum resistat ac repugnet intentionibus, impeditur effectus prorsus, aut differtur, atq; extrahitur. Suppeditant exempla medicorum Prognostica. Quę sit igitur prędictionum ex his causis extructarũ certitudo manifestum est. Congruit enim rebus ipsis: Si omnes causæ ordinatæ ad effectum conueniant, & adsit idonea materia, procedit effectus. Si quid horum desideretur: aut mutilatur, aut impeditur, aut deficit. Ex particularibus causis factæ coniecturæ imbecilles prorsus sunt, nec plus confirmant de secuturo effectu, quam pollent causæ monitrices & indices.

Ad causarum examen pertinet & distinctio signorum quæ siue causæ sint significatorum, siue effectus, siue causis, effectibusve copulata, sub duorum generum alterutrum cadunt. Aut enim τεκμήρια, *propria ac perpetua rei notæ* sunt; aut, εἰκότα *signa probabilia*. Τεκμήρια Physica parem vim habent ante descriptis causis, & ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, *vt plurimum* idem denotant. Nam si verarum ac sufficientium causarum vim vicemque præstant, effectum, de quo monent, ipsa exequuntur ac complent: Si effectuum rationem sustinent, suarum causarum vim referunt atque ostendunt: Si causis, effectibusve nexa cohærent, ceu propria suorum subiectorum naturam exprimunt & declarant. Diuinationes ergo inde deductæ, certitudine non cedunt iis, quæ in physicarum causarum explicatione constitutæ sunt. Εἰκότα *signa probabilia* particularibus causis comparo & æquo. Nihilo certius enim secuturos euentus demonstrant hæc, quam de consummatione effectuũ particulares causæ confirmant, quos ex parte tantum promouent. Vtrisque abundat ars Medica: τεκμήρια *propria ac perpetua rei notæ*, sunt in illo de Phthisi Aphorismo, Phthisis, si sputum carboni. iniectum fœteat, & capillorum defluuiũ, atq; Diarrhæa accedat, θανατώδης *lethalis* est. Εἰκότα *signa probabilia* infinita recenseri possent. *Signorum distinctio.*

Tempestatum prognostica ex Vergilio.

Nec pauciora Physicorum suggerunt monumenta.

De horum genere sunt illa apud Vergilium tempestatum Prognostica:

Luna reuertentes cum primum colligit ignes,
Si nigrum obscuro comprenderit aera cornu:
Maximus agricolis pelagoq; parabitur imber.
At si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (Namq; is certissimus autor)
Pura, nec obtusis per cœlum cornibus ibit,
Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo
Exactum ad mensem, pluuia ventisq; carebunt,
Votaq; seruati soluent in littore nautæ
Glauco & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.
Sol quoq; & exoriens, & cum se condet in vndas,
Signa dabit: Solem certissima signa sequentur,
Et quæ mane refert, & quæ surgentibus astris.
Ille vbi nascentem maculis variauerit ortum,
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe,
Suspecti tibi sint imbres: namq; vrget ab alto,
Arboribusq; satisq; Notus pecoriq; sinister.
Aut vbi sub lucem densa inter nubila sese
Diuersi erumpent radii, aut vbi pallida surget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Heu male tum mites defendet pampinus vuas,
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, emenso tum iam decedet Olympo,
Profuerit meminisse magis: Nam sæpe videmus
Ipsius in vultu varios errare colores.
Cœruleus pluuiam denunciat, igneus Euros:
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tum pariter vento nimbisq; videbis
Feruere: non illa quisquam me nocte per altum
Ire, neque à terra moneat conuellere funem.
At si, cum referetq; diem, condetq; relatum,
Lucidus orbis erit, frustra terrebere nimbis.

Simila plura, Arati Φαινόμενα, *quæ in cœlo apparēt*, & τετρά-βιβλος σύνταξις, *quadripartita constructio*, Ptolemæi habēt.

Sunt

Sunt in genere signorum & communia quædam, ambigua atque obscura, quorum significatis ἐπ' ἔλαττον, raro euentus respondent. Hæc etsi cum ceteris certioribus indiciis considerata προγνῶσιν, *pranotionem* adiuuant & dirigũt: tamen per se sola turbant tantum, distrahuntque cogitationes, remque, quam perscrutamur, obscurant. Non pauca horum in rerum natura reperiuntur: plura fingunt, conformant & obtrudunt Dæmones naturam imitantes, vt pauida & anxia hominum corda solicitudine inani feriant, atque inuoluant. Sed cum nil certi insit huiusmodi notis, prætereo eas, & accedo ad tertium genus secundarum causarum, quod προαίρεσιν *consilium & propositum*, vocari ab Aristotele dixi.

Τὴν προαίρεσιν, *consilium & propositum* vt supra monui, accõmodat Aristoteles actionibus, quas libera voluntas, de consilio decretoq; rectæ rationis suscipit. Sed cum voluntas sit liberum agens, vbi vult, rationem ducem sequitur: vbi nõ vult, eo se inclinat, quo vel suo fertur impetu, vel ab aliis causis impellitur. Harum causarum plures sunt atque diuersæ: & mentis non est vis eadem aut perspicacia, vel dexteritas in omnibus, neque idem iudicium, neque eodem genere doctrinæ excultum.

Præterea, cum voluntas bene deliberatata consiliisq; necessariis optime communita & fulta, recte administrat, nullo eorum, quæ ad consequendum id, quod prosequitur, pertinent prætermisso, frustratur tamen sæpissime: Euentum enim præstare nequit, quem alias aliæ causæ gubernant.

Idcirco antequam definiamus quid sit certi in prænotionibus, prædictisq; eorum, quæ hominibus accidunt, causas cum actionum, tum euentuum, vt enumeremus ac distinguamus, necesse est.

Voluntas suprema in anima rationali potentia est, libera, effectrix actionum omnium spontanearum, quæ agere, vel non agere, & suspendere actionem potest, monstrato obiecto à potentia altera intelligente. Necesse est enim, vt appetitionem alicuius rei, vel recusationem, præcedat eiusdem cognitio, cum nulla sit ignoti cupido. Causa ergo primo mouens voluntatem, Mens est, indicans atq; ostendens *Voluntas humana.* *Mens voluntatẽ mouet.*

voluntati, quæ sint expetenda, ac prosequenda, quæ fugienda, aut reiicienda.

Etsi vero hę duę *δυνάμεις facultates*, arbitrarias actiones omnes primo præcipueq; instituunt, inchoant, moderantur, atque vrgent, & exequuntur, eo ordine, vt Mens, quid fieri conueniat, consilio delectuque adhibito, decernat: Voluntas, quæ vult, deligat & suscipiat: Mens circumspectis occasionibus omnibus accommodata, ac profutura ad institutam rem, vel obfutura, atq; aduersatura, notet atq; ostendat: Voluntas conuenientia consectetur ac comparet, aduersa declinet, ac repellat: Tamen neq; ipsæ inter se semper consentiunt, & vtraque cum pluribus aliis est copulata causis synergis, quarum antecedunt quædam, quædam se simul inferunt, quædam ceu ministræ seruiunt: & harum quęlibet suo loco atque ordine alias adiuuant & acuunt, alias vitiant ac deprauant, alias remorantur ac impediunt illarum principum facultatum actiones.

Mens & voluntas sæpe inter se dissentiunt.

Quanquam enim anima rationalis natura est inorganica, expers mixtionis concretionisque elementaris, neque obnoxia iis mutationibus, quas mixta sustinent, & libera à corporis contactu: tamen cum sit inclusa in hos corporis carceres diuinitus, eo fine, vt sit pars præcipua substantiæ hominis, talibus illi est vinculis annexa, vt præcipuæ eius vires, præcipuis facultatibus cerebri sint colligatæ. Menti enim tota externorum interiorumq; sensuum series, Voluntati motrix est coniuncta facultas, nexu tali, tamque necessario, vt dum hæret in hoc carcere anima, nequeat citra adminiculum, & ministerium harum virium efficere quicquam.

Anima Rationalis in homine vtitur ministerio sensuum.

Nec perspicit Mens, neque intelligit quicquam eorum, quæ foris fiunt & geruntur, nisi ex indicio, relatuque vtrorumque sensuum: quorum exteriores visa, audita, omninoque vi sensitrice appręhensa, transmittunt per neruos ad cerebrum, vbi interiores eadem excepta, collectaque, & examinata prius, ac pensitata, offerunt atque exhibent parti intelligenti: Recteque dixit Aristoteles: Οὐδὲ νοεῖ ὁ νοῦς τὰ ἐκτὸς μὴ μετ' αἰσθήσεως ὄντα: *Neque intelligit mens ea, quæ forinsecus sunt, nisi sensus indicio.*

Voluntas vero, etsi mirando, ac plane occulto consensu cordi

ſu cordi cohæret: tamen ob innatam atq; inſitam penitus naturæ contumaciam, imperio vti ſuo non poſſet, niſi ſubditam ſibi, obligatamq; tam arctis vinculis motricem facultatem haberet, qua & effrenes ac tumultuantes cordis motus,& reliquas rationis,conſiliiq; expertes vires corporis, compeſcit aliquantum ac cohibet. At harum facultatum fons eſt cerebrum, & ciet ſenſus motusq; ſua natura, cum vi temperamẽti elaboratis, ac velut colluſtratis ſpiritibus,tum contractione ſui,ac dilatatione, his varie impulſis atq; agitatis.

Hæc copulatio reliquas complectitur & includit cauſas de quibus ordine dicemus.exordio ſumpto à parte intelligente.Etſi mens ipſa,& certis eſt à prima origine inſtructa notionibus,quæ ſunt firmæ & immotæ *ἀρχαὶ, principia*, artium omnium,atque actionum, & non afficitur à corpore vllisve corporeis cauſis:tamen decepta indicio ſenſuum, errantium in diiudicatione ſimplicium, aut ratiocinatione, mox eodem & ipſa errore inuoluitur:cumque vel leuis error, præſertim ſi quis in aditu primo rei impingat, aut deuiet à directo tramite,longius à ſcopo veritatis abducat,& plurimos alios procreet: quanto à non recte acceptis perperamque accommodatis ſenſuum perceptionibus, progreditur vlterius,tanto plus recedit à veritate & immergitur erroribus profundius.

Error mẽtis ab indicio ſenſuum errantium.

Senſus vero alias ab aliis cauſis aliter afficiuntur. Vtrumque veriſſimum eſſe,docet experientia.

Etenim non in Melancholicis ſolum aut Phrenitidi, & *παραφροσύνῃ, delirio*, obnoxiis, quanta vis ſit ſenſuum, ſed ſanis etiam ac ſecundum naturam ſe habentibus,diſcimus: in quibus quanto ſunt excitatiores, rectiores, & perſpicaciores ſenſus vtrique, tanto vis mẽtis acrior & expeditior, quæ ab his de ſenſuum iudicio conſtitutis principiis exorſa,longius progreditur ratiocinando, inueſtigandoque & eruit ac texit,inde longe plura,concinna ſerie & methodo, recte dextreque accommodatis principiis, & argute formatis connexionibus Syllogiſticis. Quanto rurſus ſunt deprauatiores, tanto & ipſi crebrius aberrant, & in eoſdem errores mentem trahunt ac coniiciunt.

Vis mentis ſenſibus reſpondet.

Vis ſenſuum tota cerebri naturæ reſpondet,qua natura,

Senſus re-

[Re]spondet natura cerebri.

non solam κρᾶσιν, *temperiem*, sed οὐσίαν, *essentiam*, totā totius & partiū καὶ διάπλασιν, σχῆμα, πλοκὴν, πηλικότητα ἢ ὄγκον & θέσιν, *& conformationem, figuram, magnitudinem, aut molem & situm*, complector. Qualia enim hæc sint, multum refert ad perfectionem actionum.

Actiones cerebri.

Cerebrum vi sui temperamenti, & gignit τὸ ψυχικὸν πνεῦμα, τὸ πρῶτον ὄργανον τῆς ἡγεμονικῆς δυνάμεως *spiritum animalem præcipuum organū principis facultatis*, & sese diducit, rursusq; comprimit vicissitudine continua, & format rerum imagines, cogitationesq; spirituum & motus sui ope, vt inferius ostendemus.

Natura cerebri ex seminibus & astris.

Quantum ergo referat, vt cerebrum sit recte constitutum & temperatum, manifestum est. Valente enim & vigēte cerebro vigent sensus: eodem vitiato aut labefactato, elanguescunt, aut corrumpuntur, & errant. Cerebri temperies vi seminum (est enim origo eius ex optima & præstantissima seminum parte) inchoatur, & velut primis lineis ductis informatur, astrorum effectionibus conformatur atq; absoluitur. Semina inchoatam mixtionem qualitatum, & ad cerebri formam digestione iusta partium directam, suppeditant: Astra mixtionem totam gubernant: variatis vi sua, coagmentatis, & expolitis singulis partibus.

Etsi enim magna seminum vis est, non minor tamen cœli & astrorum, quæ non solum, cerebri crasi conuenientes temperata, sensus acuunt ac vegetant, sed etiam temperamētis ipsis certo positu, certas ἐπιτηδειότητας, *habilitates*, & acumen quoddam ad peculiaria studia, ad Musicen, Poeticen, artem Medicam, & alia huiusmodi imprimunt. Estque

Naturarum & ingeniorum varietas vnde.

verissima Ptolemæi sententia, ὁ πρός τι πρᾶγμα ἐπιτήδειος ἕξει πάντως καὶ τὸν δηλοῦντα ἀστέρα τὸ τοιοῦτον ἐνδυνάμως ἐν τῷ οἰκείῳ γενέθλίῳ, *qui ad rem aliquam idoneus est, habebit omnino, in themate natalis sui stellam, quæ facultatem illam significet.* Vt vero semiuum varietas est infinita, sic non omnib nascentibus, iidem astrorum positus contingunt: hinc illa, & naturarum, & ingeniorum varietas.

Temperamēta cerebri locorum natura & victus ratione mutantur.

Accedunt deinde extrinsecus aliæ causæ, quæ formata iam cerebri temperamenta, alias conuenientibus viribus roborant, alias contrariis hebetant atq; infringunt: nimirum locorum natura ex disparili terrarum exhalatione di-

uersa.

uerſa, & diæta ætatis teneræ. Craſſum cœlum & pingue ingenia gignit hebetiora, acriora contrà purum & tenue. Excipit enim, quos aquæ terræq; expirant halitus, hic circumfluus aër, & halitu attractus, eoſdem in hominum corpora inuehit. Attracti verò aëris pars non minima, ſurſum rapitur in cerebrum vbi tum animalibus tum ſeſe miſcet ſpiritibus ſuis cerebrum qualitatibus velut tingit. Cumque idem aer continuo ſuccedat, atq; in idem ſubiectum allidatur, euenit, vt, quemadmodum qui multum in Sole obambulãt, infuſcantur, ſic cerebrum ex eodem aere, ceu frequenter illico, nouarum qualitatum velut lineamenta, aut colores concipiat atq; inducat.

Eadem diætæ eſt ratio. Vertitur enim ſanguis virtute cordis in vitales ſpiritus: ex his, ſubactis atq; exactius elaboratis, & velut cœleſti lumine accenſis cerebri temperie, procreatur τὸ ψυχικὸν πνεῦμα πάνυ λεπτὸν καὶ αὐγοειδές. *ſpiritus animalis tenuis omnino, & flammæ inſtar lucidus.* Quanto ergo tenuior ſanguis & purior, tantò inde expreſſi ſpiritus, ſi rectè coquantur, euadunt perfectiores: Et ſanguis ipſe, cum nutriat cerebrum, quando conformatus præcedentibus coctionibus iungitur ei loco illius quod defluxit, tantò minus immutat, aut vitiat cerebri ſubſtantiam, quanto eſt purior & ſimilior; præſertim in tenellis infantium corporibus, quæ ob mollitiem, & quouis modo fingi, & quibuſuis qualitatibus facile infici poſſunt.

Addo & conſtitutionem totius corporis, & præcipuarum partium, ſiue ex ſeminibus primo ortu propagatam, ſiue poſt aliunde contractam. Nam ne hæc quidem paruam vim adfert cerebro, vt ratio docet, & comprobant rationem exempla.

Ceterum quod conſtitutioni cerebri ſemina, aſtra, locorum natura, diæta, & temperies corporis totius conferunt, hoc virtuti ſenſitrici, maximè verò interioribus ſenſibus, quos citra organa vi miranda cerebrum intra ſeſe, & in ſuis alueis ciet, ipſique parti intelligenti, præſtat prima inſtitutio, & ſtudia totius vitæ. Multum enim refert, quo quis genere doctrinæ à teneris imbuatur, quales velut cum lacte nutricis opiniones ac ſententias ſugat, ac combibat, in quibus diſciplinis exerceatur, quo ordine diſcere artes,

Inſtitutio prima parti intelligenti præſtat plurima.

qua via ac methodo indagare atq; explicare veritatem, & vt quærere, euoluere, atq; enodare, non ſophiſmatum præſtigiis irretire & obruere veras ſententias, conſueſcat.

Etſi cerebro vis ineſt natiua, qua rerum ſenſibus perceptarum effigies atque imagines imitando format, nullis tamen ipſum eſt conſignatum notionibus: ſed velut mollis ac fluida cera, rudis tamen atque informis, impreſſas rerum imagines noticiasque ſenſu comprehenſas ac collectas excipit. Hæ, vbi ſemel primis annis occupauerunt cerebrum, & ætatis progreſſu, mediocri meditatione repetitæ ac verſatæ occaluerunt, adeo pertinaciter radicibus actis inhæreſcunt atq; inſident, vt nulla poſſint aboleri aut euelli ratione, immò ne melioribus quidem poſtea & ſanioribus cedant opinionibus.

Deprauatum ſenſuum iudicium, excæcat & corrumpit mentem ſequiturq; vt erroribus ducantur vtraq; perpetuis, neq; ad aſpectum veritatis vnquam perueniant. Mens ipſa, etſi non, vt Ariſtoteles cenſet, nudæ tabellæ ſimilis, iis quæ illinũtur patet opinionibus, quemadmodum cerebrum, ſed certis & immotis eſt notata atq; obſignata ſententiis, quas ἀρχὰς, προλήψεις, & ἀξιώματα, *principia, anticipationes ſiue prænotiones, & pronunciata* vocarunt, quæ ceu lumen præeunt iudicanti de rebus: tamen culturam requirit, qua hæ obſcuræ, & velut in denſa caligine micantes ſcintillæ excitentur, illuſtrentur, augeantur, ac foueantur. Fotæ enim cõuenienti veræ doctrinæ pabulo, in flammam iuſtam exardeſcunt: neglectæ, vel cœno falſarum opinionum conſpurcatæ, aut obrutæ, obſcurantur & elangueſcunt.

Mens culturam requirit.

Etiam vtriſq; innata ὀξύτης καὶ ἀγχίνοια, *ingenii acumen & ſolertia*, niſi elaboretur ac perpoliatur iis artibus, quæ methodi artifices ſunt, perit, aut obtorpeſcit: deprauatur eadẽ, ſi ad ſophiſmatum impoſturas magis, quàm veritatis inquiſitionem aſſuefiat.

Ex his liquet, quantũ in prima inſtitutione poſitum ſit. Nam ſi veræ ſanæque doctrinæ ideam delineat & effingit in teneris animis, fundamenta ſecuturæ ſapientiæ ſtruit, adeoque inchoatum à natura opus exædificat, ornat, atq; abſoluit: ſi falſis contaminat aut irretit eoſdem animos opinionibus, præcludit ad veritatis cognitionẽ aditum. Vix enim,

aut vix summo conatu ex conceptis semel, ętateq; roboratis erroribus, sese mens expedit.

Habent præterea excellentia ingenia dotes peculiares, neque à stellis insitas ipsis, neq; ex causis Physicis ortas. Tales absq; omni dubio confert immediatè Deus ipse.

Natura heroica à Deo excitantur.

Cùm enim artium veritas erroribus deformata ac prægrauata, ruinam minatur atque interitum, excitat Deus ingenia heroica, eaque conuenientibus dotibus ornat atque instruit, vt laboranti atque inclinatæ artium veritati opitulentur, & hanc erroribus extersis de integro instauratam ab interitu vindicent. Ac cùm in politiis leges & disciplinam constituit ac sancit, vel ipsis principibus, vel iis, quorum consilio & opera reguntur principes, dotes largitur tantæ rei idoneas ac necessarias. Talis fuit sapientia Dauidis, Danielis, Iosephi, & plurium aliorum. Tales fuerunt præstantissimorum artificum dotes omni tempore. Verissimum est enim, neque vllum vnquam magnum virum extitisse sine afflatu diuino: neq; aliunde, quàm à solo Deo, excellentiam ingeniorum, & motus heroicos proficisci.

Contrà, sunt quædam ingenia tam distorta, sophistica, veteratoria, & plena veneni, vt tantæ deprauationis nullæ neque in astris, neq; in materia, causæ ostendi possint. Oderunt, & extinctam cupiunt sacram veritatem, delectantur sophistica, & quicquid rectè dicitur, student veteratoriis præstigiis aut eludere, aut conuellere, atque infringere: polluunt & conspurcant artes, etiam principia de æternæ atque immotæ sapientiæ Dei radiis accensa, & cum ipsis nata hominum animis, omnibusque concessa, quæque ex his consequentia irrefragabili deducuntur, impetere ac labefactare, & constantem perpetuamque experientiam in dubium vocare & controuertere, non erubescunt: excogitant consilia perniciosissima, pulchra specie, valentique ad omnem malitiam.

Talia format & armat ingenia, nõ natura ipsa, non Deus *δημιουργὸς*, *opifex* naturæ, sed mendaciorum & scelerum architectus Diabolus: qui, vbi naturas mediocriter à Physicis causis, & sua voluntate ad malitiam instructas, ac præparatas adipiscitur, eas in suos vsus conuertit, hocq; quod naturæ deest ad summam atque absolutam peruersitatem, ex-

Ingenia peruersa & mõstrosa à Diabolo.

plens ac cumulans, adornat organa perniciosa sibimetipsis, & aliis.

Cuiusmodi fuerunt Achitophel, Catilina, Nero, Caligula, Arrius, Manichæus, & plures alii infinito numero: quorum quosdam non instruit tantum, sed regit ipse & incitat: alitq; omnino & confirmat maliciam in improbis: Iis verò quibus sophismatum præstigiis veritati illudere volupe est, tum effascinat animos imposturis intricatissimarum opinionum, quibus excæcati ad eum modum circumducuntur, vt nunquam amplius consequantur, in quo tandem consistant & acquiescant, tum consuetudinem cauillandi auget.

Deniq; ἀμφὶ πάντων ἀνθρώπων φρεσὶν ἀμπλακίαι ἀναρίθμητοι κρέμανται, *circa omnium hominum mentes innumeri errores pendent*, vt rectè Pindarus ait: Natura omnes & variarum cognitionum ceu fluctibus turbamur, ac rapimur, & miris feruidisque affectuum percellimur æstibus, qui παρέλκουσι πραγμάτων ὀρθὴν ὁδὸν γ' ἔξω, παραπλήττουσι ἢ καὶ σοφόν: *Auertunt mentem extra rerum rectam viam atque in errorem impellunt etiam sapientem.* Adeoque in omnium hominum animis plurimum est cæcæ perplexitatis, incertarum ac dubiarum opinionum, aberrantium ratiocinationum. Quapropter, præclarè Græco versu dicitur, οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐστιν ἅπαντα σοφός: *Quisapiat quouis tempore, nullus erit.* Item, ἁμαρτάνει καὶ σοφοῦ σοφώτερος: *Errat & sapiente sapientior.*

In hos animorum reconditos sensus intentus est Diabolus, perspectos obiectis occasionib. aut irritat, aut si adsunt, alit & acuit, toties ac tantisper, donec turbatis perplexisque & non attente circumspicientibus animis, vel labes insignes inurat vel exitiosa infligat nocumenta.

Adiungendæ sunt igitur expositis antea causis Physicis, hæ duæ quoq; occultæ & liberæ causæ.

Adeo enim certum est & conspicuum, præstantium virorum excellentia & singularia dona, neque ex astris deriuari, neque ex parentum nasci seminibus, sed diuinitus inseri, vt hoc fateri Ethnicos quoque res ipsa coegerit. Non his donis eam lucem, quam Spiritus sanctus verbo accendit in cordibus credentium, sed sapientiam, quæ artes politiasque condit

dit ac conseruat, intelligimus, quam etiam non sanctificatis largitur Deus, eo quod disciplinas & imperia cōsistere vult, ac perdurare ad extremum vsq; Mundi interituri momentum propter Ecclesiam.

Hæc series est causarum antecedētium voluntatis actionem; quarum quædam totum cerebri ædificium, ac præcipuas in eo vires velut construunt ac temperant: quędam id, vbi iam absolutum est, in aliis elegantibus ac concinnis veræ doctrinæ imaginibus vestiunt, expoliunt, ac confirmant, in aliis contra monstrosis atque erroneis opinionibus inquinant & deformant: Cerebrum rursus parti animæ intelligenti eas obuertit atque exhibet effigies doctrinarum, quibus ipsum formatum est atque imbutum: Mens arripit eas, & sequitur, siue veræ sint, ac rebus consonę, siue à rerum veritate discrepent, ni prius ipsa quoq; veris sit illustrata ac confirmata sententiis, vt discernere possit inter verum & falsum, honestum & turpe, & statuere, quod sit ordine bonum, quodq; expetendum, quæ conueniant, quæ dedeceant, deniq; nisi, qui languet ferè, sit roboratus assensus, ne de semel conceptis facile deiiciatur sententiis. Ita autem sequitur eas, vt cogitationes de earum iudicio monituque, & deliberationes omnes instituat, præsertim si appetitiones ceteræ suffragentur, idq; velint, flagitent, & vrgeant, quod sensus proponunt.

Prima verò causa, mouens voluntatem, Mens est: hæc re deliberata, monstrat voluntati, quæ expetere ac prosequi, quibus de causis, qua ratione, quo ordine, quibus adhibitis: quæ contrà excludere atque amoliri conueniat, flectitque voluntatem ad approbata & conuenientia, reuocat atque abducit à contrariis, & velut ad gubernaculum sedens, defixaque in scopum, quem sequitur, & in omnes intenta occasiones circumspicit accuratissimè, & prouidet, ne vspiam impingat & hallucinetur voluntas. Tota verò mentis deliberatio, aut natura, insitis notionibus ac doctrina excitatis, aut sensu comprehensis, hoc est, vel experientia animaduersis, vel ex doctrina haustis acceptisque, regitur ac gubernatur.

Rectè ergo à teneris instituta Mens, cùm iudicat rectè de obiectis, primoque statim aspectu, quid veniendū sit, quæ sint

veri honestiq; specie fucata pernoscit, tum ad honesta, salutaria, & felicia voluntatem traducit atq; assuefacit.

Non rectè instituta, quia aberrantium opinionem velut caligine circumfusa est, intuens in res à sensibus ostensas cæcutit quasi, nec discrimina veri falsiq; perspicit, & postea in ratiocinando labitur. Errante iudicio, peccat & voluntas. Atq; adeo, vt Mens eandem doctrinam assidua meditatione commentationeq; versans ac tractans inficitur: Sic voluntas, quòd ad mentis iudicium ordine naturæ primo respicit, ea ipsa tractatione, & quotidiana eiusdem vocis repetitione & inculcatione assuesit, vt δυνάμιν quandã & propensionem contrahat ad agendum, ex præscripto doctrinæ. Abeunt enim studia in mores, præsertim teneris instillata animis, ac ferè in naturam vertuntur.

Voluntatis ἀταξία, appetitus inordinatus.

Etsi autem ordine naturæ agens voluntas obtemperat ductui rationis: tamen cùm & ipsa sit infirma, & magna sit vis τῶν φυσικῶν καὶ ἐπικτητῶν δυνάμεων, *naturaliũ & ascititiarum facultatum*, in volũtate & corde, magna appetitionum, quæ nec congruunt semper voluntati, nec imperium eius audiunt aut ferũt, vincitur sæpe his causis: & vel sua se sponte seiungit & auertit à ratione, præferens atq; amplectens, quod illa improbat, vel rapta atq; auulsa violenter aliò impellitur, quantumuis reclamet ratio, retinereque in statione atq; officio voluntatem annitatur. Adiunctum est voluntati cor εἰς τὸ δορυφορικὸν οἴκημα, ἵνα τοῦ λόγου κατήκοον ὄν, κοινῇ μετ' ἐκείνου βίᾳ τὸ τῶν ἐπιθυμιῶν κατέχοι γένος, *vt stipatorũ sedes sit & domiciliũ, vt dicto rationis audiens, communi cum illa potestate coerceat genus cupiditatũ*, vt Plato ait: & obtẽperat, vel sponte, vel persuasum politico rationis imperio, cum natura, temperatum est. Sed quia mira φυσικῶν δυνάμεων, καὶ ἐπικτητῶν, *naturaliũ & acquisitarum facultatũ*, mira subito exardescentium & erumpentium motuum, est varietas, quam temperamenta efficiunt, astrorum & seminum vi procreata atq; elaborata, assuefactione verò confirmata: multum refert, quibus quisq; nascatur parentibus, quo cœli situ in lucem prodeat, ad quæ à teneris exerceatur atq; assueffiat.

Fortes creantur fortibus & bonis, inquit Poeta: Nec degenerem procreant aquilæ columbam. Id etsi de seminum natura verum est suo loco atque ordine, propagantur enim semi-

ſemina virtutum,& ceteri impetus,à parentibus innatos: Vt recte Plutarchus dixerit, *ἐν τοῖς σπερμάτων ὀλίγοις σταγόσι, καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς ἀγαθὰ συῤῥέουσι*, *In paucis ſeminum guttis,etiam virtutis bona confluunt*,tamen quantum cœli poſitus mutēt, informatam iam à ſeminibus craſin, atq; illis inditam vim; in confeſſo eſt.

Ex iiſdem nati parentibus, diſſimili aſtrorum cōſtitutione,adeo diſcrepant, vt nulla, ne minima quidem ſanguinis cognatione iuncti videantur:& quanquam ſeminum quoq; vis,quæ corporum naturis reſpondet,mutatur in iiſdem, vel ætate attenuatis viribus,vel morbo eneruatis, vel diæta non conueniente afflictis: tamen nunquam hæc ſola diuerſitatē tantam atq; diſſimilitudinem parerent,niſi alia ex aſtrorum & cœli tractu accederet efficacia maior. Ex languefactis ſeminibus imbecilliora omnia lege naturæ oriri debebant: At corporibus firmioribus ac venuſtioribus ornatos, animisq; præditos maioribus, ſenes parentes ſæpiſſimè gignunt iis, quos florente ac vigente ætate ediderunt.

Φυσικαὶ vero *ἀρεταὶ* *naturales virtutes* ſæpe etiam in obſcuris & humilibus virtute cœli cientur. *Φυσικαὶ ἀρεταὶ à cauſis cœleſtibus.*

Formant ergo, vt totius corporis & partium ceterarum; ſic cordis craſin, aſtra: Et quidem in idoneis cœli locis collocata,fauſtiſq; & felicibus inter ſe configurationibus ſociata,temperiem cordis,concinna moderataq; primarum qualitatum proportione,principi facultati attemperant, cumq; vigēt, *τῇ συμμέτρῳ κράσει*, *temperie moderata* præter eam vim, quæ temperiem comitatur, etiam velut innectūt *δύναμιν* aliam maiorem, commotricem ſingularium motuum, qui cum & iudicio mentis congruant, & voluntatem cum ratione ipſa extimulent, iuuentq;: (miranda ſunt enim inter ſe voluntatis & cordis vires *συζυγίᾳ* *coniugatione*, deuinctæ) abſolutum quiddam efficiunt, longeq; communes hominum vires excedens: Neq; enim in abdito ſeſe continent, nec reprimi ſe patiuntur, ſed erumpunt, vel inuitis ac reluctantibus omnibus.

Rurſus peregrinas & alienas à naturis ſuis ſortita ſedes, aut aduerſis hoſtilibuſq; ceterorum perculſa radiis, enormi & venenata cor dyſcraſia,ſatellitioq; effrenium virium, cōtra dominatricem potentiam armant, eamq; *ἀταξίαν* *ordinis*

perturbationem, quæ inde vsq; à primis parentibus propagata, concordes conformesq; inter se appetitiones, καὶ τῷ ἡγεμονικῷ ὑποτεταγμένας *parti principi subiectas*, distraxit voluntate sauciata, in tantum augent, vt quanquam nūc quoque constitutione præceptioneq; diuina, eidem potentiæ subiectæ sint, ea lege atq; conditione, vt ceu παραστάται *astites & satellites*, suo assistant principi, suoq; fungentes munere, ad eius se nutum componant atque accommodent, tamen ex aucta his causis deprauatione, eo euadat effera atque indomita vis cordis, vt si crescat cum ætate, & indulgentia roboretur, postea effractis repagulis omnibus, detrectata autoritate, excussoq; rationis imperio, non solum sine ordine ruat, sed & mentem ipsam turbet atq; excæcet, & voluntati vim faciat: tum incitata ea impetu suo eodem quo ipsa fertur, tum illo altero etiam herili dominio quasi de manibus violenter extorto, quod de toto primo & pulcherrimo imperio, post turbatā virium harmoniā, in solam cerebri locomotricem facultatem voluntas retinuit.

Quanta violentia enim hæc externa mēbra, præsertim in naturis distortis, cogat, concitet, & præcipitet in scelera & flagitia, nequicquam refragante ratione, nimis crebro cernimus & experimur.

Etsi enim natura moderatiores impetus facile persuadēdo demulcet ac sedat, paulo efferatiores, locomotrice cohibita cōpescit, tantisper donec deflagrent ac deferuescant: tamen à distortis atque indomitis vincitur sæpissime.

Cordis & cerebri sympathia.

Nec quo id modo fiat, miremur. Siquidem & cordi cerebrum, multis fœderibus vinculisque connexum, in corporum sectionib. conspicamur, vt societate, cohæsioneq; partium & officiorū vsu, quæ sibi inter se mutuo vltro citroq; communicant: & vtrunque membrum se mutuo miranda sympathia afficere, quotidiana discimus experientia.

Cerebrum cogitationibus suis ferit cor, & quidem alias aliter prout vel immissa forinsecus, vel ex phantasmatis nata obiecta, dextre aut falso, commode aut incommodo in hanc illamve partem accipit, atque interpretatur.

Respondent enim phantasiis cerebri cordis motus tanto certius, quam mentis consultationibus voluntatis actiones, quanto & vis cordis, à liberæ causæ conditione

ne longius abest, & firmius cerebro cor ipsum colligatum est.

Pulsatum vero hoc modo atque affectum cor, compressione sui atque distensione, vi temperamenti, ope fibrarum, quibus totum eius est corpus intextum, ciet congruentia cogitationi affectuum genera. Et vicissim, cùm vel amplectitur & captat monstratum obiectum, vel auersatur, *δύναμιν facultatem*, in cerebro locomotricem commouet: quæ, si consentit superior facultas, neq; aduersatur, aut prohibet, externa membra impellit & flectit, vt hoc, quod requirit cor, prosequantur, aut contra repellant atque abigant, quod refugit.

Si quæris, quæ sit causa huius sympathiæ, subitæque, & mirandæ penetrationis obiectorum ad cor, atq; inde reflexionis & recursus affectionis cordis ad cerebrū: aut nescio, aut efficit hoc, qui intercedit naturis membri vtriusq; latens & non exploratus nobis consensus, cui in vtroque spiritus præcedentibus motibus conformati atq; accommodati seruiunt, qui & ipsi similes sunt inter se atq; cognati, quod alterius ex altero origo est.

Cerebrum, suo spiritu, rerum conceptarum imaginibus imbuto, per neruum ex sese deriuatum afficit cor: hoc vicissim vi sui spiritus eam, quam genuit, affectionem, eidem neruo imprimit, vt cerebro deferat ac nunciet. *Spirituum natura.*

Spirituum vis mira est, natura tenuissima, præcipuè animalium, & nitidissima, omnisque generis qualitatibus excipiendis ac vehendis, & subitis ac momentaneis motibus aptissima. Leuiter impulsi angustissimos quosq; meatus penetrant expeditissime, magnoq; impetu allisi, eas, quas continent qualitates, corporibus obiectis infligunt.

At vero tam enormem *ἀταξίαν, confusionem*, vimq; ad vitia incitatricem tam acrem ac vehemētem, si vlla potest humana frenare ac moderari diligentia, sola potest disciplina seuerior, quæ doctrina, exercitiis, legibus, pœnis, præmiis, exemplis, intentione animi, applicationeque seria & assidua ad labores honestos, ducit, regit, & assuefacit homines vtcunque ad obseruantiam legum, & obedientiam erga rectæ rationis iudicium, easq; leges quæ huic consonant, & vitam sobriam, ac honestis studiis deditam. *Disciplina vis in emendandis vitiis.*

Multum omnino nauat atq; efficit, non solùm in his malè à primo ortu institutis, sed & heroicis, & mediocribus, & imbecillioribus naturis. Τροφὴ γὰρ καὶ παίδευσις (vt rectè Plato ait) χρηστὴ σωζομένη, φύσεις ἀγαθὰς ἐμποιεῖ, καὶ αὖ φύσεις χρησταὶ τοιαύτης παιδείας ἀντιλαμβανόμεναι, ἔτι βελτίους τῶν προτέρων φύονται: id est; *Educatio enim & institutio commoda ac bona, si conseruetur, efficere ea in ciuitatibus solet bona ingenia: itemq; ingenia commoda ac bona, talem admittentia disciplinam, meliora etiam, quàm ante fuere; euadent.*

In distortis motus incompositos, ἀπίκτους, & efferos, si non extinguit prorsus aut supprimit, tamen velut in gyrum rationis ductos, frenoq; vinctos, & septos carceribus, tū cogit in ordinem, tum ad eum modum tempore domat, hebetat, atq; emollit, vt tractationem ferant deinceps, atque culturam, aut certè minus ferociant: eoque id magis præstat, si adhibetur teneris adhuc animis & flexibilibus, in quibus plus est loci disciplinę, quā in adultis. Κεφάλαιον γὰρ ὀρθῆς παιδείας ὀρθὴ τροφή, ἐν ᾗ κυριώτατα ἐμφύεται παισὶ τὸ πᾶν ἦθος διὰ ἔθος: id est; *Caput enim rectæ institutionis est recta educatio, & assuefactione pueris mores maxime firmi inseruntur,* vt Plato ait.

Disciplina in ætate tenera efficacior.

Vt plantulæ teneræ, si vbi ex radice prodierunt, plusculum in alterutram sese partem incuruent, facilè aut furculis retorquentur in aduersum latus, aut deligatæ vinculis reflectuntur, aut circum defixis fulcris coguntur in rectum assurgere: si curuor inueterarit & obduruerit, extendi amplius æquarique nequeunt: Sic feritas connata atque enormitas, quantacunque sit, si natura tenera ad rectiora assuefiat, remittit aliquantulum & mitescit: si obriguit ætate, & velut occalluit, postea adeo in contrarium traduci nequit, vt frangatur citius, quàm flectatur, aut mansuescat.

In heroicis naturis, generosos, feruidos, & nimis acres impetus, non exasperat, sed retusos aliquantulum, immò velut delinitos contrahit intra metas rationis, atq; ita moderatur, vt fiant rationi σύμμετροι *attemperati*, & lege aliqua, atq; ordine conueniente procedant, non tyrannice tumultuentur.

In

In mediocribus ea, quæ natura inſcuit ſemina euocat & producit, ac velut cōueniente enutrita & rigata ſucco, fotaq; calore, vegetat & maturat: Imbecillioribus, quibus nihil à natura tributum eſt, nulla ſunt ad virtutem incitamenta, vel adiumenta addita, velut aliam naturam, ſuis quoq; inſtructam atq; expeditam facultatibus, induit. Sunt enim (vt rectè ab Hippocrate dictum eſt) ἐπίκτητοι φύσεις τὰ ἔθη, *aſſueſactio eſt aduentitia quædam natura.*

Ex actionibus iiſdem aſſiduè iteratis, frequentatis, & cōtinuatis, voluntas δύναμιν quandam προαιρετικὴν *facultatem conſilii & propoſiti* ſeu agilitatem ad eas promptè exercendas acquirit.

Cor iiſdem ſæpe agitatum motibus, δύναμιν *facultatem* ad ſimiles motus ciendos, propenſionemque adipiſcitur. Et quāquam hæ diſciplina comparatæ vires languidiores ſunt natiuis, tamen aliquo modo ſarciunt ac compenſant hoc, in quo natura deficit.

Contra diſciplina eneruis, indulgens, laxa, ac delicata, acres etiam ac firmos ad virtutem in natura ſtimulos, aut obtundit prorſus, aut (vt ſic dicam) ad eum modum eliquat, vt diffluant: Eadem propenſionem ad libidines, luxuriam, & vitam voluptuariam alit ac fouet, aut, ſi nulla adſit talis propenſio, faſtidioſas, delicatas, difficiles, & moroſas reddit naturas. *Diſciplinæ laxioris aut aſtrictioris effectus.*

Sic è contrario adſtricta nimis & coacta educatio alacritatem animorum frangit.

Præclarè Plato de vtraq;: ἡ μὲν τρυφὴ δύσκολα καὶ ἀκρόχολα, καὶ σφόδρα ἀπὸ σμικρῶν κινούμενα, τὰ τῶν νέων ἤθη ἀπεργάζεται: Τὸ δὲ τούτων ἐναντίον ἡ γε σφόδρα καὶ ἀγρία δούλωσις, ταπεινοὺς, καὶ ἀνελευθέρους, καὶ μισανθρώπους ποιοῦσα, ἀνεπιτηδείους ξυνοίκους ἀποτελεῖ. id eſt; *Delicias, puerorum mores reddere difficiliores, moroſos, iracundos, & qui leuibus occaſionibus vehementer percellantur; contrà vero, nimiam & feram ſeruitutem, eorundem mores reddere humiles, illiberales, ab humana ſocietatis commerciis abhorrentes, ac proinde tales, qui ad omnem conſuetudinem & familiaritatem plane ſint inepti.*

Praua verò ad feritatem aſſuefactio efferat naturas, bonas etiam & acres, eaſque exacuit in hominum perniciem. Veriſſimū eſt enim ἄνθρωποι παιδείας ὀρθῆς τυχόντος, καὶ φύσεως

εὐτυχοῦς, θειότατον ἡμερώτατόν τε ζῶον γίγνεσθαι, μὴ ἱκανῶς ἢ μὴ καλῶς τραφέντα, ἀγριώτατον ὁπόσα φύει γῆ. *Hominem, si cum natura felici rectam quoq; nactus sit disciplinam, in diuinissimum mansuetissimumq; animal euadere: si vero non satis aut bene educatus fuerit, omnium, quæ in terris nascuntur, fieri ferocissimum.* Et omnino eo, quod rectè à Physicis causis adornatũ atq; constitutũ est, euerso aut labefactato, animos sua natura in vitia procliuiores agit in contrarium. Οὐ μικρὸν οὖν (vt rectè Aristoteles inquit) διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν, id est, *nõ parum igitur refert, sic, aut aliter, ab ineunte ætate assuefactum, sed valde multum immo omnia in eo sunt posita.*

Disciplinæ constituendæ modus ex varietate naturarum.

Sed ad disciplinæ constitutionem & moderationem hoc etiam pertinet, vt consideretur naturarum diuersitas: quoad mollitiem & flexibilitatem, aut contra stuporem ac duritiem: Singulæ enim analogam sibi disciplinam requirunt, qua elaborentur ac limentur.

Sunt quędam ingenia natura mitia, placida, moderata, & liberalia, quæ laxiore disciplina ac liberaliore regi tractariq; postulant, seruilem coactionem oderunt. Et horum rursus discrimen varium & multiplex.

Ingeniorum diuersitas.

Quædam adeò sunt delicata, mollia, & fastidiosa, vt si paulò compellentur & coherceantur asperius, aut si paulò astrictius ea, quæ circumdata sunt eis vincula, intendantur, statim offendantur, & animum despondeant, exiguntque prorsus indulgentem institutionem.

Alia rursus, nisi astringãtur neruis disciplinæ atq; adducantur, leui quauis occasione, vbi concessam licentiam, & patefactam fenestram ad nequitiam senserint, exorbitant atque degenerant.

Sed miscentur hæc ipsa discrimina analogiis pæne infinitis. Ita reperiuntur ingenia præfracta, obstinata, ac pertinacia, discrimine non minus vario.

Nonnulla enim seueritatem omnem respuunt, ceu ferrum Adamas, & indulgeri sibi laxatis vinculis disciplinæ postulant: his arctatis, magis exasperantur: indulgentia vero, velut hircino sanguine Adamas, liquefacta mollescunt.

Alia è diuerso, nisi seuera admodum atq; aspera disciplina mul-

na multum macerentur, tundanturq; plagis, subigi nequeunt. Hæc naturarum diuersitas, quam communis vita ostẽdit, multum disciplinæ effectus variat. Tantum quidem potentiis superioribus disciplina præstat.

Appetitus naturalis sæpe vincit actiones mentis & voluntatis.

Illæ vero consilii rationisque expertes appetitiones cibi, potus, & voluptatum, quas natura longius a ratione cordis aliarumq; partium interstitio seclusas, subter præcordia locauit, ne tam crebro, tamq; violenter infestarent mentem, vt si in propinquo versarentur: illæ (inquam) nimis frequẽter, oculis mentis velut præstrictis ac præpeditis, detrusaque voluntate à gubernatione locomotricis ea facultate pro turpissimarum ingurgitationum, & fœdissimarum libidinum ministra, prorsus beluino ritu abutuntur: fitq; hoc eo crebrius & fædius, quo Epatis, partiumq; huic coniunctarum discrasia, symmetriam naturæ congruam plus excedit, cœlique positus eandem magis etiam inficiunt, & appetitiones intendunt.

Etenim & *αὐτὸ τὸ πᾶν ἐπιθυμητικὸν οἷον ἄγελον θρέμμα ἢ ζῶον ἀνυπήκοον τοῦ λόγου, πάντων διὰ ἐπιθυμίας οἰστρώδους ἐπιχειρεῖ κρατεῖν*, id est, *ipsaque adeo in vniuersum cupiditatum vis tanquam agreste pecus, aut animal, non obediens rationi, omnibus, cupiditatum œstro quasi percita, imperare aggreditur:* & vbi subiectum *φύσει ἀκρατῶν natura intemperans*, complexum fuerit, leui occasione facilius irritatur & inceditùr, atque vbi efferbuit, tum vrit acerius, tum vrget pertinacius locomotricem.

Epar calidius causa ebriositatis.

Epar calidius iusto, cùm plus requirat humiditatum, sugit ex sese propagatas, & in ventriculum atque intestina demissas venulas: hæ rursus mulgent & vellicant ventriculum, eo vsque, donec omni, qui inest, humore exhausto, suctionis vis pertingat in osculum ventriculi superius, vbi sentiunt, cum suctionem ipsam, tum ex humorum defectu ariditatem, nerui de cerebri paribus ei implantati serie multiplici. Augent sensum ariditatis, qui ferè in talibus corporibus redundant, atque ad osculum sua leuitate confluunt, biliosi humores. Corrugatur ex sensu illo atq; afficitur ventriculus, & ciet per neruos locomotricem, vt humore infuso ardorem sitis restinguat. Nec sedatur mora, neque ad iussa & imperium voluntatis cõquiescit, sed instat &

vrget vellicando & torquendo cerebrum, adeò vt syncopen quandoq; attrahat, & mora ingrauescit. Si tunc est voluntatis in locomotricem imperium debile, cogit hanc contra voluntatem, vt plus ingurgitet, quàm naturæ expedit.

Epar calidius quomodo causa libidinis.

Si accedat ad Epar calidius *τῆς ἐπιθυμητικῆς partis qua voluptate alitur, siue cupiditatis* vis ferior, naturaque fœcundo & prolifico humore abundans, & organa generationi destinata tum caleant plus, quàm pro modo naturæ suæ, tum vigeant valeantq; vi genitali: ibi demum lasciuiunt, pruriunt, & feruent libidines, vel sola naturæ vi inflammatæ, etiamsi nō adsit obiectum. Si verò & conueniens vel monstretur, vel offeratur obiectum, mox velut in rabiem actæ non pruriunt tantùm, sed pungunt, vellicant, & concutiunt cerebrum, cōmotisq; humoribus omnibus, & spiritibus in toto corpore (maximus est enim organorum ad generationem comparatorum consensus, cum præcipuis omnibus partibus corporis) ceu molem æstuantium & caligantium halituum sursum agunt, hisq; cerebrum ita velut obnubilant, vt omnis sensuum cerebri cum parte intelligente deliberatio cesset, & locomotiua vi incitata feratur ad flammas libidinum explēdas. Auellitur his cerebrum à parte intelligente, atq; ita percellitur ac perturbatur, vt monita, præceptionesq; salutares audire amplius nequeat.

Longè dissimiles sunt hæ appetitiones motibus cordis: Non consilio excitantur, nec, cū exarserunt & flagrant, disputationibus sedantur: Immò, vt dixi, si sint temperamenti conuenientia, astrorumq; positu roboratæ, in ipsam violenter mentem irruunt, &, ne quid moliri contrà possit, prohibent.

Valet tamen & in hoc genere disciplina plurimum. Etsi enim neq; euellit, neq; extinguit effera ac beluina illa desideria *τῆς ἐπιθυμητικῆς, partis qua voluptate alitur*; tamen voluntatis cordisq; vires instruit & roborat contra *ἐπιθυμητικὴν vim cupiditatum*, & vt occasiones vitent, assuefacit, & imperium voluntatis locomotricem stabilit, vt vi contractis repressisq; membris externis prohibeat, ne erumpant statim, cum petulanter exiliunt ac tumultuantur.

Sæpe contra delicata & voluptuaria educatione, aut lasciuis exemplis, naturæ minimè lasciuæ, inflexæ, corruptæque

ptæque degenerant in consuetudinem helluandi, & luxuriam, in qua tanquam cœno deinceps toto vitæ tempore volutantur. Atq; hæ de appetitu Naturali, quantum ad actiones voluntatis monuisse satis sit.

Non prætereunda est in hac commemoratione mentio causarum liberarum, quas & antea, cum de parte intelligente dissereremus, attigimus.

Cyri aut Alexandri felices ac heroici impetus, actionesque plane diuinæ; aut Neronis, vel similium, tetra, immania & abominanda scelera, non oriuntur ex his causis.

Longe enim superat omnium Physicarum causarũ vim ea præstantia, quę excellit in Alexandro iuuene: Et è diuerso non cadit in humanam naturam tam portentosa, & plus quam beluina immanitas, quam Nero exercet; immo expauescens humanus animus ad conspectum eius, & ad solam cogitationem, obstupescit.

Præstantes viros Deus exuscitat, acerrimis ad res gerendas stimulis subditis, cuiusmodi nulla qualitatum commoderatio, nulla gignit astrorum disposito. Et donat hominum generi tales, cum aut tyrannide quassata, aut luxu, mollitieq; fracta, ac diffluentia, aut aloquin segnitie principum, atq; socordia soluta imperia, vindices requirunt atque instauratores. *Excellens virtus à Deo est.*

Prorsus enormia scelera, immo & alia multa à Diabolo sunt, qui, vt toties dixi, efficacissime ἐνεργεῖ ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, *vires suas exerit in hominibus contumacibus*: & autores scelerum sępe se à Diabolo impulsos, aut occasionum commoditate inuitatos, ac velut in nassam illectos, Diabolo simul incendente, ac velut protrudente ipsos, fatentur. *Enormia scelera sunt à Diabolo.*

Quapropter etsi voluntas libera actionum domina, ex sese ἱκανότητα ἀκριβῆ, *aptitudinem satis exactam*, habet ad deligenda & complectenda, vel recusanda obiecta proposita: tamen cum saucia sit, & languida sua natura, præsideatque contumacibus admodum atq; indomitis appetitionibus, neq; in omnibus eodem modo, aut à natura sit confirmata, aduersus præcipites ac violentos appetitionum impetus, aut saniore doctrina roborata, aut præsidio durioris ac seuerioris disciplinę circumdata ac munita, quorum ope, & foris occurrentibus illecebris, & intrinsecus seditiose fero-

cientibus motibus repugnet, sæpe victa, & vel à principio, priusquam, quo se inclinet, statuat, vel posteaquam decreuit, à proposito detorta, rapitur atq; incitatur alio.

Recte Aristoteles actiones, quę ἐφ' ἡμῖν *penes nos*, & in potestate nostra consistũt, distinguit, φύσει, δόξα, βουλήσει, & προαιρέσει *id est, natura, opinione, voluntate, & cõsilio ac proposito.*

Actionum liberarum discrimen.

Sequitur enim voluntas, alias insita atque implantata in primo ortu naturæ incitamenta, alias ex doctrina acceptas opiniones, alias sua sibi sponte accersitum ducem consuetudinem, aut accitam errore, vel imitatione persuasionem, alias mentis iudicium excultum & formatum doctrina recta.

Omnium magna vis est suo loco atq; ordine, & tãta quidem, vt vel vna sola, ceteris exclusis, satis sit firma atq; efficax, quæ regat, ducatq; voluntatem.

Si considerauerimus promiscuam generis humani multitudinem, longe plures aut opinionibus, quibus à teneris imbuti sunt atq; insueuerunt, aut naturæ suæ ductu, aut consuetudine regi, quam recto, exquisito, constantiq; iudicio, reperiemus. Sed addi debent his causæ duæ extra nos positæ: nimirum Deus autor atq; effector heroicorum motuum, & Diabolus structor atq; artifex scelerum.

Ex his liquet, quæ sit varietas causarum voluntati coniunctarum, & adiuuantium alias voluntatis instituta, conatusq;, alias impedientium.

Voluntas ipsa sua vi ciet actionem, & eandem (nisi deiiciatur, & velut detorqueatur à proposito violenter aliis causis) per locomotricem, quam, vt dixi, subiectam sibi & addictam habet ordine ac lege naturæ, exequitur.

Sed incitatur & regitur quandoq; causis intrinsecis, nobisq; insitis, quandoq; extraneis, & positis extra nos: Cumque languida sit à primo origine, sæpe iisdem causis, vel excutitur suo dominatu, vel nequicquam repugnans, violentia rapitur & præcipitatur eo, quo non vult.

Nobis insunt causæ, vel quas natura indidit, vel assuefactione comparatæ. A natura sunt cognitiones, & appetitus, seu ὀρέξει. Cognitione mentis iudicium, seu λόγον, *rationem*, complector, & sensuum vtrorumq; vim.

Mens regitur vel iis, quibus à primo ortu formata, ac velut

ac velut conſignata eſt notionibus expolitis recta & conſentiente doctrina, vel opinionibus arreptis ex doctrina non vera, vel ſenſuum ductu.

Sed ſenſus cientur à cerebro, & menti miniſtrant: nihil enim quicquam eorum, quæ extra nos verſantur, ad mentem perfertur, niſi ſenſibus ſit perceptum agitatumq;.

Senſuum vis variat pro cerebri conſtitutione, & prima inſtitutione, atq; aſſuefactione.

Cerebri conſtitutionem, & primo ſeminum natura, aſtrorumque poſitus abſoluunt, & poſtea tota viuendi ratio à teneris vſq; non parum afficit. Ea complector totum rerum naturalium vſum, cibi, potus, affectuum animi, aeris, exercitiorum, & ceterorum, eaq; quæ præter naturam accidunt, vt ſunt morbi, morborum cauſæ, & ſymptomata.

Appetitus triplex.

Appetitus triplex eſt, βούλησις, θυμός. & ἐπιθυμία, *voluntas, ira & cupiditas*. Incitatur enim voluntas ſæpe contra mentis iudicium, fruſtra refragante ratione, aut ſibi innato appetitu, quem βούλησιν, *appetitum voluntarium*, vocant, aut à cordis motibus, aut à naturalib. appetitionibus: quandoq; motus cordis menti congruunt, & eodem impellunt voluntatem, quo hortatur & inſtigat ratio.

Quanta vero ſit horum vis, quanta violentia, vt vel cogant, vel opprimant voluntatem, declaratum ſuperius eſt. Nunquam conſentiunt prorſus, ſed diſſenſio variat, quæ in aliis minor eſt mitiorq;, in aliis maior & ferior, pro vt vel ſeminum aſtrorumq; vi initio recte conſtituuntur, vel aſſuefactione poſtea formantur atq; exornantur. Plurimum enim momenti appetitui adfert cõſuetudo, qua aſſuefactionem & diſciplinam omnem comprehendo.

Cauſæ non inſitæ corporibus noſtris, ſed forinſecus accedentes, ſunt Deus, & ſancti Angeli, Diabolus, atq; externa violentia.

His ita conſtitutis, manifeſtũ eſt, prædicta de voluntariis actionibus ex aſtrorum poſitu, temperamento totius corporis, & partium præcipuarum effectibus, notis indiciiſque exterioribus quibuſcunq; collecta, certitudine illis cauſis reſpondere, quarum vi eduntur ac proferuntur. Quod vero omnia illa, quæ hactenus enumerata ſunt, tantum particularium cauſarum vim habeant, liquido patet.

τύχη. Restat τύχη, *fortuna*, quartum genus causarum secundarum, quo Aristoteles euentus vtrosque prosperos & aduersos complectitur, qui accidunt hominibus præter ea, quæ voluntas libera sua sponte, suaq; vi, aut adiuta sociis causis inchoat, prosequitur, & conficit.

Fortunæ varietas & inconstantia. Latissime patet hoc genus. Mirandæ sunt enim rerum humanarum vices, mira volubilitas, mira & inconstantia fortunæ.

Multa cuiuis in vita præter spem & opinionem contingunt: Multa sapienter cogitata, & caute prouideque cœpta ac gesta infelicius cadunt, quam existimamus.

E diuerso alia stolide atq; incogitanter mota, & administrata negligenter, atq; inter exordia prima variis incursionibus inhibita & impedita procedunt tandem feliciter, & optatos consequuntur exitus. Sæpe, quæ pro desperatis ac perditis contemnuntur, subito reflante fortuna, rursus se erigunt & augescunt, quæ vero florent, & ad eum fulta ac stabilita modum putantur, vt nulla vi conuelli queant, leui momento, velut repentino flatu disiecta corruunt, tumque vel maxime cum plurimum fortuna blanditur, fouetq;, & beat suauissime. Adeoq; vix quicquam est in rebus humanis stabile ac perpetuum.

Vix vlla quæ suscipimus & gerimus, aut institutis initio respondent per omnia deliberationibus, etiamsi feliciter conficiantur. aut intra definitos limites sese continent, aut præfixum scopum adipiscuntur: intercidunt multa, quæ præmeditata consilia mutãt, abolent, aut turbant, aut extra metas nos rapiunt: Et vt Herodotus ait, ὡς κύκλος τῶν ἀνθρωπηίων ἐστὶ πρηγμάτων: περιφερόμενος δὲ οὐκ ἐᾷ αἰεὶ τοὺς αὐτοὺς εὐτυχέειν. *id est, orbem esse rerum humanarum, qui conuerti, neq; eosdem semper fortunatos esse pati, soleat.*

Fortunæ pictura. Præbuit hæc rerum humanarum vicissitudo occasionem Poetis, vt rotundo fortunam globo insistere, & globi volubilitate nunc huc, nunc illò ferri volutarique finxerint. An vero sit de talibus euentibus, quæ præter ea, quæ voluntas efficit & consequitur, præterq; consilium & deliberationem nostram obiiciuntur, diuinatio aliqua, & si est aliqua à quibus sumatur causis, & quousq; progrediatur, postea constituemus, vbi prius exposuerimus causas, quæ tales euen-

euentus gubernant. Quam enim τύχην, *fortunam* Aristoteles nominat, ipse inopinatorum euentuum affirmat tantum esse αἴτιον κατὰ συμβεβηκὸς, *causam per accidens siue aduentitiam*. Ergo præcedere necesse est aliud καθ' αὑτὸ αἴτιον, *causam per se*, vel vnum, vel plura, quorum vi illi dispensantur, producuntur, & complentur euentus.

Aristoteles, quæ sint illa τὰ καθ' αὑτὰ αἴτια, *causæ per se*, nō definit.

Plato aliquas causas, & inter eas omnium præcipuam expressit, cum inquit: Θεὸς μὲν πάντα, καὶ μετὰ θεοῦ τύχη, καὶ καιρὸς, τὰ ἀνθρώπινα διακυβερνῶσι ξύμπαντα, ἡμερώτερον μὴν τρίτον ξυγχωρῆσαι τούτοις δεῖν ἕπεσθαι τέχνην, *id est, Deus quidem, & Deo fortuna, opportunitasque, res humanas gubernant vniuersas, mitius tamen mansuetiusque tertium concedere his comitem associandam esse artem.*

Causæ guber natrices rerū humanarum iuxta Platonem.

Etsi vero cum veris causis accidentarias, τύχην, *fortunam*, nimirum & καιρὸν, *opportunitatem & occasionem*, confundit, & τέχνην, *artem*, ita extenuat, vt eam accidentariis causis postponat & subiiciat: tamen recte & sapienter præcipuam vim confert in Deum.

Non enim ex fortuita & fictitia atomorum Epicuri collisione, & coalitu, hoc Mundi domicilium confluxit, sed Deus singula corpora, verbo fabrefacta ex nihilo, serie tam concinna, nexuque tam continuo, coagmentauit in vnam rotundo ambitu definitam molem, vt à mente architectatrice: cuius sit sapientia infinita & omnipotentia, ædificatam esse manifesto appareat.

Deus res humanas gubernat.

Nec deserit opus suum, sed cōseruat id, atq; tuetur, & inprimis curam agit generis humani, bona cumulans, mala depellens, vtpote cuius gratia cetera, & initio constituit, & huc vsq; sustentauit: Et in genere humano præcipua cura complectitur ac defendit Ecclesiam; redemtam sanguine æterni Filii sui, à qua vera Filii agnitione & fiducia colitur atq; inuocatur, & propter quam reliquam profanam multitudinem fert, vt ex hac quoque aliqui conuertantur ad Filium.

Confirmant administrationes OEconomicæ, priuata vita cu usq;, & totus ordo politicus, præsentiam Dei, nostriq; procurationem.

Præsentiæ Dei argumenta.

Et, si excusso abstersoq; veterno, excitaremus animos ad operum Dei notationem aliquam, & considerationem, siq; iis, quæ fiunt pæne singulis momentis, mediocriter attenderemus, perspiceremus profecto, quanta, & quam multa publice accidant & priuatim, quæ nullo modo, vel Physicis causis abditis aut conspicuis, vel nostræ diligentiæ asscribi possunt, sed in solum Deum autorem, & custodes nostrorum corporum sanctos Angelos referri debent.

Immo nisi Filius Dei, ἀρχηγὸς, *dux* noster, & ἀμύντωρ, *propugnator*, clementissime singulos nos vmbraculo alarum suarum complexos tegeret & foueret, præsidioq; Angelorum stipatos muniret ac tueretur, contra immanem sæuissimi hostis rabiem, vel vno momento omnes à Diabolo enecati interiremus.

Nisi politias ipse & imperia cum Angelorum excubiis; tum sua firmaret ac defenderet dextra, eorumq;, qui præsunt, regeret ac fortunaret consilia & industriam: quæ posset quæso aut solertia odorari, aut vigilantia peruestigare, aut si proditæ innotuissent, quæ autoritas & potentia posset discutere ac summouere eas vel technas, quas hic artifex struit in perniciem humanæ consociationis, vel calamitates, quas intentat & vibrat in ceruices nostras assidue?

Deus dissimiliter res humanas gubernat.

Ceterum neque vno modo Deus, sed alias aliter, neq; ex ordine & præscripto causarum secundarum, sed suo consilio disponit, partitur, & administrat fata hominum atq; euentus. Euehuntur improbi, affluunt opibus, florent honoribus & dignitatibus, potiuntur rerum. Contra variis fortunæ vicibus exercentur ac iactantur boni, premuntur tyrannide, laborant egestate & inopia, conculcantur à sceleratis, flagrant publicis odiis, eiiciuntur in exilia, periclitantur de fortunis & vita, prægrauantur iniquissimis calumniis; quandoque & crudeliter interficiuntur à tyrannis. Hæc euentuum dissimilitudo mouit multos, vt dubitarint de prouidentia.

Quanquam autem certo grauique consilio, quod soli Ecclesiæ Dei detectum est atque explicatum, Deus hoc modo & fata dispensat, & differt, ac prorogat pœnas & præmia: tamen nec boni in perpetua versantur calamitate, nec stabi-

ſtabilis ac diuturna eſt improborum felicitas. Hi ad ſumma extolluntur faſtigia, vt inde excuſſi, atque in fœdum præcipitati interitum, ſint ceteris exemplo fragilitatis humanæ, pœnarumque ſuperbiæ, & iniuſticiæ: illi deiiciuntur & grauantur, tum ne inſoleſcant & efferantur fiducia ſuarum virtutum, tum vt ex circumfuſa ærumnarum mole erepti, collocatiq; in tranquillum, cum gloria illuſtriore eniteſcant.

Et quidem in hoc vel præcipue lucet ac conſpicitur prouidentia, quod boni & gerunt res ſalutares hominum generi, & circumuenti, atq; interclufi difficultatibus, præter opinionem omnium, mirandis modis, ſuperatis illis eluctantur atq; euadunt, hocque, quod perſequuntur, acquirunt & obtinent: καὶ ταῦτα (vt recte Iſocrates regulam interpretatur) εἰ μὴ κατὰ πάντα οὕτως εἴθισται συμβαίνειν, ἀλλὰ τό γε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦτον γίνεται τὸν τρόπον, *id eſt, atque ea, ſi non in omnibus ita vſu venire ſolent, tamen plerunque ad eum modum fiunt.* Fauet enim Deus virtuti, & eam etiam ab Ethnicis requirit, etſi non eſt ea iuſticia, quā ipſe approbat: & natura homines amant, amplectuntur, atque admirantur, cum moderationem omnem & humanitatem, id eſt, iuſticiam coniunctam cum toto choro virtutum mitiorum, tum ſalutarem gubernationem.

Etſi vero ratio humana prorſus ignorat cauſas mirandæ huius gubernationis, ſola enim has vox cœleſtis declarat: tamen non fortuito, aut temere, vel ex vago atomorum fluxu atq; impetu, vel inſtabili materiæ motu ac conditione, variari vices rerum humanarum, ſed diuino conſilio, agnoſcit & fatetur. Præclare in hanc ſententiam Pindarus, Ἓν παρ' ἐσλὸν πήματα σὺν δύο δαίονται βροτοῖς ἀθάνατοι. Τὰ μὲν ὦν οὐ δύνανται νήπιοι κόσμῳ φέρειν, ἀλλ' ἀγαθοί, τὰ καλὰ τρέψαντες ἔξω, *id eſt, Vno cum bono bina incommoda impertiunt mortalibus immortales: ſed ea ſtulti non poſſunt moderate ferre: at ſapientes ea ferunt bonis obuerſis extra*

Prudenter itaq; Plato, & recte ſalutarem generis humani gubernationem præcipue Deo acceptam refert. Nec dubito, quin & hanc ſententiam, & plures alias, ab Ægyptiis ſacerdotibus, ex doctrina ſanctorum Patrum acceperit.

Repetuntur enim conciones de Dei erga genus hominum philostorgia, de protectione, & custodia singulorum, de Regnorum conseruatione ac defensione; subinde in historiæ sacræ contextu, & his multæ Platonicæ consonant.

De ceteris causis, quas Deo addit, nihil disputo, cum τύχη & καιρὸς, *fortuna & opportunitas*, accidentariæ sint prorsus, τέχνη, *ars*, pertineat ad προαίρεσιν *consilium & propositum*, de qua paulo post dicam. Nunc ceteras gubernatrices causas persequar.

Multorum tragicorum & tristissimorum casuum autor est Diabolus. Sæuit enim odio Dei in genus humanum crudelissime & quærit nocendi occasiones sine intermissione, arreptis occasionibus vtitur: &, nisi diuinitus frenaretur ac restringeretur, nisi à custodibus nostris sanctis Angelis depelleretur, crebriores Diabolis morsus, sæuiores, ac venenatiores ictus, & fœdiores lacerationes animorum & corporum experiremur.

Ipsæ etiam voluntatis & cordis δυνάμεις, *facultates* habitus, & actiones, quæq; ex qualitatum cōtemperatione corporibus innascuntur κράσεις, *temperamēta*, atque ex his manantes vires effectrices actionum certarum, & qui totam qualitatum commixtionem moderantur atque absoluunt cœli positus, variorum euentuum hominibus causæ sunt.

conscientiæ vis in vtrãque partem maxima.

Cum enim ita constitutum sit diuinitus, vt recte facta comitetur perpetua quædam felicitas, καὶ ἡδεῖα ἐλπὶς ἀγαθὴ γηροτρόφος ἐστί, *iucunda spes quæ bona est senectutis nutritia*, malos mores sequantur pœnæ, ἐλπίδες τε κακαὶ, *spesq; malæ*, natura etiam recte faciendo ita efficitur, vt impetus quosdam contrahat, quibus ad ea flectitur, quæ sunt prospera & à rebus nocituris abducitur. Idq; in improbis conspicuum est, quibus inijci Furias vltrices scelerum non solum Poetæ affirmant, sed res ipsa declarat: quæ Furiæ quid sunt aliud, quam infelices illi impetus, & sauciatæ conscientiæ aculei, quibus incitati vltro sibi accersunt perniciem?

Pauci in rebus secundis moderati.

Nec minima est inconstantiæ rerum humanarum causa, quod vix vlli in rebus secundis sunt moderati, τίκτει γὰρ τοι κόρος ὕβριν, *satietas mater est iniuriæ ac petulantiæ*. Animi, prosperis & ex sententia succedentib. rebus, opinioneq; & spe duraturæ in perpetuum prosperitatis ac beatitudinis

elati,

elati, gestiunt, lasciuiunt, & luxuriant, suscipiuntque multa non mandata, neq; ad sese pertinentia, sine necessaria causa, vel manifestis iniuriis afficiunt imbecilliores.

Parit enim superbia omnis impetus immoderatos: hi ad inferendam aliis iniuriam incitant, τ γδ ὕβρεως ἔγγονον ἡ ἀδικία, *iniuriæ enim & petulantiæ soboles est iniustitia*, vt præclare Plato: hanc è vestigio insequitur νέμεσις δίκης ἄγγελος, *Nemesis pœnæ nuncia*, id est, conscientię læsę iudicium, quod perpetratorum scelerum atrocitatem exaggerans, & ante oculos assidue versans, quatit, agitat, perterret, lacerat, dementiaque animos afficit: φιλέει γδ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν, *consueuit Deus eminentia & excellentia omnia deturbare*, vt est apud Herodotum. Et in sacris literis dicitur: Superbis resistit Dominus. Item, Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.

Græci luserunt eleganter singulos homines comitari ἀδράστειαν, *Adrastiã, quæ & Nemesis*, quæ tum ingerat atq; inculcet singulis hoc μηδὲν ὑπὲρ τὸ μέτρον, *Nequid nimis*, vibrato quod gestat freno, tum exultantes stulta ferocitate reprimat atq; compescat, legitimas metas egressos freno retrahat in viã, cui si pareant, potiantur & fruantur optata felicitate: si hoc freno, vel recusato, vel detracto, abiectoq; indulgeant libidinibus, mox accurrere Nemesin, pœnas immoderatorum consiliorum & conatuum vindices denunciantem atque incutientem. Nam & Deus ipse flagitat, præmiisq; ornat ac cõdecorat virtutem, quæ est mediocritas, & natura hominibus moderatum omne gratum atq; conueniens: Acres nimis & feroces impetus cũ hi oderunt, tum acerrime infringit & vindicat Deus, ordinem à sese constitutum exequens ac sanciens rigidissime, vt sapienter Euripides. μισεῖ γδ ὁ θεὸς τὰς ἄγαν προθυμίας, μισοῦσι δ᾽ ἀστοί· *odit nimis feroces impetus Deus, odêre ciues*. Ergo ad secundos euentus vel aduersos, multum adfert momenti, recte assue factum esse, vel secus. *Pictura Nemesis.*

Astra vero & temperamenta corporum non solum pariunt δυνάμεις, *facultatum vires*, ad certa actionum, morum, effectuum, artium, & studiorum genera: sed tum alios etiam cient impetus, quibus à noxiis auersæ naturæ conuertuntur & trahũtur ad salutaria & commoda sibi & aliis, aut *Astra & temperamenta fortunæ causa.*

contraria: tum felicitate tali donant easdem, vt, quæ cœperunt, promte dextreq; exerceant, & successu singulari conficiant magno suo cum lucro atque emolumẽto, itemque aliorum: aut contra impedimenta obiiciunt, & augent conatuum omnium difficultatem.

Nam & demonstrabimus postea, & experientia arguit, constitutionum cœlestium, insitarumque à natura inclinationum quasdam fausta polliceri, eademque vi natiua promouere & accelerare: quasdam rursus, & hæc impedire, & incommoda portendere, minitarique tristes casus aut pericula.

Externa violentia causa insperatorũ euentuum.

Etiam externa violentia, quæ multiplex esse potest, sæpe hominem, præter opinionem, præterque voluntatem, coniicit in pericula tristia & exitiosa, vt cum multi, quorum dissimilima sunt fata, naufragio merguntur, aut incendiis consumuntur, aut seditionibus opprimuntur, aut terræ hiatibus absorbentur.

Prædictiones de hominum fatis ex quibus causis sumendæ.

Tot cum sint causæ, quæ euentus hominum nec præuisos, nec præcogitatos, neq; expectatos, per se gubernant, earumque causarum non eadem sit vis atque conditio, sed vna sit prima causa, libera gubernatrix ceterarum omnium, reliquæ sint huic subiectæ, harum rursus quædã. constituto ordine progrediantur, vt astra semina, temperamenta inclinationes ab astris & temperamentis ortæ, voluntas ordini diuinitus præscripto insistens: quædam contra ordinem nitantur, vt Diabolus, & voluntas impulsibus Diabolicis obsequens: denique cum ordinatarum causarum alias vna effectum ex sese intendat, alias ascitis in societatem actionis pluribus sociis causis facile intelligi potest, ex quibus causis prædicta de hominum euentis peti, quæ inquiri, ac considerari possint, quę à conspectu mentis humanæ prorsus remotæ sint atque abditæ.

Nihil de arcana Dei voluntate, quæ expressa verbo non est, humana ratio statuere aut pronunciare potest: Nihil de illis, quæ insidiosus & fraudulentus occultator Diabolus, machinatur & struit. Illa scrutari nefas est, & irritum: hæc sceleratum, impium & prohibitum diuinitus.

Astra Deus aspici voluit, voluit & horum mirandas vires atque effectiones considerari, & cœlestium atque in-

feriorum corporum notari sympathiā. Idcirco oculos condidit, vt duces nobis essent in cœli contemplatione.

Et quanquam obscurior est natura, ideoq; & difficilior obseruatio, inquisitioq; cœlestium corporum: tamen animaduersione longa ac diligenti vtrunq; compræhendi potest: Immo vt nota esset, tum primis eam parentibus Deus declarauit, à quibus manauit ac transiit ad posteros, tum præstantia sæpe ingenia excitauit, quæ eam cognitionem restituerunt, correxerunt, & illustrarunt.

Certius aliquanto perspicimus nostras, rerumq; aliarum in hac elementari regione naturas, quod sensibus propius obuersantur, nec solis oculis, sed ceterorum etiam sensuum ope exquiruntur.

Voluntatis actiones & propensiones, ceterarumque intra corpus absconditarum partium vires, ex effectibus notisque exterioribus æstimamus.

Ex astris ergo, temperamentis, inclinationib. voluntatis, & temperamentorum effectibus, institui possunt prædictiones illorum euentuum, quos illæ causæ, vel vt causæ inuehunt, vel vt signa denotant; quiue ad effectus causarum consequuntur, ordine diuinitus sancito.

Nam & præter eos effectus, quos sua vi cient hæ causæ certa lege naturæ, aut quia diuinitus ita constitutum est alios etiam attrahunt: vt Nero scelerate & tyrannice furens, hac ipsa insania sese in tristissimas pœnas præcipitat. Quæ sit certitudo singularum, ex causarum conditione liquet.

Prædictionū certitudo ex causarum conditione.

Manet voluntas libera actionum domina, etiam cùm languet aut incitatur, vel impeditur ab aliis causis: potest libere vel inflectere, & accommodare sese eo, quo pellitur, cum vult, vel reniti impulsui, vel susceptas iam actiones deponere rursum.

Et euētus, qui non dependent à libera hominum voluntate, sed denunciantur à causarum antea commemoratarum aliqua, tum cæteræ causæ mutare queunt: tum arte, diligentia, & assuefactione, circumspecta cautione, seria atque ardenti petitione auxilii diuini, nosmetipsi, si damna afferant, leuare aut prohibere, si blandiuntur, velut allicere & consequi possumus.

Nequaquam igitur, aut decreta stellarum & signorum in corporibus apparentium, aut reliqua in natura prętoris parem vim habent edictis: quorum quidem ea est natura, vt pœna statim luenda sit iis, qui non paruerint, aut euentorum præsignificatio, præmonstratioq; ita cum euentibus ipsis colligata copulataque eosdem necessario attrahit, vt frustra speretur euenturum aliud, quam quasi promulgatum sit.

Nam, ne fiant mala, tum cauendo declinandoque, tum naturam eorum intelligendo: & contra, vt bona eueniant, in eorum curam & studium incumbēdo præstare quimus, præsertim si regamus nosmetipsos diligentia homine digna, & a Spiritu sancto duci gubernarique, à sanctis Angelis custodiri nos, propter æternum Filium, Dominum nostrum Iesum Christum, à Deo æterno patre Domini nostri Iesu Christi ardenter & assidue petamus.

Vtilitas prædictionum Physicarum. Quod si vero nulla supersit spes effugiendi euitandique intentata & præmonstrata à Physicis causis incommoda: hoc tamen præstabimus, vt tum excipiendis ac tolerandis nos illis præparemus constantia, fortitudine, & spe auxilii cœlestis: tum vt in Dei tutelam ac patrocinium totos nos plena fiducia collocemus ac commendemus.

Quæ enim præuisa sunt, & ante cogitata, nec tantum secum impetus adferunt ac nouitatis, & minus grauia sunt, minusque toleratu difficilia: cum è contrario quæ repente & pręter spem obiiciuntur, concutiant ac turbent mentem animique vires prosternant.

Atque hoc habet commodi & fructuum prænosse consecutura ex quibusque causis & signis bona malave.

De vtilitate prænotionum ex stellis recte Ptolemæus: δύναται ὁ ἐπιστήμων πολλὰς ἀποτρέψασθαι ἐνεργείας τῶν ἀστέρων, ὅτε ἐστὶν εἰδήμων τῆς φύσεως αὐτῶν, καὶ προπαρασκευάσῃ αὐτὸν πρὸ τῆς συμπτώσεως τῶν ἐνεργειῶν, id est, potest is, qui sciens est, multos stellarum effectus auertere, quando naturā earum cognitā habet seq; antequam effectus ipsi sequātur, præparare & munire. Et alibi: τὸ προγινώσκειν ἐθίζει, καὶ ῥυθμίζει τὴν ψυχὴν τῇ μελέτῃ τῶν ἀπόντων ὡς τῶν παρόντων, καὶ παρασκευάζει μετ' εἰρήνης καὶ εὐσταθείας ἕκαστα τῶν ἐπερχομένων ἀποδέχεσθαι: id est, Pręuisio assuefacit & moderatur animum meditatione

ne absentium, vt præsentium, & præparat ad excipienda futura cum tranquillitate & constantia. Idem de reliquis verissimum est. Et hæc quidem de gradibus certitudinis in quolibet prædictionum genere indicasse sufficiat.

Porro cum in sacris literis quandoq; prohibeātur hæ ipsæ ex Physicis causis diuinationes, quandoq; concedātur, immo mandentur, eo ipso quod & signa nominantur, & in hunc finem condita affirmantur, vt designent aliquid moneantve; ne discrepantium in speciem sententiarum dissensio turbet aliquem, addemus & hoc: Non prohiberi cōsiderationem causarum signorumq; propositorum in natura, nec coniectationes ex his de secuturis euētibus, si absit superstitio & seruetur ordo quem Deus sua voce instituit, vt mens sit defixa in Deum, & regatur verbo patefacto diuinitus, tota pendeat ex Deo, ab eo petat atq; expectet bona, & malorum depulsionem aut mitigationē, vera fide & inuocatione. Non destituta consilio præsidiove humano, confugiat ad creaturas, non ab illis auxilia requirat, sed à Deo solo: & statuat hunc esse Architectum & Dominum naturæ, qui velit & possit liberrime, vel mutare, vel mitigare, vel prorsus tollere, quæ Physicæ causæ denunciant aut apportant, & eundem multa quotidie aliter dispensare, atque ad exitum alium dirigere, quam secundæ causæ proponunt.

Prædictiones Physicæ quatenus in sacris literis cōcessæ.

Hoc ordine obseruato, contemplatio causarum, signorumq; & prædictionum inde extructarum vsus concessus est & approbatus.

In hunc enim sunt vsum signa conformata, & causæ certis instructæ viribus, vt illa, quid hisce naturæ opifex præmonstret, quarum rerum occulta vis creaturarum indicia præbeat ac proponat, doceant naturas intelligentes: hæ naturam suo loco atque ordine gubernent.

Vult ergo ea ab homine, cui soli mentem intelligētem indidit, aspici atque expendi, & quidem non frustra, sed vt his indiciis legitime vtatur.

Superstitionem damnant sacræ literæ, & huius ordinis conturbationem, cum certius animi hisce monitis confidunt, firmiusq; iisdem adhærescūt, quam Deo ipsi & cœlitus promulgatis oraculis: aut cum à Deo, atq; oraculis cœlestibus ad creaturas sese conuertunt, deq; earum significa-

tis deliberationes,cōſilia,actiones,& ſtudia ſua inſtituunt, moderantur,& adminiſtrant,Deum vero,& mādata cœleſtia negligunt.

Recte verbo Dei inſtitutis animis,& aſſuefactis ad ſeriam veri Dei inuocationem, hoc etiam præſtat commodi προγνωσις futurorum, quod, ſeu aduerſa minitentur, ſeu ſpondeant læta atque felicia,erigunt animos ad Deum,accenduntque & commouent,vt oſtenſa promiſſaque Phyſicis cauſis bona à Deo iuuari & perfici, denunciatas clades leniri aut amoueri petant.Ita præbet occaſionem exercendæ fidei,atque inuocationi. Et intelligit recte inſtitutus, quæ ſint prædictiones Phyſicæ & quatenus his niti debeat, quæ ſint à ſuperſtitioſis hominibus introducta, atque arti diuinatrici temere aſſuta.

Diſſerui hactenus de cauſis ſecundis & propinquis,obuiis & occultis,ſed verbo Dei tamen patefactis.Nunc vt primę cauſæ vis omnis,atque Maieſtas,& poteſtas,omniſque gubernatio,omnipotens illa quidē,ſed liberrima,fiat conſpectior, & illuſtretur magis diſcrimen inter ſe cauſarum ſecundarum,quæ ab vna & ſola prima vt pendent omnes, ſed alię aliter,ſic conſeruantur,atque intra metas, quas illa vult ac ſtatuit,aut diriguntur, aut cohercentur, reducā velut per ανακεφαλαίωσιν ſecundas ad primā: & primæ qualis ſit præſentia,ſeu quomodo illa adſit ſingulis, qua vi & efficacia: quove effectuum & operum diſcrimine cum illa ſe oſtendat,tum hæ inter ſe atq; à prima cauſa diſcrepēt paucis exponam,declaratis & gradibus præſentiæ, quibus ſacra ſcriptura Deum rebus creatis adeſſe, inq; eis efficacem eſſe;in aliis tamen ad alium finem & vſum, diſerte perſpicueque demonſtrat,& differentiis operum,quæ à Deo ſunt & quæ ab eodem non ſunt.

Differentia inter primam cauſam Deu & res creatas.

Separat ſcriptura ac diſcernit primo Deum, vt primam cauſam architectatricem omnium ab omnibus creaturis. Deinde in rebus creatis cauſam boni à cauſa mali, ordinis ac recti à prauo & cōfuſionibus. Deum deſcribit vnum eſſentia, Trinum in diſtinctis tribus hyphiſtamenis ſeu perſonis,in vna tamen indiuidua, immēſa, & infinita eſſentia, quam tribuit ei ſpiritualem,ἀσώματον,intelligentē, ἁπλῆν,

Dei deſcriptio.

ἀσύνθετον, ἄναρχον, ἄκτιστον, ἀνώλεθρόν τε καὶ ἀθάνατον, ἀκίνητον, αἰώνιον, ἄπειρον, ἀπερίγραπτον, ἀπερόριστον, παντοδύναμον, ἀπειροδύναμον, παντεπιστήμονα, ἀπειρόσοφον, παντοκρατορικόν, πάντα πληροῦσαν, ἄῤῥευστον, ἀπαθῆ, ἄτρεπτον, ἀναλλοίωτον, ἀόρατον, φῶς νοερὸν καὶ ἀπρόσιτον, δυνάμει ἄμετρον, βουλήσει καὶ ἐνεργείᾳ αὐτεξούσιον, *expertem corporis, simplicē, incompositā, sine principio, increatā, non obnoxiam interitui, atq; immortalē, immobilem, æternā, infinitā, non circumscriptā non terminatā, omnipotentē, infinitæ potentiæ, omnisciam, infinitæ sapientiæ, omnibus imperantem, omnia implentē, non fluxam, perturbationis immunē, immutabilē, nō variabilem, effugientem omnē oculorum sensum, lucem intelligentē, & inaccessam, potentia immensam, liberrimæ voluntatis & effectionū*: quæ sit αὐτουσία, αὐτοζωή, αὐτοφῶς, *ipsa essentia, ipsa vita, lux ipsa* &c. alia à mundi corporibus, & omnibus aliis creaturis, sed fons & causa omnibus, τοῖς οὖσι, τῆς οὐσίας: τοῖς ζῶσι, τῆς ζωῆς: τοῖς λόγου μετέχουσι καὶ ἐννοίας, τοῦ λόγου: *Iis qui sunt, essentiæ: iis qui viuūt, vitæ, ratione & intelligētia præditis, rationis.* Causa etiā omnis boni. Ideoq; bona, verax, iusta, casta, misericors φιλάνθρωπος, *amans hominū*, benefica, vere irascens peccato. Adhæc, quod sit patefacta in tribus personis vna, nō vt in creaturis tanquā vna & cōmunis natura specie, indiuiduis separata ac disiuncta quibus inest separatim, sicut τὸ ἓν καὶ κοινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, *vnitas & cōmunitas naturæ humanæ*, in Petro & Paulo consideretur λόγῳ *ratione*: Sed sicut vna eademq; essentia numero reipsa, μία καὶ ταύτη, ἀμέριστος, καὶ ἀδιάσπαστος: *vna & eadem: indiuidua & indiuulsa.* In diuinitate enim τὸ κοινὸν καὶ ἓν πράγματι θεωρεῖται, *vnitas & cōmunitas reipsa consideratur*, ad eum modum, vt cum essentia, quæ tota est in patre ἀγεννήτως *absq; generatione*, tota ab eo communicetur Filio, tota Spiritui sancto: Vtrique ἀμερίστως καὶ ἀδιασπάστως, *indiuidue & indiuulse*, sed illi γεννητῶς *eo quod genitus est*, huic ἐκπορευτῶς *eo quod procedit*, maneat tamē vna ἀδιαιρέτως *inseparate*, & tres personę ἀριθμῷ *numero*, sint vnū essentia, non specie, vt in creatis, in quibus non distinctis tantum, sed diuisis etiam indiuiduis sua tamen propria ac separata essentia subsistentibus, vnitas essentiæ, id est, communis omnibus natura ac species, mente tantum deducta ab indiuiduis concipitur, sed vnitate essentię indiuisę numero etiā, nō specie:

Essentia in diuinitate non est vna confusione.

Nec etiam κατ' συναίρεσιν *complexionẽ ac cohærentiam*, Sabellianam, sed ὡς ἐν ἀλλήλοις ὄντες, οὐχ ὥστε συγχεῖσθαι, ἀλλ' ὥστε ἔχεσθαι, καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις περιχώρησιν ἔχοντες χωρὶς πάσης συναλειφῆς καὶ συμφύσεως, id eſt, vt in ſe mutuo exiſtẽtes, vna perſona in alia, Pater in filio Filius in Patre, ratione eſſentiæ vnius abſque diuiſione & ſeparatione communicatæ, non confuſione aliqua in perſonis in vnã, nec cohæſu coalituq; ad vnam aliquam communem quartam eſſentiam, ſed vt communicatæ eſſentiæ ratione eſſe in ſe mutuo habendo, & diſcretam etiam inter ſe ſubſiſtentiam abſq; glutine aliquo & commixtione. Non eſt enim vna eſſentia in alia, quia omniũ vna. Nec vnius perſonæ proprietates ſunt in alia, quia cuiuſq; characteriſticæ ac propriæ. Nec eodem modo in vna communi eſſentia ſubſiſtit Pater, quo Filius, quo Spiritus ſanctus.

Eſſentia in diuinitate non eſt extra perſonas, nec diuiſa.

Nec eſt diuina eſſentia aliquid extra Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum exiſtens, quaſi quoddã quartum, in quo tres hi contineantur, aut ex quo enaſcantur ac prodeant hi tres, tanquam ex vno ſtipite tres rami, ſed eſt tota ipſa in Patre, tota in Filio, tota in Spiritu ſancto, hoc etiam præter alia innumera ab humana diſcrepans, quod humana finita eſt καὶ μεριστὸς *& in partes diuiditur.* Ideo multi ſunt homines, ἀλλ' ἐν ἰδίᾳ οὐσίᾳ ἕκαστος, καὶ ἀνὰ μέρος, *ſed ſua quinq; eſſentia ac natura præditus ac ſigillatim.* Illa infinita eſt, καὶ ἀμέριστος *indiuidua.* & in ſingulis perſonis tota, eoq; vna & eadẽ in omnibus. Hæc cauſa eſt cur perſonæ non ſint eſſentia diuiſæ ac ſeparatæ, ſicut in hominibus κατ' διαίρεσιν *diuiſionem* Arrianam, & διάστασιν τοπικὴν *loci ſeparationẽ.* Nec ſint ταυτούσιοι, nec ſint ὁμοιούσιοι, nec ἑτερούσιοι: *eadẽ eſſentia, nec ſimiles eſſentia, nec diuerſa eſſentia.* Sed ὁμοούσιοι, συναΐδιοι, καὶ ὁμότιμοι, conſubſtantiales, & coæterni, dignitateq; æquales. Differãt tamen inter ſe eſſentia non abſoluta, ſed relatiua, id eſt relatione; ea tamen non rationali, & per intellectum, vt a creaturis abſtracta, ſed reali ac vera, quia relatio in diuinitate, eſſentia & res ipſa eſt, non accidens, eo quod extrema, ſeu fundamenta, & ſubiecta ſunt res ipſæ, & eſſe atq; eſſentia in eadem non ſic differunt, vt in humanis, quibus eſſe ſubſiſtentiam, qua indiuiduum quodq; eſt & conſiſtit Petrus aut Paulus: eſſentia ſpeciem cõfert, quia indiuidua,

Petrus

Petrus & Paulus sunt homo. In diuinis enim esse & essentia simul sunt ab vna essentia, in qua tamen differentia, & inter personas, & vnius indiuisæ essentiæ in distinctis personis mente & intelligentia concipitur. Etsi enim personæ dignoscuntur ac discernuntur solis proprietatibus hypostaticis & characteristicis, non sunt illæ tamen ἰδιότητες, *proprietates*, solæ, relatione, & respectu diuerso considerate; sed sunt essentia ipsa τῷ τρόπῳ τῆς ὑπάρξεως, seu proprio in singulis subsistendi modo distincta κατὰ πατρότητα καὶ υἱότητα, καὶ ἐκπόρευσιν, & κατ' ἀγεννησίαν, καὶ γέννησιν, καὶ ἐκπόρευσιν, *eo quod pater est, & quod filius, & quod ab vtroq; procedit: & quod non est genita, & quod genita & quod procedit*, quæ non est, υἱικῶς, *filii modo*, in Spiritu, καὶ γεννητῶς *& vt genita*, sicut in Filio, sed ἐκπορευτῶς ἢ ἐκπορευομένως, *id est sed vt procedit atq; egreditur.*

In hac descriptione non definitur, nec demonstratur ἡ θειότης *deitas*, & essentia diuina quid sit. Deus enim κατὰ φύσιν καὶ οὐσίαν ἀκατάληπτος καὶ ἄρρητος, *natura & essentia incomprehensibilis & ineffabilis*. Nec vlli creaturæ peruestigabile est & explicabile esse Dei: & quid illud sit, quod dicit Deus: Ego sum, qui sum, sed quę ἀποφατικῶς, *negatiue*, de Deo prędicantur, id quod non est, tantum negant, & quod hoc non sit, perhibent. quæ vero aliquid καταφατικῶς *asseueratiue* affirmant. οὐ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύσιν, καὶ τὰ τῇ φύσει παρεπόμενα, *non naturā sed quæ naturam circumstāt & hanc consequuntur.* demōstrant. Nec appellatio Dei propria Iehoua designat τὸ τί ἦν εἶναι sed τὸ εἶναι tantum, *id est non quid sua natura sit, sed quod sit.*

Dei essentia quid sit, definiri non potest.

Ex his fundamentis, quæ statuit scriptura de deitate immota, describit eadem ac definit personas secundum interna, quantum ad personas inter se: & secundum externa, quātum ad communia creaturis omnibus opera patefacta in creatione, & verbo, hoc modo. Primum quod Pater prima persona, ἄναρχος, id est, ἀναίτιος sine principio causę & originis. Ex nullo enim: καὶ ἄχρονος *sine tēporis initio ac fine*, non natus, nec aliunde procedens, genuit ab æterno filium imaginem suam integram ac perfectam, ὁμοούσιον καὶ συναΐδιον, *consubstātialem & coæternam*. Filius secūda persona ἄναρχος, *expers principii*, tēpore; id est, ἄχρονος, *carēs tēpore*: sed non ἀναίτιος, *absq; principio causa & originis*. Origine enim

Descriptio Dei quo ad interna & externa.

& principio ex Patre: genitus ab æterno de essentia Patris, sit coæterna Patris imago, καὶ λόγος οὐσιώδης, σοφία καὶ δύναμις. *& verbum substantiale, sapientia, & potentia.* Spiritus sanctus procedat ab vtroq; ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως, *sine principio initii ac tẽporis*, sitq; substantialis amor ac lætitia coæterna inter Patrem & Filium Deinde quod pater cum Filio, & Spiritu sancto cõdiderit ex nihilo cœlum & terram, & omnes creaturas, & adsit omnibus, quoad conseruationem, & gubernet omnia in eis liberrime aut effectone vel actione συνεργῷ *adiuuante ac participe operis*, aut determinata permissione: Quod per Filium λόγον, *verbum* dixerit Pater decretum ac totum ordinem creationis ac reparationis hominũ: Quod in eo, perque ac propter eum, vt condidit, sic conseruet & regat omnia: Quod eundem miserit, vt proferat Euangelium, & assumta natura humana fiat λύτρον, *redemptionis precium*, ac victima pro peccatis, sitq; mediator, redemptor, iustificator, ac saluator: Quod in genere humano condito ad imaginem suam, & ad certam obedientiam, per ac propter eundẽ voce doctrinæ suæ & virtute Spiritus sancti, qui mittitur in corda credẽtium, colligat Ecclesiam, à qua hæc vna ac vera diuinitas, & in hoc seculo iuxta verbum traditum Prophetis & Apostolis agnoscatur ac colatur, damnenturq; omnes cultus qui diriguntur ad alios deos, & alia commentitia idola ac numina, & celebretur in vita æterna. Sitq; iudex iustorum & iniustorum.

Distinctio creaturarum in visibiles & inuisibiles.

Ab hoc Creatore, autore, & opifice æterno & immenso secernit scriptura res creatas, quas distinguit in spirituales, incorporeas, inuisibiles, νοητὰς, *sub intelligentiam cadentes*: Et corporeas, sensui subiectas, ac visibiles. Vtrasq; conditas ex nihilo vel immediate, vel mediate. τρεπτὰς itẽ *mutationi obnoxias*, vtrasq; & finitas: μόνον γὰρ τὸ ἄκτιστον, ἄτρεπτον, καὶ ἀόριστον, *sola enim natura increata, mutationi non est obnoxia, & nullo termino finita.* Immediate quidẽ, dicente Deo, de nihilo prodierunt ad esse, & extiterunt simplices creaturæ, tam inuisibiles & incorporeę, vt Angeli νόες ὄντες καὶ φῶτα δεύτερα νοερά, *qui sunt mẽtes seu naturæ intelligentes & luces quadã altera intelligentia prædita*, & Animæ, quarum illuminatio est à prima causa: quã visibiles corporeæ, quæ sunt aut διαφανεῖς pellucidæ, visuique peruiæ, aut ἀδιόπτοι, *visui non peruiæ*,

soli-

solidę opacę, densæ, tenebrosæ. διαφανεῖς, *pellucidæ*. aut sunt ἐνεργείᾳ, *actu*, tales, vt cœlum erat, cœlique partes ac firmamentum initio ex accensa creatione, infusa, ac diffusa primogenia luce: aut δυνάμει *facultate*, natura sua lucis expertes, sed capaces illius, ac participes ex æthereæ lucis creatæ affulsu, vt elementa pellucida, ignis, aer, & aqua. Mediate ex nihilo conditæ sunt res reliquæ, ex primis simplicibus compositæ atque conformatæ triplici discrimine, aut ex æthereis tantum, vt luminaria & stellę in firmamento, cui ἄυλον σῶμα, *materiæ expers corpus*, & essentiam quintam philosophi tribuunt: aut ex elementaribus tantum, vt ex elementorum mixtione conflata, ἄλογα, *ratione carentia*, Meteora, fossilia, plantæ, animantia bruta: aut ex incorporeo spirituali, & elementari corporeo, vt homo ex anima & corpore.

Est vero & mutationibus obnoxium creatum omne, ac motibus. Aliter tamen λογικὸν, *rationis particeps*, quod simul est αὐτεξούσιον, *libertate voluntatis præditũ*. Aliter ἄλογον καὶ ὑλικὸν, *carens ratione & materia constans*. Illud προαιρέσει, *cõsilio & proposito* mutatur, hoc iis afficitur motibus & mutationibus, quæ sensu percipiuntur. Cœlum & stellæ motu locali: sed & interibit cœlum ac renouabitur. Elementaria ortu atque interitu, augmento ac decremento, mutationibus qualitatum, & motu secundum locum. Finitum præterea est omne creatum. Inuisibile, & ἀσώματον, *incorporeum*, etsi loco circumscriptum non est, proprietate tamen suæ naturæ finitur ac circumscribitur, vt quanquam sit ad motum agillimum, in duobus tamen aut pluribus locis simul, inque momento non sit, sed çum in cœlo est, non est in terra; & è conuerso: denique vt νοῦς καὶ οὐσία νοερά, νοητῶς, *mens & essentia intelligens, intelligentiæ suæ vi*, est ibi, vbi suas, quas edit actiones, exercet. Idque definitiue in loco esse scholastici vocant. Corporeum & propriis suis, suæ substantiæ ratione, & alienis atque externis terminis loci comprehendentis circumscribitur. Illa circumscriptio separari à corpore nunquã potest, nisi eius destruatur essentia. Altera, etsi separari potest, eodẽ tempore tamẽ abesse & adesse simul nõ potest. Ideo multo minus in locis pluribus potest esse vno momẽto corporeum, quam incorporeum.

Creatum omne mutabile & finitum.

Visibilium creaturarum duæ classes.

Quidquid autem est visibilium creaturarum, id omne digeri ac distribui in duas classes potest: nimirum in rerum naturam ἄλογον, *rationis expertem*, pendentē à liberrima Dei potestate & gubernatione, & in genus humanum λογικὸν, *ratione præditum.* Hoc rursus in societatē generis humani, politiis, & Oeconomiis, legibus, iudiciis, artibus, commerciis, & innumeris aliis rerum atq; officiorum vinculis inter se devinctam: Et in Ecclesiam quæ etsi creata ab initio non est, sed post lapsum, per & propter filium Mediatorem regeneratione, quæ verbo promissionis, & Spiritus sancti virtute fit, excerpi ex genere humano ac condi cœpit, visibilis tamen cœtus est: sed distinctus à reliqua caterua suis, quibus cognoscitur, donis diuinis, ac notis patefactis in verbo.

Incorporeæ naturæ Spiritus & Angeli vocantur.

Angeli boni.

Incorporeas creaturas, intelligentes omnes & liberas scriptura nominat Spiritus & Angelos: illo à natura, hoc ab officio sumto nomine, cōditi ex nihilo omnes ab initio ad diuina ministeria, in conspectu & consuetudine Dei, ornatique noticia ac sapientia legis, & aliarum rerum, libertate voluntatis & iusticia. Non tamen in statu primo integritatis atque innocentiæ omnes perstiterunt. Sed qui perseuerarunt, cōfirmati in bono, videlicet in dilectione Dei, Angelorū, & hominum piorum, in veritate, & castitate, vt nunquam deficiant à Deo, distinctique in choros, in cultu perpetuo, ac ministerio, subiectissima obedientia Deo, simulque, quanquam præstantior natura; tamen mandatis ac destinatis officiis, inferiori etiam ipsis seruiunt Ecclesiæ, iuxta Dei voluntatem, qui vult fortiores curam agere inferiorum, studiumque humilitatis approbat Psal. 91. Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnib. viis tuis. In manibus portabūt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Super leonem & aspidem ambulabis, & conculcabis catulum leonis, & draconem. Item Psal. 34. Castrametatur Angelus Domini in circuitu timentium. Iidem fruuntur contuitu & consuetudine Dei coram, habentque accessus liberrimos ad thronum Dei, abeunt, redeuntq; exequentes iussa Dei, & sui muneris leges atq; officia, & referentes peracta: hos scriptura bonos Angelos & Spiritus vocat.

Angeli mali.

Ab his diuersi Angeli & Spiritus mali atque impuri fuerunt

runt & ipsi in creatione ornati notitia ac sapientia legis, & rerum aliarum, libertate voluntatis, & iusticia. Sed voluntate sua libere se auerterunt ac discesserunt à Deo, contemtu Filii Dei, ob idque abiecti à Deo, & destinati addictique pœnis, sine fine furunt odio Dei, mendaciis ac blasphemiis, ac sæuitiam exercent in genus humanum, impellentes alios ad alia scelera, ad blasphemias, mendacia, idola, superstitiones, prophanitatem, superbiam, bella, cædes, iniurias, tyrannidem, libidinum confusiones, non vt ipsis sit melius, sed propter ἐπιχαιρεκακίαν, *maleuolentiam.* & vt Deum ac Dominum nostrum Iesum Christum contumelia afficiant. Quare hæc duo encomia à Christo ipsi Diabolo tribuuntur, quod sit mendax, ac homicida. Nominatur Diabolus, quia verbum Dei sophistica & calumniis corrumpit in mentibus hominum, & ad strophas ac simile studium recta deprauandi incitat & instruit homines Satan vocatur, quia cum post defectionem à Deo regnum ex superbia proprium exorsus esset, contemtu & odio Filii Dei, sed Dei tamen determinato permissu, factus hostis Dei, sine intermis sione, quæ potest, hostiliter machinatur, molitur & experitur per se & per malos homines abusu etiam aliarum creaturarum, aduersus Deum Filium Dei Dominum nostrũ Iesum Christum & Ecclesiam imprimis. *Diabolus vnde dicatur.*

Vocatus & Beelzebub, quia eiectus cum satellitio suo vniuerso ex cœlo & sede beatorum ac sanctorum Angelorum, Deo præsenti intuitu ministrantium, volitat ac habitat crabronum instar in aere. Vnde Paulus nominat eum Principem potestatis aeris, efficacem in his, qui non obediunt Deo. Illa potestas, quæ & quanta sit, etsi indicatum est supra, in rerum naturam, genus humanũ, & Ecclesiam; & repetetur iterum: circumscripta, tamen semper, suisque circũdata est atq; arctata, limitibus. ac pendet omnis à nutu, permissu imperioque, & mandatis Dei, etsi non liberos habent aditus ad Deum sed concessos ac definitos tantum, vt historia Iobi docet, & visiones Micheę Prophetæ. 2. Reg. 22. & Zachariæ 3. Commen orat & Christus ipse, vidi ille te Satanam cadentem de cœlo sicut fulgur. Has sibi præfixas metas, quod transgredi conantur Diabolus ac ministri ipsius, admissisque ac præscriptis plura maioraque au- *Beelzebub cur dicatur.*

dent & aggrediuntur: inde perpetua certamina bellaque existunt inter Angelos bonos & malos: his Dei mandata ac decreta vel sophistice eludentibus, vel maliciose deprauantibus, vel superbo fastu aspernantibus: illis eadem vrgentibus ac perficientib. victrici præsidio Filii Dei, vt certamina ista Daniel. 10, & in Apocal. describuntur.

Angelus & Spiritus malus cur dicatur.

Vocatur & malus Angelus ac Spiritus, quia omne malum culpæ seu peccatum, principio, origine, & causa effectrice natum est atq; profectum ex Diabolo, qui elatus superbe supra Filium Dei cum deseruisset stationem suam, & exarsisset furioso Dei odio, ad scelus omne Deo displicens, prohibitumq; ac damnatũ lege Dei quæ debebat ipsi norma esse rectrix obediẽtiæ erga Deum, fabricandum ac perpetrandum se conuertit. Ac deinceps hominẽ infirmiorem se fraude deceptum ac seductum, in societatem sceleris sui pellexit. Quidquid igitur peccati est, quod destructio est ordinis operisq; creati in natura rationali, & libertate voluntatis prædita, sed relicta in potestate consilii & arbitrii sui, τρεπτῇ κατὰ τὴν γνώμην καὶ ἐθελοτρέπτῳ, *mutabili in sentẽtia & volũtate*, id à Diabolo est, ἀρχεκάκῳ *authori malorũ*, tanquã fonte & causa, vt docet Christus, Ioh. 8. Vos ex patre Diabolo estis, & cupiditates patris vestri vultis explere. Ille fuit homicida a principio, & in veritate non perstitit Non est enim veritas in eo: Quotiescunq; loquitur mendacium, de suo loquitur, quia mendax est, & mendacii pater. Idem repetitur 1. Ioh. 3. Qui facit peccatum ex Diabolo est, quia à principio Diabolus peccat. Ad hoc patefactus est Filius Dei vt dissoluat opera Diaboli. Item Matth. 5. Sermo vester sit Est est: Non, non, quod supra hæc est, à Malo est. Primus homo etsi iudicii & arbitrii sui libertate discessit à Dei præscripto, non ex se tamen id fecit, sed mendaci ac fraudulento persuasu Diaboli circumuentus & adductus. Quare quicquid nunc in orbe scelerum est, illud omne à Diabolo & hominibus prouenit Diaboli organis ac mancipiis. Vocatur & πνεῦμα ἀκάθαρτον, *Spiritus impurus: vt discernatur à Deo fonte castitatis, & à castis Angelis.*

Deus non est causa peccati.

Nec Deus, qui immutabiliter bonus est, vnaque, & sola omnis boni causa existit, simul est aut fuit causa positiua

tiua & effectrix mali contrarii, quod boni priuatio est, ordinisq; diuini euersio, & operis corruptio ac deformatio in iis, quæ Dei propria, sed in creatione vtrisque, Diabolis & hominibus communicata, ita fulserunt ac viguerunt ante lapsum in vtrisque, vt essent imago Dei, & cum nostri luce agnitionis Dei veræ exprimerent ac referrent Archetypum in iusticia, & sanctitate vera, sed vtrique hæc ornamenta summa sua voluntate abiecerunt, rectore Deo excusso.

Nec voluit, aut vult Deus peccatum ἁπλῶς, ac per se & simpliciter, nec efficit, nec est causa συνεργὸς, *adiuuãs*, nec approbat idem: Sed odit non simulate, atque abominatur immutabiliter & vlciscitur, ac punit pœnis præsentibus & æternis: Etsi vult κατά τι, *secundum quid*, respectu boni alicuius maioris ac præstantioris voluntate permissiua, vt ostendat ac declaret intelligenti naturæ primo discrimen inter bonum & malum: Inter se boni fontem, autorem, & architectum, & inter Diabolum autorem & fabrum mali. Deinde & gloriam sapientiæ, bonitatis, iusticiæ, misericordiæ, atq; omnipotentiæ suæ, affectionemque suam erga salutem generis humani. Et in his, atque ab his omnibus ipse vt celebretur. Nec propterea censeri debet aut potest causa ἐνεργητικὴ, *efficiẽs*, quia organa & δυνάμεις, *vires & facultates* actionum effectrices conditas à se nunc propagat, sustentat, ac conseruat cum ea labe ac prauitate, quæ à peccato accessit, & quam à parentibus ex ortu contrahimus; aut quia in opere à se condito radicem mali tolerat, quam extirpare posset, aut quia hominem permittit κατὰ συγχώρησιν, *permissione*, insitæ prauitati, Diaboli subiectionibus & instinctibus, mundiq; irritamentis atque illecebris libere obsequi, cum impedire id posset: aut cum iis, quæ praue, & contra Dei interdictum, & ordinem fiunt, metas constituit, determinans, quo cursu, quove fine & exitu, & quo vsque sit ea toleraturus & concessurus, operis enim & ordinis à Deo instituti euersio, conturbatio, corruptio, & destructio ab eodem nulla est, nulla ἀταξία, aut ἀκαταστασία, *cõfusio aut seditio*, neq; in rerum natura, neque in societatis humanæ distinctis partib, & gradib. neq; in Ecclesia, sed, vt dixi, à Diabolo illa sunt artifice primo,

& malis hominibus Diaboli organis ac ministris. At prauitatem ab eis ipsis ortam, & sua sibi libera voluntate accersitam atque attractam, Deus agens omnia ad gloriam suam atque salutem nostram, reliquam esse suo consilio, & arbitrio liberrimo in vtrisque, & perdurare vsque ad finem rerum voluit: quæ quidem in Diabolis & reprobis est & manet insanabilis, luenda pœnis æternis. In electis hominibus sanatur, emendatione inchoata, hoc seculo in sola Ecclesia, & in his, qui fiducia Filii Deo reconciliantur, & virtute Spiritus sancti per ministerium verbi & sacramentorum regenerantur ac renouantur ad nouam vitam, æternam, ac Spiritualem, sed in lucta, vera, viua, seria ac perpetua cum repullulante viciosa radice, quæ in carne reliqua est, cum Diabolo ac mũdo: consummabitur illa deinceps post resurrectionem in seculo futuro, cum efficientur conformes glorioso corpori Christi, & templa Dei, luce æterna pleni coram cernent Deum πρόσωπον κατὰ πρόσωπον, *de facie ad faciem* Nec vtitur Deus ad scelera peragenda vnquam opera aut ministerio sanctorũ Angelorum, aut hominum; sed Diabolorum tantum & malorum hominum, etiam tunc, cum punit peccata peccatis: etsi enim peccata, quatenus sunt pœnæ, à norma sunt iustitiæ diuinæ, opus ipsum tamen à Diabolis est, & malis hominibus.

In homine post lapsum reliquum lumen aliquod & aliqua libertas in ciuilibus.

De homine lapsu corrupto, peccatique sauciato vulnere, ac labe infecto, etiam hoc monet scriptura, quod, etsi ornamenta lucis & sapientiæ diuinæ in mente obscurata, & virium ceterarum integritas fracta atq; conuulsa est, voluit tamen Deus reliquum esse aliquod in eo lumen diuinum, quod licet in reliquis homini vestigiis sapientię diuinæ, notitiis, sciẽtiis, doctrinis, artibus, in discrimine honestorum ac turpium, in sapientia politica, intellectu ordinis ac numerorum. Voluit αὐτεξούσιον, *arbitrii libertate præditũ* quid, seu aliquam libertatem voluntatis reliquam esse in actionibus ciuilibus atque externis, & rectione locomatiuæ, de vtroque tantum, quantum huic vitæ cum ratione degendę ac peragendæ vsui futurum erat, tam cuique priuatim, quam publice plurimis in rebus & officiis societati humanæ tuendæ, fouendæque, ac bene administrandæ necessariis, in Politiis, & Oeconomiis Has imaginis Dei, & donorum

rum diuinorũ reliquias Spiritus ſanctus in regeneratione hominis non deſtruit, ſed noua luce & virtute noua repurgat conuerſas ad Deum, & aſſiduis exercitiis nouarum actionum ſpiritualium auget ac confirmat.

Deus etiam poſt lapſum natura Dominus.

Ex hac commemoratione planum fit cuiuis, quid interſit inter Deum creatorem, & inter creaturam ſic conditam, vt ordine & lege diuina immutabili creatori ſubiecta ſit ac pareat. Aut ſi obedientiæ ſe ſubtrahat, non ſurripiat tamen ſe poteſtati ſimul & iuſticiæ, etiam in repreſſione ac vindicta cohercente inſolentius & contumacius tumultuante, & rapiente ad decretas iuſto iudicio pœnas præſentes & æternas. Quid prætcrea interſit inter res creatas ab initio, & deinceps lapſu Diabolorum ac hominum corruptas, vt nunc ſunt, quia propter peccatum reliquæ etiam creaturæ, quæ hominis cauſa fabricatæ erant, & eiuſdem imperio ſubditæ, ex maledictione diuina, in feliciores cum diſſenſione quadam & antipathia euaſerunt. Quale deniq; ſit Dei imperium in creaturas, quas adhuc omnes in ſua habet omnipotenti manu ac poteſtate. Etſi enim defectione Diabolorum à Deo, & auulſu generis humani, qui erat à principio, inſtitutus ordo interruptus eſt ac turbatus, præſertim in creaturis aliquibus rationalibus, Diabolis, & hominibus, & mutata eſt ea forma gubernationis, qua illis, ſi permanſiſſent in ſtatu ſuæ integritatis & innocentiæ, affuturus ac dominaturus fuiſſet, adeſt tamen adhuc operi condito vniuerſo idque liberrime gubernat, etſi in eo aliter alia. Aliter enim regit προαιρετικὰς *quæ conſilio agunt*, naturas & rationales, aliter phyſicas ἀλόγους, *rationis expertes*: Et ex illis aliter integras & addictas ipſi: aliter auerſas & contumaces: Aliter bona gubernat, quæ vult ſimpliciter, vt dictum eſt, efficit & approbat: Aliter mala pœnæ, quæ ab ipſo decernuntur, & infliguntur ordine immoto & immutabili iuſticiæ diuinæ, per delecta ac deſtinata ad hunc vſum organa. Aliter mala culpæ, quæ non vult abſolute, ſed κατά τι *ſecundum quid*, reſpectu boni alicuius. Nec efficit illa nec approbat, ſed permittit, curſuque ac fine determinat, decernendo quomodo & quouſque ea admiſſurus, & Diabolis atque impiis hominibus quantum ac quouſque ſit indulſurus.

Quomodo distinguenda opera ordinaria & extraordinaria, diuina & Diabolica.

Hæc clariora fiunt, quando gradus præsentiæ Dei in & cum creaturis recte discernuntur, & explicantur, & opera Dei à Diabolicis operibus manifestis, id est, bene & recte facta, à sceleribus: opera Dei ordinaria secundum ordinem creationis in rerum natura, secundum ordinem nouum reparandi generis humani verbo patefactum Ecclesiæ ab extraordinariis miraculosis: vtraque à præstigiis Diabolicis impostura & fascino interdum tantum, quandoque reipsa etiam efficacia Satanæ, vsu ac fine tamen mendaci diuina opera ordinaria aut extraordinaria effingentibus ac repræsentantibus: denique ordinata à Deo regularia, perpetua, recte distinguuntur à confusionibus inuectis artificio & impulsu Diaboli & impiorum, aut partu ex se, aut ministerio, innumeris specie ac diuersis, Deo tamen aduersis ac humano generi perniciosis omnibus. Nihil fit omnino, nisi Deo præscio: nihil etiam, nisi illo volente, ea tamen voluntatum differentia, secundum causarum secundarum discrimina, quæ exposita est. Nihil etiam (vt cum scriptura loquar) sumere sibi quisquam potest, id est, conari, aggredi, perficere, siue in iis, quæ naturæ rerum, aut societati humanæ seruiunt aut prosunt, comparata diuinitus ac distributa ad vsum & conseruationem vitæ caducæ præsentis: siue in aliis æternæ vitæ spirituali acquirendæ & inchoandæ noua patefactione causarum aliarum, ac mediorum aliorum, præter creata, definitis ac destinatis, nisi sit ei datum concessumve diuinitus. Omnis enim nostra *αὐτάρκεια facultatis & virium potestas*, ex Deo est, sed præsentia alia in iis creaturis, quas ordinate agentes conseruat & adiuuat: alia in ruentibus contra ordinem, in quibus creatam à se substantiam & vires illi attributas conseruat, vitiosum & inordinatum in viribus & actionibus neque ciet, neque adiuuat. Et in agentibus ordinate rursus efficacia alia, atque in aliis donis diuinis, sed interituris tamen ac caducis, ad vsum vitæ præsentis. Longe alia itidem *ἐν δώροις ἢ χαρίσμασι ἄλλοις πνευματικοῖς, in donis aut beneficiis aliis spiritualibus*, ad futurã vitam æternam, duraturis in omnem æternitatem: communicatione etiam ac distributione horum alia in assumta natura humana à Christo, cui *ὑποστατικῶς, personaliter*, adest, & in quam Spiritum sanctum effudit *οὐ κατὰ μέτρον, non secundum mensuram*

mensuram, ſeu prærogatiua tanta, quæ omnes res creatas exuperat: alia in reliquis ſanctis. Denique nihil fit ſine Deo agente, aut κατ' εὐδοκίαν, aut κατ' οἰκονομίαν aut κατὰ συγχώρησιν, *aut ſecundum beneplacitũ voluntatis ſuæ, aut ſecundũ diſpenſationẽ, aut ſecundum permiſſionẽ:* quæ quomodo differãt, mox declarabimus. Horum illa duo fiunt ac perficiuntur ἐνεργητικῶς *effectus productione*, tertium permiſſione ac determinatione.

Gradus præſentiæ Dei in creaturis diſtincti.

Gradus præſentiæ Dei primum diſtinguemus ac declarabimus, quorũ ſcriptura non plures nouit, quam quatuor, differentes inter ſe, & gradibus ipſis diuerſis, & pręſentis Dei actionib. atq; effectis, quib. ſe exerit aliter in aliis, & in finẽ alium. Etſi enim eſt Deus vbiq;, & immenſitate ſuę eſſentiæ atque infinitate implet omnia, non tamen eodem gradu & modo præſentiæ, ſingulis adeſſe, nec eodem genere actionũ atq; effectorum in efficaci communicatione donorum diuinorum ſe oſtendere, ex traditione doctrinæ ſacræ cognoſcitur. Primum præſentiæ gradum vniuerſalem, & creaturis omnibus communem: Alterum beatis Angelis & hominibus: Tertium Eccleſiæ, & renatis ac ſaluandis in Eccleſia: Quartum ſoli Filio Dei in aſſumta natura humana proprium, ſcriptura ſtatuit. Hos lucidioris & euidentioris diſcriminis cauſa, ſuis differentiis hoc modo ſeiungemus inter ſe ac ſeparabimus, vt duo conſtituamus prima genera & horum rurſus alterum diuiſibile in ſuas partiamur ſpecies.

Duo primi gradus præſentiæ Dei.

Graduum itaq; præſentiæ Dei in & cum creaturis duo primi sũt. Vnus χωριστός, ſeparabilis: Alter ἀχώριστος, ἀδιαίρετος, ἀδιάστατος; inſeparabilis, indiuulſus, continens ac perpetuus. Separabilis omnem in reliquis creaturis præſentiam complectitur, vna illa vnionis hypoſtaticæ duarum naturarum in perſona Filii Dei excluſa, quæ ſola inſeparabilis & illi propria eſt. Separabili præſentia, etſi Deus vbiq; eſt & in omnibus eſſentia, non commiſcet tamen vlli eſſentiam ſuam, nec fit vllius pars, neque ab vlla inquinatur. Cumq; adſit, κατὰ παράστασιν *quaſi aſtando ſiue ſecundũ præſentiam*, ſeparabiliter, exerit δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, vim & efficaciam ſuam donis & effectis creatis, in quibus lucet & cognoſcitur. Iſto gradu præſentiæ adeſt Deus liberrime creaturis, agens atque efficiens in ſingulis, quæ &

quanta vult. Hunc gradum geminum facimus, non gradu tamen diuersum, sed actionis modo & effectis differentem. Agit enim & efficit alia Deus, secundum à se conditum in natura vel de nouo institutum ordinem in Ecclesia per ordinatas causas. Vnde quæ fiũt inde opera, ordinaria, & consueta, atque vsitata (*τεταγμένα*) recte vocantur, ac recte dicuntur fieri *κατὰ φύσιν*, secundum naturam, quæ fiunt ordine naturæ: *κατὰ τάξιν ἱερατικὴν ἢ μυστικήν*, quæ fiunt ordine verbi patefacti: Alia agit & efficit vt agens omnipotens ac liberrimum, præter & extra vsitatum agendi modum, ordinemque consuetum in natura, & sine præsidio & viribus secundarum causarum, immo contra earum vires, sed absq; naturę & ordinis destructione. Quę hoc modo fiunt, quia noua, inusitata, rara, & extraordinaria sunt opera, *θαύματα* vocantur, id est, miracula, & *ὑπὲρ φύσιν* *supra naturæ ordinem*, recte dicuntur fieri. Quæ in Ecclesia præter ordinem verbo institutum facit Deus, *ὑπὲρ τὴν τάξιν ἱερατικὴν ἢ μυστικήν*, *supra ordinem ministerii & mysticum*, facta dici possunt. Etsi autem modi actionum & opera differũt, gradus tamẽ præsentiæ ad res ipsas, in quibus fiunt, non sunt alii. Et modi quidem actionum atq; effecta sic discernuntur, vt illa ordinaria & vsitata à Deo *κατ' εὐδοκίαν*, *secũdum placitum voluntatis suæ*: hęc extraordinaria & inusitata *κατ' ὁμιλίαν*, seu dispensatione effici dicãtur. Vtraq; diuersa ab iis, quę *κατὰ τὴν συγχώρησιν* & permissu diuino fiunt, non efficacia in causis libere *καὶ προαιρετικῶς*, *ac consilii & propositi arbitrio*, agentibus in Diabolis & malis hominibus, contra Dei ordinem, aut operum Dei mendaci imitatione in contumeliam Dei, & hominum perniciem. *Κατ' εὐδοκίαν*, & secundum beneplacitum suum gubernat Deus rerum naturam, societatem generis humani, & Ecclesiam, & in singulis singula, sicut vult, secundum ordinem à se profectum, actionibus etiam & operibus suis, distinctis tamen, & opere ac fine diuersis, ad gloriam suam, & hominum salutem aliis ad præsentem vitam quæ communis est bonis & malis, aliis ad æternam, quæ solis electis in Ecclesia propria est.

Opera Dei καθ' ὁμιλίαν seu dispensatione.

Quæ *καθ' ὁμιλίαν* & dispensatione facit Deus extra ordinem, ea aut in seipso edit, sed ad hominem & hominis causa, aut in creaturis. In seipso quæ edit, complectuntur *φανερώσεις*

φάνεις omnes, id est, apparitiones & patefactiones. quibus Deus ostendit sese hominibus, quod variis formis historia sacra factum tradit, quibus ex arcana sede prodiens velut aperuit se, & conspiciendum, audiendumve præbuit, euanidis tamen omnibus, post opus completum, cuius causa obiecta species illa oculis fuit, vt Angelorum, in ardenti rubo, in nube, in caligine, in forma columbæ, & ignitarum linguarum, qua Spiritus sanctus conspectus est: perpetua nunquam, εἰ μὴ ἐν μόνῃ τῇ ἐνανθρωπήσει ἢ ἐν σαρκώσει, *nisi in sola hominis assumptione & incarnatione*, Filii Dei, quæ vt omniū maxima, summeq; admirabilis, πᾶσαν φύσιν, καὶ νοῦν, καὶ λόγον *omnē naturam, & intelligentiam & rationem*, excedit.

In creaturis fiunt οἰκονομικῶς *dispensatione* miracula, cum vel absq; mutatione εἰς βελτίωσιν, ἢ εἰς ἐλάττωσιν, *vt in meliorē statum res deducatur, vel diminuatur ac in deterius abeat*. Ista proprie dicta & vere miracula, nec sunt κατὰ φύσιν *secundum naturam*, quia legibus naturæ non respondent, nec congruunt etiam ad ordinem Dei verbo Ecclesiæ commendatum, nec sunt etiam παρὰ φύσιν, nec παρὰ τάξιν ἱερατικὴν, *cōtra naturā nec contra ordinē verbo Dei sancitum*. Nō demoliuntur enim, nec perimunt essentias rerum *aut species totas*, nec ordinem naturæ, vel Ecclesiæ propriū tollunt aut abolent, etsi actu vno singulari nouum quiddam, insuetumq; naturæ, atq; insolitum prorsus exhibent, quod creaturis, siue virtute sua natiua & insita, siue per aliarum creaturarum innatas vires factu impossibile est: sed ὑπὲρ φύσιν, καὶ ὑπὲρ τὴν τάξιν ἱερατικὴν, *quæ superant naturā & ordinem ministerii*. opera Dei sunt singularia, & extraordinaria, edita aut immediate à Deo, sine interuentu vllorum mediorum, aut cum his, vel in vsu horum externo ac sensibili, sine horum tamen ope ex natiua virtute (ἐνεργείᾳ γὰρ θεοῦ τυγχάνει τὰ θαύματα. *efficacitatenim Dei fiunt miracula*, secundum Damascenū) creaturis impossibilia & inimitabilia, positiua aut priuatiua: Positiua, quibus efficitur nouum quiddam, seu permanens, ac durabile, seu cessans. atque euanescens, re ad priorem naturam reuertente, actu miraculi contrario. Priuatiua, quibus cursus naturæ inhibetur ac velut interrumpitur, aut prohibetur se vis congenita expromere aut in parte aliqua naturæ, vel creatarum rerum specie fit destructio miracu-

Oeconomia in miraculis.

Miracula positiua & priuatiua in natura.

losa, aut strages, editur vi omnipotente, vt cum in diluuio totum genus humanum absorbetur, vsq; ad homines octo: cum enecantur primogenita in Ægypto: cum exercitus Sennacheribis Assyrii trucidatur. Positiua sunt miraculosæ aut conuersionis rerum, vel procreationes & multiplicationes: Aut mutationes eius, quod est παρὰ φύσιν, *contra naturam* toto genere, in aliud κατὰ φύσιν *secundum naturã* positiuum, sine vllis adminiculis, aut præsidiis creatis. Habet & Ecclesia quædam propria, quales fuerunt extraordinariæ vocationes & missiones Prophetarum, & Pauli vocatio, atque ad Deum conuersio, quæ tamen ordinem Ministerii non aboleuerunt.

Mutationes miraculosæ.

Conuersionibus miraculosis etsi mutatur vnum in alterum, & alterum actu perit, non redigitur tamen in nihilum, sed potentia manet in altero semper, Dei respectu, etsi non semper de potentia in actum priorem reducitur. Denique nunquam in miraculosis conuersionibus fit annihilatio, & omnimoda destructio rei, sed ex vno positiuo fit aliud. Talia sunt, conuersio aquæ in vinum, baculi Mosis in colubrum, aquarum Ægyptiarum in sanguinem, ac reditus vtriusq; ad priorem formam, ranarumq; eductio; quæ etsi permissu Dei ac potestate, Malefici Ægyptiorum imitantur, vt magis induretur Pharao, aquis tamen restituere ademtam formam, ranasq; dispersas congregare & enecare nequeunt, & à colubro Mosis dracones Ægyptiorum deuorantur. Huius generis est & μεταμόρφωσις *transformatio* Christi, quæ typus est perfectionis nostrorũ corporum, ex glorificatione Christo conformi prouenturæ. Procreationis & multiplicationis exempla sunt, diluuii aquæ auctæ: Manna ex sublimi demissum tot annis in solitudinibus sterilissimis: Torrentes aquarum dulcium effusi ex aridissimis petris ad contactum baculi Mosis: Pastus ac saturatio multorum millium de paucis panibus & piscibus: Et qui omnem naturã, omnemq; mentis humanæ captum exuperat, conceptus Filii Dei in humana natura, formatioque in vtero virginis sine virili semine. Mutationes τῶν παρὰ φύσιν seu priuatiui, quod est contra naturam, in aliud κατὰ φύσιν positiuum, quod est secundum naturã, sunt fœcundatio steriliũ, sanationes miraculosæ congenitæ cæcitatis & clauditatis, aliæq; ad vocem & iussa

Christi,

Christi, ad contactum vestimenti eius, vmbræ Petri, sudariorum & semicinctiorum Pauli: viuificatio cadaueris ad contactum ossium Heliæ, & resuscitationes mortuorum aliæ cum vniuersali futura.

Priuatiua sunt, cum Sol stat, cum non splendet tempore passionis Christi; ferrum natat, excæcantur hostes ad preces Helisei; cum discipulis in Emaus, Iudęis in Nazareth euadente Christo per medium ipsorum, clauduntur oculi. Quando Christus & Petrus calcant aquas, pondere corporum suspenso, ne mergantur. Cum fissæ maris rubri & Iordanis aquæ, ac repressę, affluxuq; coarceruatę, scopulorũ instar assurgunt ac consistunt. Ignis nõ vrit pueros in camino Babylonico. Ionas non suffocatur in ventre piscis. Christus & Helias non consumuntur ieiunio quadraginta dierum. In horum neutro destruuntur essentiæ, ne quidem vbi formæ mutantur, superstite materia: vt cum aqua simplex, miraculosa conuersione abit in compositum perfectum, eadem quantitate ac mensura; nimirum quando aqua transit in vinum, & sanguinem, motu subito ac momentaneo. Nec euertitur ordo naturæ, cum repressus cohibetur, aut interrumpitur actu aliquo nouo, raro, & singulari, cedente creatura omnipotentiæ creatoris, & hoc ordinem ipsum & naturam, ne quid detrimenti capiat inde, vel in vno, vel pluribus indiuiduis, aut speciebus, sustentante ac tuente. Aqua in Vinum versa non interit, nec esse desinit. Aqua tantum esse desinit actu, non etiam potentia. Reduci enim ad essentiam priorem sub pristina forma popotest vi omnipotente, sicut cum in sanguinem vertitur & cum baculus fit coluber, retinet horum duorum vtrumque δυνάμιν *potestatem*, redeundi ad priorem naturam, quam & recuperat vtrumque. Deniq; in talibus conuersionibus miraculosis, τὸ εἶναι, *ipsum esse siue quod est*, quo quid actu est, nunquam interit, sed οὐσία, *natura*, qua quidque id est, quod est; id est, certa species ab aliis differens, vertitur in aliam. Sol cum stat, Sol non esse desinit, sed progredi cessat actu, potentia manet mobilis, sicut aquæ maris rubri & Iordanis, cum in cumulum agglomeratæ consistunt. Immo, quidquid est creatum, δυνάμει *facultate* tale est, vt possit ex quocunq; fieri quodlibet, respectu omnipo-

Miracula priuatiua.

tentiæ Dei, & misericordiæ, qui solus est purissimus ac perfectissimus, sed agens liberrimum. Exempla miraculorum talium in natura obuia frequentiora sunt, Ecclesiæ tamen conspectiora ac notiora, cui etiam, & propter quam eduntur, sed habet illa sua etiam propria, quanquam rariora, attamen conspicua, maxime in mirandis & conuersionibus ad Deum hostium atrocissimorum, sicut docent exempla Regum Assyriæ ac Persicorum: aut in operibus, defensionibus, ac liberationibus sanctorum, aut vocationibus singularibus ad opus nouum & extraordinarium cum testimoniis certis.

Oeconomia βελτίωσις aut ἐλάττωσις.

Οἰκονομία *Dispẽsatio* deniq; omnis aut βελτίωσις *instauratio siue mutatio in melius*, est, qua res creata in statũ conditionemve transfertur meliorẽ, vel effertur etiam in altiorẽ: Aut ἐλάττωσις *mutatio in deterius*, qua in meliorem ante collocata, inde in deteriorẽ vel humiliorem statum reuocatur, ad destinatum tempus. Βελτίωσις aut certi est temporis, aut perpetua. Temporanea est omnis in miraculis μετάποιησις & prouectio rerum in melius, seu mutatione fiat prædictarum duarum alterutra, siue cohibitione actionum, aut ordinis interruptione. Mutatio in miraculosis aut durabilis est, vsque ad subiectorum finem, quales fuerunt sanationes connatarum ægritudinum, resuscitationes mortuorum, conuersio aquæ in vinum, &c. Aut durabilis non est, qualis fuit transfiguratio Christi temporanea, fœcundatio ad vnum partum, &c. Cohibitio temporanea perpetuo est actus vnius ac tẽporis definiti. Perpetua βελτίωσις, *mutatio in melius*, est in glorificato corpore Christi, post ascensionẽ in cœlos, μετάστασις τοῦ ταπεινοῦ εἰς τὸ ὑψηλὸν, *prouectione eius quod humile est, in altũ*, cuius efficiemur nos participes: Euectio ac translatio Henoch & Heliæ viuorum in cœlos. Ἐλάττωσις, *Extenuatio seu mutatio in deteriorem seu humiliorem statum*, est in corpore Christi post resurrectionem, vsus cibi, quo illi opus non erat, ex inchoatæ glorificationis initiis in terra: Immo totum opus τῆς ἐλαττώσεως, ἢ ταπεινώσεως, *extenuationis aut humiliationis*, Christi extenuantis ac humiliantis, sese in assumtione naturæ humanæ propter nos, & obedientis Deo vsq; ad mortem in eadem in cruce.

Extraordi-

Hoc singulare, inusitatum, & extraordinarium genus

nus operum diuinorum raris, nouis, singularibus, & ab ordinis noti regula variantibus fit actibus & exemplis: cumq; diximus aut immediatè fieri, aut mediatè, de mediis etiam, & de quadam illorum proprietate, admoneri aliquid necesse est. Etsi Deus vtitur quandoq; mediis externis, tamen res, quæ cernitur proferre ac producere miracula in sese, aut in alio nunquam est vnum idemq; cum essentia, vel omnipotentia Dei, quæ duo à se inuicem diuersa non sunt, quia omnipotentia est ipsa omnipotens essentia. Neque vis effectrix est rei, quæ videtur agere, sed est ac manet illa, quod fuit, & agit ex se, quod suum est ac proprium, ἡ δὲ παντοδύναμος ἐνέργεια, *omnipotens autem efficacia*, Dei quæ ad illam, cum illa, in illa, aut per illam efficax arbitrio liberrimo, ista, quod suum est, agente visibiliter, opus quanquam visibile, inuisibiliter tamen perficit. Non facit Moses miracula noua aliqua, sua & ascita vi, aut baculi sui: Nec cadauer Helisei vitã reddit apposito cadaueri: sed præstat id, quæ ad actionem Mosis, & contactum cadaueris accedit, seq; exerit Dei potestas, qui vtitur aliquando creaturis præter ordinariam rationem suo arbitrio, vt, sicut dictum est, testetur, se agens esse non omnipotens modò, sed & liberrimum. Nec alligatum se esse vllo vinculo aut nexu ad seriem, aut vires causarum secundarum, nec ad ordinem, quo causas inter se digessit ac deuinxit. Nec omnipotentiam suam se impertiri creaturis.

naria aut mediate aut immediate fiunt.

Ne quidem natura humana in Christo, in se ac per se παντοδύναμος, *omnipotens* est. Neque ex omnipotentia realiter communicata, miraculosa parit opera, quia natura creata finita, non potest esse Deus, nec capere potest ea, quæ Dei propria sunt, vt sit & maneat creatura. Sed in persona Christi, ex vnione hypostatica, vtraque natura distinctim agente proprium in actione Theandrica (quæ sensui effectu & opere vna: reipsa ex duabus ad opus vnum ac commune distinctim concurrentibus, non separatis tamen actionibus constat) quidquid in hac humana agente, quod suum est sensui, simul fit omnipotenter, non vt effectu tamen, sic & actione ipsa conspicuum, in vno apotelesmate & opere, id à Deitate seu diuina natura Christi proficiscitur, ἡ γὰρ τοῦ δεσπότου δύναμις (inquit Damascenus) τῆς θεότητος χεὶρ ἐστιν ὑπηρ-

Humana natura in Christo per se non omnipotens.

χοῦ ἐνέργεια, ἡ δὲ χειρουργία καὶ τὸ θελῆσαι καὶ τὸ εἰπεῖν τῆς ἀνθρωπότητος. Itē τῆς θεότητος αὐτοῦ, ἡ θεία καὶ παντοδύναμος ἐνέργεια. Item τὰς ἐπισημασίας ἡ θεότης εἰργάζετο. *miraculorum enim potestas Deitatis Christi erit efficacia, administratio vero, & voluntas & locutio, humanitatis.* Item, *Deitatis ipsius, diuina & omnipotens effectio.* Item, *Signa Deitas edebat.* Aliter tamē exerit se Deitas in Christo, in quo est vnione hypostatica & inseparabili, vt essentia, sic ἐνεργείᾳ, *effectione*, & cū humana ṅatura agit ἑνωμένως, οὐ διῃρημένως, *cum vnione quadam, nō separatione.* Aliter in sanctis, quibus assistentia & societate separabili adest. Ab his enim, quod fieri cognoscitur miraculose & omnipotenter, non ex principiis nascitur vnitis inseparabiliter: Nec actiones, in vnam compositam actionem coeunt inseparabilē, ex apparente humana & diuina inconspicua, sed vt à principiis & causis oriuntur ac progrediuntur, nō diuersis tantum ac distinctis, sed & separabilibus, etsi vnione alioquin assistentiæ & societatis iunguntur, in donis creatis, sic nō distinctim tantum, sed vt diuisa, separatim etiam agunt, διῃρημένως, οὐχ ἡνωμένως, *distincte non vnite.* Et opus quod exit, nō à distincta tantum vtriusq;, sed & separata actione prouenit, suntq; longe aliæ actiones & opera sanctorum, quæ virtute Spiritus sancti edunt sancti ex sese quidem vt organo, sed virtute à Spiritu indita, & cum miraculose quid faciunt, vt θαυματουργοί, *qui miracula edunt.* Petro in nomine Iesu sanante claudum, alia Petri actio est, alia Christi perficientis, quod illi in nomine & fiducia Christi verbis denunciat, Christus effectu complet. Verba Petri sunt: opus est omnipotentiæ non Petri, sed Christi.

Miracula nō simul sunt aliquid & non sunt.

Alterum quod in miraculis considerandum esse innui, sic habet. In nullo vnquam miraculo obseruatum est, quod subiectum aliquod sic sit redactum in nihilum, vt sit penitus extinctum, & desierit esse, de quo iam aliquid dixi supra. Neq; hoc obseruatum est vnquam, quod actu aliquid fuerit, idemque simul, eodemque tempore non fuerit. Vinum in Cana Galilææ non actu simul est vinum & aqua, vinum non vinum. Sol non stat simul & progreditur. Aquæ non subsistunt simul & fluunt. Ignis in camino Babylonico non pariter vrit & non vrit. Id cum certissimum sit ac dubio careat, cur per miraculi modum fingitur corpus Christi actu

ſti actu ſimul ac ſemel, & ſecundum corporum naturas ac proprietates πεπερασμένον, περιγραπτὸν, ἐσχηματισμένον, ἁπτὸν, ὁρατὸν *finitum, circumſcriptum, figura comprehēſum, quod tangi & oculis cerni poteſt:* & *contra eoſdem* ἄπειρον, ἀόριστον, ἀσχημάτιστον, ἀναφὲς, ἀόρατον, *infinitum, non terminatū, non figuratum, neq; tactui neq; viſui expoſitū.* Cur ſimul in vno, in pluribus locis, vbiq; eſſe contenditur. Talia commenta miracula non ſunt, ſed monſtroſa mendacia, quia ſimul & proprietatibus verum corpus ſuis inſeparabilibus exuunt, eoq; eſſentiam etiam extinguunt: & corpus affingunt Chriſto, quod ſimul vi miraculi corpus & non corpus eſt, particeps & expers proprietatum eſſentialium contra rationem miraculorum, contraq; perpetua ac ſibi per omnia congrua ſacri verbi teſtimonia. Non mutat Chriſtus eſſentialia, nec figuram deponit corporis, ac ne veſtium quidem, cum in transfiguratione perfunditur luce diuina, & fulgere conſpicitur. In ſuo priſtino enim à diſcipulis agnoſcitur corpore: Item cum elabitur è medio, & ex manibus prehenſantium: cum euaneſcit ex oculis diſcipulorum detentis, ne eum agnoſcerent: cum ante lapidem amotum ab Angelis, vt pleriq; ſentiunt, prodit è ſepulchro, quem Angelus nō egreſſuro Chriſto, ſed foris ingreſſuris dimouet: cum ad Apoſtolos venit, clauſis foribus. Sed manet idem, qui erat: Nec virtute diuina exitū ſibi patefeciſſe, & ingreſſum deſtructione ſui corporis, & reſtitutione in integrum momentanea, vel inde certum eſt, quia verum eſſe illud ſuū ac priſtinum corpus, mulieribus primum, deinde congregatis omnibus probat. Si tamen ceſſione alterius, κατ' ἀφανισμὸν, *per ſublationem & euaneſcentiam* corporeæ molis atque eſſentiæ, miraculum vtrumque peractum fuiſſe fingatur: (ἀδύνατον γὰρ σῶμα διὰ σωμάτων διήκειν, μὴ τέμνον καὶ τεμνόμενον, καὶ πλεκόμενον καὶ ἀντιπεριτιθέμενον, *fieri enim non poteſt, vt corpus penetret corpora, ſine ſectione mutua, & complicatione, ac circumdatione*, vt loquitur Damaſcen.) Quis ſana mente præditus non dixerit, omnipotentiæ diuinæ, ac pietati, & veritati Chriſtianæ fidei magis conſentaneum eſſe, creaturas, id eſt, lapidem & fores ceſſiſſe potius creatori, quam hunc creaturæ, cum miraculis Chriſtus omnibus in ſe ipſo editis, & in aliis, demonſtrare voluerit, ſe vtrumque verum eſſe,

& Deum, & hominem, non in vna tamen natura sola: sed duabus hypostaticè vnitis, diuina & humana se corpore hominem esse; Luce effusa in corpus, Deum: se corpore mori; diuinitatis suæ virtute omnipotente resurgere: se corpore vno in loco esse circumscripto, quo vult: diuinitate vbique. Totum itaq; commentum de corpore Christi, vi miratuli finito simul & infinito, visibili & inuisibili, & secundum diuersos existendi modos, occupante sub sua περιγραφῇ, *circumscriptione*, certum definitumq; spacium, ac sine dimensione simul, vel in omnia diffuso, vel plura disiūctaq; spaciis immensis aut breuibus loca tenente, quod ne quidem spiritualibus & incorporeis finitis competit, figmentum est.

Extraordinaria ac miraculosa sēper distinguēda ab ordinatis.

Quidquid est ergo miraculorum, hoc vt Deo proprium, & ab eo solo profectum, vel in creato rerum systemate & ordine physicarum, aut proæreticarum, ὑπὲρ φύσιν καὶ νοῦν, καὶ λόγον, *supra naturam, intelligentiam, & rationem* vel in mystico opere & ordine Ecclesiæ proprio, & verbi patefacti lege instituto, ὑπὲρ τὴν τάξιν ἐκκλησιαστικήν, *præter ordinem in Ecclesia vsitatum* quorum in veteri Testamento plura & conspectiora, in nouo rariora sunt. Hoc ergo semper ab ordinato in vtroque perpetuo seiungi ac secerni magna cura oportet. Nec ab hoc tantum, sed multo magis ab offusis vtrique ordinario & extraordinario Diaboli κακοζηλίᾳ *praua imitatione* præstigiis, operum diuinorum autoris sui efficacia aut fascino æmulis. Et quanquam diuina illa opera vtraque, ordinaria & extraordinaria à Deo sunt, modo tamen actionis in iisdem differunt subiectis tantum, quod secundum ordinem illa, præter ordinem hæc fiunt, nec constituunt nouum gradum præsentiæ.

Differunt τὸ ὑπὲρ φύσιν κατὰ φύσιν, παρὰ φύσιν: quod est supra naturā, secundum naturam, contra naturam.

Idem etiā τὸ ὑπὲρ φύσιν, *quod est supra naturam*, distingui semper ac separari oportet ab eo, quod est, παρὰ φύσιν, *contra naturam*, quod nunc cum hyperphysico magno errore confusum paraphysicum, & antiphysicum vocant nouis vocabulis. Nā τὸ ὑπὲρ φύσιν, *quod est supra naturam*, in miraculis, etsi nouum quid est & inusitatum, naturam tamen & ordinem eius, seu τὸ κατὰ φύσιν, *quod est secundum naturā*, vt ostendi, non corrumpit, nec destruit: vtrumq; enim Dei est opus, sed alterius speciei; hoc ordinatum, illud extraordinarium: Et quidem ὁ κατὰ φύσιν ἴδιον τί ἐστι τῆς φύσεως, ὡς ἐκείνης συστατικόν

συμπληρωτικόν. At τὸ παρὰ φύσιν ἀλλότριόν τε ἐστὶ, καὶ τῆς φύσεως ἀνατρο-πή: τῶν δὲ κατὰ φύσιν φθαρτικόν, *id est, quod secundũ naturam est, naturæ proprium quiddam est, constituens eam aut conseruans, quod contra naturam est, abhorrẽs quiddam ab ea est, ac naturæ subuersio & eorũ, quæ secundum naturam sunt, corruptio*. Estq; παρὰ φύσιν, *contra naturam* omne, quod naturam, vt Dei opus, demolitur, siue sit malũ culpæ, siue malũ pœnæ. Sed aliter tamẽ peccatum, quod à Deo nõ est, aliter pœnæ peccati. Quæ etsi iusto Dei iudicio decretę sunt atq; introductę propter peccatum, secundum latam à Deo legem, cum sentẽtia contra violationẽ, Quacunq; die comederis ex arbore hac, morte morieris. Item: mors introiit per peccatũ: Et τὰ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, *stipendia peccati mors*, deniq; quidquid est morborum & calamitatum, peccato attractum & ad hoc consecutum est, iusto Dei iudicio: tamen cum homo ad ἀταξίαν, *ordinis desertionem*, & interitum à Deo conditus non sit, sicut peccatum, sic & pœna in ipso Dei opere, quatenus opus Dei, & primæ integritatis respectu, quæ corrupta est, παρὰ φύσιν, *contra naturam* est, & præter naturam, quia destructio est operis Dei, eoq; ab ipso opere, & iis, quæ sunt κατὰ φύσιν, *secundum naturam*, distingui oportet.

Quantum ergo ad ordinaria opera Dei attinet, præsentia etiam Dei ordinata est, (τεταγμένη) id est, vel patefacta in creatione, verboque confirmata, vel prodita atq; confirmata certo verbo, vtraq; ad suum ordinem: Illa ad seriem creatarum causarum, physicarum, & proæreticarum: hoc ad ordinem mysticum institutum in Ecclesia, & seriem causarum ex instituto concurrentium ad hominis regenerationem ac conuersionem ad Deum, sed nulla lege necessitatis, aut coactionis Stoicæ: verum liberrimæ voluntatis ac potestatis arbitrio. Vtraque præsentia est ex ordinatione prima secundum ordinatas causas, in suo genere & subiectis ordinata, regularis, ordine vniusmodi, & perpetua, sed separabilis à subiecto: exerens se qua & quanta vult efficacia, & in quos vult, & qua vult mensura donorum, sed actionibus, & effectis, donisque, & vsu ac fine longè aliis & aliter in rerum natura & societate humana ad vitam præsentem: Aliis & aliter in beatis Angelis, & hominibus, & electis ad vitam æternam. Distinguitur itaq; separabilis & ordinatus iste gra-

Ordinata præsentia in ordine physico naturæ & mystico verbi & Ecclesiæ.

Separabilis & ordinatus gra-

dus præsentia generalis aut specialis. dus præsentiæ vsitate εἰς γενικὸν, ἢ καθολικὸν generalem seu vniuersalem, communem creatis omnibus, & εἰδικὸν, seu specialem ac singularem proprium prædestinatis ad consuetudinem æternam cum Deo. Vniuersalis seu generalis, ordinatus ac perpetuus præsentiæ gradus est, quo Deus adest vniuersis à se creatis rebus, & efficax est in eis, secundum ordinem à se conditum, aut deinceps institutum suo loco & ordine singulis, ac secundum naturas ac vires singulis attributas, tam æthereis, quam elementaribus: tam physicis inanimatis & animatis, sed brutis, ad conseruationem sui, & ad hominum vitam physicam atque animalem, quàm ratione præditis, vt hominibus ad vitam aliam etiam ab animali, quam cum brutis habet cõmunem, scilicet ad rationalem, in moralibus ac ciuilibus, & vniuersim ad societatem generis humani, ad scientias, doctrinas, leges; Ad disciplinam, politias, & Oeconomias, imperia, regna, & Respub. iudicia & commercia pertinentibus.

Hæc præsentia causas habet à prima origine creatas, & ordine distributas in rerum natura, quas secundas vocamus, primæ causæ ὑποτεταγμένας, *subordinatas*, omnes, sed ratione diuersa, secundum ipsarum discrimina. Aliter enim intelligentes, ac libere agentes sunt sub Dei imperio ac potestate. Aliter ἄλογοι *rationis expertes* seu κατ' ἀνάγκην ἀμετάβλητον, *secundum necessitatẽ immotam*, ætheream, seu κατὰ τὸ μεταβλητικὸν τῆς φύσεως, *secundum naturæ vicissitudinem* in elementaribus agentes. In omnibus enim, quantũ ad Dei voluntatem, prouidentiam, & imperium liberrimum atque omnipotens, locum habet τὸ ἐνδεχόμενον seu contingentia, etsi non eodem modo in omnibus. Vtitur enim Deus singulis, vt vult liberrime, augens vires, aut exacuens & incitans: vel hebetans contrà ac reprimens. Cumque hominis causa conditæ sint, seruiunt etiam & vsui sunt vitæ hominis præsenti, naturali, physicæ, effectis ac præsidiis physicis: Rationali, morali, ac ciuili facultatibus intelligentibus & liberis; atq; harum ministris, & organis accommodatis ac necessariis, suo loco singulæ secundum eam, quæ est conditarum rerum, quãtum ad creata, ac naturalia, inter sese, & cum homine συμπάθειαν *conuenientiam*, atq; consensionem. Communis est autem hæc præsentia creatis omnibus: etiam in gene-

genere humano omnibus, in & extra Ecclesiam. Actor. 17. Non longe est ab vnoquoque nostrum Deus. Omnes enim in ipso sumus, viuimus, ac mouemur. Ipse est vita nostra, & longitudo dierum nostrorum. Sub hoc genere præsentiæ comprehenduntur & Diaboli, sicut homines impii. Liberrimè enim illis imperat Deus, quantumuis contumacibus ac superbis, conseruans eos, sicut conseruat alias creaturas, donec vult, cum destruere posset: sicut perdidit Pharaonem, & maximam partem generis humani. Statuit etiam vt finem regno, sic metas potestati ipsorum ac progressui, quemadmodum impiis hominibus. Habet enim regnum suum, vt dixi, Diabolus longè potentius, quam mens humana concipere & cogitare potest, quod à defectione raptum, & in satellitium ac societatem suæ ἀποστασίας, *defectionis*, vsurpatum, mox etiam conatu primo, sed Dei permissu extendit in primos parentes, ac deinceps in rerum naturam, & in Ecclesiam omnium temporum, inde vsque ab initio.

Opera huius gradus præsentiæ Dei, qui inter quatuor primus est, sunt, cum quęcunque in natura conformia fiunt operibus creatis, & cum ordine diuino consueto conueniunt intra metas constitutas, tum & illa, quæ præter morem per easdem causas ordinatas fiunt καθ᾽ ὑπερβολὴν, ἢ ἔλλειψιν, excessu aut defectu, vel in bonos vsus ac salutares, vel in detrimentum ac perniciem: In societate humana verò, in politiis, & Oeconomiis, ac ciuili vita tota, priuatim in vnoquoque, publicè in vniuersis aut plurimis, quæ sapientiæ, veritati, bonitati, iustitiæ, ac misericordiæ Dei congruunt, siue in mediocritate consistant, siue καθ᾽ ὑπερβολὴν ἢ ἔλλειψιν, *per excessum aut defectum*, fiant. Insignia enim & excellentia καθ᾽ ὑπερβολὴν, *excessu*, sunt à Deo tam mala pœnæ, quam bona. Bona sunt fœcunditates terræ exuberantes, excellentia ingenia artificum & sapientum, heroicæ naturæ, &c. Mala pœnæ sunt, tempestates prodigiosæ, bella, quantumuis iusta, quæ semper sunt pœnæ partis vtriusque, ex norma iustitiæ diuinæ. Καθ᾽ ἔλλειψιν, *per defectum*, sunt sterilitates, defectus sapientiæ & virtutis. Liberrima est enim in & per creaturas actio Dei, vt Ierem. 32. dicitur: Ecce ego Dominus sum vniuersæ carnis. Num-

quid mihi difficile est omne verbum. De tempestatibus sunt Psalmorum illustria testimonia. Psal. inprimis 18. Commota est & contremuit terra, & fundamenta fontium conturbata sunt, quando iratus fuit eis. Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarsit. Inclinauit cœlos, descendit caligo sub pedibus eius. Volauit super pennas ventorum. Intonuit de cœlo. Altissimus dedit vocem suam: grando & carbones ignis. Misit sagittas, & dissipauit eos, multiplicauit fulgura, & conturbauit eos. Psal. 77. Fuderunt aquas nubes & sagittæ tuæ discurrerunt. Vox tonitrui tui in cœlo. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, & contremuit terra.

De bellis inquit Esa. 10. Assur virga furoris mei baculus ipse est. In manu eius indignatio mea. Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo ei. Ier. 50. Aperuit Dominus thesauros suos, & protulit vasa iræ suæ, quoniam opus est Domino exercituum in terra Chaldæorum, quoniam Dominum prouocauit. Esa. 54. Ecce ego creaui fabrum sufflantem in igne prunas, & proferentem vas in opus suum, & ego creaui interfectorem ad perdendum. Omne vas, quod est fictum contra te non dirigetur, &c. Esa. 45. Ego Dominus faciens pacem, & creans malum sæpe. Ierem. Adducam mala super populum istum. Amos. 2. Non est malum in ciuitate, quod non fecerit Dominus. De pœnis κατ' ἔλλειψιν, *secũdum defectum*, vt de sterilitatibus terræ & cœlo ferreo, multa sunt scripturæ dicta. Multa etiam de sapientiæ defectu, vt Esa. 29. Peribit sapientia à sapientibus eius, & intellectus prudentum eius abscondetur. Hæc dicta omnia testantur, mala pœnæ à Deo esse, quod de decreto & sententia iustitiæ diuinæ dubium non est: sed hoc adhuc quæritur, vtrum omnes pœnas infligat ipse Deus immediatè, an vero aliquas mediatè per Angelos, & vtrum per bonos omnes, an verò etiam per malos, cum expresse dicatur Psal. 78. De pœnis populi in cap. Exo. 7. 8. 9. & 10. Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, & iram, & tribulationem, immissiones per Angelos malos. De Saule etiam expresse scribitur, Spiritus Domini recessit à Saul, & exagitabat eum Spiritus malus à Domino. Sicut & de Iuda: Intrauit in eum Satanas. Et de strage pestilenti illata populo propter Dauidem, cùm historia referat, Dauidem con-

ſpecto Angelo Domini ſupra Ieruſalem expauiſſe, ac pœnam deprecatum eſſe: quæritur, vtrum Angelus ille executor iudicii Dei, Angelus Domini fuerit bonus an malus. ſiquidem Pſalmus 91. quo ſe & alios propheta conſolatur ſeruatos ab illa ſtrage, diſerte videtur diſcernere inter Angelos infectionis peſtilentis, ac ſtragis autores, ac depulſores. De autoribus enim inquit: Ne timeas à timore nocturno, & à ſagitta volante in die: A peſte graſſante in tenebris, & à peſtilentia prædante in meridie: De angelis ἀποτρόπαιοι, *depulſoribus ſiue auerruncis*, mox ſubiicit: Si cadant à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis; ad te non appropinquabunt. Non affliget te malum, & flagellum non attinget te. Quoniam Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in viis tuis. In manibus portabunt te, ne impingas pede tuo ad lapidem. Diſertè inquit, ſuis Angelis mandauit.

De hac quæſtione priuſquam reſpondeam, pauca repetam de natura rerum, & de ſocietate generis humani.

Nihil habet hoc dubii, quod ſicut rerum natura, cum tota ſerie & varietate cauſarum ac ſpecierum differentium ſuo loco & ordine agentium tamen naturaliter αὐτόδε ἀπροαιρέτως, *ſine conſilii propoſito*, in qua & minus confuſionū ſpectatur, ſicut & ipſa ſocietas generis humani προαιρετικῶς, *conſilio agens ac propoſito*, pulcherrimo diſtincta ac diſtributa ordine, in gradibus hominum loco & donis differētium, præſidentium & ſubditorum, imperantium & obtemperantium, in ordine doctrinarum, artium, & artificum: Legum, iudiciorum, monarchiarum, rerumpub. commerciorum, & ſimilium aliorum, quibus hæc continentur, cōſtant, ac ſeruantur: Quòd ſicut hæc ergo, ſic & ea, quę ſecundum cauſas ordinatas in his omnibus legitimè & ordine fiunt, ſunt opera Dei tantum, vel immediata, vel per miniſterium ſanctorum Angelorum. Quidquid fit etiam τὸ δ' ὑπερβολὴν ἢ ἔλλειψιν, *nimium aut parum*, effectuum & operum naturaliū, exuperantia aut defectu in beneficiis aut pœnis, per ordinatas cauſas, in vtroq; in naturæ ſyſtemate, & in cœtu quocunq; ſocietatis humanæ; id quoque à Deo eſt per ſe, aut per Angelos bonos. Deus enim ſolus eſt Dominus & naturæ, & generis humani, qui cauſas ſecundas ſubſtantia augere,

Opera Dei in generali præſentia & Diaboli horum æmula quomodo differant.

numeroque, aut incitare & intendere viribus potest, vel cõtrà diminuere & attenuare, aut cohibere, ac velut vincire. Idem est & ordinis conditor atq; conseruator, osorq; ac vindex confusionum in vtroq; opere physico & politico. E conuerso quidquid fit in natura, per confusas temere aut corruptas causas easdem per sese, aut abusu illarum, sub præstigiis & incantationibus Magicis: quidquid per libere agentes in societate humana fit ἀτάκτως *inordinatè*, confuse, impie, blaspheme, tyrannice, seditiose, iniustè, crudeliter, auare, fraudulenter, sceleratè, flagitiose, turpiter, opere ipso aut fine, in vtroque in Dei contumeliam, & hominum detrimentum præsens vel æternum, id à Deo non est, nec ab Angelis sanctis, sed à Diaboli & malorum hominum peruersitate ac malitia. Diabolus enim autor est ἀκαταστασίας *perturbationis*, atque effector per se, & malos homines ministros suos, & hostis ordinis atque operum Dei: per hæc reipsa aut abusu deprauata in pœnis lædit homines, aut perimit. Nec causa est, cur dubitemus Deum vti opera & ministerio Diabolorum in pœnis, sicut malis hominibus vtitur. Hæc si considerentur, existimo non difficulter diiudicare posse mala pœnæ, quæ iusto Dei iudicio decretoque, secundum immotam iustitiæ normam, incutiuntur, aut à Deo per se, aut per bonos aut malos Angelos. Diluuium vniuersale, conflagrationem Sodomorum atque absorptum, excidium vltimum politiæ Iudaicæ, & dissipatæ gentis, oppressæque tam triste & diuturnum iugum, atque innumera alia, quis dubitabit Dei opera esse? Deuastationem Asiæ & Aphricæ, oppressionemque sæuissimam à Mahometicis blasphemiis, furoribus, tyrannicis sceleribus: potestatem tenebrarum, abusuum, superstitionis, idololatriæ, ac tyrannidis Pontificiæ pœnas esse iustissimas à Deo: opera ipsa non esse a Deo, sed à Diabolo expresse scriptura affirmat, Paulo in tam illustri descriptione Pontificis aperte testante παρουσίαν αὐτοῦ εἶναι κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ: *præsentiam eius esse opus efficationis Satanæ.* Nec cum peccata peccatis puniuntur, etsi pœna iusta est, scelera à Deo sunt, sed à Diabolo, quanquam ne pernicia quidem libitu suo, nec nisi quantum definitum ac permissum est, grassari potest.

Monendum tamen hoc loco est, quod in his videtur præci-

præcipuum esse. Etsi expers est dubii, Diabolum creaturis abuti posse, idque scripturæ & experientiæ documentis facere plus nimio, sic vt re ipsa in eis, aut per eas efficax sit, vel per sese, siue immediatè, siue mediatè, vel fascino & præstigiis de creaturis persuadendo, quod ipse absque his peragit seorsum, aut solis turbat ludibriis præstigiarum sine effectu: tamen certissimum rursus est, quod opera essentiæ & omnipotentiæ Dei propria Diabolo sunt *ἀδύνατα*, *impossibilia*, quales sunt mutationes, quibus conuertuntur in se naturæ rerum, vna in aliam, aut per adauctam procreationem multiplicantur, supra ac præter consuetum, aut corruptione destructa, vel penitus extincta restituuntur. Morbos inferre re ipsa & præstigiis potest, & eisdem mederi, si tales sint, vt subiecta ipsa, vel toto corpore, vel partibus læsis aut affectis, vita adhuc superstite constent, & fabrica cum partibus incorruptis sit integra. Si vita deficiat, si partes organum componentes formæ corruptæ, si fabrica dirempta sit aut conuulsa, mederi non potest: interimere potest, vitam enectis reddere non potest. Cœco nulli ex oculo fabrica & partibus suis corrupto visum restituet. Nulli auditum ex aure destructa.

In abusu creaturarũ Diabolo impossibilia.

Præstigia φαρμακίδων veneficarum in medendo.

Præstigiæ Diabolicæ sunt, & mendacia, promissa Chymicorum profitentium se ex argento viuo, aut ære, aut quocunque metallo alio, aurum transmutatione illorum cõficere posse, vel vt aliqui ludunt, perfectione, eo quod imperfecta sint cætera metalla, aurũ solum, in hoc genere perfectionem speciei propriam obtinuerit, quam consequi cetera arte possint. Sunt metalla singula specie sua perfecta, qua existunt, & conseruantur, atque à cognatis speciebus & rebus aliis distinguuntur. Nulla enim res creata existere, & consistere, durareque potest, nisi in sua forma. Transmutatio autem specierum diuersarum inter se, aut multiplicatio, nullius artis humanæ, nullius creaturæ opus est, sed solius Dei creatoris. Diabolus præstigiis imponit oculis spectantium, & mutationem rebus ipsis furto alibi surreptis, ac fascino in opere subditis, sicut & augmentum adimplet, aut alio modo ludit, donec vult suis gratificari monstris, dumq; potest permissu Dei, & furtis. Artes enim Diabolicæ præstigiæq; sunt inexplicabiles, multoq; magis inperuestigabile

Præstigia Chymicorum.

est, quantum possit, & quousque sese permissio determinata extendat.

Præstigiæ Mag. & Venef. in momentaneo per aerem transitu.

Meræ sunt præstigiæ ex Diaboli fascino quod Magi & Veneficæ se somniant momento, aut breuissimo spacio temporis, corpore transferri volatu aut raptu dæmonis in loca interuallis diuersa, immo disiunctissima quinquaginta, centum, ducentorum, & multo plurium milliarium spacio. Vnius enim & solius Dei est vno momento vbiq; esse. Finitis naturis aut vbiq; esse, aut locum situ've, in quo est, mutare transitu momentaneo in alium tam procul distantem, ἀδύνατον, impossibile est, ipsis etiã Angelis & Diabolis, quantumuis ad motum agilimis. Non enim momento motus horũ perfici potest, sed vt omnis motus, qui de vno termino fit ad alium, in tempore fit. Nec vllus Angelorum, vt dixi, simul est in cœlo & terra. Nullus Diabolorũ simul in aere pendet, & humi degit, aut momento ex vno loco in alium suæ substantiæ deportatu transuolat. Quod ergo in seipso tenuiore multo ac leuiore natura non potest Diabolus, id quomodo præstaret in corpore tam graui, nec ad talem motum pondere ipso idoneo, nec ad eundem condito, nec periculo vel colliquationis, vel suffocationis carente, in raptu tãto ac tam subito: & cuius exemplum scriptura nullum suppeditat. Periculum suffocationis quantum vrgeat, (vt de colliquatione corporis non dicam ex incenso & adaucto calore) experiuntur illi, qui renixu aliquo contra flatus obuios vehementiores contendunt. An ergo raptu corporis tali per aerem, continua, vehementique, & conferta irruptione in cor irruentem minus arctari cor, strangularique existimabimus, quod alioquin facillime suffocatur, respiratu paulo grauius impedito aut intercluso, quam flatu contrarii & crassi concitato, confertimque penetrante impetu? Quod enim flatus aduersus aeris impulsu, hoc in raptu corporis, haustu absorptuque eiusdem rapido confertoque efficit.

Adducitur in contrarium exemplum Christi, Habacuc, Philippi Apostoli. Quod de Christo adducitur, narratio ex Euangelio historica rei gestæ refutat. Nusquam enim vno verbo innuitur Christum à Diabolo raptum aut vectura traductum esse per aerem. Matthæus inquit, παραλαμβάνει

αὐτὸν

αὐτὸν, εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ εἰς ὄρος ὑψηλὸν, *secum deducit eum in sanctam vrbem, & montem excelsum* quod quid est aliud, quam assumẽdo adiungit eum sibi socium aut comitẽ itineris? Iter quale fuerit, describit Lucas. De monte inquit, ἀναγαγὼν αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν ἔδειξεν &c. subducens eum in altum montem, & de translatione in vrbem sanctam ἤγαγεν αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ duxit eum in Ierusalem. Denique de collocatione super pinnas templi, Matthæus inquit, ἵστησιν: Lucas ἔστησε statuit. Quid his verbis refertur, nisi quod cum Christo, & ab ipso ordine naturæ factum est? ductu enim ascendit in montem, venit in vrbem sanctam, constitutus est supra templi pinnas non volatu non raptu. Erramus, si existimamus, Christum quantumuis eo tempore humiliatum, aut voluisse vt Diabolus experiretur miraculum in se concessu omnipotentiæ diuinæ, quod ipsi Diabolo est ἀμήχανον, nefas; aut edi ab eo voluisse nouo & inusitato prodigio primo, quod nullo exemplo diuino proditum fuit antea; aut eo momento certamen illud acerrimum inter Christum & Diabolum peractum fuisse, quo verba historiæ recitantur. Quæ proferri enim exempla è Scriptura possunt? De Propheta Habacuc quid senserit tota antiquitas, nemini ignotum est, & significatur id ab Hieronymo in præfatione Danieli præfixa, exemplo cuiusdam Iudæorum Rabini, qui vrgentes traductum Habacuc ex Iudæa in Assyriam, iussit vnum exemplum simile ex canonica Scriptura producere, cum narratio de Habacuc authentica non sit: eoque allegorica potius, quàm & historica: deque Ezechiele ex ipso Ezechiele demonstrauit, Spiritu illum non corpore spectasse, quæ commemorat cap. 37 & 43. & de Paulo addidit ex ipsius confessione, non fuisse eum affirmare ausum, vtrum κατ' ἔκστασιν, *alienatione quadam mentis* raptus in cœlum tertium, Spiritu ibi an corpore fuerit. De Philippo quid narrat historia aliud, quàm abreptum illum ex Eunuchi oculis à Spiritu Domini, & Azoti inuentum esse? Angeli iussu accessit ad Eunuchum. Spiritu Domini abductus ex eius conspectu recessit. Vbiq; igitur esse cum essentiæ diuinæ solius sit: Eiusdem est etiam in momenro aut interuallo breuissimo temporis, diuersissimis in locis ac dissitis longissime esse ac conspici. Quod igitur Diabolo in sua spirituali

natura, id in graui corpore aliquo multo magis effectu est impossibile. Sed quidquid huius factũ à Magis aut veneficis asseueratur, totum hoc ex lusibus est ac deceptionibus præstigiarum oculis & menti offusarum.

Præstigiæ in abusu ingeniorum humanorum.

Quantum etiam Diabolus in partem hominis intelligẽtem ac rationalem possit, in mentem scilicet & voluntatem liberam, docet scriptura toties, cùm ignita tela Diaboli, & subiectiones venenatas: cùm insidias structas & retia tensa erroribus blanda specie fucatis, & præstigiis sophisticis ac sycophanticis, illecebras & impulsus cauere, fugere, & elidere armis spiritualibus præcipit. Exemplis refertæ sunt historiæ, & obseruationes experientiæ perpetuæ. Sed inter omnia facultatem ac potestatem Diaboli in hoc genere operum, & actiones eiusdem in partem rationalem, demonstrant maximè impiis ac prophanis hominibus familiares ac domestici Spiritus mali, quos ex pacto sibi ac fœdere asciscunt vates, prænuncios futurorum, aut ignotorum, quę inquiruntur, indices, aut etiam Magistros opinionum, ac Rectores præuios, aut præsidiarios succenturiatos, disputaturis aliquid aut commentaturis in quocunq; doctrinarum & disciplinarum genere: inter quos acumine, argutiis, & inuolutæ sophistices, sed speciosæ, perplexitate antecellere aliis feruntur Spiritus Siculi. Tales enim si adipiscantur, facile se Antagonistas superaturos confidunt. Suggeri illis hominibus minime dubiũ est à talibus spiritibus multa de iis rebus vel artibus, quas exquisite norunt. Multa reipsa sæpe vanissima, ad speciẽ veri tamen ingeniosa, sed sophistica subtilitate componi, sicut aliis artes malas & consilia perniciosa, facie prima præclara & salutaria subiiciunt. Præstigiæ tamen & imposturæ tantum sunt, quales sunt argutiæ Auerroisticæ in Philosophia, quæ non, vt dona diuina excellentium artificum, artes condunt & excolunt: nec in eis veritatem diuinam illustrant ac stabiliunt, sed illas deprauant ac labefactant: hanc dubiis implicant & obruũt. Illa, quæ à Deo sunt in excellentibus ingeniis rectis, & naturis Heroicis, Diabolo *ἀμίμητα, non imitabilia*, sunt.

Præstigiæ Diabolicæ in abusu creat.

Denique præstigiæ illæ ex Diabolo natæ vanissimæ sunt, quibus nõ Magi tantùm & venefici, sed & impostores Pontificii persuadent sibi & aliis. Illi suis ἐπῳδαῖς, καταδέσμοις,

ἐπαγω-

ἐπαγωγαῖς, καὶ καταδέσμοις, *carminum incantamẽtis, alligationibus, illiciis, & vinculis*, quacunq; forma verborum in carminibus & incantationibus vtantur consecrando, vel execrando, deprecando, vel adiurando. Hi suis, quas ex Dei verbo impio illius, & nominis diuini in inuocatione Dei inprimis abominando ac detestando abusu vsurpant consecrationibus, fingunt vim inesse tantam, vt vel ipsa pronunciatione efficiant, quod volunt, vel mediis assumtis imprimant vim nouam illorum effectricem. De Deo solo dicit scriptura: Dominus sum ego omnis creaturæ. Numquid mihi difficile est omne verbum: Item; Ipse dixit, & facta sunt. Et de Filio Dei, quod sustineat omnia verbo suo potente. Solus Deus quod iubet, iussu facit. Idq; omnipotentiæ solius est, & Diabolo præstare impossibile est. Pontificii impostores vero hanc virtutem ac potestatem non soli verbo tribuunt, sed sacerdoti simul raso & vncto, ritu curiæ Romanæ, quod deterius. Nec inficiabuntur incantationes esse, vsitatas adhuc ipsis consecrationes aquæ, salis, olei, plantarum, characterum, verborum sacrorum, & similium, quibus se præter insitas & physicas vires inducere illis nouas sacras & spirituales, aspersu, illitu, appensu, impressu characterum, ad delendum peccatum, sanandos morbos animæ & corporis, fugandos Dæmones, & similia, impudenter & audacter affirmant. *per nouas vires mendaces.*

Characteres ac literas pictas nullam agẽdi vim in se habere natura, & quantitates determinatas, & inefficaces esse, notissimum est. Quam igitur acquirent facultatem ex consecrationibus? An maior horum erit vis, quam Dei creatoris? An cogent agere, quod ad actionem à Deo conditum non est, nec vlla re aptum? Si id præstent, naturam eorum vt mutent necesse est in substantiis & qualitatibus, quæ solæ sunt efficaces. Id erudita etiam antiquitas Ethnica agnouit, Galeno teste, qui repudiat τὰ περίαπτα καὶ τὰς ἄλλας μαγγανείας *amuleta quæ alligantur, & alias magorum imposturas*, incãtationibus magicis fucatas, οὐ μόνον ὡς περιέργους, καὶ ἔξω τῆς ἰατρικῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ ὡς ψευδεῖς ἁπάσας, *non solũ vt supervacaneas & alienas ab arte medica, sed etiam vt falsas vniuersas* & à præstigiis incantationũ, quod profectum somniant, nominat, μεταμορφώσεις ληρώδεις, *transformationes nugatorias.*

Magi & Pontificii impostores nec substantias nec vires nouas creant: sed ludunt præstigiis opera Diaboli.

Si nouas vires antea sua natura efficacibus adiungi contendant, nouas simul substantias illarum effectrices, vt cudant assiuantq; prioribus necesse est. Recte enim Damascenus ait: ὧν ἡ οὐσία ἡ αὐτή, τούτων καὶ ἐνέργεια ἡ αὐτή: ὧν δὲ αἱ φύσεις διάφοροι, τούτων καὶ ἐνέργειαι διάφοροι. Item ἀμήχανον οὐσίαν ἄμοιρον εἶναι φυσικῆς ἐνεργείας. *Quorũ natura est eadẽ eorum quoq; eadem est efficacia: quorũ vero naturæ sunt diuersæ, horum etiã effectiones differunt.* Item *Fieri non potest, vt substantia expers sit effectionis naturalis.* Ergo è conuerso vbi ἐνέργεια effectio, ibi necessario est substantia, à qua illa editur ac procedit. Nec sine substantia vlla vsquam esse actio potest. Et vbi actiones sunt plures ac diuersæ, ibi substantias esse plures oportet ac diuersas. Nec Spiritus Sanctus in regeneratis; nec Diabolus in impiis creat substantias aut vires nouas. Sed ille priores corruptas renouat atq; instaurat virtute spirituali: Hic magis deprauat efficaci malitia. Christus solus verbo voce prolato depellit morbos absentibus & præsentibus. Id creaturis omnibus est ἀδύνατον, *impossibile.* Ille facit tamen, quia Deus est & homo. Vt homo enim edicit voce, vt Deus exequitur, vtrumq; simul facit, quia nõ διῃρημένως, sed ἡνωμένως, *non separate, sed vnite* in naturis vnitis agit. Idem in aliis cũ voce, tactu, sputo, luto in pugillum emplastri formato, lotione, in momento præstat, agens non vna substantia, sed duabus, quarum cuiq; sua est ac propria δύναμις καὶ ἐνέργεια, *facultas & effectus.* Hoc etiam omni creaturæ est impossibile per se soli. At in Magorum & Impostorum Pontificiorum ἀπατήμασι, quæ erit illa altera substantia? De Magis & Veneficis Plato inquit, secundo de Republ. πείθουσιν ὡς ἔστι παρὰ σφίσι δύναμις ἐκ θεῶν ποριζομένη, θυσίαις τε καὶ ἐπῳδαῖς εἴτε τι ἀδίκημά του γέγονεν αὐτοῦ ἢ προγόνων ἀκεῖσθαι μεθ' ἡδονῶν τε καὶ ἑορτῶν: καὶ ἐάν τι ἐχθρὸν πημῆναι ἐθέλῃ μετὰ σμικρῶν δαπανῶν, ὁμοίως δίκαιον ἀδίκῳ βλάψει, ἐπαγωγαῖς τισι καὶ καταδέσμοις τοὺς θεούς, ὥς φασι πείθοντες σφίσιν ὑπηρετεῖν. Persuadent, inquit, ciuibus, penes se esse potestatẽ à diis profectam, qua sacrificiis & carminibus quibusdam, quæ iniuste ab ipsis aut maioribus perpetrata sunt, expiare cum voluptate, ac diebus festis; & inimico, si vlcisci velint, iustum pariter & iniustum, minimo sumptu nocere queant, quippe illecebris & vinculis

quibus-

quibusdam diis se persuadere posse, vt eos habeant obsequentes? An non idem reipsa prorsus de suis consecrationibus impostores Pontificii dicunt, & in vsu consecratorum faciunt, nisi quod Deo tribuunt impie & falso, quod à Diabolis prouenit. Et quod ad tentationes & ludibria Diabolica auertenda, ad lemures ac spectra arcenda, ad contagia & infectiones extinguendas, tam spirituales, quam corporales, ad liberandas ex purgatorio animas maiore, quam Ethnici, improbitate & prophanitate, in tanta luce doctrinæ Euangelicæ prodesse illud nocere nemini fingunt, Diabolo ex collusione sponte cedente aut sponte dante illis, ac perficiente, quod Magis ex conuento ac pacto præstat. Si cum Magis Deum cogi suo verbo asserũt, vt ipsis obsequatur mētiuntur. Nulla enim se scriptura Deus hoc modo ad creaturas, & ad tale per illas actionum genus alligat. Sed creaturis vti nos vult, eo ordine, quem condidit, sanctificatis precatione. Iis autem mediis quæ destinauit vsibus sacris in ministerio Ecclesiæ, eo ordine, quem verbo præscripsit. Neutras vult transferre ad vsus impios, alienos, & prohibitos, & Diabolicis ludibriis ac præstigiis in Dei contumeliam eum hominum fascino seruientes. In his ordinem contra quod fit ab vtrisq; Magis & Põtificiis impostoribus, efficacia fit Satanæ, in potentia, signis ac prodigiis mendacibus, secundum Paulum Apostolum.

Hæc de abusu rerum & operum diuinorum in natura postquam dixi, adiiciam aliquid etiam de abusu hominum & ordinis politici; sub pertextu operum Dei. Horum exempla suppeditant omnium temporum historię & vtrorumq; quotidianæ experientię documenta. Vt naturam rerum, sic politias & Œconomias, Magistratum, & omne, quod in his ordini diuino, operibus ac personis consentit, ea à Deo esse, cũ illustria in vtrisq; Dei vestigia, ceu præsentiæ, sapientiæ potentiæ, ac iustitiæ diuinæ τεκμήρια signa certa demonstrant, tum comprobat doctrinæ sacræ autoritas. Per me (inquit sapientia apud Salomonem) Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me Principes imperant, & potentes decernunt iustitiam. Et Iosaphat Rex 2. Paral. 19. ait: Non hominis exercetis iudicium, sed Domini,

Daniel 4. Excelsus dominatur in regno hominum, & cuicunq; voluerit, dabit illud, & humillimum ex hominibus constituet super illud. De liberrima gubernatione Dei, inquit: Iuxta voluntatem suam facit tam in virtutibus cœli, quam in habitatoribus terræ, & non est, qui resistat manui eius. De operibus Dei: Omnia opera eius vera, & omnes viæ eius iudicia, & gradientes in superbia potest humiliare. Item cap. 2. Sapientia & fortitudo Domini sunt. Et ipse mutat tempora & ætates transfert & constituit regna, dat sapientiam & intelligentiam. Paul. ad Rom. 13. Non est potestas, nisi à Deo, & quæ sunt, à Deo ordinatæ sunt. Itaq; quisquis potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Huc pertinent & illa dicta. Prouerb. 20. Aurem audientem & oculum videntem, Deus facit vtrumq;. Item, Misericordia & veritas custodiunt Regem, & clemētia fulcitur thronus eius. Prouerb. 25. Aufer impietatem de vultu Regis, & firmabitur iustitia thronus eius. Ex his dictis liquet perspicuo, & Deum esse autorem Imperiorum, & ordinata omnia ac legitima, seu legibus honestis conuentisq;, ac pactis mutuis, secundum leges fulta ac munita, à Deo volente, iubente, ordinante, gubernante, constitui, ab eodemque approbari & autoritate mandatoque diuino obligari legibus tam Magistratum, qui secundum Deum & leges gerens & administrans munus à Deo commissum, ἔμψυχος ἐστι εἰκὼν θεοῦ, *animata est imago Dei*, quam subditos.

Quomodo Deus regna transferat.

Cum autem dicitur Deus transferre regna, & tradere quibus vult, id ipsum de legitima & ordinata translatione accipi debet. Constituit aut transfert regna Deus aut immediate, vt cum Saulem creat regem, & ab hoc regnum transfert in Dauidem, ac deinceps scissi regni auulsam partem deuoluit in Ieroboamum, &c. Aut mediate, sed legitime, vel secundum regnorum leges aut consuetudines hereditario iure in successione vnius, aut diuisione inter plures, electione libera per χειροτονίαν, *manuum sublationē*, aut calculos, & suffragia, sorte, dono per cessionem ac traditionem, aut testamentum: vel bello iusto iure gentium. Quocunque horum modorum quis regnum aliquod consequitur, beneficio diuino, id legitime obtinet. Nec plures sunt modi. Nec inter beneficium diuinum, cum caput sit, fons, &

causa,

causa, inter alias causas tanquam species accenseri debet, Deo velut in ordinem redacto, exclusoque à ceteris modis, quos omnes ipse, vt à se profectos origine, dirigit ad eum, quem vult, exitum. Regna legitima sunt beneficia Dei, & ipsius beneficio legitime transferuntur, qui, sicut dictum est, euehit & excutit quos vult.

Confusiones, euersiones, & vastationes ordinis & operum diuinorum in imperiis: contemtum, conculcationem, & abolitionem legum & iudiciorum, tyrannides, inuasiones, & raptus regnorum sine vlla iusta ac legitima causa violentos aut insidiosos, seditiones, conspirationes, iniusta arma, & ἀταξίαν, *inordinatum*, quidquid est, eadem scriptura euidenter docet, non Dei esse opera, sed illius Mendacis, qui in tentatione apud Lucam contra Filium Dei Dominum omnium, sed illo tempore humiliatum, propter eam potestatem, quam ex diuino permissu habet in Mundum impium propter scelera & impietatem, superbe, sed falso gloriatur, ostensis ei regnis Mundi, Tibi dabo potestatem hanc vniuersam, & gloriam regnorum illorum. Nam mihi tradita est, & cuicunq; volo, do illam. Hunc enim vocat Paulus πνεῦμα τὸ ἐνεργοῦν ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, *spiritū qui efficax est, in hominibus contumacibus*, & clare dicit Ioh. Qui facit peccatum, ex Diabolo est. Si ergo opera impiorū & cōtemnentium Deum sunt, ἐνεργήματα *effectiones*, Diaboli à Deo oriri non possunt: contra quæ etiam atque insidias Architecti instruit ac munit Paulus pios, exaggerata illius potentia, cum ostendit, luctam esse aduersus imperia, aduersus potestates, aduersus potentes mundi rectores & tenebrarum seculi huius, aduersus spirituales militias, quæ sunt in sublimi. Vnde eum Principem nominat, cui est potestas aeris. Immo Christus ipse vocat eum Mundi principem, quem in hoc positum totum, id est, traditum ac subiectum τῷ πονηρῷ, id est, illi malo, & quod genitos ex Deo, seque metipsos cōseruantes non peccando, iste non attingat, testatur Ioh. 1. Epistola 5. Per mundum autem quod intelligit totam colluuiem non obedientium Deo, quem & vicisim profitetur Christus, ex Petri declaratione constat. *Ephes. 6.* *Eph. 2.*

Si ergo Princeps est Mundi Diabolus, potestatem ergo in eo, & regnum aliquod habet. Si regnum eius est regnum

tenebrarum & peccati ad quod destruendum apparuit Filius Dei. Ergo quidquid in mundo mendaciorum est ac scelerum, quidquid est etiam iniustarum cædium, & confusionum, illorum effector non est idem, qui destruit *ἀρχέκακος* *author malorum*, eorundem primus, Malus seu Diabolus: qui si princeps est mundi, Dominus eius tamen non est, eoque potestatem, quæ Domini est, meram, immensam & liberam non habet in mundum, vt operæ ipso fabricam Dei, quatenus opus est Architecti Dei, sed quantum ad ea tantum, quæ ipse ex se genita contra Deum, aspersit & inuexit, permissu Dei, propter hominum peccata, eiusdemque arcano & nobis abscondito consilio. Et eam ipsam quoq; definitam, ad certasq; astrictam metas. Discrepant in immensum creaturæ à Deo fabricatæ, & a Diabolo creaturis illata atq; impressa labes, ex qua, quam habet in easdem potestatem, adeptus est, quia nulla potest omnipotentiæ diuinæ opera propria per creaturas moliri ac perficere, etsi fascinatis oculis & animis interdũ præstigiis quid simile ingerit, vt paullo ante dixi. Dominium autem eius est, in quo, per quem, & propter quem, cuiusq; respectu condidit Deus omnia, qui est ante omnia, & in quo omnia consistunt, quem Deus Pater constituit Dominum supra omnia, cuius pedibus omnia subiecit, qui sustinet omnia verbo suo potente & dissoluit Diaboli opera, nimirum Rex regum, & Dominus dominantium, Dominus noster Iesus Christus. Creatura ergo manet in Dei potestate, & sub eius imperio. Vastator & destructor Diabolus sui similis perpetuo, suo partu edita vrget sceleribus & iniuriis nouis, fucis, coloribus, prætextibus, & fraudibus veteribus, quibus propagat ac stabilit regnum suum inter τοὺς περιπατοῦντας ἐν τῇ ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν, ἐσκοτισμένους τῇ διανοίᾳ, ὄντας ἀπηλλοτριωμένους τῆς ζωῆς τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν ἄγνοιαν τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν. Id est, Ex vanitate mentis suæ cogitationem habentes obtenebratam, & abalienatam à Dei vita, propter ignorantiam, quæ est in eis, ex induratione cordium ipsorum. Qui, sicut Propheta ait, ponunt cor suũ sicut adamantem, ne audiant verbum & legem Domini. Qui dicenti Domino Deo per doctores sanos & orthodoxos: Audite me: Audite vocem tubæ meæ: Audite & videte, quid audiatis:

Audite & intelligite: respondent contumaciter, nolumus audire. Et præcipienti, Insistite viis meis, quærite de viis antiquis, de semitis veritatis, quæ sit bona, quæ recta, vt incedatis in ea iterum respondent? Non ambulabimus. Quos tradit Deus tandem, ex consequente iusto iudicio, in mentem omnis iudicii expertem, & ruentem velut impetu ad facienda, quæ minime conueniunt, & permittit cupiditatibus cordium suorum, ac fœdis affectibus, vt posteaquam dedoluerunt, dedant se proteruiæ, ad certatim patrandam impuritatem omnem. Tales desertos à Deo eo modo, quo Psalmus docet 81. (Quia non audiuit populus meus vocem meam, & Israel non voluit me, ideo dimisi eos secundũ desideria cordis eorum, ibant in adinuentionibus suis.) Tales ergo Diabolus obsessos cõuertit in latibula, organa, & cloacas suas, de quibus infra plura. Hæc de discrimine inter Dei opera primi gradus præsentiæ, & Diaboli horum æmula, opere ipso ac fine diuersissima, monuisse satis sit, quorum caput est ac summa, Deum opus suum conseruare ac gubernare liberrime. Nec hostem Diabolum violentia, aut fraude, vel insidiis aut præstigiis magicis plus posse in eo, quam sit à Deo concessum, habet enim regnum eius ac potestas præfixas metas.

De ipsa vero præsentia hoc etiam addendum est, vt tota Trinitas condidit creaturas, sic eisdem adest tota, sed eo personarum trium & actionum distinctarum discrimine, quod doctrina sacra tradit. In creationis opere, Basilius sic distinguit personas, vt, quemadmodum dixi, cum scriptura statuat Patrẽ *αἴτιον προκαταρκτικὸν, causam antecedentem* à quo omnia profecta sunt ac manarunt tanquam fonte consilii totius & decreti de rerum creatione. Filium *αἴτιον δημιουργικὸν καὶ τεχνιτικὸν causam opificem, & quasi fabrilẽ* per quẽ peracta est creatio, tanquã per Architectũ. Spiritum sanctũ *αἴτιον τελειωτικὸν ἢ ἀποτελεστικὸν causam consummatricẽ aut operis perfectricẽ*, quod perfector est operis, secundũ 33 Psalmũ, Verbo Domini cœli creati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Ipse dixit, & fuit: Ipse mandauit, & stetit. Et Paulus ad Rom. 11. complectens omnes personas, *ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα, ex ipso, & per ipsum, & in ipso omnia.* Patrẽ demõstrat, cum dicit, ex quo sunt omnia: Filiũ,

Tota trinitas quomodo præsens sit generali præsentia.

per quem: Spiritum,in quo. Hoc dictum & ad opus absolutum nunc recte accommodatur, simili personarum trium discrimine in scriptura expresso, quod Pater rursus adsit, vt αἴτιον προκαταρκτικὸν, *causa antegressa*: Filius, vt αἴτιον κυβερνητικὸν *causa gubernans* per quē Pater administrat omnia, sicut ipse Filius testatur: Pater vsq; modo operatur, & ego operor. Et Paulus inquit: Omnia per ipsum consistere. Epistola ad Heb. Omnia eum sustinere verbo suo potente: Spiritus sanctus, vt αἴτιον συντηρητικὸν *causa conseruans* immediate sustētans ac conseruans omnia, vt dicitur in Gen. 1. cap. Spiritus Domini ferebatur super aquas, &c. Et . Sap. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis.

Præsentia specialis duplex. Venio ad alterum gradum præsentiæ, quem εἰδικὴν καὶ διάφορον, id est, specialem & singularem vocant, vtpote non communem creatis omnibus, sed certis quibusdam ex hoc numero proprium ac peculiarem. Pertinet is enim tantum, ad electos, ad beatos Angelos & homines. sed aliter ad homines beatos post hanc vitam in cœlo, aliter ad sanctos, vocatos ad Ecclesiæ societatem, & inchoationem nouæ, æternæ, & Spiritualis vitæ in terris. Recte itaq; gradus hic distinguitur in duos gradus discretos, ordinatum tamen vtrumque, & certo verbo traditum. Horum vnum, αὐτοπτικὸν id est, intuitiuum nomino, à præsenti intuitu Dei, & cum eo consuetudine, quo beati Angeli fruuntur & homines post hanc vitam. His adest non tantum conseruans vitam eorum, sed & viuificans eos vita æterna, suaq; implens luce & iusticia. Et visibiliter ab eis atque immediate conspicitur, ac conspicietur deinceps in æterna consuetudine, vbi erit Dominus coràm perficiens omnia in omnibus electis, id est, vbi sine mediatore, sine ministerio verbi & sacramentorum, vt causa immediata, sese nobis & æterna sua bona cōmunicabit, cum æterna beatitudine, & immediatum erit obiectum nostrum. Quanquam autem non discedit à beatis, tamen adest eis tantum societate.

Præsentia intuitiua, gradus secūdus.

Tertius gradus, præsentia mystica

Alter gradus specialis præsentiæ proprius est Ecclesiæ in hac vita, quæ colligitur tantum ex genere humano. Et cœtus etiam est visibilis, sicut ipsa societas, sed longe alius ab hac

ab hac, & diuersus, vt qui prædicatione verbi patefacti, ministerioque Sacramentorum in virtute Spiritus sancti per Filium Dei excerpitur ac segregatur ex genere humano, in quo cœtu, quanquam electis admixti sunt, secundum consuetudinem externam, multi non sancti, de doctrina consentientes, non tamen idcirco Ecclesia vera est confusum corpus, & non sancta. A principali enim fit denominatio. Non sancti mortua sunt membra Ecclesiæ, vel potius veræ Ecclesiæ nulla, sed illius tantum visibilis cœtus, qui communiter à consortio & consuetudine externa sic vocatur. Viua autem & electa membra veræ & proprie dictæ Ecclesiæ, regeneratione instaurata ac sanctificata, digerit & coagmentat Spiritus sanctus in vnum corpus mysticum, cuius gloriosum caput est ipse Filius Dei, ad vitam nouam, æternam, spiritualem, legi Dei congruam, Deo placentem: ad imaginem conditoris, in vera Dei agnitione, in iusticia, & sanctitate vera, in actionibus nouis, sanctis, spiritualibus, quæ longe alia est vita ab altera illa priore animali, & rationali, ciuili, externa. *& pactionalis.*

Inchoatur autem in hac corrupta natura in terris, & corpus ipsum totum (vt Paulus inquit) congruenter coagmentatum compactumque per omnes suppeditatas commissuras, ex vi intus agente, pro mensura cuiusq; membri, incrementum capit corpori conueniens, ad sui ipsius extructionem, per caritatem, quæ exerit se, lucet, & crescit in fructibus & operibus fidei, ac bonę conscientiæ erga Deum & homines, & suis cognoscitur atque à multitudine impia discernitur notis necessariis & vniuersalibus, doctrinæ Euangelii incorrupta professione, vsu Sacramentorum cõueniente diuinæ institutioni, & obediẽtia debita Deo & ministerio iuxta Euangelium. Quod vero hic inchoatur, deque die in diẽ crescit, consummabitur in vita altera, vbi conformes efficiemur corpori glorioso Christi, resuscitatis corporibus nostris ipsi similes. Inchoatur autem non aliter, quam applicatione beneficiorum Christi, & sui ipsius communicatione, in regeneratione & conuersatione ad Deum, per causas & media ordinata.

Hic gradus præsentiæ est, & recte vocatur μυστικὸς

mysticus, à ministerio verbi & Sacramẽtorum, quod est μυ-στήριον, *mysterium*. In verbo enim & Sacramẽtis apprehensus Deus eo modo, quo instituit, fide habitat & efficax est in cordibus credentium. Vocatur recte & Spiritualis, & pactionalis, quia donum est gratiæ & misericordiæ diuinæ singulare per nouam ac singularem virtutem Spiritus, ex pacto ac promissione. Estque præsentia ordinata non in creatione, nec per vires creaturarum, sed in patefacto verbo: & quanquam alligata est ad media externa verbi sonantis & mediorum in Sacramentis, & ad vsum eorundem & in vsu ordinato ac legitimo, inque actione ipsa, sicut est præcepta, quæ se expromit liberrime, in quos vult, & qua vult mensura donorum Spiritualium & æternorum: virtus tamen non est mediorum, quæ nec substantia mutantur, nec viribus insitis, sed secundum ordinem & institutionem verbi ac promissionis, totiusque Trinitatis præsentis & efficacis, quæ in vsu fides intuetur & apprehendit, sibique applicat. Nec sine fide vlla fit rerum promissarum perceptio, vlla applicatio: Nec vsus externus sine interno, qui in fide consistit, alius est quam prophanus & physicus. Deniq; liberrima est, præsentia Trinitatis distribuentis volũtate liberrima, & virtute viua Spiritus sancti per fidem impertientis semetipsam credẽtibus; vnione vera Spirituali, & æterna bona Spiritualia lucis, sapientiæ, iusticiæ, & sanctitatis diuinæ & æternæ, quæ non vt bona huius vitę, quantumuis splendida, cum ipsa deficient & interibunt vita caduca, sed in æternum durabunt, & augebuntur, ac cumulabuntur illis, qui talenta sua non neglexerint, sed negotiando vsibus & fœnoribus sanctis in vita sancta, amplificarint. Superinduemur enim, sed si non nudi reperiemur.

Præsentia totius Trinitatis in ministerio Ecclesiæ *Pater quomodo adsit.* Adest autem & est efficax tota Trinitas, eo rursus ordine ac discrimine personarum atque actionum, quo se astuturum pepigit ac promisit. Adest pater rursus vt προκαταρκτι-κὴν αἰτίαν, *antecedens causa*, noui operis totius, principiũ, fons & causa prima reparationis atque instaurationis nostræ ad vitam æternam, accedens & augens fidem per verbum; & per Sacramenta, velut sigilla promissionem obsignantia, eandem confirmans in luce Filii, & virtute Spiritus sancti, recipiens in gratiam, ac donans remissionem peccatorum,

lucem, iusticiam, & vitam nouam & æternam, ac Spiritum sanctum cum spe certissima hæreditatis æternæ, reconciliatis sanguine & meritis filii, per & propter eundem.

Filius verus Deus, & verus homo adest & efficax est, vt αἴτιον ἀνακτητικὸν καὶ ἀναληπτικόν, *causa recuperans & instaurans*, & merito atque efficacia, totius operis effector atque administrator & donorum dispensator, quæ Spiritus sanctus secundum mensuram donationis Christi distribuit & exhibet. Nimirum vt Mediator & Sacerdos perpetuus, applicans nobis merita obedientiæ, passionis, & mortis suæ, tegens vmbraculo iusticiæ suæ, interpellans pro nobis, placans iram Patris, sonans per verbum & sacramenta in cordibus audientium & vtentium, accendens & confirmans fidem, per quam habitat in cordibus, abluens nos suo sanguine, & pascens participatione sui corporis & sanguinis; agensque & efficiens in nobis, sicut vult in singulis, κατὰ μέτρον, *secundum mensuram*, donationis suæ quæ in suo corpore efficit οὐ κατὰ μέτρον *non certo quodam modo ac mensura*, sed eodem Spiritu, obsignansq; sua beneficia arrabone Spiritus, & dicens perpetuam cõsolationem, qua eripit ex terroribus Diboli, mortis, inferni, & mundi. ***Filius quomodo adsit.***

Adest, & efficax est totus Christus in homine, vtraque natura nunc per ministerium, sed secundum vtriusque proprietates, & modo vtriq; conueniente ac proprio, eo scilicet, quem scriptura tradit, & agente vtraque, quod suum est ac proprium: humana scilicet præsente & agente ad vitam spiritualem, non physico suo corpore, nec physica, materiali, corporea commixtione illius, actione, & efficacia; sed ex vno perpetuoque consensu scripturæ, sui Spiritus vnitate, virtute, & efficacia, quo inserimur & vnimur illi corpori, ex quo effunditur. Non enim agit diuina natura, quæ sua sunt ac sibi propria, καὶ ἀκοινώνητα *nec communicantur*, creaturis, & quorum creatura nulla capax esse potest, per humanam naturam tanquam per συναίτιον, *sociam causam*; aut tanquam per organum συνεργόν, *adiuuans ac particeps operis*, earum actionum, ex reali ac re ipsa cum ea Deitatis communicatione & participatione aut diuinæ naturæ idiomatum. Talis enim communicatio, confusio est naturarum, & physica conuersio humanæ in diuinam. Nec sine ea fieri potest. ***Filius quomodo adsit corpore.***

L

Nec est in pane aut homine, corpore suo physico, naturali, substantiali, vero, vel ratione vbiquitatis, ex communicatione reali proprietatum essentialium naturæ diuinæ, vel *κατὰ μετουσίαν ἢ συνουσίαν per transsubstantiationem aut consubstantiationem*, Pontificiam miraculosam, quibus commentis vtrisque, veritas eius corporis, quod adesse affirmatur, destruitur penitus Nec adest aut vnitur pani, per adhæsum & annexum, nec homini per contactum, mansum, pastum, actum, effectum, & coalitũ materialem, physicum, vel hyperphysicum. Nec distribuitur in proprietatibus suis physice & corporaliter: Nec hyperphysice. Sed adest, distribuitur, & agit secundum ordinem expressum in verbo, & promissionem, in hominem, vt in creaturam rationalem, virtute spirituali Deitatis, & vnius eiusdemque Spiritus, qui & in ipso corpore Christi est, & quo eidem, tanquam viti viuæ credentes coaptantur & agglutinantur insitione efficaci & viua, ac cohærent & coalescunt illi cohæsu ac coalitu vero ac viuo, vt palmites, vt surculi trahentes & haurientes ex eo fide succum spiritualis nutricationis, quo aluntur, proficiunt, & crescunt in vita spirituali, ex Deitate vt causa ac fonte, per corpus tanquam organum & canalem, virtute Spiritus, propagatione vero & applicatione, non physica materiali, sed spirituali. Omnia enim interna hic spiritualia sunt, causæ agentes, res quæ offeruntur & exhibentur, vsus internus, in vsu applicatio: organum per quod fit, fides scilicet in mente, & subiecta, quibus fit applicatio.

Interna in Sacramentis Spiritualia, externa physica.

Externa media physica, non ipso vsu physico, sed ex ordinatione diuina per verbum nouo & mystico, docent & commonefaciunt mentem, vt partem hominis præcipuam, intelligentem, qua homo est, per organa corporis comparata in creatione ad ministeria & vsus menti seruientes, vere interius vi diuina Spiritus offerri & exhiberi à diuinitate præsente & efficace, quæ foris sono verbi per aures denunciantur: oculis pinguntur characteribus scriptis: mediis vero Sacramentorum designantur, secundum verba promissionis, pacti, & institutionis, ex analogia ordinata externorum mediorum visibilium, vt signorum & causarum, suo loco tamen, ad res denunciatas & significatas non

non μιμητικὰ *qua imaginem referant*, tantum, aut δεικτικὰ *ostēsiua*, illarū, sed & μεταδοτικὰ *exhibentia*, nō aliter tamen, quam in verbo patefacto; fitque renouatio eo ordine, quo vires sunt conditæ ab initio, interq; sese distinctæ ac distributæ. Initium est à mente & cogitatione, in meditatione auditi aut lecti verbi, & consideratione mediorum, in Sacramentis secundum verbum. Ideo præcipit Christus facere initium à doctrina. Docete omnes: Audite omnes, sed videte, quid audiatis. Audite & intelligite. Quod auditur autem, legitur, & cernitur, illud intelligitur, nō humani ingenii acumine, aut sapientia, sed luce & virtute Spiritus. Per hanc lucem & agnitionem veritatis ac voluntatis diuinæ cientur deinceps, instituuntur, ac flectuntur ab eodem Spiritu reliquæ vires ordine, vi noua conueniente singulis: voluntas primum, vt inter vires præcipua & mēti proxima, & reliquæ ex ordine per voluntatis imperium & Spiritus omnia gubernantis, liberrima tamen actione. Renouamur enim præcipue Spiritu mentis, & secundum interiorē hominem, quæ nouitas de die in diem crescit. Exterior homo corrumpitur indies, cuius in carne renouatio fit per repressionem ac destructionem insitæ & inhærentis labis, & subinde in peccatis affectuum, & actionum viciosarum, reuiuiscentis, & erumpentis, nisi in seria & acri lucta, eaq; perpetua, aduersa vi Spiritus coherceatur ac retundatur. Idem tandem propter peccatum extinguitur, superstite Spiritu propter iusticiam, & resuscitabitur in die nouissimo propter Christi Spiritum.

Caro Christi viuifica est, quia caro τοῦ λόγου *verbi* propria & eidem hypostatice vnita est, sed quatenus per fidem in virtute Spiritus (non enim alio modo cum ipsa vera & essentiali carne Christi coniunctio fit) eidē τοῦ λόγου *verbi* participamus, qui nos viuificat. Non enim caro Christi vitæ illius æternæ causa est ἐνεργητικὴ *efficiens*, quæ virtus & efficacia tota est Deitatis τοῦ λόγου *verbi*: Nec assumtæ carni communicatur reipsa & essentia. Ne λόγον *verbum* qui Deus est, æqualem sibi creaturam fecisse, atque ita nouum Deum procreasse somniemus. Non nata est enim caro Christi in illa vita, de qua inquit Christus: Pater dedit Filio habere *Caro Christi viuifica.*

vitam in ſemetipſo, ſicut Pater habet, & qua, ſicut Pater, viuificat quos vult, ſed in illa aſſumta per animam, de qua dicit deinceps: Nemo aufert animam meam à me, ſed ego habeo poteſtatem ponēdi & ſumendi eam. Quare viuifica eſt caro tantum, vt medium quoddam primarium, & velut canalis, per quem, propter ὁμογενειότητα, *naturæ participationem* cum nobis, & propter opera recōciliationis ac redemtionis noſtræ in ea carne impleta, Spiritus à Deitate τοῦ λόγου *verbi* in nos transfuſus defluit, tanquā ex illius corporis fonte, & in nobis cum illa commiſſis atque vnitis hoc agit, quod in illo: Quia, qui Domino adhæret, vnus eſt Spiritus: Et transformamur ad eandem imaginem de gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu: Et qui Spiritum Chriſti habent, hi ſunt eius. Item, ex hoc ſcimus, quod habitat in nobis, ex Spiritu quem dedit nobis. Hoc Spiritu, & hac fide qui manducant carnem, & bibunt ſanguinem Chriſti, nutriuntur corpore eius & ſanguine, in operatione & effectu ſpirituali Deitatis τοῦ λόγου & Spiritus ſancti, ad profectus & progreſſus in vita noua, ſpiritualibus donis & fructibus, donec euadant omnes in vnitatem fidei & agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, ad menſurā ſtaturę adulti Chriſti, pro ipſius in nobis, & noſtri in ipſo incremento. Fiunt iidem vnus cum ipſo Spiritus, non vnum corpus, cum ipſius corpore, ſed veri viuiq; corporis ipſius palmites & ſurculi: caro de carne, & os ex oſſibus ipſius: & vnum inter ſe corpus myſticum, atque illius corporis inter ſe membra, cuius ipſe caput eſt, manentque in eo, & ipſe in eis, ſicut docet Chriſtus ipſe Iohan. cap. 6. & 15. & teſtatur ad Corinthios Paulus, & alibi, quibus Hilarii dictum conſonat. Hæc ſumta & hauſta faciunt, vt Chriſtus ſit in nobis, & nos in Chriſto.

Spiritus S. quomodo adſit.

Spiritus ſanctus adeſt & efficax eſt, ὡς αἴτιον ἀνακαινωτικόν, *vt cauſa innouans ſeu renouās*, & vt opifex proximus atq; immediatus totius operis noui ac beneficii in applicatione, miſſus ac datus in hoc credentibus, vt ſemper ſit & maneat in eis. Hic virtute conueniente noua ciens, mouens, fouens, ac dirigens hominem, ſecundum facultates ſingulas, ſuo loco atq; ordine, & afflatus ſuos miſcens ſpiritibus noſtris (quia Sancti ſunt templa Spiritus ſancti) efficit primo.

vt

vt fiat apprehensio & applicatio totius doni ac beneficii agniti, propria cuiusq; fide, in intellectu vero & vsu verbi ac Sacramentorũ legitimo, & accẽdit in fiducia misericordiæ Dei, per & propter Mediatorem, ardens perpetuumq; nouæ obedientiæ desiderium ac studium erga Deum, in conatu ac lucta perpetua aduersus Diabolum, carnẽ, & mundum.

Ex hac declaratione manifestum est, tertium hunc gradum præsentiç institutum esse tantum pro Ecclesia, cui ministerium verbi commendatum est, & pro electis præcipue, non pro mediis ipsis, neç pro vllis creaturis aliis, nec propter ipsas. Patet & hoc liquido, quod vna eademque sit præsentia in toto ministerio, & in partibus singulis. Non alia enim in verbo, alia in Sacramentis, alia rursus in Baptismo, alia in Cœna sacra, Eadem docent, denunciant, offerũt, exhibent, applicant, significant, Sacramenta, quç per se verbum, nullo rerum ipsarum aut internarũ actionum discrimine. Externa rebus, mediis, ritibus, vsu, & fine differunt, quæ diuersitas hoc propter instituta est, vt Deus pluribus modis opituletur ac medeatur imbecillitati nostræ, inuitet nos ad considerationem operum & beneficiorum suorum in nobis occasionibus pluribus, & exuscitet, & acuat, cõfirmet, obsignetq; fidem pluribus quasi pignoribus. Non adest Filius Dei sacræ Cœnæ alia noua, inusitata, extraordinaria, miraculosa, hyperphysica præsentia, qualis falso fingitur & creditur, sed eadem prorsus, qua ministerio verbi & Baptismi. Nec alia est præsentia aut vnio Sacramentalis, quam ministerii, vtraque promissi, pacti, ordinis, atque instituti diuini, noui, ex analogia medii & signi ad rem & significatũ præsens, in vsu & actionibus externis & internis. Vnde eam dixi vocari pactionalem, scilicet à promisso & pacto nouo ac fœdere, cuius meminerunt Prophetæ Esa. 48 51. 55. 59 ca. Ierem. 31. Ezech. 37. Ioel. 3 Zach. 2. Et Christus ipse Cœnam vocat ritum Testamenti Noui. Dixi & spiritualem vocari à spirituali vsu, quia, quæ hic fiunt interius vere, per externa designata, sunt spiritualia. Talis est enim, quæ fit *κοινωνία, participatio vel communicatio*, per illa cum Deo, qua se nobis cõmunicat, & qui ipsi adiungimur vicissim. Imo κοινωνία est ipsa efficacia spiritualis, per effectus ac fructus spirituales, ad vitã spiritualem. In quauis enim in-

tegra, efficaci, & fructuosa ministerii parte concurrunt & coniunguntur vnione mystica ordinata in homine, & in ipso vsu ordinato, ista sex. Tria foris incurrentia in sensũ externum, Minister, verbum sonans aut applicans media externa Sacramentorum, persona audiens verbum, accipiens exhibita, vel admittens applicata media. Intus tria inuisibilia quidem, sed viuo ac spirituali sensu innotescentia menti & viuentia in corde. Tota Trinitas efficax eo ordine, quo dixi, quæ per verbum sonans, aut in Sacramentorum vsu lucens, sed cogitatum, accendit nouam lucem agnitionis & intellectus, ac fidem, & offert exhibetq; sese ac sua beneficia. Fides appræhendens amplectensque communicantem sese diuinitatem, & beneficia promissa sibi accommodans cum lætitia in Deo acquiescente. Dixi & mysticam vocari, quia Paulo ministerium verbi & Sacramentorum est mysterium patefactum per Spiritum solis electis. Rom. 16. Eph. 1. & 2. Colos. 1. Item: 2. Timo. 1. ad Tit. 1. Item, 1. Petri 1. Recte & ideo vocatur mystica, vt discernatur à physica prius descripta, nomine etiam conueniente, sicut re differt. Duæ sunt enim tantum species præsentiæ Dei ordinatæ in homine, dum in his terris viuit, vna generalis, communis omnibus hominibus, vt dixi: Altera specialis mystica, propria Ecclesiæ & electis. Inter has tertia nulla est media, quocumque veletur aut venditetur nomine, seu miraculose vocetur, seu hyperphysica, seu Magica: quarum miraculosa & hyperphysica, alterius est speciei, sub extraordinariorum genere, in rebus naturalibus, in quibus solis *τὰ ὑπὲρ φύσιν, quæ sunt præter naturam*, locũ habent, & nõ in ordinatis ministerii sacri & Ecclesię, in quibus alius est ordo verbo conditus. Magica præsentia Diaboli est in efficacia & præstigiis Diabolicis, de quibus paulo post.

Quomodo efficax sit Deus per verbum & Sacramenta.

Ad eundem autem vsum, & ad vitam eandem spiritualem effectu, in eadem præsentia & efficacia diuinitatis, & eorundem beneficiorum distributione atque applicatione, cum totum ministerium, mediis tamen diuersis, vel ut distinctis partibus institutum dixerim, de partium etiam discrimine, & de modo applicationis, pauca subiiciam.

Omnium

Omnium temporum Ecclesia collecta est, ac velut norma rectrice gubernata doctrina, quam ex sinu arcano æterni Patris protulit ac promulgauit Filius Dei, de essentia & voluntate. Legem in creationem insitam mentibus obscurauit lapsus: Eam repetiuit. Euangelio vt doctrina noua patefecit mysterium arcanæ voluntatis suæ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν, *secundum voluntatis suæ placitum* edita promissione de Messia, ac Mediatore, & hanc subinde renouatam & illustratam tandem suo aduentu, passione, morte, resurrectione, & ascensione ad cœlos impleuit. Eadem illa Ecclesia iustificata est semper coram Deo, id est, Deo reconciliata, atque in gratiam acceptata fide, gratis seu fiducia misericordiæ Patris in Euangelio promissæ, per ac propter Filium Mediatorem, quem in carne venturum, vt satisfaceret legi & iusticiæ Dei & solueret λύτρον *redemptionis pretium* pro peccatis Deo debitum, ac liberaret nos à potestate Diaboli, mortis, & inferni, expectarunt spe certa Israelitæ: Exhibitum in ea credunt constanter ac firmiter Christiani. Illi edocti voce sæpe renouatę & inculcatæ promissionis & cõmonefacti atq; confirmati in spe sua, & expectatione sacrificiorum, quæ λυτρωτικὰ vocabantur, & miraculorum quorundam typis, ac Sacramentorum velut appensis ad promissionem sigillis, inter quæ fuerunt præcipua, circumcisio, & esus agni paschalis: Christiani in fide exhibiti confirmati verbo itidem ac testimoniis promissionis completæ, sigillisq; Sacramentorum Noui Testamenti Baptismo scilicet & Cœna sacra, quæ Iudaicis abolitis, significato, documentis & obsignatione pręteritorũ aç confectorũ successerunt. Semper adfuit etiã Filius Dei Ecclesiæ suæ, vt Dux & caput, καὶ σωτὴρ *& seruator*, Ante incarnationem quidem in Deitate sola efficacia sancti Spiritus, post assumtam carnem in eadem Deitate rursus, & efficacia eiusdem Spiritus, sed in, & ex, ac per assumtam carnem, eo tamen quo dixi modo, cui nunc, actu vtrique quotquot viuunt sancti & electi in cœlo & in terra, tanquam capiti, virtute illius Spiritus insiti & agglutinati cohærent, & ab eo gestantur. Hæc cum sint hoc modo, ex euidentissimis scripturæ testimoniis demonstrata liquidissime piorum plurimorum scriptis, omissa declaratione vberiore, pauca

attexam de ministerio verbi & Sacramentorum Noui Testamenti in Ecclesia.

Ministerium Euangelii. Vocem doctrinæ vtriusque, Legis & Euangelii, sicut à Christo repetita ac declarata: ab Apostolis propagata & illustrata est, vult Deus sonare palam in orbe terrarum perpetuo, vsque ad reditum filii sui, Domini nostri Iesu Christi, & iudicii extremi momentum: vult illam concionem esse vniuersis perpetuam, de Dei essentia ac voluntate: de peccati, & generis humani à Deo auulsi corruptique causis: de causis, modo, ac mediis reparationis & instaurationis generis humani ad vitam, nouam, spiritualem, æternam: vt arguat peccata totius mundi; vt doceat, omnes obnoxios esse peccato, & reos ab origine iræ Dei; vt vocet omnes ad pœnitentiam: vt omnibus agentibus pœnitentiam, in agnitione ac detestatione vera seriaque suorum peccatorum, & remedia proposita ad salutem æternam quærentibus ac desiderantibus, secundum promissionem gratiæ, annunciet remissionem peccatorum, iusticiam, vitam, & hæreditatem æternã, ac testetur in iisdem, Deum vere efficacem esse communicatione sui, ac suorum beneficiorum, & donorum æternorum. Hac fit initium regenerationis nouæ spiritualis, & cõuersionis ad Deum, in iis, qui audiunt, & fide apprehendunt promissam cum Mediatore ipso misericordiam Dei. Hæc doctrina vbicumque pure & incorrupte sonat, ibi cœtum esse vocatorum, & in eo Ecclesiam delectam ad societatem vitæ & consuetudinis æternæ cum Deo, & beatis Angelis, ac hominibus, certum est. Nec alibi, quam in tali cœtu, Ecclesia quæri debet, cui, si doctrinæ illibata constet puritas, signa cetera nunquam desunt: quia doctrina rectrix norma est reliquorum omnium ad Deum, Deiq; cultum syncerum pertinentium.

Non est autem vera regeneratio, & conuersio ad Deum repentina aliqua & momentanea mutatio, physicis motibus & mutationibus similis, vt mox ostẽdetur, sed remissio peccatorum ac reconciliatio cum Deo, & renouatio, quæ est in luce & virtute noua Spiritus sancti per verbum & fidem intuentem Deum, & in misericordia apprehensa acquiescentem, lucta perpetua ac perennis cum prauitate insita, cum Diabolo, & mundo, totoque regno tenebrarum, & spiri-

& ſpiritualis nequitiæ & certaminibus,ſtudiis,conatu, atq; exercitiis aſſiduis creſcit. Ideo Miniſterium verbi eſt renatis & ſanctis, inde vſque ab exordio primo inchoatæ regenerationis, alimonia animæ, perpetua deinceps & medicina. Alimonia quidem doctrinæ forma & inſtitutionis, præceptorum, operum, atq; exercitiorum gradibus cuilibet ætati accommodatis,& captui cuiuſq; conuenientibus, ad profectus & incrementa in vita ſpirituali. Teneris & rudibus lacticinia ſufficiunt. Adultis,exercitatis, & iudicio confirmatis ſolidiora exhibentur. Medicina eſt, prædicatione pœnitentiæ, & commonefactione perpetua oſtendente & accuſante inhærentem naturæ prauitatem, tenebras & caliginem mentis, ἀταξίαν *confuſionem* omnem auerſarum à Deo virium,interq; ſeſe,& à Dei ordine diſſidentium,immundiciem omnem,& lapſus ac delicta omnia pugnantia cum lege & præceptis diuinis. Reuocat enim lapſos per concionem ſalutaris pœnitentiæ ad Deum,erigitque, ac ſanat vulnera conſcientiæ, noua conſolatione, & Spiritus ſancti virtute. Huius ſanationis initium fit à principio regenerationis & conuerſionis,duratque per omnem vitam,in mortalis huius & caducæ vitæ curſu. Sed quo peccat quis crebrius & grauius,eo terroribus, pauoribusque maioribus, ex iræ Dei ſenſu & conſpectu magnitudinis ac deformitatis peccati concuti ſe experitur. In ſanctis etiam quid vita ſpiritualis eſt aliud, quàm perpetua ad Deum conuerſio, in agnitione ac deprecatione imbecillitatis inſitæ, & lapſuum, atq; erratorum quotidianorum? Radix enim peccati non eluitur ſpirituali in Baptiſmo ablutione aut abiectione ſui, 1. Pet. 3. Nec in vera pœnitentia & conuerſione, voce abſolutionis extirpatur, vt euulſu phyſico ac materia, ſed reatus tollitur atque cōdemnatio: Radix ipſa, id eſt,ingenita labes ac prauitas reliqua manet, ac fixa. Nec ocioſa eſt illa aut inefficax, ſed & ſua ſe malitia commouet, atq; effert contra ſpiritum & multò magis prouocata, incitata atque armata telis, ſubſidiisque Diaboli ac Mundi. Nemo tam ſanctus eſt,qui ſtimulos peccati in carne ſua ſpiritui aduerſos, & Diaboli, mundique inſtinctus,vibratuſque non experiatur. Alius tamen alio magis minuſve pro delictorum diſcrimine, & gradu. Ideo doctore Chriſto precamur aſſidue: Remitte no-

Miniſterium verbi alimonia eſt & medicina.

bis debita nostra. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo. Non aliter mortificatur radix peccati, id est, reprimitur atq; cohercetur, ne regnet: ne, si repullulet aut regerminet, erumpat in actum: Nec diabolo mundoq; aliter resistitur, quam vi noua & cōtraria Spiritus sancti, in lucta seria, assiduisq; conatibus aduersis, ac certaminibus. Quia ergo remanente ac repullulāte prauitate, semper proni sumus atq; procliues in lapsus Deum offendentes: semper erramus etiā, impingimus, aut delinquimus: Ideo medicina semper nobis opus est, qua efficaciorē nullam & salubriorem Deus ipse proponit seria & salutari pœnitentia per Euangelium, quod est δύναμις τοῦ θεοῦ, *potentia Dei* ad salutē omni credenti. Cuius vis est ἐν λόγῳ τῆς ἀληθείας καὶ δυνάμει θεοῦ, in sermone veritatis & potentia Dei.

Baptismus. Baptismus est lauacrum regenerationis, ad aliā nouam vitam Spiritualem, quæ Baptismo inchoatur in infantibus, quibus, vt adultis omnib., deinceps est & manet per omnē vitam, sigillum certissimum ac testimonium applicatæ promissionis ac beneficiorū Christi, ablutionis à peccato, per sanguinem eius, reconciliationis cū Deo, per ac propter filium, insertionis in corpus Christi, verū, simulq; mysticum seu copulationis atq; vnionis cum vero Christi corpore & cum Ecclesia, & donati Spiritus sancti, vt habitet in eis, sitque opifex ac director vitæ nouæ spiritualis. Deniq; monumentū est cōmonefaciēs omnes quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, & Christum induisse, & in mortem eius baptizatos esse, vnaq; cum eo sepultos per Baptismum in mortē, vt sicut excitatus est Christus ex mortuis in gloriā patris, ita & nos in noua vita ambulemus, resuscitati per fidem Dei efficaciter agentis. Inchoata enim hoc modo vita noua, deinceps cum ætate proficiente vires ingenii ac corporis crescunt, ac virtus Spiritus sancti euidentius sese exerit, studio doctrinæ & exercitiis piis fidei, inuocationis, & pietatis, in omni obediētiæ genere erga Deum, ac dilectionis erga proximum assidue augetur & confirmatur, verbo suppeditante aptum cuiq; ac vitæ spirituali congruum doctrinæ alimentum, sicut natura rerum nutrimēta gignit, ac suppeditat corpori alendo cōmoda ac necessaria, pro ætate & conditione cuiusq;. Ideo sicut semel nasci ad vitam hanc

animalem & caducam: sic semel baptisari, id est, regenerari, ac renasci ad primitias & exordia vitæ spiritualis, satis est.

Cœna sacra est manducatio corporis & sanguinis Christi, & ex hac plenior ac robustior alimonia animæ ad profectus vberiores, in vita noua spirituali: ad exuscitandam, fouendam, acuendam, atq; obsignandam fidem, frequẽter iterato vsu, pro adultis, qui viribus ingenii, iudicio, doctrina, vsu, exercitiis, ac certaminibus fidei, donisque Spiritus sancti aucti & confirmati, rectius solidiusque, intelligunt, considerant, ac meditantur rerum magnitudinem, quas præcipit recoli Christus, ac celebrari, in vsu huius Sacramenti, quales sunt totum opus missionis Filii ad redemtionem ac reparationem generis humani, & fructus incarnationis, passionis, & mortis eius. Ad quam vitam enim regeneramur, ad eandem & nutricamur, foris, mediis specie & vsu ex ordine instituti diuersis, verbo semper docente, sono quidem per aures, signo per oculos in medii Sacramentorum: Intus ipso alimento spirituali, viuo, præsente, quod fides verbo nixa ac freta accipit & amplectitur. Nisi ederitis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis. Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego in die vltimo excitabo illum. Idem in me manet, & ego in illo. Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus vere est potus, inquit Christus. Manducari autem corpus Christi, & bibi sanguinem eius spiritu ac fide tantum, non etiam physico aut Capernaitico mansu & potu, idem docet ibidem: Qui venit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet vnquam. Qui credit in me, habet vitam æternam. Verba, quæ loquor vobis, Spiritus & vita sunt. Confirmat hoc Paulus, verborum Christi vnus omnium certissimus ac verissimus interpres, qui, etsi Christus symbola corporis ac sanguinis sui appellationibus insigniuit, ad commendandam fidei analogiam signorum ad significata, vno consensu tamen perpetuo repetit & inculcat, ore sumi panem & poculum, hisque indigne vtentes, non frui corpore & sanguine τοῦ σωτῆρος, *seruatoris*, sed reos illorum fieri, esuq; illo, ac potu iudicium sibi accersere, vt qui non diiudicent corpus Domini: non distinguãt cibum hunc sacrum destinatũ

Cœna Domini.

ad hoc, vt in vsu legitimo sit corpus & sanguis, secundum ordinem institutionis, à cibo alio profano.

Quomodo panis & vinum corpus Domini.

Quomodo autem sint Panis & Vinũ corpus & sanguis Domini, declarat idem, ostendens claris ac disertis verbis, in ordinato & legitimo vsu, inq; actione ipsa cum fit distributio externa mediorum, in concursu & coniunctione symbolorum, cum internis reb. significatis, panẽ esse κοινωνίαν *communicationem* corporis: calicem κοινωνίαν *cõmunicationẽ* sanguinis Christi: sumenti tamen tantũ, & quidẽ eo modo, qui verbo traditus est. Κοινωνίαν enim illam, seu communicationem consistere, docet idem, non tantũ in participatione & perceptione eorundẽ beneficiorum Christi, sed in vera viuaq; cõsociatione, atq; vnione cũ Christo ipso, qua ita efficimur κοινωνοὶ καὶ μέτοχοι τοῦ σώματος, καὶ τοῦ αἵματος χριστοῦ, *cõmunicando participes corporis & sanguinis Christi*, vt simul coalescamus, & ipsi tãquã palmites viti, tanquã arborib. surculi, fiamusq; caro de carne, & os ex ossib. ipsius, & inter nos in corpus vnũ mysticum Ecclesia, tanquam alter alterius mẽbra, cuius corporis ipse caput est, συναρμολογίαν ὅλην, καὶ συνάρθρωσιν εἰς ναὸν ἅγιον ἐν κυρίῳ, εἰς οἰκητήριον τοῦ θεοῦ καὶ εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος χριστοῦ, *id est, coagmentationẽ totã, & compagẽ, ad templum sanctũ in Domino, ad domicilium Dei & ad ædificiũ corporis Christi.* dirigente ac perficiente Spiritu sancto, non coaptatu tamen materiali & physico corporum, atq; coalitu, sicut immittuntur in fissum truncum surculi, aut ex vite enascuntur palmites, sed spirituali per fidem viuam, vero tamen ac viuo, in quo est congruentia omnis harum similitudinum. Vita enim noua spirituali fit fide, per vnionem illam coalitus cum Christo, in virtute & efficacia, donisque & actionibus nouis spiritualibus. Vnus panis & corpus vnum sumus omnes, inquit Paulus, quia de pane vno percipimus omnes. Vnitatis huius ex consociatione, coniunctione, atque coalitu mutuo rationem declarat Paulus ad Ephes. Vnum est corpus, Vnus Spiritus, sicut & vocati estis in vnam spẽ vocationis vestræ, vnus Dominus, vna fides, vnum Baptisma: Vnus Deus & Pater omniũ, qui est, super omnia, ac per omnia, & in omnib. vobis. Sed vnicuiq; data est gratia, pro mensura doni Christi. Orditur ab effectu, id est, à corpore vno Ecclesiæ, cuius subiũgit opificem

tem proximum & immediatum Spiritum ſanctum, in iis efficacem, qui vocati ſunt in ſpem vnam: vno DOMINO Christo meritorum ſuorum ac donorum diſtributore, qua vult menſura, per vnam fidem, qua fit applicatio, & per vnum Baptiſma, quo vt per lauacrum regenerationis in Spiritu ſancto Eccleſia renouatur & coagmentatur, DEO & Patre gubernante omnia. Nec vllum alium vnionis modum nouit ſcriptura, quod declarat Paulus, cum per vnum Spiritum, nos omnes in vnum corpus baptizatos, & omnes vna potione potatos eſſe, inquit, in vnum Spiritum, Sacramentum vtrumq; complectens, vt oſtendat, id quod in vtroque fit, ſecundum ordinem inſtitutionis, & verbum promiſſionis, dono miſericordiæ Patris, & meriti, ac diſtributionis Chriſti, id opus eſſe vnius Spiritus interius ſub externis deſignatum per verbum, ad vnum eundemque finem & ſcopum. Quãquam enim partem Cœnæ nominat pro tota, & permutatione quadam, quæ alterius cenſentur, alteri tribuit: tamen nec mutilat, nec confundit propterea Sacramenta. Etſi enim Baptiſmus peculiariter lauacrum eſt regenerationis, & ablutio à peccatis per ſanguinem ipſius, quæ τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, *lauacro aquæ in verbo*, ſignificatur: tamen ſimul eſt inſertio in corpus Chriſti Myſticũ, ſeu incorporatio, cuius ipſe caput eſt, καὶ σωτήρ, *& ſeruator*. Et Cœna ſacra, etſi manducatione corporis, & hauſtu ſanguinis Chriſti alimonia eſt animæ, qua fit incorporatio, tamen ſanguine, qui alit, fit ſimul ablutio, & vtroq; viuificatio, ſed virtute vnius Spiritus, & actione, effectuq; ſpirituali. Nec Chriſtus, quãdo ritum ſacræ Cœnæ inſtituit & ſancit, præſentiam ſui corporis in pane & homine, & manducationem aliam ordinat ab illa, de qua Ioh. 6. concionatur, multoq; minus illam oralem ipſam & Capernaiticam, quam ibidem arguit ac reprehendit, ſicut, quando ritum Baptiſmi diſcipulis tradit, non alium regenerationis modum, & ab illo diuerſum ſancit, de quo concionatur Nicodemo. Qui tribuunt hoc Chriſto, contradictorium ſibi ipſi faciunt, & Pauli interpretationem falſi arguunt.

Nec, quæ ex deprauato ſenſu verborũ inſtitutionis ſolo eruitur atq; extruitur præſentia corporis, vlla ſibi parte cõſtat. Quocũq; enim Sophiſticæ fuco proprietas verborum

aſſeratur,& prædicationis identitas: relinquitur hoc tamen in dubio,quod quæri & explicari neceſſe eſt: vtrum panis ſit corpus Chriſti ſubſtantia,ſeu,vt loquuntur,verum, naturale,& ſubſtantiale Chriſti corpus: An verò Relatiuè,ex ordine inſtitutionis,& Sacramentorum natura. Si panis eſt ſubſtantia corpus Chriſti, neceſſario eſt idem corpus, numero vel ſpecie. Si numero idem eſt & indiuiduo, vnoq; tempore in locis eſt innumeris ac diuerſiſſimis, quomodo vbiquitatem illam phantaſticam & imaginariam effugere poſſit, non reperio. Si ſpecie idem eſt,vt confici à ſacerdotibus tot corpora noua credantur, quot hoſtiæ ſunt, non erit panis illud corpus, quod pro nobis traditum eſt: nec vinum ſanguis,qui effuſus eſt,ſed alius indiuiduo innumerus,ſola ſpecie vnus. Siue igitur ex reali communicatione proprietatum eſſentialium Deitatis, quod abſq; mutatione fieri non poteſt in Deitatem: ſiue κατὰ μετουσίαν, ἢ συνουσίαν *per transſubſtantiationē aut conſubſtantiationem* adeſſe corpus ſtatuatur; abſq; πανταχουσία, *omnipræſentia*, id fieri nequit. At πανταχουσία fingi & conſtitui nequit, niſi corporis eſſentia penitus euerſa,quod fit Eutychiana cōfuſione, ἐν ἀποθεώσει, & *deificatione ſeu mutatione in Deum*, ex reali effuſione proprietatum: detractione vero & ſeparatione omnium proprietatum atque accidentium à corpore Chriſti commentitia in Tranſſubſtantiatione & Conſubſtantiatione, quod docet & Damaſcenus cum inquit, ἀδύνατον εἶναι φύσιν ἐκτὸς τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων *fieri nō poſſe vt natura cōſiſtat, ſublatis naturalibus proprietatibus*. Vtriuſq; cōmenti autores quærunt corpus in pane,quod corpus eſſe verbis affirmant, reipſa negāt: commentum tamen venditant, ac propugnant miraculi velo,& operis, quod ſit ὑπὲρ φύσιν, *ſupra naturam*. Id vero redarguitur teſtimoniorum ſcripturæ conſenſu perpetuo, & de veritate corporis Chriſti, & de miraculorum proprietate, quorum nullum reperitur, in quo res aliqua ſimul aliquid fuerit, & non fuerit, quemadmodum ſupra dixi. Cum res examinatur ad normam veritatis, deprehenditur, quod vtrumq; commentum pugnat cum ſcriptura, de ordine perpetuo miniſterii verbi & Sacramentorum in Eccleſia,deque præſentia & efficacia Dei per miniſterium in homine ad vitam ſpiritualem æternam: cum verbis inſtitutionis, & do-

ctrina

ctrina Christi, de manducatione suæ carnis, & haustu sui sanguinis: cum interpretatione & doctrina Pauli: cum articulis Symboli de incarnatione Filii Dei, ascensione in cœlum, exaltatione ad dextram patris, & testimoniis de proprietatibus veri corporis: cum tota prima ac puriore antiquitate in hoc articulo: cũ natura rerum: Secum ipsum vtrumq;. Ἀσύστατα enim *quæ consistere non possint*, prorsus in vtroq; pleraq; sunt καὶ ἀντιφατικά, *& contradictoria*, omitto magicis similẽ vim, quæ Sacerdotib. rasis & vnctis, verbisque affingitur. Deniq; vt totũ de præsentia corporis Christi carnali ad symbola panis & vini, & in homine symbolis vtente commentum est poema impietatis & audaciæ humanæ, sic nullum vsum habet alium, nisi quod neruus est idoli in consecrato pane Pontificii, & falsi sacrificii missæ propter idolum panis. Nec vlla talis scripturæ testimonio demonstrari potest, vel quod sit, vel quam diu duret, quid conferat, quo fine & effectu, qua consolatione, quando discedat, cum repeti iterato frequentique vsu debeat, quid hæc momentanea præsentia differat ab illa perpetua, qua Christus per fidem habitat in cordibus credentium cuius ἐνοικήσεως σφραγὶς, *inhabitationis sigillum*, est & obsignatio vsus creber Sacramenti Cœnæ, confirmans fidem.

Non est Panis corpus Christi substantia, sed relatiue. Nulla fit enim noua aut miraculosa cõuersio mutatæ substantiæ, vel naturæ mediorum sensui subiectorum, in ministerio verbi & Sacramentorum: non vocis Ministri verbum proferentis: non aquæ in Baptismo, cum fit perfusio aut mersio: non panis aut vini, quando consecrantur ac distribuuntur, multo minus extra actionem & vsum. Nec vi ordinis instituti, aut singulari aliqua vi verborum acquirunt aut asciscunt media in sese, aut naturas alias nouas, prioribus abiectis, aut vires nouas nouorum operum diuinorum ac spiritualium effectrices per se, aut vt socias, καὶ συνέργους, *participes operis*, insitis in iisdem quæ solius Dei propria sunt. Nec Symbola, cum nomina, vsum, ac finem mutant ex dono & ordine gratiæ, mutant simul naturam pristinam, proprietates innatas, & agendi facultatem, quod fieri nisi substantiis,

Panis est corpus Christi non substantia, sed relatiue.

& naturis in spiritualem aliam conuersis nequit. Nec vnio Sacramentalis est annexus rei signatæ ad symbola materialis physicus, aut hyperphysicus, aut magicus. Denique symbola non sunt res ipsæ absolutè *καθ' ἑαυτὰ*, & *per se*, substantia aut viribus: sed *κατά τι*, & *κατ' ἄλλο*, *secundum quid*, *secundum aliud*, ac relatiuè, vsu nouo ex ordinatione diuina, sicut signa sunt res signatæ, respectu & ordine ad res ipsas. Neq; ex se efficacia sunt operum, quæ fiunt, sed quod cōferunt, id præstant ex definito vsu, vi verbi ac promissionis, & dono gratiæ, & quidem in actione ipsa atq; vsu. Si ergo panis nō est corpus substantia, sed relatiuè tantum, ex constitutione diuina ad hunc vsum & finē, neq; est inter hæc duo medium tertium. Quæ sunt enim, *ὑπὲρ φύσιν*, *supra naturā*, tanquam extraordinaria, collocari inter ordinata diuersarū specierum nequeunt, sed sui sunt generis, quod ab ordinatis omnibus discrepat, cuiuscunq; sit speciei. Ideo verba institutionis non possunt intelligi, *ὑπαρκτικῶς*, *de substantia*, identica corporis & propria de pane prædicatione, in qua subiectum & prædicatum semper sunt eiusdem naturæ, nec *συνεκδοχικῶς*, *tropo quodam comprehensionis*, vt concipiatur animo, aut mutatio & transitus signorum in res signatas natura vel viribus, aut ad illa harū alligatio, *κατὰ ἢ ὑπὲρ φύσιν*, *secūdum aut præter naturæ ordinē*, qualis est inseparabilis assumtio humanæ naturæ *ὑπὸ τοῦ λόγου* *à verbo*, in vnitatē personæ: Sed *μετωνυμικῶς*, *forma orationis qua nomina transferuntur*, ex relatione & ordine signi ad signatum. Vera sunt ac manent verba institutionis, sicut sonant. Et panis est corpus Christi, nō tamen ex sensu Pontificio substantia, sed ex sensu irrefutabili scripturæ secūdum ordinationem Christi, atque eiusdem & Pauli declarationem, relatiuè in vsu sacro nouo, cui ordinatione Christi destinatus est & addictus. Deniq; sic panis est corpus Christi, sicut Christus esse vt in Sacramento voluit, symbolo & antitypo signo & figura, cui in vsu ipso & in homine vtente Sacramento iungitur, concurrente in Sacramento integro gemina semper manducatione: Vna Sacramentali Panis & Vini, externa typica, quæ fit ore: Altera spirituali corporis & sanguinis interna, quæ fide fit & Spiritu & qua sola fit perceptio, participatio, atque applicatio significatorum & exhibitorum: Mente in Spiritu

potiunte

potiunte ac fruente fide rebus ſpiritualibus, vt corpus potitur ac fruitur phyſicis ore. Vnio vero Sacramentalis κοινωνία eſt ſeu communio rerum cum ſignis, ſecundum verbum gratiæ & promiſſionis, qua res cum ſignis offeruntur, coniunctione non phyſica materiali, ſed pacti ac promiſſi, ex ordine & analogia ſigni ad rem deſignatam. Accedente verbo ad elementum fit Sacramentum, Auguſtino, non ſola pronunciatione verborum, ſicut imaginatur ex inueterati erroris perſuaſione imperitum vulgus, quia hac tantum panis à profano vſu ad ſacrum alium ac myſticum transfertur: ſed in vſu elementi fide intuente verbum ac promiſſionem, & oblata beneficia amplectente, ſine qua ſymbola ſola ſumenti nuda ſunt & inania ſigna. Sine fide enim verbum audienti ſonus eſt inanis: Sacramenta aſpicienti vt verbum viſibile, inania ſunt ſpectacula. Acceſſu verbi fide apprehenſi elementum fit Sacramentum ſumenti, non quod ratio Sacramenti ex fide pendeat, quæ eſt Dei ordinatio, ſed vtenti non eſt Sacramentum; niſi fide ſuum ac proprium faciat. Nec dubium eſt, Filium Dei in hac Cœna, tanquam Teſtamento vltimo, perpetuoque monumento, Pane & Vino appellationibus corporis & ſanguinis ſui inſignitis conſecrare atque commendare fideli poſteritati memoriam paſſionis & mortis ſuæ: Manſu vero paſtuque corporis, & ſanguinis potu, fidem veri & ſpiritualis fructus, præter quem fruſtra alium materialem, phyſicum aut hyperphyſicum vel magicum quærimus & ſomniamus: atq; inhabitationem Chriſti in cordibus per fidem perpetuam, ſocietatemque fide ſemper durantem, ac coalitum cum ipſius corpore viuum excitare, ac velut pignore certo obſignare & confirmare voluiſſe. Etſi enim tota Trinitas præſens coniungit ſe nobis vera, viua, & efficaci ſocietate, eaque non momentanea; ſed fide ſtabili: Filius Dei tamen, vt qui in carne noſtra factus eſt pro nobis victima, & precioſo nos ſanguine ſuo redemit, teſtatur ἐξαιρέτως *eximia quadam ratione*, in ritu Cœnæ, ſacrificio ſui corporis, id eſt, merito mactati corporis, profuſique ſanguinis, & totius obedientiæ, donum hoc & opus miſericordiæ diuinæ partum eſſe: Eoque credentes per fidem non tantum effici templa & habitacula Dei Patris, Filii, & Spiritus ſancti, ſed & membra Chriſti, id eſt, copulari

atque connasci corpori ipsius tam vero, quo factus est nobis, *ὁμοούσιος* & *consubstantialis*, & cui nos vicissim conformamur, per Spiritum sanctum, inchoatione tamen sola in hac vita: quam mystico suæ Ecclesiæ, suæque hæreditatis, & per hoc ipsi etiam, tanquam capiti eius glorioso, *καὶ σωτῆρι*, *& seruatori*, & in vtroque sustentari ac gestari credentes: ex vero etiam nutriri communi his cum illo nutrimento Spirituali, sed ablutos prius ipsius sanguine in Baptismo, ad incrementa progressusque in vita æterna, quod fit Deitate *τοῦ λόγου*, *verbi*, succum ac vigorem vitæ illius in nos transfundente: Spiritu sancto applicante. Hæc omnia complectitur manducatio corporis & sanguinis Christi, sed eorum quomodo fiat applicatio, paulò post dicetur.

Ex his liquet, qualis sit præsentia tertii gradus. Nimirum quod sit præsentia in ministerio verbi & Sacramentorum, quo colligitur Ecclesia, & sanctificatur, sicut orat Christus: sanctifica eos in veritate tua, sermo tuus est veritas. Opera Dei, quæ sint huic gradui præsentiæ propria, & quod adsint efficaces personæ omnes, ac per ordinata media verbi & Sacramentorum, docent testimonia Scripturæ. Iohan. 6. Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Quisquis ergo audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. Non quod patrem viderit quisquam, nisi is, qui est à Deo, hic vidit Patrem. Nemo potest venire ad me, nisi datum fuerit ei à Patre meo. Spiritus est, qui viuificat. Caro non prodest quidquam. Verba, quæ ego loquor vobis, Spiritus sunt, & vita. Iohan. 1. Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis. Matth. 11. Nemo nouit Filium, nisi Pater, neque patrem quisquam nouit, nisi Filius, & cuicumque voluerit Filius reuelare. Iohan. 5. Ego sum vitis, vos palmites, qui manet in me, & in quo ego maneo, hic fert fructum multum. Nam absque me nihil potestis facere. Si manseritis in me, & verba mea manserint in vobis, quodcumque volueritis, petite, & accipietis. Iohan. 14. Si quis diliget me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum. Et veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Ibidem de Spiritu sancto: Rogabo patrem, & alium paracletum da-

tum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in ęternum, Spiritum veritatis, quem capere mundus non poteſt, quia nec videt, nec nouit eum: vos autem cognoſcitis eum, quia apud vos manet, & in vobis erit. Ibidem: Paracletus Spiritus ſanctus, quem mittit Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia, quæ dixi vobis. Iohan. 15. Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit: Ille teſtabitur de me. Iohan. 16. Cum venerit Spiritus veritatis, deducet vos in omnem veritatem. Non enim loquetur à ſemetipſo, ſed, quæcumque audierit, loquetur, & quæ ventura ſunt, annunciabit vobis. Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, quod renunciabit vobis. 1. Iohan. 3. Hæc eius eſt doctrina, vt credamus nomine filii eius Ieſu Chriſti, & diligamus nos mutuo, ſicut mandauit nobis. Nam, qui ſeruat eius mandata, in eo manet, & iſte in ipſo viciſſim, & per hoc nouimus, eum habitare in nobis ex Spiritu, quem nobis dedit. Iohan. 6. Hoc eſt opus Dei, vt credatis in eum, quem miſit ille. 1. Theſſal. 2. Excepiſtis ſermonem, non vt ſermonem hominis, ſed (ſicut verè eſt) vt ſermonem Dei; qui efficax eſt etiam in vobis credentibus.

Paulus 1. Corinth. 12. diſcrimina etiam perſonarum in hoc gradu, atque effectuum & operum explicat, cum inquit: Nemo poteſt dicere Ieſum Dominum, niſi per Spiritum ſanctum. Diſcrimina ſunt donorum, ſed idem Spiritus. diſcrimina ſunt miniſteriorum, ſed idem Dominus. Et diſcrimina ſunt effectorum atque operum, ſed idem eſt Deus efficiens ea omnia in omnibus, ſcilicet in quibus eſt efficax. Vnicuique autem datur φανέρωσις *manifeſtatio*, ſeu declaratio Spiritus ad vtilitatem. Alteri in aliis & per alia dona, quæ commemorantur ordine. Sed omnia hæc efficit vnus idemque Spiritus, diſtribuens illa ſeorſim ſingulis, καθὼς βούλεται, καὶ κατὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ, *ſicut vult & pro ſua voluntate*, & prout cuique partitus eſt Deus menſuram fidei. Χαρίσματα, *dona gratia*, ſunt omnia illa, quæ operatur & efficit Spiritus ſanctus, quia κατὰ χάριν, *ex gratia*, ſunt omnia, & dona gratiæ ac miſericordiæ, διακονίαι, *miniſteria*, ſunt Filii regnantis omnipotenti maieſtate, & munera ac miniſteria digerentis in regno

Diſcrimina operum ſecundum perſonas apud Paulum.

& sacerdotio suo, ac distribuentis & imponentis, quibus vult, & quos, de sententia ac delectu arcani decreti, ad quævis munia euocat. Ἐνεργήματα, id est, effecta & opera ipsa χαρισμάτων καὶ διακονιῶν, *donorum gratiæ & ministeriorum*, & salutares fructus, sunt Patris, qui agit & efficit omnia in omnibus, id est, cuius consilio, decreto, voluntate, & virtute tanquam causæ primæ, & fontis, atq; originis, omnia fiunt ac perficiuntur, ὁ θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας: id est, *Deus est enim, qui efficit vt velimus, & vt efficiamus pro bona voluntate sua.*

Ordo & causa ministerii in vno dicto, Effici, & Fin.

Contentus his, prætereo innumera alia, adiecta gratiarum actionis forma complectente omnia, quam vsurpandam omnibus electis, Paulus præscribit Thessalonicensibus & Ephesiis. Nos, inquiens, debemus gratias agere Deo semper, quod elegit nos ab initio, in Christo Iesu, πρὸ τῆς καταβολῆς κόσμου, *antequam iacerentur fundamẽta mundi*, ad salutem, per sanctificationem Spiritus, & fidem τῆς ἀληθείας, id est, in veritate agnita & apprehensa acquiescentem: Et prædestinauit nos, quos adoptaret in filios, per Iesum Christum, in sese, seu in suo arcano consilio ac decreto, cũ Filio ac Spiritu sancto, suiq; respectu, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, pro beneuolo affectu voluntatis suæ: Et vocauit nos per Euangelium suum, ad acquirẽdam gloriam Domini nostri Iesu, in laudem gloriosæ suæ gratiæ, qua nos gratis efficit sibi gratos in illo dilecto, in quo habemus per sanguinem ipsius; remissionem peccatorum, ex diuite ipsius gratia. Inest his paucis verbis totus ordo ministerii, Pater, qui elegit nos ab initio, & ante iacta fundamenta mundi, in Filio, & per eundem in filios prædestinauit, ad salutem nostram scilicet æternam per Filium partam, quæ per sanctificationem Spiritus, & fidem habitam veritati contingit & applicatur gratis, sed per Euangelium vocatis. Fides enim ex auditu est, & datur ad obtinendam Christi gloriam, in gloriam gratuitæ misericordiæ Dei.

Applicatio beneficiorum Christi, in regeneratione & conuersio-

Tota ergo redemtio atque instauratio nostra, ad salutem & vitam æternam, donum est & gratiæ Patris, & dilectionis Filii dispensantis merita sua pro sua bona voluntate. Opus vero Spiritus sancti illa applicantis, per ministerium verbi & Sacramenta, fide. Cùm sit autem fides donum & opus

Dei

Dei, quæritur, qua actione & efficacia Spiritus, & quomodo se homine habente accendatur, adeoque quomodo apprehendat, sibique accommodet, & propria faciat apprehensa beneficia Vtrum, quoad Spiritum sanctum, actione & efficacia physica & bruta, sicut Sol illuminat & calefacit: An verò coactione ex lege necessitatis Stoicæ: aut afflatu, impulsu, & raptu violento, Enthusiastico, Anabaptistico? Quo ad hominem autem, vtrum homini ocioso, nihil agenti, habentique se purè passiuè, siue vt se lapis & truncus habent, fiat impressio: vel vtrum in homine, vt in bruto, fiat mutatio physica materialis, de contrario in contrarium, non sine sensu quidem, vt in ranis verno tempore fotis ac viuificatis, quando velut enectæ hyberno frigore obtorpuerunt, sed sine omni tamen motu, tantum vt subiectum patiens & conuertibile, nihilq; agens eo vsq;, donec ex mutatione illa, & viuificatione tantum acquisiuerit facultatis ac virium, vt agere possit: An verò homo, vt vacuus vrceolus, infusam gratiam, & qualitatem nouam excipiat, quam, vt imbuta testa, paulatim induat ac combibat: Aut, an etiam sua natura, & ex sese, viribus innatis, cooperetur Spiritui, aut præparet, vel applicet se ad gratiam. Denique vtrum regeneratio & conuersio sit mutatio spiritualis, (quæ enim ὑπὲρ φύσιν, *supra naturæ ordinem*, sunt, huc nō pertinent, sicut ostensum est) & vtrum fiat concurrentibus his tribus causis, Spiritu sancto, verbo, & viribus humanis, & agentibus singulis suo loco & ordine, quod suum est: viribus quanquam ex sese & sua natura inualidis, immò & contra nitentibus, in aliis plus, minus aliis, vt rationalibus, tamen & inter se differentibus, eoq; ordine, quo conditæ sunt, à Spiritu sancto accensis, motis, & tractis per verbum, in auditu, & meditatione, sed liberrime tractis, sine coactione, viua luce, & viua atque efficaci virtute actionem nouam ciente, quanta placuit lucis & virtutis mensura, sed in actione semper, & quidem in lucta ac certamine carnis cum Spiritu, id est, nouæ virtutis cum prauitate insita. In hoc dilemmate, quæ duæ partes priores proponunt, scriptura manifeste redarguit, vt patebit in declaratione partis tertiæ. Illa enim per omnia consentit cum scripturæ testimoniis, & exemplis perspicuis atq; illustribus, quæ docent de Spiritu sancto, quod

ne, non fit homine habente se purè passiuè.

cieat, trahat, illuminet, doceat, arguat, perterrefaciat, consoletur, viuificet: sit doctor, gubernator, ac paracletus, sed præsentia & actione liberrima exerente se per verbum, non in res alias, sed in hominem tantum, cui verbum patefactũ ac traditum est, & in hunc, tanquam in creaturam rationalem, habentem organa & facultates rationis & liberæ voluntatis, quanquam deprauata peccato, eoque ex sese, ad æterna bona intelligenda ac percipienda, & diuinitus mandata opere ipso exequenda, nihil habentia virium aut præsidii: talia tamen, vt viua & noua sancti Spiritus luce accendi, ac doceri, & virtute noua cieri, trahi, impelli, ac regi possint, è quibus vim lucis quidem experitur mens, in verbi diuini recto intellectu, & veritatis ac voluntatis Dei agnitione, inque omni scientia & sapientia spirituali: virtutem autem efficacem vires reliquæ in nouis & acribus motibus spiritualibus secundum verbum, in fiducia & lætitia exultante in Deo, vincente ac profligante terrores iræ Dei & peccati, Diaboli, mortis, & inferni, & proferente sese omni sermone, & opere bono.

Spiritus sancti efficacia qualis sit.

Non est Spiritus sancti per verbum efficacia afflatus aliquis auræ præteruolantis, aut impulsus externus, leuis, aut fortis, sed δυύαμις vis, & facultas noua Spiritus in sensu viuo efficax, absque violentia tamen & coactione, & quidem in actione, in auditu, lectione, & cogitatione verbi, in vsu ac consideratione symbolorum, ad præscriptum verbi. Verba, quæ loquor vobis, Spiritus sunt & vita, inquit Christus. Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. Item: Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrantior quouis gladio ancipiti, ac pertingit vsque ad diuisionem animæ, simul ac Spiritus, compaginumque, ac medullarum, & diiudicat cogitationes & conceptiones cordis, quod in terroribus & anxietatibus seriæ contritionis, conscientia perculsa & oppressa sensu iræ Dei & suorum peccatorum conspectu, rursusque in consolatione fidei, eluctante ex his conscientia experimur. De quibus Ierem. 23. Nunquid non verba mea, quasi ignis, & quasi malleus conterens petram. Item: 1. Cor. 2. Oratio mea & prædicatio non est in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed in demonstratione spi-

tualis

ritualis potentiæ, Ne fides vestra consistat in sapientia humana, sed in Dei potentia. Item Psalm. 19. Lex Domini immaculata recreans animas; testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Mandata Domini recta, lætificantia cor. Præceptum Domini lucidum illuminans oculos, &c. Non destruit Spiritus sanctus, sed renouat & instaurat vires à Deo conditas, & peccato sauciatas, eneruatas, ac pollutas, id est, emendat hoc quod in eis vitiosum est, eo ipso ordine, quo conditæ sunt, incipiendo à mente, vt parte intelligente, & à voluntate, vt parte principe, viribus reliquis imperante, atq; illa pars, quæ natura spiritualis est, ac rationis καὶ προαιρέσεως, *consilii ac voluntatis*, particeps, renouatur præcipue in virib. ipsi propriis, luce & intelligentia, & motib. atq; actionibus spiritualibus, Deo placentibus, in quibus omnib. lucent initia vitæ, sapientiæ, iustitiæ, & sanctitatis æternæ. Fit enim in regeneratione & conuersione ad Deum renouatio illa, in vera Dei agnitione ad imaginem eius, qui condidit nos, & in vera agnitione nostri qui nihil sumus natura, nisi massa peccatrix, plena vulnerum, vlcerum, liuorum, sordium, & infirmitatum: In sincera fide, qua iustificamur coram Deo, id est, efficimur iusti, grati, & accepti Deo, fiducia misericordiæ Dei Patris, & obedientiæ ac meritorum Filii induti Christum, id est, vestiti eius iusticia per fidem, & donati cum remissione peccatorum, Spiritu sancto, ac hæreditate æterna: In iusticia & sanctitate vera, ad motus & actiones iustas, sanctas, Dei voluntati ac mandatis congruas, eidemque gratas ac placentes. Fit etiam renouatio de contrario in contrarium, qua tenebræ mentis & caligines, in erroribus & opinionibus aberrantibus ac falsis, & dubitationum conflictibus, luce verbi, ac Spiritus discutiuntur, & euidentia ac certitudine veritatis confirmatur assensus: sanatur auersio & contumacia in voluntate conuersa ad Deum, ceteræque vires ἄτακτοι, velut in ordinem redactæ subiiciuntur menti ac voluntati regnāti in Spiritu. Sed nō fit in homine ocioso, & nihil agente habenteq; se pure passiue, tantum vt subiectum patiens & conuertibile: Nec mutatione, aut impressione physica, passiua, bruta, sed in actione vitium

Spiritus sanctus non destruit vires, sed instaurat.

luctantium & confligentium secum in duobus principiis, & duabus facultatibus contrariis: vna noua, aduentitia, sancta, spirituali, à Spiritu sancto: altera, veteri innata, & viciosa, quæ incitatur, acuitur, ac roboratur Diaboli & mūdi præsidiis. Natura hominis parte vtraque, Anima & corpore & distinctis animæ viribus atq; organis corporis, opus Dei est. Deprauatio, quæ accessit, à peccato est. Quod agit itaq; vi creata agit: quod viciose & deprauate agit, hoc est, τοῦ ἐπεισάκτου κακοῦ, *mali quod accessit siue ascititii.* Hoc ipsum autē, quatenus malum est culpæ, seu peccatum, corrigens Spiritus sanctus actione contraria per cōtraria, id est, virtute & actione noua spirituali, paulatim reducit animā ad priores integritatis inchoatas primitias, ac magis magisque corporis ὁρμὰς, *impetus*, & æstus inordinatos cohercet ac cohibet repressu. Eosdem & pœnis peccati, morbis quidem ac calamitatibus omnis generis obtundit ac frangit: morte vero abolet. Hæc lucta, cum primo iniens atque exordiens principio regenerationis aut conuersionis, durat per omnem vitam, vrgens & exercens alios acrius ac vehementius, mitius alios. Quid est enim pii hominis vita aliud, quam perpetua conuersio ad Deum, in perpetua agnitione, deploratione, ac deprecatione innatæ infirmitatis ac prauitatis, lapsuumque pæne momētaneorum, & misericordiæ atque auxilii diuini imploratione, cum serio ardentiq; conatu ac studio, in certamine perpetuo, virtute Spiritus cientis ac regentis, retundens obnixu contrario insitæ prauitatis radicem, quæ nunquam ociatur aut quiescit in singulis viribus, nec quiescere potest, suis semper stimulata impulsibus, & Diaboli mundique vel lacessita, inescata, & capta retibus, vel telis sauciata? Semper luctatur homo pius cum tenebris, dubitationibus: alienis, impiis, perplexis, dubiis, sophistice fucatis opinionibus & erroribus de Deo, & Dei verbo in mente: In voluntate cum contumacia repugnante Deo, indignante, aut fremente contra Deum in cruce & afflictionibus, odiēte ac fugiente Deum, diffidente Deo in rebus aduersis, aut in terroribus quibuscumque & vndecumque ortis, ac quærente præsidia sine Deo & prohibita, Diabolica, vel humana. In ceteris

Hominis pii vita conuersio perpetua.

viribus cum *ἀταξίᾳ, cõfusione*, cæco brutoq; impetu ruente, quo sua prauitate illæ feruntur, aut simul impellẽtibus voluntatem, contra ordinem diuinum propositum verbo, & contra Spiritum sanctum. In hoc certamine, qui eluctãtur & vincunt, isti πορευόμενοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ κυρίου, περιπατοῦσιν ἀξίως τοῦ θεοῦ, τοῦτ᾽ ἐστὶν, ὁσίως, καὶ δικαίως καὶ ἀμέμπτως, ἅγιοι καὶ ἀνέγκλητοι: *ambulantes in præceptis Domini, incedunt vt dignũ est Dei seruis, hoc est, sancte ac iuste & inculpate sancti & vacãtes crimine:* Si perseuerant, saluantur. Qui succũbunt, labuntur, & peccatis contaminati offendunt Deum, nisiq; redeant ad pœnitentiam, pereunt in æternum. Qui negligentia, otio, securitate, voluptatibus, curis, & cupiditatibus honorum, dignitatum, opum, & potentiæ mundi negligũt aut effundunt: vel hostili rabie, furoribus manifestis, pertinacia immedicabili repellunt aut excutiunt Spiritum sanctum Rectorem, & viuam eius virtutem, siue sua malitia id faciant. siue Mundi, aut Diaboli persuasu vel impulsu. Hi à Deo reiecti & Diaboli laqueis irretiti, vt mancipia illius, æternæ damnationis ac mortis exordia iam in hac vita circumferunt, in spiriu & corpore.

Offert & exhibet Deus promissa beneficia æterna per verbum, cum facultate accipiendi, in viua & efficaci virtute Spiritus, à quo, & non à nobis, est facultas applicandi se ad gratiam. Sed vires humanæ, aut illa efficaci virtute noua, in semetipsis reprimunt ac debellant, quod prauum est ac repugnans, aut, illa neglecta, indulgent, & obsequuntur carnis desideriis, vel repulsa illa etiam aut abiecta, spiritui aduersantur ac refragantur. Quicquid bene fit & recte, id à Spiritu est. Quod male & improbe, Deoque displicens, hoc à carne, Diabolo, & mundo proficiscitur. Qui assentiuntur & obsequuntur Spiritui sancto, virtute eiusdem id faciunt, non sua: nec tamen sine actione, sine conatu & annixu in virtute Spiritus. Qui vero repugnant, sua malitia aut contumacia repugnant, aut alia sua culpa aliqua, donum impertitum obruunt, negligunt, aspernantur, amittunt: Spiritum sanctum expellunt, sicut dicitur 1. Thess. 4. Qui hæc reiicit, non reiicit hominem, sed Deum qui etiam dedit nobis Spiritum suum sanctum. Neutiquam vult nos Deus securos, non ociosos, non ignauos, non deditos esse cupidita-

Deus offert & exhibet beneficia sua verbo, cum facultate accipiendi.

tibus carnis, aut artibus, & delitiis mundi, sed vult nos, velut in acie perpetua collocatos præliari aduersus hostes nō minus internos ac spirituales, quam externos & obuios. Nihil ociosum, nihil mere passiuum agnoscit scriptura, in homine conuertendo & conuerso. Etsi enim totum opus vt redemtionis, sic reparationis generis humani, & eius, quæ fit in regeneratione atq; cōuersione applicationis, donum est Dei, & Spiritus sancti ἐνέργημα, effectum, nusquam excluditur tamen actio virium humanarum illa, quam dixi in lucta contrariarum facultatum fieri, in qua, superante Spiritu, & fide, aduersaq; retundente, applicatio consistit. Omnis enim fit in & per actionem, & luctam, in qua, victoria Spiritus saluat: victoria carnis perdit, & præcipitat in exitium. Ideoq; præcipitur & exigitur actio, attentio, vigilantia, cura, conatus, studiū, & velut in hypotyposi, subiicitur oculis certaminis illius ac periculorum magnitudo, descriptionibus illustribus, & parabolis, vt augeatur & acuatur studium, audiendi, legendi, discendi, meditandi, exercendi fidem & inuocationem, cauendi insidias, & elidendi tela Diaboli, auersandi ac declinandi occasiones à mundi artibus, & moribus, & cōsuetudine prodeuntes. Qui enim dat velle, dat etiam perficere, sed per eadem media ordinata, & eodem ordine applicationis.

Testimonia de actione virium humanarum & lucta.

Ista omnia ex sequentibus scripturæ dictis clare demonstrātur & elucescunt Marci 1. Agite pœnitentiam, & credite Euangelio. Matth. 13. Qui habet aures ad audiendum audiat. Marc. 7. Audite, & videte quid audiatis. Mar. 7. Audite me omnes, & intelligite. Matt 24. Qui legit, consideret. Psal. 32. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus nō est intellectus. Psal. 95. Hodie si vocē eius audiueritis, nolite obturare corda vestra Paulus septimo & octauo cap. ad Rom. postquā declarauit dissidium & conflictum inter carnem & Spiritum, illustri collatione inter se vtriusq;, concludit tandem suo exemplo: Delector, inquiens, lege Dei, quoad interiorem hominem, sed video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati, quæ est in membris meis, &c. Ad Rom cap. septimo; Intelligentia carnis, mors est. Intelligentia vero Spiritus, vita & pax, Propterea quod intelligentia

gentia carnis, inimicitia est aduersus Deum. Legi enim Dei non subiicitur, ac ne potest quidem. Ergo qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Ibidem: Debitores sumus, ne secundum carnem viuamus. Si secundum carnem vixeritis, moriemini. Sed, si Spiritu actiones corporis mortificabitis, viuetis. Quotquot enim Spiritu Dei ducuntur, hi sunt filii Dei. Ad Roman. sexto; Non regnet peccatum in mortali corpore vestro, vt obediatis peccato in cupiditatibus corporis. Neque sistite membra vestra arma iniusticiæ peccato: Sed sistite vos Deo, vt ex mortuis viuos & membra vestra arma iustitiæ Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur. Roman. 12. Non configuremini seculo isto, sed transformemini per renouationem mentis vestræ ad hoc, vt probetis, quæ sit voluntas Dei bona, accepta, & perfecta. Ibidem: Non sapiat quis vestrum, supra quam oportet sapere, sed sapiat ad sobrietatem, prout cuiq; Deus partitus est mensuram fidei. Roman. 13. Abiiciamus opera tenebrarum, & induamur armis lucis. Ephes. 3. Renouamini Spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iusticia & sanctitate. Eph. 5. Eratis olim tenebræ; nunc autem lux estis in Domino. Vt filii lucis ergo incedite. Nam fructus Spiritus est in omni bonitate, & iusticia, & libertate Col. 3. Mortificate membra vestra terrestria, scortationem, impuritatē, mollitiem, cupiditatem malam, & auaritiam, quę est idololatria, ob quæ venit ira Dei in filios cōtumaces. Deponite vos hęc omnia. Et induite nouū hominem, qui renouatur in agnitionē congruentem imagini eius, qui ipsum condidit. Gal. 5. Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficite. Caro enim concupiscit aduersus Spiritum, & Spiritus aduersus carnem, hæc inter se opposita sunt, vt nō faciatis, quæcūq; volueritis. Hæc dicta, & similia alia aperte testātur, quæ sit ratio & conditio virium humanarū in conuersione, & quod ociū non agant, nec se habeant pure passiue. Quod autem facultas effectrix omnis sit à Deo per Spiritū, ante citata dicta docēt, Spiritus S. vt opificis plerūq; sit mētio expressa. 2. Cor. 3. Fiduciam huiusmodi habemus apud Deum, per Christū, non quod idonei simus ex nobis ipsis, ad cogitandū quidquā, velut ex nobis ipsis, ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ θεοῦ,

quod idonei sumus, id ex Deo est, qui fecit etiam, vt idonei essemus ministri Noui Testamẽti, non literæ, sed Spiritus, Litera enim occidit: Spiritus autem viuificat 1. Cor. 2. Nemo nouit, quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei. Nos vero non mundi Spiritum accepimus, sed Spiritum, qui est ex Deo, vt sciamus, quæ Deus ex gratia nobis præstitit. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei. Sunt enim ei stultitia, nec potest ea cognoscere, quia spiritualiter diiudicantur. At spiritualis diiudicat omnia, &c. 2. Cor. 5. Deus est, qui nos ad hoc condidit, qui & dedit nobis arrabonẽ Spiritus. Eph. 5. Ne tristitia afficiatis Spiritum sanctum Dei, per quem obsignati estis in diem redemtionis 1. Thess. 5. Spiritum ne extinguite. Item; Nolite locum dare Diabolo. Iacob. 4. Resistite Diabolo.

Contumacia resistentium Spiritui S. Considerentur & testimonia de contumacia contranitentium Spiritui sancto. Esa. 65. & 66. Pro eo quod vocaui vos, & non respondistis mihi: locutus sum vobis, & non audiuistis: sed faciebatis malum in oculis meis, & quæ nolui, elegistis pro eo, &c. Ier. 5. Erudire Ierusalẽ, ne forte recedat anima mea à te. Interrogate de semitis, quę sit bona, & ambulate in ea. & dixerunt; Non ambulabimus. Audite vocem tubæ, & dixerunt, Non audiemus. Ier. 7. Locutus sum ad vos, mane consurgens & loquens, & non audiuistis. Vocaui vos, & non respondistis. Præcepi vobis. Audite vocem meam, & ero vobis Deus. Misi ad vos seruos meos Prophetas per diem, consurgens diluculo & mittens: Sed non audierunt me, nec inclinauerunt aurem suam, sed indurauerunt ceruicem suam: Indurauerunt faciem suam, & noluerunt reuerti. Ier. 32. Verterunt ad me terga, & non faciem, cum docerem eos diluculo & erudirem, & nollent audire, vt acciperent disciplinam. Osee 8. Erudiui eos, & cogitauerunt super me malitiam. Zach. 7. Posuerunt cor suum sicut adamantem, ne audirent verbum & legem Domini. Psal. 81. Audi populus meus, & contestabor te. Israel vtinam audires me. Sed non audiuit populus mẽs vocem meam, & Israel non voluit me. Et dimisi eos, secundum desideria cordis eorum: Ibant in adinuentionibus suis. Ier. 16. Vos peius operati estis, quam Patres vestri. Ecce enim ambulat vnusquisque post prauitatem cordis sui mali, vt me non audiat. Chri-

Christus Ioh. 5. Scrutamini scripturas, quia in eis putatis vos habere vitam æternam. Et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me, sed vos non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. Ioh. 8. Qui ex Deo est, verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Sermo meus non habet locum apud vos. Vos facitis, quod vidistis apud patrem vestrum, vos ex patre Diabolo estis, &c. Item: vos verbum Dei non habetis in vobis manens, quia, quem misit ille, huic vos non creditis. Matth. 23. Ierusalem quoties volui congregare filios tuos, sed noluisti. Esa. 63. Ipsi prouocauerunt eum ad iracundiam, & afflixerunt Spiritum sanctum eius; & conuersus est eis in inimicum. Acto. 7. Hic est, qui fuit in solitudine cum Angelo, cui noluerunt obedire patres vestri, sed repulerunt auersi cordibus suis. Item: vos semper resistitis Spiritui sancto. Sicut Pates vestri, ita & vos. Hæc contumacia in aduerso conatu, renixuque perseuerante contra Spiritum sanctum, recusans audire, cognoscere, & amplecti veritatem, vel agnitam, atq; approbatam, aut repudians, aut oppugnans in eo cœtu, cui sonat verbum Dei, ex illorũ peccatorũ numero est, quæ Christus complectitur nomine blasphemię: de qua pronunciat, quod omne peccatũ & blasphemia remittatur hominibus: blasphemia vero in Spiritũ non remittetur. Et quisquis locutus fuerit aduersus filium Dei, quod id remittetur ei: Qui autem locutus fuerit aduersus Spiritum sanctum, nõ remittetur ei, neq; in hoc seculo, neq; in futuro. Si ergo renixus est in talibus hominibus & reluctatio Spiritui obsistens, huius etiam in eis vt actio aliqua sit necesse est, quam propter pertinaciter exclusam, siue odio furoreq; Diabolico, siue Cyclopico, aut Epicureo contemtu, siue desperatione de Dei misericordia, siue hypocritica securitate, rei fiunt peccati illius summi, quod non expiari, & veniam consequi nullam potest.

Spiritus sanctus, verbũ, & vires humanæ semper concurrunt in Spiritualibus.

Concurrunt itaq; in spiritualibus semper hæ tres causæ in homine, Spiritus sanctus efficaciter mouens virtute noua spirituali, per verbum, vires humanas, mentem ac voluntatem: accendẽs in illa lucem nouam: In hac ciens nouos motus & actiones, virtute noua. Et agunt singulæ suo loco & ordine: vires humanæ vt subiectum, in quod se efficacia Spiritus per verbum expromit, quo vult metro, sed incitatæ, vt

dixi, à duobus principiis contrariis. Vno innato prauo, altero aduētitio nouo Spiritus sancti ex huius virtute & ductu. Et in certamine perpetuō peragentes, quod rectum est, ac bonum, ad Dei gloriam & salutem nostrā victoria Spiritus: quod aduersum verbo ac spiritui victoria carnis ex sese, aut ex instinctu & presidio Diaboli & mundi, in Dei contumeliam & hominum perniciem. Nec aliter fit applicatio beneficiorum Christi in regeneratione, conuersione, ac renouatione hominis spirituali, quam hoc modo. Crescit autem nouitas in sapientia & intelligentia spirituali, in iusticia & sanctitate vera, & in omni robore spirituali, secundū gloriosam vim Spiritus, quæ confertur credentibus. In his igitur crescit precationibus ardentibus, studio, vigilantia, circumspectione, certaminibus internis & externis, cum iis, quos dixi, hostibus, carne, Diabolo, & malis hominibus, tolerantia in cruce & afflictionibus, exercitiis, assiduis in omni cogitatione, sermone, & opere bono, sicut ostendit parabola de talentis, & docet dictum: Habenti dabitur, à non habente etiam quod habet, auferetur. Habenti, id est, defodienti aut negligenti talentum suum, sed illud vsu assiduo bene collocanti in vsum & commodum aliorum, suo cum fœnore. Idem etiam deinceps superinducetur, id est, maiore luce perfundetur, & donis ornabitur ac cumulabitur maioribus in vita æterna, cuius consequendæ atq; obtinendæ causa, ministerium verbi & Sacramentorum in hac vita institutum est, quod cessabit, quando coram se Deus nobis ostendet & communicabit.

In hac vita quomodo ædificentur sancti.

In hac vita autem sancti, vt electi, apud Deum ac preciosi, ædificantur per Ministerium, vt fiant domus spiritualis, domus & Ecclesia Dei viui, columna & stabilimentum veritatis: Christi corpus, cuius ipse est caput, & Ecclesia, quam ita dilexit, vt semetipsum pro ea traderet, vt eam purgatam lauacro aquæ per verbum sanctificaret, sisteretque sibi gloriosam, non habentem maculam aut rugam, aut quidquam eiusmodi, sed vt sancta esset & inculpata: vt fiant ipsi singuli templa & habitacula Dei, membra Christi, domicilia, & organa Spiritus sancti, genus electum, sacerdotium regale & sanctum, ad offerendas spirituales hostias, acceptas Deo per Iesum Christum: Gens sancta: Populus quem sibi Deus

vt pro-

vt proprium vendicat, vt prædicent virtutes illius, qui nos vocauit eductos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filii sui, in lucem admirabilem, ad participandam sortem sanctorum. A quibus quæ fiunt ἔργα ἀγαθὰ καὶ καλά, opera bona & honesta, sunt καρποὶ τοῦ πνεύματος, fructus Spiritus, & ἔργα τῆς μετανοίας, opera pœnitentiæ scilicet omnia illa, quæ Deo præstantur, & hominibus secundum normam immotam præceptorum Dei, in Spiritu, qualia sunt, quæ recitat Paul. ad Roman. Gal. & Coloss. Fides, Spes, Charitas, gaudium, pax, lenitas, benignitas, bonitas, mansuetudo, temperantia, modestia, misericordia, tolerantia, precatio, gratiarum actio, denique dilectio, quæ omnia complectitur, vt obedientia erga Deum, secundum omnia mandata, & vinculum perfectionis. Quæ discedunt à regula verbi diuini opera, aut cum ea pugnant, sunt ἔργα τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ σκότους, opera carnis & tenebrarum, ab hominum malitia & Diabolo, cuiusmodi sunt, adulterium, scortatio, impuritas, proteruia, idololatria, præstigiæ Diaboli in veneficiis & incantationibus, inimicitiæ, lis, contentiones, dissidia, hæreses, inuidiæ, cædes, ebrietates, commessationes, & his similia, quæ commemorat Paulus describens extremorum dierum tempora periculosa. Erunt homines sui amantes, auari, gloriosi, superbi, maledici, parentibus immorigeri, ingrati, impuri, affectuum humanorum expertes, implacabiles, calumniatores, intemperantes, immites, minime amantes bonorum, proditores, præcipites, inflati, voluptatum amantes potius, quam amantes Dei, habentes formam pietatis, sed vim eius abnegantes. Hos præcipit Apostolus auersari.

Diaboli opera in Ecclesia.

Quantum autem sit odium Diaboli aduersus Ecclesiam, quanta potentia: quibus modis insidietur sanctis, quibus petat & adoriatur eos artibus ac molitionibus: quantum sæuiat furoribus & mendaciis manifestis, & violentia quanta, ac tyrannide, non modo in membra Ecclesię & Christo addictos, ac veritatem eius, & gloriam doctrinæ assertione atque confessione propagantes, contra Diaboli præstigias, sophisticen, & mendacia, id docent testimonia scripturæ, & historiarum, atque experientiæ perpetuæ documenta Christus ipse, vt caput Ecclesiæ, suo probauit

exemplo; Diaboli tentationibus expositus ac permissus: quid si illud: Serpens insidiabitur calcaneo illius, & quantum, qui capiti nō pepercit, ex permissu tētet aduersus corpus ipsius ac membra. Luc. 22. inquit Christus ad Petrum. Satanas appetiuit vos, quos ventilaret, sicut triticum, sed ego rogaui pro te, ne deficiat fides tua. Matth. 24. Surgent Pseudochristi & Pseudoprophetæ, & edent signa magna & miracula ita vt seducant etiā, si fieri posset, electos. 1. Petri 5. Sobrii estote, vigilate. Nam aduersarius vester Diabolus tāquam leo rugiens obambulat, quærens, quem deuoret: cui resistite firmi per fidem. Ephes. 6. Corroboramini per Dominum & forte ipsius robur. Induite vniuersam πανοπλίαν, *vniuersam armaturam*, Dei, vt possitis stare aduersus insidias Diaboli: vt possitis resistere tempore aduerso, & omnibus confectis stare. Assumite scutum fidei, quo possitis omnia ignita tela Mali illius extinguere. Non est enim vobis lucta aduersus sanguinem & carnem, sed aduersus principatus, & aduersus potestates, aduersus Dominos in mundo, & rectores tenebrarū in seculi huius, aduersus spirituales malitias, quæ sunt in sublimi.

Exemplorum plena est omnis historia, ætas omnis, sed illustriora nulla sunt illis, quæ acciderunt inde vsq; ab initio vniuersalis illius ἀποστασίας, *defectionis à doctrina veritatis*, per totum orbem Christianum, quam pepererūt furores blasphemiæ, & tyrannidis Mahometicæ in Asia & Aphrica, persona Christi contumeliose oppugnata, ipsoq; eiecto penitus atq; excluso & profligatis scriptis Propheticis & Apostolicis: Corrupta vero & impia dogmata, abusus verbi & Sacramentorum, superstitio, idololatria, & sub religionis ac hierarchiæ nomine introducta in Ecclesiam, tyrannis Pontificia in conscientias crudeli carnificina excruciatas, in corpora, fortunas, Regna, & Principatus in Occidente, veritate doctrinæ, & gloria meritorum atque officii Filii Dei deprauata, obscurata, proiecta, & conculcata, cultuque ipsius in sanctos, & idola, in statuas, imagines, & panem consecratum translato, spoliatu nefando.

Regnū Mahometicum & Pontificium:

Hæc duo regna non sunt ordinata à Deo, sed Dei permissu, sicut prædictum fuit oraculis Spiritus sancti, in pœnam detestandæ ingratitudinis mundi, pro summis benefi-

eiis, missi in carne nostra filii vnigeniti ad redemtionẽ nostri, per mortem & sanguinem suum, à potestate tenebrarum Diabolicarum, à cæcitate ac furoribus Ethnicis, peccati, Diaboli, & mortis æternæ: & ad restitutionem atque instaurationem nostri, per ministerium verbi sui, ac Spiritum sanctum visibiliter effusum in primam Ecclesiam. In pœnam itaq; ingratitudinis, pro his tantis donis, excitata sunt à Diabolo, & opposita regno Filii Dei, cum fastidio salutaris doctrinæ ac cõsuetudinis in Ecclesia, & dulcedine tenebrarum, nouarum opinionum, superstitionum, & abusuum alludentium ad affectus humanos, & rationi blandientium, quæ paulatim autore Diabolo irrepserunt: homines auerterunt se aut à Filio Dei penitus, vt factum est in oriente, aut à luce veritatis ad tenebras offusas doctrinę, quę fulsit in prima Ecclesia & ritibus vsui bono comparatis, vt omnia fierent *εὐσχημόνως, καὶ κατὰ τάξιν, decenter & ordine.* Denique cum cresceret & ingrauesceret in Asia & Aphrica licentia & audacia fingendi quiduis doctrinæ Apostolicæ puritati de Christo Deo & homine aduersum: In Europa, à peregrinarum & superstitiosarum gentium, infusione & cõmixtione distracta in regna, & gentes plures ac diuersas, & occupata: cum cresceret ergo in his, qui præerãt, Romanis Episcopis, *ἐθελοθρησκεία, cultus voluntarius*, & dominandi cupiditas: in promiscua & confusa multitudine & doctrinæ ac consuetudinis antiquæ puræ imperita, *τῦφος καὶ δεισιδαιμονία, fastus & superstitio*, quæ solis externis reb. ritibus, ac personis præclara specie ostentatis adhærens, ex hypocrisi innata *μόρφωσιν τῆς εὐσεβείας, speciem pietatis*, amplectitur ac præ se fert, *δύναμιν, vim*, eius ignorat. Ab hac enim aphorme quæ tacite initio ac paulatim irrepsit ac serpsit, mox se deinde ac subito diffudit, & inualuit superstitio: hęc vero cũ iactura & interitu veræ doctrinæ, in abusum etiam rituum, & idololatriam erupit atq; euasit: ista se tandẽ prætextu falso, in Monarchiã cœlo terræq; imperantẽ extulit.

De duobus regnis Christi, vniuersali & spirituali, in Ecclesia.

De hac priusquam dicam, repetam aliquid de regno Christi, omnium Domino, de quo testatur ipse, adducens testimonium patris in operibus miraculosis, quę edidit, inquiens, Matth. 11. Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Matth. vlt. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.

Acto. & Rom. 10. constitutus est super omnia. Dominus est omnium. Ephes. 1. collocauit eum ad dextram suam in cœlestibus, longe supra omnem principatum, & potestatem, & potentiam, & dominium, & omne nomen, quod nominatur non solum in hoc seculo, verum etiam in futuro. Et omnia subiecit eius pedibus: Eumque constituit caput super omnia ipsi Ecclesiæ, quæ est corpus ipsius, & complementum eius, qui omnia implet in omnibus. Philipp. 2. Extulit eum Deus supra omnia ac donauit ei nomen, quod est supra omne nomen, vt ad nomen Iesu omne genu se flectat cœlestium ac terrestrium, & subterraneorum; omnisq; lingua confiteatur Dominũ esse Iesum Christum ad gloriam Dei Patris. Col. 2. Caput vocatur omnis imperii & potestatis. Et 17. Apoc. Agnus vincet illos, quoniam Dominus dominorum est, & Rex regum, & qui cum illo sunt vocati, & electi & fideles.

De solo itaq; Christo, Deo & homine, cum pronunciet scriptura, quod super omnia sit constitutus: nec illa potestas vlli tribuatur creaturæ spirituali, vel corporeæ: Quam sit vera vox mendacis Diaboli iactantis, sibi tributa esse omnia regna mundi, & se illa tradere, quibus velit, ostendit vox Christi, qui est ipsa veritas. Iste autem Dominus omnium Iesus Christus aliter administrat rerum naturam, & in societate generis humani politias, monarchias, principatus & potestates, quorum respectu Rex regum, & Dominus dominantium nuncupatur, aliter Ecclesiam suam, cuius est & vocatur caput, & *ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς καὶ σωτηρίας καὶ σωτήρ*, *dux & author vitæ ac salutis & seruator.* Ante incarnationẽ cum esset Ecclesia alligata ritibus certis externis ad gentem certã, propter Messiam ex ea nasciturum, coniunxit Deus politiæ hierarchiam, sed ordine diuerso, & distinctis legibus, personis, muneribus, vsu, & fine, qui in hierarchia spectabat Deum immediate: in politia gubernationẽ salutarem populi. Hierarchia quanquam certis constabat legibus, ritibus ac personis, & regebatur ab vno sacerdote summo & *ἐργοδιώκτῃ operis exactore*: tamẽ Magistratui suberat politico, qui suo cũ tempore euocabatur diuinitus ex qua Deo placebat tribu, ne quidem sacerdotali, prætertia: Aristocratiâ vero in Monarchiã conuersa, erat sub imperio posterorum

In populo Israel Deus & hierarchiam & politiam constituit.

Dauidis.

Dauidis, vsque ad confusionem sub Asmoneis seu Maccabeis, qui vtramque potestatem, regiam & sacerdotalem traxerunt ad se. Post incarnationem diuulsit ac separauit hierarchiam à politiis & regnis Mundi. Et in Ecclesia regnum constituit spirituale tantum, quod inquit, de hoc mundo non esse, etsi in mundo sit, neque gubernationem habere cum regnis mundi communem. Hoc sibi retinuit & vẽdicauit soli, vt in eo regnet potenter & efficaciter Spiritu suo sancto, quemadmodum expositum est. Non mutat nec abolet Christus regna Mundi, & ordinationes politicas: sed sancit ac stabilit, & Ecclesiam his subiicit. Date Cæsari, inquiens, quæ sunt Cæsaris, & Deo, quæ sunt Dei. Nullum vero tradit Ecclesię imperium, nullam potestatem politicam. Et Ecclesiæ seruientes ac ministeriis sacris fungentes vult abstinere à ciuilibus muneribus, & fugere onera impeditæ ac laboriosæ gubernationis politicæ, cuius curæ nec pares esse, nec vacare, vt fieri oportet, animo in diuersa distracto possunt. Damnat & omnem ambitionem superbam, efferentem se supra alios, aut dominia affectantem. Matth. 20. Scitis Principes gentiũ in eas dominari, & qui magni sunt, ius in eas, & potestatẽ habere. Verum non erit ita inter vos. Sed quicunque voluerit inter vos magnus esse, sit vester minister: Et quicunque voluerit inter vos primus esse, sit vester seruus. Qui maximus est inter vos, sit sicut qui minimus est, & qui princeps est, sicut qui ministrat. Iohannis 20. Sicut misit me Pater, sic ego mitto vos. Testatur autem, se ad regnum politicum in hoc mundo non esse missum. Apostoli deinceps auditoribus præcipiunt suis, vt obediant Magistratui politico, & pro hoc ad Deum vota faciant. Paul 13. ad Rom. Quæ sunt potestates, à Deo sunt ordinatæ. Quisquis itaque potestati resistit, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi condemnationem accersunt. 1. Pet. 2. Subiecti estote omni humanæ ordinationi, propter Dominum, siue Regi, vt qui supereminet, siue præsidibus, qui per eum mittantur, cum ad vltionem maleficorum, tum ad laudem recte agentium, quoniam ista est voluntas Dei, vt bene agendo frenetis amentium hominum ignorantiam.

Post incarnationem separauit Christus Ecclesiã à politiis,

Regnum Christi in Ecclesia spirituale.

Paulus ad Rom. 13. διακόνους, *ministros*, vocat ac λειτουργοὺς θεοῦ, *munere publico fungentes diuinitus*. Item. 1. Timo. 2. Adhortor, vt fiant preces pro Regibus, & omnibus in eminentia constitutis, vt tranquillam & quietam vitam degamus, cum omni pietate & honestate. Ad Tit. 3. Suggere ipsis, vt sese subiiciant principatibus & potestatibus, vt obtemperent, vt ad omne opus bonum sint parati.

Christus sustulit politiã Iudaicam.

Ad hæc sustulit Christus politiam Iudaicam totam, & κρίματα seu forensia abrogauit; ne, si superessent ac vigerent, obligari illis Ecclesiam quis opinaretur. Nec alligauit Ecclesiam ad vllam gentem certam, sicut antea, sed soluto intergerini parietis septo, sublatis & abolitis inimicitiis, id est, lege mandatorum, quæ in ritibus posita est, gentes omnes sine discrimine, qui absque Christo alieni erant à Repub. Israelitica, & extranei à pactis promissionis, sine spe, Dei expertes, adduxit ad Ecclesiæ societatem, & ex vtrisq; condidit in semetipso vnum nouum hominem, corpus vnum, in quo gentes, non hospites amplius, & inquilini, sed conciues essent sanctorum, & domestici Dei. Multo minus inclusit aut astrinxit Ecclesiã certo alicui loco. Veniet tempus, inquit, quando neq; in hoc monte, neque in Ierusolymis adorabitis patrem. Veniet hora, & nũc est, quando veri adoratores adorabũt patrem in veritate, & Spiritu. Item: Luc. 17. Regnum Dei non venit μετὰ παρατηρήσεως, cum obseruatione, vt quæratis hic, vel illic, sed intra vos est. Tales enim quęrit pater, qui est Spiritus. Ideo eos, qui adorant, in Spiritu & veritate adorare oportet. Cum ergo amouerit & eiecerit ex Ecclesia omnia politica priora, & subiecerit eam potestati illorum, qui secundum leges politicas, & iura gentium corporibus ac rebus præsunt, non voluit vllum esse in Ecclesia imperium politico simile.

Iohan. 4.

Christus aboleuit hierarchiam in populo Israel.

Sustulit vero & hierarchiam Leuitici ordinis, in personis & ritibus externis, ac ceremoniis, in quibus, peruersissimo errore, iusticia ęterna posita putabatur, vnde δικαιωμάτων *Iurium* nomen est. Nec summum sacerdotẽ & Pontificem vllum Aaroni similem pro illo Ecclesiæ præfecit. Nec ritus nouos externos condidit Leuiticis similes. Nec vlli in terris delegauit locum suum & vices. Nec vlli fecit potestatem, aut mutandi à se tradita, aut præscribendi atque impo-

imponendi Ecclesiæ alia, authoritate pari, cum vinculo necessitatis, & opinione meriti, iusticiæ, aut cultus: multo minus decernendi & statuendi diuersa suis, aut prorsus contraria. Deniq; non alligat Ecclesiam, ad vllam authoritate humana constitutam, & ordinaria successione personarum, vt Episcoporum, propagatam potestatem: neq; ad vllas traditiones, quanquam boni ordinis causa conditas, si obseruatione æquentur diuinis. Sed solus ipse est, & manet caput catholicæ, hoc est, vniuersæ Ecclesiæ, in toto orbe terrarum, vbicumq; est. Si enim duo aut tres sunt congregati in nomine meo, inquit, in medio ipsorum sum. Ipse regit & seruat eam. Eph. 1.4.& 5. Col. 1. Ipse dat Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Pastores, & Doctores: Ipse solus est Ecclesiæ sponsus. 2. Cor. 11. & Ephes. 5. Ipse solus princeps pastorum, & summus Pōtifex. 1. Pet. 2. & 1. Pet. 5. ad Heb. 6.7.& 9. semper viuens, vt interpellet pro nobis, Rom. 8. & Heb. 7. & 9.

Ecclesia alligata ad fundamentum Prophet. & Apost.

Alligat autem Ecclesiam ad fundamentum Prophetarum & Apostolorum, cuius imus lapis angularis ipse est, & ad ministerium verbi & Sacramentorum, eo, quo instituit, modo: Ite, docete, prædicate pœnitentiam in nomine meo, quorum remiseritis peccata, remittentur eis: quorum retinueritis, eis retenta erunt. Baptisate in nomen Patris, Filii & Spiritus sancti. Celebrate testamentum Domini, &c. De ritibus externis inquit Paulus Rom. 14. Regnum Dei non est esca & potus, sed iusticia, & pax, & gaudium per Spiritum sanctum. Col. 2. Nemo vos damnet ob cibum vel potum, aut respectu diei festi, aut nouilunii, aut Sabbathorum. Sic describitur Regnum Christi spirituale in Ecclesia, in quo, qui sunt viua ipsius membra, sunt opus Dei conditi in ipso, ad opera bona, in omni bonitate iusticia & veritate, quæ præparauit Deus, vt in eis versaremur.

Regnum Christi vniuersale.

De Regno Christi vniuersali super omnia, à quo est & vocatur Rex Regum, ac Dominus dominantium, Psal. 110. inquit, dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Paul. 1. Cor. 15. Deinde erit finis, cum tradiderit regnū Deo & Patri: cum aboleuerit omne imperium, & omnem potestatem & virtutem. Nam oportet eum regnare vsque quo omnes inimicos subiecerit pedibus eius. Act. 2. & 3. dicitur

constitutum eum esse Dominum & Christum, & cœlo susceptum, vsq; ad tempora restitutionis omnium. Cum sit ergo Dominus omnium, & sustineat omnia verbo suo potente, ipse ergo regna mundi in sua habet manu ac potestate. Ipse constituit, mutat, & transfert illa, sicut ostensum est supra, aut per se, aut permissu suo. Quæcumque enim sunt regna ordinata, legitima, & salutaria, id est, honestis & iustis legibus ordinique diuino consentientibus constituta, gradibus hominum atque officiorum honestæ ac salutari gubernationi accommodatis & necessariis distincta, & omni genere officiorum atq; operarum necessariarum vitæ inter se consociata ac deuincta, sub Magistratu etiam legibus obtemperante, & secundum normam harum imperante: & in his, quæ secundum leges ordinate geruntur, ac fiunt ex hominum salute, illa à Christo sunt. Quicquid vero (vt sæpe repetitum est) quoquo modo contra ordinem diuinum fit, contumeliosum in Deum, & societati generis humani exitiosum, Diaboli opus est.

Mahometicum & Pontificium duo regna Christo cõtraria.

Contra hæc ergo duo regna Christi excitauit eodem artificio Diabolus, quo suum initio adeptus est, defectione scilicet, duo alia inter homines hostilia regna, Mahometicum & Pontificium. Quid est enim horum vtrumq; quam blasphemia in Deum, latrocinium grassans, & eorum, quæ bene constituta fuerunt, vastatio; A Mahometicis contumelia ac vi manifesta: A Pontificiis vtraque itidem, contumelia ac violentia, sed sub blandæ meretricis forma ac specie, sophisticês ac præstigiarum mendacium fuco vestitæ ac comtæ: Quid est enim aut fuit inde vsq; ab initio Regnum Mahometicum aliud, quam horrendus & blasphemus furor in Filium Dei? Quo vero ille se effudit effectu & euentu alio, quam omnium eorum, quæ fuerunt bene recteque in Ecclesiis & politiis Asiæ atque Aphricæ, doctrina pietatis Christianæ, & Romanis aut propriis legibus fundata ac sancita, deuastatione, oppressione, eradicatu? Quid fuit Regnum Sarracenicum aliud, quam immanis in perpetua militia crudelitas ac sæuitia, quæ cum sanguine Christiano expleta esset ac satiata, se tandem in viscera mutua conuertit, qua demum est consumta? Et quanquam fracta potentia pæneque euersa, ac publicis bellis sopitis aliquantulum

Regnum Sarracenicum.

alicubi in Aphrica, vt Maroci & Fesis, tandem & in Hispania Cordubæ studia philosophica, physica imprimis, medica, & mathematica ex Alexandrinæ scholę reliquiis, ac librorum Græcorum monumentis sunt restituta: tamen in omnibus blasphemia, impietas, crudelitas, sæuitia in semetipsos mutua per latrocinia perpetua, cõfusiones teterrimæ libidinũ, & scelerum aliorum infinita licentia præualuit ac dominata est. Nec illa priuata regna quidquam fuerunt aliud, quam authore & artifice Diabolo officinæ impietatis & scelerum, & stabula latronum. Quid vero, quod successit Sarracenico Turcicum Regnum nunc ab annis pene trecentis aliud est, quam illis similis blasphemia, & militia vastatrix in Asia & Europa, in qua Christianorum doctrina, ac disciplina, politiis & legibus extinctis & oppressis, Mahometis decreta regunt conscientias scelerate mandantia omnem in Filium Dei blasphemiam, & concedunt licentiam atque impunitatem libidinum omnium ac flagitiorum spe veniæ, per Mahometen Diaboli organum? Militia & tota gubernatio, in tristissima & acerbissima seruitute corporum & rerum, administratur ex libitu affectibus Tyranni, aut libidine & sæuitia cuiusque qui pro Tyranno in armis cum satellitio militari præest? Regnum his est, & cum regno ius ac pietas in armis, quibus si exuantur, deleti prælijs, quid de ipsorum πολιτείαις seu respub. administrationibus erit reliquũ? Cohorresco legens encomia regni Turcici apud illos, qui id seueritate disciplinæ militaris, id est, nullis legibus circumscripta tyrannide, & omnia pro arbitrio ac cupiditate sua statuente ac faciente, regnis sapientia legum rectarum & iusticia, atq; gubernatione moderata & iusta, secundũ leges florentibus anteferũt: illos vero detestor toto pectore, & execror, qui Turcos pro semichristianis etiam declarare ac commendare nõ verentur. Diabolica hæc sunt, sed iusto tamen Dei iudicio decretoq; gentibus illis imposita, propter ingratitudinem erga Deum, & Dei, ac Filii Dei lucisq; diuinæ contemptu petulantissimo vsurpatam licentiam omnium, quæ libuerunt, cum nullæ commonefactiones, minæ nullæ, & denunciationes pœnarum quidquam proficerent, nec frenare petulantiam & cohibere licentiam possent. Iudicium diuinum iustissimum est. Ipsam impietatis, libidinum, flagitiorum,

Regnum Turcicum.

licentiæ, ac tyrannidis speciem teterrimam, & durissimum seruitutis tam atrocis & immanis iugum, abripientis liberos piorum parentum, & abutentis illis ad ministeria blasphemiæ, impietatis, scelerum, & sæuitiæ in Christianos homines, in natos ex eodem cum ipsis sanguine. Illa ergo tanquam per se & sua natura recta probare, aut à Deo effecta confirmare, An hominis sit nescio. Christiani certe hominis non est. Sed hæc si inueniunt patronos & ἐγκωμιαστὰς *laudatores*, quid mirum excusari, colorari, fucari, extolli, ac stabiliri Pontificia, quæ sub velo vindicatæ ac conseruatæ personæ Christi, ac scripturæ canonicæ retentæ, vastarunt & euerterunt, quidquid fuit de Ecclesia ab Apostolis, & successoribus eorum propagata: quidquid de laciniis, rudcribus, & fragmentis dilacerati Imperii Romani reliquum, è quibus velut de tabulis ex naufragio collectis atque consartis emersuram Pontificis Romani authoritatem ac potestatem, & sub religionis pallio sedem imperii inuasuram, occupaturam, & obtenturam, non modo vocis diuinæ vaticiniis, sed & aliorum piorum scriptis olim fuit prædictum.

Mahom. & Turcæ reg. quando cœperunt.

Cœpit vtrumq; circa idem tempus propemodum, non magno inter vtrumq; interuallo: Alterum Mahometicum, ab hominibus in dubitationē adductis, ac pertæsis rixarum perpetuarum, & digladiationum, de filii Dei persona, qui caput est ac fundamentum religionis & fidei nostræ, sub Heraclio: Alterum ab hominibus superstitione, abusu antiquorum rituum, & errore de officio ac beneficiis Christi, falsaque de ritibus externis, tam ex Apostolica Ecclesiæ primæ, quam ex Christi institutione acceptis, persuasione fascinatis atque obsessis, & adductis in admirationem sacri ordinis, Romanique Pontificis inprimis, cuius authoritatem & locus, & rapta atque vsurpata loci ratione potentia multum auxerat. Illo prætermisso, de hoc dicam. Inchoatum id est ab hierarchia, quam multo ante affectatam, sub OEcumenici Episcopi nomine, scelerato Imperatori Phocæ tandem extorserunt. Ab hac deuentum est ad Monarchiam orbis Christiani. Hierarchiam cœpit condere Gregorius Magnus, qui formam aliquam, & memoriam externorum rituum veterem, iam abusu superstitioso plurimum deprauatam, & consuetudine, quia inoleuerat,

Pontificium Regnum.

uerat, confirmatam, cum retinere vellet, & cuperet ethnicis adhuc tenebris detentos allicere ad Christianæ religionis studium, magna ex parte, quod fuit in prima & puriore Ecclesia, mutauit καιρῷ δουλεύων, *tempori seruiens*. Nouam enim publicorum rituum formam condidit, ex Iudaicis atque Ethnicis conflatam, vel potius male consutam, hypocriticę ostētationis plus, quam pietatis spiritualis præ se ferētem, mutauit psallēdi formam Ecclesiæ veteri vsitatam, templa Ethnica consecrauit Sanctorum memoriæ, instituit ad templa panegyres & supplicationes ritu prorsus Ethnico, confirmauit persuasionem de oblatione in Missa, & innumera alia. Ætas sequens paulatim magis magisq; discessit à norma & veritate verbi, & consuetudine rituum veterum, auxitq; errores, superstitiones, idololatricos cultus, abusus verbi & Sacramenti. Auxit & superbiam Pontificum, ac dominandi cupiditatem, quæ non prius quieuit, quam hi penitus excusserunt è sede Imperii, & vrbe Roma, Imperatores Germanicos Henricos: reliquos omni autoritate & potestate spoliatos oppresserunt: subiugarunt & plura regna alia, vincta superstitionis fascino, & per agmina satellitii monastici, ac superstitionis, & idololatriæ vim, sub iugo & in officio retinuerunt, quod sequentibus annis factum, durauit vsque ad emendationem per Lutherum cœptam. Sic hierarchia, seu degenerauit, seu extulit sese in Monarchiā.

Huius regni, quod templum Dei, & Ecclesiam Christi inuasit & oppressit, sub titulo ac professione Christianæ religionis, si opera & fructus cōsiderentur, iudicare facile erit: Vtrum Christi sit, & ex Christo: An vero Diaboli sit, & ab eodem. Certe luce meridiana clarius consideranti fit cuiq;, quod nil sit, nec fuerit hoc regnum tenebrarū aliud, quam præstigiis & inuolucris impiæ sophistices, superstitiosæ dementiæ fascino, abusuum tetra profanitate, & audaciæ plane Diabolica, id dogmatibus, cultibus, & ritibus definiendis at fabricandis, contra Christi & Apostolorum vocem ac doctrinam, mendacissimo diuinæ potestatis prætextu, furens in Filium Dei blasphemia; latrocinium sæuiens in conscientias, & ad interitum adigēs æternum: Impia & immanis tyrannis, quæ conditam ab Apostolis Ecclesiam, feri apri instar, & imperii reliquias deuastare, & grassari in

Regnum Pontificium quale.

Regna, Reges, Principatus, Respub. corpora, res, & fortunas nunquam destitit, quod continua series historiarum indeà Caroli Magni temporibus, & ciuilium bellorum perpetua demonstrat, quibus ex incendiis Pontificum Italia & Germania arserunt, & quod superfuit de Imperio, pœnè conflagrauit. Sed illam recitare ac persequi nimis foret longum. Ecclesiam si quæras in agmine Pontificio, vt nunc est, non Christi Ecclesiam Catholicam, sed Romanam ac Pontificiam curiam, id est, *ἱεραρχίαν, sacrum dominatum* tyrannicam reperies, mendaciis ac parricidiis oppugnantem ac vastantem ou le Christi, & nomine tamen, autoritateq; ac potestate Ecclesiæ Christi, hæc audentem omnia, suscipientem ac tuentem. Manifeste falsa sunt, quod Ecclesiam Romanam Catholicam & vniuersalem nominant. Agmen enim Pontificum non est Catholica Ecclesia: nec Romana Ecclesia est vniuersi orbis Ecclesia: nec curiæ Romanæ decreta, sunt decreta vniuersalis Ecclesiæ. Græcam enim Ecclesiam non prohibere coniugium sacerdotum: Nec priuatas habere missas extra monasteria: Nec institutam ab Vrbano Pontifice circumgestationem & adorationem consecrati panis: Nec decretum Romæ factum, quod Pontifex Romanus iure diuino habeat autoritatem summam in Ecclesiis & regnis, Græciam, sicut & Asiam cõstat vnquam recepisse. Immò non modò vniuersalis Ecclesia Christi, non est Romana Ecclesia, sed ne quidem pars illius vlla, quia Antichristi Ecclesia est, omnibus illis signis & argumentis, quibus Antichristus suo cum regno & agmine describitur, aduersus in omnibus, & contrarius officio, doctrinæ, cultui, & honori Christi.

Falsum est, quod Christi Ecclesiam alligant ad sedẽ Romanam, & ad ordinariam Pontificum & Episcoporum successionem, autoritate humana, & consuetudine longa introductam. Blasphema sunt, quod Pontifex se vt Deum ostentat, ac Dei nomen, potestatem, opera, & perfectionem, quæ Dei solius sunt sibi arrogat, quod errare nõ possit, quod tradita diuinitus intrepretari pro arbitrio ac mutare, & condere articulos fidei possit, quod sit *ἀνυπεύθυνος καὶ ἄνομος*, *non obnoxius reddendis rationibus atque exlex*, quod nullius subire iudicium & censuram debeat: quod locum, officium

& par-

& partes Filii Dei sibi sumit & vēdicat, seq; potestate illi exæquatum & imperio, summum caput, & sponsum Ecclesiæ in terris militantis, summum Pontificem ac sacerdotem, œcumenicum atq; vniuersalem Episcopum, Pastorem, & Doctorem facit autoritate diuina, contra scripturam reclamantem. Blasphemia est, quod scripturam vt ambiguam, obscuram, mancam, & imperfectam, & oraculis Sibyllinis similem infamat, qua contumelia maior impingi Deo veraci & fonti veritatis non potest, vrgetq; ac stabilit traditiones humanas & ἐθελοθρησκείαν, *cultum voluntarium*: Paulo 2. Tim. 3. testante omnia ad salutem necessaria ab Apostolis tradita esse literis, & inde petenda esse: cùm toties inculcetur, nihil addendum, nihil demendum esse. Frustra inquit Christus, colunt me mandatis hominum. Et Col. 2. damnatur ἐθελοθρησκεία, *cultus spontaneæ religionis*. Ad Gal. 1. Si quis aliud Euangelium prædicauerit vobis, anathema sit. Blasphemia est, quod idololatriam multiplicē ac tetram, in inuocatione mortuorū hominum, & in sacrificio cōmentitio Missæ, inq; cultu & adoratione panis consecrati: in consecrationibus, prodigiosis mutationibus ac mendacibus, & abusibus magicis aquæ, salis, ac characterum, verbi scripti, sacri panis, in tanta luce veritatis restitutæ, tam euidenter confutati ac reuicti, mordicus tamen & pertinaciter retinere, tantaq; acerbitate & sæuitia propugnare non cessant. Cohorrescit pia mens, quando cogitat, quantū sit in his omnibus abominandæ impietatis. Nec minor est blasphemia, quod in defendendis pingendisq; suis erroribus, quibus omnem fere Christi doctrinam conuulserunt atque corruperunt, contra immutabilem & irrefutabilem scripturæ lucem ac veritatem, tam obstinate perseuerant. Non desinunt enim doctrinæ de vera pœnitentia & conuersione ad Deum, & de iustificatione, qua sola, per fidem in Christum, seu fiduciam misericordiæ promissæ propter Christum reputamur iusti, & donamur remissione peccatorum gratis, sine operibus & meritis nostris, cui multi alii articuli doctrinæ & fidei Christianæ cohærent. Huic ergo non opera tantum sophistico illitu admiscere non desinunt: sed, vt olim in caligine summa, & aliena etiam opera, ac merita, atque inter-

cessiones sanctorum,& tanquam legi Dei satisfiat, cum Pelagianis, opera indebita, & supererogationis, & canonicas satisfactiones assuunt. Et quod beneficiorum Christi applicatio ex opere operato fiat opere sacerdotis in Missa, & in vsu Sacramentorum, Cœnæ sacræ imprimis, sine fide, illaque applicatio, quod mereatur remissionem culpæ ac pœnæ æternæ, horribili furore asseuerare nō verentur: & vt omnem certitudinem salutis nostræ tollant, fidem, notitiam solam historiæ esse, non fiduciam, & dubitandum esse contendunt de misericordia Dei, & de remissione peccatorum. Longum foret omnia hic repetere manifestè falsa, impia, verbo Dei repugnantia in mutilatione Sacramenti Cœnæ, in prohibitione coniugii, & confirmatione impuri ipsorum cœlibatus, in interdicto ad certa tempora vsu ciborum certorum: in ieiuniis, sine pœnitentia & precibus, certis diebus: inque obseruationibus aliis superstitiosis innumeris, persuasu operis operati, & ab autoritate humana profectis, in ritibus externis in theatrica & histrionica spectacula conuersis, in ludibriis & præstigiis Diabolicis; quibus vel Satan, vel quis ex ministerio Satanæ imposturæ imitatione per signa & prodigia falsa, ac mendacia, ex collusione, quandoq; aut comprobauit atq; confirmauit facta promissa, aut annuit atque assensit votis petentium. Hoc vero inter omnia ista maximè blasphemum etiam, quod, cum scripturam falsis apertè refragantem negare nec possint, nec audeant, arrogant sibi tamen titulū Ecclesiæ, & hoc, velut capite Gorgonis impia ac mendacia commenta munita, autoritati verbi Dei anteferri volunt.

Potestatem vtriusq; gladii vnde habeat Pontifex.

Vnum adhuc addo de insigni impudentia, qua nondum cessant Pontifici, gladium vtrumque, id est, vt vocant potestatem spiritualem & secularem, & iurisdictionem vtramq; asserere autoritatę diuina, & omnium regum, ac monarcharum Mundi caput ac dominum: & disceptatorem ac iudicem controuersiarum ac bellorum inter Reges, proclamare, & defendere, idq; quod affectatum semper, tentatum sæpe frustra (sicut omnium historiarum consensus docet) raptum tantum fraude ac violētia, nunc vsurpat ius decernendi in regnis orbis, ac statuendi, quæ vult, & creandi reges quos vult. Mendacium est manifestum, quòd à Deo illam pote-

potestatem habeat, quia vox verbi Dei ostendit falsum, ac redarguit. Blasphemia in Deum est, quòd inter causas & ordinata media, quibus mutantur & transferuntur regna, confusione manifeste falsa, sed impietate maiore, præsul Romanus collocatur, & Deo exæquatur; immo excluso Deo, plus præsuli Romano tribuitur, quam Deo, vt qui potestatem habeat etiam contra Deum statuendi, cui, vt causæ particulari redacto in ordinem, non plus ascribitur aut defertur, scelerata & Diabolica impietate & impudentia, quam causis ordinatis secundis, successioni hæreditariæ, electioni, donationi, armis, &c. quasi ista à Deo non sint, pendeant, & dirigantur. Et quasi inter hos locus Pontifici sit, qui nullo iure, nec diuino, nec humano esse potest. Pontificis enim potestas, contra Deum, Filium Dei, & omnia à Deo ordinata in Ecclesia & Regnis, vnde est, nisi ab illo omnis mali autore, qui in Christi contumeliam dicit: Mihi tradita sunt hæc omnia, & cui volo, trado illa? Cuius exemplo Pontifex, in Christi contumeliam ac conculcationem, & suæ potestatis eleuationem ac commendationem mendacem, vsurpat blasphemo ausu dictum Christi de se, Christo parem se faciens, Mihi omnia tradita sunt: omnis potestas in cœlo & in terra. A Diabolo patre suo & autore, (quãtum tamen conferre ille potest) non à Deo, non ex Constantini donatione ficta, qui ne quidem potuit alteri impertire, quæ solius Dei propria sunt, & quæ ipse nec habuit, nec habere potuit; non etiam ex acquisito vllo iure ciuili legitimo: sed à principatu in terris Monarchico, per tyrannidem, in conscientias, & fulmina bruta vt quæsito, & rapto, sic obtento, accepit illa in regna Mundi iura, quæ iactitat more & exemplo sui Patris & Magistri, cuius opera facit: quæ sunt perpetua vastatio Ecclesiæ Christi, & Regnorum Mundi. Illius in blasphemo, impio, & crudeli dominatu, per mendacia dogmata, decreta, prodigia, & per parricidia: horum per tyrannidem, & incendia bellorum intestinorum. De quibus, cum tot eruditorum ac piorum scriptis, ex libris Ecclesiæ & historiis, autores & patroni conuicti dudum sint, semper tamen, sicut aspides surdæ, excæcatæ, & ordinatæ Diaboli fascino redeunt, sicut canis ad vomitum, repetentes cantilenam eandem suam, id est, Ecclesiæ autoritatem

falso alligantes, quam talem nullam habet ex scriptura, & magis mendaci impudentia alligantes Ecclesiam ad coniuratum agmen, pro Pontifice vicario & organo Diaboli contra Christum, qui omnes, vt coniurati socii fœdere, aduersus veritatem, gloriam, & Ecclesiam Filii Dei, conspirarunt, atq; hoc vnum moliuntur & agunt, vt, profligato Christo, regnet Pontifex suis decretis mendacibus & idololatricis, ac tyrannide. Quo dicto ergo Christus compellat Pontificem populi sui, Pharisæos & Scribas (ad omnes enim absentes etiam pertinet, quo præsentes affatur) omnes (inquam) hostilis odii & molitionum earundem socios eodem dicto semper affatur, Pontificem Romanum, & satellitium ipsius, Vos ex patre Diabolo estis, & cupiditates Patris vestri vultis explere. Ille fuit homicida à principio, & in veritate non perstitit. Non est enim veritas in eo. Quotiescunque loquitur mendacium, de suo loquitur, quia mendax est ac pater mendacii. Talem futurum esse Pontificem cum vniuerso suo satellitio, cum demonstratum sit eruditorum scriptis, ex prophetiis sacris euidentissime & nunc esse res doceat oculos: non desunt tamen, qui eludere prædicta ac testimonia diuinæ veritatis audent & conantur, errore & sophistica tam aperta, vt agnosci & iudicari ab imperitis, ac manibus palpari possit. Nolunt aspicere lucem veritatis: nec quærunt gloriam Filii Dei, sed indulgentes suis tenebris, & sui Pontificis gloriam quærentes, demonstrant inter illos se esse, quorum excæcauit mentes Deus, ne irradiet eos lumen Euangelii gloriæ Christi.

Testimonia de fructibus & operibus Regni Pontificii & exortu.

Ex fructibus eorum & operibus cognoscetis eos, inquit Christus. Hæc opera cum potestate tenebrarum, mysterioque iniquitatis, & Domino ipso, cum multis seculis ante Spiritus sanctus descripserit, & nunc renouata luce Euangelii detegat ac coarguat, agnoscere tamen in semetipsis opera illa Diaboli patris sui & emendare nolunt. Quid manifestius est, Romanum Pontificem, & Regnum eius notari ac depingi Pauli Prophetia 2. Thess. Ne quis vos seducat vllo modo. Non enim adueniet dies Domini, quin venerit defectio prius, & retectus fuerit homo ille sceleratus, filius perditionis, sese opponens: & efferens aduersus quidquid dicitur Deus aut numen, adeo vt in templo Dei tanquam

Deus ſedeat, præ ſe ferens ſe eſſe Deũ, &c. Et tunc retegetur impius ille, quem Dominus conficiet Spiritu oris ſui, & illuſtri aduentu ſuo abolebit. Illum, inquam, cuius aduentus eſt ex efficacia Satanæ, cum omnipotentia, & ſignis ac prodigiis mendacibus, & cum omni fraude iniuſtitiæ in iis, qui pereunt, pro eo, quod amorem veritatis non receperunt, vt ſalui fierent. Propterea mittet illis Deus efficaciam deceptionis, vt credant mendacio, vt damnentur omnes, qui non crediderunt veritati, ſed acquieuerunt in iniuſticia. Antichriſtum deſcribit his verbis, & illius regnum, & ſub hominis nomine, non vnum tantum, ſed totam ſeriem & ſucceſſionem impiorum Pontificum, regnum illud tenentium & exercentium. & quidem in templo Dei, quod eſt non ædificium, ſed cœtus hominum, nemo eſt, qui inficiari poterit, conſiderans omnia. Congruunt cum hac Pauli Propheta Danielis vaticinia, apud quem Antiochus Epiphanes typus eſt Antichriſt, etiam ex declaratione Romani Pontificis, & Apocalypſes Iohannis exhibitæ ſub effigie beſtiæ & Babylonis. Apoc. 13. 17. & 18. cap.

Vocat eum hominem ſceleratum, & filium perditionis, id eſt, & perditum, & cauſam interitus aliis, qui ſeſſurus ſit in templo Dei, id eſt, in Eccleſia, quæ eſt templum & domus Dei, regnaturus tanquam Deus, & pro Deo ſe oſtentaturus. Opponet & efferet ſeſe aduerſus quidquid dicitur Deus aut numẽ. Idem Dan. 11. cap. ei tribuitur ſub typo Antiochi, faciet ſecundum voluntatem ſuam Rex, & extollet ac magnificabit ſe ſuper omnẽ Deum: cap. 7. vocatur, Os loquens grandia. Item ſermones contra excelſum loquetur, & putabit, quod poſſit mutare tempora & leges. Faciet quod volet, blaſphemus erit. Dan. 2. cõtra Deum deorũ loquetur. Apoc. 13. loquetur blaſphemiam aduerſus Deum. Idololatra erit Dan. 11. Deũ Maozim in loco ſuo venerabitur & Deũ quem ignorauerunt patres eius, colet auro & argento, & lapide precioſo, rebuſque precioſis. Deus iſte Maozim eſt Numen & Idolum panis. Dan. 11. Deum patrum ſuorum nõ reputabit, & erit in concupiſcentiis fœminarum, nec quenquam deorum curabit, quia aduerſus omnia conſurget. De Prohibitionibus impiis, 1. Tim. 4. Spiritus diſerte dicit fore, vt poſterioribus temporibus deſciſcant quidam à fide, Spi-

ritibus deceptoribus attendentes, ac doctrinis dæmoniorum, per hypocrisin falsiloquorum, quorum conscientia cauterio resecta est, prohibentium contrahere matrimonium, iubentium abstinere à cibis, quos Deus creauit ad participandum cum gratiarum actione fidelibus. Impudentia, dolus, vafricies, vanitas, superbia; successus exprimitur, Dan. 8. secundum voluntatem suam dirigetur dolus in manu eius, & cor suum magnificabit. In copia rerum omnium occidet plurimos, & contra principem principum consurget. & sine manu conteretur. Ibidem impudens facie dicitur. Crudelitas in sanctos declaratur Dan. 7. Videbam cornu illud bellū gerere aduersus sanctos. Item: Sanctos altissimi conteret. Dan. 8. Interficiet populum sanctorum. Apo. 11. Bestia geret bellum aduersus eos, & vincet eos, & occidet eos. Apo. 17. Vidi mulierem illam ebriam sanguine sanctorum, & sanguine martyrum Iesu. Quin & tempus definitur, & modus exortus huius regni. Nam mysterium illud iniquitatis: quod occulte ac latenter, sine autoritate publica, & sine imperio inferre sese, ac velut cuniculis actis serpere cœpit, mox Apostolorum tempore, & illorum, qui his successerunt, illud collapsa ac discerpta Monarchia Romana cum vi quadam erupturum ex ruderibus imperii prædicitur, ipsiusq; locum ac sedem inter duo maria occupaturum in Babylone, quo nomine designant vrbem Romam 1. Pet. 5. & Ecclesiæ Doctores veteres, & Apocal. 14. Item. 17. & 18. cum vrbem septicollem & rerum dominam vocat. Denique cum meretricem sedere ait super aquis multis, hoc est, super populis & gentibus multis, sua ipsius interpretatione, & in ciuitate magna, quæ habet imperium in reges terræ. Apocal. 17. Hæc cum & veris characteribus notisq; viuis exprimant, & quasi digito demonstrent Regnum Pontificium; non desunt tamen, qui elusione sophistica peruertere ea, & quæ oculis obuia sunt, quæ viderunt, audiuerunt, sustinuerunt Patres nostri, & adhuc experiuntur ac ferunt ii, quibus dominatur, inficiando negare, aut excusando tueri, proque rectis & veris asserere conentur.

Autor Mysterii iniquitatis.

Autorem vero huius mysterii iniquitatis, & regni tenebrarum, operumque damnatorum ne ignoremus, Paulus expresse testatur: Aduentum eius fore ex efficacia Satanæ, cum

cum omnipotētia, & signis, ac prodigiis mendacibus, quod Christus prædixit antè: Surrecturos pseudochristos (quo nomine quem indicaret aut notaret alium, quam Pontificem Romanum, qui pro Christo, affectata eius maiestate & authoritate, se gessit:) & pseudoprophetas cum signis & prodigiis magnis, &c. Item cum prohibitiones Pontificias doctrinam dæmoniorum Paulus nominat. Apoc. 13. ortus à Satana totus depingitur, quomodo Draco bestiæ tradat virtutem suam, & thronum suum, & potestatem magnam: quomodo adorent draconem, qui dedit potestatem bestiæ, & adorent bestiam: quod à Dracone datum sit bestiæ loqui magna & blasphemias, & bellum gerere cum sanctis, & vincere eos: quod data est ei omnis potestas in omnem tribum, linguam & gentem: quod edit signa magna. Et cap. 8. Babylon sedes & regnum Antichristi, habitatio dæmoniorum, & custodia omnis Spiritus immundi vocatur. Hæc testimonia scripturæ, & opera ipsa operibus Spiritus sancti contraria, multo ante tamen oraculis scripturæ prædicta, cum circumstantiis omnibus aliis, satis sint nobis ad confirmandam fidē de Regno Pontificio, aduersus sycophanticas & sophisticas artes & imposturas Pseudoprophetæ, quem Apocalyp. coniungit cum Dracone & bestia, haud dubie intelligens Pseudoprophetæ nomine ministros & satellites Romani Pontificis, Doctores scholasticos, Canonistas, & totam farraginem atque colluuiem Monachorum veterum & recentium, sicut religionem ipsam Pontificiam Meretricis nomine pingit, qua cum fornicati sunt Reges terræ. Ex ore Draconis, & bestię, & Pseudoprophetæ vidisse se ait prodire tres immundos Spiritus, vno scilicet ex patre & authore per duos reliquos. Idem est Spiritus, qui opus blasphemum cudit, & qui administrat absolutum, atq; exequitur, qui tuetur ac stabilit.

Affirmamus itaq;, Romanum Pontificem, & eius satellites non esse Ecclesiam Christi magis, quàm erant Pontifices, Sacerdotes, Scribæ, Pharisæi, Sadducæi, & similes, nascente & in terris versante Christo, quibus dicit Christus: Vos ex Deo non estis. Vos ex patre Diabolo estis. Erant illi in sede & successione ordinaria; ex Dei mandato & instituto, in qua semper fuerat Ecclesia; sedebant in cathedra Mo-

sis, retinebāt libros Mosaicos & Propheticos: Ritus externos sacrificiorū, dierum festorum, & similes obseruabant & exercebant. Negat illos tamen Christus de suo grege esse, sed sobolem esse affirmat Diaboli, eo quod suam vocem non audiant, & quærant interficere ipsum, qui Dei verba accepta a patre afferat ac doceat: monetq; auditores suos, vt, quæ illi docent aut proferunt ex Mosaicis & Propheticis monumentis, amplectantur ac præstent: opera ipsorum, id est, quæ ex se, & authoritate sua proponūt, mādant, faciunt, ne sectentur. Sic Ecclesia vera semper ibi fuit vbi Papa Romanus, vt Antichristus, se primum extulit, sed impie ac falso, ex sese, non ex Dei mandato & ordinatione, se christi vicarium ac Petri successorem fingens. Manserunt titulus & vestigia Ecclesiæ: manserunt Biblia, hoc est libri Prophetici & Apostolici, mansit vera de Deo, de Trinitate Personarum diuinarum, & de persona christi, doctrina, vt in illo populo manserat doctrina de vno Deo, sicut erat patefacta, & miraculis confirmata: mansit Baptismus, etsi additamentis alienis ab institutione, & abusibus pollutus, cum Symbolo Apostolico. Negamus itaq; & nos recte ac vere, Pontifices, & illorum satellites, Ecclesiam Dei esse, & pluribus argumentis, cum de rapto principatu, & constituta hierarchia nulla mandata habeant: immo cum interdictis christi seriis ac vehemētibus prohibeantur quid tale machinari: cum à christo & Apostolis promulgata dogmata corrumpant, & Sacramenta in rebus & ordine institutionis, inque vsu ipso mutilent ac deprauent: denique cum defensores sint idolorum, blasphemi, & parricidæ.

Semper fuit aliqua Ecclesia Dei, vt in populo Dei impio, sic in Ecclesia Romana impia.

Fuit tamen aliqua Ecclesia semper in illa ingenti & confusa multitudine populi Iudaici, & in confusione illa opinionum Ethnicarum cum falsis, & peruulgatis, atq; inueteratis opinionibus Iudaicis de opere operato, in sacrificiorum & rituum Leuiticorum abusu, deq; Regno Messiæ politico, & aliis innumeris. Sed exigua, obscura oppressa; fuit sine regno, sine Magistratu, sine viribus humanis: in qua erant, nascente christo, Ioseph, Maria mater, Simeon, Anna, Zacharias, Elisabeth, &c. & horum auditores, quæ postea, docente christo, accessione discipulorum & plurimorum aliorum, paulatim creuit. Sic etsi Pontificia cohors & factio

factio nō erat Ecclesia maiorum ætate, vti ne nunc quidem est coniuratum cum & pro Pōtifice Romano agmen, tamen certissimum est, sub impio illo, blasphemo, & idololatrico regno, ante hæc tempora fuisse multos sanctos ac rectè sentientes, & adhuc esse, quia vbicūq; retinetur & sonat verbum Dei, etiamsi illi, qui ordinarium munus gerunt, & ministeriū administrant, impii sunt, ac corrumpunt verbū interpretatione, sensu, abusu: semper sunt tamē aliqui, qui monitore & doctore Spiritu sancto rectius intelligūt, & rectius explicant aliis veritatem verbi. Et hi sunt vera & viua membra veræ Ecclesiæ, quæ alias frequentior est, alias minus frequens; alias plus, alias minus lucis habet: vt inquit propheta: Nisi Dominus reliquisset nobis semen, velut Sodoma essemus facti. Item: Erit populus, vt arena maris, tamen saltem reliquiæ saluę erunt. Item Dominus inquit: Nisi abbreuiati essent dies illi, non fieret salua omnis caro. Esaias pulcherrima similitudine hanc pingit Ecclesiæ faciem 24. cap. Erunt in medio terræ: in medio populorū, quomodo, si paucæ oliuæ remanserunt, excussa olea: Et racemi, cùm fuerit vindemia finita. Fundamentum retinuisse semper aliquos, in regno tenebrarum Pontificiarum, & restitisse erroribus, atq; idololatriæ paulatim inuectæ, declarant scripta, quæ extant, Augustini & discipulorum eius ac sectatorum, Prosperi, Fulgentii, Vigilii, Martyris, Rustici Diaconi, Bedæ, & qui tempora Caroli Magni secuti sunt, Rabani Mauri, Bertrami, Pascasii, Fulberti, Berengarii, Fulberti discipuli: qui omnes idolo consecrati panis, & propiciatorio sacrificio missæ, quod idolo isto solo & vno, sicut totum regnum Pontificium, velut neruo continetur, stat, ac viget adhuc, sé opposuerunt, illo primo nascentis Idoli seculo, quod nunc inueteratum oppugnatur. Adhæc extant scripta Hugonis, Tauleri, VVesseli Gruningensis, VVesaliensis concionatoris Moguntini, Hiltenii Isenacensis, & multorum aliorum recentium omnium, qui, quāquam oppressi tyrannide Pontificia, habebant tamen suus cœtus, & auditores suos, in visibili cœtu & afficiebātur suppliciis Iohannis Hussi, & Hieronymi Pragensis, quales fuerunt cœtus septem millium in regno Israelitico, qui non flexerunt genua coram Baalim, qui in captiuitate Babylonica non adorarunt statuam

à Rege erectam: quorum fuisse innumeros alios, præter istos tres coniectos in caminum, non est quod dubitemus. Tales multos alios fuisse cœtus, in regno Pontificio, rectè sentientes, sed qui à Pontificiis, ob discessum ab ipsis, & disiunctionem ab ordinaria potestate, vt hæretici accusati ac traducti sunt, docent historiæ. Nemo hiscere contra tyrannidem tam confirmatam, & tot munitam præsidiis Regnorum & Monachorum, fuit ausus pæne, nisi in certum vellet se, & acerbissimum proiicere exitium. Istorum vero rectè sentientium, nec in populo Israelitico, nec in Ecclesia, post Christum, talis fuit vnquam species, qualem effingit & pingit, ex curiæ & Monarchiæ Romanæ statu, satellitium Pontificium: sed cœtus talis est, qualem describunt Prophetæ; Reliqui mihi populum pauperem in terra, inuocantem nomen Domini. Item: Dabo eis Doctorem, & panem, & aquam cum tribulatione. Qualem Christus ipse, compellans & consolans suum agmen; Ne time, Grex parue, quia visum est Patri vestro, dare vobis regnum. Qualem requirit clariore crucis secuturæ declaratione, si quis vult sequi me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me: Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. Item: Quicumq; vult pie in Christo viuere, persecutionem patietur. Et vno dicto complectitur omnia Paulus Apostolis accommodans, quod pertinet ad omnes, qui Christo adhærentes vestigiis eius insistunt, & Apostolorum doctrinam sequuntur: Deus (inquit) puto, nos vltimos Apostolos proposuit, tanquam morti addictos. Nam spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus. Ad hoc vsque tempus, & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & incertis sedibus erramus: Et laboramus operantes propriis manibus: conuiciis affecti bene precamur: persecutionem patientes sustinemus: infamati precamur: purgamenta mundi facti sumus, vtque omnium sordes adhuc. Item: 2. Cor. 4. Deus, qui dixit, vt è tenebris lux splendesceret, is est, qui splenduit in cordibus nostris, ad præbendum lumen cognitionis, in facie Iesu Christi. Habemus autem thesaurum hunc in testaceis vasis, vt eis virtutis præstantia sit Dei, & non ex nobis. Dum in omnibus premimur, at non coarctamur: hæsitamus, at non

Ecclesia Christi sub cruce est.

at non prorsus hæremus: persequutionem patimur, sed in ea non deserimur: deiicimur, at non perimus, semper mortificationem Domini Iesu in corpore circumferentes, vt etiam vita Iesu, in corpore nostro, manifesta fiat. Semper enim nos, qui viuimus, morti tradimur, propter Iesum, vt etiam vita Iesu manifesta fiat in carne nostra. Hoc modo, qui sunt Christi, in Ecclesia vera, crucem Christi assiduè circumferentes in semetipsis, per crucem & afflictiones, propter Christum, sequuntur, non præcedunt ipsum potentem & triumphantem in nostra infirmitate, & mirando modo seruantem ac liberantem suos, quos vult & quomodo vult. Non, vt Bestiæ Romanæ, in Curia Romana, præfertur crux aurea, cum idolo panis, in comitatu Cardinalium, Regum, Principum, & in luxu ac splendore Mundi. Hic mundus donec steterit, durabit etiam ac vigebit, qui semel cepit, πόλεμος ἄσπονδος, inter Regnum Christi, atque huic insertos cum lege & conditione crucis; interque regnum Satanæ, vt Mundi principis, cui potestas est aeris: manebit & discrimen inter Electos & credentes, qui sunt vasa misericordiæ ac gloriæ, templa ac organa Spiritus sancti, & viua membra corporis Christi; interque reprobos vt υἱοὺς τῆς ἀπειθείας, qui sunt vasa iræ & contumeliæ organa, & cloaca Diaboli, quos efficaciter Diabolus impellit & exagitat. Denique inter πῦμα, ἄνθρωπον ψυχικὸν ἢ σαρκικὸν, & πνευματικὸν, quorum ille prior & χοϊκὸς propagatur ab Adam, hic ἐπουράνιος à Christo est. Sed inchoatur in hac vita, vt perficiatur in futura.

Quo consilio Deus permiserit Regnũ Pontificium inuadere Ecclesiam.

Quo consilio autem voluerit Deus grassari Diabolum per organa sua, in Ecclesia tam diu, & tot tamque detestandis blasphemiis, & tam rudi & crassa idololatria, in statuarum adoratione, quam ne quidem sapientiores Ethnici probarunt, magisque adhuc in adoratione & cultu panis transsubstantiati, quod mendacium cum scriptura abhorret, & execratur etiam rerum natura, & in incantationibus rerum mediarum, per commentitias & impias consecrationes, quas etiam sapientiores Ethnici in sagis detestati sunt: huius ergo consilii causas declarant Phophetica & Apostolica testimonia. Matth. 18. Necesse est, vt veniant scandala; sed væ illis, à quibus existunt. 1. Corinth. 11.

Oportet hæreses esse inter vos, vt, qui probati sunt, manifesti fiant inter vos. Dan. 8. Sic Deus fieri permittet, vt compleatur ira ipsius. Item: 1. Ioh. 2. Hoc factum est, vt patefieret, non omnes esse ex nobis. Et in ante citato loco Pauli 2. Thessal. 2. Cum omni fraude iniusticiæ in iis, qui pereunt, pro eo, quod amorem veritatis non receperunt, vt salui fierent, misit eis Deus efficaciam deceptionis, vt crederent mendacio: Et vt damnentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed acquieuerunt iniusticiæ. In testimonium itaq; iræ, iudicii, & iusticiæ Dei, & in pœnam pertinaciæ perseuerantis in contemptu diuinæ veritatis, hæc, quæ commemorata est, mutatio religionis puræ in meretricem, ex idololatria, superstitionibus, abusibus, & traditionibus humanis consartam, & tyrannide munitam, contra Deum, permissa est Diabolo, vt Architecto: bestiæ, vt vicario præsidi, & executori: Pseudoprophetæ, vt satellitibus ac ministris. Erga redditam vero nobis, inenarrabili misericordia Dei, lucem puriorem Euangelii, cum non minor sit ingratitudo in nobis: cum non minus incipiant plurimi, aduersus vel agnitam, vel tam clare fulgentem veritatem furere, pœnas non speremus secuturas mitiores, quæ, nisi stuperemus fatali cœcitate & duritie, studeremus emendatione nostri seria auertere, & ardentibus suspiriis, ac gemitibus ad Deum deprecari.

Hæc sunt illa præclara opera Diaboli, contra regnum & ministerium Filii Dei, in Ecclesia ipsius, quibus superstructum est ædificium totum Ecclesiæ Romanæ, quibus & nititur atque consistit, quamdiu volet Deus. Illud vero labefactatum à Filio Dei, Spiritu oris sui, & fissuris lacerum, hiansque ab omni parte, ac ruens, cum satellitio Romano fulciunt nunc hypocritæ, confirmatione errorum, abusuum, superstitionum, operis operati, & Idoli panis imprimis. Nec cessat Diabolus, lusibus & præstigiis fallacibus signorum & prodigiorum captos homines ac dementatos laqueis irretire pristinis, & exagitare. Accedunt hæretici, qui blasphemias in Filium Dei, & furores iam olim condemnatos, ac pulsos, sopitosque, refodiunt ac resuscitant. Fiunt hæc omnia permissu Dei, in pœnam rursus detestandæ ingratitudinis erga Deum, pro beneficio repurgatæ & illustra-

illustratæ doctrinæ Euangelii. Oportet enim hoc compleri, quod voce sua denunciauit Filius, de tempore reditus sui ad iudicium; Filius hominis cum venerit, num reperturus est fidem in terra? Manebit tamen aliqua Ecclesia, exigua numero, qualis erat tempore Nohæ ingredientis in arcam, & Christo veniente in carne. Tantum de tertio gradu præsentię Dei in Ecclesia, & de regno Christi spirituali, monuisse satis sit.

Restat gradus vltimus & quartus, quem in media distinctione secundum feci, primos duos gradus statuens, *χωριστὸν separabilem*, vnum: alterum *ἀχώριστον inseparabilem*, qui soli Filio Dei, Domino nostro Iesu Christo proprius est, in assumta humana natura. Hæc præsentia neutiquam est, per cõmunicationem realem proprietatum essentialium, cum humana natura, confusio inter se naturarum Eutychiana, quæ eruditorum plurimorum scriptis refutata satis est. Neç compositio est personæ Christi, ex persona *τοῦ λόγου verbi*, & natura humana, tanquam partibus essentialibus. Partes enim substantiales sunt, sine quibus res esse & existere non potest, quæcumque illarum desit, sicut homo, sine anima & corpore, homo esse nequit. Anima separata, corpus cadauer fit: ipsa vero spiritus manet hominis, qui fuit, non homo. At *λόγος verbum*, fuit persona perfectissima & integerrima, antequam assumeret humanam naturam. Nequaquam hæc ergo constituit personam Christi, tanquam pars substantialis, sed vt natura toto genere diuersa, assumta est in vnitatem personæ, *καὶ εἰς ὕπαρξιν ὑποστατικὴν*, *quã caro habet*, *ἐν τῷ λόγῳ in verbo*, inseparabiliter, indiuulsè, inconfusè, immutabiliter. Hoc recte declaratum ostendit, quid interſit, inter *ἕνωσιν ὑποστατικὴν τὴν κατ' οἰκονομίαν*, sic propriè dictam Ecclesiæ, & inter *συνάφειαν*, *inter vnionem personalem eam, quæ est officii; & inter compositionem*, quæ naturas coagmentat tanquam partes, aut essentiales, substantiam rei coalitu mutuo absoluentes; aut integrales, constituentes totum: quorum & Damascenus meminit, modum hunc vtrumque à tertio hypostatico separans: Item inter Nestorianam *συνάφειαν*, *σύζευξιν*, *παράζευξιν*, *προσθήκην*, *παράστασιν*, *παράθεσιν*, *μετοχὴν*: & Eutychianam, *κρᾶσιν*, *μίξιν*, *ἐπιμιξίαν*, *ἔγκρασιν*, *κατάκρασιν*, *σύγκρασιν*, *σύγχυσιν*,

Discrimen inter vnionem hypostaticam, compositionem, &c.

σύμφυρμα, ἀπόθεωσιν, μεταβολήν, τροπήν, ἀλλοίωσιν: id est, *Inter Nestorianam contiguitatem, coniunctionem, adiunctionem, accessionem, assistentiam, appositionem, participationem: & Eutychianam temperiem, mixtionem, admixtionem, immixtionem, permixtionem, commixtionem, confusionem, subactionem, deificationem, transmutationem, mutationem, alterationem,* quæ iudicio Ecclesiæ orthodoxæ sunt repudiata. Ita enim assumta est natura humana in vnitatem personæ, vt ἰδιοσύστατος *per se consistens, seu propriam habens personam*, non sit: sit etiā secūdum sese ἀνυπόστατος, *persona expers*, assumtione vero tali sit effecta ἐνυπόστατος, & τὸ ὕπαρξιν ἢ τὴν ὕπαρξιν ὑποστατικὴν, *in alio habens subsistentiam & quod subsistit, siue subsistentiā personalem*, in assumente τῷ λόγῳ *verbo*, obtinuerit. Non enim extitit humanitas vnquā aut vsquam, quàm in hypostasi τοῦ λόγου *verbi*: Et esse ac subsistere in illa cœpit, cum Verbū caro factū est. Deniq;, nisi in ea hoc modo existeret, sustentaretur, aut gestaretur, aut non esset, sed redigeretur in nihilum, aut esset hyphistamenum per se. Atq; ita & duo constituerentur Christi, & inueheretur in Trinitatem quaternitas. In hoc modo assumtionis consistit specifica differentia vnionis hypostaticæ, quæ nec esse confert personæ Christi prius existenti ab æterno, nec perficit eandem, quasi ante accessum humanæ, & cum ea cōnexum, imperfecta ac mutila fuerit: sed assumtæ naturæ hoc præstat, vt ab assumente, & in ea τὴν ὕπαρξιν ἐνυπόστατον, & ταυτότητα ὑποστατικὴν, *subsistentiam in alia persona, & identitatem personalem*, διὰ τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως, siue per subsistēdi modum substantialem, perfectum ac completum adipiscatur & habeat. τὸ εἶναι, *quod est*, enim habet à seipsa, vt natura perfecta: τὸ ὑποστατικὸν εἶναι, *quod subsistens quiddam est substantiale*, & substantialis subsistentiæ perfectionem, & πλήρωμα, *& completionem*, ab vnione, quæ ex hoc ipso humanæ naturæ soli in assumente λόγῳ *verbo*, singularis ac propria est, μονότροπος, ἐξαίρετος, θαυμάσιος, ὑπὲρ φύσιν, ὑπὲρ νοῦν, ὑπὲρ λόγον, ὑπὲρ ἄνθρωπον, *singularis, eximia, mirabilis, supra naturam, præter intelligentiam, præter rationem, supra hominis captum*: quia nō per se subsistit, sed in alio: Nec tamen, vt accidens, in subiecto est, sed subsistētia substantiali: ὕπαρξις *ipsa vero*, siue subsistentia per se, nō est substantia, nec accidens,
sed

ſed proprietas quædam & modus ſubſtantialis, quo ſubſtātia per ſe ſubſiſtit, & immediate diſtinguitur ab accidentibus, quæ ſubſiſtere non poſſunt, ſicut eſſe in ſubiecto non eſt accidens, ſed modus & proprietas quædam accidentis. At humana natura, cum ſit ſubſtantia, & tamen per ſe non ſubſiſtat, ſed in perſona *τοῦ λόγου, verbi*, hoc habet *ἐξαίρετον, eximiū*, prorſus, *καὶ ὑπὲρ φύσιν, & præter naturæ ordinē*. Quomodo ſuſtentetur humana natura in perſona *τοῦ λόγου, verbi*, declarant aliqui, quod fiat hoc, non vt in genere cauſæ efficientis, ſeu per modum actionis, ſed vt in genere cauſæ formalis, ſeu per modum naturæ, quia vt materia *ὢν δυνάμει, facultate exiſtens*, & imperfecta ſubſtantia à formæ coalitu, ſic natura aſſumta beneficio perſonæ acceperit vltimā, non accidentalem, ſed ſubſtantialem ſubſiſtendi *τελειότητα, perfectionem*, quod etſi aliquid ſimile habet in coalitu, & ratione ſubſiſtentiæ: multa tamen etiam ab vnionis hypoſtaticæ ratione diſſident. Materia enim ſuſcipiens & induens formam, imperfecta eſt & incompleta ſubſtantia: *ὁ λόγος, verbum*, aſſumens humanam naturam, eſt eſſentia perfectiſſimus, & actus perfectiſſimus ab æterno exiſtens: ac perſona in ea eſſentia, ſeu *ὑφιστάμενον ἰδιοσύστατον, perſona per ſe conſiſtēs, ſeu propriā habens hypoſtaſin*. Deinde forma materiam rudē format, ſeu ſpecie certa veſtit, conferens rei, quæ fit & conſtituitur, eſſe ſubſtantiale, vna cum idea, qua differt ac diſcernitur à rebus & ſpeciebus aliis cognatis. Ideoq; *τελειότης* eſt, ſeu perfectio rei, quæ fit. At humanæ naturæ nihil horum competit. Nihil enim naturæ aſſumenti adiungit, niſi ſeipſam. Nihil perſonæ ad perfectionem. Nec eſt *ἰδιοσύστατον, per ſe conſiſtens*, quiddam, ſed in aſſumēte, per vnionem ſubſiſtentiam perſonalem, tanquam perfectionem vltimam & ſubſtantialem obtinet, non tam per modum naturæ, & cauſam formalem, ſicut materia per formam, in phyſico corpore, quam in genere cauſæ efficientis, & per modum actionis. Suſtentatio enim & geſtatio ocioſa non eſt & inefficax, nec fit ſine virtute ſuſtentantis, ſicut Irenæi & aliorum teſtimonia oſtendunt. Tertio humana natura non componit, vel vt pars ſubſtantialis, perſonam, ſicut forma cum materia rem exiſtentem, vel vt integralis totum: ſed perſona, prius exiſtens perfecta, fit ex aſſumtione illius, in vnitatem &

Quomodo ſuſtentetur humana natura in perſona verbi.

identitatem personæ, per modum subsistentiæ, vnitate nihil mutata, vnum compositum, non tamen ex duabus personis, sicut duo asseres conglutinantur, sed ex duabus naturis in vno subsistentibus hyphistameno. Quarto, naturæ humanæ in Christo, quanquam naturæ perfectæ, atque ex sua materia & forma compositæ, qua nobis est ὁμοούσιος, *consubstantialis*, τρόπος tamē ὑπάρξεως, *modus subsistētiæ* præ nostris naturis, proprius, quod non per se existit ac subsistit, sed ἐν τῷ λόγῳ, *in verbo*: nec tamen vt accidens in subiecto, sed substantiali perfectione & hypostatica illi soli propria: qua sine, aut non esset, aut esset hypostasis per se. hoc enim modo subsistendi à nobis differt, qui sumus hyphistamena per se existentia. Diserte scriptura docet, τὸν λόγον *verbum*, personam ab æterno existentem, factam esse carnem, & quidem carnis assumptione. Non autem carnem factam esse personam, sed ἐνυπόστατον, *habentem subsistentiam*, esse factam in persona iam existente. Vnio ergo hypostatica proprie compositio non est, sed per peculiarem τρόπον ὑπάρξεως, *modum subsistendi*, assumtio humanæ naturæ in vnitatē inseparabilem, qua subsistentiam substantialem in persona τοῦ λόγου *verbi*, habet. Et tamen ex vnione illa hypostatica, tanquam ex causa effectus, fit Christus vnum ὑφιστάμενον σύνθετον, *subsistens compositum*, propter naturarū coalitum οὐσιώδη, *substātialem*, & inconfusum, χωρὶς συγχύσεως, *absq; cōfusione*. Confusio enim Eutychiana, & παράστασις, *assistentia*, Nestoriana, & dudum sunt confutatæ atq; explosæ ab Orthodoxis, & hac declaratione liquido redarguuntur. Damasceni de vnione tali clarum est dictum: εἰ γὰρ ἀληθῶς ἡνώθη τῷ λόγῳ ἡ σὰρξ ἐξ ἄκρας ὑπάρξεως, μᾶλλον δὲ ἐν αὐτῷ ὑπῆρξε, καὶ τὴν ὑποστατικὴν πρὸς αὐτὸν ἔσχε ταυτότητα: πῶς οὐ τελείως κατεπλούτησε πᾶσαν σοφίαν καὶ χάριν, οὐκ αὐτὰ τὰ τῆς χάριτος μεταλαμβάνουσα, οὐδὲ κατὰ χάριν τὰ τοῦ λόγου μετέχουσα, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν τῶν τε ἀνθρωπίνων, καὶ τῶν θείων τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ γεγονότων: Id est. *Si enim vere Deo quod est Verbū, caro vnita est singulari subsistētia, vel potius in ipso cœpit subsistere, & personalē cū ipso nacta est idētitatē; quomodo nō perfecte affluat copia omnis sapiētiæ & gratiæ, nō ipsa quidē quæ gratiæ sunt sibi vēdicās, neq; ex gratia, quæ verbi sunt, participās: sed potius propter personalē vnionē, & humanæ & diuinæ naturæ propria vnius Christi extiterint*

titerint: Et Rustici Diaconi dictum: Deus verbũ secundum semetipsum quidem, vnitus est carni. Vna enim persona & vna subsistentia factus est cum carne. Secundum vero naturam coniunctus est potius, quã vnitus. Duæ enim mansere naturæ. Hanc suam carnem propriam Christus assumtam, propter nos, & propter salutem nostram, exaltauit super omnia in prærogatiua donorum omnium tanta, quæ exuperat omnes creaturas, ad societatem etiam in vna persona Regni æterni. Tantum de quatuor gradibus præsentię Dei in creaturis, paucis ex orthodoxa scripturæ & Ecclesiæ doctrina repetere & disserere: atque ordinata item regularia, ac perpetua, in iisdem duobus gradibus separare extraordinariis & miraculosis volui, à quibus monstra, quę errata naturæ, & *παρὰ φύσιν, contra naturam*, sunt, toto genere differunt, vt infra dicetur, vt facilius ac rectius agnosci, & seiungi, in diuinationum generibus, à diuinis Diabolicæ præstigię possint. caussis enim consideratis, effectorum facilior est dignotio ac discretio. Nunc ad ipsas species varias ac diuersas venio.

DE ORACVLIS.

QVATVOR primis generibus constitutis & distinctis, nunc reliquas differentias ordine pertexemus, & singularum species recensebimus, Earum quælibet, cui sit subiicienda generi, adeoque quo loco ponenda, & quãti facienda, conspicuum fiet, vbi, quæ complectantur ac tractent, & ex quibus diuinent notis atque indiciis, commemorauerimus. Ordiemur autem ab Oraculis.

Hæc Græci χρησμοὺς, χρησμῳδίας, χρησμῳδήματα, μαντεύματα, θεοπρόπια, θεσπίσματα, θέσφατα. Oraculorum interpretationes, χρησμολογίας: interpretes, χρησμολόγους; consultores seu sciscitatores, θεοπρόπους. Loca in quibus reddebantur, χρηστήρια & μαντεῖα nominarunt. *Oracula à Græcis quomodo appellata.*

Voco autem oracula responsa, quę dabantur sciscitantibus, incertis & à Diabolo obsessis locis, vel à Dæmonibus ipsis, voce, somniis, gestu nutuve aliquo statuarum, sonitu, *Definitio oraculorum.*

tinnituve, aut aliis huiusmodi, vel ab hominibus Diabolico spiritu afflatis, qui tunc, cum de proposita quæstione respõsa danda erant, cum vehementi impetu, & horribili sonitu, ex specubus elisus, in vates irruebat, impletosq; , & in furorem actos ita concutiebat, vt præ tremore palpitationeque artuum omnium, nec consistere, nec sese continere possent.

Oracula Diabolica imitatione exempli diuini instituta.

Imitatione hæc & instituit & exercuit exempli diuini, vt alia pleraque, Diabolus.

Oraculorum diuinorum tres modi.

Testimonio enim doctrinæ sacræ constat, Deum multa Patres sanctos initio, & populum suum per Prophetas postea, ante natum Christum, docuisse & monuisse: vsum alias compellatione vocis humanæ, sed variata specie ἐπιφανείας seu apparitionis, vt cum virorum trium specie occurrit Abrahæ, & luctatus est viri habitu cum Iacob, & Moysi sese ostendit ex ardenti rubo, &, Christo baptizato, de cœlo personat voce humana, qua & Christum dilectum filium suum esse testatur, & audiri eum præcipit.

Alias somniorum immissione, cuius rei exempla præbent Iacob, Ioseph, Daniel; alias exhibitione visionum, quæ fuerunt velut picturæ, quas cernebant & intelligebant Prophetæ, aut perculsi impulsique euidenti motu diuino, cum quadam ceu consternatione, aut etiam sine euidenti aliqua concitatione animorum.

Sed procul ab his aberat errabundæ & vesanæ amentiæ furor.

Discrimina inter oracula diuina & Diabolica.

Non permouebantur ratione, sed integra, immota, & constanti mente ac ratione afflatuum diuinorum excipiebant impetus, & sentiebant vim horum atque ardorem, & monita intelligebant diuina, quæ à patefactis ante ac promulgatis oraculis nunquam discordabant, nunquam à perpetua æternæ veritatis & immotæ iusticiæ diuinæ discrepabant norma: nunquam vel præcipiebant, vel comprobabant scelera vetita diuinitus & idololatrias; sed his reprehensis atq; condemnatis, pœnas denunciabant autoribus, & horum asseclis, ac sectatoribus atrocissimas, ingenti spiritu ac plane ardenti, nisi qui discessissent à Deo, atq; à vestigiis deflexissent veritatis, abrogatione idololatriæ, & sceleratæ vitæ emendatione, cum vera pœnitentia, atque ad Deum conuersione seria, redirent in viam.

His

His longe dissimilis erat furiosorum vatum conditio apud Ethnicos, quorum mentes, non vis diuina, sed impulsus concitabat Diaboli, falso imitantis illā Dei inenarrabilem κοινωνίαν seu consociationem, qua sese euidenter communicabat & aperiebat Patribus & Prophetis.

Vates enim Ethnici, cum, ex insultu insessuq; Diaboli, furore corriperentur, nec corporum suorum, nec mentis rationisq; compotes esse amplius poterant, & sese ignorabant, & nihil eorum, quæ argute concinneq;, vel oratione soluta, vel numeris, versuque, sæpe pronunciabant, intelligebant, Diabolo vim adferente corpori, & violenta contorsione atque coactione partes intelligentiæ seruientes ac rationi, prorsus deprauante: & semel tali furore perciti, nunquam postea recuperabant amissæ rationis vsum. Quæ vero fundebant, si ad religionem spectabant, sententiis prolatæ diuinitus veritatis aduersabantur semper, vel palam atq; expresse, vel cum obscuritate fraudulenta atq; insidiosa. Si denunciationem aut cladium futurarum, aut prosperitatis continebant, obscuritatibus erant inuoluta inextricabilibus & ambiguitatum plenis, quibus adulabatur quandoq; Principibus, sicut de Dęmone Delphico Demosthenes queritur, Pythiam *φιλιππίζειν, quasi cum Philippo facere.*

Minime in talibus furoribus suo liberoque ferebantur mentes impetu, sed incitationibus agitabantur violentis Diaboli, quibus eam *κοινωνίαν, communionem* qua sese Deus sanctis Patribus & Prophetis coniungebat efficienter, exprimere falso studuit.

Videtur autem tota oraculorum institutio instructioq;, composita fuisse præcipue ad illam ἐπιφανείας seu *φανερώσεως, apparitionis seu manifestationis*, diuinę speciem, qua Deus cum patribus alias alia occasione, & ex aliis locis, & alia specie collocutus est, quarum vt patefactionum memoria conseruaretur ac propagaretur, aras exædificatas esse, ac dedicatas Deo in iisdem locis, legimus.

Oraculorum Diabolicorū origo.

De origine prima horum alii aliter fabulantur, nec certo constat, quo tempore primum extiterint, aut quando illas quasi arces regni sui constituerit, & aperuerit velut templa professura ac celebratura religionem, ac cultus diuinis contrarios, Diabolus veritatis & gloriæ Dei hostis. Hero-

dotus antiquissima fuisse annotauit in Libya Iouis Hammonis, in Græcia Dodonæum: hoc tamen illo prius innotuisse, & quæsitum, frequentatumq; fuisse aliquanto ante. De ortu etsi dubitat, duas tamen recitat fabulas, vnam ex narrationibus sacerdotum Ægyptiorum, alteram ex annotatis Antistitum, quæ præfuerunt oraculo Dodonæo.

Ægyptiaca, de duabus sacerdotibus raptis ac diuenditis à Phœnicibus, quarum vna in Libya Hammonis, altera in Græcia Dodonæum aperuerit, commentitia tota est, & nullam veri speciem habet.

Dodonæa ex diluuii historia manasse, & à posteris ex ignorantia historiæ antiquæ deprauata videtur,

Fabula de ortu oraculorũ

Retulerunt Antistites Dodonæi, geminas ex Ægypto columbas prouolasse, earum alteram transisse in Epirum, ibique in fago primo conspectam, & humana voce exauditam esse, atq; inter cetera hæc sonasse mandata, vt templum in eo loco incolæ extruerent: Iouem enim affuturum, & inde oracula hominibus redditurum: se vero internuncios atq; interpretes decretorum Iouis fore, Deucalionem tandem, cum, reliqua Græcia inundationibus obruta ac mersa, solus euasisset, in ea Epiri loca, quibus propter eminentiam & altitudinem aquæ non inundarant, profugisse, collectisq; qui superfuerant ex diluuio, hominibus, circa templum oppidulum ædificasse, atque id nominasse Dodonam, vel à Dodone Oceanitide Nympha, vel à Dodone Iouis & Europæ filio.

Etsi vero, autore Diabolo, nata oracula Ethnica, eoque gubernatore prodita ac conseruata fuisse, minime dubium est: tamen qua occasione primum exorta, & vnde hanc narrationem profectam coniiciam, recitabo.

Sedes filiorũ Nohæ post diluuium.

Refert historia Geneseos, Nohæ tres fuisse filios, Sem, Cham, Iaphet, hosque post diluuium prole numerosiore auctos, cum sola familias tantas Palæstina, ob angustiam loci, non caperet, seiunxisse sese, & cardinibus terræ communi consilio distributis, ac paulatim prolatis finibus, ex solo patrio, alios in alia loca cum familiis secessisse.

Posteros Cham Libycas gentes, & partim Asiaticas, quæ versus meridiem & Solem Orientem incolunt, condidisse & propagasse: Posteros Iaphet Europæos, qui terræ tractus

tractus in Occasum & Septentrionem vergentes tenent.

Constitit Arca Nohæ, cum aquæ diluuii defluxissent, primo in Armeniæ montibus.

His montibus quoquo versus subiecta atq; adiecta loca, extensaq; inde longo tractu, in Septentrionem, qua Colchidis Iberorum & Albanorum regio Scythiæ montes, & maria Euxinum & Caspium attingit: in Meridiem, qua sese decliuitas montium in Mesopotamiam submittit Syrię adiacentium: in Orientem, qua Hyrcanorum, Medorum, Persarum sedes est: in Occasum, qua Cappadocum terra, Asiæ minoris amplissimos campos respicit: Illa ergo loca, primo à posteris Nohæ habitari ac coli cœpta esse: inde propagatas demanasse gentes orbis terrarum, primis à diluuio temporibus: inde posterioribus seculis, magnos exercitus, & magna colonorum nouorum agmina effusa, vel proximas versus Occidentem terras, possessoribus vel summotis, vel profligatis, subegisse, ac paulatim processisse longius vel desertas adhuc, horridas atq; incultas primo ceu consitas incoluisse, dubium non est.

Noham, qui vixit post diluuium annos trecentos quinquaginta, rediisse ex Armenia in veterem patriam, id est, in loca vicina Damasco, vbi primos parentes conditos esse sciebat, consentaneum est.

Certum est enim, filium Nohæ Sem rursus vixisse in illa regione, cum fuerit Rex Salem, quæ postea nominata est Ierusalem. Est enim Sem ille ipse, qui nominatur Melchisedech.

Filii Nohę fuerunt Sem, cham, & Iaphet. Loca exporrecta in Orientem & Meridiem, posteritas Sem: In Meridiem & Occasum, posteritas Cham: Septentrionem & Occasum, posteritas Iaphet impleuit.

Iapetum, qui Iaphet est & Cham, qui Iupiter Hammon, tota antiquitas Ethnica celebrauit, etsi, qui fuerint illi, ignorarit. Iaphet nati filii plures, ex quibus & originem dederunt, & nomina impositi fuerunt, vt cōgruentia vocum ostendit, Gomer Cimbris, Magog Scythis, Madai Medis Iauan vel Iaon Ionibus, Elisa Æolibus, Tharsis cilicibus, quorū Metropolis, Tharsus vocata est, cethim Macedonibus & Græcis montibus, Dodanim Dodonæis in Epiro, Mosoch

Gentium nomina primā originem declarant.

Moſcis, Thiras Thracibus, in quorum vicinia, cum Thiras fluuius vetus nomen retinuerit, hodie Niſter vocari conſueuit.

A Thubal Iberos ortos eſſe, qui in Aſia habitarunt, & Alybes, conſentaneum eſt. Nomen Chalybes factum eſt ex alio vetuſtiore Alybes, quod congruit cum nomine Iobel, exigua metatheſi literarum, & ſignificat res natas in terra.

Ex filiis Gomer, Aſcanes, Tuiſcones, Riphat Riphęos, id eſt, Henetam & Sarmaticam gentem condiderunt.

Inter filios Sem numeratur & Geter, à quo Getarum ſeu Gottorum origo.

Et notum eſt ex Bibliis, in quam ſeſe Mundi plagam poſteri Sem & Cham conuerterint, & in quibus terræ partibus conſederint.

Ex hoc igitur circa montes Armeniæ angulo, primas à diluuio gentes, in omnes Mundi partes deriuatas eſſe, ac ceu diſſeminatas paulatim, argumento eſt, cum quod de migrationibus illarum, ac profectionibus, literis monumentisq; proditum reperitur, quas ſubinde magis magiſq; prolatis finibus, & dilatatis ſedibus, ſuſceperunt longiſſimas: tum quod, quæ egreſſæ ſunt inde, ac diſtributæ in orbem terrarum gentes, nomina originis primæ, vt certa illa & indubitata eſſet, conſeruarunt.

Inde prodiiſſe conſtat Sacas, Saſſones, Getas ſeu Gottos, Daos, ſeu Dacas, ſeu Danos, Alanos, Sueuos, Germanos, Henetos, Iberos, & alios plurimos, quos omnes his terris potitos, & in Germania, Gallia, ac Hiſpania late dominatos eſſe, conſenſus omnium hiſtoriarum affirmat.

Ita prorſus dubium non eſt, Hammonis appellationem defluxiſſe à Cham, Dodonæ à Dodanim, quæ appellationes retinuit Græcia ſolas, amiſſa noticia primæ religionis, primæ originis, & maiorum, καὶ οἰκιςῶν, *conditorum*, ſuorum.

Quales vero fuerint ſanctorum Patrum familiæ notum eſt.

Sanctorum Patrum familiæ, & ſtudia.

Nohæ, qui viderat vtrumq; Mundum, ante & poſt diluuium, cum tribus filiis, & intelligebat ſancta ſapientia tantarum pœnarum cauſas, quibus viderat deletum vniuerſum genus humanum in Schola domeſtica, liberos nepoteſque pie fideliterque erudiit, de ortu Mundi, de lapſu primorum paren-

parentum, atque auersione eorundem, à conditore suo, de peccatis generis humani, de horrenda ira Dei aduersus peccata, de pœnis testib. iræ Dei, de veris cultibus Dei, de sacrificiorum ritibus, diuina voce præceptis & commendatis.

Hi rursus, etsi auulsi à parentibus, dispersiq; in terræ partes diuersas, tamen imitati parentum curam, & institutionem sedulam, etsi plus alii, alii minus, doctrinam & cultus diuinos conseruare, pia ac religiosa celebratione, & vsurpatione assidua, studuerunt. Cōdiderunt aras & templa publica, in quibus *πάροικοι* & *ὁμόφυλοι*, *accolæ & qui eiusdem erāt tribus*, conuenerunt ad celebrandum Deum, ad audiendam explicationem doctrinæ, & recitationem historiæ, de Mundi origine, deque Ecclesiæ constitutione & propagatione, ad exercendam fidem & inuocationem in sacrificiis: Cumque excellerent donis Spiritus sancti & sapientia diuina, ex hominum imbecillitate, & atrocibus ac multiplicibus Diaboli insidiis structis tensisq; in omnes partes, prospexerunt, quæ tenebræ irrepturæ, quæ doctrinæ deprauationes perua suræ essent in Ecclesiam: Id vt caueretur, cœlestes voces, literis monumentisq; procul dubio comprehensas, in templis deposuerunt, quo asseruatæ ibi, & custoditæ certorum hominum diligentia, transmitterentur ad posteros.

Oraculorum Diabolicorum prima occasio.

Sed cum natura hominum in superstitionem prona sit, & nouarum religionum auidissima, Diabolus, cui hoc vnicum, inde vsque ab initio, summo fuit studio, vt aspergeret, & deformaret gloriam Dei, & doctrinā de Deo obscuraret, non destitit statim à diluuio, viuo adhuc Noha & filiis eius, impellere ingenia mala ad nouas & falsas opiniones serendas, clam suppeditatis & obiectis seminibus.

Eas primum insigni exquisitæ religionis specie vestiuit, quo facilius stolidos animos his captos abduceret à Patrum doctrina: deinceps progressu temporis sensim auxit superstitiones, in aliis locis plus, in aliis minus, pro vt plus minusve sequaces, atque idoneos, vel aduersantes, adeptum se anim aduertit: donec tandem cumulata caligine, extinctaque ac sopita luce veræ doctrinæ, & euulsa prorsus ex animis omni memoria veri, & verbo, atq; illustribus testimoniis patefacti Dei, sua organa in plus, quam Cimmerias tenebras demersit.

Accesserunt &, quæ semper extinctam doctrinæ lucem comitantur, fœdæ & promiscuæ commixtiones, migrationes, vastationes terrarum & gentium: Vel petulantia, vel quod locorum angustiis cogerentur dilatare terminos, aut nouas quærere sedes, aliæ gentes aliis sese miscuerunt, simulque illud, quo ipsi iam imbuti erant, virus ceteris affricuerunt & inhalarunt, aut pepulerunt vicinas gentes, & templis dirutis, monumentis antiquis laceratis, destructis aris, aboleuerunt religionem traditam à maioribus, & nouam instituerunt.

Religionum mutationes ex imperiorum mutationibus.

Et omni tempore, ex Imperiorum & gentium mutationibus, religionum mutationes: ex commixtionibus earundem, ac confusionibus religionum tetræ confusiones ortæ sunt.

Doctrina abolita, alibi antiquarũ historiarum somnia, alibi vmbræ sacrificiorum & ceremoniarum, quæ fuerant in vsu sanctis Patribus, remanserunt: sed fabulis sunt inuoluta ab hominibus, primæ & veræ originis ignaris: alibi hæc quoque interierunt, & innouata sunt omnia.

Et quanquam alicubi monumenta etiam vetera conseruata constat vt in Ægypto, Phœnice, ex quibus repeti ac restitui doctrina potuisset: tamen quod in animis excæcatis à Diabolo, impiæ opiniones atq; idololatricæ dominarentur, non intellecta, sed ad εἰδωλομανίαν, *insanũ idolorum cultum*, stabiliendam detorta, aut commenticiis fabulis deprauata & elusa fuisse, in multis videre licet.

Diabolus scholas veræ doctrinæ conuertit in latibula suæ impietatis.

Hoc vbi perfecisset Diabolus, quod clam antea, & dolo sese insinuans struxerat, id palã postea aggredi & vrgere cœpit. Manifestis conatibus abstractos a Deo homines, & manifestis furoribus percitos, ad sese rapuit, quoque voluit, perpulit. Loca, quę fuerant antea domicilia & sedes doctrinæ cœlestis, sanctissimæ scholæ Patrum, & ναοὶ ἅγιοι, καὶ κατοικητήρια τοῦ θεοῦ *templa sancta & habitacula Dei*: ex illis conuersis in latibula impietatis & mendaciorum, suas blasphemias contumeliosas in Deum, & hominum generi perniciosas, eructauit atque euomuit.

Mihi dubium non est, in eo loco, in quo postea cultum fuit oraculum Iouis Hammonis, vel ipsius Cham, vel posterorum eius, præcipuam Scholam: in loco oraculi Dodonæi

næi, ſedem familiæ & Eccleſiæ Dodanim nepotis Nohæ ex filio Iauan, fuiſſe.

Ad id ſentiendum, multis adducor coniecturis. Non enim appellatio Hammon alia eſt à Cham, quod nomen Hebræi aſpiratione paulo duriore efferunt. Commenticia eſt & ridicula Græcorum Etymologia, qui ab arenis deducunt, cum reuera ab Hamah, quæ vox calorem ſignificat & æſtum, defluxerit. Ardenti enim calore vicini, & verticibus aſſidue imminentis Solis, perpetua loca illa Libyæ torrentur ac deuruntur.

Oracula prima, Iouis Hammonis & Dodonæum, antiquitus ſanctorũ patrum Schola.

Abolita doctrina de Deo, cum vagarentur animis poſteri, & ductu naturæ quærerent aliquod numen, nec, quæ ſequerentur veſtigia, inuenirent: ex reliquis adhuc veteris hiſtoriæ ſomniis, pro arbitrio, finxerunt Deum, cui geminum nomen, authoris primi Cham, & veri Dei Iehouah, impoſuerunt.

Confirmauit figmentum Diabolus, miraculis editis, nutu, aliiſq; ſignis, ex ſtatua, quæ in eo loco collocata erat.

Nec Dodonæ nomen diuerſum eſt à Dodanim nepote Nohæ, qui, cum Iauan pater Ionicæ gentis in littorali Aſia conſediſſet, cum familia ſeparatus à patre, in editiora Epiri loca tranſiit.

Græci & Latini conditorum & maiorum ſuorum nomina retinuerunt.

Retinuerunt Græci & Latini, ex veterum monumentis, multa authorum ſuorum & maiorum nomina, etiam poſtquam pænitus euanuiſſent & periiſſent hiſtoriæ. Celebrant Græci Iapetum, qui eſt Iaphet Nohæ filius: Latini ſuam originem in Ianum referunt, qui à Moſe Iauan nominatur. Fuit enim pater vtriuſque gentis Iauan filius Iaphet. Vtrique vtut fabulentur de Etymologiis vocum, Δίο & Iouis, tamen valde conſentaneum videtur, vtraque ex Hebræa voce Iehouah defluxiſſe, quod ſibi nomen tribuit & vſurpauit verus Deus, & hoc ſecerni voluit ab omnibus commenticiis numinibus cuiuſcunque conditionis.

Commentum de exortu Dodonæi oraculi, etſi ex commenticia fabella, & narratione hiſtorica, de diluuio Deucalionis temere conſutum eſt & couſarcinatum, tamen ex hiſtoria diluuii natum videtur.

Figmentum de geminis columbis, alludit ad columbas emiſſas à Nohe, vt explorarent defluxionem & diminutionem aquarum.

Mentio diluuii, ad vniuersalem mundi *κατακλυσμὸν, inundationem*, non ad illam solius Græciæ, & quarundam partium inundationem, quæ multo post Deucalionis seculo accidit, spectat.

A diluuio vniuersali, cum sese posteri Nohæ disiunxissent, Epirum Dodanim Nohæ nepos occupauit, excoluit, suoque insigniuit nomine, & ibidem instaurauit templa & cultus diuinos, à patre quasi per manus acceptos.

Constat enim antiquissimis temporibus, sicut & Stephanus annotauit, Epirum Dodonam vocatam fuisse, & longe vetustior est Dodonæ appellatio, quam Epiri. Vnde irrepsit in Græciam vocabulum, si inde non est? certe Græcam non sapit originem.

Omnino igitur existimo, hæc duo oracula, quæ in historiis prima & antiquissima celebrantur, fuisse initio sanctas primorum parentum Scholas: Diabolum vero eadem primo occupata suo veneno cõspurcasse ac polluisse, tum quod in admiratione, ob priorum celebritatem, esse vidit, tum quod opinione antiquitatis facilius allectura imperitos, & fidem approbationemque meritura, præsensit.

Dodonæum oraculum.

Dodonæum frequentatum est ad Dodonam amplissimam & vetustissimam vrbem Molossidis in Epiro, vicinam nemori quercino, in quo vocales quercus creuisse, proditũ est, quæ statim, vbi accessissent interrogaturi, commouerint sese atque insonuerint, expresso, quod dandum erat, responso, ibidemque statuam stetisse, quæ virga æneos lebetes pulserit, hos ad moderatos ictus paulatim increpuisse, & numeris ligata responsa edidisse.

Iouis Hammonis oraculum.

Iouis Hammonis alterum à Dodonæo, in extimo sinu Libyæ, apud Garamantes, vltra Cyrenen, in solitudinibus vastis, torridis, ac siccitate sterilibus, situm fuit, quo propter intensos & exurẽtes Solis æstus, vastamque planiciem, ardoribus Solis & ariditate infestam, non cuiuis facile accessus patuit.

Cambysen Cyri, & Alexandrum aditum tentasse, historiæ memorant.

Circa ipsam oraculi sedem densum nemus, proceris, diffusisque, & confertis arboribus, quadraginta stadiorum spacio, gratissima vmbra leniit feruores diurnos, & passim extillan-

extillantibus fontibus rigauit solum, sua natura exuccum & sterile.

Medium syluæ templum obtinuit, in quo idolum Hammonis pelle amictum hircina, & hircino capite colebatur. *Idolum Hammonis.*

Sacerdotes responsa petituri, idolum aurato nauigio impositum circumuectabant, accinebantque carmen patrium: His delinitum ritibus, non voce, sed solo nutu, signisq; subobscuris, quæ vellet, proferebat: signa antistites iis, qui consultum accesserant, referebant ac declarabant Diaboli monitu & indicio.

His duabus, velut arcibus sui dominii constitutis ac stabilitis, Diabolus cumulauit pòst oracula, alibi aliis patefactis. *Varia oracula, à Diabolo patefacta.*

Pythium ab his condidit, dehinc Trophonium, Amphiarai, Branchidarum in Milesia, Sabæum in Phocide.

Et plurima quidem in Græcia extruxit, quod eam gentem præ ceteris pronam, in superstitiones ruere, auidissime arripere, admirari, atque amplecti noua quæuis, motu leuissimo, & stolida garrulitate effutire ea, proclamare, atque extollere, eoq; nomine huic suo instituto aptissimam esse norat.

Cum ad prima illa & vetera, maiore numero sciscitatum confluerent, tanquam non sufficeret expediendis omnibus vnus locus, noua oracula, quæ adornabat alibi, inde renunciabat, locisq; demonstratis, & additis mandatis, vt illa percontarentur, declarataq; responsorum veritate, euentu semel atque iterum, perficiebat, vt mox inclarescerēt, & consulerentur, atque amplificarentur donariis & opibus.

Deinde, ne quid pateretur de suo vspiam dominio decedere, mox si qua bellis diruta, vastata, & expoliata essent, aut vetustate neglecta iacerent, instaurari atq; in integrum restitui, donisque exornari præcipiebat.

Celebratur præ ceteris cultu, religione, fama, opibus & donariis Pythium Delphis, quod oppidum totius orbis vmbilicum tenuisse, falso creditum fuit. Diodorus originem eius fabulose exponit. *Pythii oraculi origo.*

Cum in eo loco, vbi templum postea extructum est, terra pateret profunda voragine, & circum pascerent capræ,

factum vt vna ex grege frequenter ad hiatum illum accederet, & quotiescunque introspexisset, toties reuersa miris & inusitatis gestiret saltibus, vocemque sonaret insuetam, quæ pastor miratus, cum accederet & ipse hiatum spectaturus, mox eodem impetu hausto, conceptoque, simili modo exilire, & vaticinia fundere incipit.

Fama increbrescit & peruulgatur. Fit concursus ingens ad hiatum, & quotquot demittunt sese, statim vatidico halitu afflati, furibundis similes euadunt.

Tandem quod ex furore multi per præceps in hiatum desilirent ac perirent, interdicto cautum fuit, ne quis amplius inscenderet: Voragini templum impositum, & ministerium excipiendi ab insiliente Dæmone, referendiq; responsa, fœminæ virgini commendatum fuit.

Aliquando post, quod Isocrates quidam Thessalus Pythiam raptam violasset, his quoque id ademtum, & vetulæ quæ quinquagesimum excessisset annum iniunctum fertur.

Pausanias plures, easque diuersas, de origine sententias recitat. Quacunque occasione eruperit, & in noticiam venerit: non moror: antiquum fuisse, & pluribus, quam centum annis ante Troiana tempora claruisse, constat.

Parnassus oraculis celebris.

Stephanus author est primam oraculi sedem in vicino monte Parnasso extitisse. Moueor appellatione veteri Parnassi, vt existimem, primis à diluuio temporibus, sub posteris Noha, hanc specum, terra, Diaboli opera, dehiscente, sese aperuisse, & mox coli celebrariq; cœpisse eodem authore vatidicum virus inspirante iis, quos delegerat ministros.

Parnassi Hebraica etymologia.

Etsi enim Pausanias Parnassum quendam Cleodoræ Nymphæ filium, auguriorum inuentorem, monti nomen indidisse, ex Græcorum fabulis refert: tamen appellatio ipsa nihil Græcum redolet: Sed videtur facta ex Hebræo Nahas, quæ vox augurium significat, & diuinationem, & vel Har, sed præposita in compositione litera P, vel potius Farai, quarum vocum prior montem significat, posterior hiatum, vt idem sonet Parnassus, quod vel mons, vel rectius hiatus diuinationum.

Templum Delphicum.

Hoc vero, quod posterius frequentatum fuit oraculum, sedem habuit ad radices Parnassi, vbi templum condiderant incolæ

incolæ, supra specum oppido muroq; cinctum, & templum ipsum, ob natiuam præcipitiem, munierant aditu adeo difficili & angusto, vt, obiecta lapidũ mole, accessum omnem vndique præcluserint, exigua semita relicta, qua consulturi oraculum absq; comitatu incederent. In medio templi exigua planicies erat, & in ea hiatus, ex quo spiritus acer & vehemens terribili sonitu excussus, vatẽ tripodi insistentem, & afflatus expectantem corripiebat, agitatamq;, & cõcussam in furorem vertebat statis diebus, quibus fari licebat.

Ferunt enim annuatim sex menses continuos apud Lycios: totidemque in Delo, oracula percontaturis paruisse. In reliquis locis, non quouis tempore, sed statis definitisq; diebus tantum, vtpote vel Idibus, vel Calendis, vel augescente, vel deficiente Luna, vel ineunte, aut desinente die, sciscitari licuisse. *Oraculorum consulendorum stata tempora.*

Religionem in consulendo Pythio oraculo eam seruari oportebat, vt qui interrogaret, breui oratione, quæ requireret, Pythiæ significaret, & Græco sermone responsum exposceret, mactata simul & solenni ritu consecrata victima. Pythia vero, quam mulierem esse oportebat, non promeret quicquam, nisi totam prius victimam contremiscere, ac velut micare cerneret. His legitime peractis, Dæmon ex obsessa Pythia (ἐκ τοῦ ἀτμοῦ enim ἔνθεος γίνεσθαι, *ex halitu enim numine Dei afflata*, credebatur) concepta, & fere metris Græcis scite admodum atque argute, sed ambigue nimis ac captiose, illigata responsa pronũciabat: cumque in suam sese recepisset atq; abdidisset specum, Pythia, ceu exonerata spiritu, & ad sese reuersa consistebat ac conquiescebat. *Ratio consulendi Pythiũ oraculum.*

Fuit autem omnium templorum Ethnicorum locupletissimũ, statuis ex solido auro argentoq; conflatis immensi ponderis, & aliis innumeris ac preciosissimis donariis refertum. Hippocratem etiam sceleton æneũ, exquisitissime ad figuram humani sceleti fabrefactum, eo collocasse, Pausanias author est, ea fortasse spe, vt religione templi defensum cõseruaretur ad posteros. Quinquies destructũ exustũque, pluries direptũ à latrone quodam Eubœensi Phlegyarum gente, Pyrrho Achillis filio, exercitu Xerxis, Gallicis copiis, Phocensium ducibus, Nerone, qui inde quingentas *Delphicum seu Pythium templum locupletissimũ. Sceleton æneum Delphico templo ab Hippocrate dedicatum.*

Delphicum templum quinquies destructum.

æneas imagines asporrasse fertur, mactatis ad ostium voraginis subterraneæ, vbi latebat Diabolus, hominibus,& cadaueribus horum in specum deiectis. Sed communib. semper sumtib. restitutum ac locupletatum legimus, vsq; ad extremam euersionem, à qua non est renouatum amplius.

Non destitit enim Diabolus sui imperii ius vrgere ac defendere. Sæpe atrocibus exemplis editis in eos, qui templo vim attulissent, testatus est, hanc sibi sedem curæ esse. Crudelissimis suppliciis Phocensium duces, qui in bello sacro templi opus exhauserant, affecit & sustulit, & plura recitat in Phocicis Pausanias.

Templum Delphicum Christiani diripiunt.

Imperante Constantino, Christiani freti pii principis defensione & consensu, expoliatum templum non demoliti sunt, sed tantum deuastarunt. Valuis enim ianuarum auulsis, destructis aris, & parietibus fœde deformatis tripodes aureos & argenteos Byzantium transtulerunt, cum vniuersis templi opibus, quæ inde vsque à Neronis ætate congestæ, denuo interea creuerant in immensum. Ab hac direptione, cum postremo instauratum esset, tandem sub Iuliano, eo ipso tempore, quo is sciscitatum miserat eo, de euentu belli Parthici, quod meditabatur, fulmine cœlitus incensum totum conflagrauit. Periit incendio simul inaurata statua Apollinis, & subterraneum latentis Dæmonis domicilium collapsi templi ruinis obrutum atq; obstructum, oraculi locus esse desiit.

Delphici templi postrema euersio.

Circa idem tempus Iudæi, qui Iuliani permissu conuenerant, aut instaurationem templi, atq; vrbis Hierosolymę & ruinis ac ruderibus repurgatis, iam fundamenta repararant, terræ hiatu absorpti interierunt: Ædificia vero flammis, quas hiatus simul euomuerat, cremata, nō præbituram hanc terram amplius habitationem pertinaci ac maledictæ genti, testata sunt.

Eodem tempore politiā Iudaicam & oracula Diabolica Deus funditus sustulit.

Ita eodem tempore admirandis prodigiis, Deus, tum vltimos Iudaicæ gentis, in restituendis cum politia cultibus Iudaicis, conatus repressit, tum reliquias ludibriorum Diabolicorum, disturbatis & funditus extirpatis latibulis nequitiæ, scelerum ac blasphemiæ, penitus extinxit: etsi non acquieuit Diabolus, his amissis; sed mox alias infestandæ, atque oppugnandæ gloriæ Dei vias aggressus, cœpit fundamenta

menta ſtruere impietatis nouæ, quæ non ita multò pòſt exiguis orſa initiis creuit in tantum, vt pene furores Ethnicorum ſuperarit.

Narrant etiam fontem templo vicinum fuiſſe, cui nomen κασσωτὶς, qui ardentes faces propius admotas extinxerit, procul poſitas & non ardentes accenderit: Aqua eius ἐν τῷ ἀδύτῳ θεοῦ, *in adyto ſeu penetrali templi Dei*, pota mulierib. vaticinatricem vim adferebat. Talibus præſtigiis conciliauit fidem oraculis, & autoritatem eorundem amplificauit. *Fons mirabilis prope templũ Delphicum.*

Nec miremur talia. Retexamus maiorum noſtrorũ memoriam, aut ea replicemus atq; reuoluamus tempora, quæ Apoſtolos conſecuta ſunt: non longo interuallo: Nihil his diſſimile admodum reperiemus. An non plus, quàm Lethęa obliuio veri Dei, Chriſti mediatoris, totiuſq; ſanioris ac purioris doctrinæ, maximam partem eius cœtus, qui Chriſti nomen iactitabat ac profitebatur, occuparat?

Nonne animi plurimorum, in Ethnicam perſuaſionem, de adoratione ſtatuarum, fuerunt defoſſi, quibus tamen nō Deum ipſum, ſed neſcio quos ſanctos adeſſe, errore maximo & ſtultiſſimo, finxerunt?

Auxit hanc cæcitatem & furores hos Diabolus, cum voce, cantu, capitis nutu, auerſione, inflexione ad latera, manuum geſticulationibus, blandiore arriſione, oculorum cōtractione, & minaci frontis corrugatione, aut aliis motibus, ſigna propiciæ, vel alienæ, auerſæq;, atq; abhorrentis voluntatis edidit ex ſtatuis: & norunt exempla maiores, quæ recitare longum eſſet. *Cultus ſtatuarum oraculis Ethnicis ſimilis.*

Nonne auſpicaturi aliquid vel ſtatuas ſalutarunt, vel Diabolicos conſuluerunt vates, vel præſidia petiuerunt, ac ſucceſſus, ab idolo Maozim, quod theatricæ Miſſæ multo ære conductæ, impiis ritibus, & ſcenicis circumgeſtationis pompis, atq; adorationis honore cultum fuit, Deum nemo deſiderauit? *Maozim idolum.*

Illi verò ad certa loca furioſi concurſus, & in talem amentiam ſubitæ hominum conuerſiones, vt proſtrati ante ſtatuas iacerent, ſimiles attonitis, ἢ ἐκτετυφωμένοις, *& ſtupidis*, quo diſcreparunt ab his manifeſtis Ethnicorum furoribus?

Manebit hoſtis Dei, & Eccleſiæ Chriſti Diabolus, vſq; ad

finem rerum, nec eorum quicquam, quibus labefactare aut inquinare inter homines gloriam Dei se posse rebitur, intentatum relinquet, præsertim vbi accommodata illi rei organa adipiscetur. Quare precemur Deum, vt contra tales nos furias defendat sancto suo Spiritu, nec sinat nos fieri *σκεύη ὀργῆς, vasa iræ.*

Pythij nomen sortitum hoc oraculum, non ab interfecto Pythone, sed *ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι, à sciscitando*, liquet: Ab oraculo vero oppidum, cui Delphorum nomen erat alioquin *πυθώ*: & Apollo, quem hominis specie, ex solido auro conflatum, in templo venerabantur, ac præsidere loco fingebāt, Pythij nomen acquisiuit: Mulierem, quæ cum halitu Dæmonem excipiebat, atque ipso incitante, & præformata responsa suggerente vaticinabatur, Pythiam ob eandem causam, & *πρόμαντιν, antistitem vaticinantium*, vocabant. Plura de hoc oraculo Pausanias in Phocicis.

Dindymæi Apollinis oraculum.

Oraculum Dindymæi Apollinis, Græci alioquin Branchidarum oraculum vocarunt, à Branchio Thessalo, quem diuinitate donatum, ac acceptum in numerum ac consortium deorum, quod vaticinandi excelluisset peritia, possessionem oraculi, & cultus Apollini destinasse ac legasse fama fuit. Non cessit hoc opibus Pythio.

Templum ipsum, mole & magnificentia operis admirandum, à Mileto metropoli Ioniæ, octodecim: ab Ionico littore, viginti stadiis abfuit. Cumq; Xerxes expilatum id, incendio ruinisque deformasset, Milesii aliquanto post impensis maximis renouarūt, auxeruntq; ædificii splendorem & amplitudinem in tantum, vt trabes mille fastigio extruēdo non suffecerint.

Dindymæi Apollinis oraculum Seleuco redditum.

Seleuco Syriæ Regi, sciscitanti de suo in Macedoniam reditu, quam Syriæ, à morte Alexandri occupatæ ac defensæ virtute sua coniungere cupiebat, dissuasit consilium de reditu, Dindymæi Apollinis oraculum, isto versu:

Μὴ σπεῦδ' Εὐρώπην· Ἀσίη τοι πολλὸν ἀμείνων.

Ne propera Europam, Asia tibi faustior ora est.

Et de morte percontanti, locum, in quo periturus esset, incertum prorsus, ambiguo responso, indicauit:

Ἄργος ἀλευόμενος τὸ πεπρωμένον εἰς ἔτος ἥξεις:
Εἰ δ' ἄργει πλάσαις τότε κεν παρὰ μοῖραν ὄλοιο.

Fata-

Fatales perages annos, si fugeris Argos:
Ante æuum fatale cades, cum veneris Argos.

Cùm ergo monitu oraculi caueret, & fugeret Argos omne, Peloponnesium, Amphilochicum, tertium situm in Orestia, vnde Macedones Argeadæ nominati sunt, Ionicum à Diomede errante conditum: tandem accedens ab Hellesponto ad vrbem Lysimachiam, post deuictum & cæsum Lysimachum, casu incidit in aram amplam magnitudine, ornatuq; splendidam, ac celebrē cultu, quam accolæ nominabāt Argos. Ad aram illam, scelerate ex insidiis, ab hospite Ptolomæo Cerauno interfectus cōpleuit oraculi prædicta.

Ex eodem loco, ambiguo delusu responso, & in falsam spem victoriæ inductus, pœne certo Monarcham se solum futurum credidit Licinius Imperator, ante conflictum cum Constātino Magno, in quo, ad Chrysopolin Bithyniæ vrbē acie victus & captus, prorsus excidit imperio, quod ante cū Constantino affine & Collega administrarat pariter: *Licinius oraculo ambiguo deceptus.*

ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί,
Σὴ τε βίη λέλυται, χαλεπὸν δέ σε γῆρας ἱκάνει.
Te vetulum vexat iuuenum manus impete forti,
Et tua iam fracta est vis, aduentante senecta.

Edidit oracula Diabolus & Antiochiæ, ad idolum quoddam Iouis, cognomento Φιλίου: & in Apamea Syriæ, ad statuam Iouis, cognomento Beli.

Antiochenum idolum, motu gestuque capitis & oculorum, ac totius vultus, vel arridente hilaritate, vel corrugata ac refugiente toruitate, cum annuere requisitis, tum petita abnuere, solitum scribunt: cuius similia in plurimis statuis superioris seculi, dum Pontificii regni tenebræ viguerunt, obseruata meminerunt maiores nostri. *Antiochenū oraculum.*

Huius idoli edicto, & propter idoli autoritatem, Imperatorum mandato, Christianos extorres actos, totaq; summotos vicinia, diu oberrasse in Asia, priusquam, recuperatis sedibus, sese rursus confirmarent, Eusebius autor est.

A Iouis Beli statua, petita responsa impetrauit L. Septimius Seuerus Imperator, & de Imperio, cū priuatus adhuc esset, & de conditione ac statu liberorū, post mortē ipsius, cū ad Imperiū iam peruenisset. Priuato & dignitas Imperatoria, & victoriæ bellicæ promissa his versibus memorantur: *Iouis Beli statua.*

Ὄμματα καὶ κεφαλὴν ἴκελος Διὶ τερπικεραύνῳ,
Ἄρει δὲ ζώνην, στέρνα Ποσειδάωνι, *id est:*
Sic oculos, sic altitonans rex ora gerebat.
Hanc Mauors zonam pectora Salsipotens.

Iam Imperatori, tragici ac cruenti exitus liberorum prædicti sunt his verbis: Σὸς δ' οἶκος πᾶς βήσεται ἐν αἵματι, *Id est, domus tua tota peribit sanguine.*

Fuisse autem talem Seuerum, qualem pingit oraculum, &, deuictis duobus fortissimis hostibus, Pescennino nigro, & Albino, obtinuisse fastigium orbis terrarum summum, testantur historiæ.

Septimii Seueri Imp. descriptio.

Dion describens eum, inter cetera, hæc recenset: ἦν τὸ σῶμα βραδὺς μὲν, ἰσχυρὸς δέ: τὴν δὲ ψυχὴν δριμύτατος καὶ ἐρρωμενέστατος: φίλοις σὺν ἀμνήμων, ἐχθροῖς βαρύτατος: ἐπιμελὴς τῶν πρακτέων, ἀμελὴς τῶν περὶ αὐτοῦ λογοποιουμένων, *id est: Corpore quidem erat tardus, sed robustus: acie vero mentis acerrima, & validissima: non ingratus amicis, sed aduersus inimicos acerrimus: in ea, quæ agenda erant, intentus: qui de seipso spargebantur, securus & negligens, rumusculorum.*

Respondit euentus & alteri oraculo. Nam Bassianus Caracalla, natu maior filius, & patri cædem intentauit, etsi repulsus hanc non perfecit, & hoc tandem in Britannia extincto, fratrem Getam, gliscentibus inter ipsos odiis, in complexu matris confodit, & vrbem Romam ciuibus exhaustam, sanguine eorundem inundauit.

Crateres in Sicilia, ad quos periuria explorabantur.

Ad Palicen Siciliæ vrbem, templum fuit vetustissimum in quo crateres non arte, sed natura facti fuisse scribuntur, de quibus statis temporibus, vel scintillantes flammæ colore odoreq; sulphuris exilierunt, vel aqua erupit, quæ insolitum ferbuit, nunquam effluxit tamen, neq; exundauit. Ad eos crateres, periuria explorare vsitatum fuit incolis & peregrinis, tam certa fide, vt, cum alia accidere paradoxa, decreto & procuratione numinis, tum præsentes pœnas in periuros irruere non dubitaretur, aliis visum amittentibus, vitam aliis, aliis progrediendi facultatem cum tormentorum aut cruciatuum horribili specie & sensu.

Oraculum Sebenniticũ.

Fuit & oraculum Latonæ inclytum in vrbe Buti, quæ Ægypti ciuitas est, sita contra Nili ostium, quod Sebenniticum vocatur. Sedes oraculi in media vrbe extructa, porticum

tum habuit decem passus altam. Ex eo Cambysi, de vitæ termino, & quo in loco vitam finiturus esset, inquirenti, responsum datum, in Ecbatanis ipsum moriturum. Sed in dubium adductus ambiguo nomine, cum alteræ in Syria, in Media alteræ fuerint, locum cauere nequiuit.

Idem oraculum Mycerino Ægyptiorum regi, qui templa idolorum, quæ antecessores Cheops & Chephrenes clauserant, abrogatis ac prohibitis sacrificiis reclusit, cultu idololatrico renouato: Ei inquã, itidem de vita percontanti subiecit, quod septimo anno vitam cum morte commutaturus esset: Cumq; hic indignabundus de oraculo περὶ βραχυβιότητος, *de vita breuitate*, expostularet, quereretürq; sibi de templis optime merito vitam decurtari, cum maioribus contumeliosis in templa & religionem prorogatam multos annos sciat: iterum respondit oraculum, ideo plecti ipsum, quod quę deberet, non faceret. Oportere enim Ægyptum centum quinquaginta annis affligi, in id tẽpus cum inciderit, neq; exequatur, quod diuina exigant decreta æquum esse, vt cedat alteri mature.

Mycerinus Ægyptiorũ Rex cum oraculo expostulat.

Præter hoc Oraculum, quod celeberrimum fuit, claruerunt in Ægypto Herculis Apollinis, Mineruæ, Dianæ, Martis, & Iouis oracula, alia alibi.

Aegypti oracula.

Deliæ sortes, ob perspicuitatem & certitudinem, in admirationem venerunt, quod sine ambiguo sensu, sineq; obscuritate, quæsita declarare persuasum erat, cum oracula pleraq; ἀσαφῆ καὶ ἀμφίβολα, *obscura & ambigua*, esse, experientia coargueret. Annumeratur autem Delus Cycladibus insulis: Nomen vetus Ortygia est

Delia sortes.

Deli appellatio ex sortium perspicuitase tracta, & insulæ accommodata videtur. Eas Apollo distribuere & gubernare credebatur.

Deli appellatio vnde.

Templum Apollinis mari imminebat ea parte, qua proximus in Eubœam traiectus erat, & à Tanagra, quæ vetus Eubœæ ciuitas fuisse creditur, quinq; millibus passuum distitit. Natum ibi atq; educatum Apollinem fabulantur.

Templum Apollinis in Delo.

Aræ eius nullũ animal inferre fas erat. Id Delii cum sensissent, morbis & pestilentibus contagiis commonefacti decreto sanxerunt, ne cadauera ibi vlla cremarentur aut sepelirentur, neve canes alerentur, quo ab omni cæde, & à

Delus à cade & cadaueribus immunis.

pollutione, atque inquinamentis omnibus, insula forte immunis.

In Delo ne nasceretur aut moreretur homo Atticis legibus cautum.

Athenienses etiam oraculo iussi expiare Delum, hoc genere expiationis vsi sunt. Cadauera enim sepulchris condita eruerunt atq; asportarunt, edixeruntq;, ne quis in Delo, vel moreretur, vel nasceretur. Sed lethalibus correpti morbis, aut partui vicini, in propinquam insulam Rhenam transueherentur. Hac prohibitione satis fecisse sese Oraculo, &, ne in posterum pollueretur, præcauisse existimarunt.

Mandauit talia Diabolus, vt vexaret miseros homines, & oneribus quibuscunq; in officio conceptaq; erga ipsum obseruantia, retineret.

Aram Delij Apollinis, ex dextris animalium cornibus, mira arte congestis atq; coagmentatis, vt Apollinis Spodij, Thebis, ex coaceruatis crematarum hostiarum cineribus, structam fuisse perhibent.

Lysia sortes.

Lyciæ sortes, in Patara Lyciæ oppido, vbi Apollinis delubrum fuit, sex anni mensibus continuis distribuebantur.

Amphiarai oraculum.

Insigne fuit vetustate & religione Amphiarai vatis oraculum in Attica, cultum eo in loco, quo humatus is fuit. Ibi dormientibus, somnij specie, raro expressa, plerunq; figurata vel ambigua, euentuum significata exhibebantur.

Seruuli à Mardonio missi somnium.

Paulò ante conflictum Græcorum cum Persis ad Plateas, Mardonium in hoc delubrum Amphiarai seruum misisse, vt exploraret somnio euentum pugnæ, quam moliebatur, in historiis est. Et noctu dormienti, secundum quietem visus est astare sacrorum Antistes, ac dicere; abesse iam oraculi præsidem, se suadere, vt è vestigio egrediatur templo, non licere peregrino & barbaro impune in hoc cubare loco, mox cunctantem sese manibus protrudere, renuentem & tergiuersantem lapide ferire, vt collaberetur ad terram. Hoc somnio fatum Mardonij pinxit Diabolus, qui paulò post in acie, lapide lethaliter ictus, concidit.

Templum Amphiarai.

Delubrum Amphiarai ab Oropiis, qui diuinos ei honores, ob vaticinandi peritiam decreuerunt, ex candido marmore artificiose constructum fuit, quod qui adibat somnia captaturi, corpore prius lustrato, & diis, quorum nomina in aram incisa erant, ariete de more mactato, pellem humi expandebant, cui incumbentes quæcunq; somniassent, illa

ora-

oraculi loco habebant. Somniabant autem ea plerunq; quæ Diabolo obiiciebantur, alias alia specie.

Vatidica quoq; somnia ad Canopum, in templo Serapidis, dormientibus apparuisse, creditum est. Itemq; in fano Pantheæ. & Æsculapii in Pergamo, in Narbata apud Hyrcanos, ad aram Ardali apud Trœzenios, in qua Musis & somno sacrificia offerebantur. Σημαίνειν, *quod aliquid significaret*, aliquid somniaturos ibi à cibo diem integrum, a vino totum triduum abstinere oportebat. *Serapidis templum.* *Somnia vadica quibus in locis exhibebantur.*

Trallibus vero in antro Charonio, apud Ægyptios in Isidis & in Melopide semideæ templo, ægrotos somniasse remedia salutaria, de persuasione vulgi, existimatum fuit.

Trophonii duo fuerunt oracula. Vnum Thebis in Bœotia, quod cum consuluissent Thebani, aduersus Lacedæmones dimicatur ad Leuctra, interea dum rem diuinam faciunt, seq; ad sciscitandum solenni ritu præparant gallos cõtinuo catu ἐπινίκιον, *carmen triumphale*, decantasse ipsis, annotatum est. *Trophonii oracula duo.*

Alterum in Lebadia Bœotiæ claruit, vocatumque Iouis Trophonii oraculum. Fuit id in hiatu subterraneo tetro, & horrido, ad quem, vno & angusto recessu, scalis descensus patebat. Eo consulturos, magna cũ difficultate, nudos, aut veste alba purpureave amictos descendere oportebat, placentisque Lemures demulcere ac placare, vt tuto & citra offensam Dæmonum, subire specum, ac reuerti liceret. Aliquot diebus ante ingressum illi corpore calida abluto inũctoque sacrificia peragebant, quę Trophonio ipsi, liberisq; & Saturno, Apollini Ioui cognomento Regi, Cereri, quam nutricem fuisse Trophonii affirmabant, solennia erant: deinde ad fontem λήθην, *lethem*, dictum ducebantur, vt, aqua inde hausta præteritorum omnium obliuiscerentur. *Oraculũ Iouis Trophonii in Lebadia.*

Ritus fere hi obseruabantur. Descensurus in antrum Trophonii, primum in vestibulo continuos aliquot dies commorabatur, quod bono Genio, bonæq; Fortunæ sacrum erat. Ibi dum versabatur, cum aliis in rebus caste se modeste q; gerebat, tum quotidie lauacris calidis ex Hercinna fluuio expurgabatur, & rem sacram faciebat iis, quæ ante commemoraui, numinibus. *Ritus consulendi oraculum Trophonium.*

Ad singulas victimas præsto erat vates, & sacrificii

viſcera conſiderabat. Ex his perluſtratis diligenter, deſcenſurum, quo eum vultu, quo animo, placidone, beneuoloque an vero irato atque infeſto, eſſet excepturus Trophonius, præmonebat.

Ea ipſa autem die, qua vorago ſubeunda erat, ad ingreſſum ſpecus arietem; Agamede inuocato, immolabat, cuius viſcera vates rurſus ſcrutabatur. Si enim horum ſignificata à prioribus diſcrepaſſent, quæ anteceſſerant, omnia irrita reddebant: Si congruiſſent, ſpe bona pergere ipſum iubebant.

Priuſquam irreperet in antrum, denuo noctu ad fluuium Hercinnam deducebatur, vbi duo eum pueri ciuium filii, annos nati circiter tredecim, lauabant, & oleo oblinebant. Vocabant pueros illos ἑρμᾶς, id eſt, Mercurios. A fluuio, ſacerdotes non recta ad oraculi ſedem, ſed prius ad duos fontes, qui proxime coniuncti erant, ducebant, vt ex altero aquam hauriret, quæ memoriam omnium, quæ cogitarat & norat antea, aboleret, ceu litura inducta. Eam poſtquam biberat, ſimulacrum proferebatur à Dædalo fabrefactum, cuius inſpiciendi nulli fiebat copia, niſi Trophonium adituro, iubebaturq;, vt emiſſis id precibus veneraretur. Has vbi deblateraſſet, ad oraculi ſedem tendebat, tunica indutus linea, & vittis circa tunicam vinctus, atq; eius loci ſubligatus crepida.

Antri Trophonii deſcriptio.

Oraculum ſitum erat ſupra nemus ad montem, fundamentum in circuitu ſtratum erat lapidibus candidis, ambitus fundamenti, inſtar minimæ areę, pene altitudinem duorum cubitorum æquabat: huic duo inſiſtebant ὀβελοὶ, *columnæ*, ænei & quibus hi connectebantur, vincula per quæ fabricatæ patebant ianuæ. Verſus ambitum, prominebat hiatus non natura factus, neq; ortus caſu, ſed magno artificio accuratiſſimè ſtructus. Huius ædificii figura furnum repræſentabat, latitudine quatuor, longitudine cubitorum ferè octo per totum eum ſcalæ anguſtæ, & teretes extenſæ pertingebant in pauimentum inferius, quibus deſcendebat. A pauimento, alia cauerna duorum dodrantum latitudine, altitudine dodrantali ducebat in adytum imum.

Cùm ergo ad pauimentum deueniſſet, melleas placentas manu præferens, pedes primò cauernæ inferebat, reliquo

ſub-

ſubſequebatur corpore, moxque, vbi pedes immiſiſſet, velut vndoſo & impetuoſo abſorptus vortice, ex conſpectu aſtantium abripiebatur.

In adyto de futuris edocebatur, quæ vel oculis conſpicabatur, vel exaudiebat, voce recitata; perceptis iis, quæ deſiderabat, ceu flatu excuſſus prorumpebat ſubito, & cum impetu, ex iiſdem anguſtiis, per quas detractus fuerat, ſed pedibus primo exertis.

Egreſſum ſacerdotes excipiebant illico, inque ſolium memoriæ dicatum collocabant, & aquam ex altero fonte hauſtam propinabant, qua rerum cognitarum in adyto memoria confirmabatur.

Interea eum, quæ viderit, quæve audierit, percontabantur. Vbi exploraſſent omnia, miniſtris eum commendabant, quibus tales curare mandatum erat: hi rurſus in ædem bonæ fortunæ transferebant attonitum adhuc, ſtupentemque, neque ſemetipſum agnoſcentem, neque quenquam circumſtantium.

Occiſum ibi neminem aiunt, præter vnum ex ſatellitibus Demetrii, qui, nullis circa templum ſacris factis, nec eo animo, vt aliquid ſciſcitaretur, deſcenderat, ſed ſpe rapiendæ prædæ, & cadauer hoc, alio in loco, non per oſtium ſacrum, eiectum fuiſſe.

Origo Trophonii oraculi.

Præſes Delphici oraculi hoc primum patefecit. Cum enim Bœotii toto biennio pluuiis caruiſſent, poſcerentque à Delphico numine rigationem terræ, Pythias, inſtinctu Dæmonis, monuit, ad eam rem perficiendam, opus fore conſilio & opera Trophonii in Lebadia. Profecti hi quæſitum Trophonium, cum locum neſcirent, Saon, vnus ex Acrephnii oppidi Legatis, natu maximus, & gnarus oſtentorum, apum examine viſo, lætatus, hi, inquit, nobis duces & monſtratores obiiciuntur diuinitus, atque è veſtigio inſecutus, qua procidit examẽ, antrum Trophonii, terra ſubruta, inuenit, ſalutatoque Dæmone, ritus legesque conſulendi, & ſacrorum morem rationemque ædificii ex ipſo didicit, deque præſcripto eius oraculum inſtaurauit.

Reuerſos à Trophonio, animo mœrente, ſtupenteque, vultu triſti ſine riſu, ſineque omni lætitia, velut amentes vitam finiiſſe tradunt.

Statua Trophonii, non in sacello aut voragine oraculi, sed, eminente tumulo, ferreis obeliscis septa munitaq; consistebat, ac colebatur, non procul ab oraculi sede.

A Trophonio, scribunt, monitum fuisse Philippum Macedonem, Alexandri patrem, *φυλάττεσθαι δεῖν τὸ ἅρμα, cauendũ sibi esse Harma*. Id ex euẽtu interpretati sunt alii de gladio Pausaniæ interfectoris, cuius capulo quiddam currui simile ex ebore insculptum fuit. Alii, Philippum circumequitantem paludem Thebanam, cognomento *ἅρμα*, confossum à Pausania, prodiderunt.

Oraculum Pharense. Pharis Achaicis in medio foro simulacrum Mercurii lapideum, barbatum, nescio qua adducti persuasione, incolæ collocarant, id oracula reddere interrogantibus credebant.

Consulturi accedebant vesperi, & thure suffito supra lapideam aram, quæ ante simulachrum exquisite labrefacta erat, oleoq; impletis & accensis lucernis, & patrio numismate, cui nomen erat *χαλκοῦς*, deposito in dextram simulachri, id quod requirebant, admurmuratis precibus, in aurem statuæ insusurrabant, moxque, auribus suis vtrisq; obturatis, à foro domum properabant, cuius egressi limites, quãcumque vocem, subito reclusis auribus, primo excepissent, tanquã à simulachro emissam, responsi loco amplectebantur.

Oraculum Thracium. Thraces oraculum, Libero patri sacrum, consuluerunt: Responsa protulerunt antistites Bacchi vino ingurgitati, quo cum haurire & combibere vatidicam vim putabãtur, & Bessi vocabantur: sciscitabatur autem mulier. Templum ipsum in arduis eminebat montibus.

Martis oraculum in Asia. Apud Teucros & Mysos, Thraces, qui Asiam incolebant in honore fuit atq; admiratione oraculum quoddam Marti dicatum: ex eo discebant, si quid desiderarent.

Recensentur inter oracula & superstitiosæ obseruationes Ægyptiorum, ex Api boue, & vaticinia furiosorum sacerdotum Apollinis in Colophone, & Apollinis Clarii, qui vaticinabantur, cum, ex quadam eius loci lacuna aqua affatim pota, vatidicis intumuissent spiritibus: Tales enim aquæ inesse opinio erat.

Apis Aegyptiorum. Apis Ægyptiorum, qui & Serapis dicebatur, bos erat corpore niger, candida fronte, in tergo alba nota insignis, du-

plicibus

plicibus pilis, in cauda & lingua Canthαro notatus, quem certos vitæ annos excedere non licebat: hunc, vbi consenuisset, in latũ demergebãt ac suffocabant, & iusticio indicto, ruptis vestibus, tõso capillitio, tuso pectore pugnis, fœde laceratis corporibus, ingentiq; planctu edito lugebant: Cum aliũ inuenissent, gestiebant rursum, & gratulabãtur.

De secuturis euentibus indicia præbere iudicabatur, vbi pabulum manu ei porrigebatur: Hoc enim, si arripuisset auide, prospera condicere: si præteriisset aut fastidiisset, funestum omne prænunciare censebatur.

Serapidis cultus præcipuus fuit apud Ægyptios, qua appellatione, etsi Osirin cultum atque exornatum aliqui scribunt, primos parentes tamen Deo hanc tribuisse, existimo, quod sit æterna lux & æterna sapientia. *Serapidis cultus.*

Superstitiosa posteritas, amisso vero Deo, nomẽ retinuit, & cultus Deo destinatos ac debitos, fictitio idolo hoc titulo præstitit, noua subinde superstitione cumulatos.

Fana huic Ægyptus dedicauit plurima quorum vetustissima fuerunt Memphitica, celeberrima Alexandrina

Ægyptios imitati Græci, eidem Serapidi non pauca fana consecrarunt, assumtis sacrificiorum ritibus & religionis, qua coleretur, legibus, ab Ægyptia gente. Nam & Athenienses, & Spartani, & Messenii, & Bœotii, ac plures alii hos secuti, Serapidi peculiares cultus exhibuerunt, Ægyptiorum exemplo.

A Serapide profectum fertur oraculum, de tribus personis diuinitatis, cuius supra memini.

Id à Sacerdotibus Ægyptiis, ex veteri patrum doctrina, concinnatum reor. Non enim dubium est, veterum monumenta plurima diu in Ægypto cura & custodia sacerdotum conseruata esse: etsi doctrinæ verus intellectus: perierit paulatim, deprauatus aut petulantium, aut superstitiosorum ingeniorum commentis, quæ simpliciter dicta aut in ænigmata & allegorias transformarunt, aut picturis inuoluerunt, aut dubiis & ancipitibus interpretationibus in dubium adduxerunt.

Ab eodem oraculo deceptus Hannibal, fugit ex Aphrica ad Prusiam Bithyniæ Regem, quod ex oraculi verbis, quæ erant, λίβυσσα κρύψει βῶλος Ἀννίβα δέμας: *Hannibal oraculo Serapidis deceptus.*

Libyssa corpus, Annibal, teget tuum, interiturum sese in Aphrica ratiocinaretur.

Fuit autem in Bithynia fluuius Libyssus, cui adiacentem campum vocarunt incolę Libyssam. In eo loco, mandato Flaminii, Hannibal veneno necatus est à Prusia Rege.

Extat apud scriptores historiæ Ecclesiasticæ, descriptio & templi Serapidis, & Idoli portentosæ magnitudinis, & præstigiarum mirificarum, quibus templi Antistites, imitati Diaboli artificia, imposuerunt miseris hominibus.

Templum Serapidis.

Templum stetit ad Theodosii seculum vsque, quo id Theophilus Alexandrinus Episcopus deleuit funditus statua idoli lignea dissecta ac cremata. Parietes triplicibus diuersę materię laminis aureis, argenteis, & æneis obductos, ac velut incrustatos fuisse, authores prodiderunt, iisque ad eum modum coaptatis inter sese connexisque, vt, amotis anterioribus, superessent & conspicerentur posteriores, opere pæne stupendo.

Ægyptiorum oracula.

Ad eundem modum Memphi ex vacca, Heliopoli ex boue Mneo, in Arsinoe ex Crocodilis, coniectati sunt de futuris. Prout enim oblatas escas, vel accepissent, vel aspernati fuissent, sic felices & optatos exitus, vel contra graues luctus, repentina incommoda, dira ac pestifera omnia, præmonstrare putabantur.

Oracula Memphitica, sacrorum Ægyptiorum Antistites reddebant sciscitantibus, cum ex his Idolorum commenticiis indicationibus, tum ex aliis, vel superstitiosis obseruationibus, vel Diabolicis præstigiis. Sed longum esset Diaboli ludibria & præstigias omnes, saltem in historiis hinc inde notatas, enumerare.

Hæc fere præcipua fuerunt Diaboli domicilia, ex quibus eum suas, quas in maximam partem orbis terrarum disseminarat, blasphemias proclamasse & stabiliuisse, certo constat.

Etsi autem, quando eo primum obsederit, quandove sese in his manifesto ostenderit, sciri non potest. tamen horrendas idololatrias mox à diluuio, viuente adhuc Noha, irrupisse in Ecclesiam Dei, quas in sua posteritate, non sine magno dolore miser senex aspexit & tulit, cum prohibere non posset, testatur historia sacra, eaque occasione patefa-

patefactas tum quoque oraculorum ſedes, valde conſentaneum eſt.

Plutarchus originem eorum non refert εἰς θεοὺς, ἢ δαίμονας ἀγαθοὺς, ἢ ἥρωας: *ad deos, aut dæmonas bonos, aut heroes.* Non diuina aliqua vi terram incitatã vatidicos anhelitus edidiſſe vult, quam nulla vnquam confeciſſet vetuſtas, ſed prorſus naturali; Ortos vero inde afflatus mentes ita mouiſſe, vt eas prouidas rerum futurarum effecerint, vt non modo præuiderint eas multo ante, ſed etiam numero verſuque pronunciarint. *Plutarchi diſputatio de oraculis.*

Sicut aliæ terræ aliis fœcundiores ſunt quædam lectas fruges, magna copia, quædam fructus optimos vbertim ferunt. quædam auri, argentique, aut aliorum metallorum venis abundant, quædam bitumen fundunt, quædam ſulphur, nitrum, aut calcem ſalemve gignunt, prout quæque vim ex temperie primarum qualitatum diuerſam, cœlique poſitu familiari adeptæ ſunt: ſic quaſdam terræ partes tali præditas tẽperamento diſputat, quæ pariant cieantque ſpiritus ἐνθουσιαστικοὺς *numinis afflatu cõceptos,* eamq; vim θείαν quidẽ ὄντως καὶ δαιμόνιον, ἀλλ' οὐδ' ἀνέκλειπτον, οὐδ' ἄφθαρτον, οὐδ' ἀγήρω καὶ διαρκῆ εἶναι εἰς ἄπειρον χρόνον *plane diuinam, neq; tamen inexhauſtã, nec interitus & ſenii expertẽ, nec perennem eſſe infinito tẽpore:* ſed longinquitate tẽporis ſenſim attenuari atq; exhauriri, vetuſtate prorſus conſumi. Nec gigni tantam ſpirituum copiam aſſidue, nec fluere atq; expirare cõtinuo, ſed periodis certis tum commouere ſeſe eam vim terræ, atque æſtuare, & efferueſcere, tum maiore halituum copia voragines implere, quam vt contineri poſſint. Hoc vbi fit, tum demũ halitus agitatos in cauernis, luctantesq;, atq; erumpere nitentes, allidi violenter parietibus & ſuperſtructa templa quatere, vt velut terrę motibus impulſa tremãt, alibi plus, minus, alibi, prout hiatus, vel laxiorib. foraminibus peruii, vel arctius concluſi atq; obſtructi, ſpiritus diutius cohibent: tandẽq; exitu inuento, per anguſtos aditus, cũ fragore vehementi, & citato impetu foras ruere.

Et variare circuituum etiam interualla, pro terrarum natura. Breuiori ſpacio has ſpirituũ eruptiones recurrere, vbi terræ vis viget, & idonea adeſt materia, quam illa ſubigens atq; elaborans vatidicos halitus exprimit, & matura-

tionem iuuat ac promouet: tardius, & post interualla longiora redire easdem, vbi vis effectrix spirituum lãguet, aut materia minus est sequax & idonea. Ob eam causam, in quibusdam locis, toto semestri; in aliis, certis diebus tãtum responsa reddita fuisse.

Deniq; tum primum eam se vim terrę exeruisse, & innotuisse, quando exacte maturuit, longo tempore, astrorum terræq; efficacia, qualitatibus exquisite fortiterque inter se mixtis coctisq;, & temperie integre absoluta. Rursusq;, circumacta periodo, sensim defecisse tandemq; euanuisse vel languefacta aut dissoluta temperie qualitatum illi actioni accommoda, vel materia spirituum consumta ac dissipata.

Certiora etiam verioraq; prodiisse responsa, quo acrior, purior, elaboratior, & politior: Obscuriora rursus, & magis implicata, aut ambigua, quo hebetior aut impurior terræ vis naturaque spirituum fuit.

Sicut Ætna mons tunc exarsit, cum sulphuris bituminisque materia, diuturnitate exacte cocta, flammas concepit: & quanquam flagrauit continuo incendio, non tamen eodem modo semper aut ardentium fauillarum eructauit molem, aut globos est eiaculatus igneos: sed habuerũt circuitus illa suos, & interualla, desiitq; incendium, postquam ea, quæ fomitem flammæ pabulumque suppeditarat, materia confecta atque exesa deflagrauit.

Quod vero missi de specubus halitus, neq; quosuis afficiant, neq; quorumcunq; animos vatidica vi imbuant, etsi plures circumstent id fieri, ob sympathias & antipathias naturarum, ostendit. Oportere enim analogiam esse & *συμπάθειαν conuenientiam naturæ*, inter agens & patiens.

Vt non ex quouis ligno fit Mercurius, ita non quemuis ab allisis immissisq; corpori halitibus immutari. Eos tantum concipere vatidicos impetus, & hos etiam pro ratione suarum naturarum diuersos, qui natura sunt *φανταστικοὶ* & *μαντικοὶ ad concipienda visa & diuinationes idonei*, & vt ipsius verbis vtar, *πρὸς τὸ παθεῖν καὶ μεταβάλλειν οἰκείως ἔχουσι, qui ita comparati sunt, vt sint ad perpessionem & mutationem accommodati*, quales Melancholicos esse constat.

Si sit *ἀντιπάθεια, discrepantia ac dissensio*, naturarum vtrarumq; terrę & hominum, non modo nihil *μαντικὸν vatidicum*,

cum, afflatu halituum effici, sed insigniter lędi, & sæpe velut veneno infici, aut strangulari eos, qui quadam curiositate pręnotionem futurorum captant: Sępe decipi, & in errores induci, aut cōiici in opiniones falsas, incertas, & ambiguas, Turbari enim mentem, illa naturæ suæ aduersa halituum constitutione, & à conspectu veritatis deiici.

Inde existere, vt alii clara explicataque, obscura alii & prorsus ancipitia oracula, eadem perciti ac delibuti halituū vi prodant. Requiri ergo, pręter vim terrę & halituum, φύσιν μαντικὴν, *naturam vatidicam*, in homine, naturæ terræ congruentem. Sic enim inquit. Ὅταν ἁρμονίως ἔχῃ πρὸς τὰς τοῦ πνεύματος, ὥσπερ φαρμάκου κρᾶσιν, ἡ φανταστικὴ καὶ μαντικὴ δύναμις ἐν τοῖς προφητεύουσιν, ἀνάγκη γίνεσθαι τὸν ἐνθουσιασμόν· ὅταν μὴ οὕτως, μὴ γίνεσθαι, ἢ γίνεσθαι παράφορον, ἢ ἀκέραιον καὶ ταρακτικὸν, ὥσπερ ἴσμεν ἐπὶ τῆς ἔναγχος ἀποθανούσης πυθιάδος. id est: *Cum ea pars quæ visis afficitur & diuinat, probe affecta est ad afflatus, tanquam medicamenti temperationē: tum in vatibus diuinum furorē generari necesse est: sin secus, vel non oriri, vel oriri tumultuosum, importunum, turbulentum, vt cognouimus in Pythia, quæ nuper mortua est.*

In hanc fere sententiam de Oraculorum origine duratione, periodis, καὶ περὶ τῆς ἀμαυρώσεως καὶ ἐκλείψεως τῶν χρηστηρίων, *de abolitione & defectu oraculorū*, disputat Plutarchus, concluditque, non alia de causa tandem cōtiluisse oracula, quam quod vetustate vis terræ omnis exoleuerit, quæ vatum animos diuino afflatu concitarit, vt quosdā exaruisse amnes, aut alueos mutasse cernimus, cursu contorto alio. Non enim posse, aut perpetua esse, aut diu consistere atque vigere, quæ mixtione constant elementorum.

Quanquam autem hæc ab homine philosopho pulchre cogitata sunt: tamen ratione carent & fundamēto, atq; ipsa rei veritate redarguuntur. Non enim consentaneum est à prorsus bruta, rationisq; & sensus omnis experte, & nata ex elementis natura, cui ne minimus quidem inest sensus, vel præsentium, vel futurorum, quæque regitur & sustentatur ea vi sola, quæ indita ei primitus ab opifice Deo, suo ordine tenoreq; procedit, ab ea, inquam, consentaneum nō est, cieri αἱ ἀναθυμιάσεις *expirationes* effectrices noticiarū argutissime & sapientissime ad veritatis speciem confictarū & mo-

Plutarchi sententia de oraculis refutatur.

nitrices de futuris & ignotissimis rebus, atque adeo illis, quarum præscientia expetitur & desideratur.

Solius hæc sunt naturæ intelligentis, atque eiusmodi quidem, quæ ex oculis hominum abdita, naturam rerum penitus intelligit, & intimos animorum recessus vel perspicit, vel ex gestibus externis coniectat, quæque maximam partem eorum, quæ denunciat, cum præuidet multo ante, tum gerit aut gubernat.

Quod si intellectum & præsensionem oraculorum præcipue naturis hominum tribuit, tanquam ex se gignat ea mens natura *φανταστική, vt visis pellatur idonea*, sed impulsa prius ac velut excitata flatibus, quos terra emittit & efflat: quæro, vnde illæ extiterint noticiæ, longe supra & extra conspectum humani ingenii positę, quas de summis rebus, & post multos annos consecuturis, deque absconditis prorsus, aut in diuersissimis terræ partibus gerendis, subito, quamprimum afflati spiritu intumuissent, non inspectis nec ante consideratis signis vllis, promulgarunt?

Aut enim inspiratas vatum animis cum halitibus, aut in ipsis vatibus natas fuisse oportet. Sed ab halitibus profectas, prorsus rationi non consonum, & *ἄτοπον, καὶ ἀδύνατον, absurdum est & quod fieri non potest.* Longius à veritate recedimus, si affirmamus, vates perculsos atq; extimulatos conuenientium halituum impetu, eas ex sese sua vi genuisse.

Innascitur quidem aliquibus, ex singulari stellarum positu, vis coniectatrix, de causarum signorumque naturis, quæ vel sensibus, in natura, obuia sunt, vel ratione notantur, vel somnii specie dormientibus apparent, & alii aliis felicius futura præsagiunt. Sed nullius est hominis acumen tantum, aut tanta perspicacia, quæ vel si rumpatur aliquis, peruestigare possit, atque eruere indagatione, meditationeque, & notatione quantumuis sedula & anxia, talia, qualia sæpe oracula aperuerunt: multo minus posset ex sese repente & incogitanter, quamprimum esset declarata interrogatio, accommodata responsa, & miranda specie, ancipitibus innexa sententiis, atque ad distrahendos animos artificiosissime adornata, promere.

Restat ergo, vt cum halitibus, excussis egestisve de specubus, coniuncta fuerit alia vis maior, quam etsi diuinam

&

κὴ δαιμόνιον fatetur fuiſſe Plutarchus, tamen non ab eſſentia halituum ſeparat, neq; aliunde, quam è terræ tali conſtitutione propagatam ſtatuit. Sed & τῷ ὅλῳ γένει, *toto genere*, diuerſam fuiſſe, & à terræ atq; cuiuſcũq; corporeæ rei natura ſeparandam eſſe, quæ hactenus expoſita ſunt, conuincunt. Oportuit enim affuiſſe naturam ſpiritualem, ἀόρατον, *viſui non expoſitam*, intelligentem, aſtutiſſimam conſciam præcipuorum negotiorum & rerum, quæ in toto terrarum orbe præcipue tractabantur, futurorumq; præſagam ac præſciam, cum à diuerſiſſimis, & ex diſiunctiſſimis terræ partibus reſponſa poſcerẽtur, de variis & maximi momẽti rebus, & de ſingulis fere aliquid, vel diſerte atq; explicate, vel inuolute, vel ambigue pronunciaretur. Talis vero vel diuina fuit, vel Dæmoniaca: Sed Dæmoniacam fuiſſe, tum promulgata oracula oſtendunt, tum ſacræ probant literæ.

Vaticinia pleraq; vel falſa veritatis ſpecie, tetriora mala inuexerunt, vel idololatricos cultus, horrendamq; & commenticiam, de pluribus diis, perſuaſionem manifeſte ſtabilierunt, vel turpiſſima quæq; ac ſceleratiſſima, & natis nobiſcum notionibus, & de cœlo prolatis teſtimoniis ex diametro contraria, vt iniuſtas cædes, rapinas, fœdas libidines, mactationes hominum, aut alia huiuſmodi, exegerunt. *Oracula Ethnica à Diabolis patefacta.*

Certa eſt autem & immota ſentẽtia, quod vnus ſit Deus, qui eſt pater Domini noſtri Ieſu Chriſti; & Ieſus Chriſtus Filius λόγος κὴ εἰκὼν ἀΐδιος τȣ͂ πατρὸς ἀιδίȣ. *ſermo & imago æterna patris æterni*; & Spiritus ſanctus ab vtroq; procedẽs: quod is ſolus ſit verax, & oderit mẽdacium immutabiliter, ac deteſtetur & condemnet peccatum omne: Sicut Pſalmus inquit, Non Deus volens iniquitatem tu es, neq; habitabit iuxta te malignus: Non permanebunt iniuſti ante oculos tuos, odiſti omnes, qui operantur iniquitatem; perdes, qui loquuntur mendacium. Et de Diabolo dicitur, quod ſit homicida, & mendax, & pater mendacii, quodq; mendacia loquatur ex propriis.

Non fuit ergo ab vlla corporea natura origo oraculorum, neq; ob vllius corporeæ vel naturæ, vel virtutis defectum extincta ſunt: ſed latuit in ſpecubus illis Diabolus, & cũ euocaretur, in ſuos, quos huic miniſterio depopoſcerat, & deſtinarat miniſtros, halitibus circũdatus inuolauit, ho-

iumq; alios aliis exagitauit modis, quibusdam furentium, nonnullis ebriorum, aliis trementium, aut ridicule gesticulantium motibus afflictis: Nonnullis totum corpus, ceu articulis tormento laxatis diuulsisq; eneruauit, aut trepidantium aut palpitantium musculorum speciem induxit, aut linguas imbuit, ne proloqui possent, vt postea vbi de obsessis egerimus, copiosius exponemus.

Oracula euanuerũt, nato Christo.

Tandem vero, nato Christo, æterni Dei filio, conticuerunt Dæmones, desertisq; nequitiæ suæ latebris cesserunt, non sponte, sed coacti horribili metu omnipotentiæ Christi, & naturæ condemnationis sui, quam instare iam atque imminere cernebant. Et vere ἐμωράνετο σοφία κοσμικὴ, γοητεία ὕθλος ἦν, καὶ γέλως ἡ μαγία, πᾶς δεσμὸς κακίας ἠφανίζετο, ἀγνοίας ζόφος διεσκεδάννυτο, καὶ τυραννικὴ ἀρχὴ καθῃρεῖτο: θεοῦ ὡς ἀνθρώπου φαινομένου, καὶ ἀνθρώπου ὡς θεοῦ ἐνεργοῦντος: *id est, In stultitiam euasit mundana sapientia, nugæ sunt ac risus carminum, & magorum præstigiæ, vinculum omne malitiæ euanuit, caligo ignorantiæ discussa est, & potestas tyrannica sublata, Deo in hominis forma apparente, & homine in Dei efficacia.*

Norant enim, eo missum Christũ, vt destruat opera Diaboli, & generi humano in integrum restituto, opituletur contra tam sæuam rabiem, ex Zachariæ propheticis multo ante diuina voce traditis. Inquit enim Zacharias: Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltra, & spiritum immundum, & Pseudoprophetam auferam de terra.

Contremiscunt & pœne deficiunt Dæmones in obsesso, qui Christo occurrit, exclamantq;, Fili Dei, cur venisti nos cruciare ante tempus?

Diaboli præsagiunt interitum oraculorum.

Extat inter Sibyllinos versus, vaticinium simile, de abolitione oraculorum; quod, etsi ex euentu contextum, insertumq; mutilo carmini videtur, alludit tamen ad Zachariæ prophetiã, ῥώμη μὲν ῥύμη ἔσεται καὶ, Δῆλος ἄδηλος. *Roma vrbs vicus erit, nec Delum moueris ipsam.* Et insulæ Deli deuastationem Delphicus Dæmon non obscure innuit, eo versu, qui extat apud Herodotum,

Κινήσω καὶ Δῆλον, ἀκίνητόν περ ἐοῦσαν:

Et Delon, quamuis sit adhuc immota, mouebo.

Idem Augusto Cæsari interroganti Pythiam de successore,

sore, qui post ipsum futurus esset orbis terrarum Monarcha respondit:

Παῖς ἑβραῖος κέλεταί με θεοῖς μακάρεσσιν ἀνάσσων
Τόνδε δόμον προλιπεῖν, καὶ ἀίδην αὖθις ἱκέσθαι.
Λοιπὸν ἄπιθι σιγῶν ἐκ βωμῶν ἡμετεράων.

Me puer Ebræus iubet hinc, rex ille deorum,
Tartareas remeare domos, hac æde relicta.
Post ergo ora tenens, altaria nostra relinquas.

Extorsit tales voces vel inuitis conspectus pœnarum & cruciatuum, quos sese paulo post profligatos vinctosque à Filio Dei, subituros, & in omnem æternitatem perpessuros præsentiebāt. Angebātur & de regni sui interitu, vimq; ministerii Euangelici reformidabant. hoc enim potentiam Dei esse ad salutem omni credenti ex genere humano, non ignorabant, & eodem tum detegi technas suas atque imposturas quas impune successu optatissimo, longo tempore exercuerant, tum prosterni euertique funditus, quæ callide structa firmarant accuratissime, tum frenos sibi ac vincula iniici, excutique sese dominio antiquissimo inter Ethnicos, videbant.

Omni tempore lucem doctrinæ veræ refugerunt atque expauerunt Dæmones, quod hac enitescente, suam periclitari, & mox ruere potentiam, discussis fulgore lucis, fugatisque tenebris, quibus tota ipsorum maiestas nititur, magno suo cum detrimento didicerunt.

Meminimus hæc ætate nostra, cum Lutheri opera, Ecclesiæ doctrina ex tenebris euoluta, repurgataque à cœno errorum pœne infinitorum illuxisset rursus, mox post vnum atque alterum annum, tetra Diaboli ludibria, ex locis Germaniæ plerisque quibus ad se imperitam multitudinem deceptam allexerat, dispertiisse, nunc vero etiam hominum memoriæ excidisse, luce doctrinæ sopita: & Diabolum ipsum hac, ceu amuleto quodam exterritum atque abactum, à præstigiarum mirificarum, quas ante exercuerat, molitionibus & illusionibus destitisse apud eos, qui lucem doctrinæ amplexi sunt.

Ecclesiæ doctrina repurgatæ multas Diaboli præstigias sublatas esse.

Sed ne quidē Apostolorū concionibus protinus se compesci, & ex possessis tāto tempore sedibus eiici, passus est, etsi

paulatim magis magisque inclinari potentia, & ruere cœpit autoritas, quo lux doctrinæ clarius effulsit, & latius sese diffudit huius splendor.

Diabolus hostes Ecclesiæ & hæreticos excitat.

Quocirca, vt aliquam ruentis potentiæ partem tueretur ac retineret, incitauit quantis potuit conatibus, summos Monarchas quidem, & profanam multitudinem, ad immani crudelitate persequendos veræ doctrinæ præcones, & Filii Dei legatos, à quibus oppugnabatur. Astuta vero & perniciosa ingenia, ad veritatem artificiose eludendam, & nouo captuiq; accommodato imposturarum genere obruendam, priusquam, adauctis viribus, inualesceret & consisteret.

Quibus enim non suppliciorum & tormentorum exemplis in Christianos, Imperatorum mandato, per annos amplius quadringentos] sæuitum? Quid non, in doctrina Filio Dei sophismatum callide fucatis artificiis laceranda, tentatum est?

Oracula vero etiam, post Christum, non solum à stulta plebe inueteratę superstitionis ritu & consuetudine, sed ab ipsis etiam Monarchis ac Principibus mordicus defensa, & culta consultaque religiose, accepimus, ad Iulianum vsque quo cum cœlesti fulmine percussum Delphicum conflagrauit, sicut dictum est, eodemque tempore obmutuerunt & cetera, vbiq; locorum.

Iulianus vltimus qui oracula consuluit.

Vltimum enim Iulianum cum diuinatoriis gentilium artibus, vt auguriis, extispicina, & similibus vsum, tum oracula percontatum reperio, cui & postremo cupienti præscire exitum susceptæ contra Persas expeditionis, promissum fertur auxilium, in hanc sententiam, ab oraculis: *Νῦν πάντες ὁρμήθημεν θεοὶ νίκης τρόπαια κομίσασθαι παρὰ θηρὶ ποταμῷ, τῶν δ' ἐγὼ ἡγεμονεύσω θοῦρος πολεμόκλονος Ἄρης: id est, Nunc omnes dii ad Theram fluuium appulimus relaturi tropæa victoriæ: horum ego dux ero acer belli turbo Mars.* Sed, mendacis oraculi falso promisso in spem victoriæ erectus, in ipsa profectione periit sagitta ex incerto missa traiectus.

Extant & alia eidem reddita oracula falsa, quibus, ad defensionem templorum idololatricorum pœne collapsorum, fuit incitatus adulatione mendaci & falsa.

Ἀλλ' ὁπόταν σκήπτροισι τεοῖς περσήιον αἷμα

ἄχρι

ἄχρι σελευκείης κλονέων ξιφέεσσι δαμάσσης.
δὴ τότε σε πρὸς ὄλυμπον ἄγει περιλαμπὲς ὄχημα,
ἀμφὶ θυέλλῃσι κυκώμενον ἐν στροφάλυγξι,
ῥυψάντα βροτέων ἐπέων πολύτλητον ἀνίην:
ἥξεις δ' αἰθερίου φάεος πατρώϊον αὐλὴν,
ἔνθεν ἀποπλαγχθεὶς μεροπήϊον ἐς δέμας ἦλθες.

Iamq; vbi Persigenam gladio victore domabis
Vsque Seleucea sternens ad mœnia gentem.
Tum te flammiuomi rapient ad sidera currus.
AEtherios inter ventoso turbine gyros,
Mortali humanis posito cum corpore curis.
Atque ita cælesti patriam splendore reuises,
Vnde es mortales quondam delapsus in artus.

Et huic simile agenti ad Chresphontem renunciatum est

γηγενέων ποτὲ φῦλον ἐνήρατο μητίετα ζεὺς,
ἔχθιστον μακάρεσσιν ὀλύμπια δώματ' ἔχουσι,
ῥωμαίων βασιλεὺς Ιουλιανὸς θεοειδὴς
μαρνάμενος περσῶν πόλιας καὶ τείχεα μακρὰ,
ἀγχεμάχων διέπερσε πυρὶ κρατερῷ τε σιδήρῳ
νωλεμέως δ' ἐδάμασσε πόλεις τε καὶ ἔθνεα πολλά.
ἀλλὰ καὶ ἑσπερίων ἀνδρῶν Ἀλεμανικὸν οὖδας
ὑσμίναις πυκινῆσιν ἑλὼν ἀλάπαξεν ἀρούρας.

Terrigenum quondam strauit Saturnius agmen,
Cælicolum diuo populo quod bella parabat.
At dux Iuliane inuicte clarissime Romæ
Tu Persas bello profligas, mœnia, & vrbes
Diruis, & ferro ac hostilibus omnia flammis
Vasta facis, populisq; domas compluribus vrbem.
Quin etiam, occiduis Alemana gentis in oris,
Prosternisq; acies, & agros populare feroces.

Sed, veri quid habuerint hæc responsa, declarauit exitus paulo post consecutus.

Ex his liquet, oracula omnia, quæ sic proprie voco, referenda esse ad diuinationes Diabolicas, quarum vsus cum alias, tum primo Decalogi pręcepto prohibetur seuerissime, & atrocissimarum pœnarum comminatione: Non habebis deos alienos coram me. Non vult nos Deus societatem inire cum Diabolis, aut sciscitari quicquam, vel poscere ab *Oracula pertinent ad Diabolicas diuinationes.*

Oracula à Deo seuere prohibita.

ipsis: sed vult nos ardenter odisse eos, auersariq; atq; abominari consuetudinem omnium confœderatorum Diabolis, & diligẽtia, ac piis precibus vitare retia ac laqueos, quos immensa calliditate vndiquaque nobis obtendunt. Cumq; intelligamus, quibus occasionibus primo irrepserint in animos hominum, & suos furores promserint atq; inuexerint, nimirum eleuata autoritate verbi Dei, aut sophismatum præstigiis elusa: commonefacti his veteribus & recentibus exemplis, maiore diligentia incumbamus in studium verbi Dei, non petulanter explicatam doctrinam deprauemus, non seramus cõtentionum, aut nouarum & peregrinarum disputatonum semina, nec præbeamus ansam hostibus Diabolis nos inuadendi: & serio petamus vt Deus, & hanc lucem doctrinæ foueat ac tueatur, & corda nostra spiritu sancto ad se conuertat ac dirigat.

DE ALIO DIVINATIONVM GENERE, QVOD ΘΕΟΜΑΝΤΕΙΑΝ VOCARVNT.

Θεομαντεία prophetia opponitur.

X diametro contraria est Prophetiæ, falso vocata à Gręcis *θεομαντεία, id est, Dei vaticinium.*

Illa enim, autoritate mandatoq; veri Dei, & ductu monituq; Spiritus sancti, in eo cœtu, in quo erat Ecclesia Dei de rebus grauissimis atque imperuestigabilibus omnibus creaturis, & pertinentibus ad Ecclesiam, aut regna mundi edebatur ab iis, quos Deus ipse huic muneri immediate delegerat ac dedicarat, dotibusque diuinis, & illustribus testimoniis ornarat & commendarat, vt certo constaret, missos hos esse diuinitus, instructosq; labi atq; errare non posse.

Hæc in contumeliam veri Dei, & perniciem generis humani, vel palam, vel tecte atq; insidiose, impulsuq; Diaboli, promitur ab illis ipsius internunciis, interpretibus & administris, quos vel totos obsessos manifeste regit ac ducit, vel raptos extra sese phantasiis erroneis & commenticiis

pror-

prorsus implicat, vel quibus ascititia aliqua sese specie exhibens, prætextu religionis, aut alioquin suum insibilat atq; inhalat virus. Semperq;, quãtacunq; sit velata religionis specie, occulit subtus latens atro felle tinctũ venenum, quo vel gloria Dei petitur, vel hominum salus, vel vtrumq;.

Plato hanc propriè μαντικὴν, *diuinationẽ*, appellat, cumq; in Phœdro de vocabulo differit, μανικὴν *furiosam*, antea vocatam, posteriores ἀπειροκάλως τὸ ταῦ ἐπεμβάλλοντας μαντικὴν, *imperite & inscite interiecta* T *litera* appellasse ait.

Nunquã enim sine furore, sineq; perturbatę & aberrantis rationis euersione, prodebant oracula οἱ θεομάντεις, *vates*.

Idcirco Plato duo distincta facit τῆς μανίας, *insaniæ*, genera. Vnum quod vitio euenit valetudinis, cerebro male affecto ab humore melancholico, quod maniacis, melancholicis, & phreneticis accidit. Alterum, quod afflatis obsessione a dæmonibus proprium est, cuius prædicunt futura nec præuisa neq; intellecta, sed à Dæmonibus suggesta. *Μανίας duo genera secundum Platonem.*

Aristoteles contra Platonem disputat, nullam accedere vim vatidicam extrinsecus, sed à natura oriri omnem & peculiari huius constitutione atq; affectione.

Huius etsi vim magnam esse præstantia excellentium ingeniorum declarat: tamen non ex materia nasci, nec cieri à sola natura bruta corporum, præsensiones, præuisionesq; tam argutas futurorum, ratione turbata, & mente furoribus implicata, sed ab alia natura nõ bruta, sed intelligente, non corporea, sed occulta & spirtuali, recte Plato censuit, etsi, quæ fuerit illa, non recte diuinat.

Μαντικὴν enim κοινωνίαν esse, inquit, περὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους πρὸς ἀλλήλους, & δημιουργὸν τῆς θεῶν καὶ ἀνθρώπων φιλίας, denique χρησμῳδοὺς θεομάντεις, ποιητὰς, & certos vates, θείους εἶναι, καὶ ἐνθουσιάζειν ἐπιπνόους ὄντας καὶ κατεχομένους ἐκ τοῦ θεοῦ, *id est, Diuinationẽ, consociationem esse deorum & hominum & conciliatricem amicitiæ inter ipsos item fatidicos, vates, poetas, diuinos esse & numine diuino afflatos ac correptos à Deo.* Cumq; μαντικὴν *diuinationem* omnẽ in quatuor diducat genera, Vnam ἐπίπνοιαν μαντικὴν, *vaticinii inspirationem*, in Apollinem autorem: alteram τελεστικὴν *mysteriorum vim atq; efficaciam*, in Dionysium: tertiam ποιητικὴν *poeticam*, in Musas: qualis fuit Orphei, Musæi, Lini, Tyrtæi: vltimam ἐρωτικὴν, *amatorium furorem*, in Venerem refert & Cupidinem. *Μαντικὴν in quatuor genera diuidit Plato.*

Quid vero, ex sua Theologia, diceret aliud homo Dei ignarus, & patefactionum diuinarum, & qui inter actiones & opera Dei propria, & inter præstigias Diaboli, operum diuinorum imitatrices, discernere nequiuit? Is igitur, quid diceret aliud, cum obsessos rapi constituique extra sese, & mente moueri ac ratione, & prodere ac fundere subito nec præcogitata, aut præconcepta, neque ex argumentis physicis coniecta, animaduerteret, de iis rebus, quæ sub sensum non cadunt, & excedunt omnis humanę sapientię acumen, omnem ingeniorum captum, prospectumque, & perspicaciam, omnium deniq; virium modum ac mensuram, & tam obscure sæpe atq; ambigue, vt, quæcunque adhiberentur coniectiones atq; explanationes interpretum, frustra declaratio vera quæreretur.

De prophetia, in Ecclesia Dei, recte dixisset Plato, quod sit κοινωνία seu coniunctio, consociatioque cum Deo, qualem κοινωνίαν fieri sacræ literæ nos docent, cum fide seu fiducia Filii Dei Domini nostri Iesu Christi, credentes in Ecclesia Filii Dei accipiunt Spiritum sanctum cuius missio & effusio est donũ Filii Dei, sicut Paulus vocat δωρεάν, *donum* Christi, & contingit credentibus ἐξ ἀκοῆς πίστεως, *ex auditu per fidem*.

Est enim Pater ἡ ἀρχὴ καὶ πηγὴ ἀγαθῶν, causa & fons bonorum ęternorum ac salutarium: Filius ὁ ἐξαποστείλας, id est, illa persona diuinitatis, quæ immittit Spiritum in corda credentium, ad distributionem bonorum æternorũ: Spiritus sanctus ὁ διανέμων, id est, tertia persona diuinitatis, quę credentibus distribuit æterna bona, τὰς διαιρέσεις τῶν χαρισμάτων, *discrimina donorum*, efficienter, κατὰ τὸ μέτρον, & καθὼς βούλεται, *secundum mensuram, & prout vult*, sicut inquit Paulus.

Cum ergo per fidem haustus acceptusq; Spiritus sanctus efficienter viuificat, renouat, sanctificat, & instaurat corda nostra, accensa æterna luce & nouis spiritualibus, atque ardentibus motibus, fiunt illa templa Dei, in quibus habitat tota diuinitas.

Hæc est κοινωνία, *communio*, qua se Deus communicat piis, fide acquiescentibus in ipso, qui suam nobis in ęterno Filio, misericordiam expressit, & posuit ante oculos.

Ex hac communicatione, pii & credentes non concitantur

tur in furorem, non amittunt mentem & rationem, non in flagitia & scelera vel sese præcipitant, vel impellunt alios, quod furibundis vatibus Ethnicorum, impletis Diabolico spiritu eueniebat, sed confirmati & adiuti crescunt in vera Dei cognitione, fide, inuocatione. timore, obedientia erga Deum, castitate, & aliis dotibus, ac virtutibus, quibus exornantur & instruuntur singuli à Spiritu sancto, serio ardentiq; harum virtutum exercendarum & augendarum studio atq; conatu, κατὰ τὴν ἐνεργουμένην δύναμιν, *secundũ vim efficacem*. Est enim Spiritus sanctus πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τῆς πίστεως, τῆς σοφίας, τῆς ἁγιοσύνης, τῆς προφητείας, τῆς πρᾳότητος, τῆς ζωῆς *Spiritus veritatis, fidei, sapientiæ, sanctimoniæ, prophetiæ, mãsuetudinis, vitæ*. De hoc dicit Filius Dei: Nõ loquetur ex seipso, sed quæ audiuerit ex me. Et: Ille glorificabit me, quoniam de meo accipiet. Ergo reguntur & ducuntur spiritu Dei, qui gloriam Filii Dei illustrant & amplificant.

Diabolus ψεύστης ἐστὶ, καὶ ἀνθρωποκτόνος πνεῦμα πονηρὸν, πλάνον, ἀκάθαρτον *Mendax est & homicida Spiritus malus, impostor immundus*, qui ex sese gignit vomitque mendacia, & de sese, contra Filium Dei.

Ethnicorum vates à Diabolo afflati & concitati.

Ex hoc spiritu mendacii, furibundi vates Ethnicorum hauserunt suum cum furiosa amentia coniunctum impetum vatidicum, quo ita fuerunt dementati, vt semel tali furore perciti, vix vnquam sese receperint: qui quidem non omnes eodem furoris genere perculit, neque eadem furoris vehementia, neque eodem modo vim mentis deprauauit: quosdam leniore ac mitiore, alios acriore impetu concitauit. Talis vero concitatio non Dei, sed Diaboli communicatio fuit, ad imitationem diuinæ falso instructa atque adornata.

Differunt ab hac oracula, quæ, vt ex ante declaratis patet, Dæmones ipsi ex locis certis, alibi alio modo, sciscitantibus reddebant: & quanquam hominum quandoque vtebantur ministerio, non tamen perpetuo vel insidebant iisdem, vel ex illis sese ostendebant, sed certis vicibus, cùm de requisitis responsa danda essent, aut inuolabant in eos; aut velut ex abdito sese proferebant, atque, vbi enunciassent concepta responsa, recedebant vicissim, inque suas specus reuertebantur, aut sese reprimebant.

Superstitiosa antiquitas, Dei ignara, hos tanquam peculiaria numina, locorum illorum, terrarumq; vicinarum præsides venerabatur, & diuinis afficiebat honoribus.

Θεομάντεια ergo vaticinia complectitur ea, quæ obsessi à Dæmonibus, vel afflati concitatione mentis, edunt, & quasi fundunt, vel rapti extra sese, vbi redierũt ad se enunciant, arrepta aut excepta extrinsecus ex Dæmonum aspiratione, qua delibutos habent animos.

Pulchrum & sanctum nomen tributum est rei à Deo alienissimæ, & diuinis oraculis aduersissimæ, illo errore, quòd cum amisso verbo, Deum amisissent Ethnici, postea vagantes sine Deo, quodcunque se aliqua Dei specie ostenderet, id peculiare numen esse, aut ab aliquo proficisci numine censerent.

θεομαντῶν quatuor differentia.

Differentiæ τῶν θεομάντεων, *vatum*, quatuor sunt.

Obsessi.

Obsessi, ἐγγαστρίμυθοι, ἐγγαστρίμαντεις, στερνομάντεις, & δαιμονιόληπτοι, *habentes Pythonem in pectore, à dæmone correpti*, nominabantur à Græcis inde, quòd intra sese pectori ventriue inclusos spiritus vatidicos haberent, qui vel suggerebant, vel, vinctis compressisq; obsessorum linguis, ipsi efferebant ac proloquebantur requisita præscitaq; vaticinia. Atque hi aliàs continebant sese in abdito, ne cernerentur, aliàs se proferebant, nunc hac, nunc illa imagine.

Vidimus ipsi, in quadam puella obsessa, Dæmonem, sub summa cute, muris figura, variè discurrentem, qui mox, recondens se in imum ventrem, euanescebat ex oculis, mox prosiliens rursus, sub pectoris aut frontis torosioribus partibus prorumpebat.

πυθῶνες.

Nominabantur iidem & πυθῶνες, ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι, id est, à sciscitando, quòd de futuris, occultisq;, & ignotis consulebãtur, & εὐρυκλεῖται à quodam obsesso, cuius meminit Aristophanes ἐν σφήκεσιν, *in vespis*, μιμησάμενος τὴν εὐρυκλέους μαντείαν καὶ διάνοιαν, *imitatus Euryclis vaticinium & cogitationem*. In sacra scriptura obsessus vocatur Ob, quam vocem ab vtre factam dicunt, quòd obsessi, cùm vaticinari incipiunt, velut vtres inflati distenduntur ac turgescunt.

Afflati.

Afflati ἐνθουσιασταὶ, & ἐνθουσιαστικοὶ, & θεοπνευσταὶ, *numine afflati à Deo afflati*, vocari possunt: differre hi ab obsessis judicabantur. Hi enim ἔνθεοι, καὶ ἐκ θεοῦ κάτοχοι εἶναι, *diuini & à Deo cor-*

correpti esse: Illi, non ab insitis ipsis Dæmonibus regi, docetiq;, sed vatidica imbuti, præsentiaq; futurorum donati ceu per afflatum diuinitus, καὶ ἐκ θεῶν ἢ νυμφῶν ἐνθουσιᾶν, *Deorum aut Nympharum afflatu vaticinari*, putabantur.

Ex his quidam natura valebant, quo in genere fuerunt, Amphion, Orpheus, Euclous, Cyprius, Musæus Atticus Antiophemi filius, Orphei discipulus, Lycus Pandionis filius, Bacchus ex Bœotia κατειληχὼς ἐκ νυμφῶν μανίας, *homo à Nymphis & furore detentus*, cuius plurima recitantur θεσπίσματα in historiis, Tiresias vates, Phæmonoë quæ prima hexametro versu cecinisse oracula traditur, Phaenis cujusdam regis Chaoniæ filiæ Peliades, quibus ascribitur hic versus.

ζεὺς ἦν, ζεὺς ἐστί, ζεὺς ἔσσεται, ὦ μεγάλε ζεῦ: id est,
Iuppiter est, fuit, atq; erit, ô bone Iuppiter alme.

Sibyllæ pleræque & similes.

Amphionem & Orpheum magicis artibus vsos esse, Pausanias annotauit. Musæo tribuuntur carmina vocitata ἀμολπια.

Fuerunt ex hoc numero aliqui, qui naturas adepti vatidicas, excoluerunt eas multiplici doctrina: scrutati sunt in natura, efformata & consignata futurorum indicia, & à veteribus notata ac prodita monumentis prædicta euoluerunt atque exposuerunt.

Recitatur à Platone vaticinium quoddam Orphei, ἐκτῇ δ' ἐν γενεῇ καταπαύσεται κόσμος ἀοιδῆς, *Aetate in sexta cessabit machina mundi*. Hoc, etsi Plato aliò detorquet, tamen ad dictum Heliæ, de mundi duratione, alludere, ex eoq; deductum videtur. Iustinus Martyr aliquot Orphei versus citat ex quodam ejus poëmate, quod inscripsit Διαθήκας, *Testamenta*, ad Musæum discipulum, qui, quia hoc ipsum exprimunt, quod sacræ literæ de vno Deo, creatore cœli ac terræ; autore bonorum omnium, ac vindice scelerum docent, præcipiunt verò de audienda ac cognoscenda doctrina diuinitus patefacta, non aliunde desumpti videntur, quàm ex ea doctrina, quam à vicino populo Israelitico, ad Ægyptios communicatione deriuatam, apud hos didicisse, & retulisse secum in Græciam, vnà cum astrorum doctrina, & disciplinis aliis, Orpheus perhibetur.

Orphei vaticinium de Mundi duratione.

μύστη, ἐξερέω γὰρ ἀληθέα, μηδέ σε τὰ πρὶν
ἐν στήθεσσι φανέντα φίλης αἰῶνος ἀμέρσῃ.
εἰς δὲ λόγον θεῖον βλέψας, τούτῳ προσέδρευε,
ἰθύνων κραδίης νοερὸν κύτος· εὖ δ' ἐπίβαινε
ἀτραπιτοῦ, μοῦνον δ' ἐσόρα κόσμοιο ἄνακτα.
εἷς ἔστ' αὐτογενής, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται,
ἐν δ' αὐτοῖς αὐτὸς περιγίνεται· οὐδέ τις αὐτὸν
εἰσοράᾳ θνητῶν, αὐτὸς δέ γε πάντας ὁρᾶται.
οὗτος δ' ἐξ ἀγαθοῖο κακὸν θνητοῖσι δίδωσι,
καὶ πόλεμον κρυόεντα καὶ ἄλγεα δακρυόεντα,
οὐδέ τις ἔσθ' ἕτερος χωρὶς μεγάλοιο ἄνακτος.
αὐτὸν δ' οὐχ ὁρόω, περὶ γὰρ νέφος ἐστήρικται.
πᾶσιν γὰρ θνητοῖς θνηταὶ κόραι εἰσὶν ἐν ὄσσοις,
ἀσθενέες δ' ἰδέειν τὸν Δία πάντων μεδέοντα:
οὗτος γὰρ χάλκειον ἐπ' οὐρανὸν ἐστήρικται
χρυσέῳ εἰνὶ θρόνῳ, γαίης δ' ἐπὶ ποσσὶ βέβηκε,
χεῖρά τε δεξιτερὴν ἐπὶ τέρματος ὠκεανοῖο
πάντοθεν ἐκτέτακεν. περὶ γὰρ τρέμει οὔρεα μακρά.
καὶ ποταμοί, πολιῆς τε βάθος χαροποῖο θαλάσσης. id est,

Vera loquar, Musæe audi, neu prodita quondam
Pectoribus, cara priuent te lumine vita.
Tu verbum aspiciens diuinum, harescere nunquam
Huic cessa, huc mentem verte, huc cor dirige: rectam
Insistensq; viam mundi regem aspice solum.
Ex se vnus genitus, genita & sunt omnia ab vno,
Versaturq; in eis ipse: ex mortalibus vllus
Nec videt hunc, contra sed cunctos lumine cernit.
Largitus malu deq; bono mortalibus, idem
Ærumnas tristes ciet, ac lacrymabile bellum.
Nec regum quisquam est rege illo maior in orbe.
Ipsum ego non video velatum nubis amictu.
Namque tueri acie infirma qui cuncta gubernat,
Mortales nequeunt oculi, regemq; coruscum:
Ipse autem in magno constans & firmus Olympo est:
Aureus huic thronus est, pedibus subiectaq; terra:
Oceani ad fines illi portenditur ingens
Dextera, qua montes alti tangente tremiscunt,
Et fluuii, canumq; æquor cum sede profunda.

Recen-

Recenset hos posteriores paulo aliter Clemens Alexandrinus, quinto libro στρωματέων, pluribus additis.

ἐκτέτακεν, ὀρέων δὲ τρέμει βάσις, ἔνδοθι θυμῷ
οὐδὲ φέρειν δύναται κρατερὸν μένος, ἐστὶ δὲ πάντη
αὐτὸς ἐπουράνιος, καὶ ἐπὶ χθονὶ πάντα τελευτᾷ.
ἀρχὴν αὐτὸς ἔχων καὶ μέσσον ἠδὲ τελείων,
ἄλλως οὐ θεμιτόν σε λέγειν, τρομέει δέ τε γυῖα. id est;

Expandit dextram, montanas concutit intus
Ira bases, motus nec possunt ferre valentes.
Ipse est in cœlis, & terram amplectitur omnem.
Principium mediis extremisq; ipse paratum est.
Non aliter fas est te dicere, membta tremiscunt.

Recitantur ab eodem Clemente, & aliis ex Orpheo versus, quibus similia explicantur, quæ congrua sunt patefactis testimoniis, & analogia fidei: Qualis est hic versus.

εἷς ἔστ' αὐτοτελής· ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται.
Vnus perfectus per se; ex vno omnia facta.

Et quales sunt illi versus quibus innuit, quod Deum nemo viderit vnquam, præter vnum ex gente Chaldæa, intelligens Filium Dei, natum ex virgine Maria, ac plures alii.

εἰ μὴ μουνογενής τις ἀπορρὼξ φύλου ἄνωθεν
χαλδαίων ἴδρις γὰρ ἔην ἄστροιο πορείης: id est;
Vnigenam præter, cui deriuatur origo
Chaldæûm de gente, via huic nam cognita cœli.

An de doctrina sanctorum Patrum aliquid cognouerit Orpheus, & à quibus eam didicerit, non plura scio, nisi quod in Ægypto cum sacerdotibus veteris doctrinæ custodibus versatum, & ab iisdem edoctum, tradunt de iis, quæ postea versibus descripsit. Vndecunque autem acceperit has sententias, & siue intellexerit, quæ scripsit, siue non intellecta reddiderit; ex doctrina patrum natas eas ac propagatas esse, valde consentaneum est.

Ægyptios enim monumenta maiorum diu conseruasse, & paulatim, superstitione inualescente, deprauasse, non ab iecisse subito multa testantur. Inde in Græciam, vel discentium opera & studio aliquid illorum inuectum est, vel authoritate, & potentia principum, qui, ex Ægypto ductis exercitibus, Græciæ multas partes occuparunt.

Primorum patrum doctrina in Ægypto conseruata aliquandiu.

Extant in fragmentis, quæ Sibyllæ nomine circumferuntur, similia multa, quorum etsi expressiora sunt pleraque, euidentioraq;, quàm vt ab antiquis possint videri conscripta, & putantur ab erudito aliquo ex euentu composita, sparsimque repertis oraculis intexta, vt illa cohærerent: tamen non pauca vetustatem referunt, quæ ex reliquis adhuc voluminibus sacris deprompta, numerisque innexa eo videntur consilio, vt & recitari in publicis cœtibus, & edisci facilius, conseruariq; possent.

Sed accessit in omnibus, ex Diaboli afflatu, alia vis major, qua nec descripta antea, nec vllis naturæ argumentis vel adumbrata, vel expressa, ac præfigurata edicebant, & ex ea, velut mente capti, aut errabant aliquantulum, aut prorsus furebant. Sæpe, in hoc ἐνθουσιώντων, *afflatorum*, generè, rudes prorsus atque imperiti literarum; immò fatui natura, feliciter de futuris diuinant: nec solùm euentuum genera exprimunt, sed & momenta designant, & eos, in quos hi sunt redundaturi, notant: habuit huius generis plurimos omnis ætas.

Talium præscita non ex corporum nascuntur temperie, etsi omnes illi Melancholici sunt, & φανταστικοί, *phantastici*, natura; sed aliunde ipsis aspirantur.

Authorum prædictiones, euentusque, & fines, in quos eduntur, produnt.

Pleraque à Dæmonibus proueniunt, eaque vel maximè, quæ ab ignaris Dei, extra Ecclesiam, funduntur eo fine, vt religionem nouam contrariam diuinæ introducant aut sanciant, quæque manifestam deposcunt impietatem, siue mente constent, rationisque sint compotes vates, siue furant: quanquam alieni à ratione, & mente permoti sunt plerique, minimeque suo aliquo, liberoque, & soluto motu, sed furore incitantur Diabolico.

Nam & ob connatam cerebri temperiem, conformationemque, & collocationem, atque humoris melancholici redundantiam ætate cerebrum occupantem in amentiam natura propensi sunt, aut nascuntur fatui, de peculiari positu cœli, & Diabolus, cùm his naturæ vitiis auctis, tum modis aliis ratione mota ac turbata, infatuat eos, ne intelligant ea ipsa, quæ renunciant, simulque mentes concitat

visis

visis, aut falsis, mendacibusque, aut inanibus, aut tortuosis, & obscuris, quandoque etiam veris.

Sibyllæ nomen generale est, quod multæ vsurparunt mulieres vatidicæ. Suidas, vt Romanam vocem celebrat, sed ex qua deriuetur origine, non annotat.

Plerique Græcam faciunt, & compositam volunt ex nominibus σιὸς καὶ βυλή. *Iouis & consilium*, vt significet Sibylla tantundem, ac σιὸς βυλὴ seu βυλαία, id est, consilium, vel consiliaria Iouis, Laconum more σιὸς pro Διὸς posito. *Sibyllæ Etymologia.*

Sunt, qui ab Hebræa deducunt origine, & ex voce Kabala ortam, quarundam literarum mutatione, asserunt, quæ vox à verbo Kibel formata, doctrinam significat, non natura insitam animis, aut, cum seminibus, à parentibus propagatam, neq; vsu vel experientia animaduersam neque ex natura erutam & expressam, neque ex libris humana sapientia conditis depromtam: sed promulgatam diuinitus animisq; sanctorum Prophetarum à Deo ipso velut infusam & voce ac testimoniis cœlestibus commendatam ac comprobatam. Significat enim verbum Kibel recepit, accepit: inde Kabala, id est, doctrina, ex immissione aut patefactione cœlesti, accepta. Si est vox Hebræa, (vt potius reor) omnino in antiquissimis sanctorum Patrum scholis natam, & pio sapientique consilio, huic doctrinæ attributam existimo, in qua se Deus aperuit, & suam declarauit voluntatem humano generi, vt ea secerneretur à commenticiis religionibus reliquarum gentium, & admonerentur animi, de sanctissimæ doctrinæ origine, & autoritate, cogitarentque, in hac sola sese Deum expressisse, in hac velle se quæri & cognosci, nec humana quicquam authoritate vel assuere, vel detrahere, vel mutare in ea licere, neque extra hanc alia excogitare aut fingere numina fas esse.

Eius rei argumentum est, quòd vno consensu omnes antiquissimam & primam Sibyllarum omnium, Sambethen vocatam, & ex Nohe ortam, tradunt.

Vox Sambethe absq; dubio nihil sonat aliud, quam Sem Iaphet. Hac voce notata est doctrina de Deo, de lapsu, de restitutione, redemtione, & gratuita receptione generis humani, de Messia, & ceteris, continua serie à mundi initio vsque, quasi per manus tradita Nohę, cuius deinde explicationem, *Sambethe prima Sibyllarum ex Nohe orta.*

curā, custodiam, & conseruationem, ipse duobus præcipue filiis Sem & Iaphet commendauit. Eos enim gubernatores Ecclesiæ, in sua posteritate, & sacrorum Antistites constituerat.

Et fuisse his curæ propagationem doctrinæ, atque vt integra atque incorrupta transmitteretur posteris, monumenta eos præcipua columnis lapideis insculpi curasse, Iosephus author est.

Miscuerunt doctrinæ vaticinia de secuturis in genere humano mutationibus. Nam & sancta sapientia, ex crescentib. hominum peccatis, metiebantur magnitudinem pœnarum secuturarum, & ductu Spiritus sancti, quæ euentura essent posteris, præuidebant.

Vox Sambethe ex Sem & Iaphet composita.

Hæc omnia coniuncta posteri, vt primorum authorum, memoriam grati retinerent ac celebrarent, composita voce Sambethen, id est, doctrinam à Sem & Iaphet prognatam vocarunt.

Non ita multo post, cum posteritas horum distracta esset atque dispersa, & plurimi discessissent à vestigiis maiorum, receptis atque approbatis corruptelis, quæ in doctrinam irrepserant, interciderunt monumenta Patrum, & nuda nomina retenta, Diabolique præstigiis, quas struxerat πρὸς τὸ διαστρέφειν τὰς ὁδοὺς τοῦ κυρίου τὰς εὐθείας, *ad interuertendas vias Domini rectas*, præfixa sunt: vt à sanctis Patrib. manasse, & non temere cogitata esse crederentur, de indicio titulorum, quibus venditabantur.

Singulæ gentes suas habuerunt Sibyllas.

Gens quelibet religionem ad suos affectus inflexit.

Inde factum, vt singulæ pæne gentes singulas habuisse Sibyllas legātur id est, suam sapientiam suasque religiones, quas ex vnica prima & vera religione deprauata, pro naturis suis atq; affectionibus, Diaboli adiumento & consilio, extruxerunt, & eo insignierunt nomine, quod sacra antiquitas cœlesti doctrinæ accommodarat.

Celebrantur Chaldaica, Persica, Libyca, Italica, Græciæ plures: His singularum religiones notatæ sunt.

Chaldæi religionem in philosophiā conuerterūt.

Chaldæi religionem conuerterunt in sapientiam philosophicam. Neglecta enim doctrina cœlesti, totos sese in consideratione inquisitione, & explicatione naturæ collocarūt: Condiderunt artes, peruestigarunt cœlestium corporum motus atq; effectiones, &, ad quos singula essent vsus comparata.

parata, edocuerunt, captiq; pulchritudine operum naturæ, atq; artificio, soli illi contemplationi inhæserunt.

Ista occasione, doctrinæ cœlestis vox & memoria paulatim labefactata atque attenuata initio, mox prorsus conticuit, tributumq; est Sibyllæ nomen illi sapientiæ humanæ. Tandem eo res deuenit, vt animi destituti verbo monstrante verum Deum, & perfectionis corporum cœlestium viriũque, & effectionum capti admiratione, ex his ipsis corporibus numina arbitrio priuato fingerent ac deligerent.

Ægyptij natura δεισιδαίμονες, μυστηρικοί, *religiosi, mysteriorum curiosi* & superstitiosi, semel dimoti à Patrum sanctorum per manus traditis sententiis, & exclusi ab intellectu atque vsu vero patefactionũ diuinarum, religionẽ quandam consuerunt, ex commentis anilium terriculamentorum, somniis sacerdotum, ritibus vulgi superstitione effictis & coaceruatis, quibus mox magicæ artes, & præstigiarum multiplicia ludibria, accesserunt. *Ægyptii religionem in superstitiones transformarunt.*

Nec fuit vlla gens amentior & stolidior, nulla in Deum contumeliosior, tetrioris idololatriæ superstitione, quam Ægyptia: quæ eo dementiæ progressa est, vt non tantum Diaboli terriculamentis caperetur, & imposturis, sed & de terra nascentibus rebus numina assumeret, cæco furore, alliaq; & cæpas veneraretur, & fœdissimas bestias, vt simias, in honore haberet ac precio, tanquam peculiaria numina, & formidaret has, atque extimesceret, concepta ex occasionibus leuissimis inanissima trepidatione, cultuq; prosequeretur diuino, & offendi vetaret, siq; offenderentur, placaret delinitas solennibus sacrificiorum ritibus.

Tandem, cùm, Apostolorum prædicatione, explicata ex his furoribus, liberataq; fascino Diaboli, & ad veritatis conspectum cognitionemq; esset perducta, non ita multo post, eadem, qua antea, leuitate, Christianæ fidei professione abiectas, in pristinos sese furores reiecit, reuersa velut ad vomitum: His huc vsq; hæsit intricata.

Græci arguti natura, νοημονες, εὑρετικοί, καὶ φιλόνεικοι *intelligentes inueniendi facultate præditi & contentiosi*, & facundi, atq; amantes, ac perquam cupidi, & studiosi nouarum & argutarum inuẽtionum, religionẽ turbarunt acumine & subtilitate disputationum, & doctrinam obruerunt ænigma- *Græci religionẽ disputationibus, & allegoriis turbarunt.*

tum, allegoriarum scitè accommodatarum, venustarum imaginum ac picturarum, ingeniosè excogitatis commẽtis, quibus velut prætensis nebulis, lux doctrinæ circumfusa ac hebetata, sensim emarcuit initiò, auidè arripientibus imperitis, quæ velut oculis cerni videbantur: paulo post extincta prorsus euanuit, relicto inanium fabellarum fumo, quem solũ gens Græca, ante Apostolorum prædicationem, pro veræ doctrinæ luce amplexa est, ac sectata.

Post Apostolos, rursum constitutum ab his doctrinæ corpus Græci disputationum controuersiis referserunt, & discerpserunt.

Fuit enim in prima Ecclesia, perpetuus quasi conflictus disputationum; cum petulantia ingenia, non contenta dogmatibus propagatis inde vsq; ab Apostolis, alia certamina ex aliis subinde commouerent, & ex aliis quæstionibus detexerent alias, quibus Ecclesia, ceu procellis quibusdam impulsa & agitata, ruinam fecit tantam, vt plurimis gentibus tandem Mahometico furore correptis, & infectis, auulsisq; à Christiana professione, reliquiæ ægre in vera certaq; sententia, Dei adminiculo & ductu, sese confirmarint.

Romani religionem in Monarchiã conuerterũt.

Romani natura dominationis cupidi atq; eminentiæ, & ante Apostolorum tempora, & post illa, religiones suas Imperio politico conformarunt.

Et quidem, qualis fuerit διάταξις ἱερατική, *cõstitutio sacerdotum*, ante Christum in vrbe Roma, notum est ex historiis. Huic sublatæ cum Christiana successisset religio, Episcopi incitati ruentium in Asia atq; Aphrica Ecclesiarum interitu, & fiducia elati potentiæ acquisitæ, speque huius confirmandæ & amplificandæ, de transferendo ad sese dominio in omnes orbis Christiani Ecclesias, & hoc in vsus suos conuertendo, exemplo prioris formæ, cogitare, idq; vt consequerentur, conari omnia & experiri cœperunt. Adeptum tandem dominium, & cum hoc raptam potestatem imperandi reliquis, & quæuis pro arbitrio statuendi sanciendiq; non tantum in vsu rituum externorum, sed & dogmatibus; eò contulerunt, vt ministerium Euangelij in Monarchiam politicam distinctam ab Imperatoris potentia commutarent, & sapienter ac pie constitutum, distributumq; conuenienter, & ad conseruationem puritatis doctrinæ, ac guberna-

natio-

nationem disciplinæ seuerioris directum, pulcerrimum ordinem primitiuæ Ecclesiæ, huic suæ Monarchiæ stabiliendę tuendæq; accommodarent.

Constituerunt ergo, quasi Monarcham orbis Christiani, Romanum Episcopum quem οἰκουμενικὸν, *œcumenicum*, vocarunt; frustra refragantibus & reclamantibus ceteris Episcopis, & Romanum Episcopum iniuste hanc sibi arrogare potentiam contendentibus. *Hierarchia in Ecclesia Romana.*

Subiecerunt autem huic Ecclesias aliarum gentium orbis Christiani, distributas velut in ἐπαρχίας seu prouincias, & religione iurisiurandi eidem obligarunt ad fidem & obedientiam.

Proximi fuerunt Pontifici vocati Patriarchæ, qui, vt hodie apud Turcos Beglerbij absentis Pontificis vices, extra Europam in reliquis orbis terrarum partibus, Asia atq; Europa, gesserunt.

Aphricanus Alexandriæ Libycas Ecclesias & Ægyptias procurauit, vocatus οἰκουμενικὸς κριτὴς, *generalis iudex*: Antiochenus Asiaticas: Byzantinus Ionicas, & reliquas Asiæ littoralis. Hierosolymitanus Phœnicias & Palæstineas; eodem modo, quo Europæas is, qui se supremum Pontificem constituerat.

In harum partium prouincias collocarunt μητροπολίτας quos Archiepiscopos vocant, vt Romani olim Proconsules, aut prouinciarum Duces; Persę, Satrapas; Turci hodie Bassas. Quorum si plures requireret prouinciæ amplitudo, vnum eorum ἔξαρχον, *principem*, esse & Primatē: alium quempiam Legati munere fungi voluerunt, qui ceu Quæstor adesset Proconsuli in prouincia.

Metropolitis suberant Episcopi, vt hodie, in regno Turcico, Bassis parent Sansachi. Horum διοίκησις, *administratio*, ad certas prouinciarum regiones astricta, & definita particularium tractuum limitibus, comprehendebat impositos his χωρεπισκόπους, *inspectores regionum*, vel *vicarios episcopos*, Presbyteros, Diaconos, Hypodiaconos, ἀναγνώστας, ψάλτας, ἐξορκιστὰς, θυρωροὺς, ὑπηρέτας, *lectores, cantores, adiuratores, ianitores, ministros* & totam reliquam ἱερατικὴν τάξιν, *sacerdotum ordinem*, constitutam ad hoc, vt administraret τὰς παροικίας *vicinas Ecclesias*.

Sed has, ex primitiuæ Ecclesiæ constitutionibus, appellationes solas retinuerunt, officiis ipsis & ministeriis in abusum conuersis.

Omnibus his addiderũt tandem numerosa agmina Monachorum, & sacrificulorum, quasi exercitus quosdam cõparatos custodiendis, inq; officio retinendis prouinciis, & iis legibus in singulos exequendis, quæ autoritate Pontificia latæ erant.

Summo Pontifici, Senatum Cardinalium, certa officiorum distinctione, Episcopis, collegia Canonicorum adiunxerunt, ex quibus legerentur successores.

Et summi Pontificis autoritatem tum armarunt fulmine *ἀναθήματος*, *anathematis*, tum eo vsq; auxerunt, vt asseuerare non sint veriti, diuina constitutioñe, Pontificis Imperiũm complecti regna Mundi, & potestatem habere abrogandi Imperia Monarchis, ac conferendi eadem aliis, pro arbitrio.

Hęc talis Monarchiæ constitutio, qua occuparunt Christianum orbem, distinctioq; velut præfectorum & gubernatorum, & legum descriptio ac ceremoniarum, quæ in singulis Ecclesiis obseruandæ, & à singulis rei sacræ dedicatis ministris administrandæ essent. Hæc ergo Pontificum Romanorum religio est, de hoc statu dimicant, & de abusuum illorum, errorumq; conseruatione, quibus huius regni Maiestas ita incumbit & innititur, vt, his sublatis, collabi eam necesse sit & ruere.

Huic regno Pontificio longè dissimilis est Ecclesia Filij Dei, quæ est cœtus non armatus potentia, non regum opibus instructus; non circumscriptus limitibus Romanæ sedis, neq; alligatus ad illam *διαδοχὴν*, *successionem*, successorum in Regno Pontificio, sed dispersus per orbem terrarum & tamen non Idea Platonica: sed visibilis cœtus hominum amplectentium Euangelium, & rectè vtentium Sacramentis institutis à Filio Dei: in quo cœtu caput est ὁ ἀρχηγὸς, καὶ ἀρχιερεὺς μόνος, ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, *dux & summus sacerdos solus, sanctus, innocẽs, impollutus*, ipse Filius Dei, & per ministerium Euangelij verè efficax est, & multos regenerat, voce Euangelij & Spiritu sancto, & facit heredes vitæ æternæ: & dat Prophetas, Apostolos, Euangelistas, Pastores, Doctores,

ctores: Suntque in eo cœtu multi electi, & aliqui non sancti, de vera doctrina tamen consentientes: Et hic ipse cœtus aliàs maior est, illustrior, & purior, aliàs obscurior, & minus potens, dispersus, lacer, egens, neglectus, oppressus Tyrannorum potentia.

Huius cœtus Doctoribus dicit Filius Dei: Reges gentiū dominentur vobis: vos autem non sic.

Hæ itaq; singularum gentium religiones, fuerunt singularum Sibyllæ, quibus semper aliquid prædictionum & vaticiniorum de futuris mutationibus, aut euentibus secundis vel aduersis, fuit admixtum.

Etsi autem meas, de vocabuli origine & significato, coniecturas recito, non tamen refragor historiarum annotatis de mulieribus vatidicis.

Non inficior, fuisse mulieres aliquas eiusmodi, vt predictum est: &, qua vi, pleraq; fuderint oracula, cum ex furibūdis gestibus plenis fœdissimarum deformitatum, quos vsurpasse memorantur, tum ex ipsis miraculis, quibus annexuerunt semper aliqua pertinentia ad confirmationem idololatriæ Ethnicæ, cuiuis iudicare promtum est. Insibilante ea & instillante Diabolo pepererunt, qui odio Dei, vt creationem rerum fucatis imitari præstigiis, sic prophetiarū & doctrinæ sanctæ publicationem *κακοζηλία, praua imitatione*, obscurare studuit. *Sibyllæ mulieres vatidicæ.*

Suos sibi Dei exemplo delegit Prophetas, & potissimum ex muliebri genere, quod sexus iste imbecillior est natura, simpliciorque, & minus vel cauere insidias, vel intelligere astuta consilia, vel reniti impulsui, vel commissa celare potest, quodq;, ad permouendos ac persuadendos alios, accommodatiora, pluraq; adiumenta habet.

Ex his cultus & religiones contrarias diuinis sparsit, easq; coniunctas plerunq; cum denunciatione aliqua futurorum euentuum, vt eo auidius susciperentur.

Creuit inde autoritas talium hominum apud imperitos, vt tentare aliquid, vel auspicari, nisi illis salutatis ac consultis, nefas duceretur: & à Deo regi donariq;, prænotione tali futurorum, censebantur.

Tales, hoc Enthusiastarum Catalogo, comprehendimus, cuius omnes Diaboli vatidicos ministros includimus, quos

æmulatione veri Dei, qui per Prophetas ſanctos locutus eſt cum Patribus, Diabolus finxit, ne cedere Deo videretur.

Sibyllarum catalogus. *Sambethe.* Recenſentur autem ferè hoc ordine Sibyllæ. Antiquiſſimam faciunt Sambethen, quam Noha patre procreatam quidam, alij Beroſo patre, & Erimante matre natam fingunt. Ei tribuunt vaticinia de Chriſto, de regnorum mutationibus, & aliis, quorum fragmenta extant in Lactantio & Theophilo.

Sibylla Libyca ſeu Eliſſa. Secundo loco numerant Libycam, cognomento Eliſſam, quam, de Græcorum commẽtis, ex Ioue & Lamia Neptuni filia, procreatam, & à Libycis gentibus Sibyllam cognominatam, Pauſanias prodidit.

Vtut fabulentur & ludant Græci, omnino non vatidicas mulieres, ſed vnam atq; eandem patrum religionem vtraq; voce deſignatam iudico. Excogitatam autem ac celebratam vocem vtranq; ideo, vt illa de præcipuis huius ſanctiſſimæ & vetuſtiſſimæ doctrinæ cuſtodibus ac propagatoribus moneret, hoc quale eſſet doctrinæ genus, quid profiteretur, quo animos hominum dirigeret ac deduceret, quem Deum agnoſcendum colendumq; proponeret, edoceret.

Etymologia Eliſſa. Compoſita eſt enim dictio Eliſſa, ex vocibus El & iaſcha, id eſt, Deus eſt: Eliſſa, id eſt, doctrina de vero, viuo, & exiſtẽte Deo, qui non eſt fictitium numen, non ſculptile, aut imago picta, ſed eſt, & viuit ab æterno, conditor & conſeruator omnium creaturarum.

Poſtea Ethnici, cum reperiſſent has voces in veterum monumentis, quia cum doctrina originem & ſignificata earum amiſerant, ex ſuis furioſis vatibus, μαίντες, vates, vel Propheiiſſas his notatas finxerunt. De ceteris Sibyllis, etſi nihil affirmo, tamen vatidicas fuiſſe mulieres, & tales quidem, quales in hoc ſecundo genere προμαντ..., vatidicarum, ſub Enthuſiaſtarum nomine deſcripſi, aſſentior, nimirum Diaboli miniſtras, ab ipſo velut conductas, ad conſeruationem ac confirmationem illius regni, quod in genere humano inſtaurarat.

Sibylla Erophile. Vna eſt & eadem Sibylla, quam Delphicam, Erythræam Siculam, Samiam, Rhodiam, & Clariam nominant inde, quod in his frequenter locis fit verſata. Proprio nomine Erophilen dictam referunt: Ipſa ſibi quoque ἀρτέμιδος

Diana,

Dianæ, nomen in suis carminibus imposuit: quandoque sororem se Apollinis, quandoque filiam iactauit; quibusdam versibus natam se matre immortali, nimirum vna Nympharum, quæ Idam montem possidere credebâtur, & patre mortali cecinit, inter quos extant hi:

εἰμὶ δ' ἐγὼ γεγαυῖα μέσον θνητοῦ τε θεᾶς τε,
νύμφης δ' ἀθανάτης, πατρὸς δ' αὖ κητοφάγοιο.
μητρόθεν ἰδογενής, πατρὶς δέ μοι ἐστὶν ἐρυθρή,
μάρπησσος μητρὸς ἱερή, ποταμός δ' αἰδωνεύς: *id est*,
Partim ego Cetiuoro mortali patre creata,
Partim immortali Nympha: me fontibus Ida
Eduxit vitreis, tenuis glebaq; ruente:
Marpessus matri patria est, fluuiusq; Aidoneus.

Erythræi cum Græcis de patria eius contenderunt, vtrisque sibi eam vendicantibus: Græcis Delphis natam ante Troiana tempora quadringentis annis, vt quibusdam placet, ex Apolline & Lamia, vt aliis, ex Aristocrate & Hydole: Erythræi contra de carminum, quæ reliquit sententia, in Coryco monte, ab Idæa Nympha editam, patre Theodoro quodam pastore, affirmarunt.

Adolescentula νεωκόρον, *æditum*, egit in templo Apollinis τοῦ σμινθέως *Sminthei*, & somnia, quæ in templo Hecabes excubantibus obiiciebantur, explanauit.

Maximam vitæ partem consumsit in Samo, inde sæpe in Clarum Colophoniorum, Delum & Delphos, expatiata est, vbi vaticinia sua illis hominibus decantauit.

Delphis saxum quoddam conscendisse indeque μαινομένην καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ κάτοχον *furentem ac correptam à Deo*, proclamasse oracula, notatum est. Lapidi illi inde inhæsit appellatio saxi Erophilei.

In Troade tandem, non procul ab Ida monte, cum finisset vitam, sepulturam in nemore τοῦ σμινθέως, *Sminthei*, & hoc Epitaphio columnæ lapideæ inciso celebratam, Paulanias scribit:

ἅδ' ἐγὼ ἁ Φοίβοιο σαφηγορίς εἰμι σίβυλλα,
τῷδ' ὑπὸ λαϊνέῳ σάματι κευθομένα.
παρθένος αὐδάεσσα τὸ πρὶν, νῦν δ' αἰὲν ἄναυδος
μοίρᾳ ὑπὸ στιβαρῇ τήνδε λαχοῦσα πέδην.

ἀλλὰ πέλας νύμφαισι καὶ ἑρμῇ τῷδ' ὑπόκειμαι,
μοῖραν ἔχουσ' ἐν τῷ τῆς τότ' ἀνακτορίης.
Illa ego sum Phœbi interpres non vana Sibylla,
Hic quæ marmoreo clausa tegor tumulo:
Vocalis quondam, æternùm nunc muta puella,
Heu nimis, heu fati compede pressa graui,
Mercurio tamen & Nymphis sociata quiesco.
Quod fuerim Phœbo grata, ferens precium.

Sicut autem verus Deus inde vsque ab initio, condita suá voce Ecclesiæ suæ γεώργιον καὶ οἰκοδομὴν, *agricolationem & ædificiũ*, rexit ministris, καὶ συνεργοῖς, *adiutoribus*, delectis, atq; illi muneri dedicatis suo consilio: ante natum quidem ex Maria virgine Iesum Filium Prophetis; post eundem subuectum in cœlum, Apostolis & Doctoribus, ea prouidentia, vt, vno extincto, mox alium velut in illud vestigium, collocarit, ne series continua sanctorum ministrorum vspiam interrumperetur, neue vox doctrinæ vnquam consilesceret: sic odio & κακοζηλίᾳ, *peruersa imitatione*, Dei, Diabolus, prorsus eodem modo semel inchoatum à se ministeriorum continua vatum successione, surrogatis mox aliis in priorum loca, si decessissent, fouit ac conseruauit, sine intermissione vlla, quo enatæ superstitionum stirpes, sacris ceremoniisq; cumulatæ & fultæ, succrescerent vberius, horum opera prorogatæ.

Sibylla Thessalica. Successit Erythrææ Sibyllæ Thessalica, cognomento, μαντώ, ἀπόγονος, *Manto, neptis* Tiresię vatis Thebani, & antecessit eam Amphion, mox secutus Orpheus, cui Musæum & ceteros antea enumeratos, substituit Diabolus.

Phrygia, Tiburtia. Thessalicam exceperunt Phrygia, Tiburtia, & quæ σαρβὶς, *Sarbis*, à quibusdam, ab aliis κασσάνδρα, *Cassandra* à nõnullis ταραξάνδρα, *Taraxandra* nominata est. Has secuta Colophonia, cognomento λαμποῦσα ἀπόγονος, *Lampusa neptis*, Calchantis vatis, qui comes fuit expeditionis Græcæ, susceptæ contra Priamum, ob raptam à Paride Helenam.

Samia. Non procul ab his Samia abfuit cognomento φυτώ, *Phyto*, in cuius vestigia constiterunt Hellespontia, & Cumæa.

Hellespõtia. Hellespontia nata in Marmesso Hellesponti, ad oppidũ Gergethium, claruit Cyri & Solonis ætate.

Cumæa. Cumæam ex Cuma Opicorum, nomine proprio Amaltheam,

theam, & Erophilen,& Δημώ, *Demo*, appellatam fuiſſe tradunt. Hæc nouem volumina oraculorum dicitur obtuliſſe certo precio Tarquinio Priſco Romanorū regi: hunc cum precium re maius videretur, recuſaſſe emtionem: illam tribus crematis, reliquos retuliſſe ad regem; eodem æſtimatos precio. Miratum Tarquinium, quid, quod tanti faceret, continerent, libris apertis atq; inſpectis, oracula inueniſſe, ſolutaq;, quam exigebat mercede, libros retinuiſſe, & arcæ lapideæ incluſos, ſepoſitoſque in templo Iouis Capitolini, loco ſubterraneo, magna cura cuſtodiri iuſſiſſe, vbi & aſſeruatos aiunt ad Cornelium Syllam vſque, quo tempore, cum incendio Capitolium conflagraſſet, ſimul perierunt.

Tarquinius libros oraculorum à Sibylla Cumea emit.

Suetonius, ad Auguſtum vſq; manſiſſe incolumes, & ſub Baſi Palatini Apollinis, cum Martiorum vatum & Bagoes Nymphæ carminibus, conditos ſtetiſſe, author eſt.

Præter his ſcriptis celebratas, plures aliæ fuerunt vatidicæ mulieres, pene apud ſingulas gentes, & ne quidem à populo Dei abfuerunt: Saulem enim Pythoniſſam conſuluiſſe legimus: fuitque præcipua earum authoritas & obſeruantia, vſque ad Chriſtum: quo exhibito, cum Dæmones victi oppreſſique Chriſti victoris potentia, & pulſi fugatiq; vi & efficacia miniſterii Euangelici, ſubducerent ſeſe, atque euaneſcerent, mox vates illæ, à ſuo derelictæ rectore, obmutuerunt, ſiluerunt q; eo vſque, donec poſt Apoſtolorum tempora, deprauatione & obſcuratione lucis doctrinæ, quæ fulgebat in toto terrarum orbe, nouis occaſionibus datis, noua ratione miſerum genus hominum aggredi, occupareque & exercere cœperunt.

Ἐκστατικοί.

Ἐκστατικοὶ, *mente alienati*, vocātur, qui velut rapti extra ſeſe, ſenſuque omni & motu priuati, iacent exanimis ſimiles, exactiſque aliquot diebus ceu ex profundiſſimo expergefacti ſomno aut à morte reuocati in vitam, redeunt ad ſeſe, & miras fabulas, mira commenta, recitant.

Antiquitas reuera animas eximi corporibus diuinitus circumducique, vt beatorum & condemnatorum ſedes, & cœleſtis machinæ fabricam, aliaq; his ſimilia ex hominum conſpectu abdita perluſtrarent, renunciarentq; quæ vidiſſent, ceteris talium rerum ignaris: moneri etiam, doceriq; diuinitus, de multis ad ſalutem & incolumitatem generis

humani pertinentibus, de præmiis istorum, de pœnis impiorum, & pœnarum differentiis: deinde, confecto curriculo, quod dii concessissent, reponi in suos carceres, stulto errore, de relationibus & confirmationibus eorum, quibus tale aliquid acciderat, persuasum habuit.

Poetarum figmenta de campo Elysio vnde nata.

Ex horum fabulosis narrationibus, nata puto figmenta Poetarum, de campo Elysio, de distinctis animarum sedibus, de cruciatibus & torturis impiorum, de præstantium virorum læta & suaui conuersatione.

De Ecstasi variæ opiniones.

Nonnulli physica quadam disputandi subtilitate, ad naturam deorum ἔκστασιν, *animi secessionem à corpore* referunt, & ex his alii aliter. Aliqui enim, cum extrinsecus tractos esse haustosq; humanos animos & ex diuinitate acceptos, aut ea delibutos, & nulla corporibus necessitate obstrictos, libero hæc minimeq; impedito imperio regere ac gubernare crederent, eosdem, si ardore aliquo inflammarentur atq; incitarentur, spretis corporibus, sua spõte euolare atq; excurrere foras, tumq; ea cernere, quæ intra corporis carceres non conspicarentur, putant. Aliquorum ab hac diuersa fuit opinio, qui senserunt, non recedere à corporibus animos, sed certa cum his lege coniunctos manere atq; colligatos, vt ea parte, quæ sensum, quæ motũ, quæ appetitum habet, nunquam ab actione sint corporis seiugati: altera, quę rationis atque intelligentiæ particeps est, tum vigeant maxime, cum plurimum absunt à corpore, liberi sensibus ab omni impeditione curarum.]

Hanc igitur partem, cum sit completa ac conferta æterno sensu & mente diuina, oportere cognatione animorum diuinorum commoueri nonnunquam: Sed intentam in res præsentes, plurimorum curis & cogitationibus indulgere, quæ vitæ necessitatibus seruiant, seq; societate diuina disiungere.

Rarum quoddam genus esse eorum animorum, qui se à corpore euocant, quique, ad diuinarum rerum cognitionem, cura omni, studioque rapiantur, concitato liberoque animi non permisti cum corpore motu.

In hoc secessu animi in sese, & seiunctione à corpore, velut obstupefacto, & attonito, ac pæne mortuo, cum ita solutus est & vacuus, vt ei plane nihil sit cũ corpore, exercere

sese vim diuinam præcipue, ac videre, atq; hac tum cernere animum verisimiles causas rerum futurarum, in tota natura, sed acutius & liquidius multo, quam si corporis organis inhæreret, atque his ipsis præsagire consequentia & futura tũ retexere sese, repetendo, quæ ab omni æternitate, versatus cum innumerabilibus animis, viderit & cognouerit.

Falsum est hoc omne & commenticium. Quanquam enim, ex Sanctis aliquos, Spiritus sancti impulsu, hoc modo affectos fuisse legimus: non tamen, aut sua vi, aut suopte instinctu secedit mens in sese, ceu subducẽs se à corpore, & in eas incumbit cogitationes, quas enititur: sed in carentibus luce diuina, quiq; sunt domicilia non Spiritus sancti, sed incesti & mendacis Spiritus, occupantur & fascinãtur, infusis ab hoc ipso phantasmatibus, à quo & mentes ipsæ perturbantur erroribus, & corda furoribus percelluntur, præsertim si adsit occasio, ex habitudine naturæ.

Nec informat mens ex se, illa portenta impiarum & obscœnarum opinionum, sed velut illinitur atq; informatur à Diabolo. Quãquam enim recte inorganica dicitur, tamen dum in hoc hæret carcere corporis, sine ope & ministerio cerebri & spirituum animalium, nullas gignit vel expedit cogitationes per sese, & sua vi. Quod si quas concipit, sine motu sensuq; antegresso, & sine suo quasi annixu, illæ non ex ipsa oriuntur mente, sed forinsecus accedunt.

Medici ἔκστασιν, *excessum siue emotionem mentis*, Melãcholiæ speciebus connumerant, dicuntq;, ex copia & vehemẽtia humoris Melancholici, cum inundãtis, tum imbuentis, atq; immutantis crasin cerebri & spirituum, fieri quendam velut secessum animę in sese, demersumq;, aut intẽtionem atq; applicationem acriorem in aliquam imaginationem, adeo vt & cesset ipsa, seq; amoueat, quasi à corporis administratione vacatura instituto cogitationum operi, & corpus derelictum à gubernatore exanimetur, suasque etiam obire & exercere functiones desinat, solo cerebro excepto, quod à Melancholico humore obsitum stimulatumque, phantasias fingat ac formet.

ἔκστασις inter Melancholiæ species refertur à medicis.

Cogitationes vero, in quas defigitur atq; inuoluitur, respondere naturæ humoris Melancholici. Si enim ea atra bilis: quæ, in cerebrum penetrat, ex sanguine fit adusto,

Cogitationes in Ecstaticis humoribus cerebro respondere.

aut diluatur sanguine puriore, nasci inde phanthasias, de rebus lætioribus, conuiuiis, coniunctione, & consuetudine tumidis, & præstantibus viris, obuersarique animo loca amœna, culta, & varie exornata, & perfundi mentem lætitia; atque opinionem accedere, vt adesse & perfrui rebus cogitatis videatur.

Si ex adusta sit bile, aut cum ea confusa, hanc tetras parere θεωρίας, *contemplationes seu mētis cogitationes*, de cædibus, suppliciis, torturis, vstulationibus, volitatione in aere, aut transitu per flagrantia loca & ignes, atque aliis huiusmodi.

Si ipsa sola atra bilis in cerebrum irrepat, eam ciere imaginationes de occurentibus, aut insequentibus, & vitæ periculum intentantibus spectris, aliisve inusitatis & abominandis speciebus, variarique has, & misceri multipliciter, pro commixtione temperationeque atræ bilis, cum ceteris humoribus.

Ἔκστασις non è sola melancholia nascitur.

Vera hæc sunt, & recte cogitata: Raro enim fiunt ἐκστάσεις, *emotiones mentis*, eiusmodi absq; melācholia. Sed nō sola eas efficit atra bilis, quantumuis sit mira vi ac pene inexplicabili prædita, quantumuis præstantia ingenia pariat.

Non enim noticias, de rebus prorsus incognitis, præteritis, aut futuris, gignere, non phantasias falsas, tam concinna veritatis specie, tot obscuritatis latebris conformare, ac si, à summis ingeniis, magno exquisita atque efficta esset studio, potest; quales ἐκστατικοὺς, *quorum animus à corpore secessit*, reduces adferre ac prodere experimur: Nec mens, solo adiuta humore melancholico, citra opem alterius naturæ intelligentiam, condit & comminiscitur eas.

Nec ipsis ἐκστατικοῖς vita tanto tempore absque spiratione sufficeret, sed strangularentur suffocato corde, nisi id fouetur, afflatis halitibus frigidiusculis molliter, per aliud aliquod ventilabrum, præter pectus & pulmonem, quæ membra talibus fere quiescunt: Siquidem interclusa modice atque impedita respiratione, mox angi & laborare: deficiente prorsus, subito extingui cor cernimus.

Maniaci effectus quibusdam gētibus familiares.

Authores sunt, qui affirmant gentes aliquas, certis temporum periodis, præsagis furoribus, ceu morbis Epidemiis, corripi solitas esse: Et mulieribus Peloponnesiis, Chiis, Bœotiis, maniacos affectus cum diuinatrice præsensione

familiares

familiares fuisse aliqui scribunt, tanquam ἔνδημα νοσήματα, *morbos populares.*

Nota est historia, de furore percitis filiabus Prœti regis Argiuorum.

Sed dubium non est, vaticinantium furores futurorum præscios, quales Ethnicorum fuerunt, à Diabolo esse, siue sit à natura principium illorum, siue, nulla tali habitudine præcedēte, omne oriatur à Diabolo. Sed ad ἐκστατικοὺς, *ecstaticos*, redeo.

Plato in decimo πολιτειῶν *de Repub.* Phæreum quendam Pamphilium decem dies integros iacuisse refert, inter exanima cæsorum cadauera, biduoque, postqnam inde sublatus esset, cum rogo imponeretur, reuixisse; & quæ interea peragrarit loca, quæve conspexerit in cœlo, terraq; & locis subterraneis, magna cum admiratione commemorasse. ***Phæreus Pamphilius Ecstaticus.***

Similia de Atheo quodam philosopho in Proconneso Herodotus, de Harmone Clazomenio Plinius, de Soleo Plutarchus integram texens historiam annotauit.

Non exit anima è corporibus ἐκστατικῶν. & circumuolitat hinc inde, Mundi angulos perreptans atque inspiciens, diuino ductu, vt censuit antiquitas: neque solus Melancholicus humor, in cerebri sese corpus ingerens, animam à corporis auocatam gubernatione talibus phantasmatis implicat: nec relicta gubernatione corpotis, redit in sese: Sed texit seriem illarum cogitationum Diabolus, & hanc variat mira arte & scite repetitis præteritis, hisq; annexis præsentibus & aspersis etiam quibusdam admonitionibus de futuris, ne in suspicionem fabularum anilium, aut temere cogitatarum ineptiarum veniant: atque vtens occasionibus, quas μελαγχολικὰ πάθη, *melancholica affectiones* præbent, eaipsas animabus abductis à societate corporis, & occupatis insinuat aut obiicit, inducta simul persuasione, vt se reuera reliquisse corpora, & coram spectasse, quæ Diabolus effinxit & indidit, imaginentur. ***Anima non exit è corporibus Ecstaticorum.*** ***Ecstaticorũ imaginationes à Diabolo.***

Corpora vero exanimis similia seu reuera, seu de circumdata ab ipso specie, fouet interea, cordique aerem refrigerationi necessarium afflat.

Struit enim mirifica in naturis, quibus venenata & virulenta dominatur Melancholia, occasione illius humoris, &

& ab iis, quæ ex atræ bilis in cerebrum delatione atque impressione incidunt in amentiam, nunquam procul abest.

Facit hæc autem, vt pleraq; , falsa & insolenti imitatione τῶν ὀπτασιῶν καὶ ἀποκαλύψεων, *visionum & reuelationum*, quibus vsum ad Prophetas sanctos, & Apostolos, Spiritum sanctum sacræ literæ demonstrant, & vsurum ad electa Ecclesiæ membra Ioel Propheta vaticinatur, inquiens, Filii vestri visiones videbunt.

Diabolus cum Deo certat.

Certat enim, ex superbia & ambitione, cum vero Deo, insidiatur gloriæ Dei, nec, vlla in parte, eo videri vult inferior.

Sed secernere ὁράματα, *visa*, diuina, à Diabolo inspiratis aut offusis, planum est, & facile Ecclesiæ.

Discrimen ἐκστάσεων diuinarum & Diabolicarum.

Illa vel clare perspicueque menti illucescunt, vel, si figuris adumbrantur, ab ipso Spiritu sancto, qui confert dona interpretationis, explanantur, & congruunt perpetuo traditis antea, ac diuina authoritate constitutis doctrinæ metis ac regulis, de vero Deo, & vero Dei cultu, veraque sunt, non commenticia: iis etiam, quibus exhibentur, semper euidentia adiunguntur cœlitus testimonia, quæ certo confirmant, non ex ipsis nasci, aut à natura commoueri ea, sed iniici aut proponi diuinitus.

Ita κατ' ἔκστασιν *mentis à corpore excessu* in Actis reuocatur Petrus ab opinione, de obseruandis discriminibus ciborum, quæ visio consentiebat cum Prophetiis multo ante prolatis, de tota politia Iudaica abolenda.

Hæc vero, aut inexplicabilibus sunt nodis irretita, aut, ob lubricam flexibilitatem, in omnes torqueri sensus possunt, aut falsum statuunt, vtcunque se veritatis specie ostentent & inferant, perpetuoque à cœlesti doctrina discedunt ac dissonant, & requirunt illi repugnantia, vel palam, vel occulte, aliquo fuco: furoreq; percitis fere, aut mente alienatis & captis obliuione sui, occurrunt.

Certo enim consilio, nimirum, ne cognoscatur & proferatur cum dolus, qui subest, tum author ipse, demẽtat eos Diabolus, quos ad talia ministeria vsurpat, vt prorsus sui nec sint compotes, nec gnari, sed velut κατωδουλωθέντες, *in seruitute redacti* ea mẽte agitent, in ea intueãtur, quæ Diabolus præformat: eo proloquantur atque enuncient, quæ idẽ ipse

sup-

ſuppeditat: ex ſeſe nihil faciant, niſi quantũ ipſe permittit.

Meminit & Paulus raptus cuiuſdam in tertium cœlum, id eſt, viſionis exhibitæ ex tertio cœlo: quo eum abditam ex oculis noſtris beatorum ſedem notare exiſtimo, cum hic oculis obtenſus, & rotundo definitus ambitu Mundus, duob. notis conſtet, & diſtinctis tractibus, iisque orbicularibus, elementari & æthereo.

Pauli rapt io in tertium cœlum.

Hoc in loco etſi fatetur ſe ignorare, vtrum excedat è corpore anima, an permanens in ſua ſede & ſtat one, cœleſti luce perfundatur: inquit enim, οἶδα ἄνθρωπον ἐν χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων, εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος οὐκ οἶδα, ὁ θεὸς οἶδεν; *noui hominem in Chriſto, ante quatuordecim annos, ſiue in corpore non noui: ſiue extra corpus, nõ noui, Deus nouit:* tamen non patrocinatur cõmentis Ethnicorum de animarum egreſſu, vagisque oberrationibus, neque in dubium vocat hoc, quod antea aſſeruimus, non ſeparari animas à corporibus eorum, qui à Diabolica corripiuntur ἐκστάσει *ſeceſſione animi à corpore.*

Paulus non patrocinatur ſeceſſioni animarum à corporibus.

Vt maxime enim ſolutas euocarit Deus animas ſanctorũ Prophetarum ex corporibus, traductasq; in cœlum, & diuina completas luce, repoſuerit in ſuos carceres, quod nec inficior, nec affirmo: Diabolo tamen hoc imitari, & compagem animæ cum corpore admirandam, nec cuiquam cognitam, diſſoluere, exemtis animabus, ac repoſitis iiſdẽ diſſolutam ante conglutinare rurſus atq; compingere, impoſſibile eſt.

E genere vel τῶν θεοπρόσπολων, vel τῶν ἐκστατικῶν *cum Deo habentium commerciũ, vel ecſtaticorũ* ſunt, qui λυκάονες & λυκάνθρωποι, *Lycaones & lycanthropi*, nominati, credunt ſe verti in lupos, & luporum ſpecie, pererratis campis, graſſari in greges pecorum, & armenta, obuia quæuis dilaniando, vel rapere aliquid, vel vagari circum ſepulchra.

De Lycanthropis.

Extat apud Herodotum locus, de Neurorum, apud Scythas, conuerſione in lupos, quã ſibi nullis perſuaderi potuiſſe aſſeruationib. ait: Λέγονται ὑπὸ Σκυθέων, καὶ Ἑλλήνων τῶν ἐν τῇ Σκυθικῇ κατοικημένων, ὡς ἔτεος ἑκάστου ἅπαξ τῶν Νευρῶν ἕκαστος λύκος γίνεται ἡμέρας ὀλίγας, καὶ αὖθις ὀπίσω εἰς τὠυτὸ κατίσταται: Ἐμὲ μὲν νυν ταῦτα λέγοντες οὐ πείθουσι: λέγουσι δὲ οὐδὲν ἧσσον, καὶ ὀμνύουσι δὲ λέγοντες id eſt: *Perhibetur à Scythis, & ab iis qui in Schythia incolũt Græcis, ſemel quotãnis ſinguli ad aliquot*

Herodotus de Lycanthropis.

dies effici Lupi, & rursus ad pristinum habitum redire: quod tamen dicentes mihi non persuadent: nihilominus tamen illi aiunt atq; hoc dicentes deierant.

Visa sunt & nobis fabulosa esse, & ridicula, quæ de hac Metamorphosi hominum migrantium in figuram luporum, sæpe narrari audiuimus: sed non prorsus fictitia & falsa esse, de certis & exploratis indicationibus testium ἀξιοπίστων, *fide dignorum*, comperimus, qui accidere tale aliquid, proximis, à die Natali duodecim diebus annuatim, per Liuoniam, & vicinas regiones, certo cognouerunt ex confessionibus plurimorũ, qui ex numero illo, propter scelera, comprehensi & tormentis examinati fuerunt.

Lycanthropi in Liuonia.

Sunt autem Liuoniensium pars Neuri, in extrema ora regionis, proxime Roxolanos, vocanturque veteri vocabulo Neruii. Liuonienses Igilliones sunt Ptolomæo, his propinqui Sudini & Ganildæ, vbi hodie Curorum regio.

Lycanthroporum metamorphosis.

Rem ita geri narrat. Ineuntibus diebus, qui proximi Natalem Domini sequuntur, circumit puer altero pede claudus, qui illa Diaboli mancipia, quorum ingens est numerus, conuocat, & sequi iubet: quod si cessant aut cunctantur, mox alius vir procerus, flagello ex loris ferreis, iisque flexibilibus, connexo perpulsos, cogit, vt procedant propere. Is cædere miseros adeo grauiter dicitur, vt multo tempore vestigia ex vibicibus reliqua, cum magni doloris sensu corpora vellicent.

Quamprimum autem accinguntur ad sequendum, mox exui priore specie, & lupina indui videntur. Conueniunt aliquot millia: præit dux cum flagello ferreo: sequitur agmen eorum, qui se luporum specie circumdatos falsa persuasione credunt. Educti in obuia pecora irruunt mordicus, & apprehensa dilacerant: rapiunt, quæ possunt: dant & alia damna. Sed homines attingere aut lædere, non illis fas est.

Ad flumina vbi accesserunt, dux flagelli ictu aquas findit, vt dehiscere & discedere videantur, relicto sicco tramite, quo transeant.

Exactis diebus duodecim, dissipatur agmen rursus, & ad se quisque, deposita lupi & recepta hominis specie, reuertitur.

Muta-

Mutationis rationem talem esse aiunt. Qui mutantur, conuersione momentanea concidunt subito, vt, qui morbo attonito corripiuntur, & iacent exanimis similes, ac sensu carentibus, & vita.

Non abeunt autem, nec loco mouentur collapsi, neq; ita iacentes vlla vestiuntur specie luporum: sed cadaueri similes euadunt, & voluti atq; agitati reliquæ in ipsis vitæ signa euidentia nulla præbent.

Inde persuasio nata, eductas è corporibus animas, in effictа luporum forma φάσματα, *spectra*, immitti, & inde, vbi peractum hoc est, quod Diabolus instituit, remitti in corpora, quod cum fit, vitam illos recuperare.

Confirmant hanc persuasionem λυκάονες ipsi, qui fatētur, non detrahi corporibus figuram humanam, neq; accōmodari lupinam, sed impelli animas tantum, vt egressæ ex suis carceribus, in lupina corpora inuolent, & ab iisdem, certo ac præstituto tempore, circumferantur.

Auditi sunt, qui se ex vinculis, lupi forma, ad suos longis itineribus profectos commemorarunt. Hi interrogati, qui potuerint, clauso carcere, & cur redierint, & quomodo latissima & profundissima flumina tranarint, responderunt, & euasisse se, nihil impedientibus claustris, & rediisse coactos, & flumina volatu se traiicere, terra currere.

In collegium λυκανθρώπων, *Lycanthroporum*, pertrahi dicuntur, qui cum his versantur crebro, & compotant. Infici enim consuetudine horum, & compotationibus creduntur. Et quanquam crebro hoc modo afficiuntur, vt videantur fieri lupi, nunquam tamen in vnum colliguntur agmen nisi iis diebus, quibus dixi. *Λυκανθρώπων consuetudo inficit.*

Talibus lusibus delectatur Diabolus, vt misera illa, & Dei ignara mancipia sua, excruciet etiam in hac vita, suppliciis, torturis, excarnificatione corporum, & modis aliis. Plurimi enim, propter ea, quæ se, luporum specie, inferre credunt damna aliis, afficiuntur pœnis publicis.

Nec miremur has Diaboli præstigias & machinationes, cum tetriora multo, & quæ minus vero consona videntur, exerceat & perficiat in extremo Septentrione, vbi homines hactenus cultui Dæmonum dediti fuerunt.

Inter reliquas enim illius vltimæ oræ gentes, Pilappii

Pilappiorum tetra superstitiones.

extremam Scandinauiæ peninſulæ partem, ad mare glaciale inhabitant. Hi nec agros colunt, nec vllum animal alunt præter Tarandum, quo vtuntur pro iumento, tempore hiemis, quando congelatæ aquæ conſtiterunt, & omnia obriguerunt frigoribus. Viuunt ex venatione & piſcatione, & coluerunt hactenus pro diis ligna & lapides.

Ituri venatum aut piſcatum, aut aliud aliquid incœpturi, præmiſſis quibuſdam adiurationibus, ſuos deos, quos conſulunt, tentant loco mouere. Hi, ſi facilè ſequantur, annuũt inſtituto, & ſucceſſum promittunt: ſi renitantur, ſucceſſus negant: ſi omnino moueri ſe loco non patiantur offenſos ſeſe oſtendunt.

Sacrificium Pilappiorũ.

Tales ergo ſacrificio placandos exiſtimant, quod in hunc modum inſtituunt.

Tympanum habent æneum, in quo depicta ſunt ea quadrupedum, auium, & piſcium genera, quæ ipſis non eſt difficile conſequi. Habent & ranam æneam, ferreæ perticæ annexam, quam in medium tympani ad perpendiculum defigunt. Poſtea adiurationibus editis, pulſant tympanum, ad cuius ſonitum deſilit rana in depictorum animalium aliquod. Illud animal, cuius effigiem petiit rana, mactant diis. Caput ſuſpendunt ab arbore, quam ſacram habent: reliqua coquunt, &, amicis adhibitis, conſumunt, ſeque illo omnes perfundunt iure, cum quo hoſtia decocta eſt. Talibus peractis ſacris, ſuccedere quæ moliuntur & parant, experimento ſe didiciſſe, aiunt.

Si quis peregrinus cupiat, de ſuorum conditione, certi quid cognoſcere, præſtant, vt, intra viginti quatuor horarum ſpacium, reſciſcat, quid cum illis agatur, vel ſi trecentis miliaribus abſint, hoc modo.

Pilappii quæ in remotiſſimis terris gerantur ſpacio 24 horarum reſciſcere poſſunt.

Incantator, poſtquam vſitatis ceremoniis euocatos deos ſuos compellauit, ſubito collabitur & exanimatur, quaſi extincto illo, reuera abſcedat à corpore anima. Neq; enim aut ſpiritus in eo reliquus eſſe, aut reſtare cũ vita ſenſus aliquis & motus videtur. Sed, vt adſint ſemper aliqui, oportet, qui proiectum & exanime corpus cuſtodiant, quod cum nõ fit, Dæmones id abripiunt.

Horis viginti quatuor elapſis, reuertente ſpiritu, ceu è profundo ſomno, cum gemitu expergiſcitur exanime corpus,

pus quasi reuocetur in vitam ex morte, qui conciderat. Postea, sic restitutus, ad interrogata respōdet, &, vt fidem faciat percontatori, recenset aliquid, quod agnoscat ille, & certo sciat, in ædibus suis aut cognatorum fuisse.

Ingens apud eosdem est numerus, & ingens potentia spectrorum, quę versantur, conuiuantur, & colloquuntur cum ipsis, neque arceri aut abigi vlla ratione queunt. Cumque præcipue terreantur & exagitentur à manibus cognatorum, post mortem, ne id fiat, prohibent, cadaueribus defossis & sepultis sub foco. Hac medicina sola, contra Dæmonum sese vexationes & terriculamenta muniunt, ac tutos præstant. Id enim si faciant, nullæ in posterum illorũ vmbræ comparent amplius: si negligant, obuersantium perpetuo cognatorum vmbris turbantur & infestantur. *Pilappii abundant spectris.* *Pilappii defunctos cognatos sub foco sepeliunt.*

Hoc tempore, minus est ibi incantationum, quam fuit antea, quod Sueciæ Rex, ne iis amplius vtantur, seuerissime prohibuit, & quantum potest, curat eos de religione nostra recte erudiri, quamuis hoc sit difficile, cum certas non habeant sedes, sed vagentur in syluis. *Sueciæ Rex Pilappios in religione erudiri instituit.*

Regiones, quas incolũt, palustres sunt, nec nisi hyberno tempore peruiæ, quando omnia congelantur.

Pastores, ex Finlandia, Nortbotnia, Angermania, Midelpadia, Helsingia, & vicinis regionibus, hyeme ad eos accedunt, &, quos adipiscuntur, docent orare, ac mediocriter institutos baptizant.

Dicunt, quod si prouectiores ætate Baptismum suscipiant, ii communiter intra septimum aut octauum diem à Baptismo moriantur, idq; præcipue admirabile est. *Pilappii grandiores baptisati 7. aut 8. die post moriuntur.*

Hæc ex narrationibus hominum dignissimorum fide recitaui. vt, cum hæc consideramus, exuscitemus nos ad ardentius & vigilantius studium cauendi insidias Diaboli, & ad precandum ardentius, vt Filius Dei, qui missus est, vt destruat opera Diaboli, regat & seruet nos, nec sinat ab ipso paullos in Diaboli potestatem redigi.

Sed redeo ad Lycaones, quos tunc, cum subito euersi ac prostrati lapsu fiunt exanimes, attonitorum instar, aut animo delinquentium, cõstat somno opprimi arctissimo, eoq; detineri Diaboli artificio, quousq; aut libuerit ipsi aut exegerit operis, quod interea in hominis miseri perniciẽ per- *Lycanthropi somno arctissimo opprimuntur.*

agit, conditio. Vincit sopito sensus, inhibet motum, ac respirationem tollit, aut occultat omnia vitæ argumenta, & ne suffocetur, cordis calorem, vel afflatu aeris sufficientis, vel leni prorsus & obscuro motu ventilat, aut fascinat astantium oculos, ne, quod de respiratione reliquum est, animaduertant.

Non excedit è corpore humano anima vere, vt in lupinum commigret, Diaboli coactione, etsi ex collapsis prosilire interdum lupina specie, spectra conspiciuntur.

Ex Lycanthropis collapsis spectra, lupina specie, prosiliunt.

Nec suam corpora formam exuunt aut mutant, sed deuinctis illis somno profundissimo, vt in ἐκστάσει, *ecstasi*, animæ non impeditæ aut distractæ ministerio regendi corporis, sed ceu in sese reuocatæ, occupantur phantasmatibus ac ludibriis effictis, & immissis à Diabolo de iis rebus quas interea perficit, cum opinione tali, vt ipsæ, de impressa δοκήσει, *opinione*, seu phantasia, videantur facere ea, quæ φαντάσματα, *phantasmata seu imaginationes*, pingunt & persuadent.

Lycaonis cuiusdam historia.

Vera narratio est de quodam Lycaone rustico: qui cum, apud præfectum suum, non procul ab vrbe Rigensi, cœnasset, tandem inebriatus, sub somni tempus, subito è sella decidit, supinus in pauimentum, ceteris spectantibus.

Præfectus homo sapiens, quod, Lycaonem esse statim agnosceret, iubet familiam, hoc relicto, cubitum ire.

Postridie reperitur in agro equus per medium dissectus: coniectura Præfecti, culpa confertur in eum, qui pridie exanimatus sub noctem mane reuixerat. Ducitur is ergo in carcerem, & interrogatus mox confitetur factum: ait, se veneficam, ignei papilionis specie, circumuolitantem persecutum esse (gloriantur enim Lycanthropi, quod ad arcendas veneficas conducantur) hanc, vt declinaret periculum, sub equo forte ibi pascente se abscondisse: ibi se, arrepta falce, dum petit validius veneficam, intẽtatum ictum arte eludentem, ex improuiso & imprudenter discidisse equum.

Lycanthropi se ad arcendas veneficas cõductos esse gloriantur.

Ad hunc modum ludunt inter se Diaboli, de hominum pernicie.

Medici λυκανθρωπίαν, *lycanthropiam*, vt ἔκστασιν, *successionẽ animæ a corpore*, melancholicis affectionibus accensent, quibus vt non refragor: Nam ciere prauam ac maliciosam atram bilem, nimia φαντάσματα, *phantasmata*, & plerunque

μαν-

μανικὰς, *diuinatrices* naturas melancholicas esse, res docet: ita, siue accedat διάθεσις *affectio*, melãcholica, siue nulla adsit, crebrius Diaboli præstigiis talia, quam solius exuberantis atræ bilis malicia, effici sentio. Nec dubium est phantasiis melancholicis mente errantium, sua semper Diabolos ληρήματα, *deliramenta* & motibus horum, atque affectibus, suas aspergere multiplici veneno infectas flammas.

Est autē ἔκστασις Diabolica aliud nihil, nisi ludibriũ Diaboli reuocatione ἐκστατικῶν, *ecstaticorum*, ad sese, ac restitutione ceu ex morte in vitam; conantis effingere opus resuscitationis mortuorum, quod solius omnipotentiæ diuinæ opus est, Diabolo inimitabile: scilicet, vt hoc præstigiarum genere fidem faciat his, quæ Ecstatici ad sese reuersi enumerant, & omnipotentiæ diuinæ gloriam ac maiestatem eleuet & obscuret. ***Definitio Ecstasis Diabolicæ.***

Quid vero de tota θεομαντείᾳ, *vaticinatione*, & de his quatuor τῶν θεομάντεων, *vatum*, differentiis, sentiẽdum, quid horum prædictis, responsis, aut narrationibus tribuendum sit, ipsa vox diuina decernit, Leuit. 20. dicitur, Ἀνὴρ ἢ γυνὴ, ὃς ἂν γένηται αὐτῶν ἐγγαστρίμυθος ἢ ἐπαοιδὸς, θανάτῳ θανατούσθωσαν ἀμφότεροι, λίθοις λιθοβολήσετε αὐτοὺς, ἔνοχοί εἰσι: *id est, quod si quis in eis aut ventriloquus, aut magus fuerit, siue vir, siue mulier sit capite plectitor, lapidator pœnas dato.* Et ibidem οὐκ ἐπακολουθήσετε ἐγγαστριμύθοις, *ventriloquis non auscultabitis.* ***Θεομαντεία diuina voce prohibita.***

Deuter. 18. atrocissimis verbis abominari dicitur Deus, & odisse eos, qui sua corpora, domiciliorum instar Diabolis accommodant, dedicantve, aut insidentes aliis Dæmones sciscitatur. ἐγγαστρίμυθος, *ventriloquus*, vel, vt Hebræus textus habet, Pythonem consulens, βδέλυγμα ἐστὶ τῷ κυρίῳ τῷ θεῷ σου, *res abominanda est Domino Deo tuo.*

Vtrosq; damnat vox diuina, cum hos, qui volẽtes dedunt & mancipant sese Diabolo, receptisq; intra sese immundis spiritibus sponte aut negligentia admissis, fiunt hostes Dei, & præcones blasphemiarum, quas in verum Deum illi concinnant & euomunt, quo nihil potest cogitari horribilius: tum illos, qui tales Diaboli ministros consulunt, siue futurorum præscientiam, indicationemve occultorum expetãt, siue opem flagitent, atq; auxilium.

Et quanquam de obsessis tantùm loquitur textus, tamen

includit, & ceteros, qui ab obsessis eo solum differunt, quod aliter se in illis ostendit, aliterque, quæ meditatur, promit, quam his. Vult Deus non tantum, ne faciamus corpora nostra sponte mancipia & domicilia Diaboli, sed etiam, ne occasiones illi præbeamus nos adoriundi, aut tentandi aditus, negligentia, vel quacunq; re alia, neve vlla nobis intercedat societas cum addictis Diabolo.

Cùm vero hoc præstare nobis sit difficile, in tanta naturæ imbecillitate, tantaque hostis astutissimi & πανουργοτάτου, & *versutissimi*, astutia, petamus auxiliū à Filio Dei, nosq; ipsos verbo Dei, assidua inuocatione Filij Dei, & Spiritus sancti ope ita muniamus, & obsepiamus, aditu omni, velut vallo vndiquaq; præcluso, ne perfringere hæc septa facile, & expugnare nos possit; feramus etiam placide impositas nobis ærumnas diuinitus, nō fremamus aduersus Deum, nec impatientia quæramus auxilia prohibita, nec curiositate, aut petulātia, scrutemur vel ea, quæ scire nos, aut non refert, aut non licet, aut non expedit; vel ex iis, à quibus inquiri aliquid Deus seuerè vetuit.

DE MAGIA.

IRGILII de Alecto carmen, Tibi nomina mille, mille nocendi artes, pulcrè pingit Diabolum qui infinita varietate, infinita molitur in contumeliam Dei, & seductionem perniciemq; generis humani.

Mira calliditate, & discrimine multiplici, inde vsque ab initio, imposturas inuexit & obtrusit suas, primò despicienter eleuata autoritate verbi Dei, mox eodem nouis erroribus sensim & occultè obscurato, tandem prorsus abolito, & animis hominum conuersis partim ad creaturas, partim ad sese, non vno modo, sed varie, nouatis rationibus oraculis instauratis, hominibus ipsis vel occupatis, vel afflatu dementatis in suos vsus, aliisque institutis horum similibus, vt nouitate & varietate captos, delinitosque in officio retineret.

Inter hæc Diaboli artificia & ludibria, non infimum sibi

locum

locum μαγεία & γοητεία, *ars magorum & incantatorum*, vendicant.

Magorum appellatio, apud antiquos Persas, amplissima fuit & honestissima. Solis enim tribuebatur sacerdotibus, quorum & dignitas erat summa, & authoritas præcipua. Præerant religioni Persicæ; vt in populo Dei Leuitæ, & sacra publica soli tractabant ac peragebant, studiisque veræ Philosophiæ dediti erant, atque in his, ab ineunte ætate, magna cura, fide, & diligentia, erudiebantur, & exercebantur exemplo Chaldæorum, à quibus Philosophia ad Persas permanarat.

Magorũ appellatio, apud Persas honesta.

His religionis conseruatio, sapientiæq; Persicæ explicatio & propagatio, tum antiquorum monumentorum custodia, historiarumque recentium, & rerum ad Regni summam pertinentium notatio descriptioque incumbebat, ex antiquo maiorum instituto.

Magorum Persicorum officium & potentia.

Ex eo etiam cœtu deligebantur, qui Regibus presto erant in gubernatione, eosq; tum moderabantur, monebantq;, si quid opus esset, tum instruebant consiliis.

Quantum valuerint, Herodoti historia docet. Rapiunt Regnum, interfecto fratre Cambysis, quod conficere nunquam potuissent, nisi ad Regem aditus eis patuisset liberrimus, qui ceteris erat interclusus. Nec quisquam Rex Persarum poterat esse, qui nõ antea Magorum disciplinam scientiamq; percepisset.

Et fuisse etiam, in eo numero, viros naturæ, & sacrarum historiarũ, & Prophetiarũ peritissimos, vel inde coniici potest, quod momentum locumq; nati Filij Dei ex Prophetiis, quas in illo regno, & Babylonico Israelitæ, captiuitatis tempore, sparserant, stellæ monitu agnoscunt. Quam quidem stellam non casu illuxisse, neq; ex materia Physica, naturæ ordine inflammatam, exarsisse, sed accensam diuinitus, vt natiuitatẽ Filij Dei designaret, ipsosq; deduceret ad locum, in quo erat Christus, intelligunt.

Magi Persici sacrarum literarum periti.

Sed vt fit vbique, & omni tempore, cum extincta aut attenuata luce cœlestis doctrinæ, commenticia dogmata inualescunt, & Diabolicæ euincunt, ac radices agunt præstigiæ: sic in illo Regno, cum Magi initio deprauassent veramq; doctrinam, cœlestem & philosophicam, ante & post

Danielis ceterorumq; piorum tempora, commentis desumtis ex Chaldæorum libris, & ex sese genitis, instituissent nouas religiones, contaminassent Philosophiam anilibus fabulis: cum relicta naturæ vera contemplatione, sectarentur & captarent nescio, quæ signa, & plura comminiscerentur, atq; inde diuinandi artem extruerent, & Diabolus, his occasionibus, tum adiungeret se illis, tum superstitiones & rationes scrutandorum futurorum cumularet, quas pii & sancti in illo populo grauiter reprehendebant ac condemnabant; factum, vt Magorum nomen, à Sacerdotibus & Philosophis sanioribus, deuenerit ad eos, qui fœdera faciunt cũ Diabolis, seq; illis obligant quocunq; modo, acceptis vicissim talibus sponsionibus ab ipsis, vt vel sponte, certa aliqua specie se alligent aut includant crystallis, speculis, annulis, & aliis istiusmodi, excitiq; compareant, vel solennibus ritibus verbisq; conceptis, diris & execrationibus euocati, ascititia sese & conspicua imagine ostendant, ad quæsitaq;, vel voce respondeant, vel picturis, vel alio modo.

Magorum nomen infame.

Genii duo ex Ethnicorum opinione.

Ethnicis persuasum erat, opinione quadam contracta, ex reliquis adhuc veteris & primæ doctrinæ vestigiis, cuilibet homini, quam primum natus esset, sorte decerni atq; adiungi duos Genios, quos δαίμονας, *dæmonas*, vocabant Græci, eosque adesse homini, toto vitæ cursu, omni momento, & corpote extincto, animam ad Orcum deducere, vnumque ex his, bonũ esse Genium; alterum, malum, credebant: Illi, quicquid prospere euenisset, asscribebant: ab hoc tristia noxiaq; oriri & infligi censebant: Illum procurare ac promouere, quæ ex re nostra essent, ac defendere, quem in fidem, patrociniumque suum accepisset, atque arcere pericula nocumentaq;, & aduersari alteri, quantum posset, hortatoremque esse & impulsorem, ad honesta ac salutaria consilia, studia, & actiones: vnde ἀποπομπαῖον eum, ἀποτρόπαιον, ἀλεξίκακον, λύσιον, φύξιον, & δαίμονα λύοντα τὰς ἀράς, *auersorem, depulsorẽ, defensorem, à malis liberatorẽ, fugantem mala & Genium auerruncantẽ diras & imprecationes* nominabant: hũc contra interuertere & elidere res bonas ac salutares; calamitates vero & incommoda tum incutere, tum, si impenderẽt, maturare, atq; in capita nostra cogere, ac velut per præceps agere, omninoque ad scelera & flagitia propellere, indeq; in discri-

discrimina vitæ adducere, vel in subitum præcipitare exitium, putabant: Vnde ἀλιτήριον, προστρόπαιον, παλαμναῖον, & δαίμονα κυροῦντα τὰς ἀράς, *noxium, sceleratum, impurum, & genium ratas facientem diras*, nuncupabant. De his citantur versus Græci:

Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ τῷ γινομένῳ
Ἅπαντός ἐστι μυσταγωγὸς τοῦ βίου, id est,
Suus cuiq; genius est mortalium,
Vitæ initiator vniuersæ & arbiter.

Et sæpe spectra visa esse; & conspici, notum est. Brutum in bello ciuili terruit spectrum. Mario visum est, ante mortem, quendam hunc perpetuo versum auribus occinere ipsius:

Δειναὶ γὰρ κοῖται καὶ ἀποιχομένοιο λέοντος.
Sunt etenim vel sana abeuntis lustra leonis.

Cōstantinus Imperator Magni Cōstantini filius ipse narrauit, se speciē, quā antea in secundis rebus sæpe lætā vidisset, tunc, cū ægrotaret, vidisse mœstam, & lugenti similem. *Spectra sæpius visa.*

Qua de re eruditi disputarunt, fuisse Genium ipsius, qui solitus fuerit ipsum comitari.

Retentam omnino hanc opinionem coniicio, ex doctrina sanctorum Patrum de discrimine inter Angelos Bonos & Malos: quorum illi, quod perstiterunt in vera, erga Deum, & præfinita diuinitus obedientia, retinuerunt attributas ipsis in creatione dotes, & fruuntur Dei conspectu & cōsuetudine; suntq;, sicut describūtur in Epistola ad Hebræos; λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, *administri Spiritus, qui ministerii causa mittuntur propter eos, qui hæreditatē cernēt salutis.* *Geniorum opinio ex sanctorum Patrum doctrina.*

Hi, superbo ac contumaci contemtu violarunt obedientiam conditori debitam, & defecerunt à Deo, sua voluntate, libere, nullius impulsu aut coactione. Ideo non conseruarunt originem suam, sed exuti dotibus & ornamētis summis, ac iusto Dei iudicio condemnati, & præcipitati de cœlo, ad æterna supplicia, fieri hostes Dei, atq; immani Dei odio, cum deformare summis viribus Dei gloriam, excitatis in Ecclesia falsis ac blasphemis dogmatibus & hæresibus hisque auctis & dilatatis, tum acerrime oppugnare Ecclesiam cœperunt: primam quidem, moliendo exitium, aut

struendo atq; intentando pericula singulis: publice verò, crudelitatem excitando, impulsu tyrannorum, vt dilacerent Respub. vt sæuiant in innocentes, vt moueant non necessaria certamina, & inflammatione inquietorum ingeniorum, vt moueant seditiones, & turbent Respublicas.

Contra hos sancti & casti Angeli, velut in aciem collocati, & excubias agentes, perpetuo dimicant. Cumq; amenti gloriam Dei, & veram doctrinam promouent pia studia, reprimunt Diabolum, & serentes falsa dogmata: & impediũt tyrannorum conatus & crudelia consilia: Priuatim verò custodiunt, regunt, & tuentur pios, arcendo ac summouendo, quæ à Diabolo struuntur & intentantur.

Non diuina voluntate, aut dispensatione, mali Angeli hominibus adduntur: sed ipsi sese his adiungunt, contra Dei voluntatem, incitati Dei & hominum odio, & cupiditate cruciandi generis humani trahendique id secum in æterna supplicia.

Contra machinationes horum verò & conatus comparata sunt sanctorum Angelorum præsidia diuinitus.

Sed doctrina amissa, vt sæpe dixi, vix tenuis famæ aura, de his tantis rebus, permanauit ad Ethnicos, vnde nouæ postea opiniones coniecturis consutæ, & ex his mox Diabolicæ idolomaniæ detextæ sunt.

Magia & γοητείας discrimen.

Ex hac ergo opinione distraxerunt τὴν μαγείαν ἀπὸ τῆς γοητείας, *artem magicã ab incantatione.* Vocarũt enim μαγείαν ἐπίκλησιν δαιμόνων ἀγαθοποιῶν πρὸς ἀγαθοῦ τινος σύστασιν: Γοητείαν contra, seu μαγγανείαν ἐπίκλησιν δαιμόνων κακοποιῶν: *Magiam inuocationẽ beneficiorum dæmonũ, ad boni alicuius effectionẽ. Incantationẽ vero seu veneficium, inuocationẽ maleficorum dæmonum,* ad lędẽdos alios, seu intẽtatis illatisq; nocumentis, seu iis, quibus fruerentur commodis, quæve exhiberentur, ereptis aut suppressis.

Denominatam γοητείαν, existimant, ἀπὸ τῶν γόων, καὶ θρήνων περὶ τοὺς τάφους, *à lamentatione & ploratu circa sepulchra.* Circa sepulchra enim illi hærebãt & volutabãtur, noctuq; gemitu lamentabili ac tristi, noxios se Dęmones permouere, & excire in subsidium opinabantur.

Magia definitio.

Est igitur μαγεία, artificium à Diabolo traditum, quo Dæmones moniti, aut euocati à confœderatis suis ex pacto

(quibus

(quibus aut deditione sui, aut alio promisso susceptis, certis sese sponsionibus vicissim obstrinxerunt) iisdē, de pactis illis conuentisq;, vel aliqua specie circumdati, vel nō apparētes, præstant quæ requiruntur responsis aut effectis: eo vsq; quo vsq; vel cōdixerunt operā confœderatis, vel placet stare promissis, vel Deum indulsurum præuident.

Plerunq; vero, ante constitutum tempus, violato ac finito societatis iure socios illos vel ancipitibus falsisve præstigiis deceptos perdunt, cum per edita mēdacia produnt & in dicib. vinciendos necandosq; tradunt: vel ipsi tragico aliquo tristiq; supplicio interemtos abripiūt in æternos cruciatus. *Exitus Magorum tragicus.*

Hoc postremum præmiorum genus fere reddunt illis in quorum animas & corpora plenum ius habent, ac potestatem integram, ex deditione: illo cetero remunerantur, quibus vtuntur ex promisso solius operæ, non animarum & corporum.

Cum enim animas, Deo prohibente, lædere non possint, corpora cruciant.

Talis τῆς λυκοφιλίας, *lupina amicitia*, illius semper est exitus, tali ministros suos mercede donant.

Sed, vt ante dixi, nec vna se se omnibus forma fœderis deuincunt, neq; vno modo requisita præstant, sed aliis aliter.

Hinc illa specierum Magiæ varietas & diuersitas. Quæ etsi in duas species summas cogi possunt μαντικὴν καὶ πρακτικὴν, *vaticinatricem & in actione positam*, quarū illā de quæsitis respondet; hæc postulata exequitur: Semper tamen μαντικὴ, *vaticinatrix* prior est, nec πρακτικὴ, *quæ in actione posita est*, audet aut aggreditur aliquid, nisi de conatu & euentu illa prius annuerit, siue liquido diserteq; id fiat, siue per inuolucra ambigua. Meminerunt multarum specierum historiæ, hæ non rectius distinguūtur, quam varietate specierū quib. se Diabolus ostendit, aut ministeriis certis ex pacto addicit. *Magiarum species variæ.*

Magorum enim aliqui, familiares spiritus perpetuo secum circumferunt, alias aliis ergastulis vinctos & conclusos, vt ipsi iactitant: aliqui annulis, aut thecis: nonnulli speculis, aut Crystallis. A speculis est, quod vocant speculum philosophorum: hos Spiritus vetustas παρέδρους, *assessores seu consiliarios*, vocauit: Aliqui, cum opus est, accersunt & alliciunt ex pacto & conuento.

Præ omnibus maxime deteſtabile eſt illorum ſcelus qui ſe ex pacto ſuccubis & incubis Dæmonibus commiſcent. Non ab Ethnicis tantum vſurpatum: ſed adhuc multis gentibus (quod relatu turpe & abominabile eſt) vbi cœtus eſt Eccleſiæ Chriſti & ſonat vox doctrinæ cœleſtis, notum ac familiare: Succubis Dæmonibus ſe muliebri ſpecie viris ſubiicientibus; Incubis mulieres viri facie ineuntibus. Nec imaginatione & phantaſia id fieri, ſed opere & ſenſu conuincunt illorum qui peregerunt talia confeſſiones & aſſeuerationes.

Νεκυομαντεία.

Νεκυομαντεία, *necyomantia*, à manibus ex Orco accitis extractisq; futura ſciſcitatur. Νεκυομάντεις, *vates maniū elicie* erant vates ipſi, qui, ſacrificiis ſolenni ritu inſtitutis & peractis, diris atq; execrationibus, ab inferis manes educebant, cumq; exiiſſent ac comparuiſſent, percontabantur. Vnde ψυχαγωγοὶ & ψυχοπομποὶ, *animarum ſeu manium euocatores*, hi nominabantur: & opus ipſum ἐπίκλησις τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν *euocatio humanarum animarum*.

Redire enim ritibus illis concitatas allectasque credebant animas, tum cum euanidis & vmbratilibus earum imaginibus Dæmones induti proſilirent. Loca vero, ex quibus erumpebant, νεκυομαντεῖα & ψυχοπομπεῖα, quod tranſitum animabus præberent, vocabantur.

Ethnicorum opiniones de animabus defunctorū.

De animabus defunctorum, etſi tota antiquitas Ethnica opiniones miras habuit ac diuerſas: tamen ſaniores pleriq; in eo conſentiunt, non interire animas cum corporibus: ſed ſolutas vinculis corporum, & carcere, manere ſuperſtites, oculisque purioribus, non impeditas amplius hoc corporum cœno, contueri omnia ac perſpicere, & exactius, quæ per obtenſas veluti nebulas, ac ſordes corporum, pernoſcere & aſſequi non potuerunt, tunc intelligere ac complecti, certo tamen diſcrimine.

Imperitiores etiam redire vocatas animas, reſponſaque dare interrogatas, & multa, quæ euentura eſſent, monere ſenſerunt.

Vtramq; opinionem Diabolus confirmauit, cum oraculis, tum mortuorum ſpecie in domibus oberrans, ad ſepulchra, in iis locis, in quibus emergere, ac ſeſe ſiſtere animas prouocatas, opinio erat, quo hāc conſuetudinem conſulendi manes ratam faceret.

Plu-

Plutarchus Coraci Naxio, & pluribus aliis, ab oraculo Delphico, περὶ τῆς ἀφθαρσίας, *de immortalitate*, animæ, hoc renunciatũ memorat, οὐχ ὅσιόν ἐστι ψυχῆς καταγινώσκειν θάνατον, *Non homini sanctum est animæ cognoscere mortem*. Et Lacedæmoniis placaturis ex iussu oraculi manes Pausaniæ, quem in templo Palladis fame necarãt, εἴδωλον *simulachrum*, eius per ψυχαγωγὸν, *manium euocatorem*, allectũ, conspiciendum se exhibuit. Similia multa & veteres historiæ recitant, & patrum memoria accidisse nouimus.

Sed quæ sit animarum separatarum ac superstitum conditio, quo ferantur, quid agant, quo differãt animę eorum, qui grauiter, constanterque, & cum virtute vixerunt, ab illorum animabus, qui se omni obstrinxerunt ac polluerũt scelere, aut in turpissimo libidinum cœno volutarunt fœdissime; de his opinionum magna fuit dissensio atque discrepantia.

Platonis opinio de animabus defunctorum.

Plato animas præstantium virorum, qui vel Philosophiam excoluissent, vel seriis virtutum studiis atque exercitiis vitam traduxissent, & subiissent pericula, sustinuissentque certamina, pro defensione iusticiæ, & pro Rebuspublicis: Eas (inquam) Plato disputat laxatas atque explicatas corporum vinculis, rectà subuehi in cœlum, doctrina & recte factis, velut alis: Reliquorum, qui turpitudini deditifuissent, ac luxuriæ, omninoque vitã à virtute alienam egissent, seque multis variorum vitiorum sordibus aggrauassent, onere sordium etiam cum enitantur sursum, reprimi, terræque affigi, & vagari circa sepulchra, suasque deplorare miserias tantisper, donec & meritas luant pœnas, & contractas expient, atque expurgent sordes.

Has apparere quandoque, ac conspici, nonnunquam gemitus exaudiri earundem, atque eiulatus,

Plutarchi opinio de animabus.

Plutarchus, ex narratione Solei cuiusdam, qui ex lapsu, colludente Diabolo, mortuus post triduum reuixerat, dissimilia Platonicis recitat: Nimirum animas omnes promiscue cum emigrarũt à corporibus, bullarum instar, humana specie efferri sursum, densumque & consertum agmen animarum volitare in aere, sed dissimiliter.

Impollutas enim rapidissimo motu, discusso ac superato aere, in summam cœli arcem, quieti beatorum destinatam,

perferri: reliquias pro sordiũ, quas, criminibus, ac vita scelerata, sibimetipsis aspersissent ac cumulassent, discrimine, varie huc atq; illuc agitari, nũc sursum contendere, sed retrahi ac deiici pondere sordium incumbentium, mox in gyros conuolui, rotarũ instar, & complicari inter sese mutuoque complexu cohærescere aliquandiu, & rursus diuelli.

His Α'δράστειαν, *Adrastiam*, Iouis & Necessitatis filiam, iudicem & vindicem constitutam esse: hanc consistere in summo loco, prouidereque ne elabatur aliqua, aut pœnas decliner, & decernere de modo pœnarum, partiriq; discrimina trifariam, vt eas, quę vel parum culpæ & vitiorũ conflassent, aut maximam earum partem huius vitæ calamitatibus, exhausissent atque eluissent, breui leuique supplicio afficiẽdos daret τῇ ποινῇ *pœnæ*: his proximas, quibus, ob maiores & impressas altius scelerum sordes, acerbiore medicina opus esset, & expurgatione fortiore, traderet purgandas τῇ δίκῃ, *iudicio*: reliquas, quæ ita viciis scaterent, vt elui perpolirique difficillime possent, τῇ ἐριννύι, *Erinnydi*, crudelissime torquendas & excarnificandas cõmendaret: continuarique cruciatus illos & supplicia, eo vsque donec labes sit extersa omnis, atque extirpata.

Communi persuasione & errore, existimatum est inter Ethnicos, animas, cum ex hoc euolassent corpore, recta in Orcum deferri, ibique, pro ratione actæ vitæ, in certas sedes tranquillas, aut suppliciis deputatas collocari, & vel frui lætitia, vel exerceri pœnis, ac fatigari suppliciis pro admissorum criminum ratione, nec semel deductis patere reditũ, nisi consentientibus id fieret Plutone ac Proserpina, à quibus idcirco conuenturi animas prius sacrificiis missionem impetrabant.

Purgatorii commẽtum. Horum similia sunt anilia commẽta de purgatorio, quæ decantari in Ecclesia audierunt maiores nostri: &, de oberrantibus defunctorum manibus peruulgatæ, omniumque tritæ sermonibus, & nulli non ante formidatæ fabellę: quarum fidem auxit Diabolus, vt receptum funebrium ceremoniarum vsum, & idololatricam, celebrandarum pro defunctis Missarum consuetudinem, stabiliret.

Nos vox diuina docet, non extingui animas cum corporibus, sed separari ac manere superstites, & electas trans-

ferri

ferri in Paradisum, id est, locum beatis comparatum, vt fruantur lætitia æterna: impias relegari, & detrudi in infernum, id est, condemnatorum sedem, vt experiantur & subeant statuta ipsis supplicia & cruciatus: etsi, vbi illæ sint sedes, non demonstrat. Verum, si sunt aliquid, vt sunt, alicubi vt sint, necesse est.

Animarum conditio post mortem.

Nec disiunctæ semel à corporibus, & collocatæ in definitas sedes, redeunt, si reuocentur, Magorum obtestationibus aut adiurationibus, vt persuasum erat Ethnicis: sed ascititia se illatum imagine ostentant Dæmones. Non Samuelis reuertitur anima, à Pythonissa, iussu Salutis excitata: Iustorum enim animæ in manu Domini sunt.

Quare retrahere & producere eas, cum vult, Diabolus nequit: sed illius specie ipse comparet, & prædicta à Samuele antea repetit.

Animæ semel à corporibus morte separatæ non redeunt.

Ergo νεκυομάντεις, *vates qui per manes euocatos responsa edunt*, non à mortuis ipsis, sed Dæmonibus, illorum habitu vestitis, responsa accipiebant quæ si illi integris & expressis mortuorum corporibus conspicerentur, νεκυομαντεῖαι, *mortuorum vaticinia*: si tenues, obscuras, & euanidas sibi circumfunderent vmbras, σκιομαντεῖαι, *vmbrarum vaticinia*, nominabantur.

Ritibus his vtebantur; Aras, quæ plerunque geminæ erant & pares, nigris ornabant vittis aut cæruleis, & cupresso: cumq; pecudes confodissent, spirantem adhuc cruorem, in effusam spargebant terram, vinumque, lac, & mel miscebant, postea cæsæ victimæ viscera ter circum aras gestabant, igne accenso.

Ritus in euocandis Manibus obseruati.

Hoc ritu commoueri ex imo animas, produciq; arbitrabantur: cumq; manes placarent, pocula libabant, rogumq; & sepulchrum vino, sed inuersa manu conspergebant, & nigras immolabant victimas, quarũ viscera oleo rigata conijciebant in ignem, incẽsis lignis sterilibus, quæ è sepulcris eruta esse oportebat. Sacra vero noctu peragebant, vel in meridie, vel die decrescente. Fugere enim mane aduẽtantem Solem credebãtur manes. Inualuerat autem hæc consuetudo apud Ethnicos adeo, vt Romani annuatim ter, postridie Vulcanalia & antè sexto Idus Nouembris, & antè tertio Nonas Octobris, Diti & Proserpinæ, in cãpo Martio,

vbi aram Diis Manibus, in loco abdito, subter terrã effosso, statuerent, victimis, epulis, thure, & mero sacrificarent, & decreta facerent, de rituum illorũ conseruatione, & atro die manibus parentare, ne infesti redderentur, prohiberẽt; denique, si non rite administrata, vel ex leuibus caussis intermissa essent, secundo tertio instaurari ea ac refici vellent. Instituisse hæc sacra Sibyllam Cumæam ferunt.

Romani ante oppugnationes vrbium deos tutelares euocabant.

Verrius Flaccus, vt Plinius scribit, authores posuit, quibus credat in oppugnationibus vrbium solitos Romanos ante omnia euocare per sacerdotes Deum, in cuius tutela oppidum esset, eiq; viso eundẽ apud ipsos locum cultumque, aut etiam ampliorem, deferre ac promittere. Ideoque occultatum magna industria tutelarem Deum vrbis Romæ, ne quid simile, si in obsidionis pericula vrbs adduceretur, tentarent hostes.

Νεκυομαντεῖα in historiis celebrata.

Fuerũtq; νεκυομαντεῖα *loca, vbi manes euocati responsa ederent*, nõ multo pauciora oraculis, Homerus Cimmericum, ad Auernũ Campaniæ lacum celebrat, quod Vlysses adiit, vt Tiresiam vatẽ de reliquo consuleret itinere. Homerum imitatus Vergilius, idem in suo Ænea repetit. Simile, posterioribus seculis, Roma habuit, ad locũ cognominatum Tarentum, iuxta ripas Tiberis. Thesprotium ad Aorrhum Orpheus notum fecit. In eo enim cantu, flexis ac permulsis diis manibus, Eurydicæ coniugi reditum ad superos impetrasse, creditũ fuit: sed retractam fabulantur, quod continere sese, ne ad insequentẽ respiceret, vt fuerat iussus, non potuisset, præ amoris impatientia & desiderio.

Heracleum ex historia Pausaniæ Spartiatæ innotuit, cui eo in loco, cum sacra perageret, deprecaturus & placaturus manes Cleonicæ virginis Byzantiæ, (quam vi à patre abductam, & noctu ingressam in conclaue, ignorans interfecerat cum subito experge factus strui sibi insidias suspicaretur) huic ergo εἴδωλον *simulachrum*, virginis obiectum respondit, fore, vt breui Spartam reuersus, à malis omnibus liberaretur.

Dormienti enim, totas noctes imago puellæ obuersari, & hũc occinere versum visa est. στεῖχε δίκης ἆσσον, μάλα τοι κακὸν ἀνδράσιν ὕβρις. *Ius cole, perniciosa viris iniuria res est.* Huic præmonitioni respondit euẽtus: mox enim, vbi rediisset in patriam,

patriam, cum conuictum eum de conſpirationibus initis in patriæ perniciem cum Barbaris, ciues comprehendere & mulctare ſtatuiſſent, atq; ipſe vitaturus periculum, in templum Palladis Chalcedoniæ ſeſe proripuiſſet, concluſus in eo ac circumſeſſus, fame contabuit.

Eundem verſum Antonio Baſſiano Caracallæ ψυχαγωγοῦντι, *manes euocanti*, repetiuit ſpectrum obiectum ſpecie Commodi Imperatoris.

Apud Lucanū, Erichthone venefica Theſſala mortuum euocat, qui Sexto Pompeio exitum Pharſalicæ pugnæ denũciat. Habuit & Phygalia Arcadiæ ciuitas ψυχαγωγοὺς, *euocatores maniũ*, à quib. ſciſcitari occulta & futura vſitatũ fuit. *Erichthone venefica.*

Ariſtoteles narrat inter Æolias iuxta Italiam inſulas, Liparam tumulum habuiſſe, ampla ac profunda voragine hiantem, ad quem tuto noctu nõ accederetur, & ex quo cymbalorum ſonitus boatuſq; crotalorum, cum inſolitis atq; inconditis cachinnis, exaudirētur. Eo aliquando acceſſiſſe iuuenem ebrium, & ad ſpecum obdormiuiſſe, ibiq; tertio poſt die à quæritantibus repertum, ac pro mortuo ſublatum eſſe: Cumq; paratis exequiis, funus efferendum eſſet, ſubito experrectum, quæ vidiſſet, quæq; perpeſſus eſſet, magna cum admiratione commemoraſſe. *Liparæ tumulus.*

Eſt & in Iſlandia mons Hecla, qui immanis barathri, vel inferni potius profunditate terribilis, eiulantium miſerabili & lamentabili ploratu perſonat, vt voces plorantiũ circumquaque, ad interuallum magni miliaris, exaudiantur. Circumuolitant hunc coruorum & vulturum nigerrima agmina, quæ nidulari ibidem, ab incolis exiſtimantur. *Hecla mons Iſlandiæ.*

Erumpunt & ex eodem monte fontes duo quorum alter aquarum frigiditate, alter feruore intolerabilis excedit omnem elementarem vim. *Heclæ fontes miraculoſi.*

Vulgus incolarum deſcenſum eſſe per voraginem illam ad inferos perſuaſum habet inde, quod fere, cum prælia committuntur alibi, in quacunq; parte orbis terrarum, aut cædes fiunt cruentæ, commoueri horrendos circumcirca tumultus & excitari clamores atq; eiulatus ingentes; longa experientia didicerunt.

Nec vero ſoli Ethnici Dæmones inuolutos mortuorum vmbris conſuluerũt, quos, cum neſcirent Deum, minus mi- *Mos interrogandi Manes*

rum est, varios exquirendæ voluntatis diuinæ, placandorumque numinum, & explorandorum futurorum modos excogitasse. Sed & in populum Dei furor ille peruasit, vt de Saule legimus, &, vsque ad hæc nostra tempora, in eo perdurauit cœtu, qui nomen sibi & titulum sanctæ Ecclesiæ vendicauit.

Vsitatissimam fuisse, superioribus annis, consuetudinem accersendorum & interrogandorum manium, maiores norunt, &, de illa re peculiaria & magna volumina cōscripta, eademque in quibusdam scholis publice proposita, multi meminerunt.

Hunc furorem procul fugiamus & execremur, omnemque consociationem cum Diabolis ipsis, vel ministris eorum quibuscunq; abominemur, ne vel polluamur consuetudine eorum, vel decepti iisdem fœderibus implicemur. Nec, vel oscitantia & securitate, vel spontanea malicia, nos in Diaboli retia coniiciamus, ex quibus nos Filius Dei, Dominus noster Iesus Christus, tristissimis & longe maioribus, quam quos vlla hominum cogitatio æstimare potest, cruciatibus semel eripuit, illumq; ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα, *ducem & seruatorem*, nostrū petamus, vt regat & custodiat corda nostra. Agamus etiā ardētes Deo gratias, quod, restituta luce purioris doctrinæ inuectas à Diabolo in Ecclesiā præstigias, hoc postremo Mūdi seculo, discussit ac depulit & corda accendit nostra, vt has agnitas procul fugere possimus: ac precemur, ne hanc lucē obrui sinat ac deleri imposturis.

Mortui non consulendi.

Diserte prohibet vox diuina, quærere veritatem à mortuis. Deuteronomii 18 dicitur: Non inueniatur in te consulens mortuos, qui hoc facit, est βδέλυγμα Deo suo id est talis res quam odit & abominatur Deus, & propter quam abiicit hominem in æternam damnationem.

Etiam non vult nos Deus expectare patefactiones aliquas à mortuis, sed niti & insistere illi verbo, in quo & sese & suam voluntatem expressit atq; exposuit nobis.

Abolet Moses. 18 Deut. apparitiones, visiones, & somnia cum ad Christum exhibitum nos deducit inquiens, Prophetā de gente tua & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: Ipsum audies, vt petiuisti à Domino Deo tuo. Qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo

ne meo, audire noluerit, ego vltor ero. Christus clare abducit animos à patefactionũ expectatione, & ad vocem Euangelii sonantem in ministerio conuertit, cum inquit: Habent Mosen & Prophetas. Eos consuli, cum conscientiis anxiis & perturbatis consolatione, dubiis informatione & explicatione opus est, & in hoc animo sacquiescere vult, non scrutari vlterius abstrusa ab oculis nostris & recondita, aut non ad nos pertinentia. Item Esa. 8. Nunquid non populus à Deo suo requiret visionem, pro viuis à mortuis? Ad legem magis & ad testimonium. Quod si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis lux matutina.

Magiæ species. Annumerantur Magię speciebus, & hæ diuinationes, λεκανομαντεία, γαστρομαντεία, κατοπτρομαντεία, κρυσταλλομαντεία: δακτυλιομαντεία, ὀνυχομαντεία, ὑδρομαντεία, ἀερομαντεία: id est, *diuinatio ex inspecta pelui, diuinatio ventriloquorũ è vitro, diuinatio ex speculo, diuinatio per Crystallum, diuinatio ex annulo, diuinatio ex vngue, diuinatio per aquam, diuinatio ex iis, quæ in aere apparent*, & similes. Petuntur enim ex iis notis figurisve quas Dæmones in certis subiectis, vel conspicua specie inclusi illis, vel nusquam apparentes, efformāt ac velut pingunt, aliove modo exprimunt tũ, cum ea Magi cōsiderant & obseruant, accepturi inde responsa ad interrogata. Nec cernuntur aut intelliguntur artificiose conformatæ notæ illæ, nisi ab his solis, à quibus conspici eas vult: ceterorum sensus effascinat, vt nihil eorum, quæ fiunt, animaduertant. Quandoq; ne quidem à Magis ipsis, quibus à Diabolo donum intellectus & interpretationis illarum pręstigiarum tributum est deprehenduntur.

Lecanomantia. Λεκανομαντεία, *diuinatio ex inspecta pelui*, Assyriis, Chaldęis, & Ægyptiis in vsu fuit. In peluim aqua repletā imponebantur aureæ & argēteæ laminæ, lapidesq; preciosi characteribus certis signati: &, postquam consueta essent verba pronunciata, quibus Dæmon aduocabatur, proferebatur quæstio: his peractis tenuis atq; exilis vox instar sibili, ex aquis emergebat, referebatq; quæ exposcebat quæstio.

Gastromantia. Γαστρομαντεία, *ventriloquorũ diuinatio*, hoc differebat à priore, quod non voce, sed picturis respōsa expediebat. Statuebātur vasa vitrea rotunda, aquis conferta limpidissimis, & circũ collocabātur accēsi cerei; cũq; euocatio Dęmonis

occulto murmure absoluta, & quæstio recitata esset, adhibebatur puer impollutus, aut mulier prægnans, quæ vitra accurate diligenterq; intueretur ac circumspiceret, rogaretque, imperaret & flagitaret responsa: Ea tandem imaginibus, quæ, per tersam politamq; speculorum superficiem ex aquis, quadam διακλάσει, *refractione*, refulgebant, Diabolus exprimebat.

Pueri impolluti cur à Diabolo ad res magicas requirantur.

Fuit autem, & est nunc quoque alicubi apud profanos visitata valde ἡ τῶν ἀδιαφθόρων παίδων ἐπόπτευσις, *puerorũ impollutorum inspectio*, hanc requisiuisse Diabolum, certũ est, nõ quod delectetur castitate, sed vt castos & innocẽtes animos natura, pollutos ac profanatos in suos vsus, ac ministeria sua præparet atq; expediat, quorum simplex ætas & improuida, prius in laqueos cadit & irretitur, quam cauere discat.

Catoptromantia.

Κατοπτρομαντεία, *diuinatio ex speculo*, ex nitidis tersisq; diuinat speculis, in quibus quæsitarũ rerũ imagines effictę redditæve à Diabolo renitere videntur. Vsus ea Didius Iulianus Imperator, & pleraque Diaboli monitu præuidisse, quæ acciderunt, scribitur.

Pausanias meminit fontis cuiusdam, qui fuit Patris Achaicis, ante Cereris templum. In eum quando, qui ex morbis, de vita periclitabãtur, speculum tenui alligatum funiculo immittebant, seq; contemplabantur, si effigiem cadaueris conspexissent, extinguebantur: si hominis viui & valentis, conualescebant, & sanitatem recuperabant.

Crystallomantia.

Κρυσταλλομαντεία, *diuinatio ex crystallo*, ex Crystallis fabrefactis atq; expolitis, vel etiam obsessis à Diabolo, (in plerisq; enim minuta specie alias rei alterius conditus delitescit) depictas notas atq; figuras euentuũ, ac rerum inquisitarum, quasi diuinans renunciat.

Dactyliomantia.

Ex annulis, vel ad certos cœli positus conflatis, vel fasciniis Diabolicis consecratis, vel ab ipsis Dæmonibus occupatis, δακτυλιομαντεία, *diuinatio ex annulo*, vaticinatur. Talem fuisse credo annulum Gygis Lydorum Regis, cuius palam quotiescunque in palmam conuertisset, à nullo videbatur, ipse videbat omnia &, eiusdem beneficio, reginæ stuprum intulit, ac Candaule Rege sublato, regnum rapuit.

Onychomantia.

Ὀνυχομαντεία, *diuinatio ex vngue*, fiebat oleo & fuligine, in vnguem

vnguẽ pueri alicuius impolluti illitis, Soliq; obuersis: conficienim ex mixtione olei, fuliginis, & radiorum solarium imagines rerum expetitarum, opinio erat, quas tamen formabat impostor Diabolus, versabatq; ante oculos, vt, ex hac mixtura, in vngue reddi ac refulgere viderentur.

ὑδρομαντεία, diuinatio per aquam, variis exercebatur modis. implebatur cyathus aqua, annulusque filo suspensus ex digito librabatur in aquam, atq; ita, cõceptis verbis, poscebatur declaratio vel confirmatio rei quæsitæ: si, quod proponebatur, verum erat, annulus suo nutu, non impulsus feriebat cyathum constitutis ictibus. Hac vsum Numam Pompilium & euocatos in aquam Deos cõsuluisse, ferunt. vel coniiciebantur in aquam quietem lapilli tres, & obseruabantur gyri, ad ambitum corporis continentis diffusi, trifariamque mixti interse atque impliciti Ex his, vt Geomantia, erui veritatem posse, persuasio vulgi obtinuerat. *Hydromantia.*

Fiebant & Hydromanticę diuinationes, ex impressionibus aqueis, aquarumque fluxibus, & refluxibus, exundationibus, defluxibus, & diminutionibus, tempestatibus, coloribus, & imaginibus, quæ in aquis refulgebant. Varro annotauit, puerum quondam in aqua effigiem conspexisse, quæ quinquaginta versibus, omnem Mithridatici belli euentum expresserit.

Oracula ex aquis petita. Huius generis sunt illa Ethnicorum oracula, quæ ex aquis petebantur. Non procul ab Epidamno Laconum oppido, fuit Iunonis vocata palus, in quam placentæ frumentaceæ iniectæ, signa dabãt secundorum vel aduersorum euentuum. Si enim acceptas mersasq; placentas palus retinuisset, prospera; Si innatantes non admisisset, sed velut indignata reiecisset, tristia portendi, experientia docuerat. *Iunonis palus.*

Aliud fuit oraculum Apollinis Thyrxei, proxime Cyaneas ad Lycum. In fontem enim, qui templo vicinus erat, si quis, præfatis precibus, intuebatur, quæcunque requirebat, cognoscebat.

Fons Paliscorum. Mirum quiddam & de fonte Paliscorum, in Sicilia, com memorat. Aristoteles, ad quem iuraturi si accessissent, eaq; quę iureiurãdo affirmare voluisset, inscripta tabulis & obsignata in fontem deiecissent, fluitabãt tabulæ, nec mergebantur, quando vera continebant: si falsa haberent, dolore

malo structa, mox subsidebant delatæ ad fundum flammaque exiliens, periurum correptum exurebat.

Aeromătia. *Ἀερομαντεία, diuinatio ex aere*, vel spectrorũ, quæ in aere apparebãt, monitu futura edicebat, vel aliter augurabatur. Conuoluta mappa imponebatur capiti, in hanc cyathus aqua plenus statuebatur, leuiq; susurro, quod exigebatur, recensebatur. Ad ea verba si aqua cyathi efferbuisset, approbari confirmariq;, quæ inquisita erant, censebantur.

Ex Magorum numero sunt & quas Lamias, Striges, Sagas, Veneficas: Grçci φαρμακευτρίας, & φαρμακίδας, ἐμπούσας φαρμαλυκείας *veneficas, empusas, quasi vno incedentes pede, laruas* vocant, quæ vt illi, ex fœdere cum diabolo, pactoq;, vel vt mancipia ei sese dedunt, vel ad cõnubia etiam, aut cõcubitus obligant, quibuscunq; fascinorum, aut carminum præstigiis, arte, operaq; Diaboli illa perficiant, quæ audent profitentur, spondent. Quorum & Plato meminit libro II. De legibus, vbi duo genera φαρμακείων, seu noxiorũ pharmacorum constituit; vnum, quod sua natura, καὶ κατὰ φύσιν, ceu venenum, antipathia naturali, nocet, aut interimit: Alterum, quod μαγγανείαις quibusdam ἢ ἐπαγωγαῖς, ἢ ἐπῳδαῖς ἢ καταδέσεσι, *præstigiis, aut illiciis; aut carminibus superstitiosis, aut ligationibus*, nulla mediorum, ex incantatione, virtute, Diaboli opera sola, præstat idem, ac perficit. Exhibent & commiscent sese Dæmones suis illis mancipiis, hominis effigie plerunq; ornata. & bella, & nomine aliquo hominibus vsitato, sed sensu frigiditatis semper. Talem fuisse speciem, ratiocinor, & Satyrorum, quorum Ethnici poetæ meminerunt.

Sed enumerationem artium Diabolicarum permitto illis, qui eas & norunt, & artificis ac Magistri sui opera, ductu & consilio exercent, perpetua sua, plurimorumque aliorum cum pernicie, quos in societatem immanium suorum scelerum adducunt. Harum memini, cum quod in historiis annotatas reperi, tum vt ab antiquis etiam vsurpatas fuisse, non recens excogitatas consta et: etsi præter has, nimis multæ in totum irrepserunt Christianum orbem, autore Diabolo, ministris in his, qui vocati sunt νεκυομαντεῖς *mortuorum euocatores*, introductæ.

Quando exerceri primum cœperit, portentosum hoc

Dia-

Diaboli artificium atq; exitiosum generi humano, vt pleraq; Diabolica, non constat. Viguisse ante diluuium, &, quanquā cum ipso genere humano obrutum fuerit strangulatumq; aquis diluuij, tamen paulo post, viuo adhuc Noha, repullulasse moxq; eo sublato, in maximam partem generis humani sese dilatasse, atq; extendisse, antiqua testantur historiarum annotata.

Græci prodiderunt in Perside natum autore Zoroastre, atq; inde in Græciam importatum ab Osthane quodam, qui comitatus Xerxem semina eius obiter sparserit, infecto quacunq; commeauerit, mundo: illustratum tandem atque absolutum à Democrito, qui integris id voluminibus, ex disciplina Apollinicæ. Captidenis & Dardani Phænicum, explicauit.

Primi autores Magiæ.

Quicunq; id genuerint & factitarint primum apud Assyrios, Chaldæos, Persas & Ægyptios, plus cultum fuisse, atque celebratum, quam vllas gentes alias, & patre Diabolo natum, certum est; cui nihil maiori fuit studio vnquam, nihil prius aut posterius, quam vt, quibuscunq; posset rationibus à Deo, & vera naturæ contemplatione, homines deiectos atque abstractos, suis irretiret imposturis. Et processerat eo vsq; vanitas Magiæ, vt eam sapientiores Ethnici etiam odissent, atq; execrarentur.

Gětes Magiæ peculiariter dedicatæ.

Damnatur autem, & interdicitur, seuerissimo Dei edicto inter diuinationes huius generis ceteras: Nō inueniatur in te ducens filium aut filiam in ignem, diuinans diuinationem, obseruans dies, non diuinans ex sortibus, non incantans, aut exercens pręstigias Diabolicas, non consulens Pythonem, non interrogans mortuos: quia abominatio est Domino omnis faciens hæc.

Vox Mecaseph, & Magos & incantatores denotat: cognatæ enim sunt artes Magia, & incantationes. Vocatur etiam vtriq; Melahesim alibi in literis sacris, quæ vox est à verbo lahas, id est, susurrauit, quod occulto murmure, & recitatione certarum adiurationum, velut per susurrum vel cum obuersantibus sibi aliqua specie colloquebantur Dęmonibus, vel executionem flagitabant, consummationemque operum, quæ intendebant.

Appellatio Magiæ Hebræa.

Duobus artificiorum generibus, omni tempore, Diabolus cum petiuit atque oppugnauit Dei gloriam, tum per-

Diaboli duobus artificiis gloriam Dei oppugnant.

ficere studuit in genere humano, vt huic eriperetur conspectus & vsura patefactæ veritatis, ac veri Dei agnitio, excuterentur diuina mandata, de veris cultibus Dei, & de rite ministrandis ceremoniis diuinis, & adimeretur vsus legitimus rerum creatarum.

Vnũ est *κακοζηλία, praua imitatio*, seu falsa, & fuco instructa ac præstigiis, imitatio actionum effectionumq; diuinarum. alterum est, vel doctrinæ diuinitus patefactæ, atq; additorum huic Sacramentorum; vel artium, ex naturæ contemplatione, ac destinato vsu, extructarum; vel rerum conditarum diuinitus, calumniosa ac diuinæ voluntati contraria deprauatio, aut, in abusum prohibitũ à Deo conuersio. Estq; sui similis semper, & sui ipsius *τὰ μὲν ἀδικήματα καινὰ, τὰ δὲ σοφίσματα ἀρχαῖα, iniuria quidem noua, captiones autem veteres*, sicut de Lacedæmoniis dictum est.

Actionum diuinarum discrimen.

Actionum diuinarum seu ἐνεργημάτων aliæ vniuersim ad totam rerum naturã pertinent, & in genere humano, promiscue ad vtrosq;, tam impios, & extra Ecclesiam positos, quam electos & renatos, quas vsitate vniuersales vocant: Aliæ ad solam Ecclesiam pertinent, quibus in solis electis, & fide, seu fiducia Filii Dei Iesu Christi conuersis ad Deum, efficax Deus confert & distribuit credentibus, *χαρίσματα, διακονίας καὶ ἐνεργήματα, dona gratiæ, administrationes & effectiones*, Spiritus sancti, effuso per Filium Spiritu sancto in corda credentium.

Vtriusq; generis varietas admiranda & imperscrutabilis humano ingenio. Prioris generis sunt creatio rerum, & harum cõseruatio, destructio item, & instauratio, fœcunditas terræ fundentis vbertatem frugum, fructuumq;, salubres tempestates, constitutiones Imperiorum, & horum euersiones translationes, quæq; sunt istiusmodi. Alterius generis sunt, primum tota hominis, in vera conuersione ad Deum, viuificatio & renouatio ad vitam æternam, qua non tantũ conseruatur hominis substantia in hac vita, sed etiam, per Filium Dei Iesum Christum, & Spiritum sanctum, inchoatur in eo noua & æterna lux, & iusticia.

Charismatũ diuinorum differentia 1. Cor. 12.

Secundo illæ χαρισμάτων differentiæ, de quibus Paulus ad Corinthios concionatur, λόγος σοφίας, λόγος γνώσεως, πίστις, χαρίσματα ἰαμάτων, ἐνεργήματα δυνάμεων, προφητεία, διά-

κρίσεις

χάρισμα πνεύματος, γένη γλωσσῶν, ἑρμηνεία γλωσσῶν id est: *sermo sapientiæ, sermo cognitionis fides, dona sanationum, facultates edendarum virtutum, prophetia discretiones spirituum, genera linguarum, interpretatio linguarũ* & plura alia: Vbi tres gradus constituit Paulus harum actionũ Dei in credentibus efficacium, cum inquit: Διαιρέσεις χαρισμάτων εἰσι, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα: διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος: διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσί, ὁ δὲ αὐτὸς ἐστι θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν: *Discrimina donorũ sunt, sed idem spiritus: discrimina ministeriorum sunt, sed idem dominus: discrimina facultatum sunt, sed idem est Deus, efficiens eas omnes in omnibus.* Et addit Paulus, ἑκάστῳ δὲ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος, πρὸς τὸ συμφέρον: *Vnicuiq; vero datur declaratio spiritus ad vtilitatem.* Item, πάντα ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν, καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται: *hæc omnia efficit vnus ille & idem spiritus, distribuens priuatim singulis, sicut vult.*

Sunt autem χαρίσματα *Dona*, vt scientia interpretationis scripturarum, cognitio linguarum, donum medicationis, id est, industria & felicitas in medicando.

Διακονίαι *administrationes*, sunt munerum & officiorum gradus ac distinctiones, vt Apostolici muneris alia est dignitas, alia Prophetici, alia Euangelistæ, alia Pastoris, alia Doctoris.

Ἐνεργήματα, *Effectiones*, sunt δυνάμεων, *facultatum*, efficaciæ, de quibus supra dictum est, vt potestas & vis reuocandi mortuos ad vitam, eiiciendi Dæmones, restituendi claudos, cæcos, surdos, solo verbo. De iisdem ad Ephesios inquit, Ἑνὶ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις, κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ χριστοῦ, *Vnicuiq; nostrum data est gratia, pro mensura Doni Christi.*

Huc pertinent etiã illę peculiares Θεοφάνειαι, ἐπιφάνειαι, *manifestationes & apparitiones*, quibus ostendisse se Deum Patribus sanctis, & cum his conuersatum esse, atque collocutum, sacræ literæ docent.

Harum actionum insidiosa, & præstigiis ad falsam speciem composita imitatione, Diabolus mirifice imposuit humano generi. Χρησμοὶ enim, & μαντεῖαι *oracula & vaticinationes diuina*, quid sunt aliud, quam falsa imitatio huius admirandi operis Dei, quo sese communicat & exhibet

credentibus & electis, in hac vita, & gubernat hos, instructos magna admirandorum donorũ varietate, vt præscientia futurorum, intelligentia doctrinæ sacræ, potestate atque efficacia edendi miracula, & aliis istiusmodi? Sic ἐπῳδαὶ, *carmina superstitiosa*, & incantationes, quibus aut mutari cursus naturæ, aut noua rebus creatis imprimi falso creditur, quid sunt aliud, quam imitatio falsa creationis, vel irrisio potius, qua tribuitur verbis aut voce hominis prolatis, aut sculptis, scriptisve, *δύναμις ἐνεργητικὴ, vis seu facultas effectrix*, & ea quidem omnipotens ac diuina?

Doctrina diuinitus tradita, præceptionibus Legis diuinæ, & Euangelio, comprehenditur.

Duo doctrinarum genera in Ecclesia. Lex.

Lex est æterna & immota sapientia, & regula iusticiæ in Deo discernens recta, & non recta, & horribiliter irascens contumacibus, seu denuncians horrendam iram, aduersus contumaciam, repugnantem huic ordini in Deo: & patefacta est hominibus, in creatione, &, vt ita dicam, digito Dei inscripta, ac velut consignata in mentes hominum, & postea sæpe repetita ac declarata voce diuina: vt sciamus, quod sit Deus & qualis sit, obligans omnes creaturas rationales, & postulans, vt omnes sint conformes Deo, ac damnans, & destruens omnes non conformes Deo, nisi fiat remissio, & reconciliatio, propter Filium Mediatorem.

De hac dicit Paulus, loquens de Ethnicis: Τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ γὰρ θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσε: id est, *Quod de Deo cognosci potest manifestũ est in ipsis; Deus enim eis manifestum fecit*: Item οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου, γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως: id est *qui ostendunt opus legis scriptũ in cordibus suis, vna testimonium reddente ipsorum conscientia*. Nascitur enim nobiscũ aliqua

Noticia legis reliqua in homine.

noticia legis diuinæ, ex insita prima luce reliqua quãquam obscura & languida, noticia tamen ostendens τὸ δικαίωμα θεοῦ, *ius Dei*, sicut Paulus nominat. Quare & Plato in hanc sententiam præclare dixit θεὸν ἑαυτὸν παράδειγμα τιθέναι, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν ἐξομοίωσίν τινα εἶναι: id est *Deum semetipsum proposuisse exemplum, ac virtutem humanam assimilationem quandam esse.*

Euangeliũ.

Euangelium est explicatio ac declaratio illius arcani & admirandi decreti, de generis humani instauratione, & ad

vitam

vitam æternam renouatione, quæ homini sauciato lapsu primorum parentum, ac polluto peccatis, atque à norma iustitiæ diuinæ in lege expressa, aberrante, & propterea abiecto à Deo, &, voce legis, condemnato ad æterna supplicia, offert & promittit opem, liberationem, & defensionem à Filio Dei, gratuitam remissionem peccatorum, reconciliationem cum Deo, & acceptationẽ ad iusticiam, & vitam æternam, donationem gratuitam obedientiæ, & meriti, seu iusticiæ Filij Dei, imputandæ ipsi ad iusticiam, auxilium Spiritus sancti, gratis ex mera misericordia, propter solum meritum Filii Dei, tantum vt credat sibi hæc bona verè contingere, propter Iesum Christum gratis.

Huius decreti cognitionem non ex insitis natura notionibus assumimus, neq; intelligentiæ nostræ viribus prehendimus & percipimus: sed ex ea doctrina, quam sua voce Filius Dei, ex arcano sinu æterni Patris depromtam, protulit, ac communicauit Ecclesiæ, ductu Spiritus sancti haurimus, & intellectam, atq; acceptam, fide nobis applicamus. *Euangelii noticia non est naturalis.*

Hæc doctrina, quanquam pronunciat homines recipi in gratiam, propter Filium Dei, sine suo aliquo merito: tamen non abolet, sed stabilit Legem, sicut Christus inquit: Non veni soluere, sed implere Legem: & Paulus sæpe idem repetit. Ideo promittit Spiritum sanctum, vt is hominem conuersum ad Deum, vera fiducia Filij Dei Meditatoris, quam accendit in cordibus nostris, per verbum, & ereptum ex morte viuificet, & medeatur vulneribus nostris, & opituletur imbecillitati, restitutis paulatim ac roboratis viribus, quæ ex peccati vulnere languent, atq; inchoet eam, cum Lege Dei, virium & actionum omnium congruentiam, & conformitatem, quę consummabitur in illa æternitate, cum erit Deus omnia in omnibus.

Vtramque doctrinam, quot modis, & quibus artificiis, inde vsq; ab initio oppugnarit Diabolus, vel contemtu eius excitato, vel tota extincta, aut saltem præstigiis obscurata, aut deprauata sophismatibus, aut translata ad abusum, vel contrariis decretis editis, vel impulsis hominibus contra normam præscriptam, aut à vero Deo, & vero vsu præscriptorum rituum, qui commonefactionis, & excitandæ atque exercendæ fidei, & inuocationis causa, instituti erant

conuersis ad ficticia numina, & vmbratilem sine verbo administrationem ceremoniarum, longum esset enumerare.

Denique religiones Ethnicæ omnes, & postea in Ecclesiam inuectæ deprauationes, atque abusus multiplices, quid sunt aliud, quam aut deprauationes, aut abusus, cumque his impiæ & falsæ imitationes veræ & diuinitus traditæ religionis? Solo verbo condidit Deus mundum, ex nihilo: Solo verbo, Christus & Apostoli reddunt vitam mortuis, integritatem mutilis, claudis, paralyticis; visum cæcis, auditum surdis: Solo verbo, vel mutant, vel adaugent res nascentes Christus, Prophetæ, & Apostoli. Hæc Diabolus, arte præstigiatrice, imitaturus, persuasit credulis & miseris hominibus, dementatis prius imposturarum fascino, vt verbis ipsis δύναμιν ἐνεργητικήν, *vim efficacem*, inesse, & φυσικήν, *naturalem*, & ex his, arte & lege conueniente recitatis, nouam vim exilire in eas res, ad quas pronunciarentur, crederent.

Diaboli κακοζηλία.

Hinc incantationum ludibria extructa, atque artificia, quæ horribilibus & verbi diuini, & rerum conditarum constant abusibus. Inde natæ, & in Ecclesiam introductæ consecrationes impiæ, & prorsus Magicæ, aquæ, ignis, salis, olei, & aliarum rerum. Inde profecta persuasio, quæ idolomaniæ Pontificiæ caput, & neruus est potentiæ, de conuersione panis, ad pronunciationem verborum, in substantiam corporis Christi, quam τὴν μεταποίησιν alii, seu μεταβολὴν, id est, simplicem conuersionem physicam, alii τὴν μετουσίαν, μετουσίωσιν, *per transsubstantiationem seu transformationem*, succedente scilicet in locum euanescentis substantię panis, substantia corporis Christi, induentis accidentia panis, quæ remanent, fieri contenderunt, horribili furore & cæcitate. Omitto abusus creaturarum, & artium, ac disciplinarum Physicarum ac Mathematicarum, quibus effictas atque adornatas, ad operum diuinorum quandam repræsentationem, imposturas pinxit, & in admirationem, apud fascinatos superstitione, adduxit: de singulis enim tunc differemus, cum quas toti, de rerum natura, doctrinæ Astronomicæ, Physicæ, Medicæ, ad similium, Diabolus intexuerit corruptelas alienas prorsus à veritate, commemorauerimus.

Consecrationum pontificiarum origo.

Transubstãtiationis origo.

Magicarum artium vsum inde cœpisse inter homines, existimo, quod Diabolus secutus exemplum consuetudinis & colloquiorum Dei, cum sanctis Patribus, eodem modo, aliàs alia specie sese exhibuit hominibus, vt huius imitationis & colloquiorum occasione sese facilius insinuaret, & à Verbo Dei auersos animos, ad petendas à sese, & expectandas declarationes, admonitiones, patefactiones, & alia huius generis, assuefaceret. *Magia qua imitatione à Diabolo inuenta.*

Initio itaque, cum vigeret adhuc in animis hominum memoria apparitionum Dei, atque conuersationum, & collocutionum cum sanctis Patribus, similibus vsus erga rudem & imperitam multitudinem, facilè perfecit crebra, vel cultuum præstandorum, vel faciendorum sacrificiorum, vel peccatorum expiandorum præceptione, aut denunciatione futurorum euentuum, aut rerum dubiarum explicatione, quibus præcipue capiuntur hominum animi incerti, perpetuo metu, & dubitationum fluctibus instabiles, vt Deus esse crederetur, & desideraretur, atque aduocaretur; si quid aduersi impenderet, consuleretur, si res dubiæ essent & perplexæ, & interrogaretur, si rebus perturbatis & afflictis medicina esset adhibenda.

Ita, cum obnoxia Diabolo promiscua multitudo, tota penderet ex occultis illis reuelationibus, quas alias alia specie circũdatus promebat: mox secutum est, vt excogitarentur, ipso Magistro & monstratore, formulæ obtestationum, sacrorumq;, quibus si non compareret sponte, vel persuaderetur, vel cogeretur prodire, & de quæsitis respondere.

Accesserunt pacta deinde, & conuenta, quibus, sub conditionibus certis, & sese obstrinxit ministris suis, & illos sibi deuinxit vicissim. Cumq; ad dolos augendos, & facilius ac vehementius commouendos animos, accommodata videretur species defunctorum, quorũ animas superesse, & memores perpessarũ calamitatum affici ærumnis nostris, quęq; in nos euentura essent, intelligere ac prænosse multò antè, opinio erat, illorum sese fere effigiebus vestiuit. *Diabolus species defunctorum quare assumat.*

Inde profecta opinio, de circumuagantium, post mortem, animarum erroribus, cruciatibus, suppliciis, & de reuocatarum reditu, postea tantum inualuit, & cum applausu excepta, & falso credita de purgatorio commenta Ecclesiæ *Animarum circũuagantium opinio vnde nata.*

pepererit, quæ, Gregorij spectris tandem confirmata, occasionem dederunt, vt introduceretur impia consuetudo experiendi liberationem animarum, & venales fierent preces, vt instituerentur venalia sacrificia, quibus animas exemtas suppliciis traduci in quietas sedes beatorum, credebatur, & talibus occuparentur omnia templa sacrificiis.

Theodori Gazæ Villicus spectro vexatur propter effossam vrnam.

Theodorus Gaza Villicum in Apulia habuit, qui curabat fundum pertinentem ad sacerdotium, quod Gazæ Nicolaus V. Pontifex dederat. Is dum terram aratro proscindit, casu effodit vrnam, quam in agro reliquit. Reuersus domum noctu spectrum videt, à quo iubetur se sepelire: quod nisi faceret, fore, vt ipsi filius sepeliendus esset. Id cùm negligeret Villicus filium, insequente luce, amittit. Admonetur per somnium denuò, vt suum in agro sepulchrum aratro violatum tegeret, aut altero filio priuaretur: qui cùm in morbum subitò incidisset, Villicus ad Theodorum, tum ibi fortè rusticantem, rem territus defert: qui, cum eo in agrum profectus vrnam inuenit, & terra mandauit condere: Villici filio pristina valetudo redditur, nec ipse à spectro amplius vexatur. Hoc factum, cùm eruditis amicis Romæ Theodorus recitasset, sermonem illo Propertij versu conclusit.

Sunt aliquid Manes, lethum non omnia finit.

Philosophi Græci spectro admoniti.

Recitat & Agathius historiam de Philosophis quibusdam, ex Græcia in Persiam profectis, visendi Chosrois Regis gratia.

Hi cùm pertæsi luxus Persici redirent in Græciam, quodam die incidunt casu in cadauer recens, quod iacebat ponè viam inhumatum. Visu eo consternati, & moti misericordia, statim id inde sublatum sepeliunt. Quiescentibus noctu visum astare spectrum, & mandare, vt quod inuenissent insepultum cadauer, relinquerent inhumatum. Terram matrem omniũ, non admittere, intra gremium, talem, qui suam constuprasset matrem. Postridie reuersi illi ad sepulchrum, cadauer à terra reiectum & nudatum reperiunt.

Omnino machinari multa, & conari, atq; etiam perficere Diabolum, vel Manium, vel spectrorum qualiumcunq; aspectu specie non est dubium. Contra quæ nos defendi petimus, custodia & excubiis sanctorum Angelorum, & ipsi, vniuer-

vniuersa talia Diaboli artificia detestemur ac fugiamus, & teneamus, de animabus defunctorum, doctrinam traditam in Propheticis & Apostolicis scriptis quæ affirmat, conuersos ad Deum, & credentes certò esse heredes æternæ salutis; & non conuersos ad Deum affirmat certò, in æternas pœnas abiici, sicut hæc expressissimè docentur in concione Christi, Matth. 25. De loco animarum, post mortem, præciduntur quæstiones his dictis, Domine Iesu suscipe spiritum meum: Item, Hodie mecum eris in Paradiso: Item, Iustorum animæ in manu DEI sunt.

DE INCANTATIONIBVS.

SVNT, inter Diaboli artes & præstigias, non infimæ incantationes seu ἐπῳδαὶ quas, qua occasione, natas atq; obtrusas hominum generi existimem, recitabo.

Deus, cùm, re ab æterno deliberata, arcano mirandoque consilio, cum coæterno Filio, λόγῳ, verbo & imagine sua, Spirituq; sancto, statuisset condere naturas intelligẽtes, conformatas ad imaginem suam, à quibus agnosceretur & coleretur, eo, quo ipse vellet & præscriberet, modo, & quibus suam vicissim bonitatem, in omni æternitate, cõmunicaret: quasdam absq; corporibus, essentia spirituali, suæq; essentiæ conformi, sed finita, creauit: quasdam ex spirituali & corporea composuit, corpore ex luto terræ exquisitissimè & elegantissimè effico atque conformato sapientia pænè inexplicabili, & inclusa illi, colligataq; & consociata, mirabili fœdere, alia natura spirituali finita: has homines, Angelos illas vocauit. *Incnatationum origo.*

Vtriusque tum intelligentiam indidit præstantem, & eximiam perspicacitatem, noticiis expolitam & illustratam euidentissimis, quas ceu radios, de æterna suæ sapiẽtiæ luce; accendit in mentibus hominum, vt Archetypi expressam nobis ideam demonstrarent, versarentq; velut ante oculos, & normæ essent rectrices actionum exercendarum, erga Deum, & homines: tum facultatem adiunxit liberè agendi,

perficiendiq; , quæ, ceu ex præscripto diuinæ sapientiæ,hoc insitum noticiarum lumen dictaret atq; exigeret.

Homini vero domicilium fabrefecit pulcherrimum, & amplissimum, & maxima diuersissimarum rerum varietate refertum atq; exornatum : in quo,admiranda sapientia,suo quæuis loco atq; ordine collocauit , & certis ac distinctis instruxit viribus,& homini subiecta esse,ac parere, & prodesse voluit,præstareq; ac conficere,quæ ex vsu illius essent,quæque,ad sui sustentationem & conseruationem,requireret. In hoc domicilio hominem versari ac viuere voluit, donec eo, quod definiisset,tempore exacto , transferret ad sese , donatum vita & læticia æterna, & præstita ei consuetudine sui æterna , in qua homo coram ipsum contemplaretur & celebraret. Angelos autem sibi præstò esse,seq; intueri coram,& colere vera obedientia ac celebrare , quæq; innueret, expedire voluit,atq; exequi.

Angelorum lapsus. Sed cum Angelorum aliqui , his , quibus ornati erant ac condecorati , præstantissimis dotibus efferrentur atq; insolescerent , seq; & Deo compararent atq; adæquarent & Filio Dei , qui se vera reuerentia æterno Patri submittebat, præponerent: iratus Deus exclusit eos ministrorum suorum numero,& repulit atque abiecit à sese : ceteros confirmauit, vt perseuerarent in donata iusticia , & suo fruerentur conspectu , atque attributi ipsis ministerii obirent ac præstarent munera.

Diaboli odiũ erga Deum vnde. Ex hac vero sui exclusione & repulsu , illi ingens & horribile odium erga Deum conceperunt , moxq; contraria omnia præscripto diuino,quæq; vel offendere Deum,vel gloriã eius labe notare aliqua, & obfuscare , vel hoc, quod magna sapientia construxerat atq; absoluerat , Mundi opificiũ deformare aut corrumpere viderentur : studio vigilantissimo atq; acerrimo exquirere,& omnibus efficere atq; vrgere viribus cœperunt.

Hominis lapsus. Cumque homo adhuc in iis consisteret vestigiis , in quæ erat positus diuinitus , non plus se posse officere gloriæ Dei rati,quam si hunc ab ipso auulsum in suam pertraherent societatē : mox igitur adorti eum fraudulenter elusis & abiectis præceptionibus , quas huic imposuerat Deus, vt exploraret probaretq; obedientiam , qua esset in ceteris præstiturus:

rus:inductoq; ipso & erecto falsis pollicitationibus, in spem longe maiorum ornamentorum, maiorisq; potentiæ, perfecerunt, vt desisceret à Dei mandato, sequereturq; consilia, quæ in ipsius perniciem, contra Deum, structa atq; adornata erant.

Violata itaq; obedientia, incidit homo in pœnas diuinitus violationi constitutas, nimirum æternam mortem, & condemnationem, & Diaboli tyrannidem: factus est hostis Dei, excidit honoribus illis, dignitate, & dominatu, cui erat solenni & magna autoritate à Deo ipso præfectus, amissis præcipuis ornamentis omnibus.

Homo in gratiā receptus.

Sed Filius Dei misertus hominis, qui etsi sua voluntate, non tamen ambitione, & superbia, non contemtu autoritatis diuinæ, non suo aliquo petulanti impulsu, non sua culpa, sed deceptus Diaboli fraudulenter apparatis imposturis peccarat: abiecit se supplex ante Patrem, & deprecatus pro genere humano impetrauit; ne condemnaretur ad æterna supplicia: Et tamen vt satis fieret iustitiæ Dei, quam mutari erat impossibile, ipse & iram Patris in se deriuauit, & sese obtulit ad totam obedientiam, quam ab homine Deus rigidissime exigebat explendam, sustinendas pœnas, & Diaboli tyrannidem contundendam, & obtinuit à placato Patre, vt faceret decretum, de sese mittendo generi humano in subsidium, contra Diaboli tyrannidem.

Ita cōstitutus est filius Dei Dux, defensor & custos generis humani, & factum est decretum, de recipiendo & restituendo eodem, deq; sanandis vulneribus, quæ ex lapsu contraxerat: de tempore, quo esset mittendus, & quo, expiato peccato, deuicta morte, fracta Diaboli potentia, satisfaceret iusticiæ Dei.

Hoc decretum promulgatū est: Hoc ipso, primus homo qui mersus iam erat in æternos cruciatus ac perditus, reuocatus ex morte reuixit: etsi dotes amissas non recuperauit, quarum aliquas, auxilio Spiritus sancti, in hac vita velut inchoat, sed consummaturus est in æterna vita integre restitutus, & omni expurgatus labe. Simul autem repetita sunt priora & his addita noua mandata, de veris Dei cultibus, de ritibus sacrificiorum & institutæ ceremoniæ, quæ signa essent, ac velut σφραγῖδες, *sigilla*, promissæ gratiæ, & quæ velut

typi memoriam futuræ victimæ conseruarent.

Cum itaq; receptus esset in gratiam homo,& oditum esset decretum, de integra eius restitutione: ibi demum furere,& atrocius insidiari generi humano, moliriq; summa vi & astutia,quæ ad huius promissionis abolitionem;deprauationem,aut abusum,ad contumeliam Dei,& hominum interneccionem facerent: Deniq; hoc vnum agere cœperunt. quo fructus harum promissionum rediret ad paucissimos, & maxima pars vna cum ipsis periret in perpetuum: raptos ad se imbecilles inuoluerunt superstitionibus, instituerunt cultus, & oracula diuinis contraria, ad eaque inuitarunt & pellexerunt animos detortos à diuinis ita vt maxima Mundi pars religione, & tota ratione viuendi, repugnaret Legi diuinæ, plena idololatriarum, contumaciæ, & comtentus eorum, quibus parere debebat, cædium, libidinum, furtorum,& rapinarũ,mendaciorũ, calumniarum ac sophistices.

Atq; vt hæc confirmarent Dei exemplo Miraculis, cum ipsi falsis præstigiis imitati Deum, in creatione naturæ,& operibus reliquis, multa ediderũt: tum varios effingendarũ præstigiarum modos, singulari acumine excogitarunt: ad quos abusi sunt sceleratissime sanctissimo veri Dei nomine, & Verbo Dei voce prolato; effectuumque, quos opera Dei in natura ordinata pariunt, falsa repræsentatione, duabus de causis: cum vt contumelia Deum afficerent, atque illuderent operibus Dei: tum vt dolum subtus latentem occultarent, persuasis hac specie hominibus, vt crederent efficacia verborum talia effici, quorum oporteat esse vim miram cum ad solam Dei dicentis vocem, totus hic Mundus prouenerit & extiterit. Atque vt ea; quæ hactenus enumerauimus arte composita videmus, ad abolendam prorsus gloriam Dei, in genere humano, & extinguendos veros Dei cultus: sic his videntur voluisse, repræsentare & extenuare creationem, vt, si verbis æque efficere se illa posse homines experirentur, quæ Deus ipse præstitisset, despicerent, aut certe minus mirarentur opus naturæ, & autorem curarent leuius: denique ne vterentur amplius his in natura mediis propositis.

Hinc extiterunt incantationes, quæ hoc orsæ initio postea nouis præstigiis amplificatæ, & confirmatæ creuerunt

in im-

in immensum, & doctrinam vtramq;, sacram, & Physicam obscurarunt. Estq; eo vsq; progressus hic Diabolico fascino introductus furor, vt existimatum sit, non solum mentione nominis diuini, & recitatione sacrorum verborum, cōfici, quę expeterentur, aut naturis rerum, vel nouas indui vires, vel priores eximi, infirmari, aut vegetari, aut naturæ cursum mutari, astra cœlo detrahi, fulmina elici, serpentes feritate exui venenoque, bestias mulceri, ferrum rumpi, aliaque huiusmodi: verumetiā noua corpora, aut subito creari, vt nubes pluuias, ventos: aut ad certos cœli positus, sed aut his verbis adhibitis, aut certis characteribus insculptis, quorum sit vis, & efficacia maior pæne, quam creaturarū ipsarum, fabricari posse: adeoq; characteres solos alicui materiæ, illitos ve & gestatos multum pollere.

Quorundā hominum tota corpora serpentibus aduersari, & terrori esse, tactuq; ipso leuare percussos suctu ve modico, creditum fuit. Quorum è genere celebrantur Psylli, Marsiq;, & qui Ophiogenes vocati sunt, in insula Cypro: ex qua familia legatus Exagon nomine, à Consulibus Romæ, in dolium serpentum coniectus, experimētu cavia circum-mulcentibus lingua serpentibus ipsum, miraculū præbuit. *Ophiogenes. Exagon in dolio serpētum illæsus.*

Regibus Francicis aiunt familiare esse strumis mederi, aut sputi illitione, aut, absque hac, solo contactu, cum pronunciatione paucorum & solennium verborum: quam medicationem vt fieri, sine Diabolicis incantationibus manifestis, facile assentior: sic, vel ingenita vi aliqua, constare, quæ à maioribus propagetur cum seminū natura, vt morbi propagantur, & similitudines corporum ac morum, vel singulari munere diuino, quod consecratione regno ceu dedicatis contingat in certo communicatum loco, & abesse superstitionis omnis inanem persuasionem, quæq; hanc sanciunt mirifica euentuum ludibria, non facile crediderim: etsi, de re non satis explorata, nihil temere affirmo. Certe eos, qui in prehendendis & cicurandis Viperis, harumq; venenatis ictibus contemnendis, donum Sancti Pauli nunc falso iactitant: Eos, inquam adiurationibus sese munire, minime dubium est. *Reges Francici sputi illitione strumis medentur.*

De Veneficiis autem, testimonia Poetarum nota sunt. Veneficia Circes Homerus descripsit. Virgilius inquit; *Circes Veneficia.*

Carmina vel cælo possunt deducere Lunam,
Carminibus Circe socios mutauit Vlyssis &
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis. &
Atque satas alio vidi traducere messes.

Veneficarum promissa.

In 4. Æneid. Dido inquit ad sororem Annam:

Hinc mihi Massylæ gentis monstrata Sacerdos,
Hæc se carminibus promittit soluere mentes,
Sistere aquam fluuiis, & flumina vertere retro,
Nocturnosque ciet manes, mugire videbis
Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos.

Gloriatur de talibus & Venefica apud Ouidium:

Cum volui, ripis ipsis mirantibus, amnes
In fontes rediere suos, concussaque sisto,
Stantia concutio cantu freta, nubila pello,
Nubilaque induco, ventos abigoque vocoque,
Viperea rumpo verbis & carmine fauces,
Viuaque saxa sua conuulsaque robora terra,
Et syluas moueo, iubeoque tremiscere montes,
Et mugire solum, manesque exire sepulchris,
Te quoque Luna traho, &c.

Apud Homerum, carmine, Autolyci filius sistit sauciato Vlyssi sanguinem.

ὠτειλὴν δ' Ὀδυσῆος ἀμύμονος ἀντιθέοιο
Δῆσαν ἐπισταμένως, ἐπαοιδῇ δ' αἷμα κελαινὸν
ἔσχεθον.

Aequandi superis generosi vulnus Vlyssis
Fouerunt, nigram sistentes sanguinis vndam
Carminibus.

Et huius generis sunt Virgilii, Theocriti, & Catuli φαρμακεύτριαι, *veneficæ.*

Tutia virgo aquam cribro haurit.

Tutiam virginem Vestalem incestam, Romæ, cum precatione certa, aquam cribro hausisse, anno Vrbis 609 Plinius autor est. Idem ex L. Pisonis annalibus, Tullium Hostilium Regem, ex Numæ libris eodem, quo ille, sacrificio deos euocare conatum, quoniam parum rite quædam fecisset, fulmine ictum refert.

Complector autem ἐπῳδῶν, *carminum superstitiosorũ siue incantationum* nomine, quicquid conceptis ac prolatis verbis, non soni tamen, sed ipsorum verborum vi, impetrari aut

effici

effici falso creditur. Nulla enim facultate verborum: nulla illius, à quo eduntur aut consecrantur, sed fascino ac præstigiis Diabolicis effectu fit ratum, quod agitur, seu reipsa & vere, seu ludibrio: Alterutro vtrorumq; modorum generi perficiq; res putetur, seu ipso enunciatu immediate, seu per vim nouam in res medias adactam, quorum vtrumq; cum fiat, aut ex fœdere & societate cum familiaribus spiritibus, palam præsentibus effigie quacunq; iis scilicet, quibus sese dediderunt: Aut vel ex obligatione sola cum his mutua, absq; commercio manifesto, vel sine expressa obligatione pariter, & consuetudine familiari, ex persuasu tantum impio ac falso, quid est ab occulta & interna societate atque efficacia Diaboli & collusione in operis effectu. Illud prius quod domesticos Spiritus cōspicuos oculis, aut ex quocunq; consortio alio familiares, siue vt vates consulit, siue vt architectos adhibet operi, quod meditatur quis, aut parat, Magorū est propriū, è quocunq; sint sexu: hoc incantatorum proprium est. In illo Dæmones ipsi vt cientur aut eliciuntur, sic & comparent, in hunc finem, vt voce vel nota, aut, quocumque modo alio, quæsita vel postulata expediant. In hoc vis omnis proficisci & exilire è carmine vulgo putatur, aut solo, sed cum peculiari aliquo solennique ritu recitato, vel sine hoc etiam: aut cum superstitiosa atq; impia obseruatione circumstantiarum temporis, locorum, personarum, & similium vsurpato, vt cum Magi crystallos aut specula ab impollutis pueris inspici volunt, aut cum plantas, certis anni temporibus, decerpunt aut ad certos cœli positus fingunt imagunculas. Qui rebus creatis hoc modo abutuntur, eos autor libri de morbo sacro apud Hipp. *ἀγύρτας, μάγους, καὶ ἀλαζόνας: circūforaneos, magos & arrogãtes:* Plato 2. de Repub. *Ἀγύρτας καὶ μάντεις, circulatores & vates*, vocat. Sapientiores Ethnicos nunquam sensisse, quod vis talis aliqua verbis insit ex Platone patet, qui præstigiatores illos ait persuadere imperitis, à Diis quod facultatem eam habeant, quos illecebris quibusdam & alligationibus, & vt alibi carminibus, ac deprecationibus obsequentes sibi reddant. Galenus etiam quemadmodum dictum est supra, quicquid est talium *μαγγανειῶν, impostūrarū* vt falsas, *καὶ οὐδένα λόγον ἰατρικὸν ἔχουσας, & nullam rationē artis medicæ habentes*, repudiat, omnesq; τῶν

περιάπτων seu Amuletotum ληρώδεις μεταμορφώσεις, nugatorias transformationes. Nazianzenus de vtrisque quæ sit Ecclesiæ sentẽtia, paucis explicat, οὐδὲν δεῖ σοι περιαμμάτων καὶ ἐπασμάτων, εἰς ὃ πονηρὸς συνεισέρχεται, *nihil tibi opus est amuletis & incantationib., per quas Diabolus vna surrepit* Plus vide sunt Ethnici quã excæcati penitus à Diabolo Põtificii, quos, in luce repurgati Euangelii tam fulgida, ne nũc quidem pudet, fascinatæ Diabolicis præstigiis multitudini persuadere, nihil à magicis differentes mutationes salis, olei, aquæ, panis diuinas esse, quæ nullæ fiunt, sed ab ipsis falso finguntur, virtute verbi & sacerdotis rasi in Dei contumeliam, cum abusu nominis verbi, & inuocationis diuinæ.

Incantationum varii modi. Fuit omnibus temporibus, magna incantationum varietas, quas alii aliis modis exercuerunt, vel simulacris, imagunculis, characteribus, corporibus ritu solenni effictis aut fabrefactis: vel rebus creatis, plantis, animalibus, horumq; partibus metallis, certo decerptis aut collectis tẽpore: vtrisq; carmine consecratis, id est, execratione Diabolica destinatis vsui nefando & impio: sed vt plurimum ad illorum organorum constructionem, apparatum, aut vsum, vel sacris Dei oraculis, vel blasphemis Diaboli vocibus deblateratis, à quibus vim omnem proficisci ac pendere, arbitrantur, Diabolo interea consentiente, colludente & vel reuera expediente, quæ incantatur, molitur, vel fascino ac præstigiis quædam illis similia adornante. Verba sunt alia impetrantis, alia depulsoris, alia commentationis.

De Æmilia virgine Vestali annotatum est, quod, cum ignis sacer extinctus esset, negligentia vnius sociarum virginum, cui curam illius, custodiamque demãdarat, ipsa suam demonstratura innocentiam, præfatis precibus, impetrauit, vt lacinia, quam de veste abscissam coniiciebat in aram Vestæ sua sponte exardesceret.

Incantationis species. De generæ incantationum, sunt illæ nominibus notatæ imposturę, φαρμακεία, κοσκινομαντεία, ἀξινομαντεία, κεφαλαιονομαντεία ἀλεκτρυονομαντεία: *id est ars venefica, diuinatio per cribrum, diuinatio ex securi, diuinatio per caput asini, prædictio diuinatrix ex galli indicio.*

Pharmacia. Φαρμακεία, *ars venefica*, est, qua ex creaturis, & præcipue corporibus mixtis, noua vi imbutis falsa opinione, ac velut

consecratis φαρμακοὺς τοὺς, venefici, præparant pharmaca noxia & salutaria mira, ac Diabolica vi ac varietate: de quibus noxia, vel epota, aut quouis modo assumta intra corpus, cient periculosas ægritudines, amentiam, cæcitatem, furiosos amores, apostemata, & alia, vel contactu inficiunt: vel si condantur alicubi, ex interuallo, transcensa aut prætereita, nocumentum infligunt: vel ex disiunctissimo etiam spacio, ceu neruo emissa, excussaq; violenter, feruntur in eos, quos petunt: Salutaria vero malis incussis medentur. Non enim Diabolo difficile est fascino illata mala, eodem soluere ac tollere. Huius generis pharmaca, vt supra dixi, Plato 11. de legib. discernit à naturalibus. Hæc enim vi natiua & insita, quæ est κατὰ φύσιν secundum naturam id, quo nocet, inferunt: illa nec sua nec ascititia facultate, sed aliena τῶν μαγγανειῶν, καὶ ἐπῳδῶν, καὶ καταδέσεων, &c. præstigiarum, & incantationũ & vinculorum quib. deuinciri aliqui putantur, carminib, quib. exciri Dæmones fingunt, aut sua illa commenticia numina, quæ nihil sunt, ad peragenda, quæ instituunt effecta.

Visitata nimis est hæc ratio veneficis, quæ certis anni temporibus, herbas ad certarum vocum pronunciationem, euellunt colliguntque, aut alia suis accommodata artibus conquirunt, ea opinione, quod ex istis verbis eam, qua ipsis opus est, virtutem contrahant. Iis deinde, aut ad remedia vtuntur, aut si noxium aliquid parant cibo potuve hominum iniectis, aut in pecorum pabula sparsis, aut saltem collocatis, eo, cum fascino, qua transeundum est, vel alio, mirifice lædunt, & perimunt etiam animantia, quæ fere talibus degustatis, vel solo halitu attractis, vel transitu perstrictis aut superatis, è vestigio inficiuntur, & aut statim concidunt ac moriuntur, aut lenta consumuntur tabe. Φαρμακεῖαι. maleficia.

Vidimus φαρμακοὺς τοὺς, veneficos, qui tormentis exanimati, in confessione magnum recensebant eorum numerum, quos læsissent, quorum aliquos excæcarant, aliquos mutilarant, aliquos κυφοὺς καὶ κυφοὺς, incuruos & gibbosos, reddiderant.

Nouimus & pagos, in quibus multos annos illa, quæ ingressa fuerant, vel egressa armenta, perierunt, & non fuisse infecta pabula, vel illud certo indicabat, quod vicinorum pecora, eodem via pastu, noxii nihil concepissent, sed

fascinum fuisse defossum, sub via publica, qua armenta pastum agi consueuerant, euentus postea ostendit, cum, eruto & sublato fascino actus mutaretur.

Pythagoras Φαρμακεία vsus.

Herba Magica.

Pythagoram hac multum vsum Magorum imitatione, & Democritum, Plinius annotauit. Indiderunt peculiaria illis herbis nomina quibus incantationes peregerunt. Pythagoras Coracesiam, Calliciam, Menaidem, Corinthadem, Aproxin celebrauit, pæne ipso sono metuenda nomina; nunc vero, & ex omni memoria, magno cum emolumento, extrita atque abolita penitus. Primis duabus aquam glaciari; Corinthadis decocto in aqua succo, protinus sanari ictus serpentum, si eo fouerentur: eundem effusum in herba, si quis vestigio contingeret, aut si eo forte respergeretur, insanabilem perire, monstrifica prorsus natura veneni, proditum eis libris constat.

A Democrito vsurpata memorant Chirocineta, Aglaophotin, Marmaritin, Achemenidon, Hippophouada, Adamantida, aliasque pæne innumeras: Marmaritide vsos magos cum vellent euocare deos: Achemenidis radices in pastillos digestas, si sontes interdiu, cum vino potarent, per cruciatus nocte confiteri omnia quadam numinum imaginatione memorant. Horum notitiam, cum vsu ipso sublatam, merito Deo gratias agimus.

Consecratio Papistica similis incantationi.

Similes prorsus sunt huius generis incantationibus illæ, de quibus supra dixi, consecrationes olei, salis, aquæ, panis, herbarum, Pontificiis vsitatæ, quas nunc etiam ludibriis sophismatum tueri multi conantur, hoc nitentes futili argumento:

Dicenda est precatio ad mensam.

Ergo fiant consecrationes olei, aquæ, & similium, Papistis vsitatæ.

Consecrationis Papisticæ refutatio.

Nequaquam hæc similia sunt. Precatio ad mensam gratias agit Deo Conditori, de communicatis rebus necessariis ad alimoniam & sustentationem corporis, & petit felicem harum vsum, ac fruitionem conuenientem ordini instituto diuinitus. Consecratio Pontificia, res illas addictas vsui corporis transfert ad vsum alium, contrarium ordini diuino, & excogitatum atq; institutum humana autoritate contra Dei expressa mandata, fingitur; conferre vim illis

rebus,

lebus, ad eleuandas sordes, & inquinamenta peccatorū, solidanda vulnera corruptæ naturæ, depellendos Dæmones, præparandos animos ad receptionem gratiæ infundendæ: Additur & hoc, res consecratas Sacramenta esse, per quæ Deus sit efficax, vt per Baptismum, ab ipso ordinatum.

Has & alias huius generis portentosas, & vere Magicas superstitiones execremur. Etiam ipsum execremur, in his consecrationibus, abusum verbi diuini; quod impia & Diabolica persuasione adhibetur, ad eas res efficiēdas, Verbum Dei, quas nec Physica aliqua vi & natiua gignit, sicut res cōditæ in natura, nec peculiari constitutione Dei. Nusquam enim, aut præcipiunt vsum verbi diuini talem Sacræ literæ, aut tribuunt Verbo patefacto, vel creaturis hoc consecratis, hanc vim, quam falso vtrisque affingunt.

Et certissimum est, Sacramenta gratiæ Dei, per quæ Deus sit efficax, nullam cresturam, non homines, non Angelos, instituere posse.

Sacramenta à nulla creaturarum possunt institui.

Κοσκινομαντεία & ἀξινομαντεία, *diuinatione ex cribro & securi*, ad peruestigandos atque aperiendos occultos scelerum authores, & res alias obscuras explorandas ac proferendas, incantatores vtuntur.

Κοσκινομαντεία & ἀξινομαντεία.

Hanc securi expediunt, rotundo palo infixa, aptataq; ad normam ac perdendiculum, & cum præfatione, ordine enumeratis nominibus eorum, qui in suspicione hærent: ad cuius se mentionem securis, vel leui impulsu circumagit aut nutat, eum culpæ reum peragunt.

Illam administrant cribro forcipi imposito, & forcipe binis tantum apprehenso atque eleuato digitis, itidemq; præfatis precibus, & recitatis nominibus suspectorum, quocunque appellato cribrum vel tremit vel nutat vel conuertitur, eum arguunt reum sceleris, de cuius authore quæstio instituitur.

Κεφαλαιονομαντεία, *diuinatio per caput asini*, asini capite super prunas assato, nescio quibus ritibus absoluitur.

Κεφαλαιομαντεία.

Incantatoribus etiam accensentur, tum ἐξορκισταὶ, *adiuratore*, qui deierant Dæmones, quorum diris aut deierationibus illi quandoque volentes & colludentes cedunt: tum ἀπομάκτοι, vel περιμάκται vel καθαρταὶ, *quasi abstersores & purgatores*, appellati, qui arcere fugareque Dæmones, & de

obsessis exigere, infectosque expurgare, ac restituere in integrum, credebantur.

Natum vtrumq; est, ex κακοζηλία, *praua imitatione*, singularis illius doni, quo, ex concessu diuino & gratia, aliqui in prima Ecclesia liberabant obsessos à Dæmonibus. Et fiebant adiurationes illæ ad Baptismum, publice in magna frequentia. Donum cum cessasset, ritus memoria mansit, quem Baptismo, per concepta verba, Pontificii tanquam partem necessariam, ad Baptismi formā præmiserunt, abusu multiplici & impio. Exemplum autem, in eiectione Dæmonū ab obsessis, qui imitarentur, semper fuerunt aliqui, & sunt adhuc, qui hoc profitentur ac tentant, sed sæpe infeliciter, vt in Act. Apost. Quod enim ab exorcistis nunc fit, est collusio cum Diabolo.

Ἀλεκτρυομαντεία.

Ἀλεκτρυομαντεία *diuinatio per gallum*, erat, qua opera & indicio galli gallinacei, cognoscebantur occulta & futura.

Peragebatur autem, vt proditum est, hoc modo. Literæ viginti quatuor in puluerem inscribebantur, quarum cuique granū hordei & tritici imponebatur. In hæc emittebatur gallus gallinaceus carminū adiurationibus, prius in hunc vsum expeditus. De quibuscunque enim ille literis grana abripuisset, illæ coniunctæ, rem quæsitam declarare, putabantur.

Iamblichus Alectryomātia vsus.

Hac Iamblichum Procli Magistrum scrutatum memorant, quis, post Valentem Cæsarem, esset imperaturus. Cum autem gallus grana de solis quatuor literis, θ. ε. ο. δ. sustulisset, incertum fuit, Theodosius ne, an Theodotus, vel Theodorus, vel Theodectes designaretur. Ita, vaticinio cognito, Valens plurimos his nominibus notos, metuens insidias, interfecit, quæsitis etiam vatibus ipsis. Iamblichus ergo sæuitiam Imperatoris metuens, hausto veneno, mortem sibi consciuisse dicitur.

Attingani seu Zigeuni.

Vagatur hinc inde, & genus quoddam impostorum, squalida, tetraque, & deformi specie, & habitu peregrino, quos recentes Græci Attinganos, nos Zigeunos nominamus. Creduntur ex Ægypto primum, & vicinis Aphricæ partibus prodiisse, vbi incantationum, atque vniuersim omnis generis præstigiarum, & diuinationū tantus est vsus, vt nihil nisi consultis vatibus suscipiatur, & magnus vatum nume-

Magiæ & incantationū maximus &

numerus,singulis diebus, in foro publico,in cõpitis & per gulis,præstoletur consulturos:quod qui Alexandriæ, Alcairi,quæ Memphis est,& in locis vicinis fuerunt,pro certo compertoque affirmant.

frequentissimus vsus in Ægypto.

Ex incantationum genere sunt illa quoq;,ex nostris Ecclesiis,Dei beneficio, & restitutæ doctrinæ luce profligata & exterminata,ἀνώνυμα,*nominis expertia*, artificia conciliandorũ per philtra amorũ effœminandorum virorum,exquirendorum thesaurorum, surripiendarum furto rerum alienarum,ciendarum tempestatum,& similium, quorum adhuc alibi viget vsus,& est in honore atque admiratione vsurpatio. Sed ignorari præstat vel sola horum nomina: Moneri tamen, præmunirique imperitos vtile est,ne,ascititio illo ex verbo Dei, & creaturis, rerum ornatu habituque,quo venditantur,decipiantur ac seducantur.

Incantationes plurimæ post restitutam Ecclesiæ doctrinam profligatæ.

Præcipuum in hoc artificio scelus est, horribilis profanatio sanctissimi nominis Dei,& abusus pęne deformis Verbi Dei,quibus excusantur & ornantur pleraque.

Incantationũ quanta impietas.

Non est aliud tetrius, & maius mendacium, & magis contumeliosum in Deum,quã fingere, ex recitato nomine aut verbo Dei,protinus corripi ea, quæ vsurpantur, media, noua vi effectrice, aut rerum seuerissime prohibitarum à Deo,vt cædium, furtorum, læsionum multiplicium, aliarumque huiusmodi, aut operum, quæ solus omnipotentia sua Deus efficit: quale est commentum Cabalistarum, qui decem Dei veri nominibus,& Angelorum,quorum meminerunt sacræ literæ,ea, quæ magnifica specie pollicentur &,Diabolo iuuante,Deo permittente,quandoque conficiunt,peragere se affirmant.

Cabalistarũ impium commentum.

Non est scelus maius quam deposita omni cogitatione de salute propria abuti Verbo Dei, ad præstigias Diaboli, in Dei contumeliam tegendas,aut etiam pingendas, quod ex arcano sinu Patris Filius Dei, immenso victus amore generis humani,deprompsit ac promulgauit, miserorum ac perditorum hominum causa:vt hi, cum essent lapsu primorum parentum prorsus auulsi à Deo, omnique gratia excussi,ex hoc se in gratiam repositos discerent, haberetq; certa & expressa testimonia voluntatis diuinæ erga sese,

quibus ſe in veris animorum conſternationibus, & ancipi-tibus diſtractorum ſenſuum animi fluctibus erigerent, & e-rudirent.

Verbi diuini verus vſus.

De vero vſu Paulus concionatur Timotheo: Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος. Itē, τὸ εὐαγγέλιον δύναμις ἐστὶ τοῦ θεοῦ, εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι. id eſt. *Tota ſcriptura diuinitus eſt inſpirata, & vtilis ad doctrinā, ad reprehenſionem, ad correctionem, ad inſtitutionē, quæ eſt in iuſticia, vt perfectus & abſolutus ſit homo Dei, ad omne opus bonum inſtructus.* item, *Euangelium eſt vis & efficacitas diuina, ſalutis efficiens in credentibus.*

Inſita eſt mentibus humanis, & ſæpe repetita diuinitus, noticia Legis, vt & qualis ſit Deus, & quales nos eſſe poſtulet, oſtendat, & à pręſcripta norma diſcrepantes condemnet.

Euangelii doctrina diuinitus patefacta.

Non inſita mentibus, ſed voce Filii Dei promulgata eſt doctrina Euangelii generi humano, poſt lapſum, vt cum propter peccatum, quod eſt *ἀνομία, legis transgreſſio*, totum genus humanum ſit factum reum æternæ iræ Dei, & æternæ damnationis, nec poſſit ſuis viribus præſtare, quod immutabilis norma iuſticiæ diuinæ exigit, promittat generi humano vtrumque, cum reconciliationem cum Deo, & acceptationem ad vitam, & iuſticiam æternam gratuitam, propter meritum Filii Dei, ac defenſionem à Filio Dei, aduerſus inſidias, & ſæuitiam Diaboli: tum auxilium Spiritus ſancti, quem mittit Filius à Patre, vt huius impulſu, ductu, gubernatione, & efficaci auxilio, conuerti ad Deum, per miniſterium Euangelii, & aſſentiri ac credere verbo; & veram Deo obedientiam, ad præſcriptum legis diuinæ præſtare incipiamus.

Ad hanc doctrinam ita ſeſe alligauit Deus, vt hac doceri nos, de ſeſe, & ſua voluntate, in hac quæri & cognoſci, per hanc efficax eſſe velit in cordibus noſtris.

Sacramenta promiſſionis σφραγῖδες.

Addidit doctrinæ Sacramenta, velut Symbola gratiæ incurrentia in oculos, & *σφραγῖδας, ſigilla*, promiſſionis, quam doctrina offert & exhibet, per quæ vult nos confirmari, tanquam illuſtribus & conſpicuis teſtimoniis, de ſua erga nos voluntate.

Nos

Non enim vult vagari animos, ſine certa norma fidei rectrice, nec quærere aut expectare peculiares alias, extra verbum, patefactiones: ſed aſtrictos nos eſſe vult ad Verbum, & Sacramenta.

Arguit Deus verbo ſuo peccata, & cum in veris doloribus promiſſionem audimus, &, apud Deum, conſolationem iuxta promiſſionem, quærimus, certo accipimus à Deo propter Filium gratis, ſola Fide, remiſſionem peccatorum, & imputationem iuſticiæ, & Spiritum ſanctum, qua agnitio veri Dei, & inuocatio, & læticia in corde, accenduntur.

Hoc modo, & nullo alio, nimirum propter filium, gratis, ſola fide, quæ audita voce Euangelii, à Spiritu ſancto accenditur, vult dare Deus, & dat iuſticiam, & vitam æternam.

Neque hæc efficiuntur virtute aut verbi per ſe, aut Symbolorum in Sacramentis: ſed efficacia Spiritus ſancti, qui ex ſententia arcani decreti diuinitatis, & ex pacto promiſſoque, quod Filius protulit, per hæc ceu organa, in inſtituto vſu docet & illuſtrat mentes, & ferit excitat, accendit, & viuificat corda aſſentientium Euangelio, & vtentium Sacramentis.

Sic de Euangelio dicitur; Euangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti, id eſt, eſt illa res, qua Deus eſt efficax in cordibus credentium, & regenerat ea ad vitam æternam.

Doctrina cœleſtis & Philoſophica diſcrimen.

Diſſimilis enim ratio eſt doctrinæ cœleſtis & Philoſophicæ. Philoſophica doctrina erudit mentes iis de rebus, quas ipſæ, ſua vi, & inſitæ atque connatæ lucis, ceu prælucentis luminis adminiculo & ductu, percipiunt & intelligunt. Harum cogitatio (vt eſt mirificus inter ſe conſenſus præcipuarum virium in homine) mox afficit *δυνάμεις ὀρεκτικὰς facultates appetitionũ*, præcipuas in volũtate, & corde, & in vtraque parte ciet *ἐνεργήματα, effecta*, noticiæ congruentia, quæ quidẽ ipſa *φυσικὴ δύναμις, naturalis facultas*, partis vtriuſq;, ceu impulſa à præcedente noticia, ſua vi gignit. Ordine enim, & lege naturæ præcedit cognitio, ſequuntur motus & impetus voluntatis & cordis, cognitioni reſpondentes, quos alia ac diuerſa commouet diuerſos.

Doctrina cœlestis de iis rebus concionatur, quæ neque intelliguntur, neq; apprehenduntur assensu, nisi mentibus, à Spiritu sancto, noua ac cœlesti luce perfusis: nec perceptæ spirituales, viuificos ac Deo placentes motus excitant, nisi simul corda afflet & inflammet idem Spiritus sanctus, qui quidem hæc efficit per Verbum, & Sacramenta.

Et differunt in infinitum, hi à Spiritu sancto accensi motus ardentes & viuifici, ab illis, Lege & ordine naturæ, doctrina Philosophica, excitatis impulsionibus.

Spiritus sancti effectiones in natura rationali.

Sunt ergo illuminatio mentis, viuificatio καὶ ἁγιασμὸς, *sanctificatio*, cordis & voluntatis, effectiones Spiritus sancti, quas hoc modo, id est, per Verbum & Sacramenta, exuscitat in cordibus audientium Verbum Dei, & assentientium, miscens afflatus suos Spiritibus nostris, in his, qui sunt templa Dei, & organa Spiritus sancti: Non in naturis aliis brutis quibuscunque vt aqua, oleo, plantis, scilicet vt aspersione illitione, annexu, deglutitione, cum iisdem propagentur in homines & adhærescant.

His vsibus dedicatum, ad hos traditum est Verbum Dei generi humano, & commendatum voce de cœlo sonante; quæ præcipit, vt audiamus Filium: nimirum, vt, per hoc, Spiritus sanctus conuertat hominem ad Deum, qui horrenda peccati labe, & tristi deformique naturæ suæ ruina; est à Deo auersus: Non vt illis abusibus seruiat, quos comminiscuntur incantatores, & Pontificiarum consecrationum authores, vt à ministris recitatum, vel gignat nouas creaturas, vel creatis antea imprimat nouas vires. Cumque pronunciet Lex Dei: Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum: Non enim insontem habebit Dominus eum, qui assumserit nomen Domini Dei sui in vanum: certissimum est, & immutabiliter verum, quod omnes illos, qui vtuntur talibus incantationum ritibus ac modis, tristissimæ maneat pœnæ.

Deus singulis rebus in creatione vires inditas liberrime conseruat.

Porro indidit Deus, in prima creatione, creaturis singulis, certas vires, & certos agendi modos, accommodatos vsibus certis, quos instituto à sese tenore procedentes conseruat, & adiuuat, vim conferens, & rursus; cum vult, vel intendit, vel remittit, vel inhibet, vt sæpe dixi: Est enim naturæ Dominus. Hoc Dei opus imitari nulla creatura potest.

Quan-

Quanquam enim ars interdum, tum expolit atq; absoluit hoc, quad à natura: velut primis lineis ductis inchoatum est, ac præparatum, tum ex dissoluta mixtione corporum singulas partes, non simplices tamen, sed compositas educit ac separat, tum ex mixtis inter se, varia proportione, diuersis rebus, dilutisq; ac maceratis liquore aliquo, exprimit, ceu nouas qualitates beneficio ignis: tamen non gignit nouas substantias, non qualitates rebus nouas afformat, sed absolutas antea ac temperatas à natura, noua proportione miscet, quæ sua se vi mutuo subigentes ac macerantes, tandem coeunt in vnam & nouam massam.

Ars naturæ imitatrix nō gignit nouas substantias.

Si ergo ars deficit in hoc, multo id minus præstigiæ Diabolicæ ἀνυπολόγητοι, *causarum expertes*, prorsus, & solis fucatæ verborum imposturis, præstabunt.

Quare si quid tale, sub prætextu verborum ac creaturarum, seu reuera fit, seu fascino effingitur, id Diabolus conficit: Nihil accedit rebus, nihil decedit, ex sonitu verborum qualicunque, aut quantocunque.

Oportet etiam accurate discerni veros Physicos, & necessitati corporum destinatos vsus creaturarum, à spiritualibus vsibus quarundam, quos singulari & expresso mandato, Deus Ecclesiæ præcepit: Et ab vtrisque procul remoueri oportet abusus, quos iisdem comparari & adiungi vi precum falso fingunt incantatores.

Creaturarū vsus Physici discernēdi à spiritualibus.

Creaturas corporeas condidit Deus, ad certos fines, & vsus seruientes corpori humano, discrimine multiplici, alias vt sint cibi, alias, vt sint potus, alias, vt medicamenta sint, alias, vt res nascentes gignant, foueant, & attemperent humanis vsibus, sicut Deus, mirabili sapientia, singula distribuit & distinxit.

Ad hos ordinatos vsus legitime vtendum est creaturis, cum precatione, & gratiarum actione, de quibus & Paulus inquit: Sanctificatur cibus per Verbū Dei, & precationem. Vbi sanctificare non significat, virtute verborum substantias rerum, aut mutare, aut nouis viribus instruere, quasi sit vis in verbis ἐνεργητικὴ *effectrix*, mutans naturas rerum: sed significat, talem vsum Physicū, coniunctum cum precatione, & gratiarum actione, placere Deo, & non esse contrarium ordini, & constitutioni diuinæ.

Sanctificare quid apud Paulum significet.

Ab his vsibus physicis, directis ad corporum conseruationem, multum differunt spirituales vsus victimarum, in sacrificiis sanctorum Patrum, quas Deus typos esse voluit futuræ victimæ Christi: itemq; Symbolorum externorum in Sacramentis, vt sectionis certæ partis in Circumcisione, aquæ in Baptismo, panis & vini in Cœna Domini: quas res Deus expresse præcepit vsurpari, non ad Physicum, sed aliū finem spiritualem; vt, in vsu ordinato, sint externa Symbola docentia oculos, sicut auribus accipitur promissio, quæ testificentur de promissione, & velut σφραγίδες, *sigilla*, obsignent eam, in cordibus credentium: scilicet vt mens intuēs in hæc oculis obuia signa commonefiat, de Dei voluntate, & certò statuat, sine vlla dubitatione, se, cum mandato vsu harū rerum, participem fieri eorum bonorum, quæ promissio profitetur & offert, & non aliorū: & cū his signis Deum velle se nobis cōmunicare, & efficacē esse: &, eo modo, ibi efficacē esse in nobis, quē ipse instituit, & non aliter.

Sacramenta ad quid instituta.

Nec, ipsa per sese Symbola, Sacramenta sunt: sed in vero & diuinitus sancito vsu, cum fide fit applicatio beneficiorum, quæ promissio offert.

Vt autem nullius est creaturæ condere Sacramenta aut alligare Deum ad alias creaturas, ad quas sese non sponte, expresso verbo, alligauit: sic nullius est creaturæ, instituere vsus spirituales vllius rerum, tales videlicet qui deleant peccatum, & renouent ac reparent corruptam naturam, ad iusticiam, & vitam æternam, ἐνεργείᾳ, ***efficacitate***, spirituali & omnipotente, quæ Dei solius est.

Et fingere sine verbo, quod Deus ad hanc rem magis sit efficax quam ad aliam, simpliciter est fabricare Idolum.

Alte tamen insedit, ac potēter regnat in animis adhuc multitudinis promiscuæ persuasio falsa ex erroribus Pontificiis reliqua de aqua lustrali & hostiis consecratis. Ac memini exempla pugilum & militum, qui ex insuta vestibus hostia ab ictibus & vulneribus lethalibus frustra se crediderunt tutos fore.

Nihil habet rationem Sacramenti extra vsum institutum.

Extra suum itaq; vsum, Symbola Sacramentorum prorsus nullam habent Sacramenti rationem: cumq; mutatur ritus, aut transfertur extra institutum ordinē, ad alios vsus, non est sacramentum, sed actio superstitiosa, aut idolum.

Sic

Sic nec Iudaica, nec Mahometica Circumcisio, hoc tempore, vllo modo, rationem Sacramenti habent: nec panis, qui circumgestatur à Pontificiis, vllo modo rationem habet Sacramenti: & adoratio panis prorsus est idoli adoratio, conficta extra institutionē, qualis fuit adoratio ignis Chaldaici aut Persici, quem fingebant esse Deum.

Nec recitatio verborum institutionis Cœnæ, cum gratiarum actione, & precatione, quam consecrationem vocant, mutat substantiam panis, sed hæc simul sunt ritus, qui discernit hanc Cœnam à profana cœna, qua corpus pascitur, & ostendit, non ad Physicum vsum, sed alium spiritualem, institutam esse.

Manifestum est itaq;, quod his, & Physicis, atq; in natura ordinatis, & spiritualibus, atque Ecclesiæ soli traditis vsibus creaturarum, prorsus aduersentur & repugnent commenticii abusus incantatorum; qui, dum fingunt, ad murmuraturam precum virtute, vel inseri, atq; infigi creaturis nouas vires, vel vim adferri Deo, vt cogatur præstare ac perficere, quod parant ipsi & moliuntur, & contumelia Deū afficiunt summa, & horribiliter polluunt ac profanant Dei opera & instituta: Vt cum aqua Baptismi vtuntur, ad fugandos Dæmones, aut tollendos morbos: aut oleo consecrato, ad reliquias peccati extirpandas. *Incantatorū impietas detestanda.*

Quantus furor est, sine certo & euidenti testimonio scripturæ, aut fingere, aut credere, quod ex sono pronunciatorum verborum adhibita subiecta inuadat atq; obsideat vis noua, quæ sese extendat in immensum, & ex longissimis interuallis afficiat eos tantum, ad quos, consilio & opera incantatoris, dirigitur?

Quantum scelus est, facere Deum ministrum vesanarum cupiditatum, quas explere ipsis & aliis, & executorem scelerum aut flagitiorum, vt cædium, furtorum, rapinarum, quæ perpetrare, & adiutorem impurissimæ ac fœdissimæ libidinis, quam exercere, incantationum adiumento, sępe conantur? Hos furores detestemur.

Multò magis commenticium est, quòd incantatores, de characteribus, hac illave figura delineatis sculptisve, tum simulacris aliqua specie expolitis, tum corporibus ad certos cœli positus, elaboratis, & imaginibus insignitis, deque nu- *Characterū & simulacrorum vanitas.*

meris formisque elementorum, oracula ſeſe excudere iactitant. Id enim communi ſenſui repugnat. Primum de characteribus certum eſt, perpetua ſibiq; conſentiente experientia, quãtitates nullas, nullaſq; figuras ſubſtantiis ab ipſa natura circumdatas, efficaces eſſe: neq; inde accedere rebus aliud quicquam, quam quod hæ attributam ſingulis, à natura, molem conſtituunt ac definiunt: illæ eandem conformant, ſpecie ſingulis conueniente, ex prima ordinatione & propria, non eo tantum, vt hæc ſpecies externa diſtinguat naturas cognatas, ſed ob certos & rebus ipſis commodos vſus. Neq; enim caſu, aut ex fortuito confluxu, cohæſioneq;, & coalitu atomorum, in ſuas ſingula corpora coierunt formas: ſed magna ſapientia, formata membra δημιουργὸς, *opifex*, naturæ eo collocauit & coniũxit ordine, vt aptam & cõgruentem ſingulis figuram conſtituerent. Si igitur illarum figurarum nulla vis eſt, neque ἐνέργεια, *efficacia*, quas natura molitur, & rebus affingit: multo minus manu fabrefacti characteres agent aliquid: &, vt oſtẽdi antea, impium eſt & falſum, quod ſacra verba ea vi pollere comminiſcuntur, vt in chartas membranaſve conſignata literis, ſolis literarum figuris, aut voce prolata, ſono ipſo tanquam opere operato, propter hoc, quod ſunt verba Dei, ea præſtent, quibus opus eſt, aut perficiant, quæ inſtituuntur.

Quantitatum per ſe nulla efficacia.

Abuſus his omnibus ineſt verbi diuini manifeſtè impius & magicus. Etſi enim quandoque votis euentus reſpondet, id tamen à colludente Diabolo proficiſcitur, vt faſcino & præſtigiis concilietur fides, comparetur autoritas, ac ſtabiliatur regnum tenebrarum: & à Deo, ab inuocatione Dei, à fiducia & ſpe auxilij diuini auerſæ mentes vt adducantur ad hæc prohibita, verbo Dei refugia & præſidia. Non enim ad hunc vſum & finem verbum traditum eſt. Sed Euangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti, homini ſcilicet. Verba Euangelij audita, lecta, cogitata, accepta ac retenta firma fide, multumque verſata animo, virtute Spiritus ſancti efficacia ſunt, & afflictas mentes conſolantur, muniuntque aduerſus Diaboli inſultus, & accendunt ardentem inuocationem, quæ fiducia promiſſionum per & propter Filium Mediatorem impetrat, quæcunque

Verbum Dei quomodo efficax.

cunque petit. Sicut dicit Scriptura: Marc. 9. *πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι, omnia possibilia sunt credenti*. & Marc. 5. *μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε, ne time, crede solum*. Marc. 11. Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quicunque dixerit monti huic, tollere & proiiciare in mare: nec hæsitauerit in corde suo, sed crediderit futura, quæ dicit, erit ei, quicquid dixerit. Propterea dico vobis, quæcunque precantes petitis, credite vos accepturos, & erunt vobis. Item omne quod non fide fit, peccatum est, Rom. 14. Hebr. 4. *οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς μὴ συγκεκραμένος τῇ πίστει, non prodest auditus sermo, qui fidei mixtus non est*. In vsu ergo verbi ordinato Dei mandato, & in concursu causarum omnium verbo ordinatarum ad finem ab eodem prescriptum scilicet, Spiritus sanctus, verbi, & hominis dirigentis actionem fide in virtute Spiritus secundum præscriptum, verbum tantum efficax est, quod propter hominem solum patefactum, & huic soli commendatum est. Nihil tale agunt verba chartis illita, & vel de collo suspensa, vel superliminio imposita, vel subtus limen in terram defossa, vel infarcta vestibus, vel deuorata, vt in more est militibus superstitiosis ante prælia verba capitis primi Iohannis in membranula tenera exarata conuolutaque pillulæ instar deglutire aduersus sclopetorum & bombardarum globos. Nihil etiam ore pronunciata & in ventum effusa, quod vsitatum est exorcistis Pontificiis & horum æmulis, quando obsessis hominibus exercitatione abigunt Dæmones: domibus inquietis exigunt spectra. Nec plus efficiunt adumbratæ gesticulationibus digitorum cruces, aut pictæ cælatæve crucis effigies. Non enim terretur, profligatur, aut vincitur Diabolus conspectu scriptarum, cæsarum, aut sculptarum sententiarum, aut imaginum, quacunque sint expressa forma, eleganti vel deformi: Nec rudi inanique, aut prophano & superstitioso sono, addo etiam impio ac blasphemo, qui est in plerisque: Nec aliter in huius generis incantatoribus, exorcistis, quam in Lamiis & Veneficis profitentibus, se virtute verborum, quæ proferunt ex sacra Scriptura, perficere opera sua: sed fide ex vera sinceraque ac sibi per omnia constante & consentiente agnitione Dei secundum verbum

meris formisque elementorum, oracula ſeſe excudere iactitant. Id enim communi ſenſui repugnat. Primum de characteribus certum eſt, perpetua ſibiq; conſentiente experientia, quãtitates nullas, nullaſq; figuras ſubſtantiis ab ipſa natura circumdatas, efficaces eſſe: neq; inde accedere rebus aliud quicquam, quam quod hæ attributam ſingulis, à natura, molem conſtituunt ac definiunt: illæ eandem conformant, ſpecie ſingulis conueniente, ex prima ordinatione & propria, non eo tantum, vt hæc ſpecies externa diſtinguat naturas cognatas, ſed ob certos & rebus ipſis commodos vſus. Neq; enim caſu, aut ex fortuito confluxu, cohæſioneq;, & coalitu atomorum, in ſuas ſingula corpora coierunt formas: ſed magna ſapientia, formata membra δημιουργὸς, *opifex*, naturæ eo collocauit & coniũxit ordine, vt aptam & cõgruentem ſingulis figuram conſtituerent. Si igitur illarum figurarum nulla vis eſt, neque ἐνέργεια, *efficacia*, quas natura molitur, & rebus affingit: multo minus manu fabrefacti characteres agent aliquid: &, vt oſtẽdi antea, impium eſt & falſum, quod ſacra verba ea vi pollere comminiſcuntur, vt in chartas membranaſve conſignata literis, ſolis literarum figuris, aut voce prolata, ſono ipſo tanquam opere operato, propter hoc, quod ſunt verba Dei, ea præſtent, quibus opus eſt, aut perficiant, quæ inſtituuntur.

Quantitatum per ſe nulla efficacia.

Abuſus his omnibus ineſt verbi diuini manifeſtè impius & magicus. Etſi enim quandoque votis euentus reſpondet, id tamen à colludente Diabolo proficiſcitur, vt faſcino & præſtigiis concilietur fides, comparetur autoritas, ac ſtabiliatur regnum tenebrarum: & à Deo, ab inuocatione Dei, à fiducia & ſpe auxilij diuini auerſæ mentes vt adducantur ad hæc prohibita, verbo Dei refugia & præſidia. Non enim ad hunc vſum & finem verbum traditum eſt. Sed Euangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti, homini ſcilicet. Verba Euangelij audita, lecta, cogitata, accepta ac retenta firma fide, multumque verſata animo, virtute Spiritus ſancti efficacia ſunt, & afflictas mentes conſolantur, muniuntque aduerſus Diaboli inſultus, & accendunt ardentem inuocationem, quæ fiducia promiſſionum per & propter Filium Mediatorem impetrat, quæcunque

Verbum Dei quomodo efficax.

cunque petit. Sicut dicit Scriptura: Marc. 9. πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι, *omnia possibilia sunt credenti*. & Marc. 5. μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε, *ne time, crede solum.* Marc. 11. Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quicunque dixerit monti huic, tollere & proiiciare in mare: nec hæsitauerit in corde suo, sed crediderit futura, quæ dicit, erit ei, quicquid dixerit. Propterea dico vobis, quæcunque precantes petitis, credite vos accepturos, & erunt vobis. Item omne quod non fide fit, peccatum est, Rom. 14. Hebr. 4. οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς μὴ συγκεκραμένος τῇ πίστει, *non prodest auditus sermo, qui fidei mixtus non est.* In vsu ergo verbi ordinato Dei mandato, & in concursu causarum omnium verbo ordinatarum ad finem ab eodem præscriptum scilicet, Spiritus sanctus, verbi, & hominis dirigentis actionem fide in virtute Spiritus secundum præscriptum, verbum tantum efficax est, quod propter hominem solum patefactum, & huic soli commendatum est. Nihil tale agunt verba chartis illita, & vel de collo suspensa, vel superliminio imposita, vel subtus limen in terram defossa, vel infarcta vestibus, vel deuorata, vt in more est militibus superstitiosis ante prælia verba capitis primi Iohannis in membranula tenera exarata conuolutaque pillulæ instar deglutire aduersus sclopetorum & bombardarum globos. Nihil etiam ore pronunciata & in ventum effusa, quod vsitatum est exorcistis Pontificiis & horum æmulis, quando obsessis hominibus exercitatione abigunt Dæmones: domibus inquietis exigunt spectra. Nec plus efficiunt adumbratæ gesticulationibus digitorum cruces, aut pictæ cælatæve crucis effigies. Non enim terretur, profligatur, aut vincitur Diabolus conspectu scriptarum, cæsarum, aut sculptarum sententiarum, aut imaginum, quacunque sint expressa forma, eleganti vel deformi: Nec rudi inanique, aut prophano & superstitioso sono, addo etiam impio ac blasphemo, qui est in plerisque: Nec aliter in huius generis incantatoribus, exorcistis, quam in Lamiis & Veneficis profitentibus, se virtute verborum, quæ proferunt ex sacra Scriptura, perficere opera sua: sed fide ex vera sinceraque ac sibi per omnia constante & consentiente agnitione Dei secundum verbum

patefactum doctore ductoreque Spiritu S. proficiſcente, & verbo Dei acriter & aſſidue præliante: denique in vnius miſericordiæ diuinæ præſidio certiſſimo acquieſcente. Niſi accedat enim ἐκτενὴς καὶ ἀδιάλειπτος προσευχὴ ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, *aſſidua & indeſinens oratio cum plena fidei perſuaſione*, quæ tamen in aliis maior eſt, languidior in aliis, miracula talia fruſtra tentantur, quæ etſi non ſubito, vt in prima Eccleſia, tandem tamen fiunt, & pluribus quidem piis plura in hac vita miraculosè accidunt, quam in hac ſecuritate hominum quis conſiderat. Et nouit atq; obſeruat vera fides, quo diſcrimine æterna, quo præſentia peti debeant; illa ſine: hęc cum conditione, qua permittuntur omnia ac committuntur diuinæ voluntati liberrimæ. Hoc genus Dæmoniorum non eiicitur inquit Chriſtus, niſi ieiunio & oratione. Et expulſio fit digito Dei, id eſt, virtute diuina in nomine Chriſti, id eſt, in vera agnitione ſeriaq; ardenti & aſſidua inuocatione Chriſti. Et de communibus precibus inquit Iac. 5. oratio fidei ſeruabit laborantem, erigetq; eum Dominus. Item, orate alij pro aliis vt ſanemini. Multum enim valet deprecatio iuſti efficax.

Simulacra, quæ vel ex cera parant, vel alia quauis materia, nihil illorum agere, quæ ipſi requirunt, vel inde conſpicuum eſt, quod condere corpora, certis & neceſſariis prædita viribus, Diabolo impoſſibile eſt, cum creatio ſolius ſit Dei opus. Nec verbis, vim aliquam illis infundi corpuſculis, ex antedictis patet. Neque vllius eſt humani ingenij perſpicacia tanta, aut potentia, vt fictitiis poſſit imagunculis viuas indere aut intexere vires.

Conſtruit ars αὐτόματα, *organa quæ per ſe mouentur*, quibus effingit Mundi circumactus & conuerſiones, rotulis ferreis & dentatis, certo diſpoſitis & coagmentatis ordine, appenſoq; pondere, quo illæ impulſæ tractæq; circumagũtur, & hoc, cui incluſæ ſunt, corpus promouent, vt ſua vi progredi aut circumagi in gyrum videatur, eo vſque, donec vel ea, quæ trahit moles, ſiſtatur, vel, qui alligant eam, funes decurrerint.

Stratonis Lampſaceni inuentum.

De Stratone Lampſaceno, eo, qui Theophraſto ſucceſſit, tertiuſque ab Ariſtotele Peripateticas ſcholas princeps habuit, proditum legimus, quod cum Epicurei, cum aſperis

ſuis

ſuis & inſectilibus, ac leuibus hamatiſq; corpuſculis, in deriſiones incurriſſent, vt redargueret etiam iam ante exploſa illorum commenta, docuerit omnia vt natura, id eſt, ſponte ſua, effecta eſſent, ita etiã illius moderatione ferri & agitari; neq; vllarum rerum cauſas in ea non inueniri, & eas ſingillatim perſequens ſubtiliter perſcrutatus traditur, ſic, vt faceret naturalia pondera, ac motus; quibus propenſa librataq; conſtarent vniuerſa.

Sed tale quiddam, qua ἐπῳδοὶ, *incantatores*, falsò iactitant ac pollicentur, de ſuis εἰδώλοις, *ſimulacris*, nulla ars humana perficiet vnquam.

Ludit ergo, ſub illa ſimulacrorum ſpecie, Diabolus, & hoc exequitur, quod ἐπῳδοὶ, *incantatores*, captant & perſequuntur, vt ab imagunculis vis omnis proficiſci videatur.

Commenticius eſt, & tertius ille fucus, quod certo cœli poſitu, formatos characteres, vel ſimulacra, illo tempore, loco, momento, vi maiore & valentiore, de cœlo commoueri, fabulantur.

Agunt aſtra in naturam elementarem, in eaque cient & miſcent primas qualitates: quæ rurſus mixta ex elementis corpora, ſuiſque abſoluta & confirmata ſpecificis formis, ſiue in hoc circumfuſo dudum ſint verſata aere, ſiue in eum recens exponantur, afficiunt multoque magis recentia, adeo vt temperiem, ex ſeminibus propagatam, non parum immutent. *Aſtrorum vis in naturam elementarem.*

Et reſpondent affectus, tum qualitatibus ipſis, tum mixturę qualitatum, quam vocant κρᾶσιν, *temperamentum*, corporum. Immo cum natura ipſa, id eſt, vi natiua ſeminum, aſtra moderantur & gubernant formationem corporum.

In ea opera, quæ fabricantur, aſtrorum nulla vis eſt. Non enim noua inſtituitur ibi mixtio qualitatum: non materiæ, motibus variis præparatæ & conuenienti qualitatum temperie indutæ noua & οὐσιώδης, *eſſentialis*, conficitur & applicatur forma: ſed corpori ſua iam antea confirmato materia & forma, quibus exiſtit & conſeruatur: ſuaq; inſtructo craſi, arte accommodatur noua & accidẽtaria ſpecies, ad quam nihil aſtra, nihil qualitates in aere, quę tunc ſunt, conferunt: immo tota illa ficticia ſpecies ocioſa eſt, & inefficax.

Aut, ſi omnino talis aliqua vis cœlo excuſſa deſilit, (quod

tamen falsissimum est) cur illa non potius viuis & vegetis corporibus animantium, aut illorum ipsorum, qui tum simulacra formant, quàm sculptili semiputri, aut conflatili, vel cereæ, aut lapideæ imagunculæ inhærescit.

Absurdissimum est somniare realia, nisi fortasse astra volunt, cum delectu quodam, suas distribuere vires, vt certo iudicio vim suam tunc dirigant, ad præscriptum incantatoris, in hæc potius, ad ipsorum imaginem composita & expolita corpuscula, quam cetera.

Sed relinquemus has incantatorum & ariolorum præstigias, quæ excogitatæ sunt, non vt tales sint, quales esse apparent; sed vt obscurent gloriam Dei, & veritatem doctrinę vtriusq; sacræ & Physicæ, atq; occultent: & vestiant veneficas artes Diaboli.

Incantationes sunt æmulationes Sacramentorum.

Et videntur esse incantationes prorsus falsæ æmulationes Ministerij verbi & Sacramentorum, quæ inde vsq; ab initio Deus in Ecclesia doctrinæ addidit, adhibitis externis Symbolis, cum quibus se efficacem fore professus est in credentibus. Hanc efficaciam Diabolus, abusu Sacramentorum, & incantationibus imitari voluit.

Cumq; certissimum sit, plenas esse incantationes horribilium blasphemiarum, mendaciorum, præstigiarum Diabolicarum, aliarumq; rerum, seuerissimè vetitarum diuinitus, sequamur vocem diuinam præcipientem, ne abutamur sancto nomine Dei, neue incantationibus vel studeamus vel vtamur: & cogitemus de iudicio Dei, aduersus incantatores, quod declarauit, cum inquit, Incantator βδέλυγμα, *res abominanda* est Domino Deo suo. Atq; eam ob causam execremur & fugiamus omnia illa artificia, quacunq; proponantur specie, siue verbi Dei prætextu deferantur, siue cum precationibus palam ad Diabolum directis sint exercendæ, quas cognoscere promptus est: Etsi ne illæ quidem, quæ fuco virium, effectionumque naturalium & ordinatarum celantur, facilè fallunt aliquem, nisi quis sponte, & sua voluntate decipi velit.

DE DIVINATIONE EXTISPICVM.

GRAECI ἱεροσκοπίαν, & θυτικὴν, *diuinationem per sacrificia, & victimas quæ mactabantur*, vocarunt considerationem hostiarum immolandarum, ante & post mactationem, atque vniuersim, cum accuratam contemplationē eorum, quæ offerebantur fictitiis numinibus, tum notationem obseruationemq; aliorū, quæ intercidebāt forte, dum sacra fierent, & diuinationem ex his, coniectationemq; de numinum erga eos, à quibus sacrificia instituebantur, affectione & voluntate, deve secuturis euentibus prosperis vel aduersis. Ἱερεῖα enim & θυσίας sacrificia nominabant, & θύτας καὶ ἱεροσκόπους τοὺς δι' ἐντόμων μαντευομένους, *sacrificos & sacerdotes & aruspices, qui de extorū inspectione futura prædicerent*, quos Extispices, speciei nomine, Latini vocarunt.

Origo sacrificiorum Ethnicorum, & totius ἱεροσκοπίας, *aruspicinæ*, ex illis est ritibus, quos à principio sancti Patres, Adam, Seth, Nohe, & filii, Sem, Iaphet, & ceteri, vsurparūt, & pie religioseq; coluerunt, conseruarūt, atq; exercuerunt non autoritate arbitriove priuato, sed iussu mādatoq; Dei.

Sacrificiorū Ethnicorum origo à sanctis Patribus.

Nam, vt ante, ita post lapsum primorum parentum, cum Deus recepisset genus humanum, victus intercessione Filii & voluntaria sponsione obedientiæ integræ exoluendæ, pro genere humano, eorumq; perpetiendorum atq; exhauriendorum, quæ illi perferenda fuissent in æternum: Tunc ergo, non voluit genus humanum, vel pecudum more vagari temere, absq; lege & noticia Dei Conditoris, vel petulanter fingere, ex arbitrio, numina & cultus: sed tradidit promissionem, de Messia nasciturо ex muliere, conculcaturo caput Serpentis, & instauraturo genus humanum, vt fieret rursus ναὸς ἅγιος, καὶ εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἐναργής, *templum sanctum & imago Dei expressa*: in ea, se & suam illo voluntatem cum perspicue demonstrauit, tum illustrissimis, & euidentissimis confirmauit testimoniis.

Ad hanc promissionem, & hunc in ea patefactum Deum, alligauit animos hominum, huic intentos eos atque affixos esse voluit, exclusis & prohibitis omnibus commentis aliis quibuscunq;, & vndecunq; ortis.

Atq; vt ante lapsum, quanquam clarissimam sapientiæ & iusticiæ lucem accensam, de æterna sua luce, primorum parentum animis inseuerat, quæ, quid requireret, quæq; præstari vellet, immutabiliter ostendebat: tamen peculiarem, expresso mandato, constituebat legem in oculos incurrentem, quæ iubebat eos abstinere à fructibus arboris boni & mali, & in hac obseruanda, suam illos sibi declarare probareq; obedientiam volebat: Sic post lapsum, etsi & residuæ, ac renouatæ noticiæ legis diuinæ, satis monebant, quæ postularet Deus, quæ ipsi displicerent: tamen cum nouo modo, & aliter, quàm initio se hominum generi patefecisset, edita noua promissione, nouum etiam ei & singularem cultum adiunxit, nimirum certos ritus sacrificiorum certorum, quos retineri in sua Ecclesia, & reuerenter coli, tractari, ac peragi, vera fide, intuente promissionem his præfixam, fiducia venturi Messiæ voluit?

Sacrificia in quem vsum instituta diuinitus.

Non temere, nec, quod delectaretur pecudum euisceratione & combustione, ritus tales instituit: sed, cum vellet semper in Ecclesia extare beneficia Filij, euidentibus & sensui subiectis ceremoniis velut consignata, singulari consilio & sapientia, impresserat illis conspicuam promulgatæ promissionis imaginem, vt, inter administrationē rituum, mactationem, immolationem, & recitationem præceptarum precum, hac oculis exposita & sensibus subiecta specie, admonerentur de Messia, qui ex promisso diuino nasciturus, & vera victima futurus esset, pro peccatis generis humani: & exuscitarentur hoc spectaculo, ad cogitationem lapsus, tristissimarum pœnarum, restitutionis sui per Messiam, immensi amoris & misericordiæ Dei.

Quem promissio pollicebatur, eum, velut picturis adumbratum, sacrificia oculis contuendum proponebant.

Deinde, occasione horum rituum, eum repeti memoriam promissionis assiduè, &, vera gratitudine, celebrari tantum beneficium: tum fidem, coniunctam cum firma spe & ex-

& expectatione Messiæ, atq; inuocationem exerceri voluit. Eam ob causam, tum vt certo statuerent, verè adesse Deum spectareq;, & discernere inter ea, quæ ex vera fide proficiscerentur, & ficticia, & idcirco, maiore cura & reuerentia, ea administrarent, & diligentius, vsq; ad natum Messiam, tuerentur & custodirent, frequentissime sanctis Patribus ostendit sese, accensis igne cœlesti victimis.

Tandem verò, cùm in eo populo, in quo, à ceteris gentibus omnibus separato, Ecclesiam sibi collegerat, politiam etiam certis legibus constitueret, eo fine, vt constaret certò, quæ gens Messiam Mundo paritura esset: certa mandata, de sacrificiorum ritibus, legibus, & tempore dedit, eosq; obseruari, & peragi ad præscriptum voluit accuratissimè, adeo, vt si intermisso ab aliquo, aut polluta aut secus, atque institutum erat, perfecta essent, is crimen subiret læsæ maiestatis diuinæ, & reus fieret æterni iudicij Dei: Sique ij, qui præerant populo, profanationem non vindicassent, hoc expurgato sublatove, in idem crimen, & pœnas easdem totus incideret populus.

Hos ritus, cum ipsis differentiis sacrificiorum, repetam paulò altius, vt quos, vel ex primorum parentum ritibus, retinuerint, vel à populo Dei mutuati sint Ethnici, quave illos occasione tum deprauarint, tum ad nescio, quæ significata detorserint, clarius conspiciatur.

Sacrificiorũ diuinorum sex genera. ἱλαστικὰ seu propiciatoria sacrificia.

Describuntur autem in Leuitico, sex genera sacrificiorũ, diuina voce repetita, & ex ore Dei, per Mosen, excepta & constituta, quorum tria *ἱλαστικὰ*, *propiciatoria*, erant, non quod mererentur veniam aut condonationem culpæ, & pœnæ æternæ, vel expiarent perpetrata scelera, & placarent iram Dei, aduersus peccata generis humani: Sed vocabantur propiciatoria, & fine & vsu, quòd typi erant illius victimæ, quæ Deo satisfactura erat, pro genere humano: &, quando fiducia eiusdẽ offerebantur, placebant Deo, & impetrabant, quæ petebantur. Ceterum, in illo populo, ad hoc proderant, vt, si ab illis exhiberentur, qui in se crimen aliquod admiserant, testarentur verè, eos pœnitere de commisso crimine: Propterea hoc consequebantur illi, ne excluderentur à societate populi Dei.

Differebant autem finibus.

Holocaustum διαλλακτικὸν, *placatorium*, erat & fiebat ad placandum Deum: Reliqua duo ἀπολυτρωτικά: *redemptionis sacrificia*, redimebant enim pœnas certorum delictorum.

Holocaustũ. Holocaustum, ὁλοκαύστον & ὁλοκαύτωμα, *quasi totum combustum*, interpretes septuaginta, Lutherus *Brandopffer*. Hebræi Olah nominant. Idem in Psalm. 51. Calil vocatur, quasi totum combustum, à Celil, quod significat consummatum est. Tota enim victima, quam oportebat ex masculis vitulis, agnis, aut hœdis, turturibus, vel περιστεριδίοις, *pullis columbinis* eligi, καὶ ἀμώμους εἶναι, *& integram esse*, cremabatur, & velut in fumum versa efferebatur in sublime, atq; euanescebat, quo significabatur oportere hanc corruptam, & fœda peccatorum illuuie contaminatam naturam destrui & renouari. Ad imitationem huius fiebat Græcorum τελετή, *perfecta sacrorum operatio*.

Sacrificium pro peccato. Sacrificium pro peccato, θυσίαν περὶ ἁμαρτίας interpretes, Lutherus *Sundopffer*, Sacræ literæ Hatath nominarunt, à verbo Hitteh quod est, oblationem fecit pro peccato, vel expurgauit à peccato. Expiabantur hoc sacrificij genere peccata, ἀκουσίως, *inuoluntarie*, & ex errore, aut ignorantia commissa.

Victimæ, quæ cædebantur, differebant ratione personarum, delictorum, & ritu mactationis. Sacerdos, si hoc modo deliquisset, aut vniuersa multitudo, offerebat vitulum, cuius sanguine Sacerdos conspergebat septies, tum velum prætensum sanctuario, tum altare Domini, quod ante adytum, seu sanctum sanctorum, collocatum erat: reliquum, vt fiebat in holocaustis, totum comburebatur: Non enim licebat vesci cuiquam, ne quidem Sacerdoti, earum victimarum carnibus, quarum sanguine altare Domini conspergebatur.

Si Dux populi peccasset, caprum: Si de plebe quispiam, caprum, vel ouem Sacerdoti mactandam deferebat. Earum sanguine Sacerdos cornua altaris, in quo holocausta cremabantur, perfundebat, reliquum omne proiiciebat ad basin altaris. De cæsa victima, pinguedinem, quæ renibus adhæret περὶ νεφρῶν, & ἐπιπλόῳ, *abdomini & omento* cum renibus ipsis incēdebat: de reliquis, rata portio ipsi cedebat. Nō enim vel pinguedine, vel sanguine licebat vesci illi populo,

Delicti

Delicti etiam qualitas variabat rem offerendam, vt ex 5. Leuitici constat.

Sacrificium pro delicto, θυσίαν περὶ πλημμελείας καὶ πλημμελήματος, Septuaginta verterũt. Est enim πλημμελεῖν, nique quippiam & per iniuriam agere, hoc est, ἐξυβρίζειν. Demosthenes πλημμελεῖν εἰς τὸν θεὸν, καὶ εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ dixit, pro piaculum facere. Hebræi Asam nominarunt, quæ vox significat delictum, peccatum, rem ream, à verbo Asam, id est, deliquit. Vsus est ea voce Esaias cap. 53. Ponet animam suam Asam, pro peccato. Et sequitur Esaiam Paulus, Eum, qui non nouit peccatum, fecit peccatum, id est, rem ream. Lutherus vertit *Schuldopffer*. Fiebat autem, ad expianda delicta ἑκούσια, quæ libera voluntate, re deliberata, sine coactione, & metu, committebantur, & mactabatur aries, cuius precium æstimabatur, ex delicti magnitudine. *Sacrificium pro delicto.*

Reliqua tria sacrificiorum genera, εὐχαριστικὰ *gratiarum actoria*, dici possunt. Eorum vnum oblatio erat, duo ἀποπληρωτικά, siue τῆς τελειώσεως, *quæ nonnulli exposuerunt initiatoria, item conseruationis Sacerdotum.* *Εὐχαριστικὰ sacrificia.*

Oblationem, seu immolationem, seu libationem, Septuaginta δῶρον, θυσίαν, Lutherus *Speisopffer*, Hebræi Minha nominant. Erat genus εὐχαριστικόν, quo offerebantur, & adolebantur, vel pugillus similæ oleo perspersus, tectusq; thure: vel panes ἄζυμοι, *infermentati*: vel Lagana ἄζυμα, *infermentata*, cocta in clibano, & oleo oblita, quæ panes κλιβανῖται vocabantur: vel τηγανιστὰ, id est, frixa in sartagine: vel ἐσχαρίται, id est, in craticula tosta, oleoque perfusa: aut χίδρα, id est, aristæ, ex primis & virentibus adhuc decerptæ frugibus, leniterque ad ignem vstulatæ, & in farris morem confractæ, & comminutæ, oleoque madefactæ, & thure desuper coopertæ. Partem harum rerum capiebat sacerdos, reliquum, vniuerso cum thure, incensum adolebat. Fermenti vero, mellisq; nõ licebat miscere quicquam. *Oblatio.*

Oblatio velut honorariũ munus, de terra natis Deo exhibebat, eoq; testabatur, à Deo esse vitam, fortunas, res vitæ necessarias, terræ fœcunditatem, salubritatem aeris, pacem, & gratias, de tantis beneficiis, deberi Deo: pertinebant etiam ad ministerii conseruationem, & sustentationem Sacerdotum.

Hostia pacificorum.

Hostiam pacificorũ, θυσίαν σωτηρίου Septuaginta, *Danckopffer* Lutherus, Hebręi Zeba Salomim nominant, id est, sacrificium pacis, à Salom, quæ vox pacem significat. Celebrabantur enim ab iis, qui Deo, pro acceptis beneficiis, gratias agebant, aut gratitudinem, hac obedientia, declarabãt: Beneficia enim, pacis nomine, Hebræi efferunt: Et fiebat, cæsis vel bobus masculis, aut fœmellis, sine discrimine, vel ouibus, vel agnis, vel capris, quas ἀμώμους, *integras, inculpatas* esse oportebat.

Incendebatur autem sola pinguedo, τοῦ λοβοῦ, ἐπιπλόου, *abdomini, omento* renibus, & ceteris detracta, cum ipsis renibus: reliquum auferebant ij quorum erat victima: idque, si debitæ gratiæ testificandæ causa, sacrificium instituissent vt ratum fieret & prodesset, eodem eos die vniuersum absumere oportebat: si ex voto, vel spontè mactassent, ante tertium; Tertiò, si quid reliquissent, id irritam reddebat mactationé, & ipsos præuaricationis reos peragebat.

Sacrificium laudis.

Sacrificium laudis θυσίαν αἰνέσεως Septuaginta; Hebræi Thoda, à Iada, id est, confessus est, nominat; Lutherus vertit *Lobopffer.*

Differebat ab hostia pacificorum, quod simul fiebat, in hoc sacrificio, & pecudum mactatio, & oblatio seu immolatio libamentorum, confessionis causa: qua, qui offerebant, testabantur, se agnoscere & profiteri, illum Deum esse æternum, verum, & viuum Deum, distinctum ab omnibus commenticiis numinibus Ethnicorum, conditorem rerum, beneficiorum, quę hic populus accepisset, & debere se ei obedientiam, gratitudinem, & celebrationem beneficiorum & generis humani, Dominum & huius populi, & Ecclesiæ, ex hoc populo, propter Messiam, collectæ, authorem illorũ perpetuam. Oportebat autem omnia sacrificia condiri sale consecrato, qui sal fœderis vocabatur, eoque accendi igne, qui in tabernaculo Domini, asseruabatur & foucbatur, qué, ex igne cœlitus immisso, sacrificiis Mose & Aaronis, susceptum fuisse coniicio, etsi nihil affirmo.

Sal fœderis.

Tradidit & commendauit initio hos ritus Deus ipse Patribus primis, ex quorum posteris aliqui, vt Nohe, Sem, Abraham, Isaac, Iacob, &c. retinuerunt eos, cum doctrina ipsa, constanter & sanctè, quibus cum fœdus iniit, data pro-

promiſſione, quod amplificare familias poſterorum, tueri-que, ac propagare vellet, &, ex his ipſis, naſciturum eſſe Meſſiam, generis humani Redemtorem.

Tandem, cùm poſteritatem eorum, iugo ſolutam Ægyptio, & deductam in terram, quam multò antè Patribus promiſerat, legibus obligaret, atq; imperio, ne, ſine ordine politico, diſſolutè viueret, de integro etiam leges ſacrificiorum, ſed illi politiæ, quam meditabatur & extruebat, accommodatas, repetiit inter ceteras, diſtinxitq;, & deſcribi atque imponi populo per Moſen, curauit: tum, vt ſcirent, non humana conditas authoritate, ſed diuinitus conſtitutas eſſe, atq; ſancitas, ad eaſq; obſeruãdas & exequendas ſe aſtringi: nec licere cuiquam, aut negligere, vel violare has temerè, aut diuerſas ab his excogitare, & eaſdem, inde vſque à Mundi exordio, Patribus in vſu fuiſſe: tum, vt inde ſacerdotes victitarent ac ſuſtentarentur, qui, cum Deus occupatos eos vellet eſſe cura miniſterij, id eſt, doctrinæ & ceremoniarum, non poterant vacare quærendis parandiſque rebus ad vitam neceſſariis: &, iuſtum fuit, ali miniſtros Dei ſumtibus illorum, quorum gratia, diuinis rebus operam dabant & ſeruiebant.

A diluuio igitur, cùm Nohe, & filij ipſius inſtauraſſent genus humanum erudierunt id de his tantis rebus, procul dubio, accuratiſſimè. Multi, ex familia, Sem, & ceterorum, hanc à maioribus communicatam hereditatem ſanctam, & ſalutarem, viciſſim ea, qua decuit, religione, reuerentia fide, & pietate, ex ſe natis nepotibus tradiderunt, ita, vt continua ſit ſerie propagata, vſq; ad conſtitutionem politiæ Iſraeliticæ. Plurimi verò, petulantia, & Epicureo contemtu, aut negligentia, quòd leuius afficerentur tantis rebus quantas hæc doctrina complectebatur, aut ſtudio nouitatis, & Diaboli impulſu ac perſuaſu, corruptam maiorum hæreditatem abiecerunt & aboleuerunt.

Abolitionem doctrinæ mox conſecuta eſt veri Dei obliuio. Ex hac nata prodigioſa commenticiorum numinum multitudo. Quanquam enim, & proprio animorum iudicio & naturæ totius præſtantia conuicti, fateri cogerentur, non ex bruta materia, hoc Mundi corpus proſiliiſſe, nec temerè, ſuove nutu, in hunc confluxiſſe ordinem, nec caſu regi

sustinerique, sed oportere esse Architectum, qui id, & initio velut tornauerit in æquabilem illam rotunditatem, & gubernet ac sustentet, & eundem oportere esse omnipotẽtem, sapientem, iustum, bonum, vindicem scelerum: tamen tantum inualuerat nata ex peruersitate deprauatæ naturæ, ad superstitionem, propensio, vt, contra illa argumenta, sensa, statutaq; animorum suorum & euidentia totius naturæ testimonia, authorem ipsum aspernarentur & creaturis in Dei locum, vel suo ductu, vel Diaboli, ex occasionibus aliquibus, persuasu, assumtis adhærescerent: καὶ γνόντες τὸν θεὸν (vt Paulus inquit) οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν, ἢ ηὐχαρίστησαν, ἀλλ᾽ ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν. id est, *Et cum cognouissent Deum, non glorificauerunt vt Deum, neq; gratias ei egerunt, sed vani facti sunt in ratiocinationibus suis, & obtenebratum est desipiens cor eorum: quum se sapientes esse profiterentur, stulti facti sunt: ac mutarunt gloriam incorruptibilis Dei in efformatam imaginem mortalis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & reptilium.*

Dæmonum cultus.

Nec satis eis fuit creata corpora in deos conuertisse: sed ipsos etiam Dæmones coluerunt: & quocunque in loco, vel insolitum quid accidisset, vel inusitata specie, apparuissent Dæmones, illi peculiaria adesse numina, eaq; ipsa ne irascerentur, neglecta, sacrificiis demulcenda, retinendaq; in officio, & concepta beneuolentia, censuerunt: quandoq;, quos cultus, quæve sacrificia exposcerent ipsi Dæmones, ex asciticiis, quibus comparebant figuris, edicebant.

Græcorum commentitia numina.

Hinc Græcorum, quorum, post Ægyptios, vanitas præcipua celebratur, ac superstitio, commenta nata, qui cœlo Iouem, mari Neptunum, intimis terræ cauernis & recessibus Plutonem, incluserunt & præfecerunt: Singulis rursus alios, infinito numero adiunxerunt: Saturnum & Cybelen Ioui, item Mercurium, Apollinem, Martem, Iunonem, Mineruam, Venerem, Dianam: Neptuno Nereum, quem ἀλκμῶνα & πόντιον nominarunt, Latini Portumnũ: & cohortes Nympharũ, qualium aliæ νηρεΐδες & ναϊάδες, πηγαμίδες aliæ, aliæ κρηνηΐδες vocatæ sunt; quod, vel mari, vel fluminibus,

vel fontibus insidere ac præesse putarentur. Coluerunt & *ἀλσηΐδας, nemorũ præsides* dictas Nymphas, & *ὀρειάδας, δρυάδας, ἁμαδρυάδας, montanas, quernas, & cum quercubus natas,* Napeas, Agapeas; quod singulis, in natura, corporibus, adesse peculiare numẽ existimarẽt, & eam opinionem Diabolus, numinum illorum sese specie ostentans, auxit & confirmauit.

Nec pauciores deos Romani habuerunt, inter quos recensentur Dij maiorum gentium; Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Iupiter, Mars, Mercurius, Neptunus, Vulcanus, Apollo, Penates: Dij communes; Mars, Bellona, & Victoria: Dij geniales; Terra, Aqua, Aër, Ignis, Sol, & Luna, quibus, natali suo die quisque sacrum faciebat, quod rerum gignendarum & producendarum vim habere crederentur: Genij duo, Lares, quos priuatarum rerum, triuiorum, viarumque, & vrbis curam agere, opinio erat, vnde & Præstites nuncupabantur. Et inferiores, ac minorũ gentium Dij: Dij indigetes, qui ex hominibus, propter eximias belli & pacis artes, ac benemerita, inter Deos erant relati; Dij patrij & tutelares, & reliquum genus Faunorum, Syluanorum, Satyrorum, Lemurum. Varro, qui Ethnica numina præcipua conquisiuit diligentia, supra triginta millia commenticiorum numinum reperiisse se annotauit. *Romanorũ ficticia numina.*

Extincta igitur doctrina, & deleta ex animi memoria veri Dei, etsi retinuerunt Ethnici vmbras sacrificiorum: tamen, cum non regerentur amplius norma verbi diuini, ideoque nescirent, quo essent consilio instituta, & quo spectarent, quidve monerent, tum mutarunt veteres ritus, vel abrogatos prorsus, vel nouis ac subditiciis confusos, pro cõditione numinum, quibus decernebantur: tum excogitarunt rationem, ex victimis, æstimandi occultos numinum sensus alienos aduersosque, aut propicios & addictos, quæve secutura essent, secunda ne an contraria, vsurpatis, signorum loco, fortuitis, aut sine ratione, temere constitutis indiciis, errore stultissimo: quod eos necesse fuit facere: alioquin enim, in ista Dei ignoratione, dubitassent perpetuo, quæ expectanda essent, quæve sibi de numinibus pollicerentur ac persuaderent.

Rationem & interpretationem signorum, mox confirmauit Diabolus.

Iudicia in Ethnicorum sacrificiis vnde nata.

Existimo autem, his comminiscendis, post amissum verbum, præbuisse occasionem Ethnicis obscuram memoriam miraculorum, quæ, ad sacrificia sanctorum Patrum, exhibuerat Deus sæpissimè, inflãmatis cœlitus victimis, approbatisve, ac susceptis, quæ placerent, vel contrà repudiatis, quæ displicerent, certis atq; euidentibus testimoniis.

Talis itaq; Sacrificiorum Ethnicorum origo est. Collegit Ecclesiam Deus, ex genere humano, voce promissionis, inde vsq; ab initio, mox post editam promissionem, qua recepti sunt Adam & Eua: & eodem modo, id est, ministerio Euangelij, & non aliter, semper colligit Ecclesiam. Ac semper addidit promissioni externa signa, quibus ceu spectaculis quibusdam, per oculos etiam confirmaretur, in mentibus, certitudo promissionis, & assensio.

Signa promissioni addita ante diluuium.

Etsi autem, de signis, ante diluuium, non multa extant scripta: victimarum tamen de cœlo inflammationem in sacrificiis, certum fuisse signũ, non est dubium. Immò fuerunt ipsæ, quæ offerebantur, victimæ signa testificantia, de promisso Mediatore, qui esset futurus victima vera, pro peccatis generis humani. Et consentaneum est, plura alia, ad ritus sacrificiorum, quos Deus Patribus tradiderat obseruandos, testimonia illustria & admiranda edita fuisse.

Deinde, cum promissio renouata est, & restricta ad posteritatem Abrahæ, additus est promissioni, signi, & sacramenti loco, ritus Circumcisionis.

Cùm enim promissio faciat mentionem seminis, ideo in ea parte corporis signum μνημονευτικὸν & δεικτικὸν, *in memoriam reuocans & ostensiuum*, victimæ, ex posteritate Abrahæ nasciturae, institutum est. Ceremoniæ vero Leuiticæ, & sacrificiorum ritus, multa habuerunt euidentia signa, inter quæ fuit mactatio agni Paschalis.

Tandem natus, de Maria virgine, Messias, & Sacramenta Baptismi, & Cœnæ Dominicæ ipse instituit, & Ecclesiæ tradidit, tanquam pignora seu sigilla completæ promissionis, & exhibiti Messiæ.

Ita Ecclesia semper voce promissionis & Sacramentis constituta, & à ceteris est distincta gentibus. Et sancti Pa-

tres

tres, Prophetæ, horumq; pii, & eruditi auditores, intellexerunt differentiam, inter Promissionem Gratiæ, ac Fidem nitentem promisso Mediatore, & verum vsum signorum. Sed magna multitudo, omnibus ætatibus, cum abolita doctrina, de promissione Mediatoris, & de iusticia Fidei, vel sua negligentia, ac securitate; vel Diaboli impulsu aut seductione, tum hac amissa, verum signorum vsum multis modis deprauauit. Ea est enim humanorum ingeniorum fragilitas, vt, si non recte & assidue doceantur de Deo, & vero signorum in oculos incurrentium vsu, mox solis inhæreant signis, eaq; & numero, & superstitione cumulent.

Sacramentorum vsus multipliciter deprauatus.

Alii signa verterunt in numina: vt, Chaldæi & Persæ ignem finxerunt esse ipsum Deum, quia audierant, igne delapso cœlitus, incensas & victimas.

Alii finxerunt, ritus esse opera, quæ peccata expiarent, & placarent offensa numina: & hac opinione, cumularūt ritus tales, nec tantum ceremonias nouas, sed & noua numina, & nouos Deos excogitarunt.

Alii petulantes natura & *ἄθεοι, impii in Deum*, quod de his reliquum fuit, inuoluerunt fabellis, & anilibus somniis.

Alii arguti natura, & ritus ipsos, & assutas his opiniones impias, alio concinniore prætextu oblitas, ita venditarunt imperitis vt cum quadam sapientiæ specie, maiore cum applausu exciperentur, amarentur, ac retinerentur. Vsitatum est enim profanis ingeniis, prætextu sapientiæ, struere insidias, & offundere bellas persuasiones, stabiliendæ impietati accommodatas.

Ita factum, vt doctrina amissa, Ethnici retinuerint de Deo, de doctrina cœlesti, de Sacramentis additis doctrinæ, de veris Dei cultibus, mera somnia: de externis ceremoniis, vmbratiles ritus sacrificiorum, atq; eos ipsos multipliciter deprauatos, & nouorum excogitatione variatos, atq; amplificatos in immensum. Et quidem, ex Patrum religione, Ethnicas superstitiones, illius obliuione, & natas esse, vel solæ numinum Ethnicorum appellationes, profectæ à Patribus argumento esse potuerunt. Coluerunt ignem Chaldæi & Persæ, tanquam Deum, quem Orimasda vocarunt, quasi ignem sanctum, vel lucem diuinam, ex Orim hesed: Græci & Romani ἑστίαν seu Vestam, quæ appellatio signifi-

Appellationes numinū Ethnicorum à Patribus profecta.

Orimasda idolum Persicum.

Vesta Romanorum.

cari ignem Domini, ex Eschia. Vtrisque, vt ratiocinor, huic cultui vsurpando ac celebrando causam præbuit, memoria inflammatarum cœlitus victimarum. Saniores etiam hoc existimo significare voluisse, quod sit Deus æterna lux: vel hæc ipsa, quæ in totum fusa Mundi Systema, supra constituit discrimina corporum τῶν ἐνεργείᾳ διαφανῶν, *quæ reipsa sunt perspicua*, infra & τὰ δυνάμει διαφανῆ, *quæ facultate sunt transparentia*, traiicit ac complet, & τὰ ἀδίοπτα seu obscura subiēs aliquo splendore imbuit: vel alia quæpiam abdita atque inaccessa Lux.

Ἀθηνᾶς Etymologia.

Græci, & præcipue Athenienses, ἀθηνᾶν, *Mineruam*, coluerunt, quam & παλλάδα, *Pallada* vocarunt. Eadē Romanis culta est, Mineruæ nomine. Ridiculas admodum his nominibus Græci affinxerunt Etymologias, cum disputant dictam ἀθηνᾶν vel quasi ἀθρηνᾶν τινὰ οὖσαν, παρὰ τὸ τὸν νοῦν ἀθρεῖν quod mentem ad certum, fixumq;, & euidentem contuitum rerum dirigat: vel παρὰ τὸ θῶ, quod est θηλάζω, vnde ὄνομα ῥηματικὸν ἡ θηλάζουσα, & si præponatur τὸ στερητικὸν α, ἀθηνᾶ, quod sine matre ex cerebro Iouis sit nata. Sic Palladis nomen deriuant, vel παρὰ τὸ ἀναπεπλάχθαι ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς, quod ex cerebro Iouis prognata sit & formata, vel παρὰ τὸ ἀεὶ πάλλειν καὶ κραδαίνειν τὸ δόρυ, à vibranda continenter hasta. Ridiculæ sunt omnino deriuationes istę. Nā dubium non est, appellationes peregrinas esse, & ex Patrum religione acceptas ac conseruatas. Appellatio Ἀθηνᾶς valde cognata est vocabulo Adonai, quod nomen est veri Dei: ita vt pæne non dubitem, originem inde esse, vocabulo, post rem, id est, agnitionem veri Dei, amissam translato in aliud numen commēticium. Vel est à Thanim, quæ vox Draconem significat, vt alludat ad historiam seductorum à serpente primorum parentum, cuius memoria, vt propagaretur ad posteros, consentaneum est, certa sacrificia à Patribus instituta fuisse, quibus agerentur gratiæ Deo de promisso Mediatore, qui sit conculcaturus caput serpentis. Constat autem Athenienses coluisse idolum, effigie Draconis, de quibus celebratum est, quod exhiberent cultus diuinos, atque obsequia præstarent tribus pessimis rebus, Draconi, Noctuæ, & Populo.

Palladis Etymologia.

Palladis appellatio est à Pale, quæ vox Hebræis signifi-

cat admirabile quiddam, ſeu miraculoſum. Et Διὸς apud Græcos, Iouis, apud Latinos, nomen, idem eſt cum Hebræorum Iehoua. Cum autem in fabulis Græcorum ſit, Mineruam progenitam eſſe ex cerebro Iouis, moueor & appellationibus & fabuloſo ænigmate, vt exiſtimem, huic occaſionem dediſſe obſcuram memoriam doctrinæ ſanctorum Patrum, de Dei eſſentia, & tribus perſonis diuinitatis ſed non intellectæ ab Ethnicis. Videtur omnino alludere, ad æternam, & vere cum ſtupore admirandam generationem Filii, patefactam Patribus diuinitus, qua Pater æternus, qui eſt mens æterna, ἄναρχος καὶ ἀγέννητος, *expers principii & infinita*, gignit ab æterno Filiũ, coæternã & ὁμοούσιον, *conſubſtantialem* imaginem ſui, καὶ λόγον θεῖον, *& ſermonẽ Deũ.* Eſt enim cerebrum ſedes mentis, & fons cogitationum, quibus formantur imagines rerum, ſed euanidæ. At Pater æternus, æterna mens, gignit Filiũ λόγον καὶ εἰκόνα συναΐδιον, *verbum, & imaginem coæternam*, non euanidam, ſed οὐσιώδη, *ſubſtantialem.*

Ita præcipua pars doctrinæ Patrum, de Dei eſſentia, & de diſcrimine perſonarum Patris, & Filii, in fabellam commutata, excidit animis hominum, atq; ex omni memoria euanuit apud Ethnicos: ipſum vero fabuloſum ænigma reſedit in iiſdem, & perdurauit.

Iſidem, Ægyptii eodẽ ſunt proſecuti cultu, quo, beatam virginem Dei genetricẽ, Pontificii. Inſtitutum hunc cultum ratiocinor ex tenui, vt ita dicam, aura famæ, quæ fuit reliqua, de muliere paritura filium generis humani Redemtorem. Significat enim Iſis ſeu Iſcha virginem aut fœminam. *Iſidis cultus & Etymologia.*

Iouem pæne omnes gentes inter numina habuerunt, & præcipuis affecerunt honoribus, tanquam ceterorum principem. Conſeruata eſt enim memoria vocis Iehoua, cum obſcuro, de vno vero Deo, ſomnio, & poſt abolitam doctrinam, huic vno vero Deo addita ſunt magna agmina commenticiorum numinum.

Nomen ἥρας, *Iunonis*, apud Græcos, haud ſcio, an non ſit idem cum vſitata Latinis voce Hera, id eſt, domina, quæ vtraq; Hebræam ſapit originem, vnde & Er dicitur Hebræis, qui Latinis Magiſter ac dominus.

Iani nomen eſt à Iauan, qui pater fuit gentis v-

triusq; Græcę & Latinæ. Et quę supra, de oraculis Iouis Hammonis, ac Dodonæo, commemoraui, deq; Sibyllis, plane Hebræam originem referunt, & conuincunt, Ethnicas religiones, ex prima & antiquissima Patrum religione, sed ea deprauata, ortas esse.

Gigātum fabulæ origo.

Fabulam de Gigantibus, aggestione, & accumulatione montium, extructuris aditum ad cœlos, & Iouem inde deturbaturis, videtur peperisse mentio Gigantūm, in Genesi, & historia, de impedita diuinitus exædificatione turris Babylonicæ. Et idem significat vox Titanes, quod Gigantes seu γηγενεῖς, *Terrigenæ*, Tit enim terra est, seu humus.

Ita peruenerunt, ad Ethnicos, pauca quædam & nuda nomina, ex doctrina & historiis Patrum, eaq; & mutilata, & fabellis obscurata, & corrupta figmentis peregrinarum opinionum, & prorsus obruta superstitione: inde tamen manasse agnosci ac iudicari potest.

Ethnicorum numina aucta gentium commixtionibus & regnorum mutationibus.

Auxerunt autem & commenticiorum idolorum numerum religionum deprauationem, regnorum mutationes, gentiumq; translatarum commixtiones, aut sponte nouas sedes, & noua regna quærentium migrationes.

Omni tempore enim, mutationes receptarum & visitatarum religionum commouerunt Imperia & Respublicas, & causas præbuerunt mutationibus. Cuius rei exempla sunt Regna Sarracenica, Persica, Turcica, occasione dissidiorum in religione, auulsa ab Imperio Romano, & ex his conflata atque constituta, aut vicissim, cum mutatis Imperiis, vel deductis coloniis, religionum innouationes infectæ ex commixtionibus gentium inter sese, ac confusionibus. religionum perturbationes, ac confusiones natæ sunt mirificę, & tetræ, quas, veritatis ac lucis cœlestis obscurationem & abolitionem sequi, necesse fuit.

Ex religione populi Dei aliquid in suas religiones, iam ante vitiatas multipliciter, assumserunt circūsiti vndiq;, & proximi huic ἀπόγονοι, *posteri*, Ægyptii, Phœnices, Syri, Assyrii. Ab Ægyptiis & Phœnicibus plurima acceperunt Græci. A Græcis Romani: quæ nouorum colonorum aduentu importata, plantataq;, & propagata esse, non est dubium.

Quantum Græcæ superstitioni accessisse putamus, ex ea religione, quam, ex Ægypto allatam, vsurpauit Inachi posteri-

steritas, Danaorum, à Danao initiò. mox Persidarum à Perseo, tandem Heraclidarum ab Hercule celebrata appellationibus? Quantum ex ea, quam à Phœnicibus adduxit Cadmus?

Inachi filiam perhibent fuisse Ino, quæ appellatio Hebræis, seu fatum significat, seu fortunam. Inachi nomen, ex Ino, & Achim compositum, fratres fortunæ, vel fortunam fratrum denotat. Ex Achim, natum est Achæorum nomen Achæi, id est, fratres: quod nomen vsurparunt, qui, ex Ægypto, coniuncto confertoq; agmine, profecti, sicut Argonautæ, inuaserunt Peloponnesum, dederuntque nomen parti, quæ vocata ast ἄργος. *Argos*, ab Argo, quæ vox nauē significat Hebræis, vnde Argiui dicti, quasi nautæ, aut nauigiis aduecti.

Danai nomen iudicem significat à Dan. Pelasgos dictos volunt Græci, quasi πελάργους, *ciconias*, quod vagati sint Ciconiarum ritu & more. Sed, cum vetustissima sit appellatio, Hebræa origine, ex Palah deriuatā puto, vt significet gentē, coloniarū deductionib. auulsam à reliquis, & dispersā hinc inde; ac riuulorū instar distributā: vt prorsus idē significet Pelasgus, quod ἄποικος. seu colonus, vel ἀπὸ τοῦ πελάγους ἀγμένος.

Est autem antiquitus Peloponnesus vocata Pelasgia, & multo ante Apia, etiam, vt existimo, ab Hebræa voce Abim quasi futura sedes patria posteritatis propagandæ, ex ea gente, quæ aliunde aduecta terram occupauit. Et referunt Græci originem vetustissimorum colonorum suæ terræ in Ionas & Pelasgos.

Athenienses se Ionas esse iactitarunt καὶ αὐτόχθονας, *indigenas*. Reliquæ Græciæ incolas vetustos plerosq; appellarunt Pelasgos, quasi ἀποίκους & colonos Ionum. Et ex Pelasgis Arcades appellarunt, qui montana incoluerunt, quasi inhabitatores montium seu montanos, appellatione facta ex Har & Kinen, vnde Ken nidum significat.

Cadmum ex Phœnicia, in Græciam, multo post appulsum Thebas condidisse, omnium constat consensu: Ibidem & posteritas eius diu regnauit, vsq; ad Telemachum septimum ab Oedipo. qui, collectis ex Thebana terra copiis, in Siciliam transfretauit. Quartus ab hoc Telemacho fuit in Sicilia Theron, cuius meminit in secunda Oda Olympicorum Pindarus.

Filias Cadmi fuisse, narrant, Ino & Semelen. Ino, & supra dixi, fatum significat: Semele imaginem seu sculptile: Cadmus Orientalem seu aduenam ex oriente: Theba arcam, seu nauim, forma arcæ: Vnde Thebani dicti, quasi nautæ, aut nauigiis adducti.

Phœnicum colonia fuit & Carthago: Carthaginensium Byzantium. Carthago sic dicitur, quasi Cariatia, hoc est, ciuitas Dei. Byzantium, quasi emporium, à Bethzona, quod est domus Cauponæ. Infusæ sunt in Græciam & aliæ gentes Asiaticæ, ducibus Tantalo & Pelopida, à quo, Pelopidarum posteritas deriuata tenuit Argos vsque ad Heraclidarum reditum in Peloponnesum.

Latini à Græcis propagati.

A Græcis propagata traditur gens Latina. Horum enim coloniis, primo impletam esse scribunt terram, quam à situ Hesperiam vocarunt. Vetustissimi, in hac gente, celebrantur Oenotri, orti ex Arcadibus & Pelasgis, & Tyrrheni Ionum coloni. Ab Oenotris descenderunt Aborigines, peruetusti Italiæ cultores. Accesserunt ad hos, noui subinde coloni, vt qui, duce Euandro, ex Arcadia transierunt in Italiam & post reditum Heraclidarum ex Heliaca. Itemq; ex Asia educti ab Ænea Dardani, ab Antenore Heneti.

Religionum varietas vnde nata.

Vt autem gentis, ita & religionis Latinæ origo fuit, ex Græca partim, partim ex peregrinis religionibus. Nam cum infusis nouis colonis, semper noui aliquid vsitatis ritibus, & vetustate roboratis accessit opinionibus. Idem omnibus gentibus accidit, extra populum Dei, quæ, de confluxu aut complicatione diuersarum gentium, aut translatione harum facta, aut irruptionibus bellicis, aut connubiorum contractione, tandem coierunt, ac velut coaluerunt in vnam gentem. Inde tanta religionum varietas, ac dissimilitudo: tantum opinionum, superstitionum, numinum, & cultuum Chaos extitit: quas, sine Dei verbo & contra hoc, ex multiplicibus veteribus & nouis ritibus temere consutas atque consarcinatas, non obscurum est, omnes à Deo vero, & illa Fidei Regula, quam Doctrina cœlestis constituit, aberrasse.

Has comitata est obstinata animorum cæcitas. Hæc nouis subinde furoribus Diaboli accumulata eo vsque inualuit, vt homines noua numina, & cultus nouos, eosq; portento-

tentosos prorsus, & abominandos, cumq; immanitate coniunctos condentem Dæmonem, ac turpissimarum ac fœdissimarum libidinum, aut demonstrantem occasiones, aut præcipientem commixtiones, cupidissime ac religiosissime audirent & sequerentur.

Neque dubium est, multa numina, de indicio Diaboli, suscepta; & rituum plurimorum leges, hoc dictante, exceptas esse ac descriptas.

Pausanias autor est, Pani apud Athenienses locum, inter numina Attica, & honores decretos fuisse diuinos, tali occasione, quod, cum nuncium Philippidem, ad Lacedæmonios, misissent, de Persarum in Atticam irruptione, his renersus retulisset, Lacedæmonios minus mature copias educturos esse, quod religione impedirentur cum exercitu exire, antequam Luna orbem complesset: Si vero, ad Parthenium saltum, Pana obuiam factum, qui se Atheniensibus, in pugna, ad Marathonem præsto futurum, sit pollicitus.

Pan qua occasione cultus Athenis.

Sic Romana monumēta Numam Pompilium referunt, de consilio & monitu Ægeriæ Nymphæ, totam διάταξιν ἱερουργιῶν, *rationem sacrorum*, distribuisse in classes octo, & totidē constituisse συμμορίας, *decurias seu classes* sacerdotum, qui his recte tractandis atq; administrandis præessent.

Sacrorum ratio à Numa Pompilio instituta.

Prima classis sacra complectebatur κοινὰ, *communia*, seu πολιτικὰ, *politica*, pertinentia ad Curias singulas quæ exercebant Curiones, φρατριάρχοι ἢ λοχαγοὶ *præfecti tribuum & quasi tribuni*, Græcis dicti. Secunda pertinebat ad Flamines seu στεφανηφόρους, *coronam ferentes*. Tertia, ad Tribunos Celerum. Quarta, ad Augures. Quinta, ad virgines Vestales. Sexta ad Salios. Septima, Ad Feciales seu εἰρηνοδίκας. Octaua, ad Pontificem maximum.

Rodiis conflictantibus, cum difficultatibus quibusdam inexplicabilibus humanæ sapientiæ, & petentibus remedia à Dæmone Delphico, renunciatum est, tunc desituram calamitatem, si, Phrygum exemplo placarent sacrificiis impurissimis Adonin, qui semetipsum, præ furiosi amoris impatientia euiscerarat. Oraculi verba sunt:

ἄττιν ἱλάσκεσθε μέγαν θεὸν, ἁγνὸν ἄδωνιν Ὄλβιον

Magnum Attin placate Deum, cum numine sancto,

Filias Cadmi fuisse, narrant, Ino & Semelen. Ino, & supra dixi, fatum significat: Semele imaginem seu sculptile: Cadmus Orientalem seu aduenam ex oriente: Theba arcam, seu nauim, forma arcæ: Vnde Thebani dicti, quasi nautæ, aut nauigiis adducti.

Phœnicum colonia fuit & Carthago: Carthaginensium Byzantium. Carthago sic dicitur, quasi Cariatia, hoc est, ciuitas Dei. Byzantium, quasi emporium, à Bethzona, quod est domus Cauponæ. Infusæ sunt in Græciam & aliæ gentes Asiaticæ, ducibus Tantalo & Pelopida, à quo, Pelopidarum posteritas deriuata tenuit Argos vsque ad Heraclidarum reditum in Peloponnesum.

Latini à Græcis propagati.

A Græcis propagata traditur gens Latina. Horum enim coloniis, primo impletam esse scribunt terram, quam à situ Hesperiam vocarunt. Vetustissimi, in hac gente, celebrantur Oenotri, orti ex Arcadibus & Pelasgis, & Tyrrheni Ionum coloni. Ab Oenotris descenderunt Aborigines, peruetusti Italiæ cultores. Accesserunt ad hos, noui subinde coloni, vt qui, duce Euandro, ex Arcadia transierunt in Italiam & post reditum Heraclidarum ex Heliaca. Itemq; ex Asia educti ab Ænea Dardani, ab Antenore Heneti.

Religionum varietas vnde nata.

Vt autem gentis, ita & religionis Latinæ origo fuit, ex Græca partim, partim ex peregrinis religionibus. Nam cum infusis nouis colonis, semper noui aliquid visitatis ritibus, & vetustate roboratis accessit opinionibus. Idem omnibus gentibus accidit, extra populum Dei, quæ, de confluxu aut complicatione diuersarum gentium, aut translatione harum facta, aut irruptionibus bellicis, aut connubiorum contractione, tandem coierunt, ac velut coaluerunt in vnam gentem. Inde tanta religionum varietas, ac dissimilitudo: tantum opinionum, superstitionum, numinum, & cultuum Chaos extitit: quas, sine Dei verbo & contra hoc, ex multiplicibus veteribus & nouis ritibus temere consutas atque consarcinatas, non obscurum est, omnes à Deo vero, & illa Fidei Regula, quam Doctrina cœlestis constituit, aberrasse.

Has comitata est obstinata animorum cæcitas. Hæc nouis subinde furoribus Diaboli accumulata eo vsque inualuit, vt homines noua numina, & cultus nouos, eosq; portento-

tentosos prorsus, & abominandos, cumq; immanitate coniunctos condentem Dæmonem, ac turpissimarum ac fœdissimarum libidinum, aut demonstrantem occasiones, aut præcipientem commixtiones, cupidissime ac religiosissime audirent & sequerentur.

Neque dubium est, multa numina, de indicio Diaboli, suscepta; & rituum plurimorum leges, hoc dictante, exceptas esse ac descriptas.

Pan qua occasione cultus Athenis.

Pausanias autor est, Pani apud Athenienses locum, inter numina Attica, & honores decretos fuisse diuinos, tali occasione, quod, cum nuncium Philippidem, ad Lacedæmonios, misissent, de Persarum in Atticam irruptione, his reuersus retulisset. Lacedæmonios minus mature copias educturos esse, quod religione impedirentur cum exercitu exire, antequam Luna orbem complesset: Si vero, ad Parthenium saltum, Pana obuiam factum, qui se Atheniensibus, in pugna, ad Marathonem præsto futurum, sit pollicitus.

Sacrorum ratio à Numa Pompilio instituta.

Sic Romana monumēta Numam Pompilium referunt, de consilio & monitu Ægeriæ Nymphæ, totam τῶν ἱερῶν πραγμάτων, *rationem sacrorum*, distribuisse in classes octo, & totidē constituisse συμμορίας, *decurias seu classes* sacerdotum, qui his recte tractandis atq; administrandis præessent.

Prima classis sacra complectebatur κοινὰ, *communia*, seu πολιτικά, *politica*, pertinentia ad Curias singulas quæ exercebant Curiones, φρατριάρχοι *λοχαγαγοὶ præfecti tribuum & quasi tribuni*, Græcis dicti. Secunda pertinebat ad Flamines seu στεφανηφόρους, *coronam ferentes*. Tertia, ad Tribunos Celerum. Quarta, ad Augures. Quinta, ad virgines Vestales. Sexta ad Salios. Septima, Ad Feciales seu εἰρηνοδίκας. Octaua, ad Pontificem maximum.

Rodiis conflictantibus, cum difficultatibus quibusdam inexplicabilibus humanæ sapientiæ, & petentibus remedia à Dæmone Delphico, renunciatum est, tunc desituram calamitatem, si, Phrygum exemplo placarent sacrificiis impurissimis Adonin, qui semetipsum, præ furiosi amoris impatientia execerarat. Oraculi verba sunt:

Ἄττιν ἱλάσκεσθε μέγαν θεὸν, ἁγνὸν Ἄδωνιν Ὀλβιον

Magnum Attin placate Deum, cum numine sancto,

Numine, Adoni tuo, sancto simul atq; beato.

De Alexandro in Asiam ituro, contra Persas sciscitantibus Amphyctionibus responsum est:

Ζῆνα θεῶν ὕπατον καὶ ἀθήνην τριτογένειαν,
Τιμᾶτε βροτέην ἐν σώματι κρυπτὸν ἄνακτα:
ὃν Ζεὺς ἐσθλὸν ἔτευξε διοτρεφέων ἀγορῆσι,
Εὐνομίης θνητοῖσιν Ἀλέξανδρον βασιλῆα, id est:
Supremumq; Iouem, diuûm simul atq; Mineruam,
Corpore mortali velatum extollite regem,
Quem pater ille Deûm præstantum stirpe parentum
Seuit, Alexandrum custodem iuris in orbe.

Talia prodidit, cum vt idololatricos cultus augeret Diabolus, tum vt adularetur Regibus.

Quid vero turpius fuit iis sacris, quæ Græci θεοφορήσεις, κορυβαντιασμοὺς, βακχείας, διαπαννυχισμοὺς, *numinis afflationes, Corybantum furores, bacchanalia peruigilia*, in templis virorum cum mulieribus, Bacchanalia, & Lupercalia festa Romani vocarunt?

Idololatriam libidines & alia scelera comitari.

Semper enim idololatriam, libidinum portentosæ confusiones, & omnis generis enormia scelera alia secuta sunt, sicut & Paulus testatur, Et, cum oppressa doctrina Euangelii, semper legis etiam diuinæ noticia & autoritas, vel obscurata elanguit, vel fracta proiectaq; concidit: vt sola semper Ecclesia Dei, legis noticiam illustrem habuerit, & explicatam; solaque vsum legis, recte intellexerit atq; exercuerit.

Deniq; ita semper accidit, vt ab vna & perpetua doctrinæ forma, quam proponunt Lex Dei, & Euangelium, quicunq; discederent ii protinus, & ab illo itinere, quo recta ad Deum ducimur, depulsi deuiarent, & id, quo niteretur animus amitterent, cumq; perpetuis confictarentur dubitationibus, ne regerentur amplius voce legis diuinæ sed incitati, à Diabolo ruerent, quo excæcatæ mentis erroribus, & cupiditatum flammis, impellerentur.

Et sicut dicitur, ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος, συμβαίνει τὰ ἄλλα, *Dato vno inconuenienti sequuntur plura*: sic mox, velut cum tempestate, omni tempore, horribilis caligo impiarum opinionum ac superstitionis, & licentiæ, lucem veritatis obruit, cum vel leuiter mutatæ religiones, à præscripto canone, semel denegarunt.

Ethni-

Ethnicas autem religiones hoc modo, ex primorum Patrum, quam à Deo acceperunt, religione, initia sumsisse, & degenerasse paulatim, magis magisq; augescente superstitione, & longius à norma diuina recedentibus opinionibus hominum, minus mirum videbitur, si eodem modo, ex Iudaica Sarracenicam, ex Apostolica Pontificiam, natas deriuatasque considerauerimus.

Pontificia religio quomodo irrepserit.

Nam, vt de sola Pontificia dicamus, si ad doctrinam, ab Apostolis, & horum successoribus traditam, si ad introductos ab his & vsurpatos ritus, si ad constitutam, ac canonibus descriptam, piarum Synodorum decretis, disciplinam primæ Ecclesiæ ab Apostolorum ætate, & sanctorum exercitiorum, quæ tunc viguerunt, consuetudinem, contulerimus initia, progressiones, & incremēta religionis Pōtificiæ, dissimile nihil reperiemus.

Cœpit mutatio religionis Apostolicæ, à doctrinæ deprauatione, & quidem partis eius præcipue de Filio Dei, quæ fidei nostræ fundamentum est, quo labefactato, labascere ac nutare; conuulso & euerso ruere necesse est cetera omnia: mox contagio serpente, corruptio paulatim progressa, reliquas etiam corripuit & infecit partes eo vsq; donec, nouis & commenticiis opinionibus, totum compleretur & contaminaretur doctrinæ corpus.

Doctrinæ corruptionem comitata est rituum, ceremoniarū, ac totius ἱερατικῆς τάξεως, καὶ εὐνομίας, *ordinis sacerdotū & legum constitutionis* & disciplinæ, ad abusum ac superstitionem, inclinatio, quæ, cum semel inuecta, cœpisset agere radices, ac confirmari, non ita multo post deuentum est eo, vt de traditionibus Apostolocis & Synodorum, sola ociosa rituum spectacula retinerentur: collaberetur vero & intercideret vsus, ad quem instituti erāt, & iis quæ retinebantur, affingeretur noua superstitio, & admiscerētur autoritate, & arbitrio priuato, sine Dei mandato, noui alii atq; ineptiores ritus, aliqui etiam blasphemi in Deum, & impii.

Tandem, cæcitate aucta, processum est vlterius. Nam & noui atque idololatrici cultus. inuocationes Sanctorum, adorationes panis & statuarum, Missarum celebrationes, abusus creaturarum & verbi diuini, in consecrationibus, & plurima alia, prorsus Ethnico more; producta ac rece-

pta sunt, & addita est libidinum impunita licentia, idolomaniæ assecla, & accessit atq; inualuit vsus artium Diabolicarum: Denique regnauit in profundissima caligine, superstitio, eodem pænè, quo apud Ethnicos septa instructaq; satellitio abusuum, idololatriæ, flagitiorum, libidinum, præstigiarum Diabolicarum multiplicium.

Ecclesiæ ritus in recipiendis lapsis.

Fuerunt in Ecclesia olim spectacula, quibus recipiebantur lapsi. Stabant hi aliquot diebus extra locum Cœnæ, vt expositi oculis totius Ecclesiæ, ceteris exemplo essent, quo commonefacti, fierent diligentiores in precando, & regendis moribus. Hæc spectacula nominabantur ἐπιτίμια, & satisfactiones; & erant ritus ab hominibus, exempli causa, instituti, nihil pertinentes ad remissionem culpæ, & pœnæ æternæ, aut vllarum pœnarum, quibus Deus peccata hominum punit. Consuetudo autem sumta fuit à vetustis Patribus, cuius vmbram & Ethnici retinuerunt; qui homicidas in exilium eiectos volebant gerere signa reatus, vt gerit Orestes, item Adrastus, quibus admonerentur homines, vitandum esse eorum conuictum.

Hos antiquos ritus, finxerunt Monachi, merita esse coram Deo: Et longa tela est mendaciorum: Dicunt culpam ita remitti, vt pœna æterna mutetur in pœnas Purgatorii, ac pœnas Purgatorii compensari his tribus, quos nominant satisfactiones, & has redimi sinunt pecunia, emtis, vt vocant, indulgentiis.

Ac, vt quæstus esset maior ex sacrificiis funebribus, dixerunt; oblationem Missarum longè præstantiorem esse omnibus satisfactionibus. Hæc deliramenta horrenda sunt cogitatu.

Lauandi consuetudo, apud Ethnicos & Turcas vnde nata sit.

Fuit consuetudo vetustis Patribus, ante tractationem sacrorum, abluere corpora; quam consuetudinem conseruarunt Iudæi, qui multum vtuntur lotionibus. Imitati Patres Ethnici vsurparunt easdem creberrimè, non tantum ad eluendas corporum sordes, sed etiam, ad expiationes scelerum, & expurgationem inquinamentorum, si quæ corpori contaminato libidinibus, cædibus, rapinis, aut aliis similibus, adhæsissent. Quibusdam etiam sola aspersio aquæ inter Februa fuit.

Ritus expia-

Romæ olim ad portam Capenam, postea Appiam vocatam,

tatam,aqua, quæ Mercurio ſacra fuit alii alios aſpergebant vt,hac conſperſione, abſtergerentur & delerentur, ceu inuſtæ corporibus notæ deformitate flagitiorum, ac præcipuè periuriorum. Tali perſuaſione ſeu ablutione Peleus Patroclum abſoluiſſe, & Acaſtus, expiaſſe Peleum à cæde fratris Phoci, & Ægeus Medeam, à cæde matris Clytemneſtræ, Pauſanias refert in Corinthiacis. *tionum Ethnicarum.*

Denique piaculum & nefas eſſe ducebatur, aliquid ſacri attrectare, niſi vel corpore luſtrato, vel aquæ, ad vſus ſacros comparatæ,effuſione ceu conſecrato. Sic Æneas apud Virgilium,

Ter ſocios pura circumluit vnda
Spargens rore leui.

Et idem, ceu multa cæde pollutus, ad patrem Anchiſen inquit.

Tu genitor cape ſacra manu, patrioſq́ Penates,
Me bello è tanto digreſſum & cæde madentem
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.

Idem mos luſtrandorum corporum, Turcis in vſu eſt: hoc enim extergi luem peccatorum, & tolli labem omnem, perſuaſum habent, de propagata à maioribus & inueterata opinione. Ideo & lauationibus vtuntur creberrimis, & templa ingreſſuri ſua, priuſquam pedem inferant, aqua ſeſe, quæ, in aditu amplo, vaſe ad hos vſus aſſeruatur, perluunt.

Ab hac Ethnica ſuperſtitione, quid differt vſus aquæ luſtralis in templis Pontificiorum: qui eò magis vituperandus eſt, & condemnandus, quòd ab eo probatur atque vſurpatur populo, qui Eccleſiæ titulum ſibi vendicat: & vſurpatur non tantùm cum Ethnica & falſa perſuaſione, quaſi à ſordibus, labe peccatorum corpora repurgata, præparet ad ſacras & Deo placentes actiones: ſed cum ritu etiam incantationum ſimili, tanquam virtus talis & efficacia, cum aqua ipſa, injiciatur conſperſis. *Aqua luſtralis Pontificiorum.*

Sed deſino recitare profanationes, & abuſus, qui in Pontificiis Eccleſiis dominantur. Hæc eò tantùm commemoraui, vt eodem modo ſemper, ex doctrinæ mutatione Ja

prauationes rituum, ex hac superstitiones multiplices, & abusus, ex superstitionum occasionibus noua idola, & nouos ritus contrarios Verbo Dei, ex omnibus his tandem ἀδόκιμον νοῦν εἰς τὸ ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα, *reprobam mentē ad faciendum ea, quæ non decet*, secutum esse, ostenderē. Doctrinæ vero mutationem, ingeniorum malorum ac distortorū peperit aut ambitio, aut petulantia & Diaboli impulsus.

Sed redeo ad Sacrificia Ethnicorum, quæ de ritibus quibusdam, continua propagatione, ex sanctorum Patrum consuetudine, transsumtis, & aliquibus commenticiis, conflata fuisse, collatio ostendit.

Dumq; his vterentur illi, sine Dei & promissionum noticia, immo, sine noticia numinum, ad quæ dirigebantur, neque intelligerent finem, cuius gratia ritus instituti erant: meminissent tamen, ex tenui & incerta fama, solitū Deum, euidentibus testimoniis, aut probatis sacrificiis, annuere cœptis, aut auersatis illis, ac repudiatis negare successus: necesse fuit, eos qualescunque ex hostiarum visceribus, aut aliorum fortuitorum euentuum subitis inuersionibus, coniecturas comminisci, ex quibus affectiones numinum erga sese æstimarent.

His coniecturis Diabolus blanditus est, & assensit, insolitarum apparitionum & φασμάτων, *spectrorum*, mirabiliter variatis ludis, ac præstigiis: Quales recensentur in Homerico carmine:

> Τοῖσιν δ' αὐτίκ' ἔπειτα θεοὶ τέραα προὔφαινον,
> εἷρπον μὲν ῥινοί, κρέα δ' ἀμφ' ὀβελοῖς ἐμεμύκει
> Ὀπταλέα τε καὶ ὠμά: βοῶν δ' ὡς γίνετο φωνή: id est,
> *Protinus his superi portenta ostendere, pelles*
> *Serpere humi, verubus carnes mugire cruenta:*
> *Assataq; boum qualis vox prata fatigat.*

Sacrificiorū Ethnicorum genera.

Ægyptiis sexcenta sexaginta sex genera sacrificiorum in vsu fuerunt. Romanis & Græcis non multo pauciora. Agonalia, Dapsa, Farreationes, ἑκατόμβαι, *hecatombæ*, hostiæ, Hyacinthia, Armilustra, Ianualia, Lucalia, Lupercalia, Nouendinalia, Nyctiluca, Palatialia, Pastillaria, Popularia, Broteruia, Solitaurilia, Stata, Rubigalia, Fontanalia, Ormia, Parentalia, Inferiæ, Consualia, Lampteria, Amburbia, Ambarualia, Vinalia, Orgia, Latialia, Dianæ, Taurica,

ca, Bacchanalia, Trieterica, Liberalia, Cocytia, Forticidia, Ordicalia, Lemuralia, Saturnalia, Cerealia, Adonia, Theonia, Laurentalia, Opalia, Palilia, Quirinalia, Vertumnalia, Quinquatria, Diapalia, Diaſia, Hormea, Nemea, Mytriaca, Palogygia, & plura alia: quibus fere aut ſola anima diis conſecrabatur, quæ hoſtia animalis dicebatur, aut offerebatur victima, eo fine, vt inde, de illius numinis voluntate, coniecturæ fierent, cuius opera, ad rem aliquam perficiendam, opus erat.

Mactabant autem vt plurimũ oues, ſues, capras, boues, gallinaceos, & anſeres. Maiores victimas, inauratis cornibus producebant, minores coronatas.

Ex hœdis & agnis rectius deos conſuli, futuraq; prænoſci cenſebant, quod mitiores eſſent, ideo diuinaturi ex ouium genere aliquid cædebant, & mactationi ſemper adiungebant immolationes.

Romani mola ſalſa libabant, quæ ex farre toſto, confractoq;, ſale & aqua parabatur: ſine his nulla fieri ſacrificia rata & vim ſali peculiarem, ad placanda commouendaq; numina, ineſſe ſentiebant. Idcirco peculiares, his conficiendis, dies feſtos deſtinarant, quos Fornicalia feſta nuncupabant inde, quod far in fornacibus torrerent. *Fornicalia.*

Illis diebus, ſi quis non ſacra patrio ritu peregiſſet, is hãc intermiſſionem, Quirinalibus feſtis peculiari ſacrificio, luere & expiare cogebatur: hinc Quirinalia ſtultorum ferias cognominabant.

Græci hordei primitias, & placentas ex hordeo, ſale conſperſas libabant: eos, qui hordeum colligebant, προτολόγους appellabant.

In ſacrificiis diuinatoriis, Romani ſeruabant ritus. Cum ſacerdos victimam ad aram adduxiſſet, ſtans manu aram prehendebat, & preces fundebat. Principium precationis, à Iano, & Veſta fieri oportebat, quæ in omnibus ſacris, præcipua numina erant, & in votis nuncupandis, compellationem primam meruerant inde, quod per eos aditus, ad ceteros patere opinio erat: & obſeruabatur in ea precatione, vt Iupiter pater Opt. Max. omneſque dii ceteri, patres aduocarentur. Ne quid vero verborum prætériretur, aut præpoſtere recitaretur de ſcripto præire aliquem, rurſus- *Sacrificiorũ ritus apud Romanos.*

que alium custodem dari, qui attenderet sedulo alium. qui fauere linguis iuberet, & tibicinem canere, ne quid infaustum exaudiretur, oportebat quod cum Diræ obstrepentes nocuissent, aut precatio errasset, repēte extis capita adimi, vel corda, geminarive, stante adhuc victima, compertum esset.

His peractis: sacrum, ab immolatione, Sacerdos inchoabat.

Fruges, aut molam salsam, in caput victimæ deponebat, addito thure masculo: vocabatur ritus ille immolatio, quasi molæ in caput victimæ collocatio.

Deinde vinum aspergebat: sed, priusquam id affunderet, scipulo, aut simpuuio ligneo vel fictili, admodum paruo, (quod, inter sacra vasa, cyatho non erat admodum absimile) & ipse leuiter delibabat, & stantibus gustandum deferebat, vt pariter libarent. Vocabatur hic ritus libatio.

Quo facto, setas inter cornua victimæ, manu euulsas, tanquam prima libamina proiiciebat in ignē, conuersusq; ad ortum, obliquum cultrum, à fronte victimæ, ad caudam ducebat: tandem victimam diis exhibitam & dedicatam iubebat iugulare ministros, qui, quod mactarent eas, cultrarii & victimarii, à nonnullis popæ & agones vocabātur: reliqui partim admotis vasculis, emanantem cruorem excipiebant, partim victimam excoriabant & abluebant, partim ignem accendebant.

Vbi purgata erat, mox aruspex, flamen, aut sacerdos, cultro ferreo, viscera rimabatur, attenteque explorabat, an perlitatum foret.

Erat is culter ferreus & oblongus, manubrio eburneo, clauis æneis, ære Cyprio, & capulo argenteo ornatus, non enim manu licebat contrectare viscera, ne qua offensa pollutis sacris intercideret.

Inspectis tandem & exquisitis singulis ex omni viscere, & membro, ministri partes certas decisas farina farris inuoluebant, & in calathis sacrificanti offerebant. Sacerdos aris impositas, foculo incenso comburebat, quod reddere erat & litare.

Eum ignem ex olea, lauro, aut quercu corticis crassioris, aut cuius caudex cauus fungosusque esset, accendere, vel

numi-

numinibus adolere, nefas erat: suspecta enim erant ligna illa, tanquam diri & mali ominis.

Vbi quod diis tributum erat, conflagrasset, ad epulas ipsi & conuiuia conuertebantur. Inter vescendum, diis laudes canebant, pedibusq; circum aras complodentes ad numeros psallebant, & pulsatis cymbalis, choreas agebant.

Decantabant autem aliis diis alios hymnos. Dianæ Hypingos, Apollini Pæana, Dionysio Dithyrambos, Cereri Iulos, Veneri ἐρωτικοὺς, *amatorios*, hymnos. Græci præter hæc προσῴδια, *has cantilenas, quæ diis accinebantur*, accinebāt & ὑπορχήματα, *carmina quæ saltantibus accinebātur*, & στάσιμα, *carmina stantis chori*. Veteres etiam tibias inflarunt, antiquo vt opinor, maiorum more: sed postea, ne tibiæ adhiberentur, legibus cautum fuit.

Græci de cæsa victima, capite & ventre retentis, cetera dabant diis, linguas præconibus.

Ritus sacrificiorum apud Græcos & Aegyptios.

Ægyptii caput abscissum diris execrabantur, & cum precatione solenni deiiciebant in flumen, vt, si quid aduersi euenirét, in illud caput redundaret.

Singulis diis sua victima deputata apud Ethnicos.

Porro suæ singulis diis victimæ etiam deputatæ erant: Superis albæ & impares, Inferis nigræ & pares mactabantur: Ioui prodigiali, thure, & mola salsa. Ioui Flamini, boue candido, litabatur: Neptuno, Apollini, & Marti, tauro, verre, & ariete: Heroibus tauro, capro, & ariete. Cereri primum lacte, vino, & fauis, postea porca: Cybeli itidem Porca: Æsculapio capris & gallinis: Laribus gallo: Soli & Marti equo: Lunæ tauro: Iunoni agna: Veneri columba: Pani & Mineruæ capra. Dianæ cerua: Libero patri melle, vino, & lacte, interdum capro & hirco: Syluano porco: Fauno agna vel hœdo, &c.

Græci Romanos, & deorum numero, & sacrificiorum ritibus, vicerunt, quæ enumerare omnia longum esset, & superuacuum. Præterea fuerunt vtrisq; communia multa. Nam, vt alia plura, ita & ritus Romani certorū sacrorum, à Græcis sunt mutuati, & vtriq; tandem redacti sunt eo, vt, ad Diaboli iussa, humano litarint sanguine.

Ex hac sacrificiorum, in populo Dei, & Ethnicorum collatione patet, quæ Ethnici, vel ex Patrum prima religione retinuerint, vel à Iudæis acceperint, quæ assuerint aut intexuerint ipsi ex sese genita.

Habuerunt vmbras veterum ſacrificiorum obſcuras mutilas, confuſas, & multipliciter deprauatas: hisq; (vt neceſſe fuit fieri, cum non firma certaq; Dei cognitione niterentur, ſed ex fictitiis penderent numinibus) ſignificata affinxerunt, teſtificantia de affectu numinum erga ſeſe, & euentibus conſecuturis: eorum notationẽ, interpretationemque, quæ ſolis incumbebat Sacerdotibus, *ἱεροσκοπίαν* & *ἱεροσκοπικὸν*, *οἰώνισμα*, *extiſpicinam* nominarunt.

Differentia diuinationũ Ethnicarum ex ſacrificiis.

Differentiæ eius tot erant, quot diſcrimina rerum, quæ adhibebantur ſacrificiis. Nam aut hoſtias ipſas, priuſquam iugularentur, conſiderabant: aut earum, poſtquam mactatæ eſſent atque diſſectæ, exta: aut flammam, quæ ex incenſis & ardentibus euolabat victimis: aut farinas, vel farinæ materiam, ex quibus liba pinſebantur, & molæ, aut thus, quod adolebatur: aut vina, & aquas.

Ἱεροσκοπίαν, θυοσκοπικὴν, & θυτικὴν, augurium extiſpicũ & diuinationem ex victimarum inſpectione vocarũt nomine generis, quæ, in viuis adhuc victimis, dum producerentur, aut conſiſterent ad aras, & tractarentur ſacrificantium manibus obſeruabat indicia & notas futurorum.

Omina in ſacrificiis obſeruata.

Mali ominis erat, ſi victima ductorem non ſponte ſequeretur, ſed vi trahenda eſſet: vel ſi, ex ducentium manibus, ſeſe proripuiſſet & profugiſſet: vel elapſo ictum fefelliſſet: vel percuſſa, aut exiliiſſet altius, aut horridius exclamaſſet, aut non ſtatim, & quidem placide concidiſſet, vel, ſi ſemianimis prouoluta in terram, eandem pedibus calcitraſſet importunius: vel difficulter expiraſſet: vel iugulata non copioſo diffluxiſſet ſanguine: vel ſi, inter iugulandum, triſte aliquid infauſtumue oculis auribusve occurriſſet. Signa hęc offenſi & alienati numinis, pœnasque minitantis, eſſe putabantur.

Contra, læti ominis indicia, & fauentis Dei teſtimonia adferebat, cum emiſſa ad aram ſponte acceleraret, &, ſine tumultu, ictum perferret, collapſaq; placide, ſineq; deformi ſtrepitu, aut pedum compIoſione, animam exhalaret, & confoſſa tandem copioſum, ſpirantemque, & cum impetu ſtridoreque prorumpentem effunderet cruorem. Talem læti, & cum gratulatione, acclamationeque excipiebant: ad alterius conſpectum expaueſcebant, & animis conſternaban-

bantur: moxq;, & trepidè suspectas aras adibant, ritusque absoluebant ceteros, & solicitè, qua ratione, offensum numen reconciliarent, deliberabant.

Diuersa erat ab hac, quam ἡπατοσκοπίαν Græci, Latini Extispicinam nominarunt, quod nomen & generi tribuerunt. In dissectis enim iam victimis, ex signis salubribus noxiisve, ex habitu coloreq; extorum & fibrarum, defectu aliquarum particularum, in præcipuis organis, aut præter naturam, adnatis, collectisve, ex humorum affluxu, abscessibus, sumebat coniecturas, de euentuum conditione, &, in quam partem, numen, cui adornabatur sacrificium, inclinatum esset, ac propenderet.

Græci ἡπατοσκοπίαν, *diuinationem ex inspectione epatis*, ideo nominarunt, quod, quanquam exploraret ea omnia, quę viscerum nomine continentur, vt epar, lien, cor, renes, & cetera: iecur tamen vaticinij huius sedem & fontem esse, eoq; rectè constituto, & optimè temperato pro victimæ natura, læta promitti: vitiato aut mutilato, aduersa portendi opinarentur, siue refragarentur cetera, siue consentirent: & quod inde initium considerationis fieri oportebat.

Victimis explorandis cur epar primo consideratum.

Cuius causam, vel ex natura desumtam, vel ex Patrũ historiis profectam, ratiocinor. Etenim, inter viscera, primo omnium formatur epar, ex sanguine menstruo, qui, ex prægnantium corpore, in matricem attrahitur, & fons est sanguinis: cumq; valet vigetque, sanguinẽ gignit purum, naturæq; conuenientem: de bono sanguine, bona fit, in ceteris partibus, nutritio, nec facilè temperies spirituum, in corde, & cerebro, ipsorumq; membrorum inficitur aut læditur, si instauratur & fouetur benigno, exacteq; temperato, & elaborato sanguine.

Ergo, si in fonte sanguinis nihil reperissent vitij, ratiocinabantur, reliquas partes omnes, integritate & puritate, epati congruere, vtpote quæ, nutrimento inde transmisso, reficerentur & alerentur, notisque ceteris certius & tutius fidebant.

Eligebant enim, Patrum exemplo, victimas integras & illibatas: contrà pollutis, morbidis, aut quacunque affectis labe, offendi & commoueri ad iram deos, constanter credebant.

Idcirco, priusquam adhiberent eas sacrificiis, diligenter contemplabantur, & pertentabant forinsecus, numquid, quod immundiciem argueret aliquam, vel labem interiorum aduerterent.

Græci tauros farina, capros ciceribus, capras aqua frigida, explorabant.

Inchoata ergo extorum contemplatione à iecinore, si illud grata & natiua purpura ruberet, nullaque esset contaminatum labe: vel si caput iecinoris auctum duplicatumve, aut geminum iecur reperiretur: vel, si extremæ fibræ, versus interiora, replicatæ ac conuolutæ viserentur: hæc eximiæ felicitatis argumenta certissima dare, & magnas accessiones, potentiæ amplificationem, prolationem finium, triumphos, summa dignitatum fastigia, designare augurabantur.

Constitutis etiam, in epate, geminis capitibus, vnum hosti, alterum illi, in cuius gratiam instituebatur diuinatio, destinabant: alterutrum eorum, si, vel corrugatum emarcuisset, vel colorem habitumq; suum, quouis modo, mutasset, ruinam aut inclinationem, aduersaq; omnia minitari: si velut inflatum atq; distentum intumuisset, & florido enituisset colore, motuq; alacri & continuo micasset, victoriam certam spondere, & successus felicissimos illi putabatur, cuius nomine cædebatur. Lucanus, exta Cæsarem victorem renunciasse, contra Pompeium, annotauit:

Quodq; nefas nullis impune apparuit extis,
Ecce videt capiti fibrarum increscere molem,
Alterius capitis pars ægra & marcida pendet,
Pars micat, & celeri venas mouet improba pulsu.

Si vero, aut obsitum vlceribus pustulisve, aut liuore deforme, aut duritie contractum corrugatumve abscessibus, aut humoribus vitiosis imbutum esse, atque obstructum: vel, si in sua non conspiceretur sede, sed aut à præcordiis auulsum subsedisset, aut permutatis sedibus, lienis locum occupasset, illo in dextram regionem translato, aut procidisset in anteriora: vel, si cōtabuisset, aut alioquin gracilius iusto aridiusq; appareret: vel, si totum defuisset, aut solo caruisset capite: deniq; si, inter coquendum, purulenta inquinaretur sanie, aut ad eum exaresceret modum, vt inter exta

non

nō emineret aut colliquatum dissolueretur in pultem: hæc piacularia esse funestaq; adeo persuasum erat, vt secus accidere, atq; ab his demonstratū erat, nihil posse affirmaretur.

Anno vrbis 636. Catoni Consuli immolanti exta emarcuerunt, & caput iecinoris euanuit. Caio principi, & M. Marcello iecur subito extabuisse, annotatum est. Lucilio Lupo inter exta caput iecinoris non inuentum est. Quare prælio periisse existimatus est.

Cordis consideratio in Extispicina.

A iecinore Cor inspiciebant: id si palpitaret, aut exiliret, aut flaccesceret, aut minus iusto appareret, aut omni destitueretur pinguedine, aut coiuisset in rugas, aut, inter exta, omnino non visceretur, exitii, diræque, atq. infestæ fortunæ omina præbebat. Nam & Iulio Cæsari, quo die, purpurea veste processit, & à coniuratis interfectus est, cor bis in opimis bobus defecit, & Caio Mario Vticæ immolanti.

Pertinaci Cæsari vtriusque visceris, epatis & cordis defectus, in ea, quam ante mortem mactari iussit, victima, interitum portendit.

In ara Veneris Paphiæ, vbi, puro igne & precibus altaria adolebantur, certissima semper fibris hœdorum fides est habita. Adiisse hanc & consuluisse Titum Vespasianū Filium prodidit Cornelius Tacitus, qui & templi & scientiæ artisque haruspicum eo in loco originem refert.

Si vero, aut solito grandius, aut spissum, glabrumque & humectum, nec flaccidum, nec, ex ariditate, in plicas rugasque contractum cor inueniretur, aut si in summa basi, largiore pinguedine vestitum foret, aut abriperetur ab aquila, propicios hæc deos, & cæptis annuentes, flatusq. secundos aspiraturos, confirmabant.

Viscerum minus principalium consideratio.

Corde explorato, ad fellis, lienis, pulmonū, & membranarum viscera ambientium considerationem se vertebant.

Si κύστιν χοληδόχον, *vesiculam fellis*, geminam, qualem Augusto exhibitam ferunt, eo die, quo Antonium profligauit ad Actium, aut copiosa bile turgentem atque effluentem notassent, acria & felicia prælia expectabant.

Si suo loco positum lienem, sine pustulis, duritie, corrugatione, sineq; alieno colore, conspexissent, felicia propositæ rei ominabantur.

Si contra in dextrum lien vergeret, aut antrorsum pro-

penderet, aut reperet deorsum, aut notas alienas, à natura sua, haberet: Si exta, ex sacrificantium manibus, decidissent: Si viscera aut cruore fædius aspersa, aut liuido fœdata colore, aut macula variata forent: Si peritonæum ruptum alicubi hiaret, aut sanguine suffusum esset: Si phlyctænis & ampullis pure aut saltuagine refertis scaterent intestina, aut lacerata essent intus, vel rupta ac diuulsa: Si dracones inter exta serperent: Si fœterent viscera, aut putrilaginem redolerent: fatalium hæc & iam imminentium malorum indicia erant, quæ, pro conditione earum rerum, de quibus victimæ consulebantur, vates interpretabantur.

Pulmones bifidi incisiq; moras adferebant rebus, & cunctationes: simplices & solidi, mora rupta continuabant rerum curricula, & executionem maturabant.

Sacrificia ἄσημα, quibus nulla inerant signa, Muta: quæ conspicuas & illustres notas exhibebant, Arguta: quæ multum fortunæ & felicitatis pollicebantur, Regalia Romani vocabant. Et tanti faciebant has diuinationes, vt & libris describi rationem consulendi, eosq;, instar oraculorum, custodiri publicè, &, in ea disciplina, suos exerceri à teneris curarint liberos, nihilq; mouerint aut cœperint, nisi sacrificiis dilig ēter perlustratis & examinatis. Affici enim victimas, notisq; monitricibus euentorũ subito ceu consignari ab iis numinibus, quæ adessent coram vocata, & ritus spectarent, persuasissimum habebant.

Πυρομαντεία.

Πυροσκοπία & πυρομαντεία, ex incensarum & iam ardentium victimarum flammis, de euentibus coniecturas capiebat.

Ignis cultus idololatricus apud Ethnicos.

Præcipua autem fuit, apud omnes gentes, ratio & reuerentia ignis. Insederat enim in animis hominum, illa, quæ, inde vsque à Patribus, manarat opinio, de inflammatis cœlitus victimis: quod ita intelligebant, vt Deum ipsum, flammea specie, ex alto delapsum, victimas deuorasse crederent.

Inde, & numen flammis illis condi tegique, & cum rapidissimo motu in sublime tenderet, abripi eo ab aris victimas, transferrique in cœlum, neque, in vlla sacrificiorum parte clariora certioraque, de numinis affectu, testimonia conspici, statuebant firmiter. Quare, nec quouis igne adoletum

leturi sacrificia vtebantur, sed eo tantum, quem ex fomite, à radiis solaribus incenso propagatum, lignis appositis, perpetuò, in peculiaribus templis, magna religione, fouebant & conseruabant, ita vt neque extingui eum sinerent, neque vsurpari aliò, nisi ad solas victimas, & vt pollutum expiarent.

Romani custodiebant eum ignem, tanquam arcanum & cœleste depositum, per virgines Vestales seu ἑστιάδας, conditum in penetralibus sacris, & velut sanctiore recessu templi Vestæ, cum Palladio, & Diis Penatibus, Troia aduectis: quò nulli hominum, nisi Vestalibus & Pontifici, vt ἱεροφάντῃ καὶ ἱεροφύλακι *sacrorum antistiti & custodi* adire fas erat.

Templum Vestæ Romanum. Templum ipsum hodie adhuc forma circulari rotundum, in valle, quæ Palatino & Capitolino interiacet, visitur, notum nomine S. Mariæ de Gratia. Id interdiu ingredi vetabatur nemo: sub noctem eò accedere, masculo non licebat, fœmellæ fas erat: Neque effigiem in eo aliquam, nec simulacrum collocabant vllum. Vestam enim, diuinum ignem credebant esse, vt, velut per somnium, à maioribus acceperant, qualem, in tabernaculo Domini, sacerdotes Israelitici nutriebant.

Vestæ Etymologia. Et Vestæ nomen Latinis, τῆς ἑστίας Græcis, quorum vna est origo, & forma eadem, nihil significant, Latinorum vel Græcorum lingua. Hebræa est vtraque vox, & quidem ex Eschia composita, quod ignem Dei significat. Ex quo satis apparet, à Patribus, hanc consuetudinem defluxisse, & remansisse inter Ethnicos, cum tenui vmbra deprauatorum rituum. *Ascanii Etymologia.* Videtur & Ascanij nomen aliud significare nihil quàm sacri ignis custodem & sacerdotem, ab Esch Kohen.

Vestalium virginum collegium. Collegium Vestalium, à Numa Pompilio, institutum principio, & quatuor tantùm virgines solenniter initiatas, quarum nomina feruntur fuisse, Gegania, Beremia, Camilia, & Torpeia: lapsis inde temporibus, cum in sex partes populus diuisus esset, quo ciuium partibus Vestalium numerus responderet, duas additas, Dionysius author est: Ἑστιάδες παρθένοι ὑπὸ Νυμᾶ καθιερωθεῖσαι δ' τὸν ἀριθμὸν, αἷς ὕστερον δύο προσετέθησαν ἃ χρόμεναι διέμειναν. i. e. *Virgines Vestales numero quatuor, à Numa sacris initiatæ: quibus deinceps duas adiecerunt, quæ factæ permanserunt.*

Aucto

Aucto tandem & propagato imperio, creuit numerus ad vicenarium, quarum, quæ præsidebat, dicebatur Maxima.

Vestalium virginum electio & disciplina.

Cooptabantur in hunc ordinem, arbitrio decretoque Pontificis Max. delectæ ex ingenuis & libero patre genitis, quarum integritas erat summa, pudor incorruptus, virtus perfectissima: inuitæ vero ac detrectantes etiam cogebantur. Si qua mortem oppetierat, in eius locum surrogabatur alia, quam nec minorem sex, nec maiorem decem annis, nec patrimam aut matrimam esse, nec oris aut sensuum vitio aliquo laborare, nec patre, qui tres pluresve suscepisset filios, nec matre, quæ diuortium fecisset, procreatam esse oportebat.

Admissæ ad sacerdotium, sacrum ignem fictilibus vasculis inclusum, repositumq; in abditissimis penetralibus Vestæ, subdito, cum opus esset, alimento, tuebantur & asseruabant, eamq; curam & custodiam per vices agebant.

Si quando extinctus foret, id inter maxima prodigia habitum, & anxia solicitudine, expiatum fuit: nec minus negotia omnia cessabant, & intermittebantur, illo non procurato, aut diis non propiciatis, quàm si dira aut tetra prodigia nunciata essent.

Ea vero virgo, cuius iniuria defecisset ignis, à Pontifice Maximo in conclaui abdito, locoq; penitus abstruso, lineo velo obtento, flagris cædebatur.

Extinctus reparabatur, vase æneo pellucido, trium angulorum, ad Solis iubar exposito detentoque eo vsq;, donec radiorũ repercussu, vibratuq;, & collectione, calore aucto, aridus fomes, ex aduerso collocatus, ignem inde conciperet.

Initiatas triginta annorum castitatem spondere & præstare oportebat: quos ita partiebantur, vt primo decennio, quæ, de cultu, & ceremoniis, ritibusque sacrorum, libris descripta erant, ediscerent: altero, quæ didicissent, opere complerent: tertio alias, eadem disciplina, cui ipsæ assuerant, instituerent & exercerent.

Conuictæ & damnatæ incestus, stata die, sub effossa humo, ad portam Collatinam, in loco, cui scelerato nomen erat, viuæ defodiebantur: Stuprator in comitio cædebatur ad necem.

In imo

In imo foueæ subterraneæ, quo scalis descensus patebat, reposita erant, lectulus, lucerna ardens, panis, lac, aqua, & olei modicum. Virginem damnatam, cum demtis vittis è vertice, cultu miserabili, maximo omnium horrore, eo Pontifex feretro perduxisset, solutam vinculis, solenne præfatus carmen, ad ostium foueæ cōstituebat, cumq; descendisset, illo auerso, mox scalis sublatis, ceteris, aggesta desuper humo, viuam obruebant. Illa die tanquam lugubri & ominosa, iustitio indicto, nihil publicè geri licebat.

Si quando Vestales sacra diis libarent, aut Vestæ rem diuinam facerent, vittis incedebant redimitæ albis, prætextu oblongo & quadrangulo desuper imposito, fibulaq; subnexo, & albo indutæ vestimento, cui suffibulum nomen erat: & mola salsq; tuso in fictilem ollam missis, aqua mox iniecta, sacra faciebant.

Desectum capillitium perire atterive non sinebant: sed in Lotum arborem conspicuæ magnitudinis, quæ in Lucinę ara colebatur, tanquam sacrosanctum deponebant, quæ inde capillata dicta est.

Tantus est habitus huic ordini honos, vt & aduersus eas, aut iussa & decreta earum, nulli Magistratui intercedere liceret: &, si qua dissidia incidissent, vel offensæ, aut seditiones exortæ fuissent, Vestalibus intercedentibus & deprecantibus componerentur, & pacis fœdera inirentur: idque ideo, quod æterni & sacri ignis custodes essent, & conseruatrices.

Persæ etiam, Assyrij, Chaldæi, & Medi, ignem perennem ac peruigilem aluerunt, cui, ceu Deorum maximo, hostias mactare, & solennia festa, statis diebus, regio apparatu, & sumtibus magnificis celebrare, atq;, ex illo euenta rerum ediscere atq; interpretari, assuerant. *Persarum & aliarum gētium, in colendo igne superstitio.*

Persæ suum ignem, quem vel patria, vel, vt potius reor, Hebræa, sed deprauata voce, Orimasda vocabant, annuatim certis diebus festis, candido impositum equo, tanquam numen, circumducebant. Cum pompa maxima, sequebatur equum Rex Persicus: hunc regni proceres, & maxima populi multitudo comitabatur, vt Xenophon annotauit.

Græci

Græci in Delphico templo, perpetuum fouebant ignem, cuius custodia mulieribus matrimonio solutis demandabatur.

Attici in templo Mineruæ Poliadis, vna cum Palladio, lychnum inextincti luminis, virginibus custodiebant.

Seraphim Aegyptioru̅ numen.

Neque Ægyptiorum numen, quod appellatione Seraphim celebrabatur, aliud quicquam significabat, quam eundem ignem, quem perennem esse volebant, instituto maiorum. Seraphim enim, flammeum quiddam est, vel ignitum, vel lucidum, à Saraph verbo: Etsi quidam, sed falso deducu̅t à Saraphaim, id est, facies bouis, quod Apis Ægyptiorum, bouis specie, describatur.

Ignis significata in sacrificiis.

In sacrificiis igitur; si admota flamma victimas statim corriperet, & diffusa repente totas occuparet, ac consumeret: Si tranquilla, pura, perspicua, & nitida, nullis infecta coloribus alienis, vt nigro rutilove, aut pallido; nec permixta, vel sordibus, vel caligine, fumisve; sineque strepitu, & sine egestione atque eiaculatione fauillarum turbulenta, & crepitante, recto ductu, turbinatæ pyramidis instar, attolleretur & insurgeret: sique, nō nisi tota victima depasta atq; exusta moreretur: placide numen hostiam acceptare ac complecti, annuereq;, quæ requirebantur, coniiciebant.

Si contra, multo vix excitari flatu posset, &, cum exarsisset, non coiret, sed finderetur, atque in hiatum dehisceret, nec in totam subito spargeretur ac penetraret victimam, sed viciniora sensim, velut serpens, lamberet atque vstularet: nec recto ductu, niteretur sursum, sed in vertigines gyrosq; conuoluta, atram secum & densam eueheret caliginem, aut reperet deorsum, aut dilaberetur ad latera, aut aliena nasceretur specie: siq; aut ventis dispioderetur, aut restingueretur pluuiis, aut insolitum crepitaret, & circumquaq; multum eructaret ardentium fauillarum: aut si palleret plus nimio, vel nigricaret, aut euanesceret sponte, priusquam tota conflagrasset victima aut si intactæ aliquæ partes remanerent: & integræ: læsi infestique numinis, & sacrificium respuentis, omen esse suspicabantur.

Cognata huic erat *καπνομαντεία*, *diuinatio è fumo victimarum*, quæ notabat & scrutabatur fumos, quas vertigines facerent, quantumque se attollerent, & quo motu, recto ne

an

in obliquo, vel in orbes contorto, aut complicato, agglomeratione quadam in tortiles spiras, & quo redolerent nidore, alienone, an eo, qui ex carnibus vstis effumarat.

Meminit τῆς πυροσκοπίας, *diuinationis ex flammis victimarum*, Statius:

Vincatur pietas pone eia altaria virgo.
Quaramus superos: facit illa, acieq; sagaci
Sanguineos flammarum apices geminumq; per auras
Ignem, & clara tamen mediæ fastigia lucis
Orta docet, tunc in speciem serpentis inanem
Ancipiti gyro volui, frangiq; rubore.

Sed vtramq; varie exercuerunt, non tantū sacrificiorum ignib. obseruatis, sed alias aliter, & , ex alia materia. structis flammis. Non paucis vtraq; adhuc hodie in vsu est.

Πυρομαντείαν, *diuinationem ex flamma*, factitant, pice, quæ ex tædis colligitur, comminuta in puluerem. & hoc in ignē coniecto. Quod si exardescens inde flamma coit, nec dispergitur, fausta: si diuiditur, aut dissilit, infausta designare creditur. Sic pugnantem, diductum in diuersa, procumbentē in focum crepitantem, ægris malum: euanescentem iisdem mortem minitari: immo & simulacra formari, eruptione agitationeq; lucentis flammæ, sed non conspici, nisi ab impollutis, falso persuadet credulis Pyromantū genus.

Καπνομαντείαν, *vaticinationem ex fumo*, instituūt granulis papaueris, aut sesami, proiectis in cādentes prunas, & fumo, qui inde nascitur, obseruato. Sed has prestigias omitto.

Λιβανομαντεία, *ex thure diuinatio*, ex incenso thure, diuinabat. Si ignis mox illud arreptū dissolutumq; verteret in fumum, & suffitum cieret gratum, læta: Si refugeret, aut odorem exprimeret inde fœdum & à natura thuris diuersum, abominanda ostendi putabantur.

Meminit loci cuiusdā Dion, in historia Romana, quem Nymphæum appellat, in quo, hoc modo, ex suffito thure, præscita de omnibus rebus petita fuerunt, præterquam de morte & coniugio.

Οἰνομαντεία, *ex vino diuinatio*, ex vini consecrati ad libationes; ὑδρομαντεία, *ex aqua diuinatio*, ex sacræ aquæ, qua abluebantur & decoquebantur victimæ, coloribus, sapore, motu, strepitu, subitis mutationibus, argumenta euen-

tuum colligebat. Vtriusque meminit Virgilius in historia Didonis:

> *Vidit thuricremis cum dona imponeret aris,*
> *(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,*
> *Fusaq; in obscœnum se vertere vina cruorem.*

Κριθομαντεία & ἀλευρομαντεία, *ex hordeo & ex farina diuinatio*, molas & libamenta, & præcipue materiam eorum, vt hordeum, far, & inde confectas farinas, quibus victimæ conspergebantur, scrutabantur, & expendebant.

Est, inter hæc genera, & quoddam ᾠοθεπικὸν seu ᾠοσκοπικὸν, *ex ouorum inspectione diuinans*, dictum à cõtemplatione & interpretatione signorum in ouis apparentium, de quo Orpheum commentatum Suidas refert.

Ἰχθυομαντεία *ex piscibus diuinatio*, ex dissectorum piscium extis vaticinabatur. Hac Tiresiam vatem Thebanum, & Polydamantem vsos ferunt.

Fontes Lyciæ miraculosi.

Inter Myram, & Phellum, Lyciæ oppida, iuxta vicum Syrrhum, fons fuit plenus piscium: ex quorum forma, natura, motu, ciboque, oracula promere incolis, in more fuit.

Diuinatio ex piscibus in fossa Lycia.

Apud eosdem Lycios in Apollinis luco, non procul à mari, arida memoratur fossa, Dina nomine: in eam consulturus pisces, vtraq; manu, decem frusta assatarum carniũ verubus affixa demittebat, addebatque preces: quibus absolutis, fossa, quæ alioquin arida erat, mox aquis ab imo affatim scaturientibus, & piscibus omnis generis, variarumq; formarum, maxime autem orphis & glaucis, implebatur: hi sacerdotibus indicia futurorum suppeditabant.

Nec procul ab hac fossa, ad Myras Lyciæ, in fonte Apollinis, quem Curium appellant, pisces ter fistula euocati conueniebant, qui si diripiebant obiectas escas, lætum erat consultantibus: si caudis abigebant, dirum.

Hierapoli Lyciæ, in lacu Veneris, pisces æditicuorum parebant vocibus, prodibant, ac velut sese sistebant vocati, exornabantur auro, scalpebantur adulantium manibus, & in ora hiantia, admittebant insertas manus.

Mactationes hominum.

Mactationes hominum perueтustæ sunt. Nam & ante Troiana tempora, & non à solis Ethnicis, sed & populo Dei humano sanguine litatũ cõstat, in quo, qui filios filiasq; exurerent, in valle Gehennon, in gratiam & cultum Idoli Moloch, fuerunt plurimi.

Agame-

Agamemnon Iphigeniam filiam mactauit in Aulide: Et exempla similia leguntur passim in historiis. Teucer Ioui hostiam humanam immolauit, apud Salaminem Cypri, & hunc sacrificandi morem posteris tradidit, quem Hadrianus Imperator tandem sustulit. In Latio Saturnus, eodem sacrificii genere cultus est. non quidem, vt homo ad aram immolaretur, sed vt in Tyberim, de ponte Miluio, mitteretur. Quod, ex responso quodam, factitatum esse Varro author est, cuius postremus versus talis est:

Καὶ κεφαλὰς κρονίδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα, id est,
Et capita Saturnio, & patri mittite lumina.

Quod quia videretur ambiguum, & fax illi & homo iaci solitus est. Verum hoc sacrificii genus, ab Hercule, ex Hispania reuerso, dicitur esse abrogatum, ritu permanente, vt pro veris hominibus, iacerentur imagines ex scirpo. Carthaginenses, victi ab Agathocle Rege Siculo, cum iratum sibi Deum putarent, vt diligentius piaculum soluerent, ducentos nobilium filios ad aras ceciderunt.

Heliogabalus author Anthropomantia.

Sed ἀνθρωπομαντείαν, id est, captationem, præsensionemque, & coniectionem futurorum, ex mactatorũ hominum visceribus, primum exercuisse accepimus Heliogabalum, portentum generis humani sceleratissimum & inquinatissimum, qui paulo post huius abominandæ impietatis pœnas dedit, quando crudeliter interfectus, & in latrinam con iectus, inter excrementa fœde computruit.

Iuliani apostatæ impietas abominanda.

Heliogabalum imitatus est Iulianus Apostata, qui cum priuatus Christianismum profiteretur, postquã imperium adeptus esset, religione mutata cum conditione, totum sese Ethnicis sacris, & Dæmonum detestandis inuocationibus addixit ac deuouit, sacro Baptismate abluto cæsarum victimarum sanguine, & hoc ritu semetipso resecto, à societate Ecclesiæ Filii Dei. Omnem hic, ex inspectione extorum diuinãdi rationem, ab Ethnicis vsurpatam & tractatam, renouauit, assumtis, ad eam considerationem, victimis humanis. Multa, post interitum ipsius cadauera iugulatorum, ad inspectionem hominum, reperta sunt, in cistis, puteis, & locis secretioribus aulæ Antiochenæ.

Carris in peculiari templo, quod, aditu omni præcluso, foribusq;, obicum appositu, obseratis, accurate munierat,

celebrari solenni ritu, sectiones ad rimatorum viscerum contemplationem, fuit solitus, in quo & recēs dissectæ mulieris corpus, capillis ex alto suspensum, mox ab interitu repertum fuit, quod, de euentu susceptæ expeditionis, scrutatus erat.

Reuixerant Diaboli præstigiæ passim, in orbe Christiano, huic opera & authoritate restitutæ: & magna confluxerat colluuies Pseudophilosophorum, ad disciplinæ vatidicæ professionem, tractationemque, & vsum, cum in alias vrbes, tum vero Athenas maxime, & Alexandriam, qui masculos & fœmellas, impuberes atque incorruptos, ad aras Idolorum Ethnicorum mactarunt, & carnes etiam horum degustarunt.

Sed has Deus blasphemiæ vindex, cum instauratore ipso mox, priusquam denuo, vel noticia illarum aliqua inoleuisset, vel peruulgatus esset vsus, compressas prorsus, ex hominum memoria, sustulit, ita, vt post Iulianum non repullularint vnquam.

Videtur flagitasse mactationes hominū Diabolus, cum quia delectatur cædibus, tum, vt illuderet Filio Dei, qui indutus humana natura, sese litaturus erat Deo Patri, de arcano decreto diuinitatis, pro peccatis generis humani.

Atq; vt concludam hunc locum, totum hoc diuinationis genus, quod *θυοσκοπικὸν*, *extispicum* vocari dixi, cum sit cōmentum hominum, ignorantium verum & verbo patefactum Deum, & abducentium animos ad cultus Idololatricos, & indagationem voluntatis diuinæ impiam, falsam, & toto cœlo aberrantem, ex signis, vel à Diabolo præfixis, vel sine mandato, priuata authoritate, confictis: prohibetur, primo Decalogi pręcepto: Non habebis Deos alienos coram me, & ad Diabolica pertinet vaticinia.

Etsi enim ad ea, quæ sua voce mandauit, sacrificia, quæque fide ad ipsum directa fiebant, miracula Deus, de doctrina testificantia, primis Patribus exhibuit: tamen Idolorum in Ethnicis sacrificiis cultus, & sanctorum rituum blasphemam ac horrendam profanationem detestatum eum ardentissimo odio, & seuerissime vltum esse, certum est, cum ex immota regula, Non Deus volens iniquitatē tu es; tum ex omnium seculorum historiis. Quare, quicquid ibi nonum

num insolitumque apparuit, vt si quæ abfuerunt partes, vel redundarunt, vel permutatis sedibus locatæ, aut labe affectæ fuerunt: id omne à Diabolo perfectum, ipso immolationis tempore, seu vere amotis, quæ interierant, seu impostura fascinatis, oculis, minime dubitemus.

Vnde enim tam subita extorum mutatio euenit, in ipsa immolatione, vt aut abesset aliquid, aut superesset. Vnde decessio capitis aut recessio? Vnde, si caput fuit in iecore, cor in extis, mox euanuit, simul ac molam & vinum vates insperserat? Denique, qua se vi exta, ad immolantis fortunam accommodarunt, vt in alium se mox habitum coloremq; conuerterent, pecudis iecur nitidum & plenum, horridum mox, marcidum & exile fieret? Etenim viuis victimis defuisse aliquid, cor præsertim, affirmari nequit: non enim vixisset illa, fonte vitæ destituta. Nec labes insignes occuluissent interiorum viscerum, si à morbo contracta aliquo, exilia, exigua, & vieta habuisset. Affectas autẽ victimas immolationi non adhibuissent, cum, magno studio, integerrimas exquirerẽt ac diligerent. Aut, si caruisse largiamur viuas victimas visceribus, cur excordes potius, aut iecinora habentes ἀκέφαλα, *capite carentia*, alius, (quibus nihil fuit magis dirum,) alius mox impollutas & integras, ex eodem delegit numero: nisi etiam peculiaris inerat hostiis diligendis vis: siquidem non raro primam infausto, proximam pulcerrime litatam fuisse constat.

Ergo aut aliquis id abripuit, quod subito interiit ex oculis, iniecitve, quod nusquam visum antea mox apparuit: aut naturæ vis aliqua illud confecit atque exedit, hoc progenuit. Si naturæ hoc tribuimus, erit aliquid quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum subito occidat, contra perpetuum naturę cursum. Id vero, cum experientiæ refragetur, & alienum sit à ratione, vt amouerit, quod euanuit, subiecerit, quod accessit, aut superfuit, necesse est, non natura, sed alia quæpiam causa libere agens, & occulta. Talis est causa, Deus ipse, Deiue ministri Angeli sancti, aut Dæmones. Auersatus est & condemnauit sacrificia Ethnica Deus, totumque illum idololatricum cultum. Solius ergo Diaboli ludibria statuamus fuisse, quæcunque acciderunt ad litationes Ethnicas.

Tages author Extispicinæ & Aruspicinæ.

Huius disciplinæ Aruspicinæ authorem Hetrusci, proscissione terræ exaratum, celebrarunt puerum, nomine Tagen, qui, vt ex Hetruscorum libris Cicero commemorat, cum terra araretur, & sulcus altius impressus esset, repente extitit, puerili specie, sed senili prudentia, & eum affatus est, qui arabat. Ad huius conspectum, cum obstupuisset bubulcus, clamoremque maiorem, cum admiratione, edidisset, concursus est factus, totaq; breui tempore in eum locum Hetruria conuenit. Tum plura ille est locutus, multis audientibus, qui omnia eius verba exceperunt, literisq; mandarunt. Omnis autem oratio fuit ea, qua aruspicinæ doctrina continetur. Talibus authoribus editæ & promulgatæ sunt religiones Ethnicorum: talibus clam inoleuerunt occasionibus, vt, quando cœperint, non constet. Nec dubium est, (si vera est fabula) hunc ipsum Tagen Dæmonem fuisse, tali habitu corporis circumdatum. Meminit huius & Lucanus:

Et fibris sit nulla fides, sed conditor artis
Finxerit ista Tages.

DE AVGVRIIS ET ARVSPICINA.

GRÆCI ὄρνιν, & οἰωνὸν, & οἰωνισμὸν, vt Latini augurium, generatim vocarunt quoduis omē, ἢ πᾶν σύμβολον ἐφεκτικὸν ἢ προτρεπτικὸν, *aut quoduis signū cohibens nos, aut incitans ad faciendū aliquid,* quod vel subito & ex improuiso, aut in corporibus nostris perciperetur, aut intra ædes, vel extra domos, in itineribus obiiceretur, cuiuscunque esset generis: vel, ritu aliquo solenni ratoque prænotatum, cœli regionibus circumspectis, ex auibus peteretur, moneretque de ignotis & futuris, quæ ars & disciplina coniectorum atque interpretum signis pensitatis explanabat. Aristophanes in Auibus:

οὐδεὶς οἶδε τὸν θησαυρὸν τὸν ἐμὸν, πλὴν εἴ τις ἄρ᾽ ὄρνις.
Nemo vidit meū thesaurū, nisi forsan si qua auis aquam.

Citat ex eodem simile Suidas:

Οὐδείς με θεωρεῖ πλὴν ὁ παραπετώμενος ὄρνις.
Nemo me contuetur nisi præteruolans auis.

Et παροιμιακὸν est ἐπὶ τῶν ἀγνώστων, οὐδεὶς οἶδε τί μοι λαλήσας πλὴν εἴ τις ὄρνις. *Et prouerbiale est de ignotis: nemo nouit, quis mecum versatus (collocutus) sit, nisi auis quæpiam.*

Existimant autem τοὺς οἰωνοὺς dictos, quasi δι' ὧν οἰόμεθα τὰ μέλλοντα. Hinc ὀρνιθείαν, οἰωνιστικὴν, οἰωνομαντείαν, ὀρνιθοσκοπικὴν, ὀρνιθομαντείαν, Græci nominarunt obseruationes rerum futura portendentiū, interpretationesq;, & diuinationes, ac responsiones aruspicum: Latini Aruspicinā, & Augurium.

Appellationes Aruspicinæ.

Plato omne artificiosum diuinationis genus, quod partim ex coniectura, partim ex diuturna obseruatione constaret, quodq; signis & ominibus vteretur, nominauit, οἰωνιστικὴν, siue causas afferrent signa & omina euentis, siue enunciarent saltem futura. Inquit enim, τὴν τῶν ἐμφρόνων ζήτησιν τοῦ μέλλοντος διά τε ὀρνίθων ποιουμένων καὶ τῶν ἄλλων σημείων ἅτε ἐκ διανοίας ποριζομένων ἀνθρωπίνῃ νοήσει, νοῦν τε καὶ ἱστορίαν οἰωνοϊστικὴν ἐπωνόμασαν, ἣν νῦν οἰωνιστικὴν τὸ ω σεμνύνοντες οἱ νέοι καλοῦσιν, id est, *prudentium hominū de rebus futuris per aues, & alia ostēta, inuestigationē qua nimirū certa ratiocinationis cōiectatione, & auspicio intelligētia humana præberetur, mētem historiāq; augeralē nominarunt, id est, antiqua voce οἰωνοϊστικὴν (quasi dicerent τὴν ἐκ διανοίας νοηστικὴν) quam videlicet recentiores, parua vocabuli declinatione, rotundiore vocabulo οἰωνιστικὴν nuncuparunt.*

Romanos etiam author est Dionysius, vocare solitos Aruspices ἁπάσης τῆς μαντικῆς παρ' αὐτοῖς ἐπιστήμονας ὄντας, τῆς τε περὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ μετάρσια καὶ τὰ ἐπίγεια. *Qui omnis generis diuinationū apud ipsos essent periti, cum ex rebus cælestibus, tum iis quæ in aere fiunt, & terra futura prædicendi* Et Aruspicum nomen ἱεροσκόπων appellationi adeo cognatum est, vt ex eadem ambo origine tracta videantur. Omina signaq; ὄρνιθας & οἰωνοὺς, ita ὀρνιθοσκοπικὰ οἰωνίσματα, & αἴσιμα, οἷον αἶσαν τινὰ δηλοῦντα *tanquam fatum aliquod siue sortem significantia,* Græci; Latini auspicia, auguria, & omina: ὀρνιθευομένους vero seu μαντευομένους δι' ὀρνίθων, id est, eos, qui augurabantur, & obseruata notataque omina & auguria interpretabantur, ac declarabant. Græci ὀρνεοσκόπους, ὀρνιθομάντεις, οἰωνιστὰς, οἰωνοθέτας, οἰωνοπόλους, ὀρνιθοσκόπους; Latini Aruspices & Augures nominarunt.

Postea speciatim etiam appellationes hæ vsurpatæ sunt, de eo genere diuinationum, quod ex cantu volatuque auium, & tripudiis pullorum, futura auguraretur ac præsagiret: Sed vtroque significato accommodatas reperio ad interpretationes signorum, quæ non condidit natura, sed effinxit superstitio, persuasione falsa, & Diaboli fascino, non ratione fulta.

Quinq; auguriorum genera.

Receptum fuit autem obseruari, aut, si præter opinionem euenissent, ex inspetato atque improuiso, notari tamen quinque auguriorum genera, ex quibus auspicandis rebus, continuandisve, aut abrumpendis, accommodata pręsensio pręnotioque futurorum euentuum peti putabatur. Eorum primum è cælo nascebatur: alterum præbebant aues: tertium bipedes: quartum quadrupedes: quintum Diræ mouebant.

Superstitio veterum.

His adeo deditos fuisse constat priscos Græcos pariter & Romanos, vt, falsa superstitiosæ religionis opinione ducti, nihil bello vel pace, domi militięve, susciperent gererentve nisi auspicato: nec honores conferrent, & dignitates, nec de more atq; instituto veteri, & secundum leges, vel sorte, vel manuū prehensione, vel suffragiis peractas magistratuum designationes ratas haberent atque admitterent, nisi auguriorum accederet consensus atque comprobatio: Et auguribus, vt authoribus & moderatoribus omnium rerum, in quibus recte aut secus administratis discrimen versaretur, vterentur, eosque ad præcipua momenta, & consultationes de summa rerum, adhiberent: denique, vt magno gaudio & quasi certa confirmataque spe non frustraturę felicitatis læta omnia exciperent ac prosequerentur: piacularia contra solicitudine acerba procurarent, atque expiarent.

Apud Romanos, si quid insueti accidisset, nunciatumve esset, ad Aruspices mox, veteri more, institutoque referebatur, qui docerent, quid dii præmonstrarent, quidve poscerent: Et de illorum responsis sacra, aut nouata, ac redintegrata, aut reparata: & turbata, vel soluta, vel prorogata comitia: tum tractationes, quæ inchoatæ erant, finitas ac suspensas, & rescissa decreta, legimus.

Hetrusci Aruspicinæ studiosi.

Veteri lege sancitum erat, vt, priusquam augurandi scientia Romanis innotuisset, hæc ad Hetruscos deferrentur.

Verba

Verba Legis sunt: Prodigia & portenta ad Hetruscos Aruspices, si Senatus iusserit, deferunto. Hetruriæq; principes disciplinam discunto: quibus Diuis decreuerint procuranto: iisdem fulgura & ostenta pianto: auspicia seruanto: auguri parento. Ex hac lege, decreto Senatus sex optimatum filios Hetruscis in disciplinam tradi solitos, vt augurandi artem ediscerent, proditum est: Qua quidem arte Fesulæ claruerunt, vbi & domicilium & collegium Augurum fuit.

Aruspicum collegium.

Et initio ita à Romulo constitutum fuisse legimus, vt in tribus centuriis, Ramnensi, Titiensi, & Luceri, singuli essent augures, qui sacris ceremoniis prædictionibusq;: & explanationibus eorum, quæ dii monuissent, præessent: postea, duobus adiectis, collegii numerus in quinarium excreuit (imparem enim esse decere numerum arbitrati sunt:) donec tandem ne vltra nouem augurarentur, Senatusconsulto cautum fuit.

Sylla demum collegium, quindecim adiectis, ad viginti quatuor vsque, propagauit. In mortuorum loca legebantur alii comitiis Curiatis quæ Pontificis Maximi dicebantur, non à populo vniuerso, sed minore parte, & iis, quibus sacerdotia conferre & demandare curæ erat, nonnunquam à duobus vnus nominari, & à toto inde collegio acciri & cooptari poterat.

Semel collatus auguratus, viuenti non adimebatur, etiam grauissimis intercedentibus causis. Fabius Maximus duobus & sexaginta annis auguratū gessisse, vsq; ad senectam vltimam, magna cum laude memoratur.

Fabius Max. Augur.

Munus erat Augurum præcipuum, auspicia captare & contemplari, id est signa rerum futurarum, deorumq; monita: & lętane essent illa, an piacularia, quidve apportarent prosperane, an vero minacia & calamitosa, expiandaque sacrificiis, & luctu publico, scrutari ac præmonere. Auguraturi, id est, auguria concepta vel relata interpretaturi, congregabantur in fano, commentandi causa, & inter sese colloquendi.

Augurum munus.

Dignitas eorum tanta fuit, vt velut internuncios & interpretes deorum in Senatum asscribi, & inter Patres legi fas esse duceretur, & à primo Vrbis ortu iidem & Reges & Augures fuerint. Quippe & Romulum aruspicinam fecisse, &,

Augurum dignitas.

&,ne quid,quod decretum esset,haberetur ratũ,sine augu-riorum assensu & suffragatione, cõstituisse annotatum est.

Augurũ discrimina.

Auguriorum illa, quæ ex Augurum disciplina annuere ac suffragari deliberatis,spondereq; successus rebus motis, aut de consilio Senatus incipiendis, vel sancire decreta, de Magistratibus aut honoribus distribuendis censebantur, prospera erãt, καὶ αἴσιοι οἰωνοί, ἢ ἐπικυρῶντες, *& aues faustæ aut confirmantes*: Cõtra,quæ proposito aduersari,vel abrogare, aut improbare latas sententias, & facta decreta de rebus quibuscunq; vel detrectare successus putabantur, ἐναντιούμενοι καὶ κωλύοντες οἰωνοί, *aduersa & vetantes aues* erant,& aduersa,infausta,ac piacularia auguria.

Vtrorumq; alia Oblatiua dicebãtur,quæ non poscebantur:alia Impetratiua,quæ optata veniebãt.Illa nihil adferre,& temere emissa esse,aut sine ratione, sua quadam concitatione prorupisse,censebantur:nisi commotos & velut perculsos animos ita afficerent, vt ad se pertinere assentirẽtur: si hoc negarẽt,nihil sese percipere aut experiri eorum,quæ illa prænunciarent,ex Augurum disciplina, persuasum habebant:& in potestate nostra, positum affirmabant auspicia non petita amplecti aut recusare. Hæc vero suscitari diuinitus,& raro fallere, ex multorum euentuum notatione & collatione,ac sese ipsa asserere atque explicare obseruatione,constantia,& æqualitate sua putabant.

Augurum ritus in auguriis captãdis.

Talia capturi Augures ex arce,cœlo non turbido,nec procelloso,sed silenti, placido, sereno & puro aere, lituum sine nodo,hoc est,baculũ à summo inflexum,in parte,qua robustior est,manu tenebant. Erat is insigne augurale,quo cœli regiones describebant, & designabant metas, intra quas,se obseruaturos signa constituerant,vt quod dextrum esset, quodve sinistrum, oculis animoque metiri possent. Manu enim hęc spacia,quæ templa vocabantur,definire,& notare saluis auspiciis non licebat.

Captato ergo prospectu in agros atq; vrbem & conuersa facie in Ortum,regiones ab Oriente in occasum terminabant,limite decumano, & cardine ex transuerso signo metato,quo oculi ferrent quam longissime. Ex distinctis regionibus antica in Ortum vergebat,postica à tergo Occasum,dextra Meridiem,Boream sinistra respiciebat.

His

His peractis cæsa victima, longum præfati carmen, preces effundebant, quibus signa illarum rerum, quas Senatus populusque Rom. meditabatur, poscebant: &, ne inter precandum forte titubarent, aut hallucinarentur, vel aliquid omitterent, aliquo præeunte, repetebant.

A precibus considebant, velato capite, &, duplici amicti toga augurali, quæ læna dicta est, vel trabea, ex purpura & cocco, vt Græcus Augur, vel toga candida, defixisq; in cœlum oculis, & attente soliciteque circumspectis ac perlustratis cardinibus omnibus, expectabant, nunquid alicunde ostenderet sese, & vnde nasceretur ac prodiret: &, si obiiceretur auis aliqua, huc ne aut illuc volaret an prono, obliquo, supinove motu corporis ferretur, quo flecteret, contorqueret, porrigeret, contraheret membra: an hac vel in illa se parte occultaret: à dextrane vel sinistra parte canerent oscines. *Habitus Augurum.*

Hetrusci in duodecim spacia, cœlum diremerunt, &, facie Occidenti obuersa, auguria petiuerunt, quod eo cœli motus inclinaret.

Nec vbiq; & passim, sed in præscriptis destinatisque locis, quibus Tesqua nomen erat, hæ obseruationes instituebantur. *Tesqua locus auguriorum.*

Ab auguribus in arce, vel ad veteres Curias, à Pontifice in postmurio, & certis diebus, atq; à media nocte, ad mediam diem vsque, peragebantur. Septima aut sexta diei hora non decebat: incipiente enim die aut crescente, non deficiente, iusta auspicia fieri existimatum est: Nec, post Sextilē mensem, auspicari licuit, quod aues, aut imbecilles tunc, aut morbidæ essent, & pulli imperfecti, Homerus Orientem dextrum, Occidentem fecit sinistrum. *Auguriorū captandorū tempus.*

Ex cœlo tonitrua & fulmina, auguria dabant in hunc modum. Si aut læuū, aut impari numero intonuissent: aut si ex Ortu emissa fulmina, cœli circumactu, in eandem partem rediissent, quasi Syllæ Dictatori oblatum memorant: aut si in exottiuas recurrissent partes: vel si excussa nubibus à terra resiliissent, & crebris in sublimi ignibus fulsissent: aut si fulgura, à sinistra, in dextram emicuissent: prosperos euentus, & summam felicitatem, nunciare hæc à diis putabantur. *Auguria ex tonitruis & fulminibus.*

Non enim tam aduentus spectabatur fulminum, quam reditus, siue ab ictu resiliret ignis, siue, opere confecto, aut igne consumto, spiritus remearet. Serena tẽpestate tonuisse hominesque, aut ędes sacras de cœlo tactas esse: infausti auspicii fuisse, sæpe notatum est. Homerus contra tonitru, quod, post effusas preces, de cælo sereno, insonuit, felix omen, & ratum auspicium adferre, cecinit.

Tonitrua ominosa.

Si ab Occasu tonitrua increpitassent: aut per Septentrionem, in Occasum, transcurrissent: aut multiplici ictus pari desiissent numero, diros euentus, & calamitates portendebant.

Marco Crasso castra, quæ trans Euphratem metatus fuerat, bis icta fulmine, cladem quam paulo post perpessus est, designauere.

Paulo Æmylio, ad Amphipolin sacrificanti, fulmen cælo elisum, cum sacra combussisset, Regni amissionem denunciauit.

Fulminum genera & differentia.

Distinguebantur fulmina, & autoribus & vsu ac finibus. Romani Diurna Ioui, Nocturna Sumano (quem Plutonem dicebant) attribuebant: & ea, quæ solus Iupiter eiacularetur læta promittere: quæ habito deorum concilio, aduersa minitari putabantur. Cumque, quando vel solus, vel communicato cõsilio, Iupiter intonaret, in dubio esset: fulgetra adorare, & poppysmatibus obstrepere, consensum gentium fuisse, Plinius notauit.

Antiquiores Romani lucos etiam, arasque, & sacra, pro euocandis habuerunt fulminibus, & inter deos Statores, Tonantes, Feretrios, Elicium quoque Iouem, quem vocatum ciere fulmina credebant, coluerunt.

Porro fulminum alia Bruta erant, vanaque, quæ nulla ratione naturę, alia Fatidica, quæ ex alto, statisque de causis, & ex suis venere sideribus, cẽsebantur. Horum alia cõsiliaria vocabantur, quę negotiis cogitatis, alia autoritatis, quæ decretis ac susceptis iisdem superuenissent: alia status, quæ nec opinantibus coruscassent. Alia item publica, alia priuata notabantur: publica non supra tricesimum, nisi in deductione oppidorum priuata: nõ vltra decimum annum, nisi in sponsalibus, aut natali die, auspicata portendebant.

Ex iisdem rursus, quædam postularia, sacrorum emendationem

tionem exigebãt: quędam pestifera, mortem intendebant: quædam monitoria, latentia aperiebant fata: quædam auxiliaria erant: quædam hospitalia vel regalia: quædam peremtalia, quæ, fata præcedentibus designata fulgetris perimere credebantur: familiaria prima fiebãt, familiam suam cuique adepto, & in totam vitam vatidica habebantur. Cumque in lucos pollutos crebriora, & quati, ac vibrari & traiici fulmina, aruspices notassent: ea vt auerterent, reliquias fulminis cum sacrificio sepelire, dispersosque ignes in vnum cogere, & tacita prece, terra condere solebant, in loco, quem Bidental vocabant. *Bidental.*

Thusci in sedecim cœlum partes diuisere: prima erat à Septentrionibus, ad æquinoctialem exortum: secundo, ad Meridiem: tertia ad ęquinoctialem Occasum: quarta obtinebat, quod reliquum est, ab Occasu, ad Septentriones. Has iterum, in quaternas diuiserunt partes, ex quibus octo, ab exortu sinistras, totidem è contrario appellauere dextras. Ex his maxime dira, quæ, in Septentrionem, ab Occasu, porrigebantur: omninoque multum referebat, vnde venirent fulmina, & quo ferrentur atque excurrerent.

Ex auibus oscines cantu augurium, quod κληδόνα Græci & κληδονισμὸν vocarunt: præpetes πανυπτέρυγες volatu auspicium faciebant; pulli tripudio omina dabant: Funebres auerso omine aliquid fieri vetabãt: Superuaganeæ, ex summo acumine, vocem emittebant. Ex præpetibus erant aquilæ, vultures, buteones, sanqualis, immusculus, & aliæ. *Auguria ex auibus sumta.* *Præpetum genera.*

Aquilæ, si dextra parte aduolarent, sique patulis & porrectis perstreperent alis, omen futuri boni certissimum præbebant, Homero teste. *Aquilarum auguria.*

Aristander, augurio aquilæ traiicientis in hostes, Alexandrum victorem portendit, ante conflictum. Cum Tarquinio Prisco, aquila pileum detractum capiti euexisset in sublime, moxque reposuisset regnum ei ominatum ferunt. Fœtus aquilarũ implumes, à vulturibus, rostro pedibusq; à pastu abacti, & raptati, concerptiq; cum ipsis nidis, Tarquinio Superbo exilia portenderunt, ac regni amissionem. Iaculum, de satellitum manibus, rostro extortum, & deiectum in profundum, ab aquila, Dionysio Syracusano regnum abrogauit, & diras incussit calamitates.

Vulturum auguria. Duodecim vulturum numerus, Romulum condentem vrbem, de tempore durationis monuit. Sæpe tamen vulturem, in ædem Iouis, aut deorum volasse prodigii loco habitum est.

Accipitrum omina. Vultures, corui, & aquilæ, si coiissent, conflictus & cędes indubias denunciabant. Ciconiæ concordiam ferebant. Ex accipitrum genere Circi nuptias & rem pecuariam fortunabant. Buteones quos τριόρχεις vocant, à numero testium, & Falcones, futuri maximi boni spem certam, si apparuissent, faciebant.

Dario conspectus accipitrum, duo paria vulturum vellicantium, spem, de regno Persico, iniecit, quo, coniuratis supplicio affectis, esset potiturus.

Miluorum auguria. Milui, diri semper inauspicatiq; fuere ominis, sicut & incendiaria auis: ea, quæ sit, nec inuenitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incendiariam esse, quæcunq; appareret, carbonem ferens ex aris vel altaribus, alii Spiturnicem eam vocant, sed & hæc ipsa, quæ sit, nescitur.

Picorũ Martiorum auguria. Picus Martius & Luscinia, atq; inter ardeolas illa, quam λευκὸν πέλλον, *albã ardeolam siue pellam*, vocant, si ad Austrum volatu contenderet, aut Septentrionem, prospera feliciaq; decernere, & omni periculorũ metu soluere existimatum est. Pici Martii præcipue Latio fuerunt in auguriis, à Rege, qui nomen huic aui dedit.

Cum in capite Prætoris Vrbani L. Tuberonis, in foro, iura pro tribunali reddentis, picus sedisset ita placide, vt manu prehenderetur, responderunt vates, exitium imperio portendi, si dimitteretur: si exanimaretur, Prætori: ille autem protinus concerpsit, nec multo post prodigium impleuit.

Hirundinum auguria. Hirundinum circũuolutationes decubitusve, aut insessus, infausti habiti. Earum conspectus Dario in Scythas, cum exercitu proficiscenti, interitum: consessus vero, in Pyrrhi tabernaculo, & naue Antonii, funestas vtriq; clades attulisse, creditum fuit.

Columbæ augurium. Columbam, auguriũ designare felix, Homero placuit.

Gallorum cantus auguria. Præposteros aut vespertinos gallorum cantus, optimi euentus signa, aliqui notauere.

Themistocli pridie, quam in Persas mouit, galli ἐπινί-

κιον,

ant, carmen triumphale, occinuere, & cantu certam declarauere victoriam: idque ideo, quod victus mox consilescit, victor insolentius insultat & obstrepit.

Gallinarum cantus nunquam exauditi, nisi quando dirum aliquid immineret.

Gallinarum cantus infausti.

Corui inauspicatæ garrulitatis aues, à dextra, vt cornices à sinistra, spes non ambiguas: si ab Ortu occinerent, clara voce, præsentem felicitatem significabant. Ab Occasu vel læua si proclamarent, aut glutirent vocem, vel strangulati exitium apportabant.

Coruorum auguria.

Corui discerptos deuorantes pullos, reliquiasq; deferentes in nidum, ante Ciuile bellum inter Syllam & Marium, quo plurimo depugnatū est sanguine, visi, & crudelitatem qua in sua illi sæuierunt viscera, portendisse iudicati sunt.

Eædem aues, Alexandro Babylonem ingressuro & Ciceroni vitaturo insidias, ab Antonio structas, gannitu strepituque ingrato impendens periculum, & ærumnas extremas, minitatæ sunt.

Bubo funebris, & maxime abominatus, publicis præcipue auspiciis, noctis monstrum, nec cantu aliquo vocalis, sed gemitu, si in vrbibus aut omnino in luce viseretur, dirum ostentum præbuit.

Bubonis augurium.

Cum Sex. Papellio Istro, & L. Pedœnio Coss. cellam Capitolii bubo intrasset, eo anno Nonis Martiis vrbs lustrata est. Idem factum L. Cassio C. Mario Coss. bubone viso.

Priuatorum si domibus insedisset: aut si taceret, non semper feralis compertus, vtpote qui Agrippæ, captiuo Iudæorum Regi, regnum promisisse putabatur.

Bubonis vox audita, anno vrbis 619 & 20, exercitus Romani oppressionem ad Numantiam portendisse, credita est. Rursus visus, non auditus Bubo felix omen attulisse iudicatus est, vt anno vrbis 629 & 32 ante Sallies, Ligures & Allobroges deuictos: itemq; anno 650 ante subactos, in Macedonia, Thraces: & anno 558. ante mortuum Ptolemæum, Regem Ægypti Cyrenis, qui populum Romanum hæredem reliquit.

Noctuam, si volasset, victoriam nunciare: si sereno cecinisset, turbare aerem, si tempestate occineret, serenare, obseruatum est.

Noctua augurium.

Hæc cum in hasta Pyrrhi Regis, contra Argos euntis consedisset, fatum illi, & discrimen extremum, portendit & attulit.

Apum auguria.

Ante Pharsalicam pugnam, apes aræ insidentes, & in nauibus conspectæ, Dioni & Pompeio Magno, cladem paulo post secutam, prænotarunt. Idcirco, cum, in Bruti exercitum, examen apum procubuisset, aruspices castra mutare eum iusserunt: ne in hoc loco, damni aliquid & detrimenti acciperet. Ceterarum etiam auium & insectorum volatus, multiplici discrimine, in omnia σημαντικὰ, *quæ aliquid portendunt*, conuersa sunt, & de locusta nostra campestri viridi Suidas inquit, ἐστὶν ἀκρὶς δυσκίνητος χλωρὰ καλουμένη μάντις ἥ τινες προσέχοντες τοῖς κινήμασι μαντεύονται: *id est, est locusta quædam ad motum tarda, viridis cui nomen* Μάντις: *ex cuius motibus qui hos aduertunt nonnulli futura prædicunt.* Calchas, apud Homerum, ex passerum numero, belli Troiani annos auguratur.

Pullorum auguria.

Tripudio signa dabant pulli, de rebus consecuturis. Etsi enim quæuis auis tripudium facere poterat, præcipua tamen fides fuit pullis, atque, in eorum genere, Melicis & Chalcidicis, quibus tantum religionis fabulosa vetustas tribuit, vt ceu internuncios, atq; interpretes Iouis, euenta rerum edocere, statuerent, &, nisi his consentientibus ac suffragantibus comitia non agerent, non Senatum haberent, nullos ad honores proueherēt, nulla domi, aut foris negotia obirent, nulli prouincias demandarent, nihil denique auspicarentur, quod non, vtrum approbatum ab his, velut assensione & monitu deorum esset, magna cura prius exquirerent ac pensitarent: denique regebant magistratus Romanos, domos ipsis suas claudebāt, ac reserabant, fasces impellebant, aut retinebant, iubebant acies, aut prohibebant, & maximo terrarum imperio imperabant.

Pullarius.

Pullis præerat pullarius, qui quotiescunque, de inchoanda re quapiam, exequendaque, deorum, per pullos, sensa placitaque exploratum ibat (oportebat autem id fieri summo mane, & primo diluculo) imperato de more silentio, pultem illis, aut offam cauea reclusa, obiiciebat. quod si, ad oblatam escam, mox pulli, è cauea non prosilirent, aut serius egressi, vel non attingerent eam, vel alarum planctu dissi-

dissiparent, vel, relicta esca, oberrarent, aut occinerent, aut prorsus non vescerentur, vel auolarent penitus, omen præ se ferebant magni terroris & solicitudinis, euentusque tristissimos: & pullarius exitum animo præmetiens, ne quid molirentur, sed vel desisterent ab incœpto, vel differrent deliberationes, vel mutarent hoc prorsus, quod præ manibus erat hortabatur. Quod si mox proruerent cum impetu certatimque in escam inuolarent, & auide depascerentur, ita vt, vescentibus illis aliquid ex ore relaberetur, & terram pauiret quod tripudium faceret solistimum: inde, spe hausta mirifica, pullarius vt constanter fortiterque cœpta negotia vrgerent, iubebat, & successus optatos, ac prospera à diis omnia spondebat. Habebant ostenta, & præposteri eorum vespertinique cantus. Totis noctibus canendo, Bœotiis nobilem illam ad Leuctra, aduersus Bœotios, prçsagiuere victoriã: ita coniecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret.

Etsi autem quandoque talibus ominum interpretationibus & coniectionibus assensit euentus, vt Tiberio Graccho ea die, qua in turba cæsus occubuit, pulli non addixere: & Claudius Pulcher moturus in hostes, non pascentibus, in auspicando pullis, per contemtum religionis, nauali prælio inito, terribili strage, cum omni classe, profligatus est: tamen vicissim nõ raro elusa sunt, & refutata, euentu prorsus contrario. Papyrius Cursor, cum à pullario admoneretur, ne, cum Samnitibus, prælio decerneret, pullis non suffragantibus, contemtis auspiciis feliciter dimicauit. *Omina pullorum euentu contrario refutata.*

Exempla in historiis plura extant.

Si pullarius, quæ dii diuulgata voluissent, dissimulasset, aut veteratoriè suppressisset, idem contrahi nefas, ac si quæ occulenda & tacita ferenda erant, palam fecisset: Si vero mentitus fuisset, aut omine conficto, aut eo, quod ostensum esset, subdole & fraudulenter deprauato, & in contrarium detorto sensum non illi, qui consulebat, fraudi esse, sed in autoris retorqueri caput, censebatur.

Fuerunt & aliæ plures auspiciorum distinctiones, apud Romanos. Vocabantur enim quædam auspicia caduca, quædam cliuia: Caduca, vbi quid templo, ab auguribus mutato excidisset. Cliuia quæ difficulter euenirent.

Quadrupedum omina. Ex quadrupedibus lupos, vulpes, leones, capras iuuencos, asinos, arietes, lepores, mustellas, mures, omina mouisse & auspicia, compertum est.

Luparum inauspicata omina. Lupus, si ad dextram commearet, pleno ore, prosperæ & magnæ rei argumentum putabatur. Lupos castra introiisse &, laceratis obuiis, intactos abiisse, exercitibus cladem portendisse: eosdem, si, in foro Romano, visi essent, & incolumes euasissent, oppressionem vrbis, aut alia designasse pericula, animaduersum est.

Romanis coloniam in Libyam ducturis, Caio Graccho Tribuno legem rogante, cum Lupus metas aggeri definitas subruisset & dissipasset, fecit, vt à proposito desisterent.

Cerua à Lupo fugata cum inter duas acies, illæsa euasisset, Romanis victoriam addixit.

Adeo inauspicatus luporum in vrbe conspectus habitus est, vt, quotiescunq; viserentur, siue oppressi, insectantium industria, interficerentur; siue euaderent, semper vrbs, solenni lustratione expiaretur, qua auerti atq; depelli calamitates, quas apportassent lupi, credebantur. Idq; sæpe factum lupis in vrbe, foro, Capitolio Quirinali colle Exquiliis, conspectis: vt anno vrbis 577 cum Collatina porta lupus ingressus per Exquilinam, magno consectantium tumultu effugisset, & anno vrbis 558 cum, per Exquilinam portam, quidam ingressus, frequentissima vrbis parte, decurrisset in forum, & Thusco vico atq; inde Melio per Capenam portam, prope intactus abiisset.

Apum examina infausti ominis. Examina apum, quacunq; se demisissent, polluere & infortunare locum, credita sunt: Quare, quoties in vrbe comparuerunt, lustratam vrbem, ex Sibyllinis institutis, legimus, vt anno vrbis 636, & post 50, & rursus 52, ac sæpe alias.

Ita bouem, si loqueretur (quod sæpe compertum accepimus) vrbem læsi numinis ream peragere, & lustrationem vrbis exigere, censuerunt Romani.

Agmina etiam locustarum anxia semper ac solicita procuratione eorum, quæ ad placanda facerent numina depulerunt.

Mulam gemellos peperisse, aut Leonem conspectum, aut ab Asino laceratum esse Leonem, aut mures derosisse aliquid, tristis diriq; fuit ominis, & magni terroris.

Sub-

Suburbana colubris plena, & equi ab illis depasti, præsagierunt Crœso Lydorum Regi, fore, vt regnum ab exteris subigeretur.

Dirarum nomine complector, tum ea, quæ in nostris fiunt corporibus, aut iisdem alioquin accidunt insolite; tum quæ in domibus, agris, itineribus, quocunq; modo, præter rationem & morem eueniunt atq; obiiciuntur.

Hinc pro locorum, subiectorumq; in quibus obseruarentur talia, differentiis, diuersa sunt diuinationum genera constituta. *Diuersa ominationum genera ex Diris.*

Τὸ ἐνόδιον seu itinerarium, quæ in viis occurrissent, explicabat. Ἐνόδιον.

Leporem iter ineundum, transuerso saltu velut diremisse, aut fœtam vulpem, vel prægnantem canem obuiasse, aut serpentem commeantium iter interrupisse, aut præcidisse, aut offendisse pedibus, aut laciniam adhæsisse, aut subito constitisse, aut expauisse, vel defecisse viribus, absq; manifesta causa, aut spectra conspexisse, vel circumfusas ac scintillantes flammas, aut risus, gemitus, compellationem sui exaudiuisse, & quicquid fuit huiusmodi, infortunata præsagire & infesta itinera, creditum est.

Mulieres per itinera ambulantes, torquere fusos, aut omnino detectos ferre, spei omnium præcipueque frugum aduersabatur. Hoc descripsisse Polin quendam, Suidas autor est.

Τὸ οἰκοσκοπικὸν, *omen domesticum*, cōiectabatur ex iis, quę in ædibus animaduersa essent, insolito more, accidisse, de euenturis patrisfamilias, & illius rebus, velut: Οἰκοσκοπικόν.

Introiit in ædes ater alienus canis.

Anguis, per impluuium, decidit de tegulis, infaustum erat vtrumq;.

Mustella conspecta, aut serpens, poculum salinum ve euersum, dispersi cineres, oleum effusum, aut mel, si quid à muribus esset corrosum, quod, de sua Platonis politia, Cicero annorauit: Si cibus prolaberetur: si incendia nominarentur: inter epulas, aut, sub mensas, aquæ profunderentur: recedente aliquo ab epulis, simul verri solum, aut bibente conuiua mensam vel repositorium tolli: aut repente conticescere conuiuium: inauspicatissima erant. Reuocari ster-

nutamento mensas & fercula, inter Diras erat. Ita si tigna gemuissent, aut crepassent mensæ trabesve, dira portendebant.

Vinum effudisse, aut vino vestes inquinasse bonæ fortunæ signum erat, idq; attestante Homero, qui, Vlysse discedente, & bene precante, Alcinoi vxorem facit humi vinum fundere, velut preces ratas diis habituris. Absoluit hoc Xenocrates, integro volumine.

Auguriorum obseruatio apud Romanos.

Tanta fuit auguriorum, in Romana Republica, inde vsq; à primis exordiis Vrbis, fides, & respectus, obseruatioque tanta, ac veneratio, vt quæ horum interpretes, examinatis ostentis ac pensitatis, dixissent iniusta, nefasta, vitiosa, dira, illa protinus irrita fierent atq; infecta, quiq; horum decretis & enunciatis non paruisset, reus fieret capitis.

Oportebat autem captandis auspiciis augures ipsos interesse, & cum notare ea, atque inspicere, referreque, & declarare, tum quibus hostiis, & quibus sacris, ac supplicationibus, & ad quæ puluinaria, tetra prodigia procurarentur aut expiarentur, monere atq; edicere. Nihil enim prætermittebatur publice & priuatim, quod, ad amoliendas & auerruncandas calamitates, faceret, quæ imminerent auguriis designatæ. Itaque, si quid tale accidisset, mox & piacularia apparabantur sacrificia, & supplicationes suscipiebantur, & vrbs solenniter lustrabatur. Inter ea enim sacra, quæ, consuetudine veteri, plebs Romana vsurpabat, quædam solennia & stata eodem semper modo indicebantur ac seruabantur, quorum violare ritus ac ceremonias, aut intermittere, nulli fas erat; quædam piacularia erant, quæ decreto Pontificum ad auertendos terrores, & placandas numinum offensas, expediebantur, quorum vicem quandoq; feriç publicç, aut lectisternia, stratis tribus lectis, Ioui, Vulcano, & Mineruæ, quos iactus vibratusq; fulminum gubernare opinio erat, aut ludorum celebritates compensabant, de Pontificum iudicio & sententia.

Discrimina sacrorum apud Romanos.

Ad hæc decurrebatur, si cœlestes minæ, terroresve, aut dira nunciarentur prodigia, vel si phasma aliquod terribile apparuisset, aut alioquin nouum quid & insolitum conspectum esset, vt, cum duo Soles visi essent, facesve de cœlo ardentes colluxissent, aut crinita sidera, ignitive turbines,

quos

quos πρηστῆρας nominant, cœlo effulsissent, specie motuve, & impetu terribili atque inopinato: vel si, collisorum armorum strepitu fragoreq; , cœlum personuisset, aut tubarum clangore, aut remugientium flatuum horribili boatu: vel sanguine, lapidibusve, aut frumento pluisset, aut impetuosus imber, cum ingētibus procellis, effusus esset, fluxissetve sanguine atratus Tyberis, aut tecta publica, ædesve deorum, de cœlo tactæ essent.

Supplicationes ad hunc modum fiebant. Senatores & patricii, cum coniugibus & liberis, coronati plerunque: quandoque vero omnes tribus simul & ordines, præeunte Pontifice Maximo, nonnunquam duumuris, sequentibus è vestigio pueris ingenuis & libertinis, ac virginibus patrimis & matrimis coronatis, aut lauream manu præferentibus, & modulata voce pronunciantibus carmen, ac tota vrbe ad solennem precationem, conuersa, deorum pacem exposcebant, periculoso rerum statu, belli aut pestilentiæ tempore, circum omnia delubra, fanaq; & puluinaria, quæ erāt apparatæ lecticæ deorum, in quibus numina, pro maiestate iuxta aras, extabant sublimia: his fasciculi, ex Verbenis, (struppi appellati) pro puluinaribus substernebantur.

Supplicationum ritus apud Romanos.

Vsurpabantur etiam, si quod iustum bellum exteris gentibus indictum esset, & si pro aris, focisq; ac deorum templis, & solo patrio pugnandum foret, vt ea res populo Romano sociisq;, ac nomine Latino bene & feliciter eueniret, atq; bonis auspiciis, & diis bene iuuantibus, arma sumerentur.

Sunt & victoribus, ob res bene feliciterq; gestas, deorum auxilio, tributæ supplicationes à Senatu, maximi muneris loco modo plurium dierum, modo paucorum, pro vt amplitudo meritorum, & successuum prosperitas postulabat. In his gratiæ diis agebantur publice, mulieribus eximio cultu, viris prætexta & ornamentis amplissimis, longo ordinatoq; processu, deorum templa adeuntibus.

Ex hac supplicationum consuetudine, translati sunt in religionem Christianam, ritus publicarum processionum. Adeo enim forma, & Imperii Romani veteris, & religionis Ethnicæ. Pontificibus allubuit, vt nihil non imitari voluerint, quod, ad conformandum Ecclesiæ statum Romano Imperio facere videretur.

Processionum Papisticarum origo.

Lustrorum differentia.

Lustra alia stata erant, alia piacularia. Stata, quinto quoquis anno iterabantur per Censores, qui lustrabant vrbem, sue, oue & tauro; aut verre, tauro, & ariete, qui circumducebantur, vnde Solitaurilia festa nominata.

Lustrandæ vrbis ritus.

Fiebat hoc mense Februario, & Februo, qui lustrationi præerat, primo litabatur, ac sacrum fiebat: quo peracto, Censor, in magna ordinum frequentia, deos imperii præsides solenni precatione, obtestabatur, vt rem Romanam, vrbes, templa, fines, aquas, perpetuo præstarent incolumes, ac successus largirentur prosperos, dubiisq; conatibus adessent, & mala auerruncarent, votaque, in sequens lustrum, promitterent.

Ita circum vrbis pomeria, sereno cœlo, Pontifices, Flamines, & omnes augures, sacrificuli, & vates, Vestales virgines, Galli sacerdotes, Septemuiri epulonum, quindecimuiri sacrorum, & Salii, sequentibus Patribus, & omni plebe Gabino ritu, cum solenni precatione, procedebant.

Præter hanc lustrandę vrbis consuetudinem, alii vsurpabantur ritus, in lustratione agrorum, armorum, naualium copiarum, & classium, curiarum, & populi: & adhibebantur, ad expiationes plerasq;, sulphur, aqua, ouum, ignis, verbena, & laurus.

Pollutorum expiatio.

Piaculis polluti sæpius sulphure, interdum & suffitu ex verbenis & lauro, & ablutionibus ex aqua purgabantur.

Apud veteres polluti aut tęda & sulphure purgari, aut aqua ablui, aut aere ventilari solebant.

Qui deos iratos sibi perpetuo futuros metuebant, ita expiabantur, vt linteati, manuq; laurum tenentes, & genibus innixi proreperent, ac vocibus acclamarent, numinaq; infesta sibi profiterentur: his si admota igni laurus increpuisset, placatos deos: si nihil strepitus edidisset, infestos denotari iudicatum fuit.

Παλμικὸν seu vibratorium.

Τὸ παλμικὸν seu vibratorium, ex insuetis, præter voluntatem præterq; naturæ ductum, obortis in corpore motibus coniecturas futurorum texebat: Si vibrata salitione insuetum alter oculorum, dexter vel sinister palpitaret: si concuterentur, ac velut exilirent, aut trepidarent musculi, humeri, aut femora: si prurire pedes inciperent: si inæquali vibratu, cohorrescęret cutis: si tinniret alterutra auris,

aut

aut insolitum striderent dentes: si sternutationes, pari imparive numero, crebræ vel raræ fierent: si, vagis incertisve motibus, huc illuc membra iactarentur: si membra obrigescerent subito, velut stupore affecta: aut titubaret, vel in sisteret lingua. De hoc Posidonius. Extat, de eodem, Melāpodis ἱερογραμματέως, ad Ptolemæum Philadelphum, compositus liber.

Voces etiam, vel ex occulto missæ, vel responsi instar redditæ, suspiciones sæpe de variis mouerunt euentibus, in vtramque partem. *Vocum ex occulto missarum omina.*

Sæpe veridicæ exauditæ voces, in rebus turbidis, & tanquam monita deorum acceptæ sunt, qualē ex luco Vestæ, extitisse memorant, non multo ante captā à Gallis vrbem, vt muri & portæ reficerentur: futurum enim, nisi præstitum hoc atq; effectum esset, vt vrbs caperetur.

Latratus canum eiulantium gemitus imitantes, & noctuarum vlulatus, diri semper fuere ominis.

Equos hinnitu alacriore, & ferociore fremitu, victoriam ominari prælia inituris, etiam nunc militibus persuasum est.

Cum maximas Vrbs clades perpessa fuisset, &, ancipiti contentione, agerent Patres, an, relicto solo patrio, Veios migrarent, vox Centurionis audita: Hic manebimus optime, retinuisse in vrbe ciues, & confirmasse fertur.

Hostilio Mancinno Consuli Romano, anno vrbis 617 conscensuro nauem, & Numantiam petituro, vox obiecta de improuiso scribitur, mane Mancinne: paulo post deuictus ipse, & Numantinis deditus est.

Crasso in Parthos ituro, qui Cauneas ficus venales clamabat, illud omen innuit, quo paulo post, fortunis expoliatus omnibus, fama, vita, & exercitu amissis, interiit.

Neronem paucis diebus ante mortem, vox è Mausoleo reddita appellauit.

Augustum Cæsarem, supremo digressu ab vrbe, vox temere emissa monuit, non amplius eum Romæ futurum. Sueton. in Aug. cap. 97.

Cassio & Bruto prodituris in aciem, Æthiops obuius euentum pugnæ præsignificauit: Et similia aliquibus denunciata, meminimus etiam hisce temporibus.

Augurandi rationem peperit initio, procul dubio, su- *Auguriorum origo.*

perstitio hominum nata, ex Dei ignorantia, diffidentia, perturbatis motibus animorum, hærentium in ancipiti spe, quo erroribus, & fluxis atq; incertis cogitationibus suis mederentur, atq; ex his exemtos ac solutos animos, in tranquilla aliqua, certa, & firma spe, constituerent: vbi tamen non animaduerterunt ex spe spem, metu metum non tolli, sed augeri & crescere. Primi secundiq; generis auspicia, cõmẽticia prorsus sunt & falsa. Nulla enim explicari aut ostẽdi causa potest, cur hæc illave designent; nec consensu congruentiaque euentuum, excusari possunt, cum vnum idemque auspicium, contrarios euentus sæpissime præcurrerit, & delusa eorum religio, neglectaq; fortunata fuerit.

Auguriorum vanitas & superstitio.

Compleuerunt ea quandoq; euentu Dæmones: Quandoq;, cum præsciuerunt, quæ exposcebantur, aut ipsi intonuerunt de cœlo, dextrum vel læuum, pro vt opus erat, aut, assumticiis auium quadrupedumve speciebus, vel nouis atque insolitis, vel nouis consuetisque, auspicia ipsi, cantu trajectuve recto vel obliquo dextrove aut læuo, ediderunt: siquidem visas constat ac auguribus aues, quæ post nunquam repertæ sunt amplius; Quandoq;, cum vel aberrassent inscii euentuum, vel decepissent aruspices, violatę religionis causam prætenderunt, vt superstitionem augerent, & tuerentur constitutum regni sui statum.

Sed nihil hæc ad effectus causarum ordinatarum, in natura. Nam neque fulgetra, neque auium genera in hoc sunt condita, vt motu illa, ceterisque, hæc cantu aut volatu porrecto, librato, interrupto, vibrato, contorto. agere iubeant aut vetent, vel de propicia vel alienata Dei voluntate, testificentur.

Blasphemia est contumeliosa in Deum, quod finxerunt, diuina mẽte, impelli & commoueri alites, ceu interpretes, internuncias, & satellites deorum, vt tum huc tum illuc volent, tum in hac, tum in illa parte se occultẽt, tũ, à sinistra parte, vt canant oscines: inclusos vero cauea pullos ac fame enectos, ita concitari, vt in offam pultis inuadant, si emittantur, & vt ex ore aliquid cadat, quod terram pauiendo tripudium nunciet solistimum: aut, ne egrediantur, detineri, neue egressi offam attingant, arceri.

Non igitur ex natura orta, nec à Deo tradita, sed ab hominibus

minibus conficta & inchoata sunt auspicia, aliqua occasione, à Diabolo subministrata, cui, vsitatum est, errorum & superstitionum seminibus sparsis, clam irrepere: amplificata vero & stabilita sunt ab eodem authore. Quare impia est consuetudo ea obseruandi, & captandi.

Quantum ad reliqua duo genera, Non inficior posse gigni & existere, in agro, domove, aut itineribus, quod vel patrifamilias, atque illius rebus, vel peregrinantibus portendat futura: Nec derideo illas in plantis, iumentis, quadrupedibus, intraque tecta & parietes, multarum insolitè accidentium rerum notationes.

Frequenter tumultuantur Dæmones, &, vel inanibus terriculamentis, vexant homines, vel inusitatis tumultibus speciebus, aut vocibus, imminentes calamitates prænunciant.

Sæpe, corporum & rerum nostrarum custodes sancti Angeli, aliquid tale edunt, quod nos cauere pericula iubeat.

Sed tamen, nec captari, nec, si eueniunt, cum superstitione, & anxia solicitudine, obseruari penitarique volo: nec quiuis euentus in omina conuerti debent. Nec locum hic habet obseruationum diuturnitas & monumentis testata consignataque antiquitas, ac significationum, præsensionumque, cum euentis, consensio. Affert vetustas iis in rebus, quæ à natura causam habent, longinqua obseruatione mirabilem scientiam, cum crebra animaduersione perspectum est, quid ex quoque, & cur eueniat, & quid rem quamque significet, ac quam ob causam: etsi nec effectuum omnium causæ elici ac demonstrari, nec signorum explicari rationes, exacte queunt: Et diuinatio ipsa, denunciatioque rerum consequentium, etsi ad veritatem dirigit sæpissime: fallit tamen nonnunquam, quod coniectura continetur, &, hac, res futuras prosequitur.

Aruspicinæ vero, extispicinæ, & similium signa non ex natura orta, sed superstitione suscepta interpretatium, quæ potest ratio, ex natura proferri? Quid vero, ad has præstigias, immensitas temporis facit? Assentior ita a principio inchoatum esse Mundum, vt certis rebus certa signa præcurrerent: ea quibus bene percepta sunt, hi non sæpe tal- *Refutatio augurioram.*

luntur: male coniecta enim non aberrant, rerum vicio, sed interpretum imperitia. Et horum signorum quę sit conditio exposui supra. Sed quid his signis, cum offusis à Diabolo præstigiis?

Paruis momentis multa, natura aut affingit, aut mutat, aut detrahit, in iis, quæ naturæ subiecta sunt: sed hæc mutatio, quid ad commenticias præsensiones, ex variato volatu auium, & extorum commutatione, conuersioneque, aut subita decoloratione? Cœli distributio, metarumque notatio, vnde incitentur & veniant, quove ferantur fulmina, ostendit. Sed inde, qua ratione, prospera vel infausta augurabimur?

Administrari Mundum, prouidentia diuina, & vim diuinam continere vitam hominum, ac consulere rebus humanis, & ab hac multa significari futura, portendique, quid certius est, & consensu seculorum, & vocis diuinæ testimonio? Sed quid ad hanc, illa Diaboli, in subitis extorum mutationibus, quibus, aut aberat mox aliquid, aut supererat: quid in auibus, fulguribus, ostentis, diris, furentium vocibus, ludibria Diaboli æmulantis diuina opera, imitatione falsa, vt hominem simia imitatur.

Marcus Varro hæc videns, inquit, non ociosos tantum, sed & sordidos fuisse deos, si, in iecorum & viscerum sterquilinio, sua occuluerunt consilia, ab insanis sacerdotibus manifestanda.

Idcirco, quæ enumeratæ diuinationum species, vt τὸ ἐνόδιον, οἰκοσκοπικόν, παλμικὸν *augurium itinerarium, domesticum, vibratorium*, & cetere, profitentur, simpliciter vt superstitiosa reiicio ac damno. Insitatæ, in corporibus nostris, motiones, vibrationes musculorum, παλμοὶ, πταρμοὶ, πρίσεις τῶν ὀδόντων, *sternutationes, stridores dentium*, & alia, quandam παρὰ φύσιν διάθεσιν, *affectionem præter naturam*, indicant, non hoc, quod τὸ παλμικὸν, *vibratorium*, profitetur. Sic & cetera genera, plena sunt anilium, friuolarum & nugacium superstitionum. Et quamuis ludat Diabolus mirifice, alias serio, alias vexandi causa: tamen lusus illos persequi, &, quid apportent, scrutari, diuinitus vetitum est: & amentis est, aut niti, aut tribuere aliquid talibus præstigiis, quas quidem eo crebrius

brius exercet & effundit, quo illis affici angique facilius homines experitur.

Extat Dei iudicium, de augurandi ratione, Leuit. 19. Μὴ ἐσθίετε ἐπὶ τῶν ὀρέων, καὶ οὐκ οἰωνιεῖσθε, οὐδὲ ὀρνιθοσκοπήσεσθε: *ne comeditote in montibus, neq; augurio neue diuinatione vtimini.* Idem Deut. 18 repetitũ est, atrocibus verbis, μαντευόμενος μαντείαν, καὶ κληδονιζόμενος, καὶ οἰωνιζόμενος, βδέλυγμά ἐστι κυρίῳ τῷ θεῷ σου: ἕνεκα γὰρ τῶν βδελυγμάτων τούτων κύριος ὁ θεός σου ἐξολοθρεύσει αὐτοὺς ἀπὸ προσώπου σου: id est, *Ariolus & aruspex, & augur abominatio est Deo tuo: propter has enim abominationes, Dominus Deus exterminabit eos à facie tua.*

Auguria diuinitus prohibita.

Apparet etiam, Ethnicos antiquiores & saniores, stultissimam auguriorum vanitatem contemsisse.

Auguria ab Ethnicis sanioribus contemta.

Hector, apud Homerum, grauiter Polydamanti, metu augurii pugnam detrectanti respondet, Vnum esse augurium optimum, & à Deo mandatum, fortiter defendere patriam:

Ἐξ ἄρα δή τοι ἔπειτα θεοὶ φρένας ὤλεσαν αὐτοὶ,
ὃς κέλεαι Ζηνὸς μὲν ἐριγδούποιο λαθέσθαι
βουλέων ἅς τε μοι αὐτὸς ὑπέσχετο καὶ κατένευσεν.
Τύνη δ' οἰωνοῖσι τανυπτερύγεσσι κελεύεις
Πείθεσθαι, τῶν οὔ τι μετατρέπομ', οὐδ' ἀλεγίζω,
Εἴτ' ἐπὶ δεξί' ἴωσι, πρὸς ἠῶτ', ἠέλιόντε,
Εἴτ' ἐπ' ἀριστερὰ, τοί γε ποτὶ ζόφον ἠερόεντα.
Ἡμεῖς δὲ μεγάλοιο Διὸς πειθώμεθα βουλῇ,
ὃς πᾶσι θνητοῖσι, καὶ ἀθανάτοισιν ἀνάσσει,
εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

At tibi mentem turbarunt, spernere qui me,
Consilia ac promissa iubes Iouis altitonantis.
Tu vero me prapetibus parere iubesq;
Auguriis, qua sperno equidem, quia vana videntur,
Seu dextra spectentur aues, Phaetontis ad ortum,
Siue sinistra petant obituri limina solis.
Consilio magni Iouis at nos fidere oportet,
Quem penes est hominum diuûmq; aeterna potestas.
Optimum id auspicium est, patriam pugnando tueri.

DE

DE SORTIBVS ET DIVINATIONE EX SORTIBVS.

Frequens usus sortium.

ORTIVM meminerunt historiæ Ethnicæ & sacræ frequenter, & apparet, earum multum fuisse vsum.

Sorte iubetur, ex duobus arietibus, eligi, qui offeratur Domino, Leuit. 16. Sorte terra distribuitur Israelitis, de consilio & mandato Dei: & Rex designatur Saul: &, in locum Iudæ, surrogatur Matthias Apostolus: Sorte, Iosua explorat peccatum Anathematis: & Ionas deposcitur ad pœnam.

Sorte, Athenienses annuatim τοὺς πεντακοσίους, *Duiros*, & cum id exigerent altercantes, arbitros, quos διαιτητὰς κατὰ κλῆρον & κληρωτοὺς, *arbitros sortitione electos*, *siue sortito creatos*, nominabant, constituerunt Erantque πεντακόσιοι, *Duiri*, qui ciuiles controuersias, & rerum actiones: de quibus lis communiter popularibus oboriebatur, cognoscebant ac disceptabant. Differebant ab Areopagitis, quod hi διηνεκεῖς *perpetui*, essent, καὶ ἀδιάδοχοι, *& sine successione*, &, de criminalibus iudicatis, sententias ferebant, ac statuebant, de modo pœnæ: illi διάδοχοι *successioni obnoxii*, & annui: διαιτηταὶ κατὰ κλῆρον, *arbitri sortitione dati*, ex iudicum decuriis, ad priuatas controuersias audiendas ac dirimendas adhibebantur, sorte delecti authoritate τῶν πεντακοσίων, *Duirorum*.

Romæ Prætor, ex decuriis, præsides iudiciorum publicorum itidem sorte asciscebat.

Apud Homerum, principes sortiuntur, sortibus coniectis in galeam, eaq; vibrata & agitata eo vsque, donec exilirent sortes ordine, quo cuiusque sors prius exigebat, eo ipse antecedebat ceteros.

Κλήρους ἐν κυνέῃ χαλκήρεϊ πάλλομεν ὦκα,
Ἐκ δ' ἔθορε κλῆρος μεγαλήτορος Εὐρυλόχοιο.

Ocyus ærata miscemus casside sortes.
Magnanimi vero Eurylochi sors exiit illa.

Celebrantur sortes Lyciæ, Deliæ, Prænestinæ, à Numerio quodam Suffio, in æde Fortunæ, Prænesti constitutæ, Antiatinæ & aliæ, quibus occulta, ignotaq; aut futura detegi, producique in lucem, opinio erat: tantaque colebantur religione, vt consulturi eas, non nisi solennibus lustrati ritibus accederent, & adesse his peculiaria numina, quæ missas sortes dispensarent, crederent. *Sortes in historiis celebratæ.*

Cum igitur sortium diuersi sint fines, & conditiones diuersæ, cum quarundam vsum sacræ literæ concedant, quarundam denegent & damnent, quarundam talis sit conditio, vt in exemplum trahi, nec possint, nec debeant: necesse est discerni gradus earum, & genera.

Sunt autem sortium, aliæ politicæ, aliæ diuinæ, aliæ diuinatoriæ. Vtamur sane his vocibus, distinctionis causa. Diuinarum sortium appellatione, singularia illa complector, quorum mentio fit in sacris historiis. vt, cum Iosua authorem Anathematis sorte exquirit & profert: cum nautæ naui tempestatibus concussa sæuissimis, ita vt pęne mergeretur, instituunt inquisitionem de eo, cuius causa mare tantopere sæuire, & sors Ionam demonstrat. Hæc etsi diuinitus gubernata, & patefacta fuisse, minime dubium est: tamen nobis ea imitari, aut, simili indagationis via, scelerum authores scrutari, non licet. *Sortium genera.* *Sortes diuinæ.*

Placuit Deo, hoc modo aperire vtrumque: illum, vt, furto prodito, res sacra, quæ tabernaculo clam erepta ac polluta erat, restitueretur, expiataque consecraretur denuo, & exemplum moneret ceteros, ne, spe occultationis, simile quid tentarent: hunc, vt nouo atque inusitato modo in ventre Ceti seruatus, fieret typus sepulturæ Domini nostri Iesu Christi.

Intuentes in hæc exempla, cogitemus de indicio Dei vindicis scelerum & maiore diligentia caueamus, ne offendamus Deum, aut perpetremus displicentia Deo: non blandiamur aut adulemur nobis, opinione & spe occultationis perpetuæ, nec, callide sopita, latitura speremus in perpetuum: Exempla ista, id est, hanc occultam peruestigandi ac patefaciendi rationem, non vsurpemus.

Politicas sortes voco, quibus vel res certæ, vt hæreditates, legata, donata, & similia distribuuntur iis, ad quos per- *Sortes politicæ.*

tinent: vel, ex aliquo numero, idoneæ personæ decerpuntur, quibus certæ functiones commendentur, aut, ex ordine inferiore, aliqui cooptantur & euehuntur in superiorem & digniorem.

Instituuntur autem de rebus, arbitrio nostro subditis, legumque nituntur authoritate, & consensu sortientium, quo sese, ad parendum euentui sortis sua sponte obligant, & coguntur post, authoritate legum, submissioneq;, ac assensione spontanea, decreto sortis acquiescere, & ferre atq; amplecti quæ eueniunt aut deferuntur, qualiacunque sint.

Non parum ea momenti adfert euitandis prohibendisque contentionibus, & dirimendis atque abrumpendis certaminibus, quæ sortibus sæpe componuntur ac sedantur facilius, quam longis disputationibus, præsertim si bona fide, sineque dolo, & fraude administrentur: non, vt faciebat Temenus, qui Cresphonte & Aristodemi filiis, Heraclidis vtrisq;, longas controuersias de Messeniaca sortitione finituris, communi consensu, vt vtris eam sors, decerneret, ii tenerent: glebas Cresphontis, ex luto formatas igne durabat, alteras siccabat ad Solem: Vtrisque enim immissis in vrnam aqua plenam, hę, mox liquefactæ dissoluebantur, illas extrahebat integras. Ita autem conuenerat inter eos, vt quorum glebas aqua colliquasset, ii cederent Messeniaca. Retinuit hac Temeni fraude, Cresphontes terram, cohæredibus exclusis.

Temeni fraus in administrandis sortibus.

Non aduersatur aut repugnat authoritati sacrarum literarum, vsus legitimus huius politicæ consuetudinis sortiendi. Approbant enim illæ, non abrogant constitutiones politicas, ex insitis nobis notionib. deriuatas, rationi consonas & huic coniunctioni tuendæ accommodatas, qua inter se sociati copulatique viuunt homines: Et serio vocatum Deum adesse, & gubernare illas, vel rerum sortito partitiones, vel designationes atque delectus personarum, aptarum certis muneribus, pro vt priuatim singulis, & publice communi statui commodum est, ac salutare, monent exempla historiæ sacræ. Quare ad sortitiones, de Magistratibus, & muneribus publicis, à quibus incolumitas pendet, & stabilitas publici ordinis præcipua reuerentia accedere, & precari conuenit, eas vt dirigat Deus, & quos tantis rebus gerendis

Sortium vsus politicus concessus.

tendis idoneos iudicet, ipse sorte indicet, atque eosdem instruat consilio & sapientia, & fortunet eorum industriam.

Olim fabis nigris & candidis, aut glebulis, aut calculis seu ψήφοις, quorum quidam *ἄτρητοι, non pertusi*, erant, quidam *τετρημένοι perforati*, tesserisve aut talis, sortiri consuetum fuit. *Sortium varia instrumenta.*

Sortituri autem calculos, in vrnam, certo numero, conjiciebant, præmisso folio oleæ, cui ἑρμῆ, *Mercurii*, nomen erat. inde, quod, Mercurium præsidere sortibus, credebant. Ex calculis aliqui characteribus notati erant & distincti à ceteris. Cum ergo sors ducenda esset, primo oleæ folium eximebatur, postea auferebant singuli singulos, quos fortuito arripuissent, & secundos tertiosq; priore ordine repetito, tollebant: tandem, eductis omnibus, prout quisq;, signatorum calculorum numero, superabat, sic, vel cum Magistratus legerentur, præferebatur, vel, in adeunda hæreditate percipiendisue aliis emolumentis prærogatiuam obtinebat: Quibus par calculorum numerus contingebat, ii æquatas sortes duxerant, & iterata sortitione, dirimebātur.

Veneti hodie globulos inauratos & argēteos vsurpant. Nos literarum elementis, vt olim Syracusani, aut tesseris, aut chartis, quarum notatæ sunt quædam, quædam notis carent, vel aliis etiam rebus vtimur. *Venetorum & aliorum consuetudo in sortiendo.*

Habent enim cognatum aliquid sortitioni, tesserarum, calculorum, taxillorum, astragalorum ludi: Etsi præter *βόλον* καὶ *πλῶσιν, iactum & casum*, quæ fortuita sunt, sæpe plurimum nauat & præstat ingenium & industria ludentium: in illis ludis præsertim, quæ non sola protectione fortuita, & procidentia tesserarum, absoluuntur, sed requirunt, præter hæc, in definitas ac distinctas lineas, dispositionem calculorum, quam ex casu consistentium tesserarum, eminentes earundem notæ demonstrant: aut, sine vsu tesserarum, expediuntur sola collocatione calculorū, ingeniosa, & secundum præscriptas leges, ad victoriam directa, quæ aut occupatis, ceu, præcipuis arcibus, aut interemptis, profligatis, interceptis, conclusis, ceu ducibus ipsis & militibus, acquiritur.

Veteribus in vsu fuerunt, *κυβεία, πεττεία, διαγραμμισμὸς, ἀστραγαλισμὸς, ludus tesserarum, siue alea ludus* *Ludi Veteribus vsitati.*

Latrunculorum ludus. *calculorum ludus 60. calculorum, talorũ ludus.* Ludus latrunculorum, qui constabat distinctis in orca, seu fritillo quadrato, areolis quadratis quas πόλεις vocabant, inque his duabus contrariis aciebus distinctorum calculorum, accommodato positu instructis, ceu ad mutuas insidias & conflictus, qui κύνες, *canes*, dicebantur, & latrunculi: hi educuntur, intra definitos limites, ad congressum mutuum, atque conflictum ad eum modum, vt, dum hi illos in se, ex aduersa acie, procedentes inuadere nituntur; vt vel sede sua repulsos summouere, vel perimere, muniantur, aut adhibitis & circumpositis custodibus, aut areæ seu arcis natura, ne incidant in insidias, aut pareant illorum incursibus.

Κυβεία. Κυβεία tesseris vtebatur, cubi specie sculptis, quæ ἑξάπλευρ[illegible] *sex laterum*, est, & sex includitur quadratis lateribus. Antiquitus trium vsu κυβείαν expeditam scribunt: postea numerum duplicatum excreuisse in senarium, ob numerum laterum, quorum bina quælibet, obuersa sibi inuicem punctorum notis & numeris, septenarium numerũ complent, vt μονὰς καὶ ἑξὰς: item, τριὰς καὶ τετρὰς, δυὰς καὶ πεντάς: id est, *vnitas & senarius numerus: item trinitas & quaternarius, binarius & quinarius numerus.*

Πεττεία. Πεσσοὶ vel πεσσά, (vtrumque enim genus in vsu fuit) ἀπὸ τοῦ πεσεῖν, *calculi, seu scrupi lusorii à cadendo Græce dicti*, geminatο σ, πεντάγραμμα, *quinque linearum*, fuerunt, quod, de figura pentagona, vel πεντάπλευρα, *quinq; laterum*, intelligo. Exercebatur autem πεττεία, *ludus calculorum*, ductis descriptisque lineis quinq;, quarum media vocabatur ἱερά, id est, sacra, scilicet vtrinque, ab extremis lineis, ad mediam ἱεράν, *sacram*, quinque, πεσσοῖς, *scrupis*, directis. Vnde aliqui ludum ipsum πεττείαν dictam volunt οἱονεὶ πεντεῖαν τινὰ οὖσαν, id est, *quasi πεντεῖαν quandam, à descriptis nimirum quinque lineis.*

Ἀστραγαλισμὸς. Ἀστραγαλισμὸς, *talorum ludus*, quatuor talorum iactu exercebatur, quibus vt quisque Venerem misisset, Coum vel sic, vbi vel dispertiendum erat aliquid, in sortitione ius eligendi, præ ceteris, adipiscebatur; vel tollebat id, de quo certamen erat, quodve victori propositum erat, præmium.

Ἀστράγαλοι, *tali*, alias Græci ἄστριαι, ἄστριες, & ἄστριχοι dicebantur. Constant non pluribus, quam quatuor lateribus: Summæ enim eorum & imæ partes leuiter incuruantur,

tur, quanquam non prorsus eodem modo. Nam superior replicatur in cornua quædam, iuxta quæ se submittit pronum latus: ima tale nihil habent.

Laterum nomina explicat Aristoteles, secundo historiæ animaliũ: τὸ μὲν πρανὲς ἔξω, τὸ δὲ ὕπτιον εἴσω, καὶ τὰ μὲν κῶα ἐν τοῖς ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα, τὰ δὲ χῖα καλούμενα ἔξω, καὶ τὰς κεραίας ἄνω: id est, Pronum in talo superius: supinum interius: Latera intus contigua, & sibi inuicem obuersa κῶα, quæ χῖα vocantur, vtrinq; ad exteriora vergunt: superiora sunt cornua, quæ Antennas vertit Gaza. Legendum est enim κῶα & χῖα, non κῶλα & ἰσχία. *Latera Astragali.*

Valebat autem κῷος senarium seu ἑξίτην: χῖος, qui & κύων dicebatur, & canis, vnitatem: cumque, & quaternionis ac ternionis notas habuerit talus, τὸ πρανὲς, *pronum*, quaternionem, τὸ ὕπτιον, *supinum* ternionẽ valuisse, coniicio. Duo enim quæuis aduersa latera, notis seu valoribus iunctis, efficiebant septenarium, κῷος & χῖος, id est, μονὰς καὶ ἑξὰς, *vnitas & senarius*. Idemq; τὸ πρανὲς καὶ ὕπτιον, τετρὰς καὶ τριὰς, *pronum & supinum, hoc est, quaternio & ternio.*

Meminit ludi talorum Suetonius, recitans, ex quadam Epistola Octauii Augusti hæc verba: Inter cœnam, lusimus γεροντικῶς, *seniliter siue senum more*, heri & hodie: Talis enim iactatis, vt quisque canem aut senionem miserat, in singulos talos, singulos denarios, in medium conferebat, quos tollebat vniuersos. qui Venerem iecerat. Hæc ille.

Erat autem Veneris iactus, cum, de quatuor talis, nullus, summis notis, cum altero congrueret: & habebatur felicissimus.

Πτῶσις, *Casus*, & summarum notarum in iactu talorum variationes triginta quinque erant vniuersæ, quas, pro valoribus, & significatis felicibus aut damnosis, suis singulas appellationibus insignierant.

Διαγραμμισμὸς, *lusus linearum siue 60 calculorum*, in Schemate lineis rectis descripto, exercebatur sexaginta calculorum, quorum triginta nigri erant, reliqui candidi, positu ductuque. Huic similis esse videtur is ludus, qui octodecim calculis, binis coloribus, in duos ordines distinctis, apud nos exercetur: his arte dispositis, in cardines, & mutuas intersectiones linearum rectarum quadrati diagrammatis *Διαγραμμισμός.*

quod, trium magnitudine differentium, quadratorum tri-partita τῇ τετραγραφῇ, *descriptione*, & transuersarum rectarum linearum latera quadratorum æquabiliter dissecantium ductu, describitur.

Sortium vanitas.

Diuinatoriæ sortes oracula excudunt, abdita atque abstrusa eruunt, ignota eliciunt, incerta confirmant, impendentia prospiciunt, susceptorum negociorum exitus præ-noscunt, arguta quidem & solerti coniectatione, de numeris formisque elementorum mixtorumve, deque indiciis casu ac fortuito, & prorsus ὡς ἔτυχε, *vt cecidit* acceptis: sed à veritate aliena, commenticia, atque impia, vtut sortium talium artifices & interpretes pingant sua commenta, & præstent quandoque; quæ magnificè promittunt.

Nam ne fortuitas, sineque ratione & deliberatione, constitutas notas, illos arguere euentus largiantur, quos causæ pariunt & moderantur ordinatæ: néve temerè prorsus & sine lege, cura, authore, notas quoq; ipsas euenire concedant, cùm fortuitum omne, à causa quapiam latente, procedat & dirigatur: fingunt sortitionem, seu notarum figurarumque significantium, aut constitutionem, aut collectionem, rei propositæ accommodatam, ab aliquo gubernari numine.

Alii ne hæc in numina referant, assentiuntur quidem non à numinibus vim illam proficisci, sed astra, virtute mira, tum regere artificum manus, materiamque, quam tractant, vt dum temerè formant, iaciuntve figuratos ante characteres, illi, his non aduertentibus, euadant in figuras, quæ instituto quadrent: tum, conueniente vi, absolutos characteres imbuere comminiscuntur.

Adeò enim subdita astris atque addicta volunt esse, quæcunque extremus Mundi orbis, circumflexu suo cingit, vt illa, non tantùm, noto consuetoque ordine, progredientia, afficiant hæc elementis inclusa, &, à natura, in iisdem formata corpora: sed tum velut præsides, mente prouidentiaque, & manu adeo complexa, totam hanc molem vniuersitatis, & singulas partes, agant, prospiciant, efficiantque, & quasi fingant omnia: tum, sensu quodam diuino, præsagiant cuiuis homini euenturos casus, statim, vbi in lucem is prodiisset, præuideant atque intelligant imminentia, perspiciant abdita, contueantur interuallis disiuncta diuersissimi

ſtinis, & quadam omnipotentia mox ad nutum interpretis, quæ requirat quiſque, præſcireque deſideret, effictis, ipſorum ductu, characteribus, aut jactu talorum productis, declarent ac renuncient.

Falſum vtrumque eſt, & contumelioſum in Deum. Non iuuat Deus, aut promouet, quæ abominatur & damnat: & in quem finem, ſint aſtra condita, quid quantumve efficiant, cum ſua voce Deus teſtatus eſt, tum & declaratum à me ante eſt, & repetetur idem poſt copioſius.

Quòd verò fabulantur, aſſidere ſtellis ſingulis Angelicas naturas, quæ præuideant, ne in motu vſpiam aut titubent, aut exorbitent, effectusque earundem in terrena, ſuo judicio & arbitrio, dirigant ac diſpenſent: id leuius eſt, quàm vt refutandum cenſeam. Ortum videtur, ex commentis Ethnicorum quorundam, qui primam cauſam, à reliquarum in natura partium adminiſtratione ſemotam, ſoli primo cœlo, nexu inſolubili, alligant, & ceteris orbibus peculiares intelligentias gubernatrices adiungunt.

Nihil ergò, quò nitantur diuinatoriæ ſortes, quove excuſari poſſint, aut aſſeri, reſtat. Idcirco, ex qua ſint origine natæ, aut, qua vi quæ iactitant, conficiant, quidve tribuendũ illis ſit, manifeſtum eſt: etſi author horum ac diſpenſator Diabolus, ſignificatis completis, & præſtitis euentibus, autoritatem illis admirationemque comparauit, apud profanos, & aſtruxit fidem, omni tempore.

Eſt autem ratio diuinandi ex ſortibus multiplex, vt ſortium ipſarum non vna forma: κληρομαντεία ſeu παλομαντεία *diuinatio ex ſortibus ſiue ſortitione*, teſſellis taliſve iactatis, ſortes captabat, & ex ſummis talorum faciebus aut iis, qui teſſeris inciſi erant, characteribus, diuinabat de euentu, aut ad quæſita reſpondebat. *Ratio diuinandi ex ſortibus.*

Ad Buram Achaiæ oppidum, oraculum Herculis fuit, ex talis & abaco conſtitutum: vbi conſulturus de re quapiam, poſt reddita Deo vota precesque, talos quatuor iaciebat, quorum ſitum & figuram cùm inſpiceret oraculi præſes, quid euenturum eſſet, iuxta talos, in abaco, literis expreſſum inueniebat; erantque tali omnes, ex hoſtiarum oſſibus, arte fabrefacti.

Prænestinarum ſortium, quæ claruerunt diutiſſime, cùm *Prænestinæ*

rum sortium inuentio. refrixissent ceteræ, talis traditur inuentio. Numerius quidam Suffius, honestus homo & nobilis, cum somniis crebris, ad extremum etiam minitantibus, iuberetur, certo in loco, silicem cedere, perterritus visis, irridentibus suis ciuibus, id agere cœpit. Perfracto saxo mox sortes eruperunt, in robore insculptæ priscarum literarum notæ. Is postea locus septus religiose est, propter Iouis pueri, qui lactens, cum Iunone, in gremio, Fortunæ sedens, mammam appetens, castissime colitur à matribus.

Eodem tempore, illo loco, vbi postea Fortunæ ædes sita fuit, mel, ex olea, fluxisse proditum est, aruspicesque dixisse, summa nobilitate illas sortes futuras, eorumq; iussu, ex olea illa arcam esse factam, eaque conditas sortes, quæ, Fortunæ monitu sublatæ sunt.

Disposuerat eas in excauatam columnam, inuentor, vnde quotannis Calend. Ianuarii, magna celebritate, eximebantur, eaque, qua eductæ erant, serie iunctæ, integra responsa absoluebant, quæ oraculi vim habere putabantur.

Domitiano Cæsari mortem his prænunciasse, annotatum est. Cum enim lætam exhibuisset antea semper, postremo tristem, nec, sine mentione sanguinis, sortem dederunt.

Antiatina sors. Antiatina sors, Caii Caligulæ morte, insignis est, quem aliquanto ante vt Cassium, à quo occisus est, caueret, præmonuerat.

Suetoni in Tib cap. it. Sortes, ad Aponum fontem Geryonis, quæ aureis talis missis, proueniebant, nobilitauit Tiberius Cæsar. Cum enim priuatam adhuc vitam agens, tribus Octauiani nepotibus ex Iulia filia, vxore M Agrippæ superstitibus, Caio, Lucio, & Agrippa, eas consuluisset, de Augusti successore, aurei tali proiecti cum summum obuertissent punctum, imperium & successionem ipsi annuerunt.

Narrat Cæsar, M Valerium Proculum, ab hostibus captum, sortium beneficio, euasisse incolumem, cum illæ ter quæsitæ, vtrum igne comburendus statim esset, an in tempus aliud reseruandus, nunquam assensissent.

Geomantia. Geomanticæ coniectationes fiunt, ex punctis, figurisq; sedecim, sorte constitutis. Figuras ipsas authores primi cōposuerunt, ex punctis digestus in certas species, nescio, an

casu

casu vel judicio, &, ad duodecim Zodiaci signa, septemque aptarunt Planetas, vt, hoc prætextu persuaderent imperitis, è cœlo, in figuras illas, dum ab artifice formantur, illabi atque influere vim nouam, qua, si in certa domicilia schematis, ad imaginem visitatam thematis cœlestis, constructi disponantur, significent ea, quæ astra ipsa, hoc positu, natiua sua vi, terrenis omnibus, ac hominum generi præcipuè, inferant designéntve.

Non multum, inter has Geomanticas diuinationes & ἀποτελέσματα Astrologica περὶ ἐρωτήσεων *prædictiones Astrologicas de quæstionibus*, interest, & ex his traxisse originem videntur.

Sedecim figurarum τεχνικῶν, *artificiosa*, nomina sunt, Acquisitio, Amissio, Lætitia, Tristitia, Fortuna major, Fortuna minor, Conjunctio, Carcer, Albus, Rubus, Puella, Puer, Populus, Via, Caput, Cauda. Ratio nominum ex significatis constat, quæ singulis attribuuntur. Punctorum series & collocatio, qua exprimuntur ordine figuræ, hæc est. *Geomanticarum figurarum nomina.*

o o o o o o	o o o o o o o	o o o o o o o	o o o o o o o
o o o o o o	o o o o o o	o o o o o o	o o o o o o
o o o o o o o	o o o o o o o	o o o o o	o o o o o
o o o o o o o o	o o o o	o o o o o	o o o o o

Geomanticarum figurarum distributio.

Has figuras artifices in quatuor τετράδας, *quaterniones*, dispertiuntur: Primam, cui tribuunt Rubeum, Amissionem, Fortunam minorem, Caudam, Trigono Zodiaci igneo, qualitatibus & significatis æquiparant ac conformant: Secundam, cui Acquisitionem, Lætitiam, Coniunctionem, Puerum includunt, aëreo: Tertiam, quæ habet Puellam, Populum, Viam, Album, aqueo: Quartam, cui insunt Caput, Fortuna maior, Tristitia, Carcer, terreo. Rursus Acquisitionem Arieti, Lætitiam & Fortunam minorem, Tauro: Rubeum & Puellam, Geminis: Album, Cancro: Viam, Leoni: Caput & Coniunctionem, Virgini: Puerum, Libræ: Tristiciam & Amissionem, Scorpio: Caudam, Sagittario: Populum Capricorno: Fortunam maiorem, Aquario: Carcerem, Piscibus subijciunt.

Ex Planetis Tristiciæ Saturnum retrogradum, Carceri directū: Læticiæ, Iouem προηγούμενον, *antecedentem*, Acquisitioni progredientem εἰς τὰ ἑπόμενα, *in consequentia signorū, siue directum*: Puero Martem regredientem, Rubeo in consequentia procedentem: Fortunæ maiori Solem eleuatum, Fortunæ minori depressum: Venerem cursu in antecedentia retroactam Amissioni, eandem prouolutam, secundùm ordinem signorum, Puellæ: Mercurium repedantem Coniunctioni, in consequētia tendentem Albo: Lunā augescentē Populo, senescentem Viæ: Nodo euehenti Iouē & Venerem simul: Nodo deuehenti Saturnū & Martē, præponunt.

Atq; ita de figuris hisce, distributis ac collocatis in Schema, duodecim interuallis distinctum, ad modum cœlestis thematis, pronunciant, non secus, ac de stellis ipsis, quibus quadam vanitate ingeniorum, aut superstitione, Chaldæi multorum euentuum, neutiquam ab astris pendentium, immò alienissimorum & remotissimorum à stellarum effectionibus, significata falsò affinxerunt.

Geomantici thematis fabricandi modus.

Thema hoc modo fabricant. Eo momento, quo vel ipsi cogitant, de re aliqua inquirenda, vel audiunt alium, exponentem quæstionem de re, cuius rei indicationem aut declarationem postulat: sine attentione, sedecim lineas, punctis temerè prorsus & fortuitò signatis, pingunt ordine, moxque, de primis quatuor singulis, seorsim bina delent puncta toties, quoties id fieri potest: quæ remanent, coëunt

In vnam aliquam ſedecim figurarum, ea eſt prima. Eodem modo, ex quatuor ſequentibus lineis, ſecundam, ex tertio loco notatis, tertiam, quartam ex vltimis eliciunt.

Primis quatuor abſolutis, & ordine diſpoſitis, ex ſerie punctorum prima & tranſuerſa, de primis quatuor figuris eo, quo ſeſe inſequuntur, ordine ſeorſim locatorum, quintam: ex ſecunda ſerie ſextam, ſeptimam ex tertia, & quarta octauam conſtituunt. Prima ſecundaque coniunctis, ex quatuor tranſuerſis earundem ordinibus nonam extruunt, ita, vt ſi plura duobus punctis, in vna conſiſtant ſerie, binis abiectis, reliqua notent eo loco nonæ figuræ, quem in ſuis tenuerunt primis ſedibus, vt ſi tria ſint puncta, vnum, duobus neglectis: ſi duo tantùm, vtrumque retinent: ſi quatuor, bina rejiciunt. Eodem modo tertia & quarta collatis, decimam: quinta & ſexta, vndecimam: ſeptima & octaua, duodecimam: rurſus nona & decima comparatis decimam tertiam: vndecima & duodecima, decimam quartam, hiſque poſtremis inter ſeſe collatis, decimam quintam: hac comparata ad primam, vltimam configurant.

Primæ τετράδος, *quaternionis*, figuras, Matres vocant: ſequentes quatuor ex harum capitibus, humeris, iliis, ac pedibus conflatas, Filias: reliquas quatuor tertii ordinis ex primarum octo συζυγίᾳ, *combinatione*, eductas, Nepotes: duas primas quarti ordinis, quas quatuor proximè præcedentium συζυγία, *combinatio*, parit, Teſtes: Tertiam huius ordinis de συζυγίᾳ, *combinatione*, teſtium conſtitutam, Iudicem: Vltimam, ex judicis & primæ matris συζυγίᾳ, *combinatione*, conformatam, Maiorem iudicem cognominant.

Quæ auctæ ſunt parte ſuprema, id eſt, quæ verſus ſuperiora confertæ ſunt punctis, cenſetur felices, præter Triſticiam: Ominoſæ & infauſtæ habentur, quibus, inferiore loco, maior punctorum numerus, excepta lætitia: Communes, quibus, in vtraque parte, par notarum numerus.

His ergo collectis omnibus, ſchema formant ſimile cœleſti, idque explent, collocatis, in ſingula interualla, ſingulis figuris, exordio ſumto à primo, cui, ceu horoſcopo, primam imponunt figuram, reliquis ex ordiue ſequentes.

Si iudex imparibus conſtet punctis, negant, propoſito congruere figuram: Si carceris adipiſcatur ſpeciem, & prima

figura sit, vel via, vel lætitia, vel tristitia, vel caput, aut cauda: fidem omnem authoritatemque significatis derogant; itidemque, vt adulterinam & alienam à proposito figuram explodunt: totiesque rejiciunt extructa Schemata, quoties judicii illarum, quæ excipiuntur, conditionum aliqua aduersatur.

Demonstratio Geomanticæ vanitatis.

Tandem, consentientibus omnibus, quid de proposita conceptave quæstione, dici debeat, ex themate peruestigant, conditionibus ac proprietatibus figurarum pensitatis: quàm verè, viderint ipsi. Nulla enim prorsus subest ratio, nulla veri species. Qua vi enim, temeraria sortitione, accepta puncta, &, in certos characteres, cum iterata abolitione binorum, tum connexione duorum contiguorum quorumlibet, & litura superfluorum, coacta absque ratione præ se ferant, quæ ventura sint cuique, quæve nosse quis expetit, non intelligo.

Etenim fortuitum omne, aut prorsus est *αὐτόματον*, *fortuitum*, sineque ordine, lege, authore, principio incitante & regente, suopte nutu fertur, atque euenit: aut ab aliqua causa oritur, quæ id, *ὡς καθ' ἑαυτὸ αἴτιον*, *vt causa per se*, præter opinionem nostram expectationemque, obiicit, gubernat ac complet.

Si fortuita prorsus *αὐτομάτως*, *fortuitò*, fieri dixerimus, reuincemur & confutabimur consensu perpetuo totius naturæ rerum, nostrarumque mentium constanti atque confirmato judicio, & sacrarum literarum authoritate. Illa mediocriter attendenti demonstrat, concinna & aptissima serie, nexas inter se copulatasque cohærere causas omnes, vt & quælibet sibi proximam impellat incitata ab ea, quæ antecedit, atque in ordine superior est: & desinat ordo in vltimam ac primam causam, quæ non extraneo mota principio, sed, sua vi, ceteras à se dependentes & sibi subjectas, suoque velut inclusas alueo, foueat, agitet, & afficiat: & eam causam non ita, hac causarum catena, vinctam esse, vt nequeat, ex sese, diuersum quippiam ab effectionib. illarũ promere: sed, vi libera & omnipotente posse, cùm velut iniecto freno, cohibere ceteras, tum quæcunque velit perficere: adeoque nihil, quantumuis minutum ac tenue, fieri in natura, quod non à causis certis creatur: etsi non semper in oculos incur-

incurrunt illæ, aut, sensu cuiusuis pernosci comprehendique queunt.

Manet immotum hoc mentibus nostris insitum *ἀξίωμα*, *pronunciatum* & cõsensu naturæ stabilitum: Nihil fieri sine causa, vtut lapsu suo Diaboli & homines vitiarint sapientissime & absolutissime dispositum ordinem causarum, eique labem & *ἀταξίαν*, *confusionem*, inflixerint deformem, ruptis confractisque violenter annulis, quibus, & ceteris causis, & primæ cohærebant.

Neq; ociari Deum, nec discedere à suo opere, nec defatigari, tædiove aut molestia affici: sed prouidere, vt residua adhuc causarum series suo rite fungatur munere, & quomodocunq; sarti refectiq; annuli, quibus ipsi voluntas humana annectitur in aliquibus, durentur ætate & exercitiis piis, atq; coalescant rursus: &, hominum causa, multa mutare, multa secus efficere, quam secundæ causæ intendunt, in salutem, aut pœnam, perniciemq; ipsorum, prout merentur, sacræ literæ toties clamant.

Si verò hanc punctorum figurarumque sortitionem fortuitam esse contenderimus: vnde maculas atramento, aliave materia tabulis illitas, sine mente, sineq; cogitatione, &, sua natura, *ἀσημαντους*, *expertes significationis*, atque inefficaces, significare dicemus ea, quæ nos imaginamur, aut quærimus.

Si ideo, quod in hunc vsum sunt conficta. At, artificibus non aduertentibus, nec apices, quos signant, numerantibus excidunt: Et, vel si rumpantur ipsi, nunquam signa condent Physica, quæ, de effectionibus causarum non consideratarum, immo, de euentibus non procedentibus ab vllis Physicis & notis causis, & qui fortuiti esse videntur, doceant.

Si vero regi eam à causa aliqua concesserimus, erit illa remota, vel propinqua, & materialis. Materialem esse nemo dixerit facile. Erit igitur remota, eaque, aut siderea, aut fortior potentiorque quauis physica causa. Siderea non est, quod à me demonstratum est antea: Ergo occulta erit, & incorporea, seu spiritualis. Sub hanc cadunt Deus ipse, Angeli sancti, & Dæmones. Nec Deum illam sortitionem gubernare, nec Angelos, certum est ex antè dictis. Reliquum est ergo, vt autor gubernatorq; totius diuinationis Geomanti-

cæ ſit Diabolus: hoc monente, ſigna excogitata ſunt primũ & accommodata, ad harum illarumve rerũ deſignationem, prætextu virtutis aſtrorum: hoc colludente & iuuante, artifices, quod indagant, quandoq; figurarum ductu, monituque, conſequuntur. Nihil tale characteres Geomantici, neq; ex ſeſe habent, neq; ex materia, qua conſtant: Nihil ex cœli influxu aut artificum manibus, tale acquirunt.

Ὀνομαμαντεία & ἀριθμομαντεία.

Ὀνομαμαντεία & ἀριθμομαντεία, *diuinatio ex nominibus & numeris*, exercentur. Ortam vtramque à Pythagoreis tradunt; qui literarum elementis certos diuinoſq; tribuerunt numeros, numeris vim præſagam futuri occultiq;: quam, vt ex quodam cum ſtellis connexu conſenſuque habere viderentur, quidam vnitatem & quaternionem Soli, binarium Mercurio, ſenionem Veneri, octonarium Saturno, nouenarium Marti: vnitatem Leoni, binarium Aquario, ternarium Capricorno, quaternarium Sagittario, quinarium Cancro, ſenarium Tauro, ſeptenarium Arieti, octonarium Libræ, nouenarium Scorpio, denarium Virgini, vndenarium Piſcibus, duodenarium Geminis, accommodarunt.

Et fortaſſe hoc non ſine ratione factum eſt. Soli vnitatem dedicatam exiſtimo, vel, quod vno ſimpliciq; circumferatur motu: vel, quod dignitate, præſtantia, luce, mole, reliquas ſtellas anteeat, & lumen ceteris cõmunicet, vt numeros ceteros vnitas & ordine naturæ præcedit & conſtituit: quaternionem additum, ob locum quartum, qui inter ſeptem planetas, medius eſt.

Lunæ aſſignatum reor ſeptenarium, quod, ſeptem dierum ſpacio, quartam ſemper cœli partem emetiatur, & φάσιν, *apparitionem* atq; effigiem mutet, &, quater ſeptem diebus, curriculum abſoluat integrum, circuituque dierum ſeptem, varie afficiat terrena cuncta immutetq;: adiunctum vero binarium quod vt plurimum, ſecundo à coitu die, proferat, ſe in emerſum, & biduo rurſus, ante congreſſum, ſubeat radios Solis, & euaneſcat ex oculis.

Ternarium relatum in Iouem beneficium, non dubito, ex vetuſta & religioſa, de ternario, opinione, quæ ex antiquiſſima ſanctorum Patrum doctrina, de ſancta Trinitate reliqua, Ethnicos in admirationem huius numeri conuertit:

rit. Temperatior est autem ceteris Iupiter, & fausta ac salutaria plerunq; præstat ac confert. Sic de ceteris. Sed quacunque sit ratione hoc factum non moror.

Distribuerunt iidem Alphabetum in tres τριάδας. *decadas* exemplo, vt opinior, Chaldæorum, à quibus profectam ἀριθμομαντείαν, *vaticinationem ex numeris* multa sunt quæ arguunt. Prima simplices comprehenderunt numeros, secunda denarios, tertia centenarios.

Alphabeti distributio Arithmetica.

Diuinaturi de aliqua re, nomina eorum, qui interrogationem deferebant, resoluta commutabant in numeros.

Imitati sunt hoc recentiores Iudæi, sanctissimis nominibus veri Dei, & castorum Angelorum, ac Dæmonum. Condiderunt geminam Cabalam, Vnam de Breschith, quam Cosmologiam vocant: Alteram de Mercana, de Dei, Angelorũ, Dæmonumq; naturis, nominibus, & signaculis. Hanc rursus in ἀριθμομαντείαν, *vaticinationem ex numeris*. distinxerunt & θεομαντείαν, *Diuinationem, seu Dei vaticinium* Illa, Angelicas virtutes, nomina & signacula: hac, altiora, & ad Deum pertinẽtia pertractarunt, tanto scelere, profanatis & pollutis sanctissimis Dei nominibus, vt nesciam, an vllũ maius cogitari possit. Piæ mentes oculis illorũ mentionem, auribus, & toto pectore, abhorreant ac detestentur. Sed ad ἀριθμομάντεις *diuinatores ex numeris reuertor.*

Cabala Iudæorum recentium.

Commenticia tota est ἀριθμομαντεία, *diuinatio ex numeris.* Vnde sit enim vis σημαντικὴν, *significatrix*, numerorum nõ video.

Arithmomantiæ vanitas.

Aut enim ipsis inest numeris natura, aut accedit extrinsecus. Natura non inest: Etenim numeri, per se, sunt aut quãtitates, quas mens intuens, & velut ordinans obiecta singularia sensibus subiecta, cogitando format: nec differunt ab ipso intelligendi actu, hocq; cessante, abeũt atq; euanescũt: Aut characteres picti, quibus notantur & exprimuntur numeri. Illas sensu perceptorum aut cogitatorum indiuiduorum, multitudinem significare: hos certum vnitatum numerum, nec præter hæc aliud quicquam adeo euidens, vt demonstratione egeat.

Si aliunde aduenire dicitur, eodem res redit, quo in Geomantia.

Credo Arithmomantiæ nomen initio toti numerorum

doctrinæ tributum, à primis & summis artificibus: qua, haud scio, an sit perfectior vlla, aut vitæ accommodatior, aut naturæ intelligenti conuenientior.

Numerorũ analogia mirabilis.

Miræ enim sunt, & variæ numerorum proprietates & analogiæ inter sese: series non fortuita, sed aptissime distributa: discrimina varia, eaq; non ἄχρηστα ἐπιτήδεια sed vsibus pæne infinitis accommodata, quos cum, ingeniorum acumine, artifices eruissent & explicassent, mirati artificiosam rationem ceteri, quæ numerorum inter se commixtionibus, amplificationibus, diminutionibus, partitionibus, analogiis, ceu quadam diuinatione, deduceret ad cognitionem rerum, quibus, in artibus, & vita, opus erat, vim numeris diuinam inesse finxerunt: sicut reuera nullum expressius aut euidentius diuinæ sapientiæ exemplum, in deprauata hominum natura, reliquum est, hac ipsa numerorum noticia.

Proportiones numerorum transtulerunt argutè ad politica, atq; inde, de politiarum periodis, vt constitutionibus, duratione, fatalibus mutationibus, eruditè sunt philosophati: quæ proportiones imperia instaurent, stabiliant, muniãt, ac tueantur: quibus vigeant & consistant: quæ dissoluant eadem atq; euertant rursus: deniq; quibus sint periodis durationes circumscriptæ.

Arithmeticum vaticinium Platonis.

Extat Arithmeticũ vaticinium Platonis, de Rerumpub. periodis, octauo πολιτειῶν: ἐσὶ δὲ θείῳ μὲν γεννητῷ περίοδος, ἣν ἀριθμὸς περιλαμβάνει τέλειος· ἀνθρωπείῳ δ' ἐν ᾧ πρώτῳ αὐξήσεις δυνάμεναί τε καὶ δυναστευόμεναι τρεῖς ἀποστάσεις· τέτταρας δ' ὅρους λαβοῦσαι, ὁμοιούντων τε καὶ ἀνομοιούντων, καὶ αὐξόντων καὶ φθινόντων, πάντα προσήγορα καὶ ῥητὰ πρὸς ἄλληλα ἀπέφηναν. ὧν ἐπίτριτος πυθμὴν πεμπάδι συζυγεὶς δύο ἁρμονίας παρέχεται τρὶς αὐξηθεὶς &c. id est: *Est quidem diuino genito, (id est, causis naturalibus, diuina quidẽ potentia praditis, sed tamen à Deo creatis) circuitus quidam, quem perfectus quidã numerus complectitur: humano vero genito, (id est, hominum generi,) in quo quidem primo sunt incrementa imperantium & imperio subiectorum discriminibus distincta, tres sunt status, certis quibusdã quasi cancellis definiti: quatuor nimirũ terminis, & eorum, qui similitudines inducunt, & contra dissimilitudines: & eorum, qui crescunt & decrescunt: ex quorum terminorum varia & multi-*

multiplici efficacia, res omnes, quæ in hoc vniuersitatis ambitu versantur æqua ratione & sibi inuicem respondente componuntur ita vt distincte illis constet sua natura. Quorum sesquitertium fundamētum, cum quinario copulatum, ter auctum duas harmonias præbet.

Aristoteles hunc locum 5. Politicorum interpretatur & reiicit, vbi de periodis disputat φησὶ (inquit) Plato αἴτιον εἶναι τὸ μηδὲν μένειν, ἀλλ' ἐν τινι περιόδῳ μεταβάλλειν, ἀρχὴν δ' εἶναι τούτων, ὧν ἐπίτριτος πυθμὴν πεμπάδι συζυγεὶς δύο ἁρμονίας παρέχεται, λέγων ὅταν ὁ τοῦ διαγράμματος ἀριθμὸς τούτου γένηται στερεὸς, ὡς τῆς φύσεως ποτὲ φυούσης φαύλους καὶ κρείττους τῆς παιδείας. id est: *Ait id causa esse, quod nihil maneat, muteturq; circuitu quodam temporis. Initium autem horum esse ea, quorum sesquitertium fundamentum, coniunctum cum quinario, duplicem concentum efficit, additq; ille, tum id fieri, cum diagrammatos numerus huius est solidus, tanquam natura prauos, ac meliores, quam disciplina procreet.*

Etsi autem vtrumque locum alij aliter intellexerunt: tamen hoc velle Platonem iudico, stabilitatem Imperiorum, vigoremq; his numeris comprehensum esse, ac definitum vt ineuntibus duabus proportionibus, quas sesquitertia radix, cum quinario, cōstituit, erigantur atq; efflorescant imperia: auctis iisdem, atq; in solidum numerum conuersis, cum natura vltra solidi numeri perfectionem, nihil intendat absolutius, labi rursum eadem in deterius ac deficere, occupantibus gubernationem hominibus non idoneis. *Platonis vaticinium Arithmeticū explicatur.*

Sit ergo diagrammatis sesquitertia radix, vt 4. & 3. connexa diagono quinario. Hi tres numeri duas constituant harmonias, vsurpato ternario, pro communi termino, nimirum sesquitertiam, & superpartientem duas tertias: iidem triplicati, id est, aucti cubica multiplicatione, & coniuncti, quartum terminum producunt 216. qui στερεὸς ἢ κύβος ἀριθμὸς, *solidus & cubicus numerus* est, & annorum, quibus imperia vertuntur, periodos continet. Sicut autem in Musicis διὰ πασῶν & διὰ πέντε iuncta, διὰ πασῶν complent: ita hæ harmoniæ, sesquitertia & superpartiens tertias, additæ integrum absoluunt, quod vbi auctum τριπλασίονι λόγῳ, *tripla ratione*, excreuit in solidum, finit imperia.

Etsi autem applicationem, quæ sequitur in Platone, &

numerorum, cum hac periodo, congruentiam non satis intelligo, & videtur in textu mendum esse: tamen, non alienam esse à sensu Platonis, hanc interpretationem, praecedentia, περὶ τῶν τελῶν ἀποκαταστάσεων, καὶ ὅρων ἐλάττων, *de tribus statibus, & quatuor terminis*, indicant, & vult haec προσήγορα esse καὶ ῥητά, *aequa ratione sibi inuicem respondentia, & nominata*, non ἄλογα, vel ἄῤῥητα, id est, irrationalia vel innominata.

Eiusmodi fortasse Pythagoreorum fuit ἀριθμομαντεία, *diuinatio ex numeris*: considerarunt & naturas, & proportiones numerorum, tum quousq; haec progrederentur, vbi, rationalium vsu resistente ac deficiente, ἀλόγοις καὶ ἀῤῥήτοις, *non constantibus ratione, & innominatis*, vtendum esset: deprehenderunt, scitè apteq; haec inter se congruere: &, his ad vitam communem accommodatis, similem ἁρμονίαν καὶ συμμετρίαν, *harmoniam & commoderationem*, in imperiis, & publica priuataq; vita cuiusque requisiuerunt: Vtq; confusio harmoniarum in numeris, & vltra debitum extensio, rumpit ac destruit analogias, & discrepantiam efficit: sic iisdem proportionibus, in communi vita, mutatis, aut ad summam perfectionem auctis, sequi conuersionem inclinationemq; in deterius voluerunt. Postea, vel imperiti, vel superstitiosi assuerunt numeris aliena & falsa significata.

De quaternario, integrum condidit volumen Democritus: sed haec procul explodo & remoueo.

λογαριθμομαντεία.

Est inter species τῆς ἀριθμομαντείας, *diuinationis ex numeris*, quam nouo nomine, à re noua, λογαριθμομαντείαν, *ex rationibus numerorum diuinationem* nominamus. Haec, per διάταξιν, *dispositionem*, & progressionem numerorum τριγώνων *triquetrorum* seu triangularium, ex certis & praescriptis verbis, destinata tempora elicit: &, è conuerso, ex numeris fingit & fabricat oracula, numeris in verba conuersis, & vicissim verbis resolutis in numeros.

Numerorum triangularium in literarum elementa digestorum, series talis est:

A 1	B 3	C 6	D 10	E 15
F 21	G 28	H 36	I 45	K 55
L 56	M 78	N 91	O 105	P 120
Q 136	R 153	S 171	T 190	V 210
X 231	Y 253	Z 276		

Hi numeri omnes, si coaceruentur, efficiunt numerum 2300. in Daniele octauo capite traditum de diebus Antiochi Epiphanis. Ex hoc numero, & similibus, à Daniele positis, vt sunt 1290. & 1335. aliisque in Apocalypsi tributis bestiæ, vt sunt 666. & 1260. quidam sua illa secuti commenta, & prorsus *ἀναίτια φαντάσματα*, *causis destituta phantasmata*, de triangularibus numeris, alludentes fortasse, ad *ἁγίαν τριάδα*, *sanctam Trinitatem*, mirifica, eaque diuersa constant oracula, quæ eo loco haberi volunt, nescio, qua persuasione, quasi his illigata certo sint, & velut consignata numeris illa ipsa, prouidentia constitutioneque diuina, quæ isti noui vates inde eruunt atque expromunt.

Ex hoc numero Apocalypseos 1260. concinnarat hæc verba, Væ tibi Papa, væ tibi toto scilicet numero in trigonicos resoluto, & literis, quas his adaptarunt, suo iudicio, sine autoritate diuina, & sine ratione collectis in prædictas voces. Ex aliis alia conficiunt, miranda varietate. Est enim errorum & superstitionum fœcunda.

Refutatio Logarithmomantiæ.

Etsi autem ludum ingenij non magnopere improbo, si careat superstitione: tamen cum vsu coniunctam stultam & falsam persuasionem reprehendo, quæ his de numerorum characteribus compositis, & vicissim in numeros explicatis sententiis, tribuit veritatem oraculorum.

Quid facilius est homini arguto & ingenioso, quam, ex iisdem numeris, eadem lege, prolicere ac contexere, plura diuersa, immo ex diametro contraria iis, quæ à primis illis autoribus & fabris oraculorum produntur? Quę ratio congruentię literarum, cum dispositis, ad certam διάταξιν, *dispositionem seu collationem*, numeris, & cur τρίγωνοι, *triangulares*, potius adhibentur, quàm aut τετράπλευροι, aut πεντάγωνοι, *quadrilateri vel quinquangulares*?

Cur verò, ad fabricationem talium oraculorum, conuenientiores censentur characteres Latini, & Latinæ voces, quàm, aut Hebraicæ, aut Græcæ, cum lingua partim Hebraica, partim Græca, primo promulgatæ sint & descriptæ voces cœlestes, aut ex Hebræo, in Græcum sermonem, prius translatæ, quàm Latinum?

Nimis ineptum & puerile, immo pæne delirium, nec refutatione dignum, quod ideo characteres Latinos præferendos censent, quia ad vsum, rectiore & simpliciore Orthographia, sint accommodatiores, & notior sit ipsa lingua Latina, ac peruulgatior, quam Græca: denique quod quæ numerus bestiæ definit in Apocalypsi, illa ad Latinam pertineant Ecclesiam, non Græcam. Pulcra profecto fundamenta belli artificij.

Sed relinquo his oraculorum fabris & interpretibus sua commenta, quibus inter diuinationum genera, quem alium assignem locum, nisi hunc ipsum, in classe sortium diuinatoriarum, non reperio.

Est omnino, vt supra dixi, numerorum varietas multiplex, proprietas admiranda, vsus infinitus, concinnitas tanta, in rationibus & analogiis, eaque non ociosa aut superuacua, sed, cum vtilitate immensa coniuncta, vt à nullo explicari satis possit.

Classes numerorum.

Sunt suæ classes numeris, secundum se, consideratis, & vt ita dicam, ἀΰλοις, *materia expertibus*, quorũ prima genera complectuntur numeros ἀρτίους καὶ περιττούς, id est, pares & impares: Sunt suæ & Geometricis καὶ ἐνύλοις, *in materia consideratis*, numeris, qui, secundum discrimina ac differentias magnitudinum, distinguuntur in γραμμικοὺς, ἐπιπέδους καὶ στερεοὺς, *lineares, planos, & solidos*: Sunt rursus comparatorũ inter se numerorum rationes, quas λόγους, *computationes*, vocant;

cant, & ipsarum inter se rationum habitudines admirandæ, quæ ἀναλογίαι vocantur.

Horum omnium exploratæ comprehensæque, ab ingeniosis artificibus, proprietates, quam pulcros, quam necessarios, quam multipliciter variatos vsus pepererint, ostendunt ἐπιλογισμοὶ Logisticæs, Astronomicæ, & ψηφοφορίας, *calculationis*, Cossicæ, vt vocant. Sed hæc, quid ad veridica monita, & futurorum prædictiones? cur pro oraculo habenda sunt, quæ ingeniosus aliquis & argutus, ex comparatione, vel coagmentatione concinne digestorum numerorum, extruit?

Concinnius multò est inuentum illorum, qui, ex literis inscriptionis Hebraicæ primi libri Moysis, tempus nati, crucifixi, & resuscitati, ac triumphantis Saluatoris nostri Iesu Christi deducunt. Inscribitur is liber Breschith, cuius vocis etymon faciunt, Barscith, hoc est, dabo filium. Tempus ergo dati Filij, id est, missi Messiæ, definiunt hoc modo. *Cabalisticæ artis pulcrũ exemplum.*

Primò assumunt, ex ipsa appellatione, literas, plus quam centum significantes, Hebræa numerandi consuetudine: vt ר ducenta, ש trecenta, ת quadringenta, denotat. Postea rursus, ex earundem illarum, de quibus vox Breschith conflata est, integris appellationibus, eodem modo decerpunt literas, valorem centenario maiorem designantes: Vt in voce בית litera ת quadringenta: in voce ריש litera ר ducenta, vltima ש trecenta: in voce אלף litera ף octingenta: in voce שין litera ש trecenta, litera ן septingenta: in voce יוד litera ת quadringenta valet. Hi si coniungantur numeri, annos quater mille constituunt. Est autem assumtus Christus in cœlum, & collocatus ad dextram æterni Patris, victor Diaboli, mortis, & inferni, anno, à Mundi exordio, ter millesimo, nongentesimo, nonagesimo sexto, qui numerus, à perfecto quater millenario, deficit tantum annis quatuor.

Pulcre hæc cogitata sunt: sed à posteriori, seu ex euentu collecta, neq; autoritate aliqua sacræ Scripturæ neq; ratione, aut firma, aut necessaria, sed probabili, &, ob congruentiam, concinna: in talibus, si quis exerceat ingenium, vituperari minime debet.

Illud vero λογαριθμομαντικόν, *prædictionis diuinatricis ex*

rationibus numerorum, artificium, quod futurorũ profitetur præscientiam & πρόρρησιν, *prædictionem*. ex numeri alicuius, in trigonicos numeros, resolutione, horumq; conuersione in literas. prorsus sortitioni simile & explodendum est.

Ἀναγραμματισμός.

Ἀναγραμματισμὸς vel μεταγραμματισμὸς μετάθεσιν ἔχει συλλαβῶν, καὶ ἀποβολὴν, καὶ πρόσθεσιν γραμμάτων. *Literarum traiectio vel inuersio transpositionem habet syllabarum, & abiectionem & adiectionẽ literarum: cuius non fuit ignarus Plato ex Cratylo.* Fit enim vocum, quas dari certas oportet, ac præscriptas, in elementa sua, hoc est, syllabas & literas, dissolutarum nouo contextu, aut permutatarum collocatione syllabarum, in nouas, atque à prioribus diuersas voces coagmentatione.

Huius vsu valuisse & propterea in admirationem venisse, apud Ptolemæum Philadelphum, Ægypti Regem, scribitur Lycophron Chalcidensis, vnus septem Poetarum, quos cõiunctos vocarunt πλειάδα, *Pleiadem*, Is Ptolemæum μεταγραμματίζων, *per transpositionem literarum*, solitus est appellare ἀπὸ μέλιτος, *quasi dicas à melle*: Arsinoen vero ἴον ἥρας, *violam Iunonis*.

Anagrammatismi exempla Gallica.

Multus huius vsus est hodie apud Gallos, quorum lingua mollior delicatiorq; elisiones, διαιρέσεις, *diuisiones* enunciationes diuersas, & cognatione ambiguas, mutationes varias, & elegantes, atq; in transpositione concinnas, allusiones venustas, plures recipit, quam reliquarum gentium linguæ. Concinna est nominum Francisci Valesij, & Henrici filij κατ᾽ ἀναγραμματισμὸν, *per inuersionem literarum*, commutatio; François de Valoys Franciscus Valesius. Hoc nomen μεταγραμματιζόμενον, *si litera transponantur*, reddit talem sententiam; De Façon Suys Royal: id est, ipso gestu sum Regius. Henry de Valoys, Henricus Valesius: κατ᾽ ἀναγραμματισμὸν, *per inuersionem literarum*, parit hanc sententiam, Roy es de nul hay: id est, Rex es, quem nemo odit.

Catharinæ Mediceæ Reginæ Galliæ Henrici Coniugis inscriptionem hanc, Catharina de Medicis Regina Mater, per anagrammatismon conuerterunt in hoc Elogium: Dira in me regnat Circe, Medea, Thais.

Est ἀναγραμματισμὸς, *anagrammatismus*, ingenij ludus quidam, habens suas delicias, quas, si voluptatis causa, citra

contumeliam cuiusquam vsurpentur, &, si absit profanitas aut superstitio, non ducerem magnopere vituperandas. Si verò superstitio accedat scilicet, si ad scrutanda ignota & futura, ille transferatur: vel, si struat contumeliosa aliis, ferendus est minimè. Γραμματομαντεία, *diuinatio ex literis*, non ignota veteribus in nominibus Achillis & Hectoris Geomātiæ quid instar habet. Sed minus inerudita est. Arithmomātiæ vicinior. Effingit autem & consuit oracula non ex characteribus tantum literarum & vocabulorum, sed etiam ex sententiis, quod Stifelius Arithmeticus faciebat.

Sunt præter hæc, & alia diuinationum genera, quæ vel, sub hoc Sortium genere, collocari, vel ad incantationes referri poterunt, vt τεφρομαντεία, βοτανομαντεία, κηρομαντεία, *ex notis cineri inscriptis, ex herbis, ex cera diuinatio.*

Τεφρομαντεία, *diuinatio ex cinere* fit, cū cineri digito bacillove res, de qua diuinandum est, velut, sulcis ductis, inscribitur, isque, sub patulum cœlum, nullo tectus operculo exponitur: Quæ enim remanent literæ, non dissipatæ ventis, aut obliteratæ, vel confusæ, & oppletæ agitato cinere: eo, quo se consequuntur, ordine, docere de re quæsita, existimantur. Τεφρομαντεία.

Βοτανομαντεία, *diuinatio ex herbis*. ex Saluiæ foliis, vt συκομαντεία, *diuinatio ex ficubus*, ex ficuum foliis, consignatis eorum nominibus, qui quærunt, & integra quæstione, præsagit occulta & futura hoc modo. Collocantur folia sub apertum cœlum, cumq;, ob leuitatem & mobilitatem, quædam disiecta ventis defluant aut auolent, quædam remaneant, sed suis excussa locis aut perturbata, aut conuersa in oppositum, hæc, quæ relinquuntur, diuinationi adhibentur: quod enim digestis illis in ordinem & coaptatis emergit, oraculi vice assumitur. Βοτανομαντεία.

Κηρομαντεία, *diuinatio ex cera*, Turcis in vsu esse dicitur, vt Geomantia. Diuinat autem ex quadrante ceræ, ad ignem conflato, liquefactis guttulis, in suppositam aquam destillantibus. Varias enim illæ sparsim, in aquæ superficie, concretæ figuras componunt, pro vt vel cohærescunt ac complicantur ex interuallo, vel longius disiunguntur, vel, in fibras, ac tenuia oblongaque filamenta, sparguntur, vel velut, à centro crassiore, circumquaque radios tenues stella- Κηρομαντεία.

rum instar, sed implexos sibi inuicem, innexosque exerunt. Tria designata cacumina, ceu metas guttulis cereis circundant: earumq;, quæ intra has cadunt, figurarum mensuras, distantias, & qualitates contemplantur.

Nos pueri, per iocum olim, ludumq;, chartis, quibus præcipuos, eosq; velut vatidicos Vergilij versus, ex integro decerptos volumine, inscripseramus, sortiebamur, de quibuscunq; rebus nobis in mentem venisset, de principum fatis, de nobis euenturis, vt citius, faciliusq;, & altius memoriæ eos infigeremus.

Possumus hanc rationem *στιχομαντείαν, prædictionem diuinatricem ex versibus*, nominare: etsi non tam quid adferrent prænunciarētve arreptæ fortuito chartæ spectabamus, quàm profectus nostros. Nam & citius, & altius inhærebāt animis versus, hoc quasi ludo frequenter repetiti.

Sortes Vergilianæ.

His similes sunt sortes, quas Vergilianas vocarunt, cum aperto libri codice, qui primi visui occurrissent versus, in oraculi omen assumebantur. Meminit harum Helius Spartianus, in Adriani vita. Hunc enim, cum is, de Imperatoris, erga se, solicitus animo, sortes Vergilianas consuleret, incidisse memorat in hos versus:

Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ,
Sacra ferens: nosco crines, incanaq; menta
Romani regis primus qui legibus vrbem
Fundabit, curibus paruis & paupere terra
Missus in imperium magnum.

Fuit autem ab his Sortibus, diuersissimum illud alterum Sortium genus, quod sacerdotes confictum oraculis æquipararunt. Inscribebant enim arborum foliis tabellisve euentuum diuersorum indices, & præmonitrices sententias, & folia illa tabellasve, ad deorum disponebant puluinaria. Cùm flagitarentur ergo responsa, post præfatas à sacerdotibus preces, decidebant, aut arte à sacerdotibus ipsis impulsa, aut Diaboli collusione mota folia, quæ sententias continebant, alludentes ad quæsita. Meminit harum Sortium Liuius libro 22.

Sortes diuinatoriæ prohibitæ.

De sortitionibus autē diuinatoriis, quę eo fine instituuntur, vt explorētur futura, quadam diffidentia, de Dei voluntate, deq; cura, & protectione nostri aliisve de causis quibuscunque

eunq; prohibitis lege Dei, inquit vox diuina: non inueniatur in te Menahes, id est, sortilegus: Est enim βδέλυγμα, *abominatio*, Domino Deo suo.

Quare, nec ipsi tractemus eas, nec alios consulamus talium diuinationum artifices, quæ quidem partim apertè ficta, partim temere effutitæ nunquam ne mediocri quidem cuiquam, non modo prudenti probatæ sunt. Sed Deo obtemperemus: pendeat mens nostra ex Deo, firma spe; & se illi commendet, ac regi se diuinitus, & defendi petat. Aderit enim vocatus Deus, sicut dicitur: Commenda Deo viam tuam, & ora eum, & ipse faciet.

DE DIVINATIONE EX SOMNIIS, QVAM

ὀνειροπολίαν, ὀνειρομαντείαν καὶ ὀνειροκρισιν vocant Græci.

SOMNIORVM neq; vnum genus est, nec causa vna. Homerus, Poetico more, ludens, duo prima facit genera, verum vnum, alterum falsum, lib. 19. Odyss.

Somniorum duo genera secundum Homerum.

Δοιαὶ γάρ τε πύλαι ἀμενηνῶν εἰσὶν ὀνείρων
αἱ μὲν γὰρ κεράεσσι τετεύχαται, αἱ δ' ἐλέφαντι,
τῶν οἳ μέν κ' ἔλθωσι διὰ πριστοῦ ἐλέφαντος,
οἵ ῥ' ἐλεφαίρονται ἔπε' ἀκράαντα φέροντες:
οἳ δὲ διὰ ξεστῶν κεράων ἔλθωσι θύραζε,
οἵ ῥ' ἔτυμα κραίνουσι βροτῶν ὅτε κέν τις ἴδηται.

Vertit hos versus Vergilius, & sexto inseruit Æneidos.

Sunt geminæ somni portæ, quarum altera fertur
Cornea qua veris facilis datur exitus vmbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto,
Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia Manes.

Macrobius, quinque enumeratis differentiis imaginum, quæ dormientibus exhibentur, quarum nomina sunt, φάντασμα, ἐνύπνιον, ὄνειρος, ὅραμα, χρηματισμὸς, *visum, insomnium, somnium, visio, oraculum*: priores duas ἀσημάντους, *carentes signifi-*

Somniorum quinq; gradus secundum Macrobium.

catione, facit, tria posteriora significare aliquid & monere, affirmat.

Χρηματισμὸν, *oraculum*, vocat, cùm assumticia specie dij circumdati, occurrere dormientibus, vel assistere, nunciareque quæ euentura sint, videntur.

Ὅραμα quod Cicero visum interpretatur, cũ oblatæ, secundũ quietem, imagines expresse diserteq;, absq; figuris & inuolucris, pingunt euẽtus, aut modum rerum gerẽdarum.

Ὄνειρον seu somnium, cum figuris quibusdam aut ambagibus, vel obscuris ambiguisq; vel expressioribus, velut adumbrantur dormientibus: quæ præ foribus sunt.

Ὀνείρου quinque species.

Hoc postremum genus rursus in alias quinq; diducit species distinctas obiectis. Aut enim nocturnę illę, & in somnis obiectæ imagines de rebus ad nos pertinentibus, aut de alienis, aut de publicis, aut de communibus, quibus plurium aliorum & nostra salus continetur, aut generalibus, admonent. Interpretes talium figurarum ὀνειροκρίτας, ὀνειροπόλους, ὀνειροσκόπους, & τῶν ὀνειράτων ὑποκρίτας nominant Græci.

Non incommoda est hæc discretio: sed quia obscurior, aliam ponemus illustriorẽ, breuiter velut in transcursu caussis efficientibus indicatis, quibus genera distinguemus.

Somniorum caussæ & genera.

Somnia (qua voce generatim vtemur) cientur, vel à caussis Physicis, & materiæ inhærentibus, quæ & αἰσθητὰ sunt αἴτια, καὶ ἔνυλα, *sensibus exposita caussa, & materia inhærentes*, & sine iudicio collectuq; suo agunt impetu: vel à spiritualibus, intelligentibus, liberis, omnisq; materiæ & qualitatũ omnium sensus mouentium expertibus, i. e. ἀπὸ αἰτίων νοητῶν καὶ ἀΰλων, *à caussis quæ mente & intelligentia cernuntur, & materia sunt expertes*. Physicæ sunt, aut προκαταρκτικαί, aut προηγούμεναι, *antegressa aut antecedentes*. Procatarcticis complector αἰσθητὰ, *subiecta sensibus*, extrinseca omnia, quæ subiecto innixa sensibili, & allisa vel adacta organis sensui destinatis, cõtinuo motu, neruis spiritibusq; animalibus immutatis, feruntur introrsum & cerebro imprimuntur.

Προηγουμένας, *antecedentes* intrinsecas nomino, nostrisque insitas corporibus, siue à prima insint origine, siue post contrahantur aliunde, natiua constitutione variata.

Suntque illæ, vel communes omnibus, vel singulares & propriæ aliquibus. Communium nomine comprehendo

tem-

temperamenta, ac διαθέσεις, cõstitutiones, seu affectiones corporis totius, aut certarum partium, & præcipuè cerebri, quæ vel natiua sunt, atq; ex seminum & cœli qualitatum commixtionibus conflata, vel aduenticia extraneis & accidentariis causis, corporum aut membrorum συστάσεις, à naturali habitu mota, atq; in eam, quæ est παρὰ φύσιν, *præter natura*, versa vel inclinata.

Propriæ aliquibus sunt, ex certo & peculiari stellarum influxu deriuatæ in cerebrum, ἐπιτηδειότητες, *habilitates*, ad somniandum, quæ vel perspicua, illustria, & vacantia ambiguitatibus, vel figurata somnia gignunt.

Spiritualium causarum vna est infinita, omnipotens, vt Deus solus: ceteræ sunt finitæ & creatæ. Harum rursus aliæ in eo perseuerant statu, in quē sunt, à Deo Conditore collocatæ, eiq; obediunt, vt Angeli sancti; aliæ, ex hoc sunt statu excussæ, atq; à Deo auulsæ, & tum Conditori aduersantur contumaciter, tum gloriæ eius insidiantur, vt Dæmones.

Ab his causis spiritualibus immittuntur χρηματισμοὶ *oracula*. Vocemus sanè hoc nomine, etiã somnia diuinitus exhibita, discriminis causa: aut, si Diabolicis illud relinquere volumus præstigiis, quibus ab Ethnicis attributum est, appellemus diuina θεῖα ἐνύπνια, *diuina insomnia*.

Procatarcticæ & intrinsecę communes, ἐνύπνια, *insomnia naturalia*, προηγούμενα, *antecedentes*, propriæ aliquibus, ὀνείρατα pariũt seu præsagientia somnia. Sic enim ἐνύπνια Gręci & ὀνείρατα discernunt, vt ἐνύπνιον vocent φάντασμα, ἀσήμαντον, καὶ οὐδενὸς προαγορευτικόν, *insomnium vocant visum nihil significans, nec quicquam prænuncians*: ὄνειρον vero ἐνέργειαν ψυχῆς μετὰ τὸν ὕπνον ἀποτελεσματικὴν εἰς ἀγαθόν τι ἢ κακόν, *somniũ vero effectionem quandã, quæ post somni quietem, bonum aliquod vel malum afferat*. Id verò, si explicatè, plane, citraq; ambiguitatem, quid moneat, ὅραμα, *visionẽ*, Macrobius vocat: si figurate, ὄνειρον *somniũ*: quam vocẽ dictam volunt, vel παρὰ τὸ ἐγείρειν, καὶ ὁρμᾶν τὴν ψυχὴν, vel παρὰ τὸ εἴρειν, ὅ ἐστι λέγειν, *vel quod excitet & moueat animam, vel ab* εἴρειν, *quod est dicere*.

Discrimen inter ἐνύπνια & ὀνείρατα.

Vt ergo, & differentias præcipuas somniorum & herum causas complectar, faciam duo prima genera eorum, quæ dormientibus, secundum quietem, offeruntur.

Somniorum duo prima genera.

Eorum vni includam φαντάσματα, *visa*, quæ ex sese na-

tura, vel rectè valens, vel affecta, sua vi, sed aut interno aliquo, aut externo primum irritata incitataq; principio, format, adhibito organorum ministerio, quę in eum sunt vsum fabrefacta, vt neruorum, spirituum cerebri.

Alteri subiiciam visa omnia, quæ non ex sese, & sua vi gignit fingitve natura, sed accipit præformata, immissaque & indita ab aliis causis.

Ὀνείρατα duplicia.

Prioris generis quædam voco ἐνύπνια seu ὀνείρατα, *somnia:* quædam ἐνύπνια, *insomnia.* Ὀνείρατα, *somnia* aut σημαντικὰ, *significantia* sunt, & pręsagientia, aut ἀσήμαντα *significationis expertia*, prorsus, ὡς ἐνύπνια quæ ciet natura, quibuscunq; impulsa causis Physicis, sine præsensione aliqua, sineque intentione certa.

Σημαντικὰ rursus, aut θεωρηματικὰ sunt, aut ἀλληγορικά, *quæ significant aliquid aut sunt cognitionis percepta, aut implicata ambagibus.* Illa, sine figuris ita speciem euentuum exprimunt, & velut oculis demonstrant, vt in conspectum rei præsentis deducere videantur. Hæc rem picturis adumbrāt, aut figurant ænigmatibus.

Regina Galliæ somniū.

Antonio Musæ Augusti Medico, ante pugnam ad Philippos, visa sunt in somnis diripi castra Augusti: Et Reginam Galliæ somniasse narrant, Regi Henrico marito oculum effodi, pridie, quàm in ludicro certamine equestri, hastæ fragmento oculus illi læsus est, ex quo vulnere aliquanto post periit.

Ἐνύπνια.

Ἐνύπνια propriè Physica sunt somnia, quæ τῶν παρόντων δηλωτικὰ ἢ τῶν ἤδη προγεγονότων μνημονευτικὰ, *i. e. aut res præsentes ostendunt, aut in memoriā reuocant iam præterita*, futurorū nihil arguunt indicantve: sed, vel à corporis, vel δυνάμεων ψυχικῶν *facultatum animaliū* vel vtrorūq; affectione aliqua, siue intus exorta, siue impręssa foris, commouentur; cui affectioni & φαντάσματα *visa* in cerebro respondent.

Nota sunt huius generis somnia crapulosis, cibo onustis, sitientibus, iracundis, amantibus, ægrotis, febrientibus pręsertim, aut ad Apoplectica πάθη, *mala* propensis, vel Epileptica.

Ad posterius genus refero, quæ ὁράματα, ὁράσεις, ὄψεις & χρηματισμοὶ *visa visiones, species & oracula* vocantur.

Horum, quæ diuinitus à Deo ipso, aut Dei ministris sanctis

ctis Angelis, exhibita esse sanctis Patribus & Prophetis, certum est &, de quibus, Propheta Ioël inquit, Senes vestri somnia somniabunt, θεόπεμπτα, quasi à Deo insita & immissa: quæ à Diabolo objiciuntur, δαιμονιόπεμπτα, *à dæmone immissa*, nominabimus.

Somnia θεόπεμπτα.

Τὰ θεόπεμπτα, *diuinitus immissa*, omnia, σημαντικά, *præsaga* sunt: & ex his rursus, θεωρηματικά, *percepta cognitionis*, sunt, quæ explicatè, disserteque, & verè monent, de euentibus futuris, aut aliis rebus, quas præsciri prænosciq; vult Deus, vt caueantur, declinentur, & auertantur pericula, nocitura priuatim aut publicè.

Sic Ioseph somnio monetur, grauidam esse Mariam virginem, ex Spiritu sancto, & parituram Messiam, & Saluatorem generis humani: item, de secessu in Ægyptum, cùm spe tollendi Christi, Herodes grassaretur cædibus horribilibus, in puerulos insontes: deque reditu inde, in Palæstinam post Herodis mortem. Sic Magi somnio jubentur, non ad Herodem sciscitaturum de infante, qui Rex futurus putaretur, sed, alia via, domum reuerti.

ἀλληγορικά, *allegorica seu implicata ambagibus*, figuratè idem docent quæ intelligere & interpretari peculiare donũ est, & χάρισμα, *donum gratuitum*, Spiritus sancti, quale tributum Patriarchæ Ioseph, & Danieli prophetæ legimus.

Somnia δαιμονιόπεμπτα.

Δαιμονιοπέμπτων, *immissorum à Diabolo*, duo genera repeπriuntur. Vnum ἐπιζητητικόν, seu αἰτητικόν, *cum solicitudine & cura quæsitum ac petitum*, quò pertinent somnia, quæ, cum anxia ancipitiq; solicitudine, quæsita petitaq; , &, votis impiis atque idololatricis sacrificiis, tandem impetrata apud Ethnicos, à Diabolo objiciebantur illis, qui solenniter prius lustrati, horum excipiendorum causa, ad aras, & delubra idolorum decumbebant. Mentio horum suprà facta est, cum de oraculis pertractauimus.

Alterum ἀπροσδόκητον, *inexpectatum* ex inopinato & præter spem & expectationem, nec quæsitum, nec captatum, Diaboli procuratione & monitu nascebatur atque obueniebat. Ex hoc sunt genere Ethnica multa, plura, vel omnia potius Enthusiastarum, Manichæorum, & similium impura & impia somnia.

Vtro-

Vtrorumq; autem quædam *προμαντικὰ*, *præsagientia*, designant & præmonent aliquid: quædam *ἀσήμαντα*, *significationis experti*, struuntur à Diabolo, ad ludificandos ipsi mancipatos ministros: vt, cum veneficæ somniant, se in cœlum euehi, ad conspectum beatorum Angelorum & hominum adduci: aut versari in ornatis atriis, ac complexu frui amatorum, aut accumbere mensis, quæ refertæ sunt exquisitè paratis epulis: aut expleri sese atque efferri sentiunt falsa læticia, ex fruitione rerum appetitarum.

Σημαντικὰ præsagientia, huius generis, siue explicatas habeant species, *καὶ ἐναργεῖ*, *euidentes*, siue figuris innexas, *καὶ αἰνιγματώδεις*, *obscuras & implicatas ambagibus*, raro verè, plurimùm aut ambiguè, perplexeque, & dubiè, aut si verè, cum impietate aliqua, futura designant.

Pleraque enim à Diabolo nata profectaque somnia, aut falsa sunt, aut *ἀμφίβολα*, *καὶ ἐπίκοινα*, *ambigua & perplexa*, quo, à reliquis præsagientibus, Physicis & diuinis, discrepant.

Aspasia Phocensis, quæ primum apud Cyrum iuniorem, postea, apud Artaxerxen fratrem fuit, visa est in somnis moneri, ita demum obortam ex tuberculo oris deformitatem abituram, si detritas illi de sertis Veneris rosas aspergeret. Non fefellit somnii promissum euentus. Sed quid spectatum à Diabolo fuit aliud, nisi vt superstitio confirmaretur?

Somniorum σημαντικῶν quinque differentia.

At *σημαντικὰ* seu præsagientia somnia, siue ex natura orta, siue diuinitus sint inserta, aut à Diabolo: & siue *θεωρηματικὰ* sint, *percepta cognitionis*, siue *ἀλληγορικὰ*, *ambagibus implicata*: pro rerum conditione, ac varietate, quas respiciunt, quibusve portendunt aliquid, differunt modis quinq; Alia enim *ἴδια*, *propria*, ad ipsum *ὀνειρωττῶντα*, *somniatorem*, pertinent: Alia *ἀλλότρια*, *aliena*, non nobis, sed aliis, tantùm: Alia *κοινά*, *communia*, nobis & cum pluribus aliis communia: Alia *δημόσια*, *publica*, publicis rebus, & publico statui: Alia *κοσμικὰ ad mundum pertinentia*, Mundo, & huius partibus elementaribus aut cœlestibus, significant.

Vespasiani somnium.

Vespasianus somniauit, se Principem Romanum fore tunc cùm Cæsar Nero dentem perdidisset: idque postridie quam somniauit, accidit.

Ante-

Antonino Caracallæ, cum is postremam adornaret, ex Antiochia, profectionem, Pater Seuerus astare dormienti visus est, & gladio ictum intentare, his verbis: Vt tu fratrem interfecisti, sic te interimam: Hæc ἴδια θεωρηματικά, *propria percepta cognitionis*, sunt.

Antonini Caracallæ somnium.

ἴδια ἀλληγορικὰ *propria ambagibus implicata*, sunt somnia Patriarchæ Ioseph, de manipulis fratrum adorantibus manipulum ipsius, deque Sole, Luna, & vndecim stellis ipsum venerantibus.

Iulius Cæsar, antequam in citeriorem Galliam mouisset, & infesta in vrbem inferret arma, in somnio visus est inferre stuprum matri, sicut & Hippias Pisistrati filius, ante occupatam Athenis tyrannidem: quo somnio, ad spes amplissimas, eum coniectores excitarunt, dominium orbis ipsi dari, interpretati.

Iulii Cæsaris somnium.

Idem pridie, quàm periit, in somnis sibi visus est, iuxta solium Iouis consistere, atque è cœlo præcipitari deorsum.

Lucullus pridie, quam occupata vrbe Sinopi, interemit octo millia præsidiariorum Mithridatis, in somnio, à quodam his verbis compellari visus est, πρόελθε λεύκολλε μικρόν· ἥκει γὰρ Αὐτόλυκος ἐντυχεῖν σοι βουλόμενος, *progredere paululū, Luculle, venit enim Autolicus alloqui te cupiens*. Vrbe potitus, cum persequeretur fugientes, incidit in statuam Autolici, quæ consternatis in fuga exciderat.

Luculli somnium.

Adriano Imperatori, pridie eius diei, quo Imperator renunciatus est Antiochiæ, visus est ignis, è cœlo, in sinistram iuguli partem, decidere, indeque serpere in dextram: se verò nec perterrefieri, nec lædi. Antoninus Philosophus, ante imperium, humeros eburneos, manusque habere visus in somno, & iis, ad omnes humanos vsus, expeditè vti. Talia itidem ἴδια, *propria*, sunt. & ἀλληγορικὰ *ambagibus implicata*.

Adriani Imperatoris somnium.

Rursus ἀλλότρια, *aliena*, sunt & θεωρηματικὰ, *percepta cognitionis*, vt somnium Antonii Musæ, de Augusti castris; & Ioseph, de virgine Maria, & amouendo puero Iesu. Sylla ante prælium, quo Marianas copias vltimas, quas Marius junior ducebat, irruptione inopinata, oppressas deleuit, in somnis visus est videre Marium seniorem, dudum vita functum, qui moneret filium, vt diem insequentem diligentius caueret: huius somnii instinctu, Mariana

castra

caſtra adortus expugnauit, deletis amplius viginti millibus hominum, paucis amiſſis.

Petitii ſomnium.

Petitius Pompejanæ nauis gubernator, in portu, ad Lariſſam, ſecundum quietem, viſus eſt videre Pompeium, ad ſe, ſqualidum mœrentemque, veſte obſoleta & ſordida, venire. Talem poſtea ſtrage Pharſalica profligatum, & ad ſe citato gradu properantem, conſpexit.

Ciceronis ſomnium. Sueton in Aug: Cap. 94.

Cicero in ſomnis vidit Octauium puerum, aurea catena, è cœlo, in Capitolium demitti, flagellaque afferre, quæ à Ioue accepiſſet: cumque ignoraret eum, quem viderat, poſtridie in eum fortè fortuna in Capitolio incidit, &, ex ſomnio, agnouit.

Catuli ſomnium. ibidem.

De eodem Catulus ſomniauit, quòd, cùm, inter nobiles pueros, accederet ad ſtatuam Iouis Capitolini, Iupiter effigiem vrbis Romæ, in illius ſinum iniiceret. Ignoratum autem antea, poſtridie, ex ſomnii ſpecie, in Capitolio obuium ſtatim agnouit.

Seuero, cum exercitu in Pannoniis agente, ſacerdos quidam, in ſomniis vidit nigrum quendam irruere in Seueri exercitum, & militum manibus confici. Fuit is autem Peſcenimus Niger.

Somnia ἀλληγορικά. ibidem.

Ἀλληγορικὰ, *allegorica ſiue ambagibus implicata* hæc ſunt. C. Octauii mater vterum ferens, ſomniauit, inteſtina effundi ſua, & explicari in omnes partes terræ. Vnus familiarium Cyri regis Perſarum, maximum natu Hiſtaſpis filium Darium, duabus alis, vna Aſiam, altera Europam obumbrare, ſecundum quietem vidit: quo ſomnio, regnum Dario promiſſum eſt.

Somnia δημόσια.

Δημόσια, *publica*, ſunt & ἀλληγορικὰ, *allegorica*, ſomnia Pharaonis regis Ægyptii, de ſeptem tauris quos totidem macilenti deuorant, deq; ſeptem turgidis & prægrandibus ſpicis, quas abſumunt totidem aridæ atq; exuccæ.

Nabuchodonoſoris ſomnium.

Δημόσιον, *publicum*, partim, partim κοσμικὸν, *ad mundum pertinens*, eſt, ſed ἀλληγορικὸν, *ambagibus implicatum*, ſomniũ Nabuchodonoſor regis Aſſyriorum, quod Daniel, Regi id oblito, diuino monitu, reuocat in memoriã. Viſus enim eſt videre ſtatuam grandem & ſublimem, capite aureo, pectore & brachiis argenteis, ventre & femoribus æneis, tibiis ferreis, imis pedibus partim ferreis, partim fictilibus, & tandem

dem auulsum à monte prægrandem lapidem, suopte nutu & impetu, præcipitari in statuam, eoque ictu, primò ferreas & fictiles pedum partes, mox reliquas partes vniuersas, comminui, velut in paleas: Ipsum autem montis fragmen augescere ac dilatari, donec impleret vniuersam terram.

Hoc somnium Daniel, de distinctis quatuor Monarchiis interpretatur, quibus finitis, Deus suscitaturus sit regnum æternum, collectis iustis, & traductis ad consuetudinem sui æternam, & ad æternam læticiam, impiis abiectis in æterna supplicia.

Δημόσιον, *publicum*, est, alterum Nabuchodonosor regis somnium, de arbore. Sed exempla commemorare, longum esset.

Differunt autem præsagientia seu vatidica somnia etiam τρόπῳ σημαντικῶς, *modo significationis*, vt tradit Artemidorus, qui est, aut γενικὸς, aut εἰδικὸς, *aut generalis aut specialis*.

Quantum ad genus significatorum attinet, somnia (vt verbis Artemidori vtamur) ἢ πολλὰ διὰ πολλῶν, ἢ ὀλίγα δι' ὀλίγων, ἢ πολλὰ δι' ὀλίγων, ἢ ὀλίγα διὰ πολλῶν δηλοῦσι: id est, aut magnam rerum varietatem, multiplicibus etiam ac diuersis picturis, complectuntur & effingunt, aut pauca paucis expediunt: aut paucis multa, vel contra multis pauca comprehendant. Plurima paucis exponunt regis Babylonici somnia, & sic de ceteris.

Quantum ad speciem attinet, quatuor sunt gradus significatorum. Primus est somniorum, quæ, vtroque modo, κατὰ τὴν ὄψιν, καὶ κατὰ τὴν ἀπόβασιν, id est, & ipsa specie, quæ offertur, læta sunt, & significatis pollicentur prospera ac salutaria. Tale est somnium pincernæ Pharaonis, qui secundum quietem vinum expressum ex vuis decerptis de tribus vitium propaginibus, præbet exhauriendum Pharaoni, quo indicabatur, fore, vt repositus in gratiam, locum, & munus pristinum recuperaret *Somniorum significata quatuor gradibus distincta.*

Ante pugnam ad Philippos, Thessalus quidam visus est in somnis, iuberi à Iulio Cæsare, vt diceret Octauiano, omnino illum pugnaturum prosperè, & vt reciperet ad se aliquid eorum, quæ Dictator ipse gestasset: de cuius somnii indicio, mox patris annulum Octauius induit, & ab eo tempore gestauit frequenter.

Alter

Alter gradus eorum eſt, quæ & ſpecie ipſa terribilia, triſtia, aduerſaque ſunt, & minitantur atq; incutiunt malum. Tale Bruti eſt ſomnium, de ſpectro ad Philippos comparituro, & Heliogabali, de patre Seuero.

Tertius eorum, quæ ſpecie quidem ipſa blanda, exitu verò triſtia ſunt, & denunciant atque adferunt mala. Tale eſt ſomnium piſtoris Regis Ægyptii, in Geneſi, de tribus caniſtris, ex quorum ſupremo, qui habebat omnis generis piſtapemmata, eſcas rapiebant volucres: ſignificabat enim futurum piſtorem poſt triduum, eſcam auibus cœli.

Poſtremus gradus eorum eſt, quæ ſpecie quidem horrendum quiddam præ ſe ferunt; ſignificatis verò, & euentu, læta ſunt, ac felicia: Vt matris Octauii ſomnium, de inteſtinis: Adriani, de igne illapſo jugulis: Antonini, de eburneis manibus.

Eſtque apud coniectores obſeruatum, ſæpè ſomnia contrarios euentus ſortiri: flereque, vapulare; jugulari, ſpoliari, & compilari, obſeruatum in ſomniis, proſperos euentus facere: contrà verò ridere, exilire gaudio, ſuauiter conuiuari, frui re Venerea, donari auro, damna ac detrimenta afferre.

Somniorum alia diſtinctio.

Has differentias ſomniorum, quæ latè patent, ſi, breuitatis cauſa, in pauciora capita contraxero, fient in vniuerſum quatuor ſomniorum diſtincta genera: Primum ἐνύπνιον, ſeu Phyſicum ſomnium: Alterum, ὄνειρος, ſeu præſagiens ſomnium: Tertium ὅραμα, ſeu χρηματισμὸς θεόπεμπτος, ſeu diuinum ſomnium: Quartum δαιμονιόπεμπτον ὅραμα, ſeu Diabolicum ſomnium. De his omnibus dicemus ordine.

Phyſica ſomnia ſunt, cùm res interdiu conſpectæ, auditæ, tractatæ manibus, aut cogitationibus verſatæ, ſecundum quietem, velut repetitæ, ac retextæ à cerebro minus occupato mouentur atque agitantur in animis: vel temperamenta affectioneſve corporum, aut partium aliquarum, connatæ aut aſciticiæ, humorumve redundantiæ & agitationes, aut confluxus, ac decubitus in membro ſenſu prædita, φαντάσματα, *phantaſmata*, in cerebro commouent: vel aliquo forinſecus admoto appulſove objecto, nerui affecti eam, qua imbuti ſunt, vim cerebro communicant.

Ariſto-

Aristoteles rectè definit, *ἐνύπνιον ἐστι φάντασμα τὸ ἀπὸ τῆς κινήσεως τῶν αἰσθημάτων, ὅταν ἐν τῷ καθεύδειν ᾖ, ᾗ καθεύδει*: id est, *somnium est visum de comprehensorum sensibus motu existens in dormiente quoad hic dormit.*

Sunt enim *φαντάσματα* seu visa, quæ efficit ac format cerebrum impulsum, *αἰσθήμασι, iis quæ sensibus comprehenduntur*, quæ vel cerebro ipso, ex agitatione diuturna reliqua, aut organis sensui destinatis inhæserunt, vel, ab interioribus profecta membris, vellicant, afficiuntque neruos intrinsecus, dum sensus exteriores, velut vincti ac sopiti, quiescunt.

Horum perturbatione, existunt mirabiles somniorum species, adeoque nihil tam præposterè, tam inconditè, tam monstrosè cogitari potest, quod non effingant perturbatæ aut deprauatæ naturæ somnia.

Sed hæc Physica quomodo fiant, vt clarius explicem, recitabo paulò altius, repetitis fontibus, quomodo cogitationes à cerebro effici existimem: & primo actiones distinguã, postea, de causis & obiectis, in quæ agunt disseram.

Cerebri δυνάμεις duplices.

Cerebro insunt *δυνάμεις, facultates seu vires*, diuersæ, quarum quædam communes sunt ipsi cum corde, epate, & aliis partibus, quædam propriæ. Communes, Physicæ prorsus sunt, rationisque omnis, & libertatis expertes, nec consilio & deliberatione, aut voluntatis imperio, vel cientur, vel intenduntur, vel sedantur: Sed prorsus, ordine & lege naturæ, dum vigent valentque, cerebri corpore saluo & integro, eodem modo semper agunt: nec cessant, aut interquiescunt vnquam, nec sistunt ant inhibent actiones. Vtitur his, ad refectionem sui conseruationemque, attracto, ex insertis ipsi venulis, conueniente nutrimento, retentoque, & sibi, elaboratione iusta vi natiui caloris, conformato: Recrementis autem secretis & depulsis in eos meatus, quos excipiendis his & educendis natura comparauit, vt nares, palatum, aures, suturas cranei, & poros cutis craneum ambientis. Harum communium virium *ὑπηρετικαί, aliis inseruientes*, vocantur illæ, quæ reliquis, quas *ὑπηρεσίας, aliarum ministerio vtentes*, nominant, seruiunt, ceu præparatis ac suppeditatis necessariis ad nutritionem, aut exoneratis atque euectis non necessariis.

ὑπηρε-

ὑπηρετικαὶ, *inseruientes aliis*, sunt ἑλκτικὴ δύναμις, καθεκτικὴ, ἀλλοιωτικὴ, ἐκκριτικὴ, ἢ προωστικὴ: id est, *facultas attrahendi, retinendi, alterandi, excernendi, aut propellendi.*

ὑπηρετοῦνται, *vtentes aliarum ministerio*, sunt θρεπτικὴ, αὐξητικὴ, γεννητικὴ, διαπλαστικὴ: *facultas alendi, augmentandi, gignendi, formādi.* Plato de legibus harum δυνάμεων, *facultatum*, actiones vocat κινήσεις τῆς ψυχῆς δευτερουργοὺς, *motus animæ secundarios.*

Proprias cerebro δυνάμεις, *facultates*, voco, quæ, & ab his communibus, & aliis ceterarum partium viribus diuersæ, nullibi nisi in solo reperiuntur cerebro. Vocantur autem à Platone συγγενεῖς κινήσεις τῆς ψυχῆς, καὶ πρωτουργοί, *congenitæ motiones animæ, & primariæ*, actiones ab hac facultate editæ. Et sunt duplices.

Propria Cerebri actiones duplices.

Quædam ἄλογοι, *expertes rationis*, prorsus, perinde vt communes, omni ratione carent, solaque naturæ vi cientur & administrantur, & similiter vt communes, dum vita suppeditat, semper agunt id, ad quod conditæ, naturæ suæ incitantur impetu.

Sunt autem τὸ ψυχικὸν & τὸ κινητικὸν, φυσικὸν, καὶ ἀπροαίρετον: *animalis vis, vis mouendi, facultas naturalis, & carens proposito ac consilio*: Hoc cerebrum continuò mouetur, sese diducens, ceu expansis sinibus atque anfractibus, & contrahens rursus, iisdem compressis atque coarctatis: Illo idem conficit & elaborat animales spiritus ex vitalibus, attractoque inspiratu aëre, his scilicet coctis perfectius, attenuatis, & velut accensis, ac collustratis lucido quodam fulgore.

Quædam ἡγεμονικαὶ seu λογιστικαὶ *principes seu rationales*, rationis sunt compotes, quatenus regi ratione, & excitari, cum opus est, atque exeri, & expromi arbitrio nostro, aut contra reprimi possunt & contineri. Illas enim, vi natiua citra delectum, & consultationem, cerebrum expedit & absoluit: Hæ menti intelligenti, & voluntati supremæ, actionum liberarum & appetitionum dominæ, ita connexæ sunt vt ad mentis decreta, iussaque, & imperia voluntatis, cerebrum eas, cum res requirit, vel promat atque intendat, vel retrahat ac cohibeat: Inde, quod participes rationis aliquo modo supremæ potentiæ intelligenti nexu copulatæ necessariò

stario adsunt & parent, tanquam ὑπηρέται, *ministri*, nomen ἡγεμονικῶν, *principum*, seu λογιστικῶν, *ratione præditarum*, acquisiuerunt.

Harum δυνάμεων, *facultatũ*, rursus duplex genus. Quasdam cerebrum perficit intra sese, nõ communicans aliquid reliquis corporis partibus vllis, regulata spirituum animalium agitatione, quam efficit cerebri προαιρετικὸς, *voluntarius*, & vehementior motus: gubernat vero, dirigit, & format mens ipsa, citra ministerium, vel opem aliorum organorũ corporis. Galenus vocat has ἔργα τῆς ψυχῆς καθ' ἑαυτὴν, *opera animæ quæ ipsa edat per se*, & gradus earum constituit tres distinctos, φαντασίαν, διανόησιν, μνήμην, *Sensum communem, cogitationẽ, via quadam & ratione progredientem, & memoriam:* Vulgo hi sensus interiores vocantur. Quasdam auxilio & ope plurium organorum peragit, quas vocat Galenus ἔργα τῆς ψυχῆς ἐν τῷ πρός τι: *opera animæ relata ad aliquid.* Harum aliæ αἰσθητικαὶ, *sensibus subiecta*; sunt, aliæ κινητικαὶ καθ' ὁρμὴν, *quæ appetitione quadam cientur.* *Sensus interiores.*

Αἰσθητικὰς, *subiectas sensibus*, quarum nomine vulgo vocatos sensus exteriores complector, absoluit cerebrum, diffusis per neruos spiritibus animalibus in organa sensibus destinata, versus corporis exteriora, receptisque inde τῶν αἰσθητῶν seu sensibilium speciebus, quę foris neruo impressę, & continua ceu alteratione spirituum, per neruum propagatæ ad ipsum deferuntur. Seruiunt hæ prioribus, & menti ipsi, ceu internunciæ, atque interpretes eorum, quæ extra cerebrum fiunt. Conuehunt enim, ac deponunt impressas neruis species, in anteriores cerebri sinus, tanquam communes alueos: Vbi, ratione rectrice & formatrice, interiores ἐνέργειαι, *functiones*, ex his, ordinato progressu, texunt longam mirandarum cogitationum telam & seriem. *Sensus exteriores.*

Κινητικὰς καθ' ὁρμὴν, ἢ κατὰ προαίρεσιν, *eas quæ appetitione, aut proposito & consilio cientur*, expedit cerebrum, spirituum animalium vehemẽtiore traiectu, ceu quassatis musculis, qui, hoc impulsi vibratu, rursus intensione sui, adducta inflectunt membra, relaxatione remittunt.

Sinus cerebri anteriores, in ipso cerebro, cõsistunt ad latera vtrinq; subtus corpus τυλοειδὲς, *callosum*, qua illud dextras & sinistras cerebri partes, crassæ Meningis interuentu *Cerebri sinuum descriptio.*

desuper directas, iungit rursus, ac glutinat, demittitq; , ex sese propagatū, tenue, ac pellucidū septum, versus mediū sinum interius perforatum, quo duas illas contiguas cauitates distinguit, eo in loco, vbi se contingunt proximè, circa mediū.

Versus antica enim & postica capitis, quà, figura corniculatæ Lunæ, inflectuntur ad latera obliquè, longius dissident, interstitiis amplis, & cerebri substantia expletis, seclusæ, quas cerebri massa explet. Versus posteriora, sensim in decliue feruntur & coarctantur, ibidemque, circuli ambitu, per cerebri molem, inflectuntur deorsum ad anteriora, & in basim cerebri desinunt, hiantibus osculis, vbi & organorum olfactus origo est, & neruorum, quos edit cerebrum. Neruos ergo eò rerum species, spiritibus impressas deducere: inde verò spiritus, cerebri motu elisos ac resorptos, per explicata, in extremam basin oscula haurire easdem, inque laxiores & superiores alueos perferre, existimo.

Cerebri motus duplex.

Motus cerebri, alius est Physicus simpliciter, quo ipsum continuò, etiam reliquo corpore quiescente, sensibus exterioribus omnibus ligatis, sese naturæ suæ, vel sibi innati principii impulsu dilatans sinus & anfractus distendit, & cogit eosdem rursus sese contrahens: Alius προαιρετικός, *voluntarius, siue propositi consilii*, cum velut impulsum à superiore potentia dominatrice, vbi vel cogitationes intendendæ sunt in aliquam rem, vel corpus mouendum est vehementius, vel noxia, quæ infestant, excutienda sunt, maiori se conatu diducit ac comprimit, diductione sui, vehementius attractis, in suos alueos, spiritibus, coarctatione contra, iisdem rursus velut expressis atque displosis vehementius, & neruis vibratis eorum adactu impetuosiore.

Naturalis cerebri motus perpetuus est, nec remittit aut deficit tantisper, donec vita suppetit. Alter, & desinit & incitatur inchoatus, ac remittit, pro imperio potentiæ superioris. Non fieri motus arbitrarios vllos, in corpore, sensusve, absque hoc cerebri motu, multa arguunt.

Constat, & veterum authoritate, & sensuum iudicio, cerebrum, quantumvis sit mollis & fluida massa, tamen, motu continuo, attolli ac subsidere, velut expansis alueis suis & plicaturis, atque anfractibus, cum intumescit, contractis rursus, ac velut collectis, quando coit. Et plicas illas cerebro inter

inter cetera, hoc etiā præſtare exiſtimo, quod, inſtar penu ac promtuarii, ſpiritus, Euripi ritu, ad cerebri motum agitatos admittunt, & regerunt, ac refundunt in cauitates laxiores.

Cerebri motus in pueris cernitur.

In pueris, quibus oſſa cranei, ea parte, qua, ſyncipitis oſſa, cum oſſe frontis, committuntur, nondum coaluerunt, cerebri motus oculis cernitur: qualemq; oporteat eſſe, oſtendūt paroxyſmi Epileptici, & ſternutationes, in quibus eliſiones fiunt, atque excuſſus humorum viſcidorum cum impetu ac vehementia; expreſſis, validiore cerebri coarctatione, violenter humoribus illis, ac propulſis in anguſtos meatus, qui, à cerebri infundibulo in nares, & palatum deducuntur.

Cerebri motus actionibus voluntatis & ſenſuū inſeruit.

Quorſum prodeſſet hic motus, ſi nihil, ad effectionē motuum voluntariorum, & vtrorumq; ſenſuum conferret? Profectò ſpiritus ſolos, aut *αἰσθήμασι, iis quæ ſenſib. comprehenduntur*, leuiter perculſos, aut voluntatis excitos appetitu, poſtea ſua ſe vi cōmouere, ſoloq; diſcurſu, colliſuq; fortuito & temerario, in quietis alueis, miras interiorum ſenſuū actiones: vibratu verò neruorū leui, tam varias & vehementes corporū, tam ponderoſorum motiones, non accedente cerebri motu aliquo, moliri, non conſentaneum, imo abſurdū eſt.

Neque illa ſperno argumenta, quòd, ex animi contentionibus vehementioribus, & corporis violentioribus motibus, defatigari cerebrum, mirificè experimur.

Cerebri laſſitudo vnde oriatur.

Si quis ideo id fieri dicat, quòd & ſpiritus exhauriantur illis motibus, & cerebrum, plus æquo, incaleſcat ac deſiccetur, & ſenſum tandem defatigationis, ex vtrorumque defectu, id eſt, ſpirituum, & humiditatis cerebri, ſequi, non ex laſſitudine cerebri; ab hoc quæro, in quo membro ſit defatigationis illius ſenſus? Aut enim ſentiet eam cerebrum ipſum, aut, quæ id veſtiunt ac circumdant, membranæ. At cerebro, opinione omnium, nullus omnino per ſe ſenſus ineſt. Neque eam membranæ percipient, niſi aut tota cerebri maſſa collabatur, ac ſubſidat in ſubtenſas membranas, euacuatis ſpiritibus vniuerſis, quibus inflatum ſuſtinetur ac pendet, vt, velut in æquilibrio, ſuis videatur niti fultibus, ſicut in Mundo terra: aut, ad eum modum, exareſcat, vt in vnum aliquem procidat ac decumbat locum.

Eſt ergo ſenſus defatigationis, in membranis inde, quòd cerebrum aſſiduis delaſſatum, & ceu languefactū motibus,

atque arefactum, cum segnius sese attollit, tum velut procumbens, quietis appetens contactas membranas grauat, quod cum accidit, protinus & membra cerebri impulsu destituta, & agitationibus assiduis arefacta, grauedinis sensu corripiuntur, redditaque se ipsis grauiora, pondere deprimuntur, & labant.

Causa efficiens proxima harum actionum omnium, est cerebri temperies, quam à forma substantiali, hoc in loco, non separo, etsi diuersa est, cum omnis forma requirat σύμμετρον, *mensura quadam respondentem*, & sibi conuenientem primarum qualitatum crasin, cuius vi, exercet atq; exequitur hoc, quod intendit: aut si quis id virtuti tribuere mauult, quæ, præter temperiem, omnium cerebri partium conuenientem situm, formam, magnitudinem & numerum, omniumque coagmentationem, & cohærentiam iustam seu continuitatem complectitur, non repugno.

Causa actionum cerebri.

A temperie, procedunt actiones proxime. Etenim, non in sanis solum, & recte valentibus, prout, à prima constitutione, cerebri temperies variat, sic discrepare ingenia, celeri vel tarda, recta & expedita, vel hebeti, confusanea, & deerrante diiudicatione, discretioneque rerum, & ratiocinatione, ostendit experientia: Verum etiam, hebetata & languefacta temperie cerebri, obtundi & labefactari, vitiata, corrũpi prorsus actiones λογιστικὰς, *ratiocinatione constantes*, vt toto cœlo aberrent, & perperam ratiocinentur, Epilepticorum, Phreneticorum, Melancholicorum, Maniacorum, & similium exempla conuincunt.

Quantum referat, vt iusta sit cerebri magnitudo, cauitatum præcipuarum amplitudo debita, & singularum partium apta collocatio, conformatioque, vel considerata diuersorum ingeniorum capita arguunt.

Aut hebetes sunt, & fatui, aut perturbatissimam habent διανόησιν, *cogitationem via quadam progredientem* (*barbari discursum appellant*) & deerrantem, quibus in acumen fastigiantur capita, rotundi globi instar. Vocant hos φοξοὺς & ὀξυκεφάλους. Coactos enim in angustum hæc figura ventriculos indicat, qui angustia impediunt spirituum motus & discursus.

Capitis figura.

Contra excellũt διανοητικῇ, *facultate cogitationis via progredientis*

dentis, (ceteris paribus) quibus ſeſe vertex ſubmittens leuiter, in quandam procumbit planitiem, vt verſus antica & poſtica, promineat caput, æquabili & rotundo tubere, laterotenus vtrinq; leuiter compreſſum. Valent memoria, quibus in poſteriora, caput protuberat: eandem infirmam experiuntur, quibus ibidem, velut complanatum ceruici exæquatur. *φαντασία facultate apprehendendi viſa ſeu imagines rerum*, antecellunt, quibus antica pars tumidior eſt, & prominentior: imbecilliorem hanc ſentiunt, quibus eadem ſub ſidens, in decliue fertur.

Præſtant omnibus his, quibus caput, oblongæ ſphæræ inſtar, verſus vtramq; partem, in rotundas deſinit eminentias, lateribus potiſſimum in anteriora, leuiter compreſſis & exæquatis. Rurſus his ferè carent, quibus, ex omni parte caput, velut quatuor incluſum quadratis, aſſurgit æqualiter, tubi aut teſſeræ inſtar, à vertice, in quatuor faſtigiatum apices.

Capitis figura optima.

Congruit figura cerebri capitis figuræ: Illa verò deprauata corrumpuntur actiones, quæ, in diuerſis partibus, diuerſæ fiunt atque diſtinctæ, vt & hæc mutatio figuræ capitis indicat, & demonſtrant melancholicorum diſcrimina, quorum alii *φαντασία, imaginatione, διανοίᾳ, ratiocinatione* alii errant, alii memoria labuntur.

Actiones igitur omnes, ſeu temperies, ſeu virtus ciet, informat, adminiſtrat, & moderatur: Phyſicas, ope natiui caloris: *ἡγεμονικὰς, principes*, ſpirituum animaliũ, & ſui motus adminiculo abſoluit, ita, vt cerebri confluxu ac diffluxu, & vi occulta, ſpiritus laxioribus alueis incluſos partim ceu traijciat, per neruos, aut in organa ſenſuum, vt quæ iis, vel obuerſantur, vel incumbunt, obiecta velut excepta, ac ſibi inducta referant, immutatis, continua ſucceſſione, ſpiritibus ceteris, aut in membra, motui præfecta voluntario, agitationis cauſa: partim, intra cerebrum, certa naturæ ſuæ lege regulatos dirigat ad cogitationum formationem.

Etſi autem alueum & fontem cogitationum, motusq;, & ſenſus eſſe cerebrum, minimè obſcurum eſt: tamen quomodo illa fiant & perficiantur, ſemper à doctis deſideratum legimus. Nonnulli ſentiunt, non influere in neruos ſpiritus animales, ſed, vi quadam, ex cerebro defluente, imbui eos, &

eam quidem in totam neruorum extendi ſubſtantiam, mediam præſertim, quæ medullæ arborum ſimiles, ex cerebri & ſpinalis medullæ maſſa, deriuatur, vt, ad organa ſenſuum, pertingat: ibique affectam, & velut alteratam noua qualitate ab obiectis, vicina quæq; immutare viciſſim, donec, in cerebri delata ventriculos, ipſi imprimatur: alterationemque iſtam ſubitò propagari in cerebrum, ob *συμπάθειαν, cognationem naturæ*, ſpiritualem, quæ vtriſque, neruis nimirum, & fonti ipſi intercedit.

De motu voluntario, aliter diſputant. Imaginatione volunt excitari appetitionem, hac impelli & agitari ſpiritus, ſpiritibus quati neruos: cerebri non meminerunt, niſi, quod id ocioſum ſpirituum alueum faciunt. De ſenſibus autem interioribus, prorſus ſilent.

Plato, memoriam fieri dicit, ſimulacris rerum cerebro impreſſis, vt ſigillum ceræ imprimitur: Inquit enim in Theæteto: δῶρον τοίνυν αὐτὸ φῶμεν εἶναι τῆς τῶν μουσῶν μητρὸς μνημοσύνης, καὶ ἐς τοῦτο, ὅ, τι ἂν βουληθῶμεν μνημονεῦσαι, ὧν ἂν ἴδωμεν, ἢ ἀκούσωμεν, ἢ αὐτοὶ ἐννοήσωμεν, ὑπέχοντες αὐτὸ ταῖς αἰσθήσεσι καὶ ἐννοίαις, ἀποτυποῦσθαι ὥσπερ δακτυλίων σημεῖα ἐνσημαινομένους, καὶ ὃ ἂν ἐκμαγῇ, μνημονεύειν τε καὶ ἐπίστασθαι, ἕως ἂν ἐνῇ τὸ εἴδωλον αὐτοῦ· ὅταν δ' ἐξαλειφθῇ ἢ μὴ οἷόν τε γένηται ἐκμαγῆναι, ἐπιλελῆσθαί τε καὶ μὴ ἐπίστασθαι. Id eſt, *Donum igitur ipſum dicamus eſſe Mnemoſynes, Muſarum matris (id eſt, memoriæ) & in hoc ipſum ſenſibus intelligentiisq; ſubſtratum, nos exprimere atque effingere res quaſcunque, quarum meminiſſe volumus, ex iis nimirum, quas vel viderimus, vel audierimus, vel cogitauerimus, tanquam annulorum ſignis impreſſis, &, quod impreſſum fuerit, eius nos meminiſſe, & id ſcire, quamdiu ipſius ſimulacrum adfuerit: quum verò deletum fuerit, aut fieri nequit, vt imprimatur, obliuiſci, & neſcire.*

Vera hæc ſunt: ſed, quid fit de ceteris ſenſibus, qui præcedunt, & rerum ſimulacra formant? Etſi autem res tota obſcuriſſima eſt, nec varietas actionum illarum perſpici vlla humani ingenii acie, poteſt; tamen, quantum pænè diuinando, ex notis ac conſpicuis, aſſequi poſſumus, conſiderare non abs re, neque alienum videtur ab homine, quem ſemetipſum intueri ſcrutarique conuenit vt cum maximè. Vtemur verò, ad hæc declaranda, cordis exemplo, cuius

ſunt

funt vires notiores, &, de ſenſibus exterioribus, motuq; arbitrio, primùm diſſeremus.

Cor geminis aſſici motibus, donec experientia, pulſibus, & affectibus. Vtroſque ciet, vi ſuæ temperiei, aut virtutis, ope verò fibrarum triplicium, quibus tota ipſius eſt intexta caro, ſed diſſimiliter. Pulſibus enim agitatur perpetuis, dum viuit, exiliens ac velut ſubſultans, cum virtus aut temperies, fibrarum adductione, diſiungit ſinus laxiores, & reſidens viciſſim, ſeque ſubmittens, cum earum relaxatione, coarctat eoſdem. Cum expandit ſinus, recluſis certis oſculis, excipit allabentem, ex caua vena, ſanguinem, ex arteria venoſa, aërem: cùm cogit, his clauſis, apertis aliis, exprimit in pulmones ſanguinem, per venam arterioſam, in Aortam, ſpiritus vitales diſtribuendos toti corpori. Affectibus non corripitur, niſi velut ictum & pulſatum ab objecto cognitione apprehenſo. *Cordis motus.*

Vtrorumque diſcrimen multiplex. Intenduntur aut minuuntur, aut tenorem ſeruant eundem pulſus, prout vel rectè valet cor, vel infeſtatur re noxia & ſibi aduerſa. Affectus obiecta variant, &, de obiectis, cogitationes.

Ita cerebro gemini inſunt motus: vnus naturalis prorſus, vt dixi, quo diſtendens ſeſe, ſua virtute, aut temperie, affluentem, ex arteriis, ſpiritum vitalem, & ex ore, & naribus, inſpiratione attractum aërem haurit, (ſanguinem enim, quo alitur, alia vi ſugit) rurſusque ſe comprimens, ea, quæ ſeparat, à materia ſpirituum ac nutrimenti, excrementa, quæque alioquin, de ſubuectis ad ſeſe, ex ventriculo & toto corpore, vaporibus colligit, eiecta propellit in meatus, ad aures, nares & palatum tendentes. *Cerebri motus naturalis.*

Dicerem, hoc motu, naturalem etiam reſpirationem effici, in ſomno, & alioquin, quem ſolum diaphragma præſtat, niſi obſtaret conſenſus omnium, affirmantium vno ore τὴν ἀναπνοὴν *reſpirationem*, prorſus voluntariam eſſe. Sed neq; ego hoc ita velim accipi, ac ſi remoueam prorſus voluntatem, quæ perpetuò huic, κατ' ὁρμὴν κινητικῇ, *ſecundum appetitionem motrici*, potentiæ aſſidet, etiam ſopitis nobis, & moderatur, atq;, vbi opus eſt, vel copioſiore reſpiratione, vel aliquo motu, intendit eam. Et cerebrum ipſum naturaliter, cùm communicatio, à ceteris partibus, nocumento aliquo

afficitur & irritatur, opitulaturum illis fortius, in suas incumbit actiones. Certè, ad φαντάσματα, *visa*, quæ in somno occurrunt, multum cerebro hunc conferre motum, iudico.

Cerebri motus προαιρετικός.

Alter motus προαιρετικός, *propositi & consilii*, *siue voluntarius*, est, & vehementior multò physico, quo ad vtrosque sensus, & voluntarios motus, cerebrum vtitur, diducens & contrahens sese multò vehementius, secundum iussa (vt ita dicam) voluntatis, quæ has actiones gubernat & moderatur, incitando & dirigendo eas, non formando imagines rerum & cogitationes, quarum αἴτιον κύριον, *causa propria & principalis*, est cerebri temperies talis.

Vt ergo cor perculsum obiecto, quod cognitio monstrat, afficitur, seque vehementiori conatu distendit, aut comprimit, vel inhians obiecto, idq; auidè captans ac prosequens, vel refugiens atque auersans, de judicio partis intelligentis: ita appetitu voluntario cerebrum incitatum, vehementiore sui dilatatione & coactione, spiritus animales, per neruos, ceu eiaculatur ac traiicit, & his musculos ferit: musculi impulsi sua se vi adducentes & laxantes, flectunt & extendunt membra, seu immediatè, seu per chordas ex sese propagatas: hoc modo fit motus voluntarius.

Nerui quomodo à cerebro afficiantur.

Etsi autem Galenus, quadam irradiatione, affici neruos, & musculos à spiritibus, & non ipsos penetrare spiritus, sentire videtur: tamen, vt non putem transitum spirituum excludendum, multa me mouent.

Nerui spiritus recipiunt.

Primò nerui fabrica, quæ ex triplicibus est contexta partibus, vna intima, medullæ arborum quam similima, orta ac deriuata ex cerebri, καὶ νωτιαίου μυελοῦ, *spinalis medullæ*, substantia, quæ, si, neruis dissectis, accuratius examinetur, videtur ex quibusdam oblongis ac gracilibus coagmentata esse fibris, quibus, poros etsi non conspicuos, attamen, recto ductu, per nerui corpus, procedentes, intercedere ratio docet: ea, ceu riuus, ex cerebro, vt fonte, haustam vim vehit & continet.

Extrinsecus ambiunt & integunt hanc duo alia, è membranis cerebri καὶ νωτιαίου, *& ad dorsum pertinentis*, deducta, σκεπάσματα, *munimenta*, densiora ac solidiora multò, quæ ne lædatur riuus interior, neve dissipentur spiritus, prohibent.

Si

Si ergo hi pori, crassis lentisq; patent humoribus, in spasmis, & paralyticis obstructionibus: quanto magis tenuissimos, & impetu quodam allisos, & velut transuolantes spiritus admittent, præsertim, cum, secundum rectum fibrarum exporrecti situm, nihil anfractuũ habeant, qui remorari, aut inhibere spirituum cursum possint.

Secundò, quanta sit vis impulsorum spirituum, in feriendo, impellendo, agitando, & conuellendo, monstrat experientia. Flatibus onerata propelluntur nauigia, iisdem arbores radicitus euulsæ prosternuntur, aut si renitantur, velut per medium sectæ confringuntur. *Spirituum vis.*

Simili vibratu, à spiritibus, ex cerebro velut explosis, motus voluntatis effici, necesse est: Nam sola, per irradiationẽ, infusa virtute, tantas membrorum & musculorum moles, trahi, tamq; crebris, violentis, & variis motibus circumagi, absurdum est dicere.

Præterea absumuntur, continuis motibus, ac deficiunt spiritus, absq; omni dubio. Quorsum absumuntur, si non in neruos feruntur? Mouet ergo cerebrum neruos, cum dilatatione & contractione sui, illis adductis & laxatis, tum impulsis in eos spiritibus vehementius, qui delati ad musculos simul à neruis tractos, feriunt, & cient eos.

Demum musculi, hoc modo impulsi, postea sua se vi cõmouent. Nam vel à minutis illis neruorum surculis, quos sortiuntur musculi, inflecti & extendi eos, vel à spiritibus solis violentius adactis, rationi non admodum videtur consentaneum. Cur enim natura musculos, ex peculiari carne, & à reliqua totius corporis carne differẽte, & peculiari temperie prædita, velut ex carneis fibris, nexis inter se, ligamentorum minutissimis surculis conformasset; si eam, velut ociosam culcitram, aut stragulum mollius, neruorum tãtùm propagines complecti ac sustinere, & interstitia ossium tantùm expleri voluisset, sicut in spacia trabibus interiecta, in ædificiis lutum infarcitur? *Musculi quo modo moueantur.*

Præstitissent idem nerui ipsi, ante articulos, in ramulos sparsi & implantati ossibus, aut cartilaginibus, molliuscula carne præfixis, ne rumperentur aut attererentur ossium duritie: & facilius articulos solos, quam & musculos grandes, & articulos mouissent, præsertim cum non pauci musculi chordis careant.

Neruorum in musculos insertio.

Sed vidit natura, in tanta distantia articulorum, à neruorum origine, & ad corpora tam ponderosa attollenda, ac tot motuum formis impellenda, opus esse alia vi fortiore. Ideo certa forma & temperie musculos construxit, qua sese, sed prius vibrati à spiritibus mouent, & constricti flectunt articulos, laxati remittunt, oppositis eosdem extendentibus.

Suffragatur rationi Anatome. Non enim omnibus musculis, circa principium, nerui inserti feruntur recta ad caudam: sed quibusdam, circa medium, propemodũ infiguntur; quibusdam, per membranas eorum exteriores, traiecti laterotenus attenduntur, qui carnem non subeunt.

In spasmo, nerui non trahuntur à principio suo, sed, vel ariditate corrugati, vel ab imbibitis dilatati humoribus coeunt & decurtantur, atq; ita annexos sibi musculos eò, quo ipsi complicati repunt, conuellunt ratione diminutæ longitudinis, & velut suspensos tenent.

Nerui & musculi quomodo in Spasmo afficiantur.

Musculi ea tractione tensi suspensiq;, contrahunt, versus caput, caudam, & relaxaturi sese, suæ naturæ ductu impediuntur, quia decurtati nerui, &, ratione obstructionis vel ariditatis, nec sequaces, nec idonei, ad motum non obediunt, immo suspensos, ac velut vinctos musculos inhibent.

Hinc certamen oritur, musculis sese in naturalem habitum restituere annitentibus, neruis prohibentibus: & sequitur dolor, cum neruis retractis violentius à musculis, tum oppositis intensis, contractiq; artus aliquandiu, in ea conuulsione persistunt, donec, vel humectati nerui, si adsit ariditas, vel siccati conuenienter, si humiditas abundet, redeant ad habitum naturalem.

Ergo, etsi incitantur musculi extraneo & aduentitio principio, à neruis nimirum, & spiritibus: tamen, non tantum solo hoc accidentario mouentur motu, sed exciti primò, reliquam, sua vi, peragunt.

Appetitus triplex in homine.

Appetitiones verò, in homine, triplices sunt, sedibus, natura, & causis efficientibus propinquis & remotis distinctæ: quas Aristoteles distinguit nominibus etiam: βούλησιν, vocans volũtariam appetitionem: θυμὸν sensitiuam, seu comitantem sensus, cordi propriam: ἐπιθυμίαν naturalem, inhęrentem membris τοῦ θρεπτικοῦ, partis nutrientis.

Appetitionũ

Ex his quanquam voluntaria, & ceteras complexa, suo coher-

coherect imperio, & τῷ κινητικῷ καθ' ὁρμὴν, *ei qua mouetur secundum appetitionē*, sibi naturali lege deuincto dominatur: tamen idem non rarò & ceteræ, aut contra βούλησιν, *voluntariam appetitionem*, aut eodem, quo ipse feruntur, voluntate concitata.

series & organa.

Βούλησιν, *voluntariam appetitionem*, antecedit, aut sensuū cognitio, aut deliberatio mentis, aut vtrumq; θυμὸν, *sensitiuum appetitionē*, cient sensu percepta. ἐπιθυμίαν, *appetitio naturalis*, à natura membrorū destinatorum nutritioni, oritur. Et vicissim ipsum τὸ κινητικὸν καθ' ὁρμὴν *partē eam quæ mouetur secundum appetitionem*, ciet βούλησις, *appetitio voluntaria*, connexu consensuq; naturali: θυμὸς, *appetitio qua comitatur sensum*, per neruos à cerebro sibi inditos, perq; arteriarū vitales spiritus: ἐπιθυμία, *naturalis appetitio*, per neruos osculi ventriculi, epatis, vasorum destinatorum generationi, quorū origo ex cerebro, vt supra declaraui copiosius.

Fit igitur motus voluntarius, cum cognitio, in mente vel sensu, mouet βούλησιν, *appetitionem voluntariam*, hęc cerebrū & in eo τὸ κινητικὸν καθ' ὁρμὴν, *partem qua mouetur secundum appetitionem*, cerebrum, neruos & spiritus, hi musculos, musculi & sese, & chordas affixas mēbris, vel membra ipsa, sine chordis.

Motus voluntarii historia.

Nam tunc etiam, cum motiuam cerebri vim appetitiones duæ inferiores incitant, prius in cerebro φαντάσματα, *visa*, de illis mouent rebus, quas vel desiderant, vel auersantur: hæc menti innotescunt: mens, re deliberata, voluntati proponit, an obsequi appetitionibus illis, atq; indulgere, vel aduersari, motiua virtute repressa, conueniat. Voluntas, pro vt dirigit eo, quo opus est, mente præeunte, aut cohibet.

Quare nunquam illæ motiuam impellunt, nisi assentiatur voluntas, vel sponte, vel coacta, vel violenter oppressa.

Species rerum, quæ vel intra nos sunt, vel foris versantur, deferuntur ad cerebrum, cum spiritibus, qui in organis & neruis continentur, tum neruis ipsis imbutis, aut velut effiguratis, aut immutatis obiectorum qualitatibus, & iisdem, progressu continuo, in cerebrum propagatis.

Certa enim & peculiari singulorum sensuum nerui sunt à natura temperie instructi, qua non promiscuè quæuis, sed sui generis obiecta percipiunt: ὀπτικοὶ, *qui visui inseruiunt*,

Nerui sensitiui à reliquis diuersi.

colores & lucem; ἀκουστικοὶ, *qui auditui inseruiunt*, sonos; γευστικοὶ, *qui gustatui inseruiunt*, sapores tantum, qui in osculo ventriculi consistunt, suctionem venarum, & cibi ac potus indigentiam, sparsi in totum corpus, reliquas qualitates apprehendunt.

Spirituum vero ea est tenuitas & puritas, is fulgor, vt primis impressæ qualitates subito in omnes, qui, continuo à cerebro tractu his cohærent, diffundantur.

Sensuum interiorum formatio.

At quomodo interiores sensus formentur, difficilior quæstio est.

Tres interiores sensus.

Quod tres sint sensus, locis & actionibus diuersi consentiunt Medici.

Φαντασία, *sensus communis*, species ab exterioribus appulsas sensibus excipit, complectitur, ac discernit: collocatur in anterioribus cauitatibus primorum ventriculorum.

Διανόησις, *cogitatio via quadam progrediens*, longius progreditur, & vel ab his sensu perceptis speciebus exorsa, collatis illis inter se, constituit discrimina, & cùm discernens has inter se, & ab obiectis, quibus innititur, tum separans, alias antea cognitas, componendo, diuidendo, ratiocinando cõtexit alia plura, connexione Syllogistica, donec ad prima deueniat principia methodo synthetica: vel procedit à principiis, natura, menti insitis, accommodans ea ad singularia, & eliciens atque extruens inde, longo ordine, plura, methodo analytica.

Μνήμη, *memoria*, species sensu apprehensas, cogitatasve, aut inuentas, retinet ac custodit. Reponitur hæc, in cauitate cerebri postrema, quæ cerebello, & dorsali medullæ cõmunis est: vt altera, in mediis ductibus primarum cauitatum, aut, secundum aliquos, in ventriculo medio. Et quanquam vt arbitrarios motus voluntas, ita has actiones mens sensibus interioribus, dum anima corpori inhæret, coniuncta, secundum normam noticiarum sibi insitarum, gubernat & moderatur: tamen, in his efficiendis, magna cerebri vis, & magnus est vsus.

Phantasiæ & Memoriæ actiones, aliquanto minus sunt obscuræ. De memoria, ex Platone, dictum antea est, à spiritibus velut tinctis imaginibus rerum imprimi notas cerebro: itemq; quomodo vis cerebri res natura diuersas seiun-

gat

gat ac separet, quæ à diuersis adferuntur organis, ex diuersis partibus.

Διανόησις. *facultas cogitationis progredientis ab vno ad alterum*, cogitatu & explicatu difficilima est: hoc tamē constat, ordiri eam, aut à Phantasia, seu speciebus, quas organa exteriora offerunt & exhibent sensui communi: aut à memoria reuocatis illis, quæ memoriæ cōmendata sunt: aut à noticiis primis, quas secū mens adferēs promit ac suppeditat. *Διανοήσεως ratio.*

Vt ergo, cor cognitione impulsum, affectus gignit ea tēperie, quam, ex prima sui constructione, acquisiuit, & dilatatione sui, ac coactu: ita cerebrum, cum mens requirit alicuius rei cognitionem, aut considerationem, ad quam illi sensuum ministerio opus est: excitatum ab ea, (vndecunq; inchoet) sua temperie, cum expeditius aliquanto cōmouet sese, agitans non fortuito, turbatove, sed æquabili, cōgruo, ac regulato motu spiritus, tum eosdē sua natura informes sed claros lucidosq;, & cuilibet speciei suscipiendæ aptos atq; idoneos, conformat imaginibus obscuris quibusdam, quas effingit, illo sui spirituumq; motu, ex ante figuratis simulacris, moxq; ex his rursus propagat alias atq; alias, sicut lingua vocem, ex arteriæ asperæ angustis hiatibus, inconditum quiddam resonantem, motu suo frangit. temperat, & format.

Rursus vt lingua, etsi cerebri impulsu, & vibratu diuerso modulatos sonos efficit, variatq; mirifice, vt, continuo spiritu, vox trahatur in longum, & varietur inflexo, distinguatur conciso, copuletur intorto, promittatur reuocato, insusucetur ex inopinato, & murmuret secum: deniq; vt doloris, aut voluptatis edat indicia, gemitu, planctu, exclamationibus: nihil articulatum tamen per sese, nihil characteristicis indicibus noticiarum, & sermoni simile effingit, quod in brutis manifestum est. sed quę accedit in hominibus mens intelligens, quæq; cerebri impulsus, & agitatę linguæ motiones gubernat, hæc demum alia vi præstantiore modulatos illos sonos articulatim distinguit, simulq; intercisas particulas, velut cōsignat notis ac characteribus, qui non lætitiam solū, aut mœsticiam, sed veri falsive, honesti aut turpis quasi formam exprimūt, ac velut pingunt ideas rerum. *Cogitationū formatio linguæ similitudine declaratur.*

Sic cerebrum, etsi vi sua agitatis, interruptis, distributis,

& directis ad ordinem spiritibus, rudimenta quædam adumbrat cogitationum, velut primis lineis ductis, cuius itidem rei brutorum Phantasiæ exempla præbent: tamen expressum, integrum, firmum, ordine cõtextum, recte cohærens nihil, nisi totam illarum specierum formationem & connexum totum, atq; cohærentiam dirigat, moderetur, & absoluat vi longe nobiliore, mens ipsa alia præstantiore luce affusa, quam illa est, quæ à solo cerebro proficiscitur.

Rursus etiam aberrat hęc cogitationum formatio, (quę nihil est aliud, quam effictio quędam, & repræsentatio imaginis rerũ cogitatarũ, in spiritibus, ac cerebro) cũ cerebro corrupto aberrat prima ceu delineatio, &, vt ita dicã ἰχνογραφικὴ, *quæ quasi vestigium operis futuri describit*, informatio cogitationum, vt in Maniacis: cumq; spirituum non est, ad formationem, conueniens habitudo, ex vitio aliquo.

Perficit itaque διάνοιαν, *cogitationem via quadam progredientem*, cum cerebro, mens ipsa, tum naturales cerebri motus incitans & accelerans, aut contra retardans, cum opus est, mensura regulata: tum recte connectens diuersa, & ex vno aliud, ordine congruo, detexens: tum sua luce, velut inchoatos colorum ductus expoliens & collustrans, in illis imaginibus, quas inchoat, obscura adumbratione, cerebrum. Neq; has, aut solum cerebrum, sine mente aut mens sola sine cerebro conficit.

Mentis actiones in corpore omnes organica.

Quanquam itaq; Plato inquit in Thæteto, τὰ μὲν αὐτὴν τὴν ψυχὴν δι᾽ ἑαυτῆς ἐπισκοπεῖν, τὰ δὲ διὰ τῶν τοῦ σώματος δυνάμεων, *animam alia quidem ex seipsa cõsiderare, alia vero adminiculo facultatum corporis*: tamen vt sentiam, nec διανόησιν, *cogitationem discurrentẽ*, fieri vllã, nec φαντασίαν, nec μνήμην, *phantasiam, nec memoriã*, sine cerebri actionibus, in homine, dũ hęret, in corpore, anima rationalis, quãtumuis inorganica sit ipsa, cum his tum illis, quæ supra exposita sunt, moueor.

Non inficior tamen, mentem insitas & innatas noticias promere, sua vi, citra opem organorum corporis, sicut lux radios emittit: suntq; illæ noticiæ lumen illud, quo tenues, euanidæ, & caligantes, in spiritibus, & cerebro, imagines illuminatę enitescunt & effulgent: Sed nunquam has, ad cogitationes alias, sine organis cerebri, accommodat.

Ideo Platonicum dictum, quod quædam anima consideret,

deret, per se, non vtens organis corporis, intelligo, de insitis noticiis: & rursus, de harum accommodatione, ad vsum, id est, ad obiecta sensibus percepta, & contextas inde ratiocinationes: illud Aristotelicum interpretor, non cernere mentem ea, quæ foris sunt, nisi ministerio sensuum.

Platonis & Aristotelis dicta de actionibus mentis explicata.

Ad hunc modum, memoria fit, spiritibus eas species, quibus imbuti sunt, dum, regulato motu, in sinum præcipitantur posteriorem, velut agglutinantibus illis partibus cerebri & cerebelli, quibus illiduntur. Illæ verò tanto difficilius adhærescunt, quanto cerebrum siccius est, ac durius, quod impressioni ob duritiem, tardius cedit, sed semel affixę diu permanent, tanto rursus citius inhærent, quanto humidius est cerebrum, sed deteruntur facile, atq; abolentur, aut, velut superinductis aliis, obliterantur.

Sic eadem vi cerebrū, inter species diuersas externorum sensuum, quas ab organis spiritus referunt, discernit.

Scio, maiorem harum rerum esse obscuritatem, quam vt peruestigari à quoquam, aut explicari possint, cogitandæ tamen sunt: Idcirco has recitaui coniecturas, saluo semper cuiusq; meliore iudicio. Nunc hæc, ad somnia accommodabimus.

Fit somnus, tum quod cerebrum, laboribus diurnis defessum, siccatumq;, & exhaustū spiritibus, appetit quietem, rigationem sui, & instaurationem spirituum, sensu naturali, & consentiente anima, sese ceu relaxans cessat, à motu vehementiore: tum quod maiore copia collecti, ex ventriculo, & toto corpore, vapores, addensatiq;, ac liquefacti refluunt, depellunt calorem superfluum, à superioribus deorsum, humectant neruorum radices, & ipsos neruos, &, ad exteriora membra sparsi, *αὐλήσει συστάσει, cohibitione & coarctatione* quadam vndiq; circumfusa cogunt calorem introrsum, vt Aristoteli placet.

Somni generatio.

Id autem fieri hoc modo iudico, & loquor de somno naturali. Corpore ad quietem composito, & animo, à curarum & cogitationum intentionibus, relaxato, sedatis etiam, ac quasi compressis affectuum commotionibus, cor & cerebrū illum suum vehementiorem impetum, de quo diximus, remittunt, contenta leni altero & Physico.

Remissionis huius causa est, quod & præsidium viuifici

caloris Solis; tum ſub Occaſum præcipitati, decedit, & occulto quodam ceu ſenſu languoris, ex deceſſu defectuq; luminis Solis, & contentionibus diurnis contracti membrum vtrumq; appetit, & refectionem ſui, ex laſſitudine, quæ concitatiores motus comitatur, & reſtitutionem ſpirituum abſumtorum & corroboratione̅ languefactarum virium, quæ fit nutritione, & vera ſuauiq; humectatione. Nam, quod caret alterna requie, durabile non eſt.

Eſt autem animalium ſpirituum origo ex vitalibus, quos virtus cordis incendit in halitibus de ſanguine expreſſis. Vt ergo animalium ſpirituum fiat inſtauratio, reparari prius vitales, neceſſe eſt: Vt hi recuperentur, idonea his materia, in coctionum officinis, vt excoquatur oportet, qua & membra ipſa reficiantur.

Quare cor, vt ſeſe primum recolligat ac refocillet & poſtea cerebro nouorum ſpirituum copiam comparet ac ſuppeditet, reuocat ab extremis, de calore natiuo, quantum ſat eſt, ad hoc perficiendum, ſicut id vniuerſim, ad conſeruationem ſui, cum res poſtulat, ſpirituum reductione vti cernimus.

Hoc dum fit, diminuitur cerebri calor, quem & ipſius cerebri, & totius corporis motus atq; agitationes interdiu exuſcitant: fouent vero, atq; adaugent, cum tranſmiſſi à corde per arterias, magna copia, ſpiritus vitales, & præter hos, halitus calidi, qui ex toto corpore, præſertim motu atq; exercitiis calefacto, per venarum & arteriarum propagines, ſua leuitate ſurſum enixi, cerebrum petunt: tum radiorum ſolarium virtus, & circumfuſi aeris tepor.

His ergo fomentis deſtitutus cerebri calor fit remiſſior multo: cordis vero calor, & partium vicinarum intenditur, ex retracti caloris confluxu, ad interiora, & cordi circumſita. Nam tam illis τῷ θρεπτικῷ *parti vegetati*, deſtinatis membris, quam cordi, vberiore calore opus eſt, vt & nutrimentum exactius coquant, & cordi ſpirituum vitalium materiam exquiſitius præparent.

Nam, quod interdiu, officinis coctionum, præſentis Solis viuifici radij, quibus mirifice affici, vegetari, & roborari δυνάμεις, *facultates & vires*, corporum experimur, & moderata ac tempeſtiua præſtant exercitia: hoc, noctu ſupplet & com-

compensat natura repetiti, & reducti, ac velut coacti in vnũ, & conclusi caloris, coagmentatione circa cor & præcordia, partesq; subter præcordia locatas.

Languefactum hoc modo calorem cerebri, magis etiam hebetat, frigida humiditas aeris nocturni, cum inspiratione attracti, tum per poros, in cerebrum penetrantis: quæ quidem & *ἀντιπερίστασιν, cohibitionem & compressionem*, efficit, in reliquo corpore, calorem, ab exterioribus, intro repellendo.

Adauctus ergo, circa præcordia, & totum imum ventrē, calor natiuus, excitat, de nutrimento, multum suauium halituum, qui delati in cerebrum, huius frigiditate, quæ, ex diminuto calore, extitit, densantur in liquores. Hi vero, & cerebrum suauiter imbuunt, & sparsi ad radices neruorum, eosdem subeunt atq; implent, & ipso refluxu, obuium, & ad summa enitentem calorem repellunt ac deprimunt.

Somni materia.

Est ergo ceu materia somni largior humiditas, ac suauior ex densatis frigiditate vaporibus, quos, de nutrimento calor exprimit. Rigat enim hæc, impletq;, cum ipsum cerebri corpus, tum natos ex eo neruos, abundantius.

Somni causa efficiens.

Causa efficiens, est in vtroq; membro, corde, & cerebro, ex appetitu quietis, remissio omnis contentionis: in corde verò etiam reuocatio natiui caloris, ad quam sequitur, vt extrema membra, & præcipuè cerebrum, propter plures alias causas, refrigescant, & ima internaque præcipue, circa præcordia incalescant. Ab hoc calore halituum copia cietur, ex nutrimento: ex halitibus densatis, fit humiditas larga, quæ cerebrum & neruos opplet.

At hæc humiditas, cum rectè membra valent, non est crassa, viscida, aut nimia, vel aliena affecta qualitate: sed moderata, dulcis, liquida, fluens leniter, & in poros sese cerebri, ac neruorum ingerens.

Cessante motu cerebri vehementiore, & neruis humiditate oppletis copiosiore, mox concidunt membra, velut grauata, sentireque & moueri desinunt. Non enim tanta amplius spirituum copia in neruos influit, nec tam efficaci impelluntur motu, nec penetrant, viis aliquantulum intercluss. Quare cerebrum ab illis liberum solutumque, & quasi subtractum motibus operosioribus, agitatur per se-

se,& vacat spirituum animalium refectioni.

Si ergo tunc cerebrum non, vel copia crudorum halituum, ampliore iusto, impeditur omnino, aut velut obnubilatum turbatur: vel, ex nimia defatigatione, defectuque spirituum, omnem remittit ac deponit conatum: gignit φαντάσματα, *visa*, excitatum stimulatumve, aut illis speciebus, quæ vel in ipso, ex firmiore impressione, crebriusq; repetita cogitatione, aut tractatione vigent, vel, de interdiu visis auditisve negotiis, in organis residuæ remeant sursum, ad fontem neruorum, aut transmissis à corde aliquo affectu implicato, aut nouis prorsus natis, vel ex membris cerebro neruorum interuentu colligatis, eorumque affectionibus naturalibus vel accidentariis, membranis cerebri, corde, ventriculo, epate, liene, vasis generationi destinatis: vel humoribus certis redundantibus, in toto corpore, aut aliqua parte: vel temperie totius, quarũ quædam, neruis immutatis, quędam, vaporum forma, cerebrum afficiunt, & sensum ei alicuius rei inferunt.

Somnia in cerebro quo modo generentur.

Ab his ordiens ea progressione, qua in vigilantibus, & eadem vi, nimirum temperie sua motuq;, aut illo naturali, aut paulo vehementiore, sed imbecillioribus omnibus, minusq; validè intensis, texit alia ex aliis, aut serie concinna & conueniente, aut turbato ac confuso ordine.

Quod si inest naturæ cerebri & totius, ex peculiari astrorum positu, vis præsaga futurorum, vel publicorum, vel priuatorum: illa præsensione occulta naturæ, sese velut commouentis & accingentis ad occursum rei, quæ impendet, cerebrum excitum, format φαντάσματα, *visa*, respondentia insito sensui, ea vi, quæ est à stellis, velut regulante cerebri actum.

Et φαντάσματα, *visa*, ipsa quandoq; explicate ostendunt euentus, quandoq;, & vt plurimum: αἰνιγματικῶς, *ambagibus quasi inuoluta*, ac figurate. Sicut enim natura, alij rectius ratiocinantur, aut coniectura sagaciore collimant quæsita aliis: sic vis præsaga futurorum, in aliis, alia somnia expressa aut figurata gignit, & alias in animo, agitat versatq; formas, aut liquidas, aut confusas, aut variatas. Hoc modo Physica fiunt somnia, & præsagientia.

Primi generis somniorum, cum reliquiæ earum rerum mouen-

mouentur & agitantur, de quibus vigilantes aut cogitauimus, aut egimus, frequenter meminerunt Poetæ. Apud Theocritum Piscator inquit:

Πάντα κύων ἄρτως μαντεύεται, ἰχθύα κ' ἠγών: id est,
Somnia sunt canibus panes, mihi somnia pisces.

Claudianus.

Omnia quæ sensu voluuntur vota diurno,
Pectore sopito reddit amica quies.
Venator defessa toro cum membra reponit,
Mens tamen ad syluas & sua lustra redit.
Iudicibus lites, auriga somnia currus,
Vanaq; nocturnis meta cauetur equis.

Lucretius.

Induperatores pugnare, & prælia obire.
Nautæ cum ventis contractum degere bellum.

scilicet somniant, & quæ sequuntur.

Eiusdē generis somnia, quæ ab intrinseco oriūtur principio, experientia suppeditat Medicis nota, qui inde non rarò, de inuasuris morbis, si valent somniantes, aut de affectionibus, humorumve excessu in ægris diuinant. *Somnia ab interno principio orta.*

Natura πικρόχολοι, *biliosi & iracundi ex redundante in iis flaua bile* incēdia, vstiones, rixas, contentiones, pugnas, colores flauos, volatus, somniant: Melancholici caligines, tenebras, atros, fumos, oberrationes nocturnas, vagationes per solitaria loca, spectra, tetras species, tristia omnia: Phlegmatici aquas, balnea, nauigationes, mersiones in aquam, onera grauantia & impediētia incessum, aliaq; similia: Sanguinei læta conuiuia, choreas, complexus, rutila: Amantes, complexus eorum, quos amant, & amicas ac blandas collocutiones: Qui sitiunt, affatim se haurire aliquid. *Biliosorum somnia. Melancholicorū somnia. Phlegmaticorū somnia. Sanguineorū somnia.*

Quibus affecta sunt, vel obstructa posteriora cerebri, humore viscido (quem morbum ἐφιάλτην vocant & incubum) velut premi sese, ac strangulari imaginantur in somno.

Quibus vitiosis osculum ventriculi confertum est humoribus, ex ascensu venenatorum halituum, afficientium cerebrum, tetris vexantur somniis, & terrentur inusitatis pauoribus.

Galenus plurima recitat exempla, inter quæ extat & hoc de Phthisico quodam, qui cum somniasset, se in suo natare sanguine, & Medici postridie somnium, de redundantia sanguinis interpretati, venam incidissent, cum sanguine animam exhalauit.

Somnia ne turbentur multa requiruntur.

Sed, vt fiant somnia, & ea quidem non confusa, aut turbida, requiritur vtrunque, tum, vt sit cerebrum, à natura rectè temperatum, & omnibus suis exquisite, integreq; ac debite conformatum partibus, vigeant actiones sensuum interiorum, & ventriculorum cerebri sit amplitudo iusta, & conueniens situs: tum, ne impediatur aliquo forinsecus aduenięte, vt affectionibus aliquibus, παρὰ φύσιν, *præter naturam*, in quacunq; parte aut ira aliisve cordis commotionibus, aut crudis, ex ventriculo, & confertim irruentibus halitibus: sed tẽperatis escis, modicisq; potationibus ita sit affectum, vt, sopito corpore, animus vigilet. Quod si vel illud desit, vel hoc accedat, nihil fit ordinatum aut regulare. Vt in ratiocinando errant, cum aliquid serij meditantur, applicato in eam cogitationem, atque intento animo, quibus male constitutum est cerebrum: sic multo magis errabunt somniantes.

Crapularũ noxa.

Crapulis vero turbantur cogitationes, quas vigilantes instituimus. Quanto magis errorem adferent, ac perturbationem somniis, quæ sunt tenuia & euanida simulacra rerum, à cerebro, leui motu velut informata: & tamen tanto euadunt certiora atque illustriora, quanto minus in cerebro est impedimentorum?

Platonis locus de somniis.

Plato in nono Politicorum, de posteriore caussa, pulcre philosophatur, quem locum Cicero eleganter reddidit. Vide, inquit, quid Socrates, in Platonis politia loquatur. Dicit enim, cum dormientibus ea pars animi, quæ mentis & rationis particeps sit, sopita langueat: Illa autẽ, in qua feritas quædam sit, atq; agrestis immanitas, cum sit immoderato obstupefacta potu, atque pastu, exultare eam in somno immoderateq; iactari. Itaq; hinc omnia visa obiiciuntur à mẽte, & ratione vacua, vt aut cum matre corpus miscere videamur, aut, cum quouis alio homine, vel Deo; sępe belua: atq; etiam trucidare aliquem, & impie cruentari, multaq; facere impure atq; tetre, cum temeritate atq; impudentia.

Atqui, moderato cultu atq; victu, quieti se tradiderit, ea parte animi, quæ mentis & consilij est, agitata, atque erecta, saturataque bonarum cogitationum epulis: Eaq; parte animi, quæ voluptate alitur, nec inopia enecta, nec satietate affluente, quorum vtrumq; præstringere aciem mentis solet, siue deest naturæ quippiam, siue abundat atque affluit: Illa etiam tertia parte animi, in qua irarum existit ardor, sedata atq; restincta: tum eueniet, duabus animi temerariis partibus compressis, vt illa tertia pars rationis & mentis eluceat, & se vegetam ad somniandum, acremq; prębeat: tum & visa quietis occurrent tranquilla atq; veracia. Hæc Cicero.

Explanatiora etiam, & lucidiora obiici somnia, matutino tempore, cum depulso de pectore, &, in omne corpus diuiso ac mitificato cibo, animi sese quiete satiati, minusq; impediti, in aliquam intendunt cogitationem.

Præsagientia à Physicis differunt, non propinquis efficientibus: eodem modo enim à cerebro formantur: sed remotis & antecedentibus causis. Non enim, vt illa ab humorum motu, copia, & qualitatibus, aut affectionibus certarū partium, aut temperamento: sed vi stellarum insita præsagitione cientur, quæ, ad præsensionem impendentium euētuum, velut commouens sese, eorundem sensu, cerebrum afficit: hoc illo commonefactum sensu, sese ceu recolligens, dum, quales futuri sint, meditatur, suorum progressu sensuum eliciens aliud, ex alio, format illos pingentia φαντάσματα vel perspicua, citraq; ambiguitatem, vel ænigmatica, notarum quandoque, quandoque ignotarū rerum figuris vsurpatis, prout sensus ipse, in natura euidentior est, atque acrior, vel obscurior, & hebetior, visque ipsa mentis excitatior est, & rectior. *Somnia præsagientia.*

Et vt reliquas cogitationes, ita talia phantasmata, gubernat & absoluit mens, opitulatura quasi, aut consultura naturæ, aut prouisura, hac prænunciatione futurorum; quæ, quamprimum naturæ præsagia cerebro innotescunt, simul ea percipit ac pensitat: quoque sunt certiora, eo illustrioribus imaginibus exprimit, cerebri actionibus temperatis, ad conuenientem normam. Vt enim natura, alius alio est felicior Musicus, melior Poeta, acutior Geometra, celerior Arithmeticus: sic, natura, alius alio plus ominatur,

& velut occulto sensu, prędiuinat secuturos euentus.

Aristoteles naturales illas φύσει λάλους, & ὀνειρόπους, καὶ στίχους, καὶ ἀπευθυονείρους, *natura loquaces, & quibus visa offeruntur directè, & sine ambagibus, & coniectandi ac præsagiendi facultate præditos*, esse dicit.

Innascitur omnino aliquibus, ex peculiari cœli influxu (vt si, in conuenientibus locis, Mercurius & Luna consistāt) vis talis, quæ vbi percipit, quæ imminent priuatim illis, quibus inest, si interdiu, cerebro districto occupatoq; cogitationibus aliis, exerat se, pro rerum imminentium conditione, inopinata lætitia, tristitiave afficit: Si noctu, soluto diurnis laboribus cerebro, φαντάσματα, *visa*, vatidica mouet.

Antonii Musæ somnium. Antonius Musa Augusti Medicus, ante prælium, quo in Philippis depugnatum est, cum Cassio & Bruto, somniarat, tabernaculum Augusti in castris diripi: admonitus itaque Augustus, inde decessit. Nec falsus est omine somnij: inter pugnandum enim, fugato illo cornu, tabernaculum à Bruto direptum est.

Astyagis somnium. Astyages Medorum Rex somniauit, vrinam filiæ Mandanes toti inundare Asiæ.

Eidem visa est nasci ex muliebribus filiæ vitis, quæ patulis diffusa ramis, Asiam obumbraret. Significatum est his picturis, filiam edituram prolem, quæ Asiæ regnum occuparet: paulo post natus ex ea Cyrus somnia compleuit.

Cyrus somnio confirmatus. Huic Cyro in Armenios eunti cum exercitu, cùm difficultates quædam, & tardarent progressum, & ancipitem fortunam, ac dubiam minarentur, somniū nocturnum animū addidit, & spem fecit victoriæ. Visus enim sibimetipsi, secūdum quietem, compedibus distineri, & easdem paulo post sponte ruptas dissilire ac decidere, vt, quacunq; vellet, ingredi posset: non fore diuturnas has difficultates, & expeditam victoriam secuturam, inde ratiocinatus est.

Somnium de Ptolemæo Ceraunο. Amici Ptolemęi κεραυνοῦ, *cognomento Cerauni*, qui Seleucum Macedonem interfecerat, viderunt, ipsum à Seleuco rapi in iudicium, vulturibus, lupisq; iudicantibus, &, causa cognita carnes eius passim distribuentibus. Huius somnij veritatem exitus comprobauit: nam non ita multo post à Galatis interfectus, inter cadauera cetera, vulturibus & lupis prœda factus est.

Filia

Filia Polycratis Samij, cuius extat in historiis celebrata felicitas, visa est cernere patrē in aere sublimem, à Ioue ablui, à Sole inungi. Completum est somnium, cum ab Orete patrem cruci affixum, ardores Solis ita percoxerūt, vt liquefacta extillaret pinguedo, quæ cadauer oblinebat, & cœlestes id vicissim pluuiæ abluerent. Cicero multa huius generis exempla recitat, & passim reperiuntur in historiis. *Polycratis Samii filia somnium.*

Diuina somnia sunt, quæ diuinitus immissa sacræ literæ affirmant, non quibusuis promiscuè, nec captantibus aut expectantibus peculiares ἀποκαλύψεις *reuelationes*, sua opinione: sed sanctis Patribus & Prophetis, Dei arbitrio & volūtate: nec, de leuibus negotiis, aut rebus nugacibus & momētaneis: sed de Christo, de gubernatione Ecclesiæ, de imperiis & eorundē ordine, de aliis mirandis euentibus, & certa his semper addidit Deus testimonia, vt donum interpretationis, & alia, quo constaret, non temere ea obiici, neq; ex natura nasci, sed inseri diuinitus. Talia fuerunt somnia Iacob, Ioseph, Pharaonis, Nabuchodonosor. *Somnia diuina.*

Diabolici generis sunt omnia illa, quæ Diabolus olim offudit Ethnicis, vbi ad delubra idolorum, captandarum talium præstigiarum causa, inuoluti victimarum pellibus cubabant: quæque nunc Anabaptistis, & omni tempore, Enthusiastis, & similibus fanaticis, in abdito, ad nouas patefactiones velut hiantibus, aut magis, & veneficis, promiscue omnibus non conuersis ad Deum, sed suæ subiectis tyrannidi exhibet, eo fine, vt cędes, flagitia, ac scelera struat, & stabiliat idololatriam. *Somnia Diabolica.*

De talibus loquitur Propheta Esaias. Populus qui prouocat me ad iracundiam, qui habitat in sepulcris, & in templis idolorum dormit.

Recensui supra, inter oracula, aliquod loca, in quibus pernoctare consuetum fuit Ethnicis, vbi responsa de quæsitis rebus, somnij specie Diabolus, non voce reddebat. *Loca in quibus somnia captabātur.*

Lacedæmonij, in fano Pasitheæ: somniandi causa excubabant: & Æsculapium vera indere somnia, creditum fuit, ideo eius templum frequens Græcia adiit & honorauit. Calabri Podalyrium Æsculapij filium consulturi, ad eius sepulcrum, agninis instratum pellibus, ipsi quoq; iisdem cooperti, decumbebant.

Sed sunt,& fuerunt pleraq; à Diabolo profecta somnia ἀμφίβολα καὶ ἀσαφῆ, *perplexa & obscura*, &, vel palam fœda scelera, vel idolomaniam tetram exegerunt ac confirmarunt: interdum pœnas scelerum, & tristes ac tragicos denunciarunt exitus.

Bruti somnium. Bruto, ante prælium in Philippis, tetra secundum quietem species visa est dicere, Tuus ego sum Brute, κακοδαίμων *malus genius*, in Philippis me videbis. Simile, de Cassio Parmensi, commemorat Valerius.

Bello Latino, cum duobus Coss. Romanis, Decio & T. Manlio Torquato, eadem somnii species, eadem nocte, exhibita, moneret vtrumque, ex altera acie, Imperatorem; ex altera, exercitum diis manibus deberi: & conuenisset inter vtrumque, vt is, cuius cornu primum laborare cœpisset, suo capite fata patriæ lueret: neutro id reformidante, Diabolus Decium deposcit, qui, concitato equo, in confertum hostium agmen insiliens, magna strage edita, tandem obrutus & confectus telis, concidit.

Latini cuiusdam somniū. Quidam Latinus iussus erat in somno referre ad Consules, præsultorem, proximis ludis Circensibus, Ioui non placuisse, quæ res nisi attenta ludorum instauratione, piata esset, secuturum nō mediocre vrbis periculum. Ille cum hoc non fecisset, Diabolus filium eius interemit.

Sophoclis somnium. Sophocles Tragœdus, cum, ex æde Herculis, patera aurea grauis surrepta esset, in somnis videre visus est Deum ipsum indicantem furti autorem, quod semel ille iterumq; neglexit: vbi idem sæpius rediret, ascendit in Areopagum Sophocles, & rem detulit. Areopagitæ, comprehenso eo, qui erat à Sophocle nominatus, quæstioneque adhibita, extorserunt confessionem furti, & pateram.

Epitelis somnium. Epiteles instaurator Messenæ, post Messeniorum ab exilio reditum, moneri in somno visus est, vt, in quocunque Ithonæ loco, Taxum enatam reperiret & Myrtum, terra in medio harum, perfossa, anum liberaret, quæ æneo inclusa thalamo iam pæne animo deficeret. Cum illuxisset dies, perquisito is loco, & vbi eum inuenisset, terra egesta, in vrnam incidit æneam, cuius operculo amoto, tenuissimas albi plumbi laminas, in libelli formam complicatas offendit, quibus sacrificia magnorum deorum inscripta erant.

Horum

Horum restitutionem requisiuit Diabolus, ne intercide-rent & exolescerent, neve, vlla ex parte, idololatria dimi-nueretur. Extant huius generis innumera in historiis, & ex-empla recentes Anabaptistæ atque Enthusiastę suggerunt, quorum somnia, quem habuerunt finem alium, quam te-terrimorum scelerum impunitam licentiam, & horrendas Dei blasphemias?

Differentiis constitutis, & explicatis causis, facile est iu-dicare, an sit aliqua ex somniis diuinatio, & quibus insit ali quid σημαντικὸν, *præsagiens*, quæ ve, & qua ea vi designent, & an assertio sit concessa, atque asseueratio. Etsi nec ratione explicari, nec ad naturam reuocari omnia somnia possunt, & varietates sunt, in eo genere, quod præsagiens nominaui mus, maiores, quam quas vel memoria complecti omnes, vel obseruando notare possumus: non conuenit tamen, aut fidem derogare omnibus, ex vnius generis infinita, tortuo sa, incerta perplexitate, aut confirmare omnia, ex vnius ge-neris euidenti certitudine.

Somnia quæ σημαντικά, & quæ ex his concessa.

Nec proueniunt, ex animis ipsis, & natura, omnia so-mnia, nec societas est nulla, cognatioque quibusdam cum natura.

Minime assentior, eam esse vim animorum, atque natu-ram, vt nullo aduenticio pulso, sed suo sese incitent motu, incredibili quadam celeritate, ad eos à corpore secessus li-beros, solutosque, & à sensibus curisque vacuos, quibus ita agitentur, vt versentur in eis admirabiles rerum formæ at-que actiones, vt multa prouidere, multa audire videantur, atque cognoscere.

Neq; illud admitto, nullas in animos, aut dormientium, aut vigilātium obrepere imagines extrinsecus, sed omnia, quæ volumus, nobis nota esse: & nihil esse, de quo cogita-re non queamus: nihil esse, cuius non possint animi effinge re ideam atque effigiem.

Prorsus dubium non est, multa indi diuinitus præstanti-bus & heroicis viris, etiam non conuersis ad Deum, quos exuscitat Deus, ad res magnas & necessarias gerēdas: mul-ta piorum & credentium animis, cum fide efficiuntur tem-pla & habitacula Spiritus sancti: Multa profanorum & im-piorum animis inspirari à Diabolo, cuius est proprium,

mentes humanas mendacibus & falsis concitare visis, iisq;, aut apertis & claris, aut tortuosis & obscuris.

Ab hoc sunt vatum furibundæ prædictiones: ab hoc mente hi permouentur & aguntur in furorem, vt, nec à quo, nec in quem agitentur modum persentiscant, nec, quid de semetipsis fiat, intelligant & quid fundant, ignorent.

Nihil minus, quàm sine ratione & scientia, motu suo animi soluto liberoque incitantur tunc, cum velut abstracti à sensibus corporis, duorum modorum altero, vno furente, altero somniante, sine coniectura, sineque obseruatione diuturna ceu præsensione quadam interna augurantur, atque egerunt futura, quæ naturalis non est, sed aduenticia.

Furores vatum vnde oriantur.

Non sua sese vi furentium vatum animi in furorem concitant vatidicum, & rerum futurarum prouidum: sed, vel vitio valetudinis insaniunt hi, vel dementantur à Diabolo, vel vtroque modo afficiuntur: &, non vi furoris, qui mentis error est, & perturbatio, sed, hoc duce, cadunt, hoc dictatore, renunciant prædicta: quod & somniantibus quandoque euenit, cùm afflatus Diabolicos captant.

Neque minus vnquam mouentur liberè animi, quàm cùm talibus correpti furoribus obsidentur, & agitantur à Diabolo.

Refutatio Philosophorum, de libera animorũ concitatione in somniantibus.

Procul facessant itaque commenta Philosophorum, de concitatione libera animorum in furentibus, & somniantibus. Alia enim vis est, quàm mentis ipsius, quæ immissa extrinsecus eam ita mouet, vt prouidam efficiat rerum futurarum illarum, quarum præsagia naturæ nulla insunt: hæc verò, si cum furore, rationisque perturbatione, & impietatis, profanitatis, spurciciei, & similium flagitiorum est coniuncta argumentis authorem repræsentat ac demonstrat suum: Sicut contra sua, & certissima, atq; indubitata prorsus habet argumenta, ac testimonia illa, quæ à Deo proficiscitur, scilicet vis, non mota, sed constante ac vigente ratione, cognoscens, & videns, & interpretans, non ambigua & ancipiti coniectura, sed explanatione certa atque explicata, ea quæ portendi ac præsignificari diuinitus, sentit & intelligit.

Vt autem hæc, quæ diximus, somnia foris adueniunt: sic ab interno cientur principio reliqua, quorum cum natura societas est euidens. Nam, & inesse naturis quibusdam vim

peculiarem præsagam, impendentium ipsis casuum, iisque, quos cognatione sanguinis attingunt, propter συμπάθειαν, quæ est continuatio coniunctioq; naturarum, sæpe verò & publicis rebus: &, ingenito sensu percipere naturas omnes nocumenta, quibus infestantur, atque releuationes, obscurum non est, vt diximus.

Vt igitur, ex physicis somniis, sæpe Medici aduenientes & crescentes morbos, & nonnullas valetudinis significationes intelligũt, pleni ne simus, enective, multaq; huius generis alia, quæ, cum somniis, naturali cogitatione iunguntur: sic præsagientium omina aliqua, & monita naturalia sunt.

Sed cum ex his, tum ex quocunq; alio diuinationis genere, superstitio, quæ vellicat assiduè animos hominum, instat & vrget, &, quo te verteris, persequitur: huius ergo stirpes omnes, excisas ac procul eiectas volo: artes ipsas verò ac doctrinas ab his repurgatas, conseruandas censeo.

De singulorum ergo generum conditione, ordine dicam. Diuina certissima sunt citra controuersiam, & solis illis fides adhibenda est. Quæ sint diuina, cognoscemus, si ea, ad normam verbi patefacti, collata examinauerimus. Etenim si congruerint antè traditis exactè, si noui nihil, & quod discrepat ab illis, quæ sunt immutabili lege Dei, & doctrina Euangelii, explicata & sancita, statuerunt, erunt à Deo: Si religionis fuco, contraria illis requisiuerint, iudicio Dei declarato in verbo, condemnentur. Cumque, vt cetera opera, sic somniorum exhibitionem Diabolus imitatus, irrepserit, ea occasione, in improuidos & stolidos hominum animos; ne tales, è cœlo ἐνθουσιασμούς, *afflatus diuinos*, expectemus, alligauit Deus animos, ad expressam doctrinæ suæ vocem: in ea se conspici, & pernosci voluit, qua, erga homines, sit mente, quidve significet nobis, quemadmodumque ea procurari, quæ requirit, atque expiari, quibus offenditur postulet: non hæc ex somniis fingi atque æstimari, opinione nostra, absq; rectore, voluit. Idcirco fanaticorum delira φαντάσματα, *visa*, quæ monstrata sibi diuinitus iactitant, procul fugiamus atque execremur.

Somniorum conditiones.

Diuinationes Medicas, ex primi generis somniis de caussis internis latentibus, quibus vt effectus suis caussis respondent, approbat Deus, vt totam artem Medicam, cuius ipse

Diuinationes Medicæ ex somniis concessæ.

author est, & conseruator. Etenim deducunt somnia, cum signis ceteris, ad cognitionem temperamentorum, internorum affectuum, humorum, qui exuberant in corporibus, atque agitantur: at illa attente considerare, & exquisite pernoscere medicaturum, necesse est. Galenus exempla habet.

Palæstritæ cuiusdam somnium.

Palæstrita quidam, in cisternam sanguine plenam mergi se somniarat, adeo, vt vix eluctari posset: hinc sanguinis exuberantiam raciocinati Medici, eo, quod abundauit detracto, auerterunt vitæ pericula. Alius quispiam, cum somniasset, alterum sibi crus velut induratum lapidescere & obrigescere, paulo post paralysi correptus est.

Somniis præsagientibus non fidendum.

Præsagientia somnia, etsi picturę sunt euentuum, tamen coniectionum, interpretationumque affirmatio prohibita est, cum dicitur Deut 18. Non inuenietur in te, qui obseruet somnia, Et Ieremiæ 37 dicitur, Nolite audire somniatores. Quare non tribuenda est eis fides Quanquam enim coniecturæ, quibus explicantur, sæpe ad veritatem dirigũt: tamen crebrius fallunt: Sæpe ingenia magis declarant interpretum, quam vim consensumque naturæ.

Alexandri M. somnium ad Tyrum.

Multa sunt enim, hoc genere, magis scite coniecta de euentis, quam vere significata: qualis erat, de somnio Alexandri, coniectio ad Tyrum Cum enim somniasset, vidisse se saltantes Satyros, coniector interrogatus inde victoriam ei prænunciauit. petito omine ex Satyri appellatione, cum erupisset in hæc verba, σὰ τύρος, tua est Tyrus.

Multa ancipitia sunt, incerta, ac dubia, quæ in omnem torqueri sensum possunt: fere genus monstrant, non disertę speciem. Multa falsa prorsus Et coniectura ipsa, quæ interpretationes persequitur, nihil est incertius, quæ in varias duci partes potest, nonnunquam etiam contrarias. Ideo sæpe Reges, & Principes, hoc somniorum genere decepti, misere perierunt.

Pompeius somnio deceptus.

Pompeius, vt postremũ cum Cæsare prælium committeret, somnio motus est. Sedenti enim sibi in theatro plausum dari à toto populo, somniarat, quo victoriam annui putabat. Sed errabat in interpretatione. Plausus enim non victoriam, sed incitationes significabat Lentuli, Domitii, Labieni, qui postridie, ad pugnandum eum, spe victoriæ incendebant.

Darius,

Darius, ante congressum cum Alexandro postremum, somniauit, videre se, exercitum Macedonicum ardentem incedere per Asiam, & Babylonem venire, ibique Alexandrum indutum veste Persica, templum ingredi, & statim euanescere. Arbitrabatur ergo Darius Macedonico exercitui significari, per flammas, exitium, & Alexandrum Persicè vestitum, venturum in potestatem Persicam. Sed flammæ arguebant celeritatem victoriæ, & progressionem Alexandri, instar flammæ volitantis, subitam. Vestitus, potiturum ipsum regno Persico, portendebat. *Darius somno persuasus cum Alexandro pugnat.*

Cambysi, fratris Smerdis regio solio insidentis, & cœlum vertice contingentis: Iulio Cæsari, ipsiusmet supra nubes elati, & ad cœlum vsque traducti, species visa in somnis, vtrique cladem portendit, tulitque exitium. *Cambysis & Iulii Cæsaris somnium.*

Sic Xerxen, ducentem exercitum in Græciam, somnium fefellit, in quo coronari visus est olea, cuius ramis omnis terra obumbraretur, mox illa cum somnio euanescente. De hoc genere somniorum, meminerimus dictum à Salomone: Vbi multum est somniorum, ibi multum est vanitatis & errorum: Tu verò Deum time. Et eodem Poëta alludit: *Xerxes somnio inductus res periculosas mouit.*

Somnia fallaci ludunt temeraria nocte,
Et pauidas mentes vana timere iubent.

Diabolica somnia prorsus detestanda sunt, quibus & Ethnici olim, multis modis, & recens Manichæi, Anabaptistæ, Monachi, & fanatici similes decepti atque impulsi, horribilium furorum authores extiterunt, ac defensores. De talibus ὀνειρωκρίταις, *somniatoribus*, dicitur Deuteronomii 13. Propheta aut fictor somniorum, qui loquitur, vt auertat vos à Deo vestro, & facit vos errare de via, quam præcepit vobis Dominus Deus vester, interficietur. *Somnia Diabolica seuerè prohibita.*

Item Leuit. 19. Non augurabimini: Nec obseruabitis somnia. Deut. 18. Non inueniatur, qui Ariolos sciscitetur, & obseruet somnia atque auguria. Nec sit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones consulat, nec diuinos. Nec qui quærat à mortuis veritatem. Ὀνειροπολικὴν ἢ ὀνειρῶν ἀνιχνευτικὴν πᾶσαν οἰωνισμῶν μαντικὸν ὁρμήν, *omnem ex somniis diuinationem, siue prædictionem diuinatricem, quæ ex somniis auguratur*, non tantū Diabolicam, sed ex superstitione natam etiam omnē.

&c cum

& cum impietate coniunctam, id est, sine Dei mandato & testimonio, ex somniorum interpretatione, cum obseruatione, & fide hypocritica præsagientem aut expectantem euentus quoscunque prosperos aut aduersos, condemnat, & his deditos alienos esse vult à cœtu illo, qui est populus Dei & Ecclesia. Etsi enim caret dubio, sine Dei voluntate, euenire nihil: nihil cuiquam accidere eorum, qualia, per omnem vitam, occurrunt innumera, & impetunt atque inuadunt homines, seu corpore, seu animo, à quocumque nascantur authore, nisi certis Dei testimoniis offerantur ac commendentur, quas tamen patefactiones Christus aboleuit astrictis fide omnibus ad verbum & Spiritum sanctum coniunctim, & ad fructus Spiritus, secundum normam verbi patefacti: Nihil tamen istorum obseruari sollicitè, aut excipi ac metu anxiè, aut fiducia, tanquam rei certæ cum spe, vel metu euentus ineuitabilis credi vult. Exercet enim ostentis talibus, in electis, fidem & inuocationem. Ideo ad illa si læta sint, efferri nemo: si aduersa sint, deiici animo & spe nemo: Sed illa precari; hæc deprecari debet, permittendo & subjiciendo sese Dei voluntati ac misericordiæ.

Somniorum interpretes ὀνειροπόλοι

Somniorum coniectores & interpretes ὀνειροπόλοι, ὀνειρομάντεις, & ὀνειροκρίται vocabantur. Ad quorum officinas, quæ ὀνειροπολεῖα dicebantur, confugiebant ἐνυπνιάζοντες, obseruationibus somniorum addicti & intenti, tanquam ad oraculorum delubra. Ab his omnium & præsagiorum, quæ somniis portendebantur, petebant declarationes, cum pleraque aut ænigmatica, aut allegorica, aut ambigua, aut obscura sint, aut mutila. Longo vsu, & experientia comprobata cùm pro ceteris haberentur, obseruatio artem peperit, quæ regulis descripta, libros ὀνειροκριτικοὺς, *de interpretatione somniorum*, edidit. Sed in toto genere, vt dixi, verum & probatum, vsuque admissum nullum est, nisi physicum, ac diuinum. Quod præsagum est, ex causis naturalibus euentuum, præsertim in rebus & actionibus proæreticis, cùm discerni causis à diuinis & Diabolicis non possit à priori, relinqui Deoque commendari debet. Non vult Deus his, neque illorum interpretibus fidem haberi, multò minus captari illa vult. Sed sicut de signis cœli inquit: A signis cœli nolite timere, quia nec malè possunt facere, nec benè: signa

tamen

tamen esse admittit, ideoq; nec *ἄσημα, expertia ominis*, & vana esse, nec orta temere: sic, adhæc somniorum, & similia alia terriculamenta, non vult nos cohorrescere, vt Ethnicos, Dei & promissionum diuinarum ignaros, sed ad ipsum conuerti, & ab ipso solo, fide, cogitationibus, consiliis, precibus, ac spebus pendere totos.

Anacephalæosis artium Diabolicarum.

Recensui diuinatricis artis differentias præcipuas, ex earum genere, quæ sunt Diabolicæ inuentione, exortu, præstigiis, & opere, vsu ac fine, & à Deo vetitæ. Nimirum, Oracula, Vaticinia spontanea, aut quæsitis prouocata *θεομαντικὴ, oracula*, obsessorum: Magica, quibus euocantur Dæmones, aut consuluntur præsentes, ex conuento pactoque, siue à viris exerceantur, siue à sexu fœmineo: *ἐπῳδικὴ* seu incantatoria: *ἱεροσκοπικὴ* siue victimarũ lustrationes: *οἰωνοσκοπικὴ ἢ ὀρνιθοσκοπικὴ* seu auguria: *κλῆρος μαντικὸς*, siue sortes diuinatorias, & sortilegia: *ὀνειροπολικὴ*, seu præsagia & coniecta ex somniis. De his, quid statuat ac sanciat iudicii diuini sententia, in singulis indicatum est. Exodi 22. maleficis decernitur mors. Maleficos ne patiaris viuere. Sunt autem malefici omnes (siue Magi sint, siue *φαρμακευτρίαι ἢ φαρμακίδες, venefica*, siue *ἐπαοιδοὶ incantatrices*,) qui, ex fœdere, & obligatione mutua cum Diabolo, seu expressa illa sit, & conceptis verbis ac conditionibus, seu tacita, ex occulto mutuoq; consensu, dæmoniacas artes exercent, siue ad prædicenda futura, siue ad perficiendum opus aliquod malum aut bonum, quanquam hoc rarius, nec fit, nisi ad fidem facinorum augendam: Nec refert, siue ex ipsis maleficis, aut per ipsos, Dæmon compellatus vel interrogatus respondeat: siue in alio subiecto aut domicilio, ab iisdem consulatur: Opus autem, siue peragat, qui sciscitatur: siue pro eo Diabolus. Iidem enim sunt mali Spiritus, & qui percunctantem regunt, vt mancipium ac domicilium suum, & qui dant responsa ex alio; & colludunt inter se omnes, atq; conspirant. Denique tolli vult Deus omnes, & eradicari ex suo populo, qui quoquomodo pacta & commercia habent cumque cum Dæmonibus.

Prohibitiones diuinæ.

Vsus horum omnium, interdicitur prohibitionibus seuerissimis. Leuit. 19. & Deut. 18. vt dictum est. Hæc interdicta sæpe repetuntur à Prophetis. Ierem. 27. Nolite audire

Prophe-

Prophetas vestros, & diuinos, somniatores, Augures, Maleficos, &c. Esa. 44. Ego Dominus irrita faciens signa diuinorum, & Ariolus in furorem vertens. Recitantur & pœnæ publicæ, quibus hæc βδελύγματα, *abominanda*, Deus vltus est, in historia Saulis & Manassis. Ac præmia & encomia Regum, qui extirparunt, Ezechiæ & Iosiæ, &c. Idololatræ sunt omnes, reiectique à Deo, quia profitentur & vsurpant has artes. Idololatræ sunt & illi, qui, ministerio, & opera horum artificum, Diabolica auxilia quærunt & implorant siue ad nocendum hoc fiat, siue ad malum aliquod propulsandum. Paul. 1 Cor. 10. Fugite, inquit, ab Idololatria. Et 1. Ioh. 5. Cauete vobis ab Idolis. Paul. iterum 1. Cor. 8. Idolum nihil est in mundo. Et nullus est Deus alius, nisi vnus. Item 1. Cor. 10 Non, quod idolum sit aliquid: aut immolatum idolis, quod sit aliquid: sed, quæ gentes immolant, Dæmoniis immolant. Idololatricum itaque omne est, quod fit in quouis horum genere, ac defertur & præstatur Dæmonibus. Quod consortium enim (inquit Paulus 2. Cor. 6.) iusticiæ cum iniusticia? Et quæ communio luci cum tenebris? Et quæ συμφώνησις, seu concordia Christo, cum Belial? Et quæ συγκατάθεσις, seu consensio templo Dei, cum Idolis.

Malefici interficiendi.

Idololatras autem excindi morte præcipit Deus Deut. 13. Si tibi voluerit persuadere frater tuus, filius matris tuæ, aut filius tuus, vel filia, siue vxor, quæ est in sinu tuo, aut amicus, quem diligis, sicut animam tuam, clam dicens: Eamus, & seruiamus diis alienis, quos ignoras tu & patres tui; non acquiescas ei, neque audias, neque parcat ei oculus tuus, vt miserearis, & occultes eum, sed statim interficies eum. Sit primum manus tua super eum, & postea omnis populus mittat manum. Lapidibus obrutus necabitur, quia voluit te abstrahere à Domino Deo tuo. Deut. 17. Si vir aut mulier faciunt malum, in conspectu Domini Dei tui, & transgrediantur pactum illius, vt vadant & seruiant diis alienis, & adorent eos, quæ non præcepi: Et hoc fuerit significatum tibi, audiensque inquisiueris diligenter, & verum esse repereris, & abominatio facta est in Israël, educes virum illum & mulierem, qui rem sceleratissimam perpetrarunt, ad portas ciuitatis tuæ, & lapidibus obruentur. Paul. 1. Cor. 5.

Si quis, cum frater nominetur, sit scortator, aut auarus, aut idololatra, aut conuiciator, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi ne edatis quidem. Nulla est autem maior Idololatria, inter omnes, quam si quis sciens volensque, exclusum semetipsum à diuino fœdere, Diabolico implicet, & Dæmoni se mancipet organum blasphemiarum ac scelerum omnium contra Deum; simulque ad Dæmonem colendum incitet, adducatve alios: Aut, si quis sponte, deserto Deo, desperatoque auxilio diuino, adoret eundem, petens ab illo opem, per Magum aut sagam ministros, contra vetitum. Si recte res perpendatur examinata ad regulam verbi diuini, deprehendetur, quidquid est summæ impietatis ac scelerum exquisitorum contra Deum, ac Dei mandata, omne illud, velut in fascem complicari à mancipatis Diabolo, quocumq; vel nomine tituloque insigniantur, Magorum, Anotorum, Maleficorum, Incantatorum, &c. vel artificio id perpetrent. Concurrunt enim atque coniunguntur vno semper nascente ex alio, abiuratio Dei, Idololatria, blasphemæ voces in Deum, furor manifestus, seductio & corruptio aliorum. Non solos sese enim, sed sæpe & liberos in vtero deuouent, aut editos dedicant, aut despõsatas elocant filias Diabolo, vt olim liberos Idolo Moloch exurebant. Præter hæc, omne, quod possunt, nocendi genus experiuntur & peragunt, insidiis, seditionibus, fraudibus, mendaciis, calumniis, homicidiis, furtis, rapinis, adulteriis, & nefandis commixtionibus cum Diabolo, infectionibus, aut interemtione hominum & iumentorum, corruptione aeris, & rerum nascentium, tempestatibus prodigiosis, &c. Quare & olim homicidii reos fuisse tales artifices, Plato testatur 2. de legibus: & legibus ciuilibus adhuc recte ad supplicia condemnantur, de qua re satis disputarunt alii.

Magia summa idololatria & complicatio omnium scelerum.

DE PRÆSAGIIS MEDICORVM.

RECTE, inter diuinationũ genera, collocatur & Medicorum σημειωτική, *pars ea medicinæ, quæ de signis agit*, quæ considerat signa, argumentia in sanis valetudinem, aut firmam, aut affectam, & labentem in deterius, & totam collapsuram, nisi præsidiis iuuetur, & fulciatur cõmodis: (vtor autem sanorum vocabulo latius, neutros etiam includens) in ęgris actu iam affligentes morbos, naturæq; cum morbis, certamina ac conflictus, secuturas mutationes in melius deteriusve, & restitutionem vel interitum, & extruit inde προγνώσεις καὶ προῤῥήσεις, *prænotiones & prædictiones*, de morbis imminentibus atque obori turis, de cõualescentia, vita & morte, de inuasuris cum morbo, aut aliquanto post Symptomatibus.

Qualis sit, ex quibus deriuata fontibus, quibus incedat insistatque viis ac rationibus, quantum ad totam θεραπευτικὴν *curandi rationem*, adferat momenti, constabit, vbi signorum discrimina explicauerimus, & ostenderimus fontes, ex quibus scaturiunt ac manant. Certe ad ea Medicum, aut excitatos in corporibus morbos, præsertim si intra corpora abditi lateant, cogniturum & amoturũ, aut de exitu coniectaturum, vel repentinis conuersionibus, quæ quandoque incautos, præter opinionem borientes turbant, distrahuntque, oculis atque animo attentum esse oportet.

Medico signorum obseruatio necessaria.

Σημεῖα Græci vocant, & generatim quæuis signa, siue τεκμήρια, *certa & necessaria indicia*, sint, siue, vt à Dialecticis vocantur, εἰκότα *probabilia*, & speciatim εἰκότα, tantum: ac recte discernuntur à Galeno τεκμήρια, & σημεῖα, *signa certa & probabilia*.

Τεκμήρια.

Τεκμήρια *signa certa*, rem vnam atque eandem sua natura, perpetuo necessarioque, citra aliquam ambiguitatem demonstrant: nec fortuitis notantur obseruationibus, sed ratione Logica firmaque, demonstratione nitente consequentia,

sequentia, ex veris causis, aut effectibus certo cognitis, colliguntur. Σημεῖα, *signa verisimilia*, cõtra nec necessario, nec perpetuo, sed vt plurimum eandem rem indicant: & constant ac nituntur consentientis experientiæ argumentis. Galenus 3. Prognost. his verbis discrimen explicat: Τεκμήριον ὀνομάζουσι τὸ διηνεκῶς μὲν ἓν ὁτιοῦν δηλοῦν γνώρισμα: σημεῖον δὲ τὸ ἕτερον ὃ μὲν οὐκ ἀναγκαίως, οὐδὲ διαπαντὸς, ἀλλ᾽ ὡς ἐπὶ τὸ πλὺ μόνον, δηλοῖ ἓν ὁτιοῦν· ἔτι δὲ τεκμήριον μὲν ἐξ ἀκολουθίας ἐστὶ λογικῆς καὶ ἐνδείξεως, σημεῖον δὲ ἐκ τηρήσεως ἐμπειρικῆς: id est, *signum certum appellant, quod perpetuo vnumquodlibet indicat: signum vero nominant alterum, quod quidem non necessario, neque omnino, sed magna duntaxat ex parte vnum quodlibet indicat. Præterea signum certum cõsecutione constat logica, quæ est demonstratio, signum vero ex obseruatione est empirica.* Σημεῖα

Quæ vero ex tota signorum congerie, ad τεκμήρια, *certa indicia*, pertineãt, aut σημεῖα, *signa*, declarata eorum natura docebit. Omnia signa, aut σημεῖα sunt tantum (generatim τοῦ σημείου *signi*, voce accepta) aut σημεῖα καὶ αἴτια, aut σημεῖα καὶ συμπτώματα, *aut signa & causa simul, aut signa & symptomata.* Ratio horum, & consideratio eadem in vtrisq; sanis & ægris, atque etiam neutris & intermediis, etsi vis, in contrariis subiectis, contraria. Assumatur, exempli causa, series actionum παρὰ φύσιν, *præter naturam*, quarũ tres sunt: Causa morbi, Morbus, & Symptoma. Causa antecedit, & vel præparat, vel gignit morbũ, qui est affectio alicuius membri à præcedente excitata causa, lædens eius actionem. Morbus antecedit & ciet Symptomata, quæ morbum, vt effectus causam, consequuntur necessario. atq; ex eo dependent: & quandoque, in aliquo membro, vel sua confirmata vehementia, vel durata tempore, causæ vim acquirunt, nouaque ex sese pariunt Symptomata. *Signorum genera.* *Affectiones παρὰ φύσιν tres.*

Causarum triplex genus est, προκαταρκτικὸν, προηγούμενον & συνεκτικὸν *antegressa seu præcipiens, antecedens, & cõiuncta.* Morborum itidem, & Symptomatum differentia triplex: Morbi enim sunt, aut δυσκρασία, *intemperies*, in similaribus, aut ἀμετρία, *læsa proportio*, in dissimilaribus, aut ἑνώσεως ἢ συνεχείας λύσις *vnitatis aut continuitatis solutio*, in vtrisque. Symptomata sunt actiones lęsę aut in habitu corporis, aut exeuntibus, διάθεσις παρὰ φύσιν, *affectis præter naturam.*

Προκαταρκτικὸν αἴτιον in morbis.

Προκαταρκτικὸν αἴτιον, *causa antegressa & externa*, rationem habet aut αἰτίου καθ' ἑαυτὸ, id est, causæ per se, aut συναιτίου, vel συνέργου αἰτίου seu causæ adiuuantis: Vt causa per se, aut immediate efficit morbum; vt contusione, ruptione, vstione, incisione, punctione: aut mediate, duobus modis; Vno, quia præparat προηγούμενον, *causam antecedentem seu internam*, quod vel materiæ, vel efficientis rationem habet vel vtriusq; idq; rursus duobus fit modis, mediate, vel immediate. Immediate, vt assiduæ crapulæ, curæque coctionem impedientes, & coaceruantes, in cerebro, crudos humores & viscosos, præparant materiam morbis frigidis, vt Apoplexiæ. Vita ociosa, & delicata diæta, amplificans & cumulans in corpore humores, præparant τὸ προηγούμενον, *causam antecedentem & internam*, febribus & inflammationibus. Vsus frequens ciborum, bilem pituitamq; procreantium & aceruantium, materiã calculo conficiunt. Mediate, vt vigiliæ continuæ, dum languefaciunt & affligunt cerebri tẽperiem, τὸ προηγούμενον ποιητικὸν, *causam antecedentem efficientẽ*, frigidis cerebri morbis adaptãt. Aquę, quę astringunt affusæ frequẽter corporibus, aut pinguia, tenacia, & glutinosa foris illita, quia vel claudunt, vel oblinunt poros cutis, prohibentq; expirationem, alienũ in corpore incendunt calorem, qui causa est putrefactionis humorũ, ex quá febres. Calida, dulcia, pinguia, & crassa, hausta affatim, vel comesta, obstruunt vias epatis: ex obstructionibus inflammationes, hos sæpe consequitur hydrops: & potest hæc causa appellari προπαρασκευάζον αἴτιον, *causa præparans*.

Alter modus est, quia præparatum iam, & actu existens προηγούμενον, *causam antecedentẽ & internam*, ciet ac commouet: ita æstus vehementior aeris, potus vini meracioris largior, agitatio corporis laboriosior, &, ex agitatione feruor, aliaq;, cient τὸ προηγούμενον, *causam antecedentẽ & internam*, apoplexiæ & inflammationum, quod collectum antea, & iam præparatum adest, & commouetur, non infertur. Idem προκαταρκτικὸν, *præincipiens*, vt σύνεργον αἴτιον, *adiuuans causa*, se habet, cum excitatum morbum, aut fouet, aut exaspeтat, aut producit, quod fit multis modis.

Rursus τὸ προηγούμενον αἴτιον, seu interna causa, aut est κύριον αἴτιον, aut οὗ οὐκ ἄνευ: *principalis causa, aut sine qua non.*

Αἴτιον

Αἴτιον οὗ οὐκ ἄνευ, id est, Causa sine qua non, vt obstructio est causa sine qua non putrefactionis humorum in venis: αἴτιον κύριον, *principalis causa*, aut est in continente, aut in contento. In continente est, tum ἀδυναμία, *imbecillitas*, partium læsarum, qua voce complector læsas δυνάμεις καὶ ἐνεργείας, *facultates & actiones*, id est, has languefactas, deprauatas, & abolitas: tum robustiorum δύναμις, *facultas & vis*, præsertim in rejiciendis & propellendis à se noxiis humoribus, ad alias partes imbecilliores.

Προηγούμενον αἴτιον in morbis.

Materiali causa complector κακοχυμίαν, *cacochymiam, &* πληθώραν, *plethoram*; quarum hæc, omnium humorum æquabilem redundantiam, illa, aut singulorum, aut plurium, & vitio aliquo affectorum: quod aut ex sola est alteratione, aut, ex substantiæ corruptione, copiam significat, onerantem & infestantem, vel totum corpus, vel aliquas partes: & refertur, vel πρὸς τὴν δύναμιν, *quoad facultatem*, vel πρὸς τὰ ἀγγεῖα, *quoad vasa*.

In contento; vt humoribus, aut spiritibus; rursus aut δυνάμει, *facultate*, morbi causa est, aut ἐνεργείᾳ, *reapse*. Quæ δυνάμει, *facultate*, est causa, nunquam, nisi intercedat ἐνέργεια, *actus*, morbum facit. Non inferunt, aut Apoplexiam, in cerebri Cacochymia, aut Φρενίτιδα, *mentis delirium*, in Plethora, humores quieti, sed moti & agitati, atque in cerebrum depulsi. Non incendunt febrem humores, aut copia excedentes, aut aliquo degenerantes à natura sua vitio, si tantùm sint δυνάμει, *facultate*, putres, & non ἐνεργείᾳ, *reapse*.

Sunt ergo quieti humores, & δυνάμει, *facultate*, putres, causæ morborum δυνάμει, *facultate*, tantùm.

Quæ inest ἐνεργείᾳ, *reapse*, aut, per se, facit morbum, vt cum humor acris, erodens, & exulcerans intestina ciet dysenteriam: aut, per se, non parit morbum, sed gignendo & immittendo τὸ συνεχὲς αἴτιον, quod vocant coniunctam causam, morboque genito & absoluto, esse desinit.

Coniungitur autem semper cum principio τοῦ γιγνομένου νοσήματος, seu, vt loquuntur, morbi fientis, qui est propriè non morbus, cùm morbus sit διάθεσις seu ἕξις, *affectio seu habitus*, sed πάθος, seu πάθημα, *motus rei, qua mutatur aut alteratur*, seu motus, quo acquiritur aut deponitur forma, secundum quam motus propriè partibus inest. Huius gene-

ris humores agitati, qui tandem, aut Apoplexiam gignunt, aut cient tumores, præter naturam, aut obstructiones efficiunt.

Συνεκτικὸν αἴτιον in morbis.

Συνεκτικὸν seu προσεχὲς seu συνεχὲς αἴτιον, *continens, seu proxima seu coniuncta causa*, vt Galenus, seu ὁμόγενον αἴτιον, *causa eiusdem generis*, vt Aristoteles, seu efficienter antecedens causa, vt Cicero, seu coniuncta causa, vt vulgus vocat, pars est essentiæ morbi, qua præsente, morbus est, sublata, tollitur, estque ἀχώριστος atq; inseparabilis à morbo, distincta tamen: Estq; omnino ea illius natura, vt si accedat, morbum excitet & infligat, & eundem, donec adest, alat ac foueat: si recedat, eximat rursus, & aboleat.

Apoplexia quomodo commoueatur.

Non motus aut agitatus tantùm humor in cerebro, commouet Apoplexiam, sed irruens confertim in ventriculos, & totos opplens atque obstruens, qui, si naturæ robore extrudatur, nihil adfert periculi.

Causa Phlegmone.

Non agitatus tantùm & fluens in venis sanguis, sed in minimas velut infarctus venas, iisque expletis ac diductis copia, circumsitas partes attollens in tumorē, & plus æquo calefaciens, parit φλεγμονήν, *inflammationem*. Cum enim excidit osculis venarum sanguis, non est amplius φλεγμονή, *inflammatio*, sed degenerat in abscessum.

Causa & definitio Febrium.

Sic in febribus, non sola putredo humorum, in aliqua parte, febrem incendit, sed qui, ex foco putredinis, affluunt ad cor halitus putridi & feruidi. Febris enim ipsa, δυσκρασία, *intemperies*, est calida & sicca cordis, & aliarum partium, quam parit feruor calidorum halituum appulsorum ad cor ex feruido fonte putredinis.

Cùm autem sit pars essentiæ morbi, separari à morbo nequit, nisi simul ipse extirpetur: Idcirco ἀχώριστος, *inseparabilis*, est à morbo: Sed aliter, quàm προηγούμενον ἀχώριστον, *causa antecedens seu interna inseparabilis*, est à morbo, qui fit, & adhuc est in motu. Nam hoc προηγούμενον αἴτιον *hæc antecedens & interna causa*, à morbo, qui incipit fieri, inseparabile, tanquam ἐφεξῆς ὄν, *quod in posterum existit*, συνεκτικὸν, *continens* verò, tanquam, ἅμα ὄν, *quod simul est*.

Et quanquam non omnis, solus tamen factus morbus habet συνεκτικὸν αἴτιον, *coniunctam causam*, & is maximè, qui constat intemperie cōiuncta cum sua causa, quem vulgò vo-

erat intemperiem cum materia, cum sit οὐκ ὂν ἁπλῶς *non aliquid quod simpliciter est*, sed morbus compositus cum sua causa.

Morbus suorum symptomatum est συνεχὲς αἴτιον, *continens causa.* Quippe, eo nascente, inuadunt simul, aut consequuntur paulò pòst: vigent, stante & durante, dissoluto ac profligato, abeunt atque euanescunt, nisi, aut vehementia, aut mora longiore, radicibus actis, adeò insederint membro, vt degenerent, & vertantur in morbum.

Sed & morborum alius est κατ' ἰδιοπάθειαν seu αὐτοπάθειαν, *ex propria & sua quadam affectione*, alius κατὰ συμπάθειαν, *ex coniunctione seu cognatione naturæ.* Ille tantum morbus est à causis effectus morbida: hic, & morbus, & Symptoma: Morbus quidem, quatenus lædit actionem membri, cui inhæret Symptoma, quatenus ex præcedente morbo nascitur, vt effectus. Alius item κατὰ πρωτοπάθειαν, *ex primaria affectione*, alius κατὰ δευτεροπάθειαν, seu ὑστεροπάθειαν: *ex affectione secundaria seu consequenti.*

Morborum distinctio.

Et ex quocunq; sit genere, vnum eundemq; morbum alia consequuntur per se, & primariè, alia seu κατὰ συμπάθειαν, *ex cognatione & consensu naturæ*, seu κατὰ συμβεβηκός, *ex re aduentitia*: prout, in aliqua parte, nata fixaq; affectio, vel eam solam affligit, vel connexas, aut in propinquo locatas partes aut contactu, aut ex interuallo, communicato nocumento.

Epate inflammatione affecto, ex obstructione partis vtriusq; gibbæ & simæ, sequuntur per se læsiones præcipuarum actionum epatis, attractionis chyli, retentionis attracti, αἱματώσεως, *sanguificationis*, expulsionis, ac distributionis: per accidens dolor grauans, tussis arida, alui fluxus, sitis intensa, ariditas faucium, difficultas anhelitus, & alia, quæ enumerare omnia, huius loci non est.

Epatis inflammati συμπτώματα.

Pertinet ad signorum rationem, hoc quoque, vbi extranearum, seu aduenticiarum, aut internarum causarum, vel vna sola morbum efficiat, vel plures vnius aut vtriusque generis: eæque, aut certa serie connexæ inter se, aut ita copulatæ, vt simul concurrant.

Σημεῖα, *signa*, ergo, quæ habent vim & rationem signorum, simulque causarum vel Symptomatum, si sunt αἴτια προκαταρκτικά, *causa antepositæ externæ*, immediatæ, vel

Signorum in morbis distinctio.

ex causarum differentia. προηγούμενα *antecedentes interna* propinquæ, aut συνεκτικὰ vel συνεχῆ, *continẽtes vel coniuncta*: siq; tot adsunt, quot opus est, & eo colligatæ nexu, vt effectui producẽdo sufficiãt: aut si de genere sunt symptomatũ, per se comitantiũ affectiones quasuis: sub τεκμήρια, *notas rei certas & necessarias*, cadunt.

Cetera σημεῖα vel εἰκότα, *signa probabilia*, sunt, non propria vni affectui, neq; eundem perpetuò, sine discrimine, sed vt plurimum demonstrantia: quandoq; communia pluribus. Quæ verò signa tantùm sunt: aut præcedunt morbos propter aliquam cum causis copulationem, aut sequuntur ex connexu, cum effectibus, aut Symptomatis. Ergo signorum, in tota arte Medica, ea est ratio ad res significatas, quæ, vel causarum ad effectus, vel effectuum ad causas, vel eorum, quæ causis & effectibus adiuncta cohærent, ad eorundem correlatiua.

Medicorum signa aut salubria, aut morbida aut neutra. Porrò, cum signorum alia, de integra & constante valetudine, attestentur, alia degenerantem, aut iam affectam prodant, prostratã alia, & morbo succumbentẽ: alia victricẽ, & sese recolligentẽ naturã arguãt: alia ambigua sint: priusquã cõstituamus, quid quæuis moneãt, indicentve, aut præsignificent, genera discernemus, finib. distincta, pro ratione affectionum, quæ in corporib. existunt: Aut enim ὑγιεινὰ sunt signa, aut νοσώδη, aut οὐδέτερα, id est, salubria, morbida, neutra.

ὑγιεινὰ, *salubria* sanitatem integrã; νοσώδη, *morbida*, morbos designant; οὐδέτερα, *neutra*, prorsus ἀμφίβολα, *ambigua*, sunt, & neutram expresse affectionem demonstrant.

Singulorum rursus, alia διαγνωστικὰ, *demonstratiua*, alia προγνωστικὰ, *præsaga*, alia ἀναμνηστικὰ, *quæ in memoriam reuocant, vulgo memoratiua seu commemoratiua* sunt Veteres hæc tria genera, vno nomine προγνωστικὰ, *prædictiones seu præsensiones*, vocarunt. Præcipuus vsus est διαγνωστικῶν & προγνωστικῶν, *demonstratiuorum & præsagorum*, quæ re ipsa non discrepant, ex iisdem enim petuntur fontibus: vsu differunt. Eadem enim, cum ad affectionem, quæ actu inest corporibus, accuratè explorandam διαγνωστικῶν, *demonstratiuorum*: cum ad imminentem, aut inuasuram aliquando διάθεσιν, *affectionem*, aut consecuturam, ad obortas & iam cognitas ægritudines, mutationem prænoscendam referuntur, προγνωστικῶν *præsagorum vsum præstant.*

Διαγνω-

Διαγνωστικὰ ὑγιεινὰ, *demonstratiua salubria*, eam, quæ existit in corporibus, sanitatem: viriumq; præcipuarum integritatem & constantiam, præ se ferunt, ac patefaciunt. *Signa salubria diagnostica.*

Προγνωστικὰ ὑγιεινὰ, γνωρίσματα sunt τῶν νοσησόντων, καὶ ὑγιασθησομένων, *præsaga salubria sunt indicia eorum, qui ægrotaturi sunt, aut ex morbo conualituri,* id est, notæ in ægris, quæ præcedunt, & indicant aut naturę vincentis robur, aut conualescentiam ex morbis, & recuperationem, ac corroborationem amissarum virium. Hæc relata ad morbum, quatenus de afflicta valetudine, indicia dant, νοσερῶν, *morbidorum*, rursus ad robur virium collata, quatenus eluctari naturam, superato & excusso morbo, & confirmari, atq; ad restitutionē integrā tendere, edocēt, σωτηρίων, *salutariū*, vicē subeunt. *Signa salubria prognostica.*

Ἀναμνηστικὰ, *Quæ in memoriam reducunt signa*, eam, quæ antecessit, sanitatem in memoriam reuocant: Cuius cognitio, vel eo nomine necessaria est, quod quātum, à priore integritate, natura deflexerit, quantū constitutioni naturali decesserit, quarum rerum, & quanta sit opus instauratione, & an institui possit, aut tentari omnino aliqua amissi restitutio, correctioq; lapsuum naturæ & erratorum, admonet. *Signa salubria ἀναμνηστικά.*

Τῶν νοσωδῶν *morbidorum*, eadem est ratio: Διαγνωστικὰ *demonstratiua*, natos iam in corporibus, & actu infestantes morbos proferunt. *Signorum morbidorum distinctio.*

Προγνωστικὰ *præsagientia*, aptitudinem, propensionemq; ad morbos, in corporibus neutris, aut aliquando erupturas quæ sensim gignuntur ægritudines: in ægris & iam affectis aut morbi prorogationē, aut interitū præmonstrant.

Sunt enim duorum generum. Alia in neutris obseruantur corporibus, iis nimirum, quę nullius adhuc actionis lęsionem euidentem, nullamue, quæ officiat actionibus, noxam percipiunt: alia in ægris. Illa vt Galenus inquit, οὐδετέραν δηλοῦσι διάθεσιν, προαγγέλλουσι δὲ νόσον· καὶ ἐστὶ τὴν ἰδέαν ἐν τῷ μεταξὺ, τῶν τοῖς ὑγιαίνουσι καὶ τοῖς νοσοῦσι συμβαινόντων, id est, neutram declarant, exquisite affectionem, morbum vero prænunciant, & medium quiddam habent inter ea, quæ ægris & sanis accidūt: hęc genere ὀλέθρια, *exitiosa*, sunt, & vel mortem prænunciant, quando natura languet & deficit; vel morbi duratione suppetunt naturæ vires, vt tolerare morbum aliquandiu possit.

Prioris generis quędam, ex eorum sunt numero, quæ secundum naturam se habent, &, non tota substantia, sed sola qualitate, aut quantitate, aut tempore, eduntur vel apparent, à sua euariant natura & origine. Quædam, tota quidem substantia recedunt à natura, & eorum comprehenduntur genere, quæ morbis adesse consuerunt, sed infirmiora sunt multo morborum iudiciis.

Ἀναμνηστικὰ *signa memoriam refricantia*, amotam iam, & præteritam inualetudinem memorię subiiciunt: quæ considerare eo prodest, quod collata διαγνωστικοῖς, *demonstratiuis*, pręsentium morborum, certiorem morborū ipsorum cognitionem faciunt, & sæpe primos fontes eorundē commonstrant. οὐδέτερα, *neutra*, nec de præsenti, vel sanitate, vel valetudine, nec de impendente, & secutura, certi aliquid perhibent aut confirmant, sed prorsus ἀμφίβολα καὶ ἀμφοῖν δηλωτικά: *ambigua sunt, & amborum indicia.*

Alia morbidorum signorum distinctio.

At τῶν νοσερῶν *morbidorum*, tam διαγνωστικῶν, *demōstratiuorū*, quam προγνωστικῶν, *præsagientium*, alia παθογνωμονικὰ sunt, alia συνεδρεύοντα, vel συνεζευγμένα alia κρίσιμα, vel κριτικὰ συμπτώματα: *alia sunt vitium seu morbum indicantia, alia assidentia vel annexa alia iudicatoria symptomata.*

Signa παθογνωμονικά.

Differunt enim hæc Παθογνωμονικὰ *pathognomonica seu morbum indicantia*, siue propria vni morbo sint, siue communia pluribus, sed certius propria, & cum morbo ipso nascuntur, promuntq; atq; exerunt sese mox, inter principia, vbi erumpit ille, ac sentitur, & essentiam morbi (vt ita dicam) constituunt ac declarant, nec discedunt, nisi euulso & sublato morbo, cui nexu inseparabili cohærent, tanquā causæ, a qua fluunt ac dependent. Talia sunt in Pleuritide, acuta febris, cū spirandi difficultate, tussi, & dolore lateris pungēte. Galenus ita scribit, παθογνωμονικὰ ἀχώριστά ἐστι, καὶ ὡς ἂν τις φαίη τὴν τοῦ πάθους οὐσίας αὐτῆς συστατικά: *Pathognomonica separari nō possunt, & vt ita dicā, affectus essentiā cōstituūt.*

Signa συνεδρεύοντα.

Συνεδρεύοντα vel συνεζευγμένα, id est assidentia aut annexa, neque ea morbo necessitate cohærent, vt separari nequeant, neq; eius constituunt essentiam, sed mores constitutionemq; morbi exprimunt: nimirum, an sit de genere ὀξέων, *acutorū*, vel κατοξέων, *peracutorū*, vel χρονικῶν, *diuturnorū*, vel ἠπίων, *mitiū seu benignorū*, aut κακοηθῶν, *malignorū seu*

immi-

immitium, quanta vitæ pericula, quaq; vehementia intẽtet, an sit solutu extirpatuq; facilis, an vero rebellis ac cõtumax & de termino exituq; præmonent, vtrum cito desiturus sit morbus, materia ad expulsionem maturata, an vero perduraturus aliquandiu, & atrocius infestaturus: &, si perseueraturus est, an naturæ vires suffecturæ morbi violentiæ, & valituræ eo vsq; donec noxium omne depellant, an vero, ante materiæ maturationem, collapsuræ atq; interituræ sint, qualis sit futura crisis, bona, vel mala, integra, vel imperfecta

Et, vel cum ipso simul irruunt, vel primum insultum aliquanto post consequuntur, atque ἐπιφαινόμενα, id est, aut sequentia, aut post apparentia nuncupantur: vel nonnunquã toto morbi tempore, nec comparent, neq; accedunt, sed emanent. Non enim, lege necessaria, morbo annexa sunt, neque ex morbi essentia, prodeunt & manant: Cuiusmodi sunt signa ἐνδεικτικὰ πέψεως, ἢ ἀπεψίας, *quæ indicant coctionẽ aut cruditatẽ*, in sputo, vrinis, sudoribus, excretionibus alui, aliaq; salutem significantia, mutationemve in melius, aut interitum, & deiectionem virium, quæ θανάσιμα, & θανατώδεα, *lethalia & mortifera*, vocantur.

Signa coctionis nunquam, sub primum statim morbi principium, sese ostendunt, illud nimirum, quo primum morbi insultum, latitudine omni carentem intelligimus: sed posterius conspiciuntur, & primam totius morbi partẽ, quam etiam nomine principij designamus, finiunt ac concludunt: Complectimur enim, prima morbi parte, spacium à prima inuasione, vsq; ad illud tempus, quo euidentia, in excrementis, indicia coctionis apparent.

Signa coctionis & mortis pertinent ad ἐπιφαινόμενα.

Quare ad ἐπιφαινόμενα *succedentia vel superuenientia*, pertinent, sicut & mortis signa, quorum ortus ex iis est, quæ succedunt principio morbi.

Signa cruditatis cum primo morbi exiliunt principio, & quocunq; morbi tempore, sese promunt. Signa coctionis, quocunq; morbi tempore apparuerint, semper bona sunt. Nam morbi solutionem, haud ita multo post secuturam, ostendunt, tantoq; ægro celeriorem restitutionem pollicentur, quanto maturius prodierint.

Signa coctionis semper bona.

Τὰ ὀλέθρια, vel θανατώδεα μεγάλως ἐν τάχει: τὰ ἧττον ἐκείνων, χρονίως: *exitiosa vel lethalia valde, iam iã imminentem: minus vero lethalia, post aliquod tempus*, mortem ægro denunciant.

Cruditatis signa diuturnum morbũ & periculosum significant.

Cruditatis ſigna, & coctu elaboratuque difficilem materiam, & longiore tempore, perduraturũ morbum, arguunt: &, quantum in ipſis eſt, non mortis periculo ægrum liberāt, ſed interitum accelerant: de vtriſq; Hippocrates primo Epidem. Coctiones criſis celeritatem, ſalutis ſecuritatem ſignificant. Cruda vero & incocta, & quæ in abſceſſus malos conuertuntur, criſium defectus, dolores, vel diuturnitatem, vel mortem, vel recidiuas oſtendunt.

Pleuritidis ſigna.

In Pleuritide *συνεδρεύοντα, aſſidentia,* ſunt morbo propria (nam & horum, vt *παθογνωμονικῶν, vt eorum, quæ morbũ aut vitium ſignificant,* alia propria ſunt morbis, alia communia) quod dolor, aut ad hypochondria pertingit, aut ad clauiculas: quod in affecto æger facilius decumbit latere, quam oppoſito: quod inter principia, expuit aliquid, aut nihil omnino, & ſola vexatur ſicca tuſſi. Crudiſſima enim eſt Pleuritis, in qua nihil expuitur. Nam eam, neceſſe eſt, inflammationem, & maturatu difficilem eſſe, & longius requirere tempus, quo emolliatur & pręparetur, in qua tanta eſt meatuum conſtrictio, vt nihil extra fundatur.

Diſcrimina Pleuritidis ex ſputo ſumpta.

Secundum locum illa obtinet, in qua ſanies tenuis eiicitur: tertium, in qua craſſior: quartum, in qua, quę expuitur materia perfecte cocta eſt, alba, leuis, æqualis conſiſtentia, nec humida nimis, nec inæqualis.

Signa ex ſputo coctionem indicare.

Tenue ſputum coctionem quidem, ſed debilem arguit. Impermixtum, & vel flauum vel rufum, haudquaquam bonum. Liuidum, aut ærugini ſimile, aut nigrum, pernicioſiſſimum.

Si ergo tertio quartove die, excernetur materia cocta, nō vltra diem ſeptimum, producetur morbus: Si crudorum quodcunq;, aut ſi nihil omnino egeſtum fuerit, longius extendetur tanto, quanto certiora cruditatis fuerint indicia, quandoque id, quod editur, à cocti forma longius abfuerit. Exemplum Pleuritidis illuſtre recitat tertio Epidemiorum Hippocrates.

Signa κριτικά.

Κρίσιμα vel κριτικὰ, *iudicatoria*, ſigna, ſua natura Symptomata ſunt: quatenus vero luctam, conflictumq; naturæ cum morbo, & eam, quæ hoc è veſtigio certamen conſequitur, mutationē oſtendunt, ſignorũ vim præſtant. Talia ſunt ſudores, ſanguinis fluxus, rigores, alui profluuium, vomi-

tus,

tus,dolor capitis repente inuadens, difficultas ſpirandi præter rationem,& vehemens cordis morſus, hypochondria citra dolorem extenta, vigiliæ plurimæ,delirium,nox abſque ratione moleſta,acceſſio anticipans,lacrymæ inuoluntariæ, neq; ex affectis extillantes oculis, nec triſticia expreſſæ, rubor faciei: labrum inferius agitatum,lucida,vel obſcura, & tenebroſa quædam oculis obuerſantia, anhelitus difficiles, malæ naſuſve derepente rubeſcentes, Parotides, aliive abſceſſus, ex afflatu agitatorum à natura humorũ, & decumbentium ad articulos,& ſimilia.

Ceterum,ſub primum morbi acceſſum, hæc ægrum non corripiunt, illis principiis duobus,quorum alterum, in tertium vſq; diem profertur; alterum, tota morbi parte prima definitur, non raro occupant: nonnunquam in αὔξησιν aut ἀκμὴν, *incrementum aut vigorem*, morborum incidũt,natura,aut præmetiente, atq; experiente vires ſuas,aut omni conatu,in morbi expulſionem incumbente.

Idcirco, non eodem modo, vt coctionis ſigna ſalutem ſemper, aut ſecuritatem ſpondent. Verum vbi ad coctum iam,maturatumq; morbum accedunt, ſuperatum à natura morbum, mox ceſſurum atq; abiturum, & ſanitatem rediturum confirmant. *Κριτικὰ ſigna non eodem modo ſalutem ſpõdere.*

Si crudum adhuc morbum,ante maturationem, præoccupant,criſin non bonam deſignant,quę ſcilicet,aut in perniciem agat ægrum, aut morbum proroget, parte materiæ excuſſa atq; euacuata, parte relicta, & ne quidem attracta. Prægrauari enim, atq; infirmari naturam, crudæ materiæ copia,irritarique onere,vt exonerationem ſui tentet, priuſquam exquiſitè ſubactæ ac præparatæ materiæ dominetur, indicant.

Quod ſi natura,per ſeſe languida eſt,& eneruis,mox hoc violento amplius debilitata conatu, ſub onere reſiduorum humorum,concidit, atq; extinguitur: Si viget valetque,etſi affligitur grauiter,tamen renititur morbo,donec vincat, niſi frangatur diuturnitate, & ſuccumbat priuſqum cõſequatur in materiam infeſtantem dominium.

Ergo,quæ hactenus commemorata ſunt ſignorum genera, diſcrepant inter ſe natura, ſignificatis, & tempore ortus ſui,ſeu inuaſionis.

Signorũ discrimina.

Παθογνωμονικὰ, *quæ vitium aut morbũ significant*, eo existunt momento, quo morbus ipse, ex morbi propagata essentia, & ipsi ita agglutinata, vt nequeant diuelli aut seiungi, & morbi ideam referunt.

Συνεδρεύοντα, *assidentia*, aut sub accessionem morbi primam erumpunt, aut, sequentibus duobus principiis, comitantur morbum: ita tamẽ, ne eius principii, quo prima morbi pars continetur, excedant limites, &, quæ sit totius morbi constitutio conditioq;, quem sit habiturus finem atq; exitum, aperiunt.

Κρίσιμα, *iudicatoria*, primo morbi principio nũquam, secundo, tertiove, aut augescente, vel in vigore consistente morbo, frequenter inuadunt, subitasq; mutationes præcedunt.

Fontes signorum Medicorum.

Distinximus signorum genera. Sed, ex quibus sint petenda rebus, quæris? Galenus, in libro locorum affectorum, sex commonstrat fontes, ex quibus signa omnia, ceu riuulos deducit. Accidentia, actiones læsas, excrementorum qualitates, tumores pręter naturam, dolores, colores partium, aut corporis vniuersi. In Arte parua, hos fontes in quinq; contrahit capita: Alterationes, præter naturam accidentium subiectorum sensibus, vt magnitudinis, coloris, figuræ, numeri, partium situs, duritiei, mollitiei, caloris, frigoris, & cetera: Læsas actiones, exeuntia, dolores, tumores præter naturam.

Salubria pæne, ex iisdem colligit fontibus, ex actionum integritate, ac perfectione, quæ temperiei respondet, conueniente numero, figura, situ, magnitudine, εὐχροίᾳ, *coloris bonitate*, mediocria in duritie ac mollitie, exeuntibus. Alibi pauciotibus hæc generibus complectitur.

Duo fontes signorum apud Medicos.

Collatis igitur pluribus, & non ita multum variantibus Galeni locis, duos constituemus, de ipsius sententia, fontes, ex quibus omnia signorum discrimina, ceu riuulos deriuabimus.

Signa fluunt, vel ex constitutione & habitudine, aut essentia (nominat enim Galenus οὐσίαν, *essentiam*) partium, vel ex annexis forinsecus.

Σύστασις seu constitutio corporum.

Σύστασις seu constitutio, seu οὐσία, *essentia* partium, aut est κατὰ φύσιν, *secundum naturam*, aut παρὰ φύσιν, *contra naturã*, aut

aut οὐδέτερα, *neutra*, id est, aut secundum naturam se habet, aut, à naturali perfectione, recessit. Hic lapsus, si tantus est, vt officiat actionibus necessariis, & percipiatur, σύστασιν, *constitutionem*, seu potius, διάθεσιν, *affectionem*, παρὰ φύσιν, *præter naturam*, efficit: si nondum sentitur, οὐδετέραν, *neutram*.

Ex naturali constitutione ὑγιεινά, *salubria*, ex ea, quæ est præter naturam, νοσώδη, *morbida*, ex tertia, οὐδέτερα, *neutra* oriuntur signa.

Consistit autem, seu σύστασις seu οὐσία, *constitutio vel essentia*, naturalis similarium partium, in εὐκρασίᾳ, id est, apta & conueniente temperie primarum qualitatum: organicarum in συμμετρίᾳ, id est, apta & concinna proportione, quo ad magnitudinem, figuram, numerum, situm, ac iusta cohærentia, & continuitate vtrorumque.

Εὐκρασίαν *aptam temperiem*, è vestigio, vt effectus causam consequuntur, & actionum ἀρετὴ ἢ τελειότης, *virtus aut perfectio* & συμμετρία *concinna proportio*, in duritie & mollitie, leuitate & asperitate & εὔχροια bonus, congruēs, & floridus color. Actionum integritas & constantia rursus præstat hoc, vt exactissime quæuis membro, nutritionis causa, adhibita elaborentur atq; immutentur, & quam minimum colligatur excrementorum.

Mutantur hæc in contrarium, cum præter naturam, mēbris aliquid accidit. Ergo, quæ οὐσία partium parit signa, aut in actionibus sese ostēdit, aut ἐν τοῖς ἐκκρινομένοις, *in iis quæ egeruntur*, seu emissis editisve extra corpus, aut in accidentibus subiectis sensibus.

Actiones, aut sunt ψυχικαὶ animales, aut ζωτικαὶ vitales, aut φυσικαὶ naturales: & τῶν ψυχικῶν *animalium*, aliæ sunt αἰσθητικαί, aliæ προαιρετικαὶ seu κινητικαί aliæ ἡγεμονικαί, id est, sensitiuæ, motiuæ, principes, quibus interiorum sensuum actiones, Galenus denotat. **Actionum differentia in corpore humano.**

Sic & naturalium, aliæ sunt διαπλαστικαί, aliæ γεννητικαί, aliæ αὐξητικαί aliæ θρεπτικαί, *id est, aliæ formationi, aliæ generationi, aliæ augmentationi, aliæ nutritioni inseruiunt.*

Nomina à finibus sortitæ sunt, quod informant, generant, augent, & nutriunt.

His aliæ quatuor seruiunt ἐνέργειαι *functiones*, quas ὑπηρετικάς, id est, ministras vocant: attractio, retentio, altera- **ἐνέργειαι ὑπηρετικαί.**

tio,& expulsio: quæ in membris destinatis τῷ θρεπτικῷ, *parti vegetanti*, geminæ sunt, Propriæ & Communes. His nutrimentum ceteris præparant, illis sese reficiunt & conseruant. In reliquis singulis simplices reperiuntur. Differunt communes à propriis, duobus modis. Fine primum. Illarum finis est ἀλλοίωσις, *alteratio*, seu immutatio qualitatum nutrimenti; seu conuersio nutrimenti in humorem, conformem membro immutanti qualitatibus.

Differentia actionum ministrarũ.

Singularum coctionum fines in corpore humano.

Coctionis in ventriculo finis est χύλωσις, *confectio chyli*, in epate, vel χύμωσις vel αἱμάτωσις, *chymi vel sanguinis elaboratio*, in venis extremis, insertis membrorũ substantiæ, præparatio τῆς οἰκείου τροφῆς, id est, alimenti familiaris ac congrui partibus.

Venæ enim Capillares (vt ita dicam) vellicatæ à membris, ex grandioribus venis sanguinem conuenientem attrahunt, attractum intra sese retinent, & virtute circumdantiũ membrorum immutatum, ipsis in qualitatibus cõformant: tandem expellentes, roris instar, in poros membrorum spargunt.

Harum finis est θρέψις, *nutritio*, quæ est quædam generatio, id est, exacta nutrimenti cum nutrito, conformatio, seu nutrimenti, in substantiam eius, quod nutritur, conuersio. Postquam enim excidit nutrimentũ osculis venarum, quod ex eo conuenientissimum est, nutrit; & respondet πρόσθεσις, *appositio*, attractioni, πρόσφυσις, *agglutinatio*, retentioni, θρέψις, *nutritio* alterationi.

Habent & ἀποκριτικὴν, seu προωστικὴν, *excernendi siue expellendi*, vim, qua tum ea, quæ ipsa coaceruant excrementa, repellunt à sese, tum aliunde transmissa, vel fortuito appulsa motu abigunt.

Secundo, organis differunt. Communes membra exercent & perficiunt ope fibrarum, quibus intexta sunt: Rectis trahunt, retinent obliquis, expellunt transuersis: Propriæ, citra opem fibrarum, vi natiua absoluunt.

Actiones vitales.

Definitio pulsus.

Eadem ratio est τῶν ζωτικῶν ἐνεργειῶν, *functionum vitalium*, inter quas præcipuę sunt, & maxime euidentes κινητικαὶ *functiones mouendi*, à quibus cordis & arteriarum pulsus. Sunt enim σφυγμοὶ, *pulsus*, κινήσεις, *motus*, cordis & arteriarũ, quibus vtraq; velut diducta & expansa attrahunt aerem frigidiorem,

diorem, cur à pulmone haustum & præparatum, arteriæ corpori forinsecus circumfusum, vt is τὸν ζωτικῶν τόνον, *vitæ tenorem*, qui in cordis temperie cōsistit, foueat ac conseruet, & vitalem calorem sinibus cordis, arteriarumque ductibus inclusum temperet: contracta rursus, & velut conniuentia osculis suis elidunt, propelluntq; fuliginosos & ardentes halitus.

Non est aliud certius & firmius τεκμήριον, *indicium*, aut viuidæ & constantis: aut inclinatæ, nutantis, vel prostratæ virtutis, pulsibus. Integrum semper, aut certè vigentē adhuc, & noxiis fortiter aduersantē, σύμμετροι, *moderati seu mediocres* pulsus: languidam aut affectam, aut luctantem cum morbo, ἀσύμμετροι *immodici*, arguunt, tantoq; læsam vehementius, quanto maior enormitas inest.

Pulsus certissimum indicium virtutis vitalis.

Sed exploratio, cognitio, diiudicatioq; pulsuum, non dicam exacta, sed qualiscunque difficilima: pauci, vel à prima ætate, toto vitæ tempore in ea tractatione animaduersioneque exercitati, vix tandem discrimina perdiscunt vtcunque plurimi ne quidem eam attingunt, absterriti difficultate.

Pulsuum cognitio difficilima.

Opus est profecto assuefactione longa, attentione accurata, assiduitate, sensu, iudicioq; exquisitissimo, comprehensuro & separaturo omnes tam subitas ac momētaneas motuum, tot modis, vno ictu, leui occasione, variantium mutationes, tam exilia, minuta, & pænè sensum fugientia discrimina.

Ad pulsus cognitionem quæ necessaria.

Non abiicienda tamen ea cura est, atque obseruatio: sed conandum, nauandumq; tantum, quantum consequi cuique, perplexitas operis, ac difficultas concedit.

Quæ verò & efficiunt pulsus, potissimum arteriarum, & variant, tria sunt in corpore: δύναμις ζωτική, *facultas vitalis*, vt primū mouēs, ea, cordis temperiem, ceteraq; ad τελειότητα, *perfectionē*, natiuam pertinentia, complector: arteriæ, vt organum motus: spiritus vitales, ex cordis sinistro thalamo, in arterias pulsi, cum iis, qui mixtim feruntur, & sensim eiiciuntur, fuliginosis halitibus. Hæc, cum συμμετρίαν, *concinnā proportionem*, conseruant naturæ congruam, pulsus συμμέτρους, *mediocres*, cum ab ea discedunt, vel excessu, vel defectu ἀσυμμέτρους *immodicos*, cient.

Pulsus tria in corpore efficiunt ac variant.

Virtus variat pulsum.

Virtus multipliciter pulsus variat. Robore ac tenore vir-

tutis variante, &, vel mediocriter se habente, vel incitato & intenso, vel diminuto, fiunt pulsus σφοδροὶ vehementes, ἀμυδροὶ debiles, σύμμετροι mediocres, & inter illos medij. Pressa velut grauataq; virtus, aut nullo impedita onere, vigensq;, τῶν ὁμαλῶν & ἀνωμάλων, æqualium, & inæqualium, τεταγμένων καὶ ἀτάκτων, ordinatè seu periodicè, aut inordinatè ferientium, discrimina gignit.

Anomalia pulsuum & eorundem discrimina.

Ἀνωμαλία, *inæqualitas*, aut in vno deprehenditur pulsu, aut pluribus collatis inter se, quam συστηματικὴν, *systematicā siue accumulatam seu collectiuam*, vocāt. Huius generis sunt διαλείποντες, deficientes, qui in serie pulsuum emanent, & non percipiuntur: παρεμπίπτοντες intercidentes, qui, vbi quiescendum erat arteriæ, post sui constrictionem, ex superfluo accedunt: μείουροι, ἢ μύουροι ἐκλείποντες, *decurtati seu mutili deficientes* à figura desinente in mucronem, qui continuo minuuntur, donec in perfectam finiantur ἀκινησίαν, *motus inhibitionem siue quietem*: μείουροι πάλινδρομοῦντες ἢ ἐπανερχόμενοι *decurtati retro procedentes* qui non prorsus deficiunt, sed repetunt ictus, aut eadem inchoatos vehemētia, maiore, aut minore. Sequuntur affectam virtutē & σπασμώδεις conuulsorius, in cerebri affectibus, vt Phrenitide.

Cordis & arteriarum contēta pulsum variat.

Quæ in corde & arterijs cōtinentur, calori vitali permixta, faciunt discrimina duplicia. Primò, quoad quantitatē infusorum in arteriam, pulsum, aut πλήρη plenum, aut vacuum κενὸν aut σύμμετρον, *mediocrem*. Secundo, quoad rythmum (qui est analogia, seu proportio temporis, motus, & dilatationis, contractionisq; arteriæ, ad tempus, quo quiescit) εὔρυθμον & ἄρρυθμον, *concinnum & inconcinnum*: εὔρυθμος *concinnus*, ab exquisita & natiua temperie proficiscitur corporis: ἄρρυθμος seu παράρυθμος fit aut ἑτερόρυθμος aut ἐκρυθμὸς, *inconcinnus aut fit præter rythmum & proportionem interualli motus & quietis, aut rythmū habet alienum, aut nullum retinet rythmum*, prout plus minusve, aut alienus redundat calor, aut deficit.

Organi constitutio pulsum variat.

Organi σύστασις *constitutio*, quo ad duritiem, ex frigore durante, aut tensione à Phlegmone: mollitiemve, aut constitutionem inter has mediam, discernit pulsum, durum σκληρὸν, mollem, μαλακὸν mediocrem σύμμετρον. Huius generis est κλονώδης, *turbulentus, seu vibratus*, cum, constante virtute,

tute, arteria præ duritia attolli nequit.

Ab affecta virtute & organo, existunt differentiæ pulsuũ inæqualium, in vno motu, cum *ἀνωμαλία inæqualitas*, percipitur, aut in vna arteriæ micatione, & eadẽ parte, aut partibus diuersis. In vno ictu, & eadem arteriæ parte, cum, sub vno digito, aliter incipiens arteriç micatio, aliter desinit, iniens cum vehementia, sensimq; languescens: vel contra ab initio languidiore paulatim inualescens.

Pulsuum inæqualium differentia.

Hinc pulsus *ἀνωμαλόταχεῖς, inæqualiter celeres seu dispares*, qui motu sine intermissione procedente, & non titubante tardantur ab initio velociore, aut contra accelerant tardius inchoantes.

Δορκαδίζοντες caprisantes, qui in primo velut saltu impingentes, aut hallucinantes, mox, tanquam receptis viribus validius insurgunt & vrgent, instar salientium caprarum, quæ, postquam exilierunt, dum pendent in aere, sese incitant vehementius.

Δικρόταλοι, *bis ferientes*, qui, geminato ictu, bis feriunt: hoc postremum fere duritiem arteriç, vt priora duo febrium feruores comitantur.

Eiusdẽ generis sunt, *μύουροι ἐπιτρέχοντες & ἀδιάλειποντες decurtati, uno in ictu innuentes & circuinuentes* in quibus, circa medium digitum, inserta in *καρπὸν, brachiale* manu, ictus intenduntur versus extrema vtrinq; nutantes, tabescẽtibus ex inflammatione, aut alioquin emaciatis proprij.

Organo & vitali calore affectis, aut recte constitutis, fiunt differentiæ, quoad tempus motus: Velox ταχὺς, tardus βραδὺς, mediocris σύμμετρος. Quod quantitatem diductionis arteriæ, multum ea distenta in latum πλατὺς latus, in longũ μακρὸς longus, in profundum ὑψηλὸς altus, omnibus æqualiter auctis, id est, arteria dilatata æquali vehementia, secundum omnes dimensiones, μέγας magnus fit pulsus, minus distensa in latum στενὸς angustus, in longum βραχὺς breuis, in profundum ταπεινὸς humilis: secundum omnes dimensiones, imminutis æqualiter, μικρὸς paruus euadit. Quoad quietis tempus, πυκνὸς frequens, ἀραιὸς rarus, σύμμετρος mediocris.

Pulsuum differentia.

Tribus omnibus simul affectis, prout affectio variat, ita alij atq; alij comitãtur pulsus. *Κυματώδεις vndosus*, pulsus in hu

midis reperitur ægritudinibus, vt anasarca, veterno, peripneumonia, languefacta virtute. Hac grauius afflicta, κυματώδης, *vndosus*, in σκωληκίζοντα, seu vermiculantem: eadem extreme collapsa, hic in μυρμηκίζοντα, formicantem degenerat.

Ε'κτικὸς, *hecticus*, febrium hecticarum comes est. Ε'μπρίων vel serrinus neruosarum partium sequitur inflammationes, & præsertim Pleuritidem: qui se remittit, mollem & coctu facilem: si intenditur, contumacem materiam significat. Discrimina, causas, iudicia pulsuum, copiosè libris sedecim pertexuit Galenus. Ad institutum nostrum sufficiat indicasse, quod pulsus ἐνέργειαι, *functiones*, sint cordis & arteriarum, & de læsa vel integra cordis virtute & arteriarum testentur.

Pulsus actiones cordis & arteriarum.

Harum itaq; (vt ad institutum reuertar) ἐνεργειῶν, *actionum* ἀρετὴ, seu virtus, sanitatem: κακία, id est, læsio seu vitiũ, morbos declarat illarum partium, à quibus eduntur.

Non solum autem sedes, & principia harum actionum consideranda sunt: sed & coniunctarum partium: quarum ex illis quædam nascuntur ac propagãtur: & virtute principiorum gubernãtur: quædam sua se vi sustinent atq; administrant, sed earum propaginum interuentu & societate, quas à principiis communicatas, intra sese recipiunt, & illis colligantur, ac cohærent.

Cerebrum fons animalium actionum.

Cerebrum animalium actionum fons est: ex eo nerui nascuntur, & animales spiritus, coniunguntur eidem sensuum exteriorum organa, musculi, & quæ, sensus motusve causa, neruorum inde deriuatorum surculos adipiscuntur, horum quodcunq; si afficiatur, sensus membri, motusve læditur, vel vtrumq;.

Læduntur vero actiones primario, ac per se, à morbis κατ' ἰδιοπάθειαν, *propria affectione*, existentibus in membris: per consensus à morbis κατὰ συμπάθειαν, *ex consensu naturæ*, & Symptomatis, nisi fixa & confirmata hæc, in aliquo membro cõmutentur in morbos: mediante morbo à morbi causa: & fiunt læsiones triplici discrimine aut debilitatis vel languefactis actionibus, aut corruptis, aut penitus destructis atq; abolitis.

Actionum læsiones fiunt tripliciter.

Debilitant δυσκρασίαι, *intemperies*, non vehementes, siue cum

cum materia ſint coniunctæ, ſiue ſolis conſtent & nudis qualitatibus: & *ἀμετρίαι*, *vitiatæ proportiones*, non enormes, & moderatæ ſolutiones continui.

Corrumpit immoderatus & alienus calor.

Deſtruit penitus frigiditas immoderata, & continui ſolutio maior.

Deniq; aut cum dolore ſunt læſiones actionum coniunctæ, aut, ſine dolore, eueniunt. *Læſiones actionum aut ſunt cũ dolore, aut ſine dolore.*

Dolorem inferunt, aut ſolutiones continuæ, aut *δυσκρασίαι*, *intemperies*, immoderationes, atq; à naturali tẽperie lõgius euariantes, ſubitæq;, aut confertæ alterationes. Sic enim Galenus inquit, *ἄλγημα ἢ τῆς συνεχείας λύσιν ἢ ἀλλοίωσιν ἀθρόαν ἐνδείκνυται· λύεται ἡ συνέχεια τομῇ, διαβρώσει, θλάσει, τάσει· ἀλλοιοῦται δ' ἡ οὐσία θερμότητι, ψυχρότητι*: *id eſt, Dolor aut cõtinuitatis ſolutionem, aut confertam alterationem oſtendit. Continuitas ſoluitur ſectione, eroſione, contuſione, extenſione. Natura autem alteratur caliditate, frigiditate.*

Sed, ſi res propius aſpiciatur, & penſitetur exactius, apparebit, non à ſoluta vnione per ſe, ſed ſemper à qualitate contraria temperiei organi, quod ſenſui deſtinatum eſt, dolorem cieri. Comitatur enim dolor ſenſum, cuius læſi vel offenſi Symptoma eſt.

Eſt enim dolor, non ipſa obiecti lædentis perceptio, ſed affectio præter naturam, quæ ex iſta perceptione, oboritur & exiſtit, ſicut delectatio, in organo ſenſus, eſt affectio ſecundum naturam, quæ ſenſus recreationem, & refectionem à conueniente obiecto, conſequitur. *Definitio doloris & delectationis.*

Sunt autem dolores omnes, in ſenſu tactus acriores & ſæuiores multo, quam in reliquis ſenſibus, quod & ipſe in compactiore ac ſolidiore eſt organo, & cietur à craſſiore, &, vt ita dicam pleniore ac robuſtiore qualitate. *Dolor in ſenſu tactus acerrimus.*

Sed & organum tactus non vnũ eſt, & ſimplex, ſed multipliciter compoſitum, ſcilicet, quod in extremarum qualitatum, calidi, frigidi, humidi, & ſicci, & earum, *ποιότητες παθητικαί*, *qualitates paſſiuæ, ſiue ſubiectæ actioni*: ab Ariſtotele vocantur, duri, mollis, lenis, aſperi, acuti, obtuſi, & ſimilium, mediocritate ac conuenienti forma & ſitu conſiſtit. *Organum tactus.*

Hoc ergo organum à ſui ſimilibus, id eſt, temperatis, moderatè applicatis, & conuenienter, non læditur, ſed afficitur

voluptate ac delectatione: Ex cõtrariorum immoderatione, dolorem concipit, cum hæc iustam, & membro congruentem mediocritatem exuperant, & repente vehementerque tactum feriunt: tunc, cum fit applicatio obiecti ad organum.

Doloru causa quotuplices.

Tot ergo sunt dolorum causæ, quot obiectorũ sensum tactus mouentium differentiæ. Quæcunq; enim res supra modum calida, frigida, humida, sicca, aspera acuta, repente & vehementer tactui illiditur, dolorem infert tunc, cum sensum mouet vi & efficacia suæ qualitatis. qui dolor, amota re, quæ dolorem infligit, desinit, etsi obscura quandoque vestigia remanent, quique subori antur dolores noui, ab aliis commouentur causis.

Dolorum, quos ἀλγήματα, πόνους, ὀδύνας Græci vocant, alias differentias gignit ipsa eorum (vt ita dicam) ἰδέα, alias accidentia pariunt.

Variant dolorum ἰδέαν formam, vel materia ciens dolorem, vel loci affecti natura, vel vtrũq;, vel motus materiæ.

Dolorum differentiæ ex locis affectis.

Dolor pungitiuus.

Locus affectus sex facit discrimina: Νυγματώδης vel διακεντῶ, quem pungitiuum vocant, rei pungentis sensum infert, &, circa membranas potissimum consistit, ipsius affectus velut radice eo loco fixa, vbi mẽbrana elevata & tensa pungitur, dolore vero in ambitum circulatim sese extendente: cumque os nullum subiacet, æqualis: cum subest os, inæqualis percipitur prout vel mẽbrum resistit vehementius vel inflammatio sequitur, quibus acuitur aut hebetatur dolor.

Dolor intensiuus seu tractorius.

Διατείνων, quem intensiuum vocant, Archigenes ὁλκιμον, id est, tractorium videtur nominasse, neruis accidit, a calore desiccante, vel humiditate dilatante, vtroque eorum termino cum eo, à quo incipiunt, tum altero, in quem finiuntur: tẽso versus mediũ, & reliquo corpore, aut velut coëunte atq; corrugato complicatione, si ab ariditate tensio fiat: aut diducto, ac velut expanso, si ab humore: Tensionẽ eam conuulsio sequitur.

Dolor diuulsiuus aut laceratiuus.

Διασπῶντα ἢ σπαράσσοντα, diuulsiuum aut laceratiuum nominant. Accidit membranis intextis carni: πολλοὶ γὰρ (vt inquit Galenus) εἰσὶν ὑμένες τοιοῦτοι, καὶ ἀνωμάλως ἐμφυόμενοι, καὶ περιλαμβάνοντες αὐτὴν τὴν σάρκα: *id est, multæ enim mebranæ*

sunt

sunt eiusmodi, atq; inaequaliter intexta carni, atq; comprehendentes ipsam carnem: cieturque à sola qualitate, vel materia, quæ huc illuc agitata allisaque membranis, dum eas, aut impetu vehementiore, aut penetrans poros, vrgensque à carne diuellit distrahitque, sensum lacerationis commouet.

Dolor perforatiuus. Quem perforatiuum vocant, Galeno est ὡς ὑπὸ σκόλοπος ἐμπεπαρμένου, ἢ ὡς ὑπὸ τρυπάνου γινόμενον, qualis fieret, si vel palis configerentur, vel terebro membra perforarentur. Eiusdem generis vterque est, & accidit vterq; crassiori intestino. Differt alter ab altero copia, crassitie, motu, vi atq; efficacia materiæ: illum copiosior, crassior, fixior materia: hunc tenuior, rarior, & magis mota, ac velut pungẽs efficit: quippe pauca copiosiore, tenuis crassa, permanens mota materia minorem solet excitare dolorem. Galenus erudite discernit vtrumq;, διαφέρουσι δ' ἀλλήλων ἢ πλήθει τῆς ἐργαζομένης τὴν ὀδύνην οὐσίας, ἢ πάχει, ἢ κινήσει, ἢ τῇ δυνάμει τῆς ἐργαζομένης τὴν ὀδύνην οὐσίας, εἴτε χυμὸς, εἴτε πνεῦμα φυσῶδες εἴη: id est, *Differũt inter se, aut copia, aut crassitie, aut motu, aut vi & efficacia cientis dolorem substantiæ, siue humor illa quidem sit, siue Spiritus flatulentus.*

Dolor grauis qui etiam suspensiuus & detractiuus. Grauis dolor Galeno est ὀδύνη βαρεῖα, ἢ μετὰ βάρους ἀλγήματα (?), proprius membris sensu carentibus, vt epati, renibus, pulmoni, cerebro ipsi: Cum circumdatæ his membranæ copia materiæ opplente & onerante membra ipsa, aut tumore aliquo, præter naturam ibidem existente, tensæ, velut aggrauari pondere se aliquo percipiunt. Quanquam enim nulli horum membrorum nerui implantantur, sed in ambientem absumuntur membranam: tamen sentitur grauitas, cum membranæ à cõtactu tumorum extenduntur. Vocant hunc, & suspensiuum & detractiuum.

Dolor pulsatilis seu pulsatiuus. Σφυγμώδης ἢ σφυγματώδης est, quem pulsatilem & pulsatiuum vocant. Accidit hic inflammationibus insignioribus & sensu præditis partibus: proprie quidem & per se, ac primarie arteriis, quæ continuo micant pulsu, affectis αὐευρύσματι (?), *tumoribus ex vulnere*: vicinis vero partibus, quę arterias continent, per consensum affectis, quæ, contactu distentarum arteriarum, ob angustiam compressæ, ictus, quos dilatatæ arteriæ edunt, sentiunt.

Per accidens vero musculis inflammatione obsessis, in quibus pulsus, ob substratas aut intertextas percipitur arterias, & dolor inflammatarum partium à motu est, & compressione. Dilatatæ enim arteriæ feriunt inflammatos musculos, & compressæ ab adiacente carne, eam, diductione sui comprimunt vicissim. Iungitur huic semper dolor ἀποθλίψεως, quem compressiuum nuncupant.

Dolor compressiuus.

Dolorum differentiæ 5, ex materia.

Materia quinq; dolorum parit differentias, tres diuersitate qualitatum, duas quantitate, & duritie mollitieve.

Dolor mordicatiuus seu vulneratiuus.

Δακνώδης ἢ μετὰ δήξεως πόνος, ἢ ὡς διαβιβρώσκοντός τινος *mordicatiuus, aut cum mordicatione dolor, & quasi depascente, aut arrodente aliquo*, est, quem mordicatiuum vocant: non differt ab hoc πόνος ὡς τιτρώσκοντός τινος, *dolor quasi vulnerante aliquo* seu vulneratiuus.

Coniungit vtrunq; Galenus, inquiens, οὐκ ὅταν ὑπὸ βελόνης τιτρώσκεταί τις ἕτερον πάθος πάσχει, τοῦ γινομένου κατὰ τὴν ὑπὸ δριμέως χυμοῦ διάβρωσιν, id est, non afficitur aliter, qui vulneratur acu, quam qui acribus corroditur humoribus. Ciet vtrumq; materia tam frigida quam calida. Frigiditas mordicus constipando & comprimēdo, neq; hoc facit, nisi adsit in membro humiditas calori iuncta, qui frigido resistat: nam si cedat calor, atq; euanescat frigiditas stuporem inducit: Calor mordicat exiccando humidum membri, & diuellendo continuum.

Dolor stupefactiuus.

Ναρκώδης, quem stupefactiuum vocant. à frigida causa tantum fit, & vlceratis, sed sensu præditis partibus frequenter accidit, cum non adest calor, qui resistat frigido occurrenti membris, estq; via ad paralysin. Non raro ὀδύνας ναρκώδεις, *dolores cum stupore*, experitur ὁ ἐπιπολῆς ὑμὴν, *mēbrana quæ in superficie cuti substrata est*, cuti per totum subtensus corpus, ex occursu atq; impressione aeris frigidioris, quod & sanguine destituitur, & frigidior natura existit, Sed, vt Galenus inquit, οὐ γίνονται κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῦ πάσχοντος μορίου, ἀχώριστοι γὰρ οὕτως ἦσαν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός: *id est, non fiunt ratione essentiæ partis affectæ; ita enim separari non possent: sed per accidens.*

Dolor exasperans.

Exasperans, cum res sicca fertur per membrum sensus particeps: hoc faucibus, ex sicciore aere, aut vsu acerborum vel austerorum succorum euenit.

Com-

Compressiuus dolor, πόνος ὡς θλιβομένου, vel μετὰ θλίψεως euenit, cum materia multa, in membro sensus participe coarctata conclusaque, cum ipsum membrum, tum vicina comprimit, aut generatur tuberculum quoddam, in tali membro. *Dolor compressiuus.*

Contusiuus, πόνος ὡς θλωμένου, vel μετὰ θλάσεως, solutam à contusione, vel attritu vnionem sequitur, vt cùm lapis, vi naturæ, per vreteres expressus duritie & asperitate sua, latera vreterum atterit: aut asperiora, & aridiora stercora, intestina stringunt & confricant, vnde quandoque sanguis emanat: aut cùm, violentiore manuum, ad asperius aliquod subiectum, adactu cutis velut rupta auellitur: aut cùm febrium rigoribus contundunrur artus. *Dolor contusiuus.*

Materia, cum loco affecto, tres dolorum gignit differentias, inter quas est πόνος τονώδης, ἢ μετὰ τάσεως, quem extensiuum vocant. Parit hunc multitudo, aut humidæ materiæ & crassioris, aut flatuum conclusorum in concauis spaciis musculorum, aut quibuscunque meatibus angustioribus, sensu valentibus, vel sub membranis. His enim membranæ, quæ vestiunt atque integunt membra vel meatus, velut inflatæ distenduntur, cumque sensus adest, τονώδης, *extensiuus*, dolor oritur. *Tres doloru differentiæ ex materia & loco affecto simul. Dolor extensiuus.*

Ἑλκώδης, vlceratiuus, cietur à materia acri & pungente, in loco qui tenui constat & laxa substantia, vt musculis, qui tenuioribus vestiti innexique membranis, humori hinc inde penetranti transitum præbent. *Dolor vlceratiuus.*

Κνησμώδης, ἢ κνησμοῦ προσηγορίας, pruriginosus, à materia excitatur tenuiore & acri, quæ perrumpens, interiora ad superficiem fertur, ibique in densius solidiusque impingens obstaculum, & sensu valens, cohibetur, ne expiret: coaceruata verò, & tum copia vrgens, tum sua sese tenuitate ingerens ac penetrans, pruritum ciet, vellicando velut, ac titillando. Galenus, duplici discrimine hunc à priori separat, inquit enim: διαφέρει ἡ κνησμώδης αἴσθησις τε καὶ διάθεσις, τῆς ἑλκώδους, ἀλλ' ἐπεὶ καὶ προηγεῖται πολλάκις ἡ κνησμώδης τῆς ἑλκώδους ἐκ λυομένης τε καὶ παυομένης τῆς ἑλκώδους εἰς τὴν κνησμώδη: ἑλκώδης ἐπὶ μόνον ἐν τῷ δέρματι, φαίνεται συνιστάμενος, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ βάθους ἐκτεταμένος ἄχρι τῶν ὀστῶν: ἡ δὲ κνησμώδης ὄντως τῆς ἐπιφανείας μόνης ἐστὶν, οὐ πρώτως κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. *Dolor pruriginosus.*

ἑλκώδης, ὅτι πυκνότερον τῶν ἀπὸ ἑλκώδων αὐτοῦ δέρμα ἐστιν: Id est, *differt perceptio & affectio pruriginosa ab vlcerosa, quia sæpenumero perceptio pruriginosa vlcerosam antecedit, soluta & desinente vlcerativa in pruriginosam, vlcerosa præterea non solùm ad cutem, sed per imas quoq; partes ad ossa vsq; penetrat: pruriginosa autem reuera ad solam superficiem pertinet, non tamen primariò, pro ratione ipsius propria, sed per accidens, eò quod densior subiectis sibi partibus cutis est.*

Dolor turgidus. Quem διαίροντα vocant, & turgidum, nec materiam, nec subjectum habet proprium, vt, cùm per arteriam diffunditur materia in locum angustum, vt, vbi doleat, æger nesciat: &, quia altius eleuatur in loco angusto, fit dolor turgidus, qui, à radice partis primariè affectæ, celeriter in circumsitas partes fertur, quibus nihil vitii inest, vt in Hetercrania & Cephalæa accidit.

Differentia dolorum iuxta Accidentia. Accidentia multipliciter variant dolorum differentias. Remittuntur enim & intenduntur, prout efficientis causæ augetur & diminuitur, aut quantitas, aut vis atque efficacia: vel mutatur situs atque distantia: vel prout recens cœperunt dolores, aut longo durarunt tempore.

Quo ad quantitatem dolorum, alius est alio vehementior & intensior, ἧττον ἢ μᾶλλον σφοδρὸς, ἢ βίαιος, ἢ ἰσχυρός: *minus aut magis vehemens, aut violentus, aut validus*. alius continuò affligit, διηνεκὴς, *continuus*: alius interquiescit, & per interualla aut redit, aut exasperatur, διαλείμματα ἔχων, *interuallum habens*: alius ὁμαλὸς, æqualis: alius ἀνώμαλος, inæqualis

Quo ad qualitatem, alius acutus est, ὀξεῖα ὀδύνη: alius remissus & mitis, ἀμβλυτέρα ὀδύνη.

Acuunt dolores humores biliosi & acres, & flatulenti spiritus: obtundunt aut mitigant eosdem Phlegmatici humores: item dolorum alius duriciei sensum simul inuehit, alius absq; hoc infestat.

Quoad locum, alii sunt profundi, βύθιοι, proprii membranis quæ ossa ambiunt, cùm ipsis ossibus dolor inesse existimatur: alii, prope superficiem consistunt, ἐπιπολαῖοι.

Quoad tempus, alii sunt inueterati & antiquati: alii recentes & inchoati.

Quoad

Quoad motum, alii sunt stabiles, fixi, & permanentes, μόνιμοι: alii vagantur, & discurrunt ex vna parte in aliam.

Differunt hi inter se, materiæ efficientis copia aut paucitate, qualitatibus, crassitie vel tenuitate, æqualitate vel inæqualitate, motu vel quiete, origine materiæ, prout vel in ipso nascitur materia membro, aut in eo collecta hæret, in quo dolor sentitur, vel aliunde transmissa tunc facit dolorem, cùm influit.

Non negligere has, ab accidentibus sumtas differentias, multum refert. Non parum præstant, ad accuratam morborum cognitionem, & rectam curationis institutionem. In morbis κατ' ἰδιοπάθειαν, *ex propria membri affectione*, continuus est dolor: In ceteris κατὰ συμπάθειαν, *ex consensu naturæ*, per interualla recrudescit & exacerbatur. Et hoc Hippocrates vult, cùm inquit: Dolores laterum, pectoris, & aliarum partium, an multum differant considerandum. Tot sunt signorum discrimina, quæ à læsis proficiscuntur actionibus.

Dolorum differentiæ Medico necessaria.

Sequuntur exeuntia, ἐκκρινόμενα. Horum Galenus tria constituit genera, cùm ait, ὅσα ἐκκρίνεται, τὰ μὲν ὡς μόρια τῶν πεπονθότων τόπων, τὰ δὲ ὡς περιττώματα, τὰ δ' ὡς ἐν αὐτοῖς περιεχόμενα κατὰ φύσιν: Id est, quæ excernuntur, aut partes sunt affectorum membrorum, aut excrementa, aut quæ, in membris ipsis, secundum naturam continentur.

Excernuntur vt partes, in inueterata phthisi pulmonis exulcerati, ac putredine consumti & corrosi, particulæ tussi: in Dysenteria quandoque derasæ intestinorum tunicæ egestionibus alui: in epaticis fluxibus, (vt quibusdam placet) inflammati epatis portiunculæ: in renum inflammationibus carunculæ decisæ renum substantiæ, cum vrinis.

Eorum, quæ excernuntur tria genera.

Vt contenta secundum naturam, ex incisa rupta, corrosa, aut dehiscente vena, sanguis ruber & crassus: ex arteria flauus, tenuis, & spumosus.

Vt excrementa, & humores plurimi, & alia, pus, calculi, vermes.

Partes membrorum, nunquam secundum naturam eduntur, nec contenta naturalia per se: per accidens, eorum excretiones quandoque fiunt secundum naturam nimirum membra onusta copia, ampliore iusto, exoneratura sese

partem

Excrementorum differentia.

partem aliquam ejiciunt. Excrementorum magna varietas est. Aut enim sunt, κατὰ φύσιν, *secundum naturam*, aut παρὰ φύσιν, *præter naturam*. Illa rursus, aut sunt sua natura κατὰ φύσιν, *secundum naturam*, aut ex accidente.

Sed hæ excrementorum differentiæ, cum intelligantur rectius, si, secundum coctionum discrimina, χυμοὶ & περιττώματα, *humores & excrementa*, discernuntur, ordine, coctionum, & humorum inde nascentium varietatem exponemus.

Humidi, quod in corporibus continetur, prima genera.

Quicquid corporibus inest succi, hoc omne, aut membrorum soliditati intextum, mutuo exactoque cum sicco complexu atque coalitu, eorundem constituit & absoluit substantiam: aut, extra soliditatem partium, in cauis vacuisque continetur spaciis: quorum quædam, peculiari perigraphe, & structura, vel amplis laxisque cauitatibus, alueorum aut fontium instar, excipiunt, quod colligitur, vocanturque κοιλίαι, *cauitates*, vt in cerebro, corde, ventriculo, renibus: vel canalium & siphonum ductibus, vsu verò riuulorum, quod illabitur, opera naturæ eò ex amplioribus deriuatum deducunt ac distribuunt, vt venæ, arteriæ, intestina, vocanturque πόροι, *meatus*: quædam οἷον ὀπαί τινες λεπταί, *tanquam exiles quadam cauernulæ*, sicut Galenus ait, ipsi membrorum texturæ, ex primo, aut humidi sicciq; coalitu, aut dissimilium partium contextu intersitæ, spongiarum, aut rarioris terræ instar, excipiunt ac combibunt, quod, vel, per hiantia eorundem oscula extillat: vocantur & hæc πόροι, *meatus*, atque in quibusdam conspicua sunt, vt in ossibus quibusdam, & quandoque, in ipsa cute, æstiuis solibus rarefacta: in aliquibus, & quidem plurimis sensum fugiunt.

Totum autem corpus, propter hanc in ipsum meatuum & ductuum dispersam varietatem, fit σύμπνουν, καὶ σύρρουν, *conspirabile & confluxile*, secundùm Hippocratem. Atque hæc humidi, quod in corporibus reperitur, prima sunt genera.

Illud verò, quòd intextum soliditati partium diximus, humidum, nec liberum est, solutumve, nec discerni à sicco, sensu potest: ratione potest. Estque duorum generum, sed insitum vtrumq;, etsi dissimili insitionis modo.

Vnum

Vnum innatum, à prima origine, partium ſubſtantiæ, & in verè ſolidis ex ſemine, in carnoſis ex ſanguine propagatum, calorem natiuum ſuſtinet, vehit, & alit, tanquam conueniens illi pabulum, & ab eodem viciſſim lambitur, ac depaſcitur paulatim. *Humidum σύμφυτον.*

Alterum ex nutrimento, tribus prius elaborato confectoque coctionibus, & nutritioni adaptato, in locum illius ſufficitur, atq; attexitur ſubſtantiæ membrorum, quod de priore, vi caloris abſumtum defluxit, vel in adaucti atq; extenſi corporis eſt inſumtum molem. *Humidum ἐπίκτητον.*

Vtrumq; Galenus ἔμφυτον καὶ σύμφυτον ὑγρότητα, ὕλην, & ἰκμάδα: *innatam & congenitam humiditatem, materiam, humorem*: hoc poſterius verò, ante abſolutam nutritionem, οἰκείαν τροφὴν ἑκάστου τῶν μορίων, *familiare alimentum ſingularum partium*, nominat.

Si, diſcriminis cauſa, illud σύμφυτον, ſeu connatum, contractumve, ex primæ formationis materia: hoc ἐπίκτητον vel ἐπείσακτον, ſeu acquiſitum, aſcitumve, vel adiunctum ex nutrimento, quis appellare voluerit, meo judicio non errauerit, modo diſcrimen retineatur.

Nam σύμφυτον, *innatum*, illud innaſcitur partibus, quæ ὁμοιομερῆ, *ſimilares*, vocantur, prima & vera generatione, ex ſemine aut ſanguine conflatis, diſcrimine multiplici, pro ratione & varietate ipſarum partium: Hoc ἐπίκτητον, *acquiſitum*, foris accedit, ad formatas & iam abſolutas partes, & ipſis iungitur, generatione quadam particulari, qua, non peculiaris, & noua, diſtinctaque producitur ſubſtantia, ſed priori agglutinatur & conformatur quiddam, quod expleat & inſtauret abſumtum, fitq;, poſt nutritionem, commune pabulum caloris natiui cum priore.

Quare nutritionem ita expediri volunt, ſi huius, ex nutrimento confectæ materiæ, fiat πρόσθεσις, *appoſitio*, ſi πρόσφυσις, *agglutinatio*, ſi ἐξομοίωσις *aſſimilatio*, id eſt, ſi apponatur ritè, vel intra poros recepta, vel, ſi tantis pars non ſit peruia foraminibus, vt in cartilaginibus, foris attenſa: ſi deindo affigitur & adhæreſcat, tandemque, quoad eius fieri poteſt, exactiſſimè ſubſtantiæ præexiſtenti exæquetur, & coaleſcat.

Hoc acquiſito humido, niſi reficerentur membra aſſiduè

citò attenuata tabeſcerent & areſierent, innato illo humido continuo caloris depaſtu exhauſto, effluxuque & expiratu continuo in aërem diſſipato, cum quo, ſimul ipſe quoque euaneſceret calor, idoneo fomento deſtitutus.

Calor natiuus.

Voco autem natiuum calorem vtrumque, cum innatum membris, conceptumq; à prima origine, ex calore materiæ, cauſarumq; formantium, & attemperatum, innexumque partibus humidis & ſiccis, qui eſt calor ἀνάλογος, *reſpondens proportione quadam*, ſingulorum membrorum temperamento: tum virtute viuifica cordis incenſum, & poſt, membris iam abſolutis inſitum, quo, quæ δύναμις, *facultate* ineſt illis vita, reducitur ad ἐνέργειαν, *actionem*, & innatus calor excitatur, fouetur, & conſeruatur: denique à quo hic vim effectricem omnium actionum corpori neceſſariarum nutritionis, generationis, augmentationis, & ſimilium accipit, quo ſine, non modò non conferret aliquid reliquo corpori, ſed nec ſeſe diu ſeruaret, nec partes, in quibus hæret, diu corruptionis labe tueretur.

Caloris natiui ſubiectũ.

Continetur autem in eodem ſubiecto vterque: & hic, à corde procedens, ad illum inſitum, eam habet rationem quam, ad ſeminum, aut plantarum calorem Solis viuificum lumen: vnde cœleſtem eum aliqui, & æthereum, & diuinum vocant, vt alterum, elementarem.

Qua vi gignat talem calorem cor, non intelligo: ſed reſpexiſſe ad eam Ariſtotelem, judico, quando animam definit eſſe ἐντελέχειαν πρώτην σώματος φυσικοῦ, ὀργανικοῦ, δυνάμει ζωὴν ἔχοντος: Id eſt, *motionem primam, & quaſi perennem fluxum corporis naturalis, inſtrumentis præditi, & facultate viuendi*. Excludit enim, à numero δυνάμεων ψυχικῶν, τὴν ζωτικὴν δύναμιν, *facultatum animalium vim vitalem*, de qua ex corde, reliqua membra δυνάμει, *facultate*, viua, vitam hauriunt, vt fiant talia ἐντελεχείᾳ ſeu ἐνεργείᾳ, *motione continuata ac perenni ſeu effectione*, quia omnes reliquas præcedit & excitat.

Ἐντελέχεια Ariſtotelica.

Ita anima Ariſtoteli eſt ἐντελέχεια πρώτη, id eſt, vis illa, qua primum cor viuit, & quæ poſtea fuſa cum ſpiritibus in arterias, vitam reliquo corpori communicat. Id fit hoc modo, cum viuificus calor cordis inſitum exuſcitat, accendit, & viuificat, cum hoc calore corpus, hauſta conceptaque vi-

ra, exerit *δυνάμεις, facultates*, suas, quæ, ante communicationem vitæ, ceu sopitæ latent, & edit actiones, quæ sunt *ἐντελέχειαι*, seu *ἐνέργειαι, motiones seu affectiones*, secundæ.

Omnino ad vim vitalem respexit Aristoteles, quæ in corde nata, indeq; vehentibus eam spiritibus procedens distribuitur per arterias singulis partibus, sine qua, protinus putredine affecta corrumperentur ac dissoluerentur.

Cum ergo calorem natiuum nominabimus, complectemur vtrumque, & innatum, & hunc ex corde affluentem, atque cum innato, in eodem subiecto coniunctum, qui quidem tantisper afficit, viuificat, seruat, & à corruptione tutum præstat membrum, donec & ipse viget & manet membri *ἐπιτηδειότης, habilitas*, talis, recipiendo fouendoque calori idonea.

Est enim calori, perpetuo & conuenienti fomento opus, quo sine extinguitur, aut, si absit, non accenditur, nec figitur: Oportet enim *ἀναλογίαν, proportionem*, esse agentis ad patiens, & vicissim patientis ad agens: destructa verò illa, non adhærescit. Quare tunc membrum destitutum natiui caloris regimine, occupatur ab alieno, & corrumpitur.

Insitæ autem humiditates à reliquis, extra membrorum substantiam, quacunque in cauitate positis, differunt: quòd hæ in perpetuo sunt motu, &, sine intermissione aliqua subiguntur, & excoquuntur à calore natiuo, donec, ad conformem membris habitudinem, perducantur, quarum quæcunque partes tales sunt, vt elaborentur frustra, eas maturè natura valens separatas, aut discutit, aut reijcit ac repellit. Nunquam enim natiuus calor ociatur, aut cessat, aut actionem intermittit.

Illæ verò insitæ, vltimum ornatum, seu perfectionem iam adeptæ vltimam, & membrorum substantiæ conformem ad quam efficiendam, natura coctiones omnes intendit ac dirigit, nihil coctionis amplius subeunt, aut experiuntur: & sicut, in ardenti candela, elychnium cera aut seuo oblitum imbutumve, accensæ flammæ, sic, in membrorum soliditate ceu pabulum præbent igniculo natiui caloris, quem, de innato & à corde immisso, conflatum diximus.

Humidum in corporibus pabulum caloris.

Quæ itaq; nutritionem, id est, instaurationem absumtæ in membris humiditatis præcedunt, coctiones alimenti, in

eum à natura ſunt vſum comparatæ, vt hoc accuratè ſubactum, expurgatumque à ſordibus & recrementis, quantum fieri poteſt, ceu crebris diuerſorum foculorum ignibus, cogant in eam ſoliditatem, quam membri cuiusq; conſtitutio exigit, deciſis eliſisque omnibus, quæ, ne coëat in ſoliditatem talem, alimentum, impediunt ac prohibent.

Procedit enim coctio omnis ad incraſſationem, vt vulgò dicitur, hoc eſt, denſat paulatim magis magisque, & conſtipat nutrimentum in corpus ſolidius, vera συγκρίσει, ſeu coactione, ac complicatione humidi cum ſicco commixti, ſeclusis ex vtroque, quæ coitionem talem, atq; coalitum, aut remorantur aut fieri non ſinunt.

Vt enim adiunctum membris nutrimentum adhęreſcat, & prorſus exæquetur, tale vt ſit oportet, quale membrum ipſum eſt. Tale autem non fit, niſi ad eam redigatur ſoliditatem, qua membra conſtant, cui ſemper viſcidi aliquid & glutinoſi adiunctum eſt. Vt ergo tale euadat, multa educi calore, & ſecerni neceſſe eſt, quorum quædam, ob nimiam craſſitiem, & ariditatem, prius in lapides durarentur, quam membrorum ſoliditatem: quædam, ob tenuitatem nimiam, citius, aut in cineres deurerentur, aut diſpergerentur in halitus, quàm in eam cogerentur craſſitiem, quæ membrorum eſt.

Hanc ob cauſam, & pluribus fuit opus coctionibus quarum præcedens ſequenti ſemper materiam præpararet ac ſuppeditaret: & in ſingulis multum ſuperfluorum colligi, neceſſe fuit, priuſquam eliceretur & exprimeretur hoc, quod, vel ſequenti coctioni, vel tandem nutritioni vſui eſſet futurum.

Tres coctiones in corpore, & earum differentia.

Sunt autem tres in corpore coctiones diſtinctæ & materia, quæ excoquitur; & foculis, in quos materia coquenda reponitur, & calore analogo, & vſu, atq; affectu.

Prima coctio fit in ventriculo.

Prima coctio in ventriculo fit, in quem cibi omnis generis mixtim ex ore, ſed dentibus prius commoliti, deijciuntur ac congeruntur, vbi, in vnam chyli pulticulam, velut conflantur.

Calefit autem ventriculus multiplici calore, & ſuo atque incluſo, quem circumſita membra adaugent fouentque & ex corde, per arterias velut folles afflato.

Similis

Similis hæc est excoctioni metallorum, in officinis conflatoriis, quæ fit in primis fornacibus, in quas, omnis generis rudes venæ, sed malleis prius confractæ atque comminutæ iniiciuntur, quibus igne dissolutis & colliquatis, omne, quod fluidum est, per adapertum orificium fornacis inferius, erumpit ac effunditur in subiectum catinum, vbi recrementa, & scoriæ furcillis ferreis detrahuntur, reliquum in secundas fornaces transfertur, vt denuo excoquatur.

Secunda fit in epate, quo venæ Mesaraicæ conuehunt id, quod de chylo fit, in intestina, velut in catinum depulso exugunt. *Secunda coctio in epate.*

Similis hæc est alteri in officinis conflatoriis, qua in secundis fornacibus, quod de primis exiit amplius excoquitur ac perpurgatur.

Tertia fit in extremis surculis venarum, distributarum in membra singula nutritionis causa, quo ex amplioribus venis, quod nutritioni conuenientissimum est, virtute membrorum, & natiui caloris, ope venarum attrahitur. In his venulis nutrimentum, vi caloris membrorum, ex omnibus ceu explicatum recrementis, atque in accommodatam soliditatem densatum, tandem egeritur ex venis & membris ipsis allinitur. *Tertia coctio fit in extremitatibus venarum.*

Similis hæc est & separationi argenti à plumbo & ære, qua in peculiaribus fornacibus peracta, plumbum subsidit, effertur, & emicat argentum inde euolutum atque explicatum, quod quidem præcedentibus ignibus conflatas massas omnes, & puritate, & soliditate longe superat.

Considerentur autem hæc tria diligenter ante omnia. Primo; de materia singularum coctionum, seu de assumto nutrimento: quod, siue vnius generis cibi vsurpentur, siue commisceantur plures ac diuersi, nutrimentum, ante vltimam coctionem, semper sit ἀνομοιομερὲς *dissimilare*, & constet partibus dissimilibus, quarum quædam, ob rudem, & aridam, atque exuccam crassitiem, emolliri: quædam, ob dilutam nimis, & fluidam tenuitatem, sisti & cogi nequeunt. *Quæ in singulis coctionibus consideranda.*

Secundo, de calore natiuo: quod, ad omnes alimenti partes, non sit ἀνάλογος, aut σύμμετρος, *proportione aut mensura*

congruens, sed quarundam respectu, seu comparatione, acrior, vsto, ac feruidior, quarundam languidior contra, & imbecillior.

Tertio, de perpetuo naturæ recte constitutæ cursu, & vltimo, ad quem tendit, scopo: quod natura actiones, quas *θρεπτικὰς*, *vegetatiuas*, vocant, omnes dirigit ad vnũ finem vltimum, scilicet corporis nutritionem, quæ est nutrimenti, nutrito conformati, coalitus quidam cum eodem: &, vt hoc cõsequatur, humores κατὰ φύσιν, *secundum naturã*, omnes quacunque in parte corporis, secundum naturam conseruantur, sine intermissione vlla, subigit & coquit, vno eodemque modo semper procedens, id est, totam humorum massam apte digerens ac distribuens, indeque eliciens dissimilia, & ab vtilibus, ad vsum corporis immutatis, secernẽs inutilia, hæcque relegans alio, vt expellantur, donec illa & solidata satis, & conueniente expolita ornatu, inserat membris, & iungat connexu, coalituque vero & physico.

De his nihil remittit actionibus nisi, vel sua tardetur imbecillitate, vel superetur copia aut retundatur vitio materiæ rebellis, vel impediatur viis obseptis, in quas superflua deponere consueuit, & coaceruare.

Hæc cum ita se habeant, necessario, cum propter materiam dissimilem καὶ ἑτερόφυλον, *alterius generis*, caloremque *ἀσύμμετρον*, *proportione non cõgruentem*, & non attẽperatum æquabiliter omnibus materiæ partibus: tum propter actionem naturæ, procedentis ad solidationem nutrimenti exacte, quoad eius fieri potest, ab alieno omni perpurgati, vt respondeat soliditati membrorum nutriendorum, quæ dissimilis est, & pæne in solidis singulis peculiaris, ac propria. Propter has ergo causas, necessario plures quæuis coctio, distinctosq; prolicit & parit humores, quos confusos inter sese, vbi coctio peracta est, natura discernit & separat mirifice, eductis translatisque alio iis, quibus vsura est ad corporis refectionem: reliquis alio itidem depulsis, vt vel asseruentur, donec excerni commode possint, vel statim egerantur.

Quæuis coctio plures & distinctos parit humores.

Incumbit quidem natura in totam immissi alimenti massam pariter, totamque complexa calore subit ac subigit: sed non in omnibus partibus hoc præstat & conficit, quod

quod in temperatioribus: quas, dum ex massa tota secretas ac contractas immutat, conformatque officinæ coquenti coloribus, & aliis qualitatibus, interea tenuiores quasdam, sed dilutiores, fundit, & ceu explicat in halitus, aridiores adurit, quasdam cogit plusculum, & densat, crassioribus & rudioribus succo exhaustis, quæ, ob ariditatem, neq; emolliri, nec solidari queunt, inducit, velut inchoata futuri humoris boni lineamenta.

Ita omni coctione, cum, in officinæ coctricis foculo, ceu feruet materia, quæ coquitur, multum materiæ effumat in halitus, qui confertim efferuntur, suaque leuitate, & impetu suo quærunt exitum, & meatus perrumpunt.

Horum duplex genus est, vnũ *ἀτμῶδες, vaporosum, quod ἀτμίδα* seu halitum nominabimus, ex humidioribus ac dilutioribus aqueis partibus resolutum, humidum prorsus, &, vel obscurum, crassioris nebulæ instar, vel nitidius puriorum halituum forma. Id vero, aut calore discutitur, ac dissipatur amplius fusum & attenuatum, aut ad occursum cõtactumve, vel aeris frigidioris, vel remissius calentis obstaculi, mox densatum redit ad priorem naturam, & in manantes ac fluidas liquescit guttulas.

Duplex genus halituũ eorum qui in coctionibus effumant.

Alterum *ἀναθυμίασιν*, seu expirationem nominabimus, quam ex aridioribus partibus, ceu diductis & expansis attenuatione calor exprimit quadruplici discrimine.

Sicciora enim calore fota *πνεῦμα*, id est, flatum siccum, modico aqueo humido imbutum remittunt, & pinguedine carentem.

ἀναθυμιάσεων quatuor discrimina.

Humidiora *καπνὸν*, seu *καπνῶδές τι*, id est, fumum, seu fumosum quiddã, vbi siccum copiosiore humido delibutum est, ita tamen, vt siccitas vincat.

Pinguia sicciora *λιγνὺν, ἢ λιγνυῶδές τι*, id est, fuliginẽ aut fuliginosum quid, in quo, cum sicco copiosiore, rarius humidum, idq; pingue, aëreum & viscidum commixtum est.

Pinguia humidiora *κνίσσαν, ἢ κνισσῶδές τι*, id est, nidorem aut nidorosum aliquid, in quo, sicco rariori copiosius humidum, aereum, pingue, & lentum, admixtum est.

Ex his, quædam tenuiora sunt, & *οἷον συγκεκαυμένα* & *ζέοντα καὶ δριμέα καὶ δακνώδη, & tanquã adusta, & feruẽtia, & acria & mordicantia*, pro materiæ coctionis, & caloris ratione:

quædam crassiora, ἢ αἰθαλώδη, καὶ οἷον γαιώδη, *fuliginosa & quasi terrena*, similia fumis, quos ardentes tædæ edunt. Hæc halituum genera non raro omnia simul calor, in vnaquauis coctione, expromit de alimenti materia, si talis sit, propter ciborum dissimilium commixtionem. Sæpe discrimina, ex ructuum sapore, percipiuntur gustu.

Coctionum effecta.

Intus autem, dum feruet materia, quia caloris est colligere & contrahere ὁμογενῆ, *quæ sunt eiusdem generis*, si dispersa sint, atq; distracta, & secernere, ac ceu euoluere atque explicare, si sint confusa cum aliis, & implicata, ita calor coquendo elicit de rudi, informi, indigestaque massa, primum tenuia, ignea, & aquea, mox temperata, aërea, deinceps cruda aquea, & ad extremum crassa, terrea, velut arte digerens singula, ac disponens, etsi singula non absoluit.

Inde quædam sufficientem adepta coctionem, talia euadunt, qualia natura instituit. Quædam ceu ignescunt ὑπερκεκαυμένα, *supra modum adusta*, & acredinem vrentem ac mordacem contrahunt: Quædam substantiam ὑδατώδη & aqueam retinent, discrimine duplici. Alia enim παχύτερα, *crassiora*, coctione longiore crassescunt, & paulatim, magis magisque ad temperatorum consistentiam adiguntur: Alia λεπτότερα, *tenuiora*, citius in halitus expirarent vniuersa, quàm crassescerent: Quædam deniq; γεώδη, & velut ἰλυώδη, id est, terrea & feculenta, coctionem vlteriorem respuunt, duplici itidem discrimine. Sunt enim alia aliis crassiora, & aridiora: quorum quæ minus sunt crassa, & humidi plusculum continent, si coctione emolliantur, ceu fatiscentia cedunt calori, & hoc, quod superest boni succi, dimittunt. Loquimur autem de coctionibus naturalibus, quas efficit calor natiuus moderatus, rectè, & secundum naturam se habens in partibus singulis: gubernat verò natura ipsa rectè valens.

Partes in corpore attrahunt alimẽtum sine sensu indigẽtiæ, excepto ventriculo.

At pars quælibet, κατὰ φύσιν, οὐ κατὰ προαίρεσιν, ἢ πρόγνωσιν, *secundum naturam, non secundum consilii propositum aut prænotionem*, & attrahit ex vicino alimentum, sine sensu indigẽtiæ, solo naturæ suæ impetu, ventriculo excepto: & attractũ coquit, sui vsus causa, non vt consulat aliis, etsi vsus, prouidentia opificis καὶ δημιουργοῦ, *& architecti*, pertinent ad totum corpus: & incumbit in elaborationem vnius humoris, quo reficia-

reficiatur & alatur ipsa, quem quando absoluit eo refecta & alita, reliquum omne, tanquam onus superfluum abiicit & excutit.

Quare, præter eum humorem, cuius confectionem natura instituit in quauis parte reliqua omnia sunt περιττώματα, *excrementa*, &quidem hic ipse, quando, quod debuit, præstitit, fit membro περίττωμα, *excrementum*.

Περιττωμάτων discrimina.

Suntq; περιττώματα, *excrementa*, alia χρήσιμα, *vtilia*, quę natura, ad certos ac destinatos vsus, & seruat, & vsurpat: alia ἄχρηστα, *inutilia*, quæ tanquam inutilia, & oneri futura, atq; impedimento ceteris partibus occupatis distribuendo deducendoque alimento, protinus abigit.

In prima coctione fit χυλός.

Prima itaque coctione, quæ in ventriculo fit, alimentum quod dentibus prius ceu confringitur, contritumq; miscetur, conuertitur in liquorem similem cremori ptisanæ, album, fluidum, crassiusculum adhuc, quem χυλὸν, *chylum*, vocarũt, & coctionem ipsam, inde χύλωσιν, *chyli elaborationem*. Dum ceu feruet in ventriculo cibus, (quem quidem ipse, dum recte valet, sese vndique, obliquarum fibrarum intensione constringens, comprehendit adeo exacte, vt, quauis interioris superficiei parte, cibum attingat, osculo etiam superiore coarctato, ne hiet, sed conniueat tantum) interea ergo, dum feruet cibus, ex dissolutis aqueis partibus, magna vis halituum expirat in œsophagum, per osculum superius. Eorum pars aliqua, per os, & nares erumpit, atque in aerem dispergitur. Pars siccior & tenuior, perrepens cranei suturas, & capitis poros, exhalat: Crassior & κνισσώδης, *nidorosa*, per eosdem, lente egeritur, sordibus pinguibus caput inquinat: λιγνυώδης, *fuliginosa*, hæret impacta radicibus capillorum, & his alimentum præbet, ac materiam. Pars liquidior & humidior, vel, in palato ipso, & faucibus protinus liquefactum sputum gignit, vel per foramina ossis σφηνοειδὲς, *quasi cuneiformis*, seu basilaris, quę in palatum desinunt cerebrum petit: vbi tum per eos meatus, quibus, ad cerebri basin, primi duo ventriculi oblique reflexi deorsum excipiunt παρωτίδας, *quæ iuxta aures sunt*, arterias, in ipsos efferuntur ventriculos: tum circumcirca, & intra duram membranam, & extra hanc, effunduntur ceu ad craneum, testudinis, aut cameræ instar, cerebro obductum: tum si sint te-

Exitus halituum prim coctionis.

nues, in ipsum etiam sese ingerunt & penetrant cerebri corpus, quod rarum & spongiosum est, perpetuoque motu, & diductum intumescit, & residit compressum.

Si ergo caleat cerebrum, interdiu maxime, cum fatigatur, aut intentionibus animi, aut corporis motibus vehementioribus, pars illorum halituum, calore cerebri consumitur ac discutitur: pars, occursu aeris frigidioris densatur in guttulas, quæ, intra primos ventriculos corriuatæ, per peculiarem ceu canalem destillant, in subiectum tertium ventriculũ, ex quo geminis meatibus educuntur in χοάνην seu πύελον, *infundibulum*, insistens glandulę, cui peculiarem sinum, in osse basilari, natura exsculpsit, & muniuit exquisite, vt nixu firmiore & tutiore commodius exciperet, quicquid humorũ ex alto delabitur & confluit. Inde geminis vtrinque meatibus, de tenuioris membranæ cerebri tunica contextis, & per oculorum sedem, ad nares, per peculiaria foramina ossis basilaris, ad palatum directis, deuehitur, quod collectum est, in narium & palati amplitudinem, vt emunctione & sputo eiiciatur.

Generatio sputi & muceris.

In magnis repletionibus, per eos etiam meatus, per quos assurgere, & cerebri sinus subire halitus diximus, liquefactæ guttulæ refluunt in fauces.

Quod, extra duram cerebri membranam, sese intra eandem, & craneum insinuans, colligitur, fere digeritur calore & motu. Quod intra eandem, & ipsum cerebri corpus continetur, hoc, vel calore consumtum euanescit; vel frigore liquefactum, aut excidit in nares, per foramina ossis ἠθμοειδοῦς, *cribrosi*, quod supra nares eminet inclusum basilari, & multis foraminibus, cribri instar, peruium est: aut secundum latera delabens, decumbit ad basin cerebri, vbi, per patentia ossis basilaris foramina, pręcipitatur in fauces.

Ex his ergo halitibus hoc modo liquefactis, nascitur & fit in palato & faucibus πτύελος, sputum, in naribus μύξα, mucor, qui recte coctus, ex occursu aeris frigidioris cogitur ac crassescit.

Vtriusque gradus & differentiæ multiplices, in crassitie ac tenuitate, copia ac raritate, lentore & visciditate, prout plures, vel pauciores, & minus crudi ascendunt halitus, & cerebrum nulla vel propria, vel ascita aut caliditate lento-

rem

rem, liquefactis halitibus, inducit, aut frigiditate eosdem cogit ac densat.

Differt à sputo σίαλον, saliua, quæ est vtile περίττωμα, excrementum, ex eo nutrimento reliquum, quo glandulę faucium reficiuntur: & asseruatur in illis glandularum & linguæ poris, quæ χηραμοὶ, *excauationes siue cauitates faucium*, vocantur, vt humectet & riget linguam, laryngem, stomachum, & totam illam cauitatem, quæ faucium nomine Latinis, Græcis φάρυγξ nota est, ne nerui & musculi, continuis motibus, & maxime, cum foris aer æstuat, nimium desiccentur. *Saliua vtile excrementū.*

Hinc ab Hippocrate glandulis his spongiarum nomen tributum est, quæ alioquin ab Anatomicis propter situm, παρίσθμια & αντιάδες, Latine amygdalæ à forma, & tonsillæ vocantur. *Amygdala seu glandula in faucibus cur spongia dicta.*

Quanto autem rectius valet ventriculus, tanto minus inde crudorum fumorum exhalat, præsertim, si cibi sint conuenientes. Si languidus ventriculus cibos, nec complectatur rite, nec coquat, & osculum superius, languefacto tono, nimis laxe pateat: denique, si non πέψις, *coctio*, fiat, sed μόλυνσις, *leuis quadā coctio*, obnubilatur, & plane obruitur cerebrum, velut nebula densorum & crudorum halituum.

Chylum autem, etsi videtur esse ὁμογενὴς *eiusdem generis*, tamen partibus constare dissimilimis, separatio ostendit. Nam & aereas complectitur, iusta subactione adæquatas & attemperatas ventriculi naturæ, & quasdam igneas, tenues, plusculum calentes: quasdam aqueas, fluidas, lubricas, & lentore tenaces & sine lentore quæ phlegma vocantur, quod primo in ventriculo gignitur, & chylo inest ἐνεργείᾳ, *reapse*, cum χυμοὶ, *humores*, reliqui δυνάμει, *facultate*, tantum insint: quasdam crassas, crudas, terreas, quæ nulla emollitione comminui, & fundi in liquorem potuerunt. *Chyli partes dissimiles.*

Singulis autem plures insunt qualitatum gradus & discrimina Vbi igitur maturuit chylus, & ventriculus de eo assumsit, quātum satis fuit ad sui refectionem, tunc sese exoneraturus, adaperto inferiori ostio, cui ab hoc officio attributum nomen πυλωρὸς, *ianitoris*, fundo vero, & toto superiore ac sinistra parte arctius contracta, excutit & propellit reliquum omne, in intestinum duodenum: Vnde paulatim

virtute intestinorum, expultrice, in sequentia prouoluitur, constrictione intestinorum, quam transuersæ fibræ moliuntur, protrusum, conferente aliquid tractione rectarum fibrarum, & ne præpropera fiat depulsio, obliquis fibris impetum nonnihil retardantibus, & progressum chyli remorantibus. De phlegmate vero, & ventriculi, & intestinorum tunicis, superficietenus semper aliquid, ob lentorem adhærescit, quod illinit & inungit superficiem, vt chylum transmittat facilius lubricitate.

Venæ Mesaraicæ in intestina sparsæ exugunt chylum.

De ipso vero chylo in intestina infuso, venæ Mesaraicæ, quæ à portis epatis, vbi vena est, quam inde *πύλας portas, seu venam portæ*, vocant, & à tenui forma στελεχιαίαν *quasi arboris caudici respondentem*, innumera sobole distribuuntur, radicum instar, in intestina præsertim gracilia, exugunt, quod est fluidum maxime, & liquidum, idque conuehunt ad epatis portas, in caudicem venæ portæ; ex quo rursus diffunditur chylus in riuulos, qui, ramorum instar, caudici cohærentes, totum cauum epatis ambitum, serie multiplici implicant, & pertexunt.

In secunda coctione fiunt χυμοί.

In his riuulis, secunda fit coctio, quæ χύμωσις, *chymisis humorum elaboratio*, vocatur inde, quod, de chylo feruefacto & excocto, elicit atq; producit quatuor humorum genera, consistentia, caloribus, qualitatibus aliis, & vsu distincta, quos humores vocant χυμοὺς, vel succos.

Sicut enim, cum mustum feruet in doliis, & eo feruore perpurgatur, velut eructatur, atque expuitur supra, virtute vini leue quiddam, tenue, spumosum, amarum, quod vocatur ἄνθος, & flos vini: depellitur deorsum crassum aliud, & lutulentum, quod in fundo dolii subsidit, id vocant feces: agitatur & aqueum quiddam, crudum, nec dum satis percoctum, quod tamen, neque extruditur in aliquem peculiarem locum, vt feces, neque eiicitur, vt hoc nominatur flos, sed retinetur in vino, & paulatim coquitur: Sic, cum chylus in vasis epatis velut accensus calore epatis feruet, ex separatione dissimilium partium, erumpit quiddam tenue, spumosum, quod ξανθὴν χολὴν *flauam bilem*, nominant: decedit & crassum ac lutulentum, fecibus simile, quod μελαγχολικὸν χυμὸν, *melancholicum humorem*, vocant: ab vtroque distinguitur tertium temperatum, quod for-

Quatuor humores in epate geniti.

ma ſanguinis, conſtitutioni epatis reſpondet, & pręſtat hoc, cuius gratia coctio inſtituitur: denique explicatur ac ſecernitur ab his omnibus aqueum crudum, quod eſt phlegma.

Cauſa coquēs eſt *δύναμις facultas*, epatis, quæ, vi ſui temperamenti, & natiui caloris de chylo, quantum venæ capiunt, tantum complectitur, vt totum, quantum fieri poteſt, ad vſum nutritionis adaptet.

Quare, dum feruet chylus, rurſus magna vis calidorum halituum inde expirat, qui, in contiguos venæ cauæ ſurculos, perrumpentes, vbi in huius euaſerunt caudicem, mox, per multiplices canales inde deductos, ſpargūtur in totum corpus: ſed maxima ſui parte, ob leuitatem, cōtēdunt ſurſum, atq; ad cerebrum euolant, quod velut tectum, fumoſq; domui impoſitum, excipit quicquid ab imo effertur. *Exitus halituum qui in ſecunda coctione generantur.*

De his halitibus, in cerebro idē fit, quod de reliquis, ex ventriculo eleuatis: ſed calidiores hi, ac teneriores ſunt, expreſſi nimirū ex materia magis attenuata fortiore calore.

Eorum vero, qui ad cutem excurrunt, pars tenuior & aridior eliditur. κατὰ τὴν ἄδηλον τῇ αἰσθήσει διαπνοὴν *per ſenſui non obuiā tranſpirationem*, per cutis poros, quos natura οἷον ὀπάς τινας λεπτὰς διατέτρηκε τῇ λεπτότητι τῶν περιττωμάτων ἀναλόγως: *id eſt, quaſi foramina ſeu oſtiola quadā tenuia perforauit, vt excrementorū tenuitati reſpondeant proportione*: pars liquidior quandoq; in ſudorem denſatur: pars craſſior ac viſcidior, aut impacta hæret poris, & præcludit, aut expreſſa & peruoluta in cutem, dilatatur & illinitur, vnde ſordes corporis exiſtunt.

Cumq; ſit calor ἀσύμμετρος, *non reſpondens proportione* diuerſis chyli partibus, ideo, dum ſeparat ex tota maſſa partes ordine, ſecundū gradus tenuitatis, & craſſitiei, tenues calidas cito percoquit, & eaſdem interea, dum reliquas temperatas, quę craſſiores ſunt, elaborat, ceu adurit pluſculum. Degenerant illę ergo in bilem flauā, quod longiore coctura, & intenſiore calore, quam erat opus, nimium vſtæ, floridum rubore mutarunt in flauedinem. Flaueſcunt enim rubicunda ſiccitate, & aduſtione modica. Reliquæ, ex iiſdem tenuibus partibus, quæ minus vſtæ, diluto claroq; nitore ruffeſcunt, abeunt in ἐρυθρὰν χολὴν bilem rubram. *Generatio 4. humorum in Epate.*

Temperatæ vertuntur in sanguinem, cuius color est ruber, purpurascens. Has autem dum maturat, aqueas addensat quidem aliquantulum, velut epota humiditate nimia: non percoquit tamen, nec colorem immutat, propter admixtæ, aquosæ, & liquidæ tenuitatis redundantiam, quæ prohibet, ne cogatur & crassescat consistentia, & ne ruborem ex alteratione concipiat: hinc phlegma existit.

In crassis terreis, inchoat quidem coctionem, sed non perficit, eo, quod ob aridam & exuccam crassitiem, coctionem nequeunt ferre ampliorem, qua, eo quod superest, humido depasto exhaustoq;, reliquum, aut in adustæ & nigricantis picis lentesceret crassitiem, aut in duritiem solidaretur tophi. Cœptę itaq; & tentatæ coctionis his inducit speciem, obscura sanguinis rudimenta, cum colore vergente ad fuscam nigredinem. Rubor enim subiecti crassi, opaci & impuri obscuritate hebetatus, nigrescit.

Sanguis. In quatuor itaque humores, chylus coctione epatis distinguitur: Inter quos, sanguis substãtia mediocris est, nec tenuis nimis, nec valde crassus, qualitatibus temperatus, sapore dulcis, colore ex rubedine purpurascens, plenus fibris, propter quas coit facile, atq; coagulatur, effusus extra venas, quod sanguini proprium est, confectus calore temperato epatis, ex partibus chyli temperatioribus, pinguioribus, & aereis, pars nutrimenti præcipua.

Flaua bilis. Flaua bilis, substãtia tenuis est, *δυνάμει, facultate*, calida & sicca, sapore amara, colore rufo flauescens, aut exquisite rubra. cõfecta calore immoderatiore, ex tenuioribus & calidioribus chyli partibus, nec coagulatur venis exemta.

Phlegma. Phlegma crudum est, cruditate humoris aquei crassiusculi, *δυνάμει, facultate*, frigidum & humidum, sapore insipidum, magna ex parte, etsi coctura: cum sanguinis qualitatibus reliquis, vestigia quædam inchoatæ dulcedinis contrahit, productum in ventriculo primum, postea coctione vlteriore, & separatione in epate, ex chyli aquosis partibus & crudis, quæ elaborari satis nequiuerunt, nec coagulatur eductum ex venis.

Succus Melãcholicus. Succus melancholicus crassus est, & terrestris maxime inter omnes humores, *δυνάμει, facultate*, frigidus & siccus, sapore astringens, vel acerbus potius, & *στρυφνός*, qualis est in

pomis & pyris immaturis, aut prunis ſylueſtribus, colore nigricans, confectus de crudis & craſſis partibus terreis, non elaboratis calore, neq; colliquatis, neq; exæquatis, nec coit aut coagulatur, ſi extra venas ſit.

Hi igitur quatuor humores, in iis riuulis, qui à porta, in cauum epatis ambitum diſpertiuntur, temperie & calore epatis gignuntur, confuſiq; inter ſe, ante ſeparationem, vnius tantum humoris ſpeciem præ ſe ferunt.

Sed & ipſi quatuor differentes humores non ſunt vniuſmodi, ſed gradibus craſſitiei ac tenuitatis, cruditatis & coctionis, item colorum & ſaporum, plurimum inter ſe differunt. Quædam enim illorum partes, ſanguinis naturę propiores ſunt, quædam ab eadem degenerant longius. Idcirco natura molitur ſeparationem aliquam, & expurgationem maſſæ ſanguineæ, ſecretione impuriorum partium, quæ ad nutritionem vſui non erant futuræ, priuſquam, quod vtile eſt, & accommodatum, transfundat, ex ramulis venæ portæ, in obuios, circa epatis medium, & conſertos cum his, atq; conuenientes ſurculos venæ cauæ, qui gibbum eius ambitum ſimiliter multorum ductuum, ceu tubulorum, ac ſiphonum meatibus intexunt, emiſſi è trunco venæ cauæ, qui epati, ad aduerſam & poſticam regionem attenſus maxima corporis ſui parte, intra *παρέγχυμα, circumfuſionem ſeu maſſam concretam*, epatis conditur.

Abſoluitur autem ſeparatio iſta maſſæ ſanguineæ, non diſtincta aliqua, & peculiari virtute epatis, delectu quodam ſecernentis ab vtilibus noxia: ſed vi expultrice epatis, qua *χυμὺς, humores*, maturos, vbi ſeſe refecit, excludit: & vi tractrice eorum vaſorum, quæ alliciendis ad ſeſe recrementis illis, tanquam familiaribus ſuccis, recipiendisque, & aſſeruandis, & rurſus, cum vſus exigit, aut poſtulat & vrget natura, promendis, comparata ſunt.

Et ſecernuntur illa præcipue, quæ, ſi detinerentur intra venas, prorſus corrumperentur, quod, vel iam ante plus, quam par eſt, aduſtæ ſint; vel tali ſunt natura, vt quanquam crudæ, ob craſſitiem tamen, & ariditatem, vlteriorem coctionem ſuſtinere nequeant, aut protinus morbos parerent, toto corpore occupato, aut certis partibus. *Recrementa humorum in ſecunda coctione.*

Epate itaq; incumbente in expulſionem totius maſſæ elaboratorum ſuccorum, & mouente omnes ad exitũ, follicu

lus fellis ad se rapit flauæ bilis partem, dilutiore ac clariore flauedine, colorem Sandarachæ effingentem, quæ est, vt Galenus inquit, οἷον τὸ ὀπτηθὲν, καὶ συγκαυθὲν τῆς τροφῆς, ἀλλὰ λεπτὸν, καὶ ὑγρὸν, καὶ ῥυτὸν, *id est, tanquā assata & adusta alimenti pars, sed tenuis, & humida & fluens:* & haurit hanc iis meatibus, qui ab altero bifurcati colli ipsius ductu, in aliquot ramulos dissecto, sursum, ad epatis medium prorepunt, ac venæ portæ ramulis commixti, ab vsu πόροι χοληδόχοι *meatus bilem recipientes,* nominantur.

Vocat hunc humorem Galenus, veterum Medicorum exemplo, χολὴν ἁπλῶς, & ξανθὴν χολὴν, & πυῤῥὰν χολὴν, & πικρόχολον χυμὸν, *bilem simpliciter, & flauam bilem, & ruffam bilē, & amarū humorē,* quandoq; & ὠχρὰν χολὴν, *pallidā bilē.*

Altera flauæ bilis pars mitior ac benignior, ruboreq; florido ac diluto, & consistentia sanguini similior, μήπω πυρώδης ἐσχάτως γεγενημένη, *necdum extreme feruens effecta,* vt Galeni verbis vtar, non detrahitur sanguini, in ea separatione, sed spargitur, cum sanguine, in totum corpus. Vocat & hanc ξανθὴν χολὴν, & ἐρυθρὰν *flauā bilem & rubrā,* quandoq; & πυῤῥὰν, *ruffam.* Sed minus vsta est priore, minusq; crassa ac tenax, & ad ruborem propius accedit.

Succus Melancholicus, qui est velut ὑποστάθμη, καὶ ἰλὺς ἢ τρὺξ *sedimentum & limus aut fex,* sanguinis, splene hūc trahente refunditur, ex epate, in caudicem venæ portæ: Vnde per propagatas ex eo, & innumera sobole, mirandoq; contextu & implexu in lienis digestas corpus venulas, intra ipsum lienem conuehitur. Vbi calore splenis amplius ceu maceratur, donec exprimatur inde, quo ille reficiatur. Attrahitur autem in splenē, de succo Melancholico, vt Galenus ait ὅσον αὖ αὐτῆς ἱκανῶς παχὺ καὶ γεῶδες μὴ δέξηται καλῶς τὴν ἐκ τῆς ἐμφύτου θερμασίας ἀλλοίωσιν, quod satis crassum & terrenū nondū à calore natiuo satis subactū est, & immutatum. Vocaturq;, tū μέλας, tū μελαγχολικὸς χυμὸς, tū μέλαν αἷμα: *tum niger, tum melancholicus humor, tum niger sanguis.*

Reliquum eiusdem succi, τὸ μὲν μετρίως παχὺ σὺν τῷ κατειργάσθαι, πάντη φέρεται, id est, quod moderate crassum, & attenuatum est aliquantulum, atq; elaboratum, cum sanguine, in totum distribuitur corpus, eodem, cum priore, nomine.

Phle-

Phlegma, vt ex Galeno ante dixi, *γίγνεται κατὰ τὴν πρώτην πέψιν, ἐν τῇ γαστρί, fit in prima coctione, in vẽtriculo*, & in epate, ex altera coctione adipiscuntur gustum obscuræ dulcedinis, vnde & *γλυκὺ dulce* vocatur. *συναναφέρεται δὲ τοῖς εἰς ἧπαρ ἀναδιδομένοις, καὶ ἅμα τούτοις πεττόμενον αἷμα γίγνεται, τὸ δὲ ὑπολειπόμενον ἐν τοῖς κατὰ τὴν γαστέρα χωρίοις, ὑπὸ τῆς καταῤῥεούσης ἐξ ἥπατος χολῆς ἀποῤῥυπτόμενον ἐκκρίνεται διὰ τῶν κάτω τῆς γαστρός* *id est, vna fertur cum iis, qui in epar distribuuntur, cumq; iis coctum, fit sanguis. Quod autem in intestinis relinquitur, à bile defluente in ea, ex epate eiectum, per imum ventrem egeritur.*

Hoc non excernitur in aliquod peculiare receptaculum: sed vna cum sanguine, & reliquis flauæ bilis, ac succi Melancholici partibus, in riuulos, à vena caua, gibbæ regioni epatis insitos effunditur, indeq; in caudicem, & huic proxime cohærentes venas, paulatim transfertur, in quibus absoluitur *αἱμάτωσις sanguificatio*, quæ nõ est à *χυμώσει, chymi elaboratione*, distincta coctio, sed quod, in singulis humoribus, ad elaboratam ac consummatam coctionem expurgationemq; deest, qui sanguinem comitatur, ipsiq; sanguini hoc complet, & velut fundamenta iacit & inchoat coctionis vltimæ.

Inest enim singulis humoribus præter ea, quæ prima secretione detrahuntur, multum adhuc tenuis & serosi liquoris, qui, nulla coctione densari in soliditatem nutritioni cõuenientem potest, & quidem plurimum phlegmati, minus sanguini, minimum melancholico succo, & flauæ bili.

Inest & terreum aliquid, quod nisi summoueretur, verã exactamq; coagmentationem, & consolidationem nutrimenti esset impediturum. Idcirco *αἱμάτωσις, sanguificatio*, & quę in venis epati propinquis fit coctio, vlteriore immutatione exactius addensando humorum consistentiam, expurgandoque seclusa ac decisa recrementa, absoluit hoc, quod defuit.

Excrementum serosum, tenue, & fluidum, de singulis expressum humoribus, substantiæ solidatione *ἰχῶρας serum sanguinis*, constituit. Crassum, *ὠμὸν χυμὸν crudum humorem.* cuius quidem pars maxima, à crassiore phlegmate & succo melancholico minima, à bile: vt serosi liquoris pars maxima à phlegmate & bile, minima, à succo melancholico:

Vtriusq; pars aliqua & mediocris, pro temperamenti ratione, à sanguine secernitur.

Ι'χῶρες omnium humorum post secretionem confusi, ὀῤῥὸν, seu ὀῤῥώδες περίττωμα gignunt. id serum est, seu serosum excrementum: ὠμὸς χυμὸς, *crudus humor*, in excrementum illud subigitur, quod in vrinis hypostases & ὑφιστάμενα, *ea quæ subsidunt*, parit.

Cum itaq; expedita est αἱμάτωσις, *sanguificatio*, in gibba regione epatis, eiicitur in caudicem venæ cauæ, quicquid adhuc humorum confusim & mixtim fertur. Hinc renes, per venas emulgentes, cum aliqua sanguinis parte, attrahunt ad sese serosum liquorem, cum recremento humoris crudi, idq; transferunt in sinum priorem, ex duobus illis, qui in substantia renum exsculpti sunt: ibi quod purius est, & nutritioni aptius, virtus renum elicit, vt eo nutriatur: reliquum, ceu colando per poros carneæ substantiæ excernit in alterum sinum, ex quo per meatus, οὐρητῆρας *canales vrinæ*, nominatos, illud destillat in vesicam, cedentibus introrsum membranulis, quæ ad οὐρητήρων, *canalium vrinæ*, orificia vesicæ attextæ, vbi defluxit vrina: subito resultu complicatæ id rursus obstruunt, tam arcte quidem, vt regeri in eosdem meatus nihil possit.

Vocatur totum hoc, ex seroso humore, & contentis confusum excrementum, quod in vesica colligitur, vrina, quæ quod acredinem habeat suam, & salsedinem, ex humorum natura, de quibus exprimitur, manifestum est. Idem autem fit in grandioribus, & primo exortu venæ cauæ connexis ramis, quod intra corpus epatis. Vlteriore enim coctione, præparantur humores ad vltimam elaborationem.

Tertia coctio in extremitatibus venarũ.

His absolutis, in epate, & grandioribus venis traducitur nutrimentum sanguineum paulatim ad tertium focum, trahentibus quidem id, vi natiua membris ipsis, adiuuantibus vero distributionem venis, ope fibrarum, quibus contexta ipsorum corpora constant.

Focus huius coctionis est, in iis venis, quæ membris singulis, adducendi & suppeditandi nutrimenti causa, insertæ sunt. In hac coctione, quod halituosum est, & tenue, continuo effluxu, per poros cutis elabitur ac diffluit: quod crassum, viscidum, terreũ, κνισσῶδες, *nidorosum*, per eosdem egestum

stum, ceu expanditur in cutem, &, ob lentorem, adhærescit, fitq; inde, quod vocatur ῥύπος, *illuuies seu sordes corporis:* Quod λιγνυῶδες *fuliginosum,* in iis, quibus textura corporis solidior est cōpactiorq;, in partibus aliquibus fit materia capillorum, horum ceu radice angustioribus & cōpressioribus poris cutis inhærescente, & ipsis coalescentibus, ex connexu halituum, expressisq; impetu & copia succedentium & adnascentium cōtinue: Quod aqueum est, & tenue, interea dum intra venas adhuc commoratur, cum ea humiditate, quæ in ebris conformata, ea proxime nutritura est, constituit humiditatem, quam Galenus nominat ὑγρότητα κατὰ τὰς μικρὰς ἀρτηρίας καὶ φλέβας, τὰς ἰδίας ἑκάστου τῶν μορίων συνισταμένας, *humorem in exilibus arteriis, & venis cuiusq; particulæ proprius,* Auicenna humorem innominatum. *Exitus halituum tertiæ coctionis.*

Huius humiditatis, vbi excidit venis, pars illa, quæ membris & attemperata est, & respondet ac congruit qualitatum forma, & talis est, vt in membri soliditatem, cogi possit, appositum membris, affixum, cōcretumq;, ita nutrit ea, vt in earum abeat & vertatur substantiam: vocaturq;, ante accretionem, a Galeno οἰκεία τροφή, ἐξ ἧς τρέφεται τὰ μόρια, περιέχεται δὲ κατὰ πάντα τὰ τοῦ ζώου μόρια δροσοειδῶς ἐν αὐτοῖς περιπεπαρμένη, *familiare alimentū, ex quo partes corporis aluntur, continetur autem in singulis animantis partibus, iisq; roris instar aspergitur.* Ab Auicenna cambium: Post nutritionem σύμφυτος ὑγρότης à Galeno, & σύμφυτος ἰκμάς; *insitus humor:* Ab Auicenna Gluten. *Cambium.*

Pars altera περίττωμα *excremētum,* est vtile, de vltimo alimento sanguineo, vltima coctione peracta, relictum in poris membrorum, quod ob tenuitatem, densari in soliditatem partium, ideoq; nutrimentum fieri nequit. *Perittoma tertiæ coctionis duplex.*

Estq; duorum generum. Vnum singulari prouidentia & dispensatione Architecti, & coaceruatur maiore copia, & conseruatur ad certos vsus a'iis destinatos, in certis partibus, non perpetuo, sed certa descriptaq; periodo, quæ viribus & constitutioni partium congruit, vt semen in testibus & παραστάταις, *meatibus semen ad canalem virgæ de testiculis deriuantibus,* generationis causa: Lac in glandulis mamillarū ad nutritionē fœtus: Saliua in glādulis fauciū, ad linguę & musculorū vicinorū rigationē: viscidus humor, in reliquo

glandularum genere: humiditas, de qua coit & concrescit adeps & pinguedo, ad membranarum inuolucra.

Alterum in singulis partibus colligitur proportione, ad vsus seruientes ipsis partibus, vt spumosus humor, qui continetur in pulmone: glutinosus humor in compagibus articulorũ: medulla in cauernis ossium quas συῤῥαγὰς vocant.

Deniq; in singulis partibus corporis, talis aliquis congeritur, ex vltima coctione, superfluus humor, qui quidem non nutrit membra, fit tamen calori præsertim extraneo & febrili pabulum, quod & humectando membra, prohibet consumtionem insitæ humiditatis.

Hic humor Galeno est, ὑγρότης ἐν ταῖς μεταξὺ χώραις τῶν σωμάτων, ἢ μὴν ἢ τῷ κωλύσαι ξηρανθῆναι σφοδρότερον τὰ ὁμοιομερῆ, ἢ ἐν τῷ ταῖς μεταξὺ χώραις τῶν σωμάτων ἐπιτέγγειν καὶ αὐξάνειν τὴν ὑγρότητα, τῆς τῶν ὑγραινόντων μετείληφε προσηγορίας. id est, *humor in mediis corporũ spatiis contentus, qui vel prohibẽdo, ne partes similares vehemẽtius exiccentur, vel, quod intermediis illarum spatiis contentus eas irriget, & humiditatem augeat, humectantiũ nomenclationẽ accepit.* Auicenna Rorem vocat.

Sanguinea membra citius nutriuntur quam Spermatica. Citius autem, & facilius sanguinea nutriũtur membra, quam Spermatica, quod citius multo, & facilius, atq; expeditius, ac minus, aut crebris, aut vehementibus mutationibus, sanguis in carnosarum partium, quam vere solidarum seu spermaticarum, soliditatem duratur.

Hæ igitur sunt humorum differentiæ secundum coctionum gradus & discrimina.

Calor analogus ἕψησιν efficit in corporibus. Cum autem calor naturalis temperatus, & materia ἀνάλογος, *proportione quadam respondens*, peragit & absoluit in singulis coctionibus, quod intenditur, fit τῆς πέψεως, *coctionis*, ea species, quæ ἕψησις, *decoctio*, vocata calore humido conficitur, exeuntq; illa humorum discrimina, quæ recensuimus. *Calor nimius ὄπτησιν efficit in corporibus.* Si intendatur supra modum, mensuramq; naturæ conuenientem, & acris fiat, atq; vrens, ὄπτησιν, *assationem*, efficit, vstulata ac velut assata materia.

Quare tũc & Melancholica terrea, & biliosa ignea, cum crassitie & lentore, quem acquirunt, cum ignescunt & acuuntur, fiuntq; δακνώδη καὶ διαβρωτικά, *mordicantia & erodentia.* Sanguinis partes tenuiores, in flauam bilem, crassiores in atram permutantur: phlegma, aut acredinẽ & salsilaginem

nem contrahit cum lentore, si putredo accedat: aut solam tenacitatem viscidam & glutinosam, si putredo absit.

Rursus, si calor imbecillior sit iusto, ἔψησιν, *perfectam coctionē*, non assequitur. Degenerat itaq; coctio in μώλωσιν, *leuem coctionem parū differentem ab ipsa cruditate*, qua coacervatur in venis plurimum ἰχώρων, *serosi sanguinis*, & crudi succi crassioris. Non enim cum sicco humidum, iusta sub actione recte commiscetur, nec in coalitum solidum redigitur, sed aut temere sparsum in partes siccas, sine coalitu firmo, fluitat, aut non ita illi iungitur, vt complexu, connexuq; firmo solidoq;, & membris proportione adaptato, ambo cohærescant & coalescant in humiditatem opportunam nutritioni. Redditur itaq; tota massa sanguinea impurior, fluidior, pallidior, frigidior, & inæquabilior. Neq; conueniens fit nutritio: sed corpus inflatur, & velut in tumorem attollitur οἰδηματώδη, laxum, mollem, liuidum, aut pallidū, qualis est καχεκτικῶν, *male affectorū*, aut ὑδρωπικῶν, *aqua intercute laborantium*: sicut cum fit ὄπτησις, *assatio*, humorū, corpus marcescit & exarescit, ex nutrimenti conuenientis defectu correptum atrophia.

Calor imbecillis μώλωσιν efficit in corporibus.

Tales deprauatæ coctiones pariunt & cumulant succos vitiosos, multiplici discrimine. Sed & ex aliis causis nascuntur succi vitiosi, vt cum calore natiuo recte temperato, cibi vitiosi assumuntur, & aliis modis naturales ac boni succi corrumpuntur. Distributis itaq; quæ hactenus explicata sunt, in suas ceu classes, constituemus differentias certas humorum, quæ ex nutrimento expromuntur.

Quicquid est fluidorum liquorum in corpore, aut ὑγρότης *humor*, est; aut περίττωμα, *excrementum*.

Humorum differentia, ὑγρότητες.

ὑγρότητας voco humores illos, qui conformati partibus, secundum qualitates, proxime vsurpantur ad nutritionem vt sunt chylus in ventriculo, sanguis in epate ἡ οἰκεία τροφὴ, *familiare alimentum*, in partibus solidis, quantum scilicet de quolibet, ad partium ipsarum refectionem assumitur.

Περιττώματα, *excrementa*, nomino omnes humores reliquos cuiuscunq; generis, quos, vt superfluum quid pars quælibet aut asseruat ad vsus certos, prouidentia Dei conditoris definitos, aut protinus repellit, tanquam onus graue futurum ipsi, & molestum, aut noxium.

Περιττώματα & eorum discrimina.

Περιττώματα, *excrementa*, sunt κατὰ φύσιν, aut παρὰ φύσιν, naturalia & non naturalia.

Perittomata naturalia.

Περιττώματα κατὰ φύσιν, *excrementa secundum naturam seu naturalia*, voco quæ in quauis coctione, natura se recte habente, & recte præparato nutrimento, secernēte superflua, fiunt necessario, siue vsum præstent aliquem corpori, siue nullius sint vsus.

Perittomata non naturalia.

Περιττώματα παρὰ φύσιν *excrementa præter naturam*, à natura intemperie aliqua affecta & languente, aut impedita quocunq; modo: ideoq; destinente materiam coquendam, aut corrumpente gignuntur, & naturam non iuuant, sed lædunt atq; affligunt.

Περιττώματα κατὰ φύσιν, aut sunt περιττώματα κατά τι, aut περιττώματα ἁπλῶς; id est, *excrementa naturalia sunt aut excrementa secundum quid, aut excrementa simpliciter.*

Diuisio perittomatum naturalium.

Περιττώματα κατά τι *excrementa secundum quid*, non proprie excremēta sunt, sed superflua de optimo & vtili nutrimento reliqua, in ipsis coctionum officinis, vbi sese hæc de attracto, exacteq; immutato alimento, satis superque tefecerunt. Suntq; harum tantum respectu περιττώματα, *excrementa*: Et vel asseruantur in ipsis membris, ad alios vsus, vt semen, lac: vel, si flagitentur à vicinis partibus, protinus eiiciuntur & propelluntur, vt chylus, sanguis bonus ac temperatus, οἰκεία τροφὴ *familiare alimentum:* quorum hæc nutriunt corpus, illa generationi seruiunt, & fœtus nutritioni.

Περιττώματα ἁπλῶς, *excrementa simpliciter*, illa sunt, quæ simul de alimenti materia cum, propter ipsius materiæ inæqualitatem, tum propter ἀσυμμετρίαν, *non attemperatam rationem*, natiui caloris, & necessitatem separationis multarum partium, exprimit natura, dum occupata totius assumtæ massæ elaboratione, cum absoluit humorē, quem nutritio exigit.

Horum quædam sunt χρήσιμα *vtilia*, quæ corpori conferunt & præstant aliquid: quædam ἄχρηστα, *inutilia*, prorsus, eo ipso naturā, & molestia magna liberant, & periculo, & incōmodis, quæ mora longiore adferunt, quādo quam maturrime, suo tamen & cōuenienti tēpore, per eos excernuntur meatus, quos educendis his natura, magna fabrefecit arte,

arte, & idoneis in sedibus locauit. Huius generis sunt τὰ διαχωρήματα, seu ὑποπατήματα, *excrementa seu purgamenta*, alui, vrina, mucor narium, sordes aurium ῥύπος, *illuuies sordium*, in cute & similia.

Χρήσιμα & vtilia, περιττώματα, *excrementa* aut sunt χρήσιμα καθ' ἑαυτά, per se vtilia aut κατὰ συμβεβηκός, ex accidente. Huius generis illa sunt, quæ etsi natura separata relegat aliquo, & promouet ad maturam expulsionem, tanquã per sese non idonea ad nutritionem, aut alium vsum corpori necessarium: vsurpat tamen ipso expulsu, ad maturandam egestionem superfluorum & naturę actiones iuuandas aliquo modo. *Vsus perittomatum vtilium per accidens.*

Sic phlegmatis, quod est primę coctionis excrementum pars illa, quæ lateribus ventriculi, & intestinorum lentore suo illita adhæsit, ita inungit ea, vt, propter lubricitatem, aridioribus chyli partibus pateat transitus expeditior.

Talia sunt illæ partes χυμῶν, *humorum*, quæ in secunda coctione, à sanguine separantur. Flaua bilis, ex folliculo fellis, per πόρους χολαγωγοὺς, *meatus qui bilem ducunt*, ab altero bifurcati colli meatu propagatos, demittitur in intestina, cum, vt excernatur vnà cum alui fecibus, tum, vt abstergat amaritudine, quod de viscidiore phlegmate, intestinis adhæsit, ne copia auctum vias intercludat, aut putrescat: tum, vt acredine pungat, vellicet, & extimulet intestina, ad exclusionem excrementorum.

Melãcholicus succus, tenuiore sui parte nutrit splenem: pars crassior, partim in ventriculũ effunditur, vt acerbitate contrahendo, ac ceu corrugando tunicas ventriculi, roboret vim retentricem καὶ τόνον, *& tenorem*, frigiditate excitet & intendat appetentiam cibi: & deinde cum chylo eiiciatur: Partim regurgitatur in intestina, vt cum excrementis egeratur, præsertim si auctus copia maiore, irritet naturam validam, pondere suo.

Referri huc possunt & liquores, qui, ex densatis nati vaporibus rigant cerebrum, & somno materiam præbent: tum vltimæ coctionis aqueæ superfluitates, sparsæ in membra humectationis causa, vt his foris etiam, velut dulci gratoque rore imbutæ perpetuo madeant.

Περιττώματα χρήσιμα καθ' ἑαυτά, *excrementa vtilia per se*, *Vsus perit-*

tomatũ vtilium per se.

ſunt, quæ non ad expulſionem natura deſtinat, ſed ad nutritionis aliquam partem peragendam, & plures alios vſus præſtãdos: Vt ſunt maſſæ ſanguineæ χυμοὶ *humores*, reliqui præter ſanguinem, qui non ſecluduntur, ſed, cum ſanguine, mixtim in totum feruntur corpus, quorum vſus præcipuus eſt, vt cum ſanguine nutriant: bilis quidem, membra bilioſa, vt pulmonem: phlegma, partes phlegmaticas, vt cerebrum, medullam dorſi, neruos: melancholicus humor, partes aridiores & terreas, vt oſſa, cartilagines, ligamenta.

Præſtãt vero & alios vſus corpori. Flaua bilis incidit lenta, attenuat craſſa, detergit, & velut abradit glutinoſa, diſſipat, penetrat, aperit meatus, acredine commouet virtutem expultricem. Melancholicus humor reddit ſanguinẽ denſiorem, ſiſtit, aſtringit, adiuuat retentionem. Phlegma, ceu nutrimentum eſt ſanguinis. Fit enim ex eo ſanguis, cum paulatim magis magisque coquitur, diluit ac fundit ſanguinem, prohibet, ne efferueſcat, &, ſi ferueat, ardorẽ mitigat ac reſtinguit.

Περιττώματα παρὰ φύσιν, *excrementa non naturalia*, ſunt omnes corrupti humores, ſiue quantitate ſola, modũ menſuramque à natura præſcriptam excedant, ſiue qualitate peccent, ſiue vtroque: ſeu putrefactione mutentur in alterius humoris ſpeciem, aut toto genere diuerſam, & præter naturam, aut non quidem, præter naturam, toto genere diuerſam tamen, à priori, & ea, quæ ſecundum naturam eſt, ſpecie. Nec vſui, ſed oneri, damnoque ſunt corpori, moleſtiamque adferunt, & morbos, cum vitæ diſcrimine, niſi mature tollantur & extirpentur.

Humores corrumpuntur duobus modis.

Corrumpuntur autem humores duobus modis. Primo, vt Galenus inquit, ὅταν αὐτοὶ μόνοι ὄντες καὶ ἄκρατοι ἀφίκωνται εἰς δυσκρασίαν ἢ φθορὰν, χωρὶς τοῦ τῶν ἄλλων τινὰ χυμῶν πλεονεκτῆσαι καὶ ἐπιμιξαι: *id eſt, cũ ſoli ipſi, & impermixti perueniũt ad intemperiem aut corruptionem, ſine redundantia aut admixtione alius cuiuſdam humorum:* efficiente vel intemperiem calore, aut ardentiore iuſto, aut languidiore: vel corruptionem alieno, in vno aliquo, pluribuſve humoribus impermixtis, quo fit, vt in aliam tranſeant ſpeciem vel toto genere, præter naturam, vel ſola qualitate.

Alter modus, quo vitiantur humores, eſt διὰ πλεονεξίαν, καὶ ἐπι-

ἢ μίξιν τῶν ἤδη φθειρομένων χυμῶν, ἤτοι ὀῤῥῶν καὶ ἰχώρων, ἢ γε φυσωδῶν πνευμάτων: *id est, per abundantiã aut admixtionem humorum iam deprauatorum, siue excrementorum serosorum, & aquosarum superfluitatum, siue flatulentorum spirituum.*

Sunt itaq; τῶν παρὰ φύσιν περιττωμάτων, *non naturalium excrementorum*, duo genera. Vnum eorum, quæ sunt, vel quantitate sola, vt in πληθώρᾳ, *redundantia æquali humorum omniũ*; vel qualitate, vel vtroq; vt in κακοχυμίᾳ, *vitiosi humoris abundantia*, pręter naturam. Alterum eorũ, quę toto genere sunt præter naturã, quo refero omnes corruptorum humorum differentias, quas natura non intendit primo, & per se, sed ex consequente, & per accidens, non ad vsum aliquem corporis, sed ad commodiorem expulsionem, siue assequatur, quod tentat, siue, deficiente ipsa, aliquid prorsus vitiosum & corruptum euadat.

Duo genera περιττωμάτων παρὰ φύσιν.

Est enim μεταβολὴ, *mutatio*, triplex in humano corpore. Vna ἁπλῶς χρηστὴ *simpliciter bona*, quæ efficitur à calore natiuo, qui nõ prostratus est, nec impar humido, vt θρέψις, *nutritio*. Altera est, ἁπλῶς μοχθηρὰ, *simpliciter mala*, quam efficit alienus calor, & παρὰ φύσιν, *nõ naturalis*, vt σηπεδὼν, *putredo*. Tertia ἡμιμόχθηρος, *semimala*, est, quã efficit natiuus partim, partim alienus calor, vt cum fit ἐμπύησις *suppuratio*, debita, & excocta fiunt πέπονα, seu matura, sicut ab Hippocrate vocantur.

Triplex mutatio humorum in corpore humano.

Sed vt rectius intelligatur omnium mutationum ratio, quæ humoribus accidunt, distinguemus illas causis efficientibus, subiectis, & effectibus. Omnis, quæ humoribus accidit, mutatio, scilicet quæ speciem mutat, aut accidentariam, aut οὐσιώδη, *essentialem*, est, vel ἀλλοίωσις, vel μεταβολὴ, *alteratio vel mutatio*. Nam, quæ præcedunt, aut αὐξήσεις, *augmentationes*, humorum, aut depulsiones, vel translationes ex sedibus definitis, ac destinatis ad alienas, ἀφορμαὶ, *occasiones*, tantum sunt, ad secuturas mutationes.

Alia diuisio mutationis humorum.

Ἀλλοίωσις, *alteratio*, qualitates, illæsa substãtia: μεταβολὴ, *mutatio*, & substantiam, & qualitates mutat.

Vtraq; duplex est: vna κατὰ φύσιν, *secundum naturam*, altera παρὰ φύσιν, *præter naturã*. Ἀλλοίωσις κατὰ φύσιν, *alteratio secundũ naturã*, fit in coctionibus, secundũ naturã. Μεταβολὴ κατὰ φύσιν, *mutatio secũdũ naturã* fit in iusta ac debita nutritione.

Ἀλλοίωσις παρὰ φύσιν, *alteratio præter naturam*, fit in coctionibus aberrantibus, cum calor vel acrior est, & vrentior iusto, vel hebetior ac remissior, aut per sese, ac sua natura, aut respectu materiæ, in quam incumbit ac agit.

Μεταβολὴ ἡ παρὰ φύσιν, *mutatio præter naturam*, accidit humoribus & in ipsa nutritione, & ante nutritionē, intra, vel extra venas, cum mutatur humoris substantia in speciem alienam à natura & non vsui futuram corpori: idq; perficitur, vel ab alieno calore solo, in humore, aut non vitioso, aut qualitatibus degenere, intra vel extra venas: vel à natiuo, aut in humore vitioso & tali, qui ad habitudinem naturalem & corporis vsum, nulla emendatione reduci potest, intra venas: vel non tali aliquo, aut etiam non vitioso, sed extra venas, in locum aliquem, præter naturam detruso, vel ab vtroq; calore in vtrouis humore.

Huius ergo μεταβολῆς παρὰ φύσιν, *mutationis præter naturam*, tres sunt differētiæ. Prima est corruptio caloris natiui, in humido proprio, ab alieno & extraneo effecta calore, quam σῆψιν vocant, & σηπεδόνα, *putrefactionem seu putredinem*, cum humor, vel integer, & secundum naturam se habens, vel iam affectus vitio aliquo, in suo, & à natura determinato loco, vel, extra hunc, in alieno, à calore circumuentus alieno & extraneo, vel dissoluitur prorsus, ac dissipatur, vel in humoris alieni, aut alterius rei, præter naturam, speciem conuertitur. In hac mutatione, nulla est natiui caloris actio, sed tota absoluitur & completur ab alieno calore, qui est præter naturam, & igneus, ac diuellit, dissipat, & destruit mixtum, sicut contra natiuus idem sustentat, tuetur, & conseruat.

Altera est, quam Galenus dicit esse ἡμιμόχθηρον μεταβολήν, *semiprauā mutationē*, & vocant ἐκπύησιν seu suppurationem, cum calor natiuus fortis est, & valet, sed humorem adipiscitur intra vasa, qui ob magnitudinem vitii & maliciæ, nulla coctione ita emendari potest, vt fiat vtilis ad nutritionem: aut cum bonus, & nulli vitio obnoxius humor, elapsus definitis ac destinatis à natura sedibus, ac limitibus, incipit occupari, & corrumpi ab alieno, sed corruptionē impedit, vi & efficacia sua natiuus calor. Tales humores

non

non protinus destituit, & alieno calori occupandos relinquit, calor natiuus: sed cum vigeat, experitur contra alienum vires suas hunc inde elisurus, & prohibiturus corruptionem; & vtrumq; ad vsum aliquem conuersurus, iusta elaboratione. Quod cum assequi nequeat, impeditus in hoc quidem, cōditione alieni & natura discrepantis loci, in quē, præter naturam, humor deuolutus est, &, lucta cum calore alieno: in illo autem, tabe & vitio, quod humori inest, & ad uersatur ac repugnat actioni caloris: inducit tamen vtriq; speciem, quam accommodatissimam expulsioni & quoad eius fieri potest, naturali similē, vt fine offensione insigni, sineque detrimento, eiiciatur. Habet enim semper aliquid coctionis hæc mutatio, etsi scopum, ad quem natura tendit, assequi non potest.

Tales sunt mutationes, quibus, qui in abscessibus & vlceribus continentur, humores vertuntur in pus laudabile, album, crassum, æquale, leue, non fœtidum, & qui in venis ex coquuntur humores putridi, in excrementum puri simile ex quo est sedimen in vrinis album, leue, æquale, pyramidis figura conglobatum in acumen, post febres maxime. Fit enim in fibris analogos suppurationi vlcerū, velut interior suppuratio, cum natura vincens humorē putredini obnoxium non prorsus destituit, sed subactum coquit aliquantulum, exæquat, & excurit. Et verissima ac certissima putridarum febrium distinctio petitur ex ipsa humorum natura & his tribus gradibus *τῶν παρὰ φύσιν μεταβολῶν*, *non naturalium mutationum*.

Tertia differentia componitur ex vtraq; præcedente simplici: & varia est, & multiplex, prout calor alteruter, natiuus vel alienus, plus minusve, aut viget, aut languet altero, & materia est, aut deterior ac contumacior, aut melior & obsequentior calore natiuo. Hæc mutationum discrimina considerari, necesse est.

Voco itaq; *περιττώματα παρὰ φύσιν*, *excremēta nō naturalia*, sola qualitate, ea quæ *ἀλλοίωσις παρὰ φύσιν*, *alteratio non naturalis*, gignit: & toto genere *παρὰ φύσιν*, *præter naturam*, nomino quæ parit & producit *ἡ παρὰ φύσιν μεταβολή*, *non naturalis mutatio*.

Horum quædam, prorsus sunt aliena à natura, vt diffe-

rentiæ corruptorum putredine humorum, κὴ σηπεδονώδων μιασμάτων, ἢ σπερμάτων, *pollutionum putridarũ aut seminum* in febribus, & ἰχώρων κὴ ῥυπῶν, *humiditatum superfluarũ & sordium*, in vlceribus, vulneribus, fracturis, contusionibus, quas simplex, vera, & absoluta putrefactio efficit, & in abscessibus ἀθηρωμάτων, στεατωμάτων & μελικηρίδων: genera: *id est, humorum pulti similiũ, saniei seui & mellis instar, quem mellifauium aliqui appellant*: itemq; illa, intra corpus monstrose nasci consueta, verminum & lumbricorum, capillorum, carbonum, ac similium genera.

Quædam non prorsus sunt præter naturam, sed aliquid habent coctionis, & alias plus, alias minus, vt pus & in venis illud, quod puri simile est, quæ ob eam quã adipiscuntur, speciem alienam, ab ornatu vltimo, quem natura molitur, sub hoc genere colloco.

Perittomata non naturalia duplicia. Περιττώματα ergo παρὰ φύσιν, *excrementa non naturalia*, quæ solis peccant qualitatibus primis vel secundis, vel vtrisque simul, aut feruefacta plus nimio, ceu assata, aut perfrigerata ex cruditate, nec satis percocta, aut extenuata nimium, aut densata, aut lentore, & tenacitate affecta, aut salsedine imbuta: Talia, inquã, omnia duplicia sunt sicut & priora, quæ toto genere παρὰ φύσιν *præter naturam*, esse diximus. Quædam enim ἄκρατα sunt κὴ πρὸς αἴσθησιν ὁμοιομερῆ, id est, impermixta, & ad sensum similia: Quædam κεκραμένα sunt, κὴ πρὸς αἴσθησιν ἀνομοιομερῆ, κὴ ἐπίμικτα, id est, mixta confusaq;, & ad sensum dissimilia.

Perittomata impermixta vnde generentur. Περὶ ἀκράτων, *de impermixtis*, primo dicemus, ἄκρατα περιττώματα *impermixta excrementa*, citra admixtionẽ alterius, seu humoris, seu flatulenti spiritus, generantur in corporibus à calore, vel intenso, vel debili, per sese, aut materiæ ratione, & δυσκρασίᾳ, *intemperie*, degenerant.

Chylus in ventriculo quomodo corrumpatur. In prima coctione chylus corrumpitur, cum, vel ab æstu ventriculi velut torretur, vel, ob languorem cum frigiditate coniunctum, non percoquitur.

Huc recte referri, existimo, humorem viridem porri colore, qui in ventriculis puerorum maxime, & adultorum etiam nasci ac colligi cõsueuit, διά τινων ἀπεψίαν ἐδεσμάτων *ex cruditate esculentorum quorundã*, vt sunt oleracei generis, betæ,

betæ, brassicæ, cæpę, allium. Vocant hunc à colore, πρασοειδῆ χολὴν, seu bilem porraceam, cum bilis corruptæ species proprie non sit, sed corruptus chylus in ventriculo: & quidem, ex mala coctione existat, sicut inquit Galenus τὰ πρασοειδῆ μόνοις τοῖς κακῶς πέψασι ἐν τῇ κοιλίᾳ γίνονται: id est, *quæ porri colorem referunt, tantum iis procreantur, qui cibum in ventriculo male concoxerunt.*

Ex eadem coctione, prodeunt discrimina pituitæ non naturalis, & τῆς βλέννας, καὶ μύξης, itemque πτύελου, id est, mucoris narium, & sputi, cum hæc excrementa, iusta crassitie destituta, aut nimis tenuia fiunt, simulque, aut insipida aquea, aut salsa acria, aut nimis lenta ac viscida. *Pituita non naturalis discrimina ex vitio primæ coctionis.*

Si enim langueat ventriculus, nec bene claudatur, aut oneretur sarcina cibi vel potus grauiore, quam pro modo virium, euehitur in cerebrum magna copia crudorum halituum, qui frigiditate densati liquescunt. Quod si adest tiè calida intemperies in cerebro, quod de his, vel halitibus, vel liquoribus paulo crassius est, mora longiore, ex alieni caloris impressione, lentorem contrahit, ac visciditatem, γίγνεται γὰρ γλισχρότης ἐκ τῆς πολυχρονίου μονῆς ἐν θερμῷ χωρίῳ τοῦ φλέγματος: id est, *lentor enim & viscositas contrahitur ex mora lōgiore phlegmatis, in loco calido.* Quod de iisdem tenuius est, & calidius, aduritur, & salsedinis saporem acquirit ex adustione.

In secunda coctione, vt χυμοὶ, *humores*, distinguuntur, ita si coctio non fiat talis, qualis esse debet, iidem corrumpuntur: quibus si nihil admisceatur alieni, fiunt differētiæ τῶν ἀκράτων χυμῶν παρὰ φύσιν: *impermixtorum humorū non naturalium.* Flauæ bilis τῆς ἀκράτου, *impermixtæ* species corruptæ, causam habent omnes θερμὸν τὸ αὐχμηρὸν, καὶ πυρῶδες, καὶ φλογῶδες: *calorem squalidū, & ignitum & flāmeum.* Suntq; velut extremæ eius species flaua bilis, & exquisite atra. Reliquæ, vt Galenus pulchre dicit οἷον ὁδοί τινές εἰσι τῆς τῶν τούτων γενέσεως, καὶ εἰς ἄλληλα μεταβολῆς: id est, *quasi via quadam sunt ad harum generationem & mutationem vnius in alium.* *Chymi quomodo corrumpantur.* *Flaua bilis corruptæ species.*

Flaua bilis enim, si velut assata vlteriore coctione fiat crassior, & lenta magis, ac tenax, colore vero exquisite flaua seu, ex pleniore ac densiore flauedine velut rufescens, degenerat in eā, quæ λεκυθώδης, *vitellina*, nominatur, quod *Bilis crocea.*

ouorum vitellis colore, consistentia & crassitie, non sit absimilis: Crocea vocatur à nonnullis. De hac Galenus inquit ὑπεροπτηθεῖσα ξανθὴ χολὴ γίγνεται ἐσχάτως ξανθή, καὶ πυρώδης καὶ παχὺς ταῖς τῶν ὠῶν ὄρνιθος λεκύθοις: id est, *bilis flaua vltra modum assata, extreme fit flaua, & igneum calorem acquirit, & crassitiem ouorum vitellis similem.*

Bilis vitellina.

Vitellina vsta amplius virescit, flauedine ex adustione subnigrescente, & crassescit Vocatur autem πρασοειδὴς *porracea*, quod similis sit τῷ τῶν λαχάνων χυμῷ, id est, succo expresso ex viridi planta allii, aut aliorum olerum, cui viredo inest obscura & nigricans. De hac inquit Galenus, quod in venis generetur, indeque in ventrem confluat, aut inferiorem, aut superiorem: & perpetuo calorem alienum, & præternaturalem indicat. Intercidit ergo inter vitellinam & æruginosam media, per quam, in hanc illa degenerat. Æruginosa siccior est, tenac orq; calore & consistentia vt Galenus inquit, οἷον εἴ τις ὕδατι δεύσειεν ἰὸν τὸν ἄριστον, ὥστε γίνεσθαι σύστασιν ἐξ ἀμφοῖν σιραίῳ πάχει προσοικυῖαν καὶ εἶναι οἷον ἀκριβῆ ἰὸν ὀνομαζόμενον ἄνθηρόν: id est, *velut si quis æruginē optimam aqua subigat vt ex vtriq; consistentia fiat crassitudine similis defruto, estq; tanquā ærugo exquisita cognomina floridissima.* Quare ἰώδης æruginosa vocatur παρὰ τῷ ἰῷ ὁμοιότητα, quod æruginî dissolutę ac dilutæ aqua modica, & bene tritæ commixtæq; colore sit similis & consistentia.

Bilis æruginosa.

Bilis Isatodes.

Hæc rursus, vlteriore & vehementiore adustione demigrat in χολὴν ἰσατώδη *bilem Isatidis colorem referentē*, in qua iam, ob nimiam deustionem, viredo ceu obfuscatur & denigratur: Vnde & φαιὰν, id est, fuscam, & ἰσατώδη vocarunt, παρὰ τὴν τῆς ἰσάτιδος τῆς γλαυκῆς χροιάν, à cęruleo Isatidis colore, qui ex viredine obscura & languescente, in cæruleum nigricantem declinat.

Antecedit autem hæc proxime exquisite atram, & inchoatæ fuscedinis notas euidentes habet. Ideo Galenus, de æruginosa bile inquit, declarans modum progressumque adustionis continuæ, donec ad assationem, & denigrationem vltimam deueniatur: ἡ ξανθὴ χολὴ πρῶτον μὲν εἰς τὸν ἰώδη τρέπεται χυμὸν, εἶτα δὲ εἰς τὸν μέλανα: id est, *flaua bilis, primum in humorē Isatidis colorē referentē cōuertitur, deinde in nigrum.*

Bilis atra.

Vltima ergo flauæ bilis corruptæ species est exquisite atra,

atra, de prioribus completa adustione propagata, quæ quidem consistentia & calore, atrum picis nitorem refert, sed viribus & effectu peior longe est altera, quæ de melancholico succo adusta fit. Multo magis enim, & vehementius rodit, exulcerat, lacerat, inflammat, quam altera. Propterea & Galenus hanc dicit esse *χαλεπωτάτην omniũ perniciosissimam.* Tot sunt differentiæ corruptæ bilis τ̃ *ἀκράτου sinceræ.*

Sanguinis naturalis, sic proprie dicti, & distincti à reliquis coniunctis ipsi humoribus, duo sunt genera in corporibus.

Sanguinis proprie sic dicti duo genera.

Vnum ex epate haustum, vehunt deducuntque in reliquum corpus propagines venæ cauæ, *οἷον ὀχετοί τινες, velut canales quidam,* estq; *ἐρυθρὸν τὴν χροιὰν, καὶ ἱκανῶς παχὺ καὶ ἰνῶδες: colore rubrum ac satis crassum & fibrosum.*

Alterum, ex sinistro cordis thalamo, corde constricto, in caudicem aortæ infusum, arteriarum inde deriuatarum riuulis distribuitur in reliquum corpus, estque *ξανθὸν, λεπτὸν, λεπτομερὲς πνευματῶδες, καὶ θερμότατον:* id est, *flauum, exile, tenuium partium flatuosum, & calidissimum.*

Corrumpitur autem hic naturalis sanguis, citra admixtionem alterius humoris, cum aut frigidior redditur. *Διὰ ψύξιν τινὰ ἀπόγυιον, propter refrigerationẽ quandã propinquam,* aut calidior iusto, ac feruentior ex iracundia, exercitiis, æstu Solis, frictionibus, pharmacis calefacientibus, diæta tali, vsu vini meracioris ac vetustioris multo: Aut cum crassior vel tenuior, crassioris aut tenuioris victus, vel vehementioris aut remissioris caloris ratione: aut humidior ac dilutior, ex humidiore victu: aut siccior, ex causis contrariis redditur. Deniq; ex sua specie, in aliam redigitur, cum adustione nimia partibus tenuioribus, in flauam bilem discedit, crassioribus in atram cogitur, forma sanguinis amissa.

Sanguis quo modo corrũpatur.

Melancholici succi *παρὰ φύσιν τοῦ ἀκράτου præternaturalis impermixti,* duo omnino sunt genera. Vnum crudum, alterum adustum.

Melãcholici succi præternaturalis duo genera.

Crudum ex crudis & crassis partibus terreis, à calore natiuo non subactis, relinquitur, & manet crudum. Alterum adustum, vel adustione simplici, vel putrefactione, fit, cum ex crudo illo, sed a natura destituto, aut melancholico

ſucco naturali, à calore natiuo derelicto, tum ex ſanguine. Tertiæ enim ſpeciei ſuum, inter flauæ bilis differentias, locum relinquo. Vocant autem hanc alteram ſpeciem, *μελαίνην χολὴν ἀκριβῶς*, exquiſite atram bilem, quæ multum differt à ſucco melancholico.

Eſt enim ſuccus melancholicus craſſius in venis ſedimentum maſſæ ſanguineæ, analogon fecibus vini, & *ἀμόργῃ, amurca*, olei, non acre, nec rodens, nec acidum: multo minus fermentans terram. Hoc ſedimentum, ſi in corpore concluſum moram trahat, & coaceruetur, neque aut excernatur, per patentes & conſpicuos meatus, aut aſſidua ceu ventilatione diffletur, paulatim aduritur, & tandem putreſcit.

Sunt itaque τ̃ *ἀκριβῶς μελαίνης χολῆς, exquiſite atræ bilis*, duæ ſpecies, aut ſi his illam addere volumus, quam, ex aduſtione flauæ bilis, naſci diximus, tres. Vna fit, ex aduſtis ſanguineis partibus craſſioribus, quæ omnium eſt mitiſſima, ſed paulatim, quo magis vritur, fit acrior & mordacior. Alteram gignit, aduſtione ſui, ſuccus melancholicus, quæ prior deterior eſt, & nocentior, κ̀ τὴν σύστασιν, *conſiſtentia ſiue ſubſtantia*, tenuior, ſucco melancholico, acida, acris, rodens, nitens, inſtar picis, radens corpus & terram, &, cum effunditur ex corpore, feruefaciens terram, atque inflans amplius multis, inſtar fermenti.

Cum hac Galenus illam ex flaua bile natam, atram bilem conferens, inquit, ἡ ἐκ τ̃ ξανθῆς χολῆς ὑπεροπτηθείσης χαλεπωτάτη παντοίως. Itē, πὴ ἄλλα κακοήθης ἐστὶ κ̀ διαβιβρώσκει τὰ μέρη, ὅπου ἂν τύχοι πλεῖον ἀθροισθεῖσα: ἡ δὲ ἑτέρα ἡ ἐκ τ̃ τοῦ αἵματος, ὡς ἂν εἴποι τις ἰλύος & τρυγὸς, παχυτέρα μὲν ἐκείνης τῇ συστάσει, πολὺ δ᾽ ἀπολειπομένη τῇ μοχθηρίᾳ id eſt, *quæ ex flaua bile ſuperaſſata, omnino pernicioſiſſima. ibid. tum aliis maligna eſt, tum partes, vbi paulo amplius collecta fuerit, arrodit: altera vero, quæ ex ſanguinis, vt ita dicā, limo & fæce, fit, ſubſtātia quidē & cōſiſtētia illa eſt craſſior, ſed prauitate multū ab illa deficit.*

Phlegmatis corrupti, & παρὰ φύσιν, *præternaturalis*, multa ſunt genera, ex quibus præcipuorū cauſa eſt prima, ac per ſe, imbecillus & languidus calor, qui impar materiæ, neq; initio recte coquit chylum in ventriculo, nec commiſſa primo errata poſt corrigit, in epate & venis, vnde fit talis per ſe,

& vi-

& vitio læsi aut labefactati temperamenti membrorum, siue respectu & comparatione materiæ.

Differunt autem hæc genera, vel consistentia, vel sapore, vel vtroque.

Genera Phlegmatis corrupti differunt tripliciter.

Quantum ad σύστασιν, *consistentiam*, vnum est genus Phlegmatis ὑδατῶδες λεπτὸν, *aquosum, tenue*, ex imbecilliore calore, & multo vsu cibariorum humidiorum.

Alterum est παχὺ *crassum*, vt videatur simile puri, & ὁμοιομερὲς *similare*, quod Galenus proprie vocat ὠμὸν χυμὸν, *crudum humorem*: crassius hoc est omni alio Phlegmate, & minus flatulentum: Minus enim habet aereæ humiditatis, plus siccæ crassitiei terreæ: sæpe cũ vrinis excernitur, prorsus puris specie, à quo tamen calore, consistentia, & odore discrepat, aut consistentia formæ fabaceæ simile. Coaceruatur plurimum in infantibus & adultis, ἐξ ἀδδηφαγίας, id est, ex ingluuie & voracitate, ἐξ οὗ, vt Galenus ait, ῥαδίως λίθος γεννᾶται, τοῦ μὲν ὕλης ἔχοντος λόγον, ποιητικοῦ δ' αἰτίου τῆς θερμασίας: id est, *ex quo facile lapis generatur, cum illud materiæ rationem habeat. excalefactio autem causæ efficientis.* Colligitur & in cerebro, longis crapulis & ingluuie afflicto ventriculo, & cerebro crudioribus halitibus nimium obruto, aut si, natura langueat cum ventriculo cerebrum. Excernitur autem per os & nares, cerebro sese exonerante, ἐν περιόδοις ἀτάκτοις καὶ τεταγμένοις: *periodis & temporum circuitibus quibusdam inordinatis & ordinatis.*

Tertium genus est Phlegma μυξῶδες, *mucosum*, quod lentorem ac viscíditatem, ex mora longiore, in loco concluso & calidiore contraxit: itidemq;, tam in totius corporis venis, quam, extra vasa, in cerebro, ventriculo, & intestinis cõgeritur, in iis, qui vsitatam exercitiorum consuetudinem aliquandiu intermiserunt, & in otio vixerunt.

Eiicitur autem, vel per nares & palatum, vel cum vrina, vel per intestina, mucori narium tenaciori simile.

Colligitur & ad articulos quandoque quoddam mucidi Phlegmatis genus, quod incumbens juncturis ossium, & connectentibus his ligamentis, laxat & extendit ea. Vocat hunc Hippocrates μύξαν: de quo, si partes tenuiores, calore fortiori resoluentur, reliquiæ crassiores durantur in tophos, quos πῶρους vocant. Hippocrates crudum mucorem,

rem, ex cerebro, in nares defluentem, proprie nominat βλαῖνιαν.

Phlegma insipidum.

Quantum ad saporem, phlegma aliud est insipidum, ἄποιον, *qualitatis expers*, & nulla euidēti qualitate præditum, sed οἷον ὑδατῶδες τὴν γεῦσιν: *gustu velut aqueum*. Causa huius est βραχεῖα ψύξις, *longa refrigeratio*.

Phlegma dulce.

Aliud est γλυκὺ, *dulce*, & dulcedinis obscuræ saporem inferens, quale quidam assidue, aut screatu, aut vomitu, aut sputo reiiciunt, halituoso plenum spiritu; & quoad sensum ἀνομοιομερὲς, *dissimilium partium*. Sed hoc ad mixta genera pertinet, & causam etiam habet calorem remissum, tam validum tamen vt, in agitato phlegmate, & coqui cœpto, iam induxerit saporis dulcis rudimenta, &, exagitatione, à calore est illa flatulenti spiritus cum phlegmate commixtio.

Phlegma salsum.

Aliud est ἁλυκὸν seu ἁλμυρὸν, salsum phlegma: Cuius vnum genus ἄκρατον *sincerum seu impermixtum*, fit tale, aut ex putrefactione, aut ex adustione. Salsedinē enim pariunt partes adustæ terræ, in humido aqueo, quod ipsum quoq; ex adustione illa pinguedinis aliquid & lentoris concipit. Alterū fit ἐκ ἐπιμιξίας ἁλυκῆς ὀῤῥώδους ὑγρότητος, *propter admixtionē salsa serosa humiditatis*, & ad mixta genera ptinet.

Phlegma acidum.

Denique aliud est phlegma acidum, ὀξὺ, cuius causa est ἰσχυρὰ ψύξις, *valida refrigeratio*. Galenus cum acido salsum conferens inquit, τοῦ φλέγματος ὅσον ὀξὺ ἢ ἁλμυρὸν ἐγένετο, τὸ μὲν ὀξὺ διὰ τὸ μὴ τελέως ἀπεπτῆσθαι, τὸ δὲ ἁλμυρὸν διὰ τὸ διασεσῆφθαι: *quod ex phlegmate acidum & salsum euasit, acidū quidem quod à perfecta coctione defecerit, salsum vero, propter putredinē*. Fit enim acidus sapor, cum exuberante aqueo humido, cum aereo modico temperato & terreo, fit ebullitio quædam, ab alieno calore, qua, consumtum aereum humidum & calidum dissipatur, atque effumat, terreum aduritur, &, in reliquo humido aqueo, succedit frigiditas alterans, quæ est causa formalis acoris seu aciditatis, actu occupans, elito calore natiuo, humidum. Efficiens causa est calor externus & alienus.

Acidus sapor argumētum lāguefacti caloris natiui.

Acidus ergo sapor in humoribus semper argumentum est valde languefacti caloris natiui. Et, si tale nascatur in epate & venis, τελείαν ἀπεψίαν, *perfectam cruditatem*, illarum partium denotat.

Quantum

Quantum ad consistentiam & saporem, vnum genus phlegmatis, quod Praxagoras nominauit vitreum humorem, ὑαλῶδες φλέγμα, ὅτι τῷ ὑάλῳ κεχυμένῳ προσέοικε τὴν χροιὰν καὶ τὴν σύστασιν, quod liquefacto & fuso vitro consistentia & colore respondet. Est autem prorsus frigidum, viscidum & acidum, & cuicunque fuerit impactum infarctumve loco, in eo cum obstructione, quam parit, ciet ingentes dolores, vt Colicos dolores, cum intestinorum meatus obsepit. Etsi vero visciditate nunquam caret, minus tamen est lentum ac tenax, & fusum fluitat. Viscditatem adipiscitur, ex alieni caloris impressione: Acorem, ex insita frigiditate, quæ post calorem aereum natiuum, qui exiguus est, exclusum succedit.

Phlegma humor vitreus.

Περιττώματα κεκραμμένα quæ & ἐπίμικτα, & κατὰ κρᾶσιν, καὶ μίξιν, & πρὸς αἴσθησιν ἀνομοιομερῆ, id est, *excrementa mixta, quæ & permixta, & secundum mixtioně. & ad sensum dissimilium partium*, Galenus nominat, fiunt, vt diximus, quãdo aut cum naturalibus vitiosi, aut ipsi inter se vitiosi componuntur, aut vtrinque complentur ac distenduntur flatibus.

Perittomata mixta quomodo fiant.

Varie autem miscentur inter se illa. Quare & mixtorũ gradus sunt multiplices ac diuersi, quos neque explicarunt omnes Medici, nec suis distinxerunt nominibus. Quibusdam attribuerunt peculiares appellationes.

Perittomatũ mixtorũ varii gradus.

Inter flauæ bilis species, quædam vocatur ὠχρὰ χολή, *pallida bilis*, quod pallidior sit exquisite flaua bile, & colore referat eam terræ speciem, quam ὠχρὰν, *ochram*, nominatam vsurpant pictores & tinctores: eandem & χλωρὸν χυμὸν *viridem humorem* nominant: χλωρὸν enim Græcis colorem vtrumque significat, & flauedinem dilutiorem ac pallescentem, qualis est ochræ, & viredinem accedentem ad æruginis colorem. Remittitur autem lucida & saturata flauedo bilis atque in pallorem temperatur, cum tenui aquosa humiditate perfunditur, quam humiditatẽ ὑδατώδη, *aquosam*, alii, nonnulli ὀῤῥώδη, *serosam*, nominant.

Bilis pallida.

Bilis viridis.

Est & vocata ἐρυθρὰ χολή, bilis rufa, quædã, consistentia, ad tenuioris sanguinis speciem accedens, quam fieri volũt, ex flauæ bilis cum sero sanguinis commixtione.

Bilis rufa.

Sic sanguis alius est alio παχύτερος καὶ μελάντερος, *crassior & nigrior*, ex melancholici succi redundãtia & interfusione,

Sãguinis vitiosi species.

cum non rectè ſeparatur. Alius φλεγματώδης *phlegmaticus* propter inſidentem & complicatum illi phlegmaticum humorem. Alius acris, ac ceu ſalſus, ex admixtione ſalſæ ſeroſæ ſuperfluitatis, aut bilis aduſtæ, quem & ἰχωροειδῆ, *ichoroſum*, vocant inde, eſtque δακνώδης, καὶ διαβρωτικὸς, *mordicans & erodens*. Denique alius eſt ὑδατωδέστερος *magis aquoſus*, ex aſperſione tenuis & aquoſæ humiditatis.

Phlegma ſpumeum. Et; inter phlegmatis genera, quoddam recenſetur ἀφρῶδες ſeu ſpumeum, quod phlegmate, ſpiritu halituoſo, velut in ampullas ſpumeas inflato, conſtat, cuius αἴτιον συνεχὲς, *cauſa continens*, eſt πνεῦμα φυσῶδες, *ſpiritus flatulentus*, incluſum illi, quod agitatione ſeu ſpontanea, qua exitum quærit, ſeu à calore excitata ſeſe extendens, diducit illud natura lentum & ſequax in ampullas. Huius generis eſt & ἀφρῶδες πτύελον, *ſpumoſum ſputum*. Diximus etiam, inter compoſita genera, quoddam eſſe γλυκὺ, *dulce*, quoddam ἁλμυρὸν, *ſalſum*. Reliqua diſcrimina ἀνώνυμα, ſunt, *nomine carent*.

Morbi ex vitio tertiæ coctionis. In tertia & vltima coctione, ſi nutrimentum ſit corruptum aduſtione, aut putredine, vitiliginis eam ſpeciem gignit, quam ἀλφὸν, *alphon*, Græci, Arabes Morpheā vocant: aut, pro ratione materiæ, & aduſtionis, ac corruptionis ex putredine, alias etiam aduſtiones tetriores ac fœdiores, vt lepram, elephantiaſin, quam Arabum lepram eſſe volunt, morbum Gallicum, & ſimiles. Si non percoquatur, relinquit id, quod Hippocrates λῆμμα vocat, quæ eſt ἡμιπέπτου τροφῆς περίττωμα, *ſemicocti alimenti excrementum*. Aliqui pituitam verterunt, ſed impropriè.

Perittomata non naturalia morbos pariunt. Tale fit & coaceruatur nutrimentum in anaſarca, ſeu Leucophlegmatia, & accedente putredine, in vitiliginum etiam, & lichenum, ſeu impetiginum generibus.

Si nimia aduſtione, areſiat nutrimentum, fit cauſa τ' ἀτροφίας, *alendi penuriæ*. In eam enim, quæ membrorum eſt, ſoliditatem, ob humidi defectum coqui non poteſt, ſed velut in cineres vſtulatione redigitur.

Tot ſunt ferè differentiæ περιττωμάτων παρὰ φύσιν, *excrementorum non naturaliū*, qualititate & quantitate, quæ niſi maturè à natura aut victrice, ſua ſponte, aut adiuta pharmacis, & medicina, ejiciantur è corpore, morbos pariunt, alia alios, prout in has illaſve decumbunt corporis partes: aut

aut in toto redundant atque effluunt corpore, &, vel obstructione detenta, aut inflammātur, aut putrescunt simul vel adustione, aut putredine conuertuntur in aliud quippiam, quod toto genere est præter naturam, vt cum ὠμὸς χυμὸς, *crudus humor*, aut huic alius similis calore duratus, in renibus lapidescit, aut, ex viscido phlegmate, putredine in intestinis lumbrici nascuntur.

Interdum crassiores humores, & natura flatuosi, quales sunt melancholicus humor, & phlegmaticus, si conclusi aliquo in loco, & circumuenti calore debili resoluantur, flatuū crassiorum copia diuellendo, aut distendēdo continuas, connexas, & cohærentes partes, ingentium sunt dolorum causæ. Sed harum rerum tractatio alterius est loci.

Quæ toto genere sunt præter naturam περιττώματα, *excrementa*, ea efficit, vel adustio, aut violenta, aut lenta, tardaque, in materia idonea, sicut calculi generantur assatione: aut quod creberrimum est ἡ παρὰ φύσιν μεταβολή, *mutatio præter naturam*, cuius tria constituimus discrimina, materiæ subiectæ diuersitate, & caloris, vel alieni, vel natiui gradibus distincta.

Causa efficiens perittomatum præter naturam.

Putrefactionem omnē præcedit ζέσις, *ebullitio*, quædam, & φλόγωσις, *inflammatio*, in subiecto putrescente, quæ est ἀλλοίωσις, *alteratio*, tantum aucti gradibus caloris natiui. Putrefactio ipsa, non ἀλλοίωσις, *alteratio*, est, sed φθορὰ, *corruptio*, natiui caloris, ab alieno facta.

Putrefactio.

Sed quæcunq; accidat humoribus mutatio, quod definire huius loci non est, quæ conficiuntur tali aliqua, præter naturam, mutatione, aut sunt humores aut halitus, aut solida corpora, eaque vel animata & viua, vel inanimata.

Effecta mutationis humorum in corporibus.

Horum exempla supra commemorauimus, & plura suppedita[...] genera tumorum præter naturam, inflammationū, herpetum, cancrorū, lepræ, elephantiasis, impetiginum, itemq; vlcerum vt nomarum, phagedænarum, fistularum, Telephiorum, & Chironiorum vlcerum, & alia similia.

Tumores præter naturam.

Halitus toto genere præter naturam sunt, qui in interiorum vel humorum, vel membrorum putrefactionibus, ex sordidis conclusisque humoribus, tertia putrefactione subactis, expressi atque editi, contagionum virus concipiunt, ac retinent: idque, vel agglutinatum corporibus, in quæ

impingunt, vel contactu communicant, vel, ob consensionem, ac sympathiam, membrorum inspiratione recepti, inferunt iisdem, atque infligunt. Tales sunt Phthisicorum, Pleuriticorum: Angina laborantium, aut Phrenitide, halitus: Talia sunt, ex putredine pestilentium febrium nata contagionum semina, quę Galenus nominat σηπεδονώδη μιάσματα & σπέρματα λοιμώδη, & σηπεδονώδεις ἀναθυμιάσεις, *putredinis contagiones, & semina pestilentialia, & putridos halitus*, & alia plura.

Corpora solida animata ex humorum mutatione.

Inter solida corpora animata, lumbricorum genera refero, quæ non in intestinis tantum, sed & abscessibus aliarum partium, imo que ipso adeo cerebro, nasci aliquando vidimus, ex putredine magna phlegmatis.

Corpora solida inanimata ex humorum mutatione.

Inanimata sunt, pilorum, carbonum, arenarum, & similium genera, itemque calculi, quos non in renum lacuna tantum, & vesica, sed intestinis etiam, epate, & folliculo fellis, repertos esse comperimus.

Vidimus lapides duos Duci Friderico Saxonię Electori post mortem excectos, quorum vnus, magnitudine duorum digiti articulorum, in rene dextro, colore subrutilo, circumcirca, vno in loco, circulari ambitu, medicamentorum λιθοτριπτικῶν, *lapidem atterentium*, acredine attritus erosusque, qua perfluxit arena: alter porraceo colore, quantitate vnius articuli, in vesicula fellis latuerat.

Cuidam amico nostro Parisiis extincto, meminimus grandem, cum euisceraretur, lapidem è iecinore excisum, quem ex phlegmatis aliqua, & aliqua melancholici humoris parte, coagulatum, fuisse liuidus pallor indicabat.

Alexander recitat exemplum de quodam, qui tussi lapidem è pulmone excusserit.

Lapidum in corpore generatio.

Generantur autem lapides, ea coctionis specie, quam ὄπτησιν, *assationem*, vocant, calore igneo & vrente ex materia, magna ex parte phlegmatica, cui aliquid lentoris insit, & glutinis. Nam crassa, arida, & lentoris expertia coagulari ad hunc modum calore, & durari non facile possunt.

Ex his differentiis, non est iudicatu difficile, quæ excrementa à sanis & recte valentibus excernantur: quæ ab ægris & conualescentibus, neutrisve, vbi natura vincit, &, vel sua vi, robore, atque efficacia natiui caloris, edomita ea, atque

que exæquata excutit, quod fit, cum simul & materiæ quantitas naturæ viribus ἀνάλογ☉, *proportione respondens*, est. & corruptio non enormis, vel adiuta ac confirmata: denique, quæ ab alieno calore aut vincente, aut cum natiuo luctante efficiantur, & ab ægris, aut incerta ac dubia spe conualescentiæ, aut nulla, edantur.

Sed quorsum attinet considerare excrementa? Recte constitutas, & secundum naturam affectas, hæc, aut contra læsas membrorum, in quibus fiunt & coaceruantur, & à quibus fluunt, virtutes, & in iisdem conditionem natiui caloris, à quorum vtroq; actiones proficiscuntur, declarant, si scilicet à natura sui generis euariant, tantoq; plus læsas, quanto recedunt longius.

Excrementorum consideratio indicat virtutes mēbrorum, & caloris natiui conditionem.

At quomodo sunt consideranda? Quæ ie obseruandæ sunt in illis, aut constantis, aut affectæ, vitiatæve virtutis notæ? Galenus inquit, excrementa tantum κατὰ συμβεβηκός, *per accidens*, conferre ad διάγνωσιν & πρόγνωσιν, *dignotionem & prænotionem*, quatenus coctionis & cruditatis indicia præbeat. Ergo, in quibus consistunt illa expendendum.

Cuiuscunque generis excrementa, aut mera, puraque atq; impermixta eduntur, aut confusa, mixtave cum aliis: Vtrorumque, cruditas, vel coctio, consistit in sex rebus. substantia, quātitate, qualitatibus, loco, tempore, motu. Quoad substantiam, videndum, an naturalis sit & speciei sui generis conueniens & congrua, an præter naturam: &, si præter naturam, an toto genere, vel sola quantitate. Nam & affecti loci conditionē, & materiæ οὐσίαν, *essentiam*, indicabit.

Excrementorum obseruatio in quibus rebus consistat.

Quoad quantitatem, notandum, an seruent proportionem naturæ, consuetudini, & assumtis congruentem: an multa sint, vel pauca: an crebro, & pluribus vicibus, copiose vel modice excernantur, an coagmentata sint compastaq;, vel diuulsa, De naturæ hæc robore, & materiæ copia, vel defectu admonebit.

Quoad qualitatem, considerandæ initio primæ qualitates, vtrū, quod emanat, ferueat, vel vrat, vel calefaciat plusculum suauiter ac blande, aut cum quadam acrimonia, vel humidius sit, aridiusve.

Secundo ceteræ, quæ ab his dependent, an crassa sint excrementa, vel tenuia: viscida, lentaq;, vel friabilia: dura vel

mollia: acria & mordacia: vel hebetia ac mitia: quæque sunt eiusmodi.

Tertio, colores an rubeant, aut rubore purpureo, aut nigricante, aut lucido, aut nitente, aut diluto aqueo: an albicent, palleantve plus minusve: an flauedinem referant, aut croceam, & saturatam, aut pallentem, aut ad rubedinem tendentem: an vireant, aut albicante viredine & dilata, aut saturata & pleniore: an nigricent, aut nigredine atra & nitente, aut suppurpurascente, aut ad fuscedinem vergant, vel obscuram glaucedinem, aut liueant. Multarum enim rerum quoad locum affectum & morbum ipsum, signa hi dabunt.

Quoad odorem, an fœteant, vel sint inodora.

Quoad sonos, an cum stridore, strepituve, aut sonitu, vel sine hoc erumpant: an sternutatione, sputo, emunctione narium, screatu, tussi, crepitu ventris edantur. Quoad sapores, an sint insipida; vel insit aut amaritudo, aut salsedo, aut acredo, aut acor, vel acidum quiddam, aut dulcedo, aut quiddam ex his confusum, quale, ex nausea quandoq;, ventriculo vitiosis oppleto humoribus, percipitur, cum illi vomitu egeruntur.

Ratione loci obseruandum, an fluant ex consuetis, & à natura definitis meatibus, per quos illa ordinate agens excrementa ducit: An ex venis sanguinem crassiorem, & rubentiorem: ex arteriis tenuiorem & flauum, ex ventriculo, si quid eructat, aut chylum, aut phlegma ex intestinis feces, ex vesica vrinam, ex hæmorrhoidibus atrum & melancholicũ sanguinem, ex naribus mucorem, ex ore sputum, ex pectore feruidos cordis halitus, & cetera educat: an verò contra, ex venis arteriisve, vitiosum sanguinem, ex ventriculo vomitu reiiciat, aut feces, aut sanguinem, aut alterutram bilem ex pectore, aut sanguinem, aut saniem, aut lentum & viscidum phlegma, atque ita de ceteris.

Tempus innuit notationem periodorum & temporum morbi, an statis certisque periodis, & vel inordinate, sine periodis & circuitibus, quocunq; tempore: an sub initium nascentium morborum, vel augescentium vel vigentium, vel ad exitum tendentium, & resolutionem, egerantur excrementa.

Quoad

Quoad motum, conſiderandi triplices motus, naturæ, organorum, & materiæ. Natura reiicit excrementa, vel critico motu, poſt materiæ coctionem, vel ſymptomatico. Materiæ etiam ſunt diſſimiles motus: leuis & æquabilis, facilius mouetur, difficilius craſſa, lenta, inæqualis, aſpera ex arteriis inciſis, cum impetu ſtridoreque, ſanguis in altum exilit, ex venis, ſegniore & remiſſiore fluit impetu.

Quoad organa, videndum, an tuſſi eiiciatur materia, an ſcreatu, an vomitu.

Compoſita excrementa aliquid alterius generis excrementorum admixtum habeot. In talibus tum ipſa excrementa per ſeſe, tum quæ admixta ſunt, ſeu contenta, vt in alui deiectionibus, vrina, ſputo, pure & ſimilibus, tum mixtionis ratio conſideranda.

Cõtenta, aut ſunt κτ φύσιν, aut παρὰ φύσιν, *natura congrua aut aduerſa.* Quæ κτ φύσιν, *natura cõgrua*, aut ſunt perfecte, & per ſe naturalia, vt chylus, cum maturuit. vel aliquis τῶν χυμῶν, *humorum.* naturalium, ſanguis, flaua bilis, phlegma, melancholicus humor: aut ſunt naturalia κτ συμβεβηκός *ratione quadam extranea*, ſicut & ante dixi. Sub hoc genere comprehenduntur, pus laudabile, contenta vrinarum cum menſuram ſeruant naturæ conuenientem in ſubſtantia, quantitate, qualitatibus; hoc eſt, colore, odore, figura, tempore exitus, ſitu in vrinis. *Contenta excrementorum duplicia.*

Duplex horum diſcrimen: Nam, aut nullam in vrina definitam ſedem occupant, ſed in totum ſparſim funduntur corpus, aut in aliqua conſidunt vrinæ parte. Illa in turbidis exiſtunt vrinis, quarum triplex conditio. Aut enim turbantur, cum exeunt, nec repurgantur amplius, aut clareſcunt: aut à principio turbidæ ſunt, contentis diſſipatis, ac diſtributis confuſe in totum liquorẽ, ſed aliquanto poſt iiſdem ſeparatis, & in vnum collectis locum ſereneſcunt: aut ab exitu limpidæ ſunt, & claræ, paulo poſt, velut cœno inquinatæ confunduntur & turbantur. *Vrinarum contenta duplicia. Turbidarum vrinarum triplex conditio.*

Quæ vero in certa hærent ſede, aut ſumma obſident, aut ima petunt, aut in medio, ceu ſuſpenſa volitant. Summa occupant, vel ſpumæ bullarum figura, vel pinguedo, vel circulus.

Spumæ, vel craſſæ ſunt, vel tenues, vel rumpuntur ac diſ-

filiunt facile, aut difficulter, vel in tota feruntur sparsim superficie. aut parti, vel coronæ innatant.

Pinguedo, instar iusculi pulli, vel oculi boum, aut telæ ranearum conspicitur. Circulus vel corona bullis subiacet, & infra superficiem, consistit in vrinis illorum, quibus, calore igneo solidarũ partium: ἡ σύμφυτος ἰκμὰς, aut ὑγρότης, aut ὕλη, *humor aut humiditas*, *aut materia*, sicut Galenus appellat, vel οἰκεία τροφὴ, *familiaris alimonia*, dissoluta liquescit ac defluit.

Quæ in vrinæ corpore, ceu ab æquilibrio pendent, aut, in toto æqualiter vrinæ corpore, volitãt, instar atomorum, & tenuium atque insectilium corpusculorum, qualia in radiis Solis, per angustas rimas penetrantibus, fluctuare conspicamur. Hæc partim in fundo resident, partim medium tenent, partim ex alto sese librant, &, vrina mota, agitãtur: aut in vnum deuoluta considũt locum. Prope superficiem, parte superiore subtus coronam, versus medium eminent νεφέλαι, *nebulæ*, medium habent ἐναιωρήματα, *sublimia*, *seu sublimamenta*, fundo incũbunt ὑποστάσεις & ὑφιστάμενα, *subsidentia & sedimenta*, quæ varia sunt, & ad contenta, παρὰ φύσιν *non naturalia*, pertinent proprie, vt & coronæ. Reliqua contenta, si (vt dixi) non excedunt præfinitos limites, sub hoc genere naturalium contentorum κατὰ συμβεβηκὸς, *per accidens*, locum habent. Sua natura enim non sunt de vrinarum substantia, cum naturales vrinæ contentis carere debeant.

Contenta excremẽtorum præter naturam. Contenta παρὰ φύσιν, *præter naturã*, aut toto genere sunt, præter naturam, vt in alui excremẽtis vermes, in vrinis caruncul æ, squamæ, arenæ, calculi, furfures, capilli, orobacea, contenta, κελυφώδη, πεταλώδη, πιτυρώδη, id est, *farinæ crassiori similia squamea, furfuracea*.

Aut non sunt toto genere præter naturam, sed speciei sui generis aliquo modo respondent: degenerarunt vero, vel quia ob naturæ calorisq; ex imbecillitate defectum, cum non adipiscuntur ornatum, qui conuenit: vel, quia alieni & non analogi caloris vehementia plus æquo vsta, priusquam illum consequantur, in alienam transeunt formam.

Ex immoderantia, excrementis alui, aut vrinis, aut sputo, aut

aut eructatis vomitu, aut tumoribus, atra, liuida, flaua, viridia, adusta, concreta miscentur contenta.

Quæ defectus parit, vel inchoata certi alicuius humoris referunt lineamenta, vt humores sunt pituitosi; aut similes loturæ carnis, flatus, sanies, in vrinis, excrementis, sputo: vel his carent, vt pleraq; cruda contenta.

Horum tanto longius quęuis à natura recesserunt, quanto plus à naturalibus substantia, quantitate, qualitate, & ceteris dissident.

Quantum ad mixtionis rationem, videndum, an sint cōtenta, siue ex humorum, siue flatuum, siue rerum, toto genere secundum aut præter naturam: an, inquam, in totam infusa sint, ac distributa excrementorum massam & substantiam, vt eam velut inuoluant & tingant: an vero, aut forinsecus adhæreant superficiei, aut prodeant separatim, & vel antecedant, vel consequantur: aut partem tantum occupent: aut inclusa sint ad eum modum, vt abdita lateant: aut velut iuncta notabili discrimine, in vnum coaluerint corpus. Nam & ad affecti loci, & morbi cognitionem, attenta harum rerum obseruatio non parum momenti adfert. Quæ sint contenta κατὰ φύσιν, *secundum naturam*, quidve, quæ ab his, aut vno, aut pluribus ante positorum graduum variant, designent. Medicorum libri docent, qui consulendi sunt.

Restant accidentia corporis, quæ tertio loco posuimus, secuti Galenum, qui, etsi alias aliter de signis disserit, tamen has ipsas tres differentias constituit, vbi considerare iubet τὰ ἐμφαινόμενα ἐν τοῖς οὔροις, διαχωρήμασι, πτυέλοις, ἱδρῶσι, καὶ τὰ [illegible] ἐν ταῖς διαθέσεσιν ὅλου τοῦ σώματος, καὶ τὰ ἐμφαινόμενα ἐν ταῖς φυσικαῖς καὶ ψυχικαῖς ἐνεργείαις: id est, *quæ in vrinis apparent, alui deiectionibus, sputis, sudoribus, quæq; reperiuntur in affectionibus totius corporis, ac quæ apparent in naturalibus & animalibus functionibus.* *Accidentia corporis.*

In horum examine & consideratione, oriendum à quantitate totius, vel partium: Vbi considerandum, an natiua ea sit, vel acquisita, aut aliunde orta: & si natiua, an iusta sit, & σύμμετρος, *attemperata* vel iusto minor maiorve; si maior, an sit magnitudo à robore naturæ, & copia materiæ, an vero tantum à materiæ abundantia. *In accidentibus corporis quæ consideranda.*

Si aduenticia sit, an totum occupet corpus, an vero vnam tantum augeat partem, aut aliquas.

Totum tumefit corpus, velut in ὄγκον, *tumorẽ*, auctũ atq; eleuatum, vel ob εὐεξίαν, *bonam habitudinẽ*, & habitũ εὐσαρκον, *carnoſum*, muſculorũ ex πληθώρᾳ, *æquali humorum redundantia*; *vel* καχεξίαν, *malã, habitudinem*, ex κακοχυμίᾳ *vitioſi humoris copia*, aut flatibus, vt in λευκοφλεγματίᾳ, *in hydrope, cum per vniuerſam corporis molem humor pituitoſus diffunditur*: aut inflationem diſtenſionemque cutis.

Singulæ partes intumeſcunt κατὰ φύσιν, & παρὰ φύσιν *ſecundum & præter naturam*, vel concauis meatibus πλεονεξίᾳ *abundantia*, humorũ flatuumve diſtentis: ita venæ πληθώρᾳ *plethora*, aut κακοχυμίᾳ, *cacochymia*, diducuntur, arteriæ diſtenduntur flatibus, aut craſſioribus ſpiritibus: vel membranis, aut pinguedine copioſiore obductis atque in molem ampliorem auctis, aut ex affluxu collectioneque humorum, flatuum, aut carnis, vel membri alicuius auulſu illapſuque turgeſcentibus, vt in Aſcite, Tympanite, tumoribus, quos ἐμφυσήματα, *inflationes*, vocant ramicum differentiis, vt πνευματοκήλη, σαρκοκήλη, *ramice flatulento, carnoſo*, & ſimilibus: vel membris ipſis, membraniſve, quæ integunt ea, tumore præter naturam obſeſſis.

Quantitatem qualitatum excipit penſitatio. Conſiderandus autem primus habitus, tum corporis, partiumve, an ſit εὐμετάβλητος *facile mutabilis*, vel δυσμετάβλητος, *difficilis mutatu*, rarus, vel denſus, compactusque: tum morbi, an ſit fixa, permanens, & confirmata ægritudo, an vero ſolutu facilis.

Secundo qualitates primæ explorandæ, quæque harum mixturam conſequuntur proxime: an caleat corpus, frigeatve, vel aridum ſit, aut humectum, durum vel molle, aſperum aut leue.

Tertio colores, rubeatne, aut palleat, aut vireat, vel nigricet, aut liuorem referat, vel flauedinem aut puram, aut ad pallorem declinantem. Reſpondet enim color, in corporis ſuperficie conſpicuus dominio humorum, niſi in profundum demerſi longius à cute abſint.

Sonitu; aurium tinnitus, ſtrepitusq;, dentium ſtridorem, voces inconſulto, & ſine deliberatione, velut per errorem emiſſas

emissas complectimur, vt saporibus ea, quæ in lingua sentiuntur saporum discrimina.

Ad figuram pertinent illa Hippocratica, nares acutæ, oculi concaui, collapsa tempora, frigidæ contractæq; aures, & imis partibus leniter versæ, forma decubitus, ægro, aut dextro, sinistrove lateri incumbente, brachiis, ceruice, cruribus aliquãtulum reductis, vel prorsus extensis, eodem, ex imbecillitate, prolabente, vel deuoluente sese ad pedes. Ratione loci videndum, an dolor in exterioribus consistat, vel intrinsecus, dextrave parte, an sinistra.

Ratione temporis, an continuo affligat, vel per interualla, & ea an stata seruet ac periodica, vel non. Ratione motus, an velociter moueatur ægritudo, vel tardius.

Alter signorum fons.

Restat ex duobus initio constitutis signorum fontibus alter, quo signa complector, extra rei quidem essentiã posita, non negligenda tamen, vt quæ ad illa priora procreanda, mutanda, acuenda, remittenda, & omnino, ad afficiendum corpus vniuersum, non parum habent momenti. Ea suppeditant res non naturales.

Res non naturales.

Primo, aer, quem necessario haurimus, quo carere, dum spiramus, nequimus, qui subito & ineuitabili motu raptus atq; absorptus, in præcipua fertur membra corporis, eaq; suis imbuit qualitatibus. Variat hic secundum regionum naturam ac diuersitatem, anni tempus, & quæ in distincta anni tempora incidunt, menstruas, diurnas, & pæne horarias, mutationes cœli.

Aer variat iuxta regionum & temporum naturam.

Secundo, Diæta vel victus ratio, quæ cibo constat, & potu, in quorum vtroque, multum pollet aqua, quæ qualis sit, non parum refert.

Aqua in victu plurimum pollet.

Tertio, Exercitia, præterea euacuationes superfluorum, vel spontaneæ, & à natura institutæ, ac peractę, vel medicamentis prouocatæ: aut eædem, vel inhibitæ ac retentæ ex naturæ aliquo errato, aut intermissæ à nobis: Animi effectus, lætitia, tristitia, curæ, somnus, & vigiliæ.

Consuetudo in exercitiis plurimum valet.

In his valet plurimum, immo dominatur, consuetudo, quæ Hippocrati est ἐπίκτητος φύσις, *acquisita natura.*

Nec parum de morbo, conualescentia, viribus ægri, abundantia humorum assumtas ex prioribus notis coniectus confirmat, nosse, cui quis diætæ assuerit, somnoue in-

dulserit, eique vel diurno vel nocturno aut plus vigilarit, quas natura sponte moliri euacuationes, quas irritare quiuis, ac commouere pharmacis consueuerit; quibus studiis quis laboribusve animi aut corporis, vires intẽderit, quaq; in ea vehementia & assiduitate incubuerit; quibus sit affectibus corripi solitus, quos aluerit. Tanta horum vis est, & in afficiendis corporibus efficacia, vt longiore continuata tempore in naturam abeant.

Recensui signorum discrimina, & monstraui vtcunque fontes, ex quibus conspicuum est, atque euidens, σημειωτικὴν Medicorum, veram, eruditam, & necessariam esse Physicam, alienissimam à commenticiis præstigiis, immo vna cum arte tota monstratam & explicatam diuinitus. Ceteras disputationes, vtra signa præstent, & erudiant certius quibus niti ac fidere potius Medicum deceat, hoc in loco omitto.

Tria genera morborũ in humano corpore. De morbis ipsis pauca adiiciam. Etsi quidquid morborum infestat homines, omne ex genere est τῶν παρὰ φύσιν, *eorum quæ sunt præter naturam*, non oriuntur tamen omnes nec ciẽtur a caussis physicis, neq; externis, neq; internis, sed ab his quidẽ plurimi existunt, ac frequentissimi, ea scilicet analogia caussarum ad subiecta, quæ est ab actione contraria naturæ ipsorum: multi vero alii reduci ad caussas naturales euidentes nullas possunt. E quibus aliqui ἀναιτιολόγητοι, *ratione carentes*, prorsus sunt, quorũ nulla potest demonstrari caussa; nulla reddi explicariq; ratio physica. Aliqui, specie & symptomatis præ se ferunt compositum quiddam ex physicis & caussarum conspicuarum expertibus. Hæc tria genera affectionum, in corporibus humanis considerari ac discerni, necesse est.

Morbi primi generis. Primi generis sunt tum morbi, qui vt διαθέσεις παρὰ φύσιν, *affectiones præter naturam*, aut temperamentum qualitatum primarum exuperantia per sese, vel simul ratione materiæ subiectæ: aut compositionem ac structuram, mutata figura, magnitudine, numero, positu partium, aut continuitate dissoluta vel diuulsa viciant actionibus eo vicio, aut labefactatis aut deprauatis, aut destructis. Tum, qui tota substantia oppugnant naturam & substantiam, aut corporis totius, in fonte vitæ, corde præcipue, aut in partibus singulis.

lis. His singulis enim sua inest substantia, & forma specifica, vt rebus creatis omnibus cum proprietatibus singularibus, siue à forma cuiusq;, siue à tota materiæ & formæ cõpositione, cum accommodata cuilibet speciei temperie primarum qualitatum, & facultate actionũ effectrice propagatis, siue intextis atq; innexis ab exortu primo creatoris sapienti consilio, & omnipotenti iussu, quas vis & efficacia cœlestis luminis fouet, & conseruat, intendit etiam ac roborat, vel contra laxat & eneruat, cum per se, suaq; vi, positu diuerso, tum pro materiæ subiecti conditione. Nullas enim nouas species procreat natura, neque ætherea seu cœlestis, neq; elementaris: nullas rerum proprietates nouas. Ordinata enim sunt omnia, ordine diuinitus instituto gubernantur. Suntq; vana omnia, & inania, quæ de cœli virtute & efficacia, in rebus aut viribus nouis, quoquomodo pariendis aut conformandis disputantur. Nugæ sunt, immo in Deum blasphemiæ, quæ de emissis, astrorum lumine ac vi, formis rerum nouis, in ea, quæ putredine producuntur, aut arte effinguntur, aut, quæ, de nouis rerũ viribus Auerrhoistæ somniant, & Magi.

Creata à Deo lumine cœlesti fouentur.

Creata à Deo, eo ordine causarum, actionum, & effectionũ, quo sunt condita, foueri ac conseruari cœli lumine minime dubium est. In quibus, etsi causæ ordinatæ aberrant quandoq; excessu aut defectu, quandoq; commixtione inter se, aliena, vel infausta, siue cœlistes sint, siue elementares propinquæ, vnde nouum aliquid, & insolitum enascitur externa forma, aut viribus, aut distortum quid, prauum confusum, specie tamen alia noua, ac diuersa à creatis, & viribus diuersis ab iis, quæ creatæ semel sunt, tali errore naturæ, aut commixtione causarum nihil gignitur. Corrumpi species, aut confundi, ac vires etiam conflari in tertium aliquod cum naturis possunt. Integræ nouæ species procreari, aut procudi vires nouæ non possunt. Agunt enim cœlestes causæ in elementaria, sed ordinate, sicut prima causa instituit, & libere gubernat. Ideoque, & quæ putredine generantur, suas metas habent definitas diuinitus & putredo non omnis gignit, sed alia dissoluit, ac dissipat mixtum alia ex prioris destructione, producit noua mixtione aliud, siue animatum ac viuũ, è quo genere sunt lumbrici, scarabei, lucani, muscæ, culices, &c. siue inanimatum, vt

lapides, ligna, pili. &c. Vt itaq; res singulæ sua substantia, forma, viribus, & proprietatibus; sic & corpus humanũ, & in eodem, partes distinctæ singulæ conditæ sunt ad distinctas actiones, & cuiq; membro proprias, quas illud tamen expromere nequit, atq; vsurpãdo exercere, nisi ἐντελέχειαν, *agitationem perennem*, & perfectionẽ hauriat suam ex corde, per calorem, & spiritum viuificum, quo expletur ac perficitur, quod deest viribus, sicut, calore solis viuifico, virtus plantarum perficitur, vt fiat idonea, & valida satis germinibus ac fructibus promendis & maturandis. Nec edit quodlibet membrum promiscue & confuse actiones quaslibet. sed suas quodlibet, ac proprias, ad quas sua substantia, forma, temperamento, viribus, ac proprietatibus conditum est, sicut arbor non parit, nisi suos fructus. Aliæ cordis, aliæ cerebri sunt actiones propriæ, aliæ iecoris, etsi sine cordis viuifico calore & spiritu, nec cerebrum fungitur munere suo, nec iecur.

In natura multa agunt κατὰ συμπάθειαν & ἀντιπάθειαν.

Quemadmodum autem singula membra corporis humani sua habent propria, in substantia, & viribus, ex primæ commixtionis ac conformationis ratione, sic & in rerum natura, reperiuntur plurima, quæ, vel similitudine, cognationeq; substantiæ ac proprietatum, κατὰ συμπάθειαν, *ex conuenientia & consensu naturæ*, fouent, roborant, tuentur, & conseruãt totum, & partes: vel contrariis viribus κατὰ ἀντιπάθειαν, *ex naturæ discrepantia*, eadem infestant, corrumpunt, aut perimunt, aut naturæ infestis & contrariis enecant vel eiiciunt. Idq; præstant aliqua, viribus manifestis, seu euidentibus qualitatibus: Aliqua abditis atque occultis, non sensui tamen, atq; experientiæ, sed rationi Magistræ. Nec tunc etiam, quantum ad τὸ εἶναι, *essentiam*, sed quoad τὸ τί ἦν εἶναι, *naturæ seu substantiæ essentiam*, scilicet, quæ sit illarum occultarum virium origo, quæ forma, & ratio. Substantiæ enim totius esse, aut a tota prouenire, siue ab eius occulta proprietate dicuntur, quæ, virtutis & efficaciæ ratione, formę specificæ propiora, quã materiæ, causas tamen euidẽtes & conspicuas, neq; in sensui obuiis, neq; in temperamento abditis, neq; in modo substãtię habent: Eoq; nec sapore, nec odore, nec tractu, nec vllo deniq; sẽsu explorari & iudicari proprie possunt, sed, vna obseruatione, & experientia, præ-

præuio quidem sensu in notatione effectorum: ratione vero duce ac magistra, tẽpore multo, ex perpetua effectorum congruentia deprehenduntur. Galen. 5 de simpl facult. duplicem facit *ἀλλοίωσιν, alterationem*, vnam qualitatum, alteram substantiæ. Et, in eodẽ libro Alexiteriorum duplicem statuit naturam, vnam *ἀλλοιωτικὴν, alterantem*, alteram *κενωτικὴν, vacuantem: ἀλλοιωτικὴν, alterantem*, quidem, vna duabusve qualitatibus, aut κατὰ *τὰς ὅλας οὐσίας, secũdum vniuersas substantias*, mutantem *κενωτικὴν, vacuantem*, vero, venena, aut lethalia pharmaca pellentem similitudine totius substantię, & calore cum partium tenuitate coniuncto. Totius enim substantiæ proprietate quadam occulta, *κατ' ἀντιπάθειαν, ex natura discrepãtia*, humanum corpus infestare, &, si modum excesserint, enecare censet lethalia pharmaca, & venena, quæ Diosc. lib. 7. cap. 1. ad *ἀναιτιολόγητα, quæ ratione & causis carent*, refert, inquiens: *ἀναιτιολόγητα εἶναι τὰ ἀπὸ τῶν ἰοβόλων, ἢ τῶν θανασίμων συμβαίνοντα φαρμάκων: id est causarum expertes esse affectus eos qui à virulentis animalibus, venenisque contrahuntur*. Eodem pertinẽt Galeno & *καθαρτικά, purgantia*, proprie dicta, & *ἑλκτικά, trahentia*, quædam. Quæ tota ergo substantia agunt, aut immutant, aut educunt, aut similitudine & cognatione occultæ proprietatis κατὰ *συμπάθειαν, ex consensu naturæ*, aut contrarietate, *κατ' ἀντιπάθειαν, ex naturæ discrepantia*.

Euacuant aut *καθαρτικὰ euacuantia*, proprie dicta, vt helleborus, scammonium, Agaricus, Rhabarbarum, Turpetum, colocynthis, hermodactyli, folia senę, &c, Aut *ἀντιφάρμακα, quæ venenis resistunt*. Illa, totius substantiæ familiaritate quadam, cognatam naturæ suę succum trahunt, bilem alia, alia humorem melancholicum, alia pituitam. Ab his enim ventriculus noua & aliena quasi imbutus, qualitate, etsi vi sua, velut aliena manu tamen attrahit vnum, aut plures humores, pro cathartici natura, aut cõmixtione cum aliis. Naturale est enim ventriculo, alimentum ex ore detrahere, quod in chylum commutet, sed à cathartico, vbi hoc incaluit vimq; suam exeruit, fit ceu violenta impressio in ventriculum, qua cogitur cum medicamento, vel à capite & pectore, vel à mesaraicis, epate, ac venis totius violenter retrahere. Nec si constet viribus, valeatq;, prius cessat,

quam efficacia medicamenti exoluta & consumta, irritare vim faciendo desinat. Ἀντιφάρμακα, *antipharmaca*, venenũ, aut lethale medicamentum, similitudine substantiæ exugũt euelluntq;, vt lac σχιστὸν *schistum*, *id est*, *scissile*, agaricus, pulli gallinacei, si dissecti & calentes, parti percussæ applicentur, Scorpius vulneri à se facto impositus, Radix arundinis & dictamnum spicula euellens.

Quæ vero alterant, immutantve tota substantia; eorum quædam cognatione, ac similitudine, naturam iuuant ac roborant, qua ratione, pœonia, radice & semine cerebro grata est aduersus epilepsiam: cordi amicũ est buglossum: Iecinori Eupatorium: Lieni Asplenum: Cinis hirundinum vstarum, & albi canis stercus anginæ: vulpini pulmones asthmati: colicis doloribus cingulum è lupi intestino: calculo hircinus sanguis medetur. Et simili totius substãtiæ dissidio, lepus marinus pulmones solos: cantharis renes solos exulcerat. Quædam abdita proprietate totius substantiæ, aut totam substantiam immutant, ac destruunt, aut rem destruentem auferunt enectu vel eductione. Horum illa sunt δηλητήρια quæ & θανάσιμα, καὶ θανατηφόρα, & φαρμακώδη φθοροποιὰ, *venena seu toxica*, *quæ & lethalia*, *mortifera*, *interitum afferentia*, sunt ac vocantur: hæc, Ἀντίδοτα καὶ ἀντιφάρμακα, *remedia cõtra venena & venenis resistentia*. Deleteria totius substantiæ antipathia ac repugnantia corporibus humanis aduersantur, vt dryopteris, pithyocampe, argentum viuum, Aconitum, Napellus, & alia. Venena itidem scorpii, phalangii, viperæ, aspidis, rabidi canis, & similia. Antidota vero, & Antipharmaca venena, ac deleteria, vel extinguũt, vel eiiciunt è corpore humano. Sunt enim duorum generum. E quibus Ἀλεξιφάρμακα, *alexipharmaca seu remedia aduersus venena*, resistunt deleteriis. Ἀλεξητήρια, *alexiteria*, *seu amuleta*. venenis, veneno infectis, & pestilentibus. Vtrũ autem totius substantiæ antipathia, & contrarietate infensam, noxiamq; corporibus malignitatem frangant profligentve, aut extinguant: an vero, similitudine quadam, rapta ad sese proturbent, & egerant è corpore, catharcticorum more, de eo quæstio est.

Catharctica & antiphar- Galenus vtraq;, & catharctica, & antipharmaca, statuit substantia & viribus media, inter ipsa corpora, & inter con-

tractiam

trariam his malignitatem humorum, medicamentorum, & venenorum, tali ratione; vt quæ corporum est analogia ad medicamen, seu catharcticum, seu antipharmacum, ea sit huius ad contrariam malignitatem. Et econuerso, quæ analogia est malignitatis ad medicamẽ, ea sit pharmaci ad corpus humanum. Cum autem malignitas, & humorum viciosorum, & venenorum, ac lethalium pharmacorum corpori extreme sit aduersa atq; infesta: aliter tamen humorum corruptorũ, si absit venenata malignitas; aliter venenorum & deleteriorum, si medicamentum illud euacuans substantiæ simile est, sequitur necessario, vt non minus infestum sit corpori præsidium, quam ipsa rei noxiæ malignitas. Ideo Galenus dissidium & repugnantiam, inter naturam corporum, & catharcticorum, atque antidotorum sic moderatur, vt medium his quiddam tribuat inter extrema noxia, & sua natura salubria cum inquit: Καὶ μὲν δὴ καὶ ἐστὶν ἐναντία πως, οὐ μὴν εἰς τοσοῦτόν γε, ὡς ἀναιρεῖν, ἀλλ' ἐν τῷ μεθορίῳ πως ἐστὶ τῶν τε σαφῶς βλαπτόντων ἡμῶν τὸ τοῦ ζώου σῶμα, καὶ τῶν ὠφελούντων: *id est, Ac sunt illa quidem natura aliquo modo contraria, sed non adeo huic repugnantia, vt perimant: sed in vtrorumq; confinio, mediam quandã naturã possideant, inter ea, quæ manifeste animantis corpori nocẽt. & salubria sunt.*

maca media inter corpus & malignitatem cont.

Alterantium obscurior ratio est, in quibus, si contrarietas totius substãtia vim veneni enecat: vis veneni vero tota substantia, inimica est corpori humano, sequitur, summam esse inter corpus humanum, & medicamentum malignitati contrarium, similitudinem. Nec vinci, excutique venenum aut superari atque confici aliter, quam robore naturæ aucto, per præsidium simile, eoque medicamentum omne catharcticum & antipharmacum, ex ea similitudine, alimentum potius esse, quam medicamentum. At refragantur ratio & experientia, quæ ostendunt & conuincunt pharmaca dicta, si non reperiant obiectum conueniens suæ naturæ & actioni, inferre vim corporibus, quod de catharcticis certum est: de Antipharmacis vero Galenus etiam admittit: τὰ τοῖς δηλητηρίοις ἐναντιούμενα σχεδὸν ἅπαντα πλείω ληφθέντα μεγάλως ἀδικεῖ τὸ τοῦ ζώου σῶμα: *Ea, quæ venenis aduersantur, fere omnia, si maiore assumantur copia, valde animantis corpus affligunt.* Si ergo alterantia

alexiteria, contraria vi venenum extinguunt, & simul etiam infesta sunt, ac noxia humano corpori, quæ eorum, & corporis inter se ratio est? Galenus vt dixi, eodem illa loco habet, quo catharctica. Nimirum vt contraria & cognata corpori humano: Contraria quidem, quatenus aduersa sunt, & inimica corpori, extra ἀναλογίαν ποσότητος, *proportionem & mensurā quantitatis*: cognata vero, quatenus cum natura pariter oppugnant, demoliuntur noxiam malignitatem. Sed certo demenso, ne vel mensura, maiore iusto lędant naturam, vel imbecilitate, & paucitate succumbant. Sicut Opium calori natiuo καθ' ὑπερβολήν, *in nimia copia*, nocentissimū, æstuanti parti, ex calido veneno, fit gratum & salubre, sed moderata tamen, & parti attemperata mensura. At non eadē est contrarietatis ratio, in totius substantiæ, seu proprietatis, abditæ repugnātia, quæ in qualitatum manifestarum. Hæ enim, pondere exiguo medicamenti parum agunt, ac ne quidem vi veneni nocent Ἐναντίωσις: *contrarietas & repugnantia*, vero totius substantiæ, quacunque mensura, eadem, & sui similis semper est eodemq; modo nocet, etsi plus nocet maiore, minus maiore demenso. Iure igitur dubitatur: an sit Antidotum seu Antipharmacum, quod tota substantia venenum profliget, aut perimat.

Oritur & de euacuantibus dubium. Galen. 5. de simpl. facul, inquit: πᾶς δηλητήριος ἰὸς ὑπὸ τῶν ἔξωθεν ἐπιτιθεμένων ἐκκινεῖται φαρμάκων, οἷον ἤτοι θερμότητι τὴν ὁλκὴν ποιουμένων ἢ τῇ τῆς ὅλης οὐσίας ὁμοιότητι: *id est, omne deleterium venenum euacuatur à medicamentis, quæ foris applicantur, id nēpe aut caliditate attractionē molientibus, aut totius substantiæ similitudine*. Et primo, de naturalibus facult. inquit: Non ea modo, quæ purgāt, proprias sibi qualitates attrahere, sed etiā quæ surculos euelliūt, ac spicula alte nōnunquā in carnē adacta, & quæ venena trahunt, Item: Non solū alia surculos, alia venenum trahendi vim habere, sed etiam, quæ venena fugant, alia venenum viperæ alia marinæ pastinacæ, alia alterius cuiuspiam trahere. Si ergo Antipharmaca foris admota, attrahunt ad se venenum, similitudine naturæ, quid faciunt intra corpus assumpta? Attrahunt, inquies. Si attrahunt, venenum ergo attractum eiicietur vomitione, aut deiectione alui, vt in vsu purgantium. At frequentius, κατὰ ἀφο-

φορ-

ϕόρησιν, per discussionem ac resolutionem, dissipatur sudore, per habitum corporis, & cutem, quo quidem, vt cùm prouocetur externis, tum protrudatur internis remediis, Medici omni cura dant operam. Deinde hæc attractio non fieret, absq; vitę discrimine, quia venenum, aut in interiora, & cordi proxima adducitur, aut ad cor ipsum, si eidem antipharmaca applicentur, vnde summoueri debet, arceriq;, quantum fieri potest, maximè. Videntur itaque Antipharmaca interius non trahere, sed, obuiando, ab internis repellere atque excutere venena. Si intus exigunt assumta occursu, foris autem illita, aut quouis alio modo admota, ex imo eruũt, quæ est ratio diuersitatis? Sunt, inquies, Antipharmaca alia, quæ exterius applicata, familiaritate naturæ vacuant simile & cognatum, vt lac χισὸν, scorpius, dissecti gallinacei, radix arundinis, Alexiteria ad viperarum, dipsadum, cerastarum virus: alia, quæ assumta interius elidunt ac perimunt vim veneni. At rursus, sunt alia etiam, vt Theriaca & Mithridatum, quæ vtrobiq; interiore & exteriore vsu, à venenis liberant. Ea, si foris imposita euocant è profundo, quæritur adhuc, qua & ista, & illa priora hausta, vel deuorata vi, venenum morsu punctuve, aut illitione instillatum exigant ex imo corpore. Si tractione enim educunt, ad se rapiunt venenum intrò intentione & actione illi, quæ foris fit contraria.

Res tota obscura est. Causa obscuritatis præcipua est, quòd nec formæ in naturis τῶν ἐνεργειῶν ποιητικαὶ, *functionũ effectrices* nec δυνάμεις, *vires*, harum, & facultates omnes, quę cum illis conformatæ eisdem proximè cohærent, & in quibus συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια, *consensus & discrepantia naturæ*, rerum formalis, ἐνεργητικὴ, *efficax*, præcipuè consistit: Illa ab dicta scilicet, quæ non se profert qualitatibus manifestis secundis, vel in modo substantiæ, conditioneq; materiæ, existentibus δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ, *potestate aut reapse*, vel in primarum qualitatum inter se temperie, vel vtrarumq; admixtum coaptatione, qua, primarũ qualitatum formalium vis aut refringitur, aut acuitur: sed suis actionibus & effectis propriis, quorum in his causa nec apparet sensui, nec indagata ratione inuenitur: Illa ergo omnia, quod nec peruestigata integre sunt, nec conspicitur, nec scitur, quæ ipsorum, in prima subjecti origine, velut fonte, ratio formalis sit,

Venenorum deleteriorum pestilentium, quæ varietas & ratio.

quæve, & ad quas ſpecies alias formarum aut proprietatum formalium *ἀναλογία*, *proportio*, & conſenſio ſit: à quibus diſſentiunt illa, hoſtili ac peremtorio diſſidio, quo ſe mutuò conficiant, jugulantve, aut ab aliis liberant, ac ſeruant. Si res rectè perpendatur, tam conſenſio ac familiaritas fouens, quàm malignitas omnis deſtruens, ſiue venenata, ſiue *φαρμακώδης*, *venefica*, ſit, ſiue peſtilens, aut creata ab initio rerum creatarum ſubſtantiæ ac naturæ ineſt, illi vt innata, ſic propria, eoq; eſt *κατὰ φύσιν*, *ſecundum naturam*, vt rectè Plato, de lethalibus venenis ac medicamentis cenſuit, & idem rectè ab hac vires *καταδέσεσι καὶ ἐπωδαῖς*, *aſtrictionibus & carminibus magicis*, induci creditas, tanquam alienum quiddam à natura, *καὶ παρὰ φύσιν*, *& contra naturam*, prorſus ſecreuit: aut in orbe elementari, cietur & efficitur ad illius creatæ ſimilitudinem, vel corruptione aliqua, à lumine cœleſti, vel putredine, ex elementaribus cauſis orta, cuius magna eſt & mirifica varietas, omninoque inexplicabilis, vel arte ex natura venenatis. Natura venenata aut lethalia ſibi ipſis talia non ſunt, ſed his, aut vt ſuæ naturæ propriis exiſtunt, conſeruantur, ac vincunt, aut ſeſe expurgant, tanquam à recrementis. Iis autem venenata ſunt, & lethalia tota ſubſtantia, ad quæ aliqua analogia, habent *ἀντιπάθειαν*, *natura diſcrepantiam*, formalem, ratione virium, & actionum contrariarum ac perimentium, qua cùm non ad omnes naturas, eodem modo affecta ſint, non omnes etiam aut ſimul, aut eadem pernicie impetunt. Anates & Pauones ſerpentibus, viperis, bufonibus, & venenatis aliis tutò veſcuntur, hisque aluntur. Eadem illa, certa hominibus venena ſunt per ſe. In anatum, & pauonum carne & eſu non ſunt. Contagia venenata præter naturam ſemper ſunt, cum in eo ſubjecto, in quo, corruptione aliqua, frequentius putredine gignuntur, tum cui communicantur vtraque, tam natura, quàm ex putredine venenata, lethalia aut peſtilentia, & contagio putredinis, etiamſi eodem modo propagantur, aut contactu ſcilicet, aut fomite, aut halitu, aut alteratione medii continua, & quæ, corruptione aut putredine gignitur malignitas, etſi eandem habet, ad analoga corpora, *ἀντιπάθειαν*, quam quod venenum eſt natura, tamen contagium omne ferè in corpore infecto gignit ſui ſimile. Venenum corrumpit

tan-

tantùm, & interimit, nec nisi corruptione, aut putredine contagiosa propagatur aut transmittitur in aliud, sed tunc alia, & noua specie. Prior enim, dum suam naturam conseruat, idem agit, in corpore, cui communicatur, quod ex suo subjecto; sed ex commixtione, cum corrupto corpore mutat naturam, & vires, pro subjecti, & corruptionis, vel putredinis ratione.

Vtriq; malignitati, tam à naturalibus rebus, quàm à corruptis, aut putrefactis profectæ, quò citius occurritur, priusquam sese confirmet efficacia sua, ac penetret, tantò facilius subuenitur affecto. Occurritur autem, si Galenum, sequimur, remediis tota substantia tum immutantibus, tum euacuantibus. Nam, nec omnis malignitatis, neque huic aduersæ facultatis antipharmacæ, eadem in omnibus forma & ratio est. Quandoq; enim malignitas, suo cum subiecto adest, vt in venenis, quæ morsu punctuve immittuntur, aut quæ deuorantur, vel bibuntur: quandoque halitu maligno, aut qualitate sola penetrant. Illa, non nisi educta substantia tollitur, siue in suo sit subjecto, siue humoribus iam impressa: hæc immutata, vel cum halitu suo etiam, aut spiritu, in quo est discussa ac dissipata. Quæ enim partem aliquam ita infecit & obsedit, vt corruperit, eximi nisi præcisa parte nequit. Hoc propter Galenus Antidotorum duo genera facit, vnum educentium, quod malignum est: Alterum immutantium. Vis attractrix, si est in alexiteriis talis proprietas, qualis est in magnete vis trahendi ferrum, ratione similitudinis cuiusdam, rectè illa quidem substantiæ toti tribuitur: Similitudo tamen identitas non est, seu vna eademque species, nulla re, nisi numero differens. Alioquin ferrum attraheret ferrum: Sed analogia tantùm quædam inter se est formarum, quàm sequitur attractio vnius ad alterum, sic vt attrahat id, quod forma speciei, & viribus excedit: attrahatur, quod deficit. Vnde alexiterium, parte tantùm aliqua, veneno simile est, qua rapit illud, non per omnia tamen, cum propter rationem antè expositam, tùm, si omninò simile esset, perniciem afferret, non salutem. Sequuntur ex iisdem & alia. Si enim alexiterium, aliqua parte, veneno aut deleterio simile est: vtrumque autem, tota substantia corpori

Remediorum malignitati medentium quæ ratio.

humano infensissimum: sequitur, quòd tantò cognatius est atq; conformius corpori alexiterium, quantò à similitudine alterius longius abest. Quò enim quantoque ab altero contrariorum dissidet, eò tantoq; se alteri assimilat. Deinde quod alexiteria media sint, inter humanum corpus, & inter venenum ac deleteria, proportione inter extrema ad medium tali, vt, qualis est, inter corpus humanum & antipharmacum talis sit inter antipharmacum, & aduersam malignitatem veneni aut deleterii. Denique quod antipharmacum assumtum si inueniat simile sibi in humano corpore, illud abripiat, ac vindicet hominem ab interitu. Si non inueniat, cùm sit, aliqua ex parte naturæ dissimile, malignitati verò simile, lædat malignitate naturam: Et si validum sit, interficiat. Si inueniat, sed sit quantitate & viribus ipso potentius, moueat id quidem, non tamen euellat. Si superet repertum, vim rursus naturæ inferat.

Diuersitas virium in alexiteriis & alexipharmacis.

Ex hoc ipso, detexi etiam ratio aliqua potest eorum, quæ experientia declarantur, quod maligna venenorum, aut deleteriorum vomitione etiam, aut alui dejectione, hausta maximè aut deglutita exturbantur: quod ex imo corporis, ad ambitum expulsa, aut in humores præter naturam, vt gangrænas, phagedænas, carbunculos, &c. erumpunt, aut διαφορήσει, *discussione ac resolutione* & sudore consumũtur: quod affrictu aut illitu, à principibus partibus ad ignobiles alias: ab internis ad exteriorem corporis ambitum reuelluntur. Hæc etsi cum aliqua veri specie dicuntur, tamen si res propius examinetur, hæret adhuc vbique. Longè frequentius enim maligna veneno aut deleterio, comesta vel pota vomitione, per ἐμετικά, *vomitum cientia*, educuntur, non à proprietate trahentia, sed irritantia vomitum, & pinguedine stomachum illinentia, ne figi & radices agere malignitas possit, & hebetantia vim veneni, vt hydrelæo tepente, aut butyro, aut adipe anserino ex aqua calente, aut maluæ, sem. lini fœnugræci, vrticæ decocto. Quod autem inhæsit partibus, humoribus, halitibus, flatibus, aut spiritibus, (Non enim omnis malignitatis ad omnium eadem est analogia: Sed alia ad partes ipsas, nec omnis tamen ad easdem: alia ad humores, nec omnis ad eosdem, calidos & frigidos, crassos & tenues, crudos & adustos: alia ad spiritus, nec omnis

rursus

rurſus ad eoſdem vitales vel animales, analogiam & antipathiam habet, ex naturarum cognatione, aut diſſimilitudine) Illud ergo, quod inhæſit, talibus ferè antidotis extirpatur, quæ vel à proprietate immutant, vel tenuitate ſubſtantiæ ſuæ, calorisque efficacia ſimul attenuant, diuellunt, digerunt, ac diſſipant in halitus ac vapores, qui in ſudorem vertuntur, quæ euacuationis alia ratio eſt, differens penitus ab illa, quæ ſit in catharcticis, ratione cujuſdam ſimilitudinis. Res docet, vim veneni retundi ac frangi, immò deſtrui citius & facilius non poſſe, vbi penitus inſedit, quàm ſubiecto, vel ejecto, vel peremto, quod non vno fit, nec fieri poteſt, modo, cum ſubjecta ſint diuerſiſſima. Hæc verò eductionis ratio, à catharcticorum purgatione, ſiue trahendi modo, longè alia eſt. Si enim eadem eſſet ſequeretur, quòd vbicumque ſit pharmacum in corpore, eò trahere malignitatem poſſit, ſiue in imo corporis, ſiue in venarum contextu, ſiue in parte aliqua, ſiue in corporis ambitu externo. Et quocumque tendat pharmacum, quod eodem allicere, ſiue ſecum abducere malignitatem poſſit. Sicut vbicumque magnes eſt, ferrum attrahere, per analogum viribus interuallum, poteſt.

Totius ſubſtantiæ ratio, etſi obſcurior physica tamē & ordinata.

Si verò toti ſubſtantiæ immutatio etiam tribuatur, rurſus vt pharmacum conſtituatur medium, inter extrema duo contraria, neceſſe eſt, inter corpus humanum, & malignitatem, tali proportione, vt & ſimile ſit vtrique, & vtriq; contrarium, ſimilius tamen naturæ, quàm aduerſæ malignitati. Inde enim, geminata virtute, vim aduerſam imbecilliorem facilius oppugnat. Quatenus tamen ſimile eſt malignitati, eatenus & aduerſum eſt, ac noxium naturæ. Hujus generis ſunt in Pœonia & ſmaragdo vires, aduerſus Epilepſiam, & innumera alia. Ex his omnibus patet, quàm ſit obſcura ratio proprietatis occultæ, & totius ſubſtantiæ, & quàm explicatu ſit hoc difficile, quo modo, & qua vi agant catharctica: quomodo Alexiteria & Alexipharmaca. Vnde & *ἀναιτιολόγητα, eiuſmodi vt ipſorum ratio iniri nequeat*, Dioſcorides eſſe dixit talia: non propriè tamen, quia etſi vis effectrix, quoad cauſam, nec in temperamento, nec in modo ſubſtantiæ, per materiam adaptatam temperamento ac formæ reperitur, verè tamen ſubſtantiæ inſita

est, vt φυσικὴ, siue ἕξις, siue δύναμις: *naturalis siue habitus, siue facultas*. Estq; ordinata in creatione, ac perpetua, & rei cuiq;, cui inest, propria. In rerum autem substantiis, illa, quæ ordinata ac perpetua sunt, ἀναιτιολόγητα, *causarum & rationis expertia*, non sunt, etsi ἀνεξερεύνητα & ἄῤῥητα, *imperscrutabilia & infanda*, sunt. Nec illa, quæ putredine generante, ex analoga materia, in mixti dissolutione gignuntur mixta, inanimata, vel animata, illis malignitate similia, aut virtute contraria, temerè nascuntur aut fiunt, sed suas habet, vt dixi, vt putredo metas, in qua mixtio noua dirigitur, ad formam ac speciem proportioni mixtionis, & calori symmetro conuenientem, ex ordinatione creatoris, quibuscumque mediis ille vtatur, seu stellarum, seu aliis. Vt sit enim calor viuificus à lumine stellarum, formatio tamen rei cuiusq;, & substantiæ procreatio, opus est Dei Architecti solius, qui solus rerum formas finxit, condidit ac distinxit. Tantum de primo genere morborum.

Secundum genus morborum ἀναιτιολόγητον prorsus.

Alterum genus morborum ἀναιτιολόγητον, *rationis & causarum expers*, prorsus est. Eius enim, vt in naturis, & substantiis totis, in partibus, humoribus, aut spiritibus, nullæ demonstrari possunt: sic nec reuera insunt causæ naturales. In priori genere sunt, sed peruestigari & erui nequeunt. In hoc, nec sunt, nec definiri vllæ possunt. Huius generis exempla sunt οἱ δαιμονιζόμενοι ἢ δαιμονιόληπτοι, id est, obsessi & excruciati à Dæmone, quorum exempla refert historia Euangelica. Item omnes illæ miræ & variæ formæ affectionum, quibus incantatores & veneficæ, Diabolo opifice, miseros homines sæpe miserabiliter torquent, & excarnificant, & vel infectione, corruptione, tabe, luxatione, distorsione, inuersione, exulceratione, vt in Iobo, tumoribus abscessuum, in quibus generantur non ea tantum, quæ putredine posse gigni Philosophi admittunt, vt lapides, ligna, pili, carbones, & similia, quanquam hoc disputari potest: verùm alia magis aliena, vt fragmenta ossium, ex certo genere animantium, & lapidum certæ speciei: ferramentorum etiam arte formatorum, vt cultrorum, gladiorum, acuum, fibularum, quæ suppuratione excoctis ac ruptis apostematis, cum pure reuera emanant, vel præstigiarum lusu & fascino; quarum possem innumera recitare

tare exempla, ſed vnum ſatis ſit, cuius ego ipſe aliqua ſpectaui. Eſt in vrbe Harciniæ Quedlinburgo Medicus & Philoſophus eximius, notus omnibus in Germania, & commendatus ex prognoſticis aſtrologicis, Caſpar Buchamus, hic filium habet, cui agenti annum decimum, & ante hoc tempus, ſemper benè recteq; valenti animo & corpore, accidit, vt conflictans cum doloribus capitis acerbiſſimis, cibi faſtidio, & vomitu bilis praſinæ, diu tandem quinto excerneret per virgam lapides plures centum, piſorum grandium, fabarum, etiam nucis moſcatæ magnitudine, & hac maiore, inter cruciatus, & conuulſiones atroces & ſæuas, quibus ea adhibita, quæ calculis ſolent lege artis Medicæ, tormina exaſperarunt cum adaucto numero & magnitudine calculorum, & acceſſit nouum, vt ex antè editis, quos ſignarat pater, aliqui iterum egererentur. Puer, ſub initium τῆς εἰσβολῆς, *inuaſionis morbi*, aſtare ſibi retulit, ex vna parte vetulam, ex altera juuenculam, quæ, vinculis iniectis, ipſum conſtringant, & ſerpentes in eum vibrent, mox etiam conjiciant viuos, ad quos protinus dolores & tormina recrudeſcant & exacerbentur. Pater, fraude animaduerſa, à medicamentis deſtitit, re tota Deo commendata, ſed, qui ſolam virgam infeſtarant antè, mox aluum etiam inuaſerunt, magnitudine ouum gallinaceum excedentes colore albicantes, figura rotundi, aut triquetri, lati, oblongi: cælo ſereno, & ſicco puri, pluuio ſordidi & impuri, ſpecie & natura tales, vt fragmina viderentur à ſaxis eius loci, aut molaribus decuſſa. Illos tanto cum cruciatu enixus eſt puer, vt de vita videretur actum. Pater mutationem loci profuturam ſperans, tranſtulit filium Erphordiam, vbi, cum nulla remiſſione aut leuatione torminum, edidit calculos colore rubeos, quales ſunt eius loci. Extuberarunt adhæc in reliquo corpore, quaſi ex imo proſilientes calculi grandes alii, maiores aluo egeſtis, cum nouo immaniq; tormine, & diſtenſione, conuulſuq; aſperrimo, quos tetigerunt abditos ſub cute, pater, & alii, & emiſſos in pueri lecto repererunt magno numero, ſed qua parte corporis cutem perforarint & exierint, conſpectum non eſt. Curatione omni Deo ſoli precibus commiſſa, deuenit res eò, vt paulatim diminuta ſint omnia, & calculi prorſus appa-

rere desierint, quinquennio elapso. Vidi & virginem, quæ totis cruribus, ad coxam vsque, extremè incantatione emaciatis, simulque contortu inuersis, reliquo corpore supra crura, vltra annos viginti benè habuit, & solita est narrare sæpè sibi astare iuuenem Angeli specie, qui consoletur ipsam, & hortetur ad preces & tolerantiam: qui & libros afferat, è quibus precetur. Similia plura enumerare possem, quibus cùm abundet experientia, discat indigenis exemplis quisque, quantum Diabolus hoc in genere valeat ac possit. Cùm autem morbida constet etiam scripturæ testimonio infligi à Deo, vt docent animantia Ægyptia peste extincta, & eadem cum hominibus obsessa vlceribus, editaque strages pestilens in Dauidis pœnam, hæc quemadmodum indicatum est suprà, vt opera diuinæ omnipotentiæ argumento certo euidentia, & Diabolo *ἀμίμητα, non imitabilia*, à præstigiis, quibus semper prodit sese Diabolus, quocumque fraudem fuco aliquandiu occultet, secernere non est difficilè. Nunquam enim Diabolica sine ludibriis sunt, & imposturis, quibus, vt diuinorum æmula, imperitis & incautis ostentantur, ac persuadentur.

Tertium genus morborum compositum ex naturalibus & Diabol.

Tertium genus, ex vtrisque compositum, melancholicis, Maniacis, Ecstaticis, phreneticis, epilepticis, hystericis mulieribus, infectis malignitate aliqua occulta, & similibus, familiare est, in quibus morborum causæ physicæ non latent, etsi epilepticis & hystericis non raro complicatur malignitas inexplicabilis, ex corrupta aut putrefacta materia seminali aut humorali, halituve inde expirante, vel ex immissa foris malignitate, qualis quibusdam causis primi generis inesse ostensa est. Sæpenumero tamen symptomata his coniunguntur, præter omnem illorum rationem & consuetudinem, quæ à physicis causis cieri non possunt. Rapiuntur enim, & sistuntur extra sese, non hystericæ tantum mulieres, exanimis similes, aut attonitis, in dies aliquot; sed & viri in deliriis, verè melancholicis, sæpe occulta patefaciunt, non visa proferunt, futura prænunciant, commemorant mira alia, vera quandoque, sed ipsis aliisq; ignota, quæ, ex corruptis atque oberrantibus vitio cerebri ratiocinationibus nasci non possunt. Sæpe natura aut fracturis languidi prorsus, atque elumbes, tantum robur acquirunt, vt nul-

vt nullorum manibus, nullis vinculis contineri queant: vt ferreis & cathenis ruptis, & vectibus ſeriſque, nullo externo adminiculo effractis, exitum ſibi aperiant. Epilepticis vero conuulſionibus motus ſæpe complicantur tales, qui minimè σπασμῶδες, *ſimile conuulſioni*, aliquid habēt, vt quando ſupra capita, pedibus erectis, ſurſum ſtatuūtur, aut progrediuntur. Talia & horum ſimilia, alia ἀναιτιολόγητα, *rationis & cauſarū expertia*, eſſe, & ab impoſtore Diabolo effici, nil dubium eſt, qui occaſione morbi naturalis abutitur, ad præſtigias ſuas fucandas miraculi ſpecie, cùm, vt ægros ipſos excruciet, tum vt ſpectantes terrore concuſſos ac labefactatos à Deo auertat. Nec quis vnquam putet, à melancholia, mania, phrenitide laborantibus Dæmonem procul abeſſe. Nulli horum itaque temere credat. Errant plurimum, qui, in melancholicis morbis, in Magis & ſagis Diaboli ἐνεργήματα, ἔργα ἀναιτιολόγητα, *effecta, & opera quorū ratio iniri & explicari nequeat*, ſomniant eſſe melancholica φαντάσματα, *viſa*, ex mentis perturbatione nata, ob cerebri corruptam craſin, eo quod non ſemper ſint ſagę, vbi ſe fuiſſe, nec perpetrent ſemper, quæ ſe peregiſſe fatentur. Vere illa ſunt effecta & opera Diaboli, aut colludentis cum illis, aut obſequentis eis ex pacto: ſunt vero & ſagarum, nō phantaſia melancholica, ſed faſcino quidem Diabolico, ſagarū vero propoſito, voluntate, conatu.

Qui morbi ad Medicos pertineant: qui non.

Ex his tribus generibus morborum, ad Medicum pertinent, primùm totum genus, & de tertio, quantum ſecundum rationem ad cauſas phyſicas congruit. Etſi enim morbus totius ſubſtantiæ, ſpecie ipſa, ac proprietate inexplicabilis eſt: tamen ab illius caloris viuifici immutatione aut corruptione pendere illum, nemo dubitat phyſicorum; qui ſubſtantia & ſymmetria formæ proximus, primum eius, tanquam pręcipui opificis, eſt organum ad actiones omnes, quas edit, ſiue manifeſtis ille ſe foris, & elementaribus qualitatibus proferat, ſiue ſub illis, vi abdita ac latente. Calorem autem illum conſentaneum eſt, in mixto demenſum eſſe luminis virtutiſque æthereæ, quæ à Creatore rebus ſingulis deſtinata eſt, atque attributa ab exortu. Vnde eſt & forma ipſa, & quæ formam ſpecificam, luciſque vim comitatur proprietas, in aliis alia. Imo illa ipſa vis ætherei lumi-

nis, vinculum est, in mixtis omnibus, mirandi connexus atque coalitus formarum cum materia, & temperamēti qualitatum elementarium sensui euidentium, quem coalitum, & in actione vigorem, quæ fouent, roborantque aut acuunt etiam præsidia externa, κατὰ συμπάθειαν, *per natura cōuenientiam*, occultam, ex similitudine quadam totius substantiæ cognatæ: quæ vero oppugnant, labefactant, dirimunt, κατ' ἀντιπάθειαν, *per dissensionem ac discrepantiā naturalē*, substātiæ aduersæ id facere censentur occultam causa, non etiam effectu, qui obuius est sensui, & vniusmodi, ac sibi cōgruus, nisi à validiore contrario impediatur. Morbi omnes manifesti sunt sensu, nō omnes causa. Illi, qui euidētes, causas habent externas vel internas, manifesti: qui occultas, ex natura tamen ortas, & specie certas, perpetuas, interq; sese conformes, etsi magnitudine & vehementia sua ac symptomatum, differunt quandoq;, occulti tamen vocantur. Vtriq; suis cognoscūtur notis, signisq; physicis, & his à præstigiis Dæmonum distinguūtur. Vtrisq; sua comparauit Deus remedia, in præsidium naturę, quorum vsu Medicus, secundū artis præcepta cōtentus, & insistens iis tantum, quę physica sunt, siue κατὰ siue παρὰ φύσιν, *secundum siue præter naturā*, siue manifesta, siue occulta, experimento tamen, & ratione pro naturalibus certa, nō attingat anilia, superstitiosa, magica, quæ nō Christianis tantum lege religionis, sed extraneis etiam, & alienis à religione Christiana, artis Medicæ legibus ac metis damnata ac prohibita sunt. Ac discernat semper, & separet Medicus physica à præstigiis dæmoniacis, cum in morbis ipsis, tum in eorundem sanatione, & remediorum cōuenientium delectu. Dæmoniaca, quæ suis se præstigiis & ludibriis tandem detegunt, etiamsi aliquandiu latēt: Multoq; magis pœnas in morbis tā indigenis, familiaribus, cōsuetis, quam communibus, atque epidemiis, iustissimæ iræ Dei testes ac vindices, commendet iudici Deo, & precibus piorum in Ecclesia. Si quid physicum miscetur aut iungitur, huic vt medeatur, ratione & methodo physica ordinatis à Deo auxiliis, det operam. Nec ad superstitiosa, anilia, aut ad Diabolica artificia & subsidia incantationum magicarum aut consecrationum pontificiarum confugiat, quæ nihil ab illis differunt, imo ex abusu verbi, nominis, & inuocationis Dei deteriores

teriores sunt, quod verbis scripturę vim aliam & nouam falsò affingunt, contra ordinem institutionis diuinæ, & pariter contra ordinem naturæ, de qua si pronunciantur, pręsertim à raso & vncto sacerdote, exiliat vis alia, noua, creata, quæ aut protinus postulata perficiat, aut consecratis characteribus, id est, scriptis verbis, imagũculis, figuris, rebus naturalibus, plantis, aquæ, metallis, gemmis, oleo, sali, &c. nouæ vires infundantur effectrices rerum, quæ sint supra naturæ vires. Est in morbis & medicinis hoc, quod Hippocrates vocauit τὸ θεῖον, *diuinũ*. Sed, quod sit illud, & quomodo à ludubriis Diabolicis, tam sanãtibus, quàm facientibus morbos, quos quantosq;, permissu diuino potest, idem seiungi ac separari debeat, accurate obseruandum. Neq; diiudicatu difficile est. Ordinata enim, ac regularia, sibiq; congrua in diuinis operibus sunt omnia, ac miraculose etiam, quæ fiunt raris ac singularibus actibus, manifesto opere omnipotentiæ ad ordinem tamen redeunt, non hunc abolent, Dæmoniaca, etsi specie falsa actionis, & operis omnipotentis quandoque imponunt hominibus, tamen non sunt reipsa omnipotentiæ opus, sed ludibrium inane ac falsum Diaboli, aut cessantis lædere, ad præsidiorum magicorum applicationem, aut sanantis malum, labemve, quam impegit, deniq; inordinata, tumultuaria, diuinoq; ordini aduersa, cõfusa, fascino ac pręstigiis inuoluta ac tecta, & vana atq; inania, periculosa denique, & noxia magis, quàm salutaria euenta esse deprehenduntur, quacunq; se τοῦ θείου, *diuini* effigie inferant initio, atq; insinuent in credulorum aut imperitorum animos.

Condita & ordinata à Deo, omnibus, quæ sunt eiusdem speciei, indiuiduis insunt, & ex omnibus idem agunt eodem vsu, in alia analoga naturalia, sed recto & ordinato vsu semper, dum viget rei substantia. Diabolica incantationum & consecrationum præsidia, ne ex vno quidem indiuiduo, idem, nec semper, imò vix vno actu vero, nec in quoscunque agunt, sed in eos tantum, in quibus ipse colludens ostendit hoc, quod incantator pollicetur, seu vere, quod rarius fit, seu lusu & fascino solo, quod frequentius. Denique à Deo veraci & omnipotente, qui, quæ scire nos, de sua voluntate arcana, voluit, verbo patefecit: cui & nos assentiri, ac fidem habere vult, eruditis ex verbo Dei, & illuminatis

luce noua Spiritus ſancti, quæ ſunt ex Deo, credere & decernere non eſt difficile. Qui faſcina & ludibria Diaboli ſequuntur, his regulæ, verbo Dei præſcriptæ occinuntur, ſicut ſurdo carmen bonum. Nihil addam, de morbis & curationibus Dæmoniacis, quorum exempla nimis frequentia verſantur ante oculos. Regulam trado, qua morbi illi agnoſci, & à naturalibus diſcerni debeant, ex doctrina Medica, quæ eſt donum Dei, vt Medicationes ſalutares ſunt opus Dei. Quibus notis morbi, à cauſis naturalibus orti deſignētur, doctrina habet ordinata & canonica Medicorum: habet & methodicam rationem, ac viam, qua curari debeant. Dæmonum ludibria, nec cauſis, nec ſignis, nec medicandi ratione, cōprehendi ac definiri poſſunt, quia vt confuſiones, præſtigię, & mendacia *ἀκατάληπτα ſunt, comprehendi non poſſunt*. A diuinis autem operibus, in exortu, & ſanatione, quomodo diſtingui debeant, etiam oſtendi, qua potui breuitate, ſed ex fundamentis veris, quæ recte iudicantibus confido non eſſe diſplicitura, ſi non ſatisfecerint.

DE METEOROLOGIA.

SI qua habet natura rerum vera, firma, & perſpicua argumenta ſapientiæ Dei Architecti, (vt habet pæne infinita, quantumuis ea Epicurus derideat) inter ea profecto vel præcipuū ſibi vendicant locum illa, quæ abſolutiſſima omnium partium inter ſe coagmentatio, & *συμπάθεια, conſenſus naturalis* atq; *ἀντιπάθεια, diſcrepantia naturalis* earundem, mirandæque vires, & diſtinctæ rerum formæ, ex diuerſis rebus, atq; earundem inter ſe vi & efficacia diuerſimode temperatis, validiſſimoque nexu, in vnam coactis ac colligatis maſſam, congruente forinſecus etiam exornatam ſpecie, ſenſibus obtrudunt noſtris, atque ingerunt.

Principia rerum materia & forma.

Principia omnium *τῶν φύσει ὄντων, rerum naturalium*, ex quibus compoſita conſtant primo, ac per ſeſe, creata corpora omnia, ſunt materia & forma.

Materia eſt tanquam *ὑποκείμενον πρῶτον*, *ἐξ οὗ γίγνεταί τι*

ἐνυπάρ-

ὑποκείμενον πρῶτον, ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος, μὴ κατὰ συμβεβηκός, & tanquam συναίτιον τῇ μορφῇ τῶν γιγνομένων, ὥσπερ μήτηρ, id est, *subiectū primum, ex quo fit aliquid, cū insit per se, & non secundum accidens, & tanquā adiuuans causa formæ eorum, quæ gignuntur, tanquam mater,* vt inquit Aristoteles. Forma tāquam ἐντελέχεια & τελειότης: id est, *agitatio perennis & perfectio.*

Ex materia enim, gignuntur res naturales vniuersæ, quibus & inest ipsa, tanquam pars præcipua, cumque intereunt, in hanc vicissim occidunt: ipsa vero, nec gignuntur, neque interit. Forma est ipsa materiæ expolitio, & velut vltimus rei, quæ gignitur, ornatus, quo illa talis est.

Hæc duo principia, adeoque ex his fabrefactum totius Mundi systema, Aristoteles primæ causæ coæterna esse credidit, persuasus argumentis Physicis, desumtis ex hoc naturæ ordine, qui nunc est. *Aristotelis error de æternitate Mundi.*

Sed refutat hæc argumenta historia creationis, quæ testatur Deum ex nulla præcedente, vel, vt ita dicam, præexistente materia rudi & informi, distinctas simplicium corporum species finxisse, sed principium vtrumq;, vna cum ipsis corporibus condidisse ex nihilo solo verbo.

Plato cœpisse quidem Mundū assentitur, sed materiam primæ causæ falsò facit, coæternam, & formam ita à materia separat, vt huius primam, ceu cogitatione conceptam ac delineatam informationem in eadem prima causa constituat, ὡς παράδειγματος εἶδος, τὸ ὅθεν ἀφομοιούμενον, νοητὸν καὶ ἀεὶ κατὰ ταυτὰ ὄν, id est, *tanquam exemplarem formam, vnde quid assimilatur, quod mente & intelligentia cernitur, quod eodem semper modo est:* impressam vero expolitæ iā & conformatæ materiæ μορφὴν, *formā.* illius à prima causa concepti effectiq; παραδείγματος μίμημα δεύτερον, *exemplaris imitationem seu imaginē secundā*, ponat: quorū, vt hoc reprehensione caret; sic falsum est alterum, de materiæ æternitate. *Platonis error de Mūdo.*

Ex his duobus principiis, arctissimo nexu inter sese deuinctis, id est, ex vna communique materia, diuersis formis vestita, coagmentauit Deus Architectus naturæ prima corpora simplicia σύνθετα, *composita*, διαφανῆ, καὶ ἀδιόπτα, id est, perspicua, & opaca, quæ sacræ literæ vocant cœlum & terram: cœli nomine complectentes totam seriem atq; compagem corporum διαφανῶν, *perspicuorum*, aquæ, aeris, & *Prima naturæ corpora.*

ætheris, in æquabilem & orbicularem rotunditatem, eẽ tornatam & conglobatam.

Differentia inter Mundi corpora pellucida & opaca.

Differunt ergo illa perſpicua ac pellucida corpora, quoad primum exortum, ab his opacis, & viſui imperuiis, non tam materia ipſa, quam huius perfectione; & perſpicuitate, ac tenuitate fuſæ, explicatæq; , & extenſæ ſubſtantiæ, ac formis, quibus talia ſunt, viribuſq; , quæ formis reſpondent.

Totum autem perſpicuæ molis ſyſtema, initio fuit quiddam, ex materia craſſiore terrea, depuratum ac defecatum exactius, & magis magiſq; διακρίσει, *ſecretione*, vera ſubſtantiæ totius fuſum atq; extenuatum.

Nam ex terrenæ molis, ab obſcurioribus & craſſioribus fecibus expurgatę, atq; emundatę, dilatatione ampliore, ſed vi omnipotente perfecta, aquam: ex huius diductione atq; expanſione maiore, aërem: ex aeris ſumma extremaq; attenuatione & perpolitione, futuri cœli materiam produxit Deus conditor. Cœli enim materiam, ſacræ literæ dicunt eſſe aquam, idq; & appellatio etiam indicat Schamaim.

Aqua materia cœli.

Hoc rurſus perſpicuum ſyſtema diremit in duas partes, quarum ſupremam, & à medio remotiorem, puriſſima ac ſplendidiſſima luce perfuſam, (quam itidem ſolo verbo accendit ex nihilo, in præformata cœli materia) & συστάσει, *conſtitutione* ac ſubſtantia fixam & ſolidatam, firmauit in compagem diſtinctorum orbium, vnde hanc firmamentum appellauit: Alterius ſubſtantiam nō mutauit. Hic diſcrimen extitit corporum perſpicuorum cœleſtium & elemẽtarium.

Diſcrimen corporum lucidorum inter ſe.

Differunt autem illa ab his, præter τὸ ἀγήρατον καὶ ἀναλλοίωτον, καὶ ἀπαθές, *præterquam quod expertia ſunt ſenectutis, & alterationis, & paſſionis*, de quo poſtea dicemus, primo, tenuitate ac perſpicuitate ſubſtantiæ, exactiſſime perpurgatæ, & ſumme extenuatæ, ac perpolitæ.

Secundo formis ſubſtantialibus, & accidẽtibus propriis. Ætherea enim ſunt διαφανῆ ἐνεργείᾳ, *pellucida reapſe*: Ineſt enim omnibus lux puriſſima, quæ ipſorū ἐντελέχεια, *forma*, eſt, & τελειότης, *perfectio*, & conſtant materia perſpicua, ac luce, coactis denſatiſq; συγκρίσει, *concretione* in vnum corpus, certa lege & proportione, ad paradigma præformatum in mente diuina. Elementaria δυνάμει, *facultate*, ſunt perſpicua, & lumine cœlitus refulgente colluſtrantur & fouentur, etſi ſuas habent formas.

Dein-

Deinde elementariũ *σύστασις, cõstitutio*, mollis est, fusaq; & fluens: cœlestium concreta fixaq; est, instar purissimæ ac nitidissimę Crystalli, & firmata in orbium soliditatem.

Cœlestia *δυνάμει facultate*, calida, frigida, humida, & sicca sunt: Elementaria *ἐνεργείᾳ, reipsa*, quorum ex constituta diuinitus, cum cœlestibus corporibus sympathia & cõsensi one talis est natura, vt, virtute demissi cœlitus luminis, hæ in ipsis qualitates, aut commotę augeantur, aut excitentur.

Differunt & motu locali, quẽ *φορὰν lationem*, Græci vocãt. Cum enim duo sint motus simplices primi, *κατὰ φύσιν, secundum naturam*, nimirum, ἡ *εὐθεῖα φορά*, & *κύκλῳ φορά*, id est, motus, secundũ rectam lineam & circularis: cœlestia perpetuo, super polis fixis, circa medium centrum, conuertuntur in orbem *δίνησιν* seu gyratione: Elementaria aut à medio efferuntur sursum, recto enixu, ductuq;, vt aër; aut ad medium tendunt deorsum, lapsu præcipiti, secundũ rectam lineam, vt aqua.

Motus cœlestium corporum.

Motus elementorum.

Lucis natura peculiaris est, nobisque imperscrutabilis, accensa initio, in materia cœlesti, ex nihilo diuinitus, solo verbo, vt fieret principium formale, *ἐνεργείᾳ, reipsa*, cœlestium corporum, *δυνάμει facultate*, inferiorum, quæ quidẽ varie afficit, ac mirifice, mutando, atq; inter se miscendo, & velut informat.

Lucis natura peculiaris & imperscrutabilis.

Cœli itaque, lucisque naturam cum peruestigare & assequi Aristoteles non posset, nec perspiceret causas tantæ stabilitatis ac perfectionis materię, in cœlestibus corporibus, omissa indagatione vlteriore, consuit, cœlum quintã quandam essentiam esse, à quatuor Elemẽtis distinctam. Inquit enim, concludens disputationem de cœlo: *διόπερ ἐξ ἁπάντων ἄν τις τούτων συλλογιζόμενος πιστεύσειεν, ὥς ἐστι τι παρὰ τὰ σώματα τὰ δεῦρο καὶ περὶ ἡμᾶς, ἕτερον κεχωρισμένον, τοσούτῳ τιμιωτέραν ἔχον τὴν φύσιν, ὅσωπερ ἀφέστηκε τῶν ἐνταῦθα πλεῖον*: id est, *quapropter ex his omnibus, ratiocinando aliquis in animum inducet præter hæc, quæ nos attingunt corpora, esse aliquod seiunctum, ac secretum, tanto quidem præstantiore natura præditum, quanto ab his nostris longius est remotum.*

Hęc tria distincta corpora, perspicuũ, *ἐνεργείᾳ, reapse*, seu lucidũ, perspicuũ *δυνάμει, facultate*, & opacũ. i. æthereũ, elemẽta perspicua, & terrã, seu, vt sacrę literæ loquũtur, firma-

mentum, cœlum, terram, tanquam futura principia reliquorum corporum inde componendorum, fabrefecit Deus ex nihilo, ſolo verbo.

Errat Plato in vtroq;, quod & coæternam fingit materiã primæ cauſæ, & ſimul *ἐνεργείᾳ, reipſa*, fuiſſe aliquid, non obſcure innuit. Etſi enim ita eam deſcribit, vt vocet ἀόρατον εἶδος τι, καὶ ἄμορφον πανδεχές, ἕδραν παρέχον, ὅσα ἔχει γένεσιν πᾶσιν, id eſt, *inconſpicabilẽ quandã formã, & figura carentẽ, & omnium tamen capacẽ, quod ſedẽ præbeat omnib. iis, quæ generationẽ habẽt* & tale quidẽ, quod μετ' ἀναισθησίας ἁπτὸν ſit, λογισμῷ τινὶ νόθῳ μόγις πιστὸν, *ſine ſenſus perceptione tãgi poſſit, ratione quadã adulterina vix credatur*: tamẽ facit eam φύσιν τὰ πάντα δεχομένην σώματα, & ἄμορφον των ἐκείνων ἰδεῶν, ὅσας μέλλοι δέχεσθαι ποθέν: *naturã quæ omnia ſuſcipiat corpora & immunem & expertem omnium illarum formarum, quas alicunde exceptura ſit.*

Ideoque his tantum ſpoliat & nudat eam formis, quę inductæ producant conſtituantq; diſtinctas rerũ ſpecies, & detractę, eaſdẽ deſtruant rurſus: non autẽ abolet illam, quæ eſt aliquid, & conſiſtit materia. Priore, in ſacræ ſcripturæ veritatem, redarguentem æternitatem, & Mundi & materiæ: altero, in Phyſica impingit principia.

Refutatio erroris Platonici.

Si enim fuit materia aliquid *ἐνεργείᾳ, reipſa*, nõ caruit ſua forma, qua conſtitit, quaq; ſeſe ſuſtinuit & conſeruauit: Aut fuit ſecundum ſeſe forma, vel, ſi materia ſimul forma eſſe nequit, vt nequit, fuit aliquid iam perfectum & abſolutum, ex materiæ & formarum diuerſarum coalitu, ſed confuſum atq; indigeſtum, quale fingunt Poëtæ ſuum Chaos. Quorum, ſi verum illud eſt, nihil aliud præſtitit materia, in creatione rerum, Architectrici primæ cauſæ, quam argilla figulo, marmor lignumve ſtatuario.

Si verum eſt alterum, prima cauſa nil effecit aliud, niſi quod erutas & explicatas, ex confuſo agmine, res ante formatas ſeparauit, digeſſit, ſuis ſingulas locis compoſuit, & coaptauit inuicem, atque compegit in hoc, quod cernitur, Mundi harmonicũ ſyſtema. Nam ſimul & *ἐνεργείᾳ, reuera*, eſſe aliquid, & informe, abſurdum prorſus eſt, & à ratione diſſonũ, cum, à ſola forma res quælibet habeat τὸ εἶναι ἐνεργείᾳ, *vt ſit quod eſt reuera*. Viciſſim, ſi ἄμορφος, *carens forma*, & rudis, atque impolita, ornatu omni formarum caruit, non

extitit ἐνεργείᾳ, *reuera*. Nam res quælibet, tum demũ emergit, & exit in ἐνέργειαν ἀπὸ δυνάμεως, *in actum à facultate*, cũ forma applicata, & connexa materiæ abſoluit hoc, quod, vna ſola parte perfectæ ſubſtantiæ mutilum erat antea, & imperfectum.

Si extitit ergo materia ἐνεργείᾳ, *actu*, aut vnam quãdam, certamque tota geſſit, formam, & ipſi propriam, ceterarum vero rerum omnium ideas δυνάμει, *facultate*, cõtinuit: aut vniuerſis fuit ſimul ceu conſignata formis, expolitaq; ἐνεργείᾳ, *actu*. Si materia cum vna forma, eaq; ipſi propria, naturis πάντων τῶν γεγονότων ὁρατῶν καὶ αἰσθητῶν, *omnium eorũ quæ genita ſunt, oculisq; cerni ac ſenſu percipi poſſunt*, præbuit ſeſe, ὡς μητέρα καὶ ὑποδοχὴν, *tanquã matrẽ & receptaculum*, vt Plato inquit, tunc aut creatio, ſeu prima rerum cõſtitutio, nihil fuit aliud, quam diuerſorum corporum coagmentatio, vel ſaltem duarum formarũ οὐσιωδῶν, *eſſentialium*, in vno ſubiecto, compages quædam: Aut ſi quis vitaturus abſurda, quæ inde ſequuntur, hoc nõ admiſerit, concedet tamen creationem, nõ generationẽ, ſed ἀλλοίωσιν *alterationem*, fuiſſe, quã non mutata fuit ſubſtãtia materiæ, ſed ſolus exterior, qui in oculos incurrit, deceſſit ornatus, in alium conuerſus, vt cum ex rudi marmore, ſculpit Mercurium ſtatuarius, aut Iouem, aut capram Amaltheam: cõcedet verò & hoc, vt vnam materiam, ita vnam communem formam eſſe rerum omnium, nec interioribus formis, ſed externa effigie tantum, res inter ſe diſcrepare vniuerſas. Aut, ſi quis euidentia veritatis, quæ hoc abſurdum redarguit, coactus, idipſum etiam reiecerit, & contenderit, in creatione, materiam prorſus abieciſſe primam ac propriam formam, vt pateret nouis & differẽtibus: quæ fuit igitur illa prima forma, & materiæ propria, quove abiit & euanuit de ſuo ſubiecto depulſa, & cur eſſe deſiit? vt maximè cum Platone conſtituamus in prima cauſa, ſcilicet æterna mente, ὡς παραδειγμάτων εἴδη, *tãquam exemplarium formas*; & velut alueum formarum contrariarum huic primæ formæ, à quibus generationum ſit cauſa & origo, ne inficiemur, quod conſtet ortus rerum contrariis.

Si itaq; cœperunt eſſe res inde, quod prima cauſa excuſſa de materia illa, ipſius propria forma, quę inſuit ἐνεργείᾳ, *reuera*, aut iam denudatæ induxit ſimul totam cõgeriem for-

mentum, cœlum, terram, tanquam futura principia reliquorum corporum inde componendorum, fabrefecit Deus ex nihilo, ſolo verbo.

Errat Plato in vtroq;, quod & coæternam fingit materiã primæ cauſæ, & ſimul *ἐνεργείᾳ, reipſa.* fuiſſe aliquid, non obſcure innuit. Etſi enim ita eam deſcribit, vt vocet ἀόρατον εἶδός τι, καὶ ἄμορφον πανδεχὲς, ἕδραν παρέχον, ὅσα ἔχει γένεσιν πᾶσιν: id eſt, *inconſpicabilẽ quandã formã, & figura carentẽ, & omnium tamen capacẽ, quod ſedẽ præbeat omnib. iis, quæ generationẽ habẽt* & tale quidẽ, quod μετ᾽ ἀναισθησίας ἁπτὸν ſit, λογισμῷ τινὶ νόθῳ μόγις πιστὸν, *ſine ſenſus perceptione tãgi poſſit, ratione quadã adulterina vix credatur:* tamẽ facit eam φύσιν τὰ πάντα δεχομένην σώματα, & ἄμορφον τῶν ἐκείνων ἰδεῶν, ὅσας μέλλει δέχεσθαι ποθὲν: *naturã quæ omnia ſuſcipiat corpora & immunem & expertem omnium illarum formarum, quas alicunde exceptura ſit.*

Ideoque his tantum ſpoliat & nudat eam formis, quę inductæ producant conſtituantq; diſtinctas rerũ ſpecies, & detractę, eaſdẽ deſtruant rurſus: non autẽ abolet illam, quæ eſt aliquid, & conſiſtit materia. Priore, in ſacræ ſcripturæ veritatem, redarguentem æternitatem, & Mundi & materiæ: altero, in Phyſica impingit principia.

Refutatio erroris Platonici.

Si enim fuit materia aliquid *ἐνεργείᾳ, reipſa,* nõ caruit ſua forma, qua conſtitit, quaq; ſeſe ſuſtinuit & conſeruauit: Aut fuit ſecundum ſeſe forma, vel, ſi materia ſimul forma eſſe nequit, vt nequit, fuit aliquid iam perfectum & abſolutum, ex materiæ & formarum diuerſarum coalitu, ſed confuſum atq; indigeſtum, quale fingunt Poëtæ ſuum Chaos. Quorum, ſi verum illud eſt, nihil aliud præſtitit materia, in creatione rerum, Architectrici primæ cauſæ, quam argilla figulo, marmor lignumve ſtatuario.

Si verum eſt alterum, prima cauſa nil effecit aliud, niſi quod erutas & explicatas, ex confuſo agmine, res ante formatas ſeparauit, digeſſit, ſuis ſingulas locis compoſuit, & coaptauit inuicem, atque compegit in hoc, quod cernitur, Mundi harmonicũ ſyſtema. Nam ſimul & *ἐνεργείᾳ, reuera,* eſſe aliquid, & informe, abſurdum prorſus eſt, & à ratione diſſonũ, cum, à ſola forma res quælibet habeat τὸ εἶναι ἐνεργείᾳ, *vt ſit quod eſt reuera.* Viciſſim, ſi ἄμορφος, *carens forma,* & rudis, atque impolita, ornatu omni formarum caruit, non

extitit ἐνεργείᾳ, *reuera*. Nam res quælibet, tum demũ emergit, & exit in ἐνέργειαν ἀπὸ δυνάμεως, *in actum à facultate*, cũ forma applicata, & connexa materiæ absoluit hoc, quod, vna sola parte perfectæ substantiæ mutilum erat antea, & imperfectum.

Si extitit ergo materia ἐνεργείᾳ, *actu*, aut vnam quãdam, certamque tota gessit, formam, & ipsi propriam, ceterarum vero rerum omnium ideas δυνάμει, *facultate*, cõtinuit: aut vniuersis fuit simul ceu consignata formis, expolitaq; ἐνεργείᾳ, *actu*. Si materia cum vna forma, eaq; ipsi propria, naturis πάντων τῶν γεννητῶν ὁρατῶν καὶ αἰσθητῶν, *omnium eorũ quæ genita sunt, oculisq; cerni ac sensu percipi possunt*, præbuit sese, ὡς μητέρα καὶ ὑποδοχὴν, *tanquã matrẽ & receptaculum*, vt Plato inquit, tunc aut creatio, seu prima rerum cõstitutio, nihil fuit aliud, quam diuersorum corporum coagmentatio, vel saltem duarum formarũ οὐσιωδῶν, *essentialium*, in vno subiecto, compages quædam: Aut si quis vitaturus absurda, quæ inde sequuntur, hoc nõ admiserit, concedet tamen creationem, nõ generationẽ, sed ἀλλοίωσιν *alterationem*, fuisse, quia non mutata fuit substãtia materiæ, sed solus exterior, qui in oculos incurrit, decessit ornatus, in alium conuersus, vt cum ex rudi marmore, sculpit Mercurium statuarius, aut Iouem, aut capram Amaltheam: cõcedet verò & hoc, vt vnam materiam, ita vnam communem formam esse rerum omnium, nec interioribus formis, sed externa effigie tantum, res inter se discrepare vniuersas. Aut, si quis euidentia veritatis, quæ hoc absurdum redarguit, coactus, idipsum etiam reiecerit, & contenderit, in creatione, materiam prorsus abiecisse primam ac propriam formam, vt pateret nouis & differẽtibus: quæ fuit igitur illa prima forma, & materiæ propria, quove abiit & euanuit de suo subiecto depulsa, & cur esse desiit? vt maximè cum Platone constituamus in prima causa, scilicet æterna mente, ὡς παραδειγμάτων εἴδη, *tãquam exemplarium formas*; & velut alueum formarum contrariarum huic primæ formæ, à quibus generationum fit causa & origo, ne inficiemur, quod constet ortus rerum contrariis.

Si itaq; cœperunt esse res inde, quod prima causa excussa de materia illa, ipsius propria forma, quę in fuit ἐνεργείᾳ, *reuera*, aut iam denudatæ induxit simul totam cõgeriem for-

matum omnium, sed distinctarum, aut discerptas partes singulas peculiaribus vestiuit formis: remansit tamen illa prima forma, in suo subiecto, δυνάμει, *potestate*, quæ, vbi, circulo generationum & corruptionum peracto, sese rursus exeruerit, elidet inde has rerum diuersas formas: Vnde in primam redibit faciem, eamque vnam & simplicem, tota hæc rerum vniuersitas.

Id vero, præterquam quod aduersatur sacræ doctrinæ testimoniis, per sese etiam absurdum est, & falsum, & Physicis principiis minime consonum.

Si vero vniuersis simul illa fuit expressa formis ἐνεργείᾳ, *reapse*, & non vna propria, extiterunt res, antequam fingi formariq; de materia cœperunt, &, sublatis initiis atq; exordiis rerum, inuehitur æternitas.

Iure ergo reprehendit Aristoteles Platonis sententiam, etsi hanc Plato amplexus præ ceteris fuisse videtur, ne discederet à doctrina maiorum, de Mundi ortu, quorum censet assentiendum esse, & acquiescendum hac de re testimoniis, vt, qui exordiis rerum propiores, certiora & exploratiora de suæ originis principiis, cognouerint.

Refutatio erroris Aristotelici de æternitate Mundi.

Rursus procul errat Aristoteles, dum æternitatẽ tribuit, & materiæ, & Mundo: huic quidem, contra Platonem; vtrique, contra sacræ doctrinæ euidentia & illustria testimonia.

Etsi enim Platonica recte reiicit, de materia existente ἐνεργείᾳ, *reapse*, non recte tamen, & suam δυνάμει οὖσαν ὕλην, *materiã quæ est facultate*, de qua extruit res vniuersas, & ortum rerum inde ducit ab æterno, eo quod rationi consentaneum non sit, materiam δυνάμει *facultate*, existentem, suo sese nixu, & viribus suis, absq; formarum præsidio, & vi gubernatrice, ab æterno sustentasse: vel, si fota fuit, atq; conseruata à prima causa, congruum tamen non sit, illam huius ἐνέργειαν, *actionem*, ab æterno quieuisse, sine motu omni, ac mutatione, & abditas in ipsa, ac latentes formas rerum omnium, ab æterno pressisse atq; cohibuisse: vel adeo ipsam primam causam, quam præstantissimam ac perfectissimam esse, necesse sit, ab omni sese effectione continuisse.

Falsum est vtrumq;. Nam neq; materia δυνάμει *facultate*, extitit ab æterno, sed ex nihilo creata est, atq; affecta cum rebus ipsis. Ipse dixit, & facta sunt, inquit Psalm[9]. Et in Genesi dicitur:

dicitur: In principio creauit Deus cœlum & terram, id est, ex nullo prægrediente vel præexistente principio. Neque Deus est agens brutũ, & naturale, sed omnipotens, sapientissimum, liberrimum, qui, cum vult, agit, & rursus suspendit, aut inhibet, ac continet actionem, cum vult.

Falsum est itaq; & tertium; de Mundi æternitate, quam inde Aristoteles detexit. Estque rerum creatarũ omnium causa προκαταρκτικὴ, *antegressa seu antecedens*, libera, æternus Pater: δημιουργικὴ, *opifex* æternus Filius, ΛΟΓΟΣ καὶ εἰκὼν, *verbum & imago*, Patris; τελειωτικὴ *perficiens & absoluens*, Spiritus sanctus, vt hæc in Ecclesia declarantur.

Cum ergo dicitur, Deum condidisse omnia, ἐκ τῶν μὴ ὄντων, *ex iis quæ non erant*, sicut & Paulus ad Romanos inquit, καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, *qui vocat quæ non sunt, tãquam sint*, non intelligantur, ex Aristotelicis disputationibus τὰ οὐκ ὄντα κατὰ συμβεβηκὸς, *quæ non secundum accidens*. Distinguit Aristoteles inter οὐκ ὂν, καθ' αὑτὸ, *quod nõ est per se*, & inter οὐκ ὂν, κατὰ συμβεβηκὸς, *quod nõ est per accidens*; & alibi inter ὂν ἐνεργείᾳ & ὂν δυνάμει: *quod est reuera, & quod est potestate*.

Distinctio Aristotelica inter Non existens per se & Non existens per accidens.

Ἐκ τοῦ οὐκ ὄντος καθ' αὑτὸ, & ἐκ τοῦ ὄντος ἐνεργείᾳ, id est, *ex eo quod non est per se, & eo quod est reuera*, nihil inquit gigni aut fieri posse, quod illud prorsus nihil sit: Oportere autẽ, in generatione omni, & substantiæ alicuius constitutione, subiici aliquid, quod illud non sit, quod gignitur, sed mutationes sustineat omnes; & cũ susceptis formis coalescat in illud, quod fit, & gignitur: hoc vero genitũ & absolutũ sit antè.

Sed ἐκ τοῦ ὄντος κατὰ συμβεβηκὸς, seu ἐκ τοῦ ὄντος δυνάμει, *ex eo quod est per accidens; seu ex eo quod est potestate*, qualem fingit esse materiam primam: vult, posse fieri aliquid: vt, hoc posito discrimine, astruat & tueatur veritatem principii Physici: Ex nihilo nihil fieri.

Non itaque intelligatur τὸ οὐκ ὂν, *quod non est*, de eo quod est οὐκ ὂν κατὰ τὸ συμβεβηκὸς, *aliquid quod non sit per accidens*, sed simpliciter intelligatur de eo, quod prorsus nihil est, vel per se, vel per accidens.

Quomodo intelligendũ sit hoc: Deus omnia cõdidit ex nihilo.

De materia creata, assentior recte dici, quod sit οὐκ ὂν κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ ἐγγὺς ἢ πῶς οὐσία, *aliquid quod nõ sit per accidens & prope atq; aliquo modo substantia*, vt loquitur Aristoteles, seu ὂν δυνάμει, *quod sit potestate*, & cõmune fundamẽtum, ac

ceu basis prima & perpetua, rerum nascentium atque occidentium, quæ & genitis rebus atque absolutis includitur ὡς ἐνυπάρχον τι, *vt aliquid quod inest*, & destructis his vicissim, nō simul extinguitur ad nihilum redacta, sed quasi suo cōsistens nutu fultuq;, dimissis formis, quas corruptio demolitur atque excludit, motu momentaneo protinus asciscit alias, quas generatio inducit.

Nihil negatiuum, & nihil priuatiuum.

Inde vero quomodo æternitas materiæ deducetur?

Vulgo τὸ οὐκ ὂν καθ' αὑτὸ, *quod nō est aliquid per se*, vocant nihil negatiuum: τὸ οὐκ ὂν κατὰ συμβεβηκὸς, *quod non est aliquid per accidens*, nihil priuatiuum, quod significet defectum formæ in materia, quæ si absit, materia perfecta completaque substantia non sit, sed, cum forma coniuncta, primum constituat & absoluat substātiam. Principium vero Physicum, quo dicitur, Omnia, quæ sunt & fiunt, ex aliquo ortum habere suum, &, ex nihilo non fieri aliquid, locum habet in natura creata, quæ ad eum est constituta modum vt, quæ iam nascuntur & fiunt, non ex nihilo prodeant, sed ex materia aliqua conficiantur. Sed redeo ad principia.

Expressus est hic creationis ordo, & hæc corporum primorum formatio discretioque, in Genesi.

Ordo creationis, & formatio ac discretio in Genesi.

Cum enim, absoluta terræ cœliq; fabrica, dicitur Deus accendisse lucem, in æthera perspicui tractus parte, quod firmamentum est, & discreuisse inter noctem & tenebras, significatur hoc discrimē, inter æthereæ regionis naturam lucidam, in quam initio lux diffusa fuit, atque expansa certo modo, & inter elementarem luce carentem, cuius vna pars opaca tota, altera cœlesti luci tota remansit peruia.

Rursus, cum dicitur in Genesi, fiat firmamentum, alterum exprimitur, inter æthereami regionem & elementarem, discrimen, quo indicatur, non tantum τὸ πεπηγμένον τῆς φύσεως καὶ συστάσεως cœli, id est, fluidæ mollisq; essentiæ cōcretio fixioq;, vt ita dicam, in consistentem soliditatem, sed & τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀμετάβλητον, *immunitas à passione & mutatione*, quod cœlum non debuit subiectū esse iis motibus & affectionibus, quas perpetua vicissitudine, permutatim subeūt ac sustinēt elemētaria, quæ & intereunt, & renascuntur, & in alias vertūtur species, & habitudines mutant suas, atq; affectiones, accretionib., diminutionib., alterationib.,

leui

leui occasione facilimè, vel ordine naturæ, vel, præter ordinem naturæ, aliis de causis.

Quare rectè & concinne, inter principia rerum elementarium, Aristoteles collocat στέρησιν seu priuationem. Coniunxit hanc enim materiæ elementari Deus, vt esset caussa mutationum, quibus ordinatis, regularibus, & constitutis, non incertis, aut vagis, aut fortuitis ac temerariis, obnoxia esse voluit elementaria, sicut, in cœlestibus, connexionē formæ cum materia ἀχώριστον καὶ ἀδιάσπαστον, *inseparabilem & nō diuulsam*, esse voluit, & ab illis mutationibus immunem, quibus hic coalitus dissoluitur ac diuellitur.

Priuatio Aristotelica inter principia corporū elemētarium recte collocatur.

Etsi autem priuatio, nec specie differt à materia, nec principium per se est, sed est in materia nuda & rudi, id est, exuta atq; expoliata formis omnibus, præter defectum & absentiam formarum, appetitus quidam earundem, & inclinatio, propensioque, atq; impetus ad has asciscendas & adipiscendas, & ἐπιτηδειότης, *habilitas* seu aptitudo, ad adeptas & acquisitas formas suscipiendas ac cōplectendas. (δυνάμει *potestate*, enim omnium formarum capax est materia) nec manet priuatio, in corpore cōposito, nisi δυνάμει *potestate*, sicut ab Aristotele hæc eruditè disputantur: tamen est principiū per accidens, & causa mutationū, quæ materię accidūt, nō ποιητικὴ, *efficiens*, sed στερητικὴ *priuans*, propter quā materia veteres formas dimittit & abiicit, nouas appetit, assumit & induit.

Priuatio Aristotelica principium vnum per accidens.

Cum itaq;, & in firmamento lux accensa, & huius natura, & elementari materia distincta, & terra eruta esset, atque explicata ex aquis, intra destinatos alueos collectis, artificio & consilio admirando sapientissimi opificis, secuta mox est, & in elemētari orbe distinctio reliquarum qualitatum, præter opacum & perspicuum, quarum contraria in sese mutuo actione cientur atq; efficiuntur mutationes: commixtione verò, ac commoderatione mixtorum corporum cōstituuntur κράσεις, καὶ δυνάμεις, *temperamenta & facultates*, & conseruantur.

Qui enim, de cœlesti luce refulsit splendor, radiorū proiectu terræ collustratæ ac fotæ, ceterisq; contiguis elementis calorem impressit viuificum, quo caruerant illa, ante lucis communicationem, solis siccis humidisq;, & frigidis qualitatibus contenta.

Incaluit etiam,& velut efferbuit, ex rapidiſſimo motu & circumactu orbium cœleſtium, quos ante ſtellarum corpora, cum ipſo firmamento, abſolutos fuiſſe, & ad motum cõtinuum perpetuumq; incitatos, ex mentione diſtinctorum ſpaciorum diei ac noctis, primi diei creationis coniicio. Ex eo ergo motu efferbuit ſuprema pars aeris elementaris,quę, tenuitate ac perſpicuitate reliquum aerem, terræ & aquis propiorem,longe vincit.

Proprietates 4. elementorum.

Extitit ergo inde & eorum corporum,quæ,quadripartita diſtinctione elementa vocantur à Philoſophis,ignis,aeris,aquæ,& terræ: & primarum qualitatum,vt nominantur, calidi,frigidi, humidi,& ſicci diſtinctio: Vt terra eſſet craſſa,& opaca,arida,ſicca, & frigida: Aqua purior,& tenuior terra, perſpicua, frigida, & humida: Aër rurſus tenuior & limpidior aqua,&,propter tenuitatem ſubſtantię,tum humidior, tum calidior,vtpote qui calorem,à reflexis cœli radiis, coactiſq; emanantẽ, promtius admittit & recipit: Tenuiſſimus omnium ignis, ac magis perſpicuus aëre, & calidiſſimus ὑπερβολῇ τινι τοῦ θερμοῦ, καὶ οἷον ζέσει, *exceſſu quodam caloris, & veluti feruore quodam*, ex vicinitate orbium cœleſtium. Et,niſi acceſſiſſet calor opifex,nec,cum humore,terra res naturales reliquas corporaſſet,nec corpus eaſdem animaſſet.

Hoc modo præparatis atq; abſolutis, miranda varietate, primis & ſimplicibus elemẽtis omnium corporum, tandem reliqua inde comparauit & finxit corpora: cœlum ſtellis exornauit, conflatis ex lucida cœli materia, infinito numero, & varietate: Terram plantis veſtiuit, & compleuit animantibus,aquas piſcibus,aërem volatilibus: Et cum elementaribus cœleſtia coniunxit,tali ſympathia atque conſenſione, vt,cœli lumine,elementaria afficerentur,viuificarentur, vegetarentur, incitarentur ad ordinatos, ac velut ad numeros compoſitos motus,& plane abſoluerentur.

Cœli definitio.

Eſt autem cœlum corpus orbiculare & ſphęricum,à Deo omnipotente,immenſa ſapientia,verbo, ex ἐνεργείᾳ τινὶ ? perſpicuo (id eſt,materia ſumme perſpicua ac tenui, & luce perfuſa) quod præformarat ex nihilo, concretum, denſatumq;,& politum exacte,ac leuigatum,tornatiliq; rotunditate formatum,ac ceu diſſectum in compagem ſolidiorem plurium ac diſtinctorum orbium velut excauatorum, inſtar

luci-

lucidissimarum ac firmissimarum membranarũ, & exacta politura nitentium, expertem qualitatum elementariũ, & immunem à motibus illis, & mutationibus, quibus obnoxia est natura inferior: hoc fine, vt distincti orbes, variatis admirabili lege & ordine motibus, affixa ipsis stellarũ corpora, sine cessatione circumagant: quod corpus, vt de omni potẽtia fabrefactum est, & absolutum tali perfectione sic, vbi periodus circumacta fuerit, de qua Conditori constitutum est, ad ipsius iussum colliquescet rursus, instar fumi, vt inquit Esaias, & renouabitur.

Definitio corporum cœlestium.

Lucida cœli corpora sunt partes suorum orbium globosæ, perspicuæ, & lucidæ, densiores orbibus, cum, mole coactæ materiæ perspicuæ, tum, copia cõplicatæ lucis, ideoq; visui, vt orbes ipsi non peruiæ: formatæ, ex eadem cœli simplicissima & purissima materia, & perfectissima politura nitente, contracta primum, ad certas orbium partes, maiore copia & mole, atq; concreta, non eadem vbiq;, sed differente & in solidiores orbes conglobata, cum certo demenso lucis: hoc fine, vt collectam hoc modo, & distributam certa proportione, magno opificis consilio, lucem primam spargãt quoquo versus, tali discrimine, vt Sol fons sit primus ac præcipuus, & ὄχημα τοῦ πρωτογόνου φωτὸς *vehiculũ primigeniæ lucis*, & conceptæ lucis fulgore, cum elementarem orbem collustret ac compleat, tum Lunam, & stellas reliquas, suæ quidem lucis certo demenso imbutas, sed rariore, magis illuminet ἀνακλάσει & διακλάσει, *refractione & penetratione*, aspersorum radiorũ, & motu suo ac lumine, diurna atq; annua dimetiatur & distinguat spacia: Luna vero solaris luminis defectum nocte compenset, & mẽstrua interualla definiat ac temperet: Cum vtroq; lumine reliquæ stellæ, errantes, & inerrantes, suis circumuectæ orbibus, varie afficiant orbem elementarem.

Sol primus fons lucis.

Finis corporum cœlestium.

De hoc fine dicitur in Genesi condita lumina, vt sint in signa, in tempora, dies, & annos, vt luceant in firmamẽto, & illuminent terram: Et de stellis dicitur, vt luceant super terram, & præsint diei & nocti, & diuidant lucem & tenebras.

Horum lucidorum corporum, Solem quidem, & lunam, φωστῆρας, *luminaria*, φῶτα & lumina: Reliqua stellas Deus vocauit.

Homo ex diuersis naturis compositus.

In hoc domicilium, hoc modo fabrefactum & distributum, collocauit Deus hominẽ, conditum ad imaginẽ suam, & ad vitam non fragilem & caducam, sed æternam, ex duabus diuersis naturis, miranda societate copulatis, corpore figurato ex elementis, & in hoc indita atq; inclusa alia multa præstantiore ac diuiniore natura spirituali, intelligente, libera, quam animam vocauit.

Omnia propter hominẽ condita, solus homo propter Deũ.

Huius & vsibus accommodauit atq; attemperauit præcipue, & subiecit dominio atq; imperio vniuersas naturas reliquas. Propter hunc enim, fabrefecerat, vt ab eo coleretur ac celebraretur vera obedientia, & vt vicissim suam illi bonitatem impertiret, & curriculo decurso ex hac vita transferret eum, ad æternam ipsius consuetudinem, in qua se coram illi ostenderet, & communicaret. De his omnibus absolutis, dicitur in Genesi; Et vidit Deus omnia, quæ fecerat, & erant valde bona, id est, Deo placẽtia, absoluta, εὔτακτα, *bene ordinata seu* congruentia ad ordinem, in mente diuina, consentientia inter se, & destinata ordinatis & necessariis vsibus.

Maledictio diuina causa ἀταξίας & ἀδυναμιῶν in natura.

Hæc bonitas rerum diminuta nunquam fuisset, aut labefactata, si in sua perstitisset homo integritate. Sed cum is sua se voluntate, libere, Diaboli persuasu, violata obedientia debita, à Deo auertisset, iratus Deus maledixit naturæ, & incidit in denunciatas ante pœnas & calamitates genus humanum.

Hæc maledictio, non destruxit quidem naturam totam, sed pulcerrimè constitutum turbauit ordinem, & dissoluit harmoniam, & fregit vires rerum, atque attriuit perfectionem. Hinc ἀναρμοστία, *euersio harmoniæ*, extitit rerum creatarum, quam consecutæ sunt mox, inter cetera, illæ ἀντιπάθειαι, *naturæ discrepantiæ*, & dissensiones, superiorum & inferiorum corporum, & superiorum partim contrariæ prioribus, partim languidæ & imperfectæ, in deprauatam hominis naturam, actiones, atq; effectiones. Hinc, quicquid est, in orbe terrarum, ἄτακτον, ἀκατάστατον, *inordinatum, inconstans*, & confusum, ruensq; sine ordine & modo: quicquid mutilum, vitiosum, enorme, prauum, & languidum emersit. Hæc materiæ elementari inflicta labes est, quam consecuta ἀδυναμία, *naturæ imbecillitas*, ciet impetus, & parit motus vagos, labantes, instabiles.

Huius

Huius causas cum non intelligerent Philosophi, aliqui ex illis, omnia nasci & interire & ferri ac ruere casu & teme rè, sine aliquá prouidentia, vt Epicurei: Alii, necessaria quadam & immutabili lege euenire talia, occulta aliqua causa, singula necessario sic dispensante, contenderunt, vt Stoici: Alii saniores causam omnis, ἀταξίας, in talem materiæ elementaris conditionem retulerunt, ac proprietatem, quam habuerit ab æterno, cum vnde vel ipsa cœperit, vel hanc contraxerit labem, ostendere nō possent, & nihil tale cœlo accidere animaduerterent, vt Platonici, & Peripatetici. Et discerni necesse est, inter naturam creatam, & hanc ἀταξίας *confusionis*, labem, quæ post accessit, cuius à nobis causa orta est, quæq; crescit indies, aucta cum senescentis naturæ inualescente imbecillitate, tum hominū malicia, & Diaboli impulsu. *Philosophorum errores vnde nati.*

Etsi turbatus est igitur pulcerrimus, & sapientissime con stitutus ac distributus ordo rerum, non euersus tamen est penitus. *Ordo naturæ turbatus quidem est, sed non est penitus euersus.*

Fiunt multa ἀτάκτως, & confusè: videntur, & casu, ac fortuito aliqua accidere: sed non omnia. Voluit reliquum esse aliquid, de primo & perfecto ordine, Deus, quod cōseruat, & prouidet, ac præstat, ne maior fiat labes, ac deformior. Multa corrigit & emendat, mutat multa, & plura longe, quam quisquam nostrum animaduertat.

Itaq; & nunc etiam totum hoc Mundi systema, ad globi figuram conformatum, non vna & simplici, sed duabus diuersissimarum naturarum partibus constat, quarum quæ conuexæ & extimæ superficiei propinqua, ambitu laxiore alteri circumducta, stellas, earumque complectitur orbes, ordine distributos pulcerrimo, ea expers est omnis mixtionis, & peregrinarum, aut inter se pugnantium qualitatum, nec vllis obnoxia mutationibus, aut affectionibus, sed vni perpetuæque alligata sorti, in qua, ex purissima & tenuissima luce, octo distincti orbes exactissima rotunditate velut tornati, ex eadem, sed copiosiore & compactiore luce conflata, sibique infixa stellarum corpora, perpetuis motibus circumuehunt. *Cœlum mixtionis & pugnantium qualitatum expers.*

Eorum motuum vnus simplex, rapidissimus, & octo orbibus communis, eosdem, diei noctisq; spacio, omnes quo *Duplex motus cœli.*

tidie circumagens, stellas producit in conspectum, & rursus occultat ex conspectu sub occasum demersas.

Alter varius, & singulis orbibus peculiaris est, ac proprius, quo tùm ad Septentrionem scandunt, & per ardua enisi, ab ea meta flecti incipiunt, ac digredi ad Austrum: tum incitantur aliàs, atq; accelerant, alias, velut impediti lentius prouehuntur, alias in consequentia feruntur, nonnunquam retorquentur, quandoq; ad aliquod tempus velut insistunt, attolluntur aliàs in sublime, & rursus, ex alto paulatim per præceps aguntur deorsum.

Volutatæ his circa terram motibus stellæ concurrunt, & rursus disiunguntur, prætereuntibus illis, quarum orbes, vt arctiore includuntur ambitu, & breuius decurrunt curriculum, sic conuertuntur velocius, in eoq; circumactu, secundum interuallorum proportiones, diuersimodè inter se copulantur radiis suis, ac configurantur: & lumine, ac motu, in subjectis elementis cient, miscent, ac temperant primas qualitates: congressu verò, ac configurationibus diuersis variant easdem, exacuendo & hebetando, vt infrà dicemus.

Corpora ex elementis inter se mixtis quomodo fiant.

Elementa mixta cònstituunt corpora non confusa, συγχύσει, *confusione*, aut coagmentata, vel coaceruata συνθέσει, *compositione*, sed vera & analogica μίξει, *mixtione*, complicata inter sese, atq; coacta ὅλα δι' ὅλων, *tota totis*. Nam, & mutua suarum qualitatum pugna contentioneq;, & cœli stellarumq; viribus velut retusa, fracta, ac subacta, mollescunt, depositaq; vehementia qualitatum, se mutuò complectuntur, ac velut coacta, & glutine aliquo coagmentata coalescunt: tum calore symmetro, qui cœlesti ἀνάλογος, *proportione & mensura congruus*, est, tum stellis ipsis, hanc copulationem τῶν οὐσιωδῶν, *essentialium*, partium in elementis gubernantibus & consummantibus.

His sic junctis ac glutinatis inter se partibus, quæ sua sub sistunt sponte, mox simul, etiam quæ in iis inhærent qualitates, vt præcedentibus sunt hebetatæ & exæquatæ motibus sic temperantur ac sociantur symmetria mixto conueniente, materiæq; colligantur, & cohærescunt.

Ex vtriusque tandem symmetrica nimirum qualitatum inter se commoderatione, directa ad certam formam, coalituq;

taq; cum materia, exit, ceu harmonia. οὐσιώδης *essentialis* forma specifica, quæ tanquam οὐσιώδης σύνδεσμος, *essentia connexus*, diuinitus, abditus sensibus, νοητὸς, *menti & intelligentiæ obuius*, tum nectit, glutinat, ac cōtinet temperatas inter sese, & coaptatas materiæ qualitates, tum, ceu vltimo ornatu accommodato, expolit, conformat, & absoluit mixtū: quam si perspiceremus, exacte naturas ipsas, actionum & virium: mirandarum fontes, pæne stupendas consensiones & dissensiones inter se rerum, intelligeremus.

Sed latet hæc abscondita à conspectu, ingeniorum nostrorum, & obducta, atq; inuoluta qualitatū multiplicium varietate. E vestigio enim, cum forma certa qualitatum, & congruens temperies velut agglutinatur mixto, immediate comitatur, immo fere præcedit, seu cum ipsa forma completur ac perficitur, κρᾶσις *temperies*, primarum qualitatum, aut quæ absolute exquisiteq; εὔκρατος, *attēperata*, est, κατ' ἀναλογίαν ἀριθμητικὴν, *proportione arithmetica*, vt nulla vincat & dominetur qualitas, aut respectu mixti proportione Geometrica.

Harum commoderationi ceteræ respondent, quarum quædam propiores materiæ, quod origo earum ἐκ τῶν παθητικῶν ἀρχῶν τῶν σωμάτων, καὶ τοῦ ὑγροῦ, καὶ τοῦ ξηροῦ, *ex principiis corporū subiectis mutationi. humido scilicet & sicco*, ab Aristotele σωματικὰ παθήματα, & παθητικαὶ ποιότητες. *corporeæ affectiones, & qualitates subiectæ actioni ceterarum, vulgo passiuæ*, nominantur. Quædam formæ congruunt & seruiunt, quarū ministerio, efficax est illa, suasq; promit & exercet vires.

Latet vero & materia ipsa accidentibus obruta, nec, nisi ratione & intellectu cogitata, nimirum elemētorum inter se transmutatione, quā in subiecto aliquo fieri necesse ést, & consideratis artificum exemplis quę naturā imitantur, percipitur. Quare & Aristoteli tantum est, κατ' ἀναλογίαν ἐπιστητὴ, *per analogiam sub scientiam cadens*, & Platoni, νόθῳ λογισμῷ *adulterina ratione*, comprehenditur.

At τῶν σωματικῶν παθημάτων, *qualitatum quæ corporum mutationi subiectæ sunt*, alia ἐντελεχείᾳ, *reuera*, existunt, quæ velut habitus sunt corporum, ex varia humidi ac sicci commixtione, à calore producta, vt rarum, densum, graue, leue, asperum, lene, durum, molle, crassum, tenue, viscidum, *Qualitates patibiles.*

friabile. Alia tantum κατ' δύναμιν ἢ ἀδυναμίαν, *secũdum vim quandam naturæ, aut huius imbecillitatem*, quorum ratione, aliæ species aliter afficiuntur ab aliis causis. Huius generis illæ sunt qualitates, quarum ratione, mixta magis minusve ad patiendum apta comperiuntur, vt πηκτὸν, ἄπηκτον, quod sistitur, aut concrescit facile, aut non coit, τηκτὸν, ἄτηκτον, liquabile, non liquabile, καμπτὸν, ἄκαμπτον, flexibile, inflexibile, & ceteræ.

Formæ adsunt Primæ qualitates, ipsi attemperatę; & Secundæ, ex mixtione primarum propagatæ, multiplici discrimine. Aliæ enim propius accedunt ad primarum qualitatum vim: aliæ, etsi minus harum naturam referunt, tali tamen sunt vi præditę, quam ex primis ortam, euidenti ratiocinatione colligi potest. Tertiæ quoq;, & occultæ, quæ formarum substantiæ similiores & propiores, & immediate annexæ, eo minus cognosci, explorariq; sensu possunt, quo à primis adsunt qualitatibus longius.

De harum origine alii aliter disputant: quidam à stellis proficisci, quidam, è qualitatum primarum tali temperie, vna cum formis ipsis produci, innasciq; mixto volunt.

Sympathia & Antipathia ex qualitatibus oriuntur.

A formis & qualitatibus Primis, Secundis, vel occultis, συμπάθειαι sunt, & ἀντιπάθειαι, *naturales consensus ac discrepantiæ*, rerum. Maior est occultarum vis, vt quæ propius formis adsunt, & exactius congruunt. Per has enim, admirando modo, in res diuersissimis disiunctas à se interuallis, vires actionesq; suas diffundunt atq; extendunt.

Cognitio Sympathiarum & Antipathiarum imperuestigabilis.

Sed velle inquirere, quæ sit harum natura, qua vi cieantur, quomodo vim suam peragant, est rem tentare impossibilem. Sic Deus cõdidit naturas, & certis eas distinxit formis, quibus vires indidit certarum actionum effectrices. Atque, vt formas ignoramus, ita vix vnquam, quæ ab his fluunt ac dependent, occultarum qualitatum naturas peruestigabimus, & assequemur.

Mixtorum plura genera.

Porro & mixtorum non vnum est genus. Alia, neq; ab omnium constituuntur elementorum coitu & commixtione, neq; eorum, quę accedunt, immutatione, connexioneq; exacta & durabili: sed vt velut ex elemẽtis duobus, terra & aqua, resolutis atque extenuatis in halitus, vi cœlesti, producta sunt leui conuersione, sic in eadem paulalum vicissim

ſim immutata reuertuntur. Huius generis Meteora ſunt.

Alia ex terreis & aqueis partibus, calore vel frigore concretis duratiſve exiſtunt, vt foſſilia corpora.

Alia ex omnibus mirificè temperatis in vnam maſſam ſpeciei σύμμιτρον, *attemperatam*, vt plantæ, animantia, homines, quorum ex elementis conſtitutio conflatioque etſi non apparet, formantur enim ex ſeminibus, tum ea vi formatrice, quæ ſeminibus ineſt, & locis accommodatis, tum cœli virtute: tamen ſeminum ex elementis origo eſt.

Hæc quamdiu tenorem eundem, aut modum ſeruant, notoq; nobis, & conſueto progrediuntur ordine, conſueta ſuiq; ſimilia pariunt ac producunt. Cùm (vt ita loquar) titubant, aut exorbitant, aut diuina, vt quæ vniuerſa regit, adminiſtrat, informat, efficit, aliave valentiore cauſa, ad nouas inuſitatasq; effectiones commouentur, inſueta, nouaq; naſci conſueuerunt, quæq; admirationem, & quaſi fœditatem habent, eoque ipſo, quod inſtare caſum rerum quempiam, pro illius nouitatis natura, in quamcunq; partem arguunt, mentes noſtras, in ſingularem expectationem conjiciunt, aut metu perturbationibusq; replent.

Diuinationes Phyſiologica & Teratoſcopica, vnde nata ſint.

Ex vtrorumq; conſideratione, diuerſa nata diuinationum genera. Conſuetarum effectionum contemplatio, φυσιολογικὸν, *diuinationem ex rebus naturalibus*, inuſitatarum & nouarum, τερατοσκοπικὸν, *prædictionem ex monſtris & portentis*, peperit.

Φυσιολογικὸν, *diuinatio ex rebus naturalibus*, ordinem connexionemq; cauſarum Phyſicarum, remotarum & propinquarum, naturas, vires, effectiones, conſenſioneſque earundem inter ſe, aut repugnantias, & diſſidia, ac contentiones, inque vtriſque corporibus, ſimplicibus & mixtis qualitates vtraſque, & harum inter ſeſe congruentiam, vel diſcrepantiam, ceteraq; accidentia ſcrutatur & penſitat, indeq;, & ipſas rerum naturas æſtimat, & de ſecuturis conjectat effectionibus.

Cognitiones humanæ.

Nec ferè cognitiones noſtræ, quantumuis certò exploratęque comprehenſæ, quicquam ſunt aliud, quàm quædam, ex effectionibus, notiſq; in ſenſus incurrentibus, de interioribus atq; abſtruſis viribus rerum diuinationes & coniectationes, & viciſſim, ex animaduerſis ſignorum effectuumq;

ductu atque indicio, compertisq; certò viribus, ratiocinationes, de secuturis effectibus, cum velut de præuisis à longè censuram agimus.

Physiologiæ differentia.

Differentias tot ferè habet, quot objectorum discrimina rerum natura continet. Stellas Astrologia, Meteora μετεωρολογικὴν, ἢ μετεωροσκοπικὴν, *diuinatio ex rebus sublimibus*, Plantas φυτοσκοπικὴν, *diuinatio ex plantis*, Animantia ζωοσκοπικὴν, *diuinatio ex animantib.* Homines φυσιογνωμοσύνη, *natura consideratio* appellata, μετωποσκοπικὴν, χειροσκοπικὴν ἢ χειρομαντεία, *ex inspecta hominis facie, fronte, aut manib. addiuinatio*, & quæ expositæ sunt ὀνειροπολία καὶ σημειωτικὴ, *coniectatio ex somniis & signis*, sed suo modo, & suas notas singulæ exquirunt ac contemplantur.

Ad μαντικὴν, *artem diuinandi*, eatenus pertinent, quatenus, ex signis interiori rerum naturæ consentientibus, viribusve obseruatis ac notatis, de perpetuo plurimarum, effectionum consensu, impendens aliquod aut consecuturum prædiuinant, quod, vel indiciis certis res ipsæ præmonstrant vel sua vi conficiunt atq; exequuntur.

Definitio Meteororum.

Meteora vsitata vocantur corpora imperfectè mixta, nata præcipuè in sublimi, ex vaporibus vel exhalationibus, eductis eleuatisque astrorum vi & calore, de siccioribus terræ locis, aut humidis & irriguis, sed extenuatis, caloreque aut frigore in igneam, aëream, vel aqueam substantiam, commutatis.

Terra, cum aspersis atq; infusis aquis in vnum conglobata corpus, mediam tenet Mundi sedem, atque infimam, in quam feruntur cuncta. Nam, & cœlestium corporum radii in eam, rectissimo procidunt lapsu, & quicquid diutius aër sustinere nequit, suopte impulsu relabens, vel procumbit in terræ conuexum, vel ipsi se insinuat. Vaporum ipsa est, halituumq;, velut penu ac nutricula. Solis enim, ceterorumq; fota, ſucta, & mulsa radiis, quos ex aëre demissos excepit ac combibit humores, quosve, aut sibi insitos, aut infusos extrinsecus celat, extenuatos in halitus, assidua vicissitudine remittit.

Terra vaporum & halituum penu.

Aer receptaculum vaporum.

Eorum verò omnium, quæ è terra aquisque euaporant, halant, aspirant, sursumque perferuntur, receptaculum est aër, qui terram & aquas, ambitu suo complectitur. Tra-

ctus

ctus eius altiores feruent, in quem aridiores calidioresque perferuntur halitus: frigent humiliores, vbi crassiores resistunt, & humiliores. Vtrosque immutatos calore aut frigore, aut à Sole stellisve discussos, moxque dissolutos, terra rursus accipit, alterna vicissitudine, ad hunc modum, vltro citroque: nunc exorbens illos, nunc contrà expirans atque euomens. Constabitq; hæc regerendi admittendique alternatio tamdiu, quamdiu cœli circumactu, stellarum circa terram volutabuntur corpora. Ex hac terrarum disparili aspiratione, Meteororum origo, quorum ob materiam, locum, & efficientem causam, formæ sunt diuersæ. *Meteororum origo.*

Nam aut simplices sunt, aut compositæ. Simplices, aut ignitæ, aut aëreæ, aut aqueæ. Compositæ his mixtis constant. Discrepant & materia, materiæque copia, vel paucitate, situ, qualitatibus, calore, siccitate, humiditate, crassitie, tenuitate, lentore, friabilitate, raritate, densitate, & compactione, pinguedine, ariditate, leuitate, grauitate, aliisque huiusmodi. *Differentiæ Meteororū.*

Quædam ex his incenduntur & ardent: Quædam non ardent, sed tantum lumine perfundi, & lucere, aut, calore aliquo tingi videntur.

Differt ignis Elementum à flamma quæ est, vel πνεύματος ξηροῦ ζέσις vel καπνὸς ἐκκαιόμενος, *spiritus aridi feruor, vel fumus ardens*, vt Aristoteles inquit, etsi verum is, & proximum flammæ subiectum non definiuit.

Omne enim, quod è mixto calore attenuatum & resolutum exhalat, vel ἀτμὶς est, vel ἀναθυμίασις, id est, halitus, vel expiratio, ἀτμίδα, *halitū*, edunt aquea, vel, in quibus aquea humiditas vincit & redundat: ἀναθυμίασιν, *expirationem*, terra. *Exhalationum genera.*

Rursus ἀναθυμίασις, *expiratio*, omnis, aut est πνεῦμα, aut καπνὸς, aut λιγνὺς, aut κνῖσα, id est, spiritus, fumus, fuligo, vel nidor. In spiritu siccitas excedit, modico aqueo humido imbuta. In fumo siccum terreum crassius est, copiosiore aqueo humido dilutum. In fuligine siccitatem copiosiorem, rarius humidum, idq; aëreum, pingue, & lentum: In nidore rariorem siccitatem, humidum, aëreum vberius, &, cum sicco exactius mixtum, complectitur. *Species Anathymiaseos.*

Ex his diuersis exhalationum generibus ἀτμὶς, *halitus* &

πνεῦμα, *spiritus*, atq; καπνὸς, *fumus*, si, aut siccitas insit ipsis nimia, aut exuberet aquea humiditas, φλογιστὰ, *inflammationi vel igni concipiendo exposita*, non sunt. Sed verum flammæ subiectum, & proximum, (quod quidem semper est mixtum) est ἀναθυμίασις vel λιγνυώδης, vel κνισσώδης, *expiratio vel fuliginosa vel nidorosa*, quarum exhalationum vtraque, cum sicco terreo, humiditatem pinguem, aëream, sed diuersam, & diuersimodè commixtam habet.

Flamma subiectum.

Incenditur autem, & ardet talis exhalatio, cum calor feruidus diuellit & separat in ea partes ἑτερογενεῖς *dissimilares*, & perspicuas aëreas, ex opacis terreis aliquantulum euolutas, atque explicatas colligit, quæ quidem, & sua natura, post separationem sese diffundunt, ad ambitum extimum, terreis in imo residentibus.

Lucet autem ardens flamma, non ex sola perspicui ab opaco separatione, collectioneque: sed inest omni mixto, δυνάμει, *potestate*, aliquid lucidi splendoris cœlo cognati, quem lumen cœleste subactæ à sese, ac temperatæ materiæ elementari imprimit, & ceu innectit: hic splendor per explicatas & solutas perspicuas partes refulget.

Materia τῶν μετεώρων:

Materia ex qua fiunt, sunt ἀναθυμιάσεις, *expirationes*. Genera earum duo distincta: Humida vocata ἀτμίδες, halitus: Sicca ἀνώνυμα, *nomine carent*, sed à genere, ἀναθυμιάσεις, *expirationes*, sæpe vocantur.

Aristoteles his generis nomen sæpè tribuit, vt cùm vtrasque distinguit, inquiens, ἡ ἀτμὶς ὕδατος διάκρισίς ἐστι, ἀναθυμίασις θερμαινομένης τῆς γῆς, ὑπὸ τοῦ ἡλίου. Item, τῆς ἀτμίδος φύσις ὑγρὸν καὶ θερμόν: ἀναθυμιάσεως δὲ θερμὸν καὶ ξηρὸν καὶ ἐστιν ἀτμὶς μὲν δυνάμει οἷον ὕδωρ, ἀναθυμίασις δὲ δυνάμει οἷον πῦρ: *id est, halitus, aquæ secretio est, expiratio terræ calefactæ à sole dissolutio; item: halitus natura est, vt sit humidus & calidus; expirationis verò, vt calida & sicca: ac, halitus quidem ea potestate præditus est, vt aqua esse possit; expiratio verò, vt ignis.*

Vtrumq; discrimen, κατ' ὑπεροχὴν, *cum excessu seu exuperatione*, accipiendum: neque enim siccum ab humido, nec humidum à sicco abest.

Rursus ἀναθυμιάσεις, *expirationes*, aut pinguedinem junctam habent, lentoremve viscidum, flammis concipiendis alendisque idoneum & accommodatum, qualis sulphuri

inest, & quæ κνισσώδεις, *nidorosa*, sunt, aut λιγνυώδεις, *fuliginosa*, aut his carent, vt quæ φυσώδεις *flatulenta*, tantum, aut πνευματώδεις *fumosa*, sunt.

Τῶν ἀτμίδων, *halituum*, multiplex secundum qualitates differentia. Exhalationes viscidæ incensæ in ignita vertuntur Meteora: siccæ non accensæ, sed agitatæ, aerea cient. Halitibus seu vaporibus frigore aut addensatis, aut concretis, aut conglaciatis, aquea proueniunt. Vtriq;, sed seorsim quilibet, velut tincti & colorati: ἀνακλάσει, *refractione*, radiorum fulgorisve emissi à stellis, aut, cum lapsu ardentium exhalationum, velut fissi ac diuulsi in hiatus dehiscunt, & voragines, vel ipsi flagrantes tractus ceu dispescunt, nigri cæruleiue coloris sese ignibus ingerētis specie, τῶν φασμάτων, *eorum quæ in sublimi apparent*, varias exprimunt formas: Iuncti vtriq; composita procreant Meteora.

Ignita, aut ὑπεκκαύματα, *succensiones*, sunt, aut φάσματα *species seu imagines*, ὑπεκκαύματα, *succēsiones*, ex inflammatis & ardentibus fiunt exhalationibus, in sublimiore aut calidiore aeris ceu promptuario. Modus inflammationis duplex ab Aristotele traditur, cum inquit, ὅτε ὑπὸ τῆς κινήσεως ἡ ἀναθυμίασις ἐκκαιομένη γεννᾷ αὐτά, ὅτε δὲ ὑπὸ τῆς διὰ τὴν ψύξιν συνισταμένου ἀέρος ἐκκρίνεται καὶ ἐκθλίβεται τὸ θερμόν: *id est, interdum expiratio motu inflammata, gignit ea, interdum ab aere, qui frigore concretus est, calor egeritur & eliditur.* *Ignita Meteora duplicia.*

Ex hoc numero sunt αἱ διαδρομαὶ τῶν ἀστέρων ἢ διάττοντες, traiectiones, seu transcurrentes & euolantes stellæ, δαλοὶ faces, καιομένη φλὸξ ὥσπερ ἐν ἀρούραις καιομένης καλάμης, stipulæ ardentes, αἶγες capræ, δοκίδες trabes, σάλπιγγες tubæ, πίθοι dolia, Cometæ, ignes, quos antiquitas Castori consecratos, & Polluci, si solitarii illucescerent, inque malis nauium inhærescerent, aut deciderent in ima carinæ; vt grates noxiosque, metu, ac terrore: si gemini ferrentur, vt salutares, prosperique cursus prænuncios, lætitia excepit. *Hypeccaumaton species.*

Differunt hæc, causarum efficientium vi atq; efficacia. Longe validior enim, potentiorq; vis stellarum, & plurium quidē fortius in suas actiones incumbentium, siue coeant in cœlo, siue ex interuallis certis vices collatas iunctasque intendant, ac dirigant in rem eandem, materiam Come- *Differentia Hypeccaumaton.*

tarum præparat, euehit, coaceruat, & intendit, impellitque quam ceterorum.

Differunt & materiæ copia, posituq; eiusdem, ac collocatione, prout, vel congesta in aceruum conglobatur: vel fusa, aut dilatatur, aut extenditur in longum, tota, aut aliqua parte sui: vel continua coagmentatione, agglutinationeq; materiæ attractæ in corpus cohærescit continuum: aut in plures scinditur portiones: aut æquabili consistit coalescitque crassitie, aut alibi densior compactiorque, rarior alibi, & ignibus plus peruia euadit. Qualitatibus denique suprà expositis, aut motu, prout velut impulsu raptuque siderum trahitur, vel ventis propellitur, vel agitatur aëris circumfluxu, vel sua incitata fertur leuitate.

Phasmatum species.

Et φασμάτων, *specierum & imaginum*, genere, βόθυνοι sunt foueæ, χάσματα hiatus, χρώματα colores qui, aut informes sunt, aut certis conformati figuris, & in exhalationibus, ac circa stellarum conspicuuntur corpora, multiplici differentia.

Colorum origo & discrimina in aere

Origo colorum, ex permixtione luminis stellarum, cum subjectis oppositisve exhalationibus, aut vaporibus quandoque, & nubibus, aut concretis in nubium σύστασιν, *compactionem*, aut roridis, iamq; in aqueam eliquescentibus substantiam, & διανακλάσει, *penetratione seu perfractione*, eiusdem ac refractione in eo corpore, cui miscentur.

Refractio, aut tantùm colorat τὸ διαφανὲς, *perspicuum*, corpus: aut figuram in eo, vel ipsius lucidi corporis effingit, à quo sparsi sunt radii, vel exporrectarum virgarum, arcusve, aut integri circuli, prout, secundum æquales angulos, radii fracti ad idem centrum oculi reflectuntur, ac concurrunt. Fit enim, in omnibus, coloribus certa aliqua specie figuratis, quæ, vel sub lucidis stellarum corporibus, vel ad latera, vel è regione consistunt, ἀνάκλασις, *refractio*, geminata. Prior, qua radii fracti declinant à καθέτῳ seu perpendiculo, tingit nubem vaporemve. Altera, qua iidem ad perpendiculum retorquentur, formam coloratæ configuratæque nubis oculo exhibet.

Colores informes in aere.

Exhalationibus fumisve, qualibus aërem αὐχμηρὸν, *squalidum*, refertum experimur, in magnis Solis ardoribus, & intenso æstu: illis, inquam, imbutis, collustratisve, aut perspersis fulgore suprà enitescentium stellarum, informes ferè co-

te colores emergunt: iisque cum materiæ diuersitate ac varietate, & luminis inficientis penetratione, confusioneque cum materia diuersi rufi, atri, liuidi, candicantes, pallidi, lucidi, virides, atq; ex his mixti & temperati varie, ὅλως γὰρ ἐν τῷ μέλανι τὸ λευκὸν πολλὰς ποιεῖ ποικιλίας, οἷον ἡ φλὸξ ἐν τῷ καπνῷ: *id est, in vniuersum enim, in nigro albũ, multas efficit colorũ varietates sicut flãma in fumo.* Verumtamen iidẽ si velut medium flagrantium exhalationum occupent, obscurẽtque aut si in ipsos, clara velut ex alto flamma decidens, displodat caligantes fumos discedentis, ac flammas expuentis coeli, profundarumve fouearum speciem præbent.

Apparent autem colores eiusmodi vel sub ipsis stellarum corporibus, cúm his ipsa videntur infecta earum corpora vel in solis exhalationibus, vaporibus nubibusve.

Figurati colores fere in vaporibus fiunt, stellarum lumini, aut suppositis, aut è regione obiectis, aut collocatis ad latera. Hui' generis sunt Irides, παρήλια, παρασέληνα, ῥάβδοι, ἅλως, *Solis imagines, Lunæ imagines, virga, area:* Quorum explicatio alio pertinet, nostro sufficit instituto sola differentiarum enumeratio. *Colores figurati in aere.*

Impulso agitatoq;, calidis & siccioribus exhalationibus aere: ventorum exurgunt flatus ac discrimina, quos, sub genus aereorum colloco meteororum Exortu hi discrepant, mundiq; cardinibus, à quibus incitantur atque erumpunt: neq; iisdem flant temporibus, aut eadem irruunt vehemẽtia natura etiam variante singulorum, atq; effectionibus. *Meteora Aërea.*

Ab ortu solstitiali proflat ἀπηλιώτης, *Apeliotes,* Latinis Subsolanus: E cõtrario cardine ζέφυρος *zephyrus*, Latine Fauonius procedit. *Καικίαν Caciam*, qui & ἑλλησποντίας, *Hellespontias*, ortus æstiuus: huic in altero cardine, ex Diametro oppositus occasus hybernus, τὸν λίβα, *Libem*, seu Africũ emittit. Ab ortu hyberno εὖρος *Eurus*, Latine Vulturnus, nascitur. Ex Diametro obuersus occasus æstiuus ἀργέστην *Argesten* producit, qui & ὀλυμπίας, *Olympias*, & σκίρων & *Sciron*, & ἰάπυξ, & *Iapyx*, Gellio, Corus ac Caurus Plinio. A Septẽtrione immugit βορέας, *Boreas*. Latine Aquilo & Septẽtrio, Græcis etiã ἀπαρκτίας, *Aparctias*. Ex aduerso loco, prosilit leniore impetu νότος, *Notus*, Latine Auster. Medius, inter Cæciã & Boreã, locus in ortiuo cardine, μέσην, *Mesen*, *Ventorum genera ex ortu distincta.*

cognominatum ventum, qui Gellio Aquilo est: in altero cardine ex Diametro contrarius λιβόνοτον, *Libonotum*, eodemque modo, qui Austro Euroq; intercedit medius εὐρόνοτος, *Euronotũ*, cui & φοινικίας, *Phœnicias*, nomen: θρασκίαν, *Thrasciam*, contrarius efflat.

Etesiæ venti anniuersarii.

Ex angulo Boreali ἐτησίαι, *Etesiæ*, prodeũt, quos anniuersarios Cicero vocat μετὰ τροπὰς καὶ κυνὸς ἐπιτολὴν, *post solstitium & canis exortũ*, & hos octiduo πρόδρομοι *prodromi*, *quasi dicas præcursores, seu præuii*, antecedunt Ὀρνιθίαι, *ornithiæ*, *quasi dicas auiarii*, leniores Etesiis, μετὰ τροπὰς χειμερινὰς, *post brumam*, septuaginta diebus ex eodem spirant angulo.

Ἐκνεφίαι.

Ἐκνεφίαι *Ecnephiæ, procellæ, siue nubigenæ.* Autũno cientur maxime & Vere, flantibus Aquilone, Thrascia, aut Argeste, cum in alios efflantes, hi velut ex aduerso simul incitati, occursu contrario illiduntur, atq; impingunt.

Fauonii.

Fauonii Plinio hybernum molliunt cœlum, Sole Aquarii vicesimam quintam obtinere partem. Is tunc dies fuit sextus, ante Februarias Idus: hodie ad pridie Nonas Februarii fere congruit. Eundem ad septimum Calendas Martii flantem, à quibusdam χελιδονίαν, *chelidoniam*, *hoc est hirundinarium*, vocatum, ab hirundinum visu: & vno & septuagesimo die post brumam, per dies nouem, ab aduentu auiũ ὀρνιθίαν, *ornithiam siue auiariũ*, nominatũ. Plinius autor est.

Prodromi.

Ardentissimo æstatis tempore, exoritur Caniculæ sidus, Sole primam partẽ Leonis ingrediente, qui dies Plinio est decimus quintus, ante Augusti Calendas, nobis circiter vicesimus. Huius ortum octo diebus ferme Aquilones antecedunt, quos προδρόμους, *prodromos*, appellant. Post biduum autem exortus, iidem Aquilones constantius perfluant diebus quadraginta, quos ἐτησίας, *etesias*, vocant. Molliri eis creditur Solis æstus, geminatus ardore sideris, nec vlli ventorum magis stati sunt.

Post eos rursus Austri frequentes, vsq; ad sidus Arcturi, quod exoritur vndecim diebus ante æquinoctium Autumni Plinio, nobis pridie æquinoctii, cum 29 fere parte Virginis. Cum hoc Corus incipit, qui autumnat. Sed πλεῖστοι, vt Aristoteles inquit: βορέαι καὶ νότοι γίγνονται τῶν ἀνέμων, καὶ ἐθέλει, ὅτι μάλιστα ἀπ' ἄρκτων συνεχῶς πνεῖν ἄνεμος: *id est, Aquilo enim & Auster ex vẽtis soli nascũtur maxime, ac solet maxime ab Vrsis*

spirare

spirare ventus continuo tempore. Nam, circa æquinoctium vtrumque, multum Austri perflant, circa solstitia Aquilones. De temporibus, quibus spirant, Aristoteles regulam tradit: κατὰ τὰς ὥρας τὰς ἐναντίας, οἱ ἐναντίοι μάλιστα πνέουσιν, καὶ ἅμα πνεῖν τοὺς ἐναντίους οὐκ οἷόν τε, κατὰ διάμετρον γὰρ: *id est, contrariis temporibus contrarii flant maximè, ac simul contrarii flare non possunt, quippe cum è regione quasi secundum diametralem lineam oppositi sint.*

Ventorū discrimina.

Porrò, vt origine & tempore exortus atque aspiratus, sic natura & effectibus, non minus dissident, ac ferè ἐναντίοι, ἢ ταὐτὸ ποιοῦσιν, ἢ ἐναντίον, *id est, aduersi, aut idem faciunt, aut contrarium.*

Ventorum propria.

Frigidissimi, qui à Septentrione spirant, Boreas, Aquilo seu μέσης, *meses*, & Thrascias, cumque his Corus. Ii & reliquos compescunt, & nubes abigunt. Niuales, Aquilo & Septentrio. Septentrio, Thrascias, & Corus χαλαζώδεις, *grandinosi*, grandines important, & hyemant. Humidi Africus, Auster, Italiæ maximè, Cæcias, qui in Ponto nubes trahere dicitur, & Subsolanus. Sicci Corus, & Eurus, seu Vulturnus, præterquam desinens: Tunc enim humectat. Æstuat Auster: Tepidi Fauonius & Eurus; etsi hos καυματώδεις, *æstuosos*, Aristoteles facit. Iidem Subsolano sicciores, & in totum omnes à Septentrione, & Occidente sicciores, quàm à Meridie & Oriente.

Nubibus cœlum turbant atq; implent, densis confertisq; Cæcias, rarioribus Africus, autumnat vterque. Expurgant ac serenant aërem displosis depulsisq; nubibus, Septentrio, Thrascias, Corus. Fulgetra cient cum hi, tum Aquilo, addensato coactoq; aëre, & expressis inde, atq; elisis violenter fumis, qui includuntur, sed violenta exclusione incensis.

Halitibus non mutatis, sed agitatis in terræ conclusis meatibus, indeq; eluctantibus, terra conquassatur, ibiq; vel maximè, vbi (vt Aristoteles inquit) aut θάλασσα ῥοώδης, *mare fluctuans*, existit, aut χώρα σομφὴ καὶ ὕπαντρος, *regio rara & concaua.* Nec simplici quatitur motu, sed tremit, aut vibratur: hic σφυγμὸς, *pulsus*; τρόμος, *tremor* ille Aristoteli est. Præcedit verò, comitaturq; terribilis sonus, aliàs murmur simile mugitibus, aut clamori humano, armorumve pulsantium fragori, pro qualitate materiæ cohibitæ, luctantisque, &

ad libertatem exire contendentis, formaque, vel cauernarum, vel cuniculi, per quem meat. Exilius resonat in angusto, raucus in recuruis resultat, in duris fremit, in humidis fluctuat, & stangnantibus. A concussione verò, aliàs ad infinitam altititudinem desidet terra, alibi mœnibus prostratis haustisve hiatu, alibi molibus egestis, alibi emissis amnibus, nonnunquam etiam ignibus, calidisve fontibus, alibi aduerso fluminum cursu: aliàs labes fit, aliàs, vel compresso ore, vel inducto rursus solo, ita exæquatur locus, vt nulla extent vestigia.

Aquea Meteora.

Aqueorum Meteororum, vel ex vaporibus origo est, vel nubibus, aut coactis, spissatisque, aut his, vel guttulis, quæ ex liquescente nube extillant, frigore conglaciatis. Variat hæc & ipsa vaporum natura, & vis frigoris constringentis, & regionum aëris diuersitas.

Species aqueorum meteororum.

Ex hoc numero sunt νέφος, nubes, νεφέλη, nebula, ὀμίχλη caligo, δρόσος ros, πάχνη pruina, ὑετὸς pluuia, ψεκάδες gutta, ὄμβρος imber, ὕδωρ aqua, χιὼν nix, χάλαζα grando.

Fiunt hæc in media aut ima aëris regione, quarum hæc aliàs aliter temperata est, multis de causis, de quibus alibi disputatur: illa ferè, sua natura modicè calet, ex communicato infra supraque calore, qui, ob distantiam longiorem mediæ regionis, ab vtroque extremo, cœlo terraque, elanguescit. In hanc cùm perferuntur halitus calidi & humidi, euecti leuitate sua, & calore, quem qui resoluit eos calor impressit, paulatim deficiente hoc aduenticio & ascito calore, & succedente frigiditate, quod imbecillior est calor mediæ regionis, quam vt vel fouere vaporum calorem, vel augere possit. paulatim redeunt ad priorem naturam, & frigiditate sua ipsum etiam mediæ regionis aërem perfrigerant. Hæc à vaporibus infecta frigiditas ἀντιπερίστασιν, *coarctatione seu compressione vndiquaque circumfusa*, vtriusque extremæ regionis calidæ, supremæ & imæ, magis magisque repulsu & coactu frigiditatis intenditur. Adaucta itaque rursus, paulatim vapores ipsos magis magisque densat & cogit vel congelat etiam, pro conditione & natura vaporum, & frigiditatis ipsius intensione aut remissione.

Diuersitas meteororum aqueorum.

Hinc illa Meteororum aqueorum diuersitas. Calidiores & sicciores terræ halitus, raras admodum, tenuesque, & infirmas

mas denſatur in nubes : in ſolidas, opacas, & compactas craſſeſcunt humidiores, & magis terreæ.

Denſitas earum haud dubio coniectatur argumento, cum Solem obumbrant: quantò plus obtegunt atque occultant lumen, tantò maior craſſities ipſis, & ſoliditas. Craſſiores itidem pondere inhibiti ſuo, ac depreſſi, ne eleuentur altius, prope terram, aut acriore frigore in pruinam concreſcunt hyeme noctu: aut mitiore coguntur in liquorem roridum, Vere & Æſtate.

Denſæ compactæque nubes humorum fœcundæ ſunt, & verſæ in liquorem, comprimente frigore, imbres effundunt: Raræ tenueſque in roridas guttulas liqueſcunt. Quæ inter has mediæ, pluuias ſolutæ extillant. quæ pro ratione ac proportione nubium ad extremè craſſas tenueſve imbribus guttuliſve ſimiliores euadunt.

Nubes rariores & pinguiores, frigore diuulſæ concerptæque, velut in lanarum floccos, & concretæ euolant in niuem: Hæc, ſi frigus liqueſcentem iam nubem, naturaque aquoſiorem, priuſquam in exactum cogatur liquorem, occuparit aquoſior: ſi aërem, leuioremque, & pinguiorem comprehenderit nubem, leuior fit, magiſque aërea, & exertis, ceu è medio centro apicibus, ſtellarum inſtar radians nitensque.

Guttæ conglaciatæ repentino, validoque, & aucto *ἀντιπεριστάσει*, *coarctatione circumfuſa*, frigore, inter delabendum, grandinum ſpecie decidunt. Nebulæ fiunt, terra humentiore, aquiſve vapores exhalantibus vberiores craſſioreſq; quàm vt aut diſcuti vi ſiderum, conſumique, aut tam ſubitò eleuari in ſublime vniuerſi, cogique in nubium *σύστασιν*, *coactionem*, poſſint. Caligat cœlum, in conſtitutione aëris *αὐχμώδει*, *ſqualida*, cum abundat vtriuſq; generis halitibus mixtim, ſed ſiccioribus, atque ardentibus pluribus, quàm humidis, & vapidis. Fit autem *ὁ αὐχμὸς, ὅταν πλείων ἡ ἀναθυμίασις ἡ ξηρὰ γένηται τῆς ὑγρᾶς* : *Squalor, cum expiratio ſicca humidam copia ſua ſuperauerit*. Columna vocatur, cum ſpiſſatus humor rigensque ipſe ſe ſuſtinet. Ex eodem genere, longa veluti fiſtula nubes aquam trahit.

Ex compoſita materia, ſeu arido ſiccoque terræ halitu,

vapori incluſo, obductoq; , ceu nubium cute, βρονταὶ, id eſt, tonitrua fiunt, flatusq; repentini multiformes.

Tonitrua quo modo generentur.

Si in nube flatus vaporve vagus ruat, torrentium modo, luctetur q; , & exitum quærat, agitatione illa incuſſus ſolidioribus nubis lateribus, impetuve traiectus, tonitrua edit, natura velut ſtrangulante ſonitum, dum rixatur cohibitus in nube vapor, atq; explicare ſeſe nititur. Hæc incenſorum ea agitatione vaporum impactorumque plagæ ſunt: ideoq; protinus, antequam plaga intonet, coruſcant igneæ nubium rimæ. Si erumpat ardens, diſcuſſis lateribus nubis, fulmina κέραυνοι, *ceraunus*. Si fiſſis iiſdem, velut emicet flamma, & longiore nitatur tractu, ἀστραπαὶ fulgetra & coruſcationes, exiſtunt. Si maiore illatus vapor pondere incurſuq; latè ſiccam diſiiciat nubem, impetu validiore confertim proruens, procellam, quæ vocatur à Græcis ἐκνεφίας, *ecnephias*: Sin eandem rotatus arctius ſinu effringat depreſſiore, vorticem facit, qui τυφῶν, *typhon*, vocatur, i. e. vibratus ἐκνεφίας, *ecnephias*. Defert hic ſecum aliquid abruptum è nube gelida, conuoluens verſansq; , & ruinam ſuam illo pondere aggrauans, locumq; ex loco mutans, rapida vertigine: idem illiſu ipſo repercuſſus, correpta ſecum in cœlum refert, ſorbetq; in excelſum. Si maiore depreſſæ nubis erumpat ſpecu, ſed minus lato, quàm procella, nec ſine fragore, turbinem commouet, proxima quæq; proſternentem. Idem ardentior accenſusq;, dum agitatur, abit in πρηστῆρα, *preſterem ſiue igneum turbinem*, amburentem contactu pariter ac proterentem. Differt à fulmine, quod ignem habet, non concipit: Ex nube enim ardens eliditur, impetuq; conglobatur, πρηστὴρ, *preſter*, latè funditur flatu, & flamma, ex illo ſui circumactu agitatuq; concepta, exardeſcit.

Cieri hæc, variarique, non meantium ſolùm ſiderum diſparili ictu, radiorumque multiformi jactu, ſed multorum etiam adhærentium cœlo, quoties errantium acceſſu impulſa, aut radiorum contactu extimulata vires expromunt ſuas efficacius, aut cùm naſcuntur, occumbuntve cum Sole, vel ex aduerſo: longis, ſtatis, ac conſentientibus obſeruationibus etiam imperitorum doctrinæ Aſtrologicæ adeò certum eſt, vt, ſi quis negare id vellet, videretur cum natura pugnare.

Quor-

Quorſum hæc cōmemoratio? Eo inſtituta eſt cōſilio, vt, de quibus ex hoc numero cōiectationes fiant, definiamus.

Sunt enim Meteorum alia σημαντικὰ, *ſignificantia*, alia ἀσήμαντα, *nihil ſignificātia*, quæ imminēs nihil admodum, ſecuturūve, neq; vllas effatu dignas mutationes præmonſtrant ſua natura, ſi moderata ſint, nec menſuram, quantitate aut tempore excedant.

Meteorum alia ſignificatiua, alia nihil ſignificantia.

Separo autem, & procul remoueo commenticias, & ab Ethnicis affictas tonitruis ſignificationes. Nihil enim iſtorum, ſua natura deſignant, ſed errore hominū, ſonitus fragoresque percuſſarum nubium, & ſcintillationes emicantium flammarum diuinitus ſuſcitari opinati, eo fine, vt, vel calamitatis aliquid, aut detrimenti incuterent, pro merita noxa atque culpa, qua nemo penitus vacaret, vel læta ſponderent: ne vtra portendant ambigerent, alios ictus, vibratusq; fauſtos; diros alios, prorſus abſq; ratione fecerunt.

Ἀσήμαντα, *nihil ſignificantia*, ſunt pluuiæ, niues, rores, pruinæ, tonitrua, & alia huiuſmodi. Nihil enim aliud, quā de ſuis cauſis effectus, perhibent. Si ordine & conuenienti fiant modo, ac tempore, præſtant id terræ, quod debent: Pluuiæ rigant: Niues pręſtant vicē ſtercoris & operiunt eā, cōtra rigores hybernos, & aſperitatē flatuū. Sic de cæteris.

Σημαντικὰ *ſignificantia*, vel cœli conſtitutionis, aerisq;, & tempeſtatum mutationes, ventos, pluuias, turbidum aerē, ſerenum, clarumq;, calidiorem, humentem, aridiorem, gelidum, frigentemq;, ſalubrem, peſtilentem, aut alio modo noxium, quibus continuo afficiuntur & illa corpora, quæ excitata Meteora inductæve qualitates, tum contingunt, tum ſubeunt ac penetrant: vel priuatim ac peculiariter regnis ac Rebuſpublicis, clades, calamitates, bella, ſeditiones, conſpirationes, hoſtium irruptiones, mortes, exitia vitæ, earumque rerum, quam vitæ vſibus ac neceſſitati ſeruiunt, denunciant.

Vtriuſq; generis quædam ſigna ſunt, & ſimul αἴτια ſignificationum, quædam ſigna tantum, quædam diuerſorum ſignificatorum reſpectu, ſimul & ſigna ſunt tantum, & ſigna, atq; αἴτια *cauſæ*, & ſigna, atq; effectus.

Signa ſunt, & cauſæ mutationū, quæ fiunt in aere, venti, halones, Irides, ignita Meteora omnia, & pręcipue Cometę.

Ventorum efficacia & significationes certa.

Ventorum in ciendis tempestatibus, sedandisve, & amoliendis, atq; aere repurgando, quanta sit vis, obseruationum experimenta docent, nō agricolis solum, sed Medicis etiam notata. Nam attente exquirere eas, indagare, & præcognoscere quantum referat, norunt, qui artis opera aggrediuntur & exercent, & toties Hippocrates inculcat. Hinc prædicta nata, quorum aliqua citat Aristoteles:

Εἰ δ' ὁ νότος βορέην προκαλέσσεται αὐτίκα χειμών.

Protinus vrget hyems Boream si prouocet Auster.

Item, Εἰ βορέας πηλὸν καταλήψεται αὐτίκα χειμών.

Offendente lutum Borea mox terra gelascit.

Item, Οὔποτε νυκτερινὸς βορέας τρίτον ἵκετο φέγγος.

Tertia lux nunquam nocturno Aquilone laborat.

A Cæcia tractum prouerbium, ἕλκων ἐφ' αὑτὸν ὥστε καικίας νέφος. Ad se trahens, perinde vt nubes Cæcias.

Serenant aërem Fauonij, & Septentriones: turbant obnubilantq; Austri: Eurus ζοφώδης, *caliginosus*, est. Sed hæc supra exposuimus.

Halonum, Iridum, traiectionum, Cometarum, Physicos effectus exponūt Aratus, Ptolemæus in secundo τετραβίβλου συντάξεως: *quadripartitæ constructionis*, Plinius sparsim & alij.

Colorum in aere præsagia.

Signa tantum sunt colores varij, qui, in Solis, Lunæq;, & stellarum variantur conspectu ac lumine, quiq;, circa exortus decubitusve cardines, Sole illucescente, aut euanescente, in vaporibus ibidem pendentibus, tinctisq; Solis nitore, aut nubibus, quacunq; cœli parte, & quouis tempore, ex admixtu luminis apparent, & παρασελήνια, atq; παρήλια: *Lunā & Solem referentes imagines.* De colorum præsagiis lib. 18. cap. 35. Plinius, lib. 2. τετραβίβλου συντάξεως: *quadripartitæ costructionis* Ptolemæus, Aratus in Φαινομένοις: *phænomenis*, Virgilius, sub finem primi Georgicorum.

Soles plures quid significent.

Plures soles fere visos constat, cum noua essent fœdera consuta, aut structæ adornatæq; conspirationes, vel ad rapienda imperia, vel eos, qui præsiderent, de fastigio deiiciendos: aut omnino, si aliqui res nouas molirentur, à quibus impenderent innouationes, turbationesve etiam in religione.

Velut indices hi occultorū cōsiliorum, atq; in perniciem regne-

regnorum clam conciliatarum societatum, in cœlo eminent, nitentq; obuij omnibus. Vtque εἴδωλα, *simulacra* illa, quantumuis expressam Solis referant faciem, fulgeantque, Solis instar, clare nitideq; adeo, vt, suo illũ splendore nonnunquã obfuscent, durentq;, quantumuis diu, tamen dissipantur tandẽ & dispereunt: ita fere cõiunctiones, cõfœderationesq;, opprimendorum eorum causa, qui rerũ potiuntur, initæ, in neruum erumpunt ac dissiliunt, ipsisq; exitio sunt autoribus, quantumuis arctis deuinciantur ac muniantur vinculis, feliciterque principiõ procedant. Vincit natiuus splendor, εἴδωλα ascititiis picta coloribus pereunt.

Bello ciuili, inter Cæsarem & Pompeium finito, ante Octauij, Antonij, & Lepidi triumuirarum, conspecta Parelia, anno vrbis 710. Antonio & P. Cornelio Dolabella COSS. Itemque biennio post, M. Lepido & L. Planco COSS. significabant & coniunctionem illam, & non diu duraturam societatem, duobus idolis, ceu in ventum dissipatis, remanente & rerum potiente tertio: Exempla vidimus plurima, ætate nostra. *Exempla conspectorũ Pareliorum.*

Recens, ante confœderationem Principum Germanicorum, cum Gallico Rege, anno 51. circa tertiam, à Solis exortu, horam: 21. Martij, conspeximus Parelia, quæ nitore propemodum Solem antecellebant. Erant arcu connexa Iridis variato coloribus, & in occasum vergente, quem consequebantur duo alij, corniculata specie minores multo, & angustiores, iisdem insignes coloribus, seq; exteriore contingentes ambitu: Eorum alter, conuersis in Solem cornibus, auersis alter, atq; in occasum porrectis, diutius vnius horæ spacio, cernebatur. Quæ portenderint, euentus ostendit.

Anno 41. circa tertiam à Meridie, aliam vidimus Pareliorum faciem. Sol velut in centro consistebat: cum duo cingebant circuli lucidi: in ambitu interioris vtrinque nitebat παρήλιον, *solis imago*, ceu ad extremum terminum diametri, per centrum Solis traiecti, constitutum: exteriorem arcus Iridis colore varius, effigie falcis, cornibus in Septentrionem versis, inscindebant. Quæ coniũctiones Regum & Principum, qui motus sint secuti, notum est.

Ante bellum ciuile Ludouici Bauari & Friderici Austriaci, quo, de imperio dimicarunt, παρασελήνια, *Luna mul-*

tiplicatæ imagines in cœlo visę, Anno 1314. & dissensionem E-lectorum, & studia partium portenderunt.

Signa tantum, simulque signa sunt, & causæ, sed relata ad res diuersas consideratione, cum pleraq; Meteora ἀσήμαντα *nihil significantia*, etiam, si præter naturam, præterque vsitatum & consuetum morem, aut vehementius ingruant vrgeantq;, aut alieno insolitoq; tempore compareant: eiusmodi sunt, hyberno tempore, sæuius excussa fulmina: impetuosæ, procellosæ, inundantes, &, rapidissimo fluxu, instar vorticum, ruentes aquæ pluuiæ; aut turgescentia flumina: violentius incumbentes, instantes, & concutientes, ventorum flatus ac turbines, terræ concussiones: tum vero vel maxime Cometarum ardores.

Inundationes quid portendant.

De aquarum inundationibus atq; effluxibus, nota est vox sacrarum literarum, Aquæ multæ populi multi: Nec effusas vnquam impune intumuisse aquas, aut frustra ventos, insolentiore tumultu increpitasse, suis nullæ non gentes experimentis, moxq; insecutis cladibus didicerunt, etiam nostra, immo recentissima memoria, incursionibus peregrinorum exercituum, direptionibus, incendiis, cæde vastatis omnibus. Exempla sunt in conspectu.

Situs vrbis Budissinæ.

Vtrunq; hoc anno 52, mea patria experta est octidui spacio. Sita est ea ad radices montium, quos Sudetes vocat Ptolemæus, in aditu Lusatiæ superioris, Budissina nomine, duobus, ab exortu Sueui fluminis, militaribus,

Sueui fluminis inundatio.

Sub occasum Solis 13. Augusti, cum fragmen nubis auulsum, præcipitiq; delatum motu, & rapido, in valles piscinis frequentes, tum obruisset compleuissetq; alueos, tum rupisset aggeres: aquæ, exitu patefacto, in vicinum vndatim decurrere Sueuum, qui subito, & de improuiso prorsus, auctus his, eleuatusq; in altitudinē, nullis ante memoratam annalibus, cum per decliuia, ex altis montibus, celeriore alioquin feratur vortice, incitatus ruentiū aquarū copia atq; impetu, spacio duorum miliarium, quicquid fuit pontium, ædium, hortorum ripæ vicinum, funditus subrutū disiectumq; solo, æquauit, vt ne vestigia quidē ędium, hortorumve reliquerit, & simul triginta duos merserit homines, prope oppidum abreptos: ceteri in vicinos euaserunt colles. Affirmant in toto illo tractu, plures centenis obrutos atq; extinctos esse.

Octiduo

Octiduo circumacto, turbines secuti sunt ventorum tanti, vt validissima ab imo mota conuulserint ac disiecerint ædificia, & proceras arbores, magno numero, aut radicitus euulsas prostrauerint, aut contortas fregerint, aut velut inciderint medias.

Octiduo ante diem natalem Christi, cœlum discedere, & crebris fulgere ignibus, moxque horrendo summum templum feriri fulmine visum est. Tota hyeme, pestis sæuiit violentissima.

Tremores concussę terræ (quos magna bella semper, perniciosasq; seditiones denunciasse historiæ tradunt) eodem hoc anno Sudetes montes, atque in illis extructa senserunt oppida, non vnos binosve, sed plures ac continuos, tremiscentibus, ceu ad ventorum distinctos impulsus, & vibratus vehemētiores, ædificiis. Minantur hæc dubio procul clades sæuas, & calamitates, quas, vt Deus clementer mitiget, propter Ecclesiam, & parcat innoxæ atq; insonti ætati, propter æternum Filium Iesum Christum oro.

Omnino, quæ vsitatam ac tritam naturæ viam excedunt, quacunq; in parte ea percellunt conterrentq; hominū animos, quod magnopere rebus humanis, non quidem adferre semper, atq; immittere, sed fere portendere semper mala, non vnius aut definiti generis, verum quicquid est calamitosum, soleant, à quibuscunq; oriantur causis, vel naturalibus, sed supra naturæ mensuram auctis, vel Deo ipso, atque Angelis, vel Dæmonibus, quorū in aëre potentia præcipua.

Veteres quo consilio rationem omnium, quæ fierent in natura, reddere conati sint.

Veteres sapientes, quo, vt ipsi dicebant, pacarēt humanas mentes, & omni exuerent metu numinis, quo dum alligarentur, quietæ esse possent, omniū, quæ fieri conspicaremur, rationem reddere euidentem conati sunt: scilicet, ne quid opinionis relinqueretur diuinitus aliqua suscitari, atq; ita irretiti metu numinis, perpetuis versaremur horroribus. Quibus ne assentiamur, autoritas sacrarum literarum facit, quæ affirmant, pręter consuetum solitumq; modum multa, à prima illa causa, rectrice & moderatrice vniuersæ naturæ incomprehensibili & infinita, quæ libere seriē connexarum causarū, quacūq; illa patet, perficit, tenet, gubernat, mouet, exacuit, reprimit, compescit, & mutat, exçitari insolitorum & singularium casuum prænuncia: multa moliri & turbare

Causa inusitatorum euentuum.

Diabolos, permissu Dei. Ergo, præter Physicas & in conspe-ctu positas causas, aliæ etiam occultæ insueta efficiunt.

Sed hoc genere inusitatorũ euentuũ, nõ enormia illa, & tota specie, ab effectionibus causarũ naturaliũ discrepãtia, de quibus in ostentis: verũ naturalibus specie cõformia intelligi volo, sed moderationẽ ac metas naturę egressa quātitate, vel tẽpore, aut rata. In quo numero comata sũt sidera minime frequẽtia & cõspectu maxime admirabilia, de quorũ sẽper dubitatũ est origine, cũ incẽdi diuinitus pponiq;, ad denũciandas clades alii, alii, ex coaceruata in aëre instar amplissimorũ montiũ, lẽta, tenaci, & inflãmabili materia, percussaq;, & inflãmata stellarũ radiis, nasci eos cẽsuerint.

Origo Cometarum.

Coniecturæ tamẽ non leues ostẽdũt, aridis cõpactisq; in aëre halitibus flãmas cõstare Cometarũ, quas percẽsere, hoc quidẽ in loco superuacaneũ iudico, & nimis foret longum, cũ de his eruditorũ extent prolixæ cõmentationes.

Nam, vbi terra aridorum calidorumque halituum maiorem ediderit copiam, & continua longi temporis successione: tunc in elatiorem aëris, tanquam promtuariam cellam rapti effumantes halitus illi pauciores primo, ac rariores, mox accedente multitudine aucti conglomeratiq;, post magis magisque cocti, & ariditate, ac spissitudine sua quodammodo in fuliginem versi, cœlestiumq; corporum radiis flagellati atque incensi, exardescunt: proque materiæ suffumigatæ conglomeratione coalituque, non vnam semper, sed aliam atq; aliam speciem præ se ferunt. Si quæ ascendunt ab inferioribus, coalescendo inhærendoque, inferiore à parte, longiore tractu propendeant deorsum: iubam in speciem prolixioris barbę exerũt, & πωγωνιῶν barbarorum repræsentãt speciem. Si in vnũ velut globata congerantur & coaceruentur cumulum, nulla dependente appendice: comatũ modo circumquaque horrent, ceu villis hispidioribus cooptata, formantque comata & crinita sidera.

Species seu formæ Cometarũ vnde sint.

Neque vniuersa materia, eodem momento vel subleuatur, vel, in tantæ molis coagmentatur corpus: sed paulatim effertur, sibique inuicem adhærescendo coit accrescit, ac velut subacta siderum radiis, coctaque lentescit, donec concepta, ex illis stellarum radiis flamma, incendatur atq; illucescat: flagratq;, donec, deficiente pabulo, ignis euanescat.

Qui Cometas stellas faciunt, ex eadem cum ceteris materia conflatas, etsi & hi dissentiunt inter se, tamen, vt hoc opinentur, adducuntur, argumentis tractis ab effectionum, significationumq; mirandarum experimentis. Nam οὐκ ἔστι κομήτης ὅστις οὐ κακὸν φαίνει: *non est Cometes, qui malum non enunciet*, vt præclare Ioachimus. *Rationes eorum, qui Cometas stellis annumerāt.*

Non mortes tantum infligere, atq; exitia, pestiferis aere infecto cōfertoq; halitibus, æstusq; commouere, ac procellas, & terræ motus, torrefacto aere, corporibus ceu vstulatis, & humore epoto, atq; in fumū soluto: sed bella seditionesq; concitare, omneq; violentum, sæuum, exitiale, mortiferum, cruentum, incertum, varium, mobile, inferre, quotiescunq; enituerint consensu gentium certum est. *Effectus & significationes Cometarum.*

Huiusmodi effectiones, non ab ardentibus fumis cieri posse, putant, sed requiri aliā vim maiorem. Idcirco quidam ex illis Cometas æternis stellis annumerāt, voluntq; circa Solē, instar Veneris & Mercurij & latere volūt plerunq;, & raro tanto disiungi à Sole spacio, vt præ fulgore eius cernantur.

Quidam diuinitus nouos fabricari, vt præuios magnarum cladium, & horribilium casuum, aboleriq; suo perfunctos munere arbitrantur.

Alij has effectiones in materiam referunt. Ideo inquiunt, furores turbasq; exuscitari à Cometis, quod, vehemētia incendij humores torreant, atq; adurant, cumulentq;, & acuāt rubram bilem. Ea efferuescente, tum incandescunt animi facilius, leui quauis occasione irritati, tum exiliunt impotētius, atq; efferuntur, iisq; transgressi fines rationis, in scelera facinorum erumpunt, rapinas, iniurias, cædes.

Aliquid hi dicunt: Veruntamen neutri rectè, neq; hi vim omnē, in halituū molem, & flammæ vehementiā cōferunt, neq; illi propinquas, & ex elementis cōtractas causas tollūt.

Fiunt comata sidera, siccis è terra aspirationibus, ad superiores aeris partes raptis, moraq;, & continua eleuatæ materiæ successione adhæsioneq; cōgestis, tandemq; inflāmatis: sed accedit alia vis maior, quę eductos in sublime fumos cogit iungit, cōtinuat, radiis suis, velut flamma subdita, incendit, impellit etiam quandoq;, & ducit, nimirū errantium siderū congressus, configuratioq;, sub idoneis octaui cœli locis, atq; imprimis Martis, Mercurij, Saturni, & Lunæ, præ- *Materia & causa efficiēs Cometarū.*

settim si in luminum hi incidant deliquia. Marcescit humor corporum, isq́; qui eum regit ac sustentat congenitus calor, Luna deficiente.

Si eodem momēto ij, qui nominati sunt, Planetæ coeunt; exprimunt inde, magna copia lentos, viscidos, ac venenatos halitus, vel putrefacto, vel corrupto alioquin, vel velut assato humore: Calore eos Mars, natiua vi Mercurius gignit: Saturnus corpora, ne expirent illi, ac dissipentur, astrictione comprimit ac cohibet: Repleta tandem recludit Mars, euocatq́; inclusos & turgescentes fumos.

Nunquam fere emicuerunt crinita sidera, quin tales errantium stellarum, vt fœdiores, magisq́; infaustæ, præcesserint constitutiones, quę, vt terram & aquas, ita multo magis tenera hominum atq́; animantium afficiunt corpora, exasperant humores, infestant præcipuas vires; omninoque in temperamentis mutationes efficiunt insignes, à quibus vehementiores, magisq́; feruidi oriuntur impetus, qui respondent impressis effectionibus.

Ceterum ad res cōmunes siue publicas, decreta Cometarum potissimum pertinent. His enim fere vt insignes Planetarum coitus felicia spondent: sic infesti aduersique seditiones, tumultus, bella, præsidentium interitus, vastitates, & quicquid est huiusmodi, minantur; pro locorum, in quibus concurrunt, conditione, cumq́; terræ partibus, & regnis ac Rebuspub. congruentia & familiaritate.

In Cometarum consideratione quæ notanda.

Hæc cum obseruassent illi, qui primi Cometarum considerarunt significata, præceperunt loca, in quibus primum emicant, colores & durationem perpendere. Multum referre arbitrantur, in qua cœli quasi vncia effulgeant, sub quo octaui orbis sidere: an prope cōmissuras absidum, quas caudam & caput Draconis vocant, vel procul ab his: & quorum siderum, tanquam dominorum imperio subiacent, in quas abeant partes, quaque crines explicent, aut inclinent iubam: quo colore splendeant, sanguineone, vel rutilo, pallidove, aut lucido, vel liuido, & cinericio: deniq́; an diu conspiciendos se præbeant, vel modico tempore. Vbi antegressæ hæ coniunctiones satis præpararunt atq́; immutarunt corpora, tandem suis cuncta flammis, Cometæ intendunt & absoluunt.

Si histo-

Si historiæ recentes & antiquæ euoluantur, incẽdia Cometarum nunquam sine terrore ingenti illuxisse, nunquam sine calamitatibus deflagrasse, apparebit. *Cometarum conspectus semper infaustus.*

Eo tempore, quo Græciam Xerxes, decies centum millibus hominum intrauit, Cometes fulsit cornu figura, qui & ipsi cladem, quam ad Salaminem accepit consilio Themistoclis, ac turpem fugam, & internecionem reliquo exercitui, quem Mardonio commendarat, ad Plateas, portendit.

Paulo ante initium belli Peloponnesiaci, ingens Cometes, post Solis occasum enituit, & continuos septuaginta quinq; dies arsit. Mox tanta vẽtorum coorta vis, vt fragmen à monte auulsum in sublime abripuerint, quod vbi ad vrbem Thraciæ Ægospotamos decidisset, è cœlo præcipitatum fuisse, creditum est. Non ita multo post, bellum Peloponnesiacũ exarsit, quod totos viginti octo durauit annos, & toti Græciæ exitiale fuit. In fine belli ad illũ Thraciæ locum, Athenienses nauali prælio victi à Lacedæmoniis, Lysandro duce, cum classe imperium Græciæ amiserunt.

Ante cladem Atheniẽsium in Sicilia, quæ accidit, Olympiade nonagesima secunda, Euclea Athenis Prætore, Cometa in Septentrionali parte cœli, Sole circa hybernas versante conuersiones, visus est.

Aristæo Athenis Prætore, anno quarto Olympiadis vicesimæ primæ, ingens Cometes, hyeme, cœlo sereno, & frigore intensissimo, vesperi ab occasu Solis, conspectus est, cuius splendor tertiam cœli partem occupauit: Ab occasu æquinoctiali, versus Austrum processit, &, cum ad cingulũ Orionis peruenisset, extinctus est. Hyemis illius reliqua pars fuit admodũ sicca, & abundans flatibus Septentrionalibus. Postea, cum contrarij venti simul spirarent, Aquilo, in sinu Corinthiaco fluctus concitauit, extra sinum verò Auster obluctans, cum fluctus intra sinum cogeret, post aliquot terræ motus, quibus Achaiæ vrbes Helice & Bura corruerunt, accidit etiam diluuium, quod magnam Achaiæ vastitatem attulit. Anno secundo post, Lacedæmonij, à Thebanis ad Leuctra Bœotiæ victi, fractique vno prælio, nunquam amplius pristinam recuperarunt potentiam.

Lycomacho Athenis Prætore, anno quarto Olympiadis centesimæ nonæ, Cometa visus est, iuxta circulum Æquino-

ctialem. Hunc secutus est ventus horribilis, prope Corinthum: & paulo post, Athenienses, Demosthenis suasu, cum Philippo Macedone congressi ad Chæroneam, cæsi sunt, amissis duobus millibus ciuium: desiitque, cum hac clade Græcorum potentia & libertas.

Anno vrbis sexcentesimo septimo, arsit Cometes totos triginta duos dies: Carthago mox à Scipione capta & diruta est.

Ante Ciuile bellũ Cęsaris & Pompeij, aliquot cõspectos Cometas, Plinius autor est, & Lucanus, cui⁹ noti sũt versus:

Ignota obscuræ viderunt sidera noctes,
Ardentemq; polum flammis, cœloq; volantes
Obliquas per inane faces crinemq; timendi
Sideris, & terris minitantem bella Cometen:

vel, vt alij, mutantem regna Cometen.

Post Cæsarem interfectum, crebri itidem effulserunt, vt Vergilius testatur;

Non aliàs cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura, nec diri toties arsere Cometæ.

Ex horum numero is fuit, quem tempore ludorum, per dies septem, in regione cœli Septentrionali, conspectum, & oriri solitum, circa vndecimam horam diei, legimus.

Anno 1. Imperij Vespasiani, supra Ierosolymam, Cometes annum integrũ fulsit: altero anno vrbs capta est, & perierunt fame & gladio vndecies centena millia Iudæorum.

Antecesserunt Cometæ & Arianam hæresin, & Imperij Romani, sub Arcadio & Honorio, vastationem, distractionemq; à Vandalis & Gothis, & exortum Mahometis in Arabia, & Bulgarorum in Thraciam irruptionem.

Anno Christi 1109. arsit Cometes, secundo anno Imperij Henrici V. contra quem, cum Pontifex armasset Saxones, funestissimum bellum in Germania accendit, quod, quanquam quinquies multo esset depugnatum sanguine, & præstantes principes periissent plurimi, sedari tamen non potuit, donec Imperator victus pertinaci ambitione Pontificum, edictum aui Henrici tertij aboleuit, quo sanxerat ille, ne quis pro Pontifice agnosceretur, nisi Imperator electionem ratam habuisset.

Annò 1314. Cometa, horribili specie, tres continuos menses

les flagrauit, post Henrici VII. mortem. Is bellum designauit ciuile, quo Ludouicus Bauarus, & Fridericus Austriacus, dissentientibus Electorum suffragiis, simul electi, de imperio octo annos decertarunt, donec tandem Friderico in prælio capto, solus Ludouicus Imperium retinuit.

Eo regnante, mox alij effulserunt duo, alter, anno 1337. alter, biennio post. Secuta hos est, præter atrocem pestem, perniciosa dissensio Electorum, qui à Clemente Pontifice incitati, deposito Ludouico, Carolum IIII. crearunt. Mox & eodem amoto, Guntherum Comitem Schvvartzburgensem accersiuerunt: quæ res nouos peperit tumultus, & iterum ad arma concursum est: breui post tamen veneno sublatus Guntherus, Imperium Carolo concessit.

Vidit ætas nostra Cometas, anno quingentesimo, & post sexto, & rursus tricesimo primo, secundo, tertio, & octauo, quorum cum extent descriptiones, & noti sint effectus, prætereo eos.

Faces visæ futurorum euentuum omina.

Nec innoxie vnquam, citraq; cladem aliquam, ardentes in cœlo euanuerunt faces: quanquam illarũ, quas in historicis notatas reperio, non paucas Cometas fuisse, existimo.

Anno vrbis 550. Setiæ fax conspicua, ab ortu Solis in occasum porrigi visa. Eo anno, Scipio, ex Sicilia, in Africam traiecit, &, agris peruastatis, Hannonem iuniorem occidit: Sempronius cum Consul, cum Cornelio Cethego, aduersus Hannibalem, primo infeliciter, secundo prospere debellauit, cæsis Pœnorum 4. millibus.

Altero anno post, alia rursus visa fax. Eo Scipio Pœnorum castra ad Vticam incendit, & receperunt multas Romani in Brutiis ciuitates: Hannibalem, in Crotoniensi ceciderunt agro: Magonem Hannibalis fratrem, cruento vicerunt prælio: Castris Syphacis Regis, flamma expugnatis, cum ipso rege potiti sunt.

Anno 587. Lauinij conspecta fax, &, anno sequenti, altera Lanuuij: Eodem deuicti Gentius Illyriæ Rex, & Macedoniæ Perseus.

Anno 617. Præneste fax luxit & tonuit sereno: paulo post cæsus ad Numantiam Hostilius Mancinus consul.

Anno vrbis 654. Tarquiniis fax ardēs flammā lōge lateq; sparsit, subitoque præcipitata lapsu decidit. & orbis clypei

figura, ſub occaſum Solis, ab occidente in orientem procedi, viſus eſt. Eo anno, in Sicilia, trucidati ſunt fugitiui.

Anno 660, & totum arſit cœlum ignibus, & fax emicuit: paulo poſt, à Scipione rebelles Hiſpaniæ principes domiti, & ſupplicio affecti.

Quę fulſit noua ſtella noſtro ſæculo, anno 1572. à Christo nato in Caſſiopeæ ſidere, ad ſeptimā tauri partem: reſpectu vero polorum Mundi, in Ariete: latitudine borea partium quinquaginta quatuor, motus proprij omnis expers, & ſequēti anno tertio & ſeptuageſimo, attenuata paulatim, corpore & lumine decreuit, donec euanuit: Cometes itidem, qui deinceps, ſub finem ſeptimi & ſeptuageſimi anni arſit, circumq; ſolem volutatus, cauda in partem non ſoli directè, ſed Veneris ſtellæ aduerſam, motu initio celeriore partium quinq;, & lumine ſenſim deficiente, à nona Nouembris anni ſeptuageſimi ſeptimi, vſq; ad viceſimam ſextam Ianuarij anni ſequentis, in Pegaſi aſteriſmo expirauit. Hæc duo meteora, non immerito viris eruditis totam à Peripateticis, de Cometarum ortu materia, & ſitu, rationem labefactatam adduxerunt in dubium, cum obſeruationibus parallaxeon deprehenſa ſint, non in elementari, infra Lunam, ſed ſtella illa in æthereo ſummo: Cometes in eodem tractu, ſed poſitu humiliore, qua Venus circa ſolem vertitur. Elementares autem motus & mutationes inuehi in regionem æthercam, nō poſſunt, niſi τὸ ἀναλλοίωτον καὶ ἀμετάβλητον, *natura alterationis & mutationis expertē*, tollere ex illa, & cū Epicureis deliriis igneas ſtellas fingere. quæ pabulo halituū elementarium reficiantur ac foueantur, velimus, cōtra perpetuæ experientiæ veritatem. Neq;, in hac ſola parte de cometis laborat & hæret philoſophia peripatetica, ſed in multis aliis meteoris, vt in ventorum, fulminum, grādinū, niuium, terræ motuū, æſtuum marinorū, tempeſtatum, & ſimilium deſcriptionibus, quorū ſi quis exiſtimat, cauſas & rationes peruestigatas ſatis, & explicatas eſſe, meo iudicio, multū errat. In his, quid doctrina ſacra Deo tribuat, Pſal. & Prophet. teſtimonia docent. Pſal. 18. 104. 144. & aliis, de ventis expreſſe dicitur, quod educat eos Deus de theſauris ſuis. Non fuiſſe autem ἄσημα meteora illa prædicta duo, ſatis docuerunt, quæ ſtellam nouam mox comitata eſt religionis per Germaniam mutatio, & ab

& ab hac excitatus motus, quæ tamen paulatim impetu remittente conſederunt rurſus, ſed repreſſa diuinitus victricis veritatis luce ac robore, quod & Cometes curſu citatiore initio, ſenſimq; langueſcente deinceps declarauit. Sunt verò conſequutæ & illæ, quæ ſæpe renouatæ ſunt & exaſperatæ perſecutionum lanienæ, & armorum conflictationes in Belgio & Gallia. Dei opera talia ſunt, & ad prædictum pertinẽt de ſignis apparituris in Sole, Luna, & Stellis, quorum crebriora & ſtupenda magis, ſub vltimam mundi ætatẽ, Chriſtus haud dubie euentura denunciat.

Sub quo ſit genere diuinationum reponendum τὸ μετεωρολογικὸν: *id eſt, diuinatrix prædictio ex iis, quæ in aere cernuntur*, definiendum reſtat. Phyſicũ eſſe nemo inficiabitur, cum ex cauſis, de effectibus; ex ſignis, de ſignificatis ac præmonſtratis euentibus ceu ratiocinetur.

Meteorologia ad quod diuinationum genus referenda.

De ventorum effectibus, quos experientia notare didicerunt etiam imperiti, eruditè diſſerit Ariſtoteles in Problematis.

Quantum Medico contulerit, ad præuidendos publicè graſſaturos morbos, arteque prohibendos & amoliendos, aut, ſi prohiberi nequeant, meditãdam aptam curationem, vel iudicandas corporum cõſtitutiones, aut τὰ ἔνδημα vocata νοσήματα, & σποραδικά: *id eſt, morbos patrios ſeu vernaculos & qui ſparſim inuadunt*, cognoſcenda, prænoſſe tempeſtatum ventorumque appulſus, naturas, effectiones, ad loca quæuis congruentias, ſæpe & monet, & reipſa declarat Hippocrates.

Sed de illis ambigitur Meteoris, quæ ſigna tantum ſunt, cum non ſemper ſignificatorum cauſæ conſpiciantur: vtrũ Phyſicorum cenſeri ſignorum nomine debeant. Colorationes nubium, vaporum, luminum, ſtellarum, atq; earundem ſcintillationes, vel occultationes, & figurati colores; vt Irides, areæ, euidentes habent ſuarum deſignationum rationes. Etenim illis annexa cohærens cauſis, quæ, vel deſignatos effectus, vi ſua moliũtur ac perficiunt, vel illis materiam præbent, aëriſq; referunt conſtitutionẽ, &, an is, vel purus ſit ac quàm minimum halituoſus, vel halitibus abundet, iiſq; aut raris, tenuibus, diſperſis, fluctuantibus, leuibus, fumoſis aut denſis, craſſis, confertis, humidis, aut mixtis.

Solis orientis & occidentis color notat certas tempestates.

Cur Sol purus oriens & non feruens, serenum diem nunciet, pallidus hybernam grandinem: Cur, si ante exorientem eum nubes rubescant, ventos: si nigræ rubentibus interueniant, pluuias: si occidentis atq; orientis nubes pariter rubeant, ciere pluuias iudicentur: Cur, si circa occidentem rubescant nubes, serenitatem futuræ diei spondeant: Cur, si vna Lunam area cingat, eaq; sit pura, & paulatim dilabatur atq; euanescat, serenitatem: si duæ aut plures, vnaué impura, hyemes: atq; has, cum ventorum turbulentia, si & subrubeant, & pluribus in locis rumpantur: cum niue, si quasi perruptæ appareant: sæuiora omnia, ac difficiliora præsagiant, si caliginosæ sint, ac spissæ: quæq; sunt eiusmodi à Plinio recitata, Ptolemæo, & Arato, manifestum est. Adesse enim copiam materiæ idoneæ & sufficientis talibus ciendis tempestatibus, declarant.

Quarta luna quare reliquorum dierum tempestatem notet.

Neq; illud obscurum, cur quarta Luna Vergilio, tertia & quarta Arato, secuturam reliquis diebus tempestatem prænotet atq; explicet: Nimirum, quod recens à coniunctione prodiens, alterutro fere horum dierũ primo sese conspiciendam præbet, exili adhuc, & in cornua curuato lumine. Etsi enim primo quandoq;, quandoq; & secundo à coitu die, sese emersam proferat: frequentissime tamen tertio demum enititur. & euidentissime hoc ipso, aut quarto cernitur.

Si ergo tunc tenue adhuc, & minutum Lunæ iubar nitet, puro lumine: & vacare aërem superfluis halitibus, & stellarum positus serenare aërem, discussis iis: quos terra exhalat, vaporibus, minimumq; halituum edere: Si rubet, affluere copiam illorum? undẽ siccis ac leuibus aspirationibus: Si nigricat, coire plurimos vapores, ac consistere in nubium crassitiem: Si pallet, vaporum copiam, qui in pluuias densantur: Si rutilat, ceu nigricans purpura mixtorum vaporum congeriẽ in aëre, & vim stellarũ colligentium, fouentium, & augentium talem materiam, denotat. His conuenienter afficitur aëris cõstitutio, reliquis diebus. Neq; enim vno momento, quicquid est vaporum, aut cogitur, aut dissoluitur, aut cõsumitur in pluuias, ventos, vel incendia: sed, & durat longiore tempore, & alitur atq; instauratur, si deficiat, stellarum vi, quarum idonei positus collectionem vaporum semper præcedunt.

Cur procellosi vẽtorum flatus, & insolitum tumultuantes,

tes, aut impetuosæ pluuiæ, aut terræ concussiones, aquarumve exæstuationes & effluxus, hominum generi portendant, præter clades, quæ inferunt, alia maiora damna & discrimina: Cur παρήλια aut παρασέληνα: *Solem aut lunam referentes imagines*, vel cōcertationes de primatu in Eccesiis & Imperiis, vel, ad turbandū publicum statum, contractas societates insinuent, obscurius est, & explicatu difficilius; præsertim, cum sit anceps ac dubium, originene naturæ prouenerint à Physicis excitata causis, an sint diuinitus immissa, vel artificio confecta ac producta Diaboli. Quod & denuncient & apportent mala, nostris edocti malis nouimus.

Aquarum significata vox cœlestis interpretatur.

Cur pestem, annonę caritatem, perniciem frugum, aliaq; huiusmodi, & aquæ, & cetera designent, conspicuū est. Suffocant, aut alluuione exterunt semina, enecant, in floribus fructuum, hoc, quod est κάρπιμον, *fructiferum*, vel decutiunt, aut flores, aut præcoces fructus, strangulant segetem, fœcūditatem terræ exhauriunt, efficiunt putrefactiones magnas, aut has à stellis excitatas, aliisve causis consequuntur.

At bella, seditiones, irruptiones hostiū externorū, cædes, aut quosuis Tragicos motus, si immittuntur diuinitus, ideo pręsagiunt, quod his, destatutis & iam ingruentibus pœnis commonefieri homines, Deus vult, vt aliqui conuertantur.

Si à causis cientur naturalibus, sed de coniunctis viribus validius auctis: ipsę eadem causæ pariunt, quæ hi effectus designant. Si autor eorum Diabolus est: aut præuisa, atque impendentia humano generi pericula his præcinit, vt plus cruciet, calamitatibus cumulatis, & formidine iniecta: aut secuturum nihil præmonstrans, tantum hoc agit, vt corpora lædat hominum, & sustentandis illis, tuendisque necessaria inuertat ac perimat.

In Pareliorum spectaculo, Sol regum gerit personam, eorumve, qui præsunt: Cuius, vt & nitori insidiantur, & splendorem imitantur, atque vsurpant asciticio fuco Parelia: ita eos adumbrant, qui regna affectant, & principatus, eosq; ad sese, detrusis legitimis dominis, transferre annituntur. Qui accedunt circuli, & circulorum colorationes, artes & machinationes, quibus, & struunt quod moliuntur, & ornant, atq; excusant, referunt. *Pareliorum significata.*

Sed cum reddi ratio omnium, quæ fiunt, quæq; à Physicis indicantur signis, nequeat, vbi ratio deficit, consentientis experientiæ testimoniis insistere ac niti satis est; quæ vice demonstrationis sunt.

Nec abiiciendum ideo *τὸ μετεωρολογικὸν: id est, diuinatio ex iis, quæ visuntur in aere*, quod qualia quæuis insueta raraque in specie adferant, non pernoscit ac perspicit. Etenim non eruere ea omnia, ac peruestigare humana mens, quę assidue oculis obuersantur, & certa consistunt lege, potest: quanto minus insolite, noueq; accidẽtium casuum, aut perscrutabitur causas, aut prospiciet fines atq; effectiones: nec præsciri Deus omnia voluit. Satis est de his nosse, quod nec irrita sint, nec *ἄσημα, expertia significatorum.*

DE ILLIS SPECIEBVS, *τοῦ φυσιολογικοῦ, diuinationis ex naturæ consideratione, quas φυσιογνωμονικὴν, μετωποσκοπικὸν, & χειροσκοπικὸν, notitiam & considerationem naturæ, ad diuinationem ex facie seu fronte hominum, prædictionem ex inspectis manibus, vocant.*

VT notarum, signorumque, in corpore humano sensibus subiectorum plura sunt, ac diuersa genera: sic artium, quæ illa cõsiderant, æstimant, atq; interpretantur, nõ vnũ genus. Aliæ notæ integram aut effectã valetudinem referunt, ac declarant. Alię congenitam toti corpori, vel pręcipuis partibus temperiem, naturæq; robur ac firmitatem, vel languorem atq; imbecillitatem detegũt. Aliæ insitas, à prima origine, inflexiones, propẽsionesq;, ad certa morum, actionũ, studiorum, affectuũ genera, vel abditos animorum sensus, affectionesq;, & à natura constitutiones ac cõformationes, arguunt, & ceu aperiunt ac produnt. Aliæ, naturę ductus atq; impulsus, ad felices euentus, ac prosperos, aut contrarios, præsensionesve, & vim futuri præsagam patefaciũt

Plura genera artium Physiologicarum.

Singu-

singularũ conditio peculiaris ac propria. Σημειωτικὴ, *cõiectatio ex signis*, quam absoluimus antea, sanitatis, aut inualetudinis signa pensitat & examinat, & de tēperie totius, ac partium singularium iudicium fert, ac sententiam ὀνειροπολία, *somniorũ interpretatio*, præsagientia declarat somnia, & quæ illa vaticinentur, scrutari studet, atq; explanare. De animorum moribus, constitutione, atq; inclinatione, coniecturam facit, ex notis exterioribus, in toto corpore, & singulis partibus, φυσιογνωμοσύνη seu φυσιογνωμονία *natura notitia & consideratio*: Ex vultu habituve faciei, μετωποσκοπικὸν, *diuinatio ex inspecta fronte*. De corporum firma solidaq; compagine & fabrica exquisite coagmentata, aut imbecilliore & dissolutiore, deque naturis interiorum partium & animi affectionibus, ac propensione & procliuitate ad aliquã rē, χειροσκοπικὸν, seu χειρομαντεία, *diuinatio ex inspectis manibus*: ex linearum positu, ductibus, permixtionibus, atque incisuris in manu interiore.

Ergo τῆς φυσιογνωμονίας, *physiognomonia*, velut pars est τὸ μετωποσκοπικὸν, *frontis cõsideratio*. Huic enim sola facies, illi totum est corpus propositum, in quod, tanquã ὑποκείμενον, *subiectum*, intuetur. Vtrisq; finis idem, nimirũ diuinare ex sensu perceptis indiciis, de insitis à natura affectionibus.

Definitio Physiognomoniæ.

Φυσιογνωμονία vero (vt ab Aristotele definitur) ἐστὶ περὶ τὰ φυσικὰ παθήματα τῶν ἐν τῇ διανοίᾳ, καὶ τῶν ἐπικτήτων, ὅσα παραγινόμενα μεθίστησι τῶν σημείων τῶν φυσιογνωμονουμένων: id est, Physiognomonia considerat naturales animæ affectiones, &, quæ interueniunt, ac Physiognomica signa mutant, accidentia.

Plato tres facit distinctas animas; Aristoteles vnã.

In hac definitione primum obseruandum, Aristotelem, τῆς διανοίας voce notare animam, quã ipse recte vnam facit in homine, comprehendentem & regentem vires ceteras secus, quam Plato, qui tres specie distinctas animas constituit, locis etiam seclusas, λογιστικὸν seu ἡγεμονικὸν, *rationale seu principē* in cerebro; θυμοειδὲς, *irascibilē*, in corde; ἐπιθυμητικὸν, *concupiscibilem*, in epate reponens. Eas Aristoteles vni animæ, tanquam δυνάμεις, *vires seu facultates*, subiicit atq; includit, scilicet vt vniuersarum ἐνεργείας *functiones*, expediat vna, diuersorum organorum corporis vsu & ministerio.

Hoc ergo vult Aristoteles, Physiognomoniam, ex signis

Physiognomonicis (quæ qualia sint, exponemus) æstimare ac constituere, de affectionibus naturalibus harum trium præcipuarum virium, quibus humanum administratur ac dispensatur corpus, deq; ascititiis & acquisitis, aut consuetudine contractis, quæ naturales, aut frangunt, vel emolliunt, vel limant, poliuntq;, aut exasperant, & acuunt, aut prorsus immutant atq; abolent.

Signa physiognomonica.

Signa, quorum indicio ductuq; perducimur, ad cognitionem, affectionum ex oculis absconditarum, commemorat Aristoteles, inquiens: Ἔκ τε γὰρ τῶν κινήσεων φυσιογνωμονοῦσι, καὶ ἐκ τῶν σχημάτων καὶ ἐκ τῶν χρωμάτων, καὶ ἐκ τῶν ἠθῶν, τῶν ἐπὶ τοῦ προσώπου ἐμφαινομένων, καὶ ἐκ τῆς λειότητος, καὶ ἐκ τῆς φωνῆς, καὶ ἐκ τῆς σαρκός, καὶ ἐκ τῶν μερῶν, καὶ τοῦ τύπου ὅλου τοῦ σώματος: καθόλου μὲν οὖν τοιαῦτά ἐστιν, ἃ λέγουσιν οἱ φυσιογνώμονες περὶ ὅλων τῶν γενῶν σημεῖα: *id est, Nam, & ex motibus de natura cuiusq;, & ingenio coniectant, & ex figuris, tum ex coloribus, & ex moribus, qui in facie apparent, & ex leuitate, & ex voce, & ex carne, & ex partibus, & effigie totius corporis. Ac sunt in vniuersum huiusmodi, quæ dicunt physiognomones de vniuersis generibus signa.*

Horum, in natura originem & fontes vt demonstremus, necesse est, si Physiognomoniam, Physicarum diuinationum catalogo inserere volumus, in quo quidem ipsa sibi iure locum vendicat.

Ordo formationis membrorum in fœtu.

Corporum enim nostrorum origo est, ex iunctis seminibus maris & fœminæ, quibus accedit sanguis menstruus, attractus ex prægnante per κοτυληδόνας, *orificia vasorum vteri.* Ex his tanquam materia, vis διαπλαστική, *formatrix*, quæ natura seminibus inest, hanc scilicet excitante matrice, vt loco natiuo, excipiendisque, vegetandis, ac fouendis seminibus comparato, format ordine membra principalia, initio epar, ex sanguine substantia mediocri, sed intextis ex semine venarum plurimis riuulis: deinde cor, ex spissiore ac compactiore sanguine, implicito varie surculis innumeris tenuissimarum fibrarum: vltimò cerebrum, ex nobilissima seminum parte, & plena spirituum: & simul attexit administrantia his membra alia ex sanguine, ex seminibus alia.

Absolutis singulis, circumdat ceu caueas & domicilia, quæ, magnitudine, figura, exteriorum partium his insitarũ positu, specie & quantitate, principalibus illis adaptat; cordi tho-

di thoracem ac vicina: cerebro caput cum iis, quas complectitur, partibus: & totum exteriorem corporis & cutis ambitum tingit colore, ex iis propagato humoribus, ex quibus præcipuè sunt partes conflatæ.

Si ergo, & iusta est materiæ proportio, mole conueniens, copiaq;, ac qualitatibus, & vrget vis διαπλαστική, *formatrix* rectè temperat ac conformat principalia membra, iisque mox accommodat & configurat exteriora domicilia, quæque illis inhærent partes: Vnde & συμμετρίαν, *proportionem concinnam*, inter se congruentem, ac venustam, & concinnam, debitamque magnitudinem, figuram, collocationem, & colorem floridum adipiscuntur.

Origo seu fons signorũ Physiognomonicorum.

Rursus, si aut materiæ, aut suo vitio, vis διαπλαστική aberrat in conformatione membrorũ principalium: mox deprauat exteriora quoq;. Ita, quæ in conspicuo ambitu trium distinctorum, ceu conclauium corporis visuntur notæ, magnitudinis, figurarum, positus, colorum, qualitatum primarum & secundarum. quibus lenitatem, asperitatem, duritiem, mollitiem, & quicquid est huiusmodi, complector, itemque carnis: ipsarum quæ intus latent, partium temperiem exprimunt, ac constitutionem natiuam, εὔκρατον, καὶ σύμμετρον, *benè temperatam ac commensuratam*, si ipsæ, σύμμετροι, *proportione membrorum concinnæ*, sunt: δύσκρατον, καὶ ἀσύμμετρον, *malè temperatam ac inconcinnam*, si ἀσύμμετροι, *non debita congruentes proportione*.

At verò, quam quæuis ostendant, notæ in specie, ratio docet, comprobat experientia, & petantur exempla ex libris τῶν φυσιογνωμόνων, *peritorum diuinationis ex habitu corporis*. Nobis enim non singulas eorum percensere regulas, & singularum exquirere causas: sed primos & generales signorum fontes commonstrare, statutum est, ex quibus deriuare riuulos, non magni laboris est.

Porrò, temperie partium edi ac perfici actiones, multis in locis Galenus: corporum temperamentis, atque inprimis trium præcipuorum membrorum, cerebri, cordis, & epatis, congruere animorum mores, in eo libello demonstrat, qui inscribitur, Animi mores sequuntur temperamenta corporum.

Ergo temperamentis cognitis de prioribus notis, mox & actionum innotescet natura, an perfectæ sint, & conuenientes, an verò languidæ, vel deprauatæ, & ingeniorum, judicii, morum, affectuum perspicietur conditio, & vicissim certiora dant indicia, de partium temperamentis, viribus, affectionibus naturalibus, inclinationibus. actiones singularum de cerebro, ingenii fonte, & corde, exteriorum interiorumque sensuum, & corporis motiones, gestus, incessus, agitationes membrorum, affectus subiti, iique characteres, quos in oculis, fronte, & toto vultu natura effinxit, interioribus consentientes, qui ad ipsas animi sese inflectunt, accommodant, & mutant affectiones, & animi sensus, motus, cogitata, machinationes, proferunt, mirando naturæ consensu.

Signa Physiognomonica certiora.

Oratio mentis character. Cibi, potus, & Venereorum consuetudo, & quicquid est huiusmodi in vita, morum, atq; actionum. Hæc vt nascuntur ex tribus præcipuis in homine potentiis, ita earum adeò exactè naturam, ceu pingunt, & contuendam oculis exhibent, vt raró fallant. Quare & hæc morum indicia ceteris Aristoteles præfert: inquit enim, ἰσχυρότερα δ' ἐστι τῶν ἐπὶ τοῖς μέρεσιν σημείων ἐστί, τὰ ἐν τοῖς ἤθεσι, τοῖς ἐν τοῖς ἐπιφαινομένοις λαμβανόμενα, καὶ κατὰ τὰς κινήσεις, καὶ τὰ σχήματα: *i.e. euidentiora autem ex signis, quæ sunt in partibus corporis, morum sunt indicia, quæ apparent ex motibus & figuris.*

Sed cum multum referat, ad quæ quis studiorum genera, ad quam viuendi rationem sit assuefactus, quove modo sit informatus à teneris: prudenter Aristoteles πρὸς τὰ φυσικὰ παθήματα, *ad naturales affectiones*, adiungit τὰ ἐπίκτητα *ascititas siue acquisitas*. Nam & disciplina, cum næui à natura insiti eluuntur, aut corriguntur, aut retunduntur: tum, quæ eadem natura adiumenta largita est, augentur ac roborantur: etsi quæ corpori forinsecus impressa sunt lineamenta, exteri & amoueri nequeunt: &, consuetudine contracta ac durata, tam pertinaciter sæpe infiguntur atque insidunt, vt, ceu suppressis & obscuratis naturalibus, sola emineant ac dominentur: & consilio, arte, ac simulatione ascitis, naturæ indicia tegi possunt, atque occultari.

Zopyrus physiognomon.

Zopyrum Physiognomonē legimus, Socratem, cum habitum corporis inspexisset, stupidum pronunciasse, & bardum,

dum, quòd iugula concaua non haberet, obstructas eas partes, atque obturatas esse dixit, addidit etiam mulierosum: in quo, Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse, cum in eo nihil horum obseruatum esset. Nam, & errata naturæ emendarat, &, ex naturalibus caussis, nata vitia edomuerat ac compresserat voluntate, studio, ac disciplina, ad eum modum, vt nemo vnquam in eo vllum eorum vestigium viderit.

Nouimus ipsi quosdam simulationum artifices, qui, cum res poscit, exuere naturam pristinam, & assumere nouam, eamque, tanta fingere calliditate queunt, vt connatam quis non ascitam esse putaret.

Ceterum cum hæc, aut consuetudine acquisita, aut consilio suscepta, impediant iudicia de naturalibus: rectè monet Aristoteles, ne, ex vno signo, quicquam temerè quis affirmet, sed, inquisitis collatisque pluribus, exploret, quæ consentiant, quæ discrepent, quæ idem arguant, quæ contrarium declarent. Si omnia, vel plurima vni significato suffragentur, certius pronunciari posse: Si vnius duorumve monitis cetera refragentur, cohibendam esse assertionem. ὅλως τὸ ἐνὶ μὲν πιστεύειν τῶν σημείων εὔηθες· ὅταν δὲ πλείω συμφωνοῦντα καθ' ἑνὸς λάβῃ, μᾶλλον ἤδη κατὰ τὸ εἰκὸς αὐτις ὑπολαμβάνοι ἀληθῆ εἶναι τὰ σημεῖα: *id est, Omnino vni quidem signo fidem tribuere, stultum est: si autem plura conueniant, ad vnius cuiusdam rei significationem, magis iam consentaneum fuerit autumare, signa illa vera esse.*

In Physiognomonia plura signa inter se conferenda.

Verùm hæc ad diuinationes ipsas pertinent. Nobis satis sit ostendisse signa φυσιογνωμονικά, *quæ ex naturæ notitia & consideratione depromuntur*, non commentitia esse: sed & formari vi seminali, & nasci ex natura partium iam formatarum, atq; idcirco ipsam φυσιογνωμοσύνην, *naturæ notitiam & consideratione* inter diuinationes Physicas, iure collocari.

Extant de hac, præter Aristotelis scripta, Polemonis etiam, & Adamantii Sophistæ, vsu, & obseruationibus comprehensæ præceptiones.

DE CHIROMANTIA.

Chiromantia.

EIVSDEM cum Physiognomonia sunt generis τὰ χειροσκοπικὰ οἰωνίσματα, id est, vaticinia, de internæ manus constituta ac prodita characteribus, de quibus libros apud Græcos feruntur composuisse Helenus quispiam Syracusius, & versibus Eumolpus. Horum fontes & subjecta declarabimus propius.

Partes manus.

Manum Græci χεῖρα nominatam distribuunt in partes tres distinctas, βραχίονα, πῆχυν, & ἀκρόχειρα, vel ἄκραν χεῖρα, id est, brachium seu humerum, (sic enim Celsus vocat) cubitum, & extremam manum. Hæc vbi cubitus desinit incipiens, ad extremum digitorum vsq; protenditur, & tres rursus habet distinctas partes. Earum prima, quæ octo ossiculis, duplici dispositis ordine, & cartilaginum, ac ligamentorum interuentu, arctissimè connexis, cubito coarticulatur, καρπὸς Græcis, brachiale Latinis dicitur. Reliquum omne à brachiali, ad finem vsq; explicatæ manus παλάμην, id est, palmam nominant: Cuius ea pars, quæ quinq; ossibus brachiali coagmentata, ad radices digitorum vsque pertingit, μετακάρπιον Græcis, postbrachiale Latinis nuncupatur, huic prima digitorum committuntur internodia, his secunda, secundis tertia. Græcis ea σκυταλίδες, φάλαγγες, & φαλάγγια, *scuticulæ, perticæ, perticulæ*, dicuntur.

Media igitur extremæ manus pars, cui postbrachiali nomen, ex ossibus constructa quinq;, foris gibbis, intus simis aliquantulũ, atq; incuruis, carneq;, & cute tectis, quibus plurimi venarum, arteriarum, neruorum, chordarum, articulos digitorum mouentium, surculi subtenduntur atque implicantur, vario ac multiplici contextu: acquirit figuram intus, cauam, foris connexam.

Chiromantiæ subiectũ.

Cauæ regionis, quæ verum est τῆς χειρομαντείας, *diuinationis è manibus*, ac propriũ ὑποκείμενον, *subiectum*, fabrica talis est. Ex apice interioris tuberculi humeri ad ἀγκῶνα, *cubitũ*, enascitur musculus, capite statim ab exortu carnoso, crassoq; & nerueo, qui, inter initia, ceu sese diducens latius, & versus vlnæ radiiq; prorepens medium, rursusq; in arctum coactus, & rotu-

Fabrica manus interioris.

& rotundum, vbi brachiale attigit, finditur in quatuor ramos, carnoſos quidem, ſed progreſſu in nerueam duritiem, quæ tendinum eſt, graciléſcentes, & ad angulos inuicem acutos cohærentes, qui, communi veſtiti ac deuincti inter ſe membrana, eaq; tenui & mucoſa, ſub cute ſenſim per brachiale, ad ſecunda quatuor digitorum feruntur internodia.

Ex eodem principio, ſed decliuiore ſede alius prodit muſculus exquiſitè carnoſus & teres, qui, vltra medium cubiti progreſſus contractusque aliquantulum, vt prior, in quatuor dirimitur carnoſa ſegmenta. Hæc, ante brachiale, in teretes degenerant tendines qui primi tendinibus ſubjecti, eoque poſitu, per totum poſtbrachiale exporrecti, ante internodia ſecunda, perforatis eminentioribus alterius muſculi tendinibus, ad poſtrema digitorum internodia, excurrunt. Tendinibus his in poſtbrachiali intexuntur muſculi, qui digitos ceteros pollici adducunt.

Tertius alius vlnę ea propagatus ſede, qua radii illi tuberculum, ſinu peculiari admittit & complectitur, atq;, ſecundum radii ſitum, productus circa brachiale, in teretem cogitur, & finitur tendinem, qui peculiari obtectus membrana, in tertium pollicis contendit & defigitur articulum.

Præter hos alii tredecim internam manum intexunt muſculi, quorum, ad primos quinque digitorum articulos ſingulos, ſinguli vtrinque affiguntur: tres vero, ceu è tranſuerſo, ex vola, qua, qui pollici ſubiacet thorus, circulari linea circumſcribitur, educti in ſecundum inſeruntur pollicis internodium. Ex prioribus ducem, octo qui quatuor ſeruiunt digitis, ſtatà eos adeunt, ſecundum poſtbrachialis longitudinem, omni propemodum ex parte, carnei & poſtbrachialis oſſibus connati. Implantantur autem lateribus, in interna ſede oſſium.

Duo pollici additi inæquales magnitudine (amplior eſt enim multò ſuperior, & eminentior altero ſubtus occultato) à ligamento brachialis *ἐγκαρσίῳ*, *tranſuerſo*, expanſi, primo pollicis oſſi, interna regione attenduntur. Rurſus à quarto brachialis oſſe procedit muſculus, muris ſeu lacertæ figuram eleganter exprimens, toto ductu carneus. Hic à brachiali, per imam internæ manus ſedem, ad minimum protenſus digitum, externo lateri primi oſſis digiti minoris annaſcitur.

Toti verò propemodum depili nudæq; manus cuti mu-ſculus quidam ſubſternitur, qui, neruoſo teretique princi-pio, ex apice tuberis humeri interioris prodiens, atq; duo-bus brachiale flectentibus muſculis, ex eodemque propa-gatis initio, medius incumbens atque annatus, ventrem im-pensè carnoſum craſſumq; adipiſcitur: vbi verò ad medium cubiti acceſſit, rurſus gracileſcens in tendinem, ceu ex tere-ti aliquantulum depreſſum coit. Hic ad radicem brachialis ſenſim ſeſe explicans, ſummæ manus cuti, ad extremam vſque digitorum aciem, affigitur fibroſorum nexuum in-textu, adeò validè arcteque, vt difficulter à cute, vel noua-cula acutiore ſeparari poſſit. Non toti tamen internæ ma-nus cuti ſubducitur, verùm per os muſculos, quorum, ex v-na parte, aliqui ad radices pollicis conſiſtunt, ex altera vnus, ad minimum digitum fertur. ſub ipſa cute medius incedit, nihil fibrarum obductæ his muſculis cuti impertiens: ad vo-lam accedens dilateſcit, & reliquam cutem totam ſubiens conduplicat.

Intra hunc tendinem & cutem, carnea continetur ſub-ſtantia, ſubalbida, duriori, neruoſoque adipi ſimilis, vena-rum, neruorumque ad cutem tendentium ſurculis confer-ta. Hæc, eminentioribus oſſium proceſſibus, ad radices di-gitorum, qua internodia prima digitorum oſſibus poſtbra-chialis iunguntur, eleuata in altum: diſtinctas ibi quatuor eminentias, ceu toros conſtituit, lineis ſeu inciſuris di-remtas.

Ex hac ſtructura, ratio patet figuræ & inæqualitatis in-ternæ manus, linearumque, in ſumma cute apparentium. In medio cauitas viſitur, eam circumquaque, ceu monticu-li ſepiunt ac circumdant. In tales toros ſeu puluinos, neceſ-ſariò aſſurgunt atque attolluntur extremi internæ manus limites, ob inſtratos oſſibus muſculos, & carni tendinique intextas carneas fibras. Carneam molem pollici attenſam præcipuè duo, qui primum mouent internodium, muſculi cum eo, qui pollicem abducit à ceteris, conſtituunt: vocatur ea θέναρ, *interius pulpa manus*, παρὰ τὸ θείνειν, id eſt, feriendo vt placet Etymologis, & στῆθος ἀντίχειρος. *pectus pollicis*, Lati-nis χειρονόμοις, *manuum inſpector.* b. Mons pollicis. Decliuior eius pars linea recurua definitur, quæ à radice indicis orta, q

(qui locus μετὰ τὸ θέναρ, *post planitiem manus*, dicitur,) curuoque ambitu circumscripta, in planitiem versus καρπὸν, *brachiale*, definit. Lineæ nomen est, ex veteri instituto τῶν χειρομάντων χρονικὴ *chiromantarum temporalis*.

Ex altera internæ manus parte, versus imum terminum, è regione huius tumuli, alius eminet torus, depressior priore, quem, qui minimum digitum petit, musculus exaggerat. Vocatur is αὔδηρον, quod significat quiddam velut exaggeratum, vt in ripis & sulcis cernitur, & στῆθος χειρὸς, *pectus manus*.

Interstitium vtrorumque planis, intra montes duos, vallibus simile, μεταστήθιον, *cauum manus*, est. Qui ad digitorum radices, ceu congesti continent colles, interuallo triplici, vno Græcis nomine ὑποθέναρ dicuntur, quasi minutum θέναρ, *thenar*.

Linea, quæ in pluribus manibus τῇ χρονικῇ, *temporum lineæ*, principio, coniuncta sub radice indicis, inde procedit deorsum, versus cauam manum, & planitiem veteribus χειροσκόποις, *manuum inspectoribus*, est ζωηφόρος, id est, vitifera. Vbi initia harum iunguntur, συναφὴ est, id est connexio. In media manu, triquetram ambæ efformant figuram, cui τριγώνου *trianguli*, nomen inditum. Supra ζωηφόρον, *vitiferam*, monticolis seu tuberculis trium digitorum, (nam indicis tuberculum hæc fere non ambit) subiecta ἀναγκαῖα, *necessaria*, Latini vocarunt mediam naturalem. Ea, cum ζωηφόρῳ *vitifera*, quadratum effingit: itaque ille locus τετράγωνον, *quadratum* dicitur.

Monticulis his inclusum in manu media, & instar vallium profundum, κοῖλον χειρὸς, id est, cauum manus, & κοτύλη, *vola*, appellatum.

Lineæ γραμμαὶ & τομαὶ, id est, lineæ & incisuræ dicuntur. Earum conformatio, in summa cute, necessario musculorum exortus, circumscriptiones, ac limites, insertiones, coalitus, & cōnexiones, membranarum circumductiones, fibrarum colligantium nexus, tendinum distributiones & ductus consequitur, cum pertinaciter ipsa, contiguis & sibi subiectis partibus cohærescat, sitque omnium, in toto corpore partium, vel sola exquisitissime temperata, adeo vt ad exactissimum temperamentum, ponderis, quo κατὰ τὴν δεξιὰ-

μηδικὴν ἀναλογίαν, *secundum proportionem arithmeticam*, æstimatur, accedat proximè. Ergo afficitur facilimè proq; subiectarum partium conditione, externa variat speciem, cum vbi subtus diuersa, aut iunguntur, aut discedunt corpora, velut in canaliculos cauos subsidens, promtissimè fissuris illis, rimisve, aut nexibus sese insinuat atq; ingerit.

Planeta monticulis in manu attributi.

Recentiores χειροσκόποι, *manuum inspectores*, tum monticulis singulis præficiunt Planetas, & de characteribus illis impressis, ea pronunciant, quæ sunt naturæ Planetarum: tum plures notant lineas, alio discrimine, quàm veteres. Pollicis tumulo Martem alii, alii Venerem imponunt. Sub indice Iouem, sub medio Saturnum: sub annulari Solem, sub auriculari Venerem, alii Mercurium collocant: τὸ τῆς χειρὸς στῆθος ἢ αὐξηθὲν, *pectus siue montem manus exaggeratum*, quod ipsis est tuberculum manus ferientis, Lunæ dedicant: Trigonum seu triangulum, in vola, Marti alii, alii Mercurio assignant.

Differentia linearum in manu.

Lineas partiuntur bifariam, in principales, & minus principales. Vtrarumque differentiarum quinque species faciunt. Principales ab ipsis numerantur: καρδιακὴ seu vitalis: ἡπατικὴ seu media naturalis: κεφαλικὴ seu capitis linea: Thoralis, seu mensalis, seu media: Discriminalis, seu restricta, seu Draconis cauda.

Καρδιακὴ, *cardiaca*, pollicis montem includit & complectitur, ἡπατικὴ, *hepatica*, sub radice indicis, ab eodem cum Cardiaca principio exordiens, in mediam manum descendit. Cephalica, ad tuberculum ferientis vtiq; aptata trigoni figuram complet. Thoralis ab eo, quod indici & medio intercedit spacio, ferè ordiens, tuberculis trium digitorum medii, annularis, & auricularis, obliquè deorsum & transuersim procedens subtenditur, dirimensq; ad radicem minimi elatiorem eius thorum à tuberculo ferientis, in extremam manum, versus exteriora finitur. Restricta ad juncturam τοῦ καρπῷ καὶ μετακαρπίου, *brachialis & postbrachialis*, descendentes terminat lineas, & finit τὸ ὑποκείμενον, *subiectum*, artis.

Minus principales censentur, Via Solis, Via lactea, Via combusta, Cingulum Veneris, Linea Martis. Via Solis, à tuberculo annularis, cui Sol præsidet, de χειρομαντεῖαι, *diuinantium*

tium ex manibus, decreto, rectè deorsum in cauitatem protenditur. Lactea, à discriminali, sursum, secundum tuberculum ferientis porrigitur. Combusta, per medium volæ triangulum enitens conscendit sursum, in tuberculum medii, aut, priusquam eò pertingit, deficit. Eadem, si integra fuerit, & non intercisa, Saturnia vocatur, quod tunc Saturno addictum collem occupat.

Cingulum Veneris, hemicyclii figura, ab interstitio indicis & medii, per Saturni collem, ad medii & annularis interuallum vsq; obtenditur.

Linea Martis, in pollicis eminentia, vitali lineæ παράλληλος, *ex altera parte respondens*, est.

Vocantur hæ minus principales, quòd, nec omnium manibus insunt, nec ita conspicuæ existunt, cum adsunt: & significatis multum cedunt illis principalibus, quæ, quòd euidenter in omnium comparent manibus, etsi specie variant & significata non obscura habent, hanc apud artifices meruerunt cognominationem.

Præter lineas hasce, reperiuntur pænè, in singulis collibus, & alii characteres, à natura artium formatrice, ex minutarum linearum segmentis & ductibus variè positis, & commixtis inter sese, variis figurati speciebus, quorum insigniores notarunt atque explicarunt artifices: Singulas enim exquirere & persequi formarum differentias, curiosorum esset hominum, non naturæ vestigia, sed suas sectantium opiniones, cum illæ pænè, in singulis varient subiectis: De his consulantur libri autorum.

Signa ergo, ex quibus, de compage corporum, deq; præcipuorum membrorum constitutione, & moribus animi, propensionibusque, atque euentutis in vita casibus, tanquam oracula promunt χειροσκόποι, *contemplatores manuum*, sunt incisuræ internæ manus conspectiores, tum in monticulis, ex lineis exilioribus & tenuioribus constituti characteres. An præstent hoc, quod de illis spondent & affirmant artifices, videndum. *Signa chiromantiæ.*

Variant, vt dixi, pænè in singulorum manibus plus minusve, non specie, quæ in omnibus eadem est, sed accidentibus. Aut enim expressæ, amplæ, profundæ, in longum, tractu continuo productæ sunt, rubentque, vel liuent, vel pal- *Discrimina linearum in manu.*

lent, vel nigricant, vel alium præ se ferunt colorem: aut contrà obscuræ sunt, minutæ, mutilæ, interruptæ, in fibras & capillamenta tenuia sparsæ, concisæ, plus in aliis, in aliis minus. Præterea cum ipsis sese corporibus proferunt, etsi in tenellis infantum manibus ferè, rugarum copia obscurantur, præsertim quæ natura exiliores sunt: certoque durant tempore, &, ætate ingrauescente, sensim attenuantur, tandemque à siccitate, cute densa, &, ceu compage membrorum laxata, euanescunt, velut extritæ, aut obliteratæ: denique vehementioribus morbis, aut abolentur, aut comminuuntur, adeò vt sensum fugiant.

Lineas in manu non fortuitò fieri.

Ergo, cum tot formentur discriminibus, non (vt ita dicam) specificis, sed accidentariis, statisque ac certis oriantur & intereant temporibus, & cum naturis corporum commutentur, absolutis iis emergant, vigentibus niteant, marcescentibus extabescant, vergentibus ad interitum exolescant, ægritudine oppressis afficiantur: non temerè existunt, aut fortuitò, sed à natura ceu insculpuntur cuti tunc, cum hæc musculis tendinibusque eorundem postbrachiali extorrectus arctissimè obducitur & coaptatur, ad eum modum, vt fissuris subiectarum partium, & coalitibus exquisitè incumbat, congruat, atq; inhærescat.

Nec tam statis, fixis, & permanentibus, vlla alia pars corporis est consignata lineis, à primo statim exortu, illis exceptis, quæ, vel ad articulos digitorum his inflexis, cutis corrugationem insequuntur, vel in imo & concauo pedis conspiciuntur, præter internam manum, cum ea sit omnium partium *ἀναρθροτάτη*, *maximè carens articulis.*

Vsus linearũ in manu.

Fortasse dicet quispiam, ideo incisos, canalium instar, aut sulcorum, ductus illos, vt, cum omni penitus careat articulo *μετακάρπιον*, *postbrachiale*, & creberrimis agitentur ac diuersissimis motibus digiti, manu compressa, inflexis, contractis inter sese, pollice admotis, aut in obliquum contortis digitis, cutis interna promtissimè cogatur, colligaturque in plicas, cedentibus in sese fissuris, ceteris partibus intermediis assurgentibus & eminentibus, velut inter sulcos striis. Complicationem enim manuum, cutis, si rigidius obluctaretur, impeditura esset. Rursus explanata manu exertis, diductisve digitis, expeditè tendatur, dehiscentibus fissuris, &

toris,

toris, qui in contractione intumuerant, sese submittentibus. Non derogo illis vsum hunc. Verùm si ad subiectarum partium formam, situm, distributionem, & coalitum, in obtensa his cute, annexaque, natura eas finxit, quod planè affirmo: vt illæ tanquam effectus, tum causæ efficienti, tum constructorum & subiacentium corporum compagi respondeant, necesse est, & qualis illa sit, firmane compactaque an laxior, &. dissolutior, edoceant.

Astipulatur rationi experientia. Animaduersum est longo vsu, lineas in plures ductus confractas, decurtatas, incisas, aliarum linearum interuentu diuulsas, exiles, velut in surculos & ramulos fissas, ἀσθένειαν, *imbecillitatem* præ se ferre corporis, & βραχυβιότητα, *vitæ breuitatem*, omniaq; infirma & instabilia: Contrà τὰς δι' ὅλης χειρὸς τομάς, μακροβιότητος, *incisuras per totam manum pertingentes, vitæ longitudinē.*

Aristoteles rectè causam refert in corporis fabricam, quòd abruptæ, concisæ, ac tenues lineæ, non solidum, nec benè coagmentatum, duratumq;, sed molle, eneruе, languidum, χαλαρὸν καὶ εὐμετάβλητον, *incompactum & mutationi expositum*: integræ contrà, & eminentes robustum, ἀρθρωδὲς ὄν, καὶ δυσμετάβλητον, *compactum & firmum*, corpus arguant.

Intendit natura formationem corporis absoluti, ad quam perfectionem, & harum ipsarum linearum integritas requiritur, non quod corporis aliquid proferant constitutioni tale, quod, si absit, structuram mutilam reddat, aut imbecillem: verùm, quòd à natura viuida fortique, ordinatè procedente, consummatis perfectisque internæ manus partibus rectè accommodatæ, qualis sit corporis compages, ostendunt.

Fundamentum Chiromantiæ.

Quòd si, aut materiæ, aut virtutis διαπλαστικῆς, *formatricis*, vitio, non præstat neq; assequitur ipsa, quod intendit, in minutis his linearum vestigiis: multò minus grandiorum partium absoluit institutam fabricam. Hinc imbecillioribus plerunq; in plures, minutiores, & obtusiores ceu plicas corrugatur cutis, quas, si riguisset vis διαπλαστική, *formatrix*, erugasset atq; extendisset, eadem spaciis, inter grandiores lineas, mediis complanata.

Ceterum docet & hoc experientia, certas lineas certis congruere principalibus in corpore membris, deq; eorum

Lineæ manus certis in corpore membris respondere.

constitutione, temperie, virtute, affectionibus, robore, vel imbecillitate, aptitudine, ad morbos argumenta continent non leuia. Alia cerebri, alia cordis, epatis alia, naturam refert atque exprimit, huius consensionis & fœderis, quæ sit alia causa, non video, quàm quòd venarum, arteriarum, & neruorum propagines, quarum ex principibus tribus membris origo, variè in summam cutem explicantur: Vnde & deferunt eo ex fontibus haustam atque acceptam vim, & ibidem constitutiones affectionesque eorundem promunt potius, quàm alibi, quòd ea sola pars maximè εὔκρατον, *temperatam*, & omnium exuperantiarum exquisitè mediam naturam habet, vt, canonis & normæ vice, à Galeno proponatur, ad quam, si reliquarum partium crases comparatæ pensitentur atque examinentur, deprehenditur, quanto absint interuallo, ab hoc exactissimo temperamento: quod ipsum, nec casu, nec sine causa factum.

Quæ de ceterorum characterum argumentis vsu comperta, & obseruationibus tradunt, etsi causas eorum non perspicio, tamen, cum absque euidenti ratione, consentienti experientiæ refragari, temerarium sit, non sperno: quanquam vicissim, neq; omnes commenticias approbo interpretationes quarumlibet notarum. Sed experientiam voco, rerum designatarum, cùm notis ipsis, regularem magna ex parte congruentiam, deprehensam instinctu ductuq; naturæ attenta consideratione secundum leges artis, longo vsu, ex plurimorũ euentuum collatione, ab iis, qui natura valent & arte, qualem Coclitem Chiromantem fuisse, accepimus.

Præcellit enim, in hoc genere, artem longè natiua ingenii vis & φυσικὸς στοχασμὸς, *naturalis coniectandi facultas*. Hęc primùm ingenia idonea, &, ab ipsa natura, ad tales conjectationes feliciter instructa, in eam considerationem impulit, vt non temerè effictos linearum ductus cogitarent, & vnde nascerentur, aut quarum essent rerum notæ, vsu discerent causasq; explorarent, & congruas inter sese, rationiq; consentaneas, aut in eosdem euentus perpetuo recidentes παρατηρήσεις, *obseruationes*, redigerent in artis formam.

Quanquam igitur fateor, in hac parte, vt tota reliqua Physica, neutiquam omnium, quæ longus patefecit vsus, causas veras intelligi: tamen eruditæ experientiæ, quæ ra-

tione & arte euentus notatos examinat, non captat aut arripit fortuna quæuis & peritorum artificum consentientibus obseruatis assentior, & acquiesco: & χειρομαντείαν, *chiromantiam*, inter diuinationum Physicarum genera, colloco: nimirum, quatenus intra Physicas versatur metas, neq;, his egressis, prolabitur in imposturas. Eas enim, ab omni diuinationū genere procul separo, & explosas volo in vniuersum.

Neq; aspernor his, quamuis tenuibus adumbrata vestigiis, non tenuia tamen sapientiæ diuinæ documenta, vtut rideantur. An quisquam leue hoc duxerit, tam varias particulas, tam specie & quantitate dissimiles, tanto numero, eo inter se fœdere colligatas ac deuinctas esse in vnam compagem, vt minuta etiam τῦ μεταβραχίου, *postbrachiale*, interioris lineamenta, & toti fabricæ congruant, & principibus membris accommodentur. Adeò otiosum nihil esse voluit aut fortuitum, in opificio omnium præstantissimo, sapientissimus Architectus.

DE CETERIS ΤΟΥ ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟΥ GENERIBVS, QVÆ RELIQVORVM MIXTORUM NATURAS, VT ANIMANTIUM, PLANTARUM, FOSSILIUM, CONSIDERANT.

DIXI, inter cetera pæne stupenda Mundi opera, vel præcipuam esse, mirificam inter sese consensionem omnium partium, & συμπαθείας, *concentus naturales & cognationes*, rerum atq; ἀντιπαθείας, *discrepantias*.

Cingunt & complectuntur, circumflexu suo orbes stellarum, regionem Mundi elementarem, quæque in ea, ex elementis conflata continentur atq; existunt corpora: nec solum afficiunt ea, motu & lumine excitatis qualitatibus primis, iisq; aliàs, alia proportione junctis coactisq; in vnam temperiem: verùm etiam tanquam occulta vi influentes, quæ à reflexo lumine oritur, commouent. *Exempla Sympathiarum & Antipathiarum in natura.*

Stellæ Poli Borealis ad ſe Magnetem conuertunt, de quo quidem obſeruatum affirmant, perpendiculum in nauigatoria pyxide Magnete illitum, in noſtro Hemiſphærio, à Fortunatis Inſulis ad Catygaram declinare dextrorſum, gradibus circiter nouem: in altero Hemiſphærio nutare ſiniſtrorſum, moxque, vbi peruentum eſt ad Meridianum Aſſorum vocatarum Inſularum, exactè ad lineam congruere Meridianam, nec in alterutram nutare partem: inde verò inflectere ſeſe idem perpendiculum à dextris Poli, verſus ſiniſtra.

Cum Sole circumaguntur Heliotropion, Tragopogon, Ornithogalum, Lupinum. Tripolium floris colorem ter in die ad Solem mutat: manè candidum, meridie purpureum, veſperi puniceum conſpicitur.

Ipſo die ſolſtitii olea, populus alba, & ſalices, folia circum agunt. Oriente Sirio, Patra auis, ipſo die non apparet, donec occidat, & Thynni marini œſtro corripiuntur, occultatur Coccyx.

Certi poſitus ſtellarum certos in humano corpore humores, partes, ſenſus, aut vegetant, aut hebetant, aut deprauant.

At qualitatibus primis impreſſis aëri, ceteriſque elementis, non eodem modo afficiuntur mixta omnia. In ipſa Bruma vulgò floret vocatum Veratrum. Fauoniis ſpirantibus, Thymelea effloreſcit, moxque hanc inſequuntur Viola alba, Narciſſi, & Triſſago, quæ primo Vere prodit. Faba floreſcens apiculam euocat, & hæc procedens fabam florere indicat. Vtraque finit frigoris indicium. Moro germinante, aut effloreſcente rubo, à frigoris iniuria nihil amplius periculi.

Animantia omnia vniuerſales temporum mutationes, & qui particulatim accidunt, tempeſtatum exortus, ſagaciſſimè, priuſquam inualeſcant, ceu odorantur. Propterea, magna ex parte, aut hyeme ingruente, vel, ſi aër infectionibus ſordeſcat aut obtorpeſcat, calidius puriuſque cœlum, priori deſerto, captant & quærunt: aut terra ſe condunt: aut exeſas & excauatas arbores ſubeunt, quoſve æſtate conſtruerunt alueos, ac delireſcunt tantiſper, donec abeat frigus, &, tepidiore blandioreque aura reniteſcat cœlum: aut, ex ſyluis, ac horridioribus locis in habitata & culta com-

commigrant, intraq; domos, si exasperetur hyems, sese abdunt: aut manent in syluis, quarum paucæ sunt, vt Tetraones & Attagenes: aut ad aquas degunt. Quæ discedunt, fere statis abeunt temporibus, statisq; reuertuntur, vt olores, ciconiæ, feri anseres, coturnices, & aliæ.

Quædam, alia peculiari *συμπαθείᾳ, natura conuenientia*, occultãtur æstate, vt, inter aues, *γνάφαλος* seu fullo cognominatus: quædam hyeme, vt mures Alpini, glires. Vireo auis *χλωρίων* dicta, tota delitescens hyeme, ipso die solstitij prouolat. Noctuæ, sexagenis diebus hyeme cubant.

Quædam alio modo afficiuntur. Caniculæ exortu mutant vocem, & canere desinunt pariter Luscinia & Coccyx. Milui à solstitio podagra afficiuntur. Corui itidem ægrescunt, sexagenis diebus, siti maxime, antequam fici coquantur autumno. Septem, ante Brumam, diebus Halcyones nidificant, & totidem sequentibus pariunt.

Maturitatis hordei, & sationis milij, ac panici signa præbent, circumuolantes vesperi Cicindelæ, quas *λαμπυρίδας* Græci vocant: & plurima Aristoteles & Plinius annotarunt.

Formica minimum animal interlunio quiescit, plenilunio etiam noctibus operatur. Habent obseruationes similes plurimas, agricolæ.

Exuberant atque effluunt, in corporibus elementaribus humores, Luna augescente: eadem senescente, defluunt & marcescunt: deficiente ea, in Solis opposito, etiam arescunt ac torrentur.

Eodem modo eas, quæ in dies horasq; accidũt, mutationes qualitatum, aliæ naturæ aliis citius atq; euidentius percipiunt. Argumento his sunt præsensiones, aut orientium iam, aut paulo post secuturarum tempestatum, contagionum, & aliorum huiuscemodi, in animantibus & plantis.

Pulmones marini, in pelago, plurium dierum hyemem portendunt. Delphini tranquillo mari lasciuientes, flatum, ex qua veniunt parte: spargentes aquam turbato, tranquillitatem. Lolligo volitans, conchæ adhærescentes, Echini affigentes sese, aut arena saburrantes, tempestatis signa edunt: Ranę quoque vltra solitum vocales: & Fulicæ matutino clangore. Mergi anatesque pennas rostro purgantes,

ventum indicant, cæteræque aquaticæ aues concursantes: Grues in mediterranea festinantes: Mergi in maria aut stagna fugientes.

Grues silentio per sublime volantes, serenitatem: sicut noctua in imbre garrula, vt sereno, tempestatem nunciat.

Corui, singultu quodam latrantes, seque concutientes, si continuant, ventos: si verò carptim vocem resorbent, ventosum imbrem: Graculi, sero à pabulis recedêtes, hyemem, & albæ aues, cum congregantur, & cum terrestres aues, contra aquam clangores dant, perfundentes sese, sed maxime cornix: Hirundo tam iuxta aquam volitãs, vt eam stringat, aut percutiat penna: Anseres, cõtinuo clangore intempestiui: Ardea, in mediis arenis tristis: Pecora exultantia, & indecora lasciuia ludentia. Boues cœlum olfactantes, seque lambentes contra pilum: Turpes porci, alienos sibi manipulos fœni lacerantes: Segniter, & contra industriam suam absconditæ formicæ, vel concursantes, vel oua progerentes. Vermes terreni erumpentes, eandem tempestatum significationem habent. Præsagiunt tempestates Sciuri, obturatisque, qua spiraturus est ventus, cauernis, ex alia parte fores aperiunt.

Trifolium quoq; inhorrescere, & folia, contra tempestatem subrigere, certum est. Et montium sonitus, nemorumq; mugitus, & sine aura, quæ sentiatur, ludentia folia, lanugo Populi, spinæue volitantes, & aquis innatantes plumæ, prænuncia tempestatum obseruata sunt. Ægrè de arboribus defluentia folia, & excisa fagis frusta lignea, si madeant, asperam hyemem, & intensam præsagiunt: nimirum, quod occulto sensu secuturi frigoris, tanquam de futuro cogitantes, seque necessariis instruentes, priusquam terra gelu constringatur & duretur, abundantius succos attrahunt. Aëris infectionem passeres, & cæteræ sentiunt aues. Quare, contagionibus grassantibus, si vis veneni amplificetur in tantum, vt aërem occupet & inficiat, abscedunt.

Rosas etiam, & violas, si sub autumnum secundò floreant, pestilitatem adferre compertum est. Non enim iterato prodeunt, nisi constitutio aëris præcedat Austrina *αὐχμώδης*, & *squalida*, quæ longo duret tempore, qualem hoc anno 52. experti sumus cum sæua lue, & vidimus rosarum

rum ſub autumnum copiam, violas aliquot ſatis odoratas.

Ceterum τῶν συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν: *ſympathiarum & antipathiarum*, quæ ſunt conuenientiæ atq; coniunctiones, vel contra diſcrepantiæ atq; aduerſationes rerum inter ſe: harum ergo in mixtis varietas pænè infinita, & nulli hominum ſatis, vel explicatè cognita, vel certo perueſtigata. Hoc conſtat, præcipuas maximeq; inſignes ab iis oriri qualitatibus συμπαθείας & ἀντιπαθείας: *ſympathias & antipathias*, quæ & congruunt formis, & harum vi cientur. Illæ enim agunt aliquid, & efficaces ſolæ ſunt: earum ſeſe ope & miniſterio forma exerit atq; oſtendit, nec aſpici, aut agnoſci poteſt propius, quam in hiſce.

Sympathia & antipathia in natura inſignes oriuntur ex mixtione formalium qualitatum.

At formalium qualitatum, quibus inter ſe, aut conſentiunt, aut diſſentiunt, ac pugnant intrinſecæ rerum formæ, gradus in vniuerſum ſunt quinq;, qui quibuſdam omnes, aliquibus non omnes ineſſe reperiuntur.

Quinq; gradus formalium qualitatum.

Primum gradum primis tribuo qualitatibus, calido, frigido, humido, & ſicco, quas omne perfectè mixtum habet, ſed ſuæ attemperatas ſpeciei. Ex harum inter ſe cõmixtione & commoderatione, in materia, vel craſſa, vel tenui, vel media inter vtramque proximè oriuntur ſenſuum obiecta, colorum, ſonorum, odorum, & præcipuæ ſaporum differentiæ, vt dulce, amarum, acre, acidum, auſterum, acerbum, ſalſum, pingue. Nihil enim hîc, de materiæ dicam qualitatibus, quarum ſupra memini.

Rurſus vtræque, primæ nimirum & ſecundæ, ſua inter ſe temperie, pro diuerſitate materiæ ſuſtinentis & excipientis commixtionem, producunt ac conſtituunt diſcrimina tertij generis qualitatum, quæ ſunt ἀραιωτικαί, πυκνωτικαί, μαλακτικαί, σκληρυντικαί, ἐμπλαστικαί, ῥυπτικαί, ἑλκτικαί, ἀποκρουστικαί, χαλαστικαί, συντατικαί, ἀναστομωτικαί, συνακτικαί, παχυντικαί, λεπτυντικαί, ἀνώδυνοι, ὀδυνηραί, πεπτικαί, ἐκπυητικαί, διαφορητικαί, ἱδρωτικαί, καρωτικαί, ναρκωτικαί, ὑπνωτικαί, ἐκστατικαί, σηπτικαί, καυστικαί, διαβρωτικαί, ἐσχαρωτικαί, χυτικαί, πηκτικαί, κακόχυμοι, ἐπικεραστικαί, καθαρτικαί, σταλτικαί, παχύνουσαι, λεαίνουσαι, ἐκφρακτικαί, ἐμφρακτικαί: *rareſaciendi, condenſandi, emolliendi, indurandi, illitu ſuo inferciendi, detergendi, attrahendi, repellendi, laxandi, contendendi, ora venarum aperiendi, contrahendi, incraſſandi, attenuandi, de-*

lores sedãdi, dolores efficiendi, concoquẽdi. pus mouẽdi, digerendi per halitum, sudores prouocandi, soporẽ inducendi, stuporis accersendi somnũ conciliandi, animum alienandi, putrefaciendi, adurendi, erodendi, exulcerandi fundendi, densandi atq; cogẽdi succum prauum gignendi, attemperandi, expurgandi sistendi, exasperandi, leniendi farctu liberandi, infarciendi vim habent.

Quarti generis qualitates, ex his tertiis, cum præcedentibus duabus contemperatis, in idonea materia, in congruam & formæ ἀνάλογον, *proportionalem*, crasin, emergunt: è quorum sunt numero, quæ à Medicis vocantur οὐρητικαί, ἐμετικαί, ὑπακτικαί, λαπακτικαί, ἔρρινοι, ἀποφλεγματικαί, ἐμμήνων ἀγωγοί, ἢ ἐπισχετικαί, *ciendi vrinas, vomitiones proritãdi, aluũ subducendi, lubrificandi vim habent, per nares & os purgãdi, menses mouẽdi aut sistendi vim habẽt*, lactis aut seminis γεννητικαί, ἢ σβεστικαί, ἢ προκλητικαί, ἢ ἐπισχετικαί: σαρκωτικαί, ἐπουλωτικαί, κολλητικαί, καθαρτικαί, *gignendi aut extinguendi, aut prouocandi, aut reprimendi: carnẽ in vlceribus procreandi, cicatricem obducendi, glutinandi, purgandi, exedendi carnẽ inutilẽ, vim habent.* nimirũ quę abstergendo, aut lubricos reddendo meatus, aut cõprimendo, aut aperiendo, laxandoq; aut attrahendo euidentibus, non occultis qualitatibus vacuant: ἡπατικαί, ὠτικαί ὀφθαλμικαί, ὀδοντικαί, ἰσχιαδικαί, νεφριτικαί, σπληνικαί, ποδαγρικαί, ἀρθριτικαί πλευριτικαί, βηχικαί, λιθων θρυπτικαί: *epati, auribus, oculis dentibus. coxarum dolori, renibus spleni podagra, arthritidi laterum dolori, tussi medendi vim habent, calculos comminuendi.*

De causis harum omnium, ex mixtionum proportione, & materiæ subiectæ conditionibus, prolixe & erudite disserit Galenus in libris, de simplicium Medicamentorum facultatibus.

Qualitates specificæ vnde sint.

Sub quinto genere specificas vulgo vocatas qualitates colloco, de quibus, etsi quid affirmem, certi non habeo, ab opinione tamen superius exposita non abhorreo. Indidit Deus naturæ conditor quibusdam rebus peculiares vires, à prima origine, quæ cum plantarum atq; animantium seminibus, potentia insint, in enata inde propagãtur corpora: atque, (vt opinor) ex quatuor ante commemoratis generibus, temperatis inter se exactissime, secundum ordinatam primitus analogiam, in materia cõueniente, & ad for-

man

imam directis, atque accommodatis, ordine & lege naturæ suæ, proxime formæ constitutionem antecedunt, ad cuius & essentiam proxime accedunt.

Hoc modo, vt existimem, produci ac propagari specificas qualitates, & non à peculiaribus stellis innecti, tunc, cum mixtione ceterarum qualitatum, absoluta forma introducitur. moueor & serie præcedentium qualitatum, & quod seminibus, potentia quoq; illas inesse res ostendit: Procreatur enim simile ex simili. Ad rationem vero similitudinis absolutæ, pertinent & specificæ qualitates, quæ adeo propinquæ sunt formis, vt ab eis diuelli nequeant. *Qualitates specificæ vnde sint.*

Nec singulis speciebus certas cõsentire ac præsidere stellas, ordinato aliquo & familiari dominio, demonstrari vlla ratione firma potest; tali nimirum, cuius vi, & formæ constituantur, & his virtutibus instruantur: quamuis in Septentrionem Magnes inclinet, & Solis imitentur circumactus Heliotropium, Lupinum, & alia: totam tamen, & imam, seu elementarem mundi regionem, quam circumfluxu suo cingit cœlum, atque complectitur, & inclusa huic, infinita varietate corpora mixta & mixtionem ipsam, cõformationemque corporum nascentium atque intereuntium, lumine motuq; cœlesti gubernari, non casu, aut fortuito, sed certis ac statis legibus, quas Architectus, in prima creatione instituit, & singulis imposuit, nemo sanus inficiabitur, de qua, quid sentiam, & quomodo, pauca exponam, vt illustretur hæc, de Sympathiis & Antipathiis rerum quæstio, quæ per se tota obscura, & procul à conspectu nostrorum ingeniorum remota est. Omnino fateamur necesse est, inferiora vim aliam, & ab elementari diuersam haurire, ex motu corporum cœlestium, concursuq; luminis ac virtutis æthereæ, & cœli fotu, inferiorumq; conceptu generari atq; absolui elementaria vniuersa: collustratur lumine cœlesti, aut radiorum vibratu, si ad lucendum sunt imbecilliores, saltem percellitur orbis elementaris, indeq; , & lumen, & calorem opificem vniuersorum, proximum concipit, per se, aut obscurus, *ἀδιάφανος, visui non peruius*, vt terrena sunt omnia, aut lumini quidem peruius, sed illius tamen sua natura expers, vt quæ sunt *διαφανῆ perspicua*, ac pellucida, ignis, aer, aqua, quæq; ex his conflata sunt, aut, ex terrena etiam aliqua par-

te, sed modica, multoq; aereo & aqueo perspicuo diluta, vt Crystalli, vitrum, gemmæ pellucidæ.

Ætherei luminis vis & efficacia.

Hoc cœlesti lumine non tantum, vt vulgus iudicat, cogitemus fugari ac depelli tenebras, sed alia inest vis lõge præstantior, ac diuinior, qua elemẽtaria omnia, tam simplicia, quam cõposita, excitato calore viuifico, afficit, mirifice temperat, miscet inter se, ac subigit, subacta cõnectit, coagmentat, continet, secundũ leges, a D o opifice & Architecto præscriptas, & intra definitas ab eodẽ metas. Non putemus enim illã, qua reguntur ac sustinẽtur elementaria vim, ex elementorũ tantum concretione conflatam esse, ac propagatam, aut ipsa sese elementa, inter se mutuo, contraria vi, ac repugnãte ita ceu hebetare atq; obtũdere, vt quasi defatigata ac repressa contẽtione longa, de effreni & indomita vi remittẽdo aliquid mitescant, ac tandẽ amico complexu coalituq; in vnũ corpus coeant. Neutiquã hanc tam stabilem, & in nulla secula perdurantẽ amicitiã sola parit vehementia inimici aduersiq; certaminis. Sed est alia vis superior, è cœlesti profecta lumine, & vi huius accensa, quæ certamen hoc gubernat atq; moderatur, & domitis, fractisq;, atque ad concordiam redactis imponit ac præficit, ceu custodem nexus illius, atq; coalitus, accensum nimirũ certo analogo demẽso luminis & caloris, in tota illa massa, æthereũ, diuinum, & lucidum spiritum, qui ceu flãma in elychnio, præcipua pars cõcreti, ex elemẽtis corporis, vires illius vniuersas ciet, vegetat, acuit, moderatur, ac perficit, ceu opifex actionũ omnium, aut formæ opificis proximũ ac præcipuũ organum. Ardet enim, lucetq;, in omni corpore cõposito, æthereus quidam & lucidus spiritus, quod in viuentiũ corporibus illæ ipsæ micantiũ in venis, & arteriis, totoq; corpore flammulæ demonstrãt, & in homine maxime vitales spiritus, & animales, qui iis, quibus insunt partibus, respondent: in aliis corporibus, vbi, igne concepto exarserunt, erumpentis flammæ lumen splendorq; conuincunt.

Flammam conspicamur esse fumum ardentem, quem calor vehemens, ex inflammabili corpore attenuato aut dissoluto, penitus elicit atq; educit, non simplicẽ, sed compositum, quale scilicet est subiectũ, è cuius substantia quasi exprimitur. Hic si ad flammam concipiendam & alendam sit ido-

sit idoneus, (Non sunt enim omnia φλογιστὰ, *ad flammam concipiendam idonea*) non prius tamen efflagrat, quam calor vincens dissoluat mixtionem, & pellucidas partes, ex opacis terreis quasi eruat atq; explicet, quod vbi fit, medium flammæ, tanquam centrum obtinent opacæ partes, natura terreæ & graues: eis pellucidæ leuiores circumfunduntur, eadē, qua in elementis serie: per has enitescit & effulget splendor lucidus, qui repente, cum impetu quodam, eoq; momētaneo, fumo perrupto ac disploso, ceu coagmentationis nexu ac vinculo diuulso, prosilit & diffunditur. Ardetq;, & lucet eo vsq;, donec pabulum è corpore inflammato suppetit, cuius partes terreæ tandem in cinerem rediguntur ac disperguntur: perspicuæ, in fumum simplicem & sterilem euolant. Is vero splendor vnde emergit? A cœlesti ne lumine Solis subito accenditur? An verò ex eo enitescit corpore, de quo fumus exilit? cœlestem esse, fateri cogimur. Sola enim cœlestia, luce non aliunde petita vel hausta, sed insita ac propria lucere conspicamur. At momentaneo forinsecus insultu luminis externi flammam accendi, & atrum atq; caligantem fumum collustrari tunc, cum exardescit, qua ratione euincemus? quomodo, & qua vi sese inseret & admiscebit lumen externum, & in quo figetur subiecto, & quo fouebitur atq; aletur pabulo, cum alienum sit à natura mixti? Prius ergo lumen illud corpori inest, impressum certo demenso luminis ætherei, cum formaretur, & tenui, puroq;, & pellucido spiritu vehitur, qui vehementi calore diremtis ac separatis partibus mixti dissimilibus, obscuris & perspicuis, quasi vi effractis carceribus, quibus cohercetur & obscuratur, cum impetu quodam effertur, & explicatus mixte vinculis, sibiq; redditus, redit ad naturam suam, ac lucet. Talis æthereus spiritus, & in omnibus est inferioribus naturis, & lucis ætheree propago est, atq; particula, & corpora terrena, cœlo cognata efficit ac copulat. Ex hac cognatione cum cœlo oritur admiranda inter se consensio ac ceu cōspiratio elementarium ac cœlestium, quam in se quisq; experitur. Nemo non est, qui in seipso nō sentiat, & radiorum solarium, viuificiq; caloris vim, & variantē sese, cum cœli siderumq; cursu ac positu, temperiē circumfiui aëris. Viget animus, alacritate quadā incitatus, cœli moderatione: Recreātur corpora,

& spiritus quasi perpurgati, collustrati serenantur exortu Solis, debilitati eiusdem occasu illa torpescunt, hi velut obtenebrati caligant. Commutatione temporum quadripartita temperantur naturæ. Accessu Solis vegetãtur vires, velut resuscitatæ excussæque veterno: discessu eiusdem, ceu destitutæ adminiculis necessarii præsidii, elanguescunt. Effundimur in repẽtina gaudia, exilimus, gestimus: rursus conturbamur, deiicimur animis, mœremus: sunt & sensus cogitationesq; acriores, aut hebetiores, vno magis, quam alio tempore, non ex vlla causa obuia aut nota; sed vt vis illa ætherea, in corporib. nostris, à cœlesti lumine incitatur aut retunditur. Inde sunt & illæ in plantis, heliotropio, ornithogalo, Cichorio, tragopogo, ad Solis circumactus conuersiones: & linguleę scioterici, aut nauigatoriæ pyxidis magnete illitæ, inclinationes perpetuæ, directæque ad boream. Hanc à cœlo communicatam elementaribus ethereæ naturæ particulam, quæ præcipua est pars substantiæ elementariũ, & formas complet atq; absoluit, si cõiungamus iisdem, cum reipsa, absque omni dubio insit, certius paulo explicari demõstratiq; Sympathiæ & Antipathiæ ratio potest, quam nasci ac proficisci, vel ex ordine nexuq; corporũ, & inter se continẽte cohæsione, vel ex cognatione ac familiaritate ipsarum naturarum, aut earũdem dissimilitudine ac repugnantia, nec dubium, nec obscurum est, etsi non perinde obuia est, atq; conspicua ipsa similitudinis aut discrepantiæ ratio, abdita penitus atq; abstrusa, in analogia mixtionis, de qua, quantum sciri potest, inuestigare atque considerare, & dulce est, & vtile.

Elementorũ amicitia & inimicitia.

Elementorum inter se amicitiæ inimicitiæq; & contentiones, sicut eas nominauit Empedocles, conspicuæ sunt, & in sensus incurrũt. Ex harum genere sunt, quæ primæ qualitates vocantur, natura ac per se ποιητικαὶ, *actiua*, omnes, ac παθητικαὶ, *passiua*, si elementorum in seipsa actio mutua cõsideretur, qua vnum ex alio, & quodlibet ex quolibet gignitur. Respectu mixtionis vero, ad quam concurrunt à principatu agẽdi, ποιητικαὶ, *actiua*, sunt, & vocãtur atq; ab actione describuntur, calidũ & frigidum. A subiecti vero, & materiæ conditione, patiendiq; ratione, παθητικαὶ *passiua* sunt, vocantur, ac describuntur, humidum & siccum. Hæ, non in

mixtis

mixtis tãtum sed simplicibus etiam,& impermixtis,differre gradu & viribus deprehenduntur. Siccissima autem omnium est terra,ac frigidissima. Aqua frigida est,& humida,sensu humidior aere, non gradu & efficacia. Aer humidus est,& calidus,calore,quam ignis,remissiore ac blandiore. Ignis calidissimus omnium, ac siccus, effectu siccior, quam terra non etiam sensu. Non his autem solis qualitatibus inter se distant ac discrepant elementa,sed & qualitatibus motiuis, secundũ locum: leuitate, qua sursum nituntur & euolant: grauitate, qua ferantur deorsum, ac subsidunt: & subiectorum proprietatibus, modoq; substantiæ, quæ sequũtur dominium primarũ qualitatum. Aliæ enim διαφανῆ sunt, *id est*, perspicua seu pellucida,tenuia,rara fluida,vt ignis,aer, aqua. ignis vt perspicuitate,sic leuitate,tenuitate,ac raritate superat aerem & aquã Aer rursus aquã, quæ,sua natura quidem grauis est,perspicuitate tamen,leuitate,ac raritate aerem refert,sicut ad terrenam grauitatem ac soliditatem accedit eo, quod multo, quam aer densior atq; obscurior,minusq; lumini ac visui peruia,ac ponderosior est. Terra ἀδιόπτος, *opaca*, prorsus, ponderosissima omnium,densissima,solidissima,maximeque opaca est. Sed nec διαφανῆ sunt elementa ἐν ἐργείᾳ, *reapse*. Non lucet enim ignis elemẽtum in se, multoq; minus aer & aqua, sed δυνάμει *facultate*, tantum, id est, lucem peruia trãsmittunt. Nec pura reperiuntur,& impuritatis gradibus,cum ipsa inter se tota,tum partes etiam inter se singularum differunt. De calore etiam in Elementis,siue à motu cœli est, siue ab emissi radii reflexu vnde & splendor luminis,quæri potest,vtrum per se elementis insit,an vero à cœlesti lumine accẽdatur: & si radius, nec illuminat, nec calefacit, nisi ex reflexu, luminis,& viribus auctus,quod Optici demonstrant,quomodo vtrumque lumen & calor in elementis supremis inflammetur,à quibus, propter tenuitatem ac raritatem substantiæ peruiæ, resultus fieri nullus, & replicatio radii potest. Sed hanc quæstionem præcido, non abhorrens tamen ab illorum sententia qui lumen & calorem in inferioribus,à cœlesti luce proficisci sentiunt.

Ex his igitur elementis mixta conflantur,prius diffractis tamen in partes tenuissimas, atq; comminutis, & certa at- *Ex elementis mixta.*

quę analoga mixto mensura iunctis inter sese, subactisq; & coagmentatis, cõcretionem illam omnem, cœlo moderante ac temperante, & certum quasi demensum luminis calorisq; viuifici, ad nexum illum firmandum ac continendum affundente, æthereũ illum, & lucidum, quem dixi, spiritum in corporibus compositis, terrenæ molis opacitate obfuscatum, perpetuo tamen, donec sunt illa, inhærentẽ ac flagrantem. Ita autem, ex accessu luminis cœlestis, coalitus elementorũ perficitur & absoluitur, vt, iuxta leges generationis seu propagationis rerũ institutas à Deo Architecto, in creatione seu vi, & facultate, secundũ has leges, rebus omnibus insita, procreentur corpora composita. cum, pro mensura analoga elementorum, atq; eorundem concretione inter se diuersa, tũ certis exornata & distincta formis, in vna cõmuni materia, seu subiecto, & viribus instructa peculiaribus, quas confectas ex temperamento diuerso ætherei luminis, cum elementaribus qualitatibus, & cõcretionis modo etiam variatas, cient & exercent formæ, actionum mirandarũ opifices, ceu ope & ministerio illius temperamẽti, cui, vt toti mixto, haud dubie iungitur vis maior ac diuinior, è luce cœlesti, tãquam organicum præsidium, in æthereo, diuino, ac lucido spiritu, qui, in tota mixti massa, ardet ac lucet.

Ex mixtione varietas specierum & qualitatum.

Inde est igitur illa tanta varietas, non tantum rerum, ac specierum dissimilium, quas Deus initio condidit ac discreuit; sed & mensurę, atq; concretionis elementorũ, in corporib⁹ mixtis: quod opaca sunt alia, & obscura, alia perspicua, & quidem perspicuitatis, multiplici discrimine & gradu differente, cum in aqua, aëre, igne, & cœlo, tum in compositis, vt vitro, Crystallo, quæ terminata sunt, cum simplicia illa sint interminata: quod alia rara sunt, mollia, leuia, friabilia, porosa, sed variata pororum forma, magnitudine, positu, ductuq; in rectum, transuersum, obliquum: alia vero sunt densa, crassa, dura, aspera, viscida, compacta, & solida. Hinc est illa colorum, saporum, odorumq;, & virium, ac facultatum admirandarum, affectionumque diuersitas ac discrepantia, in duas classes distinctas separata, è quibus omnis sympathiæ & antipathiæ, seu consensionis dissensionisque scaturit ac promanat ratio: Sympathiam & congruentiam, cognatione ac similitudine: Antipathiam & discordiam, efficien-

ficiente dissimilitudine naturarum, aut viriũ aduersantium sibi inter se repugnantia. Diuersa analogia elementorum in mixtione,& concretionis varietas dissimiles corporum habitus gignunt,&,vt ita dicam, substantiæ modum in aliis aliter constituunt ac definiunt.

Iisdem in aliis alia respondet qualitatum temperies,quarũ aliæ principes sunt,aliæ ex iis ortæ: Principes sunt vniusmodi,& simplices:Ex his ortę variæ sunt, & quasi multiformes,vt ostensum est,sed duobus,si libet,generibus comprehendi possunt,vno euidentium,altero occultarum. Quin & euidentes,perspicuitatis causa, licebit in duo diducere ac secernere genera. Vnum commune,alterum proprium.

Qualitatũ alia principes,alia ex illis orta. & hæ aut communes, aut propria.

Principes caloris,frigoris, siccitatis, & humiditatis sensu distinguuntur, & quanquam sunt simplices, gradibus tamen distant quam maxime,& acuuntur,aut hebetãtur conditione subiecti Non est enim,in omni mixto, idem gradus caloris. Et idem calor, ex tenui subiecto, celeres quidem acres,& feruidas, sed cito euanescẽtes: ex denso solidoq; tardiores,sed validas ac pertinaces infert vstiones. Ex principũ qualitatum temperatione, in tenui aut crasso,raro aut denso,molli aut duro subiecto,emergit euidẽtium, seu virium, seu qualitatum vtrumq; genus,tam proprium, quam commune: Ad illud eas referimus medicamẽtorum vires, quas cephalicas, cardiacas, stomachicas, splenaticas, hystericas nominamus: hoc,reliquas complectimur vires attenuandi, incidendi,detergendi,aperiendi,digerendi,& alias istiusmodi: vtrorumque originem temperamenti ratio moderatioque docet. Sed proprias iam imbuit aliqua cognatione formarum spiritus æthereus, hac à communibus seiunguntur: cum occultis communicant,quæ,vt cognatione, sic exortu formis proximæ sunt: propagatæ quidem ex temperatione opaci, terrei,& sicci, cũ perspicuo aereo,aqueo, & humido, sed perfusæ tamen vi excellentiore ac diuiniore, cuius in mixtione non spectantur vestigia. Ideo cum formis, quibus associantur,& & à quibus immediate pendent, extra sensus humanos positæ,nullo horum percipi, in suo subiecto, aut deprehendi possunt, sed ab effectis cognoscuntur, vna obseruatione & experientia,quæ attentione erudita,multa exercitatione,& vsu longo constat.

Harum ergo inter se viriũ, ceu præsidio & ope, amicitias exercent, & inimicitias rerum naturæ. His alliciunt ad sese, & quasi manibus rapiunt cognata: nihil rapacius est enim, quam sui similis vnumquodque: aduersa repellunt, his, aut complectuntur ac fouent, aut infestant ac perimunt sese mutuo: quædam, propinquo tantum contactu; nonnulla, fomite; aliqua ex interuallis. Neque id faciunt, si intercedat distantia, vibratu traiectuve Atomorum ad res cognatas: aut eorundem obuiantium inter se concursu ac recursu, etsi ἀπορροίας, *effluuia*, & defluxiones halituum perpetuas, ab iis corporibus, quæ nutriuntur, non inficiantur, sed vis, continente quasi alteratione medij, diffusa, vbi pertingit ad rem similem, aut contrariam, vim similem, sed lædentem sustentat: contrariam oppugnat aut destruit: aut aliter etiam afficit, pro naturarum & virium ratione & conditione. Nam, vt Sympathia sese, aut Antipathia exerat inter res cognatas aut differentes, analogia vt interueniat, necesse est, ex facultate agentis, aptitudine patientis, & applicatione, quæ rursus, & medium conueniens, & opportunum situm, & contactum, materialem, seu spiritualem & adminicula organorum requirit.

Sed, & inter ipsas qualitates plurimum interest, & occultarum, longe acrior ac penetrantior vis est, seu formalem illam nominemus, seu spiritualem; quam euidentium, quæ materiæ propior est, similiorque, & propterea crassior, & ignauior.

Ex his igitur omnis Sympathiarum & Antipathiarum manat & constat ratio: cuius penitiores causas cum neutiquam introspiciam, fateor, sapientiæ diuinæ thesauros, in rerum natura, ampliores esse, & abstrusiores, quam vt acumine ingenij humani peruestigari, viribus erui & exhauriri possint. Nec confidentia moueor eorum, qui hæc irrident. Queritur Socrates apud Platonem, se ex Physicis hoc consecutum esse, vt dubitare cœperit de iis, quæ pro certis habuerit. Et, reuera de multis planè τυφλὰς δόξας, *cæcas opiniones*, tenemus, vt est apud Platonem. Agnoscamus igitur & amplitudinem atq; immensitatem sapientiæ diuinæ, & angustias intelligentiæ nostræ, iisque, quæ vtcunque pernosci possunt, & explicari, acquiescentes, neutiquam, aut stolid-

ſido & in Deum contumelioſo errore, nihil eſſe imperueſtigabile, ſomniemus: aut, vano temerarioque conatu quiduis audeamus & aggrediamur: aut cæca, & inani perſuaſione blandiamur inuentis noſtris, ac ſi conſecuta ſint id, quod inueſtigatur: aut aſſumamus etiam, ad rationes detexendas ac tuendas noſtras falſa, abſurda, aliena à vero, & iam olim graui iudicio, è Scholis exploſa, quales ſunt Atomi Democriti & Epicuri: ſed innixi veſtigiis & argumentis veræ Philoſophiæ reuocemus ad cauſas ea, quorum cauſas comprehendi ac monſtrari poſſe tales iudicamus, quæ, & res obſcuras vtcunq; illuſtrant, & veritatem quærenti ſatis faciũt. Interiora ac recondita attingamus, ac tractemus verecundè. Nec puſilli, abiecti, anguſti, ignaui ingenij eſſe ducamus, aliqua ignorare, aut ita de eis diſſerere, vt Dei ſapientiam, vimq; omnem ac poteſtatem anteferamus contemplationi ac proſpicientiæ noſtræ, quæ ſæpe impingit, labitur, errat, hæſitat: ſæpe prorſus inſiſtit, ac deficit. Fugiamus arrogantiam, aut profitentem maiora viribus, aut oſtentantem etiam, ac iactantem inuentiones rationeſq; vanitatis ac futilitatis non expertes: ac glorioſius eſſe ducamus, ad abdita abſtruſaq; in natura confugere, vbi ſe nihil *ἀξιόλογον*, *commemoratione dignum*, offert, quam pro veris falſa, pro explicatis inuoluta, & nõ cohærentia, pro firmis lubrica, pro ſolidis ieiuna, frigida, ficticia cõminiſci & obtrudere. Cur, ringimur, aut cur laboramus anxie, vt mõſtremus cauſam, quare in ſeptentrionem ſe Magnes cõuertat: aut quare inter ſe diſſideant braſſica & vitis, cum reddi ratio nequeat alia, calido cur frigidum aduerſetur, niſi, quia natura ita condita eſt.

Ad ſympatheias & antipatheias antequam reuertar, pauca aſpergam de coloribus & ſonis, quorum perplexior ratio eſt.

De luce, vtrum qualitas ſit eſſe habens in corpore naturali, an vero ſit ipſa forma, in cœleſtibus actu lucidis, quæ luce, vt ſpecie ſpecialiſſima diſtinguuntur, & inter ſe, & ab elementari luce, diſputari video, explicari non reperio. Si tamen ipſa ſtellarum forma non eſt, (etſi eam ego eſſe plane ſentio,) qualitas certè proxima eſt, atque inſeparabilis, qua & differunt, & diuerſimode agunt. Lumen, imago eſt lucem repræſentans, & vibratu ſubito diffunditur, ſecundum *Lucis & colorum ratio.*

lineas rectas, quas radios vocãt. Color extremitas perspicui terminati esse dicitur. Id non de rei veritate intelligi debet, sed de emphasi seu apparentia: Non, quia superficiei reuera insit, sed quia in ea apparet. Per se enim, ac primo inest corpori ac substantiæ: per accidens autẽ, ac secundario, superficiei. Color enim passio mixti est, ex perspicuo, quod lucis actu particeps est, tincto ac terminato ab interfuso & admixto opaco. Inde omnis varietas colorum existit, qui quanto perspicuũ & opacum, vtrumq; scilicet attenuatũ magis, & à terrenis ac tenebrosis sordibus atque vmbris secretis fuerit exquisitius perpurgatũ, & lucis etiam purioris copia maiore imbutũ, tanto euadunt candidiores, aut candido propiores, siue in ipso mixto τὸ διαφανὲς *perspicuũ* exuberet, vt in vitro, Crystallo, gemmis pellucidis, siue τὸ ἀδιαφανὲς, *opacum* ex terrena soliditate. Ad nigrũ rursus propius accedunt contrarij. Concurrunt enim ad coloris effectionẽ necessario; Lumen, perspicuum, & opacum. Lumen quidem, vt principium formale: Perspicuum actu, vt materiale, id est, adeptum suam formã & perfectionem à lumine, quo illustratur. Opacitas perspicuũ actu, id est, lucem implicatã cum ipso perspicuo, soliditate ac tenebrositate sua cohercens ac terminans, vel tanquam per accidens, cum se velut priuatio habeat ad formæ procreationẽ, respectu luminis ac perspicui, vel vt causa, sine qua nõ. Prima enim coloris forma est, ab interno atq; insito lumine. Vltima ἐντελέχεια, *absolutio*, ac perfectio à lumine externo, quæ facit, vt color appareat ac videatur, perinde vt calor σύμφυτος, *insitus*, seu complantatus formæ quidem mixti, in animantibus & plantis proximus est, non sufficiens tamen actionibus formæ perficiendis: ab influẽte autem ex corde, vel à Sole accẽso perfectio est, qua forma, per insitum, sese, & vires suas exerit, quod sine influente ἐμφυτος, *innatus*, solus præstare nequit: Sic color, etsi à congenito lumine formam acquirit, vi tamen illius, quod opaci contraria vi vinctus, vt lumen imperfectum, deficit ac hebet, nec diffundere sẽ potest, nec, aerem penetrando atq; illustrando visum ferire, sed externo lumine, vt omnia simul perfusa collustrentur, ac velut actuentur, necesse est.

Color sequitur motum Sequitur autem color omnis, lucis, tanquam suæ formæ & perfectionis, in vibratu ac radiatu, motum, vnde species

visibiles omnes, quæ colorum imago sunt sicut lumen lucis, secundum lineas rectas diffusu excursuq; subito per medium illuminatū, in partes omnes efferūtur. Perspicuitatis caus est, materiæ puritas, quæ, quia in cœlestibus exactius est defecata, cum fusione atq; expansu attenuante, ideo æthereā regio liquidior multo est elemētari, & in hac, suprema cœloq; propior, rursus limpidior multo est ima terræque & aquis proxima. Lumen Aristoteli est actus perspicui, quatenus perspicuum, quia sine luce *διαφανὲς, perspicuum*, potentia tantum, non etiam actu pellucet, nec species vllas transmittit, perspicua autem alia ingenitā habent lucem, alia ἐπίκτητον, seu acquisitam. Ingenitam habent cœlum, cœliq; partes, vt stellæ, quæ non est solius depuratæ materiæ *διαφανὲς, perspicua*, qualis initio creata fuit: sed cum luce in ea deinceps accensa diffusaq; conglomeratio, & coagmentatio conferta, velut in massas distinctas, vnde stellarum corpora formata sunt. Sola ergo cœlestia actu lucent, refulsu luminis, ex illa cum materia copiosiore coacta atq; compacta luce, quæ prius erat dispersa. Elementaria sua natura, δυνάμει potestate tantum lucida, hauriunt & acquirunt lumen è cœlestibus, exertu vibratuq; radiorum emissum. Ignis enim elementum, vt dixi, sua natura non fulget, sed fulgoris capax est in transitu, cum aerē permeat Flamma splendet, fumo enim ardēte & in corpore mixto lumen emicans, est actus perspicui vi caloris explicati, ac separati à partibus terrenis opacis, quæ medium flammæ obtinent, perspicuo extremo circumlucēte, siue lumē illud ab insito & intrinseco, siue ab externo accēdatur, in fumo inflāmabili, siue ab vtroq; Tenebrarū autē, quas Aristoteles lumini opponit, tanquā formę priuationē, quæ duo inter se cōuertuntur causæ sunt luminis defectus, & corporis opaci interuentus, pariens vmbrā, quę à tenebris gradu discrepat, quia non ab extincto lumine oritur, sed obiectu solidi excluso.

lucis tanquā forma.

Sonorum differentiæ corporibus sonoris natura insunt, materiæ, mixtionis, & conformationis ratione, sed δυνάμει facultate tātum, quoad sensum, vt colores coloratis corporibus. Eliciuntur autē, & proferuntur in actum, vt colores, lumine externo illuminati medii, sic soni ictu, aut impulsu. Ictu, ex collisione corporum inter se solidorū, aere fracto,

vt cum pulsantur tintinnabula, campanæ, organa aut vasa aurea, argentea, ænea, stannea, vitrea, fictilia, inuitreata lignea etiam sed tinnula aut sonora natura: aut, cum in organis ἐντάτοις, *quæ neruis intenduntur*, tensæ chordæ, vel tactu feriuntur, vel quassantur vibratu, in quibus durities, ex enixu chordæ tensæ, soliditatis vicem præstat. Impulsu vero, ex impetu aeris, aut adacti ad afflata corpora, aut per inflata, ac perflata elisi, sicut vox hominis formatur ac variatur aere, ex afflatu è pulmonibus, in asperam arteriam expresso elisoq; per γλωττίδα seu lingulam in larynge, quod imitantur ἐμπνευστὰ, *quæ flatu comparentur*, per rimulam transuersam, aut foramen rotundum inflata, erumpente cum sonitu aere, per ea, quæ patent foramina & tonum, pro situ & ordine hiatuum, à principio inspirationis variante, quod in organis, ex geminata fistula compositis, vna fixa, altera mobili, huius tractu ductuq;, vltro citroq; diuerso ab ore, etiam efficitur, vt in βαρυτόνοις. *barytonis*.

Hæc sensui patent, & à quouis, imperito etiã, agnoscuntur. Sed tanta cum sit varietas in sonis, maiorq; in tonis seu tenoribus, de formali ratione soni cuiusq; primum ex tactu seu plaga; deinde, de tonorum seu tenorum à plaga resonãtium, in sonoris corporibus, progressu continuato diffusoq; tam repente, multò tamen tardiore motu, & multum anteuertente species visibiles emissas, ab impactu ferientis, quæritur. De forma specierum in sonis, non disputo, quos graui & acuto distinguunt generatim & sub his generibus, Græci & Latini: in species plures ac diuersas, secudum varietatem causarum & sonorum, nominibus etiam dirimũt. Sed Græcis præter ἦχον & φωνὴν, πληγὰς & κτύπους, *sonum & vocem, sonos ex percussione & fragores*, ex qualitate plagæ: Ex sonorum vero discrimine, ψόφοι, τριγμοὶ, συριγμοὶ, ῥοιζήματα, ἦχοι, βόμβοι, κλυδωνισμοὶ, κλαγγαὶ, *strepitus, stridores, sibili, fremitus, sonitus, bombi, fluctuationes, clangores*, quas differentias causæ diuersæ pariunt diuersas, ex commixtione acutorum sonorum & grauium. Latinis sunt plagæ, sibili, tinnitus, strepitus, crepitus, bombi, fragores, fluctuationes, clangores, &c. Græci ἠχὼ vsurpant pro ἤχῳ, seu sono reflexo, qui est μακρὰ φωνὴ ἀνακλωμένη, ἀπὸ στερεῶν καὶ ἀντιτύπων, ἐπὶ τὰ ὦτα τῶν πάλιν ἱκανεῖσα: *vox longa, repercussa à corporibus solidis & reni-*

renitētibus, ad id quod eam emisit reciproca Horum omnium varietas non foret explicatu difficilis, si de principio constaret, ac fundamento, id est, de ratione formali soni.

Vt fiat sonus quicumque, docet experientia, semper concurrere duo corpora solida inter se collisa, seu vere sint solida, vt in tintinnabulis, cāpanis, bombardis, &c. seu duritie acte[x]a, extensione, vt chordę seu fides natura tamen alicuius soliditatis participes, in organis, quæ ἐντατὰ, *quod neruis intenduntur*, vocātur, & expansæ pelles in tympanis: seu aeris impulsi, coarctati & vrgentis copia, impetusq; vehementia expressi, aut adacti ac reiecti per caua ac conclusa solida, vt in organis, quæ sunt ἐμπνευστὰ *sic dicta quod flatu cōpleantur*, & ventorum spiratu rapido ac concluso, per hiatus ac rimas In his omnibus, alius esse obseruatur sonus, ex tactu & plaga, alius tonus & tenor, qui plagā sequitur, à vibratu corporis sonori, nusquā impediti à solidi cuiuscumque occursu, & contactu. Vnde fit igitur sonus, vnde tonus, qui perdurat, plaga cessante, quęritur. Vtrum ex contactu, quo concussa committuntur inter se? An vero ex attracto confertim, interceptoque, ac refracto, & attenuato, ac rarefacto aere, & eo impetu rursus diffuso, cum impulso circumfusi aeris a collisione? Tonus vero, vtrum à corpore ipso sonore exhalat, & ictu eliciatur? An vero ab aere, cōfertim ac cum impetu incusso cieatur, sic, vt sonū quidem plaga: tonū vero adactus & allisus aer cōmoueat, haustumq; vicissim ex eo contactu vehat, ac diffundat eo vsque, quousque perculsu propellitur, seu quousque se impetus effert, atque extendit? Corpora dura & solida, quæcumque commissa inter se, ipso conflictu sonum edunt, qui tanto maior euadit, quanto duriora & solidiora illa sunt, & plaga, quāto ex collisu fuerit vehementior: tonum tamen seu tenorē non emittunt simul omnia procul resonantem Ad hunc enim, vt exeat, requiritur primo, vt corpora sint solida, & ex materia comparata sonora, seu tinnula, qualia sunt, quæ fiunt ex humidi, tenacis, ac glutinosi, subactu forti, pertinacique cohæsu cum terreo sicco cuius partes, etsi ex infarctu connexuq; humidi interfusi, arcto coagmētatu, sic inter se deuinciuntur, vt, in continuata soliditate, videantur interius expertia esse hiatuum omnium, ac meatuum, suis tamen

singula sunt pertusa poris, etsi rarioribus, angustioribus, & obscurioribus, quàm alia, soliditate tali destituta, iiq; pori aëre pleni sunt semper, qui, perculsu ac vibratu corporis impellitur, & agitatur.

Deinde, vt sint dura, siue sua natura, ex terreni valde desiccati exuberantia, siue, vt ἀντιτυπία, *renitentia*, vel ex tensione ac renixu, vel ex irruentis cum violentia aëris impetu. Tertiò, vt ambitu externo ac superficie sint glabra, leuia, lubrica, ex inductis & oblitis poris, læuigatu aut politura, ne scilicet aër discerpatur. Quartò, vt sint caua ac rotunda, aut euidenti cauitate, aut obscura, in quam impulsus aër adigatur, ne prius dissipetur, aut diffluat, quàm sono imbuatur. Si angulosa sint, angulis continuitatem aëris agitati interrumpunt ac diuellunt, sonumq; hebetant, ac languefaciunt. Quintò, vt, quæ perculsu aut vibratu tinniunt, sicut chordæ & tintinnabula, sint libera vndiq; ab omni allisu, aut compressu solidorum: & in aëre perstabili ac libero, nec à solidorum occursu vsquam impedito, vt vibrentur tactu vel impulsu. Sextò, eo vsq; cauitate elaboratum, atq; attenuatum esse oportet sonorum corpus, vt, quando feritur, aër impulsus permeare remeareque, seu edi resorberiq; libero transitu possit.

Si corpora solida quidem, duraq;, ac δυνάμει, *facultate*, sonora, sed reliquis destituta, cauitate præsertim feriantur à solido alio, materia & magnitudine analogo, conflictu ipso sonum quidem edunt, sed, qui soliditatis tantùm, ac plagæ qualitatem refert & exprimit, absque tenore. Si sonora sint insigniter, pulsata tamen, aut percussa premantur, ad ictum, aut nullus exilit, & consequitur tonus, aut tenuis & obscurus, subitoque concidit, & euanescit. Si verò in solidum impingant obstaculum, mox consilescit. Sæpe etiam organa ex eo percussu rumpuntur. Nec tantum finduntur ab incussu, vel tactu solidi, sed in aliud esse multò mollius obstaculum, si ferantur aut impingant quemadmodum campanæ dissiliunt, si inter pulsandum, fune tenui, aut filo etiam vinciatur. Si libera sint ab omni impedimento aëris impulsi interni, qui intra poros concluditur, & externi ictus, tonum etiam exprimit, pro natura & quantitate organi, & pro quassatus vehementia, acutum aut grauem, magnum aut paruum, in longum

gum durantem, aut citò deficientem, quem, non tantùm obstructæ ædificiorum cohercent atq; continent fores atq; fenestræ, sed & aduersi ventorum flatus, densiorq;, & compactior aër reprimunt, & intermediarum aquarum confertim emissi immissiq; in sonantem aërem, halitus intercipiunt atq; abrumpunt.

Plagæ sonus intercepto rarefactoque conflictu mutuo corporum, atque attenuato & refracto aëri imprimitur, inque contiguum aërem, concursu corporum attractum collisionis aërisque refracti & impulsi impetu, à loco tactus, tanquam centro, in orbem diffunditur, quemadmodum à puncto illapsus, si in aquas lapis conjiciatur, commotæ illæ gyrantur in orbem. Sono plagæ, tonus coniungitur, qui perculsi aëris impetu progressuque procul defertur, sensim tamen deficit, quo fertur longius, impetu scilicet remittente & elanguescente. Sed, si prædictæ illæ conditiones adsint, causa toni seu tenoris est ab eodem ictu, quo sonus plagæ, sed non sequitur, nisi totum organum sic quatiatur ac percellatur ictu illo, & qui includitur aër simul, vt pariter & ipsum totum commoueatur ac vibretur, quasi tremat, & aër simul impulsus atque agitatus exeat ac remeet, motu reciproco. Vibratus ictus tonum elicit, ex ipso percusso corpore: Hunc primò concipit & induit aër internus, cumque impetu expressus secum egerit, in externum maximè, intra cauitatem attractum atque conglomeratum, quocum effunditur. Tam sonus, quàm tonus, cietur ab vna plaga, sed non eodem modo. Ille enim in refracto attenuatoque, ex conflictu, & impulso aëre externo ad locum contactus: hic vibratu totius corporis, quod & continuitatis solidæ ratione totum percellitur, & ita pertusum tamen est, vt sit aëri impulso peruium, ex eodem expressus, perque internum aërem elisus, in eundem exteriorem, tanquam vnum & commune subjectum, cum illo junctim vno profertur ac propagatur impetu & fluxu, emergitque tonus à communicata per consensum, ratione continui, plaga cum toto, &, secundum organi naturam, aëri interno primùm, moxq; per hunc etiam obuio continuove externo impressa. Non tinniunt sonora, aut parum tinniunt si premantur, quia vibratus totius & agita-

tio interni aeris libera, quæ toni subiectum primum ac proximum est, intercipitur, ac cohibetur. Idem, in magno impetu pulsatæ campanæ, quoquo vinculo constrictus, aut pressu detentus, ratione penetrationis dimensionum facit dehiscere ac crepare campanam, quia aër eo impetu confertim agitatus, ac traiectus, libero, laxoq; ac diffuso transitu permeare, atque ire, redireque prohibetur. Rumpitur igitur, & ictus, & aeris confertim irruentis, sed exitum non reperientis, impetu & copia. Cauitates autem, quantum ad sonorum formationem conferant ostendunt campanæ, & ἐμπνευστά, quæ flatu complentur, ex angusto cauo paulatim dilatata, tandemq; extremis oris, velut labris, diductis, cauitate in orbem expansa amplo hiatu. Nec ἐντατά quæ neruis intenduntur, organa, tonũ tam argutum redderent, pulsatis chordis, nisi caua essent, & magades perforatæ, nisi aeri vibrato subtus paterent, & analoga tenuitate alliso responderent. In ἐμπνευστοῖς, organis quæ flatu complentur, & omnibus quæ perflantur, aer simul, & impetus sui vehementia: qua perrumpit allisus, atque erumpit, solidi alterius, & subiecti sonum suscipientis, vicem obit ac præstat. Fit enim quidam quasi atritus mutuus aeris, cum impetu penetrantis, & organi coarctantis. Vnde naturæ etiam, formæque organi, suiq; impetus vehementiæ, sonus elisa aeris respondet. Hęc de coloribus & sonis volui intexere.

Sympathia & Antipathia rerũ in natura iuxta seriem qualitatum. In primis qualitatibus.

Reuertor ergo ad συμπαθείας & ἀντιπαθείας, *naturę consensiones & dissidia*. Congruũt inter se rerũ naturę, aut dissident, ac pugnant, secundum has qualitates, aut omnes, aut aliquas. Quoad qualitates primas, conueniunt hominum naturæ, ex ceteris mixtorum generibus, quæ temperata sunt: aduersantur eidem, quæ mediocritatem excedunt, tantoque infestius lædunt, quanto qualitatum à mediocritate recessus est longior. Plus lædunt, quæ, tertio quartove gradu frigoris aut qualitatis medium superant, vt, Opium, Mandragora, Arsenicum, Thapsia, & quicquid est huiusmodi, ceteris mitioribus & moderatioribus. Inflammatis frigida, perfrigeratis calida congruunt. Cicuta hominibus venenum, sturnis nutrimentũ. Veratrum hominibus medicina, coturnicibus alimentum est. Aqua frigida, Salamandra, serpentum oua, flammã extinguunt, etsi oua vicissim comburuntur.

Mani-

Manifesta etiam est, συμπάθεια vel ἀντιπάθεια, *naturæ conuenientia vel discrepantia*, quæ à secundis oritur qualitatibus & tertiis. Temperata naturæ conueniunt, immoderata, & naturæ, & sibimetipsis, repugnant: occlusis vel aliquo obstractis humore contraria sunt, quæ aperiunt. viscidis, quæ incidunt: crassis, quæ attenuant, duris, quæ emolliunt: laxatis, quæ astringunt: glutinosis, quæ deterunt & abstergunt: exasperatis, quæ leniunt. *In secundis & tertiis.*

Eadem ratio quarti generis qualitatum. Capiti conueniunt Majorana, Betonica, Saluia, Pæonia, Acorum, Cubebæ, Castorium, Moschum, Ambra, Rosæ, Violæ, Camphora. Thoraci Glycyrrhiza, Amygdalæ dulces, Iris, Marrhubium, Hyssopus, Helenium, Crocum, Mel, Zacharum, Tragacantha, Adiantum, Hordeum, Violæ. Cordi, tum ex his quædam, tum alia, Cinamomum, Echion, Buglossum, Cirsion, Rosmarinus, Corallia, Vniones, Os de corde cerui, argentum, aurum, semen Oxalidis. *In quartis qualit.*

Stomacho præ ceteris Mentha, Masticha, Cariophylla, Zingiber, Acorum, Macis, Absynthium, nux Moschata, Aloë. Epati Absynthium, Spicanardi, Eupatorium, Rhabarbarum. Lieni, Asplenum, Phyllitis, Hemionitis, Teucrion, Chamædrys, Scordion, Epithymum. Venenis aduersantur Scordium, Lemnia, Sphragis, Bolus Armenus. Conuenientiæ ratio, ex quarto qualitatum genere, euidens est. Sed longum esset, & genera omnia, & causas pertexere, de quibus, in Medicorum libris est copiosè.

Occultæ συμπαθείας & ἀντιπαθείας, *consensionis & dissensionis naturalis*, exempla innumera habet rerum natura. *Occulta Sympathia & Antipathia exempla in natura.*

Tota substantia, lupinum epar, & vuæ passæ conueniunt humano iecinori. Iaspis virens roborat stomachum. Smaragdus epilepsiæ, tota natura contrarius est, admotusque corpori illi obnoxio, aut vincit & profligit morbum retinetque vim suam, ac nitorem: aut morbo superatur, moxque amittit vim omnem & rumpitur. Sistunt, sanguinem Hæmatites & Hieracites. Arcent & excludunt hydropem tres cochleæ multum tusæ, cum vini nigri cyathis tribus, & calefactæ atq; epotæ. Cinis cancri fluuialis medetur morsui canis rabidi.

Occulta vi trahunt bilem Rhabarbarum, Scammonea,

Euphorbium, Aloe: Phlegma Coloquinthis, Agaricum, semen Carthami: Melancholicum humorem, Myrobalani Indi, Epithymum, Polypodium, Helleborus.

Insanus ac furens Elephas, ariete conspecto, mansuescit. Taurus, quantumcunq; ferox, mitescit alligatus ad ficum. Ouium a lupo admorsarum carnes fiunt teneriores, sed lana earum, necnon etiam, textaq; pediculos gignit. Equi, vbi vestigia luporum contingunt, obstupescunt, & totis conuelliuntur pedibus. Lupus ex contactu bulborum Scyllæ, resolutus fathiscit.

Homo, quem lupus prior viderit, obmutescit. Cancer, Polypodio obiecto, callos pedum & vngulas exuens abiicit. Vespertiliones hederæ suffitu necantur. Vipera, fagi ramulo tacta stupet.

Ciconiæ platani foliis à nidis vespertiliones arcent: Hirundines Apio silphas & blattas: Noxias bestias corui Aro: Vpupæ Adianto: Cornices supina verbenaca: Perdices arundine: Galerita gramine. Aquilæ galli cantu terrentur: earundem pēnæ ceterarum auium pennas deuorant. Echeneis remoratur naues. Ad Torpedinis contactum etiam ex longinquo præualidi obstupescunt artus.

Ruta, ad ficum consita lætius prouenit & ficum fœcundat. Brassica, inimica est vitibus. Magnes ferrū ad se trahit & vicissim abigit, si allio confricetur: Extinctā vim recipit prolutus hircino sanguine. Adamas & succinum alliciunt arripiuntq; paleas, pilos, festucas omnis generis, succinum solum respuit Ocimum. Adamas, de solo hircino mollescit sanguine. Astroites aceto impositus vertitur in orbem. Sapphyrus scorpionum ictibus medetur. Argentum viuum auro amicum, cetera metalla non transmittit, sed sustinet, auro cedit, vt subsidat: auro item illitum, mox vbi ignē senserit, auolat. Exanimata fere iumenta, & extincti pæne virium deliquio homines, obiectu panis reuocantur. Nec canum eiulatu, aut ferociore equorum hinnitu, editas cunctorum præsensiones rideo, quibus animalibus nullum homini familiarius.

Innumera rerum natura suppeditat omnium consensuum & discordiarum exempla. Hæc scrutatur in mixtis, &, quantum potest, ostensis causis explicat φυσιολογικὸς, natu-

ra no-

tia notitia & consideratio. Quatenus vero ex euidentibus consensionum ac dissidiorum notis ceu diuinat, aut de quibusuis mutationibus elementorum, ceterorumve mixtorum, aut de orituris tempestatibus, aut de abditis atque abstrusis rerum naturis: in classem concedit diuinationum Physicarum. Insunt enim vt hominibus, ita ceteris mixtis, notæ sensibus subiectæ, quarum ductu, aliquo modo interiores naturæ pernoscuntur, & comprehenditur, quid cuiusque aptum sit accommodatumque, quid noxium & aduersum.

Pertinent autem ad rationem concordiæ discordiæque nō tantum, actiuę formales qualitates, sed & illæ, quæ, ex analogia mixtionis comitantur cōcretionis modū, quorū apud Aristotelem in 4. Meteorolog. duplex genus. Vnum eorum, quæ *ἐντελεχείᾳ, reuera,* insunt mixtis; vt, durum molle: densum, rarum: crassum, tenue: viscidum, friabile: asperum, leue, & similia: Alterum eorum, quæ *κατ' δύναμιν & ἀδυναμίαν, naturali vi & imbecillitate,* existunt: vt liquabile, non liquabile: fragile, & non fragile: sectile: ruptile, non ruptile &c. Oleum aquæ, non miscetur, quia vnctuosa, cum pertinaci lentore cohæreant, porosq;, aut raro, aut pinguedine oblitos habeant, nec in minimas partes facile comminuantur, alienos liquores nō facile admittūt. Butyrum contra, quanquam vnctuosum sit, feruorem sachari tamen restinguit. Auget enim lentorem sachari rarefacti, & extēdit in ampullas, à copia agitatorum, vi caloris, halituum, partes attenuatas ac diuulsas prohibet.

Ad Sympathias & Antipathias rerum pertinēt materiales qualitates.

Est igitur obiectum huius generis *Φυσιολογικῆς, physiologici* omne genus qualitatum materialium & formalium in plantis, animantibus, & fossilibus, atque earundem vires, affectiones, conuenientiæ inter se, aut repugnantiæ. *Φυτοσκοπικὸν, phytoscopicum,* ergo de plantarum; *ζωοσκοπικὸν, zooscopicum,* animantium; *ὀρυκτοσκοπικὸν oryctoscopicum,* fossilium coniectat naturis interioribus, deque qualitatibus, & qualitatum gradibus, ac discriminibus.

Physiologiæ species.

Ad *Φυτοσκοπικὸν, phytoscopicū seu diuinationē ex plantis,* pertinent illæ antea cōmemoratæ, exempli gratia, in plantis à quibus notæ, indicantes initia finesve, aut cōditiones quæ

Virgula diuina a Metallariis vsurpata.

tuor vniuersalium anni temporum. Eodem diuinationes pertinent Metallariis vsitatæ, quæ fiunt Sciotericis, & virgula diuina. Est ea ex corylo decisus bifidus surculus, quò venas illi auri argentive feraces explorant, inclinante sese eò virgula, qua, sub terra, venæ feruntur atque incedunt. Qua vi id soli corylorum præstent surculi, & non item ceterarum arborum quæ in iisdem prouenerunt locis, eodem terræ altæ refectæque succo, obscurum est: nisi quòd conjicio, συμπάθειαν habere corylos ad Metalla connatam & occultam: eam augent roborantque succi cognatæ cum metallis naturæ, quos, ex aggesta radicibus terra, nutritioni causa sugunt & hauriunt. Sciotericis, vias ductusque venarum profundissimos miro artificio peruestigant & designant, diriguntque operarios, ne deuient ex planorum triangulorum natura.

Desino recitare exempla: quippe tota mihi percurrenda esset, & exhaurienda rerum natura, si vellem integrè persequi partes singulas: & quantum, in hac re, humana nauare potest, atq; assequi industria, doctorum monumentis descriptum extat. Hæc recensui, vt earum diuinationum fontes, quæ, vel ex animantibus & plantis petuntur, vel de ipsorum instituuntur occultis naturis, ostenderem Physicos esse, non commenticios.

Si à Meteoris prænuncia tempestatum signa, in aëre aqua & terra separamus, distincta hic quoq; genera constituere, & ὑδατοσκοπίαν, *aquarum præsagia* signorum præcedentium tempestates in mari, qualia sunt, si tranquillum mare murmuret, aut littora, ripæque tranquillæ resonent, spumæve dispersæ & aquæ fluitent bullantes: ἀεροσκοπίαν, *aeris contemplationem*, eorundem, quæ præeunt mutationes quasuis τῶν καταστάσεων, *constitutionem*, cœli, in ipso aëre: γεωσκοπίαν, *terræ considerationem*, in terra apparentium signorum notationem, vocare possumus.

Iudicium de natura & ingenijs hominum ex elementorum qualitatibus

Cumq; pænè in singulis locis varient hæc tria elementa qualitatibus, non leuia, de hominum ingeniis & naturis, argumenta præbent, ideo, quòd necessariò corpora afficiunt atq; immutant.

Aer forinsecus haustus in tres partes distribuitur.

Aërem quouis sorbemus momento. Is è vestigio, vbi attractus est, subitò fertur in totum corpus: pars eius euolat

in ce

in cerebrum, & animali permiſcetur ſpiritui: pars à pulmone hauritur, quæ deriuatur in cordis ſiniſtrum thalamum, jungenda vitali ſpiritui: pars ſemper deglutitione abripitur in ventriculum, vnde in epar fertur, ex epate in venas diſtribuitur. Ex quo fieri nequit, vt non ſuis imbuat qualitatibus ſpiritus tenuiſſimos, & immutatu facilimos, humoresque ob mollitiem, alterationi obnoxios plurimum, &, continuo alliſu inhæreſcendo, ipſis etiam ſolidioribus partibus aliquid ſuæ naturæ imprimat.

Aqua præcipua nutrimenti ſolidioris portio.

Aqua præcipua nutrimenti ſolidioris eſt portio. Adhibetur enim tum coquendo alimento, quod aſſumimus, tum corporibus, iisque, quibus vtimur, veſtimentis eluendis: & quanquam coctura rerum impoſitarum concipit qualitates, tamen ſuas non prorſus exuit; immò viciſſim iis rebus, quas feruefacta coquit, eas infigit, dum crudas penetrat, ſubigit, attenuat, & digerit, donec, ſuperfluo humido exhauſto, ac craſſioribus terreis partibus comminutis & emollitis, vtraſque junctas ac temperatas in ſicciorem, ſed tenuiorem multò, atque exactius elaboratam redigat ſubſtantiam. Quapropter, cum ipſo ſimul alimento vertitur in ſpiritus, humores, & membrorum eſſentiam.

At terra, ſuis, tum vtrumque elementum, aërem, & aquam, tum res ex ſeſe natas, quibus victitamus, imbuit qualitatibus. Quippe in aërem, ſingulis momentis, plurimum egerit atque effundit halituum, quos, calore ſiderum, & ſibi incluſo fota emittit.

Fluminum qualitates, pro ratione terrarum, quas alluunt variant.

Aquæ fontium ſuæ retinent ſcaturiginis naturam, vnde emanant: Puteorum aquæ contrahunt terrarum qualitates, per quas deriuatæ, & ceu colatæ in puteos, vt humiliores ac profundiores hiatus, confluunt & conſidunt. Flumina variant: alias enim, atque alias ſubinde, ex terræ, per quam fluunt, contactu & alluuione, diſſolutarum partium admixtu, qualitates acquirunt. Terra nata ipſius prorſus naturam induunt: quippe eo refectæ auctæque alimento, quod circumſita terra radicibus ſugunt, adoleſcunt, & maturantur.

Non abs re igitur fuerit, immò multum retulerit, aut mores, & ingenia hominum exploraturo, aut naturas corporum, quales illæ ſint, quibuſve obnoxiæ morbis, perſerutа-

turo accurate qualitates horum elementorum exquirere.

In aere considerandũ, an crassus sit pinguisq; vel subtilis: an purus, magna ex parte, aut turbidus, & fumosus, vel putridus, aut fœtens, salubris, aut pestilens: an temperatus, vel calidior, frigidiorve, aut aridior etiam: vel humectior, & quicquid est huiusmodi. Nascuntur enim, sub cœlo pingui, ingenia hebetiora plerunq;: acriora gignit tenuius & purius cœlum.

In aqua itidem obseruandum, an crassa vel tenuis sit, pura & limpida, vel alio infecta colore, aut fæculenta, aut sordibus inquinata, insipida, vel dulcis, vel Metallicum referens saporem, nitrosum, aluminosum, sulphureum, bituminosum, salsum.

In terræ natura pæne omne, aut præcipuum omne situ est, ac plurimum interest, pinguis ne sit an macra, an mediocris, an lapidosa. Si pinguis, an argillosa, aut glareosa, aut vliginosa, aut limosa, aut cretosa: an nigricet, vel rubeat, vel niteat vel flauedinẽ præ se ferat, aut virorem. Si macra an arenosa, aut puluerulenta, aut sabulosa aut cinericia. Si lapidosa, an marmorea, aut silicea: an sit grauis vel leuis: an subsint metallorum venę, vel sulphuris nitri, salis, aluminis, bituminis, margæ. Denique qualitates sensiles expendendæ omnes, & occultæ etiam, si quas habet. Plurimum enim ab his, & hominum corpora & terra nata, quæ alimentum fiunt hominibus, assumunt. Horum considerationem, si ante positis nominibus & generibus tribus comprehenderimus, non errabimus.

DE ASTROLOGICIS PRÆDICTIONIBVS.

In corporibus cœlestib. duo notanda motus, ac vires propria.

B Elemẽtis & mixtis corporib. ad lucida cœli corpora venio, q̃, in elatiore & æthe rea Mundi regione, suorũ circũactu perpetuo orbiũ, circa imã & elementarẽ regionẽ reuoluũtur, & velut gyrantur constantissime, nulla sui vnquam parte affecta, vel immutata. In

his,

his, aut motus, qui singulis octo orbibus peculiares sunt, ac proprii, motuũq; leges immotas, certas vices, ac reditũ cõstantẽ in idem, vbi vnum, ceu stadiũ decurrerũt, periodo exacta: aut vires atq; effectiones obseruamus, eas, quas in elementarem promunt regionẽ, demissis eo, defixisq; radiis.

Duo distincta doctrinarum genera ex corporum cœlestium consideratione.

Inde duo nata distincta doctrinarum genera: Quarum illam quæ describit motuum cœlestium leges & varietatem: & distantias metitur, atque interualla & magnitudines corporum lucidorum, & orbium, obseruationibus eruditis vsa, plurium artium adminiculo, vocarunt Astrologiam, & Astronomiam: Hanc, quæ vires & effectiones considerat & explicat, quæque ex positu motuq; corporum, & radiorum coniectu vibratuq; diuerso, atq; inter sese commixtione, peruasuras in elementaria corpora, quæ illis subditam ac subtensam Mundi partem incolunt, mutationes, solerti coniectura, & ratione congrua, vel longa constantiq; experientia ratiocinatur ac prædiuinat. Hanc ergo, προγνωστικὴν δὲ ἀστρολογίας, *diuinationem astrologicam*, vocatam inter eruditæ, & probatæ, atq; concessæ οἰωνιστικῆς, *aruspicina*, species reposuerunt. Illa præcedit. hæc sequitur, & priori tum ceu appendix cohæret, qua, ad quos vsus admiranda motuum varietas comparata sit, atque constituta, declaratur: tum illi, velut basi innititur atque insistit.

Illa exordiens ἀπὸ τῶν φαινομένων καὶ τηρήσεων, *ex apparentibus in cœlo, & obseruationibus*, quæ sensu partim, partim ratione & animaduersione erudita, organis certis adhibitis, notantur atq; explorantur, conuenientiũ hypothesium accommodatione, Geometricis demonstrationibus, & Arithmeticis numeris absoluitur, consensuq;, & congruentia obseruationum, vt sibi inuicem respondentium, & nascentium atq; occumbentium ad definita momenta siderum, aut hæc, illaue cœli loca adeuntium, luminumque ad constitutos terminos deficientium euentu, comprobatur. Ideo certissima semper, omnium consensu est habita. Hæc, ab eruditæ experientię argumentis ac documentis ordiens, veræ Physicę exemplo & modo, cum eiusdem experientiæ suffragiis, tum rationum etiam, ac demonstrationum Physicarum fundamentis consistit: quibus, quod deest, hoc indubitatæ experientiæ consensus supplet, vt in vniuersa Phy-

ſica ſit, in qua minimè omnium cauſæ oſtendi, aut rationes reddi poſſunt, quæ experimenta proferunt.

Quare, vt Aſtronomiæ rectè, inter diſciplinas Mathematicas decernitur locus, & illas quidem, quarum τὰ ὑποκείμενα αἰσθητὰ καὶ ἔνυλα, *ſubiecta ſenſibus expoſita & materiata*, ſunt, quæ Ariſtoteles φυσικώτερα τῶν μαθημάτων, *mathemata phyſicæ conſiderationi magis propria*, facit, è quorum ſunt numero μηχανικὰ etiam, ὀπτικὰ, κανονικὰ, λογιστικὰ, γεωδαιτικὰ, *mechanica, optica, canonica, logiſtica, geodetica*: Sic προγνωστικὴ δι᾽ ἀστρολογίας, *diuinatio aſtrologica*, jure ſibi, inter doctrinæ Phyſicæ genera locum vendicat. Scrutatur enim, & inueſtigat, & quantum imbecillitas retuſæ aciei mentis humanæ concedit, vel præmonſtrat, vel demonſtrat cauſas mutationum ac motuum, itemq; δυνάμεων καὶ ἀδυναμίας, *naturalium facultatum & imbecillitatis*, in his, ex elementorum coalitu conflatis corporibus, remotiores, & quarum è cœlo origo eſt, atq; à virtute luminis cœlo delapſi, & ad quos vſus ac fines tot cœli luciſſima corpora, tanta luminis, molis, & motuum varietate, tanta perfectione atq; conſtantia ſint condita, exquirit ac declarat, quæ, vel ocioſi ornatus cauſa, vel, vt vacuam Mundi immenſitatem, ocioſo infractu explerent, tanta ſapientia fabrefacta eſſe, ac diſtributa, Cyclopum, imò furioſorum hominum eſt dicere.

Duæ diſcrepantes ſententiæ de Aſtrologia ſeu prognoſtico δι᾽ ἀστρολογίας.

Etſi autem, ex affectionibus cœleſtium corporum plurimæ, adeò ſunt euidentes & notæ, vt ne imperitos quidem lateant: tamen de huius doctrinæ certitudine, omnibus temporibus variæ fuerunt, diſcrepanteſq; ſententiæ. Aliqui derogata ei omni veritate, atq; artis detracto titulo, totam artium numero excluſerunt imò, ex rerum natura relegarunt, tanquam quæ ſeſe præſtigiis, ad veritatis quidem ſpeciem ſcitè adornatis, ſed alienis tamen à veritate, venditet atq; inſinuet. Nonnulli contrà, eò delapſi ſunt amentiæ, vt omnium humanarum rerum publica & priuata fata, quæ quiuis ſcire deſideraret, in hoc oculis noſtris obtenſo cœlo, & illi affixis ſideribus, conſignata eſſe tanquam tabella, & inde depromi ac proferri ab eruditis poſſe, affirmarint, nihilq; tentandum inchoandumve cenſuerint, niſi conſultis aſtris, nec ea, quæ gerenda ſuſciperentur, procedere, ſortiriq; optatos euentus, niſi aſtra annuerent, ac ſuffragarentur.

Illos,

Illos, vt in eleuanda & abjicienda arte proueherentur longius, permouerunt fortasse, cùm horum falsa & stolida promissa, quibus ita ad astra alligarunt animos, vt hos ex illis, tanquam numinibus pendere voluerint, aut spe suspensos, aut captos metu: tum vatum crebræ aberrationes, & iudicia dissentientia toto cœlo ab euentibus, autorumq; quorundam recentiorum & veterum superstitiosa commenta, nullis firmata rationibus, atq; ad vsus, nec veros, nec legitimos, vel superstitione, vel spe vberioris lucri, vel studio nouandæ artis structi adornatique Canones, quibus metas illi Physicas egressi, artem cumularunt & obruerunt adeò, vt, inter aceruos commenticiorum Canonum, vix obscura Physicæ alicubi vestigia emicuerint. Hos, ad præstigias excogitandas ac coaceruandas, atq; artem in immensum extollendam atque amplificandam, vel superstitio impulit, vel spes lucri ac quæstus, vel ambitio, aut naturæ vanitas. Errare autem vtrosq;, ac decipi, facilè intelligent sani, & principiis, à quibus orditur, quibusq; sese fundat ac stabilit, & metis, intra quas continetur, perpensis.

Certè veram Astrologiam, quæ pars est Physicæ, inuestigans cœlestes & remotiores causas mutationum, naturæ inferiori euenientium, primis obseruatam, ac posteris traditam esse parentibus, mihi dubium non est. Cum etiam perspicerent illi, consequerenturque quamuis hebetata, acutiore tamen ac vigentiore mentis acie, rerum naturas, in toto Mundi systemate, quàm nos, quorum caligant oculi, ætate Mundi, ceu senio hebescentes, & aliis de causis, diligenter, & quo consilio cœlestia corpora hac condita substantia, his expolita formis, hoc collocata essent ordine, & quibus conuerterentur motibus, quantoque tempore, periodos obirent ac conficerent suas, notarunt. Motibus deprehensis, conuersionumq; perceptis ac definitis temporibus, naturas deinde, vires, atq; effectus scrutati sunt, Sympathiasque, cum natura inferiore, qua lege, deuincta cœlestibus inferiora cohærerent, quòd è cœlo vis motrix, in elementa deriuaretur: Iter Planetarum signarunt, idque, collectis in duodecim imagines stellis insignioribus, atq; effectu differentibus quæ eum tractum obsident, in duodecim partes, duce & magistra Luna dispescuerunt, atq; vniuersum in toto consp i-

Astrologia à primis parentibus tradita.

cuo, ac noto hæmisphærio, singulares stellas, positu vicinas & insignes viribus, in certas coëgerunt ac digesserunt effigies, vt obseruari agnosciq; possent.

Astrologiæ abusus quando ortus.

Procedente ætate, cum sua culpa petulanter degenerarent homines, & à majorum deflecterent vestigiis, vt cetera ab iis, & ex natura, diuino acumine eruta atque expressa, & sapienter alioquin instituta, vel neglexerunt, vel deprauarunt: ita hanc quoque pulcherrimam Physicen corruperunt, abusu pœnè deformi, cum, sine Deo, dubiis animis; speque ancipiti fluctuantes, suæ imbecillitatis cogitatione, & reformidarent aduersa omnia, , ac pertimescerent, & suspirarent prospera, quærerentque quæuis harum solicitudinum, ac perturbationum *παραμύθια, alleuamenta & solatia*, seu vera, seu falsa. Nec destitit autor superstitionum Diabolus, jacta semina, pabulo suppeditato, fouere & amplificare.

Quanquam igitur ea, quæ à primis fuerunt obseruata ac tradita patribus, amissa, & ingeniorum nostrorum aciem ita retusam atque attenuatam fateor, vt non amplius ipsas stellarum penitiores naturas peruideamus: tamen nondum tota est mutata rerum natura. Cient, gubernant & dirigunt mutationes stellæ, in elementari natura, eadem vi, qua initio, à lapsu primorum parentum, aut, si languidiore (vt omnino existimo) non tamen ex toto mutata. Languet vis mentis nostræ, stupent sensus, torpet intellectus: attamen tantum adhuc reliquum nobis, vt quos, quouis positu stellæ, effectus edant, prænotare, & similes ex similibus constitutionibus raciocinari ac prædicere possimus; & alius alio sagacior est: atq; argutior in conjectando.

Quòd ergo sint efficaces stellæ, & quòd sit *προγνωστικόν, prognosticum*, aliquod ex Astris affectuum, cum eorum, quos elementis impressos inclusa illis mixta corpora suscipiunt: tum ceterorum, qui minus euidenter in eadem influunt primùm ostendemus.

Demonstrationes, quòd stellæ sint efficaces, et quod prognostica

Huic demonstrationi præbet exordium aptissimum, vox cœlestis, in principio libri Geneseos scripta: Dixit autem Deus: Fiant luminaria, in firmamento cœli, & diuidant diem & noctem, & sint in signa, stata, tempora, dies, & annos, vt luceant in firmamento, & illuminent terram. Decretum

ita,

sta, atque statutum esse, ait, à Deo, vt stellæ, inter quas præcipua luminum vis, distinguant, varient, temperent idoneis qualitatibus, & naturæ mixtorum conuenientibus, diurna, menstrua, & annua spacia; sintq; in signa, id est, antè conspecta ac considerata, de initiis, progressionibus, ac metis temporum, deque illis, quæ incidunt variationibus, vi stellarum excitatis, moneant atq; edoceant homines. Ergo & tribuit eis hoc, quòd alias aliter elementaria cuncta afficiant, & eas affectiones suo positu præmonstrent attendentibus. *effectuum ex astris sumi possint.*

Neque consentaneum est, maxima illa, fulgentissima, incredibili sapientia absoluta corpora, tanta lucis varietate, tanto numero, & certa atque immota lege consistentia, nec erroribus obnoxia, nec labem vllam, inde vsque ab initio: affectionemve vel minimam perpessa, quorum perennes motus, ac perpetuos, cum admirabili incredibilique constantia, & consensu inter se, atque conuenientia immutabili cernimus: hæc ergo ociosi tantùm ornatus causa comparata esse, & non ad alios vsus longè potiores.

Et diffundi vim quandam à cœlo in omnia, quæ sub orbe Lunari, elementis dedicato tractui insunt, vt Dei nutu decretoque constitutum est, atque sancitum initiò, perpetuæ experientiæ argumenta conuincunt. Nam, vt inde ordiar, quod, vel indoctis notissimum est, Solis circuitu, accessu, recessuque diurno & annuo, gratissimas, & naturæ necessarias temporum vices, hyemis, veris, æstatis, & autumni, dierum & noctium effici, variarique, pro ipsius ad terram habitudine, atque à punctis verticalibus distantia, quis non intelligit? etsi causas rationemque non peruident omnes. Quis non in Solis positum refert, quòd terræ rotundus circumquaque ambitus & medius, Tropicis vtrinque definitus, quem Zonam torridam nominant, perpetuo, ceu deustus aret atque æstuat: Extremi contra limites, vtrinque Mundi subnixi verticibus, glacie rigent, horrentque niuibus & frigore, aut illuuie squalent, & situ: Reliqui duo medii, & his extremis inclusi tractus, variant: Abundant frigore, qua vltimos attingunt limites: ardoribus infestantur majoribus, in confinio itineris Solaris: Versus medium, *Solis effectus.*

temperatam habent constitutionem, plus minusve, prout ad alterutrum limitum extremorum propius accedunt.

Neque (vt opinor) quisquam inficiabitur, ex quotidiana Solis, circa terram, vertigine, ortuque & obitu, atque ad medium cœli dilatatione, quo motu, alias atque alias subinde stellas secum effert, aliàs, è regione, sub occasum vrget ac præcipitat, aut turbari aërem, obnubilarique, aut serenescere, atque inclarescere aut concalescere plus nimio: aut contrà perfrigerari, aut humectari, aut arefieri, aliterque, atque aliter mutari, pro stellarum coorientium, occumbentium, vel in Solem radios projicientium, natura & conditione. siquidem hoc quoq; rusticis, Astronomicæ doctrinæ ignaris, notum est, atq; confessum.

Luna effectus.

Luna, quæ terris proxima est, manifestius assensu atque approbatione omnium, in terrena influit: Crescens humiditates, & commouet, & affundit corporibus, quas repetit & resorbet marcescens.

Quòd afficiantur vtriusque effectionibus, quæ, sub lunari orbe, continentur, conspicuum est. Sole propius accedente, elementa, quæ fuerant frigore hyberno coacta quasi, & addensata, aut constricta, calore tepediore soluuntur rursus ac funduntur: Aer rarescit, & fit subtilior, glacies gelatarum aquarum liquescit ac diffluit, terra aperitur ac dehiscit, conclusosq; exudat, digerit, ac diffundit humores, quos frigore compressa cohibebat. Mox & plantæ, eodem calore vegetatæ ac fotæ, tum in germina erumpunt, gemmasque protrudunt, tum abundantius, ex emollita atq; affluente terra, succis haustis, luxuriant. Animantium corpora, quorum meatus ac poros frigus constiparat, laxantur, ac veluti panduntur, solutoq; & libero motu agitatos ventilant ac perpurgant humores, separatis, atq; vel in halitus resolutis, vel alioquin expulsis recrementis.

Luna augescente, liquores in plantis & animantibus exuberant, pleno orbe fulgente, vigent: deficiente, minuuntur, interlunio, cum ipsa lumen omne à terris auersum cœlo regerit, arent. Hæc cum vsu didicissent agricolæ, aptissimè tempora sationum, admissionis pecudum ad coitum, incubationis auium domesticarum, sectionis lignorum, vel vrendorum, vel ad structuras adhibendorum distribuerunt.

Eadem

Eadem ſupra horoſcopum conſcendente, maria tãquam impulſa exæſtuant atque intumeſcunt, decumbente, conſidunt rurſus, & conquieſcunt: idq;, cum in ipſo mari percipitur, tum viciſſitudine exundantium, & refluentium, ac reſidentium fluminum, oſtenditur oculis.

Luminum cœleſtiũ vis in commouendis aquis marinis.

Euidentiſſime, in hac commotione & agitatione aquarum marinarum, vtriuſque ſeſe luminis vis exerit. Primum enim de Luna pro confeſſo habetur, & indubitato, impulſa ceu efferueſcere maria ab imo, & inſurgere, atq; intumeſcere, Luna ſeſe, cum Mundo, attollente paulatim ad culmen cœli, aut ab occaſu præcipitata, ſubter ima cœli: cumq; cœli faſtigium infra ſuprave terram attigit, ceu inſiſtere, repreſſo diffluxu. Eadem ad occaſum, à cœli faſtigio vergente, vel ab imo paulatim aſſurgente, ſeſe contrahere rurſus, atq; recipere ceu reſorpta, inter duos exortus, bis permutatim effluentibus his, biſq; remeantibus, vicenis quaterniſq; ſemper horis.

Animaduerſum & hoc eſt, interlunio, & plenilunio, cum Soli, Luna ſubiicitur vel obiicitur, maria incitari vehementius, & diffundi, ac ruere impetuoſius, ternis ante diebus, & poſt totidem: contra langueſcere æſtum, ac ceu lenteſcere, circa Lunæ diminutiones.

Plures obſeruationes addũt Strabo ex Poſydonio, & Plinius: nimirum, quod æquabiliores fiant effluxus ac refluxus, cum ſigna Tropica Luna pererrat: inſtabiliores contra, & incertiores, cum æquinoctialia: Denique ingraueſcere æſtus, atque intendi, cum Luna in Auſtros digreſſa, propiore niſu vim ſuam exercet, & ab æquinoctiis, ad ſolſtitia, ab his contra, ad æquinoctia: &, cum Aquilonia eſt Luna, vel à terris longius receſſit, leniri, rurſus eoſdem, & miteſcere: vt tumeant maximè æquinoctiis, bruma ſolſtitioque inanes ſint.

Sentire hunc ſeſe ceu aperientis, atque expandentis, & vrgentis maris impetum, retroacta, & inhibita, ac detenta flumina, ante dixi. Ad Londinum Britãniæ, Tamiſim quinquaginta, à mari, Italicis milliaribus: ad Hamburgam, quæ veterum Gambriuiorum ſedes eſt, Albim octodecim, ab Oceano, milliaribus: Ad Antuerpiam Scaldim itidem milliaribus circiter octodecim, regurgitari atque augeſcere, & ef-

fluere, mari accedente, &, hoc reciprocante, diminui & relabi intra alueos, iisdem, quibus mare, vicibus, accolis notum est. Vehementissimos habet æstus Oceanus mitiores mare mediterraneum: nullos Hellespontus, & Pontus Euxinus, Ligusticum, Balthicũ & Caspium, maria. Bis die noćteq; effusum resorptumq; alternat Siculum mare, ad Scyllæ & Charybdis cauernosos scopulos. Septies Chalcidicũ, ad Eubœam, Euripi alternantibus refluxibus notum ac celebre.

Nautarum experimenta de motu quodã maris peculiari.

Præter æstum, alio minus euidenti motu, eoq; perpetuo, agitari maria, nautæ compererunt nimirum, tum Oceanum ipsum, qui, extra columnas Herculis latè fusus, alluit, interluit, & ambit terram vniuersam: tum mediterraneum mare, quod, per angustias freti Herculei infusum, amplo patentiq; alueo, orbis habitati medium inundat.

Experiuntur nautæ, si soluerint à Nerito promontorio Hispaniæ, & vela fecerint Britanniam versus, ad orientem Solem, longe se tardius prouehi, quam, si inde reuertantur in Hispaniam.

Eodem modo, qui ex Hispania, Insulas, recens à Columbo Genuense in Oceano occidentali peruestigatas adeunt, iter illud viginti quatuor dierum spacio in accessu, secundo mari deuecti, conficiunt, quibus Hispaniam repetentibus vix trium quatuorve mensium spacium sufficit, etiamsi flatus nulli aduersentur. Et Lusitani, qui Africæ oram, & promontorium Bonæ spei præternauigat, vt Taprobanem Insulam petant, allatum merces Indicas, etiam secundis aspirantibus ventis, tardius multo, ac difficilius accedunt, quam inde reuertuntur domum.

Causam huius rei, nullam aliam esse affirmant, nisi quod Oceanus, perpetuo, ac continente, & rapidissimo orbium cœlestium ab ortu in occasum circumactu, in eandem impellitur, ac velut cogitur, & contorquetur partem, non manifeste quidem, & conspicue, sed sensibiliter tamen. Hunc occursantis & aduersantis, ex cœli impulsu, marinæ molis renixum, inhibere aiunt, & tardare vel concitatissimarum nauium impetum.

Eodem cœli impulsu, mare mediterraneum, quod angustioribus littorum ceu repagulis cohercetur, in gyrum circumagi,

cumagi, obseruatum est. A Palæstinæ enim scopulis, qui orientem Solem respiciunt, incitatum, &, secundum Phœniciæ, Pamphiliæ, Hellesponti, & Græciæ oras, littora lambendo prouolutum, dehinc Dalmatiæ, Histriæ, & Illyridis legit cõtinentem, atq; in intimo recessu maris Adriatici eum angulum, in quo Venetiæ sitæ sunt, obiens, in oppositum littus Italiæ, Flamminiam versus, reflectitur: indeq;, per Piceni seu Anconitanæ Marchiæ, Apuliæ, Magnæ Græciæ, & Siciliæ limites, ad orientem Solem reuolutum, moxque & Tyrrheni maris oram vniuersam circumiens, & Narbonensem Galliæ, Beticam Hispaniæ prouincias, fretique Herculei angustias præterfluens, & Mauritaniæ, Africæ, & Ægypti littora perlabens, redit ad ortum. Exæstuationis, etsi obscurior ratio, tamen in Sole Lunaque causa est: Cum mutuis Horizon & meridianus intersectionibus totũ cœlum, in quatuor diuellant plagas, quarum duabus contrariis vecta lumina affluxus faciunt, accessusque inundantibus aquis, ab exortu, ad cœli fastigium, & ab occasu, ad imum cœli: duabus aliis recessus ac reflexus, sorbentibus sese iisdem. *Causa exæstuationis marinæ.*

Luna noua aut plena, largius exundare marina, vtroque sidere, aut simul nascente, & simul occumbente aut eodem tempore, altero nascente, altero defluente, in iis cœli plagis, quibus impellere maria consueuerunt: Contra minus feruere, eadem Luna diuidua, ob contrarios impulsus, altero sidere incitante, reuocante, & retrahente altero, ex plagis contrariarum virium, obscurum esse non potest.

Ergo, vtriusque sideris circumactu quotidiano, effectuq; commouentur maria, & variantur hæ commotiones, congressibus ipsorum inter se, & mutuis aspectibus, incessuq;, per diuersos Zodiaci tractus, & in diuersa tendentes ac propendentes, & ad ipsos marium tractus, luminum dissimili inclinatione. Præcipuam tamen vim Lunæ esse, inde conspicuum est, quod incipiunt æstus, exoriente hac, & occidente, tantoq; tardius incipiunt, quanto longius prouecta illa prodit serius.

Sed, qua vi trahant maria, an solo radiorum vibratu, an interueniente alio quopiam adminiculo, non inepte quæritur. Etsi, mirando consensu, vim radiorum Solis Lunæque

in terrenis corporibus, humores afficere, & agitare, tota hęc inferior natura euidenter demonstrat: tamen, cum videantur æstus similes esse feruori calentis ad ignem aquæ, moueor, vt existimem, sicut aqua feruet, cum resolutorum ardoris vehemētia tenuiorū halituum copia, & leuitate ac tenuitate sua & vi caloris impulsa diffusaque; exitum quærit, quem, nisi turbatis & agitatis aquis, & ab imo ad summum, à medio ad extremos aheni ambitus dispulsis, non inuenit: Sic maria exæstuare, cum, vi radiorum magna copia extenuati, impulsiq;, aut tracti ab imo fundo, marini terrenique halitus, & inclusi in profundum, luctantesq; cum circumfusis aquis, atq; erumpere, exitu patefacto, annitentes, displodunt, ac velut discerpunt, ac distorquent aquas, quæ, dum vrgentibus halitibus cōcedunt exitum, dehiscendo ac discedendo adigūtur ad littora, & fluminum ostia, vbi his repressa flumina primo sistunt, mox retro vertunt cursus, eleuataque ex reciprocatione effunduntur, & proxima quęq; inundant atq; integunt, cum quidem ad littora ab imo maria ipsa res varias ceu reuomunt, atq; expuunt.

Oceanus sæuos habet æstus: mare mediterraneum paulo mitiores.

Oceanus æstus habet sæuiores, leniores mediterraneum mare, quod isthic aperta magnitudo, siderum vim laxe grassantium efficacius sentit: hic eandē arcent angustiæ. Quapropter & Balthicum, & reliqua maria, angustis coarctata alueis, atq; radiorum efficaci proiectu, longius dissita, &, propter profunditatem, radiis luminum minus peruia, æstus nullos experiuntur: Et tum, propter easdem angustias, tum, quod fundus saxeus in halitus resolui fundiq; nequit agitationi accommodos, mare Ligusticum.

Solis & Lunæ præcipui effectus & significationes.

Quanquam vero præcipui sunt effectus, & significationes illustriores Solis ac Lunę, quod ille, & mole corporis antecellens ceteris, & natiuæ lucis copia, fulgore, atque efficacia, accessu coniectuq; radiorū, reliquas stellas, aut moderatur, aut extimulat, aut obtundit: hęc, & Solis luce imbuitur, &, vt terris proxima, quicquid à ceteris deriuatur, exceptū colligit, atque aceruatim demittit: tamen adeo non fallit attentam animaduersionem etiam ceterarum vis, tam errantium, quam adhærentium cœlo, vt à nautis & agricolis sit deprehensa: etsi euidentior fixarum est natura, quarum effectiones, statis anni recurrunt temporibus, & tunc sese

Stellarum fixarū certior significatio.

promunt,

promunt, quando nascenti illæ, vel assistunt Soli, vel ex aduerso cedunt, aut, cum defluēte Sole se condunt, prodeuntve, illo abeunte.

Longioribus dissident interualis Planetarum effectiones, quod interea, dum Sol circumit obliquum signiferi orbem, alias occultantur, alias vicissim se proferunt in emersum, discedunt in latitudinem aliquam, ab Ecliptica accelerant, aut moram trahunt, in aliquo loco, aut incedunt contrario itinere, extolluntur, & rursus sese demittunt, conserunt & complicant radios suos inter sese: & cum Sole ac Luna, dissimiliter. Solem quippe vires stellarum fixarum, quas adit, & diurni assumit comites itineris, quasve aduerso ferit pulsatque radio excitare: Planetarum contra obtundere præsentia sua, radiorum vero inflictu acuere, minime obscurum est. Et consideretur illustre testimonium prouidentiæ, in fabrica Solaris itineris expressum.

Testimoniū prouidentiæ in motu Solari.

Cum obliquo Solem circuitu oporteret quatuor anni cardines distinguere & temperare, quo variaret illos qualitibus, & attemperatis, & necessariis toti inferiori naturæ particulatim, & tantam sua vi varietatem efficere nequiret solus: Deus naturæ conditor, totum iter eius, ex diuersarum naturarum stellis, non confusis sine ordine & discrimine, sed, miranda sapientia, alternatim distributis constuxit, & huic vicinos vtrinq; tractus similiū naturarum stellis compleuit, vt excitæ à vicino Sole, ceu aperirent atq; exererent sese, præstarent operam Soli, & auxilium, in temperanda vicissitudine conueniente.

Solis cursum per zodiacū vicissitudines temporū rebus nascētibus gratas efficere.

Frigidam cœli constitutionem, squalidam, inimicam nascentibus adfert Sol, vbi limitem sui à nobis recessus occupat remotissimum in Capricorno, quę durat, dum, & hoc signum, & Aquarij priora peruagatur. Inde, versus Septentrionem, cursu inuerso procedens, circa mediam Sagittarij regionē & Piscium ἀστερισμὸν, *asterismum*, quæ signa humidiora sunt, &, natura flatuosa, cum directorū, in subiectas terras radiorum allisu, tum stellarum, & in his signis consistentium, & coorientium, Pegasi, Persei, Andromedæ ope, teporem afflat aeri blandiorem & euidentem, fusisque, qui constiterant, humoribus, ac terra laxata, & illis diluta, aut ex niuibus pluuiisve liquore asperso, fœcundorum Fauo-

niorum crebriores elicit ac producit flatus, quibus terram vegetat ac fœcundat.

Vbi hæc emensus transiit in Arietem, superata Zodiaci & Æquatoris sectione, propius subiectæ terræ incumbens, radiis eam suis premit vrgetq; fortius, acuentibus vim eorum signi stellis calidioribus natura. Quare: dum redũdãtes noxiosq; terræ liquores, validiore depastu exhaurit, atq; absorbet, reliquos, cum aridioribus glebis miscet exactius, tũ subsolanos ventos aridiores prouocat, qui superfluum humorem absumant ac dissipent, vt proscindi terra, conseri, & occari possit. Nam & inundati aquis agri exerceri non potuissent, & innatans aquarum copia, cum mandata terræ semina, tum fœtus arborum, enectura fuisset.

Rursus, ne terra, caloribus continuis & flatibus arefacta, semina destituat, & plantas: Pleiadum Hyadumq; in Tauro, & à Septentrione Hœdorũ, à Meridie vicini Orionis, atq; ex aduerso decumbentis Arcturi extimulat vires, quæ sidera turbulenta natura, tum Austrinos, ac humidos flatus exuscitant, tum aliquot dierum continuis pluuiis & condita semina, & enatam segetem, plantasq; vniuersim omnes rigant. Quia verò, non ex solo humore, sed humido calidoq; mixtorum origo, (absq; calore enim fouente, digerente, ac sustentante, humor putresceret) è vestigio, à Tauro digredientem Solem excipiunt Geminorum stellæ, quæ cum eo calorem, nõ vrentem, sed temperatum, fœcundum, & conuenientem nascentibus atq; augescẽtibus rebus procreant.

Postquam creuerunt in festucam herbæ, iamque aristas exerunt, & granorum formant initia: cumq; arborum flores in fructum abierunt paulatim grandescentem: humore rursus opus est, qui si deficeret, iustam nũquam adipiscerentur magnitudinem. Eum Cancri pluuiosæ stellæ, quasi euocatæ Solis accessu, promunt ac suppeditant.

Ne his omnibus absolutis, maturatio deesset (quæ si non accederet, perirent naturæ opera, quãtumuis exquisite elaborata) ideo Cancro Leonis æstuans atq; vrens succedit sidus, cui, ceu satellites præsto sunt Canis vtriusq; flammeæ stellæ, quæ, vibratu radiorum propinqui Solis ictæ incensæque exardescunt, & augent, atq; intendunt Solis ex propinquo verticibus imminentis ardores. His, quicquid est reliquum

quum superflui humidi in terra ipsa: & terra natis, exugitur ac discutitur, reliquum maturatur. Hi ipsi ardores luxuriem minuunt vitium, & vuas excoquunt, &, si nimii sunt, exustis, ceu quodam vredinis carbone vitibus, malũ infligunt illud, quod carbũculum vocant: Vnde Canicula, vt decretorium vuis sidus carbunculare vocatum est.

Ne vero animantium corpora nimium vrant, prolicit Sol Etesias vocatos ventos, qui, cum ipso nascentes atque aspirantes, leniunt interdiu æstus, moderato flatu, & frigidiusculo, Soleque rursus abeunte, desinunt.

Post demessas, perceptas, & reconditas fruges, tempus appetit sationis leguminum, milii, panici, item raparum, & aliorum huiusmodi, ac vindemiæ, in regionibus calidioribus. Verum, quia præcedentibus æstibus terra torrefacta, si araretur, non cohæreret, sed comminueretur ac spargeretur in puluerem, iniectaque semina, aut non admitteret, aut admissa, contectaque non vegetaret: exucca enim esset, ac retorrida: idcirco, extremo à Leone digressu mox commouet Sol, tum Virginis signum natura humidum, aquosum & ventosum, tum Arcturi vicinum sidus, tempestuosis effectibus insigne ac celebre, &, de congregatis, horum vi, nubibus fundit aquas pluuias, quibus puluerulenta terra permadescens glutinatur, arentes, ac corrugatæ vuæ reficiuntur, atque augentur.

Consitis leguminibus, calore temperato opus est, vt germinent & maturescant: in frigidioribus regionibus eodem vina indigent, & fructus: celeriorem enim ὀπώραν, *autumnum*, calidiora loca habent, fructuumq; alii aliis citius, & propemodum, sub ipsam messem, ad maturitatẽ perueniunt. Talẽ præstat Sol, euocatis flatibus fœcundis & tẽperatis, Libræ stellis in auxiliũ accitis, mox vbi alterã vtriusq; circuli sectionem conscenderit, & ad mediũ eius accesserit.

Excipit leguminum messem, ac tardiorem vindemiam hyberna satio, cui terram, & fatigatam, atq; exhaustã æstiuis laboribus, & desiccatam multo æstu, emolliunt, subigunt, ac præparãt cum Sole Scorpii stellæ, & cõtrarii atque orientis Solis aduersis radiis depressæ sub occasum, irritatæq; Hyades, Pleiades, Orionis, Hœdorumque ἀστερισμοὶ, *asterismi seu constellationes.*

Ne vero ſubruta occultataq; ſemina repentinum frigus occupet & perimat, auxilio calidi Sagittarij, Sol id arcet ac ſuſpendit, donec, actis firmatiſq; radicibus, contra cœli & frigoris iniuriam, ſe muniant. Adeo euidens eſt, ac certum, ab his ſtellis Sole extimulatis hanc, quam annuatim experimur, viciſſitudinem effici, vt colonis etiam, & nautis, obſeruationes temporum Pleiadis, Hyadum, Orionis, Hœdorum, & Arcturi, in ore ſint, & vſu.

Viciſſitudo temporum animantibus neceſſaria.

Nec terra prouenientibus ſolum, ſed & animantibus ea neceſſaria fuit viciſſitudo. Non enim, aut continuos ardores, aut vrgentia acrius & inſtantius frigora, aut ſine intermiſſione, vel delabentes aquas, pluuias, vel exundantia flumina, vel vniuerſim madentem vberius aërem, arentemve, perferre poſſent; ac perpeti. Conſumerentur æſtu, frigore enecarentur, vberiore humore perfuſa & obruta putreſcerent, deficerent ariditate, quod experientia docet. Quare variatis vicibus, ſi quid illatum nocumenti eſt animantibus antegreſſo exceſſu qualitatum, id corrigitur ac reſtituitur contraria vi ſequentium.

Lunæ efficacia.

Eaſdem vices, menſtruo ambitu Luna parit, iiſdem excitis, atque in auxilium aſſumtis ſtellis. Potiſſima eius vis in Tauro Cancroq;, quæ ſidera permeans, niſi fortes admodũ, validæq; renitantur atq; obſtent cauſæ, efficaciſſime educit, cogit, ac denſat nubes, indeq; aquas pluuias extillat. Quam varie, mutatis ſubinde hoc circuitu ſedibus, & in alios atque alios ſex Planetarum radios poſitusq; incurrens, terrena afficiat omnia: vel ſola ratio dierum monſtrat Criticorum, eorumq;, quos ἐπιδήλους, *indices*, vocãt. Quanquã enim quęſita ſemper ratio eſt, quî fiat, quod in ipſis pæne articulis dierum ſeptimorum accidant in ægris, ſubitæ morborum conuerſiones; quæ, aut oppreſſos eos perimunt, aut ſolutos morbos profligant: cur, qui præcedunt quarti, ſecuturam ſeptimo conditionem declarent: tamen in Lunæ motum cauſam pleriq; referunt.

Criticorum dierum ratio ex motu Lunæ.

Etenim ſeptimo quouis die, ad ſignum defertur illi aduerſum, quo morbus cœpit. Si, eo poſitu, morbo quoque aduerſatur, & ceterorum Planetarum cõſentientia, ſeq; roborantia adipiſcitur ſuffragia: naturam ægri contra morbum incitat atq; inſtruit validiſſime, cumq; ea vna diſcuſſum euictum-

uictum-

euictumq; exterit, adeo, vt ne vestigia quidem morbi relinquantur: Si cum morbo consentiens, ceu in naturæ conspirat perniciem, acuit eum, vt fractam contusamq; extinguat: Si conanti naturæ tentantique morbi abactum opitulatur languidius, solo natura morbo impar, partem eius excutit, reliqua, aut infestat denuo, sine intermissione, aut ex interuallo recidiuas facit.

Quartus septimi prænunciat conditionem, quod eo fere de signo, aliqua ex parte cōtrario, primo transit in aliud cognatius ac similius: siq; illud, vt signo primo, sic morbo contrarium fuit, nec in eo transitu, infestum ipsa Luna aliquid, aut hostile experta vel perpessa est, auxit naturæ robur, morbi viribus attenuatis, & accisis, idque se promit quarto, quo sedem mutat: Si morbum armauit in naturam, aut debiliori præsidio naturæ subuenit, contrarium euenit.

Lunæ vis in partibus Mundi inferioris.

Eodem modo, ceteræ partes huius Mundi inferioris experiri fatentur Lunæ vim & conditionem, cum perpessarum mutationum notas edunt, sterilescentibus agris, rubigine, vel vredine fruges, carbunculo vites occupante, decidētibus floribus, proueniente vbique vermium diuersorum magna copia, venenatis in aerem expirantibus halitibus.

Quam præclarè commēdato sibi diuinitus perfungitur munere, cum gratissimis vicibus nocturna variat spacia, vt Sol diurna? In pleniluniis enim, quibus totas supra terram noctes eminet æstate, gelida aura impressum aeri arcet atq; elidit feruorem lenitque ex æstu contractas molestias: hyeme, tepidiore aere mitigat rigorem frigoris, scilicet, quod æstiuis pleniluniis procul abit aduersa Soli, hybernis, per æstiuum circulum accedit propius, constitutione diuina.

Planetarum effectus.

Errantium siderum, quæ peculiaribus, supra infraq; Solem volutata orbibus, eum antecedunt, comitantur, adeunt, ac salutant, intuentur aduersum, suprema præsertim, & aduentantem, velut ex fastigio suorum epicyclorum, repentia deorsum excipiunt triquetris, tetragonis, & sexangulis radiis, abeuntem prosequuntur iisdem, paulatim ab imis ad altiora scandentia. Eorum (inquam) vires colonis & nautis, motus dissimiles ac varij obscurant.

Idcirco, ex eruditorum obseruatis, ostendenda efficacia est, quam illi motibus, motuumque temporibus, ac mo-

mentis numeratis & designatis collatisq;, quę oboriebantur in tractu elementari mutationibus, ad motus, atq; inter se-se, cum congruere non semel atq; iterum, sed crebro, & fere semper, nisi vbi euidens obstaret necessitas, deprehēdissent, canonibus regulisq; descripserunt, vt cum prognostica de stellarum positu excudenda essent, coniecturas dirigerent & gubernarent.

Variant omnino luminum effectus Planetæ euidentissimè, cum & terræ propiores sint stellis cœlo inhærentibus, eosque aut reprimunt, aut cōpescunt cum iunctis corporum radiorumve commixtione viribus, ex signis luminum sedibus contrariis struunt cōtrarium, vi validiore, oppugnantq;, & retorquent conatus illorum, atq; opera inchoata abolent, vel hebetant, si idem, potentia imbecilliore agunt aut intendunt, cum ex similibus signis, vires illis suas, corpore cōiectuve radiorum, accommodant.

Etenim diuersos effectus euentusq; tum sequi, ad diuersas & insignes errantium siderum, sub octauo orbe, congressiones & configurationes, prout, vel faustis se mutuo, felicibusq; complectuntur radiis, vel feriunt infestaatq; minaci bus ac hostilibus, proq; habitudine ad subiectas terras, cūq; iisdem familiaritate & congruentia, ratione signorum, in quibus consistunt: gubernari, ductu imperioque illorum, quorum aucta vis positu consensuq;, & inerrātium siderum, & Planetarum, vel assistentium, vel radios applicantiū suos: tum, qua se vi his inferioribus ingerant & misceant: non elementa solum, plantæq;, atq; animantium corpora, &, in primo sui ortu egressuq; in hunc Mundum, & posterius, toto vitæ tempore, sed Regna etiam, Respublicæ, & totæ gentes, experiuntur.

Feruet aër, & aridis cōpletur halitibus: Terra nata flaccescunt, & in rugas contrahuntur: crispantur arborum folia: animantium corpora æstuant & arent, calidioribus Planetis, sub cœli octaui sideribus feruidis, coeuntibus.

Impetuosius venti irruunt, vique maiore in terras incumbunt, præcipue eas, quas, aliqua familiaritate Zodiaci sidera complectuntur, Planetis flatuosis, flatuosa sidera occupantibus.

Rursus, turgescunt flumina, & aquarum cœlestium aut

maior

maior decidit copia, pluribus diebus, aut affatim cōfertimque ruit cum impetu, simul aquea signa, humidioribus Planetis, aut permeantibus, aut, vibratu radiorum pulsantibus: Cuius exemplum vidimus, anno vicesimo quarto.

Interlunio nata pleraq; imbecillia sunt, arida, exuccaq;, & calorem, non temperatum, nec blandum, mitemque, sed acrem atque excedentem adipiscuntur, membraq; præcipua affecta habent omnia. Hoc cum agricolis exploratum sit, studiose vitant, ne matricibus gallinis oua incubanda interlunio subiiciant.

Interlunio nata nō sunt viuacia.

Est enim Sol πηγὴ τῆς ζωτικῆς, *fons vitalis*, Luna τῆς φυσικῆς δυνάμεως, *naturalis facultatis*. Cum ergo in coitu, Luna lumen omne à terris auersum cœlo regerat, non destituit tantum humores inferiorum corporum, sed & arefacit ac desiccat. His siccescentibus, mox calor aridiori infixus materię, intemperatior, aridior, acriorq; euadit, vritq;, & consumit, cum insitum, quo continetur, vehitur, & alitur, tum aduenticium omne, ac, depasto absumptoq;, ceu glutine solidiorum partium, senium interitumq; accelerat: & leui occasione, si idonea concipiendæ flammæ adhibeatur materia, incenditur & efferuescit adeo, vt ignescat.

Ortus nascentium, tanta vi & efficacia, Luna moderatur, vt eodem positu, in eiusdem, vel oppositi signi puncto, quod tempore conceptus tenuit, absolutos & maturos fœtus ad exitum commouere, pène certo compertum sit.

Luna moderatur ortus nascentium.

Si Solem, Arietem peruagantem, aut Scorpium, aliquo nascente, Luna adeat, ei cerebrum adeo affligit, vt Melancholica πάθη, *mala*, paululum adultis oboriantur.

Si cuipiam nascenti concurrunt Mars & Venus, τὸ ἡγεμονικὸν quidem, *partem animi principem*, ad percipiendam tractandamq; artem Medicam, & artis opera dextre feliciterq; exercenda, instruunt, prȩsertim, si in Arietem congressus incidat: sed ἐπιθυμητικὸν, *partem, quæ voluptate alitur*, fœde cōtaminant, fomite immoderatarū atq; inordinatarum appetitionum subdito & aptato, eoq; magis, si in Capricorno cōueniant, & adsit Mercurius.

Siderū certorū effectus in ortu nascentium.

Sapientes naturas cum Saturno Iupiter format, sed ἐφεκτικὰς, *cunctatrices, seu retinentes assensionem*, quȩ dum omnia in omnem partem accuratè deliberant, & pensitant, raro

certi quid concludunt: rarius, quod conclusum est, exequuntur. Λογιστικὰς, *ratiocinandi facultate praditas*, & facundas, sed mendaces, instabiles, ac leues, cum Venere Mercurius, atq; imprimis, si sub aliquo consistant sidere, cui præsideat Mercurius: Musicos eorundem συνόδος, *congressus siue coniunctio*, in Venereo signo gignit, & ad poeticen idoneos.

Elegātiam, suauitatem, venustatem, & gratiam in omnibus actionibus præstant Venus & Iupiter.

Impedimēta iniicit, atq; ἀταξία, *confusione* ingrata & molesta turbat institutas, in quouis vitæ genere, rationes, Saturnus Veneri copulatus.

Saturni & Martis coniunctio infausta.

Nunquam fere cōgressos inter se Saturnum & Martem, præsertim, si viguit vterq;, & languerunt ceteri, horum oppressi robore ac potentia, nec aduersarentur, aut consenserunt etiam: quin nouum aliquid, & exitiosum pepererint illis gentibus, in quas sese, sideris ratione, sub quo consederunt, virtus extendit, toties compertum est, vt fere conspectum horum pertimescamus. Si quibus nascētibus coeant, eos mira calliditate, & simulandi dissimulandiq; artificio, in omnes casus expedito armant.

Saturnus, Mars, Venus, Mercurius, & Luna, si, vel corpore cohæreant, vel ex diuersis sideribus, radiis, aut amicis, aut contrariis hostilibusq; consocientur: quam venenatas, ex omni parte deprauatas, ac distortas naturas pariūt, quicunque horum, dominio complexus suo ceteros, effectiones dirigat?

Quam arguta, excitata, & acria, sed subdola, fraudulenta, atq; ad nocendum fallendumque, exquisitissimis modis parata, & vagabunda, ventove quouis leuiora gignunt ingenia, Martis, Mercurij, & Lunæ coitus connexusve inter, si nihil intercedat, quod ea vitia corrigat?

Turbant vitiantq; ratiocinationes, & intricata, perplexa, errorum fœcunda, pugnacia, Sophistica ingenia, Martis ac Mercurij coniunctæ in Scorpio vires, aut, si ibi hærentem Mercurium Mars intueatur, producunt.

Argutam vim, dextram, explicatam, rectè ratiocinantem, &, methodica via, in abstrusissimarum & implicatissimarum rerum indagatione declarationeque incedentem, Mercurij Lunæq; positus conferunt, si in Geminis, Libra, Aqua-

Aquario,&Capricorno,sed permutatis collocētur sedibus, vt,si Aquarium Mercurius habeat,vel Capricornum, Luna Geminos aut Libram possidente,vel contra.

Si in Aquario constituto Mercurio aut Soli. aut cum astante Luna, Iupiter & Mars, ex Geminorum sidere, Libraue:vel eidem Geminos obtinenti,iidem ex Libra Aquarioue:vel Libræ inhærenti, ex reliquis duobus, triquetro occurrant, ac deuinciantur radio, vel sexagono etiam,ex propioribus signis plane absoluunt hoc positu ingenia, vt ad summum,sagacissimum,& dexterrimum acumen nihil requiri posse videatur:Ea,quacunq; intendantur,valent.

Non minorem multo,aut imbecilliorem vim,præstant Mercurius in Capricorno aut Ariete solus, vel, cum socia Luna triquetros sexagonosue Iouis,& Martis excipiens radios.Faciles,agiles expeditas,elegātes manus,Iouis Veneris,& Mercurii, sub Geminorum ἀστερισμῷ, *constellatione siue sidere*,congressus præbet,aut si collocatum ibi Iouē vel Venerem,ex vicinis & cognatis signis vterque,reliquorum trigonis sexangulisue radiis circumdet & roboret.

Prolixum foret nimis,& recitatis iam obseruationes exemplis demonstrare,declarare causis,quas Astrorum periti intelligunt,&,ex artificū annotatis,repetere,quibus terris,qui Planetæ,quo positu,quos euentus significent: attamen,nec vana esse,aut temere cogitata, sed hoc,quo exposita sunt, modo à stellis procedere, considerati docent euentus.

Quid de Luminum dicam deliquiis?an horum, Planetarumque his,aut assistentium, aut radiis accumbentium, effectiones inficiabimur, & significata, quorum tristi deformique aspectu,omni tempore,hominum animi conterriti expauerunt trepidaruntque occulto scilicet sensu naturæ præsagientes secutura damna. *Eclipsium efficacia.*

Neque innoxie vnquam, vel suam abscondit Sol faciem Lunæ contectam interuētu,vel iacturam facit Luna luminis hebeti vmbra terræ. Nec veterum vt citemus annotata,opus est: vsurpemus ea exempla, quorum recens, in hominum animis viget memoria.

Exempla noxiarum Eclipsium. Quantos incendit æstus,quamdiu flagrantes, Solis sub Ariete,anno quadragesimo? Quos motus, in orbe terra

rum commouit, cum hæc Solis, tum altero anno post, Lunæ Eclipsis? Nata ex illis, & propagata sunt semina malorum omnium, quæ nunc cum nostras vrgeant ceruices, & vitæ, fortunisq; minitentur, immo intentent atq; inferant perniciem, euidentius sentimus, & ferimus, ac deploramus acerbius.

Quantas lites, quam superba dissidia, & occulta odia, insidiasq;, quam violenta consilia seuerint struxerintq;, quæ bella in dixerint, quæ pericula nocumentaq; frumento fructibusq; crearint, deliquia anni quadragesimi quarti, cum Luna tota, atra caligine, ter fœdum in modum deformaretur, Sol plus deunce sui orbis obfuscaretur, adeo, vt in quibusdam locis interdiu stellæ illuxerint, ac conspectæ sint: eo ipso, & sequentibus annis, ex euentu didicimus.

Conspicuis admodum, sese declararunt effectibus deliquia luminum, quæ in annũ inciderunt quinquagesimum. Tota Luna, in terræ vmbrã deuoluta, euanescebat, Februario mense, cum Piscium sidus haberet Sol, & ibidem, adessent Soli *ὁμόδρομοι, cursu æquales*, Venus ac Mercuri⁹, omnes triquetro feriret radio Mars ex Cancro. Vix eluctata ipsa ex vmbra, lumẽ amissum recuperarat, cum subito flumina, velut ab imo scaturientibus & vrgentibus aquis aucta, vicina quæq; opplerent longe lateque: nec statim defluebant, aut subsidebant, rursus, sed duos propemodum integros consistebant menses.

Augusto mense, Sol occultabatur besse propemodum sui corporis. Mox tanta sequebatur ariditas, vt, & profundæ sicco transirentur paludes, & terra nata labescerent, & fructus, vuæque, marcescente humore, corrugarentur. Quas attulerint Imperio vicissitudiues, quosq; concitauerint tumultus, quos portenderint religioni opinionum motus ac dissensiones, vtriq; defectus, conspicamur oculis, Solis præsertim, quem ad occasum, à cœli culmine inclinatum, deductumque in *ἐπικαταφορὰν: domum succedente septima, quæ Astrologis domus mortis est*, sub Virginis sidere, ẹ vestigio consequebatur Libra, in cœli loco vocato *θεὸς, Deus, seu nona domus, quæ religionis est*, vehens Martem ab vna parte quadratis Iouis, ab altera trigonis Saturni expositum radiis. Vterque locus religioni præficitur, & cœli, & Zodiaci, sed

Libra religioni præsidet.

Libram

Libram peculiariter Christianæ religioni præsidere volunt.

Denique, nisi superuacaneum statuerem, in manifesta, & omnibus confessa re asserenda laborare: possem seriem Eclipsium memoratarũ in historiis, & artificum libris per censendo, referendisq;, qui secuti sunt, euentibus, ostendere, nullas vnquam, sine insigni aliquo prǽteriisse effectu.

Sed fortasse obiecerit quispiam, cur portentosa faciam deliquia, & singulares casus, euentaque tristia præire affirmem, cum, nec contra obseruatum, notum, & vsitatum naturæ cursum, nec secundum insuetiorem, minusque ordinariam rationem, accidere ea luminibus constet, sed ex lege & consecutione motuum necessaria. *Eclipses ordine natura fiunt.*

Luna, quia non proprio, sed commodato à sole refulget lumine, non potest non hoc exui ac priuari, cum à regione Solis facta caligine circumfunditur & obuoluitur, terra ipsa, soliditate sua, arcente atque excludente Solis radios, à Lunæ contactu. Nec sui occultationem eu tare Sol potest, si Luna sibi directe, in eodem puncto subtensa, nostrisque opposita oculis, excipiat ac repellat sursum demissos ex alto radios. Nam quod elementa, deque horum mixtione constituta cætera corpora, sentiant defectum luminis vtriusque minus mirum esse. Nec videre se causam, cur deliquia, aut aliis terræ locis atrocius minentur, parcant aliis pro sideris, sub quo contingunt, ad subiectas terras, locaque Signiferi, reliqua habitudine, quorum alia, in alias regiones, dominium habent aliquod, & potestatem: aut producant decurrentue effectiones, pro ratione durationis: vel intendant remittãtue easdem, in principio, medio, aut fine designati temporis, pro habitu erga cardines: aut, cur hæc illaue euentuum genera inferant, de natura signorum, formaque, tum cardinalium, tum in quę loca deliquiorum incidunt, deque potestate dominatricium stellarum, cum vagantium, tum fixarum, & cæterarum his, vel assidentium, vel dominantium, vel configuratarum.

Fateor, ex constanti motuum lege, eripi oculis nostris alterutrius luminis splendorẽ, quotiescunq; circa suarũ absidum cõmissuras, cocunt, vel inter se opponũtur, tam certo, tamq; necessario, vt sex mensium interuallo, alterutrum:

Solis vero conspectum etiam, intra septem mensium periodum, vni terræ tractui bis adimi posse, & ratio doceat, & cōpertum sit. Fateor & hoc, *τὸ δι' ὅτι*, *causam propter quam*, significationum effectionumq́; à priori, seu ex primis, & natura notis principiis exacte, vt Geometrica, ostendi nō posse. Quare, cum ea desint, insisto reliquis duobus *κριτηρίοις*, *indicus*, eruditæ ac veræ experientiæ, & verbo Dei. Obseruatione longa euentuum consecutorum ad Eclipses, atq; inter sese congruentia eorundem deprehensum est, quas clades, quibus gentibus minitentur, quouis positu & quauis habitudine, atq; applicatione ad cetera cœli sidera vaga fixaque, ac cardines.

Cumque hæ ipsæ effectiones ceteris viribus stellarum, simili exploratis notatione consentiant: detrectare eas, aut contemnere, audacis est, atq; improbi.

Nec dubium est, ad deliquia pertinere præcipuè, quod in Genesi dicitur: Erunt vobis in signa. Cum hoc munus luminibus attribuisset Deus, vt præessent diei & nocti, Sol, tum fugatis abactisque tenebris, grata, ac diurnis operibus necessaria luce, terras perfunderet: tum interdiu vegetaret, & afficeret terrena cuncta lumine & calore viuifico: Luna, tum caliginem noctis nimiam discuteret, tum ceu rigaret, diurno calore plusculum desiccata corpora: si quid functionem hanc impediret, extincto vel obumbrato lumine alterutrius, id signi loco accipi voluit, ac considerari, non Epicureo contemtu rideri atq; exibilari.

Nam si *ἄσημον*, *signorum expers*, esse voluisset, ad eum modum cursus luminis vtriusque dirigere potuisset, nequid tale accidisset vnquam: sed, vt quouis interlunio, longo interuallo. Solem Luna præterueheretur, quouis plenilunio, declinaret vmbram terræ, quod quidem, & nunc sæpe fit, ideoque deliquia rarius recurrunt: Quanquam frequentiora multo, tetrioraque aspectu nos cernimus, quam vidit vetustas, quæ ob raritatē, quotiescunq; alterutrum euanuit subito, ob stupefacta, atque in solicitudinem anxietatemque redacta, tota tremuit horruitque metu offensi numinis, & posthabitis rebus omnibus, tota exquirendis placationibus Deorum, eluendis noxis, amoliendis, quæ intentarentur, cladibus, dedita fuit, atq; intenta. Nobis ita obstupuerunt & occal-

occalluerunt animi, ad conspectum sensumque pœnarum, ac minarum cœlestum: ita obsurduerunt aures, vt, cum & comminationes diuinæ assiduè aures circumsonent, & acerbæ tristesq; clades, ac cladium præuia signa, oculos & corpora feriant, animosq; nulla tamen ex illis oboriatur cogitatio, de seria resipiscentia. Idcirco, & signa repetuntur crebrius, & cumulantur pœnæ.

Eclipses hodie frequentiores minus curantur.

Christus, inter extrema signa, quæ fathiscentem, nutantemque, & dissolutioni vicinum sunt antecessura Mundum in Lunæ, Solisq;, & stellarum etiam apparitura corporibus indicia commemorat, quibus etsi fortasse aliqua nondum visa hactenus, aut animaduersa notat: tamen & crebriora deliquia, & fœdiores, tetrioresq; stellarum positus complecti eum sentio, præsertim, cum adjiciat expresse. Et virtutes cœlorum mouebuntur.

Ceterum an illa aspernabimur obseruata eruditorum, quæ etsi non tam euidenter, crasseque, at verè tamen, & satis conspicuè, mediocriter animaduertenti, consensiones mirandas certarum regionum, gentium, partium, humorum, & temperamentorum humani corporis cum stellis dissensionesq;, & ipsarum inter sese stellarum, tam inerrantium, quam varie circumeuntium, concordes vires, aduersasve, ac repugnantes, demonstrant testimoniis suffragiisque constantis experientiæ.

Obseruationes stellarum & effectuum earundem non contemnenda.

Cogimur fateri vel inuiti, euentu assertionem asseuerationemq; extorquente, sub aliis octaui cœli locis, alios Planetas, aut plus valere, velut subsidio cognatarum stellarum armatos, aut languere, contraria vi repressos. Propius verticibus imminet nostris, radiosq; in nos directius vibrat, Sol Cancrum perreptans: ex eo discedens in Leonem, longius abit, & obliquiori ferit radio: Longè tamen potentius vrit, ex remotiore Leonis, quàm propinquo Cancri sidere: ita manifesta se vi in Ariete exerit.

Planetæ aliis in locis octaua Sphæra, plus minusue valent.

Cur non eadem virtute, ex reliquis Zodiaci locis, Luna quatit mouetque humiditates corporum, qua ex Tauro & Cancro? Aut cur ceteri Planetæ viribus constant integrioribus conspectioribusq; & intensioribus sese inferunt effectionibus, si ὑπολειπτικοί, προσθητικοί, *directi, aucti numero*, aucti lumine tres superiores ἑῷοι, καὶ προηγούμενοι, *matutini seu*

orientales, & antecedētes Solē: inferiores ἑσπέριοι, καὶ ἐπόμενοι; *vespertini siue occidentales, & sequētes Solē*, suis vehantur, vel οἴκοις, vel ὑψώμασι, vel τριγώνοις, vel ὅροις, *domibus vel exaltationibus, vel trigonis, vel terminis seu finibus*, inter quæ loca præcipua vis domiciliorum καὶ ὑψωμάτων, *& exaltationum*, aut sexagono triquetroue συσχηματισμῷ. *aspectu siue configuratione*, sese mutuo cognati Planetę, ex cognatis & similibus signis, cōplectantur? aut, cur eorundem potestas, velut freno restringitur, tardaturque, & vrgetur in contrarium, si στηρίζοντες *stationarii*, sint: ἀφαιρετικοὶ, ἀφαιρέται, ὕπαυγοι, *retrogradi, minuti numero, sub radiis*, tres superiores ἑσπέριοι καὶ ἑπόμενοι, *vespertini siue occidentales & sequentes Solē*, inferiores ἑῷοι καὶ προηγούμενοι *matutini siue orientales & antecedentes Solem*, infringitur & conuellitur prorsus tetragono radio aduersantium Planetarum, aut συζυγίᾳ κατὰ διάμετρον, *configuratione diametrali siue oppositione*, & si in ταπεινώμασι, *casus seu deiectiones*, deiiciantur: deniq;, cur Sexagono Trigonoue dissita Signiferi sidera congruunt, contraria vi pollent, & infestis pugnant radiis Tetragono disiuncta, aut Diametro, si cognatio siderum, aut nulla est, aut nihil confert?

Gentiū mores respōdent stellis, quibus subiecta sunt.

Gentes regionesq; certis subiici & consentire sideribus, si quis dubitat, mores earum, naturasq; comparet ad stellarum naturas, quarum attribuuntur dominio, non casu, aut fortuita sortitione, sed ratione ac iudicio: Et καταστάσεις, *constitutiones cœli*, consideret, vel salutares & commodas, vel noxias & aduersas, quales sunt λοιμικαὶ, *pestilentiales* infectiones & bellorum tumultus. quas excitant familiari positu consensuque cum regionibus certis.

Saturnus certa sidera peruagatus pestilentiam affert certis locis.

Commoveri ἐπιδήμια, λοιμικὰ, καὶ ὀλέθρια, *in populo grassantia, pestilentialia, & exitiosa*, eaq; sæua, in hoc nostro circa Witebergam tractu, Saturni per Leonem aut Aquarium decursu. & exasperari eadē, atq; intendi Martis, aut adhærētis Saturno, aut ex aduerso obiecti accessu: mitiora spargi contagia eiusdē per Taurum aut Scorpium transitu, quæ duo signa priora quadrato positu respiciūt, multorū annorum obseruatione didicimus. Noribergensibus, eundē Saturnum easdem minitari & intentare infectiones, ex Geminorū aut Sagittarii signis, eodē modo cōpertū est: vt de familiaritate, quæ Triangulis Zodiaci, & asterismi, ac stellis si-

lis fixis, cum totis gentibus, & terrę diuersis partibus intercedit, taceam.

Quo vero iisdem sint iure, sociata & subdita corpora nostra, ipsa nos docent, si inspiciantur & considerentur. Velut vstulantur, temperamēta, iecinora, ac cerebra, & vitiligine fœdatur facies vere præsertim, si sanguinea sit constitutio corporis, aut biliosa, vel etiam melancholica, editis interlunio magna ex parte, nisi validior alia constitutio expleat, quod auersa Luna negat.

Stellæ corpora humana varie efficiũt.

Tetragono prægrauata lumina à maleficis, oculos affligunt. Luna nebulosis assistens caliginem oculis offundit. Eiusdem transitum per sidera membris imperantia, non sine doloris intensione, laxati artus, vel sauciatę partes sentiunt: Sentiunt ægri, & metuunt Lunæ cũ Sole συνοδον, *cõgressum siue coniunctionē*. Vulnera faciei infligit Mars, in horoscopũ conscendens: Pericula, ex lapsibus culminans interminatur Saturnus idem in κακὴν τύχην, *malam fortunam, hoc est sextam domũ*, aut κακοδαίμονα, *malũ genium, quæ est duodecima domus*, delatus coaceruat ægritudines, in illis membris, in quæ ius ac potestatem cum habet sua vi, tum acquirit cum signo, cui subest. Splenem ipse, Vesicam, & melancholicum humorem suo comprehendit & regit imperio.

Quibus lumina cardinibus insidentia Mars & Saturnus quadratis impetunt atq; oppugnãt radiis: ii fere βραχύβιοι, *breuis vitæ*, sunt, raroq; nutritionis annos excedunt, aut, si hos superant, & adolescunt, nunquam tamen ad ἀκμὴν *ætatis vigorem*, perdurant.

Sic ceterorum Planetarum, signorumq; singuli, sua sibi, in partes humoresq; corporum, vẽdicarunt ac stabilierunt dominia, quæ recensere superuacaneum duco.

Sunt igitur efficaces stellæ, & quidem suam vim, in hũc elementarem orbem, quem, & circumductu suorum orbium includunt, &, quotidiano periodicoq; cursu ambiunt, extendunt, ac defigunt.

Si quęris, qua vi, tanta distantia afficiant terrena, qui, ceu internuncii contineant, vehant, ac deferant emissam virtutem, ne delabatur in transitu? Exerti porrectique in terram, & reuerberatu coacti, duplicatique hoc præstant radii, quorum ex resultu, duplicationeque intenditur atq; inualescit virtus: idque non tantum in solis & Lunæ, verum

Stellæ agunt in terrena emissione & reflexione radiorum.

etiam Veneris, Iouis, Martis, Sirii, radiis, conspicuò cernitur. Eos ego pluries noctu, in mei conclauis pauimento, non sine admiratione, primò refulgere, sique nitidiori parti gnomonem infigerem, aut digitum, vmbram parere obseruaui, cum per patentes illaberentur fenestras.

Etsi autem delatio reflexioque luminis, de ceteris, non ita percipitur oculis, quòd, vel distantia nimia attenuantur, vel, ob exilitatem hebescunt radii: tamen, vt eodem modo ferri per aërem eos, atq;, vbi in solidum impegerunt obstaculum, resilire existimem, geminariq; moueor, quod singulæ stellæ, suis distinctisque coloribus, sese in oculos ingerunt nostros. Si, descensu longiore comminuti deficerent ac dispergerentur, nec seorsim singuli ad oculos porrigerentur ac pertingerent: non distincta contueremur corpora, sed in confusum quoddam, compactum, & copia auctum aspiceremus lumen, quale in γαλαξίαν, *viam lacteam seu orbem lacteum*, diffusum conspicamur.

Deferunt ergo radii vim à stellis, qua terrena afficiunt. Cum enim sint soboles illius lucis, quæ corpora stellarum constituit, naturam suæ originis ejecti retinent, ac referunt. Vt verò Solis radii, nec lucent, nec calefaciunt, nisi replicentur, quantoq; propius restinguuntur in sese, tantò vehementius vrunt: sic ceteros tum demum, & lumen explicare suum; idq; obscurius aut euidentius prout teneros, exilesque, aut fortiores fundunt radios, & cum lumine, proferre, ac ceu inurere vim suam: censemus, cùm ex allisu repercussi geminantur. Nam purissima luce stellarum, corpora constant, quam sparsis in terram demittunt radiis.

Neque est à lumine alia vis diuersa, quæ, vel qualitates primas excitat, vel, occultò perrepens, corpora ferit ac percellit interiora: sed radiis illa inest, roborataque, & adaucta reflexu, fortius agglutinatur & inhærescit. Idq;, Planetarum exemplo manifestum est, quorum propiore ad nos interuallo radii perferuntur, ac præcipuè Lunæ & Solis.

Stellarum alia aliud habent lumen & alias vires.

Vtque lucis varietas infinita, & stellis singulis propria: sic vires ex luce, vt fonte, cum radiis propagatæ, atq; in aërem impressæ, & dilatatæ, variant. Lucis enim species dissimilis, formas differentes arguit, à quibus mox, & diuersæ manant ac profluunt vires atq; effectiones. Cum alio micet fulgore

Sirius,

Sirius, alio Palilitium sidus, alio *βασιλίσκος*, *Regulus qui & cor Leonis*, aut Capella, vel Arcturus, aut Fidicula vel vocata *στάχυς*, *spica*: alia etiam, vt insit singulis vis atq; efficacia, necesse est. Cur enim tanta, tamque diuersa luminis varietate conformasset eas Deus naturæ conditor, si idem præstare voluisset omnes.

Quam multiplex discrimen stellarum quoad luminis copiam, atque amplitudinem? plus lucis egerunt, radiosq; intendunt & ejaculantur fortiores primæ magnitudinis, ex copioso, fulgido, confertoq; coagmentatæ lumine, è quorum numero sunt, quas antè commemorauimus. Quam obscurè scintillant Pleiades, Hyadesque, & Aselli in Cancro de genere stellarum quintæ magnitudinis? His præfulgent, cedunt ceteris; secundæ, tertiæ, & quartæ magnitudinis stellæ. Vix, ceu è caligine quadam sexti generis, quæq; *νεφελοειδεῖς*, *nebulosæ*, vocantur, & *ἀμαυροί*, *obscuræ*, emicant. *Stellarũ discrimina ex lumine.*

Ex diuersitate luminis effectionum: ex copia vel paucitate, roboris debilitatisq; diuersitas. Vrit & torrefacit Sirius: Tempestates, pluuias, cum circumsitis Suculis, Palilitium commouet sidus: Intonat & ferit grandine Arcturus: Fundunt aquas Pleiades & Aselli. Sed longè [illegible] fortius exerunt primi secundique generis stellæ, sua vi, etiam non flagellatæ Solis Lunæve, aut ceterorum Planetarum radiis.

Minutiores stellæ tunc se promunt, cum subjecti ipsis Planetæ effusam desuper, ac delapsam vim excipiunt, colligunt, suisque implicatam radiis perferunt vlterius: ita junctis & commixtis vtrisque, virtus vtrorumque, aut exasperatur & aggrauescit, si congruunt: aut impeditur ac retunditur, si discrepant & pugnant.

Planetæ orbi elementari propius imminent, cumq; suis & velocioribus vectentur motibus, cum ad alias atque alias octaui orbis stellas subinde, mutatis sedibus, deducuntur: tum, pro ratione interstitii, aut congressus, suos fixarumque quas subierunt, radios, variè inter se conserunt. Sol fulgenti splendore, quicquid habet obuium, intra graduum quinque interuallum obtegit & abscondit, eoque contectu stellas fixas excitat, Planetas hebetat: Eleuatus, quicquid supra Horizontem eminet, occultat, moderaturq; in vniuersum, vt cursus, ita effectiones ceterorum corporum. *Planetarum effectus pro ratione interstitii aut congressus cum aliis stellis.*

Luna, imo loco subtensa ceteris, quæcunque, vel supra

ipſam, ex alto directo procidunt lapſu, vel ex latere obliquo ſe inferunt acceſſu, ea contracta colligataque ſimul in terram contorquet, annixu validiore: ſique qui concurrunt, radii ſimiles ſunt, eundem effectum validiſſime intendunt atque abſoluunt: ſi contraria vi inter ſe luctantur, lacerum quiddam, diuulſumque, ac male cohærens producunt: Tantoque euadunt effectus perfectiores, compactiores, & ſtabiliores, quanto plures, congruentibus & collatis viribus, in eundem potentius incumbunt. Coniunctum enim robur plurimorum vrget efficacius, idque tunc comparatur, cum planetis, ex cognatarum ſtellarum lumine, conueniens radiorum accedit præſidium, & inſtructi fixarum auxilio viciſſim ſeſe non noxiis aduerſiſve conficiunt radiis, ſed excipiunt ac firmant amicis.

Præcipuum igitur præſtant radii ſtellarum, vel ſuo robore delati, vel excepti deductique à Planetis.

Radios ſtellarum & vires variat Planetarũ motus, quo aliis ſociantur ſideribus.

Vires radiorum, effectioneſq; motus variat, quo vt dixi, Planetæ, tum aliis atque aliis ſociantur Signiferi ſideribus, tum coniunguntur quandoq; inter ſe, & diſtrahuntur viciſſim, præcurrentibus velocioribus; inſequentibus, qui lentiore gradu incedunt, inque ſe mutuo diſſiti, pro intercapedinis ratione, alias alios intorquẽt & coniiciũt radios: tum, in ſuis orbibus, aut concitato feſtinant curſu, aut eodem compreſſo inſiſtunt, vel retorto remeant: alias ad faſtigia ſuorum Epicyclorum vel Eccentricorum conſcendunt, iiſque emenſis, reuiſunt ima περίγεα, *puncta circũferentiæ eccentrici vel epicycli terris proxima, ſeu infimã abſidem*: alias præeunt orientem Solem, vel occidẽtem comitantur, vel in eius merguntur radios: alias commiſſuras ſuarum occupant abſidum, vel inde in Auſtrum expatiantur, aut Septentrionem.

Nihil ex ſeſe effectionibus confert motus, nec putemus, aſſidua orbium conuerſione, nouum aliquid aeri imprimi, diuerſum à radiorum effectu: niſi forte quis contiguum Lunari globo aerem, ex circumactu vicinorum corporum rapidiſſimo, incaleſcere exiſtimet.

Accidentarium prorſus eſt, quod motus præſtat: huic debetur, quod quandoque propius, aut punctis verticalibus admoti Planetæ, aut ad terram ſubducti, ex propinquo fortiores

tiores aut rectiores infligunt radios, languidius ingruunt procul positi: aut ad ea Signiferi deuehuntur loca, in quibus adiuti præsidio, sociarum stellarum vires roborant, vel contraria vi retundunt: quodque, & miscent inter se radios variè, permutatis locis, & Sol oriens occidensque alias atque alias stellas aufert secum, & remittit alternis vicibus: denique, quod cursu incitato vires incitant, fixo sistunt, retorto infrenant. Vis effectris Solis inest radiis: vt hi acuantur, aut impediantur assultu, & adiunctione aliunde emissorum radiorum, à motu oritur.

Quæ igitur sit, & luminis ad effectiones, & motuum ratio, velut in caput vnum conferam.

Stellæ agunt in elementarem orbem, lumine, per se: motu, per accidens.

Agunt stellæ, in hunc elementarem orbem, per se, & propriè ac præcipue lumine, quod directo radiorum, instar linearum rectarum, proiectu, ceu eiaculantur ex sese, & traiiciunt in terram, vbi resultu replicatum colligitur, ac ceu conglomeratur: Et; perpendiculari quidem illapsu restringitur in sese, quod cum sit, repulsus à terra radius directo coniungitur. Obliquè incidens, directo non coniungitur, sed vim illi suam ex interuallo communicat tanto efficacius quanto minori intercapedine disiunguntur & dissident radius vterque, vibratus & repulsus. Quæ, ex vtriusque ceu coalitu exilit & emanat virtus, cum terræ ceu adhærescens, deducentibus eam halitibus subterraneis, qui continente huius progressu, ac propagatione alterantur, penetrat ad interiora terræ: tum funditur & dilatatur in circumfusum aërem. Per accidens vero motu agunt.

Lumẽ stellarum duplex.

Lumen stellarum omne aut connatum est ipsis, aut ascitum est, & mutuatitium. Connatum, natura, singulis inest peculiare & proprium, cuius demensum certum sortitæ sunt singulæ in creatione. Hoc rubent aliæ, aliæ pallent, aut liuent, aliæ nitore fulgido micant: hoc naturas & vires distinguit proprias, quas non accipiunt aut acquirunt aliunde, sed, sua vi promunt. Alienum seu ascitum lumen, vel à Sole hauriunt, vel etiam aliarum fulgidarum stellarum radiis perculsæ concipiunt intra se, partim reflexione, quæ fit à nitida, tersaque, & polita ipsarum superficie, partim fractione, qua penetrantium radiorum, & soliditate corporum contractorum, ac velut contortorum fulgor cogi-

tur in vnum, & adaugetur. Id ſuo commixtum complicatumq; lumina refundunt, emiſſorum radiorum vibratu.

Sed præcipuum eſt Solis lumen, & efficaciſſimum, quod, pro habitudine ad Solem diuerſa, copioſius concipiunt, aut rarius. Creſcit id enim, Sole diſcedente, vel ſtellis ipſis Solem, celeriore curſu anteuertentibus, donec, vel ex aduerſo Solis, ceu pleno confertoq; orbe refulgeant, vt fixæ omnes, Luna, & Planetæ ſupra Solem collocati: vel deferantur ad præfixos ſui à Sole diſceſſus terminos, vt ſub ſole poſiti Venus & Mercurius.

Decreſcit rurſus appropinquantibus ad Solem, tantoq; eo magis, quò, ex interuallo propiore Solem reſpiciunt, & ipſius ſubeunt radios propius.

Motus loca ſtellarum mutat, & ſedes, ex quibus ſtellæ, vel Solis lumen diuerſimodè recipiunt, vel ſeſe mutuo diſſimiliter ſuis petunt, ac ceu pulſant, ac percellunt radiis, vel exertos diſperſoſq;, quoquo verſus, radios, aut in aëre conſerunt inter ſeſe, aut in ſubjectas terras, jaculatu contortos, iiſdem allidunt aut imprimunt aliter.

Motus ſtellarum duplex. Eſt autem motuum vnus communis omnibus. Alter ſingulis, id eſt, ſtellis octauo orbi adhærentibus, & ſeptem Planetis proprius. Ille, aſſiduo & rapidiſſimo circumactu, intra ſpacium horarum viginti quatuor, omnes ſtellas, per quatuor Mundi volutat cardines: quo fit, vt, ex aliis Mundi cardinibus, & ſpaciis, quæ his intercedunt, aliter reſpiciant, &, vel obliquiore, vel rectiore trajectu radiorum feriant terram: vel non feriant, ſed, velut tranſcurſu prætervecti ſtringant ſaltem, & lambant, extrema conuexi ambitus, quod ſub terram præcipitatis, & in profundum demerſis ſtellis euenit.

Nec dubium eſt, fortiores eſſe vibratus, & validiores, ac celeriores impreſſiones radiorum, qui, ex eminente loco, vtpote cœli faſtigio, decidunt, rectiſſimo & breuiſſimo lapſu, quàm ex attulſionibus obliquis: Et efficacius agere radios, qui figuntur in terra, aucti roboratique reflexu, iis, qui prætervolando eandem tantùm attingunt, oſtendunt cœli & tempeſtatum mutationes, quas naſcentia aut occidentia ſidera afferunt.

Alter motus varius eſt, & obliquus, qui, longioribus temporum

porum interuallis, ac dissimilibus, stellas errantes præcipuè, & circumducit per Zodiacum, &, in ea conuersione, interdum abducit ab Ecliptica, & propius ad vertices adigit nostros: vel reductos ad candem, indeque in meridiem detortos, remouet à nobis longius, & eleuatos in sublime attollit à terra, rursusque dejectos ex alto, demittit ad terram propius: & incitat antrorsum, moxque, inuerso cursu agit retrorsum, & inhibet ac sistit, ceu vinctos, atque astrictos ad aliquem cœli locum: & coniungit inter se propiore aliàs, aliàs longius dissito interuallo, & disiungit rursus diductos in diuersa loca: Inde fit, vt & Solem, & se inter se mutuò, & terram, aliàs aliter respiciant.

Hæc, qui aut frustra contendit esse facta, contra doctrinæ sacræ testimonium, aut negat ea parere, & commouere, de quibus immenso tempore obseruatis, ipsa longinquitas temporum, memoria excipiente, prodendisque monumentis artem effecit, eosdem sæpissimè effectus, iisdem antegressis causis animaduertendo ac notando: is, aut alios nos vsus tantæ varietatis luminum ac motuum, & vires atq; effectiones alias doceat: aut, si reperiet nullas, hæc ex natura deprompta, & ab antiquitate repetita principia, exagitare & conuellere desinat.

Quòd ergo afficiant hunc elementarem orbem stellæ, & qua vi, satis liquidò patere puto. Si afficiunt, quid homine dignius diligenti impressarum effectionum & causarum, quæ illas pepererunt, obseruatione, quæ est diuinorum operum consideratio? Si hæc conceditur, vt negari à nullo sano potest: qua fronte, quo animo, quave de mirandis Dei operibus, opinione, aliqui tam rabiosè exagitant, tam inique prægrauant, tot execrantur & deuouent diris, aliqui verò etiam ioculariter, immò scurriliter eludunt *προγνωστικὸν ἀστρολογίας*, *prognosticon astrologicum*, quod est ex præuisis & comprehensis, beneficio Astronomicæ doctrinæ, stellarum motibus, positu, configurationibus, atque applicationibus inter se, ortu atq; occasu, exploratisq; viribus, ceu ratiocinatio secuturorum effectuum?

A tribus hoc generibus hominum, trifariamque triplicibus telis, iisque diuersis, petitur atque impugnatur. Eruditiores fundamenta conuellunt: Religiosuli sacrarum lite- *Tria hominum genera quibus oppugnantur.*

tarum quædam interdicta falso, ad prohibitionem τῆς προγνωστικῆς, *diuinationis astrologicæ*, detorta, nescio, qua religionis specie, opponunt: vulgus & imperiti ineptas cauillationes congerunt. Quid argumēta quæuis momēti ac roboris habeant, excutiemus, &, an his confixum prostratumq; τὸ προγνωστικὸν *vaticiniū ex astris*, cogamur assētiri, videbimus.

Refutatio eorum, qui damnāt obseruationes Astrologicas.

Negant tribuendū aliquid προγνωστικῷ, *diuinationi astrologicæ*, eruditiores, quod, si quid sit, leuibus incertisque, & sese in momenta variantibus nitatur coniecturis: careat vero demonstrationibus, quibus solis contineatur veritas. His antequam respondeam, obiter fontes demonstrationum perstringam.

Demonstrationū fontes.

Omnis demonstratio orditur & procedit à duorum principiorum alterutro, quorum vnum φαινόμενα, *manifesta*, à Galeno appellata complectitur: quæ sub sensum cadunt & apparent. Alterum, τὰ κεκρυμμένα seu recondita.

Principia φαινόμενα.

Τῶν φαινομένων, *principiorum quæ manifesta sunt*, quædam primo statim se occursu sensui declarant, quæ percipimus ac diiudicamus instrumentis, nobis à natura ingeneratis, cuius generis sunt alba, nigra, amara, dulcia: dura, mollia: Quædam propriis quibusdam notis se exhibent, sensuque inchoantur: sed perficiuntur obseruatione & vsu: in hoc genere συμπαρατήρησις, *congruens multorum obseruatio*, principatum obtinet.

Principia κεκρυμμένα.

Τὰ κεκρυμμένα, *occulta*, aut à natura animis sunt nostris infixa, nataq; nobiscum, & præscita, atq; approbata, communi omnium hominum intelligentia, quæ, eam ob causam, ἐνεργῆ *euidentia*, vocata sunt, nimirū ἀξιώματα, προλήψεις, seu κοιναὶ ἔννοιαι *axiomata, anticipationes, id est, antecepta animo rei informationes seu communes notiones*: aut affirmata & demonstrata.

Hæc demonstrationem gignunt τοῦ διότι, *eius quod causam rei explicat*, appellatam: Illa alterā τοῦ ὅτι, *eius, quod res sit.* Vtraque ἀρχάς, *principia*, Græci vocant. Vtrorumque ad cognitionem vsus adeo necessarius, vt, si alterutra desinit quæcunque, in errorem continuo prolabamur, versemurq; perpetuo in ignoratione plurimarum rerum. Recte de sensu Aristoteles ait, εἴ τις αἴσθησις ἐκλέλοιπεν, ἀνάγκη καὶ ἐπιστήμην τινὰ ἐκλελοιπέναι: *id est quod si sensus aliquis defecerit, necesse est & scientiam aliquam desiderari.*

Præter

Præter has sensuum perceptiones notionesq; consignatas in animis aliam quandam, ceu inchoatã cognitionem iidemq; à natura inditam, mox nascẽtes afferimus, quam idcirco, & προγνωσιν & γνῶσιν aliqui id est, prænotionẽ, vel cognitionem, Aristoteles προϋπάρχουσαν γνῶσιν, quasi anticipatam & præsumtam notionem vocat. nimirum intellectum ordinis, connexionis, & cohærentiæ partium, in Inductione & Syllogismo.

Nam, vt erudite Aristoteles inquit, μανθάνομεν ἢ ἐπαγωγῇ, ἢ συλλογισμῷ: *discimus aut inductione, aut ratiocinatione.* Ἐπαγωγή, *inductio*; à sensu compræhẽsis, progreditur ad vniuersalia. συλλογισμός, *syllogismus seu ratiocinatio*, ex vniuersalibus, aut natura notis, aut ante demonstratis, vel Inductione, vel Syllogismo conficit conclusiones.

Intellectus vtriusq; natura inest. Cognitionẽ à sensibus exorsam, & ἐπαγωγῇ, *inductione*, acquisitam ac confirmatam tali, quam regit γνῶσις, *cognitio*, πεῖραν, *experientiam*, Galenus. Alteram ex vniuersalibus, vel insitis natura, vel demonstratione cõparatis, vel inductione constitutis, Syllogistica ratiocinatione texentem eruditas conclusiones, tali etiam, quam regit γνῶσις, *cognitio*, λόγον, *rationẽ*, nominat. Hæc duo artiũ omniũ cõstituit κριτήρια, *indicãdi organa seu normas.*

Duo artium principia à Galeno tradita, πεῖρα καὶ λόγος.

Quanquam igitur concedo & fateor, pauciores habere τὸ προγνωστικόν, *diuinationẽ astrologicam*, demõstrationes τοῦ διότι, *eius quod causam rei explicat*, Physicas: non tamen destituitur altero genere ἀποδείξεων τοῦ ὅτι, *demonstrationũ eius quod est*, inchoato quidem ἀπὸ τῆς συμπαρατηρήσεως, *à cõsentiente obseruatione*, absoluto autẽ, ac stabilito consentiente experientia, & rationibus à posteriori collectis, quæ duo λόγος καὶ πεῖρα κριτήρια, *ratio & experientia, iudicandi organa & certitudinis norma*, sunt artium omnium ac disciplinarum. His vires stellarum, effectionesque, & intensiones, aut remissiones, variato positu commixtuq;, radiorum, aut exortu, vel decubitu, accessuue, conscensu ad cœli culmen, vel demersu in profundum, depræhensæ ex effectibus collatis ad motus & positus, adeo certo talibus instructas viribus stellas demonstrant, vt si cui nullæ hæ ἀποδείξεις, *demonstrationes*, videntur, is veratro expurgandus potius, quam demonstrationibus conuincendus videatur.

Astrologia demonstrationes habet τοῦ ὅτι.

Explicatiores, illustriores, & firmiores sunt ex causis ex-

Demonstra-

tiones ex effectis, non negligenda in Physicis.

tructæ ἀποδείξεις, *demonstrationes*, sed his cum, aut destituimur, aut non abundamus, cur ex affectis textas aspernamur? Eas si quis negauerit, & tollet πεῖραν, *experientiam*, omnem, & magna τῆς ἐπιστήμης, *scientia*, parte nos priuabit, & ferè omnem abolebit Physicam.

Etenim, vt seminibus inest vis earum rerum, quæ ex his progignuntur: sic, in causis cœlestibus conditæ sunt vires effectrices mutationum, in elementari natura, quas prospiciunt & intelligunt ii, qui motus numeris primò persecuti, mox cursum rerum, euentorumq; consequentiam, diuturnitate pertractata, notarunt.

Argumenta contra diuinationem ex astris.

Sed quem, inquiunt, potest habere locum πεῖρα, *experientia*, in tanta effectuum incertitudine? Quid demonstrationi cum conjecturis, quibus regitur, duciturque, & consistit ἡ ἀστρογνωστική, *ratio diuinandi ex astris*.

Caligo mentium nostrarum secuta lapsum.

Magna laborant caligine mentes nostræ, qua consideratio mirandarum virium naturæ impeditur. Non intelligimus naturas rerum, quæ in conspectu, & ante pedes obuersantur, quasque gustamus, quas contrectamus versamusq; manibus, & pedibus proterimus: Quantò minus vires illorum sublimium comprehendemus corporum, quæ à longè pœnè lippientibus contemplamur oculis.

Si ex effectibus vires æstimamus, quos in nobismetipsis experimur, aut in aliis naturæ inferioris obseruamus corporibus: quid inde (inquiunt) certò statuere, de viribus stellarum, possumus, cum tam vagis, tamq; instabilibus materia elementaris leuiter irritata erret & feratur motibus, nec mutationes, quæ huic accidunt, è solis oriantur stellis.

Configurationes stellarum hodie non eadem, qua olim.

Præterea stellarum configurationes, quas tradiderunt veteres, quibusque judicia nos accommodare consueuimus, pronunciantes de iis, quæ nunc sunt, veterum exemplo, vt de suis illi, nunquam omnino congruunt.

Nam magis quidem, aut minus concordare possunt, atq; id quidem, in immensis temporum ambagibus: prorsus autem conuenire nullo modo: cum, aut nunquam, aut saltem non intra illud tempus, quod humano intellectu comprehendatur, fieri possit, vt redeat idem positus siderum, & eadem terræ constitutio.

Mutantur puncta Æquinoctiorum & Solstitiorum, a-

teuertendo ſtellas fixas: Mutantur ἐκκεντρότητες, *eccentricitates ſeu centrorum rationes diuerſæ*, Planetarum: non omnibus temporibus eadem eſt orbium à terra diſtantia, neq; in iiſdem ſedibus, Apogea permanent, & ſtellæ errantes.

In Genethliacis verò quot concurrunt, præter iſta, quæ difficultatem conjectandi, etiam de certò explorateque cognitis facultatibus ſiderum, augere, & fallere judicantem poſſunt, vt ſemina, atque ipſius circumfuſi cœli, & definiti omnibus terris hemiſphærii ambitus, alibi aliis inſtructus viribus, non à cœlo ſolùm, ſed terrarum aquarumque effumationibus: Regionum item diuerſitas, Educatio, Conſuetudines: quæ, ſi præmiſſa omnia paria faciamus, vel ſolæ, quod inſtitutum ab illis, & propemodum abſolutum eſt, detorquere aliò, aut, aliqua ex parte, ſaltem immutare queunt.

Aſſentior & amplector commemorata omnia, eaq; oppono judiciis eorum, qui, vel euentus omnes ex Aſtris deriuant, vel ſignificatis Aſtrorum nos, tanquam Prætoriis edictis, aut decretis diuinis obligant. Addo & eas cauſas, quarum ſæpè antea memini, Deum, ſanctos Angelos, Diabolum, externam violentiam. Nondum labefactata tamen, aut ſublata certitudo eſt τοῦ ἀστρογνωστικοῦ, *diuinationis aſtrologicæ.*

Cæcutiunt mentes noſtræ, & neutiquam vel inferiores naturas, ac mirandarum virium fontes perſpiciunt, vel immenſam virium effectionumque conſequi poſſunt varietatem. Manent tamen certa ea, quæ certò, duce teſteque experientia, didicimus, ex effectuum conſenſu perpetuo inter ſeſe, & cum motibus.

Neque inuertitur ordo naturæ, aut labefit certitudo actionum, quas Deus condidit ac conſeruat, etſi nobis non omnes exquiſitè innoteſcunt.

Refutatio argumentorum quæ omnem certitudinem prædictionũ ex Aſtris tollere videtur.

Neq; inficior plurima in hoc genere τῶν ἐκ παρατηρήσεως comparatorum, probabilia eſſe, quibus plerunq; euentus reſpondent: quæ ipſa tamen aſpernanda non ſunt, cum exigua momenta, in natura, ſæpe effectiones non contemnendas habeant.

Fluida eſt, & inſtabilis materia tractus elementaris Quid tum? An propterea prorſus, ſine omni ordine, ſineque lege certa, Phyſicæ cauſæ vagantur, incertosq; gignunt promiſcuè effectus, prout in hanc illamve partem, vaga motu inclinant ac decumbant?

Est aliquid vitii in materia elementari, quod in eam, ex maledictione diuina, lapsum primorum parentum consecuta, peruasit. Id vero tantum non est, vt destruat aut conturbet prorsus ordinem colligationemque causarum, suo instituroque primitus tenore progredientium, qua causa causæ nexa rem ex se gignit: Quam constanti, stata, certaq; lege, circumactis periodis, eædem reuertantur constitutiones, magna ex parte: Quam certo, ex iisdem seminibus, eædem nascantur species rerum, cernimus.

Neque ideo, aut nihil conferunt astra elementis, aut nullas edunt actiones, quod aliquid intercidit quandoque, materiæ culpa, prohibens, ne protinus illata vis inhærescat. Magnam inferunt explorationi difficultatem, quæ annuatim fiunt mutationes configurationum, de quibus nihil aliud pronũcio, quam, si quando in prædicendo erratum fuerit commissum ex eo vt vsu venisse cogitemus, quod subiecta exempla discordarint inter se.

Disputatio de vi Astrorum.

Deniq; has causas omnes, quæ cum Astris coincidunt, aut omnes, aut aliquæ: has, inquam, cõplexi perpendamus apud nos, quousque, se vis Astrorum extendat, quæ causæ, ne procedant inchoati designatiue effectus, impedire possint, &, qua verecundia, Astrorum præuisos conatus, monitaue prospecta edere & asseuerare nos deceat.

Nondum video, quo pacto ordinarias hæc Astrorum labefactent actiones, aut infringant veritatem obseruationum, quibus illæ innotuerunt. Consistet durabitq; instituta à Deo series causarum, connexioq;, & retinebunt inditas sibi facultates res creatæ, agentque distinctu earum ductuque, ad finem mundi vsque, Deo iuuante, & vim conferente, neq; aduersante, aut permittente Diabolis, vt actionum effecta elidãt vel deprauent. Agent suis, nobisq; exploratis aliquantum, & consuetis viribus Astra, ad idem momẽtum vsque. Quare orituras inde actiones, quas easdem gignunt *ἀναγκαίως, necessario,* motibus numeratis ac comprehensis, confirmare certo possumus. Effectus ad actiones, in elementari orbe, secuturos certo edicere atq; asserere nequimus, quod, quæ possent interuenire impedimenta, non simul ex Astris discimus. Idcirco horum prædicta moderanda sunt verecunda mentione ceterarum causarum.

Si sic ratiociner: Natura nihil agit frustra. Ergo, ad vsus ac fines certos, creaturæ sunt omnes conditæ. At, quicquid in tota rerum natura, consilio, & sapientia opificis constitutum, ordine & lege naturæ suæ, idem agit constanter, illius finis est & vsus, hoc ipsum, quod agit. Stellæ hoc agunt, ordine & lege naturæ suæ constanter, quod experiundo compertum, & rationum suffragiis comprobatum, profitetur vera doctrina τῆς προγνωστικῆς, *artis diuinãdi*. Ergo hæc stellarum actio effectioque, finis ille est, ad quem stellæ sunt conditæ.

In hac ratiocinatione, neq; maiores propositiones principia esse, neq; argumentationes inde extructas ἀποδείξεις, *demonstrationes*, negauerit sanus aliquis, quod naturæ vis & effectio, aut exclusa aliis causis, aut languefacta, nõ semper assequatur & compleat finem, quẽ appetit: & ad quem contendit. Hoc enim negato, euertẽtur & ruent demonstrationes Ethicæ & Physicæ omnes, eo, quod inflicta naturæ labes, vocis diuinæ maledicto, inuexit ἀταξίαν, *confusionẽ*, deformem ac deplorandam.

Sed manet noticiarum certitudo: manet euidentia & firmitas demonstrationum, quicquid in ipso rerum cursu, & ordinato mutationum progressu impressa labes turbet aut labefactet.

Tam certum est, Solem calefacere, quam ignem vrere: etsi minus calefacit Sol, procul remotus à verticibus nostris afficit euidentius, ex propinquo feriens. Aut si impediatur, non eadem efficacia etiam, cum propinquus est, calorem infert, quod & igni accidit.

Luna in Tauro aut Cancro ciet humiditates.

Tam certum est, lunam, ex Tauri & Cancri sidere, commotas ceu effundere humiditates, quam aquam humectare: etsi, nec eductæ humiditates semper coeunt & globantur in nubes, nec in pluuias semper exundant, quæ confluxerunt, & constituerunt nubes, prohibitæ scilicet interuentu causarum repugnantium, &, vi validiore, contrarias effectiones opponentium.

Tam certum est, Martis cum Venere congressum gignere naturas salaces, & in libidinem procliues, quam certum est, ciere Venerem pharmaca αὐξητικὰ aut προκλητικὰ σπερμάτων, *quæ vim habent augẽdi & proliciẽdi semẽ genitale*: etsi

Martis & Veneris congressus gignit naturas salaces.

nonnunquam aliarum causarum vis harum impetum frangit, aut, ceu, freno iniecto compescit, aut restinguit ardorem vel assuefacto [illegible], *facultates seu vires*, & inclinationes naturæ retundit & moderatur.

Instructæ sunt viribus certis cœlestes causæ, quibus idẽ, eodem modo semper agunt, nisi à prima causa prohibeantur, & quidem multo certius, quam Physicæ & naturales propinquæ, quod & perfectiores sunt & potentiores, & Physicas, virtute sua complexæ incitant & gubernant. Multo itaque maior est certitudo noticiarum de harum actionibus, quam de actionibus causarum naturalium.

Sed, inquies, non adhærescunt semper elementari materiæ effectiones stellarum, neque absoluunt semper, quod intenderunt. Nec physicæ propinquæ causæ effectus in materia subiecta, eodem modo complent omne: idque, vel perspicere, vel affirmare, perdifficile est: Non tamen idcirco aut obseruationes in natura, docentes, quæ res, quamque causam plerunq; consequatur, incertæ sunt, etiamsi id semper fiat, aut Medicorum prognostica, aut aliæ eruditæ coniecturæ Physicæ, & commentationes, de ortu atque interitu rerum, deque mutationibus aliis, quarum causas efficientes natura continet, nulla sunt.

Sed manent certæ noticiæ, quòd, tali positu, stellæ talia cieant, in elementari orbe, quæ, cum sint, experientia duce, & ratione magistra, acquisitæ, demonstrationum vim habent.

Sed, cum ad elaborationem & consummationem alicuius operis, in materia elementari, præter stellarum effectiones, plures aliæ causæ, dispensatione diuina concurrant, nec eadem sit omnium subiectorum conditio: qualis sit futurus effectus, ex particularium causarum consideratione, non demonstratione, sed conjectura æstimatur, &, de effectu tantum pronunciatur, quantum, & pollicentur, & præstant causæ: quæ non solæ adornant institutum opus, sed ex parte aliquid conferunt, quod ipsum tamen maximi momenti est cum à causis proficiscatur [illegible], *vniuersalioribus*, quæ particularium vim excitant & dirigunt.

Agunt idem, eodem modo causæ cœlestes, omni tempore, in materia elementari, sed in accommodata & viribus

ipsarum

ipsarum congruente,&,inter causas particulares, *αἴτια ἰσχυρότερα*, *causæ validiores*, & pene *κύρια αἴτια*, *propriæ & principes causæ* effectuum. Perficiunt etiam idem, eodem modo,pro virium ratione & mensura, suo, inter ceteras causas loco, si non obiectu & aduersatione plurium aliarum causarum,aut elidatur prorsus, quod rarissimum est, aut hebetetur impressa vis,& effectio.

Ergo verum manet hoc cœlestes causas,eodem positu,& eadem cõditione,easdem semper idoneo subiecto, in quod vires intendunt, *δυνάμεις*, *facultates* inferre ac miscere: &, quantum ad ipsas attinet, genitum omne tale futurum, & habitu tali, atq; constitutione, qualem astra pariunt atque informant.

Hoc ipsum ergo,qui cursum rerum,euentorumq; consequentiam obseruando notarunt, diuturnitate pertractata, cœli & astrorum accurata contemplatione inquisitum, & præuisum,præcognitumq; exploratè, coniectura præsentire ac edicere possunt, quoad ipsas causas efficientes, quarũ, etsi vim occultam ac latentem non cernunt, signa tamen & notas cernunt,repetitas ab experientia.

Sed,ad hanc cœli effectionem,quantum, vel materia,vel cum materia coniuncta *συνεργὰ αἴτια*, *adiuuantes causæ*, cõtulerint, hoc cõiectura assequi & definire certo nequit. Quę enim de materia instituitur consideratio omnis, *στοχαστική*, *coniectatrix*,est,& ducitur nititurq; coniecturis, eo quod,vt Aristoteles inquit, *τὰ ἐν ταῖς φυσικοῖς ἀεὶ οὕτως γίνονται, ἐὰν μὴ ἐμποδίσῃ: quæ à natura pendent semper ita vsu veniunt, nisi quid impediuerit* Multa autem intercidere possunt, quæ,vel naturas ipsas,ante actionem inchoatam,languefaciant atq; eneruent, vel interceptam *ἐνέργειαν*, *actionem* regerant ac repellant,vel in rem aliquam iam defixam conficiant. *Consideratio de materia nititur coniecturis.*

Est vero, & naturarum elementarium non vnum genus, sed diuersum & multiplex, & cœlestium causarum, ad eas ipsas diuersas naturas, non eadem ratio est, aut analogia. Propterea; & prædictionum certitudo est dispar. *Elementarium naturarum genus multiplex.*

Maiore enim quadam vi,& ab efficacioribus causis commouentur atque afficiuntur vniuersæ gentes, quam homines singuli, quorum imbecilliorem naturam illi valentiori submitti & includi, necesse est, quod vniuersalia illarum

fata, horum particularia sæpe perimunt, & valentior causa languidiorem frustra reluctantem proterit, conculcat, atque elidit.

Causæ vniuersales potẽtiores singularibus.

Quæ enim cœlitus intentantur totis regionibus, aut harum partibus, vel grauiores casus, maioresq; mutationes, ex interuallo, statis temporibus recurrentes, vt pestilentiæ, terræ motuum, diluuiorum, & similium: vel leuiores ac minores, vt annuæ tẽpestatis intensio aut remissio, hyems horridior aut mitior, flatus ventorum, æstus, vbertas, sterilitas, & fœcunditas, ac similia. Hęc ergo vniuersa cientur vi validiore, & causis κυριωτέροις, *magis propriis & principalioribus*, quibus pauciores aliæ accedunt, quæ & minus conferunt, ideoq; actiones earum, effectionesq; minus, aut roborant, aut infirmant, aut destruunt.

Talium ergo præuisa prædictaq;, certiora sunt, fatis singulorum hominum. Multa enim conueniunt & coeunt, ex quibus ἰδιώματα, καὶ ἰδιοτροπίαν, *proprietates ingenii & morum singulares rationes*, hominum, vt ingenia, mores, animus, corpus, actio vitæ, casus cuiusq;, euentusq; finguntur, quorum quædam cœlo defluunt, quædam ipsi inhærent materiæ, quædam προαιρετικαὶ, *consilii & propositi*, iudicio mentis intelligentis, & liberæ voluntatis motibus continentur.

Causarũ cœlestium distinctio.

Cœlestes causæ, aut communes omnibus eodem cœlo natis, omnes simul complectuntur & afficiunt, aut singulorum temperant ac moderantur constitutiones.

Causæ communes.

Communes rursus, aut se habent, vt καθολικὰ αἴτια, *vniuersales causæ* aut, vt μερικὰ, *particulares*: Καθολικὰ αἴτια, *vniuersales causæ*, comprehendunt positum, & inclinationem, seu habitudinem, καὶ σχέσιν, *rerum inter se comparatarum affectionẽ*, cum parallelorũ, tum angulorũ, plagarumue Mundi, ad orientis & occidentis Solis cardines, & ad solare iter, quo decurrit ille perpetuo, circuitum obliquum, nunc in Boream, nunc in meridiem contorquens: ad quod iter, etsi nõ sequuntur præcise vestigia Solis, referũt tamen & dirigunt motus suos, vltra citraq; discurrendo cæteri Planetæ.

Vis particularis, quæ ad certas sese effert atque extendit terræ partes, proficiscitur ex mirifico, & pene familiari consensu terrarum, cum digestis in quatuor Triangula, cognatione naturarũ, Zodiaci δωδεκατημορίοις, *duodenis partibus*, *siue*

ſiue ſignis duodecim, & ſtellis vtriſq; errantibus & inerrantibus. Imitantur enim, & exprimunt naturis & moribus totæ gentes, proprietates certorum ſignorum Zodiaci, quibus, ſitu, & cognationis familiaritate ſubiiciuntur: adeoq;, tum Planetarum, qui eodem cognationis iure, & triangulis ipſis præſident, & ſubditas his terras complectuntur: tum ſtellarum inerrantium, quæ, vel quaſi verticibus incumbunt locorum, tanto diſiunctæ ab æquatore interuallo, quantum eſt τὸ ἔξαρμα, *altitudo poli*, vel ibidem ortuū atq; occaſuum alternatas vices ſubeunt, vel quæ in eodem conſiſtunt τῷ τῆς θέσεως κύκλῳ, *poſitionis circulo*, aut, quauis diurna cœli conuerſione, traducuntur per Horizontis & Meridiani commiſſuras, diſſitæ ab æquatore tantum, quantum deeſt arcui exaltati poli ad completionem integri quadrantis.

Vim particularem etiam cōferunt poſitus aſtrorum, qui, in ſingulis terræ partibus anniuerſarias, menſtruas, diurnas, horarias, & pene momentaneas, aeris ventorumq; mutationes pariunt & variant.

Propriæ ſingulorum cauſæ ſunt, illæ cœli conſtitutiones, quæ, vel formationem fœtus adiuuant, vel orienti cuiuis affulgent primo, & prodeuntem ex vtero excipiunt ac complectuntur.

Cauſa propria ſingulorum.

Phyſicas cauſas diſtinguo in remotas & propinquas. Ad remotas refero familiares & cōſuetas ſingulorum locorum tempeſtates, ex Lunæ ſtellarumq; temperatione & moderatione cœli: terræ conditionem & poſitum, quæ, vel montoſa eſt, vel plana, vel ſyluis conſita, vel ad mare vergit, vel redundat fluminibus, ſtagnis, paludibus, lacubus: naturam denique, & qualitates aquarum, & terræ, quæ, aut argilloſa eſt, aut ſalebroſa, aut arenoſa, aut metallica, aut ſalſa, aut aliis prædita qualitatibus, quibus rerum naſcentium reſpondent temperamenta.

Cauſarum Phyſicarum diſtributio.

Propinquas rurſus diduco in προκαταρκτικὰς, *antegreſſas extrinſecus* ſeu externas, & προηγουμένας, *intrinſecas præcedentes*, ſeu antecedentes, cōiungens cū materia cauſas efficientes. Externæ cauſæ ſunt victus & diætæ, exercitiorum, ſomni, & vigiliarum, euacuationum, & retentionum, ac ſimilium ratio, quæ vocantur res præter naturam à Medicis. Internæ & antecedentes ſunt ipſæ, & corporum gignentium,

fata, horum particularia sæpe perimunt, & valentior causa languidiorem frustra reluctantem proterit, conculcat, atque elidit.

Causæ vniuersales potẽtiores singularibus.

Quæ enim cœlitus intentantur totis regionibus, aut harum partibus, vel grauiores casus, maioresq; mutationes, ex interuallo, statis temporibus recurrentes, vt pestilentiæ, terræ motuum, diluuiorum, & similium: vel leuiores ac minores, vt annuæ tẽpestatis intensio aut remissio, hyems horridior aut mitior, flatus ventorum, æstus, vbertas, sterilitas, & fœcunditas, ac similia. Hęc ergo vniuersa cientur vi validiore, & causis *κυϱιωτέϱοις, magis propriis & principalioribus*, quibus pauciores aliæ accedunt, quæ & minus conferunt, ideoq; actiones earum, effectionesq; minus, aut roborant, aut infirmant, aut destruunt.

Talium ergo præuisa prædictaq;, certiora sunt, fatis singulorum hominum. Multa enim conueniunt & coeunt, ex quibus *ἰδιώματα, καὶ ἰδιοτϱοπίαν, proprietates ingenii & morum singulares rationes*, hominum, vt ingenia, mores, animus, corpus, actio vitæ, casus cuiusq;, euentusq; finguntur, quorum quædam cœlo defluunt, quædam ipsi inhærent materiæ, quædam *πϱοαιϱετικαὶ, consilii & propositi*, iudicio mentis intelligentis, & liberæ voluntatis motibus continentur.

Causarũ cœlestium distinctio.

Cœlestes causæ, aut communes omnibus eodem cœlo natis, omnes simul complectuntur & afficiunt, aut singulorum temperant ac moderantur constitutiones.

Causæ communes.

Communes rursus, aut se habent, vt *καθολικὰ αἴτια, vniuersales causæ* aut, vt *μεϱικὰ, particulares*: Καθολικὰ αἴτια *vniuersales causæ*, comprehendunt positum, & inclinationem, seu habitudinem, *καὶ σχέσιν, rerum inter se comparatarum affectionẽ*, cum parallelorũ, tum angulorũ, plagarumue Mundi, ad orientis & occidentis Solis cardines, & ad solare iter, quo decurrit ille perpetuo, circuitum obliquum, nunc in Boream, nunc in meridiem contorquens: ad quod iter, etsi nõ sequuntur præcise vestigia Solis, referũt tamen & dirigunt motus suos, vltra citraq; discurrendo cæteri Planetæ.

Vis particularis, quæ ad certas sese effert atque extendit terræ partes, proficiscitur ex mirifico, & pene familiari consensu terrarum, cum digestis in quatuor Triangula, cognatione naturarũ, Zodiaci *δωδεκατημοϱίοις, duodenis partibus,* situ

siue signis duodecim, & stellis vtrisq; errantibus & inerrantibus. Imitantur enim, & exprimunt naturis & moribus totæ gentes, proprietates certorum signorum Zodiaci, quibus, situ, & cognationis familiaritate subiiciuntur: adeoq;, tum Planetarum, qui eodem cognationis iure, & triangulis ipsis præsident, & subditas his terras complectuntur: tum stellarum inerrantium, quæ, vel quasi verticibus incumbunt locorum, tanto disiunctæ ab æquatore interuallo, quantum est τὸ ἔξαρμα, *altitudo poli*, vel ibidem ortuū atq; occasuum alternatas vices subeunt, vel quæ in eodem consistunt τῷ τῆς θέσεως κύκλῳ, *positionis circulo*, aut, quauis diurna cœli conuersione, traducuntur per Horizontis & Meridiani commissuras, dissitæ ab æquatore tantum, quantum deest arcui exaltati poli ad completionem integri quadrantis.

Vim particularem etiam cōferunt positus astrorum, qui, in singulis terræ partibus anniuersarias, menstruas, diurnas, horarias, & pene momentaneas, aeris ventorumq; mutationes pariunt & variant.

Causa propria singulorum.

Propriæ singulorum causæ sunt. illæ cœli constitutiones, quæ, vel formationem fœtus adiuuant, vel orienti cuiuis affulgent primo, & prodeuntem ex vtero excipiunt ac complectuntur.

Causarum Physicarum distributio.

Physicas causas distinguo in remotas & propinquas. Ad remotas refero familiares & cōsuetas singulorum locorum tempestates, ex Lunæ stellarumq; temperatione & moderatione cœli: terræ conditionem & positum, quæ, vel montosa est, vel plana, vel syluis consita, vel ad mare vergit, vel redundat fluminibus, stagnis, paludibus, lacubus: naturam denique, & qualitates aquarum, & terræ, quæ, aut argillosa est, aut salebrosa, aut arenosa, aut metallica, aut salsa, aut aliis prædita qualitatibus, quibus rerum nascentium respondent temperamenta.

Propinquas rursus diduco in προκαταρκτικὰς, *antegressas extrinsecus* seu externas, & προηγουμένας, *intrinsecas precedentes*, seu antecedentes, cōiungens cū materia causas efficientes. Externæ causæ sunt victus & diætæ, exercitiorum, somni, & vigiliarum, euacuationum, & retentionum, ac similium ratio, quæ vocantur res præter naturam à Medicis. Internæ & antecedentes sunt ipsæ, & corporum gignentium,

& partium, in quibus, vel ſemen excoquitur, vel formatur atq; animatur fœtus, & ſeminum, ac materiæ horum διαθέσεις, *affectiones*, & conſtitutiones vegetæ & ſalubres, vel cõtra languidæ, καὶ νοσώδεις, & *morboſa*.

Vim horum, ad gignendum procreandumq;, valere plurimum, & à parentibus liberos ſæpe formas, mores, & pleroſq; ſtatus ac motus effingere, nemo eſt, qui negauerit.

Προκαταρκτικὰ αἴτια, *cauſas extrinſecus antegreſſas*, nomino conditionem generis, totam educationem, inſtitutionemq; primam, ac priuatam, & publicam, leges publicas, receptos conſuetudine mores publicos, quæq; ſunt iſtiuſmodi.

Tot cauſæ cum concurrant, &, præter hæc omnia, ſit homo natura non bruta, neq; addicta ad eum modum impulſibus naturæ, vt his cogatur, ſed ſit agens liberum & intelligens: facile iudicari poteſt de iis, quæ aſtra naturis hominum indiderunt, & ceteras cauſas mutare aliquid, & multa, vel naturam, quæ deprauata habet, reſtituere atque corrigere, cum ſeſe reuocauit, vel προαίρεσιν, *conſilium & propoſitum*, meditatione atque exercitatione tollere, aut ſaltem emendare poſſe, atq; ideo aſſeuerationem de iis, quæ ex aſtris homini denunciantur, modeſtiorem eſſe debere, quod, vt maxime ſit certa talis impreſſio aſtrorum, cohibere ſe tamẽ, & naturæ vitia aut tegere atq; occultare, aut polire ac limare ſtudio atq; induſtria homo queat.

Si quis colligationem cauſarum omnium perſpiceret animo ordinemq;, ac ſeriem, & vim omnem, qua, cauſa cauſę nexa rem ex ſe gignit, illum profecto nihil falleret. Qui enim cauſas tenet rerum futurarum, idem neceſſe eſt, vt omnia teneat, quæ futura ſunt.

Conceſſis igitur omnibus, eo, quo declarata ſunt, modo, reſpondeo, veras, certas, firmas eſſe demonſtrationes, ex notorum euentuum cõſenſione, conuenientiaq; cum motu & poſitu, collectas, de viribus ſtellarum, & effectionibus, quas, cum experientia cõſtanti, ratio gubernat, procedens ex primis, & natura inſitis notionibus, etſi neque integre omnes illæ peruestigatæ ſunt, nec, in elementari materia conficiunt ac complent perpetuo, quod intenderunt.

Veræ ſunt etiam, & certæ prædictiones actionum, ex motu, poſituque, atque inter ſeſe applicatione, quatenus

Deus

Deus naturæ Dominus non aduersatur actionibus.

Sed certitudinem prædictionum, quas, de secuturis ad stellarum effectiones, in elementari orbi mutationibus instituimus, restringunt ac determinant illæ, quæ sæpe repetitæ sunt causæ. Idque vel eo prodest considerare nomine, vt eximatur quorundam animis falsa persuasio, qui astrorum significata sanciri existimāt, inuiolabili & diuino quodam edicto, proposito singillatim, vt nulla alia vis obsistere valeat, quin ita grassentur, atque ex illis spe metuue, tanquam diuina voce, declaratis oraculis toti pendent.

Astrorum significata non sunt immutabilia.

Qui religionem allegant, vel vim omnem astris detrahunt, vel contemni, ac pro nihilo haberi prædicta volunt, vel considerationem Astrorum interdici autoritate diuina, prohiberique, ne scrutemur futura vlla, contendunt.

Negat Basilius ex astris, vel accedere quicquam constitutioni temperamentorum, vel vllam intexi inde demissam *δύναμιν, facultatem* incitatricem ad actiones, eo argumēto, quod si instinctus incitationesque ad libidines, cædes, odia, fraudes, & quicquid est huiusmodi, indi nobis, ingenerarique ab Astris consentiamus, peccati causam conferamus in Deum naturæ Architectum, tanquam is non exigat tantum, & probet scelera, sed impellat ac cogat ad ea, impultricibus causis constitutis, atque in voluntatem efficienter directis & adornatis.

Basilii argumēta contra vim astrorū.

Chrysostomus exclamat Tragice, in oratione quinta, περὶ εἱμαρμένης. Εἰ γένεσις ἐστιν, κρίσις οὐκ ἔστιν. Εἰ γένεσις ἐστιν, πίστις οὐκ ἔστιν. Εἰ γένεσις ἐστιν, Θεὸς οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἀρετὴ, οὐκ ἔστι κακία. Εἰ γένεσις ἐστιν, πάντα μάτην, πάντα εἰκῇ καὶ ποιοῦμεν καὶ πάσχομεν, οὐκ ἔστιν ἔπαινος, οὐκ ἔστι ψόγος, οὐκ ἔστιν, αἰδὼς, οὐκ ἔστιν αἰσχύνη, οὐκ εἰσὶ νόμοι, οὐκ εἰσὶ δικαστήρια: *de fato: Si genesis siue predictio est, ex cuiusque in hāc lucē exortu iudiciū nō est. Si genesis est, fides nō est. Si genesis est, Deus non est, non est virtus, nō est vitiū. Si genesis est, omnia frustra, omnia temere, & agimus, & patimur: non est laus aliqua, non vituperatio, nō est puder, non turpitudinis verecundia, nulla sunt leges, non iudiciorum fora.*

Chrysostomi exclamatio, contra prædictiones Astrologiæ.

Hic nodus Ethnico Philosopho explicatu perquam difficilis, aut omnino vix possibilis: Homini Christiano solutu est facilis. Si natura hominis nulla fuisset affecta labe, neque vlla ex parte, vel dotibus diminuta primis, vel saucia-

Responsio ad argumēta Basilii & Chrysostomi.

ta: fulsisset in ea lux diuina, gubernatrix omnium virium, & moderatrix: congruissent & interiores inter se vires hominis, harmonia exactissima, eucrasia membrorũ accommodata: & vtraq; natura superior atq; inferior humano corpori fuisset ἀνάλογος καὶ σύμμετρος, *proportione & mensura conueniens.*

Elemẽtaria exquisitissime, crasi absolutissima corporum attemperata, & exacta immutatione omni modo conformata, non modo non excrementicij quicquam, aut alieni noxiive corporibus inflixissent, sed integerrime absumta calore instaurassent.

Cælestia συμμέτρῳ, *attemperato*, lumine καὶ παναρμοδίῳ, *& omnino congruente*, fouissent, vegetassent, ac roborassent, prima formatione confectam σύστασιν, *compagem corporis & membrorum.*

At post mutatum ac deprauatum statum humanæ naturæ, cum coniunctionem interiorum virium fœda dissoluisset ἀναρμοστία, *inconcinnitas*, absolutam omnium partium, ac duraturam in perpetuum temperiem conturbasset atque aboleuisset δυσκρασία ἀσύμμετρος, *intemperies immoderata*, priori: : mox cæterarum quoq; naturæ partium ἀναλογία καὶ συμμετρία, *proportio & mensura congruentia*, cum humano corpore, conuersa in ἀσυμμετρίαν, *proportionis & mensuræ incongruentiam*, desiit.

Terra, autoritate vocis diuinæ, suo orbata vigore, tribulos nunc gignit, spinasq;, id est, deteriora omnia, & incongrua: Stellarum sunt actiones, in his corruptæ & contaminatæ naturæ sordibus, infeliciores: Extincta est illa lux, quę rexisset vires cæteras, languefacta potentia voluntatis, quæ præest, & vires cæteræ auulsæ ab ea, atque efferatæ, euaserunt ἀνάρμοστοι καὶ ἀντιπίπτοντες, *discrepantes & rebelles.*

Hæc deploremus in Basilij ratiocinatione, & exclamatione Chrysostomi, non bellum Astris inferamus, non deiicere de cœlo sidera tentemus: cogitemus, quantum humana natura perdiderit decus, quam triste, atrox, & sęuum malum sit peccatum, propter quod hæc nostra temperamenta beluinis euaserunt similia. Quæ Deus condiderat, illa erant bona, recte constituta, labe carentia, conformia ordini diuino, congrua inter se, καὶ εὐάρμοστα, *bene conuenientia*,

A ma-

A maledictione, quam inobedientia nostra conditori expressimus, prouenerunt, quæ sunt ἀνάρμοστα, *inconcinna*, languida, vitiosa. Inde talis, in corruptam hominum naturam, extitit stellarum effectio.

Quanquam autem, ob dissolutam harmoniam, & compagis, ac fabricæ ipsorum corporum, & cæterarũ cum corporibus creaturarum, infelicius cum vitiatam afficiunt materiam Astra, tum formant crases: tamen ne nunc quidem integræ quarumcunq; actionum causæ dici queunt. Quippe voluntas actionum domina, Astris ingenerata ac tradita vitia, meditatione atq; exercitatione tollere potest, aut corrigere, & frenare.

Astra inclinant, nõ necessitant.

Non enim, aut primam causam cõpedibus vinctã cœlo affigimus, aut Astrorum statutis irrefragabili lege voluntates hominum obstringimus: Non illud Poetæ probamus,

Fata regunt homines, certa stant omnia lege

Nec cogi Neronem à stellis ad tanta scelera dicimus: sed accersiuit ipse sibi hos furores volens: Post indulgentem cupiditatibus, magis magisq; incitauit Diabolus. Ac multo fuit deterior Nero, quam qualem natura, quamuis infausta, finxerat.

Procul absit à nobis Stoicorum delira Necessitas, qua illi, & Deo imperium naturæ eripiunt, & pecuino seruitio premi, voluntatem volunt.

Stoicorum necessitas.

Fata mouere Deus, tollere fata potest.

Potest & voluntas, cum sua vi retundere ac compescere impulsus naturæ, multaq; Astrorum monita euitare, tum vel maxime adiuta diuinitus.

Cumq; non ignoremus, subitis & inopinatis aduersitatibus animos magnopere percelli, extolli successibus: si præstitimus, quod fuit in nobis, præuisione futurorum animos componamus atque adapremus, meditatione absentium, tanquam præsentium, & ad futura quæuis expediamus subeunda, cum tranquillitate, constantia, & petitione, atq; expectatione gubernationis diuinæ.

Refutatio eorum, qui Astrorum significata abiiciunt, Ieremiæ dicto abutentes.

Qui eleuant & abiiciũt Astrorum significata, detractoq; metu securitatem in animis confirmant: dictũ Ieremiæ obiiciunt, A signis cæli nolite timere. Quam inconsiderate hoc fiat, cuiuis planum est. Siquidem signa nominat, por-

tendi his aliquid affirmat, nec contemni vult, aut Epicureo risu iis illudi.

Quantum prodigiorum, Eclipsium, fœdarum coniunctionum, antecedebat excidium Hierosolymæ? quæ profecto, non casu prouen:ebant, nec ἄσημα erant, sed denunciabant populi illius & Politiæ deletionem. Non erunt ἄσημα, *expertia certarum significationum*, horrendi orbis terrarũ motus, Imperiorum inter se tristissimæ collisiones & ruinæ quæque has præcessura sunt indicia, de quibus vaticinatur Christus.

Fatendum est, res malas esse, ac sæuas, mortem, euersiones vrbium, destructiones ac dilacerationes regnorum, spectare cædes coniugum & liberorum, abduci in exilia, quæ tristibus portenduntur signis.

Sententia dicti Ieremiæ. Nec, aut signa sperni, aut denunciatas clades, Ieremias: sed præmunitos vult esse pios, ac confirmatos testimoniis de voluntate Dei, ne, cum impendent tales calamitates, aut sunt in conspectu, aut iam incumbunt, frangantur animis, & desperent.

Sapientia est, contemplari & intelligere naturam compellantem nos, signorum obiectu, & præmonstrantem futura: sed magis necessariam censeamus esse sapientiam, in naturæ obtutu, complecti cogitatione & fide Deum Architectum, & præsidem naturæ, qui se mitigaturum calamitates pœnitentibus promittit.

Hæc sapientia, tum regat naturæ considerationem, & interpretationem præuisarum causarum: tum præeat ac præluceat actionibus omnibus, mente defixa in Deum, voluntate menti subiecta, ita, ne freta voluntas Astrorum positu, moliatur aut suscipiat contraria ordini & vocationi. Non ergo Epicureum contemptum signorũ cœlestium præcipit, neque aspici ea vetat: sed animos, fide in Deum collocatos, &, aduersus omnes casus, armatos esse vult, qua petant subsidia è cœlo, eaque, si differantur, præstolentur pertinacius, instando precationibus: si denegentur, non fremitu & indignatione fatigent, sed immissas calamitates patienter, cum sancta quadam animorum moderatione, & constanti spe liberationis, ferant.

Religiosi fu- Tertij illi, quos inter religiosos proposui, interdicta coacervant,

ceruant, in Leuitico & Deuteronomio memorata. Profe- *rũ refutatio Esaiæ locus.*
runt & illud Esaiæ, Stent & saluent te augures cœli, qui con templantur sidera, & supputant menses, vt annuncient tibi ventura. His nõ prohiberi ἀστρομαντικὸν, *diuinationẽ astrologicam*, adeo conspicuum est, vt mirer, qua cogitatione huc detorqueant.

Superstitiosi & impii abusus artes taxantur, & reprehenditur ac condemnatur, cum peruersitas illorum, quorum quidam, quæstus gratia, huius scientiæ nomẽ & dignitatẽ aliis artibus prętexere consueuerunt: quidam errore, aut, alia de causa, omnes in Astris euentus peruestigari, et tempora momentaque pernosci posse, asseuerarunt: tum impia ac superstitiosa solicitudo, qua multi salutaribus præceptis, & promissionibus firmis atq; illustribus, verbo Dei commendatis, anteferunt Prognostica, ex Astris petita, ea opinione, vt nihil inchoent, nisi perquisitis Astris, nec processura putẽt, quæ inchoarũt, nisi iisdẽ assẽtientibus. *Corruptela arti aspersa non tollunt artem.*

Scelerate peccant, qui artem corrumpunt, & commenticiorum signorum figmentis, vel elidunt, vel obruunt veritatem doctrinæ, de veris actionibus & effectibus stellarum, atque ab earum consideratione, ad nescio quorum signorum perscrutationem mentes agunt. Maius admittunt scelus, qui persuasionem in imperitis, de euentuum omnium ex Astris præscientia cõfirmant, & abductos à Deo, & verbo, in quo se Deus patefecit, ad quærenda in Astris consilia atque auxilia perducunt.

Vtrosque damnamus, & execramur. Non enim constituimus humanam Philosophiam, quę occurrat aut medeatur malis omnibus, & periculis. Sit rectrix omniũ actionũ nostrarum lux verbi diuini: Ad huius præscriptum, officia vocationis nostræ instituamus, & administremus. Mens agnoscat, nos esse massas inquinatas peccati sordibus, ac, propter iram Dei, singulos, tum priuatorum lapsuum pœnas ferre, tum societate tangi publicarũ calamitatum, quarum partem aliquam singuli attrahimus, nostris peccatis. In hac consideratione, rursus erigatur agnitione, & ardenti fiducia Filii Dei, à quo mitti Spiritum sanctum petat, cuius ductu regatur. Hæc non impediunt considerationem Physicam effectuum orientiũ à stellis, vt non impediunt medi-

cationum vsum, aut diuinationes Medicorum, ex signis, de secuturis morbis, aut côualescentia, vel propinqua morte.

Meminerimus igitur his dictis, & similibus, corruptelas, temere arti interspersas dânari, & abusum ordini diuino contrarium, eorum, qui sine Dei agnitione, &, sine fide Deû intuente, ex astris, vt numinibus pendent, & præscita inquirunt omnia: non προγνωστικὴν, diuinationem astrologicam. Sed desino hæc prolixius persequi.

Vulgi refutatio.

Refutanda restant vulgi iudicia, quæ cum pleraque declararim superius, obiter ea hoc in loco, & strictim percurram. Exagitant aliqui errata coniectorum atque interpretum, qui parum accurate in re magnæ & multiplicis considerationis, versantur, atque, ob ea, toti scientiæ fidem derogant, & fortuita faciunt etiam, quę veritatem complectuntur, atque ab ordinariis, vsitata lege naturę, procedunt causis: Quod non recte fit.

Errata interpretum non sunt imputanda ipsi arti.

Nam, siue inscientia artis peccent, ii qui προγνωστικὰ, prognostica condunt siue negligentia affectata, quod, auiditate lucri, non satis attente scrutantur ac circumspiciunt περιστάσεις circumstantias, concurrentium causarum, sed fortuita quæuis monita arripiunt & consuunt siue rei natura, & infirmitate, atq; infelicitate ingeniorum: nô scientiæ tamen, sed professorum illa sunt, quorum quidem, si ignari prædictionum, atq; imperiti tantæ professionis onus suscipiunt, reprehendenda audacia: si, cæco lucri desiderio negligunt, quod præstare possent, vituperanda peruersitas, qua priuata emolumenta indagationi explicationiq; veritatis anteponunt: si, ob rerum difficultatem et causarum ancipiti perplexoq; contextu, impingunt alicubi, & aberrant, conatus potius laudandus est, & adhibita in iudicando diligentia ac circumspectio, quam euertenda scientia.

Mirum enim non est, vel diligentissimos, & summo studio in Mathematis versatos, hac in parte falli quandoque: præsertim, cum non sit minor profitentium dissimilitudo, quam difficultas côiectandi de materiæ qualitatibus, actionibus voluntatum & cæteris euentibus fortuitis.

Vt vero, aut Philosophiam ipsam non censemus è medio tollendam, quod dissimiliter ea sit ab aliis tractata ac disputata, à paucis illustrata, à plerisque erroneis falsisq; deformata

mata opinionibus: aut gubernandi artem non respuimus, quod gubernatores sæpe offendant: sic cogitemus, quam si mus peruerse facturi, si, ob quædam errata professorum, totam abolere velimus rationem: siquidem male cõiecta, maleq; interpretata falsa sunt, non rerum vitio, sed interpretum inscitia.

Cumq; difficultas coniectandi omnis sit, à causarum intercidentium varietate: vt, Medico turpe non est, si de morbo, & ęgrotantis natura percontetur, sic, in hac professione, non pigeat exquirere genus, regionem, alimoniam, & alia huiusmodi sæpe ante recitata.

Argumẽtum contra vim astrorũ, ex dissimilitudine eorum, qui eodem tempore nascuntur.

Obiiciunt alii vniuersim & publice grassantes pœnas, statusque differentes vno momento editorum in lucem. Vno eodemq; temporis puncto, vnoq; astro nati, dissimiles, & naturas, & vitas, & causas habẽt. Vnus est exitus multorum, cadunt in vno prælio plurimi, vel terræ motibus obruuntur, vel seditionibus impliciti pereunt, vel ruinis opprimuntur, vel conflagrant incendiis, vel pestifera lue conficiuntur, quibus nascentibus dissimilima affulserunt sidera, & quibus nihil eiusmodi Astra inferunt. Prodeunt, vno momento, in lucem Regum & seruorum filii: hi seruitutem agunt perpetuam, illi parentibus, in Regnorum fastigio succedunt. Nihil ergo concludunt accedere natis, ex tẽperatione Lunę, cœliq; moderatione: sed formas omnes, mores, status plerosque, ac motus, effingere à parentibus liberos. Alioquin enim, aut simul editos pariter afficerent, aut destinata singulis fata, ad eum confirmarent modum, ne secus caderent.

Etiam eruditorum nõnulli, his se ratiocinationibus putant, omnem vim astris adimere: quos miror aut non attentius seriem causarum in natura & totius naturę gubernationem considerare: aut adeo cæcutire, in contemplatione mirandorũ operum Dei, vt, ob euentuũ effectionumue dissimilitudinem, ac diuersitatem in subiectis diuersis, negent δυνάμεις & ἐνεργείας, *vires & effectiones* causarum.

Si, in eam partẽ, hanc accipiunt scientiã, ac si profiteatur omnes eodẽ tempore ortos, vbicunq; sint nati, & ex parẽtibus quibuscunq;, eadẽ conditione nasci, eaq; tali, quam mutare res nulla queat; & excludat semina, quæ ad gignendũ,

procreandumq; valēt plurimum: itemq; dissimilitudinē locorum, quæ dissimiles hominumprocreatones habent: & mutationes cœli, vt serenitates, perturbationesque, ac ceteras causas: inique eam & falsa calumnia prægrauant. Nihil tale verum prognosticon profitetur. Non enim patrocinor impostoribus, qui arti falso asscribunt, ab arte aliena.

Si incogitantia, aut artis ignorantia, in has erumpunt cauillationes: odio, non venia digni sunt. An nihil interesse censent, ex regia quis stirpe nascatur, an humili: claro loco, atq; excelso, an obscuro, aut quibus parentibus; Aut non referre, omnes ne causæ, quarum opus est pręsentia, ad effectus alicuius constitutionē, coeant, an vero adsint aliquæ? Aut, non discrepare vniuersales causas à particularibus? Aut, non longè præualere vires vniuersalium particularibus? Et, ex vniuersalibus, non præpollere præstareque omnibus numeris primam causam ceteris, quas illa complexa omnes sustentat, afficit, & gubernat liberrime? Hæc qui, aut non agnoscit, aut cognita atque intellecta non admittit: eum rudem admodum, atq; imperitū naturæ, aut insulse pertinacem esse, iudico. Nimis ineptæ sunt & pueriles hæ cauillationes, dignæ vt refellantur non eruditis rationibus, sed catellorum trium exemplo, qui sub Lunæ defectu editi, posteaquam adoleuissent, deliquii effecta significataque complebant, interitu misero, cum vnus eorum, à canibus venaticis discerperetur, alter aliquoties ex alto lapsus crura primo, tandem ceruicem frangeret, tertius combureretur.

Vniuersales causæ potentiores partialibus.

Quid mirum multos, aut natura viuaces, peste corripi, vel contagiis, cum, in magnam aeris partem, sparsum venenum afflatumve halitu concipiunt: aut opprimi, cum ab imo mota & subruta ædificia corruūt: aut igni late vagante deuri: aut in præliis interfici, cum furiosa rabie incensi æstuant. Cum hæ propinquæ, tum quæ antecesserunt remotiores Physicæ causæ, Diabolus his occasionibus sæuiēs permissu Dei, Deus ipse scelera puniens, quarum causarū omniū maior vis partialibus Astrorū viribus elidūt frustra repugnantia eorundē decreta: ὑποπίπτουσι γὰρ αἱ ἀσθενέστεραι φύσεις ταῖς δυνατωτέραις, καὶ αἱ κατὰ μέρος ταῖς καθόλου: subiiciuntur.

ciũtur enim natura imbecilliores potẽtioribus, & partiales vniuersalibus. Sed de his prolixe diſputatum à me ſuperius eſt.

Satis autem demonſtratum puto hactenus commemoratis, & affici à ſtellis terrena, & προγνωστικὸν δι᾽ ἀστρολογίας, *prognoſticum Aſtrologicum*, Phyſicum, non commenticium, ſcientiam eſſe extructam, de conſentientibus experientiæ eruditæ ac veræ teſtimoniis: quæ ſi cui non ſatisfaciunt, aut firmiora opponat, aut deſinat Epicureo more illudere his ſapientiæ diuinæ veſtigiis: aut, ſi delectatur contemtu verarum obſeruationum, perfruatur ſane illo ſuo affectu. Nunc definitionem ex his demonſtratis extruemus, & differentiis conſtitutis, à Phyſicis commenticia ſeparabimus.

Προγνωστικὸν δι᾽ ἀστρολογίας, *prognoſticum Aſtrologicum*, ſeu (vt nunc vſitate loquuntur) Aſtrologia, eſt doctrina, quæ oſtẽdit vires ſtellarũ, cognitas perpetua experientia, & qualitates, temperamenta, & inclinationes, in elementis & corporibus hominum, ortas à luce & motu ſtellarum: quibus qualitatibus, temperamentis, & inclinationibus reſpondent ſuæ quædam actiones, niſi, aut diuinitus, aut aliis cauſis fortioribus impediantur. *Definitio Aſtrologiæ.*

Eſt ergo pars veræ & eruditę Phyſiologię, quę ex notata colligatione ac cohærentia cauſarum, remotiores ac cœleſtes, ſed phyſicas tamen, ſcrutatur atque explicat cauſas motuum mutationumque, his inferioribus accidentium, non quidem ex primis deriuatas principiis, neque omnes, ſed ab effectionibus tamen ea comprehẽſas ſcientia, quam longinqua obſeruatione vetuſtas attulit, & plurimas.

Nunquam has cauſas excluſerũt à mutationibus partis elementaris Philoſophi ſaniores, quod euidẽter affici eam cœlitus viderunt, etſi cauſas non perſpexerunt Ariſtotelis teſtimonia nota ſunt, ἐν δ᾽ ὕλῃ ἄνθρωπος γεννᾷ ἄνθρωπον καὶ ἥλιος: *in materia autem homo & Sol generat hominem:* & de motu Planetarum, ſub obliquo Signiferi orbe decurrentium ait, τῆς γενέσεως καὶ φθορᾶς αἴτιον εἶναι τὴν κατὰ τὸν λοξὸν κύκλον φοράν: *generationis & corruptionis rerum cauſam eſſe motum per obliquum circulum.* *Cauſæ cœleſtes partẽ orbis Elementarem afficiũt.*

Hippocrates admonitiones & præceptiones, de obſeruandis momentis orientium atque occidentium ſiderum, præmetiendiſque ſecuturis tempeſtatibus, ſæpe ſparſim, in *Obſeruatio ſiderũ Medico neceſſaria.*

præmetiendisq; secuturis tempestatibus, sæpe sparsim, in suis repetiuit voluminibus, & sedulo iis inculcauit, quos ex Schola aliò, ad exercenda faciendaq; opera artis ablegauit, tanquam rem magni momenti, & plane necessariam prænoscendis, anteuertendis, depellendis, si inuasissent, morbis. Dioclem Caristiū Galenus citat testem, qui affirmarit, non recentibus solum, sed & veteribus Medicis obseruationes siderum vsitatas fuisse.

Chaldæorum cōmēta de Astrologia.

Non artis complector nomine Chaldæorum inania & aperte conficta commenta, quibus, & artem, & cœlū ipsum repleuerunt, dum, præter lucentes stellarum globos commenticia alia insculpūt orbibus signa, quod ambitiose & falso iactitant, omnium hominum fata, quæque quis nosse desiderat, quantumuis celata & condita, inde excudant ac proferant, omniumque, quæ eueniunt, rationes protinus è cœlo deducant.

Diuisio Astrologiæ, secundū Chaldæos.

Falso illi, in quinq; distincta genera προγνωστικὴν, *diuinationē astrologicam*, diuulserunt, quorum vno ἐναλλαγὰς τῶν ἐτῶν, καὶ μηνῶν, *conuersiones annuas & menstruas*, altero μεταβολὰς τοῦ ἀέρος, *mutationes aeris*, tertio ἐπιλογὰς, *electiones*, quarto γενεθλιολογικὴν, *prædictiones ex natiuitate*, vltimo, ἐρωτήσεις, *interrogationes* pertractāt, explanatione longa ἀποτελεσμάτων, *indiciorū astrologicorum*, & Canonū multipliciū, egressi limites Physicos, vel superstitione, quæ fusa per gentes, mentes mortalium oppresserat, atque imbecillitatem hominum occuparat, vel ambitione, aut spe quæstus.

Refutatio Chaldæorū.

Ἀποτελέσματα περὶ ἐρωτήσεων, *iudicia astrologica de interrogationibus, siue responsa astrologorum ad quæsita*, prorsus, nec ratione explicari vlla, neque ad naturam reuocari queunt. Qua vi enim, quaue de causa, ea cœli cōstitutio, qua exquiritur aliquid, vel occultam rem promit ac producit, vel futuram præmonstrat, vel incertā atq; ambiguam soluit atq; explanat: An prospiciunt, ingenito naturæ sensu, futura, cernuntur, quæ geruntur, aut gesta sunt, quouis terræ loco, sidera? An vero ita coniuncta sunt rebus humanis, ac consociata, vt cognatione coniunctioneque naturæ, aut quodam quasi concentu & consensu, eas ceu notis effigurent, mox vbi recitata interrogationū verba insonuerunt, An eadem est nascentium corporū conditio, & rerum quæsitarum,

sitarum, vt, quemadmodum refert multum, quo modo cœlo affecto, compositisq; sideribus, quodq; animal oriatur, sic intersit, ad rerum occultarum aut futurarum formas, statu, conditiones, momenta, ex Astris affingenda, quo cœli situ, res deferatur ad inquisitorem; O dei rationem incredibilem & abominandam.

Quot rerum minime subiectarum Astris, quam anxias & superstitiosas constituerunt *ἐπιλογὰς, electiones*? adeoq; siderumdominio parere falso finxerunt, quicquid hic orbis habet, vt vetuerint suscipere quicquam, vel publice, vel priuatim, domi, foris, nisi inspecto perquisitoque cœlo, tanquam fatalium legum tabula, aut magistro, atque architecto euentorum omnium; deque præscripto cœlestium edictorum geri quæcunque inciperentur: vrgeri, si aspirarent stellæ: deponi, si refragarentur, voluerint.

Cœlum fatalium legũ tabula secundũ Chaldaos.

Genethliacis vero constitutionibus, quot signa à siderum numero & natura aliena, quantum numerum partium insuerunt temere? quorum quidem vim amplificarunt tantopere, vt pene maiorem stellarum viribus fecerint, scilicet si ad Astra reuocarent omnia, nequid deessent vspiam, quo euentus propositos, quauis specie pingerent & excusarent.

Quid de certitudine dicam rerum præuisarum, quas natura siderum, & vires effecturæ sint? Eas tam certas esse volunt, vt à rebus retro ad efficientia eas sidera redire se posse profiteantur.

Vt enim vitę cursum & fata præcinere se posse glorientur, si natale tempus indicatum sit: sic vicissim, si vitæ cursus demonstretur, relegendo reuoluendoque effectiones siderum, natale momentum comprehensuros se asserunt.

Sicut factitasse L. Tarutius Firmianus inprimis Chaldaicis literis eruditus traditur, qui ex Romuli rebus gestis, vita, morte, inuenit illum satũ Olympiadis secundæ, anno primo Mẽsis die vicesima tertia, eius, quẽ Ægyptii Choeac vocant, hora circiter tertia, qua quidem totus Sol obscuratus fuerit: Natum autem vicesima prima die Mensis Toth, sub ortum Solis.

Firmianus Romuli Genesin inquisiuit ex vita ante acta.

Vrbis Romæ etiam natalem repetiuit diem, ab iis pari-

Romæ Genesis.

libus, quibus eam à Romulo conditam proditum est, Romamque, cum esset in iugo Luna, Sol cum Mercurio & Venere in Tauro, in Piscibus Iupiter, Scorpio Saturnus cum Marte, natam esse dixit, fundamentis murorum auspicato iactis, vndecimo Calendas Maii, hora post secundam ante tertiam. Vnde Palilitium appellatum Hyadum sidus, quod eo die exortum cum Sole repetiti ostenderunt cursus.

Eodemq; progressa fuit vesana audacia Chaldæorum, in prædictis natalitiis extollendis, vt non minus referre iactitarint, qua cœli facie, quove modo dispositis sideribus fundamenta struerentur ædificiorum quorumcunque, aut texerentur, consuerentur, inducerentur primo vestimenta: quam ex qua cœli affectione nati primum pueri spiritum ducerent.

An idem in latere aut cemento vis stellarum præstat quod in molliusculis, nullo antea contactis aut afflatis aere, nullo vibratis lumine corpusculis? An institutas deliberationes, inchoatas operas, res geri cœptas, moderantur & dirigunt astra?

Non magis profecto, vel inchoatis ædificiis conferunt, vel actionibus, quas, re deliberata, spōte & arbitrio nostro deligimus & auspicamur, quam imagunculis, quæ ad certos positus ex lignea cereave fabricantur materia.

Corpora nostra diuersi mode afficicō stitutionibus cœli.

Illud vero & ego assentior, & nemo inficiabitur, quod quisque pene in singulos dies experitur: affici alias aliter, diuersis cœli constitutionibus, principes corporum nostrorum partes, quiq; his adsunt & seruiūt humores ac spiritus. Languemus quandoque, aut contra rectius commodiusq; valemus, lætamur, aut subito in mœstitiam labimur: Celerius, alacrius, expeditiusq; cōficimus, in quo elaboramus aut, magna cum molestia, operas aggredimur, nec sine difficultate exercemus: Vigemus sensibus & cum ad cogitandum animos cōponimus, facile subitoq; inquisita percipimus, immo affluimus copia rectarum & bonarum cogitationū: aut contra vires intendimus omnes ingeniorū, desudamus, ringimur, nihil quicquam tamē quod sit aptū conueniensq; proposito eruimus: eaq; absq; vlla cōspicua nobis causa accidere fatemur, scilicet, quod alii positus, nobis nō aduertētibus, alias effectiones imprimunt, vel cōcitatis turbatisve

batisve humoribus, vel sedatis ac perpurgatis, vel serenatis ac collustratis spiritibus, vel excitatis ac roboratis principum membrorum facultatibus.

Ergo ab Astris oriri interdum minime nego, vt simus alias ad cogitandum gerendumve aliquid alacriores & expeditiores, alias minus idonei.

Cur hoc positu inchoata, facilius sint processura, firmius perseueratura, facilius exitura, quam alio quopiam, non video: nisi quis ad deliberationes referat, quod excitata mente & vigente rectius circumspiciantur omnia, ac decernantur, prouideaturque, quid intercidere aut obsistere possit, quam eadem languente aut turbata.

Verũ has nimis anxias & superstitiosas obseruationes non probo, & explodo impostorum commenta, quæcunq; sunt præter rationem falso introducta atq; infarcta arti.

Sed ratione hæc constituta sunt, inquiunt, & fidem adferunt iisdem consentientia euentorum documenta. Rationes, cum nullo prorsus nitantur fundamẽto, reiicio, nec dignas refutatione duco, vt quas ipsa infirmat & refellit argumentorum absurditas. Consensui euentorum, quem allegant, non plus fidei tribuo, quam fulgurum, auguriorum, extorum, sortium euentibus, quæ Ethnici veritati rerum falso opposuerunt. Non enim maior veritas aut certitudo his, absque ratione excogitatis præstigiis inest, quam, illa superstitione acceptis indiciis.

Experientiam magistram sequimur, & ducem, quæ demonstratis sensui effectionibus rerum conditarum diuinitus, non arbitrio nostro effictarum, perducit mentes, ad agnitionem mirandarum virium in naturis, atq; earundem coniunctione inter sese, & conuenientia. Commenticia, vt non existunt in rerum natura, sic nullis prædita sunt viribus, neque effectiones gignunt vllas.

Non magis, inter sidera, locum habẽt Chaldæorum numerosæ partes quam, inter terrena Chimæra: Nec magis interrogatis Astra congruunt, quam veritati mendacia.

Facessat igitur quicquid est huiusmodi, non ex natura ortum, neque a motu siderum & lumine effectum, sed ab impostoribus confictũ: quo, & vis Astris infertur, & arti suus honor eripitur, adimiturque nitor, & infirmatur veritas:

quod in præstigias fere plus imperiti, quā res ipsas intuentur, & veritatē impostoris delusi paruipēdunt aut negant.

Stellarum vires, per eiectos deferri radios & variari effectiones, positu diuerso, qui motuum dissimilitudinem comitatur, radiorumque ex differentibus locis, permixtione supra demonstratum est.

Stellarū discrimen duplex.

At stellarum discrimen duplex. Alias enim errantes & vagas vocamus, quæ septem numero, suis singulæ orbibus, motibus, & periodis sub octauo cœli orbe, variatis cursibus multipliciter circumaguntur, tanto velocius, quanto terræ propius suos obducunt orbes. Alias inerrātes nominamus & fixas, quæ numero mille viginti duæ, magnitudine inæquali, & sex variante discriminibus, luce dissimili, sparsim octauo orbi adhærentes, quotidie quidē, viginti quatuor horarum spacio, primi cœli concitatissimo impetu & raptu semel conuertuntur, sui vero orbis motu, lente admodum in aduersum prouoluūtur. Quare, qui iis subtenduntur orbes, cum sua velocius multo curricula absoluant, inhærentes sibi errantium lucidos globos, in eo circuitu, nunc his, nunc illis octaui orbis sideribus, adducunt & subigunt.

Planetarum maior vis, quam stellarum fixarū.

Vtraumque vis maxima, sed maior & absolutior errantium, quod propius incumbūt terræ: Minor inhærentium cœlo, interque eas, quæ magnitudine præstant ceteris, ac fulgore, viribus etiam prædominantur.

Motus stellarum necessario cognoscendi.

Vtræq; diuinaturis de mutationibus naturæ inferioris ac conclusorum in ea corporum Physicorum, considerandæ atq; exigendæ: quod quia fieri, citra motuum doctrinam, nequit, singularum motus quam exactissime comprehensos, & ad quæuis momenta numeratos habere oportet quos Astronomia suppeditat, quæ τὸ προγνωστικόν, *prædictionem astrologicam*, ordine naturæ antecedit, & fundamēta ei præstruit: hac aberrante, illa labitur continuo.

Omnium naturæ, vires, effectiones, & proprietates, cognoscendæ sunt diligenter, sicut explorata hæc sunt, & industria artificum perscripta, & ea inprimis, quæ sunt maximi momenti.

Ordienda contemplatio ab inerrantibus, quas in quadraginta octo sidera, artifices digesserūt, collectis illis, quę

ad certæ

ad certæ alicuius imaginis conformationem, situ se accommodarunt: exclusis ac separatis remotioribus, quæ adaptatæ configuratis sideribus speciem deformassent: quibus seorsum numeratis, prout quæq; vicino alicui adiacent sideri, cum bipartito τ̃ γαλαξίας, *via lactea*, tractu, septuaginta duo conficiuntur ἀστερισμοὶ, *asterismi*, atque eo allusisse Plinium existimo.

Signa cœlestia.

Præcipua vis duodecim est signorum Signiferi, quæ ζώδια & δωδεκατημόρια, *signa & duodecimas partes*, Astronomi nominarunt, eorumque siderum, quæ vtrinq; his, minore interuallo assistunt, vt Orionis, Bootis, Procyonis, Canis maioris & ceterorum.

In singulis stellis quæ notanda.

In singulis expendendum primo, in quibus cœli versentur spaciis atq; interuallis, cardinibusne insideant, aut intercidentia illis expleant spacia.

Secundo exquirēda, cum integrorum siderum partiumque præcipuarum vis, quam vsus docuit, vt antecedentium, mediarum, desinentium: in Austrum vel Boream vergentium, cognatioq; inter se, & conuenientia, tum singularum stellarum & maxime illustrium atq; insignium, vel splendore, vel effectibus, quibus eæ sunt facultatibus præditæ, quibus Planetis respondeant.

Non parum momenti iudiciis adferunt pensitatæ signorum differentiæ: quæ masculina sint, vel fœminina: quæ æquinoctialia, cardinalia, aut solstitialia: quæ mobilia, fixa, aut communia: quæ auersa & disiuncta: quæ obliqua & recta: quæ præcipientia & obedientia: quæ aliena & inconiuncta: quæ fœcunda & sterilia: quæ muta: quæ pulcra & deformia atq; imprimis, quæ ignea, aerea, aquea, & terrea.

Planetarum modi.

Ab exploratis viribus collatio inuestiganda, habitudoq; & affectio erga Planetas, sed Solem præcipue, ac Lunam, secundum nouem modos σχηματισμῶν, *aspectuum seu cōfigurationum*, quos tradit Ptolemæus octauo libro μεγάλης συντάξεως, *magnæ cōstructionis*, qui sunt πρωϊνὸς ἀπηλιώτης, πρωϊνὸς λὶψ, ὄψινὸς ἀπηλιώτης, ὄψινὸς λὶψ, μεσημβρινὸς ἀπηλιώτης, μεσημβρινὸν μεσουράνημα, μεσημβρινὸς λὶψ, πρωϊνὸν μεσουράνημα, ὀψινὸν μεσουράνημα, id est, *matutinus orientalis, matutinus occidētalis, vespertinus orientalis, vespertinus occidētalis, meridianus orientalis, meridianum medium cœli, meridianus occidētalis, matutinum medium cœli, vespertinū medium cœli.*

Complectitur hæc consideratio collationem stellarum inerrantium ad Solem: vtrum cum Sole vna emergant occumbantve, vel Orientem antecedant aliquantum, exortumve mox insequantur.

Aut illucescente condantur, vel aliquãto ante abscedant, merganturue, vbi iam effulsit: Aut deficiente Sole, nascantur, vel ante, aut paulo post.

Aut culminante, vel euehantur, vel præcipitentur sub Occasum, vel Soli ipsi assistant, vel iaceant sub imo terræ, depressæ, aduersi, & in fastigio consistentis radiis: Aut sese proferente eodem, vel euanescente, emineant in cœli culmine hæreantue in profundo terræ.

Intendũtur enim vires radiorum, qui ex cardinibus, rectiore traiectu appulsi figuntur fortius & efficacius longe imminentes vertici suo stellas, & vel coorientes, vel συμμεσουρανούσας, vel συνδυνούσας, *vna mediantes cœlum*, *vel simul occidentes*, aut è regione sese abscondẽtes, aut in cœli constitutas culmine, Sol ferit incitatq;, quam ceteras, idq; vsu discimus, si mediocriter ad motus Solis attendimus, & momenta orientium occidẽtiumue stellarũ obseruamus.

Eadem Lunæ ratio, & ceterorum. Non negligẽda, & integrorum siderum, & singularum stellarum, cum subiectis terræ partibus, cognatio coniunctioq;.

Fixis perquisitis, considerentur errantes. Post exploratas Planetarum vires ac naturas, quas annotatæ suggerunt obseruationes, prima, in ea consideratione, cura sit videre, in quo cœli spacio volutẽtur, an cardinibus inhæreant, an vero extra cardines, ἐπαναφοράς, *succedentes cardinibus*, habeant, aut ἀποκλίματα, *domos cadentes à cardinibus*.

Cardines Planetarum.

Cardines κέντρα, *centra ceu anguli*, nominantur quatuor numero: Qui orientem Solem excipit & producit, ἀνατολὴ & ὡροσκόπος, *exortus & horoscopus*: qui decidentem atq; euanescentem occultat, δύσις & διάμετρος δυτικός, *occasus & ex aduerso orientis occidens*, in quo eminet, μεσουράνημα, *medium cœli*, huic oppositus. ὑπόγειον, *imum cœli*, nuncupatur.

Cardinibus ἐπαναφοραὶ succedunt, quarũ quæ contigua Horoscopo est & sequitur, ἀναφορά, inferna porta, quod ceu reclusis portis, properantem ad ortum Solem transluchit: quę imum cœli sequitur, ἀγαθὴ τύχη, bona fortuna: quę

Occa-

Occasum ἐπικαταφορά, superna porta, quod inclinatum, & ad Occasum contendentem Solem deducit: quæ culmen cœli, ἀγαθοδαίμων, *bonus genius*, dicitur.

His adiacent ἀποκλίματα quorum quod contiguum infernæ portæ, θεά, *dea*,: Bonæ fortunæ, κακὴ τύχη, *mala fortuna*: Supernæ portæ, θεὸς, *Deus*: Bono Genio, κακοδαίμων, *malus genius*, cognominatur, ab iis effectibus, quos ex illis locis, Planetæ procreant.

Non negligenda est etiam cœli distinctio in quatuor τεταρτημόρια, seu quadrantes, quorum duo ἀνατολικὰ sunt, & orientalia: duo δυτικά, & occidua, τῶν ἀνατολικῶν τεταρτημορίων, *orientalium quadrãtum*, vnum est, ὑπόγειον καὶ κάτω, *sub terra & deorsum*, ab imo cœli, vsque ad Horoscopum, quod stellas ad exortum traducit: Alterum est ὑπέργειον καὶ ἄνω, *supra terram & sursum*, ab Horoscopo ad cœli culmen, quod transuehit stellas ab exortu enitentes ad summu: Sic & δυτικῶν, *occidentalium*, vnũ est ὑπέργειον, *supra terram* à cœli medio, ad Occasum, per quod, ex alto sese demittunt stellæ ad Occasum: alterum ὑπόγειον, *sub terra* per quod depressæ sub Occasum, deuoluuntur ad imum. *Cœli quadrantes.*

Secunda cura sit, videre quæ sidera Zodiaci possideant, an suis cognata naturis, aptaque viribus; an vero dissentientia à sese, & aliena. Cumq; τρόποι οἰκοδεσποτικοί, *modi dominatus familiaris*, quinq; ex obseruationibus constituti sint, οἶκοι seu domus τρίγωνα, seu triangula aut triquetra ὑψώματα seu exaltationes, ὅρια seu fines, φάσεις ἢ σχηματισμοί, quas Facies vulgo vocant: pensitetur, ant signo, sub quo decurrunt aut ἐπικρατήτωρ, id est, dominatoris, ius habeant, & prærogatiuis pluribus, vt robore, dominio, & principatu, quẽ ἐπικράτησιν vocant, præcellant ceteros: aut οἰκοδεσπότης vel κυρίας, quem dominum domus vocant: aut τριγωνοκράτωρ, quod nomẽ præsidibus triangulorum tribuerunt: aut ὁριοκράτωρ seu præfecti finium: aut an exaltati sint. Si nullo harũ conditionum signo sint addicti, nec vllo iuuentur suffragio loci: an non detrimẽto afficiantur, sintq; abiecti in ταπεινώματα, *seu deiectiones & casus suos*. *Τρόποι οἰκοδεσποτικοί.*

Tertia impendatur animaduersio iis, quæ, tum quotidianas & accidentarias errantium vertigines, ad primi motus circumactus perpetuos, tum proprios eorũdem in partem

contrariam incessus comitantur: Scilicet, an αἱρετικοὶ φωσ-φόροι, vel πλανῆται αἱρετικοί, quorum illos conditionaria lumina, hos Planetas conditionarios vocant, interdiu supra terram versentur, si conditionis sint diurnæ: noctu infra, si nocturnę. An ἀπόγειοι sint, vel περίγειοι, *à terra remotissimi, an terra maxime propinqui*, in Epicyclis suis, vel orbibus Eccentricis: Procedantne incitato cursu in consequentia, vel retroferantur, vel gradum sistant, idq; in prioribus ne fiat, vel posterioribus τῶν στηριγμῶν limitibus: Quippe hos prætergressi se à repedatione, ad rectã dirigentes progressionem, iter instaurant: ab illis regressus inchoant. An enitãtur sursum, vel deorsum, quas συνδέσμων ἀναβιβάζοντα καὶ καταβιβάζοντα *nodum ascendentem & descendentem*, nominant: an vero ab iisdem discesserint, & versus quem Mundi se conuerterint verticem.

Planetarum συζυγίαι. Quarto considerentur, vel συζυγίαι, *coniunctiones*, inter se Planetarum, vel συναφαὶ καὶ ἀπόρροιαι, *contactus & affluxus*, id est, accessus seu applicationes ad Synodos, vel σχηματισμοὺς *configurationes siue aspectus*, & recessus, ipsæq; inter se προσχηματισμοί, ἑξάγωνοι, τετράγωνοι, τρίγωνοι, διάμετροι *configurationes, sextiles, quadratæ, trigonæ, oppositæ*: An intueantur sese vel cardines, vel sint prorsus ἀσύνδετοι, *nullo aspectu seu configuratione sociati*: Idque à Sole inchoetur, ac Luna.

Conferantur ad Solẽ errantes, eodem modo, quo fixæ, exquiraturq;, an Solem antecedant vel consequãtur, id est, an ἑῷοι sint, vel ἑσπέριοι, *matutini vel vespertini*, vel fulgore perstringantur Solis, hebetentur, & tandem obtegantur (ἀφανίζεσθαι, συνοδικοὺς, ὑπαυγοὺς, *euanescentes siue combustos, sub radiis occultatos*, tũc nominãt:) Accelerati ne tribus superioribus, motu citatiore Sol appropinquet, an vero euictos ac superatos iam à tergo reliquerit, tanto interuallo, vt tanquam προδρόμους, *præcursores*, ante exortum præmittat. Ab inferioribus vero, vel præuertatur, vel non acceleretur. An sint ἀκρόνυχοι, *sub initium noctis orientes*, vel ἑῷοι, *matutini*.

Post Lunæ inspiciatur circuitus positusq;. Tandem inter se comparentur omnes, atque obseruetur, qui coeant, & sub quibus octaui orbis sideribus: qui dissideant.

Ex disiunctis, qui radios conserant ac complicent suos

que

quo interuallo Trigonoue, an Tetragono, aut Hexagono, aut opposito & ex quibus locis Signiferi: An sit hospitator alter alterius, vel plurium, qui Trigono præsidet, finibusue in quibus versatur alter.

Ex coniunctis, qui viribus & autoritate præemineat, id est, qui breuiore atq; eminentiore circuli sui parte feratur, quod Græcis est *καθυπερτερεῖν*, id est, superiorem esse, & extolli vulgo eleuari dicunt: An congressis luminibus, Sol obscuretur, è regione collocatis, Luna: An, qui distāt Planetæ, tanto diuideant interuallo, quantum ipsorum domiciliis interiacet quod se aspiciendi, contuendiq; ac inter se distandi genus Græcis est *ἰσοπροσωπεῖν*, *de facie ad faciem se contueri* Arabibus Amulgea. Nec id contemnendum esse, antiquæ ac pæne confirmatæ, inter cœlestium significationum perscrutatores est sententiæ.

Pensitatur etiam, in quas partes vtrobique, vltra citraq; sedes, quas obtinent, seu in præcedentia & consequentia, procidant radii sexagoni, triquetri, quadrati, contrarii. Cuius si præcipua potentia, qui in Schemate dominium occupet, quem in Genethliacis *κύριον γενέσεως*, *dominum natiuitatis seu genituræ*, aut *οἰκοδεσπότην*, *dominum domus*, vocant, (nam & hoc nomen domino figuræ natalitiæ accommodant, cum idem alioquin hospitatori tribuant, seu illi, qui domicilium in aliquo suum signo constituit, ceu paterfamilias) in ceteris Schematibus *ἐπικρατήτορα*, *obtinentem dominium*, quod inter alios Planetas dominatum obtineat, sitque in tota figura ceteris pollentior, & præferatur.

Οἰκοδεσποτείαν, *natiuitatis dominium*, deferunt alii ex erraticis stellis præfecto finium Solis, in diurnis Genesibus, Lunæ in nocturnis. Alii præsidi latitudinis Lunæ: Alii, inter quos Iulius Maternus est, *οἰκοδεσπότῃ*, *domino domus*, seu *κυρίῳ*, *domino*, signi, quod illi proximum, in quo Luna genituræ tempore reperta, inde discedentem continuo excipit: Alii *ἐπικρατήτορι*, *dominium obtinenti*, locorum *ἀφετικῶν*, *prorogatorum vitæ*, *siue*, *vt Arabes appellant*, *Hylegialium*. Ptolemæus, de deligendo constituendoque eo, nihil tradit. Idcirco, cum varient sententiæ, sequatur quilibet, quam probet maxime.

In Genethliacis, signorum & Planetarum cum corpo-

ris humani partibus consensio, præter hæc videnda. Ab his πρὸς τοὺς ἀφετικοὺς τόπους, *ad locos prorogãtes vitã*, accedẽdum, quæ loca, ad vitæ spacium percensendum, aspici debent.

Ptolemæus quatuor ponit, ἥλιον, σελήνην, ὡροσκόπον, κλῆρον τύχης, καὶ τοὺς τούτων οἰκοδεσποτήσαντας: *solem, lunam, horoscopum, partem fortunæ, & qui in horum locis dominium obtinẽt.* Qui horum præferendus & constituendus ἀφέτης, *apheta*, quem datorem aut prorogatorẽ vitæ nominare possumus, Arabes Hylech vocant: quiue, si nullus horum moueri conueniat ἀφετικῷ, *prorogationis vitæ*, de ceteris assumi debeat, Ptolemæus ipse explicat.

Ἄφεσις inepte directio, melius profectio dicitur.

Hinc ἄφεσις est, & περίπατον, quam directionem inepte vocant: Latine inambulationem, permeationem, progressionem, peragrationem, & profectionem, recte censet dici Pontanus. Ea tempus percensemus, id est, annos, menses, dies, quibus ad locum illum, quem quærimus, cui Planeta quispiam, vel spondet ac condicit faustum aliquid, vel minatur dirum ac noxium, corpore aut radiis, decurso spacio interiecto is peruenit, à quo significatio petitur, cui ꝓpterea Significatoris nomen inditum, vt Promissoris alteri.

Planeta ἀφέτης, *apheta seu prorogator*, vitæ significat, vt eidem & valetudini ac peregrinationibus ὡροσκόπος, *horoscopus*, facultatibus κλῆρος τύχης, *pars fortunæ siue sors*: Animæ moribus & conuersationi Luna: Dignitatibus, honoribus, & glorię Sol: Ceteris vitæ actionibus, procreationi liberorum, amicitiis, τὸ μεσουράνημα, *medium cœli*.

Momenta euentuum, & conditionum eorundem, malam vel bonã, cum περίπατον, *significatoris progressum*, demõstrat: tum status conditioque Significatorum, iisdem momentis, & locorum, in quos incurrunt. Intelligo autem ea tempora, quę elabuntur, dum Significatores interiecta spacia permeant, donec suis sedibus, quos in Themate natalitio obsederunt egressi, πρὸς τοὺς πλανήτας, ἢ σωματικῶς, ἢ κατὰ διάμετρον, ἢ τρίγωνον στάσιν ὑπαντῶντας, ἤγε πρὸς τοὺς κατὰ τρίγωνον, ἢ ἑξάγωνον, σχηματισμὸν διακειμένους, *id est, ad planetas, vel corpore suo, vel radio opposito, vel trigono positu obuiãtes: siue ad configuratos, ab initio, aspectu triquetro aut sexangulo*, deueniant, quos cum transeunt, dicuntur διέρχεσθαι, quod abscindere vulgo vocant.

Περὶ-

Περίπατος generis nomen eſt, ἄφεσις ſpeciei, ἀφέσει, *profectione*, deducitur ἀφέτης, *vitæ prorogator*. περιπάτῳ, *progreſſione*, ceteri, ad obuios Planetas aut aſpectus eorundem: vel numeratur ſpacium temporis, quo arcus, qui intercedunt, emenſi, ſint ad obuia quæuis acceſſuri.

Inter ea, quę ἀφέτῃ, *aphetæ ſeu vitæ prorogatori* obuiantia, mortem mortiſue periculum adferunt, ἀναιρετικαὶ μοῖραι ſunt, quas lethales, & interimentes, pernicioſas, noxias, ab effectus malignitate nominamus: Eas cum ἀφέτης διέρχεται *vitæ prorogator pertranſit*, aut cum ipſæ τὸν ἀφετικὸν τόπον διέρχονται, *per locum prorogatorum pertranſeunt*, vel inſignia nocumenta infligunt, vel interimunt.

Tradit autem ἄφεσιν, *profectionem*, duplicem Ptolemæus, ἀκτινοβολίαν, *radiorū proiectionē*, vocat, cum, ſine alia aliqua obſeruatione, ex ſola profectione progreſſioneq; radii, directa ad ſitum τοῦ ἀφέτου *prorogatoris vitæ*, ſimilem, tempora colliguntur euentuum: fitque tantum in conſequentia: & hac diriguntur in orientali tractu conſiſtentes Aphetæ, inter cœli medium & Horoſcopum, ſecundum ordinem ſignorū, qua per ἀναφορὰς ſeu aſcenſiones Aphetę deducitur ἀναιρέτης *planeta interimens, vulgo abſciſſor*, ad locū Aphetæ. Ἄφεσις duplex ſecundū Ptolemæum.

Alteram ὡριμαίαν vocat εἰς τὰ προηγούμενα, *quæ fit per horaria tempora in præcedentia*. Vtitur hac, cū Significator, inter cœli medium & Occaſum conſiſtit, quod cum fit, vel eadem directione, cum priore ſecundum ordinem ſignorum, ἀναιρέτης, *interemptor*, deducitur ad ἀφέτην, *prorogatorem vitæ*, per ἀναφορὰς, *aſcenſiones*, Aphetæ: vel contra ſeriē ſignorū, ἀφέτης, *prorogator vitæ*, vice verſa ducitur ad ἀναιρέτην *interemtorē*, per aſcēſiones τοῦ ἀναιρέτου, *anæretæ ſeu interemtoris*.

Prior ratio communis eſt omnibus Aphetis, vbicunque ſint conſtituti ab angulo Occidentis, vſque ad finem primæ domus: niſi quod poſitu Apheta, in quadrante orientali huius ἀναφοραὶ, *aſcenſiones*, in quadrante occidentali, καταφοραὶ, *deſcenſiones*, vſurpantur, quæ æquales ſunt arcuum oppoſitorum aſcenſionibus. Poſterior propria eſt Aphetæ collocati, inter cœli medium & Occaſum.

Quærit autem Ptolemęus horaria tempora Aphetæ acceptis cum arcu ſemidiurno, quando ſupra terram Anæreta fuerit horis æquinoctialibus dimidiæ diei: cum arcu-

semidiurno, quando infra terram fuerit, horis æquinoctialibus dimidiæ noctis: & his in sexaginta multiplicatis, diuisisque, per viginti quatuor, elicit tempora æquinoctialia vni horæ inæquali cedentia: In hæc diuidit distantiam Aphetæ, à medio cœli: quod exit inde, continet numerum horarum temporalium distantiæ Aphetæ à cœli medio.

Si supra terram Apheta fuerit, sumit differentiam ascensionis rectæ Aphetæ à cœli culmine, & hanc diuidit per *χρόνους ἰσημερινοὺς tempora æquinoctialia*, horæ inæqualis, vt fiant horæ temporales. Si infra terram fuerit, sumit differentiam ascensionis rectæ, ab imo cœli. Si fuerit ergo Apheta, inter medium cœli, & ascendens, fiunt horæ temporales distantiæ sequentis: Si inter cœli medium, & occidens, distantiæ antecedentis: Si inter ascendens, & imum cœli, distantiæ antecedentis: Si inter imum cœli & occidens, distantiæ sequentis.

Inuentis horis temporalibus distantiæ Aphetæ à summo vel imo cœli, quærit & horaria tempora Anæretæ: diurna, si supra terram fuerit Apheta: nocturna, si fuerit infra terram: hæc multiplicat in horas distantiæ Aphetæ à cœli medio. Id, quod de multiplicatione exit, aufert à differentia rectæ ascensionis Anæretæ, & medii cœli, cum Apheta inter ascendens & cœli medium consistit: Addit eidem differentiæ ascensionis rectæ Anæretæ & medii cœli, cum Apheta inter cœli medium & occidens, Anæreta inter cœli medium & ascendens consistit. Detrahit è conuerso differentiam ascensionis rectæ vtriusque & Anæretæ, & medii cœli, ab eo, quod de multiplicatione emersit, cum vterque, & Apheta, & Anæreta, est inter cœli medium. At nihil addit differentiæ, cum Apheta est, in ipso cœli medio. Cum Apheta sub terra est, vsurpat distantiam ab imo cœli, & differentiam rectæ ascensionis ad eiusdem cardinis ascensionem rectam.

Hæc Ptolemaicarũ *ἀφέσεων, profectionum* Methodus est, à quibus & *ἀφετικὰ prorogatoria*, tempora denominationẽ acceperunt, quibus pernitiosi Planetæ ad loca *ἀφετικὰ, prorogatoria*, progrediũtur, in quibus res cœpit: aut ad loca hostilia & minacia, hoc est, quadrata vel opposita, quæue tunc mina-

minacibus feriebant radiis. Eadem κλιμακτηρικὰ, *climacterica*, vocantur, quod ex ascensionibus Planetarum, secundum climatis rectum vel obliquum circulum, recensemus ac dinumeramus tempora, quibus ad interimētia & noxia loca sint peruenturi, in singulos gradus, singulos annos computando: Sicut Ptolemæus tradit, cum inquit, ἰσχύει ἕκαστον τῶν χρόνων ἐνιαυτὸν ἕνα ἡλιακὸν εἰκότως: *id est, vnumquodque temporum, siue singuli gradus distantia annum adæquant solarem.*

Quæ vero coniectori de vita morteque prædicturo, ex profectione Prorogatoris vitæ, aut Interemtoris, consideranda sint, antequam de vitæ termino pronunciet, quantum addatur vitę spatio, dematurue, bono malone aspectu, collocationeque benefici aut malefici Planetæ, Ptolemæus explicat.

Eadem ratione, ceterorum euentuū perquiruntur tempora. Non enim ἀφέτικον ab ἀφέσει *progressi à profectione*, alio differt, quam, quod hæc perfectionem Prorogatoris vitæ significat, illud ceterorum Significatorum, quos ἀφέτας generatim Ptolemæus nominat.

Alia inuestigat ratione permeationum tempora Iohannes de Regio monte, quæ ex ipsius libris petatur.

Quanquam autem Deo soli fata singulorum deliberata, decreta, & definita, non astris insculpta, neq; cuiquam communicata sunt hominum, nec à quoquam peruestigari queunt: tamen, cum secundarum & ordinariarum causarum ministerio vtatur, nec semper aut actiones earundem impediat, aut prohibeat effectiones, etsi multa peragit, non adhibitis illis, immo exclusis: impium non est considerare, quid Physicæ causæ apportent & conferant, sed, eo seruato ordine, quem vox cœlestis præcipit & constituit.

Physicarum causarum obseruatio non impia.

Præter ea, quæ enumerata sunt hactenus præterq; considerationem euētuum, tota vitæ periodo expectandorum obseruationes habēt artifices τῶν ἐναλλαγῶν τοῦ ἔτους, seu conuersionum anni, profectionum annuarum, menstruarum, diurnarū, τῶν χρονοκρατόρων, *chronocratorū seu præsidum temporis*, τῶν δεσποτῶν, *gubernatorum*, seu horarum præsidū, τῶν ἀντισκίων καὶ δωδεκατημορίων, *antisciorū & duodenarū partiū*, τῶν δεκανῶν seu decuriarū, quarū pfecti δεκανοὶ & decuriones.

τῶν παρανατελλόντων, seu simulacrorum aut imaginum cum decuriis enascentium.

Has etsi dissimiles sunt: non enim omnino contemnendæ conuersionum annuarum videntur indicationes, nec progressionum testimonio experientiæ tamen, cum ipsorum etiam autorum & professorum confessione, leuia præbeant argumenta, præsertim si natalitia Themata imbecillia sint, & posterius commemoratæ obseruationes aut vim exigui momenti habeant, aut paruā fidem, iis asserendas tuendasque relinquo, qui, longiore vsu certius quasque perdidicerunt.

Siderum effectiones duobus modis cōsiderantur.

At vero effectiones siderum, ad subiecta relatæ corpora, duobus modis considerantur, quatenus aut in amplos vniuersim aeris terræque extenduntur tractus, iisque inclusas res mixtas, vt animantia & terra nata, afficiunt, aut solis hominum imprimuntur corporibus.

Prognosticon Catholicum.

Duplex ergo inde emergit προγνωστικὸν, καθολικὸν, & γενεθλιαλογικόν. Καθολικὸν, *prognosticum, vniuersale & pertinens ad singulas natiuitates. Vniuersale*, cū de iis, quæ vniuersim, & totis gentibus astra minitantur, deq; generationibus & corruptionibus vniuersalibus, vbertate & raritate frugum fructeumue, salubritate ac infectionibus cœli, animantium firma affectaue conditione, deq; aeris ac tempestatum mutationibus, coniecturas capit, & texit, prædicta: tum conuenientia conserendis agris, arboribus plantandis, inserendis inoculandisue surculis, rigandis agris, cædendæ materiæ, & quicquid est rerum huiusmodi domesticarum, vtendis etiam medicaminibus, purgandis corporibus, venis incidendis, tempora deligit.

Prognostici Catholici duæ partes.

Huius duas facit partes Ptolemæus. Quarum vnam ἰδιω-πατικὸν, *pertinentem ad proprias cuiusque gentis naturas*, vocamus, eo, quod totarum gentium naturas proprias, ingenia, studia, mores, propēsiones ad virtutes aut vitia explicat, ex terrarum, ad Solis iter, & ortum eius atq; obitum habitudine, consensuque familiari cum Triangulis Zodiaci, Planetis, qui his dominantur, & stellis inerrantibus, vel solis, vel in ἀστερισμοὺς, *asterismos seu figuras, quas positus & collatio stellarum efformat*, dispositis & conformatis.

Alteram συμπληρωματικὸν vocamus, καὶ τὸ κατὰ μέρος προαποτε-λεσμα-

λεπτομερικὸν, *perſequens accidentia & euenta ſeu ſignificata particularia*, quod accidẽtia & mutationes, particulatim euenturas totis gentibus, regnis & regionibus, aut harum partibus, Phyſico στοχαστικῷ, *coniectura*, ex aſtrorũ poſitu colligit.

Hæc & συμπτώματα & ἀποτελέσματα, id eſt, accidentia, & effecta, cum duorum ſint generum, Ptolemæus hanc partem rurſus diſtinguit in καθολικὸν & μερικόν, *vniuerſale & particulare.*

Καθολικόν, *vniuerſale*, inſigniores caſus & affectus conſiderat, qui à potentioribus ac validioribus cauſis excitati & illati, in totas ſeſe gentes regiones, & regna extẽdũt, & graſſantur ἐπιδημίως *in vulgus*, ac publice: nec cito ſoluũtur aut deſinunt, ſed perſtant & vrgent: Horum aliqui per interualla currunt certa, velut periodis circumactis, redeuntibus ſcilicet iiſdem cauſis, vt peſtilentiæ ſtatæ, bella, fames, diluuia, & exundationes aquarum: Aliqui non ſeruant ratos ſtatoſq; circuitus. De infectionum peſtilentium periodis, ſupra exempla commemoraui.

Anno 1449 poſt inuſitatam Pegneſſi amnis exundationem, qui caſtrum Noricum interluit, cœpit bellum, inter Albertum Marchionem Brandeburgenſem, cognomento Achillem Germanicum, & ciuitatem Noribergam. A fine huius belli, exactis annis quinquaginta, cum iterum inſolitũ intumuiſſet Pegneſſus, pugnatum eſt à Noricis, cum Caſimiro Marchione Brandeburgenſe. Tandem & ab hoc bello, elapſis annis quinquaginta, cum tertio ſeſe effudiſſet Pegneſſus, bellum ſecutum eſt, inter Noricos & Albertum Caſimiri filium.

Pegneſſi inundatio bellum portendit.

Τοῦ καθολικοῦ, *vniuerſalis*, Ptolemęus quatuor differentias conſtituit. Τοπικὸν χρονικόν, γενικὸν, εἰδικὸν, *quod eſt certi loci, tẽporis, generis, accidentium.* Τοπικὸν, *Locale*, terræ partes exquirit, quas accidentia ſunt peritura & correptura Χρονικὸν, *Temporale*, coniicit de tempore, quo inuaſura, duratura, & deſitura ſunt rurſus, & quas ſpacio intermedio, quoue totius periodi momento, exacerbationes ſint intenſioneſq; & remiſſiones particulatim habitura Γενικὸν *generale*, cõſtituit, de accidentiũ genere, & ſubiectarũ in elementari orbe, naturarũ in qua, quæ portenduntur accidentia, & vi cœleſti incutiuntur, ſunt redundatura. Εἰδικὸν *ſpeciale*, acciden-

tium speciem definit, & bonane illa, ac salutaria, an noxia malaq; sint futura, & qua boni maliue sint infestatura specie, pronuuciat.

Deo his, vt exponitur secūdo libro τετραβίβλου, *operis quadripartiti*, consulit & contemplatur conspicua deliquia luminum, horumq; loca & sedes, & vel dominantes his stellas vtrasque, el configuratas, & ceterarū etiam stellarum positus, congressus, σχηματισμοὺς, *configurationes*, habitudines ad cardines cœli, & terras subditas, quæq; sunt istiusmodi. Addit & Cometarum obseruationes quæ magnitudinis, colorum, splendoris, formæ, durabilitatis, situs & collocationis, quoad Mundi partes, loci sub octauo orbe, situs orbis, motuum, & habitudinis ad Solē, pensitationem exigunt. Sed hæc percensere, instituti nostri non est.

Τὸ μερικὸν, *partiale*, de minoribus & minus insignibus mutationibus, quibus aeris constitutiones variantur, & conuenienter his afficiuntur res terra nascentes, ceteræq; quæ aere feruntur per quatuor anni tempora, menses, dies, & horas, coniecturas agit.

Cœli constitutiones annua. Harum mutationum ἐνιαυσιαίας, & annuas efficit & temperat Solis per puncta ἰσημερινὰ *æquinoctialia*, aut τροπικὰ πάροδος, *tropica transitus*, quiq; incidunt in proxima his nouilunia & plenilunia astrorum positus.

Μηνιαίας & menstruas præcipue cient, moderantur, ac gubernat naturis ac viribus suis, qui ad singulorum mensium congruunt nouilunia & plenilunia, astrorum positus, Lunæq; φάσεις, *apparitiones*, & προσόδους, seu declinationes, κατὰ τὴν λόξωσιν τοῦ διὰ μέσων *secundum obliquitatem ecliptica, & orbis signorū*, & Planetarū συναφὰς καὶ ἀπόρροιας, *contractus & defluxus* ipso συζυγιῶν, *coniunctionum* momento, quæ quidem & καθολικώτεραι, *magis vniuersales* sunt.

Variant autem Lunæ ad Solem corniculatæ, dimidiatæ & vtrinq; prætumidæ, atq; gibbosæ habitudines, ex signis diuersis & ceterorum Planetarum ad eandem sexagonæ, quadratæ, & triquetræ configurationes, quarum lesæ effectus triduo ante vel post interdum aperiunt, quæ & λεπτομερέστεραι, *exiliores & minus euidentes* sunt.

Φάσεις, *apparitiones* Lunares sunt octo eius articuli, quoties in angulos Solis incidit, ex quib. presagia obseruamus

tempestatum, diebus mensium, tertia, septima, vndecima, decima quinta, decimanona, vicesima tertia, vicesima septima. & interlunio.

Ἡμερησίους seu diurnas cœli constitutiones exasperant, aut mitigant, leniuntq;, & Solis Lunæq;, ad stellas vtrasq; errantes & inerrãtes, accessus recessusque, & ipsarum stellarum, inerrantium præcipue, matutini vespertiniq; exortus & occasus.

Cœli constitutiones diurnæ.

Extimulat enim Sol stellarum fixarum vires, alias citius, alias tardius, cœli effectu ad terram deciduo. Nam quandoque sese in accessu exerit virtus stellarum, præcurrente non paucis diebus tempestatum significatu, quod est Græcis προχειμάζειν, *quasi dicas perhybernare*, quandoque in defluxu ac digressu Solis, post veniente significatu, quod est ἐπιχειμάζειν, *posthybernare*. Reddita serenitate, confectum sidus Romanis dicebatur.

Constare has tempestates statis sideribus, cœloque affixis, interueniente scilicet horum ortu vel occasu, ne agricolis quidem ignotum est, aut obscurum.

Exortus occasusq; binis intelliguntur modis. Aut enim aduentu Solis occultantur stellæ, & conspici desinunt, aut eiusdem abscessu proferũt se. Emersum hoc melius, quam exortum consuetudo dixisset, qui Græcis est ἐπιτολή, *emersio ex radiis*, & illud occultationem potius, quam occasum, quę Græcis est κρύψις, *occultatio sub radiis*. Alio modo, quo die incipiunt apparere, vel desinunt, oriente Sole, aut occidente, matutini vespertiniue cognominati, pro vt alterutrum eorum mane vel crepusculo contingit: hæc Græcis dicuntur ἀνατολή & δύσις, *exortus & occasus*.

Ὡριαίας, *horarias*, & sese in horas, ac pæne momenta variantes mutationes, præter prædictas causas, Solis, Lunæq; & Planetarum decursus per cardines, & Lunæ in latitudinem deflexus ac digressiones cient. Ex his mutationibus aeris, quæ damna afferunt, noxiæ sunt.

Cœli constitutiones momẽtaneæ.

Iniuriæ autem cœlestium duo genera sunt. Vnum, quod tempestates vocamus, in quibus grandines, procellæ, imbres, ceteraque similia intelliguntur. Hæc ab horridis exeunt sideribus.

Iniuriæ cœlestium duo genera.

Festi dies, ad leniendas tẽpestates, à Romanis instituti.

Alia sunt illa, quæ silente cœlo, serenisq; noctibus fiunt, nullo sentiente, nisi cum facta sunt, vt rubigo, vredo, carbunculus, sterilitas. Ideo Romani, quod tria tempora metuerent fructibus, instituerunt ferias, diesq; festos leniendis tẽpestatibus: Rubigalia, ne rubigo segetes occuparet: Floralia, vt omnia bene deflorescerent: Vinalia altera, vindemiæ causa. Considerabãt autem causas cœlestes, quibus hæ commoueri & inferri iniuriæ consueuissent.

Sed desino harum omnium, & varietatem, & causas persequi, quæ ex ipsis petantur autoribus. Ptolemæus, cum hac specie coniungit *μετεωρολογίαν, doctrinã de reb. in sublimi apparentibus.*

Prognosticon Genethlialogicon.

Γενεθλιαλογικὸν, *diuinatio genethliaca*, extruit notationes prædictionesque temperamentorum, in humanis corporibus, ac præcipue eius partibus, & illorum, quę tẽperamentis respondent accidentium, vt δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν, *facultatũ & effectionum*, roboris aut imbecillitatis, aptitudinis ad has illasve ęgritudines, ἐπιτηδειότητος, *habilitatis*, ad certa studiorum, actionum, morum, affectuũ genera, pro conditione, natura, & constitutione trium præcipuarum partium, quarũ ope & ministerio suas exercet & expedit δυνάμεις, *vires & facultates*, anima in corporibus: denique euentuum aliquo modo, quos cuilibet temperamenta, insitæ δυνάμεις & inclinationes, & excitatæ his actiones, studia, & mores, vt partiales causæ, pariunt & accersunt.

Elementaris orbis à stellis afficitur.

Affici elementarem orbem vniuersum, & inclusas huic res naturales adeoq; corpora hominum, & gubernari mutationibus, quæ accidunt terra nascentibus, atque animantium & hominũ corporibus: & ostensum est toties, & tam notum est, atq; euidens, vt qui id inficietur & contradicat, hic sibi sit relinquendus. Amẽtis est enim, κριτήρια, *normas certitudinis*, tollere, & πρὸς τὸν ἀναιροῦντα τὰς ἀρχὰς οὐκ ἔστι λόγος, *contra negantem principia non est disputatio*, vt si quis vellet negare ignem vrere, aut lucere Solem.

Si ergo sunt in nobis efficaces stellæ, quare effectionum causæ & varietas inquiri & considerari non debet?

Etsi enim non omnia, quæ agunt astra in corpora hominum, perspicimus: tamen hoc, quod de illis admirandis viribus & effectionibus animaduersum est, & compre-

hen-

hensum, non aspernemur, sed retineamus, vsurpemus, & excolamus.

Ptolemæus, prædictiones Genethlialogicas accidētibus distinguit, quæ secundum naturam eueniunt, & præuideri possunt. Horum quædam Genesin præcedunt, vt quæ ad parentes pertinent, etsi horum obscura significata, & ambigua incertaq; astra præbent: quædam, vel præcedunt, vel sequuntur, vt quæ ad fratres pertinent, ac sorores: quædam in ipso partu accidunt, quorum non vna est, nec simplex ratio: quædam sequuntur partum, quarum magis varia est, & multiplex ratio.

Prognostici Genethlialogici distinctio.

Ad partum pertinet consideratio, an sit mas vel fæmina: an sint gemini aut plures fœtus: an monstrosus sit fœtus: an futurus sit durabilis. Sequitur partium consideratio, de vitæ spacio & diuturnitate, de figura corporis, de morbis & læsionibus corporis, de qualitibus & affectionibus animi, de studiis & actionibus, de re familiari, de dignitatibus, de coniugio, de liberis, de amicitiis, de peregrinationibus, de genere mortis.

De his iudicium faciendum, & capienda coniectura ex cœli Themate, motibus omnibus & stellis, absolute conformaro, secundum leges & præscripta doctrinæ.

Sed quo ad constituendum Thema Genethliacon, tempore vtēdum, siquidem triplex est hominis principium: ἀρχὴ σπορᾶς καὶ διαπλάσεως, *principium sationis & conformationis*, quo ex cōceptis seminibus formari incipiunt corpora: ἀρχὴ ἐμψυχώσεως, *initiū inanimationis & viuificationis*, quo animatur homo, & viuificatur; ἀρχὴ φύσεως ἢ ἐκτροπῆς, ἢ ἀποκυήσεως, *principium editi in hanc lucem infantis, & egressus ex vtero* quo editur in lucem? Respondeo, de duobus extremis assumendum momentum exitus, vel potius vtrumq;, si de vtroque certo constat: si dubitatur, præferendus conceptui egressus ex vtero.

Principiū hominis triplex.

Ptolemæus τὴν ἀρχὴν, κατὰ τὴν σποράν χρονικὴν φύσει, τὴν δ' ἑτέραν τὴν κατὰ ἐκτροπὴν τῆς ἀποκυήσεως χρονικὴν, δυνάμει τε καὶ συμβεβηκώς, *hominis principium, à tēpore conceptus, naturæ initiū esse: alterū vero, quod est tēporis egressus ex vtero, facultate & per accidens*, esse dicit. Si tempus conceptus deprehensum est, seu casu, seu παρατηρήσει, *obseruatione*, cōuenit posi-

Tempus cōstituendi Thematis Genethliaci.

tum siderum, qui tunc fuit, considerare, vel de iis, quæ præcedunt exitum ex vtero, & accidunt fœtui hærenti in aluo materna, vel etiam de qualitatibus iam editi.

Quanquam enim præcipua vis διαπλαστικὴ *formatrix*, seminibus inest, auctis menstruo sanguine, & aliquid matrix confert: tamen & primo ipsum semen ad certum quendam modum, de influxu circumfusi cœli, informatum est & postea, dum finguntur membra, quamuis variæ accedunt mutationes, tamen quia sibi semen, vi natiua conueniens, & adiungit, & attemperat nutrimentũ augescens, maiorem adhuc retinet similitudinem prioris proprietatis ac conformationis, a parentibus, & ex circumflui aeris flatu acquisitæ.

Cęterum, si illud ignoretur, quod fere vsu venit, initium de vtero progressi fœtus necessario capietur, & obseruabitur: quod, & ipsum potẽtissimũ est, & hoc vno deficit: quod ab illo etiam eorum quæ partum antecedunt, noticia haberi possit, ab hoc non possit.

Veruntamen conceptus, inchoatio quædam est, egressus, exordiũ vitæ præcipuum, tempore quidem posterius, potentia vero æquale & præstantius, vt prope ille seminis humani, hic vero hominis ipsius generatio dici possit.

Infans, in vtero materno, non respirat. Multa enim tunc fœtus adipiscitur quæ in vtero illi adhuc cõcluso deerant, perfectioraque, & absolutiora habet omnia. Nondum enim in vtero respirat, ducto per pulmones aere, siquidem mox, vt excepit ducta semina matrix adeo sese, lateribus omnibus, exquisitissime compressis cõstringit, vt in orificium, nequidem specillum acus admittat, sedetq; in aluo fœtus, cum lateribus vteri circũdatus, tum peculiaribus tribus ab vtero distinctis obuolutus mẽbranis.

Quanquam enim, leui motu cor mouetur infantibus mox postquam absolutũ est & vibrat arterias: non tamen pulmones inflat, sed arteriæ vteri tantum cordi afflant halituum, quantum humido calori eius temperando sufficit. Neque copiosa indiget refrigeratione, cum eas nondum edat & exerceat actiones corpus, quas molitur exclusum. Nõ enim sensuũ ministerio vtitur, nec, assumpto per os alimẽto confectoq; in stomacho reficitur. Editus infans, mox vbi aerẽ persensit, promit vires eas omnes, sensuum aperit orga-

organa, captat & haurit aerẽ anhelitu, arteriisq; dilatatis, cumque eo inhærentes qualitates induit, siquidẽ continuo & forinsecus in ea incumbit & per hiantes poros ad interiora fertur ac penetrat, sibiq; à stellarũ radiis impressas qualitates vicissim tenellæ ac molliusculæ massæ, agglutinat.

Etsi igitur cœli circumfusio in partu nõ videtur condere naturam, aut, priori corporatura abolita, nouam gignere: hoc tamẽ efficit, vt conuenienti configuratione circumfusi cœli maturetur. Natura enim, vbi consummatus est fœtus, mouet eum, vt exeat ex vtero, tali constitutione cœli, quæ, & naturę fœtus congruat & principali respondeat informationi: Editum de naturali cognatione, qua inferioribus radios miscet suos, complectitur & afficit: cumque velut in nouum orbem prodeat, in quo experitur insolita insuetaq; omnia, & adferat molle corpusculum, excipiendisque iis qualitatibus. quas forinsecus obuersantia inuehunt aptissimũ, fit, vt illæ statim valide affigantur & inhærescãt.

Etenim, si adulta & durata ætate corpora, assuetaque cœlo, ex sideribus in aere affectiones sentiunt: quanto illis magis mollissima, tenerrima & recens hunc circumfluum aerem assumentia corpuscula immutabuntur? *Corpora immutantur ex aere circumfluo.*

Natalitium ergo Schema iis, quæ exposuimus, iudicãdis accõmodatum, conformabitur ad id momentũ, quod quisque nascitur. Id vero, aut ex Horologiis, seu Sciotericis, seu, artificialibus, adaptatis ęquinoctialis motui, ducta orientis atque occidentis Solis, cognoscetur: Aut Astrolabiis obseruabitur: aut, si de æstimato tempore quis dubitet, corrigetur & ęquabitur ope, vel τ͂ ϖϱοπατῶν, *significatorũ*, vel præsidis pręcedẽtis interlunii, aut plenilunii, vel Lunæ, quam illud obtinere signum genituræ tempore, quod sub cõceptum Horoscopo incedit, & vicissim cõceptus tẽpore, quod nascenti oritur, compertum est: etsi quandoque & huius oppositum, cum partus anticipant, oriri reperitur.

Sed quomodo formabitur Thema cœli? Duo sunt motus stellarum, vt sæpe dictum est.

Primus, quo diei naturalis spacio, omnes semel reuoluuntur circũductæ per immensam Mundi amplitudinem; ita, vt ab ortu, vbi primum ceu nascuntur, euehantur in sublime ad cœli cacumen, indeque paulatim deuoluantur ad *Stellarum duo motus.*

Occaſum, vbi ſoliditate obſtãtis terræ, eripiantur rurſus ex oculis, & ad imum cœli demergantur, indeque reducantur ad exortum.

Alter, quo ſingulæ interea, ſub Zodiaco procedunt tardius multo ab Occaſu in ortum, contra primi circumactus rapidiſſimam vertiginem.

Motus ſtellarũ mutat earundem loca & poſitus.

Vterque motus loca poſitusq; ſtellarum mutat: Ille quidem poſitum κατὰ τὴν γένεσιν, reſpectu cardinum cœli: Hic κατὰ τὸν κόσμον, reſpectu Zodiaci. Quem itaq; vtroque motu, in cœlo ſitum adipiſcantur & obtineant, quouis tempore, primo exquirendum eſt.

Cœlum in duodecim dirimitur fixa ſpacia, & æqualia, quæ omnia primi motus impulſu & raptu, ſtellæ intra ſpacium horarum viginti quatuor, peruagantur, ex vno, in continuum & proxime ſequens, continentis motus impetu, delatæ.

Cœli diſtinctio.

Hæc ſpacia alii aliter diſtinguũt, ductis circulis magnis, aut, per communis Horizontis & Meridiani commiſſuras, aut, per Mundi, ſeu Æquatoris vel Eclipticæ polos.

Prior diſtinctionis ratio, repudiata iam olim, euidentes ob cauſas, in vſum non venit. Altera Æquinoctialem æqualiter, Zodiacum inæqualiter: Tertia è conuerſo Zodiacum æqualiter, Æquatorem inæqualiter diſpeſcit. Præfero autem tertię ſecundam, cum alias ob cauſas, tum, quod ad primum motum congruit, qui, circa Mundi polos, totum orbium cœleſtium Syſtema circumagens producit ſtellas, & abducit rurſus, atque occultat: cuius motus ductu & ope, velut Canonis certi, momenta exortus & decubitus ſtellarum, veraſque earundem, ad quatuor Mundi cardines, habitudines & inclinationes, inquiri ac definiri neceſſe eſt, Æquatoris æquabili & vniformi conuerſione.

Thematis cõformandi ratio.

Primũ ergo peruestigetur, vel calculo, vel Aſtrolabii vſu, quas Zodiaci partes, in quęuis duodecim cœli ſpacia, partitione Æquatoris æquabili diremta, primus motus, præſcripto tempore adegerit, & quas, ac quot numero quouis ſpaciũ, ceu abſciſſum de Zodiaco, interceperit & comprehenderit: quo perquiſito, Schema deſcribatur ſimiliter, in duodecim diſtributum ſpacia, in quo ſuus ſingulis partibus Zodiaci locus attribuatur.

Conſi-

Consignentur autem ordine, in illa spacia, principia arcuum Zodiaci, quos circuli, illa cœli interualla distermimantes auellunt, initio sumto ab iis partibus, quæ, vel cœli culmen tenuerunt, vel in ortu transierunt Horoscopum.

Distributis hoc modo in duodecim cœli spacia, Zodiaci Dodecatemoriis, & primo motu expedito, altera sit cura, vt, quæ eodem tempore Zodiaci Dodecatemoria, quasque horum partes Planetæ percurrerint, calculo, aut obseruationibus exploretur.

Hæ partes inuentæ, suo in informato Schemate, loco reponantur, cum Planetarum characteribus. Indicant autem hi in Dodecatemoriis Planetarum situs distantiam eorundem ab æquinoctio apparẽte, quod paulatim mutatur, cõtra ordinem signorum, loca stellarum fixarum anteuertendo. Et retineri distinctionem Dodecatemoriorum, ab ęquinoctii apparentis puncto, ceu principio necesse est, cum, propter Schematis conformationem, ex arcubus Zodiaci, qui, sine confinibus æquatoris arcubus, recte mensurari & distribui nequeunt, tum vere præcipue, propter Solẽ ipsum qui suo ab æquinoctio apparẽte motu, & quatuor anni cardines, æquinoctialibus & solsticialibus diebus distinguit ac temperat. & Eclipticam describit, à cuius situ Planetarum in latitudinem euagationes atque excursus æstimantur, & radiis suis reliquos Planetas varie afficit.

Quicquid ergo Dodecatemoriis tribuitur virium, propter Solem fit, qui hunc circulum, cursu suo dimetitur, cui an nouarum & distinctarum virium vestigia, vel circuitu illo, vel lumine infigat, viderint qui hoc affirmant. Arietis Dodecatemorion tale est, quod, ex ea Zodiaci parte, tales ciet Sol in elemẽtis qualitates. An, digresso, Sole, relinquatur & supersit, in eodem cœli loco, talis aliqua vis, cur asseuerem, non video. Sic de cæteris.

Tertium est, vt ex motibus stellarum, ab æquinoctio apparente, dinumeratis reiiciatur arcus Zodiaci, qui puncto illius æquinoctii, & primæ stellæ Arietis, in octauo orbe intercedit, & reuocentur hoc modo Planetæ ad ζώδια, *signa*, seu ἀστερισμοὺς, *asterismos siue constellationes*, octaui orbis: de quibus, cum non dubitem obseruata esse ea, quæ, de duodecim signorum Zodiaci naturis & proprietatibus tradun-

tur, haud scio, an non huius sub octauo orbi positus Planetarum consideratio præcipui sit momenti. Certe Dodecatemoria a stellis fixis, quas incluserunt, vel Ptolemæi tempore, procul recesserunt. Tribuere autem pæne vim omnem, aut certe maximam, imaginariis spaciis, quæ nunc procul amota olim congruerunt cum Zodiis propius, tantum propter Solis decursum, & negligere aut extenuare vires stellarum, quæ præcipue agunt, & efficaces sunt, valde absurdum est.

Vt igitur Dodecatemoria non reiicio: sic plurimum referre iudico, vt quibus Zodiis octaui orbis Planetæ adhæreant & copulentur, expendatur accurate: &, in ea consideratione, quantum sit positum, obseruationibus multorum annorum aliqui nostrum edocti didicerunt. Et quanquam neque affirmo aliquid, nec quicquam cuiquam præscribo: tamen consentientis experientiæ testimoniis moueor, vt etiam, quæ de domiciliis planetarũ, exaltationibus, & Triangulis, tradita sunt, putem ad ζώδια, *signa*, potius referenda esse, quam δωδεκατημόρια, *dodecatemoria*, vel propter Solem, ad vtraque.

Distributos itaque in ζώδια, *signa*, octaui orbis Planetas, censeo peculiari Schemate describendos esse, tertio loco, vt in iudicando cõiungantur trium harũ dispositionum consideratio: primæ, quę exhibet Zodiaci Dodecatemoria digesta in duodecim cœli spacia. Secundę, quæ Planetarum in Dodecatemoriis Zodiaci positus: Tertiæ, quæ eorũdem cũ Zodiis Signiferi cõnexus proponit. Certe vim omnem ex coniuncto, vel varie inter se, ac diuersimode commixto; diuerso aut cognato lumine errantium & inerrantium stellarum defluere, nemo est, qui negauerit.

Sed cur ex Dodecatemorii, quod quiddam imaginarium est, & annuatim promouetur antrorsum, ex illius, inquam, cur vna parte aliam, altera rursus aliam, tertia etiam à prioribus duabus diuersam vim Planeta concipiat, sitque in vno Dodecatemorio potentior & efficacior, quam alio, non facile quis ostenderit.

Hęc de Thematis conformatione monuisse, satis sit, quo absoluto, coniectationis ordo talis instituatur.

Coniectatio- Quæratur Zodiaci locus, qui significat aliquid de natl

condi-

conditione: vt de dignitatibus consulatur medium cœli, de patre locus Solis inspiciatur. Deinde videatur, quis Planeta dominetur illo loco, iuxta quinq; prærogatiuas, ex quibus Planetarum dominia æstimātur. Quod si vnus cæteris prę- rogatiuas omnes præripit, huic Soli tribuatur dominium: Si certarint inter se plures, potentiæ & dignitatum suffragiis, præferendus est cæteris is, qui vincit numero suffragiorum. *nes ex themate natalitio.*

Tertio exploretur, & dominantis Planetæ natura, conditioque, & signorum, in quibus Planeta reperitur, & significator ac gubernator accidentis. Inde περὶ τοῦ ποιοῦ τοῦ ἀποτελέσματος, *de qualitate effectus* constituatur.

De magnitudine accidentis coniiciatur ex positu eorundē κατὰ τὸ κοσμικὸν, καὶ κατὰ τὴν γένεσιν, *respectu Zodiaci, & respectu cardinum cœli.* Adaugetur enim vis atq; efficacia, cum sua & propria signa, sedesq; cognatas occupant, & sūt orientales, ac cursu aucti, quantum ad positū in Mundo. Rursus, quantum ad positū in Themate Genethliaco plus valent in cardinibus, quam domibus, aut succedentibus, aut declinantibus.

Præcipua vero loca sunt ascendens & cœli medium. Imbecillius agunt, ex signis alienis & non cognatis, aut, cum occidentales sunt, & cursu diminuti, propter positū in Mundo & propter positū in natiuitate, quando cadunt à cardinibus. Tempus euentuum diuinetur ex respectu ad Solem & Horoscopum, matutino aut vespertino.

Cætera artis præcepta, & præceptorum causæ, ex Ptolemæi τετραβίβλῳ συντάξει *quadripartita cōstructione*, Iulio Firmico, Pontano, & Hieronymo Cardano petantur, qui, & Canones annotarūt, quos artifices ducem experientiam secuti, & rationem condiderunt. & causas explicarunt distributionis domorum, exaltationum, trigonorū terminorū, cæterorumque istiusmodi. Singula enim ex ipsorum referre libris, prolixum nimis, & molestum foret.

DE TERATO-SCOPIA.

ECENSVIMVS pręcipua diuinationum genera, perstrinximus diuina, quę, aut sua voce Deus edidit, aut sanctis Patribus, Prophetis, & Apostolis, vel ὀπτασιῶν, *visionũ*, vel somniorum specie velut præsignauit & præformauit, aut Spiritus sancti monitu notum fecit, quantum huic nostro fuit accommodatum instituto: distinximus Physica, è quorum genere, quæ naturæ sunt peruestigationes atq; interpretationes, deq; subsecuturis effectibus, ad præuisas & ante exploratas causas, cōiectationes, ea separauimus à superstitionum commentis: Ab vtrisque seclusimus, cum superstitiosa Ethnicorũ obseruata & coniecta, tũ à Diabolo, falsa & ambitiosa imitatione operũ diuinorũ & actionũ, atq; in Dei cōtumeliam structa vaticinia.

Sed pręter nota, consuetaq;, & naturę conformia rerum effecta, interdum noua quædam, inusitata, & dissimillima rebus naturalibus, non mole, aut vehementia, insuetove tempore, sed enormi, deformique, & toto genere discrepante specie animaduertuntur: quæ siue natura tritam atque vsitatam viam egressa, & degenerante à tenore suo, ac modo, siue nulla ex parte lapsa aut deerrante prouenerint, exterruerũt, omni tempore, animos humanos, corieptos præsagiis tristium & calamitosorum euentuum, admirationeque, & metu affecerunt, in quacunque illa naturę parte existerent & obseruarentur.

Inde τέρατα, *ostēta* Græci & τεράσια, *res prodigiosas seu monstrosas*, nominarunt, tāquam portēdentia luctificum quiddam, & miserum, hisque insolita nouaque notarunt quæcunque: Et τερατοσκοπίαν interpretationem ostentorum, portentorum, & monstrorum, seu coniectionem interpretantem & procurantem monstra, & interpretes ipsos portentorum, atque coniectores τερατοσκόπους vocarunt.

Teratoscopia

Τέρατα mentes humanas exterrent.

Cum vero omnia ea mentes nostras pauidas natura & trepidantes, magnopere quatere soleant, ac consternare;

inq;

inq; cogitationes singulares. expectationesq; coniicere,ceu delibatas,aut prę sensione imminentiũ casuũ,aut gustu iam instantium: signorumve loco ponenda, deq; calamitatum præuiis ac prænunciis sint interpretanda monitis, an despicienter habenda,& pendenda pro nihilo, videbimus, explicitis causis,ex quibus velut finguntur & informantur.

Aristotelis sententia de prodigiis.

Negat Aristoteles, vel innouari in cœlo quicquã, vel certas ac præstitutas Astrorum circumuolutiones labefactari vnquã, retroagi, aut sisti, vel omnino alienũ aliquid,insuetumq; accidere illi posse tractui: sed, æterna quadam & necessaria lege, Astra,tum,perfectione summa & integerrima, perdurare in perpetuũ, tum cursus vrgere ac persequi suos. Hanc vero elementarẽ regionem, ob priuationem materiæ insitam ab æterno, qua discrepat à cœlestium materia, obnoxiã esse motibus,ac mutationibus multiplicibus,& degenerem, pronamq;, ac procliuem ad degeneres & aberrantes motus: nec, sua vi sola regi, sed aduenticiis aliis, forinsecus varie cieri & affici causis, cum à sola prima causa orbes stellarũ impellantur: quæ quidem assideat illis, deuincta insolubilibus nodis, adeo, vt nequeat alio contorquere orbium vertigines,quàm,quo ipsi suo nutu contendunt & ruunt.

Elementaris regio mutationibus obnoxia.

Quapropter accidere,in ea Mundi parte,quæ φύσει, *natura*,administratur, frequenter errata, aut materiæ vitio, aut culpa causarum materiam formantium,eaq;,pro cõditione materię & causarum agentium, proq; lapsuum discrimine, vel enormia fieri,& prorsus aliena à naturæ instituto, vel τῷ ποσῷ, *quantitate* solum, ἢ τῷ ποίῳ, *aut qualitate*,aut tempore euariare;vocariq; τέρατα, *ostenta monstra, portenta*.

Æthereas partes, quas ἀνάγκη, *necessitas*, gubernat, nihil erratorũ cõmittere, nihil offẽsionũ,nec,vel peregrina, suisq; aduersa naturis admittere, vel pati, vt nouetur quicquã. Sic enim inquit, Ἔστι τὸ τέρας τῶν παρὰ φύσιν τι, παρὰ φύσιν δ' οὐ πᾶσαν, ἀλλὰ τὴν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, περὶ γὰρ τὴν ἀεὶ, καὶ τὴν ἐξ ἀνάγκης, οὐδὲν γίγνεται παρὰ φύσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς ὡς τὸ πολὺ μὲν οὕτω γινομένοις, ἐνδεχομένοις δὲ, καὶ ἄλλως: *ostentum siue monstrum est res præter naturã, præter naturã vero non omnẽ, sed ea, quæ magna ex parte fit; nã præter eam, quia semper & necessaria est, nihil fit: verum in rebus, iis, quæ magna quidem ex parte ita fiũt, sed aliter etiam possunt fieri, euenit, quod sit præter naturam.*

Atq; ita Aristoteli *τέρατα, portenta*, sunt errata τῆς φύσεως, *naturæ*, quemadmodum & definit ea, *τὰ τέρατα ἁμαρτήματα ἐκείνου τοῦ ἕνεκά του, portenta sunt errata eius, quod agit propter aliquid*, scilicet naturæ, quę cum ingenito sibi ab æterno instinctu (vt Aristoteles vult) instituat idem opus, atq; in eundem semper finem conatus, actionesq; suas intendat ac dirigat, si eum non consequatur, sed, vel deficiat, vel vltra metas prouehatur, vel aberret, scilicet *ἄν τι ἐμποδίζῃ, si quid naturæ actiones impediat*, nascuntur *τέρατα, ostenta.*

Refutatio sententiæ Aristotelicæ de prodigiis.

Fallitur Aristoteles multis modis, & refellitur testimoniis doctrinæ sacræ, & reipsa atq; euentis. Neq; enim ab æterno Mundus extitit: neq; carceribus inclusa, aut vinculis cœlo alligata est prima causa: neq; ab æterno, aut cœlestibus corporibus innexa est *ἀνάγκη, necessitas*, quæ aduersetur nouationibus pertinacissimè, & statum eundem perpetuo tueatur: aut materia τῆς φύσεως, *natura*, insita priuatio: Sed, vt sæpe dictum est, liberrimè agit, prima causa, quæ totam Mundi machinam, verbo procreauit ex nihilo, non coacta, sed liberrimè, sua voluntate, propter hominem, à quo agnosci voluit, & coli: & tandem liberrime sustentat & gubernat, mutans, compescens, sistens, extimulans à sese ordinata & constituta suo consilio.

Quare, tum vtriq; Mundi tractui noua aliqua & insolita accidere, tum ex terrenis edi possunt obscœni fœtus, aliaque vel ibidem, vel in aere, vel in aquis, quæ fœditatem habent, neutiquam peccante natura, immo nihil conferente.

Omissis igitur Aristotelicis, repetemus *τῶν τεράτων, portentorum*, causas altius, paulo aliter distributa serie causarum notarum, quam superius factum est. Prius tamen de vocabulo *τέρας, quod monstrũ significat & portentum*, quædã monebo. Vtitur eo aliter Scriptura, aliter Philosophia. Scriptura vsurpat illud, & de operibus Deo propriis, singularibus, nouis, inusitatis, & extraordinariis & de præstigiis Diabolicis operum diuinorum æmulis *κακοζηλίᾳ, peruersa imitatione*, quousq; Deus permittit, seu fascino, seu effectu, inter quę tamen nulla sunt, quæ solius omnipotentiæ diuinæ sunt, vt supra expositum est copiose. Opera diuina extraordinaria nõ sunt *παρὰ φύσιν, cõtra naturã*, sed *ὑπὲρ φύσιν, supra naturã*. Non enim, ab vllo errore naturę: à nullo excessu vel defectu, cau-

ctu causarum oriuntur & existunt. Sed ab omnipotentia diuina singulari, actu nouo, non mutante, nec destruente ordinem naturæ, sed naturæ liberrime imperante, & ostendente libertatem παντοδυνάμεως, *omnipotentiæ*, in opere, quod creauit aut instituit, & cui semper adest: quod conseruat, administrat & gubernat liberrime. Idcirco de his cum loquitur scriptura, sæpe coniungit has tres voces, δυνάμεις, σημεῖα, καὶ τέρατα, *facultates, signa, & miracula.* Δυνάμεις *facultates* vocat causa efficiēte, quæ non est à causis cōditis & ordinatis, sed à virtute diuina omnipotēte, quæ illis adest, à quibus edi opera omnipotētiæ cernūtur. Sed aliter agit in Christo Deo & homine, vnione inseparabili, actione vnita & inseparabili, aliter in sanctis, quibus, separabili societate adest, & actione agit separata, etsi ἔργῳ, *opere*, vna videtur. Inde Ecclesia Græca miracula Christi vocauit θεουργίας καὶ θεοσημείας, *Dei effectiones, & Dei significationes.* Eadem σημεῖα, *signa*, vocat scriptura ab effectu, & significato, seu fine, quia argumēta sunt, ac documēta omnipotētiæ diuinæ liberrime agentis, & testimonia cōfirmantia ac stabilientia, quæ verbo ante sunt patefacta. Nulla enim miracula à Deo profecta, approbant aut sanciunt prohibita aut damnata ante verbo Dei. Vocat deniq; & τέρατα, *prodigia*, à noua & inusitata specie. Vnde & θαυμάσια, *mirāda*, Matth. 21. & θαύματα, *miracula*, Apocal. 17 &. Luc 5. παράδοξα, *inopinata*, nominātur. Testimonia scripturæ clara sunt. Mar 6. Ioh. 4. Act. 2. 5. 6. 7. & 14. Rom. 15. 2. Cor. 12. De præstigiis Diabolicis vsurpat eadem Christus Matth 24. & Mar. 13. Surgent Pseudochristi & Pseudoprophetæ, & edent signa magna & prodigia, vt seducāt (si fieri possit) etiā electos. Hæc declarat Paulus, perpetuus & luculentus verborum Christi interpres. 2. Thessal. 2. cum Pontificem Romanū depingit illustri vaticinio. Inquit enim de homine illo scelerato, de filio perditionis: Futurum aduentum eius ex efficacia Satanæ, cum omnipotentia, & signis ac prodigiis mendacibus, & cum omni fraude iniustitiæ, in iis, qui pereunt. De his duobus τεράτων generibus scripturæ propriis supra satis dictum est: Hic de tertio, quod Philosophia τέρατα, *prodigia*, esse censet, agam. Id est, παράπλασμα παρὰ φύσιν. ἢ τὸ ἐκτὸς, ἢ σημεῖον παρὰ φύσιν γενόμενον, *res à natura*

formatione abhorrens, aut aliquid partu editum, aut signum, quod extitit præter naturæ ordinem. à quacumq; causa oriatur, si modo, cũ deprauatione naturæ aliqua, aut corruptione manifesta sit coniunctum, seu vera, seu specie aliqua efficta. Miracula enim proprie dicta naturam non corrumpunt aut vitiant, vt dictum est.

Prodigiorũ causa.

Quicquid præter institutum primitus, & nobis exploratum aliquo modo, consuetumq; naturæ cursum, ordinem, tenorem, progressum, vimq;, ceu arte ac ratione procedentem, in rerum generatione, inusitatum euenit: id, vel à prima causa oritur, vel à secundis.

Causarum primæ & secundarum discrimen.

Prima causa infinita & increata est. Eandem æternam esse, præstantem, sapientẽ, liberrimam, omnipotentem, effectricem rerum, & conseruatricem, nõ tantum sacra demonstrant volumina: sed rerum pulcritudo, ordoq; corporũ, & mirandæ effectiones rerum, quæq; sunt istiusmodi, cogunt confiteri: ab eadẽ multa procurari in vsum & salutẽ hominũ protectionemve eorundẽ, aut liberationem, ac perfici cõtra intẽtiones secũdarũ causarũ: multa mutari in natura, multa, præmonendi causa, excitari ac præfigi ante oculos, aliàs in aliis partibus, prorsus insueta, & nunquã prius obseruata, etiam Ethnicos sapiores res docuit: etsi illustriora exempla habet Ecclesia, & suspicienda magis, atq; miranda.

Secundas causas omnes creauit prima causa finitas ex nihilo, triplice discrimine. Quasdã enim, absq; omni materia corpulenta, & spirituali essentia, & cæteris dotibus, ad suam expressis imaginẽ sibi conformauit, sapientia eximia, libera voluntate, & cæteris, quæ in Deo solo æterna, infinita, & increata sunt, easq; vocauit naturas Angelicas. Quasdam ex corpulenta ac solidiore finxit materia, quã peculiari, & singulis accõmodata, ac propria vestiuit atq; expoliuit specie, mira ac pæne stupẽda sapientia, variatis discriminibus, infinito numero. Quasdã cõposuit ex vtrisq;, mirabili fœdere, sociata spirituali natura, quam animam vocamus, corporeo, domicilio exquisitissimè fabrefacto, specie à cæteris omnibus differente, tunc, cum in hominẽ de luto terræ formatũ inflauit spiraculum vitæ. His hominum nomen inditum.

Ista sibi tria causarũ genera, ea lege & serie Deus subiecit ac copulauit, vt ab Angelicis naturis coram aspici & coli, ab

li, ab hominibus non aſpici, ſed eodem modo coli de proſcripto legum, quas, & in mente expreſſerat, cui alteram facultatem, ſeſe libere commouentem quacunq; vellet, ſubdiderat, & poſtea ſeparatim propoſuerat: homini vero totam corporeæ naturæ molem, in qua cauſas, multiplici varietate diſtinctas, ſerie diſpoſuerat, & connexuerat admodum concinna, parere voluerit, cui & eam attemperarat.

Hæc verè χρυσείη σειρή, aurea catena ſi nuſpiã interrupta fuiſſet, aut cõuulſa, ſi ſuo quęlibet loco prętitiſſet, iuſtoq; & conuenienti ordine, tum primæ paruiſſet cauſæ, tum in debitum deſtinatumq; naturæ ſuę opus, acerrimo conatu cõtendiſſet: nihil inuſitatum, quodve à naturæ conſtitutione euariaret, deforme nihil, aut fœdũ extitiſſet, quod magnopere animos perculiſſet noſtros, quodve non protinus, in quem excitaretur finem, peruidiſſemus: demq; perfectas & ordinatas cauſæ ſuo loco omnes actiones edidiſſent.

Sed, cum & ex Angelicis naturis quędã, ſuperbe detrectata obedientia, & ceu coniuratione facta contra Deum, ex ea ſeſe catena, velut ruptis annulis auulſiſſent, & ſimul inde, nõ violentia coactum, ſed fraude perſuaſum genus hominum abripuiſſet, idq; mox, de ſtatuta & rata Dei ſententia, ſpoliatum ornamentis omnibus, & horribiliter ſauciatum, vtraq; parte naturæ ſuæ, tum decidiſſet in corruptionem & interitum, ex priori integritate, tum imperium amiſiſſet: Terræ etiam Deus conditor, ex concepta, aduerſus hominem, indignatione, detraxiſſet vigorẽ ab initio inditum, quo degenerem ſtatum totius orbis elementaris intelligo: ſecuta eſt confuſio tetra ac pernicioſa, & ſeries cauſarum cõditarum, mutilatæ ac laceræ catenæ ſimilis euaſit, in qua annuli plurimi deſunt, aliqui abrupti ab alio ſeſe ſuſpenderunt clauo, aliqui ſarti refectiq; aliquantulum ægrę cohærent. *Cauſarum ſecundarum confuſio vnde nata.*

Diſſoluta eſt coniunctio congruentiaq; omnium naturæ partiũ, quas, mirandis inter ſe fœderibus deuinctas & ęquatas humanæ naturæ Deus exarctiſſime adaptarat: quo fit, vt multo aliter cœleſtes & remotæ cauſæ nunc afficiant vitiatã hominum naturam, & totum elementarem ambitum, plurimum ab illa primi exordij perfectione mutatũ, & ſępe pariant producantq; noua & inuſitata. Labem contraxit, ex maledicto Dei, horribilem inferior hic orbis totus, quæ in *Monſtrorum cauſa.*

mixtas res propagata, sæpissime vagarũ ac deerrantiũ motionum, & deformiũ ac fœdarum generationum causa est.

Humani corporis absolutissima temperies, in enormem cõmutata δυσκρασίαν, *intemperiem*, nõ moderatas, sed effrenes, ἀτάκτως, *perturbatas*, feruidas ciet actiones. Ducimur opinionibus, &, leui motu, huc illuc rapimur: feruemus affectibus, æstuamus libidinum flammis, inhiamus crapulis, quibus ingenita nobis à natura δυσκρασία, *intemperies*, plus deprauatur: hinc commixtiones fœdæ, corrupta semina, fœdi & obscœni partus.

Diabolus vero, in hoc eodem orbe, cui nos inclusi degimus, potẽter grassatur permissu Dei, dum labes naturæ infectas odio Dei auget, atq; illarũ occasione, prodigiosa plurima molitur, seu vere deformans aut perdens naturæ opera, seu prestigias obtrudẽs, vt turbet, vrat, angat, & torqueat anxia & sollicita hominum corda: tum miris modis, exercet profanos & impios, iure illius Tyrannidis, quam in illos sibi confirmauit: & imprimis struit insidias operi generationis, quo nullum aliud infestius odit, propagationem residuarum liturarum, de imagine Archetypi in homine, & restitutionem eius, atq; explicationem, aut impediturus, aut defœdaturus.

Diabolus odit opus generationis.

Non pauca ergo insolenter & insuete ab his procreantur causis, in omnibus Mũdi inferioris partibus, aere, aqua, terra, animãtibus: quorũ quædam Angeli sancti, custodes nostrorum corporũ, quædam Diaboli cõficiunt: quædam infausti congressus & commixtiones stellarum progenerant: quædã, ob corruptę materiæ enormia vitia, proueniunt, aut externo & aduentitio illata impulsu, aut ipsi ingenerata.

Illi, cum vtriq; sint naturæ intelligẽtes, certo deliberatoq; cõsilio, & fine, nõ temere noua moliuntur. Salutẽ & incolumitatẽ quęrunt ac spectant generis humani, Angeli: Perniciem cõtra, aut excruciationẽ, vel ludificationem, Diaboli.

Nascuntur monstra ex animantibus, hominibus etiam, quorũ origo omnino aut à spiritualibus est naturis, aut corporeis. Si à corporeis, aut à supernis est, quæ ex longinquiore interuallo, materiam complectuntur & informant τῆς φύσεως, *natura*, vt astris: aut infernis & propioribus. Si à propioribus, ab iis est, quæ se habent, vel vt πρεσβύτερον & συνί-

γὸν αἴτιον, *ambiens & adiuuans causa*, vel vt ὕλη, *materia*. vel vt διαπλαστικὸν αἴτιον τῶν περιεχόντων καὶ συνεργῶν αἰτίων, *causa formatrix continentium & adiuuantium causarum.*

Vnum forinsecus totum corpus & materiã ambit ac circumfundit, nimirum, hic circumfluus aer. Alterum (corpus prægnantis) materiæ destinatum à natura domicilium habet ac sustinet. Tertium (matrix) materiæ proprium ac peculiare, iuncta semina viri ac mulieris excipit, cohibet, calore suo velut incubans fouet, attractum ex corpore sanguinẽ suppeditat, cõtinet, donec maturatos fœtus, excludat ὕλην, *materiam*, præbent iuncta maris & fœminæ semina, aucta menstruo sanguine, qui affluit tractus ex prægnante.

Τῶν διαπλαστικῶν αἰτίων, *causarum quæ formatrices dicuntur*, vna est, καθ' ἑαυτὸ αἴτιον *causa per se*, vis formatrix insita ingenerataq; seminibus, quæ formationem fœtus instituit, dirigit, & absoluit primarie. Altera κατὰ συμβεβηκός, *per accidens* conceptæ in cerebro, & informatæ cogitando, aut forinsecus, & altius impressæ imagines, visarum, auditarum, aut fictarum rerum, quarum species subito vtriuslibet animum transuolantes, afformare conceptis fœtibus & miscere similitudinem existimantur, quod velocitas cogitationũ, animique celeritas, & varietas ingenij, multiformes notas subita spirituum vibratione, per neruos, matrici imprimat, quibus hæc cerebro coniuncta est.

Quæ nimis insolenti, rara, & varia, nimisque à notarum forma rerum discrepante specie eduntur, absque dubio, vel diuinitus conformantur, vt ceu effigurent ac pingãt regnorum, gentium aut tyrannorum mores, aut secuturas mutationes: vel ex deprauatis, Diaboli arte, perficiuntur fœtibus. Talia multa visa sunt omnibus temporibus, & singulares semper casus præcurrerunt.

Anno 1496. Romæ in Tiberi inuentum est monstrum, capite & ceruice asinina, humeris, manibusque, & pedibus squamatis, ad extrema vsq;, dextra manu, in Elephantinum pedem, sinistra, in humanam ἀκρόχειρα, *manum*, quinq; distinctam digitis, dextro pede, in bouis vngulam, sinistro, in aduncos Gryphium vngues desinente, ventre muliebri, & mammis, facie senili, ad dextrum clunem, collo Draconis exerto è posterioribus. *Exempla monstrosorũ partuum.*

Friburgi in Mysnia meminerunt multi natum vitulum glabrũ, debilem prorsus, ore gemino, superno vitulino, inferno humano, cute, specie laceri cuculli Monachorũ corpori obducta, & collo astricta arctius, erecto corpore. Anno 1531. Augustæ Vindelicorum mulier peperit primo caput humanum, membranis inuolutum: secundo bipedem serpentem cui lucij caput corpus ranæ & pedes, cauda lacertæ: Tertio porcum, omnibus partibus integrum.

Anno 43. die Conuers. Pauli, in Belgico natus perhibetur infans, ex honestis & nobilibus parentibus, teter admodum, & horribilis aspectu, flammeis & radiantibus oculis, ore naribusq; bouini cornu figura, exertis ac prominentibus, dorso pilis caninis, hispido, simiarum faciebus in pectore extantibus, qua mammarũ locus, oculis felium, subtus vmbilicum hypogastrio affixis, tetris ac minacibus canum capitibus ad vtrumq; cubitum, & pedis vtrisq; patellam antrorsum spectantibus, *στεγανόπους, palmipes, & στεγανόχειρ, planimanus*, figura pedum Cygni, cauda sursum reflexa & recurua, longitudine vlnæ dimidiæ. Editus in lucem quatuor horas vixisse, & tandem, his emissis vocibus, vigilate, Dominus Deus vester aduentat, expirasse dicitur.

Anno 47. ad oppidum Bitterfeld vitulus in agro repertus oculis, naribus & auribus humanis, vertice tonso & miniato, rictu & pectore vitulino, cruribus anterioribus vitulinis, posterioribus humanis, & breuibus admodum, sed vtrisq; desinentibus, partim in vngulas vitulinas, partim in humanos digitos, qui vngulis superabant, & separatim propendebant.

In mari Balthico, non procul ab Haffnia, piscẽ humana facie, capite circũtonso, instar coronæ Monachorũ, corpore squamis, cucullæ specie obsitis, captum Anno 50. affirmant.

Romanæ historiæ sæpe porcos humano vultu natos tradunt, vt Tarquiniis, Anno vrbis 544. & Sinuessæ, Anno vrbis 554.

Non ad naturam, vel cœlestem, vel infernam reuocari talia, neq; in degeneres lapsus materiæ referri possunt: sed ab aliis effingi, & obiici autoribus, res fateri cogit. Non enim misceret figuras tot, tam diuersarũ rerum tanta varietate, natura, ceu consilio apte partitis sedibus in corpore.

Infau-

Infaustos ac tetros siderum concursus & configurationes insigniter, vel inchoata à natura corpora lineamenta peruertere & deformare, vel alienas rebus afformare, & inducere species, tot obseruationibus compertum est, vt non dubitēt Astrologi, effectrices causas singillarim demonstrare.

Propiorum causarum quanta sit vis ad generandum, pręsertim matricis, seminum, haustarum, sub ipso conceptu, imaginum, aut post cogitatarum, videmus. Si distincta matrix concepit semina, gemellos illa gignunt & formant, eosdemq; absoluunt, si suppetat materia: si constituendis duobus integris distinctum semen non sufficiat, vni, ex redundante & superflua materia, plura adiungunt membra, aut vni thoraci duplicata applicant. Hinc partus bimembres, bicipites, ternis quaternisue manibus & pedibus.

Bicipites natos in agro Vicentino, Anno Vrbis 580 ternis pedibus, Amiterni 611 quaternis, 620 ternis & manibus, & pedibus 659, quaternis itidem manibus & pedibus 589, Romanis est proditum historiis.

Nostra memor a fœtum vidit Hassia editū, quinto Idus Ianuarij, Anno 40 geminis capitib. reflexis in dorsum quorum sese facies obuersæ inuicem, minaci aspexerunt vultu.

Louanii, septimo Idus Aprilis, Anno 47. gemelli nati distinctis corporibus, vni adhærentibus capiti.

Recēs, in Regno Anglico, Anno 52, tertia Augusti intra decimam & vndecimam, biceps natus fœtus capitibus, non vno & naturali loco eminētibus, sed oppositis inter sese, altero de collo exerto, altero ea è nato parte, quam semen & *αἰδοῖον, colem* vocamus, vno vmbilico, tribus pedibus, vno dextro laterotenus exporrecto, duobus ex opposito latere, sinistris manibus omnibus.

Pontanus testem citat, qui affirmarit, allatum sibi arietem exenteratum, qui præcordia & intestina geminata habuerit, cor vnicum.

Sæpe ex conceptis iam inchoata seminibus *κυήματα, conce pta in vtero seu fœtus* coitu secundario, aut peruertūtur, aut, ruptis inuolucris, vel dilabūtur ad latera, vel procumbunt, atq; ex mutato situ, distortam aut deformem adipiscuntur speciem. Sæpe in *ἐπικυήσει, superfœtatione, seu super vterū qui geritur, conceptione*, permixtione, aut affluxu nouæ materiæ,

Monstrosorū partuum causa.

turbantur & vitiantur ducta à natura, ceu prima fœtuum lineamenta: aut fit accessio: in parte aliqua, vel membri cuiuspiā adnati ac superuacanei, vel naturalis magnitudinis regulam prætergressi, quod videlicet, in cōcipiendo fœtu, materiæ ipsius plus constiterit, quam, quod necessarium esset parti illi constituendæ, vel aliena specie prominentium παραφύσεων, *quæ adnascuntur membrorum.*

Tales visæ sunt παραφύσεις, *membrorum agnationes*, in infante, 4. Idus Iulii, Anno 50. Friburgi nato, cui, præter aspectum torteosum & quadrilaterum, frontis loco, solida & dura eminuit excrescentia, verticis loco altera.

Vidimus ipsi, hoc Anno 53. vitulum, felium aspectu tetro & horrido, amplo sub collo, promissoque aqualiculo, ceu προλόβῳ, *gulæ in auibus ventriculo*, coque albo & molli, canino & nigro pilo, testibus inusitatæ magnitudinis, figura testium verris, duplici ordine distinctis.

Si fissa Gemellorum hiscant interstitia, cocunt & coalescunt ipsi, obuersis pectoribus alias, aut toto anteriore thorace alias femoribus, ex laterum cōtactu, dorso quandoq; vbi in aduersas sese conuertunt partes, &, vel ceteris partibus liberis omnibus, ac solutis, vel consertis pedibus, aut manibus collo circumplexis, aut, in mutuo complexu, iisdem circumiectis vtrinque humeris.

Anno 41. die 19. Februarii, Friburgi Mysorum editi Gemelli, iuncti totius anterioris thoracis cohęsu. Similes Heidelbergæ nati, Anno 44. Vtrique complicatis sese mutuo amplexi sunt manibus. Non absimiles his quadragesimo secundo, nati in Ducatu Wirtebergensi, coalitu pectoris, ad vmbilicum vsque.

Anno 46 in Aken oppido Saxonię ad Albim, femoribus laterotenus concreti visi sunt, qua crura subnectuntur coxæ, eo situ, vt sinistra manu, humero dextro alterius incumberet, sinister dextram thoraci alterius transuersim prætenderet.

In Romana historia, anno Vrbis 660 geminas puellas dorsorum concretione continuas, natas legimus, C. Lælio. & L. Domitio Coss.

Si aut morbis affecta, aut à prima sit male constituta origine matrix, varie immissa exceptaq; semina, si in fœtum reso-

resoluta explicentur, deformare potest.

Seminũ præcipua vis: &, si maiore superent copia, quam corporis est opus cõstitutioni, atq; agens illa & procreans vis, ceu duplicata præualeat æquabiliter, ad vtrumlibet sexum consummandum, ita, vt aut prorsus vincat, aut rursus vincatur, eodem sexu, aut virili, aut muliebri gemellos fingit. Si è contrario partim superetit, partim succubuerit, in diuersum res geritur, atq; alter mas, fœmina altera gignitur, quod tamen contingit rarius, ac plerunque parum diu viuunt. *Gemelli quãdo nascãtur.*

Si, vt dixi, perficiendis duobus deficiat materia, vni tamen redundet, fomat vis διαπλαστική, *formatrix*, præter naturæ præscriptũ, membra plura non necessaria, scilicet ad quorum sedes superflua detruditur, vel, suopte nutu, decũbit materia, idonea potentia ad figuram illarum partium effingendam. Hoc modo Hermaphroditi & Androgyni generantur, quibus membra sexus vtriusq; insunt: etsi è duobus alterum fere imbecillum est, irritum, atque inefficax, & contingit nonnunquam, alterum, aut mutari, aut prorsus aboleri. Causam horũ Astrologi, in Mercurii & Veneris referũt commixtiones. Huius generis sunt, quæ in Caprarum genere τραγαίνας, *hircanæ siue hircinæ*, vocantur. *Hermaphroditi & Androgyni quomodo generentur.*

Si nè vni quidem absoluendo satis adsit materiæ, ab aliqua parte, comminuti mutilique procreantur fœtus, qui fere non principalibus destituuntur membris, vt corde, cerebro, & iecinore, sed exterius mutilantur.

Anno 48, 18. Calend. Maii intra sextam & septimam, Misenæ natus infans, diuiso in fronte craneo, vnico crure sinistro, sine labiis, oris loco, exiguũ habens foramen, reliquo truncatus corpore.

Anno conditæ Vrbis 560. Arimini sine oculis & naso: In Piceno, absque manibus & pedibus natos, Romana tradit historia.

Si, aut semina sint morbida, vitiosa, polluta, δύσκρατα, *male temperata*, aut sanguis menstruus, ex quo viscerum & musculorum origo, impurus varie fœdant partus.

Si diuersarum commisceantur rerum semina, iis singula ex sese propagatas partes figuris conformant, quas habent δυνάμει, atq; ita fœtus, ex discrepantium rerum partibus ac figuris, obscœno fœdoq; aspectu componunt.

Infixarum altius, aut animo fixius ac pertinacius versatarum atq; agitatarum, aut subito pauore, vehementius illisarum imaginum similitudinem, affingi conceptibus, allisu spirituum animalium per neruos, certum est testimonio vestigiorum & notarum, quas, de matrum cõceptis, sensuve haustis, aut pauore illatis effigiebus, natura prolibus inurit.

Elephantino natum capite puerum, Romana historia celebrat. Simiarum aspectu, & vrsini, obsitos villis, toto dorso, partus ipsi vidimus, quas similitudines reputatæ pepererãt. Vidimus &, qui exertas ac ceu dependentes tenerent linguas, instar vitulorum recens iugulatorum.

Anno 42, Pilsenæ, quæ Boemiæ oppidum est, puer natus imagine Christi Saluatoris nostri crucifixi, quem Virgo mater de Cruce depositum sinu fouet, altero super alterum pede inflexo, vt, si amoueretur, mox reductum reponeret. Illi, propter collum reflexũ, cibus in os difficulter inseri potuit.

Ex his liquet, cum, in quauis naturæ parte, excitari posse inusitata, tum causas effectrices plurimas esse dissimilimas.

Voco ergo *τέρατα*, *ostenta*, non tantum errata *τῆς φύσεως*, *naturæ*, sed quæcunq; nouata specie, & ab vsitatis rerum formis aliena offeruntur, quæve vniuersim, à communi & constituta diuinitus rerum progressione ac cursu, deueniãt: non magnitudinis, aut qualitatum excessu defectuve, nec tempore, sed toto genere, siue in Mundi ætherea sede, & elatiore, siue in hoc elementari domicilio, adeoq; vel ipsis Elementis, vel procreatis inde rebus.

Latini ostenta ea vocarunt, ab ostendendo: Mõstra à monendo, vel, vt maluit Cicero à monstrando: Prodigia, de Ciceronis sententia, quasi prædicia: vt ceteris placuit Etymologicis, quod diuinitus propagantur futuris & consecuturis rebus, hoc est, ante illas propellantur: Portenta, quia, quæ porro sunt, quasi intentent.

Monstra. Monstrorum nomen iis tributum est, quæ ex animantibus nascerentur, non sui generis specie, sed aliena ac dissimili, nimirum quæ, vel diuersarum rerum formis varie confusis, vel natiua rei facie distorta, cõfracta, aliove modo defœdata constarent, aut mutila essent, & truncata, aut plurium non necessariarum partium, integrorumve corporum adhæsu coalituque, naturæ modum prætergressa:

Græcis

Græcis τέρατα, *prodigiosa siue monstrosa* sunt. Horum est origo pertractata ante, atque explanata.

Ad ostenta venio, quibus non solum in vicino aere, ceu picturis expressas, & sæpe animaduersas imagines confligentium exercituum, crepitus & fragores concussorum armorum, ac similium, sed quæcunq;, in sublimiore illo siderum cœlo, perpetuis orbium circumuolutionibus, Dei iussu insolenter accidunt, complector: è quorum sunt genere, signum retroactæ vmbræ, stella toti humano generi exorta Christo nato, & à sapientibus Arabum visa ac notata. *Ostenta.*

Fulgentium in aere effigierum magnam varietatem non vetusta solum, sed recentia etiam obseruarunt tempora, quas alias aliæ causæ, Deus, sancti Angeli, sæpe Diaboli effingunt: sæpe nubes vaporesue radiis perspersi tinctiq; stellarum desuper, & partibus aliis plus, minus aliis nitentes, vario positu exprimere videntur.

Anno 32 non procul ab Oeniponte, hæ visæ sunt imagines. Aquila stans in colle, ac trepidans, huic è regione obuiabant aliæ tres velut hostiles imagines, quarum prima Camelus erat respectans, & flammis in orbem circumdatus: Altera Lupus flammam ore euomens, flammeo itidem orbe septus: Hunc sequebatur Leo, cui vir cataphractus stans in aditu montium, blande contrectabat iubam, & vicissim blandiri huic Leo videbatur, pedem velut salutabundus porrigens. *Exempla ostentorum.*

Paulo ante mortem Iohannis Ducis Saxoniæ Electoris, Isenaci conspectæ sunt hæ effigies. Primo, Arbor antiqua, marcida & euersa: Secundo loco expeditus Eques gestans arborem, sed truncatam ramis: Tertio, Canis venaticus: Quarto, magna & atra Crux, in densa nube: Quinto, ex ea nube fulmen excuti horribile, cum ingenti fragore, sonituque terribili, tantamque deferre secum vim flammarum, visum est, vt pagum, in quem traiici videbatur, incensurum putaretur, & puella exterrita, magna voce, matris implora-ret opem, seque suscipi ac tegi flagitaret. Etsi interpretationem mihi non sumo, tamen ex euentu ratiocinor, depictas his figuris mutationes in familia Saxonica, & clades, ac calamitates Ecclesiarum.

Eo ipso tempore, quo fœdus Schmalcaldense sancitum

est, hæ visæ sunt in aere fulgere imagines, quæ exitum fœderis effigurasse iudicantur. Primo equites obseruati, quibus rustici successerunt clauis armati: Tertio, excelsa ad aquas eminuit turris, nec procul ab ea, vir quidam hauriens aquam: quem postremo insecutus magnus Draco. Priores duæ species cito euanuerunt, reliquæ diu sese conspiciendas præbuerunt.

Anno 34. tertia die Iulii, in oppido Schlesvvik, à meridie: cœlo sereno, conspecti sunt in aere Leones, ex locis diuersis concurrentes ad conflictum, & iuxta illos, cataphractus Eques, hastam quatiens infestam. Non procul ab Equite, iacuit caput humanum, sine trunco, ornatum diademate Imperatorio. Modico interuallo post, Apri caput aculeatum visum est, & duo Dracones vomentes ignem. Deinde, vnicæ & amplissimæ vrbis effulsit imago, positæ ad lacum, classeque & terrestribus copiis obsessæ, & supra hanc, Crux sanguinei coloris, paulatim conuersi in atrum. Alius item Eques prodiit igneo flagrans colore, diadema gestans in capite Imperatorium: quem insecutus est equus sine sessore: postea, in ampla planicie, duæ ardentes enituerunt arces, vicinæ alto monti, ad quam hæsit Aquila grandis: dimidium sui corporis post montis latus, abscondens: aliquot ibidem pulli Aquilarum, candido colore nitidi apparuerunt: item Leonis supini caput, insignitum corona: Gallus gallinaceus rostro feriens fodiensque caput tantisper, donec id à trunco corporis solutum delaberetur & euanesceret, corpore diu perspicuo. Astiterunt, & alii Leones, &, iuxta Apri caput. Monoceros paulatim conuersus in Draconem, aliaque plurima inusitatæ figuræ & magnitudinis animalia. Arsit & in celsa rupe, arx, duobus cincta exercitibus, & visa est integra regio, frequentibus oppidis, arcibus, & vicis referta: Sed, mox totus tractus, in quo hæc steterant, igne correptus conflagrauit, & ruinas vastæ terræ stagnum amplissimum obruit, extantibus tantum turribus, in eo loco, in quo antea magna illa vrbs apparuerat. Ad ripam lacus, grandis Camelus, bibenti similis constitit.

Anno tricesimo octauo, ante primam expeditionem Landgrauii, honestissimus vir consul Schmalkaldensis, vidit no-

dit noctu quasi coram, has species. In mensa, Senem inclinato capite dormientem, & in scamno propinquo, cubantem Leonẽ, atque in eodem conclaui, multitudinem virorum, longis vestibus deliberantium de Leone: contra quos tandem insurgens prioribus pedibus Leo, quasi inuasurus illos de scamno prosiliit. Illi globo facto, opponunt se Leoni, & impetentem pugiunculis fodiunt, tandemque, superiniecta sella concluso leoni caudã amputant. sed, non multo post, eluctatus ex sella, caudam recipit, vbi, cum quasi metu Leonis, viri illi secessissent extra conclaue, Leo rediit in priorem locum, scamno insiliens. Deinde, cùm aliquoties ingressi & egressi rursus, velut deliberarent de tollendo Leone, irritatus ille, cum impetu irruit in eos: quibus vociferantibus, & metu ad dormientem senem brachia protendentibus, expergiscitur senex, & erecto capite, dextræ manus motu minitatur Leoni: quo viso, Leo retrocedit, & subinde respectans ad senem, consiliensque in scamnum, in figuram Christi stantis & concionantis vertitur, coram quo, cum viri illi prostrati fuissent, tanquam veniam petentes & consecuti, vna cum ceteris speciebus euanuerunt.

Anno 45. altero die post Pentecosten, in Silesia, hæ visæ sunt imagines. Duxit ab Oriente instructam aciem Vrsus, cui, ab Occasu Leo, armata manu occurrit: intra exercitum vtrumque, lucidissima micuit stella, mox congressi inter sese vtrinque, dimicarunt acriter, vt destillare ex sauciatis corporibus sanguis vbertim, & exanima concidere cæsorum viderentur cadauera. Inter præliandum, Aquila, ex præcelsa rupe, supra copias Leonis, sese librare, alarum remigio, visa est. Vbi depugnatum esset, quasi diremto certamine, Leo rursus inter suas effulsit cohortes: vrsi nulla apparuit species, sed prostrata & sparsa iacuerunt cadauera, quæ alter exercitus constiterat quibus astiterunt senes canicie spectabiles & venerandi. Finito prælio, reduxit exercitum ad Occasum Leo: quo aliquo vsque progresso, quidam albo & ornato vectus equo, à copiis rediit ad pugnæ locum, atque in eum equum, iuuenem cataphractum ibi stantem collocauit, & versus ortum procedentem, comitatus cum ceteris speciebus euanuit.

Anno 49. quidam honesti viri Brunsuicenses, cum ne-

ctu iter facerent, Lunam viderunt circumdatam esse conspicua specie, quæ nominatur Halos, & iuxta eam duo *παρασήλια, luna multiplicata imagines*, ipsam vero Lunã quater circũuolui: deinde iuxta *παρασήλια, luna multiplicata imagines* igneũ conspexerunt Leonem, Aquilã fodientem sibi pectus, deinde speciem illustrissimi Principis Saxoniæ Ducis Iohannis Friderici, & figuram, qualis pingitur creatio Heuæ ex costa Adæ: post hæc sedentem Deum, & blande impositos genibus fouentem Adam & Heuam, vt parentes interdum infantes collocant in genua. His successit horribilis species inflammatarum vrbium, & circa has Cameli figura Christi pendentis in Cruce, & circa eam, cœtus Apostolorum. Extrema species omnium maxime terribilis fuit. Stetit vir truculentus stricto gladio, minitãs ictum puellæ, quæ ante ipsum specie supplicis lacrymans petere videbatur, flexis genibus, ne feriretur. His similes & alibi visæ sunt.

Quanquam autem quæsitum omni est tempore, quæ vis talia pingat simulachra: An cum nunquã halitibus aer vacet, halitus illi, fortuito concursu, aut, si sparsim diuulsi ferantur, ex interuallis, cohæsione aliqua, ea constituant, sed lumine cœlesti colorati, alias nitore fulgido, flammeo alias & flagranti rubore, pro fumorum conditione: an vero intelligentes ea exprimant naturæ, & secutorum casuum præsciæ: seu nubibus fumisve adhibitis, seu, absq; his, fulgida aliqua specie: tamen pleraque, vel à Deo ipso, vel à sanctis Angelis confici conformarique existimo, qui amore generis humani, quam ex æterno Deo coram didicerunt, ideam & seriem euentorum, his imaginibus delineatam nobis contuendam proponunt, non vt præuideamus, quæ subterfugere aut elabi nullo modo possumus: sed vt his admoniti, & de nostris cogitemus peccatis, & magnitudinem periculorum metiamur animis, & admonitiones ac consolationes editas diuinitus redigamus in memoriam, atque inter intentata immissaque etiam tela, cum omnia lethum minabuntur, ad ipsius genua aduoluamur supplices, nec desinamus castis pectoribus, & manibus in cœlum porrectis, votis precibusq; exposcere, vt quanquam scelera hominum malum flagitant, ipse tamen suppliciter ad se, inque sinum nos receptos tueatur, ac protegat ab omnibus capitis salutisque

Causa efficiens simulacrorum in cœlis.

tisque nostræ hostibus, & impendentia mala auertuncet.

Interdum & Dæmonum præstigiis adumbrari talia, consentaneum est. Vagi & temerarii halituum cōfluxus σημαντικὸν, *præsagū aliquid siue quod portendat quippiam*, præsertim tam concinna specie & serie, rerumque diuinæ subditarum gubernatione, componere nequeunt, nisi casu regi & consistere Mundum, cum Epicuro sentiamus.

Prodigia.

Prodigiorum magna varietas, quod ego nomen illis accommodo, quæ in Elementis, præter naturam, nouata atque inusitata notantur, aut mixtis rebus.

Exempla prodigiorum.

Ex aere, sanguine, lacte, frumento, lapidibus, sulphure, igne, antiquis temporibus sæpe pluisse legimus. Nostra ætate imbres sanguineos, scintillantes inter pluendum guttas & feruidas pluuias, frumentaceas, inusitatæ magnitudinis grandines, ceu arte figuris hominum expolitas multæ senserunt gentes. Atratas paludes sanguine fluxisse, Terram incruentas erupisse scaturigines, Aristas guttatim sanguinem extillasse, Statuas & simulacra in templis copioso sudore diffluxisse etiam extersa & siccata, historiæ tradunt. Et his annis similia viderunt multi.

Profluxit è terra riuus copiosi sanguinis, ad oppidum ditionis Hildesiæ Bockelheim, quod oppidum paulo post, ab eo exercitu, qui vagatus est in Saxonia, oppugnatum atque incensum, magna ex parte conflagrauit.

Nō procul à Mersburgo, magna palus, certis vicib. in cruorē versa adeo rubuit, vt immersa quæuis tingeret. Manantē ex aristis cruorē Silesia vidit. Sudarunt simulachra Bernburgi, quod oppidum in Ascaniensi situm est principatu. Vetera exēpla, in Iulii Obsequentis recēsentur annotatis.

Portenta.

Variis sese speciebus ostendunt Dęmones, quas spectra & φάσματα, *visa*, vocarunt, & Portenta etiam, si terribilia essent, & aspectu horrida.

Horum omitto enumerationem, & accedo ad quæstionem initio propositam, an, quæ hoc modo eueniunt, præter naturæ ordinem, habeant aliquam futurorum præsignificationem: an concessa sit τερατοσκοπία, id est interpretatio ostentorum, siue Portentorum coniectatio.

Teratoscopia an sit cōcessa.

Fortasse, quæ in hoc genere minus exorbitant, aut minus, longe à natura & specie sui generis recedunt, siquidem

aut casu impedita propinquarum causarum actione, aut errore lapsa natura existunt, nihil admodum designãt, portenduntve. Minorem etiam adferunt admirationem, quorum ex natura ortum habent causæ, & intelliguntur: harum enim ignoratio fere terrorem auget.

Quæ vero insolita prorsus sunt, eaque vel maxime, quæ ceu picturis cœlo illitis futura præfigurant, nunquam non singulares attulerunt casus: & plurimis ac concordibus, tum ab antiquitate petitis exemplis, tum assumtis ex recenti memoria, declarare possem facilime, neque eximium aliquid, memorabile, & magnum, extitisse, non præcurrentibus designatum indiciis: nec noua & insolentia conspecta vnquã, aut obseruata, quin attraxerint præcinuerintve, nouum aliquid & singulare, nisi cognitum eruditis omnibus atque exploratum ante scirem.

Funestas clades, & sæua bella, perpetuo sanguinis eruptiones atque effluxus, vel pluuiæ: frugum è cœlo delapsus, annonæ caritatem apportarunt.

Et quanquam ostentorum monstrorumq; omnium explanationes nõ cuiuis sunt obuiæ: non spernamus illas tamen his innexas iræ diuinæ indicationes, & comminationes, nec pro nihilo pendamus profecta ex immenso amore, erga genus humanum præmonita: nec cogitemus caueri & abigi non posse, quæ his denunciata prodigiis Deus molitur in genus humanũ: sed certo confidamus, eum memorem, & misericordiæ suæ, & editarũ promissionum, confugientes ad ipsum, nec repulsurũ, nec destituturũ esse, sed decretum indictum, & impositum iam calamitatum iugum, pœnitentibus, & serio inuocantibus, aut detracturum, aut alleuaturum.

Hæc, de differentibus diuinationum generibus disputaui, bono & simplici studio, vt, quæ inter has, aut traditæ essent diuinitus, aut ex naturę veris obseruationibus extructę, eas separarem à Dæmonum præstigiis, fuco superstitionum quo Physicarum obseruationum veritas aspersa & oblita, nitoris nõ parum amisit. Quæ, si cui minus accurata aut exquisita, minusue perpolita, aut non integre explicata, nec firmata videbuntur, eum, vt boni consulat, quæ, pro mea virili, in hoc genere præstiti, oro. Θεῷ δόξα.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM IN HOC LIBRO MEMORABILIUM.

Anima-

D.

Diffe-

Ecsta-

Lipara

Marina

Obser-

Soli

Subſo-

FINIS.

